Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

832

ΤΟΜΟΣ Ζ'.

1872-73.

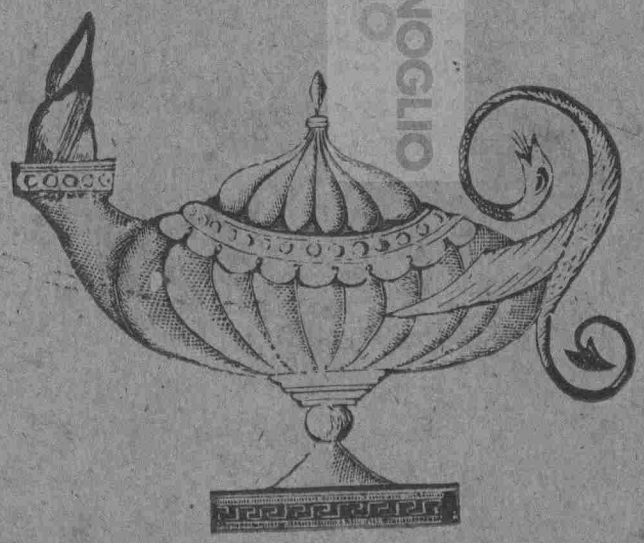

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

(Ὁδῷ Πεμπτοπαζάρου Ἀριθ. 11).

1874.

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ Ζ'.

(1872—73).

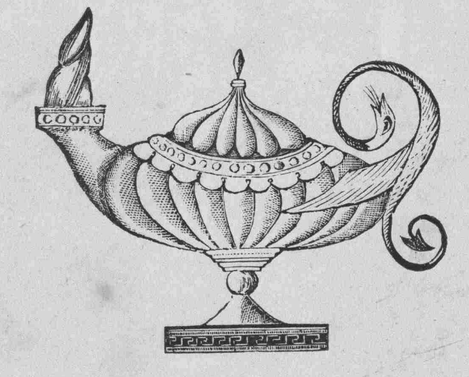

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

(Ὁδῷ Πεμπτοπαζάρου Ἀριθ. 11).

1874.

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΔΡΥΤΑΙ.

1861

† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Τ. Δ. ἔμπορος.
† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ι. ἰατρός.
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† ΓΑΛΑΤΗΣ Ἰ. Σ. ἰατρός.
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ. ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
† ΕΥΘΥΦΡΩΝ Η. ἰατρός.
† ΖΩΓΡΑΦΟΣ Θεόδωρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
† ΙΓΓΛΕΣΗΣ Α. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, Π. Ν. ἐν Κ/πόλει.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνστ. καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
† ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.
† ΛΑΣΚΑΡΙΣ Ἀλέξανδρος, Μητροπολίτης Σισανίου.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, καθηγητὴς τῆς Α. ἰατρικῆς σχολῆς ἐν Κ/πόλει.
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
† ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Α. Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.

ΠΑΣΠΑΛΑΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, Α'. διερμηνεὺς τῆς ἐν Κ/πόλει Ἑλλ. Πρεσβείας.
ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης.
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, Σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς τῆς Παναγίας.
† ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ Γεώργιος, καθηγητής.

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ Δημοσθένης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ Μ. Σταμάτιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΑΔΑΜΑΝΤΙΔΗΣ Γεώργιος, γραμματεὺς τοῦ ἁγίου Στρωμνίτσης.	»
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Παῦλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΪΒΑΖΙΔΗΣ Νικόλαος, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἱεροσολύμοις.	1867
ΑΚΑΤΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1865
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Ζαχαρίας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869
ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ Ἰωάννης, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΛΤΙΝΑΛΜΑΖΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1872
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Ἰωακείμ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Παρασκευᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Συμεών, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΔΡΕΟΥ Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου.	1864
ΑΝΤΥΠΑΣ Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Σωτήριος, ἰατρὸς ἐν Φιλιππουπόλει.	1873
ΑΞΕΛΟΣ Κωνσταντῖνος, Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλ. ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ἀθηνόδωρος, ἰατρὸς ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	1871
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Καλλιάρχης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Χα. Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	1873
ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.	1871
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Ἀλκιβιάδης, ἐν Κρήτῃ.	»
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Γεώργιος, μέλος τοῦ γραφείου τῶν μεταφραστῶν ἐν Κ/πόλει.	1870
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Σταυράκης, μέγας Λογοθέτης ἐν Κ/πόλει.	1862
ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ Ἰωάννης, μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας.	1861

Β

ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Μ. Β. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΒΑΛΣΑΜΟΣ Ι. μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1872

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΒΑΛΤΑΤΖΗΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΑΜΒΑΚΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
BARKER Alfred, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΑΡΟΤΖΗΣ Κ. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΒΑΣΙΑΔΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΑΣΣΑ ἐφένδης, διευθ. τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΑΦΙΔΗΣ Ἀναστάσιος, διδάσκαλος ἐν Χαρταλιμῇ.	1872
WEISBACH Augustin,, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Ἰωάννης, » »	1873
ΒΕΡΙΣΗΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Ἀθανάσιος, οἰκονομολόγος ἐν Ἀθήναις.	1870
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ, τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ.	1872
ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΒΟΔΙΖΑΣ Ι., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΒΟΥΡΟΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταῦρος, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1866
ΒΡΕΤΟΣ Ἰωάννης, » »	1871

Γ

ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.	1861
ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Ι. Θ'. γραμμ. τῆς Ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Σ. Γ. ἔμπορος ἐν Ῥουχτσουκίῳ.	1864
ΓΙΑΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΓΚΙΩΝ Ἰωάννης, διευθυντὴς Ἀσφαλ. Ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1864
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ. ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.	1861
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΓΑΥΚΑΣ Νικηφόρος, Μητροπολίτης Ἴμβρου.	1872
GRUMBACH C. καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Λυκείῳ Γαλατᾶ Σεραΐ.	1872

Δ

DADIAN Artin Effendi, πρόεδρος τοῦ Γ'. τμήματος τῆς Δημαρχίας.	1871
ΔΑΛΛΑΣ Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1871
DEVEAUX Emile διευθ. τῆς Αὐτ. Ὀθ. τραπέζης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αὔγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΔΕΠΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1871
DERENTHAL Eduard, γραμμ. τῆς Γερμ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1872

	Ἔτος ἐκλογῆς.
DETHIER Ph. D. Ph. διευθ. τοῦ Αὐτοκρατ. Μουσείου ἐν Κ/πόλει.	1866
ΔΗΜΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Α. Γ. γεωμέτρης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφῶν, ἐμπορορράπτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΔΗΜΗΤΣΑΣ Κωνσταντῖνος, ἰατρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει.	1871
ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΟΣ Γεώργιος, διευθυντὴς Ἀσφαλ. Ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1872
ΔΟΥΝΙΑΣ Λεωνίδας, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΔΡΑΚΟΣ Δ., μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	»
» Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1873

Ε

EDWARDS OSKAR, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΕΞΑΚΟΥΣΤΟΣ Πέτρος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Δημοσθένης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ Εὐστάθιος, » »	1871
ΕΥΕΛΠΙΣ Ν. Γ, διδάσκαλος ἐν Τένεϊ τοῦ Ἰκονίου.	1872
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ Πα. Ἀρσένιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871

Ζ

ΖΑΔΕΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΖΑΛΑΠΑΣ Ἀθανάσιος, γεν. λογιστὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΖΑΝΝΕΛΗΣ Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, » »	1873
JAUGE AMÉDÉE, μηχανικὸς καὶ γεωλόγος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Α. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1867
ΖΗΣΗΣ Ζήση, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1869
ΖΟΥΠΑΝ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1867
ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΖΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, » »	»

Η

ΗΛΙΑΣΚΟΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1863
ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Ἀσημάκης, ἔμπορος ἐν Μακρονίᾳ.	1872

Θ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΘΩΜΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1872

Ι

ΙΑΚΩΒΟΥ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Παρισίοις.	1871
ΙΑΛΕΜΟΣ Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1872
JERNNIGHAM Hübert, πρ. γραμματεὺς τῆς Ἀγγλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	»
ΙΣΜΥΡΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΙΩΑΚΕΙΜ Θεόδωρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	»
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἰωάννης, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Σωφρόνιος.	»

Κ

ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Παντελῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Εὐστάθιος Κλεόβουλος.	1863
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΣΗΣ Πέτρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΛΩΤΑΙΟΣ Χριστόδουλος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου.	1873
ΚΑΜΑΡΑΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΜΠΕΡ Ἡρακλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΝΑΚΗΣ Π. Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΝΑΚΗΣ Κ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΠΟΔΑΪΝΗΣ Ναπολέων, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στεφ. Κωνσταντῖνος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, γραμματεὺς τῆς Ὀθωμ. Πρεσβείας ἐν Πετρουπόλει.	1870
ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ Ν. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Γ. δικηγόρος ἐν Ἄρτῃ.	»
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Κωνσταντῖνος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1862
ΚΑΡΑΣ Νικόλαος, ἐλεγκτὴς τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1871

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗΣ Π. μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	»
ΚΑΣΤΕΛΛΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΑΤΗΝΑΚΗΣ Μιλτιάδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΑΤΣΙΓΡΑΣ Θωμᾶς, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΚΕΠΕΤΖΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΛΑΔΟΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.	1865
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΟΚΚΩΝΗΣ Ν., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	»
ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ Γ., γεν. Πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Κερκύρᾳ.	1864
COOKSON C. ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.	1871
ΚΟΡΩΝΑΚΗΣ Π. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΟΡΩΝΙΟΣ Γ. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΟΥΒΕΛΑΣ Μιχ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΑΝ Πετρὸς ἐφένδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ Ἀριστείδης, διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπίου ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΟΥΠΠΑΣ Γρηγόριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΚΟΥΠΠΑΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΚΟΥΡΤΕΛΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
COURTIS G., Chapelain de l'Eglise Commémorative protestante ἐν Κ/λει.	»
ΚΟΦΙΝΑΣ Ἰωσήφ, ἔμπορος ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΚΡΙΚΟΤΖΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΚΥΡΙΑΖΗΣ Χ. Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1871
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐτεοκλῆς, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Ἀλέξανδρος, δικαστὴς ἐν τῷ πολ. Πρωτοδικείῳ Σταυροδρομίου.	»
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γεώργιος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ. Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.	1861
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δημήτριος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Διονύσιος, ἔμπορος ἐν Κερασοῦντι.	1871

Λ

ΛΑΓΑΣ Βασίλειος, βιβλιοδέτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ταμίας τῆς Ἑταιρίας τῶν Τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1864
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΛΕΒΑΛ ἐφένδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
LEON Gustave, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΛΙΟΥΜΑΣ Ἀπόστολος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1868
ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Παῦλος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873

Μ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Α., δικαστὴς ἐν τῷ Ἑλλ. Προξενείῳ ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΛΙΑΔΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1865
ΜΑΝΔΡΑΣ Γρηγόριος, ἔμπορος ἐν Μιτυλήνῃ.	1873
ΜΑΡΑΣΟΓΛΟΥΣ Μηνᾶς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΜΑΤΣΑΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος, ἐν Λονδίνῳ.	1870
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ.	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, καθηγητὴς τῆς Α. Ἰατρικῆς Σχολῆς ἐν Κ/πόλει.	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Ἀλέξανδρος, » »	»
ΜΕΝΔΩΝΙΔΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ.	1872
ΜΕΣΘΕΝΕΥΣ Πέτρος, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣ Εὐαγγελινός, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
MIZZI Louis, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
MILLINGEN Jules, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1863
ΜΙΧΑΗΛ Ν. Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Σέρραις.	1870
ΜΙΧΟΓΛΟΥΣ Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
MORDTMANN André διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1863
MORDTMANN A. διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΜΟΥΣΟΥΡΟΣ Σπ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΜΥΚΑΡΟΣ Γ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873

Ν

ΝΑΟΥΜ Γ., ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Βομβάῃ.	»
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1861
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α. καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Ξάνθῃ.	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.	1871

Ξ

ΞΥΔΙΑΣ Γ. Τυπάλδος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1873

Ο

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ Στέφανος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΟΜΗΡΟΣ Γ. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
HUGHES, γραμματεὺς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1871

Π

ΠΑΛΛΑΚΗΣ Χριστοφῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1862
ΠΑΜΦΙΛΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, χωρεπίσκοπος Σταυροδρομίου.	1864
ΠΑΝΑΣ Ἰ. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Μιλτιάδης, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην Λυκείου.	1867
ΠΑΝΤΖΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΠΑΠΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΠΑ Κωνσταντῖνος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΑΠΑΔΑΤΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	»
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, καθηγητὴς ἐν Χαλκηδόνι.	1872
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1861
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1862
ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	1872
ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ Κ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ Παντελῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΛΕΣΣΑΣ Ν. Γ. ἐλεγκτὴς τῆς Γ. Ἑταιρίας τοῦ Ὀθωμ. κράτους.	1871
ΠΑΗΘΩΝΙΔΗΣ Δ. δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΑΗΘΩΝΙΔΗΣ Κ. » »	1871
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ Ἱεροδιάκονος, ἐν Κ/πόλει.	1872
ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ Κ. γραμματεὺς τοῦ Ἑλλ. Προξενείου ἐν Κ/πόλει.	1871
ΠΟΤΟΥΣ Μιλτιάδης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1861

Ρ

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ρ. Ἀλέξιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΡΑΖΗΣ Δημήτριος, Α' διερμηνεὺς τῆς Βασιλ. Ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1861

SISMANOGLIO MEGARO

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΑΛΛΗΣ Στεφ. Ἀλέξανδρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΡΑΛΛΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863
ΡΑΦΑΗΛ Ῥαφαήλ, ταμίας τῆς Ἑλλην. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1867
ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Δημήτριος, διευθυντὴς τροχιοδρόμων ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Ν. Ι. ἔμπορος ἐν Ἡλιουπόλει (Ἀϊδινίῳ).	»
ΡΟΙΖΟΣ Αὐγουστῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΡΟΣΟΛΥΜΟΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΩΣΣΕΤΟΣ Ἰωάννης, ἐμποροϋπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	1873

Σ

ΣΑΒΒΑΣ Πασσᾶς Ἰωάννης.	1861
ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν Κ/πόλει.	1865
ΣΑΡΑΦΗΣ Ἀριστείδης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1869
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Κ. δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1868
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ Ν, διοικητὴς Σφακίων Κρήτης.	1872
ΣΑΡΡΟΣ Γ. διδ. τῆς νομικῆς ἐν Ἀθήναις.	1872
SHAW WILLIAM, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
SAX Charles, Πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Δυρραχίῳ.	1873
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ἀντώνιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Μ. Ῥάλλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΓΟΥΤΑΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ζωρζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΕΪΤΑΝΙΔΗΣ Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΟΥΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΙΦΝΑΙΟΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΚΕΝΤΟΣ Ἀπόστολος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Π. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΟΡΤΑΝ Σπυρίδων, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Ἀντώνιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΟΥΛΙΔΗΣ Νικόλαος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.	»
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, σχολάρχης τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑνοριακῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας.	1861
ΣΠΑΘΑΡΗΣ Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει.	1864
ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ε. διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κ/πόλει.	1871
SCHROEDER Paul, διερμηνεὺς τῆς Γερμ. Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Δημ. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΣΤΑΜΟΥΔΗΣ Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ.	»

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΣΤΑΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. διευθυντὴς τοῦ ἐν Χαλκηδόνι Ἑλλην. Λυκείου.	1872
ΣΤΕΡΙΟΣ Π. τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1873
ΣΤΡΟΜΠΟΥΔΗΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Συγῇ.	1873
ΣΥΓΓΡΟΣ Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΥΡΙΓΟΣ Λύσανδρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΣΧΟΙΝΑΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	1873

Τ

ΤΑΓΗΣ Ἀναστάσιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1869
ΤΑΓΗΣ Θεοχάρης, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΑΜΒΑΚΟΣ Ν. Δ. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1863
ΤΑΞΗΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΤΑΞΗΣ Ἰωάννης, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΕΤΣΗΣ Ἰωάννης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΤΡΑΝΟΣ Ἐμμανουήλ, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1870
ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ Εὐστράτιος, καθηγητὴς ἐν Ταϊγανίῳ.	1871
ΤΣΕΡΛΕΝΤΗΣ Βελισάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΛΕΝΤΗΣ Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΛΕΝΤΗΣ Σωκράτης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΤΣΕΡΩΝΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗΣ Στέφανος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει.	1870

Φ

ΦΑΜΠΙΑΤΟΣ Ν. ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΦΙΛΙΟΣ Δ. διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Σωτήριος, ἔμπορος ἐν Φιλιπ/πόλει.	»
ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ.	»
ΦΛΩΡΙΟΣ Ἐδουάρδος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	»
PHRYGIE Abia de, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	»

Χ

ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.	1865
CHARREL Louis, καθηγητὴς ἐν τῷ Αὐτ. Λυκείῳ ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, καθηγητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ Ἑλλην. Λυκείου.	1869
ΧΑΤΖΗ Χρήστου Χρῆστος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΕΛΜΗΣ Μιχαήλ, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΕΝ Λεωνίδας, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.	1870
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ Μιχαήλ, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Ἀριστοτέλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1873
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Κ/πολει.	1869

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

A

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΝΘΙΜΟΣ Γ'. πρώην Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1871
ΑΡΜΕΝΗΣ Βράϊλας, πρώην πρεσβ. τῆς Ἑλλ. ἐν Λονδίνῳ.	1864

B

ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.	1871
BANCROFT Géorges, Πρεσβ. τῆς Ἀμερικῆς ἐν Λονδίνῳ.	1872
BARTHOLDY Mendelsohn C. καθηγ. Πανεπ. Ἐϋδελβέργης.	1866
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ὑποδιοικητὴς τῆς Ἐθν. τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ Χ. ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.	1863
BEULÉ E. μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.	1866
BLACKIE I. Stuart, καθηγητὴς τῶν Ἑλλην. ἐν τῷ ἐν Ἐδεμβούργῳ Πανεπιστημίῳ.	1868
VOGUÉ Melchior Comte de, Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Κ/πόλει.	1871
BOKER, Πρεσβ. τῶν Ἡνωμ. πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.	1862
BURNOUF Émile, διευθ. τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλ. Σχολῆς.	1868
BOURSIAN C. Καθηγ. τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.	1870
BRUNET DE PRESLE Wladimir, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας.	1863
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Σκαρλάτος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1863

Γ

GEMMA Adolfo, διευθ. τοῦ Περιοδικοῦ «Revista».	1871
GLADSTONE William, πρωθυπουργὸς ἐν Ἀγγλίᾳ.	1862
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Γ'. πρ. Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.	1871
GUIGNIAUT Secrétaire perpétuel honoraire de l'Académie des Inscriptions et belles lettres de Paris.	1864

Δ

DUMAST Guerrier Baron à Nancy.	1870
DUMONT Albert, διευθυντὴς τῆς ἐν Ῥώμῃ Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.	1868
DURUY Victor, ancien ministre de l'instruction publique.	1863

E

	Ἔτος ἐκλογῆς.
HELZENDORFF Franz von, καθηγ. τοῦ δικαίου ἐν Βερολίνῳ.	1872
HENGEN W. Secretario del Instituto di Correspondenza Archeologica.	1872
EGGER Emile, membre de l'Institut.	1863
EICHTHAL Gustave d', membre de la Société Asiatique à Paris.	1864
ELLIOT Henri, πρεσβ. τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.	1872
ETTEM Πασσᾶς, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.	1865
LÉVÊQUE Charles, membre de l'Institut, professeur au collège de France.	1866
ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ξηροποταμηνός, Ἀρχιμ. ἐν Κ/πόλει.	1863

Z

ZAMBALDI F. καθηγ. τῆς Ἑλλ. καὶ Λατιν. Γραμ. ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.	1863

H

HAVET (Ernest), καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, ἐν Παρισίοις.	1867

I

IGNATIEW (Général), πρεσβ. τῆς Ῥωσσίας ἐν Κ/πόλει.	1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα.	1868
ΙΩΑΝΝΟΥ Φίλιππος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1863

K

ΚΑΛΛΙΓΑΣ Π. καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871
KARAJEAN Théodore Ritter von D., γερουσιαστὴς ἐν Βιέννῃ.	1872
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθύμιος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871
ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Α., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις.	»
KEMAL Πασσᾶς, Ὑπουργὸς τοῦ Ἐβκαφίου.	»
KEUDELL von, Πρεσβ. τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει.	1872
CHRIST, καθηγ. τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.	1870
KIRGHHOFF A, καθηγ. τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.	1872
ΚΟΚΚΙΝΟΣ Ἐμμανουὴλ, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1863
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ Στέφανος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1863
ΚΟΥΡΤΙΟΣ Ἐρνέστος, καθηγ. τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.	1870

Λ

ΛΑΜΠΡΟΣ Π. νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις.	1871
LAYONS Lord, πρευσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Γαλλίᾳ.	1865
LESSEPS Ferdinand de.	1873
LITTRÉ, membre de l'Institut.	1864
LUDOLFF Comte, Πρεσβ. τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει.	1872

Μ

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ν. πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων.	1864
ΜΕΛΑΣ Λέων, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1869
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ἡρακλῆς, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	»
MILLER Emmanuel, membre de l' Institut.	1863
MORRIS Joy, πρ. πρεσβ. τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.	1865
MUNIF effendi, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Τεχεράνῃ.	1865

Ο

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Σοφοκλῆς, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.	1867
ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ Θεόδωρος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	»

Π

ΠΑΛΛΗΣ Α. καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1872
ΠΑΝΤΑΖΗΣ Δ. τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις.	»
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γρηγόριος, τμηματάρχης ἐν τῷ Ὑπουρ. τῶν Ἐξ. ἐν Ἀθήναις.	1868
PATIN Secrétaire perpétuel de l' Académie Française, doyen de la Faculté des lettres de Paris.	1864
ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ Χ. καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1871

Ρ

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ἀλέξανδρος, πρώην πρεσβ. τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις.	1863
ΡΑΛΛΗΣ Γ. καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.	1869
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Μ. διοικητὴς τῆς ἐθνικῆς τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.	1864
ROSSIGNOL (I. P.) membre de l' Institut.	»

Σ.

ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ Νικόλαος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1867
SAFVET Πασσᾶς, Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.	1871
SCHMIDT Bernard.	1870
SCHMITD Morriz, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.	1871
ΣΙΜΟΣ Εὐστάθιος, πρεσβ. τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.	1872

Τ

TUCKERMAN Charles, πρ. Πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀθήναις.	1873

Φ

ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ Κωνσταντῖνος, καθηγ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου.	1867

Χ

CHASSANG, inspecteur général de l' Académie de Paris.	1868

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α

	Ἔτος ἐκλογῆς
ABBOT Ἐρρῖκος, Πρόξενος τῆς Γερμανίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.	1869
ΑΒΔΟΥΛΑΧ Βένης, καθηγητὴς τῆς ἐν Κ/πόλει Α. ἰατρικῆς Σχολῆς.	1864
ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κέῳ.	1863
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Λέανδρος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ.	1863
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Β. καθηγ. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.	1872

Β

ΒΑΛΕΤΤΑΣ Ἰωάννης, διευθυντὴς τῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς.	1865
VEIDNER Andrée, καθηγ. ἐν Μακδεμβούργῳ.	1872
ΒΕΛΕΓΡΑΔΩΝ Ἄνθιμος.	1868
ΒΕΛΟΥΔΗΣ Ι. λόγιος ἐν Βενετίᾳ.	1871
ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ Ν. Νικήτας, εἰρηνοδίκης ἐν Ἀμοργῷ.	1864
ΒΛΑΧΟΣ Ἄγγελος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1870
BERTHERAND Γεν. Γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς ἑταιρίας.	1870

Γ

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Βώλῳ.	1863
GIDEL Charles A., λόγιος ἐν Παρισίοις.	1867
GOOLD πρώην διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μουσείου ἐν Κ/πόλει.	1871
ΓΟΥΔΑΣ Ἀνας. ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.	1864
ΓΡΗΓΟΡΑΣ Γερμανός, Ἀρχιμανδρίτης ἐν Λειψίᾳ.	1863
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Α. καθηγ. ἐν Κ/πόλει.	1864

Δ

ΔΑΜΩΝ Δ. ἰατρός.	1872

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ Ι. ἰατρὸς ἐν Νάξῳ.	1864
DOZON A. Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ Νικόλαος, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1872

Ε

ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ Δωρόθεος, Μ. Πρωτοσύγκελλος ἐν Κ/πόλει.	1867

Η

ΗΛΙΑΔΗΣ Λεωνίδας, λόγιος ἐν Παρισίοις.	1873
ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ Διονύσιος, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου.	1872

Θ

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ι. ἰατρός, πρόεδρος τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	1870
ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κ. πρόεδρος τοῦ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου.	»
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.	1863

Ι

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σάββας, διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι.	1870
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σεραπίων, καθηγ. ἐν Καισαρείᾳ.	1863
HIRSCHFELD Gustave, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1873

Κ

CAILLEMER Exupère, καθηγ. τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ.	1870
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τηλέμαχος, σπουδαστὴς ἐν Ζυρίχῃ.	»
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν Ἰσραηλιτικῶν χρονικῶν ἐν Κερκύρᾳ.	1863
ΚΟΣΜΙΔΗΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαΐδι.	»
ΚΟΥΠΙΤΩΡΗΣ Παναγιώτης, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1864
COUSSEMAKER Arthur, φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Αἴῃ.	1870
ΚΡΗΤΙΚΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, ἰατρὸς ἐν Σύρῳ.	»
ΚΡΙΝΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις.	1865
QUEUX de Saint-Hilaire marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις.	1867
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Κ., σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλλην. Σχολῆς.	1864

Λ

ΛΑΖΑΡΑΣ Π. ἰατρὸς ἐν Κερκύρᾳ.	1871
ΛΑΜΠΡΟΣ Π. Π. νομισματοτολόγος ἐν Ἀθήναις.	»
ΛΕΒΙΔΗΣ Ν. Α. πρόεδρος τοῦ Ἐξελεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐν Ἀθήναις.	1864

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΛΕΙΒΑΔΑΣ Θεαγένης, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Βιέννῃ.	1863
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρᾳ.	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ ἐν Σμύρνῃ Παρθεναγωγείου.	1872
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Ἀρτάκῃ.	»
ΛΟΝΤΟΣ Ἀνδρέας, πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις.	»
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ἀλέξανδρος, Μητροπολίτης Σύρου καὶ Τήνου.	1863

Μ

ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1863
ΜΑΤΣΑΝΟΣ Γ. καθηγ. ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
MONTANI Pierre, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρ. Ἀστεροσκοπείου ἐν Κ/πόλει.	1866
ΜΟΡΔΟΣ Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.	1864
MORDTMANN, φοιτητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Βόννῃ.	1872
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Ἱερώνυμος, καθηγητὴς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ.	»

Ν

ΝΑΥΤΗΣ Ἀνδρέας, Ἕλλην πρόξενος ἐν Τεργέστῃ.	1867
ΝΑΧΑΜΟΥΛΗΣ Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.	1864

Ξ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.	1863

Ο

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Παναγιώτης, διευθ. τῆς ἐν Κερκύρᾳ ἰδιωτικῆς Σχολῆς.	1868

Π

ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ Ι. γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1863
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. διδάσκαλος ἐν Ἄρτῃ.	1872
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ἰατρὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου.	1863
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Χρῆστος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.	1864
ΠΑΠΑΔΟΥΚΑΣ Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.	1873
ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραΐλᾳ.	1871
ΠΕΤΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, λόγιος ἐν Λακωνίᾳ.	1864
ΠΙΕΡΙΔΗΣ Κ. ἐν Κύπρῳ.	1871
ΠΟΛΙΤΗΣ Ν. Γ. λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1872
ΠΩΠ Κωνσταντῖνος, πρώην Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.	1864

Ρ

ΡΑΔΔΗΣ Ν. ἰατρὸς ἐν Περγάμῳ.	1872

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΑΜΜΟΣ Ι. διδάσκαλος ἐν Κ/πόλει.	1871
ΡΑΦΑΗΛ Ἐλευθέριος, πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου *Παρνασσός*.	1872

Σ

ΣΑΘΑΣ Κωνσταντῖνος, ἀρχαιοδίφης ἐν Ἀθήναις.	1868
ΣΑΚΚΟΠΟΥΛΟΣ Ν. πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ῥουστσυκίῳ.	1870
ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ Βλάσιος, σχολάρχης ἐν Φιλιππουπόλει.	1868
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι. δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.	1863
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἐπαμινώνδας, λόγιος ἐν Ἀθήναις.	1867
ΣΥΜΒΟΥΛΙΔΗΣ Γεώργιος, ἰατρὸς ἐν Πετρουπόλει.	1867
Σχλείμανν Ἑρρῖκος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1871
ΣΧΟΡΤΣΑΝΙΤΗΣ Δ. σχολάρχης ἐν Ἄρτῃ.	»

Τ

ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ Ἠλίας, καθηγ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.	1864
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΗΣ Κ. ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ν.	1863

Φ

ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγ. ἐν Ἰωαννίνοις.	1863
ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ Χ. Ν. τυπογράφος ἐν Ἀθήναις.	1864
ΦΟΥΡΤΟΥΝΙΑΔΗΣ Β. ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.	»

Χ

CHEVALIER de Chiari Gerard, Γεν. Πρόξενος τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Ἰωαννίνοις.	1872
ΧΡΟΝΙΔΗΣ Κ. λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει.	1863

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Τακτικῶν Μελῶν μετὰ τὸ *Ἀλεξανδρίδης Ἀθανάσιος*, πρόσθες

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Δημήτριος, τηλεγράφος ἐν Κ/πόλει. 1873

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ (α).

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΕΦΕΝΔΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ.
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ.

ΔΩΡΗΤΑΙ (α).

ΑΥΤΟΚΡ. ΟΘΩΜ. ΤΡΑΠΕΖΑ.
ΓΕΝ. ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΜ. ΚΡΑΤΟΥΣ.
Ζ. ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΩΝΙΟΣ.
ΑΥΣΤΡΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΙΣΤΩΣΙΣ.
ΚΩΝΣΤ. ΔΟΣΙΟΣ.
ΠΑΝΤΙΑΣ ΣΕΚΙΑΡΗΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΛΛΗΣ.
ΘΕΟΔ. Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ.
ΚΩΝΣΤ. ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ.
ΒΑΣ. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ.
Θ. καὶ Β. ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ καὶ Σα.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ.
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ.
ΑΝΑΣΤ. ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ.
ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΑΝΑΝΙΑΣ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ.

(α) Ἴδε ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ 80—84.

SISMANOGLIO MEGALE

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ.

κατὰ τὸ 1872—73.

Πρόεδρος	Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
Αντιπρόεδροι	A. MORDTMANN.
	Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ.
Γεν. Γραμματεὺς	Δ. ΦΙΛΙΟΣ.
Είδ. Γραμματεὺς	Δ. ΠΛΗΘΩΝΙΔΗΣ.
Βιβλιοφύλαξ	Α. ΛΙΟΥΜΑΣ.
Ταμίας	Ι. ΓΚΙΩΝ.

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ.

κατὰ τὸ 1872—73.

Α'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

A. MORDTMANN *Πρόεδρος.*
Θ. ΚΟΣΟΥΔΗΣ.
Ζ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ.
Δ. ΚΟΚΚΩΝΗΣ.
Ι. ΓΚΙΩΝ *Ταμίας.*

Β'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος.*
Η. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.
Γ. ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ.
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ.
Α. ΛΙΟΥΜΑΣ.
Δ. ΦΙΛΙΟΣ *Γραμματεύς.*

Γ'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

Ι. Δ. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ *Πρόεδρος.*
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ.
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.
Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Γραμματεύς.*

Δ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Η. ΒΑΣΙΑΔΗΣ *Πρόεδρος*
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.
Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
ΧΡΗΣΤΟΣ Χ. ΧΡΗΣΤΟΥ.
Δ. ΦΙΛΙΟΣ.
Α. ΤΑΓΗΣ.
Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.
Θ. ΤΑΓΗΣ *Γραμματεύς.*

Ε'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ *Πρόεδρος.*
MILLINGEN.
MORDTMANN (πατήρ).
MORDTMANN (υἱός).
P. DETHIER.
C. GANNEAU.
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.
Κ. Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
Γ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ.
Π. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ.
Κ. ΠΕΡΔΙΚΙΔΗΣ.
Α. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ *Γραμματεύς.*

Γ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

Π. ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΣΗΣ *Πρόεδρος.*
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.
MORDTMANN (υἱός).
L. CHARREL.
ΑΒΔΟΥΛΛΑΧ ΒΕΗΣ.
JAUGE.
WEISBACH.
Α. ΖΩΗΡΟΣ.
Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ *Γραμματεύς.*

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1872 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1873 ΤΟΜΟΣ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΣΟΥΛΟΥ ΣΕΡΑΪ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΛΓ'. Συνεδριάσει).

Ὁ χαρακτὴρ καὶ αἱ ἐν μέρει ἐργασίαι τοῦ Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου μ' ἐνθαρρύνουσιν ἵνα ἀποστείλω αὐτῷ ὅσας ἐν Σουλοὺ Σεράϊ, χωρίῳ τοῦ Πόντου, ἠδυνήθην περιηγούμενος νὰ ἀνακαλύψω ἐπιγραφάς, ἐπισυνάπτων καί τινας συντόμους σημειώσεις.

Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι ἀποφασίσας πρὸ τριετίας ἵνα ἐρευνήσω γεωγραφικῶς καὶ ἀρχαιολογικῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ μεταξὺ Ἀμασείας καὶ Εὐξείνου Πόντου, ἀνεπαισθήτως πως ἐπεξετάθην ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδέησε νὰ θέσω ὡς τέρμα τῶν ἐρευνῶν μου, τὸ μεταξὺ Ἅλυος ποταμοῦ καὶ Εὐξείνου Πόντου, οὐχὶ ἀπὸ τῶν πηγῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Σεβαστείας.

Πρωΐαν τινὰ τῆς 12ης Ἰουλίου 1871 ἐρευνῶν ἀπὸ τῶν πηγῶν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σκύλακος, παραποτάμου τοῦ Ἴριδος ποταμοῦ, ἔφθασα μετὰ δύο ἡμερῶν πορείαν (1) τὴν ἐνάτην ἑσπερινὴν ὥραν Εὐρωπαϊστὶ εἰς τὸ χωρίον Σουλοὺ Σεράϊ. Περὶ ἀνατολὰς ἡλίου τὴν πρωΐαν εὑρέθην παρ' ἐλπίδα μεταξὺ πολλῶν εἰργασμένων μαρμάρων, παριστανόντων κιονόκρανα, κίονας, ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα, πλάκας, κλπ. ἃ ἔκειντο φύρδην μίγδην καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ πέριξ τοῦ ῥηθέντος χωρίου. Παραυτίκα ἐνόησα, ὅτι εὑρίσκομαι ἐντὸς ἀρχαίας πόλεως, ἀλλ' ὁποίας; Ὁ Στράβων καὶ τὰ ἄλλα βοηθήματα, ἃ εἶχον ὑπ' ὄψιν, οὐδὲν περὶ τοῦ ἂν ἔκειτο πόλις τις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἀνέφερον. Ἀπελπισθεὶς ἀπεφάσισα νὰ ἐρευνήσω μετὰ λεπτομερείας τὸ μέρος, τὰ περιεχόμενα ἐντὸς καὶ τοῖς πέριξ τοῦ χωρίου, ἐλπίζων ὅτι θὰ εὑρεθῶσιν ἐπιγραφαί, ἐξ αὐτῶν δ' ἴσως καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

Τὸ χωρίον Σουλοὺ Σεράϊ κεῖται εἰς τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ Σκύλακος $39^0.\ 40'.\ 31''$ ἀρκτ. πλάτ. καὶ $33^0.\ 41'.\ 56''$. ἀνατολ. μήκους ἀπὸ Παρισίων. Ὑψοῦται δ' ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 2969 γαλλικοὺς πόδας· περιέχει περὶ τὰς 100 ὀθωμανικὰς οἰκίας καὶ πέντε κιρκασιακάς. Εἰκάζω δ' ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, ὅτι κεῖται ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν. Ἡ ἔκτασις τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐκ διαφόρων σημείων εἶχε μεγάλην ἔκτασιν, ἰδίως πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ χωρίου. Ἀνατολικομεσημβρινῶς αὐτοῦ εὑρίσκονται ἴχνη τῶν θεμελίων ἐκκλησίας, ἥτις ἦτο μία τῶν μεγαλητέρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πλησίον αὐτῶν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἠρίθμησα 23 κιονόκρανα βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ μὲ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος περὶ τὰ 2000 βήματα ἀπὸ τοῦ χωρίου ὑπάρχει ῥωμαϊκὴ γέφυρα καλλίστης κατασκευῆς, ἐκ μεγάλων βολκανικῶν λίθων, ὡς τῶν τοῦ ἀρχαίου μώλου τῆς Ἀμισοῦ, μετὰ τριῶν ἀψίδων ἐνοῦσα τὰς δύο ὄχθας τοῦ Σκύλακος. Ἐκ πολλῶν ἄλλων σημείων εἰκάζω, ὅτι ἡ πόλις ἀνατολικῶς ἐξετείνετο ἕως ἐδῶ.

Ἐπειδὴ εὑρίσκομαι μακρὰν βιβλιοθηκῶν, βιάζομαι νὰ προσφέρω νῦν μόνον ὕλην τοῖς ζηλωταῖς τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ χρονολογικὴν ὅθεν σειρὰν καταχωρίζω ἐνταῦθα τὰς ἀνακαλυφθείσας ἐπιγραφάς, ἀντιγραφείσας ἀπὸ τῆς 15ης ἕως τῆς 25ης Ἰουλίου 1871.

(1) Ἡ ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τοῦ χωρίου Sulu Seray ἀπόστασις εἶναι 10 ὡρῶν, ἡ βραδύτης ὅμως αὕτη προῆλθεν ἐκ τῶν ἀσχολιῶν ἡμῶν.

Ἀριθ. Α'.

ΠΥΛΩΝΙΕΠΗΚ
ΟΜ' ΔΟΜΙΤΙΟCΟ
ΥΑΛΗCΒΕΝΕΦΙΚ
ΤΑΤΩΡΙΟΥCΕΚΟ
ΥΝΔΟΥΥΠΑΤΙΚΟΥ

Ὕψος 9,74 γαλ. μέτρων.
Διάμετρος 0,40
Στήλη ἐξάγωνος ἐκ μαρμάρου ὑπολεύκου.

Ἀριθ. Β'.

Η ΗΕΟΙΚΟΥ » » »
Η ΒΟΥΛΗΚΑΙΟ » » »
ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΕΡ » » »
ΜΕΓΑΛΕ » » »
ΑΡΧΟΝΤΩΝ » » »
ΕΤΟΥΣ ΡΞΙ.

Ὕψος 0,56.
Πλάτος 0,70. ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου.

Τοῦ ψηφίσματος τούτου ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ τὸ ἥμισυ ἀριστερὸν μέρος πάντη ἐξηλειμμένα εἰσί. Τὰ δ' αἴτια τῆς παραλαβῆς αὐτοῦ ἐν τῇ συλλογῇ ἀκολούθως.

Ἀριθ. Γ'.

ΜΠΟΝΤΙΟΝΝΟΟΥ »
ΔΙΟΝΜΠΟΝΤΟΥ.
ΝΟΟΥΕΛΛΙΟΥΥΙΟΝ
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΛΕΙΩΙ
Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ
ΕΤΙΜΗΣΕΝ ΤΗΣ ΕΙΣ
ΤΗΝΠΟΛΙΝΔΙΗΝΙΚΟ
ΕΥΝΟΙΑΣΕΝΕΚΕΝ

Ὕψος 0,66.
Πλάτος 0,80.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς Γ'. Η'. Θ'. Ι'. ἐπὶ γρανίτου λίθου κεχαραγμέναι εἰσίν, ἡ δὲ γλυφὴ αὐτῶν ἀρίστη.

Ἀριθ. Δ'.

ΛΕΟΝΤΕΙΝΟΝΤ «
ΚΑΙΛΟΓΓΟΝΚΟΡ
ΒΟΥΛΩΝΟΣΤΟ
ΣΤΑΤΙΟΥΛΟΓΓΟΥΥΙ
ΟΝΣΟΦΡΟΣΥΝΗΣΕ
ΝΕΚΑ ΚΑΙ ΕΥΚΟΣΜΙΑ «
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΝ
ΦΙΛΟΤΕΙΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΙΣ
ΑΛΛΗΣ ΑΡΕΤΗΣ ΗΝ ΜΕΙ
ΖΟΝΩΣ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ Κ » »
ΗΛΕΟΣ ΩΝΕΠΕΙΗΔΕΥΣΕΝ »
ΟΠΑΡΕΧΩΔΕΑΥΤΟΝ ΤΗΣ

Ὕψος 1,50.
Πλάτος 0,50.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου στίχου ἡ γραφὴ εἶναι δυσανάγνωστος· ἡμεῖς δὲ ὡδηγήθημεν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ἀπὸ τὰ ἐν τῷ λίθῳ ἴχνη· κατὰ πόσον δὲ ἐπετύχομεν καὶ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν· ὁ δὲ λίθος ἀμμίτης.

Ἀριθ. Ε'.

Ὕψος 1,40.
Πλάτος 0,40
Ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου.

Ἀριθ. ϛ'.

Ἴχνη τεσσάρων στοιχείων ἐν τῷ μέσῳ.

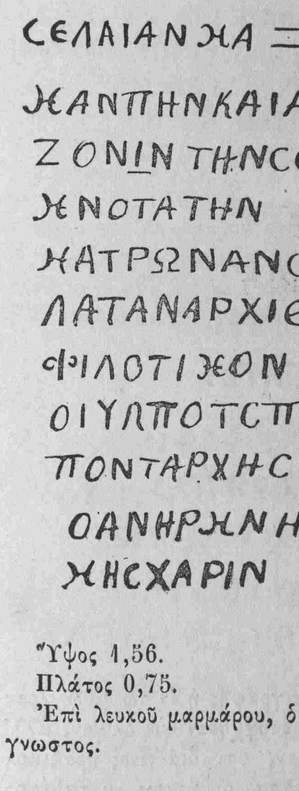

Ὕψος 1,56.
Πλάτος 0,75.
Ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου, ὁ 8 στίχος δυσανάγνωστος.

Ἀριθ. Ζ'.

Ἀριθ. Η'.

Ἐκ τῶν πρώτων τεσσάρων στίχων λείπει ἀνὰ ἓν γράμμα. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λίθοι Ζ'. Η'. ὡς καὶ ὁ Ι'. εἶναι ἐκ γρανίτου· τυχαίως ἐσώθη τὸ τέλος τοῦ Ζ'. καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Η'. ἀπὸ τὰς βαναύσους χεῖρας τοῦ ἀναισθήτου τέκτονος καὶ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, ἵνα συναρμόσωσι τοὺς θεμελίους λίθους τῆς ἐκκλησίας. Οἱ χωρικοὶ ἀφήρεσαν τοὺς ἀριθμοὺς Ζ'. καὶ Η'. ἀπὸ τοῦ θεμελίου πρὸ 30 ἐτῶν, καὶ ἔθεσαν αὐτοὺς εἰς τὰ θεμέλια τῶν οἰκιῶν των, ὅπου εὑρίσκονται κατὰ τὸ ἥμισυ παρακεχωσμένοι. Εἰκάζω ὅτι αἱ τρεῖς αὗται ἐπιγραφαὶ ἀπετέλουν ἓν ὅλον. α') ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς Ι'. δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος· β') ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ λίθου δὲν λείπει οὐδεὶς στίχος οὔτε ἄνωθεν οὔτε κάτωθεν, ἵνα διαψεύσῃ τὴν εἰκασίαν μου. γ') ὅτι ἡ γλυφὴ καὶ τῶν τριῶν λίθων εἶναι τῆς αὐτῆς χειρός. καὶ δ') ὅτι τὸ αὐτὸ μέγεθος κατὰ τὸ μῆκος, πλάτος καὶ πάχος ἔχουσι καὶ οἱ τρεῖς.

'Αριθ. Θ'.

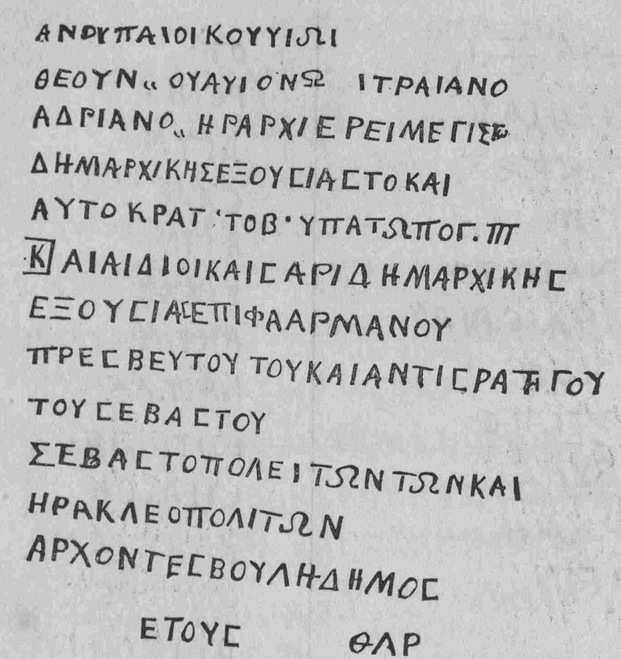

Ὕψος 1,60.
Πλάτος 0,90.
Ἐπὶ χαλικολίθου.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἡ καὶ σημαντικωτέρα μεταξὺ τῆς συλλογῆς, εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῆς Ῥωμαϊκῆς γεφύρας. Ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ νῦν εὑρίσκεται, κινδυνεύει παντελῶς νὰ καταστραφῇ. Ἀπὸ τοῦ πρώτου στίχου καὶ ἐπάνω τοῦ ἀντιγράφου ἡμῶν ὁ λίθος εἶναι τεθραυσμένος καὶ ἐξηφανισμένος, μόλις δὲ μετὰ τεσσάρων ἡμερῶν ἐπιμονὴν ἠδυνήθημεν νὰ περατώσωμεν τὴν ἀντιγραφὴν αὐτῆς, ἀφοῦ ἐξηντλήσαμεν πᾶν μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ.

Ἐκ τοῦ ψηφίσματος τούτου γίνεται γνωστὸν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Ἡρακλεούπολις*, ὅτι ἐτιτλοφορήθη παρὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μὲ τὸν ἔξοχον τίτλον «Σεβαστή», καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεύετο ὁ Ἡρακλῆς.

Ἐξ ὅλης τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ἐν τῷ λίθῳ χρονολογία ΘΑΡ, μᾶς ἐσύγχυσεν οὐκ ὀλίγον, ἀλλ' οὐχ ἧττον νομίζομεν, ὅτι διά τινος πραξικοπήματος παύει πᾶσα συζήτησις, μεταθέτομεν δηλ. τὸ γράμμα Ρ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Θ, ἵνα δὲ μὴ λυπήσωμεν τὸ Θ τοποθετοῦμεν αὐτὸ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ρ, καὶ οὕτω γράφομεν ΡΔΘ. Τὸ δὲ λάθος θαρραλέως ἀποδίδω τῷ λιθοξόῳ, καθὼς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἐπιγραφὰς ἀπαντῶμεν ΤΙΣ ἀντὶ ΤΗΣ κτλ. ὅθεν φαίνεται ὅτι ἡ ἀποικία αὕτη ἐσυστήθη κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς δευτέρας τριανδρίας (Triumviratus), 39 π. Χ. Ἀκολούθως ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Πόθεν ἦλθον οἱ ἄποικοι οὗτοι ἀγνοοῦμεν· ἂς πονοκεφαλήσωσιν οἱ φίλοι τῶν *Chateaux en Espagne*.

'Αριθ. Ι'.

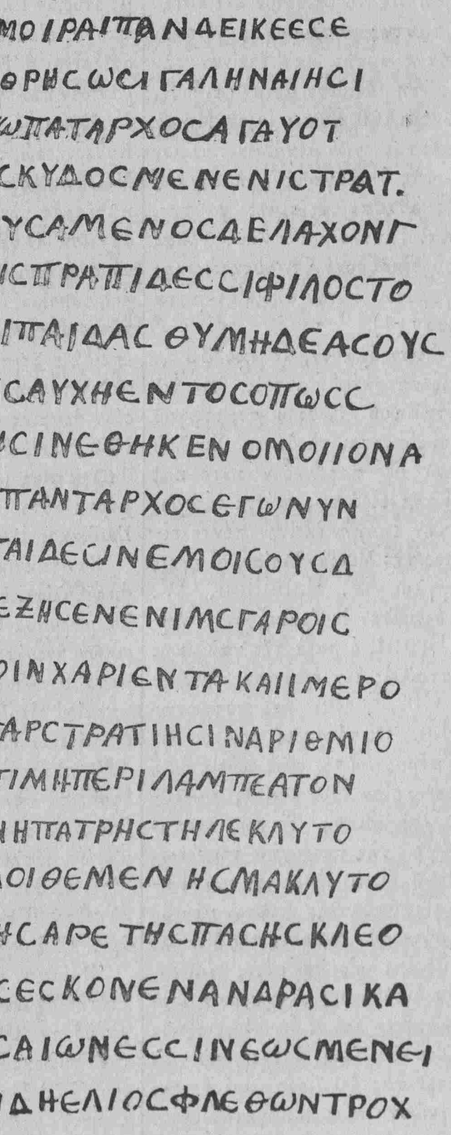

Ὕψος 1,16.
Πλάτος 1,15.
Ἐπὶ γρανίτου λίθου. Ἴδε Ζ'. Η'. ἀριθμούς.

Ἐν τῇ ἀρχῇ ἑκάστου στίχου, ἐξαιρέσει ὀλίγων, λείπουσι ποῦ μὲν ἕν, ποῦ δὲ δύο γράμματα.

Παρὰ τῷ μουχτάρῃ τοῦ χωρίου εὑρίσκεται χάλκινον νόμισμα, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ΣΕΒΑΣΤΟ ΗΡΑΚ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὸν Ἡρακλῆ εἰς ἀθλητικὴν θέσιν, εἰς δὲ τὸ ὄπισθεν μέρος τὴν δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν ΑΥΤΚ « « « καὶ ἐν τῷ μέσῳ κεφαλὴν αὐτοκράτορος, ἀλλὰ σχεδὸν ἠφανισμένην, ἕνεκα τούτου δὲν δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ τὴν ἐποχήν.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. Θ ἐπιγραφὴν ἀπαντῶμεν τὰ ἐπίθετα ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, καὶ ΗΡΑΚΛΕΟΠΟΛΙΤΩΝ, ὁμοίως καὶ εἰς τὸ νόμισμα. Εἰς δὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. Γ'. μόνον ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΛΕΙΩ· ὅθεν ἐκ τῆς ὑπ'ἀριθ. Θ'. καὶ ἐκ τοῦ νομίσματος γίνεται καταφανές, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὠνομάζετο Ἡρακλεούπολις, καὶ ἐλατρεύετο ἐν αὐτῇ κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἡρακλῆς· ἐπειδὴ ἡ ἰδία ἐπιγραφὴ τιτλοφορεῖ τὸν Ἀδριανὸν μέγαν Ἀρχι-

ερέα τοῦ Ἡρακλέους. Ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων ἐτιμήθη μὲ τὸ ἐπίθετον *Σεβαστή*· ἐκ δὲ τῆς ἐξόχου ταύτης τιτλοφορίας γίνεται δῆλον ἡ σημαντικότης αὐτῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἡ τιμὴ αὕτη ἐδίδετο μετὰ φειδοῦς, καὶ μόλις ἀριθμοῦνται 10 πόλεις ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐνῷ αἱ πλεῖσται τῶν μεγάλων πόλεων αὐτῆς, μεθ' ὅλας τὰς ὑπερόγκους χρηματικὰς προσφοράς, δὲν ἠξιώθησαν τῆς τιμῆς ταύτης. Ἀλλ' ὁ Στράβων καὶ ταύτην καὶ πολλὰς ἄλλας δὲν ἀναφέρει, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι αὕτη ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι σύγχρονοι αὐτοῦ ἀποικίαι μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθησαν (1).

Παρὰ τῶν κατοίκων ἔμαθον, ὅτι πρὸ 36 ἐτῶν Εὐρωπαῖός τις ἐπεσκέφθη αὐτούς. Ἐν τῷ γεωγραφικῷ χάρτῃ τοῦ Ῥώσσου στρατηγοῦ Wrotihsenko εὑρίσκεται τὸ ὄνομα Σουλοὺ Σεράϊ (2), ἐξ αὐτοῦ δὲ παρέλαβον αὐτὸ καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐκ τῆς εἰδήσεως ταύτης ἐξάγω, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πέντε εἰσὶν οἱ περιηγηθέντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, οἱ τρεῖς κριτικώτατοι Ἄγγλοι W. Hamilton, W. Ainsworth καὶ ὁ πρώην ἐν Τραπεζοῦντι Ἄγγλος πρόξενος J. Brant, ὁ παρὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἀποσταλεὶς ἵνα ἐρευνήσῃ τὴν Γαλατίαν διάσημος Ch. Texier καὶ ὁ στρατηγὸς Wrotihsenko. Οἱ τέσσαρες πρῶτοι δὲν ἐπεσκέφθησαν τὸ μέρος τοῦτο, οὔτε οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαιοτέρων, οἷον Tavernier, Tournefort, Pococh καὶ λοιποί. Τὸ πῶς λοιπὸν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τοιούτων ἀνδρῶν, μάλιστα τοῦ Hamilton καὶ τοῦ Texier, ἡ ἐξήγησις εἶναι εὔκολος· πρῶτον μὲν ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκτασιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δεύτερον δὲ ὅτι εἰς τὸ μέρος τοῦτο, κατὰ τὴν ἣν ἔλαβε διεύθυνσιν τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος, ἤλλαξαν καὶ αἱ διευθύνσεις τῶν ὁδῶν, καὶ ὅτι τὸ Σουλοὺ Σεράϊ ἀπέχει ἀπὸ τῶν σημερινῶν ὁδῶν περὶ τὰς 10 ὥρας· καὶ ἄν τις ἐπισταμένως ἀναγνώσῃ τοὺς περιηγητὰς εὑρίσκει αὐτοὺς σχεδὸν πάντας πάντοτε εἰς τὰς λεωφόρους, πλὴν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ ἐξετάσωσί τι ὡρισμένον, ὡς τὴν Γαλατίαν καὶ Λυκίαν, καὶ ταύτας ἀτελῶς, οὐχὶ ἐκ κακῆς προαιρέσεως, ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἀτελευτήτων προσκομμάτων, ἃ φέρουσι καὶ τὸν φλεγματωδέστατον περιηγητὴν εἰς ἀπελπισίαν, καὶ τὸν ἀναγκάζουσι ν'ἀφήσῃ εἰς ἄλλους τὰς ἐρεύνας του.

(1) Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀκολούθως θέλομεν πραγματευθῆ.

(2) Ὁ χάρτης οὗτος οὐδεμίαν κριτικὴν ἀξίαν ἔχει.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Wrotihsenko κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἄλλου πατριώτου περιῆλθε τὰ μέρη ταῦτα, εἰκάζω ὅτι ὁ ἐπισκεφθεὶς τὸ Σουλοὺ Σεράϊ εἶναι ὁ Ῥῶσσος στρατηγός, καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἑνὸς μὲν δὲν ἦτο ἐγκρατὴς ἀρχαιολογικῶν γνώσεων, ἐξ ἄλλου δέ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀποσταλῆ παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς του, ἵνα ἐξετάσῃ γεωγραφικῶς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὸ στρατιωτικὸν ὑπουργεῖον κατέταξε τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ εἰς τὸ μυστικὸν ἀρχεῖον. Ὁ δὲ Ἄγγλος πρόξενος Brant διευθυνόμενος ἀπὸ Jyosghati κατὰ τὸ 1835 εἰς Εὐδοξιούπολιν, ἐπλησίασε μὲν εἰς τὸ Σουλοὺ Σεράϊ κατὰ μίαν ὥραν ἀρκτικῶς, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἐπειδὴ ὁ Στράβων δὲν ἀνέφερε τὴν Ἡρακλεούπολιν ταύτην, δὲν ἐνόησεν, ὅτι εὑρίσκετο πλησίον ἀρχαίας μεγαλοπόλεως. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ διευθύνθη κατὰ τὸ 1652 ὁ γάλλος J. B. Tavernier (1), ὁ δὲ Ῥῶσσος στρατηγὸς ἐν τῷ χάρτῃ αὐτοῦ σημειόνει τὸ σημερινὸν ὄνομα τοῦ Σκύλακος Ischykryk=su.

Ἐὰν τακτικαὶ ἀνασκαφαὶ γίνωσιν, εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι πολλαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ πάμπολλα μάρμαρα θὰ εὑρεθῶσιν· ἐπειδὴ εἷς τῶν χωρικῶν ἀνορύττων φρέαρ ἐντὸς τῆς οἰκίας αὐτοῦ μετὰ 8 πόδας ἔφθασεν εἰς στρῶμα μαρμάρινον ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐξήγαγε δὲ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν 13 ὁλοσχερῆ μάρμαρα, μήκους 0, 120 πλάτους 0,70 καὶ πάχους 0,10· ἐὰν δὲν ἐφοβεῖτο τὴν πτῶσιν τῆς οἰκίας του, ἐπειδὴ ὑποκάτω αὐτῆς προϋχώρει ἡ σῳῶσις τῶν μαρμάρων, ἤθελεν ἐξάγει ἅπαντα τὰ μάρμαρα. Ἐγὼ δὲ ἀνασκάψας εἰς τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας, 6 ποδῶν μόνον μῆκος, εὗρον τὴν ὑπ' ἀριθ. Θ' ἐπιγραφήν.

Ἡμίσειαν ὥραν δυτικοαρκτικῶς εἰς τὴν ἀρκτικὴν ὄχθην τοῦ Σκύλακος εὑρίσκονται θειοῦχα ὕδατα 38^0 τοῦ Ῥεωμύρου. Ἐντὸς τοῦ λουτροῦ εὑρίσκονται δύο ἀρχαῖοι κίονες ἐκ μαρμάρου, ἀλλ' ἕνεκα τῶν θειούχων ἀτμῶν ἔλαβον κηρωτὸν χρῶμα· εἰς τὸ βάθος καὶ τὰ πλάγια μέρη τῆς δεξαμενῆς σώζονται τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα μάρμαρα.

Παρὰ Καισαρέως Χριστιανοῦ, μετερχομένου ἐνταῦθα καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία τὸ τῶν πανικῶν ἐμπόριον, ἔμαθον ὅτι δύο ὥρας μακρὰν εἰς τὸ μεσημβρινὸν ὄρος εὑρίσκονται τὰ τῶν μαρμάρων λατομεῖα, εἰς δὲ τὸ μεσημβρινοδυτικὸν τὸ τοῦ γρανίτου λίθου.

(1) J. B. Tavernier Les Six Voyages. T. I. p. 103.

ΔΡ. ΔΑΜΩΝ.

ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΕΟΥ ΤΟΥ ΛΙΒΑΔΗΝΟΥ.

Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΑΗ'. Συνεδριάσει).

Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς χειρογράφοις τῆς ἐν Μονάχῳ βασιλικῆς βιβλιοθήκης, εὑρίσκεται κώδιξ τις τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ὑπ' ἀριθμὸν 525, περιέχων πρὸς τοῖς ἄλλοις συγγράμματά τινα *Ἀνδρέου* τοῦ *Λιβαδηνοῦ* ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε καὶ ὑπὸ τῶν σοφῶν ἀπαρατήρητα (1).

Τίς εἶναι ὅμως ὁ *Ἀνδρέας* οὗτος ὁ *Λιβαδηνός*; ἐν ταῖς γνωσταῖς ἡμῖν ἱστορίαις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Λιβαδηνοῦ, ἐν τέλει ὅμως τοῦ εἰρημένου κώδικος ὑπάρχει σημείωσίς τις ἱκανῶς μὲν αὐτὸν χαρακτηρίζουσα, μὴ δεικνύουσα ὅμως τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔζη. Ἡ σημείωσις αὕτη, ὡς φαίνεται, ὑπ'αὐτοῦ τούτου γεγραμμένη, λέγει· «ἡ Ἁγία Τριὰς βοήθει μοι τῷ σῷ δούλῳ, βροτῶν ἁπάντων οἰκτίστῳ, πρωτοταβουλαρίῳ καὶ χαρτοφύλακι τῆς Τραπεζουντίων ἁγιωτάτης μητροπόλεως, καὶ ταῦτα γράφοντι σὺν (γρφ. ἐν) τῇδε τῇ δέλτῳ, Ἀνδρέᾳ Βυζαντίῳ τῷ Λιβαδηνῷ, καὶ οἱ ἐντυγχάνοντες εὔχεσθε οὖν μοι σωτηρίας τυχεῖν ἀϊδίου.» Ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδίως ἐκ τῆς *Ἀναβάσεως* αὐτοῦ καὶ τῆς *ὁμολογίας πίστεως* ἐξάγεται, ὅτι ἔζη περὶ τὰ 1360 μ. Χ. καὶ μάλιστα ἐπὶ Βασιλείου Α'. καὶ Ἀλεξίου Γ'. τῶν μεγάλων Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐξ ἄλλων πηγῶν οὐδὲν γινώσκομεν ἀκριβὲς περὶ τοῦ ἡμετέρου Λιβαδηνοῦ, εἰκάζομεν ὅμως, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Λιβαδηνοῦ παρεφθαρμένως πως φαίνεται ἀλλαχοῦ· οὕτως ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Λαυρεντιανῆς βιβλιοθήκης ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ Bandini σελ. 417 cod. LXXXV, plat. LXXXIV ἀναγινώσκομεν «εἰς κριτὴν στίχοι Ἀνδρέου χαρτοφύλακος τοῦ Λιβαδηναρίου.

» Τὸ τῆς δίκης πῦρ ἐνορῶν πρὸ τῆς δίκης
λόγοις, δικαστά, μὴ προληφθῇς τὴν φρένα·
πῦρ γὰρ πέφυκε τῶν λόγων ἡ λαμπρότης
τοὺς τὴν δίκην κλέπτοντας ἐνδίκως φλέγον».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ποιητὴς τῶν στίχων τούτων Ἀνδρέας καλεῖται *χαρτοφύλαξ*, ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς νομικῆς βίβλου «Πρόχειρον νόμων», ἐν ᾗ εἰσὶν ἐγγεγραμμένοι οἱ πρὸς τὸν κριτὴν ἢ δικαστὴν παραινετικοὶ στίχοι, Κωνσταντῖνος ὁ Ἀρμενόπουλος, ἤκμαζε κατὰ τὴν ιδ'. ἑκατονταετηρίδα, οὐδόλως εἶναι ἀπίθανον, ὅτι τὸ ἐπώνυμον *Λιβαδηνάριος* παρέφθαρται ἐκ τοῦ *Λιβαδηνός*, καθόσον οὐδὲν ἄλλως γινώσκομεν περὶ ποιητοῦ καὶ χαρτοφύλακος Ἀνδρέου τοῦ Λιβαδηναρίου.

Παρατηροῦντες τὰ ἐν τῷ κώδικι ἔργα τοῦ Λιβαδηνοῦ, βλέπομεν αὐτὸν εὐσεβῆ καὶ λόγιον ἄνδρα. Καὶ τὴν μὲν εὐσέβειαν αὐτοῦ δείκνυσιν ἀποδιδοὺς κατὰ τὰς ἰδέας τῶν τότε τὰ γιγνόμενα τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, τὴν δὲ ἀπὸ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν τῇ ἀοράτῳ βοηθείᾳ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἁγίων, ἰδίᾳ δὲ τῆς Θεομήτορος· τὸ δὲ εὐμαθὲς αὐτοῦ δείκνυται πρῶτον μέν, ὅτι γινώσκει καλῶς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἰδίᾳ δὲ ἀναφέρει συχνάκις στίχους τοῦ Ὁμήρου, εἶτα δὲ χωρία τινὰ τοῦ Πινδάρου (1), Εὐριπίδου (2) καὶ τοῦ Περιηγητοῦ Διονυσίου (3). Ἐπὶ τούτοις ἦν ἐραστὴς τῆς ῥητορικῆς, κάτοχος τῆς νομικῆς, περὶ ἧς λέγει· «ἐπεί περ ἀνερρώσθην, ἀνακτορικῆς τε ἀκολούθως θεραπείας ἀπέλαυον, ἐρρέτω φθόνος· τῆς

(1) Τὰ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ περιεχόμενα πονήματα τοῦ Λιβαδηνοῦ εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

α.) Περιηγητικῆς ἱστορίας *ἀναβάσεις* Ἀνδρέου, ἤτοι λόγος κτλ. ἐκ φύλλων 67 — 95 β'.) στιχηρὰ ἴδια σταυροθεοτοκία, γενόμενα αὐθωρεὶ κατὰ τὴν μεγάλην παρασκευήν. γ'.) ὁμολογία πίστεως μερική. δ'.) στίχοι εἰς τὴν μετάςασιν τῆς Θεοτόκου. ε.) ἴαμβοι εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου. ς'.) εὐχὴ ἐπὶ λιμῷ καὶ λοιμῷ καὶ φθορᾷ καὶ ζάλῃ καὶ τρικυμίᾳ καὶ ἀνομβρίᾳ καὶ κακώσει λαοῦ. ζ'.) περὶ τοῦ Ἀρμενίου. η.) ἐγκώμιον εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Φωκᾶν τὸν θαυματουργόν. θ'.) ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κερασοῦντος ἱερέα Γεράσιμον. ι.) ποίημα ἐν ἰάμβοις ἱκετευτήριον εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου. ιά.) αἰνίγματα τρία. ιβ'.) ἐπιστολὴ τῷ ἱερεῖ Κερασοῦντος Γερασίμῳ.

(1). Ἐν φύλ. 70 «ὥστε μὲν καὶ χρυσέοισιν ὑπὸ κίοσιν θεῖναι φιλονεικῶν κατὰ Πίνδαρον». πρβλ. Πινδ. Ὀλυμ. ς', 1.

(2). Ἐν φύλ. 88 » Ὅταν ἠδὲ δῆμος κρεῖσσον ἢ πῦρ κατασβέσαι λάβρον». πρβλ. Εὐρ. Ὀρέστ. 689—690.

» Ὅταν γὰρ ἠδὲ δῆμος εἰς ὀργὴν πεσών,»
ὅμοιον ὥστε πῦρ κατασβέσαι λάβρον».

(3) Ἐν φύλλῳ 76.

«κείνοις δ' οὔποτε τερπνὸς ἀκούσται ὁλκὸς ἀμάξης,
οὐδὲ βοῶν μυκηθμὸς ἐς αὔλιον ἐρχομενάων,
ἀλλ' αὖτως, ἅτε θῆρες, ἀνὰ δρία βουκολέονται
νήϊδες ἀσταχύων καὶ ἀπευθέες ἀμήτοιο».

Πρβλ. Διονυσίου Περιηγητοῦ 191—194.

γὰρ τῶν *δικολόγων* τῇ πόλει ταύτῃ [Τραπεζοῦντι] τιμῆς τὰ πρῶτα εἰχόμεθα, οὐδὲ πρότερον ταύτης ἀπολειπόμενοι » (ἐν φύλλ. 85). Τὸ κυριώτερον δ' αὐτοῦ ἔργον, ὅπερ διακρίνεται διὰ τὸ ῥέον αὐτοῦ ὕφος καὶ τὸ ἐκτενὲς τοῦ περιεχομένου, εἶναι ἡ «Περιηγητικὴ ἱστορία» πλήρη φέρουσα τίτλον τὸν ἑξῆς· « Περιηγητικῆς ἱστορίας ἀναβάσεως Ἀνδρέου· λόγος εὐχαριστήριος . . . . , προσαδόμενος αὐτῷ τῷ Σωτῆρι καὶ τῇ προμάχῳ Κυρίᾳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαριάμ . . . . ὅτι καὶ τοῦ χαλεποῦ χειμῶνος λωφῆσαι δόξαντος τῶν σάλων ἐρρύσθημεν, καὶ τοῖς ἰδίοις γεγόναμεν, καταστρατοπεδευσάσης τῆς στρατηγοῦ τῶν δεινῶν ἀληθῶς ὑπερμάχου τῆς οὐθενείας ἡμῶν (ἐν φύλ. 67). Ὡς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐξάγεται, τὸ πόνημα τοῦτο εἶναι *λόγος* ἐκφωνηθεὶς ἐνώπιον φίλων. Ἐν αὐτῷ διηγεῖται μετὰ ῥητορικοῦ κόμπου τὴν ἀπὸ Βυζαντίου εἰς Αἴγυπτον καὶ Παλαισίνην ἀποδημίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον αὖθις εἰς Βυζάντιον καὶ Τραπεζοῦντα. Πλέον ὅμως τῶν εἰδήσεων τούτων διαφέρουσιν ἡμῖν αἱ παρενειρόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις, αἵτινες ἱκανὸν φῶς ἐπιχέουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῶν περιπετειῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α' κατὰ τὸ ἔτος 1340 μ. Χ.· εἶναι δὲ ἄξιαι τῆς ἡμετέρας προσοχῆς, ἐπειδὴ ὁ Διβαδηνὸς αὐτόπτης εἶδε τὰ συμβάντα ταῦτα, ἀπήγγειλε δὲ αὐτὰ ἐνώπιον φίλων συνειδότων. Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου ὁλοκλήρου δίδωσιν ἡμῖν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ποιούμενος ἀνάλυσιν αὐτοῦ ἐν περισελίδι. [Πρόλογος] φύλ. 67. Νόσημα ά. β'. φύλ. 69. Ἀρχή, ἡ εἰς Αἴγυπτον ἔκπλευσις 70. Εἰσβολὴ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἶτα εἰς Αἴγυπτον 71. Ἔκφρασις νειλῴου ῥείθρου καὶ τῶν τούτου ὡραίων 71. Εἰς Ἱερουσαλὴμ ἄνοδος καὶ ἔκφρασις ὁδοιπορίας 71. Περὶ Ἱεριχὼ καὶ Γάζης 71. Εἰσβολὴ εἰς Ἱερουσαλὴμ 71. Εἰσέλευσις εἰς τὸν ἅγιον ναὸν καὶ προσκύνησις τοῦ ζωοδόχου Τάφου 72. Περὶ Βηθλεὲμ ἁγίας 72. Περὶ Ἰορδάνου 72. Ἐξέλευσις ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς Αἴγυπτον κάθοδος 73. Ἀνάπλους εἰς Βύζαντος καὶ κίνδυνος τοῦ πλοὸς 73. Ἔκφρασις τοῦ κλυδωνίου τοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει 74. Ἐπίκλησις τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου σὺν εὐχῇ τε καὶ οἰμωγαῖς καὶ δάκρυσι 74. Ἔκστασις καὶ ἐκστάσεως ἔκφρασις 75. Ἐπιστασία τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου 75. Ἔκφρασις τοῦ χώρου ᾧ προσωκείλαμεν 76. Παλινόστησις εἰς Ἀλεξάνδρειαν 76. Ἔκπλευσις αὖθις εἰς τὸ Βυζάντιον· εἰσέλευσις καὶ τῶν οἰκείων περίπτυξις 76. Θάνατος τῆς μητρὸς 77. Νόσημα γ'. καὶ θεραπεία πρὸς τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου 77. Ἐπιστασία τῆς ἁγνῆς Θεοτόκου 77. Οἰμωγαὶ καὶ θρῆνος ὕπαρ καὶ αἴτησις 77. Εἰσβολὴ Γεωργίου τοῦ μάρτυρος εἰς πρεσβείαν 77. Ἀνάκλισις καὶ εὐχαριστία 78. Ἔκπλευσις εἰς Τένεδον καὶ ἔκφρασις ἤδη τῆς νήσου 78. Νόσημα δ'. καὶ ἀνάκλισις 78. Ἀνάπλευσις εἰς Βυζάντιον 78. Ἔκφρασις ἐπίτομος Βυζαντίου 79. Ἔκπλευσις εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν 79. Ἔκφρασις Ἀμισσοῦ 79. Ἔκφρασις Πλατάνων 79. Ἔκφρασις Δαφνῶν 79. Εἰσβολὴ Τραπεζοῦντος 79. Ἔκφρασις Τραπεζοῦντος καὶ τῶν ταύτης ὡραίων 80. Τελευτὴ Βασιλείου τοῦ Κομνηνοῦ 81. Ἐμφυλίου μάχης ἀρχὴ καὶ ἡ ἐν τῇ μονῇ τοῦ μάρτυρος Εὐγενίου κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἐκστράτευσις καὶ ἥττα τούτων καὶ σφαγὴ 81. Εὐγενίου τοῦ μάρτυρος εἰσβολὴ 81. Εὐχὴ εἰς Παρθένον ἁγνὴν 81. Ἐπέλευσις στρατιᾶς Περσικῆς κατὰ Τραπεζοῦντος 82. Παράταξις τῶν ἀστικῶν κατὰ Περσῶν, καὶ ἥττα τούτων καὶ τῆς πόλεως τούτων ἐρήμωσις 82. Ἔκφρασις παρατάξεως καὶ ἐμπρησμοῦ καὶ κακώσεως καὶ σφαγῆς ἀνθρώπων καὶ καύσεως 82. Εἰσβολὴ Θεοδώρου τοῦ μάρτυρος εἰς πρεσβείαν, εἶτα καὶ ἐπίτομος ἔκφρασις τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ καὶ τῆς τελειώσεως, καὶ πρόσκλησις εἰς βοήθειαν 83. Ἐξέλευσις Τραπεζοῦντος καὶ ἀνάπλους εἰς Σκύθας 84. Κατάπλους αὖθις εἰς Τραπεζοῦντα 84. Νόσος ἔτι έ. καὶ θεραπεία τῆς ἁγνῆς Θεομήτορος 84. Ἀφαίρεσις περιουσίας μοι καὶ πάλιν διὰ τῆς Θεομήτορος ἀπαλλαγὴ τῶν κακῶν 84. Μνήμη Νικολάου τοῦ πάνυ καὶ εὐχαριστία πρὸς αὐτὸν ἐκ ψυχῆς 85. Νόσος ἔτι ς'. σφοδρὰ καὶ δυσίατος καὶ πάλιν διὰ τῆς Θεομήτορος ἀνάκλισις 85. Τρίτη κατάσχεσις καὶ τῆς οὐσίας πάσης ἀφαίρεσις καὶ κινδύνου χαλεποῦ τε ῥοπή, εἶτα τῆς πανάγνου ξυμμάχου Παρθένου παράδοξος ἀπαλλαγὴ 85. Γεωργίου, Θεοδώρου, Εὐγενίου πρόσκλησις 85. Εἰσβολὴ Νικολάου Μύρων καὶ δυσώπησις εἰς Θεὸν ἱκετείαις τῆς ἁγνῆς Θεομήτορος 86. Οὐσίας ἡ δήωσις 86. Φήμη ἐλεύσεως ἐκ Βυζαντίου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, 86. Ἀνάπλους τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου διὰ Εὐξείνου κόλπου εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσέλευσις καὶ ἀνάρρησις διὰ τοῦ Σχολαρίου τοῦ μεγάλου δουκός, καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαήλ, τῇ δὲ ἀνάσσοντος, καθαίρεσίς τε καὶ κάθειρξις 86. Ἔρις τῶν ἐν τέλει πάλιν δεινὴ 86. Κερασσουντόθεν ἐπίκλησις καὶ γραμμάτων ἔφοδος εἰσκαλούντων με 87. εἰς Κερασσοῦντα κατάπλους καὶ εἰσάφιξις, εἶτα καὶ τῆς πόλεως τῆς δε μερική τις ἔκφρασις 87. Εἰσέλευσις ἐν Κερασοῦντι καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀρχιερέα καὶ τὴν ἑταιρείαν ξυναύλισις 87. Πρέσβεων καὶ γραμμάτων Τραπεζουντόθεν εἰσάφιξις 87. Ὁρμὴ βασιλέως διὰ ναυμαχίας εἰς Κερασοῦντα, καὶ πολέμου παράταξις ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν 88. Ἐπιβουλὴ λαθραία τῶν ἀστικῶν κατὰ δουκὸς 88. Προσφυγὴ τῇ ἀκροπόλει τῆς περὶ ἡμᾶς Κερασοῦντος καὶ προσμονή τις 88. Εἶτα ἐκεῖθεν ἐξέλευσις καὶ ἀπέλευσις εἰς Κεγχρεούς, ἐν οἷς μέγας δοὺξ ἦν ὁ Σχολάριος· ὁ υἱὸς δὲ ἦν αὐτοῦ, ὃς τοὺς σὺν αὐτῷ συναθροίσας καὶ πάντας μεθ' ἑαυτοῦ τῷ πατρὶ διασώζει εἰς Κεγχρεούς, 88. Ὀλολυγαὶ σὺν ἱκετείᾳ πρὸς Κύριον διὰ τῆς Θεομήτορος ὑπὲρ ἀναρρύσεως ἐμῆς 88. Ἀναμνήσεις ἰσχυραὶ τῶν πάλαι αὐτῆς οἰκτιρμῶν, καὶ δέησις ἐστενωμένης ψυχῆς πρὸς αὐτὴν καὶ ἁγίων ἐπικλήσεις ξυνήθων 89. Εἴσκλησις τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Εἴσκλησις Νικολάου τοῦ πάνυ, καὶ θαυμάτων ἐπίτομος ἔκφρασις. Εἴσκλησις Γεωργίου τοῦ πάνυ. Εἴσκλησις Θεοδώρου καὶ Εὐγενίου τοῦ πάνυ 89. Εὐχὴ πρὸς Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἱλαστήριος, καὶ ἀνάμνησις ἀρχαίων αὐτοῦ οἰκτιρμῶν, καὶ ἀναρρύσεως αἴτησις 89. Ταῖς ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἱστορίαις διεγείρει τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα 90. Ἐξομολογήσεως προσευχὴ εἰς Θεὸν μεμνημένης τῶν παλαιῶν 90. Αἴσθησίς τις 90. Ἔκφρασις ἐξελεύσεως ἀπὸ Κερασοῦντος καὶ καταφράξεως 91. Ὀλολυγαὶ καὶ δάκρυα 91. Εἰσβολὴ ἐν τῇ νηῒ καὶ ἔκπλευσις, καὶ εἰς Κεχρεοὺς μετακόμισις 91. Ἔκφρασις ἄσεως Κεγχρεῶν 92. Δέησις σὺν ἱκετείᾳ καὶ δάκρυσι πρὸς τὴν ἁγνὴν Θεοτόκον 92. Πρεσβεία Κεγχρεόθεν εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ ἀντιπρεσβεία Τραπεζουντόθεν εἰς Κεγχρεούς 93. Εἶτα ἐξέλευσις μετ' ἐγγύης καὶ εἰς Τραπεζοῦντα ἡμῶν ἄφιξις 93. [ἐπίλογος] 93—94.

Ὁ λόγος οὗτος ἐγράφη μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ τῶν εἰσβολῶν τῶν βαρβάρων ἐθνῶν, « ὅτε καὶ τοῦ χαλεποῦ χειμῶνος λωφῆσαι δόξαντος τῶν σάλων ἐρρύσθημεν καὶ τοῖς ἰδίοις γεγόναμεν» . . . (φύλ. 67).

Ἐν αὐτῷ ἐκτίθησιν ἰδίᾳ ὁ συγγραφεὺς ζοφεροῖς χρώμασι τὰ εἰς Τραπεζοῦντα ἐνσκήψαντα δεινὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου, οὐδὲ ἀποκρύπτει τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐκεῖνον, οὗ ὁμολογεῖ ἑαυτὸν ὀπαδόν· ἄλλως τὸ σύγγραμμα ἔχει πλήρη ἱστορικὴν ἀξίαν. Ὁ ῥήτωρ, ὅστις ὡμίλει πρὸς αὐτόπτας, ἤθελε νὰ εἴπῃ μόνην τὴν ἀλήθειαν, ὅπερ ἀνομολογεῖ ἐπανειλημμένως, ὡς ἐν φύλ. 80, 81, 86, παρασιωπᾷ ὅμως ἐπίτηδες τὰ ὀνόματα καὶ τὸν χρόνον τῆς κυβερνήσεως τῶν βασιλέων, οἵτινες ἐβασίλευσαν ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ τὸν εἰρημένον αὐτοκράτορα, καίτοι μὴ ὄντες ἀπόγονοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου, εἰ καὶ ἀναφέρει τὰς πράξεις αὐτῶν. Περὶ τούτου λέγει αὐτὸς οὗτος.

» Ἀμέλει καὶ ἦμεν ἔτι καὶ ἄκοντες τὴν Τραπεζουντίων ὁρῶντες καὶ τῶν ἡδέων ἐπαπολαύοντες, τῆς δ' ἐνεγκαμένης οὔμενουν ἐπιλανθανόμενοι. Τῷ τοι καὶ τοῖς ἐν τέλει προσηταιρίσμεθα, καὶ ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω μοι λέλεκται, καὶ δι' αἰδοῦς ἠγόμεθα μάλα πολλῆς, καὶ φιλίας ἡμῖν ἐκοινώνουν οὗτοι καὶ δεξιώσεως, ἐρρέτω φθόνος, ἅμα καὶ τιμῆς τε ἀνακτορικῆς ἀπελαύομεν, εἰρήσεται γὰρ τ' ἀληθές, καὶ χρήσεως τοῖς κρατοῦσιν ἦμεν ἐντεῦθεν αἴτιοι. Βούλομαι μὲν οὖν σιωπῇ τὰ ἑξῆς [τὰ μετὰ τὸν Βασιλείου θάνατον] παραπέμψαι, μὴ ἐνείρειν ἐθέλων τοῖς πρόσω θ' ἡμέτερα, ᾧ βέλτιστοι· ἀλλ' ἐπειδὴ χωρὶς τούτων ἀκολούθως εἰ λέγοιμι, οὐδὲ ἐκπεραίνειν ἀληθείᾳ τὸν λόγον δειξαίμεθα, φέρε τὰ ἑξῆς ὡς οἷόν τε τῷ λόγῳ προσάψωμεν».

Οὕτω δὴ τὸ ἔργον τοῦ Διβαδηνοῦ συντελεῖ οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς δειχθήσεται ἀκριβέστερον ἐξ ἐπιμελοῦς πρὸς αὐτὸ παραβολῆς τῆς ἐξ ἄλλων πηγῶν γεγραμμένης ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

Δύο, ὡς γνωστόν, λόγιοι ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ γερμανὸς Ι. Φ. Φαλλμεραϋερ (1) καὶ ὁ ἄγγλος Γεώργιος Φίνλαϋ, ὅστις ὅμως τὸν προκάτοχον αὐτοῦ βῆμα πρὸς βῆμα ἠκολούθησεν (2). Ὁ πρῶτος σπουδαιοτάτην πηγὴν ἔσχε τὸ Χρονικὸν τοῦ Τραπεζουντίου μυστικοσυμβούλου Μιχαὴλ Παναρέτου, ἐκδοθὲν ὑπὸ Τάφελ ἐν τοῖς ἐλάσσοσι τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης (Eustathii opuscula). Τὸ Χρονικὸν τοῦτο περιλαμβάνει ἀπὸ τοῦ 1204——1350 ἐλλειπεῖς μόνον εἰδήσεις περὶ ὀνομάτων, ἡλικίας, κυβερνήσεως, οἰκογενειακῶν συμβεβηκότων τῶν ἐν Τραπεζοῦντι αὐτοκρατόρων, ὡς καὶ τῇδε κακεῖσε πολεμικάς τινας πράξεις αὐτῶν ἄνευ ἐσωτερικῆς ἀλληλουχίας τῶν ἐκτι-

(1) Geschichte des Kaiserthums im Trapezunt, verfasst von J. Ph· Fallmerayer München 1827.

(2) G. Finlay' s Geschichte Griechenlands. … und des Kaiserthums Trapezunt, Tübingen 1853, ἰδίᾳ δὲ σελ. 333—474 τῆς γερμ. μεταφρ.

θεμένων. Περιεκτικώτερον ὅμως διὰ τὴν προσθήκην ἀκριβεστέρων γενεαλογικῶν καὶ χρονολογικῶν εἰδήσεων, καὶ τακτικώτερον εἶναι τὸ Χρονικὸν ἀπὸ τοῦ 1350—1382, ἤτοι τοῦ 32 ἔτους τῆς κυβερνήσεως Ἀλεξίου Γ'. Νεκρολογικὰ προσθῆκαι, καθήκουσαι μέχρι τῆς συζεύξεως τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Δαυὶδ μετά τινος ἡγεμονίδος τῆς Ἑλληνικῆς δυναστείας Θεοδώρας ἐπὶ τῆς χερσοννήσου Ταυρίδος, προσετέθησαν ὑπὸ ἀγνώστου μεταγενεστέρας χειρός· διεκόπησαν ὅμως ἐν τῷ χειρογράφῳ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ μετὰ τὸ 1427 ὑπὸ μεγάλου χάσματος. Τὸν ἡμέτερον Λιβαδηνὸν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Φαλλμεράϋερ, ὅπερ εἶναι ἱκανῶς παράδοξον, καθότι ὁ περίφημος ἱστορικὸς ἔζη ἐν Μονάχῳ, οὗ τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην τὰ μέγιστα ἐπωφελεῖτο· πιθανῶς τὸ χειρόγραφον διέφυγε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐφάνη ξένον εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ τίτλου «Περιηγητικῆς ἱστορίας . . . λόγος εὐχαριστήριος . . . » Διότι εἰ καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Παναρέτου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι πληρέστερον τούτου δ' ἕνεκεν ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, καὶ ὁ Λιβαδηνὸς ὅμως ὡς αὐτόπτης τῶν συμβεβηκότων χρησιμεύει εἰς ἐπιβεβαίωσιν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ εἰς διόρθωσιν τῶν ἐν τῷ Χρονικῷ ἀναφερομένων.

Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου θέλω παραβάλει τὴν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος ὑπὸ Φαλλμεράϋερ καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου δὴ τούτου Λιβαδηνοῦ. Καὶ τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ πρώτου γεγραμμένην ὡς προσιτὴν τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα σχολάζουσι προϋποτίθημι γνωσήν, ἐκ δὲ τοῦ Λιβαδηνοῦ παρατίθεμαι τὸ μὲν ἐν περιλήψει, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἅτινα πραγματεύονται τὰ αὐτὰ συμβάντα.

Ἐν τῇ διηγήσει ἀμφοτέρων τῶν συγγραφέων ἔχομεν κυρίως δύο ἐποχάς· ἀ) τὸν θάνατον Βασιλείου Α' τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ, τῷ 1340· β') τὴν μετὰ ἐννεαετεῖς ἀγῶνας καὶ ἐμφυλίους πολέμους καὶ συχνὰς ἀλλαγὰς θρόνων ἐπάνοδον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἀλεξίου Γ' τῷ 1349.

Τὰ ἐν Τραπεζοῦντι συμβάντα μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐποχῶν ἐκτίθενται λεπτομερῶς παρὰ Φαλλμεράϋερ ἐν σελ. 175—193· πρὸς ταῦτα ἀντιστοιχεῖ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Λιβαδηνοῦ τὸ πρῶτον μέρος φύλ. 80—86, ἐν ᾧ οὗτος διηγεῖται τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐφεξῆς αὐτῷ συμβάντα.

Διηγούμενος ὁ Λιβαδηνὸς τὴν ἀπὸ Κωνσαντινουπόλεως εἰς Αἴγυπτον μετάβασιν καὶ τὴν αὐτόθεν ἐπιστροφὴν εἰς βασιλεύουσαν (1), πρὶν ἢ ἅψηται τῆς ἐκθέσεως τῶν πραγμάτων τῆς Τραπεζοῦντος, προτάσσει περιγραφὴν τῆς λαμπροτάτης τότε πρωτευούσης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους· ταύτῃ δ' εἶτα παρέπεται ἡ διήγησις τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ εἰς Τραπεζοῦντα. Ἀφικόμενος εἰς Τραπεζοῦντα ἔτυχε τῆς φιλίας τοῦ τότε αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Α', οὗ πρότερον ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε γείνει γνώριμος· οὐ μόνον δὲ προσεκολλήθη εἰς τὴν αὐλήν, ἀλλ' ἀπήλαυε μετ' ὀλίγον τῆς ὑπολήψεως τῶν μεγιστάνων τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν οὐκ ἔτυχε τῆς ἀδείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου. «Ταύτῃ τοι καὶ μετά τινα καιρὸν οὐ πάνυ βραχὺν τοῖς ἐν τέλει τελέως προσηταιρίσμεθα, καὶ οὐ μαλακόν τι καὶ ὑφειμένον, ἀλλὰ καὶ λίαν στερρῶς καὶ ὑπερκειμένως. Ἐντεῦθεν καὶ τοῖς κρατοῦσι ξυνήθεις κατέστημεν, καὶ λίαν ᾠκειώμεθά τε καὶ πεφιλήμεθα, οὔμενουν ἀγνοούμενοι πρότερον· πάλαι γὰρ ὄντι ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, κἀκεῖ τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ τῷ Τραπεζοῦντος ἀνάσσοντι προσηταιρίσθημεν· ἀπέρω φθόνος, καὶ φόβος βαλλέσθω πόρρω· καὶ ξυνήθεις τούτῳ ἀρρήκτοις φιλίας νόμοις γεγόναμεν. Βασίλειος δ' ἦν οὗτος ὁ τοῦ μεγάλου Ἀλεξίου υἱὸς μέγας Κομνηνὸς ὁ ἀείμνηστος· τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὦ ἄνδρες, τὴν εἰς πατρίδα πάλιν ἐπάνοδον ἐποθοῦμεν, καὶ κέντρον ἦν μοι διὰ παντὸς ὁ τοῦδε πόθος ἀένναος. Ὅθεν καὶ πρέσβεις τοῖς κρατοῦσι πολλάκις ἀπέστελλον, δι' αὐτῶν ἀπαλλαγῆναι ζητῶν, καὶ ἥκιστα τὴν ἔφεσιν ἦνυον. Ἀλλ' ἡμῖν μὲν τὸ ἐξ ἐφέσεως οὕτω συνεχῶς ἐσπουδάζετο, καὶ αἴτησις ἦν ἁπασῶν οὐ τυχοῦσα τὸ ἀνεθῆναι καὶ ἀπελθεῖν, ἄλλως δ', ὡς ἔοικε, τῇ προνοίᾳ ἦν ὡρισμένον, κρεῖττόν τι περὶ ἡμᾶς κρίμασιν οἷς οἶδεν ἀρρήτοις τοῦ Θεοῦ προβλεπομένου, οἶμαι, παντάπασιν (φύλ. 80) ».

Εὐροούντων τῶν πραγμάτων τοῦ Λιβαδηνοῦ

(1) Ἐκ τῆς περιηγήσεως καὶ τῶν ἄλλων γεωγραφικῶν μαρτυριῶν τοῦ Λιβαδηνοῦ δὲν μανθάνομεν μὲν οὐσιωδές τι νεώτερον, διορθοῦνται ὅμως ἐξ αὐτῶν πολλὰ ὀνόματα παρὰ Φαλλμεράϋερ. Οὕτω τὸ συχνάκις ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋερ ἀναφερόμενον φρούριον Κεγχρινὰ κεῖται παρὰ Λιβαδηνῷ, φύλ. 88. Κεγχρεῶν ἢ Κεγχρεοί. οὕτω καὶ ἀντὶ Τρίπολις (Φαλλμ. σ. 195) Τριπόλεις (Λιβ. φύλ. 86), καὶ Ἀμινσὸς (Λιβ. φύλ. 79) ἀντὶ Ἀμισὸς (παρὰ Φαλλμ.).

θνήσκει ὁ Βασίλειος τῷ 1340, οὕτω δὲ ἀλλάσσει ἡ διήγησις ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς παρασιωπᾷ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐπὶ ἐννέα ἔτη διεδέχοντο ἀλλήλους ἐν Τραπεζοῦντι, ἀφηγεῖται ὅμως τὰ συμβάντα αὐτά, μηδαμῶς ὑπαινιττόμενος τοὺς ἄρχοντας ἢ τὸ γένος αὐτῶν· «εὐροοῦσι τοίνυν καὶ καλῶς ἔχουσι περὶ τῇδε φθάνει τελευτὴ Κομνηνοῦ Βασιλείου δεινὸν ἐπελθοῦσα, οἷά τις συμφορῶν κυκεὼν καὶ ὀλέθρων Αἰγυπτίων πληγαῖς ἄλλη δεκάπληγος μεῖζον ἡμῖν βαρυτέρα, τῆς εὐδαιμονίας ἡμῖν καὶ τῇ πόλει τοῦ βασκάνου διαφθονήσαντος· ἄρτι γὰρ ἐκείνου πρὸς Θεὸν μεταστάντος, ἡμῖν καὶ ἀμφοῖν τὰ δεινὰ τῶν κακῶν ἐπεισέφρησεν· οὔπω γὰρ τὸ πένθος ἐλώφησε, καὶ ἡ τῶν ἐν τέλει ἄστατος ἔρις, οἶμοι, καθ' ἑαυτῶν ἀνηγείρετο· πρᾶγμά τι πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρρήτου θείας ἐκτὸς προνοίας λύειν ἀμήχανον. Τοῦτο τοίνυν οὕτως ἔχον εἰδώς, καὶ ὡς ἐπὶ κακῇ τὰ παρόντα τῇ δ' ἐπιρρεύσει κατὰ νοῦν γε βαλλόμενος, ἀπαίρειν τῇδε κατήπειγμαι, καὶ πάσῃ χρώμενος πείρᾳ, πάντα δηλονότι τῷ λόγῳ κινούμενος κάλων, καὶ οὐδ' οὕτως ἀπήλλαγμαι. Μέσος τοίνυν ἐναπολειφθεὶς ξυμφορῶν οὐκ εἶχον ὅ,τι καὶ γένοιμι. Ἐδεόμην δὲ τοῦ Θεοῦ μάλα, καὶ θερμὸν ἠντιβόλουν διὰ τῆς Θεομήτορος ἀπαλλαγῆναι τῶν δυσχερῶν. Ἀλλ' εἰ ἐκκακοίημεν ἀμωσγέπως ἐπὶ μυρίαις ταῖς συμφοραῖς, ὑπό γε προνοίας πάλιν ἀνείμεθα» (φύλ. 81).

Εἶτα ἀφηγεῖται ὁ Λιβαδηνὸς τὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου κατὰ μῆνα Ἐπιφὶ (Ἰούλιον) (1) ἐκραγέντα ἐμφύλιον πόλεμον.

«Τίς τοίνυν ἑώρακε τῶν τε ἀστικῶν καὶ ἐπηλύδων τότε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ ἀδακρυτὶ παρῆλθε τὴν ἀνάγκην τοῦ πτώματος; ἦν δὴ κατ' ἀλλήλων ἐμφύλων ὁμοῦ καὶ πιστῶν τῷ Θεῷ μοῖρά τις τῶν κακῶν ἐσχεδίασε· καὶ τοῦτο ξυνέβαινε τῶν ἐν τέλει μᾶλλον τοῖς προὔχουσι. Τίς τὴν συμφορὰν οὐκ ἐπένθησεν; ἢ τίς ἰδὼν ἢ ἀκούσας καὶ μαθὼν τὸ μῦσος τῆς ἀλληλοφονίας οὐ θρηνῶν ἀνωμώξατο; Οἶδεν Εὐγενίου Καλλινίκου μονὴ ταῦτα τοῦ μάρτυρος, καὶ οἱ τὸν Εὔξεινον τουτονὶ Κόλπον ἁπλῶς ναιετάοντες ἄνθρωποι, ὥς τι φάναι κατ' ἔπος, τῷ γεγονέναι πᾶσι ταῦτα περίπυστα. Ἔγωγε δ' οὖν καὶ ταύτης εἴσω τότε τυχὼν τῆς ἀνάγκης ἑάλων, οἴμοι, καὶ τῆς πείρας ἔργον γεγένημαι, ὅτι περ ἐν μέρει θεσμοῖς φιλίας προσηταιρικῶς τοῖς πεπτωκόσι πεφώραμαι . . . . Ἐκβολαὶ δὲ ἦσαν Ἐπιφὶ καλανδῶν, ἡμερῶν δεινοτάτων, ὅτε ταῦτά μοι γέγονεν ἀρχῆθεν τοῦ μηνὸς τοῦδε ἀρξάμενα» (φύλ. 81—82).

Μετὰ ἓν ἔτος κατὰ μῆνα Πάνεμον (Ἰούλιον), ἐξακολουθεῖ ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, εἰσέβαλον οἱ Πέρσαι εἰς τὴν χώραν, ἀποκρούοντες δὲ τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος ἐδήουν τὴν χώραν, πυρπολήσαντες καὶ τὴν Τραπεζοῦντα. «Οὔπω γὰρ Ἄρεως ἐξ ἐμφύλου δεινοῦ ἡ πόλις ἀνέπνευσεν, ἔτους ἑνὸς μεταξὺ παριππεύσαντος κατ' ἦμαρ, ὡς ἔπος, κατὰ μῆνα τὸν Πάνεμον, καθ' ὃν καὶ ὁ ἐμφύλιος ὤπλιστο, καὶ φάλαγγές τινες δμοῦ Περσικαὶ συρραγεῖσαι τῇ τῶν Τραπεζουντίων πόλει ἐπιδεδραμήκεσαν, λήϊα πάντα πιμπρᾶσαι καὶ ἀφανίζουσαι, χώρας τ' ἐρημοῦσαι καὶ κατορρωδοῦσαι τὰ πάνδεινα . . . Ἡτοίμαστο τοίνυν καὶ τὰ τῇδε στρατεύματα, καὶ ἡ ξυμπλοκῆς ἡμέρα παρασκευῆς ἧς εἶχον ἀφώριστο. Τί δὲ δεῖ τὰν μέσῳ μακρηγορεῖν; ἀστικοὶ βαρβάροις ἐσμίγνυντο, καὶ νικῶσιν οἱ βάρβαροι. Ὦ τῆς ἀνοχῆς σου πανύψιστε! Νῶτα δὲ Πέρσαις ἀστικοὶ ἐνδιδοῦσι, καὶ φεύγουσι, καὶ πίπτουσι, καὶ ἀναιροῦνται, πολλοὶ διωκόμενοι, καὶ ψιλοὶ μὲν πάντες ἀκοντισταὶ καὶ τοξόται καὶ οἱ καλούμενοι ἀσπιδηφόροι· ἐπεὶ καθάπαξ ἑάλων δειλίᾳ καὶ δέει σφόδρα καταπρανεῖς ἦσαν ἐκφεύγοντες, ἱππεῦσι δὲ Πέρσαις ἡλίσκοντο, καὶ πάντες ἐλεεινῶς ἀνῃροῦντο, χωρὶς ἐνίων ποδῶν χρησαμένων ὠκύτησιν, ἄχρις αὐτῶν τειχέων τοῦ ἄστεως καταδεδραμηκυίας τῶν βαρβάρων τῆς φάλαγγος. Ἀλλ' οὗτοι μὲν νίκαις κατεπαρθέντες καὶ θράσει, οἷα φιλεῖν εἰώθει τὸ βάρβαρον, κύκλῳ στοιχηδὸν τὰ τείχη περιστοιχήσαντες, τί μὲν οὐκ ἔπραττον τῶν κακίστων; τί δὲ οὐκ ἔλεγον τῶν ἐχθίστων; ἔστι δ' ὅτε καὶ πείρας σφοδρᾶς ἀντεπῆγον, ἵν' εἴσω τῆς πόλεως γένοιντο. Ἤδη γὰρ ἔβαλον πῦρ πανταχῇ, καὶ τὰς πέριξ ἀγλαΐας ἠφάνιζον, καὶ τοῦ πυρὸς αἱ φλόγες ἔνευον τοῦ ἄστεως ἔζωθεν διαπεττευθεῖσαι, ὡς μὲν βρέμουσαι, ὡς δὲ ἀπειλοῦσαι, καὶ μητινοσοῦν ἀπολείπουσαι, μέγα τι τοῖς βαρβάροις τὸ θράσος ἐνῆκαν. Εἴσω γὰρ ἁπάντων τοῦ τείχεος ἀποκλεισθέντων, μετὰ πολλῆς τοῦ λοιποῦ καὶ δαψιλοῦς τῆς ἀδείας διαφθείροντες ἦσαν πάντα οἱ βάρβαροι. Πῦρ δὲ ἡ πόλις ὅλη γε, πῦρ ἔζωθέν τε καὶ ἔσωθεν ἦν, καὶ τὸ πῦρ, ὡς ἐμοί γ' οὖν δοκεῖν, ὅλον θεήλατον ἦν,

(1) Παραδόξως ὁ Λιβαδηνὸς καλεῖ τοὺς μῆνας οὐχὶ διὰ τῶν συνήθων Ἑλληνικῶν (Ρωμαϊκῶν) ὀνομάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἐπιδείξεως χάριν διὰ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἀραβικῶν. Ἐν τέλει δὲ τοῦ λόγου αὐτοῦ προστίθησιν ἐντελῆ κατάλογον τῶν διαφόρων ὀνομάτων τῶν μηνῶν·

καὶ μέγα τι σμερδαλέον, ὡς ἔπος, κονάβιζε· πῦρ γὰρ τῶν βαρβάρων ἔζω που βαλόντων τῆς πόλεως μέρει, αὖραι παραχρῆμα σφοδραί τε καὶ βίαιοι πνεύσασαι, μηδόλως πνοῆς πνεούσης τὸ πρότερον (αὐχμώδης γὰρ ἦν ἡ ἡμέρα σφόδρα ἐκείνη, καὶ κυνῴου ἄστρου καυσώδης ἐπιτολή), τάς τε βρομίους προὔπεμπον εἴσω τοῦ ἄστεως, καὶ λιθίνους οἴκους καὶ ἱερὰ μηδέπω πυρὶ λωβούμενα φλοξὶν ἀγρίαις κατέκαιον, καὶ τὸ πάντων οἰκτρότερον, οἴμοι, καὶ ἀνθρώπους ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντας» (φύλ. 82—83). Ὅτε δὲ ὁ Λιβαδηνὸς πολλὰ πονήσας ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ὅτε ὅμως ἀφίκετο εἰς τὸν Βόσπορον τῆς Μαιώτιδος κατέλαβον αὐτὸν αἴφνης πλοῖα ἐκ Τραπεζοῦντος(1), ἅτινα μετήνεγκον αὖθις αὐτὸν εἰς Τραπεζοῦντα. «Ἐπεὶ δὲ καὶ Τραπεζοῦς πυρὶ πάσης ὕλης ἀπήλλακται καὶ βαρβάρων κακώσεως, τῆς περιλειφθείσης πρότερον ἡμῖν οὐσίας ἀπογυμνωθέντες νυνὶ τῷ κοινῷ πυρπολήματι, ἤγουν τῶν καταλοίπων ἀκρίσι βεβρωμένων καὶ βρούχοις, ὅλος τῆς τῇδε ἀπᾶραι γεγόναμεν. Ὅθεν καὶ πάλιν, τοὺς πρεσβεύσοντας ἔστελλον, τοὺς κρατοῦντας ἱκέτευον, τοὺς ἐν τέλει προὔχοντας ἐδυσώπουν· ἔτι καὶ ὧν ἀδίκως ἐπεπόνθειν ἐμίμνησκον. . . . . Τούτοις κατακαμφθέντων ἐκείνων, μόλις αὐτῶν ἀπηλλάγημεν, καὶ ᾗ ποδῶν τάχους εἴχομεν, ὅλοι κομιδῇ τῆς νεὼς ἐγεγόνειμεν, ἅρμα παρὰ λύδιον θέοντες . . . Ἀμέλει καὶ ὑπὸ Θεῷ Σωτῆρι καὶ Θεομήτορι τὰ ἱστία πετάσαντες μέσης πορείας εἰχόμεθα, καὶ πρὸς τὸν Μαιῶτιν Βόσπορον ἀπεπλεύσαμεν. Ἑωράκαμεν ἐκεῖσε Ταυροσκύθας ἀρούρας, καὶ τοῖς Ὑπερβορείοις ξυνηυλίσθημεν. Κἀκεῖθεν μέλλουσι τὸν ἀπόπλουν ποιεῖσθαι πρὸς ἔαρος, νῆες Ῥωμαΐθεν ἄφνω ἐπιστᾶσαι αἴτιοι κωλύματος ἡμῖν ἀνεφάνησαν . . . . Αἱ τοίνυν τριήρεις αἱ εἰρημέναι καταλαβοῦσαι τὸν χῶρον, οἷ παρῳκοῦμεν, ξυλλαμβάνουσίν τε ἡμᾶς ἤδη καὶ ἄκοντας, εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, καὶ τὴν Τραπεζουντίων τάχει καταλαμβάνουσιν» (φύλ. 84).

Ὁ Λιβαδηνὸς διηγεῖται ἀκολούθως, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς Τραπεζοῦντα ἕτερον δυστύχημα (πιθανῶς ἐμφύλιος πόλεμος) ἐγένετο, ὅπερ ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ γράψῃ. «Ἄλλο δὲ τοῦτο μῦσος ἄρα φονικὸν τοῖς ἐν τέλει γέγονεν ἔμφυλον καὶ ἀρρητουργίας ἔργα τοῖς εὐσεβοῦσιν ἀπόπτυστα· διὸ καὶ καθέκαστα γράφειν οὐ δύναμαι» (φύλ. 84). Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀσθενήσαντα ἐπεσκέψατο αὐτὸν ὁ μητροπολίτης Ἀκάκιος (φύλ. 84). Μόλις δ' ἰαθεὶς ἀφῃρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τὴν περιουσίαν ἕνεκα τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταραχῶν (φύλ. 84). Αὖθις νοσήσας ἰάθη μὲν μετ' ὀλίγον, ἀπέβαλεν ὅμως καὶ δεύτερον τὴν περιουσίαν (φύλ. 85—86). Μετὰ δ' ἓν ἔτος ἀγγέλλεται, ὅτι Ἀλέξιος, ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Βασιλείου, ἔρχεται εἰς Τραπεζοῦντα.

«Οὕπω δ' ἐνιαυτὸς ἐξηνύετο πᾶς, καὶ καινή τις ἄρα Ῥωμαΐθεν ἀγγελία τῷ τῇδε τηνικαῦτα κρατοῦντι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπεισέφρησεν· ὅπως δ' οὖν, αὐτὸς ἑκὼν μὲν ἥδη παρίημι, τοῖς δέ γ' εἰδόσι καὶ μάλα καινότατον. Ἐφέστηκε δ' ὅμως ἄναξ ἐν ἀκαρεῖ σὺν μητρὶ βασιλίδι μέγας Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ἔτι νεώτατος, ἄνθος οἷον πρὸ ἰούλου καὶ ἥβης τερπνότατον καὶ πάσης κακίας ἄγευστον. Ἔκτος μὲν ἐξ Ἀλεξίου τοῦ πρώτου τῇδε κρατήσαντος, υἱωνὸς δ' Ἀλεξίου, δευτέρου δὲ ὁμωνύμου ἐκείνῳ, τετράτου δὲ κατὰ γένος, ἀνδρός τε γενναίου καὶ μεγαλοφυοῦς ἀριδήλου, Βασιλείου δὲ παῖς Κομνηνοῦ, τοῦ ἀειμνήστου καὶ πάνυ. Ἀλλ' οὗτος μὲν ἐξελθὼν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων διήει παρ' ἠϊόνος τοῦ Κόλπου Εὐξείνου, καὶ ψαμάθοις ἐλλιμενιζόμενος διήρει τινί, καὶ προσορμίζων ταῖς παραθαλαττιδίοις πόλεσι, καὶ τυγχάνων πρεπούσης δοχῆς τε καὶ ἀξιώσεως μάλα βασιλικῆς. Ἦκε δὲ μετὰ Σινώπην εἰς Ἀμινσόν, κἀκεῖθεν εἰς Κερασοῦντα, καὶ παραβάλλει Τριπόλεσιν, οἳ καὶ ὑπὸ πᾶσιν ἀναγορεύεται μάλα καλῶς. . . Ἀμέλει καὶ τῇ τῶν Τραπεζουντίων εἰσβάλλουσι κράτιστα, καθῃρηκότων γε πρὶν τὸν πάλαι ἀνάσσοντα» (φύλ. 86). Ἐνταῦθα ὁ Λιβαδηνὸς ἀφικνεῖται εἰς τὸ δεύτερον σημεῖον τῆς διηγήσεως αὐτοῦ, δηλαδὴ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς.

Ἀνασκοποῦντες τὰ μέχρι τοῦδε συμβάντα βλέπομεν, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋερ λεγόμενα συμφωνοῦσι κατ' οὐσίαν μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Λιβαδηνοῦ· ἰδίᾳ δὲ ἀναφέρουσιν ἐκ συμφώνου ἀμφότεροι, ὅτι ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐγένετο ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, ἡ δ' ἐναντία μερὶς τῆς αὐλῆς, ἡ ἐν

(1) Ἐν τῷ κειμένῳ λέγεται «ῥωμαΐθεν», ὅπερ ἐδήλου ἂν Βυζαντινὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐκαλοῦντο πιστοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες Ῥωμαίων (φύλ. 86). Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζοῦντος ἦσαν ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γένους τοῦ Βυζαντίου, ἐνταῦθα διὰ τοῦ «ῥωμαΐθεν» ἐννοητέον τὴν θετὴν πατρίδα τοῦ Λιβαδηνοῦ, τὴν Τραπεζοῦντα.

τῇ μονῇ κατοχυρωθεῖσα ὑπετάγη· (ὅρα τὴν παρὰ Λιβαδηνῷ ἀνάλυσιν ἐν περισελίδι φύλ. 81. «Ἐμφυλίου μάχης ἀρχὴ καὶ ἡ ἐν τῇ μονῇ τοῦ μάρτυρος Εὐγενίου κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἐκστράτευσις καὶ ἧττα *τούτων* καὶ σφαγή»). Ἐξ ἐναντίας τὰ ὑπὸ Λιβαδηνοῦ λεγόμενα περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος διαφέρουσι πολὺ τῶν τοῦ Φαλλμεράϋερ. Πρῶτον, οὗτος ἀναφέρει στίφη Τούρκων καὶ Τουρκομάνων, ὁ δὲ Λιβαδηνὸς ἀποκαλεῖ αὐτοὺς Πέρσας· ἴσως τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς περὶ τὰς λέξεις σχολαστικότητος τοῦ Λιβαδηνοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τότε ἔτι κατῴκουν Πέρσαι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (ὅρα Φαλλμ. σελ. 324), εἶναι ἀμφίβολον τίς τῶν δύο, ὁ Λιβαδηνὸς ἀκριβολογεῖ μᾶλλον, ἢ ὁ Πανάρετος, ὁμιλῶν περὶ τῶν *Ἀμιτιωτῶν Τούρκων*. Εἶτα ὁ Λιβαδηνὸς ἀναφέρει περὶ μιᾶς μόνον εἰσβολῆς τῶν Περσῶν, οὐχὶ δὲ περὶ δύο, ὡς ὁ Φαλλμεράϋερ (σελ. 182) συνῳδὰ τῷ Παναρέτῳ· τελευταῖον, ἀναφέρει μόνον τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως, οὐδὲν δὲ περὶ λοιμοῦ ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τῶν πτωμάτων μεμολυσμένου ἀέρος. Ὡς πρὸς τὴν ἔλευσιν τελευταῖον τοῦ Ἀλεξίου, τὴν πτῶσιν καὶ κάθειρξιν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μιχαήλ, (φύλ. 86 ἐν τῇ ἀναλύσει. «Ἀνάπλους τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου δι' Εὐξείνου Κόλπου εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσέλευσις καὶ ἀνάρρησις διὰ τοῦ Σχολαρίου τοῦ μεγάλου δουκός, καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαήλ, τῇδε ἀνάσσοντος, καθαίρεσίς τε καὶ κάθειρξις»), συμφωνεῖ μὲν ὁ Λιβαδηνὸς τῷ Φαλλμεράϋερ κατὰ τὰ κυριώτερα (σελ. 191—193) οὐδὲν ὅμως ἀναφέρει περὶ τοῦ δεινοτάτου λοιμοῦ τοῦ γενομένου ἐπὶ Μιχαὴλ τῷ 1347 ἐν τῇ πόλει καὶ ὅλῃ τῇ χώρᾳ τῆς Τραπεζοῦντος, ὅτε κατὰ Φαλλμεράϋερ τῷ Βοκκακίῳ ἑπόμενον (σελ. 189) ἐκ πέντε ἀνδρῶν μόνον εἷς ἔμεινεν, οὐδὲ περὶ σεισμῶν καὶ ἄλλων φυσικῶν φαινομένων ἀναφέρει τι, ἅτινα τὸ λοιπὸν τῶν κατοίκων κατέστρεψε (φύλ. 85—86).

Παραβαλὼν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ λόγου τοῦ Λιβαδηνοῦ πρὸς τὰ τοῦ Φαλλμεράϋερ, μεταβαίνω εἰς τὰ συμβάντα μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Ἀλεξίου Γ'. τῷ 1350—1356, περὶ ὧν ὁ Φαλλμεράϋερ ἀφηγεῖται ἐν σελίσι 194—195. Ὁ Λιβαδηνὸς διηγεῖται, ὅτι καιρόν τινα μετὰ τὴν ἐκ Βυζαντίου ἔλευσιν τοῦ Ἀλεξίου ἐξερράγη στάσις μεταξὺ τῶν ἀρχόντων (εὐγενῶν τῆς Τραπεζοῦντος). Ἀμέλει καὶ τῇ τῶν Τραπεζουντίων εἰσβάλλουσι (οἱ περὶ τὸν Ἀλέξιον) κράτιστα καθῃρηκότων γε πρὶν τὸν πάλαι ἀνάσσοντα (Μιχαὴλ ἔ. ἀ). Ἐγκαινίζεται πάλιν δ' ἀνάκτορα. Φθορὰ δέ τις μετὰ καιρὸν οὐ βραχὺν τῶν ἐν τῇ πόλει πάλιν τισὶ τοῖς ἐν τέλει δεινὴ παρεφύετο, ἡμᾶς τ' ἐπὶ τὸν τῶν δικολόγων θρόνον ἀνακτορόθεν αὖθις καθίζειν αὐτοὺς ἐκβιάζουσι, καὶ πάντα τῇ πόλει καὶ ἡμῖν κατὰ ῥοῦν εὐθέως εἶχε τὰ πράγματα. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ ταυτὶ καὶ τῷ βασκάνῳ. ἔρις γὰρ πάλιν καὶ φθόνος μέσοις τοῖς ἐμοῖς παρεισδὺς ἀτοπίαν εἰργάζετο. Ἐντεῦθεν καὶ ἀστατοῦσα τοῖς ἑταίροις δεινή τις φορὰ πελάζειν ἠπείγετο, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ μεταστῆναι λάθρα τῇδε ξυνείπετο» (φύλ. 86).

Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κερασοῦντα προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς πόλεως Κυρίλλου. Περιγράψας βραχέως τὴν Κερασοῦντα, ἥτις ὅμως δὲν ἦτον ὡραία πόλις, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀπαλλαγῇ τῶν βαρβάρων, ἀφηγεῖται. «Τούτων τοίνυν οὑτωσὶ πραττομένων, ἀγγελία τις ἥκέ μοι καὶ γράμματα καλούμενά με τὴν Κερασουντίων τάχει πόλιν καταλαβέσθαι, θεωρίας χάριν ἅμα καὶ ὁμιλίας, εἶτα καὶ παλινοστῆσαι διὰ ταχέος ὑπαγορεύοντα. Ταῦτα δὲ ἄρα τῷ Κερασουντίων ἐτύγχανεν ἀρχιερεῖ γεγραμμένα τοῖς τῶν ἑταίρων βουλήμασι· τῇδε γὰρ ἀπεληλύθεισαν, ὡς ἀνωτέρω προείρηται . . οὕτω τὴν Κερασουντίων εἰσαφίγμεθα πόλιν. Ἄστυ τοιγαροῦν ἑωράκαμεν τὴν Κερασουντίων μητρόπολιν, τείχεσι χαλκοῖς ὠχυρωμένον, ὡς ὁ λόγος, παντάπασι, καὶ εὐρύτατον καὶ θαλάτταις ἠγκαλισμένον, . . . Ἔνδον τοίνυν γενόμενοι τῷ τῇδε ἀρχιερεῖ προσανήμεθα ἡδέως μάλα πρὸς αὐτοῦ τὰς ὁμιλίας ποιούμενοι. Κύριλλος δ' ἦν ὁ τῆς πόλεως πρόεδρος ἁπλάστῳ ἤθει δηλονότι καὶ βίῳ βιούμενος» (φύλ. 87).

Προϊὼν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐν Κερασοῦντι αὐτοῦ εὑρισκομένου ἐξερράγη στάσις, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἔπλευσε μετὰ τοῦ στόλου κατὰ τῆς Κερασοῦντος, ἔνθα μάχη ἐγένετο ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐγένετο μυστική τις καὶ δολία ἔφοδος τῶν πολιτῶν κατὰ τοῦ δουκός. «Τί τὸ ἐν μέσοις; Γραφαὶ τοῖς κρατοῦσι καὶ πρέσβεις πρὸς τὴν ἑταιρίαν συχνοὶ ἀφικνοῦνται, ἵν' ἐκεῖθεν τὴν Τραπεζουντίων τάχος αὐτοὶ καταλάβωμεν. Τῶν δὲ ἀναβαλλομένων τὴν ἄφιξιν, ἐνδίκοις λόγοις, οἷς ἔφασκον, ἀσφαλοῦς ζωῆς εἵνεκα, θυμὸς τοὺς κρατοῦντας εἰσῄει μάλα θερμὸς καὶ οὐκ ἄκαιρος· ἤδη γὰρ ἀνῆπται οὐτοσὶ καὶ ὑπό τισι τῶν ἐργώντων ἀπάδουσιν· ὕλη γὰρ εἰς πυρσὸν μάλα τῷ πυρὶ διαίριον πρόσφορος. Ὅθεν ἐφ' ὅπλα καὶ νῆας ἐφώρμησαν, καὶ τῇ Κερασουντίων μά-

λα προσβάλλουσι τριήρεσί τε καὶ ἀκατίοις ἅμα καὶ δρόμωσι τοῖς πᾶσι βασιλικοῖς. Τὰ δ' ἑξῆς πῶς ἄρ' ἂν διαγράψαιμι; μέσος καὶ αὐτὸς παρεισδὺς εὐθυνῶν ὁ ἀνεύθυνος· ὅμως μὲν οὖν τοῖν μεροῖν ἀμφοτέρωθεν διεστώτοιν ἀκροβολισμοὶ καὶ φύλοπις ἦν, ἐνηχοῦσα τὸ ἐνυάλιον. Ἕστηκε δέ γε ἡ πόλις πᾶσα παραθαλάττιος, τῇ ναυμαχίᾳ δηλονότι ἀντίρροπος. Ἤδη δὲ καὶ ξύμμαχοι μισθοφόροι τοῖς κρατοῦσιν ἥκασιν ἱππεῖς ἅμα πεζοῖς ἐξ ἠπείρου τῆς γείτονος βάρβαροι. Λάθρα δὲ τοῦτο ἦν πεπραγμένον τισὶν ὑπὸ βαθέσι τοῖς σκευωρήμασιν, ὃ καὶ μᾶλλον δειλίαν τινὰ ἐνῆκε τῇ πόλει, ἔτι γὰρ ἐντεῦθεν ἐκ γῆς καὶ θαλάσσης προσεδοκᾶτο τὸ μάχιμον. Τί οὖν ἔτι; Στάσις τις ἦν τοῖς ἐν τέλει καὶ τὸ δρᾶμα δεινὸν μὲν καὶ δυσάντητον, ἤδη δὲ καὶ σαφὲς τοῖς περὶ ἡμᾶς ἀνεφαίνετο, καὶ τὰ τῶν πραγμάτων δῆλα τῶν φαινομένων καθίζα· ἔνιοι τούτων γὰρ ἦσαν, ὡς φάναι, δαήμονες· διὸ καὶ στάσις τις ἦν τῶν ἐν ἄζει, καὶ τοῦ δήμου βόμβος μάλα πολύς, οἷον μᾶλλον φιλεῖ γίγνεσθαι μέσης αὐτῆς παρατάξεως, ὅτ' ἂν τῶν συμφώνων καινοτομηθῇ τι ἄφνω τοῖς προτέροις οὐχ ὅμοιον, ὡς καὶ Εὐριπίδῃ οὕτω δοκεῖ . . . Βουλὴ δέ τις κρατεῖ τῶν ἄλλων μάλα τοὺς καθ' ἡμᾶς κρειττων, ὡς τῇ ἀκροπόλει ἔτι προσπεφευγέναι στερρῶς ἐχούσῃ πάντοθεν κατ' ὀχύρωσιν· πριωχύρωτο γὰρ τῷ δουκὶ ἀσφαλῶς, καὶ χρειωδῶν ἐνεπέπλητο» (φύλ. 87—88).

Μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀπαλλαγεὶς ἀπέρχεται ὁ Λιβαδηνὸς ἐκ Κερασοῦντος, καὶ ἀφικνεῖται εἰς Κεγχρεούς, ὅπου ἐπίσης ἐξερράγη πόλεμος· μετ' οὐ πολὺ διαλλάσσονται αἱ δύο μερίδες. « Οὕτω τοίνυν τῇ ἀκροπόλει γενόμενοι καὶ λόγους παρ' οἰκητόρων σαφεῖς δεδεγμένοι, τῶν κρατούντων ἔνδον ἤδη γεγενημένων τοῦ ἄστεως, ὡς εἰ ἔξω τε γεγενήμεθα ἀλλαχῇ τὴν πορείαν ποιήσαντες σωτηρίαν ἑαυτοῖς μᾶλλον περιποιησαίμεθα, τοῖς λόγοις τούτων ἐπινενεύκαμεν, καὶ δίοδον διὰ πορείας ἐξητήκαμεν καταλαβέσθαι τὸ ἔρυμα, οἱ καὶ ὁ μέγας, ὡς εἴρηται, δοὺξ ἐτύγχανε τηνικαῦτα πείρας ἄτερ τινοσοῦν καὶ ὀχλήσεως. Μόλις δὲ γενομένου εἰς ἀπελύθη δρόμων τῶν βασιλικῶν, ἀπάξων ἡμᾶς ἐκεῖθεν παρὰ τὸ ἔρυμα, καὶ ἁπάντων μέν τοι τῶν ἀμφὶ τὸν δοῦκα ξὺν αὐτῷ καταίρειν παρὰ τοὺς αἰγιαλούς, ἐν οἷς ὁ δρόμων παρὰ τὴν Κόκαριν ἦν, οὕτωσὶ καλουμένην, τὸ ἐνδόσιμον ἤδη λελαχηκότων, μόνως μόνον αὐτόν με, ὦ βία καὶ δίκη, οἱ περὶ τοὺς κρατοῦντας οὐκ ἐπένευον· ὑπῄδετο γάρ τοι καὶ λίαν κατὰ τῆς ἡμετέρας πονηρὰ πρὸς κακῶν σωτηρίας. Ταῦτα τοίνυν ἀκούσας τε καὶ μαθών, ὡς μέσος κακῶν τοσούτων μόνος ἐγώ, στενά μοι πάντοθεν θαρειῶς ἔλεγον . . .» (φύλ. 88—93). «Ἀμέλει καὶ τούτοις καὶ τοιούτοις ὅλοις ὅλως ὀλοφυρόμενος ἀκήκοά τινος τῶν ἐξορμώντων ὡς εἰς ἑαυτὸν ἐκκαλοῦντός με· καί γε πλησιάσαντι τὸ αἴτιον φράζει μοι, καὶ κεῖσθαι οὕτως ἀπόρρητον ἔφασκε· τὸ δ' ἦν ἄρα ὡς ὅπλοις ἐμπεφραγμένον ἤδη με γεγονότα ξυναπᾶραι τούτοις εἰς θάλατταν, καὶ σφίσιν ἅμα ξυμπλεύσασθαι . . . » (φύλ. 90). « Εἶτα θάρσει μάλα πληθείς, καὶ δυνάμεως ἠσθημένος οὐκ ὀλίγης τὴν ἠϊόνα κατέλαβον, καὶ τὸν δρόμωνα πελάγιον ἤδη γενόμενον κατᾶραι πάλιν πεποίηκα, καὶ ἔνδον τούτου γενόμενος ἀνεθάρσησα, νὴ τὸν ἀληθῆ φιλίας ἔρον, ὦ φίλτατοι, καὶ θαλαττίοις ἐρρύμην ὕδασι καὶ ἀνέψυξα. Καθόλου δὲ νύκτωρ ἐκεῖθεν, νυκτὸς γὰρ ἤδη πεπλεύκαμεν, ταῖς ἀκταῖς τοῦ φρουρίου γεγόναμεν. Ἔωθεν δὲ τῶν τοῦ φρουρίου κατάφρακτοι παραγενόμενοί τινες ὡς ἡμᾶς, ἀναλαβόμενοί τε εἰς τὴν πολίχνην θαρρικῶς ἀνεβίβασαν. Εἴσω τοίνυν τοῦ ἐρύματος μόγις ἤδη γενόμενοι τῷ Σωτῆρι χαριστήρια Θεῷ κατεθύομεν καὶ τῇ Θεομήτορι.... Ἀμέλει καὶ οὕτως ἡμῶν ἐχομένων, ναυσίπλοοι πάλιν καθ' ἡμῶν οἱ κρατοῦντες τριήρεσί τε καὶ λέμβοις καὶ ἀκατίοις καὶ δρόμωσιν, ὑπέρ γε τὰ εἴκοσι, καὶ στρατείαν οὐκ ὀλίγην ξυναγηοχότες ἐπίσημον, ἱππικήν τε καὶ πεζικὴν ἔκ τε θαλάσσης καὶ ἠπειρόθεν ταῖς τῆς πολίχνης ταύτης ἠϊόσι προσβάλλουσιν· ἔχεται γὰρ οὐχ ἥκιστα καὶ ἠϊόνων καὶ ὁρμων τὸ ἔρυμα, ὡς καί τισι μέτροις διισταμένοις. Κεγχρεὼν τουτὶ κατωνόμαστο. Ἵστανται τοίνυν κατέναντι τοῦ κέρως τοῦ ἄστεως. Τὰ δ' ἐν μέσῳ τούτοις παρίημι . . . Τότε γὰρ τότ' ἐτολμήθη τὰ πάνδεινα καὶ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν· ἀκροβολισμοί τε γὰρ ἦσαν τὰ πρῶτα ἐμφύλιοι καὶ ὀϊστῶν, ὦ βία, τρώσεις ἀλλήλοις ἠφίεντο. Καὶ τίς ἀδακρυτὶ παρέλθοι τῇ μνήμῃ τῷ νῷ βαλλόμενος; Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπ' ἐμοῖς ὁρῶν ὄμμασι δακρύων ὅλος ὅλως γεγένημαι.... Ἐπεὶ δέ μοι τέλος τὴν εὐχὴν διεδέχετο, καὶ πρὸς δύσιν ἐπικλίνειν ὁ Φαέθων ἠπείγετο, σπονδή τις καὶ ἀμφοῖν ἐτελεῖτο χρηστή . . . καὶ ἅμα ἑσπερίῳ γε δύσει αἵ τε τριήρεις καὶ ἡ λοιπὴ ναυμαχία καὶ ἡ ἄλλη στρατεία οἴκαδε ἀνεχώρησαν· καὶ μετάμελος οὐ πάνυ τι μέτριος αὐτούς τ' ἐκείνους καὶ τοὺς ξὺν ἡμῖν εἶχεν ἄρα διὰ τὸ μῦσος τὸ ἔμφυλον. Ἀμέλει δὴ καὶ τοῦ Θὼθ (Σεπτεμβρίου) οὕτωσὶ παριππεύσαντος, ᾧ

γοῦν καὶ τάδ' ἐξεπράχθη, σκοπός τις φοιτᾷ τοῖς ἑταίροις ὄντως θεοφιλής, ὡς λῦσαί γε πάντα τὰ μεταξύ, καί γε τοῖς ἄναξι προσελθεῖν, καὶ ἵλεως τούτους ποιήσασθαι. Τοῦτο δὲ καὶ βουλῇ βεβουλεύμεθα ὅτι χρηστῇ· ἤδη γὰρ καὶ αὐτός, νὴ τοὺς λόγους καὶ τὸν φίλιον ἔρον, ὦ βέλτιστοι, μάλα τῇδε ξυντέθειμαι. Ἐρρέτω φθόνος, καὶ δέος ἅπαν πόρρω βαλλέσθω μοι. Διαπρεσβεύεται τοῦτο τοίνυν διὰ γραμμάτων τοῖς ἄναξι, φθάνουσι δὲ παραχρῆμα κἀκεῖθεν ἡμῖν τῶν ἐν τέλει τινὲς προϋχοντες, σπονδὰς ζητοῦντες καὶ διαλλαγὰς εἰρηναίας, πάντα τε ὑπισχνούμενοι καὶ ἐπαγγελλόμενοι τὰ χρηστά, ἐφ' οἷς καὶ δι' ὅρκων ἔμπεδα γράμματα ἡμῖν μὲν φέροντες ἐπεδίδουν, ἐχεγγύους τούτων ἀρραγεῖς δὲ καὶ Ἰταλῶν ἐτίθουν τοὺς προϋχοντας» (φύλ. 91).

Οὕτω τελευτᾷ ὁ λόγος τοῦ Λιβαδηνοῦ. Ἐν ὅλῳ τῷ δευτέρῳ μέρει συμφωνοῦσι τὰ ὑπὸ Φαλλμεράϋερ μετὰ τῶν τοῦ Λιβαδηνοῦ ὡς πρὸς τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἀλεξίου εἰς Τραπεζοῦντα, τὴν διαμάχην τῶν ἀρχόντων, τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν (διὰ συνδιαλλαγῆς κατὰ τὸν Λιβαδηνὸν φύλ. 93) τῆς Κερασοῦντος καὶ τῶν Κεγχρεῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου (Φαλλμεράϋερ σελ. 195).

Ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, ὅτι ἐκ τοῦ Λιβαδηνοῦ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία μικρά τινα κερδαίνει. Παρὰ Φαλλμεράϋερ λέγεται (σελ. 342) «Οὗτος [Νήφων μητροπολίτης Τραπεζοῦντος] καθαιρεθεὶς τῷ 1364, ὡς συμμετασχὼν τῆς συνωμοσίας τῆς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' παρεπέμφθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σουμελᾶ, ὅπου ἀπέθανε τῷ αὐτῷ ἔτει ἐκ νόσου. Πρὸ αὐτοῦ ἠρχιεράτευσεν ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἀκάκιος, ὃς μάλιστα μέγα μέρος εἴληφεν ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσι τῶν ἀνακτόρων τῷ 1341 καὶ τοῖς ἑφεξῆς ἔτεσιν.» Ὁ Λιβαδηνὸς ὅμως ἀναφέρει ὅτι τὸν Βαρνάβαν διεδέξατο ὁ Γρηγόριος. «Κἀκ πρώτης, ὅ φασιν, ἀφετηρίας τῷ τῆς πόλεως ἀρχιερεῖ προσανήχθημεν . . . Γρηγόριος ἦν οὗτοσὶ ὁ καλὸς ἀρχιποίμην, ὁ μετὰ Βαρνάβαν διάδοχος, ὃς καὶ λόγους φιλῶν ὑπερφίλει μᾶλλον τοὺς λόγοις προσήκοντας ὁ θαυμάσιος (φύλ. 79), τὸν δὲ Γρηγόριον διεδέξατο ὁ Ἀκάκιος· («ὅθεν καὶ τὸ πρεσβυτέριον ἅπαν ἅμα τῷ ποιμένι τῷ ἀοιδίμῳ ἐκείνῳ καὶ φιλουμένῳ, Ἀκάκιος ἦν ὁ πολὺς ἐλέῳ, ξυνῆλθον καὶ τεθεάκασι καὶ δάκρυσί με κατέδευσαν» φύλ. 84). Ἔτι μανθάνομεν παρὰ τοῦ Λιβαδηνοῦ τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀγνώστου μέχρι τοῦδε Ἐπισκόπου Κερασοῦντος *Κυριλλου* καλουμένου (ὅρα ἀνωτέρω σελ. 13), ὃν οὐκ ἐγίνωσκεν ὁ Le Quien ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Oriens Christianus, Tom. 1 p. 516.

Ταῦτά εἰσι τὰ κυριώτερα μέρη, ἐξ ὧν λαμβάνομεν ἀκριβεστέρας πληροφορίας περὶ τῶν τότε γενομένων ἐν Τραπεζοῦντι. Εἰ καὶ οὐχὶ μεγάλης ἀξίας, φαίνονταί μοι ὅμως ἱκανῶς σπουδαῖα, ἵνα ἑλκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν φιλολόγων καὶ ἱστορικῶν ἐπὶ τοῦ ἀγνώστου τούτου συγγραφέως.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΛΜΥΡΗΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΛΘ'. καὶ ΤΜΒ'. Συνεδριάσει).

Α'.

Ἡ πόλις Παλμύρα κειμένη πρὸς νότον τοῦ Εὐφράτου ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἀραβίας, μεταξὺ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, κατέστη διάσημος περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καίτοι ἱστορικοί τινες βασιζόμενοι ἐπὶ ἐδαφίων τινῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀποδίδουσι τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰουδαίας Σολομῶντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ εἰρημένος βασιλεὺς οὐδέποτε ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ μέχρι Παλμύρας, τὸ δὲ ὄνομα Ταδμώρ, ὅπερ φέρεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ, ἀνήκει μᾶλλον εἴς τι μέρος τῆς Ἰουδαίας, οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς πόλεως, ἥτις κειμένη μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἤτοι τῆς τῶν Πάρθων καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων, κατεῖχε θέσιν οὐδετέραν, καὶ διετέλει οἱονεὶ μεσάζουσα πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ τοῦ διαμετακομισικοῦ ἐμπορίου, ὁμοία τῇ Ἐνετικῇ δημοκρατίᾳ, κατεχούσῃ ἐπ' ἴσης κατὰ τὸν Μεσαίωνα θέσιν οὐδετέραν μεταξὺ ἔνθεν μὲν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν, ἔνθεν δὲ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Μουσουλμανικῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ οὐδετέρα αὕτη θέσις ἐξησφάλιζε τῇ πόλει Παλμύρᾳ με-

γάλας ὠφελείας, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς χρησάμενοι τῷ εἰς αὐτὴν εἰσρεύσαντι πλούτῳ διεκόσμησαν αὐτὴν διὰ πολυαρίθμων μνημείων, ἅτινα καὶ σήμερον ἔτι καὶ κατηρειπωμένα ὄντα διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ὁδοιπόρων.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας μ. Χ. ἡ πόλις συνεκρότει μικρὰν δημοκρατίαν ἢ μᾶλλον κοινότητά τινα δημοτικήν, ἀπολαύουσαν ἴσης μοίρας τῆς προστασίας ἀμφοτέρων τῶν ὁμόρων Αὐτοκρατοριῶν. Βραδύτερον, ὅτε, περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἤρξατο παρακμάζουσα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Οὐαλεριανὸς ἔν τινι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Σαπὼρ τῷ Α΄. ἀτυχεῖ πολέμῳ ἡχμαλωτίσθη, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Γαλεριανὸς οὐδὲν ἔπραξεν ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἢ ὅπως ἀναστείλῃ τὴν πρόοδον τῶν Περσῶν· ὁ Ὀδενάτος, πλούσιος συγκλητικὸς τῆς Παλμύρας, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν στρατιᾶς τινος καὶ κατανικήσας τὰ περσικὰ στρατεύματα ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα Σαπὼρ νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὁ Γαλεριανὸς ἀνταμείβων τὰ κατορθώματα τοῦ Ὀδενάτου ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τιμητικὸν τίτλον Αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς· οὗτος δὲ ἐπωφελούμενος τῆς ἐν ᾗ διετέλει ἀδυναμίας ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ἐποιήσατο κατακτήσεις χωρῶν τινων ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ, καὶ μετέβαλε τὴν μικρὰν δημοκρατίαν τῆς Παλμύρας εἰς μοναρχίαν ἱκανῶς εὐρεῖαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδενάτου, δολοφονηθέντος ὑπό τινος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἡ χήρα αὐτοῦ Ζηνοβία, γυνὴ θαρραλέα καὶ φιλόδοξος κατέλαβε τὰ ἡνία τοῦ Κράτους, ὅπερ ἐπεξέτεινε μέχρις Αἰγύπτου, καὶ ἐβασίλευσε περὶ τὰ 270 ἀπάσης τῆς Συρίας ἀπολύτως καὶ ἀνεξαρτήτως.

Ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανὸς βουλευσάμενος νὰ τιμωρήσῃ αὐτήν, ἐξεστράτευσε κατ' αὐτῆς, καὶ νικήσας παρὰ τὴν πόλιν Ἔμεσσαν (σήμερον Homs) τοὺς στρατοὺς αὐτῆς, ἔπειτα δὲ κυριεύσας τὴν πόλιν Παλμύραν καὶ συλλαβὼν τὴν Ζηνοβίαν αἰχμάλωτον, ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ κοσμήσῃ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἰς Ῥώμην εἴσοδον, καὶ νὰ ἐγκαταβιώσῃ τοῦ λοιποῦ ἐν Ῥώμῃ.

Ἔκτοτε, ἀπὸ τοῦ 272, ἀφ' ὅτου ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Παλμύρας ἐξέπνευσεν, οἱ ἱστορικοὶ οὐδένα λόγον περὶ αὐτῆς ποιοῦνται. Περὶ δὲ τὸ 636 κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὑπέστη τὴν κοινὴν τύχην τῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ περιελθουσῶν χωρῶν.

Δήγοντος τοῦ 17ου αἰῶνος, τῷ 1691, ἄγγλος ὀνόματι Γουλιέλμος Ἀλιφάξ, ἐν Χαλεπίῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος, ἐπιχειρήσας περιήγησιν εἰς Παλμύραν ἐποιήσατο περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων αὐτῆς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Ἐδμόνδου Χάνλεϋ ἐν τῷ «Philosophical Transactions» τοῦ 1695. Ἐπιγραφαί τινες Ἑλληνιστὶ καὶ Παλμυριστὶ ἀντιγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀλιφὰξ καὶ τῶν συνοδοιπόρων αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ Σμὶθ τῷ 1698, ἀλλ' αὗται λίαν ἀτελεῖς οὖσαι ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς.

Τῷ 1750 οἱ κ. Dawkins καὶ Rob. Wood ἐπιχειρήσαντες ἑτέραν ἐκδρομὴν εἰς Παλμύραν κατώρθωσαν ν' ἀντιγράψωσιν ἐπιγραφὰς 13 Παλμυρηνάς, 26 Ἑλληνικὰς καὶ 1 Λατινικήν, ἁπάσας δημοσιευθείσας ἐν πολυτελεῖ τεύχει ἐκτυπωθέντι ἐν Λονδίνῳ τῷ 1753 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ἐρείπια τῆς Παλμύρας». Μόλις δὲ δημοσιευθείσας, δύο ἐπιστήμονες κατώρθωσαν ν' ἀναγνώσωσιν αὐτάς· ἐξ ὧν ὁ μέν, ἄγγλος ὀνόματι Swinton ἐδημοσίευσε τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν τῷ 48 τεύχει τῶν « Φιλοσοφικῶν Συναλλαγῶν»· ὁ δέ, γάλλος, ὁ συγγραφεὺς τῆς περιηγήσεως τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος ἐν Ἑλλάδι Βαρθελεμῦ, ἐν ταῖς «Σκέψεσιν αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἀλφαβήτου καὶ τῆς ἄλλοτε ἐν Παλμύρᾳ λαλουμένης γλώσσης.»

Βραδύτερον καὶ ἕτεροι περιηγηταὶ ἐπεσκέψαντο τὰ ἐρείπια τῆς Παλμύρας· εἷς δὲ τῶν βαθυνουστέρων ἀνδρῶν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὁ κ. Βόλνεϋ, ἐμπνευσθεὶς ἐκ τῆς θέας τούτων τῶν ἐρειπίων ἔγραψε τὸ ἀθάνατον αὐτοῦ πόνημα «Τὰ Ἐρείπια.»

Ὀσημέραι δὲ ἐπειδὴ πολλοὶ συνεχέστερον ἐπεσκέπτοντο τὰ μέρη ταῦτα, οἱ Ἄραβες Βεδουῖνοι τῆς ἐρήμου καὶ τοῦ νεωτέρου χωρίου Tidmour, κειμένου ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Παλμύρας, ηὔξησαν τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, ἀπαιτοῦντες μεγάλας ἀμοιβὰς ὅπως ὁδηγῶσι καὶ προστατεύωσι τοὺς περιηγητάς.

Ἐσχάτως ὁ Σεΐχης Μιδζβέλ, ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς τῆς καταλαβούσης τὴν μεταξὺ Δαμασκοῦ καὶ Τιθμοὺρ ὁδόν, ηὔξησε τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ ὑπερβαλλόντως. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἡ διαβόητος Λαίδυ Δίγβυ (χήρα τοῦ ἀντιβασιλέως τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ ἕλληνος Χατζῆ Πέτρου) διεπραγματεύετο μετὰ τῶν περιηγητῶν τὰ συμβόλαια, διομολογοῦτα ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐνόπλου συνοδίας ἣν ἐχορήγει 60, 80 καὶ 100 λίρας στερλίνας· ὥστε περιηγηταὶ οὐχὶ πλούσιοι ἠναγκάζοντο νὰ στερηθῶσι τῆς ἡδονῆς τοῦ νὰ ἴδωσι τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ζηνοβίας; Μόνον δ' ἐκ τῶν ὀλβίων τινές, ἐκτάκτως ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, κατώρθωσαν τοῦτο μεγάλας ὑποστάντες θυσίας. Ὁ ἕξοχος ἡμῶν συνάδελφος, κόμης Βογκέ, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ, ἐπίσης ἐθυσίασε μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ὅπως ἱκανοποιήσῃ καὶ τὴν πρὸς τὰ γράμματα κλίσιν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Ἀράβων Σεϊχῶν. Τούτῳ ὀφείλομεν ἄριστόν τι πόνημα περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπιγραφόμενον «Κεντρικὴ Συρία, Σημιτικαὶ ἐπιγραφαί,» ἐν ᾧ δημοσιεύει πλέον τῶν 120 Παλμυρηνῶν ἐπιγραφῶν, ἐν μέρει κατὰ τὰ εἰλημμένα ἐκμαγεῖα καὶ τὰς φωτογραφίας, προσθεὶς καὶ τὰ διασωθέντα κείμενα, καὶ μεταγραφὴν καὶ μετάφρασιν μετὰ σοφῶν σχολίων.

Συγχρόνως ὁ ἐν Βρεσλαυΐᾳ καθηγητὴς Λεβύ, (τελευτήσας κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1872), ἐπεχείρησεν εἰς ἀναθεώρησιν τῶν Παλμυρηνῶν κειμένων· ἐφ' ᾧ ἀνακοινωσάμενος τῷ κόμητι Βογκὲ ἐδημοσίευσε τὸ ἐξαγόμενον τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Ἀνατολικῆς ἑταιρίας τῆς Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τὰς ἐξ ἀμέσου καὶ ἀσφαλοῦς συγκοινωνίας μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μεγάλας ὠφελείας, ἔγνω νὰ ὑποβάλῃ τὰς μεταξὺ Βαγδάτης καὶ Συρίας νομαδικὰς φυλὰς εἰς σύστημα κανονικόν· τὴν ἐκτέλεσιν δὲ τούτου ἐν μέρει ἀνέθετο εἰς τὸν γαμβρόν μου, τὸν βαρῶνον Ἀλβέρτον Γερστδόρφ, τότε Ὁμὲρ βέην, νῦν δὲ Ὁμὲρ Πασᾶ ὑποσράτηγον, ὃς καὶ συνεδρεύει μεθ' ἡμῶν τὴν ἑσπέραν ταύτην. Ἐκπληρῶν οὗτος τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν κατεκτήσατο πρὸ ἓξ ἐτῶν τὴν τοπαρχίαν τοῦ Ζὰρ μετὰ τῆς πρωτευούσης Δεῖρ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, καὶ διέμεινεν αὐτόθι ἐνιαυτὸν ὡς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς διοικητής, ὅπως διοργανίσῃ ταύτην τὴν ἐπαρχίαν. Αὖθις δὲ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1867 ἐνετάλη νὰ ὑποβάλῃ ὡσαύτως τὸ διαμέρισμα τῆς Παλμύρας (Timours) εἰς σύστημα κανονικῆς διοικήσεως.

Μόλις μαθὼν τὰς διατάξεις ταύτας παρεσκευάσθην νὰ ἐκπληρώσω ἐπιθυμίαν διακαῆ, ἣν ἐκ νεότητός μου διέτρεφον, δηλονότι νὰ ἴδω καὶ θαυμάσω τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τῆς Παλμύρας. Τυχὼν ἀδείας παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1870 ἀπῆλθον ἐκ Κων/πόλεως, καὶ ἀφικόμην διὰ Βεϊρὰ, Λιβάνου, καὶ Ἀντιλιβάνου καὶ Δαμασκοῦ εἰς Καριατεΐν, ἔνθα ὁ Ὁμὲρ βέης τότε εἶχε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ, εἰς τὸν τελευταῖον δηλ. σταθμόν, ἀπέχοντα 24 ὥρας ἀπὸ τῆς Παλμύρας. Ἐκεῖθεν δὲ μετά τινα χρόνον κινήσαντες ἀφικόμεθα εἰς Παλμύραν τῇ 27 Μαρτίου. Διέτριψα δὲ ἐκεῖ τετραήμερον, ὅπως ἐξετάσω τὰ μεγαλοπρεπῆ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον ἐπεσκεψάμην καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Ἡλιουπόλεως (Βαλβέκ), τὴν διώρυχα τοῦ Σουέζ, τὰς Πυραμίδας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ μετὰ αἴσιον διάπλουν ἐπανῆλθον εἰς Κων/πολιν.

Ἡ ἀρχαία πόλις Παλμύρα, καλουμένη ὑπὸ τῶν πάλαι ἰθαγενῶν Ταθμούρ, καὶ ὑπὸ τῶν νῦν ἁπλῇ μεταβολῇ φωνήεντος *Tidmor*, οἰκεῖται σήμερον ὑπὸ λαοῦ ἐκ 50 οἰκογενειῶν ἀραβικῶν, ὧν αἱ οἰκίαι εἰσὶν ἐκτισμέναι ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ἡλίου. Αἱ δὲ παλμυρηναὶ ἀρχαιότητες συγκροτοῦσι τὰ ἑπόμενα συμπλέγματα·

1) *Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα.* Ἐν τούτοις κατατακτέον πρὸ πάντων τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου, κατ' οὐδὲν ὑπολειπόμενον τοῦ ἐν Ἡλιουπόλει ναοῦ τῆς αὐτῆς Θεότητος. Ὑπάρχουσι καὶ δύο ἢ τρεῖς ἕτεροι ναοί, προσέτι μεγαλοπρεπῆς κιονοστοιχία, παριστῶσα εἶδος πρυτανείου, ἐπειδὴ ἕκαστος κίων ἀφιέρωται εἰς τὴν μνήμην πολίτου, ἀναδειχθέντος ἄξιου τῆς πόλεως· ὑπόβαθρόν τι προστρμοσμένον ἑκάστῳ κίονι ὑπεβάσταζε τὸ ἄγαλμα τοῦ πολίτου, ἐπιγραφὴ δὲ παλμυρινὴ ἢ ἑλληνικὴ ἀνήγγελλε τὸ ὄνομα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός. Οἱ δύο τελευταῖοι κίονες ἀνίδρυντο πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀδαινάθου, βασιλέως τῆς Παλμύρας καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ζηνοβίας μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτῆς. Οἱ κίονες μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν μένουσιν ὄρθιοι, ἀλλὰ τὰ ἀγάλματα ἐξηφανίσθησαν παντελῶς· ὅ,τι κατώρθωσα νὰ εὕρω εἶναι ἥδε ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς βασιλίσσης Ζηνοβίας, ἣν καὶ προσάγω ὑμῖν (1).

Πλὴν ταύτης τῆς κιονοστοιχίας εὑρίσκονται καὶ ἕτεροι κίονες, ἐξ ὧν τινὲς μὲν ὄρθιοι, τινὲς δὲ καταπεπτωκότες, ἑστημένοι καὶ οὗτοι πρὸς τιμὴν ἐξόχων πολιτῶν.

Εἰσέτι φαίνονται τὰ λείψανα τείχους περιβόλου τινός, κτισθέντος τῇ διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ.

2) *Ἡ νεκρόπολις.* Πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ὑπάρχει κλεισώρεια μεταξὺ δύο ὀρέων, καταλή-

(1) Τέθειται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου.

γουσα εἰς τὴν λεωφόρον τῆς Συρίας. Ἡ κλεισώρεια αὕτη σχηματίζει τὴν *Νεκρόπολιν* τῶν ἀρχαίων οἰκητόρων τῆς Παλμύρας, συνισταμένην ἐκ σειρᾶς μνημάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγαλοπρεπῶν, ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ. Οἱ μεγαλοπρεπέστεροι τούτων κατέχουσι δύο ἢ τρεῖς ὀρόφους, ἐν ἑκάστῳ δὲ ὀρόφῳ ὑπάρχουσι δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ ἐντάφιοι παστάδες, ἐν αἷς ἦσαν ἐναποτεθειμένα τὰ λείψανα τῶν τεθνεώτων οἰκογενείας τινός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου τοίχου ὑπάρχουσι, κατὰ τὴν τάξιν τῶν παστάδων, αἱ προτομαὶ τῶν νεκρῶν μετ' ἐπιγραφῶν, δηλουσῶν τὸ ὄνομα τούτων καὶ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦ ζεγάσματος ὑπάρχουσιν αἱ αὐταὶ προτομαὶ ἐστημέναι κυκλοτερῶς. Ἄνωθεν τῆς κυρίας εἰσόδου, πρὸς τὰ ἐκτός, ἑτέρα ἐπιγραφή, ἐνιαχοῦ δίγλωσσος (παλμυριστὶ καὶ ἑλληνιστί), δηλοῖ τὸ ὄνομα τοῦ κτίσαντος τὸ μνῆμα, τὸ τῆς οἰκογενείας, εἰς ἣν ἀνήκει, καὶ τὸν χρόνον τῆς κτίσεως, κατὰ τὴν χρονολογίαν τῶν Σελευκειδῶν·

3) *Διάφορα ἀντικείμενα*, ἐν οἷς μνηστέον·

ά.) *Τὰ ἀναθηματικὰ θυσιαστήρια* ἔχοντα ἐπιγραφὴν παλμυριστὶ (καὶ ἐνίοτε μετὰ ἑλληνικῆς μεταφράσεως). Ταῦτα ἰδίως εὑρίσκονται πολυπληθῆ ἐν τῷ νῦν μουσουλμανικῷ κοιμητηρίῳ, ἠγόρασά τινα διὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἔνθα καὶ ἀπετέθησαν.

β'.) *Ἀντικείμενα γλυπτικῆς*, ἅπερ παντα-χοῦ τις ἀνασκάπτων τὴν γῆν εὑρίσκει, καὶ ἐξ ὧν πολλὰ ἠγόρασα.

γ'.) *Ἀρχαῖα μετάλλια* πολυάριθμα, σχεδὸν τὰ πλεῖστα ὀρειχάλκινα, ἅπερ εἰσὶ κερμάτια ἐπιχώρια, κυκλοφοροῦντα τὸ πάλαι ἐν Παλμύρᾳ.

δ'.) *Κεράμεια σκεύη*, οἷον λαμπτῆρες (τινὲς αὐτῶν ἔχουσι ἐπιγραφὴν παλμυρηνήν), δοχεῖα, δακρυοδοχεῖα καὶ ἕτερα σκεύη οἰκιακά.

έ.) Ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις, δηλονότι ἐν τοῖς κεραμείοις, ἐφίστημι ἰδίως τὴν ὑμετέραν προσοχὴν εἰς τὰς *ἐξ ἀργίλλου σφραγῖδας*, εὑρισκομένας πολυπληθεῖς ἐν τοῖς τάφοις. Αἱ σφραγῖδες ἑκατέρωθεν ἔχουσιν ὁμοίωμα καὶ συχνότατα μικρὰς ἐπιγραφάς, δηλούσας τὸ ὄνομα τοῦ τεθνεῶτος. Λίαν συνεχῶς ἐπί τινων ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει ὁ τύπος περικαλλεστάτου βλαστοῦ, ἐκμαγεῖον πιθανῶς τοῦ δακτυλιολίθου τοῦ νεκροῦ. Κατὰ τὴν ἐν Παλμύρᾳ διατριβήν μου συνήθροισα περὶ τὰ τριάκοντα ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων· μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησίν μου ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ θυγάτηρ μου, κατὰ τὴν ἐκεῖ διατριβήν αὐτῶν, συνήθροισαν πλείονα, τὴν δὲ συλλογὴν ταύτην, ἐκ 200 περίπου συγκειμένην, προσάγω ὑμῖν σήμερον. Φαίνεται ὅτι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα διενέμοντο τοῖς φίλοις τοῦ τεθνεῶτος, καὶ μέρος αὐτῶν ἐναπετίθετο εἰς τὸν τάφον μετὰ τῶν λειψάνων αὐτοῦ. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, αἱ σφραγῖδες αὗται σχηματίζουσι μέρος οὐσιῶδες τῶν ἐπικηδείων τελετῶν, ἐφ' ᾧ ἄξιαί εἰσι τῆς προσοχῆς τῶν ἀρχαιοδιφῶν.

Β'.

Ὅτε πρὸ τριῶν ἑβδομάδων ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὁμιλήσω ἐνώπιον τῆς σεβαστῆς ταύτης ὁμηγύρεως Περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων, οὐδὲν ἕτερον ἐσκόπουν, ἢ νὰ ἀφηγηθῶ ὑμῖν ὅ,τι εἶδον, νὰ παραστήσω τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίησάν μοι τὰ μνημεῖα ταῦτα, καὶ νὰ παράσχω ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν ἐκεῖ σωζομένων ἀρχαιοτήτων. Οὐδόλως διενοούμην νὰ ποιήσω ὑμῖν ἐπιστημονικὴν ἐξήγησιν τῶν κειμένων, ἅτε τοῦ ἐξόχου ἡμῶν συναδέλφου, τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ τοῦ ἀοιδίμου φίλου μου, τοῦ καθηγητοῦ Λεβύ, ἐξηγησαμένων ἐπαρκῶς ταύτας τὰς ἐπιγραφάς. Ἐπὶ τῇ προτάσει ὅμως μέλους τινὸς γενομένῃ δεκτῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, νὰ παράσχω δηλονότι τοὐλάχιστον ἰδέαν τινὰ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, καὶ περὶ τῆς γλώσσης εἰς ἣν ἐγράφησαν, ἐνόμισα ὅτι ὀφείλω νὰ συμμορφωθῶ πρὸς ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν, ἐφ' ᾧ ἐπελήφθην τοῦ ἔργου, ἵνα ἐπαναλάβω μικρὸν τὰς σημιτικὰς μελέτας μου. Καὶ πρῶτον θεωρῶ χρέος μου, ἵνα ἀναγγείλω ὑμῖν, ὅτι πάντα τὰ ὑπ' ἐμοῦ ταύτην τὴν ἐσπέραν ῥηθησόμενα ὀφείλω εἰς τὰς ἐμβριθεῖς ἐρεύνας τῶν φίλων μου, τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ τοῦ καθηγητοῦ Λεβύ, πλὴν δύο ἢ τριῶν ἐδαφίων, περὶ ὧν ὡς ἐκ τῶν ἀντιγραφῶν μου, ἔχω ἀλλοίαν γνώμην, ἣν καὶ ἐκτίθημι μεθ' ὅλου τοῦ εἰς τούτους τοὺς ἐπιστήμονας προσήκοντος σεβασμοῦ· καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ὀλίγας ἀνεκδότους ἐπιγραφάς, ἀντιγραφείσας τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ ἢ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ γαμβροῦ μου, θέλω ἐξηγήσει ἑπόμενος ἀκριβῶς τοῖς ἴχνεσι τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ τοῦ Λεβύ.

Καὶ δὴ ὅπως μεθοδικῶς προβῶ εἰς τὸ ἔργον, λαμβάνω ἐν πρώτοις 2 διγλώσσους ἐπιγραφάς, ἐν αἷς τὸ παλμυρηνὸν κείμενον οὐδὲν ἄλλο ἔχει, ἢ ἁπλῆ μεταγραφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου.

Ἀριθ. 1.

Ὅπως καταδείξω τὴν συμφωνίαν τῶν δύο κειμένων, παρατίθημι τὴν μεταγραφὴν τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐναλλάξ.

Στίχ. 1. (Ἑλλην. κειμένου 1—2).
Septimios Vorod Kratistos epitropa.
Σεπτίμιον Οὐορώδην τὸν κράτιστον ἐπίτροπον.
Στίχ. 2. (Ἑλλην. κειμ. 3—5),
Dukenara v Argabeta akim Julis.
Σεβαστοῦ δουκηνάριον καὶ Ἀργαπέτην (ἔθετο) Ἰούλιος.
Στίχ. 3. (Ἑλλην. κειμ. 5—7).
Avrilis Septimios Iada Hippikos.
Αὐρήλιος Σεπτίμιος Ἰάδης ἱππικός.
Στίχ. 4. (Ἑλλην. κειμ. 7—9).
Bar Aleksa(nd)ros Khiran Soraïko l' yikra.
υἱὸς τοῦ Σεπτιμίου Ἀλεξάνδρου ἀπὸ στρατιῶν (ὅπως τιμήσῃ).
Στίχ. 5. (Ἑλλην. κειμ. 9—11).
rahmihi v koyoumihi birakh Sivan di.
τὸν φίλον καὶ προστάτην τιμῆς ἕνεκεν
Στίχ. 6. (Ἑλλην. κειμ. 12). Schanat 574.
ἔτους Η Ο Φ μηνὶ Ξανδικῷ.

Αἱ ἑπόμεναι λέξεις τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ δὲν ἔχουσι τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἐξήγησιν.

Στίχ. 2. Akim, ὅπερ σημαίνει *(ἔθετο)*.
» 4. Bar, *υἱός*·

αἱ δὲ ἐφεξῆς λέξεις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου δὲν ἔχουσι τὰς ἀντιστοιχούσας αὐταῖς ἐν τῷ παλμυρηνῷ,

Στίχ. 7. Σεπτιμίου.
Στίχ. 9. ἀπὸ στρατιῶν.

Τέλος, ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Ἡρώδου, φερομένου ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ, ἐν τῷ παλμυρηνῷ εἰσὶ γεγραμμένα τὰ ὀνόματα Khiran Soraïko, ὁ δὲ παλμυρηνὸς μὴν *Sivan* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν μακεδονικὸν μῆνα Ξανθικόν, ἢ ὡς ἀπαντᾷ γεγραμμένος ἐν Παλμύρᾳ *Xandicus*.

Παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ πόνημα τοῦ κόμητος Βογκὲ καὶ εἰς τὸ τοῦ Λεβὺ ποιοῦμαι ἐνταῦθα μόνον τρεῖς παρατηρήσεις·

1. Ἡ παλμυρηνὴ λέξις *hippikos*, ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν *ἱππικός*, ἀποδεικνύει, ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνιδρύθη αὕτη ἡ στήλη, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετήρει ἔτι τὴν δασεῖαν προφοράν.

2. Ἡ λέξις *Argabeta* (ἑλληνιστὶ *Ἀργαπέτης*) εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ark σημαίνοντος φρούριον, καὶ τῆς ἀρμενικῆς λέξεως *bed* ἢ *ped* σημαινούσης «*κύριον, δεσπότην, ἀρχηγόν*», καὶ σχηματίζεται οὕτω, τοῦ φωνήεντος *a* χρησιμεύοντος ὡς μορίου συνθετικοῦ κατὰ τοὺς γραμματικοὺς κανόνας τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης.

3. Ὁ κ. Λεβὺ σημειοῖ, ὅτι ἡ λέξις *koyoum* συριστὶ σημαίνει *προστασίαν*, ἐνῷ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ δηλοῖ *προστάτης*, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Σύροις συγγραφεῦσιν. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶμαι ἁρμόδιος νὰ ἀντείπω εἰς τὸν κ. Λεβύ, ἐν τούτοις τολμῶ τοὐλάχιστον νὰ ποιήσω τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ θηλυκὸς τύπος τῆς λέξεως ταύτης εὑρίσκεται ἐν τῷ συριακῷ κειμένῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου Κεφ. ΙΓ', 2, ἔνθα ἡ λέξις *προστάτις* ἐκφέρεται *koyoumtha*.

Ἀριθ. 2.

Στίχ. 1. (Ἑλλην. κειμ. 1—2).
L' Avrilis Vorod Hippika
Αὐρήλιον Οὐορώδην Ἱππικὸν
Στίχ. 2. (Ἑλλην. κειμ. 2—3).
v Bilevta Tadmouria abad.
καὶ βουλευτὴν Παλμυρηνὸν (ἐποίησε).
Στίχ. 3. (Ἑλλην. κειμ. 3—5).
Belakab bar Kharscha l'yikra.
Βηλάκαβος (υἱὸς τοῦ) Ἄρσα τὸν φίλον τιμῆς χάριν.
Στίχ. 4. (Ἑλλην. κειμ. 6).
Schanat 570.
ἔτους Ο Φ.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὐδὲν παρίσησιν ἀξιοσημείωτον.

Ἀριθ. 3.

Στίχ. 1. (Ἑλλην. κειμ. 1—2).
Ssalamtha Septimia Bath Zaba nehirtha v Zadaktha
Σεπτιμίαν Ζηνοβίαν (θυγατέρα τοῦ Ζάβα) τὴν λαμπροτάτην καὶ εὐσεβῆ
Στίχ. 2. (Ἑλλην. κειμ. 2—3).
Malktha Septimiva Zabda rab Khila
βασίλισσαν Σεπτίμιος Ζαβδᾶς ὁ μέγας στρατη-
Στίχ. 3. (Ἑλλην. κειμ. 4—5).
rabba v Zabba rab Khila di Tadmur Kratistva
λάτης καὶ Ζαββαῖος ὁ (ἐνθάδε) στρατηλάτης (τῆς Παλμύρας) οἱ κράτιστοι
Στίχ. 4. (Ἑλλην. κειμ. 5—6).
akim l'marthhum birakh Ab di Schanath 582
(ἔθεντο) τὴν δέσποιναν μηνὶ Λόῳ ἔτους Π Φ.

Ὡς βλέπει ἕκαστος αἱ ἐν τῷ Παλμυρηνῷ καὶ

Ἑλληνικῷ κειμένῳ παραλλαγαὶ εἰσὶν ἀνάξιαι σημειώσεως.

Τὸ ὄνομα τῆς Ζηνοβίας ἐν τῷ πρωτοτύπῳ παρίσταται διὰ τοῦ *Bath Zabba* «θυγάτηρ τοῦ Ζάββα, ἡ δὲ ἑλληνικὴ λέξις *ἐρθάδε*» διὰ τῶν λέξεων di Tadmur «τῆς Παλμύρας». Παρατηρητέον προσέτι, ὅτι ἡ λέξις *ssalam* (εἰκών) ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ, ἔνθα λόγος πρόκειται περὶ τοῦ ἀγάλματος τῆς γυναικός, ἐτέθη κατὰ θηλυκὸν γένος, ὡσεὶ ἔγραφέ τις γαλλιστί, «de la portrai d'une dame.»

Οἱ δὲ στήσαντες τὸ ἄγαλμα ἀμφότεροι εἰσὶν γνωστοὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἀριθ. 4.

Στίχ. 1. Ssalam Septimios Odi(nath) Malk Malka

Εἰκόνα Σεπτιμίου Ὀδαινάθου βασιλέως βασιλέων

Στίχ. 2. v Methkanna di Maditha Kullha Septimia

καὶ κτίστου τῆς πολιτείας ἁπάσης οἱ Σεπτίμιοι

Στίχ. 3. Zabda rab Khila rabba v Zabba rab Khila

Ζαβδᾶς ὁ μέγας στρατηλάτης καὶ Ζαββαῖος ὁ στρατηλάτης

Στ. 4. di Tadmur Kratista akim l morhun

τῆς Παλμύρας οἱ κράτιστοι ἀνέθηκαν τῷ δεσπότῃ αὐτῶν

Στ. 5. birakh Ab di Shanath 582.

ἐν μηνὶ Λόῳ τοῦ ἔτους $\overline{\Phi}\,\overline{\Pi}\,\overline{B}$.

Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐλλείπει, ἀλλ' ἡ μετάφρασις πλὴν μιᾶς λέξεως ἐστὶν εὐχερεστάτη· ἡ μόνη δυσκολία παρίσταται ἐν τῇ λέξει *methkanna* (στιχ. 2). Ὁ κόμης Βογκὲ λέγει (σελ. 28 τοῦ πονήματος αὐτοῦ) מתקננא μετοχὴ παθητικὴ τοῦ ῥήματος קנן ὅθεν τὸ ῥῆμα τοῦτο ἀραμαϊστὶ σημαίνει «ποιεῖν τὴν φωλεὰν αὐτοῦ.» ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ ῥήματος קון קין ἡ «ᾄδειν» κεκτημένου τύπον ἀναδεδιπλασιασμένον קוננ καὶ σημαίνοντος « κλαίειν, ὀδύρεσθαι», ὅθεν מקוננות θρηνῳδός (Ἱερ. Θ'. 16.).

Ὁ κόμης Βογκὲ ἐπὶ ταύτης τῆς παραγωγῆς βασιζόμενος ἑρμηνεύει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐδάφιον «ὑφ' ὁλοκλήρου τῆς πατρίδος ποθούμενος». Δὲν ἀποκρούω ταύτην τὴν ἑρμηνείαν, ἀλλ' ὑπάρχουσι γραμματικαὶ δυσκολίαι, κωλύουσαί με νὰ παραδεχθῶ αὐτήν. Ὅσάκις πρόκειται νὰ ἐκφρασθῇ τὸ ὑπὸ τίνος ἐγένετο πρᾶξίς τις, συριστὶ χρῶνται τῇ προθέσει *men*, παριστώσῃ τὴν ἑλληνικὴν πρόθεσιν *ὑπὸ* καὶ τὰς γαλλικὰς προθέσεις *par* καὶ *de*. Ἡ γραμματικὴ ἄρα θὰ ἀπήτει «methkanna men maditha» ἐνῷ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν *di*, παριστῶσαν ἐν παρομοίᾳ περιςάσει τὴν γενικήν· ὅθεν προτείνω νὰ τηρηθῇ ἡ ἀραμαϊκὴ ῥίζα «ποιεῖν τὴν φωλεὰν αὐτοῦ», μόνον ἐν σημασίᾳ γενικωτέρᾳ· π. χ. κατασκευαστής», ἢ »ἱδρυτής», τοῦθ' ὅπερ ἐξέφρασα ἐν τῇ ἐξ ὑπ' ἀμοιβῆς μεταφράσει διὰ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *κτίστης*, τότε δὲ ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις εἴη ἂν *κτίστης ὃς τῆς πολιτείας ἁπάσης*.

Τῳόντι γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Σεπτίμιος Ὀδαινάθος κατ' ἀρχὰς ἦν ἁπλοῦς γερουσιαστὴς τῆς παλμυρηνῆς δημοκρατίας, καὶ ἐπωφεληθεὶς τῶν τότε ταραχῶν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἵδρυσε τὸ παλμυρηνὸν βασίλειον.

Ἀριθ. 5.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι τὸ μακρότατον ὧν κεκτήμεθα παλμυρηνῶν κειμένων, Ἀντὶ νὰ θέσω ὑπὸ τὴν μεταγραφὴν τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἔχον 19 στίχους, πρὸς δήλωσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο κειμένων διαφορᾶς παρατίθημι κατὰ γράμμα μετάφρασιν αὐτῆς.

Στ. 1. Ssalam Julis Avrilis Zabdila bar Malko bar Malko.

Εἰκόνα τοῦ Ἰουλίου Αὐρηλίου Ζαβδιλᾶ υἱοῦ Μάλχου υἱοῦ Μάλχου.

Στ. 2. Neschum di hva Sstratiga l'Kolonia l'mithvita di

Νασσούμου ὃς ἦν στρατηγὸς τῇ Κολωνείᾳ ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ

Στ. 3. Aloha Aleksandros Kesar v Schamasch Kad iahva thanan

Θεοῦ Ἀλεξάνδρου Καίσαρος, καὶ ὑπηρέτησεν, ὅτε ἦν ἐκεῖ

Στ. 4. K(ri)spinos Higemona v Kad iatha lka ieth-leginia

Κρισπῖνος ἡγεμών, καὶ ὅτε ἐκόμισεν ἐδῶ τὰς λεγεῶνας

Στ. 5. Zalun Sagian v hva rab schak v khasak razain schagian

ἠγόρασε πολλά, καὶ ἦν κύριος ἀγορᾶς καὶ ἔσωσε χρήματα πολλὰ

Στ. 6. v dbas ʃomrih iazkithith metl kvoth sahad lch jarakhbul

καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου αὐτοῦ καλοκἀγάθως διατάσσων, ὅπως ἐμαρτύρησαν αὐτῷ Ζαραχβῶλος.

στ. 7. Aloha v' af Julis. . . di safa v rahim maditha

ὁ Θεὸς καὶ ἔτι Ἰούλιος . . . διότι γενναῖος (μεγαλόδωρος) καὶ φιλόπατρις

Στ. 8. akim lch bula v demos l'iiksah schanath 554.

ἀνέθετο αὐτῷ ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τιμῆς χάριν ἔτους $\overline{\Delta}\,\overline{N}\,\overline{\Phi}$.

Κατ' ἀρχὰς βλέπομεν, ὅτι τὸ ὄνομα *Zenobios* δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ παλμυρηνῷ κειμένῳ· ἑτέρωθεν δὲ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ ἡ λέξις *l' Kolonia* δὲν μετεφράσθη διὰ τοῦ *ἡ ἀποικία*· τὸ ὄνομα Rutillius ἐλλείπει ἐν τῷ παλμυρηνῷ κειμένῳ.

Ἡ λέξις *Higemona* ἐστὶν ἑτέρα ἀπόδειξις, ὅτι τὸ δασὺ πνεῦμα προεφέρετο τότε.

Ἀντὶ τοῦ «οὐηξιλλατίονες» ὑπάρχει παλμυρηστὶ «Légions».

Ἡ ἀρχὴ τοῦ 6 στίχου ἀείποτε ὑπῆρξε τὸ μᾶλλον δυσερμήνευτον τῶν παλμυρηνῶν κειμένων· καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ πονήματος τοῦ κόμητος Βογκὲ ὁ Λεβὺ ἐκφράζεται περὶ τούτου τοῦ ἐδαφίου ὡς περὶ *crux interpretum*, ἐπειδὴ τέως αἱ ἀντιγραφαὶ παρίστων κείμενον πλημμελές· ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ κ. Βογκὲ γενομένη δι' ἐκμαγείου ἐφαίνετο ὁρίζουσα τὸ κείμενον, καί περ μὴ αἴρουσα τὴν δυσκολίαν. Καὶ ἐγώ, τέλος πάντων, κατώρθωσα νὰ λάβω ἀκριβῆ ἀντιγραφήν, καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ ἐξαγάγω ἑρμηνείαν ἁπλῆν ἅμα καὶ κατάλληλον· ὅτε ὅμως παρέβαλον αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ κ. Βογκέ, καὶ ἀνεγνώρισα, ὅτι ἕτερος ἡμῶν ἠπατᾶτο, μετέβην τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸν χῶρον, ὅπως ἐξετάσω τὸ πρωτότυπον ἐν φωτὶ πανταχόθεν ἐρχομένῳ, διὸ καὶ ἀνεγνώρισα πάντοτε, ὅτι ἡ ἀντιγραφή μου ἦν ὀρθή· τὸ λάθος τοῦ ἐκμαγείου κατανοεῖται εὐχερῶς· πρόκειται περὶ μικρᾶς βλάβης τοῦ μαρμάρου, ἥτις ἐν τῷ πρωτοτύπῳ δι' ἐλαχίστης προσοχῆς δείκνυται, ἐνῷ διὰ τοῦ ἐκμαγείου, καὶ διὰ φωτογραφίας ἔτι, δὲν διακρίνεται ἡ γραμμὴ τοῦ χαράκτου.

Εἶναι ἡ λέξις iazkithith ἥτις ἐν τῇ ἀντιγραφῇ τοῦ κ. Βογκὲ παρουσιάζεται ὡς Schakithith, ἀλλ' ἡ γραμμὴ ἡ παριστῶσα τὰ δύο γράμματα ו καὶ ה ὡς ἓν μόνον ך προέρχεται ἐκ τυχαίου συμβεβηκότος.

Τῆς ἀληθοῦς ἀναγνώσεως βεβαιωθείσης, ἡ ἑρμηνεία ἔστιν εὔκολος· εἶναι τὸ hiphil τοῦ ῥήματος יזך (*iazak*), ὅπερ ἐν τῷ kal σημαίνει «εἶναι δίκαιον, ὀρθόν», καὶ ἐν τῷ hiphil «καθιςάναι δίκαιον, ὀρθὸν» κατ' ἠθικὴν ἔννοιαν, δηλονότι «καθιστάναι ἀκέραιον».

בַּמֶּה יְזַכֶּה נַּעַר אֶת אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ

Ὅθεν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο', «Ἐν τίνι κατορθώσει νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; — ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου».

Νῦν ἡ φράσις καθίσταται σαφής. Ἡ λέξις *dbar* ἣν μετέφρασα *ὁδός*, σημαίνει κυρίως «τάξιν, διάθεσιν, διάταξιν,» omr σημαίνει *ζωήν*, omrih «ἡ ζωὴ αὐτοῦ». οὕτως ἄρα «ἐπώλησεν ἀκεραίαν τὴν διάταξιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ,» τοῦθ' ὅπερ ἔχω ἡ συριστὶ μετάφρασις τοῦ «integer vitae» τοῦ Ὁρατίου.

Ἐποιησάμην τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀνεκοίνωσα τὰς περὶ τούτου τοῦ ἐδαφίου ἰδέας μου εἰς τὸν δόκτορα Λεβύ, ὅστις δι' ἐπιστολῆς του πρός με ἀπὸ 17 Ἰουνίου 1870 διεκήρυξεν, ὅτι παραδέχεται τὴν ἑρμηνείαν μου.

Jarakhbul, κατὰ τὴν παραγωγὴν σημαίνει τὴν θεότητα τῆς σελήνης, ἀλλὰ γένους ἀρσενικοῦ, τὸν Θεὸν Lunus.

Ἐν τῷ 7 στίχῳ τοῦ παλμυρηνοῦ κειμένου καὶ ἐν τῷ 16 τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπάρχει λέξις ἐξηλειμμένη, καὶ ὡς δύναταί τις νὰ πεισθῇ διὰ προσεκτικῆς ἐξετάσεως τοῦ πρωτοτύπου, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξηλείφθη ἐπίτηδες· ἐν τούτοις εἶναι ἐπανορθωτὸν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ· ὁ φέρων τοῦτο τὸ ὄνομα χαρακτηρίζεται ὡς *ἐξοχώτατος ἔπαρχος τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου* præfectus praetorio. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸ 243, χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν, Ἰούλιος Φίλιππος ὁ Ἄραψ ἦν ὁ ἔπαρχος τῶν φρουρῶν τοῦ αὐτοκράτορος Γορδιανοῦ τοῦ Γ', ὃν ἐδολοφόνησε κατὰ φεβρουάριον τοῦ 244, ἐπὶ τῆς κατὰ Σαπώρου τοῦ Α' βασιλέως τῆς Περσίας ἐκστρατείας αὐτοῦ, καὶ ἀνεκηρύχθη ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (τῷ 249) ἡ μνήμη αὐτοῦ κατέστη τοσοῦτον ἀπεχθής, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξηλείφθη ἀφ' ὅλων τῶν δημοσίων μνημείων, ἐξ οὗ βεβαιούμεθα, ὅτι τὸ ἐξηλειμμένον ὄνομα ἦν *Φίλιππος*.

Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἐπιγραφῆς ἐστὶν εὐανάγνωστον. Ἡ λέξις *safa* «εἶναι γενναιόδωρον» δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς συριακοῖς λεξικοῖς, ἀλλ' ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Σύροις συγγραφεῦσιν.

Ἀριθ. 6.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη διαφυγοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν πρὸ ἐμοῦ ἀντεγράφη τὸ πρῶτον ὑπ' ἐ-

μοῦ, διὸ καὶ εἶναι ἀνέκδοτος· ἔστι δὲ *θυσιαστήριον*. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κείμενον εἶναι μόνον παλμυρηνόν, παρατίθημι ὑφ' ἕκαστον στίχον αὐτοῦ ἐξήγησιν.

Στ. 1. Berik schemh l'alma
εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς αἰῶνας.
Στ. 2. abad gada v moda Bar
ἐποίησεν ἀγαθῇ τύχῃ καὶ εὐχαρίστως Βαρ
Στ. 3. ssania al khaiah v khria
σανίας διὰ τοῦ βίου ἑαυτοῦ καὶ βίου
Στ. 4. benuh v beneh beit 'h
τῶν υἱῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ οἴκου
Στ. 5. schanath 550
ἑαυτοῦ ἔτους Φ Ν

Ἀριθ. 7.

Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ ἐστὶν ὡσαύτως ἀνέκδοτος.

Στ. 1. L' berik schemh l'alma abad
Τῷ εὐλογημένῳ ὀνόματι αὐτοῦ εἰς αἰῶνιον ἐποίησεν
Στ. 2. Zabdilah bar Mokimo tam
Ζαβδιλᾶς υἱὸς τοῦ Μοκίμου . . .
Στ. 3. al . . . . . birakh
διὰ (τοῦ βίου αὐτοῦ κτλ. . . .) ἐν μνήι
Στ. 4. El(ul) Schanath 314
ἐλουλ ἔτους Τ Ι Δ
Ἡ τρίτη γραμμὴ ἐστὶ λίαν ἐφθαρμένη.

Ἀριθ. 8.

Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ οὖσα ἀνέκδοτος ἀντεγράφη ὑπὸ τῆς θυγατρός μου μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκ Παλμύρας.

Στ. 1. Zaba bar Schemesch
Ζαβαῖος υἱὸς τοῦ Σέμες
Στ. 2. v Odinath bar h
καὶ Ὀδαινάθος υἱὸς αὐτοῦ
Στ. 3. Maditha . . .
τὴν πατρίδα . . .
Στ. 4. Schanath 528
ἔτους Φ Κ Η.

Ἀριθ. 9.

Ἀνέκδοτος ἀνευρεθεῖσα καὶ ἀντιγραφεῖσα ὑπὸ τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ γαμβροῦ μου.

Στ. 1. Ssalamia alan di Agilo
Εἰκόνες αὗται τοῦ Ἀγιλῶνος
Στ. 2 bar Ogga bar Mokimo
υἱοῦ Ὀγᾶ υἱοῦ Μοκίμου
Στ. 3. Bar Khadoran v di Amthakha bar-
υἱοῦ Χαδωρᾶν καὶ τῆς Ἀμθάχας θυγα-
Στ. 4. th Bona athath-h Tadmo(ria)
τρὸς τοῦ Βώνα γυναικὸς αὐτοῦ, Παλμυρηνῶν,
Στ. 5. v di Oga barh di bana b khaiahi
καὶ τοῦ Ὀγᾶ υἱοῦ αὐτοῦ, ἃς κατεσκεύασεν ἐν τῷ βίῳ ἑαυτοῦ (ζῶν)
Στ. 6. Ïiikrahuni . . .
τιμῆς χάριν . . .
Στ. 7. di beth alma bira-
τοῦ αἰωνίου οἴκου ἐν μη-
Στ. 8. kh Nisan schanath
νὶ Νισὰν ἔτους
Στ. 9 84
Π Δ

Αἱ ἑκατοντάδες ἐλλείπουσι, καὶ δὲν τολμῶ νὰ πληρώσω τὸ χάσμα.

Ὁ 7 στίχ. παρουσιάζει ἡμῖν ἔκφρασιν, ἣν οὐδαμοῦ ἄλλοθι τῶν παλμυρηνῶν ἐπιγραφῶν εὗρον, τὴν «τοῦ οἴκου τῆς αἰωνιότητος» ἢ «τοῦ αἰωνίου οἴκου.» Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην τῶν ἐπιταφίων ἐπιγραφῶν εὗρον τὸ ἐλάχιστον ἴχνος πίστεως περὶ ἄλλης μετὰ θάνατον ζωῆς.

Ἀριθ. 10.

Προστίθημι ἔτι τὴν ἐπιγραφήν, ἧς τὸν λίθον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει τὸ πρωτότυπον, προσήγαγον κατὰ τὴν πρώτην μου περὶ τῶν Παλμυρηνῶν ἀρχαιοτήτων διάλεξιν.

1 Akma bart
Ἄκμα θυγάτηρ
2 Zabdibul bar
τοῦ Ζαβδιβοὺλ υἱοῦ
3 Ogga athath
Ὀγᾶ γυνὴ
4 Jarakhbula
τοῦ Ζαραχβώλου
5 Bar Leschmaschan
υἱοῦ Λασμασὰν
6 Bar Thoma
υἱοῦ Θωμᾶ
7 khabel
ἀπέθανε.

A. Mordtmann.

(Μετάφρασις Δ. Πληθωνίδου).

ΠΕΡΙ ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΚΥΖΙΚΗΝΩΝ ΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΜ'. Συνεδριάσει).

Αἱ δύο ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ποιήσω λόγον ἐνώπιον ὑμῶν, προσήχθησάν μοι πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου φίλου μου, τοῦ δόκτορος Long, ὑφηγητοῦ τῆς ἐν Βεβεκίῳ Ἀμερικανικῆς Σχολῆς (Robert Collège), μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἀπό τινος ἐκδρομῆς, ἣν ἐποίησε κατὰ τὴν τελευταίαν ἄνοιξιν ἀπὸ Προύσης εἰς Ἀϊδιντζίκ, πόλιν τινὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ κατὰ δύο περίπου λεύγας ἀπέχουσαν τῆς Παντέρμου (Πανόρμου). Ἐν ταὐτῷ δέ μοι παρεχώρησε καὶ τὴν ἄδειαν νὰ τὰς δημοσιεύσω. Δράττομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης τοσούτῳ προθυμότερον, ὅσῳ αὕτη μοι παρέχει τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ προσφέρω εἰς τὸν Θρᾳκικὸν Σύλλογον ἅμα τῇ ἀνεγέρσει αὐτοῦ ἐνθύμιον, ἐλπίζω, εὐπρόσδεκτον, ἐπειδὴ ἀνήκει εἰς τὴν ὡραιοτέραν σελίδα τῆς ἐθνικῆς τῶν Θρᾳκῶν ἱστορίας. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἰσὶν ἐγκεχαραγμέναι ἀμφότεραι ἐπὶ τῆς αὐτῆς μαρμαρίνου πλακός, πέντε περίπου ποδῶν ὕψους, καὶ 4 πλάτους, τὴν ὁποίαν ἡ εὐσέβεια καλοῦ τινος κἀγαθοῦ Μουσουλμάνου μετεβιβάσατο ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Κυζίκου εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὑρέθη σήμερον, ὅπως χρησιμεύῃ ὡς μέτωπον κρήνης, ἣν ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς λεωφόρου, καίτοι μὴ πολὺ συχναζομένης ὑπὸ διαβατῶν, οὐ μακρὰν τῆς θέσεως τοῦ Dervend, ὅπως ἑλκύσῃ τὰς εὐλογίας τῶν διψώντων ὁδιτῶν. Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐχ ἧττον εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ, διότι καὶ λεληθότως συνέτεινε νὰ διατηρήσῃ μνημεῖον τοσοῦτον ἀξιόλογον διὰ τοὺς παλαιογράφους· καὶ ἠθέλομεν βεβαίως ἔτι πλέον εὐγνωμονεῖ, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν ἀτυχῆ ἰδέαν τοῦ νὰ θέσῃ τὸν λίθον οὕτω πως, ὥστε νὰ παρουσιάζωνται αἱ ἐπιγραφαὶ ἀντεστραμμέναι, τὸ δὲ πάντων χείριστον ἐτρύπησε τὸν λίθον κατὰ μέσην τὴν πρώτην ἐπιγραφήν, ὅπως εἰσαρμόσῃ ὑπερμεγέθη κρουνόν, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς τύψεως τοῦ συνειδότος ἐπὶ τῇ ἀνοσίῳ κολοβώσει πολλῶν γραμμῶν τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ μάλιστα τῶν ἀξιολογωτέρων. Συνεπείᾳ δὲ τοῦ βανδαλισμοῦ τούτου τὸ κείμενον τοῦ ψηφίσματος μένει κεκολοβωμένον, καὶ τὸ ἐπιτοπίως ληφθὲν ἀντίτυπον, τὸ ὑπὸ τοῦ δόκτορος Long ἐγχειρισθέν μοι δέν μοι συνεχώρησε, καίτοι πολὺ μοχθήσαντι, νὰ διασαφηνίσω ἐντελῶς τὰς ἐν ἀρχῇ τέσσαρας γραμμὰς καί τινας λέξεις τῶν πέντε ἀκολούθων· ἤδη μετακομισθείσης τῆς πλακὸς εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Μουσεῖον, ἐφρόντισα νὰ λάβω πιστὸν ἀντίγραφον ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν, ὃ καὶ προσφέρω τῷ Συλλόγῳ (ἴδ. τοὺς ἐν τέλει πίνακας), ἐπιφυλαττόμενος ν' ἀναπληρώσω ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν λυπηρὰν αὐτὴν ἔλλειψιν.

Τὸ κείμενον τῆς δευτέρας τῶν ἐπιγραφῶν ἐστὶ σχεδὸν ὁλοσχερές, μικραί τινες μόνον διορθώσεις ἐγένοντο ἐνιαχοῦ ἀναγκαῖαι. Ἡ ἐπιγραφὴ σύγκειται ἐξ εἴκοσι καὶ τριῶν στίχων, περιεχόντων ψήφισμα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῆς Κυζίκου, ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος βασιλεύοντος, τοῦ ἐπικληθέντος Καλλιγούλα, ὑπὲρ τῆς Ἀντωνίας Τρυφαίνης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος τοῦ ἀ. καὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοθωρίδος, τῆς φιλομήτορος καὶ χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Θρᾴκης Κότυος, κατὰ τὴν εἰς Κύζικον ἄφιξιν αὐτῆς μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς υἱῶν, τοῦ Ῥοιμητάλκου, Πολέμωνος καὶ Κότυος. Μοὶ ἐφάνη λίαν παράξενον, ὅτι δύο παρόμοιαι ἐπιγραφαί, ἀξίας ἱστορικῆς οὐ σμικρᾶς, ἐκτεθειμέναι ἐπὶ τῆς λεωφόρου, ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφύγωσι τὴν προσοχὴν τῶν πολυαρίθμων σοφῶν περιηγητῶν, οἵτινες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπεσκέψαντο τὴν χώραν. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξέστην μὴ εὑρὼν αὐτὰς οὔτε ἐν τῇ Corpus inscriptionum Bœckh, οὔτε ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Hamilton καὶ τοῦ Texier. Ὁ δὲ δόκτωρ Mordtmann, ὁ τὴν Κύζικον καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἐπισκεψάμενος, καὶ ὁ πολλὰς ἐπιγραφὰς ἐκεῖ συλλέξας, δὲν παρετήρησεν αὐτάς, ὥστε τὰς θεωρῶ ἀνεκδότους, μέχρις οὗ ἀποδείξῃ μοί τις τὸ ἐναντίον.

Τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τῶν δύο τούτων ψηφισμάτων μὴ δυναμένης ἄλλως νὰ ἐκτιμηθῇ δεόντως, εἰμὴ ὑπὸ τῶν εἰδότων τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευομένων προσώπων, συγχωρήσατέ μοι νὰ ὑποβάλω ὑμῖν περίληψιν τῶν περὶ αὐτῶν εἰδήσεων, ἃς ἠρυσάμην ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἱστορικῶν, τὰ ὁποῖα συνεβουλεύθην, ὡς καὶ τὴν διήγησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Τάκιτος κατέλιπεν ἡμῖν περὶ τοῦ αἱματηροῦ δράματος, τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς Κότυς ἐγένετο θῦμα, καὶ τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὴν χήραν καὶ τοὺς ὀρφανοὺς αὐτοῦ νὰ καταφύγωσιν εἰς Ῥώμην, διὰ νὰ ζητήσωσι τὴν τιμωρίαν τοῦ φονέως, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Τιβερίου ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ πατρός των. Μαθόντες τὰ

δυστυχήματα τῆς ἡγεμονίδος ταύτης, καὶ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, ὃ ἡ εὐγλωττία της διήγειρεν ἐν τῇ Βουλῇ, θέλετε δυνηθῆ εὐκόλως νὰ ἐκτιμήσητε τὰς ἐν τοῖς ψηφίσμασι τῶν Κυζικηνῶν ἐμπεριεχομένας συμπαθητικὰς ἐκφράσεις, ὅτε ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη ν' ἀναβάλῃ τὴν εἰς τὸ βασίλειον ἐπιστροφήν της, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ἵνα ἐγκατασταθῇ προσωρινῶς ἐν Κυζίκῳ, ὡς καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐγνωμοσύνης της πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γάϊον Καίσαρα διὰ τὰς εὐεργεσίας, ἃς ἐπεδαψιλεύσατο αὐτῇ τε καὶ τοῖς ὀρφανοῖς αὐτῆς τέκνοις.

Κότυς ὁ τρίτος τῆς δυναστείας, ὁ ἐπονομασθεὶς Σαπαῖος, ἦν υἱὸς τοῦ Ῥοιμητάλκου, βασιλέως τῆς Θράκης, καὶ ἔγγονος τοῦ κλεινοῦ Κότυος, ὅστις ἐπὶ Αὐγούστου διεκρίθη διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀντέτεινε κατὰ τῆς φιλοδοξίας τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ὠργάνωσε κατὰ τὸ στρατηγικὸν σύστημα τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς λεγεῶνας τὰς ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Πίσωνος. Ὁ Ὧρος (Horus), διηγούμενος τὴν νίκην ταύτην, ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν, ὃν προὐξένησεν ὁ ἀδάμαστος ἡρωϊσμὸς τῶν αἰχμαλώτων ἀγωνιζομένων κατὰ τὸν παροξυσμὸν τῆς μεγαλόφρονος μὲν ἀλλ' ἀνισχύρου λύσσης των ἵνα διαῤῥήξωσι διὰ τῶν ὀδόντων αὐτῶν τὰς ἁλύσους, αἵτινες παρέλυον τὴν ἐνέργειαν τῶν χειρῶν των, « in ipsa captivitate rabiem » ostendere, quippe quum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi » puniebant. » Ὁ Ῥοιμητάλκης, ἀνάξιος διάδοχος τοῦ πατρός του, ἐγένετο σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, καὶ συνέτεινεν ἰσχυρῶς εἰς τὰς νίκας, ἃς ἤραντο οὗτοι κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν κατὰ τὸ 6 μ. Χ. Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς τῆς Θράκης συνιστάμενος ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων, ἀπετέλει δύναμιν φοβεράν, κατὰ τὸν Οὐελλήϊον Πάτερκλον μνείαν τῶν ἐπικούρων ποιούμενον ἐν τοῖς ἑξῆς· « auxiliaribusque et equita- » tui regio, (quippe magnam Thracum » manum junctus prædictis ducibus, » Rhœmetalces, Thraciæ rex, in adjutorium ejus belli secum trahebat). »

Ὁ Ὀβίδιος ἀναφέρει πλείονας λεπτομερείας περὶ τοῦ Κότυος, περὶ τοῦ ὁποίου πρέπει ἰδίαν ν' ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἀφικόμενος εἰς Τόμιν, παραθαλάσσιον πόλιν, οἰκισθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀποίκων τῆς Μιλήτου, καὶ προαχθεῖσαν ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς μητρόπολιν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἵνα ὑποστῇ τὴν ἐξορίαν, εἰς ἣν ἡ ὀργὴ τοῦ Αὐγούστου κατεδίκασεν αὐτόν, ἔμαθεν, ὅτι ἡ γειτνιάζουσα χώρα, καί τοι κατοικουμένη ὑπὸ φυλῶν Γετῶν, Σαρματῶν καὶ Δακῶν, ἀπετέλει μέρος Κράτους, κυβερνωμένου ὑπό τινος βασιλέως ὀνομαζομένου Κότυος, ὅστις ἄρτι νέος τὴν ἡλικίαν διεκρίθη διὰ τοῦ πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ὡραίας τέχνας ἔρωτος καὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ. Ἡ δ' ἔκπληξις αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγάλη, ὅτε ἀναγνοὺς διάφορα ποιήματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γεγραμμένα γλώσσῃ, καὶ τὰ ὁποῖα τῷ ἐφάνησαν ἐφάμιλλα τῶν τοῦ Ὀρφέως, ἔμαθεν ὅτι ποιητὴς αὐτῶν ἦν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου πατρὶς ἦν ἡ Βιστωνία.

«Carmina testantur. quæ, si tua nomina demas,
Threicium juvenem composuisse negem.
Neve sub hoc tractu vates foret unicus Orpheus,
Bistonis ingenio terra superba tuo est.»

Ποιητὴς καὶ αὐτός, ἐνόμισεν ὅτι δι' αὐτῆς του τῆς ἰδιότητος δικαιοῦται ἀρκούντως, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ὑπεράσπισιν συναδέλφου, καὶ τῷ ἀπηύθυνεν τὴν Cotyi Regi ἐπιγραφομένην ἐπιστολήν, τὴν ἐν ταῖς ἐκ Πόντου ἐπιστολαῖς αὐτοῦ διασωζομένην. Ὁ Κότυς, κατ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν, κατήγετο ἐκ βασιλικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸν Ἐριχθόνιον, τὸν Εὔμολπον, τὸν Μουσαῖον κτλ. Ὁ Εὔμολπος ἐκυρίευσε τὴν Ἀττικὴν κατὰ τὸ 1400, καὶ εἰσήγαγεν εἰς Ἐλευσῖνα τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος·

«Hoc tibi et Eumolpus, generis clarissimus auctor,
et prior Eumolpo suadet Erichthonius.»

Ἦν δὲ ὁ Κότυς ἐπίσης περίφημος κατὰ τὴν ἀνδρείαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐν καιρῷ εἰρήνης.

Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, χρονολογουμένης ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ὁ φιλόμουσος ἐκεῖνος ἡγεμών, ἠκολούθει ἡσύχως τὰς σπουδάς του, καὶ μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀβιδίου, συμβάντα ἐν Τόμοις, ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ θείου αὐτοῦ.

Ἔστι δὲ πιθανόν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Κότυς ἐξελέξατο ἑαυτοῦ ἀξίαν σύζυγον, ἡγεμονίδα Ἑλληνίδα τὸ γένος, Ἀντωνίαν τὴν Τρύφαιναν, τὴν τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος καὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοδωρίδος θυγατέρα, ἐξ ἧς ἔσχε τοὺς τρεῖς υἱούς, τοὺς μνημονευομένους ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Κυζίκου, καὶ περὶ ὧν ἔπειτα ποιήσομεν λόγον. Ἡ εὐτυχία τοῦ Κότυος ἦν βραχεῖα, καὶ τραγικὸς θάνατος ταχέως ἐξέρησε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ τοῦ βελτίστου τῶν βασιλέων.

Ὁ Τάκιτος (1) ἀναφέρει, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥοιμητάλκου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης καὶ συμμάχου τῶν Ῥωμαίων, ὁ Αὔγουστος ἔκρινεν ἁρμόδιον πρὸς τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς αὐτοῦ, νὰ διανείμῃ τὸ βασίλειον ἐκεῖνο τῷ ἀδελφῷ τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως Ῥησκυπόλιδι καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κότυϊ. Καὶ αἱ μὲν πόλεις καὶ χῶραι αἱ γειτνιάζουσαι τοῖς ἑλληνικοῖς ἐμπορίοις, τοῖς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὅλης τῆς Θράκης ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ τοῦ Στρύμονος ἐκτεινομένοις, ὡρίσθησαν τῷ Κότυϊ, αἱ δὲ κρημνώδεις καὶ ἀκαλλιέργητοι χῶραι αἱ ἐχθρικοῖς ἔθνεσιν ὅμοροι ἐπετράπησαν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Ῥησκυπόλιδος. Οἱ χαρακτῆρες τῶν βασιλέων τούτων ἦσαν τοσούτῳ ἀπ' ἀλλήλων διάφοροι, ὅσῳ διέφερε καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς τοῦ Κράτους αὐτῶν. Ὁ μὲν χαρακτὴρ τοῦ ἀνεψιοῦ ἦν γλυκύς, προσηνὴς (juvenum mitissimus κατὰ τὸν Ὀβίδιον)· ὁ δὲ τοῦ θείου ἦν ὑπεροπτικός, ὠμός, φθονερός. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας αὐτῶν εἰρηνικαὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ὑφίσταντο πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ῥησκύπολις ὑπερέβη τὰ ὅρια, κατεκυρίευσε χώρας ἀνηκούσας τῷ Κότυϊ, καὶ ἀντέταξε προφανῶς δύναμιν τοῖς ἀνθισταμένοις αὐτῷ. Καὶ ἐνόσῳ μὲν ἔζη ὁ Αὔγουστος, ὁ πρωτουργὸς τῆς διανομῆς ἐκείνης, ἐνήργει μετ' ἐπιφυλάξεώς τινος, φοβούμενος μὴ προκαλέσῃ τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ, μὴ ὑπακούων εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ· ἀλλ' ἅμα μαθὼν ὅτι διεδέχθη αὐτὸν ὁ Τιβέριος, ἔῤῥιψε τὸ προσωπεῖον, καὶ τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς ὠργανωμένων λῃστρικῶν συμμοριῶν, ἐλεηλάτησε πολλὰς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν τῷ Κότυϊ ὑποκειμένων, ἐκυρίευσέ τινα φρούρια, καὶ ἔδωκε πρόφασιν ἀπροκάλυπτον εἰς τὸν πόλεμον.

Ἅμα γνοὺς ὁ Τιβέριος τὰς ταραχὰς ἐκείνας, ἐπειδὴ οὐδὲν μᾶλλον ἐφοβεῖτο, ἢ τὴν διατάραξιν τῶν καθεστώτων, ἀπέστειλεν εὐθὺς ἑκατόνταρχόν τινα ἐπιτετραμμένον νὰ διατάξῃ τοὺς δύο βασιλεῖς νὰ μὴ μάχωνται πρὸς ἀλλήλους. Καὶ ὁ μὲν Κότυς ἀπέλυσε πάραυτα τὸν ἐπίκουρον στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχε συλλέξει, ὁ δὲ Ῥησκύπολις ὑποκρινόμενος μετριοπάθειαν, ἐζήτησε συνέντευξιν, ἐπειδή, ἦν δυνατόν, ἔλεγε, δι' αὐτῆς νὰ τακτοποιήσωσι τὰς διενέξεις αὐτῶν. Οὐδόλως ἐβράδυνον νὰ συμφωνήσωσιν ἐπὶ τοῦ χρόνου, τοῦ τόπου καὶ τῶν ὅρων αὐτῆς τῆς συνεντεύξεως, καὶ ὁ μὲν χαριζόμενος, ὁ δὲ δολιευόμενος ἐποίουν παραχωρήσεις ἀμοιβαίας. Ὁ Ῥησκύπολις ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ καθιερώσῃ τὴν τῆς συμμαχίας συνθήκην διὰ συμποσίου, ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς σιγμῆς, καθ' ἣν ὁ Κότυς παραδεδομένος εἰς εὐθυμίαν ἐξ ἀφθόνου οἰνοποσίας καὶ εὐωχίας δὲν ἦτο προσεκτικός, ἔῤῥιψεν αὐτὸν εἰς δεσμά, κωφεύων εἰς τὰς ἱκεσίας καὶ τὰς ἐπικλήσεις αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐφεστίους θεοὺς καὶ τοὺς νόμους τῆς φιλοξενίας. Εἶτα κυριεύσας ὅλην τὴν Θράκην, ἔγραψεν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι πληροφορηθεὶς ἐγκαίρως περὶ τῶν ἐχθρικῶν προπαρασκευῶν τοῦ Κότυος, προὐφυλάχθη τοῦ κινδύνου· καὶ ἐν ταὐτῷ διισχυρίζετο, ὅτι ηὔξανε τὸν ἀριθμὸν τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ αὐτοῦ, διότι εἶχε πόλεμον πρὸς Βιζάρνας καὶ Σκύθας. Ὁ Τιβέριος μηδόλως διαβουκολούμενος ὑπὸ τοιαύτης κενῆς ἀπολογίας, βουλόμενος δὲ νὰ ἀποφύγῃ προφανῆ ῥῆξιν πρὸς τὸν βάρβαρον τοῦτον, ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ δι' ἐκφράσεων διφορουμένων, ὅτι «ἐὰν δὲν προσηνέχθη μετὰ δόλου, ἠδύνατο νὰ ἐπιστηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ· καὶ ὅτι οὔτε αὐτός, οὔτε ἡ Γερουσία δὲν ἤθελεν ἀποφανθῇ, πρὶν ἢ βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου· ἀκούθως, ὅτι ἀφ' οὗ παραδώσῃ τὸν Κότυν εἰς τὸν ἀντιστράτηγον, πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην αὐτοπροσώπως ν' ἀποδείξῃ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ὁ Κότυς κατ' αὐτοῦ συνώμοσεν.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξάλη εἰς Θράκην διὰ τοῦ Λατινίου Πάνδου, τοῦ ἀντιστράτηγου (Propræ-toris) τῆς Μοισίας, μεθ' ἑνὸς ἀποσπάσματος στρατοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κότυς ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ. Ὁ Ῥησκύπολις, ἀμφιῤῥεπὴς μεταξὺ φόβου καὶ μίσους, ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ ἀποδειχθῇ ὁλοσχερῶς ἔνοχος κακουργήματος τετελεσμένου μᾶλλον, ἢ τολμήματος ἀτελοῦς, καὶ διατάξας τὸν θάνατον τοῦ Κότυος διέσπειρε τὴν φήμην, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ηὐτοκτόνησεν. Ὁ δὲ Τιβέριος καὶ μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο οὐδόλως ἤλλαξε τὸ σύστημα τῆς ἀπάτης, ἀλλὰ προὐχώρησεν εἰς τοῦτο, ὥστε ἀποθανόντος τοῦ Πάνδου, τὸν ὁποῖον ὁ Ῥησκύπολις κατηγόρει ὡς ἐχθρόν, ὠνόμασε διάδοχον αὐτοῦ τὸν Πομπώνιον Φλάκκον, ἀρχαῖον συμμαχητὴν καὶ γνή-

(1) Annal. L. II. C. 64—67.

ΕΠΙ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ

ΕΔΟΞΕΝ ΤΗΙ ΒΟΥΛΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ
ΑΝΤΩΝΙΑ ΤΡΥΦΑΙΝΑ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕ
ΘΕΩΝ ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΟΙΚΟΝ
ΤΗΙ ΠΟΛΙΑΔΙ ΑΘΗΝΑΙ ΑΤΑΛΜΑΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΑΥΤΟΥ
ΕΝ ΤΗΙ ΠΕΡΣΥΑΤΟΜΕΝΗ ΑΤΕΛΕΙΑΙ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙ
ΤΑΤΟΙ ΕΘΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΚΠΡΕΠΩΣ ΟΤΟΝ ΠΟΛΛΩΝ ΙΕΡΟΙ
ΤΕΤΟΥΣΕΝ ΧΩΡΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΞΕΝΟΥΣ ΕΧΡΗΣΑΤΟ ΩΣ
ΒΕΙΑΙ ΚΑΙ ΟΣΙΟΤΗΤΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΔΟΞΙΑΙ ΕΝΔΕΤΩΙ ΚΑΤΕΤΟ
ΕΚ ΠΑΛΑΙΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΕΙΝΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΕΜΠΟΡΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΞΕΝΩΝ ΤΩΝ ΕΛΗΛΥΘΟΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΝΗ
ΤΥΡΙΝ ΒΟΥΛΟΜΕΝΩΝ ΑΝΑΘΕΙΝΑΙ ΑΥΤΗΣ ΟΠΛΟΝ ΕΙΚΟΝΙ ΚΟΝΚΑΙ ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΕΠΕΛΕΥΘΟΤΩΝ ΕΠΙ ΤΕ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΔΗΜΟΝ ΚΑΙ ΑΙΤΙΟΥΝΤΩΝ ΣΥΝΧΩΡΗΘΗΝΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΤΟ ΠΟΙΗΣΑΣΘΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΘΕΣΙΝ ΔΕ ΔΟΧΘΑΙ ΤΗΙ ΒΟΥΛΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ
ΣΥΝΚΕΧΩΡΗΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΑΝΑΘΕΙΝΑΙ ΤΟ ΟΠΛΟΝ ΕΝ ΤΩΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΝΑΩΙ ΕΦΟΚΑΙ ΕΠΙΤΡΑΨΑΝΤΟΙ ΑΠΟΙΗΣΑΣΙ ΑΣ ΕΡΙΑΣ ΧΙΛΙΑΣ
ΑΦΕΙΓΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΝ ΚΑΙ ΑΤΡΕΛΕΙΑΝ ΤΗΝ ΑΓΟΜΕΝΗΝ ΕΝ ΚΥΙΚΩΙ ΤΟΙΣ ΣΕΒΑΣΤΟΙΣ ΚΑΙ ΤΗΙ ΠΟΛΙΑΔΙ ΑΘΗΝΑ
ΑΝΤΩΝΙΑΝ ΤΡΥΦΑΙΝΑΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΠΥΘΟΔΩΡΙΔΟΣ ΦΙΛΟΜΗΤΟΡΟΣ ΟΥΓΑΤΕΡΑ ΙΕΡΗΝ ΣΕΒΑΣ
ΤΗΣ ΝΕΙΚΗΦΟΡΟΥ ΔΙΑ ΤΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΤΟΥΜΕΙΙΣ ΤΟΥ ΘΕΩΝ ΙΙ ΒΕΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΟΙΚΟΝ ΕΥΣΕΒΕΙΑΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ
ΕΝ ΠΑΣΙΝ ΕΥΝΟΙΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΥΣ ΕΥΕΡΓΕΣΙΑΝ

ΗΛΙΩΝΟΣ

ΕΠΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΙΠΕΝ Ε ΠΕΙ
ΘΥΓΑΤΗΡ ΤΟΝ ΑΙΩΝΙΟΝ ΤΟΥ ΜΕΓΙΣΤΟΥ
ΔΙΑ ΠΑΝΤΟΣ ΕΥΣΕΒΟΥΣΑ ΣΥΝΚΑΘΙΕΡΩΣΕ
ΟΥΣΑ ΠΑΡΑ ΤΗΣΙΟΛΕΩΣ ΙΕΡΗΤΕΙΑΝ ΑΥΤΗ
ΠΑΝΤΑ ΜΕΝ ΤΑ ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΝ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΑ
ΕΝ ΤΗΙ ΔΕ ΕΝΦΥΤΩΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΙ ΠΡΟΣ
ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΜΕΤΑ ΠΑΣΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΕΠΙΤΕΤΕΥΣΕ
ΟΥΣΗΣ ΜΕΝ ΑΥΤΗΣ ΠΑΝΤΩΝ ΔΕ ΣΥΝΤΕΤΡΑΜΜΕΝΩΝ

ΕΠΙ ΓΑΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΙΠΠΑΡΧΕΩΙ ΜΗΝΟΣ ΘΑΡΓΗΛΙΩΝΟΣ .Θ.

ΕΔΟΞΕΝ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΕΙΣΗΓΗΣΑΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΒΟΥΛΗΣ ΑΙΟΛΟΣ ΑΙΟΛΟΥ ΟΙΝΩΨ ΜΕΣΗΣ ΕΠΙ
ΜΗΝΟΦΩΝΤΟΣ ΕΙΠΕΝ ΕΠΕΙΟΝ ΕΟΣ ΗΛΙΟΣ ΤΑΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΝΑΛΑΜΨΑΙ ΤΑΙ ΣΙ ΔΙΑΙ ΣΑΥΓΑΙ ΣΚΑΙ
ΤΑΣ ΔΟΡΥΦΟΡΟΥΣ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΗΘΕΛΗΣΕΝ ΒΑΣΙΛΗΑΣ ΙΝΑ ΑΥΤΟΥ ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΣΕ ΜΝΟΤΕ
ΡΟΝ ΗΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΝΥΕΠΙΝΟΩΣΙΝ ΕΙΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΝ ΤΙΝΑ ΤΟΥΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΥΡΕΙΝΙΣΑΣ ΑΜΟΙ ΒΑΣΟΙΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ ΤΑΙ ΚΑΙ ΜΙΔΥ
ΝΑΜΕΝΩΝ ΤΟΥΣ ΙΚΟΤΥΟΣ ΔΕ ΠΑΙΔΑΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΗΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΩΝΑΙ ΚΑΙ ΚΟΤΥΝ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥΣ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΟΥΣ ΕΑΥΤΩΙ ΓΕΤΟ
ΝΟΤΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΚΤΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΟΝΩΝ ΑΥΤΟΙΣ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΑΣ ΑΠΟΚΑΘΕΣΤΑΚΕΝ ΒΑΣΙΛΕΙΛΣΟΙΑΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΤΟΥΧΑ
ΡΙΤΟΣ ΤΗΝ ΑΦΘΟΝΙΑΝ ΚΑΡΠΟΥΜΕΝΟΙ ΤΑΥΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΜΦΙΣΙΟΝΕΣ ΟΤΙ ΟΙ ΜΕΝ ΠΑΡΑ ΠΑΤΡΩΝ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΕΣΧΟΝ ΟΥΤΟΙ ΔΕ ΓΑΡΑ
ΔΕ ΤΗΣ ΓΑΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΕΙΣ ΣΥΝΑΡΧΙΑΝ ΗΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΓΕΓΟΝΑΣΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΘΕΩΝ ΔΕ ΧΑΡΙΤΕΣ ΤΟΥΤΩΙ ΔΙΑΦΕΡΟΥ
ΣΙΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΩΣ ΝΥΚΤΟΣ ΗΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΦΘΑΡΤΟΝ ΘΝΗΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΜΕΓΑΛΩΝ ΟΥΤΕ ΓΕΝΟΤΕ ΣΜΕΙΟΝΕΣ
ΚΑΙ ΛΑΜΠΡΩΝ ΘΑΥΜΑΣΙΩΤΕΡΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΡΑΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΠΟΛΙΝ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΕΜΩΝ ΣΥΝΙΕΡΟΥΡΓΗΣΟΝ
ΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΟΡΤΑΣΟΝΤΕΣ ΤΗΙ ΜΗΤΡΙ ΕΠΙΤΕΛΟΥΣΗ ΤΟΥΣ ΘΕΑΣ ΑΦΡΟΔΕΙΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΡΟΥΣΙΛΛΗΣ ΑΓΩΝΑΣ ΟΥΧ ΩΣ
ΕΙΣ ΦΙΛΗΝ ΜΟΝΟΝ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΩΣ ΕΙΣ ΓΝΗΣΙΑΝ ΙΑΤΡΙΔΑ ΟΤΙ ΚΑΙ Η ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΜΕΝΟΥΤΑ ΤΗΡ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΔΕ ΜΗΤΗΡ ΗΜΗΤΗΡ
ΑΥΤΩΝ ΤΡΥΦΑΙΝΑ ΤΑΥΤΗΝ ΗΓΗΜΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ ΟΙΚΟΥΣΙ ΤΕ ΤΟΕΦΕΣΤΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΟΥ ΤΟ ΕΥΤΥΧΕ.....ΕΣΗΙ ΤΟΙΣ ΕΝΕΥΔΑΙΜΟ
ΝΗΣΟΥΣΑ ΤΕ ΚΝΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΙ ΣΕΝ ΤΑΥΘΑ ΙΔΡΥΤΑΙ ΟΔΕ ΔΙΙΜΟΣ ΗΔΙΣΤΗΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΝ ΕΝΔΗΜΙΑΝ ΑΥΤΩΝ ΜΕΤΑΤΙΑΣΗΣ
ΠΡΟΘΥΜΙΑΣ ΠΡΟΣΕΤΑΞΕ ΤΟΙΣ ΑΡΧΟΥΣΙ ΨΗΦΙΣΜΑ ΥΠΑΝΙΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΗΓΗΣΑΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΔΙΟΥΜΕΓΙΣΤΗΣ ΟΥΣΙ ΜΕΝΕ
ΙΙΑΥΤΩΝ ΤΗΙ ΜΗΤΡΙ ΑΥΤΩΝ ΤΡΥΦΑΙΝΗΙ ΥΠΕΡ ΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΕΙ ΝΒΕΒΟΥΛΗΤΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΦΑΝΕΡΟ....ΔΕ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΔΗ
ΜΟΥ ΕΙΣ ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΙΗΣΟΝΤΑΙ ΔΙΑΘΕΣΙΝ ΔΕ ΔΟΧΘΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΕΠΗΝΗΣΘΑΙ ΜΕΝ ΤΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΗΝ ΚΑΙ ΤΟ
ΛΕΜΩΝΑ ΚΑΙ ΚΟΤΥΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΑΥΤΩΝ ΤΡΥΦΑΙΝΑΝ ΥΠΟ ΔΕ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟΝ ΑΥΤΩΝ ΤΟΥΣ ΜΕΝΙΕΡΡΙΣ ΚΑΙ ΤΑΣ ΙΕΡΡΙΑΣ ΑΝΟΙ
ΞΑΝΤΑΣ ΤΑ ΤΕΜΕΝΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΟΣΜΗΣΑΝΤΑΣ ΤΑΞΟΑΝΑΤΩΝ ΘΕΩΝ ΕΥΞΑΣΟΑΙ ΜΕΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΓΑΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΙΩΝΙΟΥ ΔΙΑ
ΜΟΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΤΩΝ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΚΥΣΙΚΙΗΝΟΥΣ ΔΕ ΠΑΝΤΑΣ ΕΝΔΙΚΝΥΜΕΝΟΥΣ ΤΗΝ ΕΙΣ ΑΥΤΟ ΥΣΕΥΝΟΙΑΝ ΥΠΑΝΤΗΣΑΝΤΑΣ
ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΤΕΦΑΝΗΦΟΡΩΝ ΑΣΠΑΣΑΣΘΑΙ ΤΕ ΚΑΙ ΣΥΝΗΣΘΗΝΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΝ ΑΥΤΟΥΣ ΙΛΙΑΝ ΗΤΕΙΣΘΑΙ ΠΛ
ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΑΙΤΙΟΥΣ ΓΕΙΝΕΣΘΑΙ ΑΥΤΗΙ ΑΓΑΘΟΥ ΑΓΑΤΕΙΝ ΔΕ ΕΠΙ ΤΗΝ ΥΠΑΝΤΗΣΙΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΦΗΒΑΡΧΟΝΤΟΥΣ ΤΡΙΔΑ ΤΗΝ
ΠΑΙΔΟΝΟΜΟΝ ΤΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΙΙΑΙΔΑΣ ΤΟ ΔΕ ΨΗΦΙΣΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΕ ΕΦΗΒΟΥΣ ΚΛΙΤΟΝ
ΒΑΣΤΟΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ

ΒΑΣΙΛΕΑΣ ΤΕΙΜΗΣ

Ἐπειδὴ ἐν τοῖς ξυλογραφήμασι τῶν ψηφισμάτων Α′ καὶ Β′ παρεισέφρησάν τινα λάθη, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὸ εὐανάγνωστον, παρετέθη ἐνταῦθα διὰ σμικρῶν στοιχείων τὸ ἀκριβὲς αὐτῶν κείμενον, ὡς ἔπεται:

ΨΗΦΙΣΜΑ Α′

Ἐπὶ Παυσανίου [ἱππάρχεω ——μηνὸς Θαργ]ηλιῶνός —ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ—(ὁ δεῖνα) ἐπὶ Δημητρίου εἶπεν·

ἐπεὶ Ἀντωνία Τρύφαινα βασιλέως Πολ[έμωνος καὶ βασιλίσσης Πυθοδωρίδος] θυγάτηρ τὸν αἰώνιον τοῦ μεγίστο[υ] θεῶν Τιβερίου Σεβαστοῦ Καίσαρος οἶκον——διὰ παντὸς εὐσεβοῦσα συγκαθιέρωσ[ε] τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ ἄγαλμα τῆς μητρὸς αὐτῶν————[παραλαβ]οῦσα παρὰ τῆς πόλεως ἱερητείαν αὐτῆ[ς — ἐν τῇ πέρ[υσι]? ἀγομένῃ ἀτελείᾳ τῶν Παναθηναί[ων] ——πάντα μὲν τὰ πρὸς εὐσέβειαν θεῶν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῆς ΕΚΠΡΕΠΩΣΟΤΟΝΠΟΛΛΩΝΙΕΡΟ———σεν, τῇ δὲ ἐνφύτῳ φιλανθρωπίᾳ πρός τε τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς ξένους ἐχρήσατο, ὡς———τῶν ξένων μετὰ πάσης ἀποδοχῆς ἐπί τε εὐσεβείᾳ καὶ ὁσιότητι καὶ φιλοδοξίᾳ· ἐν δὲ τῷ κατ' ἔτο[ς ἀγῶνι? ἀπ[ούσης μὲν αὐτῆς, πάντων δὲ συντετελεσμένων ἐκπλέως κατὰ τὴν ἐκείνης εὐσέβειαν, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς [Ἀσίας — ἐ]μπόρων καὶ ξένων τῶν ἐληλυθότων εἰς τὴν πανήγυριν βουλομένων ἀναθεῖναι αὐτῆς ὅπλον εἰκονικὸν ἐ[ν τῷ ναῷ] καὶ διὰ τοῦτο ἐπεληλυθότων ἐπί τε τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον καὶ ἀξιούντων συγχωρηθῆναι αὐτοῖς ποιήσασθαι τὴν ἀνάθεσιν·

δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ συγκεχωρῆσθαι αὐτοῖς ἀναθεῖναι τὸ ὅπλον ἐν τῷ τῆς Πολιάδος ναῷ, ἐφ' ὃ καὶ ἐπιγράψαι· οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐργασταὶ ἀφειγμένοι εἰς τὴν πανήγυριν καὶ ἀτέλειαν τὴν ἀγομένην ἐν Κυζίκῳ τοῖς Σεβαστοῖς καὶ τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ Ἀντωνίαν Τρύφαιναν βασιλέως Πολέμωνος καὶ βασιλίσσης Πυθοδωρίδος Φιλομήτορος θυγατέρα ἱερήαν Σεβαστῆς Νεικηφόρου διά τε τὴν περὶ τὸν τοῦ μεγίστου θεῶν Τιβερίου Σεβαστοῦ Καίσαρος οἶκον εὐσέβειαν καὶ διὰ τὴν ἐν πᾶσι σεμνότητα καὶ εἰς ἑαυτοὺς εὐεργεσίαν.

ΨΗΦΙΣΜΑ Β′

Ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος ἱππάρχεω μηνὸς Θαργηλιῶνος ἐννάτη— ἔδοξεν τῷ δήμῳ εἰσηγησαμένων τῶν ἀρχόντων πάντων· γραμματεὺς βουλῆς Αἴολος Αἰόλου Οἴνωψ· Μέσης ἐπὶ Μηνοφῶντος εἶπεν·

ἐπεὶ ὁ νέος Ἥλιος Γάϊος Καῖσαρ Σεβαστὸς Γερμανικὸς συναναλάμψαι ταῖς ἰδίαις αὐγαῖς καὶ τὰς δορυφόρους τῆς ἡγεμονίας ἠθέλησεν βασιλ[εί]ας, ἵνα αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀθανασίας καὶ ἐν τούτῳ σεμνότερον ᾖ βασιλέων κἂν πάνυ ἐπινοῶσιν εἰς εὐχαριστίαν τηλικούτου θεοῦ εὑρεῖν ἴσας ἀμοιβὰς οἷς εὐηργέτηνται μὴ δυναμένων, τοὺς Κότυος δὲ παῖδας Ῥοιμητάλκην καὶ Πολέμωνα καὶ Κότυν, συντρόφους καὶ ἑταίρους ἑαυτῷ γεγονότας, εἰς τὰς ἐκ πάντων καὶ προγόνων αὐτοῖς ὀφειλομένας ἀποκαθέστακεν βασιλείας, οἷας τῆς ἀθανάτου χάριτος τὴν ἀφθονίαν καρπούμενοι ταύτῃ τῶν πάλαι μείζονες, ὅτι οἱ μὲν παρὰ πατέρων διαδοχῆς ἔσχον, οὗτοι δὲ [ἐκ?] τῆς Γαΐου Καίσαρος χάριτος εἰς συναρχίαν τηλικούτων θεῶν γεγόνασι βασιλεῖς, θεῶν δὲ χάριτες τούτῳ διαφέρουσιν ἀνθρωπίνων διαδοχῶν, ὡ[ς] νυκτὸς ἥλιος καὶ τὸ ἄφθαρτον θνητῆς φύσεως· μεγάλων οὖν γεγονότες μείζονες καὶ λαμπρῶν θαυμασιώτεροι εἰς τὴν ἡμετέραν παραγείνονται πόλιν Ῥοιμητάλκης καὶ Πολέμων συνιερουργήσοντες καὶ συνεορτάσοντες τῇ μητρί, ἐπιτελούσῃ τοὺς τῆς θεᾶς νέας Ἀφροδείτης Δρουσίλλης ἀγῶνας, οὐχ ὡς εἰς φίλην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς γνησίαν πατρίδα, ὅτι καὶ ἡ βασιλέων μὲν θυγάτηρ, βασιλέων δὲ μήτηρ, ἡ μήτηρ αὐτῶν Τρύφαινα ταύτην ἡγημένη πατρίδα οἴκου τε τὸ ἐφέστιον καὶ βίου τε τὸ εὐτυχ[ὲς ἀνεμε]σήτοις ἐνευδαιμονήσουσα τέκνων βασιλείαις ἐνταῦθα ἵδρυται, ὁ δὲ δῆμος ἰδίστην ἡγούμενος τὴν ἐνδημίαν αὐτῶν μετὰ πάσης προθυμίας προσέταξε τοῖς ἄρχουσι ψήφισμα ὑπαντήσεως εἰσηγήσασθαι αὐτοῖς, δι' οὗ εὐχαριστήσουσι μὲν ἐπ' αὐτῶν τῇ μητρὶ αὐτῶν Τρυφαίνῃ, ὑπὲρ ὧν εὐεργετεῖν βεβούληται τὴν πόλιν φανερ[ὰ]ν δὲ καὶ τὴν τοῦ δήμου εἰς αὐτοὺς ποιήσονται διάθεσιν·

δεδόχθαι τῷ δήμῳ ἐπῃνῆσθαι τοὺς βασιλέας Ῥοιμητάλκην καὶ Πολέμωνα καὶ Κότυν καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν Τρύφαιναν· ὑπὸ δὲ τὴν εἴσοδον αὐτῶν τοὺς μὲν ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ἀνοίξαντας τὰ τεμένη καὶ προσκοσμήσαντας τὰ ξόανα τῶν θεῶν εὔξασθαι μέν ὑπὲρ τῆς Γαΐου Καίσαρος αἰωνίου διαμονῆς καὶ τῆς τούτων σωτηρίας, Κυζικηνοὺς δὲ πάντας ἐνδεικνυμένους τὴν εἰς αὐτοὺς εὔνοιαν ὑπαντήσαντας μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν στεφανηφόρων ἀσπάσασθαί τε καὶ συνησθῆναι καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς ἰδίαν ἡγεῖσθαι πατρίδα τὴν πόλιν καὶ παντὸς αἰτίους γενέσθαι αὐτῇ ἀγαθοῦ, ἀγαγεῖν δὲ ἐπὶ τὴν ὑπάντησιν καὶ τὸν ἐφήβαρχον τοὺς ἐφήβους καὶ τὸν παιδονόμον τοὺς ἐλευθέρους παῖδας· τὸ δὲ ψήφισμα εἶναι περί τε εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν Σεβαστὸν καὶ τῆς εἰς τοὺς βασιλέας τειμῆς.

σιον φίλον τοῦ Ῥησκυπόλιδος, ἐπειδὴ οὕτως εὐκολώτερον ἤθελε δυνηθῆ νὰ τὸν ἀπατήσῃ.

Ὁ δὲ Φλάκκος μεταβὰς ἐκ τῆς Μοισίας εἰς τὴν Θράκην, κατώρθωσε διὰ μεγαλορρημόνων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τὸν Ῥησκύπολιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, ὅπου, ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ ἀπονείμῃ αὐτῷ τὰς πρὸς τὸν βαθμὸν αὐτοῦ ἀνηκούσας τιμάς, περιεκύκλωσεν αὐτὸν δι' ἰσχυροῦ ἀποσπάσματος στρατιωτῶν. Οἱ δὲ χιλίαρχοι καὶ οἱ ἑκατόνταρχοι ἐπεδαψίλευον αὐτῷ συμβουλὰς καὶ παραινέσεις διὰ τρόπου λίαν φιλόφρονος· ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἀπεμακρύνοντο τῆς Θράκης, τοσούτῳ ἐπηύξανον τὰ μέτρα τῆς ἐπαγρυπνήσεως, καὶ τελευταῖον τῷ ἀνήγγειλαν, ὅτι εἶχον ἐντολὴν νὰ τὸν μεταγάγωσιν εἰς Ῥώμην.

Ἐναχθεὶς ἐνώπιον τῆς Γερουσίας ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ Κότυος, κατεδικάσθη νὰ τεθῇ ὑπὸ ἐπιτήρησιν μακρὰν τοῦ βασιλείου αὐτοῦ· ἡ δὲ Θράκη διενεμήθη μεταξὺ Ῥοιμητάλκου, τοῦ υἱοῦ του, ἀντιφρονοῦντος τῷ πατρί, καὶ τῶν παίδων τοῦ Κότυος. Τούτων δὲ οὔπω ἐνηλίκων ὄντων, Τριβηλλιανὸς ὁ Ῥοῦφος, ἀρχαῖος στρατηγὸς (Prætor) ὠνομάσθη κηδεμὼν αὐτῶν, καὶ ἐπεφορτίσθη νὰ διοικήσῃ προσωρινῶς ἀντ' αὐτῶν τὸ Κράτος κατὰ παράδειγμα ἀρχαῖον, ὅτε ἔστειλαν εἰς Αἴγυπτον Μάρκον τὸν Λέπιδον κηδεμόνα τῶν υἱῶν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς· ὁ δὲ Ῥησκύπολις ὡδηγήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου εἴτε πειρασάμενος δραπετεῦσαι, εἴτε κατηγορηθεὶς ἐπὶ τοιαύτῃ ἀποπείρᾳ ἐθανατώθη.

Ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Τακίτου ἐστὶ τοσούτῳ μᾶλλον ἀξία λόγου, ὅσῳ τὸ συμβὰν τοῦτο ἀπεσιωπήθη ὑπὸ τῶν πλείστων ἱστορικῶν, μηδὲ Σουετωνίου καὶ Δίωνος τοῦ Κασσίου ἐξαιρουμένων· ὁ δὲ Οὐελλήϊος Πάτερκλος λίαν συνοπτικῶς μόνον μνημονεύει τούτων (1), καὶ δὲν ἀναφέρει τὴν φυλάκισιν τοῦ Ῥησκυπόλιδος, εἰ μὴ ὡς ἔντεχνον μηχάνημα τοῦ πανούργου Τιβερίου, ὑποβοηθουμένου ὑπὸ τοῦ ἐπιτηδείου Πομπωνίου τοῦ Φλάκκου· ἐξετελέσθη δὲ κατὰ τὸ 19ον μ. Χ. Ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον. «Sed proposita quasi universa principatus Ti. Cæsaris *forma* singula recenseamus. Qua ille prudentia Rhascupolim interemptorem fratris sui fili Cotyis consortisque ejusdem imperi, *Romam* evocavit? singulari in eo negotio usus opera Flacci Pomponi, consularis viri, nati ad omnia, quae recte facienda sunt, simpliciqne virtute merentis semper, nunquam captantis gloriam.

Ἀντωνία ἡ Τρύφαινα ἀναμφιβόλως καθ' ὑπερβολὴν ᾐσθάνθη ἑαυτὴν ἱκανοποιηθεῖσαν, κατορθώσασα διὰ τῆς εὐγλωττίας αὐτῆς τὴν τιμωρίαν τοῦ κακουργήματος, τοῦ ὁποίου ὁ προσφιλὴς αὐτῆς σύζυγος ἐγένετο θῦμα, ὡς καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν τέκνων αὐτῆς εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ θρόνου τοῦ ἀτυχοῦς πατρὸς αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἡγεμονὶς αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ ὑψηλὴ προστασία, δι' ἧς ἡ Γερουσία τῆς Ῥώμης ἐτίμησεν αὐτήν τε καὶ τοὺς ὀρφανοὺς αὐτῆς, διήγειρε τὴν γενικὴν δυσαρέσκειαν τῶν ὑπηκόων, τῶν ὁποίων ὁ πατριωτισμὸς διεώρα ἐπικειμένην τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Ῥοιμητάλκου ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἀντιβασιλέως Τριβηλλιανοῦ τοῦ Ῥούφου ἐν τῷ τῶν υἱῶν τοῦ Κότυος, κατὰ τὸ 25ον ἔτος μ. Χ., σπουδαῖαι ταραχαὶ ἀνεφύησαν καθ' ὅλην τὴν Θράκην συνεπείᾳ τῶν γενικῶν αἰτιάσεων, τῶν κατὰ τῶν νέων διοικητῶν τῆς χώρας ἐκτοξευομένων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνικανότης, ὡς διϊσχυρίζοντο, δὲν ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ταραξίας τῆς δημοσίας ἡσυχίας. Ὁ δὲ Τάκιτος (1) προστίθησιν, ὅτι τρεῖς φοβεραὶ φυλαί, ἐπίσης βάρβαροι, οἱ Κοιλαλέται, οἱ Ὀδρύσαι καὶ οἱ Δῖοι, ὡπλίσθησαν ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ὧν οἱ μὲν παρεδόθησαν εἰς τὴν λεηλασίαν, οἱ δὲ διέβησαν τὸν Αἷμον πρὸς ἀναζήτησιν ἀπομεμακρυσμένων συμμάχων, οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ οἱ μᾶλλον ὠργανωμένοι ἐπολιόρκησαν τὴν Φιλιππούπολιν, ὅπου ὁ Ῥοιμητάλκης περιεκλείσθη.

Ὁ Οὐελλήϊος, ὅστις ἐστρατήγει τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐστρατοπεδευμένου παρὰ τῇ Θράκῃ, μαθὼν τὰς κινήσεις τῶν ἀποστατῶν, ἀπέστειλεν ἱππικὸν καί τινας σπείρας πεζικοῦ ψιλοῦ πρὸς διωγμὸν τῶν λεηλατούντων καὶ τῶν πρὸς ἀναζήτησιν ἐπικούρων περιπλανωμένων, καὶ αὐτὸς ἔχων τὸ πλεῖστον τοῦ πεζικοῦ ἐστράτευσεν, ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν· τὰ πάντα προέβησαν ἐν τάξει καὶ πλήρει ἐπιτυχίᾳ· οἱ λεηλάται κατεκερματίσθησαν· τῆς δὲ διχονοίας εἰσερπυσάσης μεταξὺ τῶν

(1) Hist. Rom. L. II. C. 129.

(1) Tac. Annal. III c. 38.

πολιορκητῶν, καὶ τοῦ Ῥοιμητάλκου ἐπιτυχῆ ἔξοδον ποιήσαντος, καθ' ἣν στιγμὴν ἐφάνησαν αἱ λεγεῶνες, συνήφθη συμπλοκή, ἐν ᾗ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐφονεύθησαν, χωρὶς νὰ χυθῇ οὔτε ῥανὶς αἵματος τῶν Ῥωμαίων.

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν ταύτην, ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας πόλεμος ἐξηκολούθησε μετὰ πλείονος ἢ ἥττονος ἐντάσεως μέχρι τοῦ 26 μ. Χ. ἔτους, ὅτε, κατὰ τὸν Τάκιτον (1) ἡ δόξα τῆς νίκης ἀπεδόθη εἰς Ποππαῖον Σαβῖνον, διότι κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀποστάτας, οἵτινες χαρακωθέντες ὄπισθεν τῶν μᾶλλον ἀπορρώγων κορυφῶν τοῦ Αἵμου, ἐπολέμησαν μετ' ἀκαθέκτου λύσσης, καὶ ὅπου ἐγκαρδιούμενοι ὑπὸ τῶν πατριωτικῶν ἀσμάτων τῶν ἑαυτῶν μητέρων καὶ συζύγων, ὅσοι δὲν ἔπιπτον μαχόμενοι, διετρυπήθησαν διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ξιφῶν, προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς δουλείας. Ἔνδεκα παρῆλθον ἔτη μετὰ τὴν ἀποφασιστικὴν ταύτην νίκην, καὶ ὅμως οἱ υἱοὶ τοῦ Κότυος δὲν ἔλαβον τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ βασίλειον αὐτῶν, τοὐναντίον, κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Κυζίκου, τὰς ὁποίας μέλλω νὰ κοινοποιήσω εἰς ὑμᾶς, τὰς χρονολογουμένας ἀπὸ τοῦ 38 μ. Χ. ἔτους, ἐποχῆς τῆς ἐνθρονίσεως Γαΐου τοῦ Καίσαρος, ἡ μήτηρ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἦλθον κατοικήσοντες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, μέχρι τῆς εἰς Θράκην ἐπανόδου αὐτῶν.

Ὁ Στράβων, ὢν σύγχρονος τῶν προσώπων τῶν μνημονευομένων ἐν τῷ κειμένῳ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κυζίκου λέγει (556) «Δυοῖν δ' ἐκ τοῦ Πολέμωνος ὄντων υἱῶν καὶ θυγατρός, ἡ μὲν ἐδόθη Κότυϊ τῷ Σαπαίῳ· δολοφονηθέντος δ' ἐχήρευσε, παῖδας ἔχουσα ἐξ αὐτοῦ, δυναστεύει δ' ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν.» Οἱ Σαπαῖοι ἦσαν ἐκ τῶν 22 αὐτοχθόνων φυλῶν τῆς Θράκης, καὶ ἡ χώρα αὐτῶν ἔκειτο πλησίον τῶν Ἀβδήρων, πρὸς ἄρκτον τῆς λίμνης Ἰσμαρίδος· ἦσαν δ' ὑπήκοοι τῶν βασιλέων τῆς Θράκης, Ἀμαδόκου, Κερσοβλέπτου, Βηρισάδου, Σεύθου, οὗ μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν, Σιστάλκου κλπ.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Πόντου ὁ γεωγράφος οὗτος ἐπανειλημμένως ποιεῖται λόγον περὶ τῆς βασιλίσσης Πυθοδωρίδος, ὡς ἑξῆς· «Τὴν μὲν οὖν μικρὰν Ἀρμενίαν ἄλλοτ' ἄλλων ἐχόντων, ὡς ἐβούλοντο Ῥωμαῖοι, τὸ τελευταῖον εἶχεν ὁ Ἀρχέλαος. Τοὺς δὲ Τιβαρηνοὺς καὶ Χαλδαίους μέχρι Κολχίδος καὶ Φαρνακίας καὶ Τραπεζοῦντος ἔχει Πυθοδωρίς, γυνὴ σώφρων καὶ δυνατὴ προίστασθαι πραγμάτων. Ἔστι δὲ θυγάτηρ Πυθοδώρου τοῦ Τραλλιανοῦ, γυνὴ δ' ἐγένετο Πολέμωνος, καὶ συνεβασίλευσεν ἐκείνῳ χρόνον τινά, εἶτα διεδέξατο τὴν ἀρχήν, τελευτήσαντος ἐν τοῖς Ἀσπουργιανοῖς καλουμένοις τῶν περὶ τὴν Σινδικὴν βαρβάρων . . . συνῴκησε δ' Ἀρχελάῳ, καὶ συνέμεινεν ἐκείνῳ μέχρι τέλους· νῦν δὲ χηρεύει (556).» Ἡ Πυθοδωρὶς μετὰ ταῦτα προσκληθεῖσα εἰς Ῥώμην διαταγῇ τοῦ Τιβερίου, ἀπέθανε μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτῆς, τὸ δὲ βασίλειον αὐτῆς μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ἡ Πυθοδωρὶς αὕτη ἔσχε τρία τέκνα ἐκ τοῦ Πολέμωνος, τὴν Ἀντωνίαν Τρύφαιναν, ὀνομασθεῖσαν οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς Ἀντωνίας τῆς μητρὸς τοῦ Γερμανικοῦ, τὸν Ζήνωνα, ἀναδειχθέντα βασιλέα τῆς μεγάλης Ἀρμενίας ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ, καὶ λαβόντα τὸ ὄνομα «Ἀρταξίας» κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὸν Πολέμωνα, ὅστις κληρονομήσας κατὰ τὸ 38 μ. Χ. ἔτος τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου, συνῆνεσε, μετά τινα ἔτη, νὰ παραχωρήσῃ αὐτὸ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἡ νέα αὕτη ἐπαρχία ὠνομάσθη ἔκτοτε Πολεμωνιακὸς Πόντος. Ponti modo regnum concedente Polemone, item Alpium defuncto Cottio in provinciae formam redegit (Nero) (1).

Ἡ Σιδηνή, πεδιὰς μετὰ τὴν Θεμίσκυραν, ἡ Φαρνακία, ἥτις ἕνεκα τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου τῶν προϊόντων αὐτῆς φημίζεται ὡς ἡ ὡραιοτέρα ἐπαρχία τοῦ Πόντου, ἡ Ζηλῖτις καὶ ἡ Μεγαλοπολῖτις ὑπήγοντο τῇ ἀρχῇ τῆς Πυθοδωρίδος. «Τὰ δὲ Κάβειρα, Πομπηΐου κατασκευάσαντος εἰς πόλιν, καὶ καλέσαντος Διόσπολιν, ἐκείνη προσκατεσκεύασε, καὶ Σεβαστὴν μετωνόμασε, βασιλείῳ τε τῇ πόλει χρῆται· ἔχει δὲ καὶ τὸ ἱερὸν Φαρνάκου καλούμενον, καὶ τὴν Ἀμερίαν κωμόπολιν, πολλοὺς ἱεροδούλους ἔχουσαν (Στρ. 557).»

Καθ' ἃς ἔχομεν εἰδήσεις περὶ τῆς φρονήσεως τῆς ἡγεμονίδος ταύτης, καὶ περὶ τῶν ἐξαιρετικῶν πλεονεκτημάτων τοῦ Κότυος, οὐδὲν παράδοξον, ὅτι ἑλληνὶς τὸ γένος συνῆνεσε νὰ δώσῃ τὴν μονογενῆ θυγατέρα αὐτῆς εἰς ξένον ἡγεμόνα, ὅστις διὰ τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ τότε πολιτισμοῦ, καὶ ἦν ἄξιος νὰ ἔχῃ σύζυγον τοιαύτην διακεκριμένην γυναῖκα.

Δέν μοι ἐπιλείπεται ἤδη, ἢ νὰ προσθέσω λέ-

(1) Annal. IV. 46.

(1) Suetonius. Lib. VI. C. 18.

ξεις τινὰς ὡς πρὸς τὰς ὑπερβολικὰς ἐκφράσεις, αἷς ἐχρήσαντο οἱ Κυζικηνοί, λόγον ποιούμενοι ἐν τοῖς ψηφίσμασιν αὐτῶν περὶ Γαΐου τοῦ Καλιγούλα. Πρὸς ἀπολογίαν αὐτῶν χρεωστῶ νὰ εἴπω, ὅτι ἡ Κύζικος ἐστερήθη τῆς αὐτονομίας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Τιβερίου κατὰ τὸ 25 μ. Χ. ἔτος, τιμωρήσαντος τοὺς πολίτας αὐτῆς διότι ἠμέλησαν τὴν λατρείαν τοῦ θείου Αὐγούστου, καὶ διότι προὐπηλάκισαν πολίτας Ῥώμης· «Objecta publice Cyzicenis incuria cærimoniarum divi Augusti, additis violentiæ criminibus adversum cives Romanos. et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant, circumsessi nec minus sua constantia quam praesidio Luculli pulso rege.» (1).

Πρέπει ἐν ταὐτῷ νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὰς ἐνδείξεις ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγάπης, αἱ ὁποῖαι πανταχόθεν τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἐμαρτύρουν τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασις τοῦ υἱοῦ τοῦ Γερμανικοῦ διέχεε πανταχοῦ. Ἐν βραχυτέρῳ τριμήνου χρόνῳ 160,000 θύματα προσήχθησαν εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Θεῶν τῆς Ῥώμης, κατὰ τὸν Σουετώνιον, εἰς μαρτύριον τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν κατοίκων διὰ τὴν εὐεργεσίαν ἐκείνην. Πόῤῥω ἀπεῖχον τοῦ νὰ ὑποπτεύσωσιν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο τῆς λατρείας τοῦ λαοῦ ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ μάσιξ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἑπομένως οὐδόλως θαυμαζόν, ἐὰν ἐν ςιγμῇ γενικῆς παραφορᾶς οἱ ἄρχοντες τῆς Κυζίκου περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γερμανικοῦ τὸν λόγον ποιούμενοι, ἐν τοῖς ψηφίσμασιν αὐτῶν ἐξέφραζον τὴν εὐφημίαν μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρίων τῆς ὑπερβολῆς.

J. Millingen.

(Μετάφρ. Σ. Μαυρογένους).

(1) Annal. Lib. IV. c. 36.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. Ϛ'. σελ. 46).

β'.) Φωνηεντολογία τῆς Λατινικῆς γλώσσης.

Τὰ φωνήεντα τῆς λατινικῆς γλώσσης εἰσὶ τάδε·

A $\bar{a}$
I $\bar{i}$ } E, $\bar{e}$, æ· } o $\bar{o}$ } œ
U $\bar{u}$

Ἡ *φωνηεντολογία* τῆς λατινικῆς γλώσσης ἔπαθε τῷ χρόνῳ πολλὰς μεταβολάς. Ἡ κλασικὴ λατινικὴ γλῶσσα, ὡς καὶ ἡ ὀμβρική, ἀποστρέφεται τὰς διφθόγγους, ἃς εἰς ἁπλοῦς φθόγγους μετέβαλεν. Ἡ ἀρχαία ὅμως λατινικὴ καὶ ἡ ὀσκικὴ διετήρησαν τὰς ἀρχικὰς διφθόγγους. Ἡ λατινική, ὡς ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἡμῖν πρόκειται, ἔχει ἤδη τὰ φωνήεντα ἀμετακίνητα, ὀλίγαι δὲ ῥίζαι δεικνύουσιν ἔτι τὴν εἰς δύο τὸ πολὺ βαθμῖδας περιοριζομένην κίνησιν τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος ἐν τῇ σειρᾷ αὐτοῦ.

Ἡ φωνηεντολογία τῆς λατινικῆς ἀφίσταται μεγάλως τῆς τῆς ἀρχεγόνου. Ἡ ἀρχαία λατινικὴ καὶ ὀσκικὴ γλῶσσα διετηρήθησαν λίαν ἐλλιπῶς, ἡ δὲ κλασικὴ λατινικὴ γραπτὴ γλῶσσα φαίνεται μορφωθεῖσα ὑπὸ τὴν ξένην ἐπιῤῥοήν· τούτου ἕνεκα ἡ λατινικὴ παρέχει μεγίστας δυσκολίας ἢ αἱ ἄλλαι γλῶσσαι εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Τὸ $\bar{a}$ ἰσχναίνεται ἢ ἐκλεπτύνεται εἰς i καὶ u, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ μεταβαίνει εἰς e καὶ o (βραδύτερον δὲ τὰ πολλὰ εἰς u), ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ. Τὸ $\bar{a}$ γίνεται ἐπίσης $\bar{e}$ καὶ $\bar{o}$, τῆς δὲ ἀποχρώσεως ταύτης τῶν φωνηέντων ἐν τῇ λατικῇ αἰτία μάλιστα θεωρεῖται ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν ἀλλεπαλλήλων φθόγγων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ σειραὶ τῶν φωνηέντων τῆς λατινικῆς συμφωνοῦσιν ἐντελῶς μετὰ τῶν τῆς ἑλληνικῆς, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ λατ. $\bar{o}$ ὡς φωνῆεν τῆς δευτέρας ἐπιτάσεως.

Αἱ σειραὶ i καὶ u ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ ἦσαν ἐντελῶς ὅμοιαι ταῖς τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ διαφορᾷ τῶν διφθόγγων ai καὶ au, ὡς καὶ ei καὶ eu. Ἐν τῇ σειρᾷ u ὅμως τὴν πρώτην ἐπίτασιν ἀντικαθίστησι πάντοτε ἡ δευτέρα (πάλιν ἢ ἐν τῇ ἑλληνικῇ), ἐπειδὴ τὸ e πρὸ τοῦ u (v) μεταβαίνει εἰς o κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς λατινικῆς. Ἡ μεταγενεστέρα ὅμως γλῶσσα ἐφύλαξε μόνον ἐκ τῶν ἀρχαίων διφθόγγων μόνον τὴν au, ἥτις ὅμως πολλαχῶς ἀποκλίνει, ἵνα μεταβληθῇ εἰς ἁπλοῦν φθόγγον.

Σειραὶ τῶν φωνηέντων καὶ δίφθογγοι τῆς λατινικῆς γλώσσης.

Τὸ a τῆς ἰνδογ. ἐν τῇ λατ. ἐξαφανίζεται καὶ λεπτύνεται εἰς i, u,

	ἀρχ. φων.	ά. ἐπίτασις.				β'. ἐπίτασις.		
Σειρὰ a	a e o	o	$\bar{e}$	$\bar{a}$			$\bar{o}$	
Σειρὰ i	i,	Ei	i	$\bar{e}$	Ai ae	Oi	oe	$\bar{u}$
Σειρὰ u	u	eu			au $\bar{o}$	Ou		$\bar{u}$

Αἱ διὰ μειζόνων στοιχείων σημειούμεναι δίφθογγοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν λατινικήν· ἡ eu ἐν τῇ κλασικῇ λατινικῇ γλώσσῃ εἶχε μεταβληθῆ εἰς ou, δηλ. $\bar{u}$.

Ἡ μετάβασις τῶν διφθόγγων εἰς ἁπλοῦς φθόγγους ἐγένετο ἐξ ἀφομοιώσεως ἀμφοτέρων τῶν διφθόγγων πρὸς ἀλλήλους, ὡς ei εἰς $\bar{e}$, ai εἰς ae, oi εἰς oe, au εἰς $\bar{o}$, ἢ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον ὡς ei εἰς i, ou εἰς $\bar{u}$· ἡ δὲ μετάβασις τοῦ oi, oe εἰς $\bar{u}$ γίνεται ἐκ τῆς συχνῆς μεταβολῆς τοῦ o εἰς u κατὰ τὴν σειρὰν oi, ui, $\bar{u}$, δυνατὸν δὲ καὶ oe, ue, $\bar{u}$.

Α'. Φωνῆεν ἀρχικὸν a.

Τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν a τῆς ἰνδογερμανικῆς ἐν τῇ λατινικῇ ά.) ἐκλεπτύνεται ἢ ἰσχναίνεται· 1. ἐξαφανίζεται τὸ ῥιζικὸν a· π. χ. sum, sumus, sunt, si$\bar{e}$m κλπ. ἀντὶ τῶν *esum, ἀρχ. τύπ. as-mi *e-sumus, ἀρχ. τύπ. as-masi, *e-sunt, ἀρχ. τύπ. as-anti, *esi$\bar{e}$m, ἀρχ. τύπ. as-jam, ῥίζα es εἶναι. gign-o (πρβλ. γί-γνο-μαι) ἐκ τοῦ *gi-gen-o, ῥίζ. gen (πρβλ. gen-ui, gen-us) ἀρχ. gan. Συνηθέστερον ἡ ἐξαφάνισις αὕτη γίνεται ἐν τῷ δευτέρῳ συνθετικῷ μέρει, ὡς malo ἐκ τοῦ *mavlo, τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *mage-vol-o (magis-volo) καὶ τὰ ὅμοια. Ἡ κατάληξις -brum γίνεται ἐν μέρει τοὐλάχιςον ἐκ τοῦ *berum, ῥίζ. ber, ἀρχ. bhar=ferre φέρειν, διὸ ἐνταῦθα ὑπάρχει σύνθεσις, οὐχὶ δὲ πρόσφυσις πρὸς σχηματισμὸν τοῦ στελέχους, ὡς ἐν τῇ gnus ἐκ τοῦ *-gen-us, ῥίζ. gen(gignere)· π. χ. mali-gnus (malu-s κακὸς) καὶ ἕτερα· ἔτι -gium ἐν τῷ jur-gium (δίκη, ἔρις) ἀντὶ τοῦ jur-igium, πρβλ. rem-ig-ium (κώπη), ῥίζ. ag (agere) κλπ.

Εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν ϛελεχῶν ἐπιθέματα ἢ προσφύσεις ἐξαφανίζεται τὸ a ὡς καὶ εἰς τὰς συγγενεῖς γλώσσας· π. χ. patr-is ἀρχαιότερον *patr-us, *patr-os ἀντὶ τοῦ *pater-os, στέλ. pater-, ἀρχ. τύπ. patar-as (ἑν. γεν.) καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις.

2. Συνηθέστατα ἐκλεπτύνεται ἢ ἰσχναίνεται τὸ a εἰς i καὶ μάλιςα εἰς τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος· π. χ. ac-cipio (παραλαμβάνω) καὶ capio (λαμβάνω)· perficio (ἐκτελῶ) καὶ facio (ποιῶ)· as-sid-eo (κάθημαι, παρακάθημαι), ῥίζ. sad, λατ. sed· me-mi-ni (ἐνθυμοῦμαι), ῥίζ. man· cogni-tus (γνωστός), ῥίζ. gna ἐκ τοῦ gan κτλ. Ἔτι εἰς τὰ στοιχεῖα πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων· π. χ. veh-is, veh-it (β'. καὶ γ'. ἑν. πρόσ. ῥίζ. veh = ὀχεῖν) ἀντὶ τοῦ *veh-isi, *veh-iti, ἀρχ. vagh-asi, vagh-ati· nōminis (nomen), ἀρχ. gnā-man-as κλπ.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὴν τονιζομένην συλλαβὴν τῆς λέξεως· π. χ. in-ter (μεταξύ), ὁμβρ. an-ter συγκρ. τοῦ ἀντωνυμικοῦ ϛελέχους, an, πρβλ. σανσ an-ta'r, a'n-tara-s (ἐνδότερος), ἑλλ. ἔν-τερα· in-(ἀρνητ.), ὁμβρ. an- σανσ. an- ἑλλ. ἀν-· igni-s (πῦρ), σανσ. agni-s· quinque (πέντε), ἀρχ. τύπ. kankan, σανσ. pa'nk'an.

Συνήθως γίνεται ἡ ἴσχνανσις αὕτη ἐν τῇ τῆς ἀναδιπλώσεως συλλαβῇ τῶν στελεχῶν τοῦ ἐνεστῶτος τῶν τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν ἐχουσῶν ῥιζῶν· π. χ. gi-gno ἐκ τοῦ *gi-ge-no, ἀρχ. τύπ. ga-gan-āmi, ἑλλ. γί-γνο-μαι, ῥίζ. gan· si-sto (ἵστημι), ἀρχ. sta-sta-mi, ῥίζ. sta· sī-do (κάθημαι) ἐκ τοῦ *si-sdo, *si-sedo, ἀρχ. τύπ. sa-sad-āmi, ῥίζ. sad.

3. Συνήθως ἐκλεπτύνεται ἔτι τὸ a εἰς u καὶ μάλιστα εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων στοιχεῖα, καὶ εἰς ῥίζας ἔτι, συμφώνων ἕνεκα, τελευταία δὲ ἴσχνανσις αὐτοῦ εἶναι i κατὰ τὴν ἑφεξῆς σειράν· a, o, u, ü, i π. χ. τὸ ἀρχ. op-tama-s ἐγένετο *op-to-mo-s, op-tumu-s, op-tümu-s, op-timu-s (ἄριςος), ἰταλ. ottimo· τὸ dakama-

s ἐγένετο *decomo-s, decumu-s, decimu-s (δέκατος), ἰταλ. decimo· cap-ere (λαμβάνειν) καὶ man-cup-ium (παρὰ Πλαύτῳ κτῆσις), oc-cup-ere (κατέχειν) καὶ in-cip-ere (ἄρχεσθαι), man-cip-ium κτλ. Συχνότατα τὸ u εἶναι μεταγενεστέρα μεταβολὴ τοῦ ἀρχαιοτέρου o (ἐν τῇ ἑλλ. ἔμεινεν o) καὶ μάλιστα εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν λέξεων στοιχεῖα· π. χ. ἔν. ὀν. αἰτ. ἀρσ. καὶ οὐδ. τῶν ἀρχ. εἰς a στελεχῶν -u-s ἐκ τοῦ ἀρχ. λατ. -o-s, ἑλλ. -ο-ς, ἀρχ. -a-s· -a-m, ἀρχ. λατ. -o-m, ἑλλ. -ο-ν, ἀρχ. -a-m· π. χ. da-tu-s ἐκ τοῦ da-to-s, ἑλλ. δο-τό-ς, ἀρχ. da-ta-s· αἰτ. da-tu-m ἐκ τοῦ da-to-m, ἑλλ. δο-τό-ν, ἀρχ. da-ta-m. Ἐν γένει ἐκ τοῦ ληκτικοῦ τῆς ἀρχεγόνου γλώσσης -as ἐν τῇ λατ. γίνεται os, us· π. χ. genus, ἀρχαιότερον genos=γένος, σανσ. g'a'nas, ἀρχ. ganas· op-us (ἔργον), ἀρχ. λατ, op-os, ἀρχ. καὶ σανσ. a'p-as· fer-unt, ἀρχ. λατ. fer-ont, fer-onti, ἑλλ. φέρ-οντι (φέρουσι), ἀρχ. καὶ σανσ. bhar-anti κτλ. Μετὰ τὸ v, u μένει o· π. χ. volt (ὕζερον vult θέλει), ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. var· loqu-ont-ur, loquuntur, quom quum, ἀρχ. τύπ. kam κλ.

Καθόλου δὲ ἡ λατινικὴ ὁμοιάζει μεγάλως τῇ ἑλληνικῇ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους εἰς ο τύπους.

4. Τὸ ἀρχ. φωνῆεν a ά) διετηρήθη σπανιώτατα ὡς a, μάλστα δέ, ὡς φαίνεται, πρὸ τοῦ g, c· π. χ. ac-us (ἐλόνη), ac-ies (ἀκὴ ἀκμή), ac-erbus (δριμύς), ῥίζ. ac, σανσ. aç, ἀρχ. ak· ag-o, ἄγ-ω, σανσ. a'g'āmi, ῥίζ. ag· mag-is (πλέον), mag-nus, μέγας, σανσ. στέλ. mah-a'nt-, ῥίζ. mag, σανσ. mah ἐκ τοῦ magh· frag-ilis (εὔθραυστος), frag-or, -n- fra-n-go, θραύω· al-ius ἄλλος=*ἄλjος, γοτθ. al-is κτλ.

β') Τὸ ἀρχικὸν a φαίνεται ο εἰς τὰς ῥίζας πρὸ πάντων μετὰ τὸ v καὶ πρὸ αὐτοῦ, πλὴν δὲ τούτου εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων. Μετὰ τὸ v· π. χ. vom-o, ἑλλ. Fεμ-έω, σανσ. va'm-āmi· vol-o, vol-t, vol-im, βραδύτερον vul-t, vel-im, σανσ. va'r-āmi. ῥίζ. var· voc-are (καλεῖν), σανσ. ῥίζ. vak', ἑλλ. Fεπ, ἀρχ. vak· vort-o (στρέφω), βραδύτερ. vert-o, πρβλ. σανσ. var'-t-atē = vertitur, ῥίζ. vert κτλ.

Τὸ ἀρχικὸν sva συνήθως ἐν τῇ λατ. γίνεται so ἐκ τοῦ svo ἀντὶ sve, ἀρχ. sva κατὰ τὸν ἀνωτέρω νόμον· εἶτα τὸ v ἐξηφανίσθη ὡς καὶ ἐν τῷ te (σὲ), se (ἕ) καὶ ἐφεξ., ἀντὶ τοῦ *tve *sve· π. χ. socer (πενθερὸς) ἐκ τοῦ *svocer, *svecer, ἑλλ. ἑκυρός, ἀντὶ τοῦ *σFεκυρός, σανσ: sva'çuras (γράφεται çvaçuras)· sorōrem (ἀδελφήν), σανσ. sva'sāram, ἀρχ. τύπ. svastāram, γερμ. schwester· sop-or, somnus ἀντὶ τοῦ *sop-nus, ἑλλ. ὕπνος, ἀρχ. τύπ. καὶ σανσ. sva'p-nas, sva'p-i-mi, ἑλλ. ὑπνόω, κοιμῶμαι.

Πρὸ τοῦ v· π. χ. ov-is, ἑλλ, ὄFις, πρόβατον, σανσ. a'v-is, λιθ. av-is· nov-os (βραδύτ. -nov-us), ἑλλ. νέFος, σανσ. nav-as· nov-em, ἑλλ. ἐν-νέFα, σανσ nav-an.

Καὶ εἰς ἄλλους συνδυασμοὺς φαίνεται τὸ a ὡς o· π. χ. mor-ior (θνήσκω). ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. mar. dom-are, ῥίζ. ἑλλ. δαμ, ἔ-δαμον, σανσ. dam, γοτθ. tam, γερμ. zam· potis (δυνάμενος, ἐν καταζάσει), pot-ens (ἰσχυρός), po-tiri (κύριον εἶναι), πρβλ. ἑλλ. πόσις, ἀρχ. καὶ σανσ. pa'-tis (κύριος)· coquere (βράζειν, μαγειρεύειν), ἑλλ. ῥίζ. πεπ, σανσ. pak', λιθ. kep, ἀρχ. kak.

Εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ λέξεων στοιχεῖα φαίνεται ο ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλλ. ἰδίως πρὸ τοῦ s καὶ m, ὅπερ βραδύτερον ἡ γλῶσσα ἐλέπτυνεν εἰς u (ὅρα ἀνωτ. σελ. 29, 3), π. χ. ἡ πρόσφυσις το ἐν τῇ ἔν ὀν. τοῦ ἀρσ. καὶ αἰτ. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. -to-s, to-m, ἑλλ. -το-ς -το-ν, σανσ. -ta-s, -ta-m· π. χ. in-clu-to-s, αἰτ. clu-to-m, ἑλλ. κλυ-τό-ς, κλυ-τό-ν, σανσ. çru-ta'-s, çru-ta'-m, ἀρχ. kru-ta-s, kru-ta-m· ἡ κατάληξις τῶν οὐδετέρων -os (βραδύτερον -us)· π. χ. gen-os (gen-us γένος), σανσ. g'an'-as, ἀρχ. gan-as, ἐπίσης Venos (ὀν. κύρ. θηλ.)· ἡ δοτ. πληθ -bos (-bus), σανσ. -bhjas κτλ.

γ') Συνηθέστατα μετέβη τὸ a εἰς e ἄνευ ἐπιῤῥοῆς τινος εἰς τοῦτο τῶν περὶ αὐτὸ φθόγγων· π. χ. fer-o, ῥίζ. fer, ἑλλ. φέρ-ω, ἀρχ. καὶ σανσ. bhar-āmi, ῥίζ. bhar· e-st, ῥίζ. es, ἑλλ. ἐσ-τί, ἀρχ. καὶ σανσ. a'-s-ti, ῥίζ. as· sed-eo, ῥίζ. sed, ἀρχ. καὶ σανσ. sad· eq-uos, ῥίζ. ec, ἑλλ. ἵππος=*ἰκFος, σανσ. aç-vas, ῥίζ. aç, ἀρχ. τύπ. ak-vas, ῥίζ. ak κτλ. Συχνάκις τὸ e εἶναι προδήλως ἴσχανσις τοῦ a· π. χ. per-fec-tus καὶ καὶ fac-tus, κτλ.

Ἐκ τοῦ o παρήχθη e, ὡς verto, vester, κτλ. ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου vort-o, ἀρχ. τύπ. vart-ā-mi, ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. vart, γοτθ. varth· voster, σανσ. vas (vos, vobis). Κατὰ ταῦτα παράγεται ὡς ἐλαφρότερον φωνῆεν τὸ e πρὸς τῷ a καὶ o.

Γ'. Ἐπιτάσεις τοῦ a.

1. Ἀπέναντι τοῦ e τὸ o θεωρεῖται βαρύτερον, τὸ δὲ o εἶναι ἐνίοτε ἐπίτασις τοῦ e=a, ὡς ἐν τῇ ἑλλ. καὶ σλαυϊκῇ· οὕτω δὲ τὸ o=a, τὸ δὲ e : o=a : ·· π. χ. mon-eo (μιμνήσκω, παραινῶ) δηλ. mān-ajāmi, ἀρχ. ῥίζ. man καὶ men-s ἀντὶ τοῦ *ments *men-ti-s, ἀρχ. τύπ. man-ti-s ἐκ τῆς ῥίζ. man διὰ τῆς προσφύσεως ti. πρβλ. me-mi-ni (ἐνθυμοῦμαι) τοῦ e ἰσχνανθέντος εἰς i· noc-eo (βλάπτω), ἀρχ. τύπ. nāk-ajami, ἀρχ. ῥίζ. nak, σανσ. naç (ἀπόλλυσθαι, θνήσκειν) τοῦ nex γεν. nec-is, per-nic-ies (ὄλεθρος) nec-are (φονεύειν), πρβλ. ἑλλ. νέκ-υς, νεκ-ρός· doceo (διδάσκω), ἀρχ. τύπ. dāk ajāmï, καὶ didici, disco (μανθάνω) ἀντὶ τοῦ *dic-sco, *didac-sco, ἑλλ. διδά(κ)σκω, καὶ διδάξω, δηλ. διδάκ-σω, διδαχ-ή, ῥίζ. dak (οὐχὶ dic, ὡς ἐν τῷ dīco, δείκ-νυμι, ὅπερ ὅμως διακριτέον τούτου) κτλ.

Ἐπειδὴ τὸ o εἶναι βραχύ, δυνατὸν ἡ ἐπίτασις αὕτη νὰ γείνῃ καὶ πρὸ δύο συμφώνων· π. χ. pond-us (οὐδ. βάρος, φορτίον) καὶ pend-ēre (σταθμᾶν)· portio (μερὶς) καὶ part-em (pars, μέρος), im-pert-io (ποιῶ κοινωνόν).

2. Τὸ ē εἶναι σπάνιον· π. χ. tēg-ula (κέραμος), ἔτι têg-o καὶ tog-a· rēg-em (rex βασιλεύς), σανσ. rāg'-am, rā'g'anam καὶ rego (δικάζω, κυβερνῶ)· lēgem (lex νόμος), col-lēg-a (συνάρχων) καὶ lêg-o (συλλέγω, ἀναγινώσκω)· sēmi-, ἑλλ. ἡμι-, σανσ. sāmi-, ἀγ. sami- κτλ.

3. Ὡς τὸ ē εἶναι ἐπίτασις τοῦ o, οὕτω καὶ τὸ ā τοῦ a εὑρισκόμενον συνηθέσατα πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων· π. χ. āc-er, ac-ris (ὀξὺς) καὶ âc-ies· plāc-are (διαλλάσσειν) καὶ plâc-ēre (ἀρέσκειν)· pāc-em (pax εἰρήνη), ἐξ οὗ pāc-are (εἰρηνεύειν) καὶ pâc-isci (συνθήκην ποιεῖν) κτλ.

Τὸ θηλυκὸν τῶν a ῥιζῶν εἶχεν ἀρχῆθεν καὶ ἐν τῇ λατινικῇ ā· π. χ. nov-a, coc-ta, ἀρχ. nav-ā, kak-tā, πρβλ. σανσ. na'-vā, *pak-ta, ἑλλ. νέF-α, πεπ-τή, θηλ. τοῦ nov-os, coct-os, nov-us, coct-us, ἀρχ. nav-a-s, kak-ta-s, ἑλλ. νέF-ο-ς, πεπ-τό-ς.

4. Οὐχὶ σπανίως εἶναι τὸ ō ἐπίτασις τοῦ a καὶ μάλιστα πρὸς τῷ o=a καὶ ἔνθα τὸ a εἶναι ληκτικὸν τῆς ῥίζης, ἔτι δὲ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν· π. χ. per-sōn-a (προσωπεῖον, πρόσωπον) καὶ sôn-us (τόνος), sôn-are (ἠχεῖν), ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. svan· sōp-io (κοιμίζω), ἀρχ. καὶ σανσ. svāp-a'jāmi καὶ sōpor (ὕπνος), ῥίζ. λατ. sop, ἀρχ. καὶ σανσ. svap· vōc-em (vox φωνὴ)=σανσ. vāk'-am, ἑλλ. Fόπ-α, ἀρχ. vā'k'-am καὶ vôc-o (καλῶ), ἀρχ. ῥίζ. vak (λαλεῖν) κτλ.

Τὸ ū=τῶ ἀρχ. ā δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἕτερος νεώτερος τύπος τοῦ ō, ὡς τὸ o συχνότατα ἐγένετο u μὴ ἀπαντῶν βεβαίως ἐντὸς τῆς ῥίζης. Οὕτως αἱ προσφύσεις -tūro-,θηλ. -tūra· π. χ. da-tūr-us (δώσων), rup-tūr-a (θραῦσις) ἐκ τῶν εἰς -tôr στελεχῶν σχματιζόμενα, ἀρχ. tar, da-tôr-, rup-tôr-, ἀρχ. da-tar-, rup-tar-. Ἡ κατάληξις τῆς γεν. πληθ.-um,-rum (βεβαίως-ūm,-rum) ἀντὶ τῶν ἀρχαιοτέρων-ōm-, rōm, ἑλλ-ων-*ὧν, ἀρχ. καὶ σανσ.- ām-, sām· π. χ. (is) tārum== ἑλλ.*τα ὧν, δηλ. τῶν, σανσ. tā sām· vōc- um==ἑλλ. Fοπ- ῶν, σανσ. vak ām.

B'. Σειρὰ i.

Ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ u, ἐλλείπουσι ῥίζαι διερχόμεναι καὶ τὰς τρεῖς βαθμῖδας τῆς ἐπιτάσεως. Μοναδικὸν παράδειγμα τῆς i σειρᾶς φέρεται ἡ ῥίζα fid ἐν τῇ λέξει fīd- es (πίστις), ber-fī -dus (ἄπιστος), ἔτι con-fī-d-o, δηλ. feid-o (de-feid-ens) καὶ foid-os (foedus σπονδαί). Καὶ ἐν ῥίζαις ἐν ταῖς δυσὶ βαθμῖσι φαινομέναις παρατηρεῖται ἔλλειψις· π. χ. ῥίζ. dic (ἑλλ. δικ, σανσ. diç ἐν τῷ in-dîc-o (ἐνδείκνυμι), causi-dic-us (δικηγόρος), ἔτι deic- o, dī c-o (λέγω)· ῥίζ. i (ἰέναι) ἐν τῷ î -tum, ἔτι ei-s, ei-tur=ī s, it, ītur (πρβλ. εἶμι, σανσ. ē-mi), καὶ ἕτερα.

Τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν i εὕρηται π. χ. ἐν τοῖς dic-are, ῥίζ. dic, σανσ. diç, ἑλλ. ῥίζ. δικ (δείκνυμι)· i-tum, ἑλλ. ῑ-μεν, σανσ. i-mas, ῥίζ. i (ἰέναι)· vid-eo (ὁρῶ), πρβλ. σανσ. vid-ma's, ἑλλ. Fίδ-μεν, γοτθ. vit-um, ῥίζ. vid· sci-n-d-o, scissus=* scid-tus, σανσ. k'hi -n-a-d-mi ἑλλ. σχίζω=* σχίδ- jω, γοτθ. ῥίζ. skid ἐν τῷ skaid-an, ῥίζ. scid, κτλ. Ἐν τῷ σχησματισμῷ τῶν στελεχῶν· π. χ ov-is, ἑλλ. ὄF-ις, σανσ. av-i-s, λιθ. av-i-s, ῥιζ. u, av μετὰ προσφύσεως i· συχνάκις τὸ i ἀποβάλλεται ἐν τέλει τῆς λέξεως κείμενον· π. χ. mens ἀντὶ τοῦ* ments ἐκ τοῦ* men-ti-s, ἀρχ. τύπ. man-ti-s, ἡ ἐπισκοτίζεται εἰς e· π. χ. men -te-m.

Τὸ γνήσιον τοῦτο i ἐπισκοτίζεται εἰς e καθ' ὡρισμένους νόμους· π. χ. in-dex (ἐνδείκ-της) in-dic-is, ῥίζ. dic· ig-ne-m (πῦρ) ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ig-ni-m, σανσ. ag ni -m. Οἱ ἀρχαιότεροι οὗτοι τύποι τῶν αἰτιατικῶν διετηρήθησαν, ὡς γνωστὸν οὐχὶ σπανίως, ὡς navi-m (νῆα) καὶ nave-m, καὶ ἕτερα. Καὶ τὸ mare (θάλασσα) κεῖται ἀντὶ τοῦ*

*mari, προβλ. maria (ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσιν ἀποβάλλεται τὸ ληκτικὸν i). Ἐπίσης ἐν τοῖς nave- bus, tempestate- bus ἐκ τῶν στελεχῶν nāvi-, tempestati- τὸ γνήσιον i μετέβη εἰς e. Τὸ i λοιπὸν εἶναι τὸ ἀρχαιότερον, τὸ δὲ e νεώτερον, ἐνῷ ἐν τῷ πολὺ συνηθεστέρῳ ἐκ τοῦ a ἰσχνανθέντι i, ἐὰν τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ μετὰ τοῦ e συναλλάσσηται, τὸ e εἶναι ἀρχαιότερον. Ἡ γλῶσσα ὅμως μετ' ὀλίγον δὲν διέκρινε τὴν διαφορὰν ταύτην τῆς καταγωγῆς πλέον θεωροῦσα ἀμφότερα τὰ i κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν.

Πρώτη ἐπίτασις ei (i, ē)· π. χ. *deiv-ōs, dīv-ōs (θεῖος, deivae, deivinus), σανσ. dēva'-s, ἀρχ. τύπ. daiva-s, ῥίζ. div (φαίνειν)· deic-o, dīc-o (λέγω), ἀρχ. τύπ. daik-āmi, ῥίζ. dic· fei-do fid-o ῥίζ. fid· vīnum, δηλ. veinom, ἑλλ. οἶνος, γοτθ. vein, κτλ.

Τὸ Deus (θεὸς) προῆλθεν ἐξ ἰσχνάνσεως τοῦ dēus, *dēvos, *deivos, εἶναι λοιπὸν ἕτερος τύπος τοῦ dīvos, περὶ οὗ μαρτυρεῖ τὸ deivīnus (θεῖος)· ἐπίσης κεῖται πιθανῶς êo (εἶμι) ἀντὶ τοῦ *ēo, ējo, ἀρχ. τύπ.* aij-āmi ἀντὶ τοῦ* aiāmi διασχισθέντος τοῦ ī εἰς ij.

Ἐν τοῖς εἰς σχηματισμὸν τῶν λέξεων στοιχείοις τὸ ē εἶναι σύνηθες παρὰ τῷ ei, ī, βραδύτερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ μόνον σύνηθες· π. χ. omneis, omnīs, omnes, καὶ τὰ ὅμοια.

Τὸ ai, ae εὕρηται σπανιώτερον ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ· π. χ. aid-e (m), aed-es (ναός, οἶκος), aed-īlis (ἔφορος τῶν οἰκοδομῶν), aes-tas (τὸ θέρος) ἀντὶ τοῦ *aed-tas πρβλ. ἑλλ. αἴθ-ω, αἴθουσα, αἰθ-ήρ, σανσ. ῥίζ. idh (ἀνάπτειν)· ae-vo-m, ἀρχαιότερον ai-vo-m (χρόνος, μακρὸς χρόνος)=τῶ σανσ. ē-va-s (δρόμος), πρβλ. ἑλλ. αἰ-Fών, ῥίζ. i ἰέναι, ἀρχ. πρόσφυσις va· aem-ulus (ἀντίζηλος) καὶ im-itari (μιμεῖσθαι,· laevos, ἑλλ. λαιFός· scaevos, ἑλλ. σκαιός.

Δευτέρα ἐπίτασις oi, oe, ū· π. χ. foid-ere, καὶ *foid-os (foedus), ῥίζ. fid· ūber (ἄφθονος), ἀρχ. λατ. *oib-ri-s, ἀρχ. τύπ. āidh-ri-s, σανσ. ēdhatē, (αὐξάνει, ἀνθεῖ), ῥίζ. idh· *oinos, oino-(m), oenus, ūnus (εἷς, ἑνός)· comoinem, comūnem κτλ.

Γ'. Σειρὰ u.

Ἡ σειρὰ αὕτη ἐτρίβη τὰ μάλιστα ἐν τῇ λατινικῇ, τὰ δὲ παραδείγματα εἶναι σπανιώτατα, ὧν φέρονται τὰ ἑξῆς· lūc-erna (λύχνος), ἑλλ. ῥίζ. λυκ, σανσ. ruk', ἀρχ. τύπ. ruk· ἔτι Leuc-esie (Carm. Sal.), Louc-ina (ὄν. κύρ.) lūcem (φῶς), lū (c)-men, lou (c)-men· dūc-em (ἡγεμόνα) καὶ douc-ere, dūcere (ἡγεῖσθαι)· in-nūb-us (ἄνυμφος) καὶ nūb-o (νυμφεύομαι) καὶ ἕτερα.

Τὸ *ἀρχικὸν φωνῆεν* u μένει· π. χ. rup-tus (διερρωγώς, διαλελυμένος), ru-m-p-o, σανσ. lum-p-ā'mi, ῥίζ. lup, ἀρχ. rup· us-tu-s (κεκαυμένος), ῥίζ. us, σανσ. us''. jug-um, ἑλλ. ζυγ-όν σανσ. jug-a'm, ῥίζ. jug· fu-i (ἐγενόμην), fu-turus (γενησόμενος, μέλλων), πρβλ. φυ-τόν, ῥίζ. ἀρχ. καὶ σανσ. bhu, ἐν τῇ σανσ. ἐκτηθὲν εἰς bhu, κτλ.

Τὸ u τοῦτο ἰσχναίνεται εἰς i (ü)· π. χ. lub-et, lib-et (ἀρέσκει), ῥίζ. σανσ. lubh (ἐφίεσθαι), γοτθ. lub· cli-ens (πελάτης), ῥίζ. clu, ἑλλ, κλυ, ἀρχ. kru (ἀκούειν)· *manu-bus, ἐξ οὗ mani-bus (manu-s χείρ)· τὸ u ὅμως διετηρήθη πολλαχοῦ. Ἔτι fructi-fer, corni-ger ἐκ τῶν *fructu-fer,* cornu-ger (καρποφόρος, κερασφόρος).

Πρώτη ἐπίτασις τοῦ u ἦν, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσαις, εἰς eu, ὡς ἐν τῇ ἑλλ. ευ, ἀπωλέσθη ὅμως λίαν ἐνωρίς, ὡς δείκνυσι τὸ μόνον παραδοθὲν παράδειγμα τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης ἐπιτάσεως Leucesius (ὄν. κύρ). πρβλ. λευκὸς καὶ Loucetius, Lucetius, ἀρχικὸς τύπος ἦν *Leuc-ent-ius περαιτέρω διαμόρφωσις μετοχῆς, στέλ.* leuc-entenes. *leuc-o ἐκ ῥίζ. luc, ὡς φεύγω ἐκ τῆς ῥίζ. φυγ. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἀνωτέρω νόμον (σελ. 30, β') τὸ e πρὸ τοῦ u, v τρέπεται εἰς o, ἔπρεπε καὶ τὸ eu νὰ γείνῃ ou, βραδύτερον δὲ ū· π.χ. τοῦ duco (ἄγω), douco προϋποτίθεται τὸ ἀρχαιότερον *deuco, ἀρχ. τύπ. dauk-ā mi, ῥίζ. duk, ἐπειδὴ αἱ ῥίζαι τοῦ ἐνεστῶτος τοιούτου εἴδους σχηματίζονται διὰ τῆς πρώτης ἐπιτάσεως· ūro (καίω) *ouso ἀντὶ τοῦ *euso= ἑλλ. εὔ-ω ἀντὶ τοῦ* εὔσ-ω, σανσ, ō' s''-āmi, ἀρχ. τύπ. aus-āmi, ῥίζ. us. Εἰς τὰς εἰς u λῆγούσας ῥίζας κεῖται πρὸ φωνηέντων ou ἀντὶ τοῦ *ev=eu· π. χ. *plovont, ἐξ οὗ pluvont, plu-ont (βρέχουσι), *plov-ont ὅμως κεῖται ἀντὶ τοῦ plev-onti πρβλ. ἑλλ. πλέF-οντι (πλέουσι), ἀρχ. τύπ. plav-anti. Καὶ ἡ αἰτ. τοῦ κυρ. ὀν. Jov-em=Diovem ἐπαναφέρει εἰς τὸ *djevem, πιθανῶς καὶ τὸ Jūpiter ἀντὶ τοῦ *djū-piter, djou-piter, καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *djeupiter, στέλ. djeu = ζευ, ὅπερ εἶναι μόνον φθογγικὴ μεταβολὴ τοῦ djeu, ῥίζ. dju=div (φαίνειν, φωτίζειν, ὡς ὀνομαστικὸν δὲ στέλεχος σημαίνει οὐρανὸν καὶ τὴν θεότητα τοῦ οὐρανοῦ)· ἡ μετὰ δευτέρας ἐπιτάσεως σανσ. ὀνομαστικὴ djāu-s οὐδόλως ἐπενήργησεν εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἐπίτασις εἶναι πολὺ συνηθεστέρα τῆς δευτέρας, τὰ πλεῖστα τῆς λατινικῆς ū=ἀρχ. λατ. ou ἀνάγονται ἐνταῦθα.

Ἡ au εἶναι πρώτη ἐπίτασις ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχῆθεν μονιμοποιηθεῖσα, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ ἡ μόνη δίφθογγος, ἣν ἡ γλῶσσα μέχρι τοῦ νῦν διετήρησεν, εἰ καὶ ἐνωρίς, ἰδίως παρὰ τῷ λαῷ, ἐταλαντεύετο μεταξὺ τοῦ ō, εἰς ὅ καὶ μετέβη· ἡ au συναιρεῖται ἔτι καὶ εἰς ū διὰ τῆς μέσης βαθμῖδος ō· π. χ. aurōra (ἠώς), ἀρχ. τύπ. aus-āsā, ῥίζ. us ἐν τῷ u-ro, us-tus, σανσ. στέλ. us''-a's ἄνευ ἐπιτάσεως ἐν τῇ ῥίζῃ καὶ τῇ προσφύσει· aug-eo, ἑλλ. αὔξω ἀντὶ τοῦ *αὐγ-σω, *αὐγ-σάνω, λιθ. a'ug-u, ῥίζ. ug· ἔτι raud-us, rōd-us, rūd-us, ῥίζ. rud, ἄλλως rub, ruf, σανσ. rudh, ἑλλ. ῥυθ. Τὸ au γίνεται καὶ κατὰ δευτερεύοντα τρόπον· π. χ. nauta (ναύτης) ἐκ τοῦ *nav-i-ta, auceps (ὀρνιθοθήρας) ἐκ τοῦ *âv-i-ceps, gaudeo (χαίρω) ἐκ τοῦ gāv-i-deo, καὶ ἕτερα.

Ἡ δευτέρα ἐπίτασις τοῦ u, ἀρχ. λατ. ou, βραδύτερον ū, συμπίπτει μετὰ τῆς πρώτης, μόνον δὲ βοηθείᾳ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν εἶναι δυνατὸν νὰ διακριθῇ ἐὰν τὸ ū, ou=τῷ ἀρχικῷ au ἢ τῷ āu· τὸ τελευταῖον εἶναι βεβαίως σπάνιον· π. χ. rūf'-us (ἐρυθρός), ἀρχ. ἰρλ. ru'-ad, γοτθ. raud-s, ἀρχ. τυπ. rāudh-as. Πιθανῶς καὶ uber ἕνεκα τοῦ ἑλλ. οὖθαρ, ἀρχ. τύπ. ἀμφοτέρων āudhar· ἴσως δὲ καὶ luc-em, Louc-ina, lu(c)men, ῥίζ. luc, ἀρχ. ruk. Ἐνίοτε τὸ ū, ou ἐγένετο κατὰ δευτερεύοντα τρόπον δι' ἀποβολῆς φθόγγων· π. χ. *councti, cuncti (ὅλοι ὁμοῦ) ἐκ τοῦ co-juncti· prūdens (προβλέπων, συνετὸς) ἐκ τοῦ pro-videns.

Φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν φωνηέντων.

Ἐπειδὴ ἡ ἀκριβὴς ἔκθεσις τῶν ποικιλωτάτων φθογγολογικῶν νόμων τῶν φωνηέντων ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν γραμματικὴν τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἐκτίθενται ἐνταῦθα μόνον οἱ κυριώτεροι.

Χασμῳδία. Αὕτη προκύπτουσα ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν φωνηέντων θεραπεύεται συνηθέστατα διὰ τῆς συναιρέσεως· τοῦτο συμβαίνει συνήθως, ἐὰν τὸ πρῶτον φωνῆεν εἶναι α, οὕτως amo (ἀ. ἐν. πρόσ.) ἐκ τοῦ *amao, amas ἐκ τοῦ *amais, ἀρχ. τύπ. τῆς καταλήξεως-ajami,-ajasi· amarunt (γ'. πληθ. παρακ.) ἐκ τοῦ ama(v)erunt· equae καὶ equā ἐκ τοῦ equāi (δοτ. ἑν), diē, fidē ἐκ τοῦ diēi, fidēi, κτλ. Οὕτω καὶ sīs, ἐκ τοῦ siēs, sīt, ἀρχαιότερον seit, ἐκ τοῦ siēt, ἀρχ. τύπ. sjāt· tibi, tibei, ἐκ τοῦ tibie, ἀρχ. τύπ. τῆς καταλήξεως -bhja(m), κτλ. Ἀμφότερα τὰ φωνήεντα ἐν τούτοις μένουσι πολλάκις, καὶ μάλιστα τὸ u καὶ i καὶ τὸ συγγενὲς αὐτοῦ e μετὰ τῶν ἑπομένων φωνηέντων δὲν ἀποτελοῦσι χασμῳδίαν· π. χ. fui, lues, fluunt (fluont). Αἱ καταλήξεις τῶν ὀνομάτων -io,-ia, -ies· fieri, tenuia (tenvia), eunt, eo, meae, κτλ. Ἐν ταῖς συνθέσεσι μάλιστα co-actus, de-esse, co-optare, καὶ ἐντὸς τῆς λέξεως boo (boare), κτλ. Ἡ ἐντὸς τῆς λέξεως χασμῳδία συμβαίνει πάντοτε ἐκ τῆς ἀποβολῆς συμφώνων· π. χ. fluunt ἐκ τοῦ flovont, boo ἐκ τοῦ bovo, κτλ.

Ἀφομοίωσις. Τὰ μάλιστα γίνεται ἡ *ἀφομοίωσις* φωνήεντος εἰς φωνῆεν πρὸ ἢ μετὰ κειμένου, καὶ ὅταν μὴ ἀλλεπάλληλα ὦσι τὰ φωνήεντα διὰ τῆς παρεμπτώσεως συμφώνων, καθὼς καὶ ἡ ἀφομοίωσις φωνηέντων εἰς σύμφωνα (συγγένεια μεταξὺ φωνηέντων καί τινων συμφώνων). Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα ἀποφεύγει τὴν ἄμεσον σύγκρουσιν δύο ὁμοίων φωνηέντων, ἐξ οὗ προκύπτει ἡ *ἀνομοιότης*, ὡς aureolus, gladiolus, vinolentus, κτλ. ἀντὶ τῶν *aureulus *gladiulus *vinulentus ἐκ τῶν aureu-s, gladiu-s, vinu-m κτλ. πρβλ. siēm, siēs, siēt πρὸς τὰ σανσ. sjām, sjās, sjāt. Ἐν τούτοις καὶ ὁμοίοις παραδείγμασι δείκνυται ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φωνήεντος πρὸς τὸ προηγούμενον, διότι τὸ o προσεγγίζει μᾶλλον τῷ e καὶ i, ἢ τὸ u, τὸ δὲ e συγγενεύει μᾶλλον τῷ i ἢ τὸ a.

Κατ' ἀναστροφὴν ὁμοίωσις συμβαίνει καθ' ὑπέρβασιν συμφώνων· π. χ. exul καὶ exilium· faculTas καὶ facilis· stabulum καὶ stabilis· mihi, tibi, ὀμβρ. mehe tefe· bene καὶ bonos, bonus, κτλ.

Περὶ τῆς συγγενείας τοῦ v πρὸς τὸ o ἐρρέθη ἀνωτέρω σελ. 30, β'. Τὸ u ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τίθεται πρὸ τῶν χειλεοφώνων καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ m καὶ l. Οὕτως ἰσχναινομένου τοῦ a τίθεται u, καὶ οὐχὶ i ἐν τοῖς oc-cupo (καταλαμβάνω), au-cup-ium (ὀρνιθοθήρα) ἐκ τοῦ cap-ere, (λαμβάνειν)· con-tubernium (συνουσία) ἐκ τοῦ taberna (σκη-

γή, καλύβη), optumus (βραδύτερον optimus) ἄριστος κτλ. Πρὸ τοῦ l τὸ ἀρχαιότερον o γίνεται u· π. χ. τὸ pocolum γίνεται poculun (ποτήριον), τὸ consol consul (ὕπατος), τὸ epistola epistula ἐπιστολή. Ἰσχναινομένου τοῦ a τίθεται πρὸ τοῦ l μετὰ συμφώνου u καὶ οὐχὶ i ἢ e, ὅπερ ἀντικαθίστησι συνήθως τὸ i πρὸ δύο συμφώνων· π. χ. salsus insulsus (ἀπειρόκαλος), sepelio sepultus (τεθαμμένος), κτλ. Ἔτι u πρὸ τοῦ n μετὰ συμφώνου· π. χ. ferunt, homunculus (ἀνθρωπίσκος), κτλ. Ἐν πᾶσι τούτοις τὸ u κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου o, ὅπερ διετηρήθη βραδύτερον ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ, ὡς ἀποδεικνύουσι μεταγενέστεραι ἐπιγραφαὶ καὶ ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα· π. χ. sepoltura ἤδη τῷ 558 μ. Χ., ἰταλιστὶ δὲ sepolcro, colomna ἀντὶ τοῦ columna (στήλη), ἰταλ. colonna.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχαϊκὸν i καίτοι μὴ ἐκ τῆς ἰσχνάνσεως τοῦ a γινόμενον τρέπεται εἰς u πρὸ τῶν χειλεοφώνων, ὡς testu-monium (μαρτυρία) ἐκ τοῦ testi-s (μάρτυς)· carnufex (δήμιος, σαρκοφάγος,) ἐκ τοῦ σελ. carni- (κρέας), καὶ τὰ ὅμοια.

Τὸ e τίθεται κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς τελευταίαις συλλαβαῖς πρὸ τῶν ἐῤῥίνων· π. χ. septem, ἑλλ. ἑπτά· nomen σανσ. nā′man-, cornicen (κεραταύλης), ῥίζ. can· ovem ἐκ τοῦ ovim καὶ ἐν τοῖς πλείοσι τοῖς εἰς i σελέχεσιν. Ἐν τῇ ἑν. αἰτ. τῶν εἰς a στελεχῶν ὅμως κεῖται o, u, ὡς novo-m, novu-m· πρὸ πάντων ὅμως τίθεται e πρὸ τοῦ r· π. χ. camera ἐκ τοῦ καμάρα, operis ἀλλὰ καὶ nominis· stetêrunt ἐκ τοῦ *stetis-onti· πρβλ. stetis-ti· veher-is ἐκ τοῦ vehis, πρβλ. vehit-ur, κτλ.

Καὶ πρὸ τοῦ r κεῖται μᾶλλον o ἀντὶ u· π. χ. fo-re, forem, ῥίζ. fu (fu-turus ἐσόμενος), ancora ἐκ τοῦ ἑλλ. ἄγκυρα· ἀλλ' ὅμως καὶ robur (δρῦς), ebur (ἐλεφαντόδους) εἰς ur ἴσως ἕνεκα τοῦ προηγουμένου b.

Ἔτι τίθεται e πρὸ πλειόνων συμφώνων συναλλασσομένων μετὰ τοῦ i πρὸ ἑνὸς συμφώνου μᾶλλον τιθεμένου· π. χ. judex (δικαστής), ἀλλὰ judicis· eques-ter (ἱππικὸς) ἀντὶ τοῦ *equet-ter, *equit-ter, ἀλλὰ equit-em· asellus (ὀνίσκος) ἐκ τοῦ *asin(u)lus, πρβλ. asinus (ὄνος)· consecro (καθιερῶ), abreptus (ἁφαρπασθείς), κτλ. Πρὸ τοῦ ng ὅμως μένει i ἐν τοῖς attingo, infringo καὶ τοῖς ὁμοίοις.

Οἱ συνδυασμοὶ τῶν φθόγγων ent, end καὶ unt ταλαντεύονται· π. χ. fer-ent-em ἀλλὰ καὶ e-unt-em ἐκ τοῦ *e-ont-em, ἔνθα ὁ ἀρχαιότερος φθόγγος o, u ὡς καὶ ὁ e διετηρήθη ἕνεκα τῆς ἀνομοιότητος· π. χ. volunt-arius· faciendus καὶ faciundus ἀμφότερα ἐκ τοῦ *faciondus, διετηρήθη ἐν τῷ sacris faciundis καὶ jure dicundo, καὶ τὰ ὅμοια. Μετὰ τὸ u κεῖται πάντοτε e, ὡς tuendus, restituendus. Ἐν πᾶσι τούτοις τὸ a εἶναι τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν.

Τὸ a ἰσχναινόμενον συνηθέστατα εἰς i κεῖται πρὸ τοῦ n καὶ τῶν ὀδοντοφώνων ἐν γένει· π. χ. μηχανή, ἀλλὰ māchina, nominis, hominis, cecini ἐκ τῶν ἀρχικῶν στελεχῶν gnāman, ghaman-,ka-kan-, κτλ.

Διὰ τῆς ἀνομοιότητος ἀποφεύγεται ἡ σύγκρουσις ἐντελῶς ὁμοίων φωνηέντων· π. χ. veritas (veru-s ἀληθὴς), ἀλλὰ pie-tas (piu-s εὐσεβὴς), ebrie-tas (ebriu-s μέθυσος), καὶ ἄλλα, οὐχὶ ὅμως καὶ pii-tas, κτλ. Ἔτι equit -is (eques), ἀλλὰ abiēt-is (abies), ariêt -is (aries), pariet-is (paries), divīnus (divu-s θεῖος), ἀλλὰ alienus (aliu-s), lēvigare, (lēvi-s ἐλαφρός), ἀλλὰ variegare (variu-s ποικίλος), καὶ ἕτερα. Τὸ πρῶτον φωνῆεν μεταβάλλεται ἐν τῷ meio ἐκ τοῦ *mîgjo, *mīio· ei, dei εἶναι ἀρχαιότερον καὶ ὀρθότερον τοῦ ii, dii κτλ. Ἕνεκα τῆς ἀνομοιότητος τὸ o διετηρήθη μακρότερον μετὰ τοῦ u καὶ v· π. χ. equos, equom, novem, mortuos, καὶ ἕτερα.

Διὰ τῆς ἀποβολῆς συμφώνων γίνεται μεταβολὴ τῶν φωνηέντων καὶ μάλιστα 1) *ἀντικαταστατικὴ ἔκτασις τῶν φωνηέντων, καὶ* 2) *συναίρεσις.*

1) *Ἀντικαταστατικὴ ἔκτασις*· π. χ. pēs aries=*ped-s, *ariēt-s· συνήθως τὸ φωνῆεν ἐνταῦθα βραδύτερον ἐβραχύνθη· π. χ. pedês ἐκ τοῦ pedēs=*pedêt s, patêr ἐκ τοῦ patēr (πατὴρ)=*pater-s· ferēns=*ferênt -s (πρβλ. φέρων=*φέροντ-ς)· καὶ μάλιστα ἀποβαλλομένου τοῦ ἐῤῥίνου πρὸ τοῦ s· π. χ. πληθ. αἰτ. τῶν εἰς a στελεχῶν εἰς-os (novōs) =ons, ἀρχ. τύπ. navans· εἰς τὸ συγκριτικὸν-ior-, iorem ἐκ τοῦ jans,-jansam κτλ. Ἔτι pōno (τίθημι)=*posno (πρβλ. posui), quini (ἀνὰ πέντε)= *quincni· examen (σμῆνος)=*exagmen (âg-o). Ἰδίως ἀποβάλλεται g πρὸ j· π. χ. major (μείζων)=*mâg -ior (πρβλ. mag-nus, μέγας), ājo (λέγω) =*ag-io (πρβλ. ad-âgi-um παροιμία), κτλ.

2) *Συναίρεσις.* π. χ. amārunt, amāsti, nōruut, amō (ἐκ τοῦ *amao)· novīs=*no-

vo-is, nova-is ἐκ τοῦ *novo-bios, nova -bios, καὶ ἕτερα. Καὶ ἐν τῷ τοῦ παρακειμένου ἀναδιπλασιασμῷ ἴσως συμβαίνει τὸ αὐτό· π. χ. fēci ἐκ τοῦ *fefici (πρβλ. cecini) ἐπίσης jēci, frēgi, καὶ ἕτερα.

Ἴσχνανσις ἢ ἐκλέπτυνσις φωνηέντων, μηδόλως περιοριζομένη ἐπὶ τῶν ἀτόνων συλλαβῶν, εἶναι λίαν συνήθης ἐν τῇ λατινικῇ, συμβαίνουσα πρὸ πάντων εἰς τὰς πρὸς σχηματισμὸν τῶν λέξεων προσφύσεις, εἰς τὰς συνθέσεις καὶ τὴν ἀναδίπλωσιν, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ῥιζικὰς συλλαβάς. Οὕτως ἰσχναίνεται τὸ a εἰς e· π. χ. fall-o fef-ell-i, parco pe-perc-i, factus perfectus κτλ.

Τὸ a εἰς u διὰ τῆς μέσης βαθμῖδος o· π. χ. cap-io, oc-cup-o, da-tus, ἀρχ. τυπ. da ta-s κτλ.

Τὸ a εἰς i διὰ τῆς μέσης βαθμῖδος e· π. χ. fac-io con-fic-io, pa-ter Ju-pi-ter, cad-o, ce-cid-i κτλ. τὸ δὲ e ἀντὶ τοῦ i ἐν τοῖς tubi-cen, pe-per-ī, oper-is ἀντὶ τοῦ *opis -is (opos-os ἀρχ. τύπ. apas-as) καὶ ἕτερα·

Τὸ a εἰς ē· π. χ. hāl-o an-hēl-o.

Τὸ æ εἰς ī· π. χ. quaer-o in-quīr-o, caed-o ce-cī d-i con-cī d-o κτλ.

Τὸ au εἰς ō, ū· π. χ. causa ac-cūso, fauc-es suf-fōco, plaud-oex-plōd o, κτλ.

Μακρὰ φωνήεντα καὶ δίφθογγοι βραχύνονται εἰς i· π. χ. gnō-tus co-gni-tus, jouro (jūro) pe-iêro, de-iêro (jêro ἀντὶ τοῦ *jiro μετὰ e ἀντὶ τοῦ i πρὸ τοῦ r (ἔνθα ἀνωτ. περὶ ἀφομοιώσεως).

Πρὸ τῶν δευτερευουσῶν προσφύσεων καὶ εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος τὰ στελέχη εἰς o, u πρὸ συμφώνων ἰσχαίνουσι τὸν ληκτικὸν τοῦ στελέχους φθόγγον εἰς i· π. χ. duri-tas, duri-ties, στελ. duro- (durus, σκληρὸς), corni-culum, corni-cen, corni-ger , στέλ. cornū (κέρας) καὶ ἕτερα.

Πρὸ τῶν φωνηέντων μένει u· π. χ. fructu -arius, fructu-osus, ζέλ. fructu- (καρπός). ἐπίσης μένει καὶ πρὸ χειλεοφώνων· π. χ. locu -ples, quadru-pes, quadru-plex.

Καὶ ἡ *βραχύτης* τῶν φωνηέντων συμβαίνει εἰς τὰς ἀτονίστους ληκτικὰς συλλαβάς. Οὕτω τὸ ā τοῦ θηλυκοῦ ἦν ἀρχῆθεν ā (ἑλλ. ᾱ, η), τούτου δ' ἕνεκα ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ ἐνίοτε ἦν ἔτι μακρόν. Τὸ ê τῆς ἑν. ἀφαιρ. τῶν εἰς i στελεχῶν καὶ τῶν ἀναλόγων συμφωνολήκτων στελεχῶν ἦν ἀρχῆθεν-ait, ἐξ οὗ-aid, -eid-,ēd-,ī d, ἀκολούθως ἐγένετο -ei,-ē,-ī, ὅθεν patrē· τὸ ē τῶν παραγώγων ῥημάτων φαίνεται ἐνίοτε βραχύ· π. χ. cavê, jubê· τὸ ī ἐν τοῖς mihī, tibī, ubī κτλ. ἐγένετο διὰ βραχύνσεως ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ī, ei, τὰ δὲ mihei, tibei, ubei κτλ. συχνάκις ἀπαντῶσι. Τὸ ληκτικὸν ô ἦν ἀρχῆθεν πάντοτε μακρόν· π. χ. homō=homon-s· agō, ἑλλ. ἄγω, ἀρχ. τύπ. ag-āmi, ἐξ οὗ πρῶτον ἀποβολῇ τοῦ mi ag-ā· egō ἑλλ. ἐγὼ κτλ.

Πρὸ τοῦ ληκτικοῦ t γίνεται συχνάκις βραχύτης· π. χ. amât ἀντὶ -āt=-ait, aat ἐκ τοῦ ajati, πρβλ. amā-mus. Ἐπίσης -et,-it τῶν παραγώγων ῥημάτων καὶ ἐν τῇ εὐκτικῇ ἐκ τοῦ -ēt, -īt, ἀρχαιότερον -eit· καὶ τὸ it τοῦ παρακ. ἀρχαιότερον ἦν -eit καὶ τὰ ὅμοια. Τὸ αὐτὸ καὶ πρὸ ἑτέρων συμφώνων· π. χ. -îs τῆς εὐκτικῆς, fecerîs ἀντὶ τοῦ -īs ἄλλως ὑφεστῶτος, ὡς fecerīs· patêr ἐκ τοῦ patēr, (πρβλ. πατὴρ) ἀντὶ τοῦ *paters· -ôr ἐν τῇ ἑν. ὀνομ. ἐκ τοῦ -ōr· π. χ. censōr (τιμητής) ἐκ τοῦ cens tor-s καὶ πλεῖστα ἕτερα.

Ἡ συστολὴ ἐν ταῖς ἀτονίστοις συλλαβαῖς ἄγει μέχρι τῆς ἐντελοῦς ἐξαφανίσεως ἤτοι ἀποβολῆς καὶ ἐκβολῆς τῶν φωνηέντων (πρβλ. ἀν. σελ. 29—30.)

Ἡ *ἀποβολὴ* ληκτικῶν φωνηέντων ἢ ἐγένετο ἐν τῇ γλώσσῃ βραδύτερον, ὡς animal ἀντὶ τῶν ὑφεστώτων animale, dic ἀντὶ τοῦ dice, hoc ἀντὶ τοῦ hoce κτλ., ἢ εἶναι ἀρχαιοτέρα, ὡς vehis ἀντὶ τοῦ *vehisi, ἀρχ. τύπ. vaghasi· est, vehit ἀντὶ τῶν *esti, *vehiti, ἀρχ. τύπ. asti, vaghati, κτλ.

Ἡ *ἐκβολὴ* ἀσθενῶς τονιζομένων φωνηέντων εἶναι συνηθεστάτη ἐν τῇ λατινικῇ συμβαίνουσα α′.) πρὸ φωνηέντων· π. χ. minor, minus ἀντὶ τῶν *minior, *minius, nullus ἀντὶ ne-ullus κτλ., ἔνθα οὐδεμία συναίρεσις ἐννοητέα, ὡς ἐν τοῖς un-oculus (uno-oculus), sem-ânimus (semi-animus), κτλ. β′.) πρὸ συμφώνων συνηθέστατα· π. χ. alumnus, vertumnus ἀντὶ τῶν *alumenus, *vertumenus (ἑλλ. πρόσφυσις -μενο-, σανσ. -māna-)· stella ἀντὶ τοῦ *sterla ἐκ τοῦ *ster-ula, puella ἀντὶ τοῦ *puerla κτλ. Ἡ ἐκβολὴ συμβαίνει μάλιστα μεταξὺ ὁμοίων συμφώνων. Τὸ ἄτονον i πανταχοῦ σχεδὸν ἐκβάλλεται καὶ ἐξαφανίζεται· π. χ. dixti ἐκ τοῦ dixisti, valde ἐκ τοῦ valide, gaudes ἐκ τοῦ *gavides (gavisus) κτλ.

Ἐν τῇ κλίσει σπουδαία ἰδίως εἶναι ἡ ἐκβολὴ τῶν ἀρχικῶν a καὶ i, δηλ. o ἢ u καὶ i πρὸ τοῦ s τῆς ἑν. ὀνομ. Οὕτω γίνεται puer καὶ τὰ ὅμοια ἐκ τοῦ *puers καὶ τοῦτο ἐκ

τοῦ puero-s, puerus (σωζομένου ἔτι), vir ἐκ τοῦ *virs, *viros, acer ἐκ τοῦ acris καὶ ἕτερα. Τοῦτο συμβαίνει συνήθως, ὡς γνωστόν, μετὰ τὸ r προηγουμένης βραχύνσεως. Οὕτω quatuor ἀντὶ τοῦ *quatuors, *quatuores, πρβλ. ἑλλ. τέσσαρες, σανσ. katvā'ras· ἐξαφανισθέντος δὲ τοῦ φωνήεντος ἀπεβλήθη καὶ τὸ s. Ἀπηρχαιωμένοι τύποι εἰσὶν οἱ famul ἀντὶ τοῦ *famuls ἐκ τοῦ famulos, damnas ἀντὶ τοῦ *damnats ἐκ τοῦ damnatos, alis ἀντὶ τοῦ alios, Sallustis, Clodis ἀντὶ τῶν Sallustius, Clodius καὶ ἕτερα.

Συχνότατα ἐκβάλλεται τὸ i τῶν εἰς i στελεχῶν, ἐξ οὗ εὐθὺς προλεαίνεται ἐν τῇ ὀνομ. ἡ ἐν τῇ λατινικῇ τὰ μάλιστα συμβαίνουσα συγχώνευσις αὐτῶν μετὰ τῶν συμφωνολήκτων στελεχῶν· π. χ. primas ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου primatis, gens ἐκ τοῦ *gents καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *gen-ti-s, ῥίζ. gen, ἀρχ. gan, mors ἀντὶ τοῦ mor-ti-s, ῥίζ. mor, ἀρχ. mar (θνήσκειν) μετὰ τῆς προσφύσεως ti, ἀρχ. τύπ. λοιπὸν gan-ti-s, mar-ti-s καὶ ἕτερα.

Ἐνίοτε ἐν τῇ λατινικῇ γίνεται *παρεμβολὴ βοηθητικοῦ φωνήεντος*· π. χ. s-u-m ἐκ τοῦ *es-mi, es-u-mi, ἀρχ. as-mi· s-u-mns ἐκ *es-mus *esu-mus, ἀρχ. as-masi· vol-u-mus ἐκ τοῦ *vol-mus, ἀρχ. τύπ. var-masi, πρβλ. vol-t, ἀρχ. τύπ. var-ti· tegu-mentum εἶτα teg-imentnm καὶ tegmentum, drachuma ἐκ τοῦ δραχμή, techina ἐκ τοῦ τέχνη καὶ ἕτερα ξενικά.

Πρὸ τοῦ r τὸ e=i· π. χ. rub-e-r ἀντὶ τοῦ *rubr ἐκ τοῦ rubrs *rub-ro-s=ἑλλ. ἐ-ρυθ-ρός, σανσ. ἐπίσης μετὰ παρεμβεβλημένου βοηθητικοῦ φωνήεντος rudh-i-ra's, ἀρχ. rudh-ra-s· gener ἀντὶ τοῦ gen-r(o-s), ἑλλ. γαμβρὸς ἀντὶ τοῦ *γαμ-ρός κτλ.

Τὸ συνηθέστατον τοῦτο βοηθητικὸν i δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἴσχνανσις ἀρχαιοτέρου u ἢ e ἄνευ σταθερῶν κανόνων παρεμβαλλόμενον· π. χ. mor-i-turus καὶ mor-tuus, or-i-turus καὶ ortus καὶ ἕτερα. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν συμφωνολήκτων ῥιζῶν ἀπαντᾷ τὸ i τοῦτο καὶ ἐν φωνηεντολήκτοις ῥιζικαῖς καταλήξεσι· π. χ. tu-i-tus καὶ tu-tus, ru-i-turus, di-ru-i-tus καὶ ru-tum, di-ru-tus κτλ.

ΣΥΜΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Τὰ σύμφωνα τῆς ἑλλ. εἰσὶ τάδε·

Σύμφωνα.

	ἀκαριαῖα			*συνεχῆ*			
	ψιλὰ		δασέα	συριστικὰ	ἐῤῥῖνα		ὑγρὰ
	ἄφων.	ἡμίφ.	ἡμίφ.	ἄφωνα ἡμίφωνα.	ἡμίφ.	ρ. καὶ λ	φθόγ.
οὐρανικὰ	κ	γ	χ	ʿ (δασεῖα)	γ		ἡμίφ.
ὑπερωϊκὰ						λ	ρ
γλωσσικὰ							
ὀδοντικὰ	τ	δ	θ	σ	ν		
χειλικὰ	π	β	φ	(F)	μ		

Ὡς πρὸς τὰ σύμφωνα ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἀ) διετήρησε τὰ ἀρχικὰ δασέα, οὐχὶ ὅμως ὡς ἡμίφωνα, ἀλλ' ὡς ἄφωνα· π. χ. τὸ χ=kh, τὸ θ =th, τὸ φ=ph, αὕτη δὲ ἀποδεικνύεται ἡ ἀρχαιοτάτη σημασία τῶν φθόγγων τούτων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ· ἡ προφορὰ ὅμως τοῦ χ, φ, ὡς συριστικῶν, καὶ τοῦ θ ὡς προφέρεται παρ' ἡμῖν, εἶναι νεωτέρα, ἐν μέρει δὲ λίαν ὀψὲ εἰσαχθεῖσα.

β'.) ἡ ἑλλ. γλῶσσα ἀποστρέφεται τὰ ἀρχικὰ συριστικά· τὸ j ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ προσιτῇ ἡμῖν καταστάσει τῆς γλώσσης διαγιγνώσκομεν μόνον ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ, ὡς φθόγγος ὅμως καθ' ἑαυτὸν ἀπώλετο· τὸ v διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ ὡς F· τὸ δὲ s ἔμεινε σχεδὸν μόνον ὡς ληκτικὸν λέξεως, ἔτι δὲ πρὸ τῶν ἀφώνων καὶ μετ' αὐτὰ (ξ, ψ) ὅτε καὶ πρὸς ἕτερόν τινα ἀφωμοιώθη φθόγγον. Πρὸ φωνηέντων μεταβάλλεται εἰς δασὺ ʿ μεταξὺ δὲ φωνηέντων ἐντελῶς ἐκβάλλεται. Ὡς δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις, πλὴν τῆς ζενδικῆς, τὸ λ καὶ ρ πολλαχῶς συναλλάσσονται. Ἐν γένει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς πρὸς τὰ σύμφωνα ἔμεινε πιστοτέρα τῇ ἀρχεγόνῳ ἰνδογερμανικῇ γλώσσῃ ἢ ἡ σανσκρίτη καὶ αἱ πλεῖσαι τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν.

Περὶ δὲ τῶν φθογγολογικῶν νόμων τῶν συμφώνων ἡ ἀποβολὴ ἰδίως τῶν ἀρχικῶν συριστικῶν καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀποβολῆς καὶ τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν ταύτης προκύπτουσαι μεταβολαὶ ἐπὶ τοὺς παρακειμένους φθόγγους ἐπήνεγκον ἱκανὰς παραλλαγὰς τῆς ἀρχαιοτέρας καταστάσεως τῶν φθόγγων. Ἐπίσης ἐπενήργησε μεγάλως καὶ ἡ ἀφομοίωσις. Πρὸ τοῦ ς ἀποβάλλονται ὅλα τὰ ὀδοντόφωνα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ καὶ τὸ ν ἐκτεινομένου τοῦ προηγουμένου φωνήεντος εἰς ἀντικατάστασιν. Ἐπίσης ἱκανὸν ἐπενεργοῦσι καὶ τὰ ὑπερωϊκὰ j, i (ζητακισμός). Τέλος δὲ μόνον ὀλίγα σύμφωνα τίθενται ὡς ληκτικὰ λέξεως· ὡς δὲ εἰπεῖν ὡς πρὸς τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῶν συμφώνων ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμοιάζει ταῖς σχετικῶς νεωτέραις γλώσσαις.

Α'. Ἀρχικὰ σύμφωνα ἀκαριαῖα. 1) ψιλὰ ἄφωνα κ, τ, π.

ά.) Τὸ ἀρχικὸν k=τοῖς ἑλλ. κ, γ, π, τ, (κj =σσ· πρβλ. κατωτ. τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους). Τὸ ἑλλ. κ=τῷ ἀρχικῷ k· π. χ. καρδ-ία, λατ. cord, σανσ. hrd ἀντὶ *khard, ἀρχ. kard· κεῖ-μαι, κοί-τη, ῥίζ. κι, σανσ. çi καὶ ἀρχ. ki· κύων, κυν-ός, σανσ. ϛél. çvan-, ἀρχ. kvan-· κλυ-τὸς ῥίζ. κλυ, σανσ.çru, γοτθ. hlu, ἀρχ. kru· λευκ-ός, ἀμφι-λύκ-η (ἠώς, λυκαυγὲς) ῥίζ. λυκ, σανσ. ruk', ἀρχ. ruk κτλ.

Σημ. Τὸ ξ εἶναι μόνον διακριτικὸν τῆς γραφῆς σημεῖον τοῦ κσ· π. χ. δείξω=*δείκ-σω· δεξιὸς=*δεκ-σιος *δεκ-τιος, πρβλ. λατ. dexter, σανσ. da'ks'-inas κτλ.

Τὸ ἑλλ. γ εἶναι ἔσθ'ὅτε ὀψιαιτέρα μαλάκυνσις τοῦ κ διατηρηθὲν οὐχὶ σπανίως παρ' αὐτῷ· π. χ. ῥίζ. φραγ ἐν τῷ ἐ-φράγ-ην μετὰ ἐνεστῶτος φράσσω=*φράκjω (ὅρα τοὺς φθογγολ. νόμους), λατ. farc-io (σάττω, πληρῶ)· ῥίζ. μαγ ἐν τῷ ἐ-μάγ-ην, μάγ-ειρος, μαγ-είς, ἀλλὰ καὶ μάσσω =*μάκ-jω, πρβλ. τὸ λατ. macerare (μαλάσσω), ῥίζ. mak· ῥίζ. πλαγ. ἐν τῷ πληγ-ή, ἐξ-ε-πλάγ-ην καὶ πλήσσω, δηλ. *πληκ-jω, λιθ. plàk-ti, ἐνεστ. plak-û κτλ.

Τὸ ἑλλ. π=τῷ ἀρχ. k· π. χ. ῥίζ. πεπ (βράζειν) ἐν τῷ πέ-πεπ-ται, πέψω δηλ. πέπ-σω, πέπ-ων (ὥριμος) καὶ πεκ ἐν τῷ πίσσω=*πικ-jω ἀρχ. kak, λατ. coc· πέντε, αἰολ. πέμπε, πέμπ-τος, πεμπ-άζειν, λατ. quinque, ἀρχ. kankan· ῥίζ. πο ἐν τῷ ποῦ, πῶς, πότερος, ἰων. ἔτι κοῦ, κῶς, κότερος, λατ. quo, γοτθ. hva, σανσ. λιθ. σλαυ· καὶ ἀρχ. ka κτλ.

Τὸ ἑλλ. τ=τῷ ἀρχ k ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἀντωνυμικοῖς καὶ ἀριθμητικοῖς στελέχεσι· π. χ. τί-ς, λατ. qui-s, σανσ. *ki-s (ἐν τοῖς nā—kis, mā-kis οὐδείς), ἀρχ. ki-s· τε (καί), ἀρχ. ka, σανσ. k'a λατ. -que, γοτθ -u-h ἀντὶ *-ha· πρβλ. πό-τε δωρ. πό-κα, ἄλλο-τε δωρ. ἄλλο-κα κτλ.

β'.) Τὸ ἀρχ. t=τῷ ἑλλ. τ· (tj=σσ· πρβλ. τοὺς φθογγολ. νόμους)· π. χ. τὸ(τ), ἀρχ. καὶ σανσ. ta-t (ἐν. ὀν. καὶ αἰτ. τοῦ ἀρχ. στελέχους τῆς δεικτ. ἀντ. -ta-)· ῥίζ. τα, τεν ἐν τῷ τέ-τα-κα, τά-νυμαι, τείνω=*τεν-jω, ἀρχ. καὶ σανσ. ta, tam· ῥίζ. στα ἐν τῷ στα-τός, στάσις, ἵ-στη-μι, ἀρχ. καὶ λατ. sta· ῥίζ. στεγ ἐν τῷ στέγ-ω, στέγ-ος, λιθ. ῥίζ. steg, ἀρχ. stag, κτλ.

Ἡ συμπλοκὴ κτ διετηρήθη ἐν πολλοῖς παραδείγμασι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μόνον, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς μετετράπη εἰς ks· π. χ. ἑλλ. στέλ. τέκτον-, σανσ. taks'am-· ἄρκτος=λατ. ursus, κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τῆς λατινικῆς ἀντὶ *urcsus, ἐκ τοῦ *urctus, σαν. r'ks'as, ἀρχ. τύπ. *ark-ta-s.

γ') Τὸ ἀρχ. p=τῷ ἑλλ. π· π. χ. ῥίζ. πο, πι, (πίνειν) ἐν τῷ πό-σις, πέ-πο-μαι, πέ-πω-κα πί-νω· πό-σις (ὁ σύζυγος), ἀρχ. καὶ σανσ. pa -tis (κύριος)· στελ. πα-τερ, ἀρχ. patar, ῥίζ. pa (προστατεύειν) κτλ.

Ἀρχικὰ σύμφωνα ἀκαριαῖα. 2. ψιλὰ ἡμίφωνα γ, δ, β. ά) Τὸ ἀρχικὸν g=τοῖς ἑλλ. γ, β. Τὸ ἑλλ. γ=τῷ ἀρχ. g (περὶ τοῦ ζ=γj πρβλ. τοὺς φθογγολ. νόμους)· π. χ. ῥίζ. γεν ἐν τῷ γέν-ος, γί-γ (ε) ν-ομαι, σανσ. g'an, ἀρχ. gan, ῥίζ. γνο=gna ἐκ τοῦ gan ἐν τῷ γι-γνώ-σκω, γνώ-μη· ῥίζ. ζυγ, ἀρχ. jug ἐν τῷ ζεύγ-νυμι, ζυγ-ὸν κτλ.

Τὸ ἑλλ. β=ἀρχ. g· π. χ. βα ἐν τῷ βί-βη-μι, βά-σκω=ἀρχ. καὶ σανσ. ga=βαίνειν, ἐν τῇ σανσ. gi-gami, ἀρχ. ga-ga-mi, σανσ. ga'-k'k'hāmi, ἀρχ. ga-ska-mi· βαρὺς=σανσ. guru's ἀντὶ τοῦ ἀρχ. garus· βάριστος=σανσ. ga'ris'tas, ἀρχ. garistas, πρβλ. λατ. gravis. Παρὰ Βοιωτοῖς βανὰ=γυνὴ διατηρηθέντος τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος α, ἀρχ. τύπος ἀμφοτέρων gana, ῥίζ. gan (=γεννᾰν)· βίFος (βίος), σανσ. gī-va's λιθ. gj'vas, γοτθ. kvius, ἀρχ. τύπ. gigvas (ζωηρὸς) κτλ.

β'. Τὸ ἀρχικὸν d=τῷ ἑλλ. δ (περὶ τοῦ ζ=δj πρβλ. κατωτ. τοὺς φθογγολογ. νόμους)· ῥίζ. δο ἀρχ. da (διδόναι), ἐνεστ. δί-δω-μι, ἀρχ. da-da-mi· ῥίζ. δακ, ἐνες. δάκ-νω, σανσ. ῥίζ. daç, ἀρχ. dak· ῥίζ. Fid, ἀρχ. vid (ὁρᾶν),

παρακ. Foῖδα, γοτθ. vait, ἀρχ. τύπ. vivāida κτλ.

γ′. Τὸ ἑλλην. β ὡς ἀρχικὸν τοιοῦτον σπανιώτατα ἀποδεικνύεται· π. χ. βλη-χή, βλη-χάομαι, λατ. bāl-are, σλαυ. ble-ja, ἀγ. blazan· βραχύ-ς, λατ. bre-vis ἐκ τοῦ *breguis, σλαυ. brûz-û καί τινα ἕτερα.

Ἀντὶ τοὺ γ, δ, β δὲν τίθεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ χ, θ, φ.

3. Δασέα ἄφωνα χ, θ, φ· ά) Τὸ ἀρχικὸν gh=τῷ ἑλλ. χ (περὶ τοῦ χj=σσ πρβλ. κατωτέρω τοὺς φθογγολογ. νόμους)· π. χ. χήν, γερμ. gans, ἀρχ. τύπ. gansis, σανσ. hãsa′-s δηλ. *ghansas, λιθ. z′asis. σλαυ. gāsi· ῥίζ. χυ ἐν τῷ χέF-ω, χύσις, γοτθ. ῥίζ. gu-t νεογερμ. gu-ss· ῥίζ. ἀχ, ἀγχ ἐν τῷ ἄγχ-ω, ἄχ-νυμαι, ἄχ-ομαι, ἄχ-ος, ἄχ-θος, ἀρχ. agh, σανσ. ăh, λατ. ang, γοτθ. aggv κτλ.

β′. Τὸ ἀρχικὸν dh=τῷ θ (περὶ τοῦ dj=σσ πρβλ. κατωτ. τοὺς φθογγολογ. νόμους)· π. χ. ῥίζ. θε, ἀρχ. dha (τιθέναι), ἐνες. τίθημι, ἀρχ. καὶ σανσ. da′dhāmi· μέθυ, ἀρχ. καὶ σανσ. ma′dhu, ἀγ. mĕtu· ῥίζ. ἰθ. ἐν τῷ αἴθω (ἀνάπτω), ἀρχ. καὶ σανσ. ῥίζ. idh κτλ. Τὸ θερμὸς ὅμως σανσ. gharma′s, λατ. formus, πρβλ. σλαυ. grê-ti, γερμ. warm, ἐκ τοῦ *gwarm, ῥίζ. θερ, ἐξ οὗ θέρομαι καὶ θέρ-ος, ἀρχ. καὶ σανσ. ghar, ἔχει θ ἀντὶ χ.

γ′. Τὸ ἀρχικὸν bh=τῷ ἑλλ. φ· π. χ. ῥίζ. φα ἐν τῷ φα-ίνω, φά-σις· ῥίζ. φα (λέγειν) ἐν τῷ φη-μί, φά-σκω, φά-τις, φω-νή, ἀρχ. καὶ σανσ. bha, σανσ. bha′mi (φαίνομαι), bhâ-s, (φωτίζειν, φαίνεσθαι), bh-âs (λέγειν, ὁμιλεῖν), λατ. fari· ῥίζ. φερ, ἐνεστ. φέρω λατ. fer, fero, ἀρχ. καὶ σανσ. bhar, bha′rāmi, γοτθ. bar, baira κτλ.

Ῥίζαι ἀπὸ δασέος ἀρχῆθεν ἀρχόμεναι καὶ εἰς δασὺ λήγουσαι ψιλοῦσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ ἀρκτικὸν δασύ· πῆχυ-ς (τὸ μέρος τῆς χειρός), ἀντὶ *φῆχυς, ἀρχ. σκανδ. bogr, ἀγ. buoc, σανσ. bāhu′-s (βραχίων) ἀντὶ τοῦ *bhāghu-s· πυθ-μὴν ἀντὶ *φυθ-μήν, σανσ. budh-na′-s (ἔδαφος) ἀντὶ *bhudh-na-s, ἀγ. bod-am, λατ. fu-n-d-us· πενθ-ερός, πενθ-ερά, πεῖσμα (σχοινίον) ἀντὶ *πένθ-μα ἐκ ῥίζ. πενθ ἀντὶ *φενθ (γερμ. binden συνδέειν), σανσ. bandh, καὶ *bandh-u-s συγγενής, καὶ τὸ γοτθ. band ἐνεστ. binda κτλ.

Β′. Ἀρχικὰ συνεχῆ σύμφωνα j, s, v. 1) Τὸ ἀρχικὸν j=τοῖς ἑλλ. ι, ε, ζ, ῾,υ, καὶ ἀποβάλλεται· (περὶ τοῦ j εἰς ζ, σσ πρβλ. κατωτέρω τοὺς φθογγολ. νόμους). Ἐκ τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ j πρὸς ἄλλα σύμφωνα, ὡς κέῤῥω ἀντὶ *κερjω, ἐλάσσων ἀντὶ *ἐλαχjων κτλ. ἔπεται, ὅτι τὸ j ἐν τῇ ἑλλ. ἀπώλετο ὀψιαίτερον. Ὅτι τὸ j ὑπῆρξέ ποτε ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, φαίνεται ἔτι ἐκ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ ἀρκτικοῦ συμφώνου τοῦ ὁμηρικοῦ ὥς=τῷ ἀρχ. jat (ἀφαιρ. τοῦ στελ. ja-) καὶ τοῦ ἵετο, ἱέμενος καὶ ἐφ. ἐκ τοῦ ἀρχ. ja (ἰέναι)· ἔτι δὲ καὶ ἡ διὰ F γραφὴ ἀντὶ τοῦ j ἐν τῷ Fότι καὶ ΤλασίαFο.

Τὸ ἑλλ. ι=τῷ ἀρχ. j· π. χ. ἐν τῇ συνήθει πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καταλήξει ἀρχ. ja, ἑλλ. ιο· πάτρ-ιο-ς ἀρχ. patar-ja-s· τελείω, ἐξ οὗ τελέω ἀντὶ *τελεσ-jω, = ἐνεστ. διὰ τοῦ ja ἐκ τοῦ στελέχους τέλεσ-(τέλος) καὶ τῆς προσφύσεως -ja- κτλ.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ j μετὰ τὰ ὑγρὰ ἀρχῆθεν κείμενον μετατίθεται ἔμπροσθεν αὐτῶν ὡς ι· π. χ. φθείρω ἐκ τοῦ *φθέρ-jω κτλ.

Τὸ ἑλλην. ε=τῷ ἀρχ. j· π. χ. κενεὸς ἀντὶ *κενjος ὡς δείκνυσι τὸ παρ' Αἰολεῦσι κέννος, τὸ σανσ. çūnja-s, ἀρχ. πιθανῶς kvanja-s· στερεὸς=στερῤῥὸς ἐκ τοῦ *στερjος, κτλ.

Τὸ ἑλλ. ζ=τῷ ἀρχικῷ j, ὅπερ φαίνεται ἀναπτῦξαν πρὸ αὐτοῦ δ, ὥστε ζ=δj· π. χ. ῥίζ. ζυγ ἐν τῷ ζεύγνυμι, ζυγόν, δju-γὸν = ζυγόν, λατ. jugum, σανσ. jugam κτλ· ῥίζ. λατ. σανσ, καὶ ἀρχ. jug· ζέω, ῥίζ. ζεσ, ἔ-ζεσ-μαι, ζεσ-τός, ἀγ. jes-am, γερμ. gaehren, ἀρχ. τύπ. τῆς ῥίζ. jas.

Τὸ ἑλλ. ῾ πνεῦμα = τῷ ἀρχ. j· π. χ. ἧπαρ, λατ. jecur, σανσ. jakrt· ἅγιος, σανσ. jagjas, ἀρχ. ῥίζ. jag· ὥρα, ζενδ. jāra, γοτθ. jēr, ἀγ. jar· ὑσ-μὶν (τοπ. ὑσ-μῖ-ν-ι), ὑσ-μίνη (μάχη), ῥίζ. ὑς πρὸ τοῦ μ ἀντὶ τοῦ *ὑθ.=σανσ. judh (μάχεσθαι), judh-mana-m ὑσμίνην καὶ κατὰ τὴν κατάληξιν ὅμοιον· ὑμε-ῖς, σανσ. jusᵛma′-t (ἀφαιρ.), λιθ. jūs κτλ.

Τελευταῖον τὸ j ἀποβάλλεται ὅλως ἐν τῇ ἑλληνικῇ· π. χ. ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰολ. ὔμμε-ς, πρβλ. σανσ. jusᵛma′-t (ἀφαιρ.)· ὅττι παρὰ Σαπφοῖ ἐκ τοῦ ϝελέχους δ-, ἀρχ. ja. Ἐν μέσῳ τῆς λέξεως συμβαίνει τοῦτο συνηθέστερον· π. χ. κατόπιν συμφώνων εἰς τὴν κατάληξιν τοῦ μέλλοντος -σω ἀντὶ *σjω, πρβλ. τὸν τύπον -σίω = τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. -sjāmi. Συνηθέστατα ἀποβάλλεται τὸ j μεταξὺ φωνηέντων, οὕτως ἐν ταῖς καταλήξεσι τῶν παραγώγων ῥημάτων -έω, -άω, -όω, αἵτινες ἀντιστοιχοῦσι ταῖς ἀρχικαῖς καὶ σανσκριτικαῖς εἰς -ajāmi· π. χ. φορέω=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. bhār-a′jāmi. Εἰς τὰ εἰς εω ἐκ τοῦ ειω, ὡς τελέω ἐκ τοῦ τελείω ἀντὶ *τελεσ-jω ἐκ τοῦ στελέχους τέλες-(τέλος), μετὰ τῆς προσφύσεως ja, εἰς τὰ εἰς -υω ἀντὶ -ujω ὡς φύω, ἀρχ. φυίω, ἀρχ. τύπ. bhujāmi κτλ. Εἰς τὴν ἑν. γεν. τοῦ ἀρσ. καὶ οὐδ. τῶν εἰς -ο-, ἀρχῆθεν εἰς -α-, στελεχῶν· π. χ. ἵππου ἐκ τοῦ ἵπποο καὶ τοῦτο, ὡς γνωστόν, ἐκ τοῦ ἵπποιο, ὅπερ αὖθις ἐκ τοῦ ἵπποσjο, ἀρχ. akvasja· πλέον καὶ πλεῖον, ἀρχ. τύπ. pra-jans, συγκριτικὸν ἐκ τῆς ῥίζης pra, par ἐν τῇ ἑλλ. πολ-ύ. Τὸ j λοιπὸν πρὶν ἢ ἀπολεσθῇ, εἶχε μεταπέσει εἰς ι.

2. Τὸ ἀρχικὸν s=τῷ ἑλλ. σ καὶ τῷ ῾ πνεύματι καὶ ἀποβάλλεται.

ά) Τὸ ἑλλ. σ=τῷ ἀρχ. ς ἐν τέλει τῆς λέξεως καὶ πρὸ ἀφώνων, σπανιώτερον δὲ πρὸ φωνηέντων· π. χ. ῥίζ. ἐς, ἀρχ. ἀς (εἶναι, esse), ἐσ-τί, ἀρχ. καὶ σανσ. as-ti. ῥίζ. μενες, ὀν. μένος, ἀρχ. καὶ σανσ. manas. Ἡ κατάληξις τῆς ἑν. ὀν. τοῦ ἀρσ. καὶ θηλ. εἰς-ς· π. χ. πόσι-ς, ὄψ=Fόπ-ς, ἀρχ. καὶ σανσ. pati-s, ἀρχ. vāk-s. Ἡ κατάληξις τῆς ἑν. γεν.-ος, ἀρχ. ας· π. χ. Fοπ-ὸς, ἀρχ. vāk-as, σανσ. vāk-as, κτλ. ῥίζ. στα, ἵστημι, ἀρχ. sta-stā-mi, λατ. καὶ ἀρχ. -sta. β′.) τὸ ἑλλ. ῾ πνεῦμα=τῷ ἀρχ. ς ἐν ἀρχῇ λέξεως πρὸ φωνηέντων καὶ τοῦ ἀρχικοῦ v· π. χ. ῥίζ. ἑδ, ἔδ-ος, ἔδ-ρα, ἕζομαι ἀντὶ *ἕδ-jομαι, λατ. sed, ἀρχ. καὶ σανσ. sad (καθῆσθαι)· ἑπτά, λατ. septem, ἀρχ. καὶ σανσ. saptan· ῥίζ. ἑπ, ἕπ-ω, ἕπ-ομαι, λατ. sequor, σανσ. ῥίζ. sak′, ἀρχ. sak· ὕπνος, ἀρχ. καὶ σανσ. sva′pnas κτλ.

Οὐχὶ σπανίως τὸ ῾ κατόπιν φωνήεντος ἐκ μέσου λέξεως μεταβαίνει εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸ τοῦ φωνήεντος· π. χ. ἱερὸς (ἰσχυρὸς, ἅγιος) ἐκ τοῦ *ἰέρος, ἰσερὸς=σανσ. isᵛira′-s (ἰσχυρὸς, θαῤῥαλέος)· Εἰπόμην ἐκ τοῦ* ἐ-ἑπόμην, *ἐ-σεπόμην, ῥίζ. ἑπ (ἕπεσθαι) ἀντὶ *σεπ, ἀρχ. sak· ἕως (αὐγὴ), ἀντὶ *ἔϝως ἐκ τοῦ* εὔως, *ἐFώς, πρβλ. αἰολ. αὔως ἀντὶ* αὐσως (ἠὼς μετ' ἐκτάσεως ἀντὶ *αF-σως), ἀρχ. τύπ. τοῦ στελ. aus -as-, πρβλ. σανσ. usᵛa′s (αὐγὴ), ἐπίσης ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης τὸ λατ. aurōra ἀντὶ *aus -ōs-a, ὡς ἐν τῇ ἑλλ. μετ' ἐπιτάσεως τῆς ῥίζης κτλ.

Ἐνίοτε τὸ ῾ εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη· φαίνεται, ὅτι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ ῾ καὶ ᾽ τοῦ σημιτικοῦ ἑλὶφ πρωΐμως ἤδη ἤρξατο νὰ ἀποβάλλεται (πρβλ. κατωτέρω γ′.). Οὕτω π. χ. ἐν τῷ ἵππος ἐκ τοῦ* ἰκFος, πρβλ. τὸν ἕτερον τύπον ἵκκος, λατ. equos, σανσ. a′çvas, ἀρχ. τύπ. akvas. Ὅτι ἐνταῦθα τὸ ῾ βραδύτερον εἰσήχθη, δεικνύουσι τὰ ὀνόματα Λεύκιππος, ᵛΑλκιππος ἀντὶ τοῦ* Λεύχιππος, *ᵛΑλχιππος· ὕσερος=τῷ σανσ. u′t-taras. Τὸ ὑ ἀπαντᾷ ὡς ἀρκτικὸν τοσοῦτον συνεχῶς ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ su, sva, ὥστε τὰ σπανιώτερον ἀπὸ ὑ ἀρχόμενα ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑ. Εἰς ταῦτα πιθανῶς ἀνάγεται τὸ ὕδωρ, βοιωτ. οὔδωρ, λατ. unda, σανσ. ud-am, ud-ak′am, γοτθ. vato, λιθ. vandû κτλ.

γ′.) Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ ἀρχικὸν s ἢ μᾶλλον τὸ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ s προκύπτον ῾ ἀποβάλλεται ἐντελῶς. Καὶ ἐν μέσῳ μὲν λέξεως ἰσχύει τοῦτο ὡς κανὼν, σπανίως ὅμως ἐν ἀρχῇ πρὸ φωνηέντων· ἐξ ἐναντίας πρὸ τοῦ ἀρκτικοῦ ρ καὶ ν συμβαίνει πάντοτε· π' χ. μένος, γεν. μένους ἐκ τοῦ μένεος καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ* μένεσος, ἀρχ. τύπ. καὶ σανσ. ma′nasas· φέρῃ ἐκ τοῦ* φέρεσαι, ἀρχ. bharasai· μῦς, γεν. μυὸς=λατ. mus, muris, ἀμφότερα δὲ ἐκ τοῦ* musas κτλ.

Ἐν ἀρχῇ πρὸ φωνηέντων τὸ ῾ ἀπεβλήθη ἐν τῷ ἀ-, ὅπερ ἐστὶν ἀντὶ τοῦ ἀ-, ὁ- ἐπίσης ἀ-παντώντων=ἀρχ. καὶ σανσ. sa- (ὁμοῦ)· π. χ. ἀ-δελφειὸς, ἀ-δελφὸς ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς μήτρας· ἄ-λοχος (ὁ τὸ αὐτὸ ἔχων λέχος)· ὅ- πατρος=ὁμόπατρος· οὕτω καὶ ἅ-πας· ἑτεὸς, σανσ. satja′-s· ῥίζ. ἐχ τοῦ ἔχ-ω=σανσ. sah· ἔ-σταλ-κα ἀντὶ *ἑ-σταλ-κα, *σε-σταλ-κα· ἔ-σπαρ-μαι καὶ πλεῖστα ἕτερα. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ ἀποβολὴ τοῦ ῾ πνεύματος, ὃ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἀπεβάλομεν ἐντελῶς, εἶναι ἤδη ἀρχαία.

Πρὸ τοῦ ν ἀπεβλήθη τὸ σ· π. χ. νυὸς (νύμφη), λατ. nurus, ἀγ. snur, snura, σανσ. snusᵛa ἀρχ. ἑλλ. τύπ. *σνυσο-ς· ῥίζ. νυ ἐν τῷ νεF-ω, παρατ. παρ' Ὁμήρῳ ἔννεον, ἐκ τοῦ* ἔ-σνεF-ον, ἀρχ. καὶ σανσ. snu (ῥέειν, στάζειν).

Πρὸ τοῦ ῥ τὸ ς ἀποβάλλεται· π. χ. ῥυ (ῥέειν) ῥέω, ῥυτὸς = σανσ. καὶ ἀρχ. sru, γερμ. παρεμβολῇ τοῦ t stru ἐν τῷ strom, λιθ. sru καὶ stru, σλαν, stra ἐν τῷ o-strov-u (τόπος περιῤῥυτος, νῆσος)· διατηρεῖται ὅμως τὸ σ ἐν τῇ ἀφομοιώσει πρὸς τὸ ῥ· π. χ. ἐῤῥύην, ἔῤῥευσα ἀντὶ τῆς *ἐ-σρύην, *ἐ-σρευ-σα.

Καὶ ἐν τῇ ῥίζῃ μερ τοῦ μέρ-μερ-ος (πλήρης, φροντίδων), μέρ-ιμνα, μάρ-τυς, ὡς καὶ ἐν τῇ λατ. me-mor καὶ τῇ γερμ. mārī (περίφημος) τὸ ἐν τῷ σανσ. smar (διανοοῦμαι, μιμνήσκομαι) διατηρηθὲν s ἀπεβλήθη.

Πρὸ ἄλλων συμφώνων τὸ σ ἀποβάλλεται σπανίως. Ἐν τούτοις ἔχομεν· π. χ. ταῦρο-ς, λατ. tauru-s, σανσ. sthura′s, γοτθ. stiur, γερμ. stier. Ἐνίοτε ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ στ καὶ τ ἰδιάζει μᾶλλον ταῖς διαλέκτοις, ὡς τέγος καὶ στέγος, στέγ-ω, λιθ. sto′g-as(στέγη), stèg-ti

(στέγειν), ῥίζ. σανσ. strag, ἀρχ. stag, πρβλ. λατ. teg-o, γερμ. decken, ῥίζ. dak ἄνευ τοῦ s ἐν ἀρχῇ.

3. Τὸ ἀρχικὸν v=τῷ ἑλλ. υ, F ἀπολεσθέντι ἐν τῇ γλώσσῃ βραδύτερον. Τὸ υ σπανίως ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ῾ πνεύματος.

ά) Τὸ ἑλλ. υ.=τῷ ἀρχικῷ v· π. χ. δύο, δύω, ὅπερ μετὰ τοῦ δώδεκα ἀναφέρεται εἰς ἀρχαιότερον ἑλλ. στέλεχος δFο=σανσ. dva· τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ κύων καὶ λατ. canis ἀντὶ *quani s, σανσ. çvā, καὶ ἐν ἄλλαις τισὶ περιστάσεσι. Δυσκόλως ὁρίζεται εἰ τὸ v ἢ τὸ u εἶναι τὸ ἀρχαιότερον· ἴσως uv (ἀγγλ. w) ἦν τὸ ἀρχαιότατον.

β′. Τὸ ἑλλ. F, ἀπολεσθὲν βραδύτερον ἐν τῇ γλώσσῃ, ἦν τὸ αὐτὸ τῷ ἀρχικῷ v· π. χ. Fοῖνος, λατ. vi num, ἀρχ. λατ. veinom, ἀρχ. τύπ. τοῦ ϛελ. vaina· Fοῖκος, λατ. vicus, ἀρχ. λατ. veicos, σανσ. vē′ça-s, ἀρχ. vaika-s· Fέργον, ῥίζ. Fέργ, σανσ. vrg′, urg′, γερμ. vurk (werk, wurken), ἀρχ. varg· ῥίζ. Fεπ (λέγειν)=λατ. voc ἀντὶ *vec, σανσ. vak′, ἀρχ. vak. π. χ. ἐν τῷ Fέπος=σανσ. va′kas (λόγος) καὶ πλεῖστα ἕτερα.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων μεταξὺ φωνηέντων τὸ vj δύναται νὰ ἀποβληθῇ, ὡς ἐν τῇ προσφύσει ja τῇ προστιθεμένῃ ἐν τέλει τῶν ἀφῃρημένων εἰς tu καὶ δι' ἐπιτάσεως tav, ὅθεν tav-ja=τῷ ἑλλ. τέο· π. χ. δοτέος=σανσ. dātav-jas· θετέ-ος=σανσ. dhātavjas.

γ′.) τὸ ἑλλ. ῾=τῷ ἀρχ. v ἐν τῷ ἕσπερος, ἑσπέρα, πρβλ. λατ. vesperus, vespera. Ἵσ-τωρ, καὶ ἴσ-τωρ, οὗπερ κατὰ τὸ Fίδ-μεν ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ ϛέλεχος Fίδ-τορ, ἐξ οὗ ἱστορία ἐκ τῆς ῥίζ. Fιδ· ἔννυμι, εἷμα, αἰολ. Fέμμα=*Fέσ-νυμι, *Fέσ-μα ῥίζ. Fεσ, λατ. ves -tire, ἀρχ, καὶ σανσ. ῥίζ. vas. Ἐνταῦθα δύναται ὅμως τὸ ῾ νὰ προκύψῃ καὶ ἐκ τοῦ σ διὰ μεταθέσεως.

Μοναδικὸν εἶναι τὸ β=τῷ ἀρχ. v ἐν τῷ βούλομαι ἐκ τοῦ *βόλνομαι, σανσ. vrnē, ἀρχ. τύπ. var-na-mai· τὸ δὲ αἰολ. βόλλομαι καὶ βόλλα=βουλὴ μαρτυρεῖ, ὅτι ἀρχῆθεν ἦν *βόλνα, τὸ δὲ ου ἐγένετο δι' ἀντικαταστατικῆς ἐκτάσεως ἕνεκα τοῦ ἀποβληθέντος ν· ἡ ῥίζα βολ ἀντὶ Fολ. ἀντιστοιχεῖ τῷ λατ. vel, vol ἐν τῷ velle, vol-t, ἀρχ. καὶ σανσ. var αἱρεῖσθαι, βούλεσθαι. Ἐν ταῖς διαλέκτοις συνηθέστερον εὕρηται β ἀντὶ τοῦ ἀρχ. v ἐν τῇ λακωνικῇ· π. χ. βέργον, βιδεῖν ἀντὶ Fέργον, Fιδεῖν, ἀρχ. ῥίζ. varg, vid, παρὰ τοῖς αἰολεῦσι βρίζα, βρόδον ἀντὶ Fρίζα, Fρόδον κτλ. Πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐν αὐτοῖς, πλὴν τῶν βρ=Fρ, τὸ β ἐν τῇ γραφῇ ἀντικαθίστησι τὸ v ἀντὶ τοῦ F.

Παρὰ τὸν συνήθη κανόνα κεῖται σφ ἀντὶ τοῦ ἀρχ. sv ἐν τοῖς ἀντωνυμικοῖς στελέχεσι σφε-, σφο- (σφεῖς, σφέτερος, σφό-ς)=ἀρχ. καὶ σανσ. sva.

Τὸ ἀρχικὸν v μετεβλήθη εἰς μ· ἀμνὸς ἀντὶ *αFι-νο-ς, ἀρχ. avi-s, ἑλλ. οFi-s (ὄϊς) καὶ ἔν τισιν ἄλλοις.

Περὶ τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ v εἰς ἄλλα σύμφωνα, ὡς τέσσαρες=*τέσFαρες, τέτFαρες ὅρα κατ. περὶ τῶν φθογγολογικῶν νόμων.

Γ′. *Σύμφωνα ἔῤῥινα.* 1) Τὸ ἀρχικὸν n=τῷ ἑλλ. ν (πρβλ. τὰ περὶ τῶν φθογγολογικῶν νόμων κατωτέρω)· π. χ. νέFος, ἀρχ. καὶ σανσ. navas· ναῦς, σασ. naus, λατ. navis· ἀ-νήρ, στέλ. νερ-, ἀρχ. καὶ σανσ. nar- ἐννέFα (ἐννέα), λατ. novem, ἀρχ. καὶ σασ. na′van κτλ.

Πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων τὸ ἔῤῥινον τρέπεται εἰς οὐρανισκόφωνον, ἀρχ. nk, ng, ngh=τοῖς ἑλλ. γκ, γγ, γχ, πρὸ δὲ τῶν χειλεοφώνων εἰς χειλεόφωνον. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ ἐνεστῶτος ἔῤῥινον, τὸ ἀρχικὸν n καὶ μετὰ τὴν ῥίζαν, μένει ἄτρεπτον, ὡς τέμνω, ἀορ. β′. ἔ-ταμ-ον Ὡς ν πρὸ τῶν ὀδοντοφώνων, οἷον λανθ-άνω, ἀορ. β′ ἔ-λαθ-ον· πρὸ τῶν χειλεοφώνων γίνεται μ, ὡς λαμβ-άνω, ἀόρ. β′. ἔ-λαβ-ον· πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων γ, ὡς λαγχ -άνω, ἀόρ. β′. ἔ-λαχ-ον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀντιθέσεσιν, ἔνθα ἡ σύν, γίνεται συμ-, συγ κατὰ τὸ ἑπόμενον σύμφωνον.

2 Τὸ ἀρχ. m=τοῖς ἑλλ. μ, ν, (τὸ τελευταῖον ἐν τέλει λέξεως)· π. χ. στέλ. με-, μο-, ἐμε-,ἐμο-, (ά πρόσ. ἀντ)=λατ. me-, γερμ. mi-, (ἐν τοῖς mi-ch, mi-r) ἀρχ. καὶ σανσ. ma ἐξ οὗ -μι, πληθ. -μεν, δωρ. -μες (ά πρόσ. πληθ. τοῦ ῥήμ.=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. mi-ma-si)· π. χ. εἶ-μι=τῷ ἀρχ. aimi, σανσ. ē′-mi· ἴ-μεν=ἀρχ. καὶ σανσ. i-ma′si· μέσσος (μέσος) =*μέθjος λατ. mediu-s, ἀρχ. καὶ σανσ. ma′dhjo-s, γοτθ. midjis κτλ.

Δ′. ὑγρὰ, ρ καὶ λ. φθόγγοι.

1. *Σύμφωνα ὑγρά.* Τὸ ἀρχ. r=τῷ ἑλλην. ρ, λ. ά) Τὸ ἑλλ. ρ = τῷ ἀρχ. r· π. χ. ῥίζ. ῥυθ, ἀρχ. καὶ σανσ. rudh. ἡ πρόσφυσις ρο, ἀρχ. καὶ σανσ. ra, ἀμφότερα ἐν τῷ ἐ-ρυθ-ρὸ-ς, σανσ. rudh-ira′s, λατ. ruber τ. ἔ. rub-ro-s ἀρχ. rudh-ra-s· ῥίζ. ἄρ ἐν τῷ ἀρ-όω, ἄρ-οτρον, λατ. ar-o ar-atrum, γοτθ. ar-jan, λιθ. a′r-ti, σλαυ. or-ati· ῥίζ. ὀρ ἐν τῷ ὄρ-νυμι λατ. or (orior), σανσ. ar ἐν τῷ r-nō′mi (orior) κτλ.

2) Τὸ ἑλλ. λ=τῷ ἀρχ. r· π. χ. ῥίζ. λυκ ἐν τῷ λευκὸς, λατ. luc, σανσ. ruk′, ἀρχ. ruk (φωτίζειν)· ῥίζ. πολ, πλε, ἀρχ. καὶ σανσ. par (πληροῦν) ἐν τῷ πολὺς, σανσ. purùs ἀντὶ τοῦ ἀρχ. parus, πίμ-πλη-μι· ἐ-λαχὺς, σανσ. lagh-u′s κτλ.

Οἱ κυριώτεροι φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν συμφώνων.

Οἱ ἐπὶ τῶν συμφώνων ἰσχύοντες νόμοι παρατηροῦνται ά) ἐν μέσῳ, καὶ β′) ἐν τέλει τῆς λέξεως.

Α′) *Ἐν μέσῳ λέξεως. 1. Ἡ ἀφομοίωσις· ά) ἐντελὴς ὁμοίωσις τῶν προηγουμένων φθόγγων πρὸς τὸν ἑπόμενον·* π. χ. τοῦ σ πρὸς τὸ ἑπόμενον ν, μ· ἔννυμι=*Fέσ-νυμι· αἰολ. ὄρεννος=*ὄρεσ-νος ἐκ τοῦ ὄρος, στέλ. ὀρες-, πρόσφυσις νο-· αἰολ. ἔμμι=*ἔσ-μι· τὸ εἰ-μὶ καὶ ὀρεινὸς ἀντικαθιστᾶσι τὸ διπλοῦν μ καὶ ν δι' ἐκτάσεως. Ἐν τοιαύταις ἀφομοιώσεσι περιλαμβάνονται οὐχὶ σπανίως σύμφωνα ἀπολεσθέντα βραδύτερον· π. χ. περίῤῥυτος ἀντὶ τοῦ *περί -σρυ-τος, ῥίζ. ῥυ (ῥεF-ω) ἀντὶ *σρυ, ἀρχ. καὶ σανσ. sru, γερμ. stru (μετὰ παρεμβεβλημένου t) κτλ· ἄῤῥητος ἀντὶ *ἄ-Fρητο-ς, ῥίζ. Fραγ (Fρήγ-νυμι, Fρῆξις ἀντὶ *Fρῆγ-τι-ς)· φιλομμειδὴς ἀντὶ *φιλο-σμει-δής, ῥίζ. μι ἀντὶ *σμι, ἀρχ. καὶ σανσ. smi (γελᾶν) κτλ.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ὁμοίωσις τῶν ἀκαριαίων χειλεοφώνων συμφώνων πρὸς τὸ ἑπόμενον μ· π. χ. γράμμα ἀντὶ *γράφ-μα (γέγραμμαι ἐκ τοῦ *γέγραφ-μαι) κτλ. ἔτι καὶ αἱ μόνον ἐν συνθέσει φαινόμεναι ἀφομοιώσεις, ὡς συλλέγω, συῤῥέω καὶ τὰ ὅμοια.

Ἀφομοιουμένων ὅλων τῶν ὀδοντοφώνων καὶ τοῦ ν πρὸς τὸ ἑπόμενον σ, τὸ οὕτω προκύπτον διπλοῦν σ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως ἡγουμένου βραχέος φωνήεντος ἀπαντᾷ μόνον ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ τῆς γλώσσης, οὐχὶ δὲ βραδύτερον. Παρ' Ὁμήρῳ φέρεται π. χ. ποσσὶ ἐκ τοῦ *ποδ-σι, ὅπου τὸ σ εἶναι λείψανον τῆς ἀφομοιώσεως, οὐχὶ σπανίως δέ, καὶ μάλιστα ὅπου ἀρχῆθεν ἦν ντ, νδ, νθ, ἐκτείνεται τὸ προηγούμενον φωνῆεν. Τὸ τὴν ἀφομοίωσιν προξενοῦν σ δὲν εἶναι ἀρχικὸν ἐκ τοῦ τ γενόμενον· π. χ. πεῖσις (πάθος) ἐκ τοῦ στελ. πενθ- καὶ τῆς προσφύσεως σι-ς ἐκ τοῦ τι-ς. Ἔκτασις δὲ γίνεται ἐν τοῖς εἰδὼς=*Fειδ-Fοτ-ς, δαίμων *δαίμον-ς, φέρουσι *φέρονσι ἐκ τοῦ φέροντι. Ν μετὰ ὀδοντοφώνου ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ σ· π. χ. σπείσω ἐκ τοῦ *σπένδ-σω, τιθεὶς ἐκ τοῦ *τιθέντ-ς, χαρίεις ἐκ τοῦ *χαρι-Fεντ-ς κτλ. Ἔτι δὲ καὶ ὅταν ἡ ἀφομοίωσις συμπίπτῃ μετὰ τῆς ἀποβολῆς τοῦ πρώτου συμφώνου, ὡς διδάσκω ἀντὶ τοῦ *διδάχ-σκω, πρβλ. διδαχ-ή· λάσκω ἀντὶ τοῦ *λακ-σκω, πρβλ. ἔ-λακ-ον, κτλ.

β′) *Ἐντελὴς ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀφομοιώσεως ὡς καὶ τὸ προηγούμενον ἰδιάζει τοῖς Αἰολεῦσι, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησιν ἀντὶ τοῦ διπλασιασμοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκτείνεται τὸ προηγούμενον φωνῆεν, ἢ τὸ υ καὶ j μετατίθενται. Οὕτω τὸ F, j καὶ σ ἀφομοιοῦνται πρὸς τὰ προηγούμενα ὑγρά, τὸ F καὶ j ἐνίοτε καὶ πρὸς ἄλλους φθόγγους καὶ ἰδίως πρὸς τὸ σ, τὸ j πρὸς τὸ τ καὶ δ· π. χ. γόννος =γουνὸς=τῷ *γόνF-ος, γεν. τοῦ στελ. γόνυ· στέλ. πολλο- ἀντὶ τοῦ *πολFο-, ὅπερ εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις διὰ τοῦ ο=ἀρχ. α τοῦ στελ. πολύ-, ἀρχ. par-u· ἵππος ἐκ τοῦ *ἰπ-Fος, *ἴκFος (καὶ ἵκκος), ἀρχ. ak-va-s· κτέννω=κτείνω = *κτέν-jω· χέῤῥων = χείρων= *χέρjων κτλ. Εἰς τὸ λj ἡ ἀφομοίωσις ἔμεινεν εἰς ἁπάσας τὰς διαλέκτους· στέλλω=*στέλjω· ἄλλος=*ἄλjος, λατ. alius· πτίσσω=πτίσjω, λατ. ῥίζ. pis ἐν τῷ pinso, pistor, σανσ. pis′. Τοῦτο εἶναι σπανιώτερον, συνήθως ὅμως ἀποβάλλεται τὸ σ, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ j (ὅρα ἀνωτ. σελ. 38. Σύμφωνα συνεχῆ ά, 1). πόδεσσι ἐκ τοῦ *πόδεσFι, τὸ -σFι ἀρχ. -sva εἶναι κατάληξις τῆς τοπ. πληθ. ποδε- ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου ποδ- ὀνοματικοῦ στελ.· καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ γλῶσσα βραδύτερον ἐτήρησεν ἓν σ· π. χ. πόλεσι, γλυκέσι, ὅπερ ὅμως μεταξὺ δύο φωνηέντων οὐδέποτε ἀποβάλλεται ὡς κείμενον ἀντὶ σσ. Τὸ τέτταρες, τέσσαρες ἐκ τοῦ *τέτFαρες, (ἀρχ. τύπ. katvāras), ἐξ οὗ *τέσFαρες εἶναι παράδειγμα ἀφομοιώσεως τοῦ F πρὸς ἀκαριαῖον φθόγγον. Τὸ ττ ἀντὶ τj, θj, κj (κατὰ τὸ φαινόμενον γj), χj ἐγένετο ὡσαύτως, τοῦ μὲν κj πρῶτον γενομένου τj, ὡς ἐν πολλαῖς ἑτέραις γλώσσαις ἡ αὐτὴ ἀλλαγὴ τῶν φθόγγων φαίνεται, τῆς δὲ δασύτητος τοῦ θj, χj ἀπολεσθείσης· π. χ. ἐρέττω ἐκ τοῦ *ἐρετ-jω, πρβλ. ἐρετ-μός· ἧττων ἐκ τοῦ *ἥτjων ἀντὶ τοῦ *ἡκjων, πρβλ. ἥκ-ιστος· ἐλάττων ἀντὶ τοῦ *ἐλατjων, τοῦτο δὲ ἀντὶ τοῦ *ἐλαθjων, *ἐλάχjων, πρβλ. ἐλάχιστος καὶ ἐλαχύς. Τὸ ττ δὲν παρήχθη ἐκ τοῦ σσ, ἀλλ' εἶναι διάφοροι διαλεκτικοὶ τρόποι τῶν αὐτῶν ἀρχικῶν τύπων, οἵτινες προηγήθησαν τῶν διὰ σσ.

Τὸ δδ, ἔτι τὸ ἀρκτικὸν δ, ἀντὶ δj, γj ὅπερ

(δ) πρῶτον ἐγένετο δj, ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὰς διαλέκτους· π. χ. παρὰ Βοιωτοῖς καὶ Λάκωσι Δεύς, ἀντὶ τοῦ *Δjεύς (Ζεύς). Παρὰ Βοιωτοῖς σφάδδω ἀντὶ τοῦ *σφάδjω ἐκ τοῦ *σφάγ-jω (σφάζω), ῥίζ. σφαγ (ἐ-σφάγ-ην)· σαλπίδδω ἀντὶ τοῦ *σαλπίδ-jω, *σαλπίγjω), σαλπίζω ςέλεχ. σαλπιγ- (σαλπιγξ- σάλπιγγ-ος). Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἀττ. καὶ ἰων. ἔρδω, ῥίζ. Fεργ, (παρακ. ἔοργα, δηλ. FέFοργα, Fέργον), γοτθ. vark, ἀντὶ τοῦ *Fερδ-jω, Fέργ-jω, ἐξ οὗ ὤφειλεν εἶναι *Fέρζω, ὅπερ ὅμως διὰ τὸ ἀσυνδύαστον τοῦ ρζ φαίνεται μὴ γινόμενον· πρβλ. ἰων. Fρέζω, βοιωτ. Fρέδδω = Fρεγjω, διαφέρουσι τοῦ *Fερδ-jω μόνον κατὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ Fεργ εἰς Fρεγ.

Ἡ αὐτὴ ὁμοίωσις γίνεται καὶ ἐν τοῖς ἐν μέσῳ λέξεως λσ, ρσ, νσ, μσ, (ἐξαιρέσει ἀρχικῶν τινων λέξεων, ὡς ὅρσω, ὦρσε, χέρσος (χέῤῥος), θάρσος (θάῤῥος), πέφανσαι (ἀναπόδεικτον ὅμως)· π. χ. ἔστελλα=ἔστειλα = *ἔστελ-σα· αἰολ. ὀῤῥάτω=ὀρσάτω· αἰολ. ἐγέννατο=ἐγείνατο=*ἐγένσατο· αἰολ. ἔνεμμα=ἔνειμα=*ἔνεμσα κτλ. Οὕτως ἐγένετο χήν, γεν. χην-ὸς ἐκ τοῦ *χὲν-ς *χενσ-ός, λατ. (h) ans-er, σανσ. hā'sa-s, γερμ. gans· μὴν ἰων. καὶ αἰολ. μείς, γεν. μην-ός ἐκ τοῦ *μέν-ς, λατ. mensi-s, σανσ. mās (ἀρχ. ma-nt- μετ. ἐνεργ. ἐνες. τῆς ῥίζ. ma μετρεῖν)· ὄλλυμι ἀντὶ τοῦ *ὄλ-νυμι.

γ') *Ὁμοίωσις τοῦ προηγουμένου φθόγγου πρὸς τὸν ἑπόμενον.* Ὡς γνωστὸν πρὸ τοῦ τ καὶ σ εὕρηνται μόνον ἀκαριαῖα ἄφωνα (λεκτός, λέκ-σις = λέξις, ῥίζ. λεγ), πρὸ τοῦ δ ἀκαριαῖα ἡμίφωνα (γράβδην ῥίζ. γραφ), πρὸ τοῦ θ δασέα (λεχ-θῆναι, ῥίζ. λεγ).

Πρὸ τοῦ ν τὰ χειλεόφωνα μεταβαίνουσιν εἰς τὸ ἔῤῥινον αὐτῶν· π. χ. σεμ-νὸς ἀντὶ *σεβ-νός, πρβλ. σέβ-ομαι, καὶ ὅμως εὕρηται π. χ. ὕπνος ἀπέναντι τοῦ λατιν. som-nus ἀντὶ τοῦ *sop-nus.

Τὸ ν μεταβαίνει, ὡς γνωστόν, πρὸ τῶν χειλεοφώνων εἰς τὸ χειλεόφωνον ἔῤῥινον μ· π. χ. ἔμ-πειρος ἀντὶ τοῦ *ἔν-πειρος· πρὸ δὲ τῶν οὐρανισκοφώνων εἰς τὸ οὐρανισκόφωνον ἔῤῥινον γ· π. χ. συγ-καλέω ἀντὶ τοῦ *συνκαλέω.

Πρὸ τοῦ μ τὰ ὀδοντόφωνα τ, δ, θ, μεταβαίνουσι συνήθως εἰς τὸ συριστικὸν αὐτῶν· π. χ. ἥνυσ-μαι τοῦ ἀνύτ-ω (ἐκτελῶ), πέ-πεισμαι ἀντὶ τοῦ *πέ-πειθ-μαι κτλ. Ἐν τούτοις εὕρηται ἰων. ὀδ-μὴ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ὀσ-μὴ, ῥίζ. ὀδ· ἴδ-μεν καὶ ἴσ-μεν· τὰ ἀριθμὸ,ς ἀτμὸς, κεκορυθμένος καὶ ἕτερα δὲν τρέπουσι τὸ ὀδοντόφωνον εἰς σ.

Ἔτι γνωστὴ εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν οὐρανισκοφώνων κ, χ πρὸ τοῦ μ εἰς γ· π. χ. δόγμα, ῥίζ. δοκ· τέτυγ-μαι, ῥίζ. τυχ· καὶ ὅμως μένει συχνάκις χ· π. χ. δραχ-μή. Ὁ νόμος οὗτος ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ, ὡς ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ, δὲν ἐφαρμόζεται ἐντελῶς· π. χ. ἴκ-μενος, ἀκαχ-μένος.

Ἐνίοτε φαίνονται τὰ προηγούμενα ἀκαριαῖα ἔῤῥινα τρεπόμενα εἰς δασέα· π. χ. λύχ-νος ῥίζ. λυκ (λευκ-ὸς), ἀρχ. ruk· ἀκ-αχ-μένος ἐκ τοῦ ἀκ μετ' ἀναδιπλασιασμοῦ, πρβλ. ἀκ-ωκ-ή.

Τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχει ἐν πολλοῖς τὸ ρ καὶ λ· π. χ. αἱ καταλήξεις θρο, θλο παρὰ ταῖς ἀρχικαῖς tra, ζενδ. thra· π. χ. βά-θρο-ν, ῥίζ. βα· κλεῖ-θρο-ν ἐκ τοῦ κλείω, κλεῖω, κλήω· θέμε-θλον καὶ ἕτερα· ἔτι ἄρο-τρον=λατ. ara trum κτλ.

Πρὸ τοῦ ι τὸ τ εἰς τὰ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν καὶ τῶν λέξεων στοιχεῖα, πλὴν τῆς δωρικῆς διαλέκτου, τρέπεται εἰς σ· π. χ. φησί, δωρ. φατί· τὸ -τι τοῦ γ', ἐνικ. προσ. διετηρήθη ἐν τῷ ἐσ-τί· τὰ ἀφῃρημένα εἰς σι-ς ἀντὶ-τι-ς π. χ. φά-σις παρ' Ὁμήρ. καὶ τραγ. φά-τις· πέψις, ῥίζ πεπ, ἀρχ. τύπ. kak (βράζειν) ἐκ τοῦ *πέπ-τις, ἀρχ. τύπ. kak-ti-s. Ἡ κατάληξις ja, ἑλλ. ιο, μετὰ τὰ στελέχη εἰς t, ta σχηματίζει tja ἀποβαλλομένου ἐκ τοῦ ta τοῦ α, ὅπερ πρὸ τῆς καταλήξεως ja συνήθως ἀποβάλλεται, ἑλλ. τιο, ἐξ οὗ σιο· π. χ. ἐκ τοῦ πλοῦτο-ς σχηματίζεται δωρ. πλούτ-ιο-ς, ἐξ οὗ πλούσιος· στελ. γέροντ (ὀν. γέρων) μετὰ τῆς καταλήξεως ja, ἑλλ. ια, γίνεται γεροντία, ἐξ οὗ γερουσία· ἀρχ. τύπ. (d) vi kati, δωρ. Fίκατι, εἴκατι ἐκ τοῦ* Fίκατι, ἀττ. εἴκοσι κτλ.

Καὶ πρὸ τοῦ v ἐνίοτε μεταβάλλεται τὸ τ εἰς σ· π. χ. σὺ ἀντὶ τοῦ δωρ. τὺ, λατ. καὶ λιθ. tu· ἡ πρόσφυσις συ-νη, ἀρχ. τύπ. tu-nā εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις τῆς συνήθους τῶν ἀφῃρημένων προσφύσεως tu (tva).

δ') *Ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Τὸ j τοῦ dj ὁμοιοῦται τῷ προηγουμένῳ ἡμιφώνῳ d γινόμενον ὀδοντόφωνον συριστικὸν ἡμίφωνον ζ· π. χ. Ζεὺς ἐκ τοῦ *Δjεὺς =σανσ. djaus (ῥίζ. dju=dev φαίνειν, λάμπειν)· πρβλ. ἀρχ. λατ. Diov-is αἰολ. ζὰ= δja ἀντὶ διά· ἔζομαι=*σέδjομαι, ῥίζ. ἑδ=σεδ κτλ.

Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ἡ δασύτης συμφώνων μὴ δασυνομένων ἀρχῆθεν γενομένη ἐκ τῶν προηγουμένων συνεχῶν συμφώνων. Πρὸ πάντων τὸ σ ἔχει τὴν ἐνέργειαν ταύτην καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ· π. χ. σχίζω δηλ. *σχίδ-jω, σχίδ-η, ῥίζ.

σχεδ καὶ σκιδ ἐν τῷ σκίδ-νημι, λατ. scid ἐν τῷ scindo, γοτθ. skid ἐν τῷ skaida, γερμ. scheiden, σανσ. k'hid, δηλ. ἀρχ. sk'id ἐν τῷ khi-na'-d-mi (σχίζω)· πάσχω ἀντὶ *πάσκω ἢ ἴσως *πάν-σκω, ῥίζ. πα ἐν τῷ πα-θ (ἔ-παθ-ον) καὶ πέ-ν (πέν-ομαι) περαιτέρω διαμορφωθὲν διὰ τοῦ θ καὶ ν. Τὸ σ ἐνίοτε ἀποβάλλεται πρὸ τοῦ δι' αὐτοῦ παραγομένου δασέος· π. χ. ἔρχομαι ἀντὶ τοῦ *ἔρ σχο-μαι, *ἔρσκομαι, ῥίζ. ἐρ, πρβλ. σανσ. rk'k'hami καὶ ark'h āmi=ἔρχω, ἀρχ, ά. �én. πράσ. τοῦ ἐνεργ. ar-skā-mi, μέσ. ar-ska-mai κτλ.

Καὶ τὰ ἔῤῥινα ἔχουσιν ἐνίοτε τὴν δασυντικὴν τάύτην δύναμιν· π. χ. τὸ παρὰ Βοιωτοῖς -νθι ἀντὶ-ντι εἰς τὸ γ'. πληθ. ἐνεργ. τῶν ῥημάτων· ὀμ-φὴ (φωνὴ) ἀντὶ *Fομπὴ, ῥίζ. Fεπ, ἀρχ. vak (ὁμιλεῖν)· ἔγχος, ῥίζ. ak (ὀξύς), πρβλ. ἀκ-οντ- (ἄκων).

Ἴσως τὸ ρ, λ παρήγαγε τὸ δασὺ ἐν τῷ τρέφω, ὅπερ διὰ τοῦτο ἦν ἀντὶ τοῦ *τέρφω καὶ τέρπω (κορέννυμι, τέρπω), σανσ. tarp (κορεννύναι, τέρπεσθαι), λιθ. tàrp-ti (ἐπιδιδόναι) κτλ.

ε.) *Ἀμοιβαία ταὐτότης καὶ ὁμοίωσις τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους.* Τὸ γj γίνεται ζ, ἀφοῦ τὸ μὲν γj γένηται δ, τὸ δὲ δj ζ· π. χ. κράζω ἐκ τοῦ *κραδjω καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *κράγjω, ῥίζ. κραγ, πρβλ. κέκραγ-α· ἄζομαι (τιμῶ) ἐκ τοῦ *ἀγ-jομαι, πρβλ. ἅγιος· μέζων, μείζων διὰ μεταθέσεως τοῦ j εἰς τὴν προηγουμένην συλλαβὴν ἐκ τοῦ *μεγ-jων, πρβλ. μεγ-άλη, μέγ-ας κτλ. Τοῦ νίζω καὶ χέρ-νιβ-ος (χέρνιψ) καὶ νίπτω=*νίβ-τω ὁ ἀρχαιότερος τύπος τῆς ῥίζης nig διετηρήθη ἐν τῷ σανσ. nig'.

Τὸ τj, θj, κj, χj, γίνονται σσ. Ἐν τοῖς τj καὶ θj τὸ j ἐγένετο ἴσως μετὰ τὰ ἄφωνα ὀδοντόφωνα συριστικὸν ἄφωνον σ, διὰ δὲ τούτου γίνεται πρῶτον τσ, θσ, εἶτα δὲ τῶν προηγουμένων ἀφώνων ἀφομοιωθέντων πρὸς τὸ ἑπόμενον σ ἐγένετο σσ. Ἐπειδὴ σσ=τj, θj ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ δωρικῇ διαλέκτῳ, οὐδόλως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ τj (θj) ἐγένετο πρῶτον σj, ὡς -τι ἐγένετο-σι (ἔνθ. ἀνωτ. γ'), τοῦτο δὲ τὸ σj ἐγένετο σσ κατὰ τὸν κανόνα (ἔνθ. ἀνωτ. β'), διότι ἐν τῇ δωρ. διαλέκτῳ μένει τ πρὸ τοῦ ι. Τὰ κj, χj γίνονται πρῶτον tj, thj, ὡς καὶ τὰ οὐρανισκόφωνα πρὸ τοῦ j συχνάκις μεταβαίνουσιν εἰς ὀδοντόφωνα, ταῦτα δὲ ἔπειτα κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον εἰς σσ· π. χ. ἐρέσσω ἐκ τοῦ *ἐρέτ-jω, πρβλ. ἐρετ-μὸς· κρέσσων, κρείσσων (πρβλ. μέζων, μείζων) διὰ μεταθέσεως τοῦ j ἐκ τοῦ *κρετ-jων, πρβλ. κράτιστος· κορύσσω ἐκ τοῦ *κορύθ-jω πρβλ. κεκόρυθ-μαι· πίσσα=*πίκ-ja, λατ. pix pic-is· ἧσσον ἀντὶ τοῦ *ἥκ-jων, πρβλ. ἥκιςα· ἐλάσσων ἀντὶ τοῦ *ἐλάχ-jων, προθ. ἐλάχιστος, ἐλαχύς, σανσ. laghùs.

Οὐχὶ σπανίως φαίνεται τὸ σσ ἐκ τοῦ γj γενόμενον· ἔνθα δὲ τοῦτο συμβαίνει, ὡς βάσις θεωρητέον πάντοτε τὸ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ καταστάσει τῆς γλώσσης ὑπάρχον κ, ὅπερ βραδύτερον ἐμαλακύνθη εἰς γ· π. χ. πλήσσω καὶ πέπληγα, πληγή, ἀρχ. ῥίζ. πλακ, πλὰξ, πλακὸς, γερμ. flah, λιθ. plàk-ti (πλήττειν)· φράσσω=*φρακjω, ἀλλὰ καὶ ἐφράγην μαλακυνθέντος τοῦ κ εἰς γ· πρβλ. τὸ λατ. farc-io κτλ.

Τὸ βράσσων εἶναι μᾶλλον συγκριτικὸν τοῦ βραχὺς καὶ οὐχὶ τοῦ βραδύς.

ς'.) *Φαινομένη παρεμβολὴ φθόγγων μεταξὺ συγκρουομένων συμφώνων.* Τὰ νρ καὶ μρ, ἔτι δὲ τὰ μλ γίνονται διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ δ καὶ β νδρ, μβλ, διότι τὸ ν καὶ μ συνδέονται καλλίτερον καὶ εὐφωνότερον μετὰ τοῦ ἑπομένου ρ καὶ λ, προσλαμβάνοντα ἀκαριαῖον σύμφωνον ἐν τέλει, -νδ, μβ, εἰς ὃ προσαρτᾶται εὐκόλως τὸ ρ καὶ λ, (ὡς καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ gen-d-re ἐκ τοῦ λατ. gener, generum, *genrum, nombre ἐκ τοῦ λατ. numerus, *numrus· humble ἐκ τοῦ λατ. humilis, *humlis)· π. χ. ἀνὴρ ἀν-δ-ρὸς ἀντὶ τοῦ *ἀνρ-ός, ἀνέρος· μεσ-ημβρία ἀντὶ τοῦ* μεσ-ημρία, ἡμέρα· ἄ-μβροτος ἀντὶ τοῦ *ἀμροτος, ῥίζ. μρο =λατ. mor (θάνατος) κτλ.

Μᾶλλον ταῖς διαλέκτοις ἰδιάζουσα εἶναι ἡ παρεμβολὴ τοῦ τ εἰς τὰ πτόλις καὶ πόλις, σανσ. puram, purī (πόλις), ῥίζ. par (πληροῦν)· πτόλεμος καὶ πόλεμος, πρβλ. πολεμίζω (πάλλω, κινῶ) καὶ λατ. pello κτλ.

ζ'. *Ἀποβολὴ τοῦ σ μεταξὺ συμφώνων*· π. χ. τέτυφ(σ)θε. Περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ σ μεταξὺ φωνηέντων ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω λόγος (σελ. 39). Σπανιώτερον ἀποβάλλεται καὶ τὸ τ ἐπίσης ἐν μέσῳ λέξεως· π. χ. κέρως ἀντὶ κέρατος (ἐν. γεν. τοῦ στελ. κέρατ-)· φέρει (γ' ἐν. προσ. τοῦ ἐνεργ.) ἐκ τοῦ *φέρε-τι, ἀρχ. bhara -ti. Καὶ τὸ ὀδοντόφωνον ἔῤῥινον εἰς τινας περιστάσεις ἀποβάλλεται ἐπίσης· π. χ. μείζους ἐκ τοῦ μείζον-ες.

η.) *Μετάθεσις.* ὡς θάρσος καὶ θράσος, δέδορκα καὶ ἔδρακον· εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνωμεν ὁποτέρα τῶν θέσεων εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα.

Τὰ τέ-θνη-κα καὶ ἔ-θα-νον καὶ τὰ ὅμοια θεωρητέα ὡς πανάρχαιαι ποικιλίαι ῥιζικῶν τύπων, οὐχὶ δὲ ὡς προερχόμεναι ἐκ τῶν φθογ-

γολογικῶν νόμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. (ὅρα κατ. τὰ περὶ ῥιζῶν).

2. Ἡ *ἀνομοιότης*. Ἐνταῦθα ἀνήκει ἡ γνωστὴ εἰς σ μεταβολὴ τῶν ἀκαριαίων ὀδοντοφώνων πρὸ τοῦ τ, καὶ θ εὐχερεστέραν καθιστᾶσα τὴν προφοράν, παρατηρουμένη καὶ ἐν τῇ ζενδικῇ, λατινικῇ καὶ ταῖς σλαυογερμανικαῖς γλώσσαις· π. χ. ἀνυσ-τὸς ἐκ τοῦ ἀνύτω· ᾰστέον ἐκ τοῦ ᾰδω· πεισ-θῆναι ἐκ τοῦ πείθ-ω· πισ-τὸς ἀντὶ τοῦ *πιθ-τός.

Ἐνίοτε δύο ἀλλεπάλληλα δασέα δὲν ἔπονται ἀλλήλοις, διὸ τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον τρέπεται εἰς ψιλόν· π. χ. ἐ-τέ-θην, ἐ-τύ-θην ἀντὶ τοῦ *ἐ-θέ-θην, *ἐ-θύ-θην, ῥίζ. θε, θυ, πρβλ. τί-θη-μι, θύ-ω· ἔτι σώθητι ἀντὶ τοῦ *σώθηθι· ἡ κατάληξις τοῦ β′ προσ. τῆς προστ. εἶναι θι, ἀρχ. dhi, πρβλ. κλῦ-θι, ἀρχ. μόνον εἰς τὰ σύνθετα· π. χ. ἀμπ-έχω, ἐκε-χειρία.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συγχρόνου προφορᾶς ἀλλεπαλλήλων ὁμοίων φθόγγων γίνεται συναίρεσις δύο ὁμοίων ἢ ἴσων συμφώνων εἰς ἕν ἀποβαλλομένου τοῦ μεταξὺ ἀμφοτέρων φωνήεντος· π. χ. τράπεζα ἀντὶ τοῦ *τετρά-πεζα· τέτραχμον ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου τετρά-δραχμον· ἀμφορεὺς ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἀμφι-φορεὺς κτλ.

3. *Τὰ δασέα*. Ἐὰν κατὰ τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους τὰ ληκτικὰ τῶν ῥιζῶν δασέα μεταβαίνωσιν εἰς ψιλὰ σύμφωνα, τότε δασύνεται τὸ ἀρκτικὸν τῆς ῥίζης τ· τὸ αὐτὸ συμβαίνει, ἐὰν μετὰ τὸ τέλος τῆς ῥίζης ἕπηται θ, μολονότι πρὸ τοῦ θ μένει τὸ δασύ· π. χ. σέλ. τριχ-τριχ-ός, τρεπομένου ὅμως τοῦ χ εἰς ψιλὸν κ, γίνεται *θρίκ-ς=θρίξ· τρέ-χω, μέλλ. ὅμως θρέξο-σομαι· τύφω (καπνίζω), μέλλ. θύψω· τρέφω, ἀόρ. ὅμως ἐθρέφθην κτλ. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης γίνεται δασὺ ἕνεκα τοῦ θ (φθ), ὡς συμβαίνει τοῦτο καὶ ὅταν ἡ ῥίζα λήγῃ εἰς β, π, (ἐβλέφθην, ὤφθην, ῥίζ. βλεπ, οπ)· ἐκ δὲ τούτου ἐπανέρχεται τὸ δασὺ καὶ εἰς τὸ ἀρκτικόν.

Περὶ τοῦ νόμου, καθ' ὃν ῥίζαι ἀπὸ δασέος ἀρχόμεναι καὶ εἰς δασὺ λήγουσαι ἀποβάλλουσι τὸ ἀρκτικὸν δασύ, ὅρα ἀνωτ. σελ. 38.

4. *Νόμος περὶ ἀναδιπλώσεως*. Ἐκ δύο ἀρκτικῶν συμφώνων ἐν τῇ συλλαβῇ τῆς ἀναδιπλώσεως μένει μόνον τὸ ἕν, κατὰ δὲ τοῦτο τὰ δασέα ἀναδιπλασιάζονται μόνον διὰ τοῦ πρώτου συστατικοῦ αὐτῶν μέρους (χ, δηλ. kh διὰ τοῦ κ· θ, δηλ. th διὰ τοῦ τ· φ, δηλ. ph διὰ τοῦ π)· π. χ. ἵ-στη-μι, δηλ. *σί-στη-μι ἀντὶ τοῦ sti-stā-mi· γέ-γραφ-α ἀντὶ τοῦ *γρέ-γραφ-α· πέ-φυ-κα ἀντὶ τοῦ *φέ-φυ-κα· τί-θη-μι· κί-χρη-τι ἀντὶ τοῦ *χί-χρη-μι καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *χρί-χρη-μι κτλ.

Πολλῶν ὄντων ὅμως τῶν συμφώνων παραλείπεται καὶ τὸ πρῶτον, ὥστε ἀντὶ ἀναδιπλώσεως φαίνεται μόνον ἓν φωνῆεν· π. χ. ἔ-γνω-κα ἀντὶ τοῦ *γέ-γνω-κα· ἔ-κτον-α ἀντὶ τοῦ *κέ-κτον-α καὶ ἕτερα.

Β′. *Ἐν τέλει λέξεως*. Ἐν τέλει λέξεως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνέχεται μόνον τὰ σύμφωνα ς καὶ ν (ὡς ἐπὶ τοῦ πλεῖστον ἐκ τοῦ m)· π. χ. πόσι-ς, ἀρχ pati-s· πόσι-ν, ἀρχ. pati-m· ἔτι ρ· π. χ. πάτερ, ἀρχ. τύπ. patar, ἐν. ὀν. πατήρ, ἀρχ. τύπ. patars. Τὸ κ εὑρηται εἰς τὴν πρόθεσιν ἐκ ἐκ τῆς ἐξ συζαλεῖσαν, καὶ εἰς τὸ οὐκ, ὅπερ βεβαίως εἶναι τύπος συνεσταλμένος. Ἄλλα σύμφωνα ἀποβάλλονται ἢ τρέπονται εἰς ς ἢ ν. Οὕτω τὸ ἐν τῇ ἰνδογερμανικῇ ἀρχῆθεν σύνηθες ληκτικὸν t ἐν τῇ ἑλλ. ἀποβάλλεται (πρβλ. τὸ λατ. novō ἐκ τοῦ novōd, ἀρχ. navāt ἐν. ἀφαιρ.), ἢ τρέπεται εἰς ς· π. χ. τὸ ἀρχ. καὶ σανσ. ta-t, λατ. (is) tu-d, γοτθ. tha-t-a· ἔφερε, ἀρχ. καὶ σανσ. a′bharat· ἔφυ, σανσ. a′bhūt· ἔφερεν, ἀρχ. abharat· εἰδὸς ἀντὶ τοῦ *εἰδFοτ, γεν. εἰδότ-ος κτλ.

Τὸ ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις τὰ μάλιστα εὔχρηστον ληκτικὸν σημεῖον τῆς αἰτιατικῆς καὶ στοιχεῖον τοῦ ά. ἑν. προσ. τοῦ ῥήματος μ ἀντικαθίσταται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ ν· π. χ. πόσι-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. pa′ti-m· νέFο-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. na′va-m· ἔφερο-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. a′bhara-m κτλ. Σπανιώτερον συγχωνεύεται μετὰ τοῦ προηγουμένου φωνήεντος, ἐξ οὗ τὸ προηγούμενον α πιθανῶς ἐξετείνετο, τούτου δὲ ἕνεκα καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ γλώσσῃ ἔμεινεν ὡς ᾱ μὴ τραπὲν εἰς ε· π. χ. πατέρα=*πατερᾱ ἐκ τοῦ *πατέρ-αν, ἀρχ. τύπ. patar-am· ἔδειξα=*ἔδεικ-σᾱ, ἀρχ. τύπ. τῆς καταλήξεως sam, πρβλ. σανσ. a′dik-s′am· δέκα, λατ. decem, σανσ. da′çan καὶ ἕτερα.

Ἐκ πολλῶν συμφώνων, ὧν τὸ ληκτικὸν εἶναι ς, ἀποβάλλονται συνήθως τὰ τελευταῖα, ἐν τῇ ἑν. ὀν. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ' ἐπιτάσεως· π. χ. φέρων ἀντὶ τοῦ *φέροντο-ς· μήτηρ ἀντὶ τοῦ *μήτερ-ς· ποιμὴν ἀντὶ τοῦ *ποιμέν-ς· εὐμενὴς ἀντὶ τοῦ *εὐμενές-ς. Καὶ ὅμως μένει ἀλλαχοῦ τὸ ς· π. χ. τιθείς, διδοὺς ἀντὶ τοῦ *τιθέντ-ς, διδόντ-ς, ἔν τισι δὲ καὶ οἱ προηγούμενοι φθόγγοι· π. χ. φάλαγξ (γεν. φάλαγγος)· λύγξ (γεν, λυγκ-ός)· φλὸξ (γεν.) φλογὸς) κτλ.

Τὸ γνωστὸν ν ἐφελκυστικὸν δὲν εἶναι λείψανον ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς γλώσσης, ἀλλὰ νεώτερον εἰδικὸν τῆς ἑλλ. γλώσσης φαινόμενον· π. χ. ἔφερε-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. a′bharat. Ἐνταῦθα τὸ ν προσετέθη ἀποβληθέντος τοῦ ἀρχικοῦ ληκτικοῦ τ. Οὕτω καὶ φέρουσι-ν, ἀρχ. καὶ σανσ. bha′ranti· ποσί-ν, ἀρχ. τύπ. pad-svi (τοπ. πληθ.)

Εἰς τὸ ά. πληθ. πρόσ. τοῦ ῥήματος τὸ ν τοῦτο προσεκολλήθη ἀναποσπάστως· ἡ ἀρχικὴ κατάληξις τοῦ ά πληθ. προσ. ἦν-masi, ἐξ οὗ mas, ὅπερ διετηρήθη ἐν τῇ δωρικῇ διαλέκτῳ μες. Διὰ τῆς ἐνιαχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παρατηρουμένης ἀποβολῆς τοῦ ληκτικοῦ ς (λίαν συνήθους ἐν τῇ λατινικῇ), ὡς *οὕτω* ἀντὶ τοῦ *οὕτως*, ἐγένετο ἐκ τοῦ μες *με, εἰς τοῦτο δὲ προσετέθη τὸ ν κατ' ἀρχὰς πιθανῶς ἐφελκυστικόν, οὕτω δὲ ἐγένετο -μεν· π. χ. ἀρχ. καὶ σανσ. bharamasi, σανσ. bharamas, ἑλλ. (δωρ.) φέρομες, *φέρομε, φέρομε-ν, διότι ἄλλως τὸ σ δὲν μεταβαίνει εἰς ν ἐν ταῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις.

ΣΥΜΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Τὰ σύμφωνα τῆς λατινικῆς γλώσσης εἰσὶ τάδε·

Σύμφωνα.

	ἀκαριαῖα ψιλὰ ἄφωνα.	ἡμίφ.	*συρεχῆ* συριστικὰ ἄφωνα.	ἡμίφωνα.	ὑγρὰ ἔρρινα ἡμίφ. r καὶ l	φθόγγοι
οὐρανικ.	c, q	g	h		n	ἡμίφ.
ὑπερωϊκ.				j		
γλωσσ.					r, l	
ὀδοντ.	f	d	s		n	
χειλεόφ.	p	b	t	v	m	

Ἴδιον τῆς λατινικῆς εἶναι ἡ ἔλλειψις τῶν δασέων ἀντικαθισταμένων ὑπὸ τῶν ἀντιστοίχων ψιλῶν ἡμιφώνων συμφώνων καὶ τῶν μὴ ἀρχαϊκῶν συριστικῶν f, h, ὧν τὸ μὲν f (ὅπερ ἐν μέσῳ λέξεως ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ b) ἀντικαθίστησιν ὅλα τὰ ἀρχαϊκὰ δασέα, τὸ δὲ h σχεδὸν πάντοτε τὸ ἀρχαϊκὸν gh.

Τὸ k (γραφόμενον c, q) μένει πάντοτε ἀμετάβλητον, ἀποβάλλεται ὅμως ἐνίοτε ἐν ἀρχῇ λέξεως, δὲν μεταβαίνει ὅμως εἰς p ἢ t ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις. Τὰ ἀρχαϊκὰ συριστικὰ διετηρήθησαν ἅπαντα, συχνότατα ὅμως μεταβαίνει τὸ s εἰς r, τὸ j καὶ v ἐκβάλλονται συχνάκις καὶ μεταπίπτουσιν εἰς i καὶ u.

Τὰ σύμφωνα ὑπόκεινται εἰς πολλοὺς φθογγολογικοὺς νόμους. Ἡ ἀφομοίωσις, ἀνομοιότης, ἡ μεταβολὴ τοῦ t εἰς s, τοῦ s εἰς r, ἡ ἐκβολὴ συμφώνων, ἡ ἀποβολὴ τῶν αὐτῶν ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει λέξεως, τὸ τελευταῖον μάλιστα πολὺ περισσότερον ἐν τῇ ἀρχαϊκωτέρᾳ λατινικῇ, ἀπομακρύνουσι τὰ μάλιστα τὴν συμφωνολογίαν τῆς γλώσσης ταύτης τῆς ἀρχαϊκωτέρας καταστάσεως τῆς ἰνδογερμανικῆς ἀρχεγόνου γλώσσης.

Α′. *Σύμφωνα ἀκαριαῖα· ψιλὰ ἄφωνα*· c, t, p. ά.) Τὸ ἀρχικὸν k=τῷ λατ. k, δηλ. c, q. Συνήθως κατὰ φθογγολογικὸν νόμον μήπω σαφῶς γενόμενον τὸ ἀρχικὸν k προσεφέλκεται v. Τὸ k γράφεται διὰ τοῦ c, πλὴν ὀλίγων ἀρχαϊκωτέρων ἐξαιρέσεων, πρὸ δὲ τοῦ u, ὅπερ πρὸ ἑτέρων φωνήεντων ἰσοδυναμεῖ τῷ v, γράφεται q (ἀρχαϊκώτερον δὲ καὶ πρὸ τοῦ εἰς σχηματισμὸν τῶν συλλαβῶν u, ὡς pequnia)· π. χ. ῥίζ. coc ἐν τῷ coc-tus, coqu-o, ἀρχ. kak, ἑλλην. πεπ, σανσ. pak′· quinque, ἀρχ. kankan, ἑλλ. πέντε· ῥίζ. loc ἐν τῇ loc-utus, loqu-i (λαλεῖν), ἀρχ. rak, ἑλλ. λακ· ῥίζ. voc ἀντὶ τοῦ *vec ἐν τῷ vōc-em, voc-are, ἀρχ. vak′, ἑλλ. Fεπ κτλ.

Ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ (σελ. 37), οὕτω καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ k ἐνίοτε μαλακύνεται εἰς g· π. χ. vi-gin-ti, tri-gin-ta καὶ vi-cen-sumus, tri-cen-sumus (vigesimus, trigesimus, πρβλ. εἴ-κο-σι, τριά-κον-τα)· τὸ -gin-cen- εἰσὶν ἐνταῦθα λείψανα τῶν (de)cem, ἀρχ. τύπ. dakan· neg-otium = *nec-otium· gubernator καὶ κυβερνήτης καὶ ἕτερα.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἴσως καὶ ἐν τοῖς gloria (δόξα) ἀντὶ τοῦ *cloria, *closia ἐκ στελέ-

χους *clōs- ἀντὶ τοῦ *clovos- *clevos=τῷ ἑλλ. κλεFες- (κλέος), σανσ. çravas- (δόξα), σλαυ. sloves- (λέξις), ῥίζ. ἀρχ. kru (κλύειν, ἀκούειν), ὡς σανσ. çravas-ja (ἔνδοξος), cravas-ja- (ἔνδοξος πρᾶξις).

Τὸ c πρὸ τοῦ i προϋφέρετο, ὡς εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, πρότερον ὡς τὸ ὑπερῳϊκὸν k', περίπου ὡς τὸ γερμανικὸν k ἐν τῇ λέξει kind, ἀκολούθως τὰ cio, ciu κλπ. προϋφέροντο τῷ χρόνῳ tjo, tju, διὸ καὶ ἡ γραφὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 6′ καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς γ′ ἑκατοντ. μ. Χ. ταλαντεύεται. Ἡ δὲ ὡς ts προφορὰ ἀνήκει εἰς τὴν ῥωμανικὴν ἐποχήν.

6′.) Τὸ ἀρχικὸν t = τῷ λατ. t· π. χ. tu, ἀρχ. tu, ἑλλ. σύ· ῥίζ. to τοῦ is-tu-d (δεικτ. ἀντ.), ἀρχ. ta, ta-t, ἑλλ. τό· ῥίζ. pet τοῦ pet-o (ὁρμῶ) im-pet-us· penna (πτερὸν) ἐκ τοῦ pes-na, *pet-na, ἀρχ. pat (πετᾶν, πίπτειν), ἑλλ. πιτ κτλ.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ ti πρὸ φωνήεντος εἰς ts ἀνήκει ὡς καὶ ἡ τοῦ ci εἰς τὴν ῥωμανικὴν ἐποχήν.

γ′.) Τὸ ἀρχικὸν p=τῷ λατ. p· π. χ. ῥίζα po τοῦ po-tus (ποτόν), ἀρχ. pa, ἑλλ. πο ἐν τῷ πό-σις· bi-bo (πίνω), ἀρχ. τύπ. pi-pāmi (τὸ p ἐμαλακύνθη εἰς b, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ)· ῥίζ. spec τοῦ spec-io, spic-io (ὁρῶ, σκοπῶ), spec-ies (ὄψις), σανσ. paç ἀντὶ τοῦ *spaç, ἀγ. spah (spahen γερμ.), ἀρχ. spak κτλ.

B′. *Σύμφωνα ἀκαριαῖα· ψιλὰ ἡμίφωνα* g, d, b. ά) Τὸ ἀρχικὸν g = τῷ λατ. g, gv, (gu), v. Τὸ λατ. g=τῷ ἀρχ. g· π. χ. gen ἐν τῇ gi-g(e)no, gen-us· gna ἐν τῇ gnā-tus ἀρχ. gan, ἑλλ. γεν· ῥίζ. gno τοῦ gno-sco, gnō-tus, ἀρχ. gna ἐκ τοῦ gan κατὰ μετάθεσιν, ἑλλ. γνο ἐν τῷ γι-γνώ-σκω κτλ.

Τὸ λατ. gv (gu), v=τῷ ἀρχ. g ὡς ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ k ἀνεπτύχθη qu, δηλ kv, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ g=τῷ ἀρχ. g καὶ gh ἀνεπτύχθη gv. Τὸ gv ὅμως διετηρήθη μετὰ τὸ n, καὶ μετὰ τὸ r εὑρίσκεται gv καὶ g ἐν τοῖς urgveo καὶ urgeo (ὠθῶ), ῥίζ. urg, ἀρχ. varg, σανσ. ῥίζ. varg′ (ἀποκλείειν), λιθ. vèrz-ti (ὠθεῖν). Μεταξὺ φωνηέντων τὸ g ἀφωμοιώθη τῷ v, μὴ μηκυνομένων τῶν πρὸ αὐτοῦ βραχέων, οὕτω δὲ ἔμεινεν μόνον τὸ v· ἐκ δὲ τούτου τὸ λατ. v μεταξὺ φωνηέντων ἰσοδυναμεῖ τῷ ἀρχ. g καὶ gh· π. χ. ῥίζ. vig ἀντὶ τοῦ gvig (πρβλ. γερμ. quick) ἐν τῷ παρακ. vixi, = *vig-si, victus = *vig-tus, ἀλλὰ καὶ vīv-us, vīv-o (βιῶ, ζῶ) ἀντὶ τοῦ *vigv-us, *vigv-o, καὶ ἕτερα.

6′.) Τὸ ἀρχ. d=τῷ λατ. d σπανίως δὲ τῷ l. Τὸ λατ. d=τῷ ἀρχ. d· π. χ. ῥίζ. da ἐν τῇ dâ-tus, ἀρχ. καὶ σανσ. da, ἑλλ. δο· ῥίζ. dom τοῦ domare, ἀρχ. καὶ σανσ. dam, ἑλλ. δαμ-άω· dom-us, ἀρχ. καὶ σανσ. dam-as, ἑλλ. δόμ-ος κτλ.

Τὸ λατ. l=τῷ ἀρχ. d ἐν ἀρχῇ, σπανιώτερον δὲ ἐν τῷ μέσῳ λέξεων πρὸ φωνηέντων· π. χ. lacrima ἐκ τοῦ dacrima, ἑλλ. δάκρυ, γοτθ. tagr, ἀγ. zahar· levīr (ἀνδράδελφος), ἑλλ. δᾱήρ, ϛέλ. dᾱer—,ἀντὶ τοῦ *δαιερ, *δαιFερ, σανσ. στέλ. dēva'r—lingua (γλῶσσα), ἀρχαιότερον dingua, γοτθ. tuggo, γερμ. zunge· ol-ere καὶ od-or, ἑλλ. ὄδ-ωδ-α, ὀδμή, ὀσμή. Ἐνίοτε ἀμφότεροι οἱ τύποι διὰ τοῦ d καὶ l διεσώθησαν· π. χ. impel-imentum καὶ im-ped-imentum (ἐμπόδιον) ἐκ τοῦ στελ. ped, ἑλλ. ποδ κτλ.

Τὸ λατιν. b εἴη ἂν τὸ ἀρχικὸν b ἐν τοῖς bal-are, πρβλ. ἑλλ. βλη-χή, βλη-χάομαι, σλαυ. blê-ja, ἀγ. blā-zan, γερμ. blöken, λέξις πεποιημένη· brevis ἑλλ. βραχύς, σλαυ. brû-zû (ταχύς)· ῥίζ. lab ἐν τῇ lāb-itur (πίπτει), lap-sus = *lab-tus σανσ. ῥίζ. lab, lamb ἐν τῷ la'mb-atē (πίπτει, καταβαίνει).

Γ′. *Σύμφωνα ἀκαριαῖα· ἡμίφωνα δασέα.* Τὸ f ἀντικαθίστησιν ὅλα τὰ δασέα τιθέμενον κυρίως ἐν ἀρχῇ λέξεως, ἐν μέσῳ δὲ λέξεως τίθεται b ἀντὶ f, καὶ ὅμως εὑρηται rūfu-s, scrofa, Afer, (Ἀφρικανός), sifilus, sifilare, καὶ sibilus sibilare (συρίζειν) καὶ ἕτερα ἔχοντα f ἐν μέσῳ φωνηέντων.

Τὰ ch, th, ph, εἰσὶ φθόγγοι ἑλληνικοὶ βραδύτερον εἰσαχθέντες ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἄγνωστοι αὐτῇ πρότερον ὄντες.

ά) Τὸ ἀρχ. gh=τῷ λατ. g, gv (qu), v, h, f. Τὸ λατ. d=τῷ ἀρχ. gh· π. χ. ῥίζ. ger, gra, ἐν τῷ ger-men (σπέρμα, βλαστός), *grāmen*, ἀρχ. ἕτερος τύπος τοῦ germen, ἀγ. gruo-ni (grün), gra-s, σανσ. ha'r-it, harita, ἑλλ. χλό-η, ῥίζ. ἀρχ. ghar, ghra· grātu-s, ἑλλ. χάρ-ις, χαίρω, δηλ. *χαρ-jω, σανσ. har-jāmi, γερμ. ῥίζ. gar (begehren) κτλ.

Τὸ λατ. gv (qu), v=τῷ ἀρχ. gh· π. χ. angv-is (ὄφις), angv-illa (ἔγχ-ελυς), πρβλ. ἑλλ. ἔχ-ις, ἔγχ-ελυς, σανσ. ah-is, δηλ. *agh-is, λιθ. ang-is (ὄφις)· τοῦ nix (χιών), δηλ. *nig-s ἐκ τοῦ snign-s, γεν. niv-is, ἀντὶ τοῦ *nigv-is, *snigh-as, λιθ. ῥίζ. snig|τοῦ snìg-ti (χιονίζειν), snë'g-a-s (χιών), ἑλλην. νίφ-α (χιόνα), νίφ-ες, ἀρχ. ῥίζ. εἶναι snigh ὑποκειμένη πιθανῶς τῷ σανσ. snih δηλοῦντι

ὑγρὸν εἶναι· brev-is ἀντὶ τοῦ *bregvis, ἑλλ. βραχύς· lev-is (ἐλαφρὸς) ἀντὶ τοῦ *legvis, πρβλ. ἑλλ. ἐ-λαχύς, σανσ. laghu's, ἐν ἀμφοτέροις προσθήκη τοῦ i εἰς τά ποτε ὑφεστῶτα στελέχη bregu-, legu-=τοῖς ἀρχ. braghu-, raghu-.

Τὸ λατ. h=τῷ ἀρχ. gh μάλιστα ἐν ἀρχῇ λέξεως, σπανιώτερον δὲ ἐν μέσῳ· π. χ. hiem-ps, πρβλ. ἑλλ. χιών, χεῖμα, χειμών, σανσ. hima'-s (χιών, ψύχος), σλαυ. zima (χειμών, ψύχος), λιθ. zëna'· homo (ἄνθρωπος), ἀρχαιότερον hemo, στέλ. homen-, hemen-, γοτθ. guma, στέλ. guman-, ἀρχ. τύπ. ghaman- κτλ. Τὸ h εὐκόλως ἐξαφανίζεται· π. χ. anser (χήν) ἀντὶ τοῦ *hanser, σανσ. hāsa'-s, ἀγ. gans, στέλ. gansi-, σλαυ. gasî, λιθ. z'asi-s· via (ὁδὸς) ἐκ τοῦ *veh-ia, *veia, *vīa, ῥίζ. veh, λιθ. vëze'· nēmo (οὐδεὶς) ἐκ τοῦ *ne-hemo καὶ ἕτερα.

Οὐχὶ σπανίως εὕρηται h, ἔνθα δὲν ἔπρεπε νὰ κεῖται· π. χ. humerus ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῶν χειρογράφων μαρτυρουμένου umerus, ἑλλ. ὦμο-ς, σανσ. âsa-s καὶ âsa-m, γοτθ. amsa. Βραδύτερον δὲ τὸ h προϋτάσσετο ἀρκτικῶν φωνηέντων, ὥστε ἐνωρὶς ἤδη περὶ τῆς χρήσεως τούτου μεγάλη ἐπεκράτει ἀμφιβολία.

Τὸ λατ. f=τῷ ἀρχ. gh· π. χ. fel, στέλ. felli- πιθανῶς ἐκ τοῦ *felti-, ἑλλ. χόλ-ος, χολ-ή, ἀγ. galla, ῥίζ. ghar (χλωρὸν εἶναι)· for-mus, for-midus (θερμός), σανσ. gharma'-s (θερμότης), σλαυ. grê-ti (θερμαίνειν), gor-êti (καίειν), γερμ. warm ἀντὶ τοῦ *gvarm ἐκ τοῦ *gar-m ἅπαντα ἐκ τῆς ἀρχ ῥίζ. ghar· (περὶ τοῦ ἑλλ. θερ-μός, θέρ-ομαι, ἔνθα τίθεται θ ἀντὶ τοῦ χ, ὅρα ἀνωτ. σελ. 38,).

Ἐπειδὴ τὸ f καὶ h ἀντιστοιχοῦσι τῷ ἀρχικῷ gh, τὸ δὲ h εὐκόλως ἀποβάλλεται, ἐξηγοῦνται οἱ τύποι· π. χ. faedus, fēdus καὶ haedus παρὰ τοῖς aedus, ēdns· folus παρὰ τῷ holus καὶ olus· fortis καὶ hostïs· fordeum καὶ hordeum ἀντὶ τῶν *horteum, *horsteum, ἀγ. gersta, ἑλλ. κριθὴ ἀντὶ τοῦ *χρῐστὴ κτλ.

B′) Τὸ ἀρχ. dh=τῶ λατ. d, f, b. Τὸ λατ. d=τῷ ἀρχ. dh· π. χ. medius=τῷ ἀρχ. καὶ σανσ. ma'dhja-s, ἑλλ. μέσσος, δηλ. *μεθ-jος, γοτθ. midji-s· aed-es (οἶκος, ἀρχ. ἑσία· πρβλ. aes-tus, aes-tas, ἐκ τοῦ *aed-tus, *aed-tas, ῥίζ. ἀρχ. idh, ἑλλ. αἴθ-ω, σανσ. indh, ἀγ. eit (πῦρ) κτλ.

Ἐκ τούτου ἐν τῇ λατινικῇ αἱ ἀρχικαὶ ῥίζαι dha (τιθέναι, ποιεῖν) καὶ da (διδόναι) συμπίπτουσι· π. χ. ab-do (ἀπομακρύνω, κρύπτω), con-do (διατίθημι, ἱδρύω)· cre-do (πιστεύω), οὐχὶ ἐκ τοῦ da-re (διδόναι), ἀλλ' ἐξ ἑτέρου τινὸς ἁπλοῦ ἀπολεσθέντος καὶ ἀντιστοιχοῦντος τῷ ἑλλ. τί-θη-μι, σανσ. da-dhami, ἀγ. tuo-m, πρβλ. καὶ τὸ σανσ. çraddadhāmi (credo). Ὑπὲρ τῆς συμπτώσεως τῶν ῥιζῶν dha καὶ da μαρτυρεῖ τὸ ven-di-t(πωλεῖ) καὶ venum dat = ἀρχ. καὶ σανσ. vasnam dadhāti=ὦνον τίθησιν, ἔνθα τὸ dat πιθανώτατα κεῖται ἀντὶ τοῦ dha=ἑλλ. θε καὶ οὐχὶ τοῦ da=ἑλλ. δο. Εἰς τοῦτο ἀνάγεται ἔτι καὶ τὸ do, ὅπερ ἐγένετο μετὰ ταῦτα πρόσφυσις· π. χ. albi-du-s, ari-du-s, sordidu-s, ὡς καὶ ἕτεραι τοιαῦται ῥίζαι ἐν τῇ λατινικῇ ὡς προσφύσεις εὑρηνται· π. χ. lava-cru-m, ludi-cru-s, ala-cri-s, volu-cri-s, ἐκ ῥίζης kar=ποιεῖν· ἔτι late-bra, funebri-s ἐκ ῥιζ. bhar, ferre, ἑλλ. φέρειν καὶ ἕτερα. Ἐν αὐτοτελέσιν ἄλλως λέξεσιν ἡ ῥίζα dha γίνεται ἐν τῇ λατ. fa, fe.

Μοναδικὸν εἶναι r ἀντὶ τοῦ d ἐκ τοῦ dh ἐν τῷ meri-dies ἐκ τοῦ *medi-dies (medius =ma'dhjas, ἑλλ. μεσ-ημβρία, σανσ. madhjahna-s ἐκ τοῦ madhja-μέσος καὶ ahān-ημέρα). Ἐν τῷ ar=ad (ar-versus καὶ ἕτερα) ἡ τροπὴ τοῦ d εἰς r, δὲν ἔχει ἕτερον ὅμοιον ἐν ταῖς λοιπαῖς συγγενέσι γλώσσαις, μόνον δὲ ἐν τῇ ὀμβρικῇ συναλλάσσεται συνήθως τὸ d μετὰ τοῦ r.

Τὸ λατ. f=τῷ ἀρχ. dh· π. χ. fūmus (καπνός), σανσ. dhūmas, λιθ. dūmai, σλαυ. dymû, ἀγ. toum, ἑλλ. θύ-ος, ῥίζ. dhu· fores (πληθ. θύραι), foris (ἔξω), for-as (πρὸς τὰ ἔξω), ἑλλ. θύρα, γοτθ. dau'r, ἀγ. tor, turi, γερμ. thüre, σανσ. ὅμως dva'ra-m, dvār-, ἐν ταῖς Βέδαις dur-, μετὰ d καὶ οὐχὶ μετὰ dh, ὅπερ ὑποδεικνύουσιν αἱ γλῶσσαι τῆς βορείου καὶ μεσημβρινῆς Εὐρώπης· fer-us, fer-a, fer-ox (ἄγριος), ἑλλ. θήρ, θηρ-ίον κτλ. Καὶ ἐν μέσῳ λέξεως εὕρηται f=τῷ ἀρχ. dh· π. χ. rufus, γοτθ. raud-s, ἀρχ. τύπ. raudha-s, ῥίζ. rudh, σανσ. rudh-ira'-m, ἑλλ. ἐ-ρυθ-ρός.

Τὸ λατ. b=τῷ ἀρχ. dh ἐν μέσῳ λέξεως· π. χ. rub-er, στέλ. rub-rō=ἑλλ. ἐ-ρυθ-ρό-, σανσ. rudh-i-ra'-, ἀρχ. rudh-ra-, ῥίζ. rub, σανσ. rudh. γοτθ. rud. ἀγ. rut, σλαυ. rud· verbum (λόγος), γοτθ. vau'rd, γερμ. wort, ἀρχ. τύπ. vardh-am, λιθ. va'rda-s (ὄνομα) κτλ.

Γ'. Τὸ ἀρχικὸν bh = τῷ λατ. b, f, h. Τὸ λατ. b=τῷ ἀρχ. bh ἐν μέσῳ λέξεως· π. χ. ambo, ἑλλ. ἄμφω, σανσ. ubhāu', ἀρχαιότερον ubhā', γοτθ. bai, οὐδ. ba ἀποβολῇ τοῦ ἀρκτικοῦ γράμματος, σλαυ. oba, ἀρχ. στέλ. ambha-· nēbula, nubes, ἑλλ. νεφέλη, νέφος, σανσ. na'bhas (νεφέλη, οὐρανός), ἀγ. nëbal, σλαυ. nebo (οὐρανὸς) κτλ.

Τὸ λατ. f=τῷ ἀρχ. bh· π. χ. ῥίζ. fa ἐν τῷ fā-ri (λέγειν), fa-tum (θέσφατον, μοῖρα), ἀρχ. bha, ἑλλ. φα ἐν τῷ φη-μί, φω-νή, φά-τις, σανσ. bha-sᵛ (λαλεῖν)· ῥίζ. fer, ἐν. fer-o, ἑλλην. φερ, φέρ-ω, ἀρχ. καὶ σανσ. bhar, ἐν. bha'r-āmi· ῥίζ. fu (φῦναι, εἶναι) fu-turus, fu-am, ἀρχ. καὶ σανσ. bhu, ἑλλ. φυ, φύ-ω, φυ-τὸς κτλ.

Τὸ λατ. h=τῷ ἀρχ. bh εἶναι σπανιώτατον· π. χ. hor-da καὶ for-da (φορβὰς βοῦς), ῥίζ. fer, ἀρχ. bhar· τοῦ mi-hi τὸ hi εἶναι ἀντὶ τοῦ -bi, ὡς σανσ. ma'-hjam ἀντὶ τοῦ ma'-bhjam, ὡς καὶ ti-bi, σανσ. tu'-bjam καὶ ἕτερα. Ἐν τισι παραδείγμασι κεῖνται φανερῶς ἐν τῇ λατινικῇ τὰ ψιλὰ ἀντὶ τῶν δασέων· π. χ. rutilus, ῥίζ. σανσ. ruth, ἑλλ. ῥυθ· pati, ἑλλ. παθεῖν· putāre, ἑλλ. πυθέσθαι· sapiens, ἑλλ. σοφός· latēre, ἑλλ. λαθεῖν· ῥίζ. σανσ. rah, ἀρχ. ra'dh κτλ.

Β'. *Σύμφωνα συνεχῆ.* 1) Συριστικὰ j, s, v. ά.) Τὸ ἀρχικὸν j=τῷ λατ. j (γράφ. i) καὶ i. Τὸ λατ. j=τῷ ἀρχ. j ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν μέσῳ τῆς λέξεως, σπανιώτερον ὅμως μεταξὺ φωνηέντων καὶ μάλιστα μόνον κατόπιν μακρῶν φωνηέντων· π. χ. cū-jus, plebē-jus, ἢ ἐὰν σύμφωνον ἀφομοιῶται τῷ j, ὡς ājo, mājor, mejo, (ὄρα ἀνωτ.)· π. χ. ῥίζ. jug, σανσ. jug'. ἑλλ. ζυγ, ἀρχ. jug ἐν τῷ ju-n-go (ζεύγνυμι), jugum, ἀρχ. καὶ σανσ. jug-a'm, ἑλλ. ζυγ-όν, γοτθ. juk γερμ. joch· juvenis (νέος), σανσ. ju'van-, γοτθ. juggs, σλαυ. junû, λιθ. jau'nas· ājo (λέγω) ἀντὶ τοῦ *ag-jo, ῥίζ. ag, πρόσφυσις jo-, ἀρχ. ja, πρβλ. ad-āg-ium (παροιμία), σανσ. ah (λέγειν) κτλ.

Τὸ λατ. i=τῷ ἀρχ. j κατόπιν συμφώνων· π.χ. medius=ἀρχ. καὶ σανσ. ma'dhjas, ἑλλ. μέσσος=*μέθjος· patr-ius, ἀρχ. patar-ja-s, σανσ. pitr-ja-s, ἑλλ. πάτρ-ιο-ς, ἀρχ. στέλ. patar- μετὰ τῆς προσφύσεως ja· siem, siet, ἀρχ. as-ja-m, as-ja-t, ἑλλ. εἴην, εἴη ἐκ τοῦ *ἐσ-jη-μ, *ἐσ-jη-τ, σανσ. sja-m, sja-t, ἐκ τῆς ῥίζ. es, ἀρχ. as (εἶναι) κτλ.

Οὐχὶ σπανίως ἐξαφανίζεται τὸ j, συνήθως μεταξὺ φωνηέντων· π. χ. moneo (μιμνήσκω, παραινῶ), ἀρχ. τύπ. mānajami ἐνεργ. μεταβατικὸν ἐκ τῆς ῥίζ. men (men-tem, μῆτιν, νοῦν), me-mi-ni (ἐνθυμοῦμαι), ἀρχ. man (νοεῖν)· sēdo (καθίζω, ἡσυχάζω) ἐκ τοῦ *sēdao, *sēdajo, ἀρχ. καὶ σανσ. sāda'jami, μεταβατ. ἐκ τῆς ῥίζ. sed, ἀρχ. sad. Ἔτι πρὸ τοῦ i καὶ τοῦ e, ὅπερ ἀντικαθίστησι τὸ i· π, χ. capis, capit ἀντὶ τοῦ *capjis, capjit, δηλ. kap-ja-si, kap-ja-ti παρὰ τῷ capio δηλ. kap-ja-mi· καὶ κατόπιν συμφώνων· π. χ. minor, minus ἀντὶ τοῦ *min-ior, *min-ius διὰ τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως τοῦ συγκριτικοῦ -jans· ero, eris, erit κυρίως ἐκ τοῦ *eso, *esis, *esit, ἀντὶ τοῦ *esjo, *esjis, *esjit, ἀρχ. τύπ. as-jā-mi, as-ja-si, as-jā-ti κτλ.

Β'.) Τὸ ἀρχ. s=τῷ λατ. s, r. Τὸ λατ. s =τῷ ἀρχ. s ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει λέξεως, ἐν δὲ τῷ μέσῳ πρὸ ἀφώνων· μεταξὺ φωνηέντων ἐν τῇ κλασικῇ γλώσσῃ τὸ s μεταβαίνει σχεδὸν πάντοτε εἰς r. Πρὸ τῶν ἡμιφώνων τὸ μὲν ἀφομοιούμενον ἀποβάλλεται, τὸ δὲ μεταβαίνει εἰς r· π. χ. ῥίζ. sed, ἀρχ. καὶ σανσ. sad, ἑλλ. ἑδ, γοτθ. sad· septem, ἀρχ. καὶ σανσ. sa'ptan, ἑλλ. ἑπτά· ὡς πρόσφυσις -os, -es· π. χ. gen-os, gen-us, γεν. gen-er-us, gen-er-is, ἀρχ. gan-as-as, ἑλλ. γέν-ος, *γεν-εσ-ος = γένεος, γένους, σανσ. g'a'n-as, γεν. ga'-as-as κτλ.

Τὸ λατ. r=τῷ ἀρχ. s (περὶ οὗ κατωτέρω ἐν τοῖς φθογγολογικοῖς νόμοις).

Γ'.) Τὸ ἀρχικὸν v=τῷ λατ. v (μὴ διακρινομένου τοῦ u ἐν τῇ γραφῇ) καὶ u. Τὸ λατ. v=τῷ ἀρχ. v· π. χ. ῥίζ. vid ἐν τῷ video (ὁρῶ), ἀρχ. καὶ σανσ. vid, ἑλλ. Fιδ· ῥίζ. vom ἀντὶ τοῦ *vem ἐν τῷ vom-o (ἐμέω), ἀρχ. καὶ σανσ. vam, ἑλλ. Fεμ· ῥίζ voc ἀντὶ τοῦ *vec ἐν τῷ voc-are (καλεῖν), vōc-em, ἀρχ. vak, σανσ. vak', ἑλλ. Fεπ, κτλ. Ἐν τοῖς quis, qnod, anguis, suavis, τὸ u=τῷ v, ὡς qvis, qvod, angvis, svavis, ἐπειδὴ τὸ u ἐν τῇ μετρικῇ δὲν θεωρεῖται φωνῆεν.

Τὸ λατ. u=τῷ ἀρχ. v κατόπιν ἀκαριαίων συμφώνων καὶ τοῦ n· π. χ. quatuor, σανσ. k'atvā'ras, ἑλλ. τέτταρες=*τέτFαρες, γοτθ. fidvōr, ἀρχ. katvāras, ἔνθα τὸ u = v ἔχει δύναμιν συμφώνου. Σύνηθες ἰδίως εἶναι τὸ u=τῷ ἀρχ. v ἐν τῇ ἀρχικῇ πρὸς σχηματισμὸν τῶν στελεχῶν προσφύσει va=λατ. vo, uo, βραδύτερον vu, uu, ὅπερ ἐν τῇ λατινικῇ κατόπιν τῶν πλείστων συμφώνων, ἐξαιρέσει τοῦ r, l, q, εἶναι uo, βραδύτερον uu, θηλ. ua· π. χ. al-vo-s (ὁ τρέφων), ῥίζ. al (al-o τρέφω)· ar-vo-m (ἄρουρα), ῥίζ. ar (ἀροῦν)· ἀλλὰ vac-uo-s (κενός), ῥίζ. vac· noc-uo-s-(ἐπιζήμιος), re-lic-uo-s (λοιπὸς) καὶ re-liq-uo-s, ῥίζ. noc, lic κτλ.

Οὐχὶ σπανίως τὸ v ἐξαφανίζεται· π. χ. se, si-bi καὶ λπ. ἀντὶ τῶν *sve, *svi-bi ἐκ τοῦ ἀρχ. στελ. sva-, σανσ. sva-· te, ti-bi, ἀντὶ τῶν *tve, *tvi-bi, σανσ. tva-m. Ἀντὶ τοῦ ἀρχῆθεν ἀρκτικοῦ sva- τίθεται ἐν τῇ λατιν. συνήθως so-, (ὅρα ἀνωτ. ἐν τῇ φθογγολογίᾳ τῆς λατ. περὶ φωνηέντων)· canis ἀντὶ τοῦ *cvan-is, ἑλλ. κύων, σανσ. ϛέλ. ϛvan-, ἀρχ. τύπ. kvan-· suadeo (πείθω) ἀντὶ τοῦ *suadveo ἐκ τοῦ suavis = *svad-vis, ἑλλ. ἡδύ-ς, σανσ. suādu'-s· deus (θεὸς) = *dēus, *dēvo-s, *deivo-s, dīvo-s, ἀρχ. τύπ. daiva-s, σανσ. dē'va'-s, λιθ. dë'va-s. Μεταξὺ φωνηέντων ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ γλώσσῃ τὸ v ἀποβάλλεται συνήθως· π. χ. suus, suum ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐν ἐπιγραφαῖς ἁπαντῶντος sovos, sovom (*suvus, *suvum)· fluunt, ἐν ἀρχ. ἐπιγρ. flovunt· fui = *fuvi· boum ἀντὶ bovum, κτλ. καὶ ὅμως εὑρηται novus, ovis καὶ ἕτερα μετὰ τοῦ v.

Γ'. *Ἐρρίνα* n, m. ά.) Τὸ ἀρχικὸν n=τῷ λατ. n. Ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις, οὕτω καὶ ἐν τῇ λατ. τὸ ἀρχικὸν n πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων συμφώνων γίνεται οὐρανισκόφωνον n, πρὸ τῶν χειλεοφώνων ὅμως χειλεόφωνον, δηλ. m· π. χ. ne (ἀρνητικὸν) ἐν τῷ ne-c, ne-fas κτλ., ἀρχ. καὶ σανσ. na· in-(ἀρνητικὸν ἐν συνθέσει), ὁμβρ. an, ἑλλ. ἀν-, ἀρχ. καὶ σανσ. an-· ῥίζ. nec, nec-are (κτείνειν), noc-ere (βλάπτειν), ἑλλ. νεκ, σανσ naç, ἀρχ. nak· ϛέλ. noc-ti- ἐν τῷ noc-tem, ἀρχ. nak-ti, ἑλλ. νυκτ-, σανσ. na'kta-m, λιθ. nak-tì-s κτλ. Τῆς μεταβολῆς τοῦ n εἰς n καὶ m παραδείγματα· ju-n-go (ζεύγνυμι), ῥίζ. jug· ru-m-po (ῥήγνυμι), σανσ. lu-m-pa'mi, ῥίζ. rup, σανσ. lup, ἄτινα ἀρχῆθεν βεβαίως ἦσαν jug-nāmi, rup-nāmi, βραδύτερον ὅμως τὸ ἔρρινον μετετέθη εἰς τὴν ῥίζαν, ἐξ οὗ ἐγένετο jun·gāmi, rumpāmi, δηλ. jungo, rumpo.

Β'.) Τὸ ἀρχικὸν m=τῷ λατ. m· π. χ. ῥίζ. men ἐν τῷ me-min-i, men-tem, mens (νοῦς) mon-eo, ἑλλ.=μέν (μέν-ος), ἀρχ. καὶ σανσ. man (νοεῖν)· mā-ter, ἑλλ. μή-τηρ, σανσ. mā-tār', ἀρχ. mā-tar-s κτλ. Καὶ ἐν ταῖς προσφύσεσιν εὕρηται συνήθως m· π. χ. men, ἀρχ. man, ὡς ἐν τῷ *gnō-men, nō-men, σανσκρ. nā'-man-, ἀρχαῖον 'gnā-man κτλ.

Ἐν τοῖς tene-brae (σκότος) ἀντὶ τοῦ *tenes-brae, *temes-brae, ῥίζ. tam, ἐν τῇ σανσ. ta'm-as (σκότος), ἀγ. dëm-ar, γερμ. daemmerung κτλ., τὸ n ἐγένετο διὰ ἀνομοιότητος ἐκ τοῦ m πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀλλεπαλλήλων χειλεοφώνων *temebrae· τὸ nōnus (ἔννατος) ἐγένετο ἐκ τοῦ *nōmus, *novinus, novem (ἐννέα).

Δ'. *Ὑγρὰ* r καὶ l φθόγγοι. ά) Τὸ ἀρχικὸν r=τῷ λατ. r, l. Τὸ λατ. r=τῷ ἀρχ. r· π. χ. rex (βασιλεύς), δηλ. *rēg-s, ἀρχ. rag-s, σανσ. στέλ. rāg'-· ῥίζ. or, or-ior, or-tus, ἑλλ. ὄρ-νυμι, ἀρχ. καὶ σανσ. ar· ῥίζ. ar, ar-o, ἑλλ. ἀρ-όω, σλαυ. or-ja· aratrum, ἑλλ. ἄρ-οτρον κτλ.

Τὸ λατ. l=τῷ ἀρχ. r (ὅρα κατωτέρω τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους περὶ τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ l μετὰ τοῦ r ἐν τῇ λατινικῇ χάριν τῆς ἀνομοιότητος)· π. χ. ῥίζ. loc (λαλεῖν)=loquor, loc-utus, ἑλλ. λακ, σλαυ. rek (rek-ā, ὁμιλῶ), ἀρχ. rak· ῥίζ. luc, luc-erna, luc-em (φῶς), ἑλλ. λυκ, σανσ. ruk', γοτθ. luh, ἀρχ. ruk· ῥίζ. lic, linquo, re-lic-uus, ἑλλ. λιπ (λείπω), σανσ. rik', ἀρχ. rik, κτλ.

Οἱ κυριώτεροι φθογγολογικοὶ νόμοι τῶν συμφώνων.

Οἱ ἐνταῦθα ἰσχύοντες φθογγολογικοὶ νόμοι παρατηροῦνται ά) ἐν μέσῳ, β') ἐν ἀρχῇ καὶ γ') ἐν τέλει τῶν λέξεων.

Α'.) Οἱ ἐν μέσῳ λέξεως ἰσχύοντες φθογγολογικοὶ νόμοι εἰσὶ

ά.) ἡ *ἀφομοίωσις*. Αἱ εἰς τὰς μετὰ τῶν προθέσεων συνθέσεις γινόμεναι ἀφομοιώσεις ὡς ἀνήκουσαι μᾶλλον τῇ εἰδικῇ λατινικῇ γραμματικῇ ἢ τῇ συγκριτικῇ παραλείπονται ἐνταῦθα.

1) *Ἐντελὴς ὁμοίωσις τοῦ προηγουμένου φθόγγου πρὸς τὸν ἑπόμενον.* Αὕτη δὲν διακρίνεται τῆς ἐκβολῆς τοῦ πρώτου φθόγγου μετὰ τὰ μακρὰ φωνήεντα, κατόπιν τῶν ὁποίων τὰ διπλᾶ σύμφωνα δὲν ἀκούονται εὐκόλως· τοὐναντίον ὅμως κατόπιν βραχέος φωνήεντος ὁ διπλασιασμὸς τοῦ συμφώνου εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς κυρίως ἀφομοιώσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀποβολὴ ἑνὸς συμφώνου πρὸ ἑτέρου γίνεται ἐκ τῆς ὁμοιώσεως πρὸς τὸ ἑπόμενον, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐξαφανίσεως συμφώνων πρὸ συμφώνων.

Τὰ διπλᾶ σύμφωνα δὲν ἐγράφοντο πρὸ τοῦ

Ἐννίου, ἐν δ' ἐπιγραφαῖς φαίνονται ἐν γένει μὴ ὄντα ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ 640 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης.

Παραδείγματα ἐντελοῦς ἀφομοιώσεως τοῦ προηγουμένου πρὸς τὸν ἑπόμενον φθόγγον μετὰ βραχὺ φωνῆεν εἶναι· sum-mu-s ἐκ τοῦ *sup-mu-s, πρβλ. sup-er, sup-erior, sup-remus· flamma ἐκ τοῦ *flag-ma, flag-rare· sel-la ἐκ τοῦ *sed-la, πρβλ. sed-ere· puella ἐκ τοῦ *puer-la, *pueru-la, πρβλ. puer κτλ.

Ἔτι ἐντελὴς ἀφομοίωσις τοῦ προηγουμένου συμφώνου πρὸς τὸ ἑπόμενον μετὰ μακρὸν φωνῆεν, ὃν διπλασιασμὸν ὅμως δὲν ἔγραφον. Εἶναι γνωστὴ ἡ ὁμοίωσις (ἡ ἀποβολὴ) τοῦ d, t, συνήθως δὲ καὶ τοῦ n πρὸ τοῦ ἑπομένου s, ὅτε τὸ προηγούμενον βραχὺ φωνῆεν γίνεται μακρόν, ὅπερ μαρτυρεῖ πιθανῶς τὸν ὑπάρχοντά ποτε τοῦ συμφώνου διπλασιασμόν· π. χ. suāsi ἐκ τοῦ suad-si παρακ. τοῦ suād-eo καὶ τὰ ὅμοια· pēs =*pĕd-s, αἰτ. pĕd-em· milēs, βραδύτερον milĕs ἐκ τοῦ *milet-s, αἰτ. milit-em· formōsus ἐκ τοῦ *formonsus, ἡ πρόσφυσις ἀρχῆθεν ἦν vans ἐκ τοῦ vant, οὗ τὸ v ἐξηφανίσθη κτλ. Ἐνίοτε ἡ γλῶσσα λίαν ἐνωρὶς ἀπέβαλε τὸ n, ἄλλοτε διετήρησε μακρότερον τὸ n, ἡ δὲ μεταγενεστέρα γραφομένη γλῶσσα διετήρησεν αὐτὸ πάντοτε.

Πρὸς τὸ ἑπόμενον j ἀφομοιοῦται οὐχὶ σπανίως τὸ προηγούμενον g, τότε δὲ τὸ j γράφεται πάντοτε ἁπλοῦν, τὸ προηγούμενον ὅμως φωνῆεν ἐὰν ἦτο βραχύ, γίνεται μακρόν· π. χ. mā-jor ἐκ τοῦ *mag-jor, πρβλ. mag-nus, ῥίζ. mag, ἀρχ. magh (αὐξάνειν)· ā-jo ἐκ τοῦ *āg-jo, πρβλ. ad-âg-ium, ῥίζ. ag, σανσ. ah, ἀρχ. agh (λέγειν). Πρὸ τῆς ἀρχικῆς προσφύσεως ja μένει τὸ g, τὸ j ὅμως τότε μεταβάλλεται εἰς i· π. χ. ad-âg-iu-m, nau-frâg-iu-m. Ἁπλῶς ἔβαλε τὴν συνηθεστέραν ἐξαφάνισιν τῶν συμφώνων πρὸ τοῦ j μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἐν τῇ συνθέσει· π. χ. se(d)-jungo, pe(r)-juro, di(s)-judico, tra(ns)-jicio καὶ ἕτερα.

Ἐξαφάνισις τοῦ g πρὸ τοῦ v ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως γίνεται ἐν τοῖς ἑξῆς· brĕvis, ἑλλ. βραχύ-ς, lĕv-is ἀντὶ τοῦ *lĕgv-is, πρβλ. ἑλλ. ἐ-λαχύ-ς· vivo ἀντὶ τοῦ *vīgvo, vixi δηλαδὴ *vig-si, ῥίζ. vig.

Τὸ d ἐξηφανίσθη πρὸ τοῦ v ἐν τῇ suāv-is ἐκ τοῦ *svādv-is, ἑλλ. ἡδύ-ς, σανσ. svādu′-s.

Πρὸ τῶν ἐῤῥίνων ἐξαφανίζεται ἐνίοτε τὸ g καὶ συνηθέστερον τὸ c, ὅπερ δύναται νὰ μείνῃ καὶ νὰ τραπῇ εἰς g (ὅρα κατωτέρω γ′), σπανιώτερον ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως μετ' αὐτῆς· πιθανῶς τὸ c πρὸ τῶν ἐῤῥίνων ἐμαλακύνθη εἰς g πρὶν ἢ ἐξαφανισθῇ (ὅρα κατωτ. γ′)· π. χ. sti-mulus (κέντρον), sti-mulo (κεντῶ) ἐκ τῆς ῥίζ. stig, δι' ἐπιτάσεως in-stī-g-o, μετ' ἐῤῥίνου instinc-tus=*in-sting-tus, πρβλ. ἑλλ. στίζω =*στίγ-jω· ex-ā-men ἀντὶ τοῦ ex-âg-men ἐκ τῆς ῥίζ. ag ἐν τῷ ag-ere, καὶ ag-men, teg-men, seg-mentum· vā-nus (μάταιος) ἐκ τοῦ *vâc-nus, πρβλ. vâc-uus (κενός). Τὸ nc ἐξηφανίσθη ἐν τῇ quīní (ἀνὰ πέντε) ἐκ τοῦ *quinc-ni ἐκ τοῦ quinque (πέντε) κτλ.

Πρὸ τοῦ m ἐξηφανίσθη c ἐν ταῖς lū-men ἐκ τοῦ *luc-men, ἀμφίβολον ὅμως εἰ ἐκ τῆς ἐπιτεταμένης ἢ μὴ ῥίζης, εἰ ἐκ τοῦ *lûcnem ἢ *louc-men, *lūc-men· τὸ cs δηλ. x ἐξηφανίσθη πρὸ τοῦ m ἐν τοῖς sē-mestris (ἑξάμηνος) ἀντὶ τοῦ *sex-mestris καί τισιν ἑτέροις.

Πρὸ τοῦ m ἐξαφανίζεται b· π. χ. glūma ἀντὶ τοῦ *glūb-ma, πρβλ. glūb-ere (ἐκλεπίζειν)· grêmium (κόλπος) ἀντὶ τοῦ *grebmium, πρβλ. σανσ. g′arbha- καὶ ἕτερα.

Πρὸ τοῦ l ἐξηφανίσθη x ἐν τῷ tē-la, (ὕφασμα) ἐκ τοῦ *tex-la, πρβλ. tex-ere (ὑφαίνειν).

Πρὸ τοῦ c ἐξηφανίσθη d καὶ t ἐν τοῖς hoc ἀντὶ τοῦ *hod-c, *hod-ce, πρβλ. quod, ac ἀντὶ τοῦ *at-c, πρβλ. at-que.

Πρὸ ἡμιφώνων συμφώνων ἐξαφανίζεται s· π. χ. πρὸ τοῦ n ἐν τῇ pō-no ἀντὶ τοῦ *pôsno, πρβλ. pôs-ui· cē-na ἀντὶ τοῦ *ces-na, ὀμβρ. ças-na· penna ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου pes-na ἀντὶ τοῦ *pet-na ἐκ τῆς ῥίζ. pet, ἑλλ. πετ, σανσ. pat (πετᾶν), πρβλ. praepetes (πτηνά), ἀγ. fĕd-ara, fĕd-ah, ἑλλ. πτ-ίλον, πτε-ρόν, κτλ.

Πρὸ τοῦ m ἐξηφανίσθη s ἐν ταῖς rē-mus (κώπη), πρβλ. tri-res-mus, res-mus ἀντὶ τοῦ *ret-mus, ἑλλ. ἐ-ρετ-μός· ἄνευ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἐξηφανίσθη τὸ s ἐν τῇ Câmēna ἐκ τοῦ Cas-mēna, ῥίζ. cas, πρβλ. car-men, ῥίζ. σανσ. ças, çâs (διηγεῖσθαι, λέγειν).

Πρὸ τοῦ n καὶ m μεταβαίνει τὸ s εἰς r· ὅρα κατ. έ.

Πρὸ τοῦ l ἐξηφανίσθη τὸ s ἐν τῇ corpulentus ἀντὶ τοῦ *corpus-lentus, πρβλ. corpus, corporis.

Πρὸ τοῦ d ἐξαφανίζεται s· π. χ. jū-dex ἀντὶ τοῦ *jus-dex· ī-dem, ἀντὶ τοῦ *is-dem· dī-dūco ἀντί τοῦ *dīs-duco καὶ ἕτερα. Μένει ὅμως ἐν τοῖς trans-duco, trans-do καὶ trā-dūco, trā-do, ἔτι ἐν τοῖς eius-dem, cuius-dam.

Καὶ πρὸ τοῦ b ἐξαφανίζεται s· π. χ. tenebrae ἀντὶ τοῦ *tenes-brae καὶ τὰ ὅμοια.

Πρὸ τοῦ d ἐξαφανίζεται r μετ' ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἐν τῷ pēd-o, pōd-ex καὶ πέρδω, σανσ. pard, ἀγ. farz, λιθ. perd.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐξαφάνισις τοῦ r πρὸ τοῦ s ἕνεκα τῆς ἀφομοιώσεως· π. χ. rūsum, russum καὶ rursum, sūsum καὶ sursum, retrōsum καὶ retrorsum καὶ τὰ ὅμοια.

Πρὸ τοῦ sc ἐξαφανίζονται σύμφωνα μόνον διὰ τὴν ἁπλοποίησιν καὶ εὐκολίαν τῆς προφορᾶς· π. χ. di-sco ἀντὶ τοῦ *dic-sco, πρβλ. di-dic-i· po-sco, (τοῦ sc μονίμου γενομένου καί τοι ἀρχῆθεν χρησιμεύοντος μόνον εἰς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος, πρβλ. po-posc-i) ἀντὶ τοῦ *porc-sco, ῥίζ. proc, prec ἐν τοῖς proc-ax, proc-us, prec-or, γερμ. frah, frag (γοτθ. fraih-man, γερμ. fragen)· mi-sceo ἀντὶ τοῦ *mig-sceo, ἑλλ. μίγ-νυμι, καὶ ἐνταῦθα τὸ sc ἐν τῇ λατ. συνηύξησε μετὰ τῆς ῥίζης. Ὅμοιον εἶναι τὸ mistus ἀντὶ τοῦ mics-tus, mix-tus καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *misc-tus, πρβλ. misc-eo· terra (ξηρά, γῆ) ἀντὶ τοῦ *tersa.

Ἐπίσης εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλῶν συμφώνων συμπλεκομένων ἐκβάλλεται ἐν αὐτῶν διὰ τὴν εὐφωνίαν· οὕτως ἐξαφανίζεται c, g μετὰ τὸ r, l ἑπομένου t ἢ s· π. χ. sar-tus ἀντὶ τοῦ *sarc-tus, πρβλ. sarc-io· tor-tus ἀντὶ τοῦ *torc-tus, πρβλ. torqu-eo· ul-tor ἀντὶ τοῦ *ulc-tor, ἐκ τοῦ ulc-isci· in-dul-tus ἀντὶ τοῦ in-dul-ctus ἐκ τοῦ *in-dulg-tus, τοῦ in-dulg-eo καὶ ἕτερα· sar-si ἀντὶ τοῦ *sarc-si, πρβλ. sarc-io· mul-si, mul-sus ἀντὶ τοῦ *mulg-si, *mulg-sus, ἐκ τοῦ *mulg-tus, πρβλ. mulg-eo· οὕτω καὶ ursus ἀντὶ τοῦ *urcsus ἐκ τοῦ *urctus, ἑλλ. ἄρκτος, σανσ. r′ksˇas.

Ἐν τέλει λέξεως ὅμως μένει τὸ rcs ἐν ταῖς arx, merx.

Ἐπίσης καὶ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τοῦ s-br, r-br ἀποβάλλεται τὸ s καὶ r πρὸ τοῦ b· π. χ. mulie-bris ἀντὶ τοῦ *mulier-bris ἢ *mulies-bris· fune-bris ἀντὶ τοῦ *funes-bris καὶ funer-a, funus· febris, hebris ἀντὶ τοῦ *fer-bris, ῥίζ. fer (fer-vor, ζέσις,) ἀρχ. ghar (ὅρα ἀνωτ. σελ. 46, γ′, ά).

Τὸ Quintus ἀντὶ τοῦ quinc-tus εἶναι νέον.

Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ autor ἀντὶ τοῦ auc-tor ἐκ τοῦ *aug-tor (aug-eo) καὶ τὰ ὅμοια. Πιθανώτατα ἐξαφανίζεται ἐνιαχοῦ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ τὸ c πρὸ τοῦ t ὡς invītus ἐκ τοῦ *in-vic-(i)-tus, ῥίζ. vic, vec, ἑλλ. Fεκ (ἑκ-ών), σανσ. vaç, δηλ. vak (θέλειν)· in-vī-tare ἐκ τοῦ *in-vic-(i)-tare ἐκ ῥίζ. vic, vec, voc, (voc-are), ἑλλην. Fεπ, σανσ. vak′, ἀρχ. vak (λέγειν) καὶ τὰ ὅμοια. Ἔτι Vitoria, Vitorius καὶ Victoria, Victorius.

2) *Ἐντελὴς ἀφομοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Ἡ ἀφομοίωσις αὕτη εἶναι λίαν συνήθης ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ. Οὕτως ἀφομοιοῦται π. χ. τὸ t τῆς καταλήξεως τοῦ ὑπερθετικοῦ timu-s, ἀρχ. καὶ σανσ. tama-s, διατηρηθὲν ἐν τῇ op-timus, πρὸς τὸ προηγούμενον s ἐν τῇ is-simus=*is-timus.

Τὸ is, ὁ βραχύτατος τύπος τοῦ ἀρχικοῦ jans, ἐν τῇ λατ. iōs, iōr, ius, εἶναι πρόσφυσις τοῦ συγκριτικοῦ, εἰς ἣν προστίθεται ἡ τοῦ ὑπερθετικοῦ· π. χ. longis-simus, ἐκ τοῦ *longis-timu-s. Ἐπίσης ἀφομοιοῦται τὸ t τοῦ tim-us εἰς r καὶ l τῶν ὑπερθετικῶν τῶν σχηματιζομένων ἐκ τοῦ μὴ ἐπιτεταμένου στελέχους τοῦ ἐπιθέτου· π. χ. celer-rimus, ἐκ τοῦ *celer-timus, facil-limus ἐκ τοῦ *facil-timu-s, κτλ., εἰμὴ τὰ ὑπερθετικὰ ταῦτα εἰσὶν ἀντὶ τοῦ *celer-is-timus, *facil-is-timus, *celerstimus., *facilstimus, *celersimus, *facilsimus.

Τὸ s ἀφομοιοῦται πρὸς τὸ r ἐν τοῖς torreo ἀντὶ τοῦ *tors-eo καὶ tos-tu-m ἀντὶ τοῦ *tors-tu-m καὶ terra ἀντὶ τοῦ *tersa, ἀρχ. ῥίζ. tars (ξηρὸν εἶναι), γερμ. dürr-e καὶ durs-t (δίψα)· fer-rem, vel-lem ἐκ τοῦ *fer-sem, *vel-sem, πρβλ. ama-rem ἐκ τοῦ *ama-sem, *fac-sem καὶ ἕτερα.

Τὸ j ἀφωμοιώθη ἴσως πρὸς τὰ προηγούμενα σύμφωνα ἐν ταῖς πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἐνεστῶτος καταλήξεσιν, ὅτε τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης σύμφωνον διπλασιάζεται· π. χ. pello, fallo, curro, mitto καὶ ἕτερα (peljo, faljo, curjo, mitjo), εἰ καὶ αἱ συμπλοκαὶ lio, rio, tio εἶναι συνήθεις.

Τὸ v φαίνεται ἀφομοιωθὲν πρὸς τὸ προηγούμενον l ἐν ταῖς pallor, pallidus (ὠχρός), ἀντὶ τῶν *palver, pal-vilus, πρβλ. ἀρχ. γερ. falo, falaw-er, falw-er, λιθ. καὶ ἀρχ. τύπ. pàlv-as, mollis (μαλθακὸς) ἐκ τοῦ molvis, *moldv-is ἀντιστοιχοῦν τῷ σανσ. mrdu′-s,

SISMANOGLIO MUSEUM

ἀρχ. τύπ. mardu-s· sollu-s, salvo-s, σανσ. sa′rva-s, ἑλλ. ὅλος ἀντὶ τοῦ *ὁλFος. Ἐν τοῖς διπλοῖς τούτοις τύποις sollus, salvus, pello, alius, ἀναγνωρίζονται ἴχνη ἀναμίξεως τῶν διαλέκτων.

Τὸ t μετὰ τὸ s ἀφωμοιώθη αὐτῷ ἐν τῇ cen-sor, cen-sus, ἐκ τῆς ῥίζης cens, μετὰ τῶν προσφύσεων tor, tu, πρβλ. τὸ ὀσκ. cens-tur, cens-tom=censum. Ἔτι τὸ t ἀφομοιοῦται συνήθως τῷ ἡγουμένῳ s, ἔνθα ἐκ τοῦ d, t+t, πρῶτον γίνεται st, (ὅρα ἀνωτ. περὶ ἀνομοιότητος)· κατόπιν βραχέος φωνήεντος ὁ διπλασιασμὸς δηλοῦται καὶ διὰ τῆς γραφῆς, κατόπιν ὅμως μακροῦ φωνήεντος ἢ συμφώνου συνήθως μένει ἁπλοῦν s ἢ καὶ διπλοῦν, ὡς fussus, cassus, divissio, vissu καὶ ἕτερα ἐν τῇ γλώσσῃ τὸν λόγον αὐτῶν ἔχοντα· π. χ. fissus ἐκ τοῦ *fid-tu-s, *fis-tu-s, ῥίζ. fid ἐν τῷ fin-do· fid-i· gress-us ἐκ τοῦ *gred-tu-s, *gres-tu-s, πρβλ. grad-ior· fossa ἐκ τοῦ *fos-ta, *fod-ta, ῥίζ. fod ἐν τῷ fod-io· passus, ἐκ τοῦ pat-tu-s, *pas-tu-s, πρβλ. pat-ior κτλ.

3.) *Ὁμοίωσις τοῦ ἡγουμένου φθόγγου πρὸς τὸν ἑπόμενον.* Ὡς γνωστόν, ἡμίφωνα ἀκαριαῖα σύμφωνα πρὸ ἀφώνων τρέπονται εἰς ἄφωνα· π. χ. ac-tus ἀντὶ τοῦ *ag-tus, πρβλ. ag-o· scrip-tus, scrip-si ἀντὶ τοῦ *scrib-tus, *scrib-si, πρβλ. scrib-o καὶ ἕτερα. Τοῦ vec-tus, veh-o, ἀρχ. vagh-ā-mi, τὸ ἀρχικὸν gh ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ λατ. g, ἐξ οὗ ἀρχ. vagh-tas, λατ. veg-to-s, vec-tu-s· ἀλλ' εὕρηνται ἀμφότερα c καὶ g, ὡς sec-are καὶ seg-mentum, salic-em καὶ salig-nus καὶ ἕτερα, ἐν οἷς τὰ ἡμίφωνα m καὶ n μετέβαλον τὸ c εἰς τὸ ἡμίφωνον g.

Χειλεόφωνα ἀκαριαῖα σύμφωνα πρὸ τοῦ n μεταβαίνουσιν εἰς τὸ χειλεόφωνον ἐῤῥῖνον· π. χ. som-nus, Sam-nium ἀντὶ τῶν *sop-nus, (πρβλ. sop-ire) *Sab-nium (πρβλ. Sal-ini, Sab-elli).

Ἡ ἀρχαιοτέρα γλῶσσα παρέχει ἔτι s ἐκ τοῦ t μαλακυνθὲν πρὸ τῶν ἐῤῥίνων, ὡς res-mu-s (rēmus) ἐκ τοῦ *ret-mus (ἐ-ρετ-μός)· pes-na (penna) ἐκ τοῦ *pet-na, ῥίζ. pet (πετ-ᾶν).

Μοναδικὸν εἶναι τὸ quadra-ginta παρὰ τῷ quatri-duo, ἔνθα τὸ t πρὸ τοῦ ἡμιφώνου r μετεβλήθη εἰς d.

Ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ tr ἐγένετο ἐν τῇ λατ. διὰ τῆς δασυντικῆς δυνάμεως τὸ r ἐνίοτε *thr, *dhr, br (περὶ τοῦ b ἀντικαθιςάντος τὸ dh ὅρα ἀνωτ. σελ. 47 Β',) π. χ. con-sobrinus (ἀδελφιδοῦς) ἀντὶ τοῦ -sosbrinus (τὸ s πρὸ τοῦ b ἀποβάλλεται, ἔνθα ἀνωτ. σελ. 48) καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *sosdhrinus, *sosthrinus, *sostrinus, ἐκ τοῦ *soster-inu-s, στέλ. sostor- συνήθως *sosor-, soror (ἀδελφή)· salūbris ἐκ τοῦ *salus-bris καὶ τοῦτο ἀντὶ τοῦ *salus-dhris, *salus-thris, *salus-tris, *salut-tris (salus- salut-is σωτηρία).

4.) *Ὁμοίωσις τοῦ ἑπομένου φθόγγου πρὸς τὸν ἡγούμενον.* Αὕτη συμβαίνει πρὸ πάντων εἰς τὸ t, ὅπερ μετὰ τὰ ἐῤῥῖνα καὶ ὑγρὰ (μετὰ συνεχῆ δηλ. σύμφωνα) μεταβαίνει εἰς τὸ συριστικὸν s. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὰ οὐρανισκόφωνα (μετὰ τὸ c), ὥσπερ καὶ ἐν τῇ σανσκρίτῃ· π. χ. ἐν τοῖς man-sum ἀντὶ τοῦ *man-tu-m (man-eo). Ἐπίσης ἐν τῇ Leucesie (κλητ. τοῦ Jupiter) ἀντὶ τοῦ *Leucetie, ἐκ τοῦ *Leucentie, πρβλ. Leucetios, Leucetius ἀντὶ τοῦ *leucent-ior, loucentios ἐκ τοῦ *leucent = *loucent- μετ' ἐνεργ. ἐνεστ. *leuc-o, *louc-o, ἀρχ. τύπ. rauk-āmi, ῥίζ. luc, ἀρχ. ruk. Μετὰ τὸ ἀρχικὸν n, ὅπερ ἐξηφανίσθη ἔπειτα, μετέβη τὸ t εἰς s· π. χ. pul-su-s ἀντὶ τοῦ *pul-tu-s (pel-lo, pe-pul-i)· spar-sus ἀντὶ τοῦ *spar (g)-tu-s κτλ.

Συνήθως τὸ t δὲν μεταβαίνει εἰς s μετὰ τὸ n, ἐὰν τὸ nt ἀνήκῃ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σχηματιστικὸν τῶν λέξεων στοιχεῖον· π. χ. ferunt, fere-nt-em, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω *Leucesios ἀντῖ τοῦ *Leucentios.

Μοναδικὸν εἶναι τὸ lap-sus ἀντὶ τοῦ *lap-tus, *lab-tu-s, πρβλ. lab-i καὶ scrip-tu-s (scrib-ere).

5.) *Μεταβολὴ τοῦ* s *εἰς* r *μεταξὺ φωνηέντων ἢ μεταξὺ φωνηέντων καὶ ἡμιφώνων συμφώνων καὶ κατόπιν φωνηέντων καὶ ἐν τέλει λέξεως* (τῆς προκειμένης γλώσσης). Τὰ ἡμίφωνα μεταβάλλουσι τὸ ἄφωνον s εἰς τὸ ἡμίφωνον r· π. χ. generis (genus) ἐκ τοῦ ἀρχ. λατ. *genes-os· majores ἐκ τοῦ *majoses· erat ἐκ τοῦ *esat, ῥίζ. es· veter-nus ἐκ τοῦ *vetes-nus (vetus, veter-is ἀρχαῖος) car-men ἐκ τοῦ *cas-men, ῥίζ. cas· diurnus, ho-dier-nus ἐξ ἀπολεσθέντος στελέχους *dios, *dies=τῷ ἀρχ. divas (ἐν τῷ dies, diei τὸ ληκτικὸν s τοῦ στελέχους ἐξηφανίσθη) κτλ. Μεταξὺ φωνηέντων σπανίως ἔμεινε s· π χ. nasus (ῥίς), σανσ. nas, σλαυ. nosu· miser, vasa, posui.

Συνήθως μένει τὸ s μόνον ἀντὶ τοῦ ss· π. χ. casus (πτῶσις) ἀντὶ τοῦ cassus ἐκ τοῦ *cadtu-s καὶ τὰ ὅμοια.

6.) *Σύμφωνα ἐξαφανίζονται μεταξὺ φωνηέντων.* Καὶ ἐνταῦθα παρατηρεῖται εἴδός τι ἀφομοιώσεως, καθ' ὃ ἡμίφωνα σύμφωνα ἀφομοιοῦνται πρὸς τὰ περὶ αὐτὰ φωνήεντα καὶ εἰς αὐτὰ ἐτράπησαν, ὥστε ἐξ αὐτῶν μόνον ἡ συνοδεύουσα αὐτὰ φωνὴ ἔμεινε, ἄφωνα δὲ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν φωνηέντων ἐγένοντο ἡμίφωνα. Ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις τοῦτο εἶναι συνηθέςατον· π. χ. ducatus, ἰταλ. ducato, ἱσπ. ducado, γαλ. duché. Συνηθέςατα ἐξαφανίζεται τὸ j καὶ v, ὡς moneo, mones ἐκ τοῦ *monejo, monejis, ἀρχ. τύπ. mānajami, mānajasi· amasti ἐκ τοῦ *amaisti, amavisti κτλ. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐξηφανίσθη τὸ s μεταξὺ φωνηέντων· π. χ. vēr ἀντὶ τοῦ *veser, ἑλλ. ἔαρ ἀντὶ τοῦ *Fεσαρ, λιθ. vasarà (θέρος), σανσ. vas-anta′-s (ἔαρ)· vīs, vim καὶ vires, virium, στέλ. visi-, viri-. Βεβαίως ἐξηφανίσθη τὸ ἀρχικὸν bh ἐν τῇ λατ. f, b ἐκ τοῦ ama-vi ἀντὶ τοῦ *ama-fui κλπ.

7.) *Φαινομένη παρεμβολὴ φθόγγων μεταξὺ συγκρουομένων συμφώνων.* Γνωστὴ εἶναι ἡ τροπὴ τοῦ m εἰς mp πρὸς συνδυασμὸν τοῦ m μετὰ τοῦ ἑπομένου s, t· π. χ. hiem-p-s, sum-p-si, sum-p-tus καὶ ἕτερα.

Β'. *Ἀνομοιότης.* Τὸ t καὶ d μεταβάλλονται πρὸ τοῦ ἑπομένου t εἰς s· π. χ. quester, pedes-ter, ἀντὶ τοῦ *equet-ter, *pedet-ter, πρβλ. equit-is, pedit-is, es-t, es tis ἀντὶ τῶν *ed-t, *ed-tis, πρβλ. ed-o κτλ.

Εἰς ταῦτα ἀνάγονται καὶ τὰ -ali-s καὶ -ari-s καὶ μάλιστα προηγουμένου l· π. χ. mor-tali-s, ἀλλὰ καὶ vulg-ari-s, popul-ari-s, epul-ari-s.

Ἐὰν οἱ αὐτοὶ φθόγγοι ἔπωνται ἀλεπάλληλοι, συναιροῦνται εἰς ἓν δύο τὰ αὐτὰ ἢ ὅμοια σύμφωνα ἀποβαλλομένου τοῦ μεταξὺ αὐτῶν κειμένου φωνήεντος· π. χ. consuētudo (συνήθεια) ἀντὶ τοῦ *consueti-tūdo (cusuētus)· stipendium ἀντὶ τοῦ *stipi-pendium (stips, stipis)· venēficus ἀντὶ τοῦ *venenificus (venēnu-m φάρμακον) κτλ.

1.) *Ἐν ἀρχῇ λέξεως.* Ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἀποβάλλονται ἀρκτικὰ σύμφωνα περισσότερον ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς συγγενέσι γλώσσαις. Συχνάκις ἐκ δύο ἀρκτικῶν συμφώνων ἀποβάλλεται τὸ πρῶτον, καὶ ὅμως ἀποβάλλεται μάλιστα ἓν μόνον σύμφωνον πρὸ τοῦ ἑπομένου φωνήεντος ὡς τὸ c πρὸ τοῦ u.

Οὕτως οὐδεμία λατ. λέξις ἄρχεται ἀπὸ sn, sm, sr, ὅπου δὲ ἀρχῆθεν ἡ λέξις ἤρχετο ἀπὸ τῶν συμφώνων τούτων, ἀπέβαλλε τὸ s καὶ ἔμεινε μόνον τὸ δεύτερον· π. χ. nix, nivis ἐκ τοῦ *snig-s, *snigv-is, ἑλλ. νίφ-α (νίψ, νίφειν), ζενδ. çniz^v (νίφειν), ἀρχ. βουλγ. snĕgŭ (χιών), λιθ. snig-ti (νίφειν), snĕg-as (χιών), γοτθ. snaiv-s (χιών), γερμ. schnee· nurus (νύμφη) ἐκ τοῦ *snurus, ἀγ. snur, σανσ. snus′a, ἑλλ. νυὸς κτλ.

Ἐπίσης λατινικὴ λέξις δὲν ἄρχεται ἀπὸ vr, vl· π. χ. lacer, ἑλλ. ῥάκος, αἰολ. βράκος δηλ. Ϝράκος, σανσ. ῥίζ. vraçk δηλ. vrak (ῥηγνύναι)· radix, ἑλλ. ῥίζα, αἰολ.λεσβ. βρίσδα, δηλ. Ϝρίζα, *ῥίδϳα, γοτθ. vaurtes, ἀγ. wurza, wurzala, γερμ. wurzel, ἀρχ. τύπ. τῆς ῥίζ. vrad καὶ ἕτερα.

Πρὸ τοῦ f ἀπεβλήθη s ἐν τοῖς fallere, ἑλλ. σφάλλειν· fungus, ἑλλ. σφόγγος· funda, ἑλλ. σφενδόνη κτλ.

Μοναδικά εἰσι τὰ ἑξῆς: tego ἀντὶ τοῦ *stego, πρβλ. i-steg-a ἀντὶ τοῦ *in-steg-a, ἑλλ. στέγ-ω, στέγ-η καὶ τέγ-η, λιθ. sto′gas (στέγη), γερμ. decken, dach (στέγη)· taurus, ἑλλ. ταῦρος, ἀρχ. βουλγ. turŭ σανσ. sthūra-s, γοτθ. stiur, γερμ. stier κτλ. Τἀνάπαλιν ἐκ τοῦ sc ἔμεινε μόνον τὸ s ἐν ταῖς sirpens (σχοινίς), sirpea, sirpiculus καὶ scirpus, scirpens, scipea, ἀγ. scilat, scilut, γερμ. schilf (κάλαμος, δόναξ). Καὶ ἐν τῷ lātum ἀντὶ τοῦ *tlātum, ῥίζ. tol (tollo) ἀπεβλήθη πιθανῶς τὸ ἀρκτικὸν t. Τὸ p πρὸ τοῦ l ἀπεβλήθη πιθανῶς ἐν τῇ lien, σανσ. plilan-, plilian, ἑλλ. σπλήν· ἴσως ἐν τῇ lana, lanc-is (πίναξ, λοπάς), ἑλλ. πλάξ, πλακός (ἐπίπεδον), ἀγ. flali, γερμ. flach.

Ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ὡς γνωστόν, ἐκ τοῦ ἀρκτικοῦ gn ἔμεινε τὸ ἁπλοῦν μόνον n· π χ. nō-sco, nō-tus, nō-men ἐκ τοῦ ἀρχαιοτέρου gnō-sco, πρβλ. co-gno-sco, gnō-tus gnō-men, πρβλ. co-gnō-men, ἑλλ. γιγνώ-σκω, σανσ. g′n′a, γερμ. kan καὶ knā-tus ἀντὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου gnā-tus διατηρηθέντος ἐν τῇ co-gnātus, ῥίζ. gna ἐκ τοῦ gan, ἑλλ. γί-γ(ε)ν-ο-μαι ὡς ἐν τῇ ἀγγλικῇ γράφουσι μὲν gnat, graw, knowledge, δὲν προφέρουσιν ὅμως τὸ g καὶ k.

Ἐπίσης ὀψιαίτερον ἀπεβλήθη τὸ st πρὸ τοῦ l· π. χ. ἐν τῷ στελ. stleiti-, sleiti-, leiti-, liti-, (lis, ἔρις), ἀγ. stril, γερμ. streit, ἐν ἐπιγραφαῖς slis ἔνθα τὸ stl μετέβη εἰς l· stlātus, lātu-s (πλατύς), ἀρχ. ῥίζ. star, ster-

no, strā-tus, ἑλλ. στορέννυμι κτλ. Ἴσως καὶ τὸ stlocu-s, locu-s (τόπος), σανσ. ṛíẓ. sthal ἐκ τοῦ stha, ἀρχ. sta (ἵστασθαι), θέσις.

Ὡς τὸ suavis εἶναι ἀντὶ τοῦ *suadvis, οὕτω καὶ τὸ viginti ἀντὶ τοῦ *dviginti, πρβλ. duo, σανσ. dva. Ἡ ἀποβολὴ τοῦ d γίνεται ἐν τούτοις καὶ ἐν τῷ ἑλλ. εἴκοσι, καὶ σανσ. vîça'ti, ζενδ. vīçaiti, εἶναι ἄρα παναρχαία· διότι ἐὰν ὑπῆρχεν ὀψιαίτερον *dviginti, ἤθελε γείνει ἐκ τούτου *biginti, ὡς bis ἐκ τοῦ dvis, bellum ἐκ duellum, bonus ἐκ τοῦ duonus. Ἐνταῦθα δι' ἀμοιβαίας ἀφομοιώσεως ἐγένετο τὸ b ἐκ τοῦ d καὶ v ἀφομοιωθέντος τοῦ d πρὸς τὸ v κατὰ τὴν ποιότητα, τοῦ δὲ v πρὸς τὸ d κατὰ τὸν χρόνον ἢ ποσότητα, δηλ. γενομένου ἀκαριαίου ἡμιφώνου φθόγγου.

Πρὸ τοῦ j τὸ d ἀπεβλήθη ἐν τῇ Jovis καὶ ἐφεξῆς ἀντὶ τοῦ *Djovis, πρβλ. ἀρχ. λατ. Diove (Jovi) καὶ τὸ ὀσκ. Diuvei, σανσ. djāu-s (οὐρανός), ἑλλ. Ζεὺς=*δjευς, ṛíẓ. dju =div (φαίνειν, φωτίζειν). Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ ἐκ τῆς αὐτῆς ṛíẓης σχηματισθέντι Juno (Ἥρα) ἀντὶ τοῦ *Diou-no.

Καὶ αὐτὸ τὸ ἄλλως ἀνεκτὸν ἐν ἀρχῇ qv ἁπλοποιεῖται ἐν τῇ vermis (σκώληξ) ἐκ τοῦ *quermis, ἀρχ. τύπ. karmi-s, σανσ. krmi-s, λιθ. kirm-elé, γερμ. wurm.

Ὀψιαίτατα ἀπεβλήθη τὸ c πρὸ τοῦ v ἐν πολλοῖς τύποις τῆς ἐρωτηματικῆς ἀντωνυμίας· π. χ. u-bi ἀντὶ τοῦ *cu-bi ἢ *quo-bi διατηρηθέντος ἐν τῷ συνθέτῳ ali-cubi· u-nde ἀντὶ τοῦ *cu-nde διατηρηθέντος ἐν τῷ ali-cunde· u-ter ἀντὶ τοῦ *cu-ter (συγκριτικὸν ἐκ τοῦ στελ. cu-=quo), πρβλ. ὀσκ. pu·tu·cu·s-pid (δηλ. ἑκάτεροι) διὰ τοῦ p=τῷ λατ. c, ἑλλην. πότερος, ἀρχαιότερον ἰων. κότερος, ἀρχ. τύπ. καὶ σανσ. ka-tara's.

2.) *Ἐν τέλει λέξεως* ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ὡς ἡμῖν πρόκειται, ἀνέχεται οὐ μόνον ὅλα σχεδὸν τὰ ἁπλᾶ σύμφωνα, ἀλλὰ καὶ δύο ἢ τρία ὁμοῦ, δηλ. ἐῤῥινα ἢ ὑγρὰ μετ' ἀφώνων συνηνωμένα, ἔτι τὰ ἄφωνα, τὸ r, l, m, n, μετὰ τοῦ s· τὸ j μετὰ τοῦ t· π. χ. ferunt, hunc, volt, fert· scrobs, ars ἀντὶ τοῦ *art-s, fers (*feris), hiems, (*hiemps), ferens (*ferents). Τὰ rs, ls, ns, εἶναι ἀνεκτὰ ἐὰν γίνωνται ἐκ τῶν rts, lts, nts ἔτι καὶ est. Ἐῤῥινα ἢ ὑγρὰ μετὰ ἀφώνων καὶ τοῦ s· π. χ. hiemps, urbs, arx, δηλ. arcs, falx δηλ falcs. Τὰ ληκτικὰ ταῦτα σύμφωνα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγένετο δι' ἀποβολῆς φωνηέντων ἢ ἐλλείψει φωνηέντων συνεστάληταν, καὶ ὅμως οὐδέποτε εἶναι ἀνεκτὸν ἐν τέλει διπλοῦν σύμφωνον· π. χ. os, fel καὶ οὐχὶ oss, fell, πρβλ. oss-is, fell-is· ἔτι δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἡ συμπλοκὴ δύο ἀκαριαίων φθόγγων. π. χ. lac ἀντὶ τοῦ *lact, πρβλ. γεν. lact-is, καὶ rd· ὡς cor, ἀντὶ cord, γεν. cord-is. Ἔνθα δὲ ἡ λέξις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ληκτικὰ τὰς συμπλοκὰς ταύτας, ἀπέῤῥιψε τὸ τελευταῖον σύμφωνον.

Μονιμοποιηθείσης τῆς γραπτῆς λατινικῆς γλώσσης τῆς κλασικῆς ἢ ἐκκρίτου ἐποχῆς ἐμονιμοποιήθησαν καὶ αἱ καταλήξεις αὐτῆς. Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐθνικωτέρα καὶ ἀρχαϊκωτέρα γλῶσσα παρέχει ἐν τῇ γραφῇ μεγάλην ἀδιαφορίαν ὡς πρὸς τὰ ληκτικὰ σύμφωνα. Καὶ αὐτὰ τὰ διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων οὐσιωδέστατα ληκτικὰ σύμφωνα s, m, t ἐν αὐτῇ ὁτὲ μὲν γράφονται, ὁτὲ δὲ παραλείπονται ὡς καὶ ἐν τῇ ὀμβρικῇ. Τοῦτο ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἀρχαιότερον, παρὰ δὲ τοῖς ἀπαιδεύτοις τῶν Ῥωμαίων βεβαίως καὶ βραδύτερον, τὰ ληκτικὰ σύμφωνα ἠκούοντο ἀσθενῶς ὡς περίπου ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις, ὡς ἐν τῇ ἱσπανικῇ τὸ d καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ τὸ t, nt καὶ ἔτερα. Ἡ ὀρθογραφία ἔθετο κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἑλληνικῆς σταθεροὺς κανόνας· τὸ σύμφωνον ἢ ἐγράφετο πάντοτε κατὰ τὸν κανόνα, ἢ ἀπερῤῥίπτετο πάντοτε, ὅπερ ἐγένετο σπανιώτερον. Ὀλίγα παραδείγματα τῆς ἀμφιταλαντεύσεως ταύτης τῆς καταλήξεως διέμειναν ἐν τῇ γραφῇ μέχρι τῶν κλασικῶν χρόνων.

Θεωρήσωμεν ἤδη τὰ ἐν τῇ γραμματικῇ σπουδαιότατα ληκτικὰ σύμφωνα, τὸ ἀρχικὸν s, m, t καθ' ἕκαστα.

Τὸ s παραλείπεται ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπιγραφαῖς, ὡς Tetio, Furio, ἐν. ὀν. ἀντὶ Tetio-s, Furio-s· Corneli, Clodi κλπ. ἀντὶ Cornelis, Clodis=Cornelios, Clodios. Καὶ ὅμως ἡ ἀποβολὴ τοῦ ληκτικοῦ s ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ περιορίζεται ὡς τὰ πολλὰ ἐν τῇ ἐν. ὀν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι βραδύτερον ἔτι οἱ ποιηταὶ τὸ ληκτικὸν s ἑπομένου ἀρκτικοῦ λέξεως συμφώνου δὲν ὑπελόγιζον, καὶ ὅτι ἡ ἀσθενὴς προφορὰ τοῦ ληκτικοῦ s πρὸ συμφώνου μαρτυρεῖται καὶ ἀλλαχόθεν. Ἡ γραπτὴ γλῶσσα ἐτήρησεν ὡς τὰ πολλὰ τὸ s. Ἐν αὐτῇ ἡ διατήρησις καὶ ἀποβολὴ τοῦ s ταλαντεύεται ἐν τῷ β'. ἐν. προσ. τῶν μέσων ῥημάτων, ὡς amabaris καὶ amabare· ἔτι ἐν ταῖς magis καὶ mage, potis καὶ pote, ἔνθα συνάμα τὰ i ἐπεσκοτίσθη εἰς e.

Ἡ ἀποβολὴ τοῦ s ἐγένετο συνήθης καὶ κανονικὴ ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ· π. χ. ἐν τῇ πληθ. ὀν. τῶν ἀρσ. τῶν εἰς o στελεχῶν, ἅτινα ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ τῇδε κἀκεῖσε δεικνύουσι τὸ s· π. χ. heis, magistreis καὶ ἕτερα, ἀλλὰ καὶ hei, magistrei, ὅπερ γενόμενον εἶτα hi, magistri κατήντησεν ὁ κανονικὸς καὶ μόνος τύπος. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν τῇ ἐν. γεν. τοῦ θηλ. τῶν εἰς a στελεχῶν· π. χ. suaes, dimidiaes, βραδύτερον ὅμως μόνον suae, dimidiae καὶ ἕτερα.

Ἀποβληθέντος τοῦ φωνήεντος τῆς ληγούσης ἀπεβλήθη τὸ s μετὰ τὸ r ἐν τοῖς puer, vir, quatuor, acer, ἀντὶ τοῦ *pueros, *viros, *quatuores (ἑλλ. τέσσαρες), acris. Σπανιώτερον ἐγένετο τοῦτο μετὰ τὸ l, ὡς vigil ἀντὶ τοῦ *vigils, vigilis.

Τὸ m ἐπίσης ἐν τέλει λέξεως ἀσθενῶς ἀκουόμενον ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις γραπτοῖς μνημείοις συνήθως δὲν γράφεται· π. χ. oino, viro, duonoro καὶ pocolom, sacrom καὶ ἕτερα. Ἡ ἀσθενὴς ὅμως αὕτη προφορὰ τοῦ ληκτικοῦ m παρὰ τῷ λαῷ ἔμεινεν, ὡς δεικνύουσι μεταγενέστεραι ἐπιγραφαὶ καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα διετήρησεν αὐτὸ πάντοτε. Τὴν ἀσθενῆ προφορὰν τοῦ ληκτικοῦ m ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἐν τῷ στίχῳ πρὸ φωνηέντων τὸ m δὲν ὑπολογίζεται.

Καὶ τὸ ληκτικὸν n φαίνεται ἀσθενῶς ἀκουόμενον, ὡς alioqui καὶ alioquin καὶ τὰ ὅμοια.

Τὸ ἀρχῆθεν ληκτικὸν t ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ λατινικῇ ἦν ἀσθενές, ὡς μόλις ἀκουόμενον d, διὸ καὶ συνήθως δὲν εὑρηται γραφόμενον· π. χ. patre, ἀλλὰ καὶ Gnaivod καὶ ἕτερα. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς κλασικῆς περιόδου τὸ d τοῦτο μὲν διατηρεῖται ἐν τῇ γραφῇ ἀντὶ τοῦ t, ὡς quod=τῷ ἀρχ. ka-t, id=i-t καὶ ἕτερα, τοῦτο δὲ ἀποβάλλεται ὅλως, ὡς ἐν τῇ ἐν. ἀφαιρ., ἔνθα τὸ d(=τῷ ἀρχ. t) μόνον ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ λατ. διετηρήθη, ἐν δὲ τῇ τῶν κλασικῶν χρόνων δὲν γράφεται· π. χ. equō-d, equō=τῷ ἀρχ. akva-t, σανσ. a'çvā-t· ἐν τῇ καταλήξει -to τῆς προστακτικῆς ἀπεβλήθη ἐπίσης τὸ t· π. χ. τὸ ἀρχ. as-tāt, ὀσκ. es-tud, λατ. esto ἐκ τοῦ *es-tod. Ἐὰν τὸ t δὲν ἦτον ἀρχῆθεν ληκτικόν, ἀλλὰ μόνον δι' ἀποβολῆς φωνήεντος ἐγένετο τοιοῦτον, μένει ἐν τῇ τῶν κλασικῶν χρόνων γλώσσῃ, ἐν ᾧ ἡ ἀρχαιοτέρα λατινικὴ ἀποβάλλει αὐτό· π. χ. īt, ἀρχ. τύπ. ei-ti, ἀρχ. ai-ti· vehit, vehunt(i) *vehonti, ἀρχ. vaghati, vaghanti καὶ ἕτερα· ἀρχαϊκῶς ὅμως dede=dedet, dedit, καὶ μάλιστα dedro ἀντὶ dedront, dederunt. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ τὸ nt μόλις ἠκούετο προφερόμενον κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ· ἡ προφορὰ αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα διπλοῦς τύπους τοῦ γ'. πληθ. τοῦ παρακ. ὡς fecerunt καὶ fecere ἄνευ τοῦ nt.

Πίναξ συγκριτικὸς τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης.

Α'. Φωνήεντα.

Σειρὰ Α	ἴσχνανσις	ά. ἐπίτασις.	ᾱᾱ (ᾱ)	ᾰ
Ἰνδογερμανικὴ ἀρχέγονος γλῶσσα		ᾰ	ᾰ	
σανσ.	ἀποβολὴ, i, u	ᾰ	ᾱ	ω
ἑλλ.	ἀποβολὴ, ι, υ	ε, ο,	ᾰ,	η
λατ.	ἀποβολὴ, i, u	e, o,	ă,	ē

Σειρὰ i			
Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα		ai	āi
σανσ.		ē	āi
ἑλλ.		ει, αι	οι
λατ.		ei=i, ē·	ai=ae oi=oe· ū

Σειρὰ u			
Ἰνδ. ἀρχέγ. γλῶσσα		au	āu
σανσ.		ō	āu
ἑλλ.		ευ, αυ	ου, (āu)
λατ.		eu, ou=ū·	au=ō ou=ū

Β'. Σύμφωνα.

	ἀρχικὰ συνεχῆ σύμφωνα								
	ψιλὰ ἡμίφωνα (μέσα)						δασέα ἡμίφωνα		
	ψιλὰ ἄφωνα			ἡμίφ.	ἡμίφ.		ἄφωνα		
	οὐρανικὰ	ὀδοντικὰ	χειλικὰ	οὐρανικὰ	ὀδοντικὰ	χειλικὰ	οὐρανικὰ	ὀδοντικὰ	χειλικὰ
Ἰνδ. γλῶσ.	k	t,	p,	g	d	b?	gh	dh	bh
σανσ.	k, kh, k,	ç,	p, t, th	p, ph	g, g′	d	b	gh, h	dh bh
ἑλλ.	κ	γ, π,	τ	τ	π	γ;	δ	θ φ	χ
Σημ.	κj χj,	τj,	θj=σσ			δj,	γj=ζ		
λατ.	c, qv	t		p	g, gv,	v	d	b	g, gv, v, h, f

	ἀρχικὰ συνεχῆ σύμφωνα			
	συριστικὰ	ἔρρινα		r καὶ l φθόγγοι.
Ἰνδ. γλῶσ.	ἡμίφ. ἄφων.	ἡμίφ.	ἡμίφ.	
σανσ.	ὑπερ. ὀδον.	χειλ.	ὀδον. χειλ.	γλωσ.
ἑλλ.	j s	v	n m	r
Σημ.	j s, s′	v	n m	r, l (r, r̄ l ὡς φων.)
λατ.	i, υ, ζ, ‘ἀποβολ σ,		‘ἀποβλ. υ, F,	‘ν μ, λκ. ν. ρ, λ.
	j, i s, r	v, u	n m	r, l.

ΜΑΘΘΑΙΟΣ ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΜΘ′. καὶ ΤΜΓ′. Συνεδριάσει)

Μεταξὺ τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων διαφόρων μνημείων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὑπάρχουσι καὶ τὰ πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον ἔχοντα, αἱ σφραγῖδες καὶ τὰ μολυβδόβουλλα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦ νῦν διέφυγον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὰς τῶν σοφῶν ἐρεύνας, κυρίως διότι τὰ ἀρχέτυπα αὐτῶν δὲν εὑρίσκοντο εἰς ἐπαρκῆ ἀριθμόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀββᾶς Φικορόνης εἰς τὸ σύγγραμμά του, piombi anticchi, περιέγραψεν ἑκατοντάδα περίπου ἐξ αὐτῶν, καὶ ὁ Sabatier εἶχεν ἐπίσης ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν διάθεσίν του περὶ τὰ ἑξήκοντα· ἀλλ' ἀμφότεροι ὑπολείπονται πολὺ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ἐπιγραφῶν των, συχνάκις μάλιστα δὲν φροντίζουσι νὰ δῶσι διασάφησίν τινα ἀναγκαιοτάτην ἐνίοτε. Δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὰς ἀποπείρας τοῦ Baron Marchand, οὐδὲ τὰς τοῦ κ. Miller, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὑποθέσεις ἐπ' οὐδεμιᾶς ἐρειδόμεναι πραγματικῆς βάσεως. Ἐν τούτοις εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ὕλη των ἦτο λίαν περιωρισμένη καὶ κακῶς διατετηρημένη, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς σπουδαίας ἐρεύνας. Παράδοξον ἀληθῶς πῶς τοιοῦτοι σοφοὶ, οἵτινες εἴτε διὰ τῶν νομισματικῶν πραγματειῶν των, εἴτε διὰ τῶν ἱστορικῶν γνώσεών των ἦσαν προωρισμένοι νὰ διευκρινήσωσι ζήτημα τοσοῦτον ζενῶς συνδεδεμένον μετὰ τῆς νομισματικῆς, ἀπέτυχον ἐνώπιον τῶν σχεδὸν ἀσημάντων παλαιογραφικῶν προσκομμάτων. Ἔν τινι μικρᾷ πραγματείᾳ, δημοσιευθείσῃ εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Köhne, ἐζήτησα νὰ διορθώσω δοξασίας τινὰς καὶ ὑποθέσεις τῶν εἰρημένων συγγραφέων διὸ καὶ δὲν ἐνδιατρίβω ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἐπιτραπήτω μοι δ' ἐνταῦθα ν' ἀναφέρω μόνον τὰς ἀξιολόγους πραγματείας τοῦ κ. Λάμπρου, σοφοῦ ἀρχαιολόγου τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες διακρίνονται διά τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν τελείαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων. (1)

Οὐδεὶς ὅμως τῶν προειρημένων παρατηρητῶν ἥψατο ἰδίως τοῦ σπουδαίου ζητήματος τῆς ἐποχῆς τῶν μολυβδοβούλλων. Ὅθεν ἐν τῇ πραγματείᾳ μου ταύτῃ θέλω προσπαθήσει νὰ δείξω τὰς ἀρχὰς, δι' ὧν δύναταί τις νὰ φθάσῃ μέχρι τινὸς εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐποχῆς ἑκάστης σφραγῖδος. Εὐκόλως θέλει ἐννοήσει πᾶς τις ὅτι δὲν δύναται νὰ προβῇ εἰς τὸ τοιοῦτον, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἐνώπιόν του μέγαν ἀριθμὸν δειγμάτων, τὰ δ' εὑρεθέντα, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, διευκολύνουσι τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον. Ὅτε κατεσκευάζοντο τὰ διάφορα οἰκοδομήματα ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ στρατάρχείου (σερασκεράτου) εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ ἐκφερόμενα πρὸς ἰσοπέδωσιν χώματα. Βραδύτερον τὸ περιττὸν χῶμα ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων ἐξέβραζεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τὰ μολυβδόβουλλα, μεμιγμένα μετά τινων νομισμάτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων. Οὕτως οἱ *ἀκτοδίφαι* (ἀραϊτζίδες) εὗρον πολλὰ ἐξ αὐτῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν πολλαὶ συλλογαὶ, ὡς ἡ τοῦ Σουπχῆ πασᾶ (ἐξ 150 δειγμάτων) ἡ τοῦ Dr. Dethier, ἡ τοῦ ἰατροῦ Μακρίδη Βέη καὶ ἡ ἐμή, ἥτις ἀριθμεῖ περὶ τὰ 700 δείγματα. Ἤδη ἐλάχιστα ἐξ αὐτῶν εὑρίσκονται, καὶ τὰ μένοντα εἰς τὰς χεῖρας ἀρχαιοσυνακτῶν τινων μικρὸν ἔχουσι τὸ ἐνδιαφέρον. Τὰ περισσότερα τῶν δειγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξητάσαμεν, ἦσαν λίαν βεβλαμμένα διὰ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ διαμονὴν αὐτῶν, καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πλέον τῶν 60 τοῖς $^0/_0$ ἦσαν ὅλως δυσανάγνωστα. Ἕτερα δείγματα εὑρέθησαν κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ σεραγίου πρὸς κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου· πολλὰ δὲ εἰς Σμύρνην, Κύζικον, Καλλίπολιν, καὶ Ἀμάσειαν, ἀλλὰ τὰ περισσότερα ἀνεκαλύφθησαν, ὡς εἴπομεν, ἐντὸς τοῦ στραταρχείου, ὅπερ πολὺ ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Κωνσταντινουπόλεως· δυνάμεθα δὲ νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου, ὅτι τὰ ἀρχεῖα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔκειντο κατὰ τὸ μέρος τοῦτο.

Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀφθονία τῆς ὕλης ἤθελε μᾶς

(1) Εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Ποστολάκα εὑρίσκομεν τὴν σφραγῖδα τοῦ Κωνσταντίνου μητροπολίτου Κερκύρας. Ἐπὶ τοῦ μετώπου εἰκονίζονται δύο ἅγιοι, ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸν Μητροπολίτην, ὃν εὐλογοῦσιν· ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπιγραφὴ ἀνεγνώσθη ὀρθῶς Ο ΠΑΥΛΟC, ἐν ᾧ πρὸς ἀριστερὰ εἶναι ὀλίγον ἀμυδρά. Ἐν τούτοις ἀναγινώσκεται λίαν σαφῶς Ο ΠΕΤ.ΟC, ὅπερ ἀναπληρωτέον δι' ἑνὸς Ρ, διὰ τὸ ὁποῖον τὸ μολυβδόβουλλον δὲν ἐξήρκεσεν· εἶναι ὁ ΠΕΤΡΟC, καὶ οὐχὶ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος, ὃν ὑποθέτει ὁ κ. Ποστολάκας ὅτι πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ πρὸς ἀριστερὰ πρόσωπον.

ἐπιτρέψει ἤδη ν' ἀναλάβωμεν μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας τὴν μελέτην τῆς ἑρμηνείας των. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι εἰς τὰς μελέτας ταύτας δέον ν' ἀνατρέχωμεν μακρότερον ἢ εἰς τὰς τῶν μεταλλίων καὶ τῶν νομισμάτων, διότι εἰς σειρὰν πλήρη μολυβδοβούλλων ἀπαντῶνται οὐ μόνον αἱ σφραγῖδες τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ αἱ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας των, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς, τῶν ὑπαλλήλων τῶν διαφόρων διοικήσεων, πολιτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, δικαστικῶν, καὶ στρατιωτικῶν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ πολλάκις ἀπαντῶνται ἐπίσης καὶ ἀγνώστου χρήσεως μολυβδόβουλλα. Δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐνθυμώμεθα καλῶς τὰ συγγράμματα Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου *ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως*, καὶ περὶ τῆς διοικήσεως τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ τὰ τοῦ Κωδινοῦ περὶ ὀφφικιαλίων τοῦ Παλατίου Κωνσταντινουπόλεως· πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ἐπίσης κατὰ βάθος τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τῆς Αὐτοκρατορίας, κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις αὐτῆς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν αἰώνων· πρέπει ν' ἀκολουθῶμεν μετὰ προσοχῆς τὰ ἴχνη τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες διεύθυνον τὰς τύχας τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Εὐκόλως δὲ κατανοεῖ πᾶς τις ὅτι αἱ ἔρευναι αὗται ἐξέρχονται μικρὸν τοῦ κύκλου τῶν νομισματολόγων ὡς καὶ τοῦ ἁπλοῦ φιλαρχαιολόγου, ὅστις συνήθως δὲν ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοιαύτας μελέτας.

Πρὶν δὲ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐπὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ τις εἰς τὰς συλλογάς, πρόσφορον εἶναι νὰ ποιήσωμεν παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν, ἃς ἐμηχανῶντο μεταχειριζόμενοι τὸν μόλυβδον πρὸς σφράγισιν τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ σφραγὶς, ἣν δεικνύω ὑμῖν ἐνταῦθα, δύναται νὰ δῷ ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ τρόπου τὸν ὁποῖον μετεχειρίζοντο πρὸς σφράγισιν. Εἶναι δ' αὕτη τεμάχιον μολύβδου στρογγύλου συγκείμενον ἐκ δύο πλακῶν καὶ ἔχον ἐν τῷ μέσῳ διάτρυσιν, δι' ἧς ἔπρεπε νὰ διέρχηται τὸ νῆμα πρὸς προσάρτησιν τῆς σφραγῖδος εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον (1). Ὑποθέτω ὅτι εὑρισκον τεμάχια οὕτω κατασκευασμένα καὶ ὅλως ἕτοιμα παρὰ τοῖς χαρτοπώλαις ἢ τοῖς χαράκταις. Ἀφ' οὗ ἐπέρων τὸ νῆμα διὰ τῆς κεντρικῆς διατρύσεως, ἔθετον τὸν μόλυβδον εἰς τὸ βουλλωτήριον, ὅπερ ἦτον εἶδος τύπου, ἴσως σχήματος ψαλιδίου ἢ διλαβίου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῶν δύο προσώπων ὤφειλε νὰ ἔχῃ κεχαραγμένους τοὺς τύπους τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς σχετικῆς εἰκόνος, καὶ ἐπετύπουν τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ μολύβδου δι' ἰσχυρᾶς πιέσεως ἢ διὰ κτύπου. (Μέγα ἐτυμολ. ἐν λέξει τύπος· *ὥσπερ εἰς τὸ βουλλωτήριον τυπόμενος ὁ μόλυβδος τύπον ποιεῖ καὶ εἰκόνα ἀποτελεῖ*). Τὸ βουλλωτήριον ἔφερε συνήθως ὁ κάτοχος ἀνηρτημένον ἐκ τοῦ τραχήλου. (Θεόδωρος Βαλσαμὼν τὸ *βουλλωτήριον τὸ παρὰ τῷ στήθει τοῦ χαρτοφύλακος ἀπηωρημένον*) καὶ ἦτο βεβαίως κατασκευασμένον ἐκ μετάλλου σκληροτέρου ἵνα ἀποτυποῖ εἰς τὸν μόλυβδον τὸν τύπον. Διὰ δὲ τὰ *κηρόβουλλα* ἡ ὕλη καὶ τὸ σχῆμα τῆς σφραγῖδος ἦσαν ποικιλώτερα· ἦσαν ἢ ἐξ ἀργύρου ὡς ἡ τοῦ Πόθου Ἀργυροῦ (δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Λάμπρου εἰς τὸ Ἀθήναιον Τόμ. ά. ἐν Ἀθήναις 1872), ἢ ὑέλινος, ὡς εἶδον τοιαύτην παρὰ τῷ Dr. Dethier, τετράγωνον καὶ πεπλατυσμένην μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς (ἀντιστρόφως) ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ. Ἡμέραν τινὰ ἔφερόν μοι μόλυβδόν τινα, ὅσπερ εἶχε τὸ σχῆμα δακτυλίου διὰ σφράγισιν (ἐν κηρῷ) καὶ ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ἐπίσης ἀντιστρόφως ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠ.

Πολλὰ μολυβδόβουλλα τῆς συλλογῆς μου ἀποδεικνύουσι καθαρῶς ὅτι μετέβαλλον τὴν σφραγῖδα κατὰ τὴν περίστασιν· τὸ αὐτὸ ἄτομον φαίνεται ὁτὲ μὲν μεθ' ὅλων τῶν τίτλων καὶ ἀξιωμάτων, ὁτὲ δὲ μεθ' ἑνὸς μόνου, ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης. Ὡς τὸ μᾶλλον εὐκρινὲς παράδειγμα τῆς λεπτομερείας ταύτης ἐσημείωσα τέσσαρα εἴδη τῆς σφραγῖδος τοῦ Χριστοφόρου τοῦ Χούμνου, ὧν τὰ τρία πρῶτα διαφέρουσι μόνον κατὰ τὴν διευθέτησιν τῶν γραμμῶν, ἢ κατὰ τὸν τύπον τῆς Παναγίας εἰς τὰ ἔμπροσθεν· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ εἶδει τελευταῖον χαρακτηρίζεται ὑπὸ

(1) Ἓν μόνον δεῖγμα τῆς Συλλογῆς μου ποιεῖ ἐξαίρεσιν, διότι δὲν σύγκειται ἐκ δύο πλακῶν, ἀλλ' ἐκ μιᾶς μόνης, ἧτις εἰς τὸ ἄνω μέρος, ἐκεῖ ἔνθα ἄρχεται ἡ ἐπιγραφή, εἶναι διατετρυμμένον, ἵνα διέλθῃ τὸ νῆμα, ὡς ἁπαντῶνται πλεῖστα ἀρχαῖα νομίσματα, τὰ ὁποῖα διέτρυσαν, ἵνα προσαρτῶσι ταῦτα ὡς κοσμήματα ἐπὶ τοῦ μετώπου.

Ἐμ. Δύο ἅγιοι ὄρθιοι Ι. Ο ΗΛΗΑϹ (προφήτης Ἠλίας) Ο ΠΕΤΡΟϹ (ἀπόστολος Πέτρος).

Ὀπ. ΘΕΟΔΟϹΙ Θεοδόσιος ἐλέῳ Θεοῦ
ΟϹΕΛΩΘΥΠΡΙ πατριάρχης Θεουπόλεως
ΑΡΧ,ΘΥΠΟΛ,Μ μεγάλης Ἀντιοχείας ὁ
ΑΝΤΙΟΧ,ΟΧΡΥ Χρυσοβέργης
ϹΟΒΕΡΓΗϹ

τὸν τίτλον διοικητής, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ ὑπαλλήλῳ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ πολυάριθμα εἴδη σφραγίδων, τὰς ὁποίας θέλω καλέσει βούλλας ἀνωνύμους, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν εὑρίσκει τις οὐδεμίαν ἔνδειξιν οὔτε τοῦ ὀνόματος οὔτε τῶν τίτλων τοῦ ἰδιοκτήτου. Προφανῶς αἱ σφραγῖδες αὗται ἐχρησίμευον μόνον ἵνα σφραγίζωσι τὰς ἀπορρήτους διακοινώσεις τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ σφραγῖδες αὗται, οὐδεμίαν ἔχουσαι ἀξίαν ὡς ἰδιόχειρος ὑπογραφή, δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐπικύρωσιν οὔτε τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν ἀρχῶν οὔτε τῶν διαθηκῶν οὔτε τῶν συμβολαίων ἢ ἄλλων χρεωστικῶν ἐγγράφων. Ἡ συνήθης ἐπιγραφὴ τῶν ἀνωνύμων τούτων σφραγίδων σχηματίζεται δι' ἑνὸς τριμέτρου ἀναγγέλλοντος, ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης τῆς σφραγῖδος ἤθελεν ἀναγνωρισθῆ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολῆς. Ἰδοὺ παραδείγματά τινα ἐπιγραφῶν. ΟΥ ϹΦΡΑΓΙϹ ΕΙΜΙ ΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ ΓΝΩϹΕΙ ΒΛΕΠΩΝ. ΟΥ ϹΦΡΑΓΙϹ ΕΙΜΙ ΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ ΟΡΩΝ ΝΟΕΙ — ΟΥΤΙΝΟϹ ΕΙΜΙ Η ΓΡΑΦΗ ΔΗΛΩϹΕΙ — ΚΛΗϹΙΝ ΤΕ ΤΙΜΗΝ ΤΕ Η ΓΡΑΦΗ ΠΡΟΔΕΙΚΝΥϹΙ —Ε ΠΙΓΡΑΦΗΝ ϹΦΡΑΓΙΔΟϹ ΜΗ ΖΗΤΕΙ ΒΛΕΠΩΝ — ΕΚ ΤΗϹ ΓΡΑΦΗϹ ΓΝΩΡΙΜΟϹ Η ϹΦΡΑΓΙϹ ΤΙΝΟϹ.

Δεῖγμα τῆς κατηγορίας ταύτης ἦν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐβασάνισε τοσοῦτο τὸν σοφὸν γνώστην τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων M. Miller. Οἱ μὴ γνωρίζοντες ἔτι τὰς μεγάλας δυσκολίας, ἃς παρουσιάζει ἡ ἀνάγνωσις τῶν τοιούτων δειγμάτων κατὰ τὸ ἥμισυ βεβρωμένων καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ὀρθογραφίας ἀλλοκότου, θέλουσι δυνηθῆ νὰ σχηματίσωσιν μικρὰν τούτων ἰδέαν, διεξερχόμενοι τὰς πολυμόχθους ἐρεύνας, εἰς ἃς ὁ κ. Miller μετ'ἀφοσιώσεως ἐπεδόθη πρὸς ἑρμηνείαν αὐτῶν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ οὐδὲ κἂν τὴν ἐντελῆ αὐτῶν ἀνάγνωσιν. Μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀνωνύμων τούτων σφραγίδων ὑπάρχουσί τινες, αἵτινες παρουσιάζουσιν ἑκατέρωθεν εἰκόνα ἁγίου π. χ. ἔμπροσθεν τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὄπισθεν τὸν ἅγιον Θεόδωρον, ἢ τὴν Παναγίαν, τὸν ἅγιον Δημήτριον, τὸν ἅγιον Νικόλαον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιγραφῆς πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀπεικονιζομένου ἁγίου. Οἱ κκ. M. Miller καὶ Sabatier ἀποδίδουσι τὰς σφραγίδας ταύτας εἰς μοναστήρια καὶ εἰς ἐκκλησίας χωρὶς νὰ φέρωσιν ἀποδείξεις ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεώς των, ὅπερ ἐφάνη μοι ἀπαράδεκτον διὰ πολλοὺς λόγους. Ἐν πρώτοις, ὅταν τὰ μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν καθιερωμέναι εἰς δύω ἐπωνύμους ἁγίους προῦκειτο πάντοτε περὶ δύω ἁγίων, οἵτινες διετέλουν ἔν τινι πρὸς ἀλλήλους σχέσει π. χ. ὁ ἅγιος Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς οἱ Ἀνάργυροι, ἢ οἱ Ἅγιοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Φαίνεταί μοι δ' ἀπίθανον ὅτι ἐκκλησία τις ἔσχεν ἐπώνυμον συγχρόνως τὴν Παναγίαν καὶ τὸν ἅγιον Νικόλαον, ἢ τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Τίρωνα ἢ τὸν Στρατηλάτην. Ἀντίρρησις σπουδαιοτέρα ἀναφύεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τὰ μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι, καὶ μᾶλλον τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ μεταχειρίζωνται βούλλας ἀνωνύμους εἰς τὰς ἀνταποκρίσεις των, ἢ διὰ νὰ ἐπικυρώσωσιν ἔγγραφα γάμου, βαπτίσματος ἢ διαθηκῶν, δωρημάτων κτλ. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου οἱ Βυζαντινοὶ ἦσαν ὡς οἱ προκάτοχοί των Ῥωμαῖοι, νομομαθεῖς λίαν ἀκριβεῖς· τῷ ὄντι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν σφραγίδας ἐπισήμους ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων φερούσας τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνομα ὡς τὴν τῆς ἁγίας Σοφίας, τὴν ὁποίαν διεκοίνωσα ὑμῖν τὸ παρελθὸν ἔτος, ἢ παριστάσας τὸ ὄνομα τῶν ἡγουμένων αὐτῶν οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι αὐτῶν.

Ἰδοὺ ὑποδείγματα.

Ἀρ. 1. Συλλ. Σουπχῆ Πασσᾶ 54.

Ἐμ. Παναγία τῶν Βλαχερνῶν προτομὴ κατὰ πρόσωπον.

Ὀπ. ✝ ΜΟ μονῆς τῆς Αὐδίμου
ΝΗϹΤΗ.
ΑΥΔΙΜ
ΟΥ

Ἀρ. 2. Θεόδωρος Κουβουκλείσιος καὶ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηρίου τῆς Σαρακηνῆς.

Ἐμ. Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, προτομὴ κατὰ πρόσωπον.

Ἐπιγραφὴ $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΥ}}$

Ὀπ. ..... (Θεοτόκε βοήθει)
..ΕΟΔΩ Θεοδώρῳ Κουβουκλεισίῳ
ΚΛΙϹΙ καὶ ἡγουμένῳ μονῆς τῆς
ΗΓΟΥΜΕΝ.Μ. Σαρακηνῆς
ΝΗϹΤΗϹϹΑ
ΡΑΚΙΝΙϹ Συλλ. Mordtman n. 561.

Δεῖγμα τῆς συλλογῆς μου παριστῶν ἑκατέρωθεν τὸν ἅγιον Θεόδωρον καὶ τὸν ἅγιον Δημήτριον, δεικνύει τε ἄλλως τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς κατηγορίας ταύτης διὰ τῆς κυκλοτεροῦς

ἐπιγραφῆς ΤΥΠΟΝ CΦΡΑΓΙΔΟC Η ΓΡΑΦΗ ΠΡΟΔΕΙΚΝΥCΙ.

Τὸ ἀλλόκοτον ἔθιμον τοῦ μεταχειρίζεσθαι διαφόρους σφραγίδας διὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀλληλογραφίαν εἶναι ἔτι εἰς ἐνέργειαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἕκαστος Ὀθωμανὸς ὑπάλληλος ἢ πᾶν ἄλλο ἄτομον τάξεως τῶν πεπαιδευμένων μεταχειρίζεται τρεῖς σφραγίδας, τὴν μὲν ἵνα ὑπογράφῃ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὰς ἐπιστολάς, τὴν δὲ ἵνα σφραγίζῃ αὐτάς, ἀμφότερα δὲ φέρουσι τὸ ὄνομά του, τὴν δὲ τρίτην ἥτις φέρει τὴν καβαλιστικὴν λέξιν beduh ﺑﺪﻭﺡ ἵνα σφραγίζῃ τὰς ἐπιστολάς, ἐν αἷς δὲν ἤθελε νὰ γένηται γνωστὸς διὰ τῆς σφραγῖδος. Ἀναλογιζόμενοι πόσα ἔθιμα καὶ θεσμοὺς ἰδιοποιήθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἀμφιβάλλομεν βλέποντες εἰς τὰς ἀνωνύμους ἡμῶν βούλλας τὸ πρωτότυπον τῆς σφραγῖδος beduh. Προστίθημι ὡς περίεργα δείγματα καὶ τὰς ἑξῆς σφραγῖδας αἵτινες δίδουσι μικράν τινα ἰδέαν τοῦ κληρικοῦ καὶ θεοσεβοῦς πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ εἰς πᾶν ὅ,τι βυζαντινόν.

Ἀρ. 3. Ἔμ. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ὄρθιος

Ἐπιγραφὴ	Ο Ρ Π	ὁ Ἰωάννης ὁ
	ΙΩ ΔΡ,	πρόδρομος
	Ο Μ,	
Ὄπ.	Ο Λ V	ὁ λύχνος φωτὸς
	Χ Ν Ο C Φ Ω	φώτιζε σὸν οἰκέτην.
	Τ Ο C Φ Ω Τ Ι	
	Ζ Ε C Ο Ν Ο Ι	
	Κ Ε Τ Η Ν	

Συλλ. Mordtmann ἀριθ. 488.

Ἀριθ. 4. Ἔμ. ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ προτομὴ κατὰ πρόσωπον.

Ἐπιγραφὴ	⋈ ⋈	
	Α . . ΜΙ	
Ὄπ.	Φ V Λ Α Ξ	Φύλαξ γραφῶν μοι τῶν
	Γ Ρ Α Φ Ω Ν	νοῶν ἀρχηγέτης
	Μ Ο Ι Τ Ω Ν Ν Ο	
	Ω Ν Α Ρ Χ Η	
	Γ Ε Τ Η C	Συλλ. Mordtmann Ἀρ. 489.

Παρὰ τὴν μέθοδον ταύτην δυνάμεθα ἐπίσης νὰ παρουσιάσωμεν δεῖγμά τι, ἔνθα δύω πρόσωπα μετεχειρίζοντο τὴν αὐτὴν σφραγῖδα, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖται ἀποχρώντως ἐκ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν ἀμφότεροι κατεῖχον συγχρόνως τὴν αὐτὴν θέσιν. Οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δι' ἰδιαιτέραν χρῆσίν των μετεχειρίζοντο ἄλλας σφραγῖδας.

Ἀριθ. 5. Ἔμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς δύο κεράτων πολυτελῶς κεκοσμημένος ἐπὶ τριῶν βαθμίδων.

Ἐπιγρ. Κυκλοτερὴς † ΚΕ ΡΟΗΘΗ ΤΟΥC ΔΟΥΛΟΥC . . .

Ὄπ. Φ Ι Λ Η Π Φιλίππῳ καὶ Νικήτᾳ κο-
Ω Κ Α Ι Ν Ι Κ μερκιαρίῳ Ἀβύδου.
Η Τ Α Κ Ο Μ Ε Συλ. Mordtmann Ἀρ. 251.
Ρ Κ Ι Α Ρ Ι Ω
Α Β V Δ Ο V

Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων σφραγίδων, ἃς ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσω, οὐδεμίαν ἄλλην τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἀπήντησα. Αἱ Βυζαντιναὶ κυρίαι, αἵτινες εἴτε ἐκ τῆς γεννήσεώς των εἴτε ἐκ τῶν σχέσεών των κατεῖχον θέσιν τινα ὑψηλὴν, οὐδόλως ἠμέλουν τῆς φιλολογικῆς ἐκπαιδεύσεώς των· ἦναι διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν κατατάσσονται μεταξὺ τῶν σοφῶν τῆς πρώτης τάξεως. Δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῶμεν κατὰ συνέπειαν, ὅτι καὶ αὗται ἐπίσης διετήρουν ἀνταποκρίσεις καὶ μετεχειρίζοντο πρὸς σφράγισιν τῶν ἐπιστολῶν των ἰδιαιτέραν σφραγῖδα, ἥτις ἐδήλου τὸ ὄνομα ὡς καὶ τοὺς τίτλους αὐτῶν ἢ τὴν θέσιν ἣν κατεῖχον· ἐκτὸς τῶν ἀνωνύμων ἐκείνων σφραγίδων, πολλὰς τῶν ὁποίων ἐθελοκακοῦντες ἠδυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν εἰς αὐτάς. Ἰδοὺ ἀποδείξεις τινες.

Ἀριθ. 6. Μαρία Βρυεννία Μαγίστρισσα.
Ἔμ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπιγραφὴ		ΜΡ ΘΥ
Ὄπ. † Θ	Κ Ε R, Θ,	Θεοτόκε βοήθει Μαρίᾳ
Μ Α Ρ Ι Α Μ Α		Μαγιστρίσσῃ τῇ Βρυεν
Γ Ι C Τ Ρ Ι C Η		νίσῃ.
Τ Η Β Ρ V Ε		
Ν Ι C Η		Συλλ. Mordtmann. Ἀρ. 49.

Μαρία Βρυεννία, πιθανῶς σύζυγος τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, ἢ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου Βρυεννίου, τῶν πολυθρυλλήτων ἀντιπάλων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, οἵτινες ἀμφότεροι προήχθησαν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μαγίστρου ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δούκα.

Ἀριθ. 7. Μαρία Μελισσινὴ Ζωστή.

Ἔμ. ὡς τὸν ἀριθ. 6. Ὄπ. ΜΑΡΙΑ ΖΩCΤΙ—
Τ, ΜΕΛΙC—.ΝΗ (Θεοτόκε βοήθει) Μαρίᾳ Ζωσῇ τῇ Μελισσινῇ· Ζωστὴ ἢ μᾶλλον *πατρικία Ζωστὴ* ἦτο θέσις τιμητικὴ παρὰ ταῖς Αὐτοκρατείραις, ἥτις ἀνταποκρίνεται σχεδὸν εἰς τὸ παρ' ἡμῖν θαλαμηπόλος.

Εὑρίσκει τις εἴς τι μικρὸν ἐγχειρίδιον τοῦ Sabatier (Rev. Archéolog. 1858) γενικὴν ἰδέαν τῆς ἀρχῆς τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς χρήσεως τῶν μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο ὡς σφραγῖδας ἵνα σφραγίζωσι τὰς ἐπιστολὰς καὶ ἐπικυρῶσι τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἰδιῶται καὶ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ αὐτοκράτορες, οἵτινες εἰς ὡρισμένας ἐπισήμους περιστάσεις μετεχειρίζοντο ἀποκλειστικῶς ἄλλας οὐσίας, ὡς χρυσόν, ἄργυρον ἢ κηρόν, μετεχειρίζοντο ἐπίσης τὸν μόλυβδον διά τε τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῶν ἀνταπόκρισιν καὶ πρὸς τὰ γραφεῖα τῆς διοικήσεως γράφοντες. (Κωδινὸς κεφ. 5, 27 «πρὸς δὲ δεσπότας, Πατριάρχας καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῶν ἐντιμοτέρων διὰ μολυβδίνης βούλλης σφραγίζει») Ἡ χρῆσις ὡς σφραγίδων ἐπιζολῶν προκύπτει ἄλλως τε σαφῶς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν τῶν μολυβδοβούλλων· εὑρίσκομεν π. χ. ὡς προοίμιον: *σφραγὶς τοῦ δεῖνα, σφράγισμα τῶν γραφῶν*, ἢ *γραφὰς σφραγίζω καὶ λόγους, λόγους φυλάττω τ. δ.* καὶ ἄλλας· αἱ δ' ἐπιγραφαὶ, *σφράγισμα καὶ κύρωσις ἀσφαλεστάτη, βούλλιον κῦρος — σφραγὶς κυροῦσα* καὶ παρόμοιαι σχετίζονται μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπικύρωτιν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων. Διεξερχόμενοι τοὺς τέσσαρας τόμους τῶν ἑλλην. διπλωμάτων τοῦ Mueller καὶ Miclosich ἀπαντῶμεν εἰς ἕκαστον σχεδὸν ἐπίσημον ἔγγραφον τὴν σημείωσιν: *εἶχε δὲ ἀπηωρημένην μολυβδίνην βούλλαν* γράφουσαν ταῦτα: Jus Greco Rom. lib. 2 *εἶχε καὶ βούλλαν κάτωθεν ἀπηωρημένην ἔχουσαν ἐξ ἀμφοτέρων μερῶν τὰ γράμματα* κτλ. Μανθάνομεν ἔτι ὅτι τὰ μολυβδόβουλλα μὲ ἐπιγραφὰς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐκαλοῦντο *δίπτυχα* (Μανουὴλ Κομν. novell de jud. (νεαραί). Ἀλλ' ἡ συνήθεια τῶν μολυβδοβούλλων δὲν ἦτο περιωρισμένη εἰς αὐτὴν μόνον τὴν χρῆσιν. Οὕτω κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Λουϊτπράνδου, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν αὐλὴν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ὡς πρέσβυς τοῦ Αὐτοκράτορος Ὄθωνος, οἱ ἀπὸ Κωνσαντινουπόλεως ἀναχωροῦντες ταξειδιῶται ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἐν τῷ τελωνείῳ ἐπίσκεψιν· ὡρισμένα ἐμπορεύματα, ὧν ἡ ἐξαγωγὴ ἐκωλύετο, π. χ. τὰ μεταξωτὰ, ἐκρατοῦντο ἀντὶ τῆς ἀποτίσεως, ἐν ᾧ ἕτερα (Λουϊτπράνδου ἔκδ. Βόννης Leonis Diac. σελ. 367) διήρχοντο ἐλευθέρως ἐφοδιαζόμενα δι' ἑνὸς μολυβδοβούλλου. Ἡ χρῆσις τῶν μολυβδοβούλλων τούτων εἰς τὰ τελωνεῖα εἶναι, νομίζομεν, ἀρκούντως γνωστὴ εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐταξείδευσαν εἰς Εὐρώπην. Παρουσιάζω ὑμῖν ἐνταῦθα δεῖγμα ταύτης τῆς κατηγορίας, ὅπερ ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς τὸ Τελωνεῖον τῆς Πρωτευούσης.

Ἀρ. 8. Ἔμ. ΚΟΜ—ΜΕΡ—ΚΙΟV,
Ὄπ. CΙΚ—ΕΔΙ—ΑC, κομμερκίου Σικελίας.

Ἐκτὸς τῶν σφραγίδων τούτων, ὡρισμένων ἀποκλειστικῶς νὰ σφραγίζωσι τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἢ τὰ ἐμπορεύματα κτλ. ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ταῖς συλλογαῖς ἀριθμόν τινα μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα οὐδὲν παρουσιάζουσιν ἀπολύτως ἴχνος νήματος, δι' οὗ αἱ σφραγῖδες προσηρτῶντο εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα. Εὑρίσκονται ἐν τοσαύτῃ ἀφθονίᾳ, ὥστε ἤδη ἄτομόν τι τῆς πόλεώς μας, εἰδήμων περὶ τὰ ἀρχαιολογικά, ἀπεφήνατο, ὅτι αἱ σφραγῖδες αὗται θεωρητέαι μᾶλλον ὡς νομίσματα. Ἰδοὺ ἡ περιγραφὴ αὐτῶν.

Ἀριθ. 9. Ἔμ. Προτομὴ διαδηματοφόρος καὶ κατὰ πρόσωπον Ἀλεξίου Α'. τοῦ Κομνηνοῦ κρατοῦντος τῇ δεξιᾷ μακρὸν σταυρὸν καὶ τῇ ἀριστερᾷ σφαῖραν σταυροφόρον. Ἐπιγ. ΑΛΕΞΙΩ.
Ὄπ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανηφόρος τοῦ Σωτῆρος. Ἐπιγ. ΙC ΧC. Ἐποχὴ 1081—1092.

Ὁ τύπος ταύτης τῆς κατηγορίας εἶναι ὁ κοινότατος· δὲν ὑπάρχει εὕρημα τὸ ὁποῖον δὲν περιέχει εἰκοσάδα ἐξ αὐτῶν. Οὕτως ὁ κ. Sabatier ὅστις ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τὸν Ἀλέξιον τὸν Ε'. περιγράφει ἐξ αὐτῶν δεῖγμά τι.

Ἀριθ. 10. Ἀλέξιος καὶ Εἰρήνη ὄρθιοι, κρατοῦντες ὁμοῦ καὶ μεταξὺ αὐτῶν μέγαν σταυρόν. Ἐπιγ. ΑΛΕΞΙ . . . ΕΙΡΗΝΗ.
Ὄπ. ὁ ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἰωάννης Β'. ὁ Κομνηνὸς ὄρθιοι κρατοῦντες ὁμοῦ μεταξὺ αὐτῶν τὸ λάβαρον. Ἐπιγ. ΙΩ. ΔΕCΠΟΤΗC. Δεύτερον εἶδος τοῦ τύπου τούτου παρίστησιν εἰκόνας εἰς προτομὴν κατὰ πρόσωπον, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου εἰς τὸ ὄπισθεν ἀντικαθίσταται διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος. Ἡ ἐποχὴ ὁριστέα μεταξὺ τῶν 1092, καὶ 1118, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐστέφθη Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ πατρός του. Καί τοι δὲ αἱ σφραγῖδες αὗται πάμπολλαί εἰσι, παρουσιάζουσιν ὅμως ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ

εἶναι τὰ μόνα σχεδὸν μνημεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων Ἀλέξιος ὁ Α′ ἐπιδείκνυται μετὰ τῆς συζύγου του Εἰρήνης Δούκα, καὶ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ καὶ διαδόχου του. Τὸ νομισματικὸν αὐτὸ ἔλλειμμα ἀνεπληρώθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Dr. L' Orange τοῦ ἐν Βηρυττῷ ὅστις ἐκτήσατο σφραγῖδα χρυσοῦ καθ' ὅλα ὁμοίαν. Ἕτερον δεῖγμα ὀρειχάλκου περιεγράφη ὑπὸ τοῦ κ. Sabatier εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ βυζαντινῶν νομισμάτων II pl. 55, 1, πλὴν ἐσφαλμένως ἀπεδόθη εἰς Ἰωάννην τὸν Β′. καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Μανουὴλ καὶ Ἀλέξιον· Ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν ἐκλαμβάνει ὡς Αὔγουστον εἶναι πιθανῶς γυνή τις· δυσχερῶς ὅμως ἡ ἐλλείπουσα ἐπιγραφὴ καθιστᾷ τὸ λάθος συγγνωστόν. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ καταδείξωμεν ὅτι αἱ αὐτοκρατορικαὶ σφραγῖδες τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ περιγραφόμενα μολυβδόβουλλα, εἶναι μεγέθους ἀξιοσημειώτου σχεδὸν ἀπὸ 3 μέχρι 4 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, ἐνῷ ταῦτα δὲν ὑπερβαίνουσιν 1, 5 ἑκατοστόμ. τοῦθ' ὅπερ ἐναντιοῦται τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἐχρησίμευον εἰς τὴν σφράγισιν τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ μηδαμινὴ δὲ σχεδὸν ἀξία τοῦ μετάλλου ἐμποδίζει ἐπίσης νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς χρησιμεύοντα ὡς νόμισμα· τοὐλάχιστον δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἀπήντησα εἰς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁμοίαν ἔνδειξιν. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ἐχρησίμευον μᾶλλον εἰς εἶδός τι σήματος ἢ προσεπισήμου εἰσιτηρίου. Πᾶς ὅστις ἔζησεν ἐν Εὐρώπῃ γινώσκει, ὅτι αἱ διάφοροι Ἐφορίαι τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ἀπονέμουσι τοῖς πτωχοῖς σήματα, εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν ὁποίων δέχονται τροφάς, ξύλα πρὸς θέρμανσιν, ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἀναγκαῖα εἰς τὴν ζωήν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσης ἔθεντο εἰς ἐνέργειαν ὁμοίαν τινὰ χρῆσιν, ὡς τὸ διαβεβαιοῦσι τὰ ἐξῆς χωρία τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων: Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἔκδ. Βον. I. σελ. 359 διηγούμενος τὰς τελετὰς ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν *βότων*, ἥτις ἐτελεῖτο ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰανουαρίου, ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ διένεμεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς τῆς αὐλῆς σήματα (*σφραγῖδας* tesseras) ἵνα δῶσιν αὐτὰ εἰς τοὺς πτωχούς, οἵτινες ὤφειλον νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν τράπεζαν ἐν τῷ παλατίῳ εἰς τὰ XIX ἀκκουβίτα.

Πολλάκις καθ' ὅλον τὸ ἔτος, εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ εἰς τὴν τῶν Χριστουγέννων, ὁ αὐτοκράτωρ ἔδιδεν εἰς τὸ αὐτὸ παλάτιον δημοσίας ἑστιάσεις, ὧν συμμετεῖχον οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς αὐλῆς, τῆς συγκλήτου, τοῦ κλήρου, τοῦ στρατοῦ κτλ. Ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ προσκαλῇ καὶ τοὺς *πένητας*, ταὐτὸν εἰπεῖν τοὺς μοναχούς, ἐγχειρίζων αὐτοῖς *σφραγίδια* ὡς σημεῖον τῆς ἀναγνωρίσεως (Κωνς. Πορφ. 1,778) Μετὰ τὸ δεῖπνον οἱ πένητες ἐδέχοντο ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου μικρὰν ἐλεημοσύνην (Κωνστ. Πορφ. I, 750—751). Εὐθὺς ὅτε τὸ τρίτον πινάκιον, τὸ τῶν γλυκυσμάτων, παρετίθετο, ὁ ἀρτόκλινος εἰσήρχετο καὶ διερχόμενος παρ' ἑκάστῳ προσκεκλημένῳ, ὅστις εἶχε λάβει παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος σφραγίδιον, ἀνελάμβανεν αὐτὸ διδοὺς μικρὸν βαλάντιον περιέχον νόμισμα χρυσοῦ (*ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μίσου τῶν δουλίων ἀναλαμβάνονται τὰ δοθέντα σφραγίδια ὑπὸ τοῦ ἀρτοκλίνου καὶ δίδεται ἑκάστῳ πέντητι εἰς βασιλικὴν εὐλογίαν ἀποκομβίον ἔχον ἔνδοθεν νόμισμα ἕν*). Τὸ ἔθος τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἴσως ἔχει τὴν ἀρχήν του ἐκ τῶν δειπνων (τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο ἀγάπαι) τῆς πρώτης ἐκκλησίας ἐτελεῖτο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῶν διοικητῶν τῶν θεμάτων ἢ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων ἐνοριῶν τῆς πόλεως, οἵτινες ὤφειλον νὰ κάμνωσιν ἐνίοτε διανομὰς εἰς τοὺς πένητας. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι δὲ πολὺ τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συχνάκις καὶ ἄλλοι πλούσιοι παρεδέχοντο τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐλεημοσύνης εἰς ἐκπλήρωσιν εὐχῆς ἢ διὰ νὰ ἐξασφαλίσωσιν εἰς ἑαυτοὺς ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἐν τῷ ἄλλῳ Κόσμῳ. Ἡ συλλογή μου περιέχει δύο σφραγίδας αἵτινες πιθανῶς ἀναφέρονται εἰς ὅμοιον ἔργον θεοσεβείας.

Ἀριθ. 11. Ἐμ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανοφόρος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ κρατοῦντος Εὐαγγέλιον τῇ ἀριστερᾷ.

Ἐπιγρ. Ο ΙΩ Ο ΘΕΟΛ, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος

Ὀπ. Εἰς ἁπλῆν ταινίαν κοκκωτὴν

† Ο ΕΛΕ—ΩΝ ΠΤΩ—ΧΟΝ ΔΑΝΕΙ—ΖΕΙ ΘΩ

ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῶ. (Ὀρειχάλκινος).

Τὸ ῥητὸν ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ, εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς Γραφῆς. Παροιμ. 19. ἐδ. 17.

Ἀριθ. 12. Μολυβδ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανηφόρος τῆς Παναγίας.

Ἐπιγρ. ΜΡ ΘΥ

Ὀπ. Ἐπιγρ. Ο ΕΛΕ—ΩΝ ΠΤΩΧ, —ΔΑΝΙΖΙ—ΘΕΩ. (1)

(1) Ἕτερόν τι παράδειγμα τοιαύτης σφραγῖδος ἦλθεν ἐσχάτως εἰς τὰς χεῖράς μου, ὅπερ ἴδε ἀντικρυ·

Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο ὅπερ παρίστησιν ἔτι τὰ ἴχνη τοῦ νήματος τοῦ διὰ μέσου διελθόντος ἐφαίνετο ἡμῖν τούτου ἕνεκα ἀπόδειξις ἀντιφατικὴ εἰς τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τῆς χρήσεως τῶν σφραγίδων τούτων. Ἀλλ' ἰδοὺ εἰς ἐπικουρίαν ἡμῶν χωρίον τι Ἰωάννου τοῦ Στηλίτου (Chronic. Syriac. apud Assemani Bibl. orient II 271) ὅπερ ἐξηγεῖ ἐντελῶς τὴν ὑπόστασιν τοῦ νήματος.

« Δημοσθένης τις, Ἔπαρχος τῆς Ἐδέσσης, συνήγαγε τοὺς πτωχοὺς καὶ διένειμεν ἑκάστῳ αὐτῶν, ὃν διέκρινεν ἐκ μολυβδοβούλλου ἐξηρτημένου ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ διά τινος νήματος, λίτραν ἄρτου πρὸς τροφήν. »

Τρίτη κατηγορία μολυβδοβούλλων, ἥτις εἶναι σπανιωτάτη, καὶ τῆς ὁποίας ἡ συλλογὴ ἀριθμεῖ δύο μόνον δείγματα, φαίνεται ἔχουσα σημασίαν ὅλως διάφορον. Τὰ μολυβδόβουλλα ταῦτα εἶναι σχήματος ὀρθογωνίου, ὧν τὸ πρῶτον φέρει ἔμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν FOL (follis), ὄπισθεν μὲ πολλὰ κοσμήματα L. ἀφ' ἑνὸς XA, κάτωθεν PIC-Χαρίσιος. Θεωρῶ τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο ὡς βάρος μονάδος (exagium) τοῦ φόλλις· ὡς γινώσκετε, ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις ὥριζε τὰ exagia ἵνα προλαμβάνῃ τὰς ἀπάτας καὶ τὰς ἔριδας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ διεγερθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν ἡ νομισματοποιΐα, πρὸ πάντων τῶν χαλκῶν νομισμάτων, συνήθως παρεχωρεῖτο εἰς ἰδιαιτέρους ἐργολάβους. Ἴσως ἐπίσης οἱ μικροὶ ἀργυραμοιβοὶ καὶ οἱ ἔμποροι ἦσαν ἐφωδιασμένοι ἐκ τῶν σταθμῶν τούτων ἵνα προφυλάττωνται τῆς ἀπάτης. Τὸ βάρος τοῦ φόλλις διέφερε πολὺ ἐπὶ τῶν διαφόρων βασιλειῶν. Ἡ ἡμετέρα σταθμικὴ μονὰς ἥτις ζυγίζει ἀκριβῶς 13,3 γραμμίδια ἀναλογεῖ περίπου εἰς τὸ φόλλις τὸ ἐπὶ Μαυρικίου Τιβερίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Sabatier ζυγίζει μεταξὺ τῶν 11 καὶ 14 γραμμιδίων. Τὸ ὄνομα Χαρίσιος τὸ ὁποῖον ὑποθέτομεν ὅτι εἶναι ὁ *ζυγοστάτης*, ὁ ἐπιστάτης ἢ ὁ νομισματογνώμων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἦτο τὸ ὄνομα πατρικίου τινος ἐπὶ Ἰουστίνου Β′. καὶ Τιβερίου Κωνσταντίνου (Anonym. Banduri lib. 2. Ed. Paris p. 33) τοῦθ' ὅπερ συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὸ ὡρισμένον βάρος ὅπως κατατάξωμεν τὴν σφραγῖδα ταύτην ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου καὶ Τιβερίου. Ἡ δευτέρα σφραγὶς εἶναι τοῦ αὐτοῦ σχήματος· αὕτη ἔχει ἔμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν

Ἐμ. ΗΜΙ Ὀπ. ΚΙ / ΟΝ / ΟΝ ἡμιόγκιον 1/2 οὐγκία.

Τὸ βάρος αὐτῆς ἀκριβῶς εἶναι 13,2 γραμμιδίων· ἓν δὲ exagium τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, σωζόμενον εἰς τὸ Λοῦβρον, ἔχει βάρος 323,51 γραμ. ὅπερ δίδωσι δι' ἕκαστον ἡμιόγκιον 13,48 γραμ. ἡ διαφορὰ τῶν δύο δεκατογραμμιδίων ἀποδοτέα εἰς τὴν ἐκ τῆς ὀξυδώσεως ἀπώλειαν τῆς οὐσίας· ἡ *σφραγὶς* αὕτη μᾶς διδάσκει ἐκτὸς τούτου ὅτι τὸ βάρος τοῦ φόλλις ἦτο 1/2 οὐγκία.

Ἰδού, Κύριοι, ὅ,τι εἶχον νὰ διακοινώσω ὑμῖν ἐπὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν μολυβδοβούλλων τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν· ὑπολείπεταί μοι νὰ διαγράψω ἔτι τὰς ἀρχάς, αἵτινες δύνανται νὰ μᾶς ὁδηγήσωσι νὰ ὁρίσωμεν ὡς ἔγγιστα τὴν ἐποχὴν τῶν μολυβδοβούλλων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς σφραγῖδες.

Αἱ ἀναφυόμεναι ἐνταῦθα δυσκολίαι δὲν δύνανται ποσῶς νὰ παραβληθῶσιν ἐκείναις, αἵτινες κωλύουσι τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τῶν *σφραγίδων* τούτων, κατεσραμμένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκ τῶν χυμικῶν ἀλλοιώσεων τοῦ ὑλικοῦ, μικρὸν ἀντέχοντος εἰς τὰς ἐπηρείας τοῦ θαλασσίου ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος. Τὰ γράμματα καὶ τὰ σήματα εἶναι σχεδὸν πάντοτε πεπιεσμένα ἢ ἐξηλειμμένα· δι' ἀποτυπώσεως δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν πάντοτε ἐντελὲς ἐκμαγεῖον. Ἐκτὸς τούτου ὁ περιωρισμένος χῶρος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐκφρασθῶσι ὁλόκληροι αἱ λέξεις καὶ οἱ τίτλοι, ἔστιν ὅτε λίαν ἐκτεταμένοι, ἕνεκα δὲ τούτου κατέφευγον εἰς τὰ ἀρχικὰ γράμματα καὶ τὰς συγκοπάς, ἃς δὲν ἀπαντᾷ τις ἀλλαχοῦ, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, ἅτινα ἐνίοτέ εἰσιν ἀλλόκοτα. Ἵνα κατανοήσητε ὡς ἔγγιστα τὰς δυσκολίας ταύτας, παρουσιάζω ὑμῖν ἐνταῦθα δεῖγμά τι, ὅπερ συνενώνει πάσας τὰς ἐλλείψεις, συγκοπάς, γράμματα πεπιεσμένα καὶ ἐξηλειμμένα, ὀρθογραφίαν ἐλαττωματικὴν καὶ βλάβας.

Ἔμπροσθεν	Ὄπισθεν
Ν	Μ'
ΣγΓ	† ΟΙ
ΚΚΕΛΔΟΥΤ	Κ Τ Ο Ϲ
ΧΑΛΚΗ	Π Ε Ν Η Π
ΔΟΝ	Τ Ω Ν
Α	Τ
Νικήτα Συγκέλλου Χαλκηδόνος	Μητροπολίτου οἴκτος πενήτων.

Κατὰ τὸν Le Quien Or. Chr. I 607. ὁ Χαλκηδόνος Νικήτας καὶ Σύγκελλος παρῆν τῇ συνόδῳ τῇ συγκροτηθείσῃ ὑπὸ τοῦ Π. Πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλλαρίου.

Ἀρ. 15.	Ἐμ. ΚΕ R, θ,	Ὀπ.	Α Ν Ο Τ Α
	ΜΙ. Α Η Δ		Ρ, Τ Ο V. Δ Η
	Α C Π Α θ, Ρ		ΚΟV ΚΡΤ, TU
	ΕΠΙΤΟV X (P)		ΒΗ. ΟV Κ ΜV
	Γ Κ Λ.		. Τ, ΓΡΑΦ.

Κύριε βοήθει Μιχαὴλ πρωτοσπαθαρίῳ ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου πρωτονοταρίῳ τοῦ ἰδικοῦ κριτῇ τοῦ βήλου καὶ μυστογράφῳ (1) Ἀλλ' ἅπασαι δμοῦ αὗται αἱ συνηνωμέναι δυσκολίαι ἐκλείπουσιν ἐνώπιον τῆς χρονολογίας, καὶ ὁμολογῶ ἐλευθέρως ὅτι δὲν κατώρθωσα ἔτι νὰ ἀνεύρω τεκμήρια ἀσφαλῆ δι' ἑκάστην ἐποχήν· μόλις δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ ὡς ἔγγιστα σχεδὸν τὸν αἰῶνα. Διὰ βαθυτέρας σπουδῆς γινομένης ὑπὸ ἁρμοδιωτέρων καὶ ἐμπειροτέρων περὶ τὴν βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν, θέλομεν ἀφιχθῆ ἀναμφιβόλως εἰς ἀποτελέσματα πλέον εὐάρεστα. Ἐν τούτοις χωρὶς νὰ ὑποσχεθῶμεν ὁριστικὰ ἀποτελέσματα, μετὰ δειλίας θέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ ὑποδείξωμεν τὴν μέθοδον ἥτις δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὸν σκοπόν.

Διερχόμενός τις προσεκτικῶς πολυάριθμον σειρὰν σφραγίδων, εὐχερῶς δύναται νὰ διαιρέσῃ αὐτὰς εἰς τρεῖς τάξεις καλῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένας. Ὑπάρχουσιν αὐτῶν τινες αἵτινες διὰ τῆς σχεδιογραφίας τῶν παρισταμένων προσώπων, πρὸ πάντων τοῦ τῆς Παναγίας, καὶ διὰ τῆς πρωτοτύπου μορφῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως τῆς συμμετρίας τῶν γραμμάτων προσεγγίζουσι μᾶλλον ταῖς αὐτοκρατορικαῖς σφραγῖσι τῆς ἐποχῆς Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α'. μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡρακλείου. Δευτέρα τάξις, ἐν ᾗ τὰ γράμματά εἰσιν ἐπιμηκέστερα καί πως κανονικώτερα, καὶ ἐν ᾗ οἱ τίτλοι τῶν προσώπων εἰσὶ μακρότεροι, οὐδὲν παρουσιάζει ἴχνος εἰκόνων οὔτε ἁγίων οὔτε τῆς Παναγίας· αἱ εἰκόνες ἀντικαθίστανται εἴτε διὰ σταυρῶν, εἴτε διὰ μονογραμμάτων ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖον σημαίνει *Κύριε βοήθει*, *Θεοτόκε βοήθει* εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τὸ TW—CW—ΔOV —ΔW.

Ἡ τρίτη τάξις, ἡ καὶ πολυαριθμοτέρα, φέρει εἰς τὰ ἔμπροσθεν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἢ ἄλλου τινὸς ἁγίου· τὰ γράμματα εἶναι ὡραιότερα καὶ σύμμετρα, ἡ δὲ κοκκωτὴ ταινία καὶ τὸ ὑλικὸν εἰσὶ περιεργότερα τῶν ἄλλων. Πιστεύομεν ὅτι τὸ μέγα ζήτημα τῆς εἰκονομαχίας, ὅπερ ἐκλόνισεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸ βυζαντινὸν κράτος μέχρι τῶν βαθυτάτων θεμελίων του, δὲν ἔλλειψε νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης σφραγίδων, ὑπόθεσις ἥτις φαίνεται τοσοῦτον πιθανωτέρα, ὅσον τὰ ἐκκλησιαστικὰ ῥητά, ἅτινα χαρακτηρίζουσι πᾶν ὅ,τι βυζαντινόν, εὑρίσκονται πανταχοῦ καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μολυβδοβούλλων. Οὕτω παραπέμπομεν τὴν πρώτην τάξιν εἰς τὴν πρὸ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ἐκείνας δὲ ὅσαι ἔχουσιν εἰς τὰ ἔμπροσθεν τὸ ἐν λόγῳ μονόγραμμα ἢ τὸν ἁπλοῦν σαυρὸν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας, ἐν ᾧ ὅλας ἐκείνας αἵτινες εἰσι κεκοσμημέναι δι' εἰκόνων, πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν εἰς καιρὸν, καθ' ὃν ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων ἀνακαινίζεται διὰ τῶν αὐτοκρατόρων, κυρίως διὰ τῶν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Εἶναι φανερὸν ὅτι δύο αἰῶνες καταργήσεως πάσης εἰκονογραφίας μεγάλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν εἰκονογραφικῶν τεχνῶν καὶ αὐτὰ τὰ κατὰ παράδοσιν ἔθιμα εἶχον σχεδὸν λησμονηθῆ. Οὕτως ἀναγινώσκομεν ὅτι ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Γ', ἐπανορθωτοῦ τῆς ἐκκλησίας τῶν Βλαχερνῶν, ἀνευρέθη μεταξὺ ἄλλων ἡ περίφημος εἰκών, ἡ παριστῶσα τὴν Παναγίαν τῶν Βλαχερνῶν· (Κεδρ. Β' 497 ἔκδ. Βον.) Ἐν τούτοις ἡ τέχνη δὲν ἐβράδυνεν ἵνα μετ' οὐ πολὺ φθάσῃ κατὰ μικρὸν εἰς ὡρισμένον βαθμὸν τελειότητος, χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐζωγράφουν οἱ ἴδιοι, ὡς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Ἀλλ' ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι πρὶν ἢ ἡ τελειότης αὕτη ἐξήσκησε τὴν ἐπιρροήν αὐτῆς ἐπὶ τῆς τέχνης τοῦ χαράττειν σφραγίδας ὑπῆρξε περίοδός τις μεταβατική, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀποδῶμεν ὅλας τὰς σφραγίδας, αἵτινες παριζᾶσι διακόσμησιν τοῦ σταυροῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πολυτελῆ. Πᾶσαι αἱ σφραγῖδες, ὧν τὸ σχεδιογράφημα τῶν προσώπων εἶναι τελειότερον, ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς βυζαντινῆς τέχνης, καθ' ἣν ὁ ζωγράφος Πανσέληνος, ὁ τῶν Κομνηνῶν σύγχρονος, ἐρρύθμισεν εἰς ἀεὶ τοὺς τύπους καὶ τὸν τρόπον τοῦ παριστάνειν τὰς βυζαντινὰς εἰκόνας τοιαύτας, οἵαι ἔμειναν χωρὶς νὰ μεταβληθῶσι μέχρις ἡμῶν.

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφικὴν θὰ εὕρωσιν ἄφθονον ὕλην ἐρεύνης ἐν ταῖς συλλογαῖς τῶν μολυβδοβούλλων.

Ἐκτὸς τῶν σκέψεων τούτων, στηριζομένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπὶ τῆς ἱστορίας, πρέπει νὰ προστρέξῃ τις κατὰ δεύτερον λόγον εἰς τὴν νομισματικήν, δι' ἧς διορῶμεν καθαρώτατα τὰς μεταβολὰς εἰς ἃς ἡ ὀρθογραφία, ἡ τέχνη, ἡ χρῆσις συμβόλων τινῶν ὑπέκυψαν κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων. Ἕκαστος ἐξ ἐπαγγέλματος νομισματολόγος μεγίστην εὑρίσκει εὐχαρίστησιν ἀναγνωρίζων ἐν τοῖς συγχρόνοις νομίσμασι τὰς ἰδέας καὶ τὴν τάσιν τῶν πνευμάτων ἑκάστης ἐποχῆς, πρὸ πάντων διεξερχόμενος σειρὰν πλήρη ἐμπεριλαμβάνουσαν πλείους αἰῶνας, ὡς συμβαίνει διὰ τὰ βυζαντινὰ νομίσματα.

Οὕτως εὑρίσκομεν, ὁμιλοῦντες γενικῶς περὶ τέχνης, ὅτι ὁ ἔσχατος βαθμὸς τῆς βαρβαρότητος ὅστις ἀναμιμνήσκει μικρὸν τὰ σχεδιογραφήματα τοῦ ὀνομαστοῦ βιβλίου τῶν ἀγρίων τοῦ Ἀββᾶ Domenech, ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ'. αἰῶνος, συνεπείᾳ ταραχῶν, αἵτινες ἔφερον εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἡράκλειον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ.

Ἡ παρακμὴ αὕτη δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολύ. Εὐθὺς βλέπομεν ἀναδρομήν τινα περὶ τὸ τέλος τῆς εἰκονομαχίας ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Α'. Περὶ τὸ τελευταῖον ἥμισυ τ ῦ Θ'. αἰῶνος ἐπῆλθεν ἀναγέννησίς τις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἥτις ἐδηλώθη πάραυτα ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ὁτύπος τῆς Παναγίας, ἀκόμψως ἐπεξειργασμένος, εἶναι ἀληθὲς, ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον ἐπὶ νομίσματός τινος Λέοντος τοῦ Ϛ'. (Sabatier 11 pl. 45, 11) καὶ βραδύτερον ἐπὶ ὀρειχάλκου τῆς Θεοφανοῦς κατὰ τὸ 960. Ἐν τούτοις τὸ σχεδιογράφημα, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς βασιλείας τῶν Κομνηνῶν προσεκτήσατο σχῆμα μᾶλλον χαρίεν καὶ τέλειον, εἶναι αὖθις ἧττον ἐπιμεμελημένον μέχρι τέλους τῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε ἡ πεπιεσμένη καὶ ἄπορος θέσις τοῦ κράτους καὶ αἱ μεγάλαι πολιτικαὶ συμφοραὶ δὲν ἀπέλιπον πλέον εὐκαιρίαν πρὸς καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν. Ἐκτὸς τῶν γενικῶν τούτων δεδομένων ἅτινα ἐνεπνεύσθησαν ἡμῖν δι' ἑνὸς ἁπλοῦ βλέμματος ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, τὰ νομίσματα παρέχουσιν ἡμῖν ἔτι, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, πλῆθος λεπτομερειῶν, περὶ τῶν σχημάτων τῶν συμβόλων, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν ἐπίσης ἐπὶ τῶν σφραγίδων. Ὁ ἁπλοῦς σταυρὸς ἐπὶ 3, ἢ 4 βαθμίδων φαίνεται κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῶν νομισμάτων Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, καὶ ἀνευρίσκεται μετά τινων μικρῶν παραλλαγῶν μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Τοῦ βυζαντινοῦ διπλοῦ σταυροῦ ἐγένετο χρῆσις τὸ πρῶτον ἐπὶ Θεοφίλου καὶ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Γ'. εὑρίσκομεν τὸν σαυρὸν κεκοσμημένον μέχρι Βασιλείου τοῦ Β'. Οἱ ὡραιότεροι τύποι τῆς Παναγίας παρουσιάζονται ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου μέχρι Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου τῶν Κομνηνῶν. Ἔκτοτε ἐπίσης καὶ ἄλλοι ἅγιοι εἰκονίσθησαν εἰς τὸ ἔμπροσθεν· νομίσματά τινα ἀργυρᾶ Κωνταντίνου τοῦ Μονομάχου, Κωνσταντίνου Δούκα (Sabat. pl. 50, 7) Νικηφόρου Βοτανιάτου (pl. 51, 17) καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξίου εἶναι καθ' ὅλα ἀπαράλλακτα τοῖς μολυβδοβούλοις εἴτε κατὰ τὸ σχεδιογράφημα αὐτῶν, εἴτε κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν τάξιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ νομισματικὴ ἐν τούτοις δὲν ἐπαρκεῖ νὰ μᾶς φωτίσῃ περὶ τοῦ κατὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας σχήματος τῶν γραμμάτων. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν νομισμάτων εἶναι κατὰ τὸ σύνηθες γεγραμμέναι λατινικοῖς γράμμασι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Δούκα, καὶ δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ὁρισμὸν τοῦ σχήματος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν σφραγίδων ἦσαν πάντοτε ἑλληνικαὶ ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων. Λυσιτελέστατον πρὸς τὸν σκοπὸν ἤθελεν εἶσθαι πλήρης συλλογὴ τῶν βυζαντινῶν ἐπιγραφῶν ἥτις δυσυχῶς εἰσέτι δὲν ὑπάρχει καὶ ὅμως τὸ ἀλλόκοτον ὕφος τὸ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, γνωστὸν ὑφ' ὅλων τῶν ἐνασχολουμένων εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἀρχαιολογίας, ἐβοήθησεν ἡμῖν νὰ ὁρίσωμεν σφραγίδας τινὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τὰ διάφορα σχήματα τῶν B(R), Υ (V) Ω, Π, Σ, (C), M, ὡς τὰ γνωρίζομεν ἐξ ἄλλων ἐπιγραφικῶν μνημείων, δύνανται νὰ μᾶς ὁδηγήσωσι μέχρι τινός. Ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶναι πολὺ ἀσήμαντα καὶ πιστεύομεν μάλιστα, ὅτι πίναξ συγκριτικὸς τῶν γραμμάτων συντεταγμένος κατὰ τὰ ἐξ ἀκριβοῦς χρονολογικοῦ ὁρισμοῦ τῶν μολυβδοβούλλων ἐξαχθέντα πορίσματα θέλει χρησιμεύσει μᾶλλον εἰς τὸ νὰ χορηγήσῃ πληροφορίας ἐπὶ τῆς τῶν μνημείων ἐπιγραφικῆς.

Τρίτη πηγὴ διδακτικωτέρα εἶναι ἡ ἱστορία τῶν βυζαντινῶν τίτλων καὶ ἀξιωμάτων. Σκέ-

(1) Ἡ κατὰ συγκοπὴν γραφὴ ΧΡΓΚΛ ἐξηγητέα χρυσοτρίκλινος Χ ποτὲ μὲν εἶναι τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ (τοῦθ' ὅπερ παρέσυρεν εἰς λάθος τὸν κ. Sabatier ἐν πολλοῖς), ποτὲ δὲ συγκοπὴ τῆς λέξεως χρυσὸς, χρυσὸ ἐν τοῖς συνθέτοις. Τὸ ὄνομα Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι συχνάκις συγκεκομμένον διὰ τῶν ΙΩ Ο ΧΣΤ. Τὸ γράμμα Γ σημαίνει ἐπίσης τρία, ὡς Α,=προ, πρῶτος (ΑΑΕΔΡΟΣ=πρωτοπρόεδρος).

ψις τις ὅλως φυσικὴ, ἥτις παρίσταται αὐθόρμητος τῷ διερχομένῳ τοὺς συγγραφεῖς, ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ διϊδωμεν ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἀνωτάτων τίτλων ἐλαττοῦται τῷ χρόνῳ. Οἱ ἁπλούστεροι τίτλοι πρέπει νὰ ἀπαντῶνται ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων νομισμάτων, ὅσῳ δέ τις ἀπομακρύνεται τῆς ἐποχῆς ταύτης τῆς ἁπλότητος, τοσούτῳ τὰ ἀξιώματα ποικίλλουσι καὶ εἶναι μᾶλλον σεσωρευμένα. Ἐν ἑκάστῃ περιόδῳ ὑπῆρχον ἄλλοι τίτλοι νέας ἐπινοήσεως, οἵτινες ἐπισκοτίζουσι τοὺς ἀρχαίους. Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἡ ὑπατεία, ὁ μᾶλλον ἔντιμος τίτλος τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ἀπόλλυσι πάντως τὴν σημασίαν της καὶ ἀφειδῶς ἀπονέμεται βραδύτερον εἰς ὑπαλλήλους ἐσχάτης τάξεως. Ἡ αὐτὴ τύχη ὡς ἔγγιστα ἡτοίμασται εἰς τὸν τίτλον *Σεβαστὸς* ὅστις ἤδη εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τῶν Κομνηνῶν δὲν ἐπήρκει πλέον εἰς τὴν ἀπαιτητικὴν φιλοδοξίαν τῶν βυζαντινῶν *Ἐφέντιδων*. Ὁ Ἀλέξιος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐπινοήσῃ νέους τίτλους μείζονος εὐηχίας καὶ ἐτυμολογίας ἀπελπιστικῆς, ὡς τὸν τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ τόσους ἄλλους, ὧν ἡ ἀξία φαίνεται μετρηθεῖσα μὲ τὸν πῆχυν. Οἱ πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ Πατρίκιοι τάξεως τοσοῦτον ὑψηλῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Μαυρικίου καὶ Ἡρακλείου ἀπολλύασιν ὅλον τὸ γόητρον αὐτῶν διὰ τοὺς προεστῶτας τῆς βασιλείας τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐκλείπουσι σχεδὸν ὁλοκλήρως τῆς γραφειοκρατικῆς ἱεραρχίας τῶν Ἀγγέλλων καὶ τῶν Παλαιολόγων. Ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἄρχονται γινόμενοι «κοινοὶ ὡς καρποὶ βάτου». Ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας οἱ ἐπίκληροι πρίγγηπες ἐκλήθησαν εὐγενεῖς Καίσαρες (nobiles Cesares) Οἱ Βυζαντινοὶ Ἰωβιανὸς (Jovien) καὶ Ὀνόριος (Honore) μετέβαλον αὐτὸ εἰς νοβιλίσσιμος (εὐγενέστατος). Λέων ὁ Χάζαρος ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦτον εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐποχὴν ὁ τίτλος οὗτος ἀνῆκε μόνον εἰς τὰ μέλη τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἀλλ' ὁ περιορισμὸς οὗτος φαίνεται μὴ διαρκέσας ἐπὶ πολύ. Ἤδη ὁ τίτλος νοβιλίσσιμος ἀπονέμεται εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπὶ δὲ τῶν Κομνηνῶν οἱ πρωτονοβιλίσσιμοι βρίθουσιν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς γραφειοκρατίας καὶ χορηγεῖται μάλιστα (ὅπερ ἐστὶν ἔνδειξις σημαντικωτάτη τῆς καταπτώσεως τοῦ τίτλου) τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως. Ἀπαντῶμεν αὐτὸν τέλος πάντων ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ *πρωτοροβελλισσιμοεξυπέρτατος*, χαρακτηρισμὸς ὅστις καὶ τοι μακρότατος ἥκιστα ὅμως ἱκανοποιεῖ τὴν φιλοδοξίαν γραφέως τινὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου.

Τὸ ὄνομα *Σεβαστὸς*, Αὐτοκράτωρ, ἐπέπρωτο νὰ διέλθῃ ὡσαύτως πολλὰς φάσεις. Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐπενόησε τὸ *σεβαστότατος*, *πρωτοσέβαστος*, *πανσέβαστος*, *πανυπερσεβαστὸς*, *πανυπερπρωτοσεβαστὸς*, *σεβαστοϋπέρτατος*, ὅπερ ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων ὑπερεξήρθη διὰ τοῦ *πανυπερπρωτοσεβαστουπέρτατος*. Εἰς κράτος, κυβερνώμενον καὶ διοικούμενον ὑπὸ γραφειοκρατίας φιλοδόξου ἅμα καὶ φιλάρπαγος, πάντες οὗτοι οἱ *Κινεζικισμοί*, ὡς καὶ τὰ καθ'ἡμᾶς παράσιμα, ἦσαν μεγίστης σπουδαιότητος. Ἕκαστος προσεῖχε πολὺ νὰ ἐπιδεικνύηται ἐπίσης τοὺς ῥουτπέδες (τὰ ἀξιώματα) καὶ τοὺς τίτλους ἐπὶ τῆς σφραγῖδος αὐτοῦ, οὕτω δὲ ὁ κλάδος οὗτος πρέπει νὰ μελετηθῇ κατὰ βάθος, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς κατάταξίν τινα χρονολογικήν. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι πιστῶς τὰς μεταβολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἐπίσημος τιτλολογία ὑπέστη ἐφ' ἑκάστης νέας δυναστείας ἥτις τῇ βοηθείᾳ τοῦ εὐπορίστου τούτου μέσου ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίζῃ ἑαυτῇ πιστοὺς θεράποντας. Αἱ πραγματεῖαι Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου περὶ τῶν *ἐθιμοταξιῶν* καὶ ἀξιωμάτων τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Κωδηνοῦ συμπληροῦσι τὸ ἐλλεῖπον ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν συγγραφέων. Δυστυχῶς ὅμως τὸ ξηρὸν καὶ διεξοδικὸν τῆς μελέτης ταύτης ἔχει καταπληκτικωτάτας τὰς διαστάσεις, δι' ὃ ἀποφεύγω νὰ πραγματευθῶ διεξοδικώτερον περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἐρευνῶν τούτων, αἵτινες εἰλικρινῶς δὲν εἶναι τῆς ἁρμοδιότητος μετρίου συλλογέως. Ἀρκεῖ νὰ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τούτου τὴν προσοχὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἀρχαιολόγων, οἵτινες ἔχουσι τὴν πρόθεσιν νὰ ἀσχοληθῶσιν ἐμβριθέστερον περὶ τὸν κλάδον τοῦτον. Εὐτυχῶς διὰ τὸν ἁπλοῦν ζηλωτὴν ὅστις δὲν ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη ἑκάστου τίτλου διερχόμενος ἑκατοντάδα ὀγκωδῶν τόμων, ὑπάρχει ἄλλο τι μέσον. Εὑρίσκονται πρῶτον σφραγῖδές τινες μὲ ἰδιαίτερα σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουσι νὰ ἐξετάσωμεν ἐντὸς στενοτέρου κύκλου· εἶτα ἡ ἀναλογία καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς τὰς σφραγῖδας γνωστῆς ἐποχῆς, ἐπιτρέπει πάντοτε νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν τῶν ἄλλων, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται ἀφετηρίας. Οὕτω π. χ. μικρὰ κλάσις σφραγίδων τῶν κομμερκιαρίων τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτοκρατορικῶν ἀποθηκῶν φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὰς εἰκόνας τῶν συγχρόνων αὐτοκρα-

τόρων, ἐπ' ὀνόματι τῶν ὁποίων διεχειρίζοντο τὰς ἀποθήκας. Ἡ ἐποχὴ αὐτῶν εἶναι ἐνίοτε ὡρισμένη δι' ἓν ἢ δύο ἔτη. Ἄλλαι σφραγῖδες φέρουσι τὸ ὄνομα ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, αἵτινες ἐπί τινα μόνον περίοδον ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος. Οὕτως ἐν τῇ συλλογῇ μου ὑπάρχουσί τινες ἐξ αὐτῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν Χερσῶνα, τὴν Σικελίαν, τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ ἱστορία τῶν κτήσεων τούτων θὰ παράσχῃ πάντοτε τὰς ἀναγκαίας χρονολογίας, ἵνα ἀναγνωρίσωμεν τὴν περίοδον. Π. χ. ἡ ἑξῆς σφραγίς.

Ἐμ. εἰκὼν κατὰ πρόσωπον Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Ἐπ. Ο Ι̅Ω̅ Ὀπ. † Κ̅Ε̅ R, θ,
Ο Π Ο Δ, Μ. Ι̅Ω̅ Α' C Π Α θ,
Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. ΕΠ, Τ Ο V Χ Γ Κ Λ, S C Τ Ρ Α Τ, Γ, Α Ν, R Α Ρ Ζ, Τ Ω Α Ν Τ Ι Ο Χ Ι Τ

Κύριε βοήθει Ἰωάννῃ, πρωτοσπαθαρίῳ, ἐπὶ τοῦ χρυσοτρικλίνου καὶ στρατηγῷ Ἀναβάρζω τῷ Ἀντιοχίτῃ.

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀνήκει κατὰ τὸν τύπον τοῦ σχεδιογραφήματος καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν τεχνῶν. Διότι ἡ πόλις Ἀνάζαρβος (Anazarbe) εἰς τὴν Κιλικίαν, ἥτις εἶχε κατακτηθῇ ἐπὶ τῶν Σελτζουκιδῶν ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ, ἀπεσπάσθη πάλιν ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Δούκα ταραχάς. Περιῆλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἀνεκτήθη περὶ τὸ 1126 ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐν τοῖς συγγράμμασι Λέοντος τοῦ Διακόνου ὅστις ἀφηγεῖται ἡμῖν τὰ ἀνδραγαθήματα Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι πάντοτε γεγραμμένον Ἀναζάρβος, ἐνῷ ὁ Νικήτας ὁ Ἀκομινάτος καὶ Ἄννα ἡ Κομνηνή, οἵτινες ἱστοροῦσι τὴν μετὰ ταῦτα τύχην τῆς πόλεως, γράφουσιν αὐτὴν πάντοτε *Ἀναβάρζος* ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς σφραγίδος ἡμῶν. Κατὰ συνέπειαν ὀφείλομεν ν' ἀναφέρωμεν τὴν σφραγῖδα ταύτην εἰς τὴν ἐποχὴν Ἰωάννου ἢ Μανουὴλ τῶν Κομνηνῶν 1126—1150, χωρὶς νὰ ἐκτανθῶμεν πολὺ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος Ἰωάννης Ἀντιοχίτης, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια εἶναι ὀνομαστὴ ἐπὶ τῆς περιόδου ταύτης. Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν παρέχουσιν ἡμῖν ἐνίοτε τὰ μέσα τοῦ νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἐποχὴν σφραγῖδος τινος· ὁ κ. Ποζολάκας π. χ. περιγράφει εἰς τινα κατάλογον νομισμάτων τῶν Ἰονίων νήσων τοῦ νομισματολογικοῦ ταμείου Ἀθηνῶν τὴν σφραγῖδα στρατηγοῦ τινος τῆς Κεφαλληνίας· μανθάνομεν ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ Δ'. ἡ νῆσος αὕτη προήχθη εἰς χωριστὴν στρατηγίαν, τοῦθ' ὅπερ συνδυαζόμενον μετ' ἄλλων περιστάσεων ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ κατατάξωμεν τὴν σφραγῖδα ταύτην εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχήν. Ὁ κατάλογος τῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων περιέχει συχνάκις ἐνδείξεις περὶ τῶν περιπετειῶν καὶ μεταβολῶν τὰς ὁποίας ὑπέστησαν. Ὁ δεῖνα θρόνος προήχθη εἰς μητρόπολιν, ἕτερος ἐξηφανίσθη τῶν καταλόγων ἢ μετέβαλεν ὄνομα· τινὲς τῶν πολυπληθῶν σφραγίδων τῶν ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εὐκόλως κατὰ τὰς ἐνδείξεις ταύτας. Τελευταῖον ὑπάρχουσι πολλαὶ σφραγῖδες, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς ἄτομα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰ διπλώματα τὰ δημοσιευθέντα ἐσχάτως πολλαχοῦ.

Μέγα μέρος ὁμοίων σφραγίδων εὑρίσκεται παρ' ἐμοὶ καὶ ἔσχον τὸ πλεονέκτημα νὰ ἐξετάσω καὶ νὰ ἀντιγράψω πολλὰς ἄλλας εἰς τὰς μνημονευθείσας συλλογάς. Ὅλαι αὗται αἱ σφραγῖδες συνηνωμέναι σχηματίζουσι συστοιχίαν σχεδὸν πλήρη δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας, τοῦθ' ὅπερ διευκολύνει ἐκτάκτως τὴν κατάταξιν τῶν ἄλλων σφραγίδων, τῶν ὁποίων οὐδεμίαν εὑρίσκομεν μνείαν ἰδίαν ἡ αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ὁρισθῶσι τῇ βοηθείᾳ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν ἐνδείξεων. Οὕτως ἠδυνήθημεν νὰ καταδείξωμεν τὴν θέσιν πλείστων μολυβδοβούλλων ἀνηκόντων εἰς τὴν περίοδον τῶν Ἀγγέλων εἰς τὴν Λατινικὴν μεσοβασιλείαν καὶ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῶν Παλαιολόγων. Τὸ ὕφος τῆς ἐποχῆς ταύτης καταδείκνυσιν ἤδη παρακμήν τινα. Αἱ εἰκόνες εἶναι ἐργασίας ἠμελημένης καὶ, τὸ δὴ παρὰ τοῖς καλλιτέχναις λεγόμενον, χαρακτῆρος ἐπιτετηδευμένου· τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν εἶναι τοσοῦτον κομψὸν ὅσον ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως· ἀπαντᾷ τις συχνάκις γράμματα συνδεδεμένα. Ἐν ᾧ πρότερον μετεχειρίζοντο τὸ μέσον τοῦτο, ἵνα κερδήσωσι θέσιν μόνον διὰ δύο γράμματα, δὲν διστάζουσιν ἤδη νὰ συνδέωσι τέσσαρα καὶ μάλιστα πέντε γράμματα χωρὶς νὰ φροντίζωσι τὸ παράπαν περὶ τῆς συναρμογῆς τῶν πλησίων γραμμῶν. Τὸ ἀληθὲς παθογνωμικὸν σύμπτωμα τοῦ αἰῶνος τούτου εἶναι ἡ μανία τῆς στιχουργίας, καί τοι παντελὴς ὑπάρχει ἔλλειψις παντὸς ποιητικοῦ οἴστρου· Ὅλαι

σχεδὸν αἱ ἐπιγραφαὶ ἀποτελοῦσι τριμέτρους ἰαμβικοὺς, οἵτινες διὰ τοῦ ἀνωμάλου καὶ τινακτικοῦ ῥυθμοῦ αὐτῶν προξενοῦσι καὶ ἐκ μόνης ὄψεως πόνους ὀξεῖς εἰς τὴν ἀκοήν. Πρόσθετε εἰς τοῦτο τὴν ἀλλόκοτον συνένωσιν ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς γεννεαλογίας καὶ τῶν συνδεδεμένων ἀξιωμάτων συμπεφυρμένων διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν Ἁγίων καὶ τῆς Παναγίας καὶ συντεταγμένων εἰς ὑπερύψηλον διεφθαρμένην καὶ ἀκατανόητον διάλεκτον ἀρχαϊκῆς ἀποχρώσεως, καὶ δὲν θέλετε βραδύνει, ἐρευνῶντες ὁμοίαν τινα σφραγῖδα, νὰ ἀναγνωρίσητε τίνος ἀλλοκότου αἰῶνος ἔργον ἔχετε ἐνώπιον ὑμῶν.

Πρὸς τούτοις ἀπαντῶμεν τὸν ἀκατανόητον τοῦτον κνισμὸν τοῦ πλάττειν στίχους καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑπογραφὰς σπουδαίων ἐπισήμων ἐγγράφων εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Mueller καὶ Miclosich. Ἐνὶ λόγῳ ἐξετάζοντες τὴν τέχνην, τὰ σύμβολα, τοὺς τίτλους καὶ διὰ παραθέσεως τῶν σφραγίδων εἰς ἐποχὴν βεβαίαν, κατορθοῦμεν ἤδη νὰ κατατάζωμεν σφραγῖδά τινα ἐντὸς ὁρίων τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον προσεγγυζόντων. Βραδύτερον ἀφοῦ θέσωμεν κανόνας ἀκριβεςέρους, οἵτινες ἐπιτρέπουσι νὰ προσδιορίσωμεν εἰς ἑκάστην ἐποχὴν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς γνωρίσματα, ἅτινα ὑπείκουσιν εἰς τὸν συρμὸν ὡς πᾶν ἄλλο ἀντικείμενον, θέλομεν δυνηθῆ νὰ συντάξωμεν συνοπτικὸν ἀλφάβητον τῶν διαφόρων αἰώνων, ὅπερ θέλει διευκολύνει τὴν κατάταξιν τῶν συλλογῶν καὶ ἐπιτρέψει νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἄφθονον αὐτὴν ὕλην διὰ τὴν ἐπιγραφικὴν, τὴν βυζαντινὴν ἱςορίαν καὶ γεωγραφίαν.

Ἐν πρώτοις ἄρχομαι ἀπὸ τῶν σφραγίδων τῶν ἐπάρχων τῆς πόλεως, ἢ τοῦ πραιτωρείου, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεταξὺ Θεοδοσίου τοῦ Β′. καὶ Ἡρακλείου ἐποχὴν καὶ ὁμοιάζουσαι πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον θὰ δῶσιν ἀρκούντως ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ σχήματος τῶν σφραγίδων τῆς περιόδου ταύτης.

Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ τέσσαρες δίπτυχα.

Ἄρθ. 1. Ἀντίοχος ἀπὸ ἐπάρχων 446.

O
I
Ἐμ. IE—Θ—K *μονόγραμμα* Θεοτόκε βοήθει
B

Ὀπ. . . . . .
Τ Ι Ο Χ Ω [Ἀν]τιόχῳ ἀπὸ ἐπάρχων.
Α Π Ο Ε Π Α
Ρ Χ Ω Ν

Διάμετρος 1. 5 ἑκατομ. συλ. Mordtmann Μαλαλᾶς σελ. 362 Θεοδόσιος ὁ Β′. ἀφοῦ ἔπαυσεε ἀπὸ τῆς Νομαρχίας τὸν διάσημον Π. Υ. Κῦρον, ὅςις εἶχε συμπληρώσει τὸ σύςημα τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως *προηγάγετο ἔπαρχον Ἀντίοχον* τὸν *Χούζωνα, τὸν ἔγγονον Ἀντιόχου τοῦ Χούζωνος* τοῦ μεγάλου κτλ Κατὰ τὸν Muralt τοῦτο συνέβη τῷ 445.

Ἀριθ. 2. Βαλεριανὸς ἀπὸ ἐπάρχων.

Ἐμ. *b* Α Ὀπ. Α Π Ο «Βαλεριανοῦ»
L E R I E Π Α Ρ Ἀπὸ ἐπάρχων.
A n U Χ Ω Ν

Συλλογὴ Σουηχῆ Πασᾶ διάμετρ. 1, 5.ἑκατοστόμετρα.

Ἡ ἔμπροσθεν ἐπιγραφὴ εἶναι συντεταγμένη εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ γεγραμμένη Λατινικοῖς γράμμασι. Σημειωτέον ὅτι τὸ Λατινικὸν *b* παριστᾷ τὸ Ἑλληνικὸν Β. (προφερόμενον καὶ V.) Τὸ ὄπισθεν εἶναι γράμμασι καὶ γλώσσῃ Ἑλληνικῇ. Ἡ ὄνομα τοῦ Βαλεριανοῦ ἀναφέρεται πολλάκις· Κατ' ἀρχὰς ὡς ἀδελφοῦ τῆς Αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας, συζύγου Θεοδοσίου τοῦ Β′.(Chron. Pasch II. 579). Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀναβασίν της, ἡ Εὐδοκία προσεκαλέσατο εἰς τὴν αὐλὴν τοὺς δύο αὐτῆς ἀδελφοὺς, ἐξ ὧν Βαλεριανὸν τὸν πρεσβύτερον διώρισεν ἔπαρχον τοῦ πραιτωρείου τῆς Ἰλλυρίας, τὸν δ' ἕτερον Μάγιστρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἕτερος Βαλεριανὸς διακρίνεται ὡς στρατηγὸς ὑπὸ τὸν Ναρσῆν ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἀριθ. 3. Πλάτων ἀπὸ Ἐπάρχων.

Ἐμπρ. Ἀετὸς μὲ πτέρυγας ἀναπεπταμένας. Μεταξὺ τῶν δύο πτερύγων τὸ μονόγραμμα ὡς ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Ἀριθ. 1.

Ὀπ. † Π Λ Πλάτωνι ἀπὸ ἐπάρχων.
Α Τ Ω Ν, Α
Π Ο Ε Π Α Ρ
Χ Ω Ν

Συλλογὴ Mordtmann, διαμετ. 1. 5 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ Πλάτων οὗτος πρέπει νὰ ἦναι ὁ αὐτὸς τῷ Πλάτωνι ἐπάρχῳ τῆς πόλεως ἐπὶ Ἀναστασίου, προαχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο κατὰ τὸ 491 κατὰ συνέπειαν στάσεως τῶν Πρασίνων, ἐπαναστάντων ὅπως ἀπελευθερώσωσι τινὰς τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως καθειργμένων συναδέλφων. Ἡ ςάσις δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπραῦν-

SISMANOGLIO MUSEUM

ΠΙΝΑΞ Ι

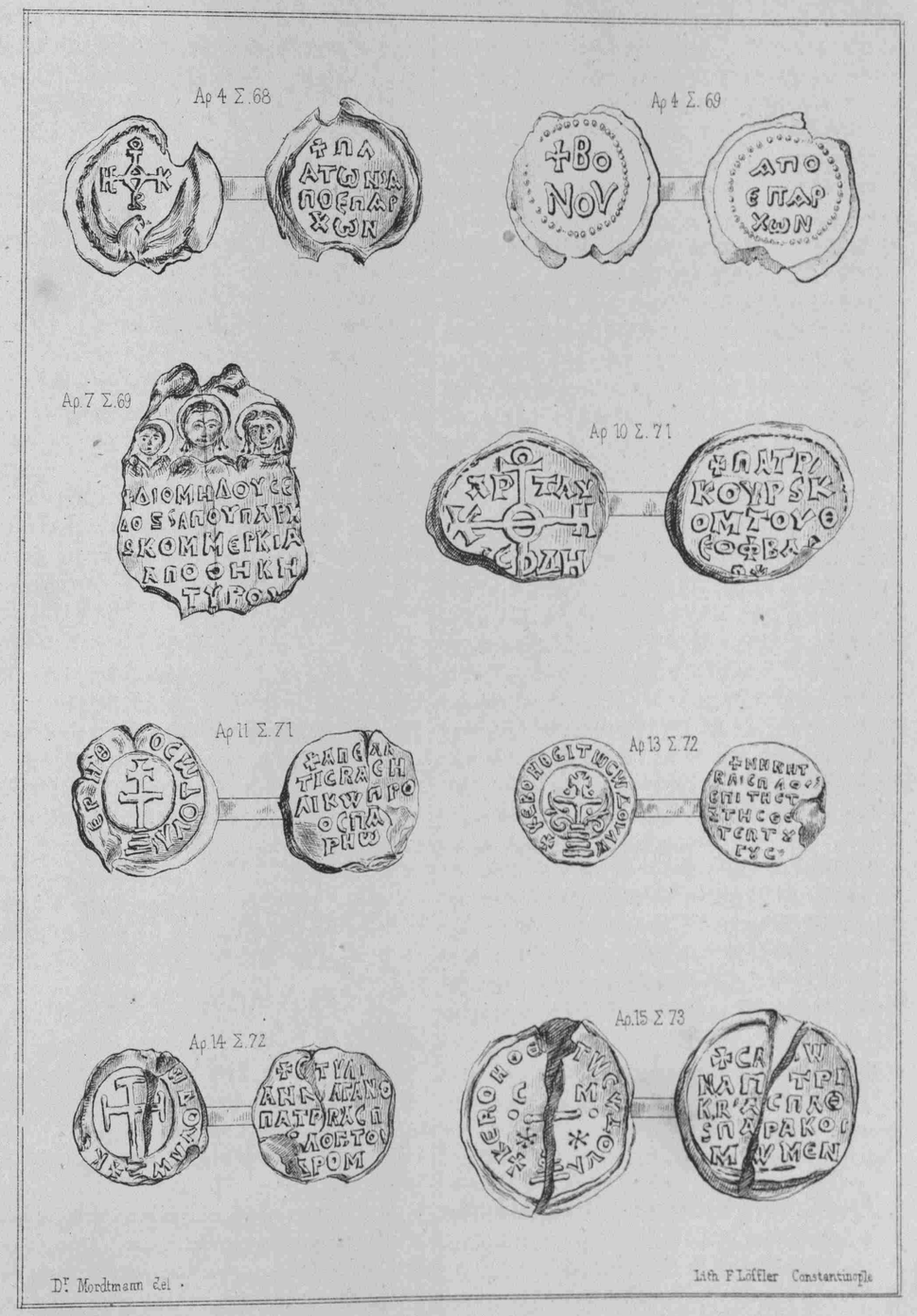

θῇ εἰμὴ διὰ τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Πρασίνων Πλάτωνος εἰς τὸ ἐπαρχεῖον τῆς πόλεως. (Μαλαλᾶς σελ. 394—395.)

'Αριθ. 4. Βόνος ἀπὸ ἐπάρχων. 626.

Ἔμ. † Β Ο Ὄπ. Α Π Ο Βόνου ἀπὸ ἐπάρχων.
Ν Ο Υ Ε Π Α Ρ
Χ Ω Ν.

Συλλ. Mordtmann μέγεθος 1, 5 ἑκατοστόμετρα. 'Απέδωκα τὴν σφραγίδα ταύτην εἰς τὸν περίφημον Βόνον, ὅστις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ηρακλείου ὑπερήσπισε τὴν πόλιν κατὰ τῶν 'Αβάρων καθ'ὃν χρόνον ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθει τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἔνδοξον στρατείαν αὐτοῦ. 'Εν τοῖς συγγραφεῦσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εὑρίσκονται τὰ καθέκαστα τῆς πολιορκίας αὐτῆς, τὰ μάλιστα ἐνδιαφέροντα. Τὸ ὄνομα τοῦ Βόνου, αὐτοῦ ἐκείνου ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν ὁμώνυμον κιστέρναν, γράφεται ὁτὲ μὲν *Βῶνος*, *ὁτὲ δὲ Βόνος* καὶ Βόνοσος παρὰ Θεοφυλάκτῳ.

'Αριθ. 5. Θεοδόσιος Λογοθέτης.

Ἔμ. † Ὄπ.
Θ Ε Ο Λ Ο Γ Ο Θεοδοσίου
Δ Ο C I Θ Ε Λογοθέτου
Ο Υ Τ Ο Υ

Συλλογὴ Mordtmann μέγεθ. 1. 5. ἑκατοστόμετρα.

Πιθανῶς ἡ σφραγὶς τοῦ Θεοδοσίου Λογοθέτου, ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς πρεσβείας, ἥτις ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ μαγίστρου Βόνου ἐξῆλθε τῆς πολιορκουμένης πόλεως ἵνα συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Χαγάνου τῶν 'Αβάρων (Chron. Pasch ἀρ. 721.)

'Αριθ. 6. Μαυριάνος Στρατηλάτης 653.

Ἔμ. † Μ Α Ὄπ. † C Τ Ρ
Μαυριάνου
Υ Ρ Ι Α Α Τ Η Λ
. Ο Υ Στρατηλ(άτου)

Συλλ. Mordtmann μεγ. 1, 5. ἑκτμ.

'Επὶ Κώνσταντος τοῦ Β'. στρατηγοῦ Ῥωμαίου ἐν 'Αρμενίᾳ ἐξελασθέντος ὑπὸ τῶν 'Αράβων μέχρι Καυκάσου (Θεοφ. 6145 Misc. 466).

'Αριθ. 7. Διομήδης πρώην ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου κομερκιάριος τῆς ἀποθήκης Τύρου.

'Εποχὴ μεταξὺ τοῦ 574 καὶ 578.

Σφραγὶς σφηνοειδής. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον καὶ στεφανηφόρος 'Ιουστίνου τοῦ Β'. ἐν τῷ μέσῳ, δεξιόθεν προτομὴ τῆς αὐτοκρατείρας Σοφίας στεφανοφόρου καὶ ἀριστερόθεν ἡ τοῦ Καίσαρος (συμμετέχοντος τῆς βασιλείας) Τιβερίου Κωνσταντίνου. Κάτωθεν ἐπιγραφὴ εἰς 5 γραμμάς.

† Δ Ι Ο Μ Η Δ Ο Υ C Ε
Δ Ο Ξ' Α Π Ο Υ Π Α Ρ
S K Ο Μ Μ Ε Ρ Κ Ι Α Ρ
Α Π Ο Θ Η Κ Η
Τ Υ Ρ Ο Υ

Διομήδους ἐνδοξοτάτου ἀπὸ ὑπάρχ(ων) καὶ κομμερκιαρίου ἀποθήκη(ς) Τύρου.

Ἡ σφραγὶς αὕτη, ἡ μόνη τῆς συλλογῆς μου, ἥτις δὲν εἶναι δίπτυχον, πρέπει ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἐποχὴν τὴν μεταξὺ τῶν 574 καὶ 578 ἐμπεριλαμβανομένην, διότι ὁ Τιβέριος ὠνομάσθη Καῖσαρ ὑπὸ 'Ιουστίνου τοῦ Β'. κατὰ τὸ 574, συμμέτοχος δὲ τῆς βασιλείας ὡς σεβαστὸς τῇ 26 Σεπτεμβρίου 578, 'Ιουστῖνος ὁ Β'. ἀπέθανε τῇ 14 Νοεμβρίου 578. *'Από ὑπάρχων* πρώην ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου. Κατά τινα σημείωσιν τοῦ Θεοφυλάκτου τῶν Σιμοκάττων, (ἔκδ. Βόνν. σελ. 331, 10) ὁ ἔπαρχος τοῦ πραιτωρίου ἦτον ἐπιτετραμμένος τὴν ἐπιτήρησιν τῶν φόρων τῆς 'Ανατολῆς, τοῦθ' ὅπερ ἤθελεν ἐξηγήσει ἐντελῶς τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ γεγονός, καθ' ὃ ἀρχαῖος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς κατέχει θέσιν οἰκονομικὴν (*καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν φόρων τῆς ἑῴας πρό τινος καιροῦ ἀπειλείφει, ὃν ἔπαρχον πραιτωρίων εἰώθασιν ὀνομάζειν Ῥωμαῖοι*) 'Αποθήκη (ambar. dépot). Ἡ λέξις αὕτη ἐξηγεῖται ἐνίοτε διὰ τοῦ *ὡρεῖον* ἢ *σιτοδοχεῖον* σιτοθήκη δημοσία, ἥτις περιεῖχε τὰ ἐπιτήδεια καὶ ἥτις ἐν καιρῷ σιτοδείας ἠνοίγετο ἐπίσης εἰς τοὺς ἐνδεεῖς τῆς πρωτευούσης.

Φαίνεται ὅτι ἐν πάσαις ταῖς μητροπόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς ἐν Συνώπῃ, Θεσσαλονίκῃ κτλ. εὑρίσκοντο ἐπ' ἴσης ἀποθῆκαι ἵνα δέχωνται τὰς προσόδους καὶ τὴν δεκάτην διὰ λογαριασμὸν τῆς κυβερνήσεως· ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν χρημάτων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ φορολογούμενοι ἐξώφλουν τοὺς δημοσίους φόρους αὐτῶν διὰ προϊόντων, ὡς γίνεται ἔτι σήμερον ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ ἐπιτετραμμένος ὑπάλληλος νὰ δέχεται τοὺς δημοσίους φόρους καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰς ἀποθήκας ἦτο ὁ Κομερκιάριος ἀποθήκης. Αἱ σφραγῖδες τῶν κομερκιαρίων τούτων ἔχουσι τὸ ἰδιάζον νὰ φέρωσιν ἄνω τῆς ἐπιγραφῆς τὰς εἰκόνας τῶν βασιλευόντων αὐτοκρατόρων. Ἡ χρῆσις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐποχῆς Βασιλείου καὶ Λέοντος τοῦ Ϛ', τοῦθ' ὅπερ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὠφεληθῶμεν, ἵνα ὁρίσωμεν τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων κατὰ τὸ χρονολογικὸν αὐτὸ διάστημα. Ἐν τούτοις φαί-

νεται ὅτι οἱ κομερκιάριοι ἐκεῖνοι οἵτινες δὲν εἶχον καὶ τὸ καθῆκον τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων φόρων μετὰ τοῦ τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ἀποθηκῶν δὲν μεταχειρίζονται τὰς εἰκόνας τῶν αὐτοκρατόρων, ἵνα κοσμήσωσι τὴν σφραγῖδα αὐτῶν. Αἱ βοῦλλαι, αἵτινες δὲν φέρουσι τὴν αὐτοκρατορικὴν εἰκόνα, οὐδέποτε σημειοῦσι τὸ *ἀποθήκη* ἐν ᾧ αἱ ἔχουσαι αὐτοκρατορικὰς εἰκόνας ἔχουσι πάντοτε τὸν τίτλον τοῦ *Κομερκιάριος ἀποθήκης*.

Τὸ ὄνομα τοῦ πρώην ἐπάρχου Διομήδους ἀναφέρεται δίς· 1) ὡς διευθυντοῦ τοῦ πραιτωρίου ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄. ἔν τινι διατάγματι ἀπευθυνομένῳ κατὰ τῶν Σαμαρειτῶν ὑπὸ χρονολογίαν ἀπὸ 18 Μαΐου 573 (Mural Δοκίμιον χρονολογ. Βυζαντ. σελ. 232). Ἐξετάζων πάσας τὰς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐνδειχθείσας περιστάσεις τῆς σφραγῖδος, ἀποδίδω τὸ ἡμέτερον ἀπότυπον εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κατὰ συνέπειαν ἀντήλλαξε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἀπὸ διευθυντοῦ τοῦ πραιτωρίου καὶ ἐπιθεωρητοῦ τῶν φόρων τῆς ἀνατολῆς περὶ τὰ 574, 575 ἢ βραδύτερον μὲ τὸ ἀναφερόμενον ἐπὶ τῆς σφραγῖδος ἡμῶν. 2) Ἰωάννης Μαλαλᾶς ἔκδ. Bonn. 434, ὁμιλεῖ περί τινος Διομήδους *silentiάριος καὶ δουξ τῆς Παλαιστίνης*. Ἐὰν ἀποδῷ τις τὴν σφραγῖδα ταύτην εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον, πρέπει νὰ ἐξηγήσῃ τὰς τρεῖς στεφανηφόρους εἰκόνας ὡς παριστώσας τὸν Ἰουστῖνον Α΄. καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν, ἡ δὲ ἐποχὴ ὀφείλει νὰ ὁρισθῇ μεταξὺ τῆς 1 Ἀπριλίου 562, καὶ τῆς 1 Αὐγούστου 527, ἡμέρας τοῦ θανάτου Ἰουστίνου τοῦ Α΄. Ὁ Διομήδης λοιπὸν ἐνήργει ὡς διευθυντὴς τοῦ πραιτωρίου πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἔπειτα ὡς κομερκιάριος τῆς Τύρου καὶ τελευταῖον ὡς δοὺξ τῆς Παλαιστίνης κατὰ τὰ 529. Ἀμφότεραι αἱ ὑποθέσεις εἶναι ἐξ ἴσου πιθαναί. Τὸ κατ' ἐμὲ προτιμῶ τὴν πρώτην· πρῶτον διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Πραιτωρίου (P. P.) ἐνδείκνυται σαφῶς, καὶ ἔπειτα διότι ἡ μνεία τοῦ τίτλου τοῦ σεληντιαρίου ἐλλείπει παντελῶς. Δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ζήτημα ἠδύνατο νὰ λυθῇ ὁριστικῶς διὰ τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων ἐπὶ τῶν νομισμάτων· πλὴν δυστυχῶς αἱ εἰκόνες τῶν αὐτοκρατόρων αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουσι πρὸς σύγκρισιν ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλας παραπολύ. Ἡ περίστασις ὅτι ἡ προτομὴ τοῦ μέσου καὶ ἡ γυναικεία προτομὴ διακρίνονται δι' ἐνώτιον, ἐν ᾧ ὁ πρὸς δεξιὰν νέος στερεῖται αὐτῶν, μάχεται μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ Ἰουστίνου τοῦ Β΄., Σοφίας καὶ Τιβερίου Κωνσταντίνου. Ὁ τελευταῖος, ὢν μόνον Καῖσαρ, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ὅλα τὰ σήματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας. Ἀπ' ἐναντίας, ἐὰν αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος εἰκόνες παριστῶσι τὸν Ἰουστῖνον τὸν Α΄. καὶ Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν, οἵτινες εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον στεφθῆ ἀμφότεροι ὡς σεβαστοί, δὲν ἐννοοῦμεν διατὶ ὁ Ἰουστινιανὸς μόνος ἤθελε μείνει στερημένος τοῦ σήματος τούτου.

Ἀριθ. 8. Πέτρος ἀπὸ ὑπάτων καὶ κομερκιάριος τῆς ἀποθήκης τοῦ θέματος τῶν Ἀρμενιακῶν.

Ἐμ. Εἰκὼν Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου κρανοφόρου, εἰς τὴν δεξιὰν ἔχοντος λόγχην, ἥτις διέρχεται διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν ἀσπίδα μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀετοῦ. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἀρχὴ ἐπιγραφῆς IN. Κατωτέρω τῆς αὐτοκρατορικῆς προτομῆς

ΠΕΤΡΟΥΑΠΟΥ
ΠΑΤΩΝSΓΕ.
ΙΚΟΥΚΟΜΜ..
. . . . . .

Ὀπ. Εἰκόνες τῶν αὐτοκρατόρων Ἡρακλείου καὶ Τιβερίου ἀδελφῶν Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Ἐπιγραφή.

.ΠΟΘΗΚΗC
ΑΡΜΕΝ
ΩΝ.

Πέτρου ἀπὸ ὑπάτων καὶ γενικοῦ κομμερκιαρίου ἀποθήκης τῶν ἀρμενιακῶν. Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, μείνας μόνος κύριος κατὰ τὸ 668, ἔλαβε συνεργάτας τοὺς δύο αὐτοῦ ἀδελφοὺς Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον, ὧν ἀπηλλάγη τὸ 669. Ἡ σφραγὶς ἡμῶν χρονολογεῖται ἄρα ἀπὸ τὸ 668—669. Τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιακῶν οὐδὲν ἔχει κοινὸν μὲ τὴν κυρίως Ἀρμενίαν. Ἐκλήθη δὲ οὕτως ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως τῆς Ἀρμενίας, καὶ πιθανῶς διότι εἶχε λαὸν σύμμικτον συγκείμενον ἐν μέρει ἐξ ἀρμενικῶν στοιχείων. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ Καππαδοκία ἦτο διῃρημένη εἰς 3 μέρη, ὧν τὸ πρῶτον, Καππαδοκία πρώτη, ὠνομάσθη βραδύτερον *χαρσιανοῦ* ἡ δευτέρα Καππαδοκία ἦτο τὸ γειτνιάζον μέρος τῷ ὄρει Ταύρῳ καὶ τῇ Λυκαωνίᾳ, βραδύτερον *θέμα Καππαδοκίας*. Ἡ τρίτη Καππαδοκία συμπεριλαμβάνουσα τὸ παράλιον τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τὰς ἑπτὰ πρωτίστας πόλεις Ἱβυρον, Ζάλιχον, Ἄνδραπον, Ἀμινσόν, τὴν νέαν Καισάρειαν καὶ τὴν Σινώπην, ἔλαβε τὸ ὄνομα *θέμα τῶν ἀρμενιακῶν*.

Ἀριθ. 9. Ἡράκλειος Πατρίκιος καὶ μονοστρατηγός. 700—705.

Ἐμ. Μονόγραμμα ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ—Θεοτόκε βοήθει—Εἰς τὰς γωνίας

HP=AK
. . — Ω Ἡρακλείῳ
Ὀπ. † Π Πατρικίῳ
ΤΡΙΚΙΩ καὶ
SMONOC μονοστρατηγῷ
ΤΡΑΤΗ
. .

Συλλογὴ Mordtmann διάμετρ. 2 ἑκατοστ.

Ἡ κατάταξις τῆς σφραγῖδος ταύτης οὐδεμίαν παρουσιάζει δυσκολίαν. Παρίστησιν Ἡράκλειον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιβερίου Ἀψιμαροῦ, γνωστὸν διὰ τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων πολέμων αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ὁ Τιβέριος ἔπεμψεν αὐτὸν ἀμέσως εἰς τὴν Καππαδοκίαν ὡς *μονοστρατηγὸν τῶν καβαλλαρικῶν θεμάτων*. Προχωρεῖ τῷ 700 ἕως τὰ Σαμόσατα φονεύσας περὶ τὰς 200,000 Ἀράβων (!!) Θεοφ. 6190. Τὸ 703 εἰσβάλλει εἰς τὴν Κιλικίαν, ὅπου κατετρόπωσε 10,000 Ἀράβων ὑπὸ τὸν Ἀζάρ. Τὸ 704 Ἀζὶβ ὁ υἱὸς τοῦ Χουνέη ἀφοῦ κατέστρεψε τὸ Σίσιον, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις τῷ ἐφόνευσε 12,000 Ἄραβας. Ἡ πτῶσις τοῦ ἀδελφοῦ του Τιβερίου ἔθετο τέρμα εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ ἀτυχοῦς Ἡρακλείου, ὅστις συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν συστρατιωτῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Θράκην. Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος τὸν κατεδίωξε καὶ ἔφερεν αὐτὸν μετὰ 300 ὀπαδῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀνεσκολοπίσθη. (Θεοφ. ἔκδ. Βον. 574: καὶ Ἡράκλειος ἀπὸ Θράκης δεδεμένος ἤχθη σὺν πᾶσι τοῖς συνασπιζομένοις αὐτῷ ἄρχουσιν, οὓς ἐν τῷ τείχει πάντας ἐφούρκισεν).

Ἀριθ. 10. Ἀρτάβασδος πατρίκιος κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου (740)

Ἐμ. Μονόγραμμα ὡς εἰς τὸν ἀριθ. 9. Εἰς τὰς γωνίας AP—TAV. Ἀρταυάσδῃ
. C—ΔH

Ὀπ.	† ΠΑΤΡ,	« Θεοτόκε βοήθει Ἀρταυ-
	ΚΟVΡ,SΚ	άσδῃ, Πατρικίῳ Κουρ(ο-
	ΟΜ,ΤΟVΘ	παλάτῃ) καὶ κόμητι τοῦ
	ΕΟΦ,Β, .	Θεοφ(υλακτοῦ) β(ασιλι-
	Ψ . .	κοῦ) (Ὀψικίου). »

Συλλογὴ Ἀλισιάν.

Ἐν πρώτοις ὀφείλω νὰ δῶ τοὺς λόγους, δι' οὓς συνεπλήρωσα οὕτω τὰς συγκοπάς. Πρῶτον ἡ ὁμοιότης μετ' ἄλλου μολυβδοβούλλου τῆς συλλογῆς μου, ὅπερ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΚΟ-ΜΙΤΙ—VΘ, Β, Ο—ΨΙΚ, Κόμ(ητι) τοῦ Θεοφυλακτοῦ βασιλικοῦ Ὀψικίου. Ἡ λέξις *ὀψίκιον* παραγομένη ἐκ τοῦ λατινικοῦ «obsequium» ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ θέματος τῶν ἀκτῶν τῆς Βιθυνίας. Ὁ διοικητὴς δὲν εἶχε τὸν τίτλον τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὸν τοῦ Κόμητος (Kaimmakam). Ἐπειδὴ μέρος τῆς αὐτοκρατορικῆς συνοδίας συνέκειτο ἀπὸ κατοίκων ταύτης τῆς ἐπαρχίας, τὸ Ὀψίκιον ἐκοσμεῖτο ἐπιθέτῳ τιμητικῷ «Θεοφύλακτος» Dieu—gardé, Makhroussa, ἐφαρμόζεται ἐπίσης εἰς τὸ σχολαί. (Ἴδε τὴν σφραγῖδα τοῦ Μαριανοῦ, δομεστίκου τῶν σχολῶν). Ὁ τίτλος Κόμης τοῦ Θεοφυλάκτου βασιλικοῦ Ὀψικίου ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Ἀρταβάσδης ὁ Κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλος, ἢ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρταυάσδης, ὅστις ἐπέτυχε νὰ καθέξῃ τὸν θρόνον τὸ 742—743. Κατὰ τὸν Θεοφάνην ἦτο κατ' ἀρχὰς στρατηγὸς τῶν Ἀρμενιακῶν. Νυμφευθεὶς δὲ Ἄνναν τὴν θυγατέρα Λέοντος τοῦ Γ΄. τοῦ Ἰσαύρου ὠνομάσθη κουροπαλάτης καὶ κόμης τοῦ Ὀψικίου. Ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τοῦ μίσους τοῦ κλήρου κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, τοῦ εἰκονομάχου, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὀψικίου ἐπανεστάτησε καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ 742. Ἀλλ' ὅμως Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἐπέτυχε νὰ εἰσέλθῃ κατὰ τὸ 743 εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Τὸ ἡμέτερον μολυβδόβουλλον ἀνήκει φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰς τὴν πρὸ τοῦ σφετερισμοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἐποχήν. Σημειωτέον πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ τῆς σφραγῖδος Ἀρταυάσδης καὶ οὐχὶ Ἀρταβάσδος.

Ἀριθ. 11. Ἀπελάτις πρωτοσπαθάριος 867.

Ἐμ. Σταυρὸς βυζαντινὸς διπλοῦς ἐπὶ τεσσάρων βαθμίδων. Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

ΚΕROΗΘ...CWΔOVΛ,

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ.

Ὀπ. † ΑΠΕΛΑ Ἀπελάτις βασιλικῷ
TICRACH πρωτοσπαθαρίῳ
ΑΙΚΩΠΡ.
ΤΟCΠΑΘ.
ΡΗΩ.

Συλλ. Mordtm. διάμετρος 2 ἑκατοσόμετρα.

Ἡ λέξις Ἀπελάτις δὲν εἶναι κλιτή, εἶναι κατὰ συνέπειαν ὄνομα κύριον ξενικόν. Οὐδαμοῦ ἀπήντησα τὸ καινοφανὲς αὐτὸ ὄνομα, πλὴν ἐν συγγραφεῦσιν, οἵτινες διηγοῦνται ἡμῖν τὰ καθ' ἕκαστα περὶ τῆς συνωμοσίας κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Γ'. τὸ 867. Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν εὑρίσκετο Πέρσης τις, ὅστις ὠνομάζετο περιφρονητικῶς ὁτὲ μὲν Ἰακωβίτζης, ὁτὲ δὲ Ἀπελάτις. Ἰδοὺ τὰ χωρία τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος συγγραφέων.

Συμεὼν ὁ Μάγιστρος (ἔκδ. Bon. σελ. 685), «ὁ δὲ Ἀπελάτης Ἰακωβίτζης τὸν Βασιλισκιανὸν ξίφει τρώσας ἔρριψεν ἄνω κάτω». Καὶ κατωτέρω (σελ. 687) μνημονεύων τὴν τύχην τῶν δυστυχῶν συνωμοτῶν. «Ὁ μὲν οὖν Ἰακωβίτζης κυνηγῶν μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ξίφους αὐτῷ ἐκπεσόντος κατ' αὐτοῦ μέλλοντος κατελθεῖν εἰς τὸ ἆραι αὐτὸ ὁ ποῦς αὐτοῦ ἐν τῇ σκάλῃ ἐκρατήθη καὶ θρονθεὶς ὁ ἵππος ἔσυρεν αὐτὸν κατὰ φαράγγων καὶ κρημνῶν καὶ μελανδὸν κατέκοψε». —σελ. 688. «ὁ δὲ Ἀπελάτης ὁ τοῦ Πέρσου σκωληκόβρωπος γενόμενος τὴν ψυχὴν ἀπέρριψε».

Ἡ παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ μεγάλη σύγχυσις δὲν σαφηνίζεται διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ (ἔκδ. Bon. σελ. 837) «ὁ δὲ Ἰακωβίτζης ὁ Ἀπελάτης ὁ Πέρσης τὸν Βασιλ σκιανὸν κτλ.»— σελ. 839. «ὁ μὲν οὖν Ἰακωβίτζης κυνηγῶν κτλ.» καὶ κατωτέρω· «ὁ δὲ Ἀπελάτης ὁ τοῦ Πέρσου κτλ.»

Ἡ διήγησις Λέοντος τοῦ Γραμματικοῦ (ἔκδ. Bon. σελ. 251.) ἐξηγεῖ κάλλιον ὁπωσοῦν πάσας τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας· Ἰακωβίτζης δὲ καὶ ὁ Πέρσης τὸν Βασιλισκιανὸν κτλ. σελ. 253. Ἰακωβίτζης κυνηγῶν κτλ. καὶ ὁ δὲ Ἀπελάτης ὁ Πέρσης σκωληκόβρωτος κτλ. Διακρίνονται κάλλιστα τὰ δύω πρόσωπα Ἰακωβίτζης καὶ Ἀπελάτης ὁ Πέρσης. Ἡ λέξις Ἀπελάτης ἄλλως οὐδαμοῦ ἀναφέρεται (ἴδ. γλωσσάρ. τοῦ Δουκαγγίου) ὡς δημοσία θέσις ἢ ἐπάγγελμα. Ἡ σφραγὶς ἡμῶν διδάσκει ἡμῖν μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ κυρίου ὀνόματος καταγωγῆς περσικῆς. τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπλάνησε τοὺς προειρημένους χρονογράφους. Οὕτω λοιπὸν προτείνομεν νὰ γράφηται πανταχοῦ ὡς ἐπὶ τῆς σφραγῖδος Ἀπελάτις καὶ οὐχὶ Ἀπελάτης καὶ διορθωτέον τὰ χωρία Συμεὼν τοῦ Μαγίστρου καὶ Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ ὡς ἐξῆς.

Συμεὼν Μάγ. σελ. 685 ὁ δὲ Ἀπελάτις καὶ Ἰακωβίτζης—τρώσαντες—ἔρριψαν—σελ. 688 ὁ δὲ Ἀπελάτις ὁ Πέρσης κτλ. Γεωργ. Μοναχ. σελ. 837 ὁ δὲ Ἰακωβίτζης καὶ ὁ Ἀπελάτις —ὁ Πέρσης—ὁ δὲ Ἀπελάτις ὁ Πέρσης.

Ἀριθ. 12. Ἠλίας πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στόλου 876.

Ἐμ. Σταυρὸς βυζαντινὸς ἄνευ ἀραβουργημάτων ἐπὶ 3 βαθμίδων. Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς † . . . . T w C w Δ O Y Λ Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὀπ. † Η Λ . .	Ἠλίᾳ πρωτοσπαθαρίῳ
A C Π A Θ . .	(καὶ (δρ)ουγγαρίῳ τοῦ
O Y Γ Γ A P, T O Y	βασιλικοῦ πλ(ωί)μου
R, Π Λ . . .	
O Y	

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον Βασίλειος ὁ Α'. κατήγαγεν εἰς Κωνσαντινούπολιν τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, ἐξορισθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ'· καὶ ἀντικαταζαθέντα ὑπὸ Φωτίου τοῦ πάνυ. Κατὰ τὸν Νικήταν ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ὁ δρουγγάριος Ἠλίας ἐνετάλθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν περὶ τούτου ἐντολὴν (Muralt σελ 447).

Ἀριθ. 13. Νικήτας Ξυλινίτης πρωτοσπαθάριος ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς Αὐτοκρατείρας. 877.

Ἐμπροσθεν. Σταυρὸς βυζαντινὸς κεκοσμημένος ἀραβουργήμασί τισιν ἐπὶ 4. βαθμίδων Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

ΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ	Ὀπ. † ΝΗΚΗΤ,
ΣΩ ΔΟΥΛΩ	R, A, CΠAΘ,S
Κύριε βοήθει τῷ	ΕΠΙΤΗCΤ . .
σῷ δούλῳ	Π,ΤΗCΘ . .
	CΤΕΠΤΟΥ . .
	ΓΟΥCΤ.

Νικήτᾳ βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ ἐπὶ τῆς τ(ρα)πέζης τῆς Θ(εο)στέπτου (Αὐ)γούστης Συλλ. Mordtmann Διάμ. 2. ἑκατοστόμετρα.

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀνῆκε Νικήτᾳ τῷ Ξυλινίτῃ ὅστις ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης (Τρουχσέσσης) τῆς Αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας θυγατρὸς τοῦ Ἰγγερος καὶ ὅστις ὑποπτευθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Α'. ἐπὶ ἐνόχῳ σχέσει μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἐξωρίσθη τῆς αὐλῆς καὶ ἐκλείσθη εἴς τι μοναστήριον κατὰ τὸ 877 (Συμεὼν Μαγ. σελ. 691).

Ἀριθ. 14. Στυλιανὸς Ζαούτσας μάγιστρος ἀνθύπατος πατρίκιος πρωτοσπαθάριος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου 886.

Ἐμ. Σταυρὸς ἁπλοῦς	Ὀπ. † CTYAI
ἐπὶ τριῶν βαθμίδων	AN, MAΓ, AN.
Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς † ΚΕ . . ΠΑΤΡ, R,A,CΠ	
CΩΔΟΥ.	. . SAOΓ, TOY
	ΔΡΟΜ,

SISMANOGLIO

ΠΙΝΑΞ ΙΙ

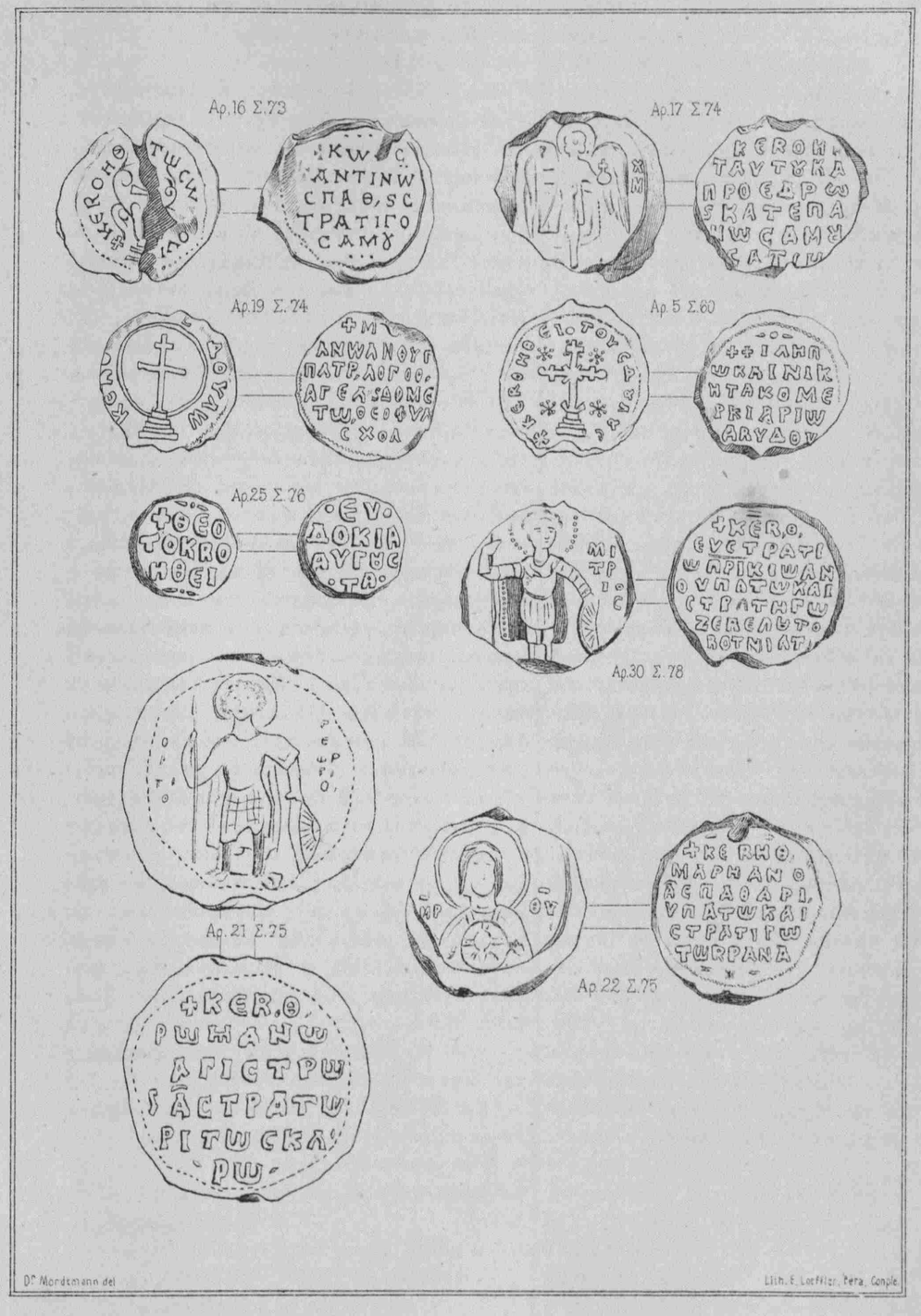

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ.

Στυλιανῷ μαγ(ίστρῳ) ἀν(θυπάτῳ) Πατρ(ικίῳ) βασιλικῷ πρωτοσπ(αθαρίῳ) καὶ Λογ(οθέτῃ) τοῦ δρόμ(ου) Συλλ. Mordtmann. Διάμ. 2 ἑκατοστόμ. Παράβαλε Κεδρ. Β. 266, 257. Ζωναρ. βιβλ. ΙΕ.′ Λέον. γραμμ. 227—273.

Στηλιανὸς Ζαούτσας τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Ζωὴ ἦτο εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς Λέοντα τὸν Ϛ′. πρὸ πολλοῦ ἤδη πρὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐκοσμήθη παρὰ τοῦ δῆθεν αὐτοκρατορικοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ διὰ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ μαγίστρου καὶ Λογοθέτου τοῦ δρόμου. Ὁ σύζυγος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ζωῆς εἶχε δηλητηριασθῆ πρότερον. Τὸ δεύτερον ἔτος της βασιλείας Λέοντος τοῦ Ϛ′. ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλεοπάτορος. Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Α′. ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μικρᾶς ἑταιρίας καὶ ἔσωσε διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτοῦ τὴν ζωὴν Λέοντος τοῦ Ϛ′. ὃν κατηγόρησαν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ (Λέων γραμ. 260). Μετὰ τὸν θάνατον τῆς νομίμου Αὐτοκρατείρας Λέων ὁ Ϛ′. ἐνυμφεύθη καὶ ἔζεψε τὴν ἐν λόγῳ Ζωὴν, ἥτις ἐν τούτοις ἀπέθανε τὸ 896, ἓν ἔτος μετὰ τὸν γάμον. Ὁ Στυλιανὸς ἀπέθανεν ἐπίσης μετ' ὀλίγον. Μικρόν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶχε πέσει εἰς δυσμένειαν καταχρήσεων ἕνεκα καὶ δόλων διαπραχθέντων ὑπὸ τῶν δύο προστατευομένων αὐτοῦ Μουσικοῦ καὶ Σταυράκη. Οἱ δύω υἱοὶ αὐτοῦ, οἵτινες πολλάκις συνώμοσαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκλείσθησαν ἐπὶ τέλους ἔν τινι μοναστηρίῳ. Ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Στυλιανοῦ ἦτο Σαμωνᾶς τις ὅστις κατὰ μικρὸν διὰ ἐπιδεξίων ῥαδιουργιῶν κατώρθωσε νὰ διαδεχθῇ αὐτὸν ἐν τῇ εὐνοίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν διεχειρίζοντο καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Λέοντος τὰ δύω ταῦτα πρόσωπα, οἵτινες κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων διεκρίνοντο τόσον ἐπὶ χαμερπείᾳ χαρακτῆρος ὅσον καὶ ἐπὶ πλεονεξίᾳ καὶ κακῇ πίστει. Οὕτως ὁ Στυλιανὸς ἔπεμψέ τινας τῶν ὀπαδῶν του ὡς κομερκιαρίους εἰς Θεσσαλονίκην, οἵτινες διὰ τῶν καταχρήσεών των ἤγειρον τὸν μετὰ τῶν βουλγάρων καταστρεπτικὸν πόλεμον.

Ἀριθ. 15. Σαμωνᾶς Πατρίκιος πρωτοσπαθάριος καὶ παρακοιμώμενος 905.

Ἔμ. Σταυρὸς ἁπλοῦς ἐπὶ τεσσάρων βαθμίδων ἐπὶ τῶν ἄνω μερῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ C—M Σαμωνᾶς. Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

† ΚΕROΗΘΕ ΤΩCΩΔΟVΛ, Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὄπ. † CA.Ω ΝΑΠΑΤΡΙΚ, R, A, CΠΑΘ, SΠΑΡΑΚΟΙ ΜΩΜΕΝ, . Σαμωνᾷ πατρικίῳ βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ παρακοιμωμένῳ

Συλλογ. Mordt. μέγεθος 2 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ Σαμωνᾶς ἦτο Σαρακηνὸς ἐκ τῆς Μελιτηνῆς, ὅστις κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν Λέοντος τοῦ Ϛ′. συκοφαντήσας τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Στυλιανοῦ. Προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ παρακοιμωμένου (σφραγιδοφύλακος) κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 905. Καί περ τοιαύτην κατέχων θέσιν ἀπεπειράθη πολλάκις νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του, τῆς ὁποίας ἡ ἐνθύμησις ἦτον αὐτῷ τόσον προσφιλής, ὥστε ἀπηγόρευσε μάλιστα εἰς τὸν πατέρα του, ἀπεσταλμένον ὡς πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου τῆς Μελιτινῆς καὶ ἔκθαμβον γενόμενον ἐκ τῆς λαμπρᾶς θέας τῆς βυζαντινῆς πρωτευούσης, νὰ ἐγκατασταθῇ αὐτόθι. Ἰδοὺ τὸ μόνον ἐπαινετὸν τοῦ φαύλου ἀνθρώπου αὐτοῦ διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε δυνηθῇ πως νὰ κερδίσῃ τὰς συμπαθείας ἡμῶν. Καί τοι πολλάκις ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ, καὶ ἀποτυχών, κατώρθωσεν ὅμως νὰ διατηρήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ παρακοιμωμένου (σφραγιδοφύλακος). Ἔκτοτε ἐξηκολούθει νὰ ταράττῃ τὴν αὐλὴν διὰ συνεχῶν ῥαδιουργιῶν. Λέων ὁ Ϛ′. ἐβιάσθη ἐπὶ τέλους νὰ κλείσῃ αὐτὸν ἔν τινι μοναστηρίῳ ἔνθα ἐτελεύτησεν. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ παλαιὸς αὐτοῦ δοῦλος Κωνσταντῖνος, τὸν ὁποῖον ἐδωρήσατο τῇ Αὐτοκρατείρᾳ. Ζηλωτὴς τῆς ὑψηλῆς εὐνοίας, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἔχαιρεν, ἐζήτησε νὰ τὸν βλάψῃ διὰ τολμηροτάτων ῥαδιουργιῶν, αἵτινες συνέπειαν εἶχον τὴν ἀπὸ τῆς αὐλῆς ἀποπομπὴν αὐτοῦ. Κεδρ. Β′. 258, 263, 271. Κωνστ. Πορφ. περὶ διοικ. αὐτοκρατ. 231. οἱ μετὰ Θεοφ. 368, 369, 370

Ἀριθ. 16. Κωνσταντῖνος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς τῆς Σάμου 889.

Ἔμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ 3 βαθμίδων κεκοσμημένος ἀραβουργήμασι.

Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

ΚΕ ΒΟΗΘ.. ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛ. Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὄπ. † ΚΩΝC ΤΑΝΤΙΝ, R, A,CΠΑΘ,SC ΤΡΑΤΙΓΟ ΣΑΜΟΥ.

Κωνσταντίνῳ βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ Σάμου.

Συλλ. Mordt. μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ μόνος στρατηγὸς τῆς Σάμου εἰς τὸν ὁποῖον δύναταί τις ν' ἀποδῷ τὴν σφραγῖδα ταύτην εἶναι Κωνσταντῖνος ὁ Πασπαλᾶς, ὅστις κατὰ τὸ 889 ἠγωνίσθη γενναίως κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Κατὰ τοὺς συγγραφεῖς (Κεδρ. Β'. 253) οἱ Σαρακηνοὶ κατέλαβον τὸ φρούριον τῆς νήσου ταύτης καὶ ἠχμαλώτισαν τὸν διοικητὴν Πασπαλᾶν. Τοὐναντίον τὸ χρονικὸν τοῦ *Bari* ἀναφέρει νίκην τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἐφόνευσαν τὸν Σαρακηνὸν ἀρχηγὸν Βαρ Ῥασχίδ.

Ἀριθ. 17. Ταυτούκας πρόεδρος καὶ κατεπάνω Σαμοσάτων 890.

Ἔμ. Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ὄρθιος κατὰ πρόσωπον.

Ὄπ. † ΚΕ ΒΟΗΘ, ΤΑΥΤΟΥΚΑ ΠΡΟΕΔΡΩ ϚΚΑΤΕΠΑ ΝΩϹΑΜΟΥ ϹΑΤΩ.

Κύριε βοήθει Ταυτούκᾳ προέδρῳ καὶ κατεπάνῳ Σαμουσάτων.

Συλλ. Mordt. μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Κωνστ. Πορφυρ. Γ'. 31, 3, 316, 4 «ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λέοντος προσέφυγε Παγκρατοῦκας ἐκεῖνος ὁ Ἀρμένιος καὶ Πουκρίκας καὶ Ταυτούκας οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ παρέδωκαν τὰ ἐκεῖσε καστέλλια καὶ ἐπλατύνθη ὁ τόπος καὶ ἐγένετο εἰς ὄνομα στρατηγίδος.» Ἡ Πόλις καὶ τὰ περίχωρα Σαμουσάτων πρότερον ὑποτελῆ εἰς τοὺς Ἄραβας προήχθησαν εἰς τάξιν θέματος *Ἀσμοσάτου θέμα* μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Παγκρατοῦκα τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς κατὰ τὴν σφραγῖδα ἡμῶν διωρίσθη κατεπάνος. Σημειωτέον τὸν *τύπον* τοῦ ὀνόματος *Σαμούσατα*.

Ἀριθ. 18. Λέων Ἀργυρὸς στρατηγὸς 992.

Ἔμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ 4 βαθμίδων.

Ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς

†ΚΕRΟΗΘΗΤ, ϹΩΔΟΥΛ, Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Ὄπ. † ΛΕΟΝΤ, R, A, ϹΠΑΘ, S ϹΤΡΑΤΗΓ, Τ, ΑΡΓΥΡ, Λέοντι βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ τῷ Ἀργυρῷ.

Συλλ. Mordt. μεγ. 2. ἑκατοστόμετρα.

Ἡ δευτέρα γνωστὴ σφραγὶς ἀνήκουσα εἰς μέλος τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀργυρῶν. Ἡ πρώτη, ἡ τοῦ Πόθου Ἀργυροῦ, ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις κ. Λάμπρου (Ἀθήναιον τόμ. ά. σελ. 70) Ἡ σφραγὶς ἡμῶν ἀνήκει εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πόθου Λέοντα. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ υἱοὶ τοῦ Εὐσταθίου Ἀργυροῦ δρογγαρίου τῶν βιγλῶν ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ'. ἤκμασαν ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, τοῦ ὁποίου Λέων ὁ Ἀργυρὸς ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Ἀγαθήν. *Ἠρίστευσε* δὲ εἰς πολλὰς ἐκστρατείας μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πόθου (Σκυλιτζ. σελ. 613, οἱ μετὰ Θεοφ. σελ. 274. Κεδρ. Β'. 297.)

Ἀριθ. 19. Μαριανὸς (Ἀργύρης) Ἀνθύπατος, Πατρίκιος, Λογοθέτης τῶν ἀγέλων καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν 956—961.

Ἔμ. Σταυρὸς Βυζαντινὸς ἐπὶ 5 βαθμίδων.

Ἐπιγραφὴ πέριξ ΚΕR . . . . ΔΟΥΛΩ Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Συλλ. Mordtmann. μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Ὄπ. † ΜΑ . ΑΝΩΑΝΘΥ . ΠΑΤΡ,ΛΟΓΟΘ,Τ, ΑΓΕΛ,ϹΔΟΜΕ. ΤΩ, ΘΕΟΦΥΛ, ϹΧΟΛ, Μαριανῷ ἀνθυπάτῳ πατρικίῳ λογοθέτῃ τῶν ἀγέλων καὶ δομεστίκῳ τῶν θεοφυλάκτων σχολῶν.

Πρόκειται πιθανῶς περὶ ἑνὸς υἱοῦ τοῦ προηγηθέντος, ὅσις δὶς ἀναφέρεται, ά) τῶν Λογγοβάρδων καὶ Νεαπολιτῶν ὑποταγέντων ἑκουσίως εἰς τοὺς Σαρακηνοὺς τὸ 956 ἐστάλη ἐκεῖσε μετὰ τῶν δυτικῶν λεγεώνων· ἐφωδιασμένος μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ, προσβάλλει τὴν Νεάπολιν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἀναγκάζει τοὺς Λογγοβάρδους καὶ τὴν Καλαβρίαν νὰ παραδοθῶσι, τοὺς δὲ Σαρακηνοὺς νὰ συνάψωσι συμμαχίαν. (οἱ μετὰ Θεοφ. 453)—β') *ὡς κατεπάνω τῆς δύσεως* ἀποδιώκει τοὺς Τούρκους, τὸ 961, οἵτινες εἶχον εἰσβάλλει εἰς τὴν Θράκην (οἱ μετὰ Θεοφ. 480).

Ἀριθ. 20 Θεοφύλακτος Δαλασσηνὸς πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς 1020.

Ἔμ. † ΚΕR, Θ, ΤΩ ϹΩΔΟΥ ΛΘΕΟΦΥ ΛΑΚΤ, —*—

Ὄπ. . :. ΑϹΠΑΘ, SϹΤΡΑΤΙ Γ,ΤΩΔΑΛ ϹΗΝΟ.

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Θεοφυλάκτῳ πρωτοσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ τῷ Δαλασσηνῷ.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Δαλασσηνῶν εἶναιμία τῶν ἐπισημοτέρων εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν διὰ

τὴν μετὰ τῶν πρωτίστων βασιλικῶν οἴκων συγγένειάν της. Ἡ Εὐδοκία Δαλασσηνοῦ σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ Ἄννα Δαλασσηνοῦ εἶναι ἡ μήτηρ τῶν Κομνηνῶν Ἀλεξίου, Ἰσαακίου καὶ Ἀδριανοῦ. Μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν προγόνων τῆς δευτέρας ὁ Καῖσαρ Βρυέννιος (19 11 ἔκδ. Βόνν.) ἀπαριθμεῖ ἐκτὸς τοῦ Δαμιανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τὸν Θεοφύλακτον Δαλασσηνὸν, ἀναφερόμενον πρὸς τούτοις καὶ ὑπὸ τοῦ Κεδρ. Β', 477 ἔκδ. Βόνν.

Ἀρ. 21. Ῥωμανὸς ὁ Σκληρὸς μάγιστρος καὶ πρωτοστράτωρ 1042 Ἔμ. εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὀρθίου μετὰ λόγχης καὶ ἀσπίδος, ἐπιγραφὴ κυκλοτερὴς Ο ΑΓΙΟϹ . . . ΓΕΩΡΓΙΟϹ.

Ὄπ. † ΚΕ, Β,Θ, ΡΩΜΑΝΩ ΜΑΓΙϹΤΡΩ ϹΑϹΤΡΑΤΩ ΡΙΤΩϹΚΛ, ΡΩ.

Κύριε βοήθει Ῥωμανῷ μαγίστρῳ καὶ πρωτοστράτορι τῷ Σκληρῷ.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Σκληρῶν ἦτο μία τῶν πρώτων καὶ λίαν φιλοταράχων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Β'. μέλος τι τῆς οἰκογενείας ταύτης, Βάρδας ὁ Σκληρὸς, ὑπεκίνησε κινδυνωδεστάτην ἐπανάστασιν ἵν' ἁρπάσῃ τὸ στέμμα. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἀποπείρας ταύτης, οἱ Σκληροὶ δὲν ἔπαυσαν ταράττοντες τὴν εἰρήνην εἰς τρόπον ὥστε ὁ Ῥωμανὸς *Ἀργυρὸς*, ὁ γυναικάδελφος τοῦ Βασιλείου Σκληροῦ, ἠναγκάσθη νὰ ἀποπέμψῃ τὸν τελευταῖον τοῦτον εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ εἰς τὰ Ἀνατολικὰ θέματα. Ὁ υἱὸς Βασιλείου τοῦ Σκληροῦ, ὁ ἐν λόγῳ Ῥωμανὸς ὁ Σκληρός, διῆγεν ἐκεῖ βίον ἄθλιον, συχνάκις ἐπαπειλούμενος ὑπὸ τοῦ γείτονός του Μανιασῆ, ὅστις εἶχεν ὁρκισθῇ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν, ὅτε αἴφνης τὸ 1042 ἡ θέσις αὐτοῦ ἀποκατέστη ἐκ τῶν λαμπροτέρων, συνεπείᾳ τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ὅστις καίπερ ἐνυμφεύθη τὴν Αὐτοκράτειραν Ζωὴν ἐξηκολούθησεν, ὡς φαίνεται, τῇ πλήρει συγκαταθέσει τῆς σεπτῆς αὐτοῦ συζύγου, νὰ διατηρῇ στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἀδελφὴν Ῥωμανοῦ τοῦ Σκληροῦ· ὁ τελευταῖος οὗτος διωρίσθη πρωτοστράτωρ, προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα μαγίστρου, ἀξίωμα ὅπερ δὲν λείπει ἔχον παχυλήν τινα εἰρωνείαν. Ἡ χρῆσις ἣν ἐποιήσατο τῆς ἐπιρροῆς του ὁ νέος οὗτος ἀξιωματικός, ὁμοιάζει κατὰ πάντα τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ βυζαντινοῖς ἤθεσι· διὰ τὰ καθέκαστα παραπέμπομεν τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὸν Γεώργιον τὸν Κεδρηνὸν Β'. σελ. 547. Καὶ ὅμως τὰ σκάνδαλα τῆς αὐλῆς ἐκούρασαν ταχέως τὸν βυζαντινὸν λαόν, καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ σπεῖρα ἠναγκάσθη ἕνεκεν ἐπαναστάσεως νὰ περιβληθῇ ἐξωτερικὸν ἧττον ἀναιδές. Κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου δὲν ἀναφέρεται Ῥωμανὸς ὁ Σκληρός· βραδύτερον δ' ὅτε Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐπανέσῃ κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ ἀνευρίσκομεν αὐτὸν ἐν τῷ ἀποσάτῃ στρατῷ, ἔνθα εἰς τὴν πρὸ τῆς Νικαίας ἀποφασιστικὴν μάχην διοικεῖ τὸ δεξιὸν κέρας. Ἐν ᾧ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ Ἰσαακίου ἐνίκησαν τοὺς Αὐτοκρατορικούς, Ῥωμανὸς ὁ Σκληρὸς ἐνικήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατηγοῦ, ὅστις δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι διέταξε νὰ φονευθῇ αὐθωρεί.

Ἀρ. 22. Μαριανὸς Βρανᾶς Πρωτοσπαθάριος, ὕπατος στρατηγὸς 1040.

Ἔμ. προτομὴ κατὰ πρόσωπον στεφανηφόρος τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπιγραφὴ $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\text{ΘΥ}}$

Ὄπ. † ΚΕR,ΗΘ, ΜΑΡΗΑΝΩ ΑϹΠΑΘΑΡ, ΥΠΑΤΩΚΑΙ ϹΤΡΑΤΗΓΩ ΤΩRΡΑΝΑ

Κύριε βοήθει Μαριανῷ Πρωτοσπαθαρίῳ ὑπάτῳ καὶ στρατηγῷ τῷ Βρανᾷ.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Βραναίων ἦν ἐπίσης ἐπιφανὴς ὡς καὶ ἡ τῶν Σκληρῶν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπιγαμιῶν μετὰ τῶν Κομνηνῶν, τῶν Ἀγγέλων, τῶν Παλαιολόγων καὶ αὐτῶν τῶν Βουρβόνων τῆς Γαλλίας. Ὁ πρῶτος τοῦ ὁποίου μνείαν ποιοῦνται οἱ συγγραφεῖς εἶναι ὁ ἡμέτερος Μαριανὸς Βρανᾶς, ὅστις ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου κατέσχε τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ μεγάλου δομεστίχου τῆς Ἀνατολῆς. Συμπεραίνομεν ὅτι ἡ σφραγὶς αὕτη εἶναι προγενεστέρας ἐποχῆς τῆς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο προαγωγῆς αὐτοῦ. Ὅτε τὸ 1043 ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Τορνίκιος ἐπανέσῃ κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνενώθη μετ' αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Αὐτοκράτωρ κατώρθωσε τάχιστα διὰ χρημάτων νὰ τὸν κάμῃ νὰ λειποτακτήσῃ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν ἀποστατῶν. Ἔκτοτε ἡ ἱστορία οὐδὲν λέγει περὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ γενναίου τούτου εὐπατρίδου.

Ἀρ. 23. Νικήτας Γλαβᾶς πατρίκιος, ὕπατος στρατηγὸς 1050.

Ἐμ. προτομὴ κατὰ πρόσωπον τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Ἐπιγραφὴ Ο Κ
† Ν, ΟΛ,
Ὀπ. ΝΙΚΗΤ Νικήτας πατρίκιος
ΠΡΙΝΠΑ ὕπατος καὶ στρατη-
Τ, SCΤΡΑΤ, γὸς ὁ Γλαβᾶς.
Γ, ΟΓΔΑ
R,

Ὁ στρατηγὸς Νικήτας ὁ Γλαβᾶς ἀναφέρεται, ὡς φρούραρχος Ἀνδριανουπόλεως, κατὰ τοὺς πολέμους, οὓς οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου μετὰ τῶν Πατζινακῶν οἵτινες διέβησαν τὸν Δούναβιν τὸ 1050. Κωνσταντῖνος ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἑταιριῶν ὁ καὶ στρατάρχης τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν Πατζινακῶν ἦτο ὠχυρωμένος πλησίον τῆς Ἀνδριανουπόλεως. Δυσχῶς Σαμουὴλ ὁ Βουρτζῆς, εἷς τῶν βυζαντινῶν στρατηγῶν, ἐγκαταλείψας τὰ χαρακώματα παρὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, ἐγένετο αἴτιος ἥττης ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, ἥτις ἤθελεν ἔχει ὀλεθριωτέρας ἔτι συνεπείας ἄνευ τῆς περισκέψεως τοῦ φρουράρχου τῆς Ἀνδριανουπόλεως, καὶ ἂν ὁ Ἀρχηγὸς τῶν *Πατζινακῶν* Σουλτζος δὲν εἶχε φονευθῇ κατὰ τὴν μάχην. Οἱ Πατζινάκοι ἐπαύσαντο τῆς τῶν ἡττηθέντων Ῥωμαίων καταδιώξεως, ὁ δὲ πρωτοσπαθάριος Νικήτας ὁ Γλαβᾶς, τοποτηρητὴς τοῦ τάγματος τῶν σχολῶν ὠφελήθη ἐκ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ κάμῃ ἔξοδον, οἱ δὲ *Πατζινάκαι* οἵτινες ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς τὸν σύγκελλον Βασίλειον, ὅστις ἔπρεπε νὰ φθάσῃ εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ῥωμαίων μὲ τοὺς Βουλγάρους, ἀπεσύρθησαν. Ἡ σφραγὶς ἡμῶν χρονολογεῖ ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῶν γεγονότων τούτων, διότι φέρει ἀξιώματα ἀνώτερα τῶν παρὰ Κεδρηνῷ μνημονευομένων. (Κεδρ. Β'. 600).

Ἀρ. 24. Λέων Θρυμβὸς πατρίκιος καὶ στρατηγὸς (τῆς Καλαβρίας) 1057.

Ἐμ. Ἁγίου Νικολάου προτομὴ κατὰ πρόσωπον. Ἐπιγραφὴ Ο Κ
Ν Ο
Ι Λ
Ὀπ.† ΚΕR, θ, Κύριε βοήθει Λέοντι
ΛΕΩΝΤΙ Πατρικίῳ καὶ στρα-
ΠΡΙ ΚΙΩS τῷ Θρυμβῷ.
CΤΡΑΤΗΓ,
ΤΩ ΘΡVΜ
— R, —

Κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἐπὶ Θεοδώρας ταραχὰς Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου καὶ Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ, οἱ Νορμανδοὶ ὀλίγον κατ'ὀλίγον, ὑπὸ τὸν Ῥοβέρτου Γισκάρδον κατέλαβον τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν. Ἐπὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζούκων καὶ Πετσενέγκων ἀπησχόλησαν ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸν Σκυλίτζην Β', 721 «τῶν ἐν ταῖς πόλεσι (τῆς Καλαβρίας) στρατηγεῖν τεταγμένων πρὸς βασιλέα μὴ δυναμένων ἀντεξιέναι ὀλιγανδρίᾳ καὶ κακότητι τῶν σὺν αὐτοῖς ὑποχωρεῖ γοῦν τῆς Καλαβρίας ὁ Θρυμβός, ὃς ἐκεῖσε στρατηγῶν ἐτύγχανε.»

Αἱ ἑξῆς τέσσαρες σφραγῖδες συνδέονται μετὰ τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἔφερον τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν καὶ πτῶσιν Διογένους τοῦ Ῥωμανοῦ.

25. Ἐμ. ΘΕΟ—ΤΟΚRΟΗ—ΘΕΙ
Ὀπ. . ΕV—ΔΟΚΙΑ—ΑΥΓΟ-
VC—ΤΑ

Θεοτόκε βοήθει—Εὐδοκίᾳ Αὐγούστᾳ
Συλλογὴ Mordtmann

Εἶναι ὀρειχάλκινος· ἀλλ' ἴχνη ἀργύρου δηλοῦσιν, ὅτι ἦτο πυρὴν ἀργυροβούλλου.

26. Ἐμ. Σταυρὸς μετὰ τεσσάρων κρίνων εἰς τὰς γωνίας, ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ἄκρου.

ΚΕ ΒΟΗΘ ΤΩ CΩ ΔΟΥΛ.
Ὀπ. ΝΙΚΟΛ,—ΠΡΙΜΙΚΙΡ—ΕΥΔΟΚ, ΤΗ.
—.ΙΑΟΧΡΗCΤ,—ΔΕCΠ,

Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ

Νικολάῳ πριμικηρίῳ Εὐδοκίας τῆς φιλοχρίστου δεσποίνης.

Συλλογὴ Mordtmann μεγ. 2 ἑκατοστόμ.

Ὁ πριμικήριος ἦτο ὁ αὐτοκρατορικὸς αὐλάρχης, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν Κωνς. τοῦ Πορφ. πάντοτε εὐνοῦχος, ὅπερ ἐξηγεῖ τὰ ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους ὑπάρχοντα κρῖνα.

27. Συλλ. τῶν ἐν Βενετίᾳ Μεχιταριστῶν.

Ἐμ. ΛΟΓΩΝ—ΕΙΜΙΚΑΕΙC—ΘΕΤΤΑΛΩΝ
—CΤΡΑΤΗ—ΓΕΤΟΥ.

Ὀπ. † ΤΟV—. ΑΤΡΙΚΙΟV—RΑΡΔΑ—
ΟVΞΙΦΙ—ΛΙΝΟΥ.

Λόγων εἰμὶ κλεὶς Θετταλῶν στρατηγέτου—τοῦ Πατρικίου Βάρδα τοῦ Ξιφιλίνου.

Ἰδοὺ ἱστορικὰ γεγονότα ἐν αἷς ἀναφέρονται αἱ τρεῖς αὗται σφραγῖδες, ὡς εὑρίσκομεν ταῦτα ὁμοφώνως ἐν ὅλοις τοῖς συγγραφεῦσιν.

Κωνστ. Δούκας (κατὰ Μάϊον 1067) ἀποθνήσκων ἀπήτησε παρὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Αὐτοκρατείρας Εὐδοκίας τὸν ὅρκον, τοῦ νὰ μὴ ὑπανδρευθῇ τὸ δεύτερον ἀπήτησε νὰ ὑπογράψῃ αὕτη, ὡς καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ἔγγραφον ἐπίσημον, ἐν ᾧ ὑπεχρεοῦτο συγχρόνως νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ ἄλλους ὡς αὐτοκράτορας, παρὰ τοὺς τρεῖς ἀνηλίκους υἱοὺς αὐτοῦ. Ἐνεπιστεύθησαν τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἰς τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην τὸν Ξιφιλίνον. Οὕτως ἡ Εὐδοκία ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀνηλίκων Αὐτοκρατόρων ἐπὶ μῆνας ἑπτά, ἐποχὴν καθ' ἣν αἱ πολυάριθμοι ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζούκων καὶ αἱ ραδιουργίαι στρατηγῶν φιλοδόξων Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου, καὶ Διογένους τοῦ Ῥωμανοῦ ἔφερον τὸ κράτος εἰς ἔσχατον βαθμὸν ἐρημώσεως. Ἡ δὲ Εὐδοκία, πεπροικισμένη δι' εὐφυΐας ἐξυμνουμένης παρ' ἁπάντων τῶν ἱστορικῶν, ἀνεγνώρισεν ἀμέσως ὅτι ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι τὸ κράτος ἀπῄτει τὴν στιβαρὰν χεῖρα ἀνδρός, καὶ ἀπεφάσισε νὰ νυμφευθῇ, ὅπως σώσῃ συγχρόνως τὰ συμφέροντα τῶν τέκνων της. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον πρόσκομμα ὅπερ εἶχε νὰ ὑπερπηδήσῃ ἦτο τὸ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις παρακατατεθειμένον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀκυρωθῇ δι' ἁπλοῦ πραξικοπήματος. Ἡ Εὐδοκία ἐνεπιστεύθη τῷ εὐνούχῳ αὐτῆς, τῷ ἡμετέρῳ πριμικηρίῳ Νικολάῳ, ὅστις εὗρεν ἀμέσως τὸν τρόπον. Μετέβη παρὰ τῷ Παριάρχῃ καὶ ὑπέβαλεν αὐτῷ ὅτι ἐὰν ἠδύνατό τις μεταποιῆσαι τὸ ἔγγραφον, ἦτο εὔκολον, ἵνα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πατριάρχου Βάρδας Ξιφιλῖνος ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον νυμφευόμενος τὴν Αὐτοκράτειραν. Ὁ Πατριάρχης ἐνέδωκε, ἐξησφαλίσθη περὶ τῆς συγκατανεύσεως τῶν συνυπογραψάντων ἀξιωματικῶν καὶ τὸ ποθούμενον ἔγγραφον ἐδόθη. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Βάρδα Ξιφιλίνου Διογένης ὁ Ῥωμανός, εἷς τῶν εὐγενεστέρων χαρακτήρων τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἔλαχε τῆς ἀντιβασιλείας. Οἱ συγγραφεῖς περιγράφουσι τὸν Βάρδαν ὡς ἄνθρωπον ἀκόλαστον, ἥκιστα μεριμνῶντα περὶ σπουδαίων ὑποθέσεων, καὶ ἠθέλομεν ἐνοήσει δυσκόλως πῶς τοιοῦτον ἄτομον ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐὰν ἡ περιγραφεῖσα σφραγὶς δὲν ἀπεδείκνυε σαφῶς ὅτι ὁ Βάρδας κατεῖχε θέσιν πολὺ ἀνωτέραν ἢ ὁ Διογένης ὁ Ῥωμανός, ὅστις ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων ἦτο φυλακισμένος ἐπὶ δεινῇ κατηγορίᾳ ἐσχάτης προδοσίας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὰς ἀποπείρας αὐτοῦ, ἵνα ὑποσκελίσῃ τὴν αὐτοκράτειραν.

Ἕκαστος γινώσκει τὴν εἰς τὸν Ῥωμανὸν Διογένην ἐπιπεφυλαγμένην κακὴν μοῖραν, ὅσις εἰς τὴν μάχην τοῦ Mantzikiert, ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ ὀπαδῶν, πεπληγωμένος καὶ προδεδομένος ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα (ἀνεψιοῦ τῆς Αὐτοκρατείρας), ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων (1071). Ἐλευθερωθεὶς τῇ μεγαλοδωρίᾳ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ἤρξατο τῆς πορείας πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Δούκας ὁ Παραπινάκης ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ, καὶ στέλλει εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ τὸν δομέστιχον Ἀνδρόνικον, ὅστις κατώρθωσε νὰ τὸν συλλάβῃ καὶ νὰ τῷ ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἰδοὺ δὲ ἡ σφραγὶς τοῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ πρωτίστου αὐτουργοῦ τῆς τελευταίας ταύτης καταστροφῆς.

Ἀριθ. 28 Ἀνδρόνικος Δούκας πρωτοπρόεδρος πρωτοβεστιάριος καὶ δομέστιχος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐμ. Παναγίας Βλαχερν. προτομὴ κατὰ πρόσωπον. Εἰς τὸ ἔδαφος·

ΜΡ. ΘV. Ἐπιγρ. κυκλοτερὴς † ΘΚΕ
Ὀπ. —†— ΒΟΗΘΕΙ.

ΑΝΔΡΟΝΙ Ἀνδρονίκῳ πρωτοπροέδρῳ
ΚΩΠΡΩΤΟΠΡΟ πρωτοβεστιαρίῳ καὶ δο-
ΕΔΡΩΠΡΩΤΟ μεστίκῳ τῶν σχολῶν τῆς
RΕ ΤΙΑΡΙΩS Ἀνατολῆς τῷ Δούκᾳ.
ΔΟΜΕ ΤΙΚΩ
ΤΩΝ CΧΟΛΩΝ
. . CΑΝΑΤΟΛ, Συλλογὴ Mordtmann.
ΤΩ ΔUΚΑ μεγ. 2 ἑκατοστόμετρα.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο υἱὸς τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου Δούκα, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δούκα διορισθεὶς τὸ 1071 δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ Μιχαὴλ Δούκα τοῦ Ζ'. Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλιώτης (173, 16) ἀποδίδει αὐτῷ τὸν τίτλον πρωτοπρόεδρος, ὁ δὲ Βρυέννιος σελ. 107 ἀναφέρων τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης μετὰ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὀνομάζει αὐτὸν *πρωτοβεστιάριον τὸν κελεὸν Ἀνδρόνικον*.

Ἀριθ. 29. Νικηφόρος Βοτανιάτης σεβαστὸς 1078—1081.

Ἐμ. προτομὴ κατὰ πρόσωπον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπιγραφὴ ΜΡ ΘV
Ὀπ. . . . . Κύριε βοήθει Νικηφόρῳ
. ΙΚΗΦΟ σεβαστῷ τῷ Βοτανειάτῃ.
·ΕRΑCΤΩ Μολύβδινος μεγ. 1, 2 ἑ-
ΤΩRΟΤΑ κατοστόμετρα
ΝΕΙΑΤ, Συλλ. Mordtmann.

Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦτο εἶναι ὅλως ἀπαράλλακτον τῷ ὑπὸ τοῦ Sabatier περιγραφομένῳ ἀργυρῷ νομίσματι (Β', 51,17.) Μόνη διαφ-

φορὰ ὑπάρχει εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν, ἔνθα ὀρθῶς γράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Νικηφόρου μὲ μὲ *ὄ μικρόν*. Ἡ συλλογὴ ἡμῶν περιέχει ἔτι δύω σφραγῖδας ἀνηκούσας εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Βοτανιατῶν, καὶ αἱ ὁποῖαι πιθανῶς εἶναι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς.

Ἀριθ. 30. Εὐστράτιος Βοτανιάτης, Πατρίκιος, Ἀνθύπατος καὶ στρατηγὸς Ζεβέλου ἢ Γαβάλων.

Ἐμ. Ἅγιος Δημήτριος ὄρθιος καὶ κατὰ πρόσωπον. Ἐπιγραφὴ ..... ΜΙΤΡΙΟC

Ὀπ. †ΚΕR, θ,	Κύριε βοήθει
ΕVΣΤΡΑΤ,	Εὐστρατίῳ πα-
ΩΠΡΙΚΙΩΑΝ	τρικίῳ ἀνθυπάτῳ
ΘVΠΑΤΩ ΚΑΙ	καὶ στρατηγῷ Ζε-
CΤΡΑΤΗΓΩ	βέλου τῷ Βοτα-
ΖΕRΕΛUΤΟ	νιάτῃ.
RΟΤ, ΝΙΑΤ,	

Ὑποθεὶς ὅτι ὁ Εὐστράτιος οὗτος ἦτο συγγενὴς Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου καὶ ὅτι οὗτος ἐν ἐνεργείᾳ διετέλει εἴτε ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις, εἴτε ὡς δοὺξ τῆς Ἀντιοχείας, ἐζήτησα ἐπὶ πολὺ τὸν τόπον Ζέβελος, ὁτὲ μὲν εἰς τὰ μέρη τῶν Σλάβων, ὁτὲ δὲ εἰς τὴν Ἀνατολὴν χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ φθάσω εἰς ἀποτέλεσμά τι οἱονδήποτε. Χωρίον τι τῆς Ἀλεξιάδος (βιβλ. ΙΓ'. ἐκδ. Παρισ. σελ. 413) λύει τὴν ἀπορίαν ταύτην. Εἰς τὴν μετὰ τοῦ Βοημόνδου, πρίγκηπος τῆς Ἀντιοχείας, συνθήκην του Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐπιφυλάττει ἑαυτῷ μετ' ἄλλων μερῶν «*καὶ τὴν στρατηγίδα Λαοδίκειαν τῆς Συρίας καὶ αὐτὸ δήποθεν τὸ στρατηγάτον Γαβάλων ὃ Ζέβελ ὀνομαρμίζοντες λέγομεν.*

Κατὰ τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους *τὰ Γάβαλα* ἦτο πόλις τῆς ἐπαρχίας πρώτης Συρίας (σελ. 397, 26) ἥτις περιελάμβανε τὰς πόλεις Ἀντιόχειαν, τὴν ἐπὶ Δάφνην, τὴν Σελεύκειαν, τὴν Λαοδίκειαν καὶ τὴν Βέροιαν (Χαλέπι)

Ἀριθ. 31 Μανουὴλ Βωτωνειάτης Σεβαστός.

Ἐμ. Παναγία ὁδηγήτρια ὄρθιος. Ἐπιγραφὴ

MP ΘV Ὀπ. Ἐπιγ. † ΚΕB, θ,	
Κύριε βοήθει Μανουὴλ	μ ΑΝUΗΛ
σεβαστῷ τῷ Βωτω-	σε RΑCΤΩ
νειάτῃ.	τ ΩRΩΤΩ
	ΝΕΙΑΤ,

Σημειωτέον τὴν γραφὴν *Βωτωνειάτης* ἀντὶ *Βοτανειάτης*. Οὐδαμοῦ εὗρον μνείαν τινὰ περὶ Βοτανιάτου Μανουήλ. Εἶναι ἴσως ὁ ἔγγονος Νικηφόρου τοῦ Βοτανιάτου μνημονευόμενος ἐν τῇ Ἀλεξιάδι, καὶ ὅστις προώριστο ὡς σύζυγος μιᾶς τῶν θυγατέρων Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἀριθ. 32 Νικηφόρος Κομνηνὸς σεβαστός.

Ἐμ. † Θ ΚΕ	Θεοτόκε βοήθει
.ΟΗΘΕΙ	τῷ σῷ δούλῳ
.ΩCΩ	Νικηφόρῳ σε-
.ΟVΛΩ	βαστῷ τῷ Κο-
	μνηνῷ.
Ὀπ.	ΝΙΚΗ
	ΦΟΡΩCΕ
	RΑCΤΩΤΩ
	ΚΟΜΝΗ
	ΝΩ

Νικηφόρος ὁ Κομνηνός, σεβαστὸς καὶ βραδύτερον μέγας Δρογγάριος ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Α'. Κομνηνοῦ καὶ πενθερὸς Γρηγορίου τοῦ *Πακουριάνου* υἱοῦ τοῦ μεγάλου Δομεστίχου Πακουριάνου

Ἀριθ. 33. Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Δούκας σεβαστοκράτωρ καὶ στρατοπεδάρχης.

Ἐμ. ἅγιος Γεώργιος ὄρθιος

Ἐπιγραφὴ ΟΓΕΩΡΓΙΟC

Ὀπ. —†—	
ΚΟΜΝΗ..	Κομνηνὸν Δούκαν βασι-
ΔΟVΚΑΝ	λεοπάτορα Ἰσαάκιον σε-
.....ΟΠΑΤ	βαστοκράτορα στρατο-
ΙCΑΑΚΙΟΝ	πεδάρχην προστάτα
RΑCΤΟΚΡΑ	σκέποις.
ΡΑΤΟΠ	Συλλ Mordtmann.
ΠΡΟCΤ	
CΚΕ	

Προστάτης—(patronus). Ὑπάρχουσι δύω Ἰσαάκιοι σεβαστοκράτορες περὶ ὧν ἂν εἴη λόγος. Ὁ πρῶτος, ὅστις εἶναι ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Ἀλεξίου τοῦ Α'., εἶχε παραιτηθῆ τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ τίτλος τοῦ *βασιλοπάτορος* ἤθελεν ἁρμόσει θαυμασίως, πρὸ πάντων δὲ διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἠκολούθει σχεδὸν πάντοτε τὰς συμβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ του· ἀλλ' εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀντίκειται τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας Δούκα, διότι ὁ Ἰσαάκιος ὡς καὶ ὁ Ἀλέξιος ἦσαν υἱοὶ Ἄννης τῆς Δκλασσηνῆς. Προτιμῶ λοιπὸν τὸν δεύτερον Ἰσαάκιον, ὅστις ἐπίσης διέπρεψεν ὡς στρατηγὸς, καὶ ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ὁποίου μήτηρ ἦτο Εἰρήνη ἡ τοῦ Δούκα. Μεγάλην δ' ἔχαιρεν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ Κομνηνῷ Ἰωάννῃ, διότι αὐτὸς πρὸ πάντων ἐμηδένησε τὰς ῥᾳδιουργίας τῆς μητρός του Εἰρήνης, ἥτις ἤθελε νὰ μεταβιβάσῃ τὸ στέμμα εἰς τὸν Καίσαρα Βρυέννιον, τὸν σύζυγον τῆς περιφήμου Ἄννης τῆς Κομνηνῆς. Ὁ ἐπὶ τῆς σφραγίδος ἡμῶν Ἰσαάκιος εἶναι πρὸς τούτοις ὁ προπάτωρ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἀρ. 33. Γρηγόριος Πακουριανὸς σεβαστὸς δούξ.

Ἐμ. Ἅγ. Γεώργιος ὄρθιος. Ἐπιγραφὴ

Ο ΑΓΙΟC — ΓΕΩΡΓΙΟC.

Ὀπ. ..ΡΗΓΟ	Γρηγόριος σεβαστὸς καὶ
ΟCCΕRΑ	δοὺξ ὁ Πακουριανὸς
ΟCSΔUΞ	Συλλ. Mordtmann
ΠΑΚUΡΙ	μέγ. 1. ἑκατοστρ.
.ΝΟC	

Ἐπιστολή τις τοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐπιγράφεται «Γρηγορίῳ τῷ Πακουριανῷ τῷ γαμβρῷ τοῦ μεγάλου δρογγαρίου Νικηφόρου τοῦ Κομνηνοῦ». Ἡ ταὐτότης μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς σφραγῖδος ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Πακουριανοῦ εἶναι τόσῳ πιθανωτέρα καθ' ὅσον ὀνομάζεται *δούξ*, ἀξίωμα, ὅπερ συχνάκις δηλοῖ ἔξοχον ἀρχηγίαν εἰς τὸ ναυτικὸν αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρόκειται περί τινος υἱοῦ τοῦ πολυθρυλλήτου δομεστίκου Πακουριανοῦ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μνημονευομένου πολλάκις ἐν τῇ Ἀλεξιάδι (σελ. 50. 183) Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὀνόματος Πακὸρ μετὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλήξεως ιαν, ἐμφαίνει ἀρκούντως ἀρμενικὴν καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Ὁ Κεδρηνὸς (2,447) διηγεῖται, ὅτι ἀφοῦ ὁ Βασίλειος ὁ Β'. ἐτακτοποίησε τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἰβηρίας μετήγαγε πολλοὺς ἐπισήμους ἄνδρας ὡς ὁμήρους εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὀνομαστί, τὸν Φεβδάτην, Φέρσην καὶ Πακουριανὸν «τοὺς ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ κατὰ γένος πρωτεύοντας, ὧν ἦσαν κορυφαῖοι» φαίνεται ὅτι οἱ Πακουριανοὶ κατῴκησαν σταθερῶς ἔκτοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀρ. 34. Θεόδωρος Γαβρᾶς δούξ.

Ἐμ. Ἅγιος Θεόδωρος ὄρθιος.

Ὀπ.	† Κύριε βοήθει τῷ
ΗΘΕΙΤΩC	σῷ δούλῳ Θεοδώρῳ
ΔΟVΛΟΘΕΟ	δοὺκι τῷ Γαβρᾷ.
ΔΩ, ΔUΚΙΤΩ	
ΓΑRΡΑ	

Ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν σφραγῖδα ἀνδρὸς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ζενῶς εἶναι συνδεδεμένον τῇ ἱστορίᾳ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἰδοὺ τὸ χωρίον τῆς Ἀλεξιάδος (σελ. 239, 240) σχετικῶς πρὸς Θεόδωρον τὸν Γαυρᾶν· « Ἀλλ' ἐπεὶ Θεόδωρος ὁ Γαυρᾶς ἐνδημήσας ἦν ἐν τῇ βασιλευούσῃ, γινώσκων ὁ Ἀλέξιος τὸ τούτου ὀβριμοεργὸν καὶ περὶ τὰς πράξεις ὀξύ, βουλόμενος τοῦτον ἀπελάσαι τῆς πόλεως δοῦκα Τραπεζοῦντος προυβάλετο, πάλαι ταύτην ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀφελόμενον· ὥρμητο μὲν γὰρ οὗτος ἐκ Χαλδαίας καὶ τῶν ἀνωτέρω μερῶν, στρατιώτης δὲ περιφανὴς γενόμενος, ἐπί τε φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ ὑπερέχων ἁπάντων, μικροῦ δὲ μηδέποτε ἔργου ἀψάμενος καὶ ἀτυχήσας, ἀλλὰ πάντων ἀεὶ τῶν πολεμίων κρατῶν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Τραπεζοῦντα ἑλὼν καὶ ὡς ἴδιον λάχος ἑαυτῷ ἀποκληρωσάμενος, ἄμαχος ἦν».

Ἀριθ. 35. Νικήτας πρόεδρος δοὺξ τῆς Βουλγαρίας 1096.

Ἐμ. † ΓΡΑΦ,	Ὀπ. ΤUΠΡΟΕ
CΦΡΑΓΙC	ΔRUΝΙΚΗ
ΤUΔUΚΟ.	ΤΑΤUΚΑ
ΒUΛΑΓΑΡ	ΗΚΝ,
.ΑC	Γραφῶν σφραγὶς τοῦ δουκὸς Βουλγαρίας τοῦ προέδρου Νικήτα τοῦ Κληκν.

Ἡ μνήμη τοῦ δουκὸς τούτου τῆς Βουλγαρίας διασώζεται μόνον ἐν τοῖς συγγράμμασι Γουλιέλμου τῆς Τύρου καὶ τοῦ Θουροκτσίου. Κατ' αὐτοὺς ὁ Νικήτας ἦτο δοὺξ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων Σταυροφοριῶν. Ἐκ τῶν πρώτων στιφῶν τῶν σταυροφόρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Γοτιέρου τοῦ Ἀναργύρου (Gautier Sans-avoir) τῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων σχεδὸν ὁλοτελῶς καταστραφέντων, λείψανά τινα ἐσώθησαν τῇ συνδρομῇ τοῦ Νικήτου, διαμένοντος τότε ἐν Νίσσῃ. (Muralt σελ. 1095) Δυσυχῶς ἡ σφραγὶς εἶναι τόσον ὠξυδωμένη, ὥστε δὲν δυνάμεθα ν' ἀναγνῶμεν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας, διότι τὰ σωζόμενα γράμματα οὐδεμίαν ἐπιδέχονται ἑρμηνείαν.

Αἱ ἑξῆς σφραγῖδες συνδέονται μετὰ τῆς ἀμύνης τῆς Ἀνδριανουπόλεως κατὰ τῶν Κομάνων ἐν ἔτει 1094.

Ἀριθ. 36.

Ἐμ. † ΚΕ	Ὀπ. ΚΟUΡΟ
R, θ, Τ, Ω C	ΠΑΛΑΤΗ
Δ, Λ, ΚΑΤ,	ΤΩΤΡΑΧ,
ΚΑΛ,	ΝΙΩΤ,
Κύριε βοήθει τῷ σῷ	κουροπαλάτῃ τῷ
δούλῳ Κατακαλῶνι	Τραχανιώτῃ

Ὁ Κατακαλὼν Τραχανιώτης ἦτο εἷς τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν συνδραμόντων τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου κατὰ τοῦ Νικη-

φόρου Βοτανιάτου. (Βρυεν. 136). Βραδύτερον ἀμνηστευθεὶς ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐν τῇ κατὰ τῶν Κομάνων ἐκστρατείᾳ (Ἀλεξιὰς σελ. 274).

Ἀριθ. 37. Μαριανὸς Μαυροκατακάλων. 1078.

Ἐμ. ΚΕR / RΟΗΘΕΙ / ΜΑΡΙΑ / ΝΩ

Ὀπ. ΤΩ / ΜΑRΡΟ / ΚΑΤΑ / Κ . . .

Κύριε βοήθει Μαριανῷ τῷ Μαυροκατακαλῶν.

Κατὰ Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν σελ. 271, 190, 134, ἥτις δὲν εὑρίσκει λέξεις ἀρκούντως θερμὰς ἵνα ἐξάρῃ τὰς λαμπρὰς ἀρετὰς τοῦ νέου τούτου στρατηγοῦ, διεμοίρασε μετὰ τοῦ Κατακαλῶνος τοῦ Τραχανιώτου τὴν ἄμυναν τῆς Ἀνδριανουπόλεως. Ἦτο ἄλλως γαμβρὸς τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, νυμφευθεὶς μίαν τῶν ἀδελφῶν τοῦ Καίσαρος Βρυεννίου. Τὸ 1108 ἀντικατέστησε τὸν Κοντοστέφανον ἐν τῇ διοικήσει τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Βοεμόνδου.

Ἀριθ. 38. Εὐμάθιος Φιλοκάλλης μάγιστρος 1108.

Ἐμ. Ἅγ. Γεώργιος καὶ Δημήτριος ὄρθιοι ἄνευ ἐπιγραφῆς.

Ὀπ. † ΤΟΥ / ΦΙΛΟΚΑΛ / ΛΟΥCΕVΜ / ΑΘΙUΜΑΓΙ / CTPU — Τοῦ Φιλοκάλλους Εὐμαθίου μαγίστρου

Μέγεθος 2 ἑκατοστόμετρα.

Ἡ σφραγὶς αὕτη εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τοὺς τόνους, πρᾶγμα ὅπερ ἀπήντησά ἐστιν ὅτε ἐπὶ τῶν σφραγίδων. Ὁ Εὐμάθιος Φιλοκάλλης ἦτο εἷς τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις τὸ 1108 ἔστειλεν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατοῦ ἵνα ἀνακτήσῃ τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄρχεται ἀπὸ Ἀδραμυτείου· οἱ Τοῦρκοι ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, ἅπερ ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐπιτυχίας σφάζουσιν ἀνιλεῶς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ διεγείρουσι τοιαύτην παραφορὰν παρ' αὐτοῖς, ὥστε ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἀμυνθῶσιν. Ὁ Φιλοκάλλης προὐχώρησε μέχρι Φιλαδελφείας, ἔνθα κατετρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ Ἐμίρου τῆς Καππαδοκίας.

Ἀρ. 39. Γρηγόριος Καματηρός. 1118.

Ἐμ. Προτομὴ κατὰ πρόσωπον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. Ἐπιγραφὴ $\overline{\text{MP}}$ $\overline{\Theta\text{Y}}$.

Ὀπ. ΘΚΕR, θ, / ΓΡΙΓΟΡΙ / ΩΤΩΚΑΜΑ / ΤΗΡΩ — Θεοτόκε βοήθει Γρηγορίῳ τῷ Καματηρῷ.

Γρηγόριος ὁ Καματηρὸς, γεννηθεὶς ἀπὸ ἀνωνύμου οἰκογενείας, ἐπωφεληθεὶς τῆς θέσεώς του ὡς εἰσπράκτωρ τῆς δεκάτης τῶν ἐπαρχιῶν, συνήθροισε μέγαν πλοῦτον. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν πάντα ἐκίνησε λίθον ἵνα προαχθῇ καὶ τῷ ὄντι κατώρθωσε νὰ νυμφευθῇ φυσικήν τινα κόρην τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπέκτησε τοσαύτην ἐπιρροήν, ὥστε τῷ 1118 Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ἐπὶ τῆς ἀναβάσεώς του εἰς τὸν θρόνον ἀνέθηκεν αὐτῷ τε καὶ Γρηγορίῳ τῷ Ταρονίτῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Οἱ ἀπόγονοί του διετηρήθησαν εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην περιωπὴν καὶ ἀπαντῶμεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως πολλοὺς φέροντας τὸ αὐτὸ ὄνομα, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καταγομένους.

Ἀριθ. 40. Ἀλέξιος Κοντοστέφανος (Κομνηνὸς) 1160.

Ἐμ. † / ΚΟΝΤΟ / CΤΕΦΑΝΟV / ΤΑCΓΡΑΦΑC / ΑΛΕΞΙU — Κοντοσεφάνου τὰς γραφὰς Ἀλεξίου

Ὀπ. ΕΓΩΚΡΑ / TVNΩΚΟΜΝΗ / ΝΟVΤΟVΜ. / ΤΡΟΘΕΝ — ἐγὼ κρατύνω Κομνηνοῦ τοῦ μητρόθεν.

Ἀλέξιος ὁ Κοντοστέφανος ἦν υἱὸς Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου μεγάλου δουκὸς ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἀδελφῆς τινος τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουήλ. Κατὰ τὸ 1161 διώκει τὸν στρατὸν, ὃν ὁ Μανουὴλ ἔστειλε πρὸς βοήθειαν τῷ βασιλεῖ τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνῳ, ὅστις εἶχε διωχθῇ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του. Κίνναμος 211, Νικήτ. Χωνιάτ. Μανουὴλ Κομνηνὸς βιβλ. 2.

Ἀριθ. 41. Κωνσταντῖνος Τρίψυχος 1180—1182.

Ἐμ. Μονόγραμμα — Κων. Τρίψυχος.

Ὀπ. † CΦΡΑ / ΓΙCΜΑΓΡΑ / ΩΝΤΡΙΨV / ΧUΚΩΝ — Σφράγισμα γραφῶν Τριψύχου Κωνσταντίνου.

Κωνστατῖνος ὁ Τρίψυχος ἦν τῶν οἰκειοτέρων Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ τοῦ τρομεροῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ δολοφονήσας τὸν νέον Ἀλέξιον τὸν Β'. καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Αὐτοκράτειραν Μαρίαν

ΠΙΝΑΞ ΙΙΙ

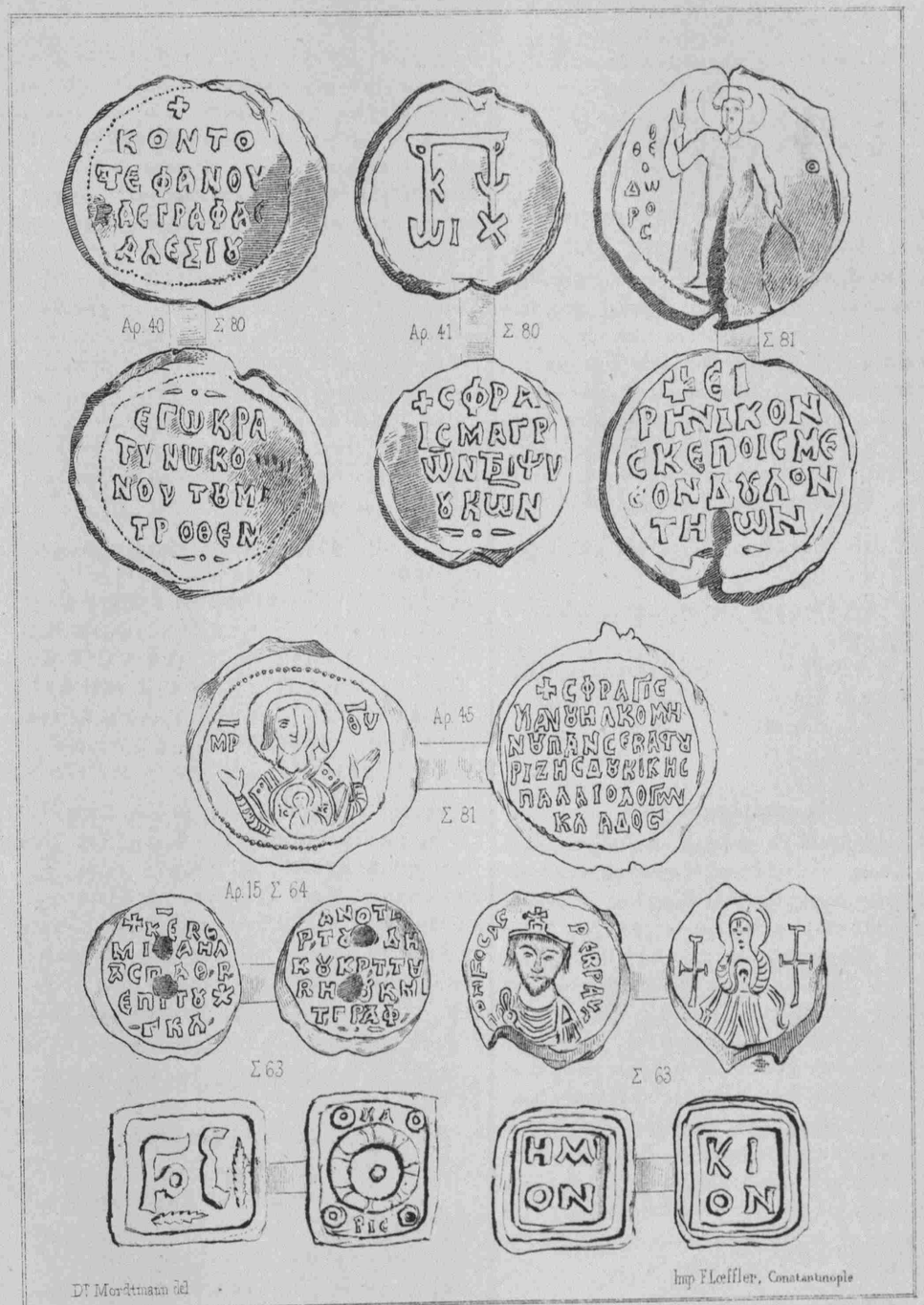

(Ξένην) καὶ ἐνώπιον οὐδενὸς ὑποχωρήσας ἐγκλήματος κέρδους ἢ ἄλλης ἰδιοτελείας χάριν. Ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀληθῶς βυζαντινοῦ τούτου χαρακτῆρος ὡς καὶ τῆς καταστροφῆς ἥτις ἔθετο τέρμα εἰς τὸ πλῆρες ἐγκλημάτων αὐτὸ στάδιον, ἀποτελεῖ ἓν τῶν λαμπροτέρων μερῶν τοῦ συγγράμματος Νικήτα τοῦ Ἀκομινάτου. (348, 354, 407).

Ἀριθ. 42. Κωνσαντῖνος Ῥαοὺλ Δοῦκας σεβαστὸς 1195.

Ἐμ. †	Ὀπ. †
CΦΡΑΓΙC	ΡΑΟΥΛ
ΜΑΚ.ΙΚΥ	CΕRΑCΤU
ΡΩCΙC̄ΑC	ΔΟΥΚΑΤU
ΦΑΛΕCΤΑ	ΚΩΝCΤΑΝ
ΤΗ	ΤΙΝU
Σφράγισμα καὶ κύρωσις ἀσφαλεστάτη	Ῥαοὺλ σεβαστοῦ Δοῦκα τοῦ Κωνσαντίνου

Νικήτ. Χων. 593,13

Οὗτός ἐστιν Κωνσταντῖνος ὁ Ῥαούλ, ὅστις κατὰ τὸ 1195 πρῶτος προσηγόρευσεν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Γ'. τὸν Ἄγγελον ἀδελφὸν Ἰσαακίου Ἀγγέλου. Πληροφορίαι ἄλλαι περὶ τοῦ ἀτόμου τούτου μᾶς ἐλλείπουσιν.

Περαίνω ἐνταῦθα τὴν συνέχειαν τῶν σφραγίδων, αἵτινες χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων, ἀναφερόμενος διὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους μέχρι τῆς ἐπανόδου τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων, εἰς ὅσα ἀνεκοίνωσα ὑμῖν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περὶ τῶν σφραγίδων τῶν Πατριαρχῶν Γεωργίου Ξιφιλίνου, Θεοδώρου Βαλσαμῶνος καὶ Θεοδώρου Εἰρηνικοῦ. Περαίνω μὲ τρεῖς σφραγῖδας τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ὡρισμένης χρονολογίας, αἵτινες θὰ δυνηθῶσι νὰ δῶσιν ἡμῖν ἰδέαν ἀκριβῆ πρὸς κατάταξιν ἄλλων ἀντιτύπων.

Ἀριθ. 43. Ἰωάννης Φωκᾶς μητροπολίτης Σμύρνης 1274.

Συλλ. Σουπχῆ Πασᾶ.

Ἐμ. ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, καθημένη ἐπὶ θρόνου ἐπιγρ. $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\Theta\text{V}}$.

Ὀπ. † ΚΥΡ ...	Κυροῦ (γρα)φὰς (μοῦ)
ΦΑC...ΚΑ	Φωκᾶ χαριτωνύμου
ΧΑΡΙΤΩΝΥΜU	προέδρου Σμύρνης
ΠΡΟΕΔΡUCΜΥΡ	μῆτερ τοῦ λόγου
ΝΗC $\overline{\text{ΜΕΡ}}$ ΤUΛΟ	κόρη.
ΓUΚΟΡΗ	

Ἡ σφραγὶς αὕτη ἀναφέρεται παρὰ Mueller καὶ Miclos. *Acta et diplomat monasteriorum et ecl. orientis* 1871, Τ. 1. σελ. 112 Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης ἐπικυροῖ δωρεὰν γινομένην εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Λεμβιοτίσσης. Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ φέρει χρονολογίαν 1274 καὶ ὑπογραφὴν ὁ μητροπολίτης Σμύρνης καὶ ὑπέρτιμος Ἰωάννης καὶ τὴν σημείωσιν «εἶχε δὲ ἀπηωρημένην μολυβδίνην βούλλαν γράφουσαν ταῦτα: Κύρου γραφάς μοι Φωκᾶ χαριτωνύμου προέδρε (!) Σμύρνης μῆτερ τοῦ λόγου κόρη.—Χαριτώνυμος φαίνεται ὅτι εἶναι μετάφρασις ἢ μᾶλλον παράφρασις εὐφωνικὴ τοῦ ὀνόματος *Ἰωάννης*.

Ἀριθ. 44. Γεώργιος Φακιολάτος σεβαστός.

Ἐμ. Παναγία τῶν Βλαχερνῶν $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\Theta\text{V}}$.

Ὀπ. † CΦΡΑΓΙC	Σφραγὶς Γεωργίου
ΓΕΩΡΓΙU	σεβαστοῦ τοῦ Φα-
CΕRΑCΤΟΥ	κιολάτου.
. . ΑΚΙΟΛΑ	
TU.	

Τὸ ὄνομα Φακιολάτος ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὸ Ἰταλικὸν ὄνομα *Facciolati*. Ὁ Γεώργιος Φακιολάτος τῆς σφραγῖδος ἡμῶν διεδραμάτισε μέγα πρόσωπον εἰς τὰς ὑποκινηθείσας ταραχὰς ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ εἰς τὰς ἔριδας, ἃς οἱ Γενουήνσιοι ἔσχον μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας Ἄννης, αὐτὸς ἐστὶν ὅστις τὴν 8 Ἰανουαρίου 1347 ἠνέῳξε τὰς πύλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν (Νικηφ. Γρηγ. 176,10).

Ἀριθ. 45. Μανουὴλ Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος πανσέβαστος.

Ἐμ. Ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν προτομὴ κατὰ πρόσωπον $\overline{\text{ΜΡ}}$ $\overline{\Theta\text{V}}$.

Ὀπ. † CΦΡΑΓΙC	Σφραγὶς Μανουὴλ
ΜΑΝUΗΛΚΟΜΝΗ	Κομνηνοῦ πανσε-
NUΠΑΝCΕRΑCΤU	βαστοῦ ῥίζης Δου-
ΡΙΖΗCΔUΚΙΚΗC	κικῆς Παλαιολό-
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ	γων κλάδος.
ΚΛΑΔΟC.	

Dr. MORDTMANN fils.

(Μετάφρασις Α. ΑΙΟΥΜΑ.)

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΤΩΝ ΓΕΝΟΥΗΝΣΙΩΝ ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ ΚΑΙ ΕΥΞΕΙΝΩ ΠΟΝΤΩ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. Γ΄. σελ. 138).

Γ΄.

Δύω ἔτη μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἄνω Χρυσοβούλλων, ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Λατῖνοι, καὶ οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς, αἰσχρῶς ἐκ τῆς πόλεως ἐξωσθέντες, κατέλαβαν τὴν Πελοπόννησον, τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, καταρώμενοι τοὺς Λατίνους καὶ ἀποδίδοντες τὴν τόσην τοῦ ἔθνους ταπεινότητα εἰς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Διακόσια πεντήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα, ἠλώθη ἡ περικαλλεστάτη αὕτη πόλις, μόνη μετ' ὀλίγων ὁπλιτῶν μαχομένη κατὰ πολλῶν μυριάδων εὐτόλμων ἐχθρῶν. Τὴν σήμερον δὲ φαῦλοι ἡγεμόνες, θρησκείας καὶ πατρίδος ἀμέριμνοι (1), ἀμαχητὶ παρέδωσαν τὴν πόλιν εἰς χεῖρας τῶν ξένων. Χρόνοι θλίψεως διὰ τοὺς Βυζαντινούς, εἶναι οἱ χρόνοι οὗτοι, πικρὰ ἦτο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἡ ἀνάμνησις τοῦ 1204. Τὰ παθήματα ταῦτα δὲν ὠφέλησαν τοὺς ἡμετέρους, διότι ἱστοροῦντες τὴν ἅλωσιν ἀπεσιώπησαν τὴν ἀτολμίαν αὐτῶν, καὶ ἱστόρησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου τὰς λεηλασίας καὶ κακώσεις μόνας τῶν βαρβάρων Λατίνων (2).

Δι' ἡμᾶς τοὺς μελετῶντας τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἵνα ἐκ ταύτης διδαχθῶμεν, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, μαθήματα σωτήρια, ὅλη ἡ ἡγεμονία τῶν Λατίνων ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι διδακτική, σήμερον μάλιστα, ὅταν τοσαῦτα ἔγγραφα ξένα καὶ ἡμέτερα ἐξεδόθησαν, σαφηνίζοντα τὰς σχέσεις τῶν ξένων μετὰ τῶν ὑποκειμένων Γραικῶν.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἁλώσεως, (12 Ἀπριλίου 1204) μέχρι τῆς παντελοῦς καταπτώσεως τοῦ κράτους τὸ 1453, Λατῖνοι καὶ Βυζαντινοί, συνεπλάκησαν πολλάκις, συνυπέγραψαν συνθήκας, ὤμοσαν ὅρκους εἰρήνης καὶ ἀγάπης, καὶ μολαταῦτα, ὁλονὲν ἐκορυφοῦτο ἡ πρὸς ἀλλήλους ἔχθρα. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὀλίγα περὶ τούτων γνωρίζομεν· ὅσα παραλείπουν οἱ ἡμέτεροι, συμπληροῦν οἱ ξένοι ἱστορικοί. Πρὸς ἀπόδειξιν, ἀναφέρω τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν τῆς ἁλώσεως, Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ἄνδρα φιλαλήθη καὶ πολλὰ παθόντα ἐν τῇ ἁλώσει, τοῦ ὁποίου τὰ ἱστορούμενα ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ πολλὰ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἰδιωτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ Λατινικὰ ἔγγραφα (1). Ὅσα ὁ Νικήτας χάριν τῶν ὁμογενῶν, παρέλειψεν ἢ ἐξ ἀγνοίας ἀπεσιώπησε, διηγεῖται ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς Γάλλος ὁ Βιλλαρδουΐνος (2). Δυνάμεθα συγχρόνως ἐκ τῆς μελέτης ταύτης νὰ σαφηνίσωμεν πλείσας τοποθεσίας τῆς Κ/πόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, τὰς ὁποίας οἱ ξένοι, ἄπειροι τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ προφορᾶς, εἰς πλεῖστα μέρη διαστρέφουν.

Τὴν λεγομένην τετάρτην σταυροφορίαν, κυρίως ἀνεζωπύρωσεν ὁ εὐφραδέστατος Γάλλος μοναχὸς Φοῦλκος (3). Τούτου ἕνεκα, πρωταγωνιστοῦν οἱ Γάλλοι εἰς τὴν σταυροφορίαν ταύτην. Ἄπειροι ὅμως τῆς θαλάσσης, καὶ ἄνευ χρημάτων, προσέφυγαν εἰς τοὺς θαλασσοκράτορας καὶ πολυταλάντους Βενετοὺς ἐμπόρους. Τὴν θείαν πρόθεσιν τῶν σταυροφόρων, Γάλλων καὶ Βενετῶν, ηὐλόγησεν ὁ Πάπας, εὐχόμενος ἵνα μετὰ τοσούτων γενναίων ἀνδρῶν καὶ τοσούτων πλοίων, ἀνακτήσωσι τὴν Παλαιστίνην, τὴν ὁποίαν ὁ περίνους Σαλαχαδῖνος ἥρπασεν ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

Προθύμως συνήργησαν οἱ φιλοκερδεῖς Βενετοί, ἐλπίζοντες μυρία ἀγαθὰ νὰ καρπωθῶσιν ἐκ τῆς σταυροφορίας ταύτης. Ὁ Σαλαχαδῖνος πρὸ χρόνων εἶχεν ἐξώσει ἐκ τῆς Συρίας τοὺς πλείστους Λατίνους καὶ ἐρημώσει τὰς οἰκίας, ἐκκλησίας καὶ ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποθήκας (1). Ἐν Βυζαντίῳ, οἱ Βενετοὶ ἀπῄτουν εἰσέτι ἀπὸ τὸν βασιλεύοντα Ἀλέξιον πάμπολλα χρήματα, διὰ τὰς κατ' αὐτῶν κακώσεις τῶν Βυζαντινῶν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ τυράννου (2). Πρὸς τούτοις, τὰ ἀπονεμηθέντα προνόμια εἰς τοὺς Πισαίους, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς Γενουηνσίους, κατετάραξαν τοὺς πρὸ πολλοῦ ἐν Κ/πόλει ἐνοικοῦντας Βενετούς, ἀποστρεφομένους τοὺς ὁμοεθνεῖς ἐμπόρους (3). Τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριον τῆς Κ/πόλεως καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μετὰ τῆς Εὐρώπης, συνεμερίζοντο σήμερον οὗτοι (4) μετὰ τῶν ἀντιζήλων Πισαίων καὶ Γενουηνσίων. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, φρονίμως πολιτευόμενοι, ἀπένειμαν οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς Βενετούς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους Ἰταλοὺς, ἀποβάθρας, ἀποθήκας καὶ ἐμβόλους· τὰς δὲ ἐκκλησίας αὐτῶν ἐν Κ/πόλει, ἐκήρυξαν ὅλως ἀνεξαρτήτους τῆς Ἀνατολικῆς· οὐδέποτε παρεπονέθησαν κατ'αὐτῶν οἱ Λατῖνοι, οὐδέποτε ἠνόχλησεν ἢ ἐμυκτήρισεν ὁ Βυζαντινὸς λαὸς τὰς ἱερὰς αὐτῶν τελετάς (1).

Ὅταν συνηθροίσθησαν ἐν Βενετίᾳ, οἱ πρεσβευταὶ τῶν Γάλλων ἀπέστειλάν τινας εἰς Πίσαν καὶ Γένουαν, ἵνα μάθωσι τίνα βοήθειαν δύνανται νὰ παρέξωσιν εἰς τοὺς Σταυροφόρους αἱ δύο αὗται θαλάσσιαι δυνάμεις (2). Αὕτη εἶναι ἡ μόνη εἴδησις περὶ τῆς Γενούης, καὶ ἐπειδὴ καθ' ὅλην τὴν σταυροφορίαν καὶ τὴν μετέπειτα ἡγεμονίαν τῶν Λατίνων, οὐδεμία μνεία γίνεται Γενουηνσίων συμμάχων, φρονῶ, ὅτι οὗτοι δὲν συνεξεστράτευσαν μετ' αὐτῶν.

Μεσοῦντος τοῦ 1202ου, συνήχθησαν ἐν Βενετίᾳ οἱ σταυροφόροι Γάλλοι, καὶ μετ'αὐτῶν (3) ὤμοσαν νὰ συνεκστρατεύσωσι πάμπολλοι Βενετοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑπεργήρου καὶ τυφλοῦ δουκὸς τῆς δημοκρατίας, Ἐρρίκου Δανδόλου (4). Μὴ δυναμένων τῶν ξένων σταυροφό-

---

(1) Προσηγόρευε τοὺς αἰσχροὺς τούτους ἄρχοντας ὁ Βυζαντινὸς λαός, οὕτως. «Θεοστεφῆς». Μ. καὶ Μ. Γ΄. 24. «ἄναξ κραταιός, ὑψηλὸς καὶ ἀεὶ αὔγουστος». ἴδ 24. «κράτιστος καὶ ἅγιος». ἴδ 70. «εὐσεβεςάτους καὶ ἁγίους βασιλεῖς». ἴδ. 28. «τοῦ ἐκ Θεοῦ βασιλέως». ἴδ. 203, 218 «τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως». ἴδ. 246 «τοῦ θεοφρουρήτου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως». ἴδ. 400. 430. «θειότατος». ἴδ. Β. 145. «θεοπρόβλητος, θεόστεπτος». ἴδ. 214. «θεοκραταιοτάτους καὶ θεόπροβλήτους ἁγίους ἡμῶν αὐθέντας καὶ βασιλεῖς». ἴδ. Δ΄. 110. «ὑπερεύχεται ὁλοσχερῶς τῶν θεοπροβλήτων καὶ οὐρανοφρόνων ἁγίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ αὐτοκρατόρων». ἴδ. 111. Περὶ τοῦ Ἀλεξίου, λέγει ὁ Νικήτας σελ. 720 «ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος πάλαι τεθησαυρηκὼς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν φυγήν». κτλ. Πρβλ. καὶ Ἰωήλου χρονογραφίαν, σελ. 66.

(2) «Ἐπεὶ δὲ περιεῖλε Κύριος τὴν δόξαν αὐτῆς, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ πάντα κινῶν ὁπότε καὶ ὅπως βούλεται». Μ. καὶ Μ. Γ΄. 345. «καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης κληρωθείσης τοῖς Βενετίκοις, οἷς ἐπίσταται κρίμασιν ὁ τοῦ κοσμικοῦ τοῦδε σκάφους σκευαστὴς καὶ κυβερνήτης Κύριος». Ν. Χων. 854.

(1) Ὁ Νικήτας, ὁ μετὰ πολλῆς ἀληθείας ἱστορήσας τὰ τῶν ἐν Κ/πόλει Λατίνων, ἐσχετίζετο μετὰ τῶν Βενετῶν. Ὁ οἰκός του πυρποληθεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ πυρκαϊᾷ, ἦτον ἐν τοῖς Σφωρακίου· ὁμολογεῖ ὅτι ἐσώθη τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς ἁλώσεως χάριν Βενετοῦ φίλου. «Ἦν δὲ ἐμοί τις συνήθης τε καὶ συνέστιος ἐκ τοῦ τῶν Βενετίκων προελθὼν γένους—οὗτος χρήσιμος ἡμῖν ἐν τοῖς τότε καιροῖς γίνεται». σελ. 777. «γνωστοὺς ἡμῖν Βενετίκους». 778 Ἐξερχόμενος τῆς πόλεως μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, καὶ φοβούμενος τὴν ἀσέλγειαν τῶν στρατιωτῶν Λατίνων, λέγει· «ταῖς δὲ νεάνισιν ἐπεσκήψαμεν ἐντρίψασθαι πηλῷ τὰ πρόσωπα, ἀντίρροπα τῶν πρώην κομμώσεων». 779.

(2) Histoire de la Conquête de Constantinople, par Geoffroi de Ville-Hardouin. Paris 1870.

(3) Il y eut un saint homme en France, qui avait nom Foulque de Neuilly. V. H. σελ. 1.

(1) Ἐκ τινος χρονικοῦ Γαλλικοῦ ἀνεκδότου, μανθάνομεν ὅτι ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου, ἀδελφὸς τοῦ Σαλαχαδίνου, μαθὼν τὴν προμελετημένην ἐκστρατείαν ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τοὺς Βενετούς, ἀναγγέλλων ὅτι ἂν ἀποτρέψωσι τοὺς Γάλλους σταυροφόρους ἀπὸ τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον, θέλει τοὺς δωρήσει πολλὰ προνόμια εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ἐπεμψε συγχρόνως καὶ πλεῖστα δῶρα. Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Α΄. 332. È fama (antica però e dubbiosa) che la promessa fatta dal Soldano d' Egitto, etc. Sauli. Τόμ. Α΄. 32. Buchon. Recherches. Τόμ. Α΄. 481.

(2) Ταῦτα ὁμολογεῖ ὁ Νικήτας. 712. «Πολλάκις οὖν τὰς πρὸς Βενετίκους ξυνθήκας παραβλεψάμενοι (οἱ Ἀγγελώνυμοι) αὐτούς τε ἐς χρήματα ἐζημίωσαν καὶ τὰ πλοῖα τούτων ἠργυρολόγουν».

(3) Ἀτὰρ οἱ Βενέτικοι . . . . μεταχωροῦσαν πρὸς Πισσαίους τὴν σφετέραν δεξίωσιν οὔκουν ὀρᾷν ἀνεχόμενοι δῆλοι ἦσαν . . . . μελετῶντες ἐν καιρίοις τὴν ἀντελύπησιν». Ἴδ. 713.

(4) Περὶ τῆς ἔχθρας τῶν Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων, πρβλ. τὰ γραφόμενα τῶν Tafel καὶ Thomas. Α΄ 165.

(1) Τοιαύτην τὴν σώφρονα πολιτείαν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, καλὸν ἦτο ἂν ἐμιμοῦντο καὶ οἱ μετέπειτα δεσπόσαντες τοὺς Γραικοὺς Λατῖνοι. «Igitur nos Matheus . . . . . Constantinopolitanus Patriarcha quia manifestum et certissimum nobis est, quod Venetorum ecclesie que tam in urbe Const. sunt, quam in aliis Imperii partibus constitute, nulli Patriarcharum Grecorum fuerint aliqua umquam conditione subjecte, sed in omnibus, et in spiritualibus, et in temporalibus, sine exactione aliqua cum omnibus pertinentiis suis, libere sunt». Tafel καὶ Thomas. Β΄. 225. Γ΄. 17.

(2) Et les autres s'en allerent à Gènes et à Pise pour savoir quelle aide on y ferait à la terre d' outre-mer. V. H. 11. Πολιορκουμένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 17ῃ Ἰουλίου 1203, μνημονεύονται «ἐπίκουροι Ῥωμαίοις Πισσαῖοι.» Ν. Χων. 721. Ὁ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας ἐρευνήσας τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης ἱστορικὸς Sauli, λέγει «Il comune di Genova non s' era ingerito per niente nella crociata che terminò coll' acquisto di Constantinopoli». Α΄. 59. Πισαῖοί τινες ἐμάχοντο μετὰ τῶν σταυροφόρων. V. H. 178. Buchon Recherches. Τόμ. Γ. 1. 14.

(3) «Et les Venitiens commencèrent à se croiser en grand nombre, et en grande multitude». V. H. 24. Κατὰ τὸν Νικήταν, οἱ Βενετοὶ ἐναυπήγησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, δρομώνων ἱππαγωγῶν 110, νηῶν δὲ μικρῶν 60, στρογγύλων μεγίσων ὑπὲρ τὰς 70, ὅλας 240. σελ. 714.

(4) Car c'était un vieil homme; et il avait les yeux du visage beaux, et pourtant il n'en voyait goutte». V. H. 23.—«δοὺξ Βενετίκων Ἐρίκος Δάνδουλος, ἀνὴρ πηρὸς μὲν τὰς ὄψεις, καὶ τῷ χρόνῳ πέμπελος, ἐπιβουλότατον δὲ πρᾶγμα Ῥωμαίοις καὶ φθονερώτατον». Ν. Χων. 713—790. «τὸ δ' ἀρχαιό-

ρων Γάλλων νὰ συνεισφέρωσι τὸ ὀφειλόμενον μέρος τῆς δαπάνης, κατὰ τὴν προγενομένην σύμβασιν (1), συνεφώνησαν μετὰ τῶν Βενετῶν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Ἰαδάρων, (τῆς νῦν Ζάρας), πόλεως ἄλλοτε μὲν τῶν Βενετῶν, νῦν δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας (2).

Πρὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, Ἀλέξιος ὁ τοῦ Ἰσαακίου υἱός, ξενιζόμενος παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Γερμανίας Φιλίππῳ, γαμβρῷ ἐπ' ἀδελφῇ, ἐφοδιασθεὶς μὲ γράμματα τοῦ Πάπα (3) καὶ τοῦ Φιλίππου, παρακινούμενος καὶ ἀπὸ φίλους τινάς, παρεκάλεσε τοὺς ἐν Βενετίᾳ συνελθόντας σταυροφόρους, ἵνα συντρέξωσιν αὐτὸν καὶ ἐξώσωσιν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἀλέξιον. Οἱ σταυροφόροι, ἐξόχως δὲ οἱ Γάλλοι, οἰκτείροντες τὸν νέον, φιλοφρόνως εἰσήκουσαν τὰς δεήσεις τοῦ Φιλίππου, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσαν ἵνα καὶ αὐτὸς μετὰ χρημάτων καὶ ὁπλιτῶν συμβοηθήσῃ τοὺς σταυροφόρους.

Πολιορκουμένων τῶν Ἰαδάρων, ἡγούμενός τις Βενετὸς εἶπεν εἰς τὸν πολιορκοῦντα στρατόν (4). «Κύριοι, σᾶς ἀπαγορεύω νὰ προσβάλητε τὴν πόλιν ταύτην, διότι εἶναι πόλις Χριστιανῶν, καὶ ὑμεῖς εἶσθε σταυροφόροι». Οἱ λόγοι οὗτοι, τοὺς μὲν Γάλλους κατετάραξαν, τὸν δὲ δοῦκα τῆς Βενετίας παρώργισαν, πείσαντα τέλος τοὺς Γάλλους νὰ συνεκστρατεύσωσι κατὰ τῆς πόλεως (5).

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἰαδάρων, ἔπεσαν οἱ Γάλλοι ἡγεμόνες ἐκ νέου εἰς τὴν παγίδα τῶν Βενετῶν, ὀργομένων τὴν κατάκτησιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ ἐνθαρρυνομένων ἀπὸ τὴν γενναιότητα τῶν μετ' αὐτῶν συμπολεμούντων Γάλλων.

τατον καὶ πολυτροπώτατον κακόν, καὶ τῶν ἀπευκταίων πάντων Ῥωμαίοις πρωτουργὸν αἴτιον, ὁ τῆς Βενετίας δοὺξ Δανδοῦλος»—814. Ὁ Heyd. Α'. 94. ἐν σημ. διαψεύδει τὴν γνώμην τινῶν ἱστορικῶν λεγόντων, ὅτι οἱ Γραικοὶ ἐξετύφλωσαν τὸν Δάνδουλον, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ—Car l'empereur des Grecs si l'avoit embachiné les yeux. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 7.

(1) V. H. 20.

(2) «Ὅτι τὸ κάστρον τῶν Διαδώρων καλεῖται τῇ Ῥωμαίων διαλέκτῳ, Ἰὰμ Ἔρατ.» Κ. Πορφυρ. Γ'. 139. «Jadera, et hodie Iadra, urbs et colonia antiquissima». ἐν σημ.

(3) Ταῖς παρακλήσεσι τοῦ παιδὸς δυσωπηθεὶς ὁ Πάπας, μάλιστα δὲ ταῖς ὑποσχέσεσιν (ἐτύγχανον γὰρ ἀδραὶ)» κτλ. Γεώργ. Ἀκροπ. 6.

(4) V. H. 28.

(5) Tafel καὶ Thomas Α'. 416.

Ἔφθασαν οἱ πρὸ πολλοῦ περιμενόμενοι πρέσβεις τοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ βασιλέως Φιλίππου, καὶ ἐνώπιον τῶν Γάλλων καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας, οὕτως ἐλάλησαν. «Κύριοι, ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, καθὼς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κ/πόλεως, ἀδελφὸς τῆς συζύγου αὐτοῦ, μᾶς πέμπουν πρὸς ὑμᾶς. Κύριοι, λέγει ὁ βασιλεύς, πέμπω τὸν ἀδελφὸν τῆς συζύγου μου, θέτω αὐτὸν εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ὑμετέρας. Ἐπειδὴ πορεύεσθε διὰ τὸν Θεόν, διὰ τὸν νόμον καὶ τὴν δικαιοσύνην, τούτων ἕνεκα ἀποδίδετε εἰς τοὺς ἀποκλήρους τὴν κληρονομίαν αὐτῶν. Ἂν δι' ὑμῶν ἀνακτήσῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, θέλει ὑποτάξει ὅλην τὴν Ῥωμανίαν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἀπεχωρίσθη. Γινώσκει, ὅτι ἐδαπανήσατε τὰ ὑμέτερα ὑπάρχοντα, καὶ εἶσθε ἄποροι. Θέλει σᾶς δώσει λοιπὸν διακοσίας χιλιάδας μαρκῶν ἀργυρῶν (1) καὶ τρόφιμα, δι' ἅπαντας μικροὺς τε καὶ μεγάλους τοῦ στρατοῦ. Θέλει πορευθῇ μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ἢ (ἂν προτιμᾶτε) θέλει πέμψει μεθ' ὑμῶν ἰδίαις δαπάναις, μυριάδα ἀνδρῶν. Ταῦτα δι' ἓν ἔτος, καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ θέλει διατηρεῖ ἐν Συρίᾳ, πεντακοσίους ἱππεῖς πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας» (2).

Ταύτας τὰς αἰσχρὰς προτάσεις τοῦ νεανίου Ἀλεξίου, συνεζήτησαν οἱ σταυροφόροι ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Πάμπολλοι ἀντέτειναν, λέγοντες ὅτι παρῄτησαν πατρίδα καὶ συγγενεῖς χάριν τῆς γῆς τοῦ Σωτῆρος, καὶ οὐχὶ νὰ κατακτῶσι πόλεις καὶ χώρας Χριστιανῶν. Πολλοὶ ἐλειποτάκτησαν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, ἄλλοι διὰ πλοίων ἐμπορικῶν ἀπῆλθαν ἐκ Βενετίας καὶ ἄλλων λιμένων εἰς Συρίαν, ἐκεῖσε περιμένοντες τὸν στρατὸν τῶν σταυροφόρων. Οἱ Γάλλοι μετὰ τοῦ δουκός, παραδεχθέντες τὰς προτάσεις ταύτας, ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀλέξιον

---

(1) Περίπου 10,000,000 φράγκων. Gibbon. Κεφ. LX.

(2) Ταῦτα μετέφρασα ἐκ τοῦ Βιλλαρδουΐνου. 32. Περὶ τούτων λέγει ὁ Νικήτας. 715. «Τὸν τοίνυν Ἀλέξιον οὐ μᾶλλον τὴν ἡλικίαν ἢ τὰς φρένας νεάζοντα, πανοῦργοι πάντες καὶ πράγμασιν ἐντεκέντες ἄνδρες παραλαβόντες ἐκείνοις ἐν ὅρκοις συνθέσθαι παρέπεισαν, ἃ μηδαμῶς ἐπεφύκει πέρας λαβεῖν· οὐ γὰρ μόνον θαλάσσας χρημάτων αἰτησαμένοις κατένευσε τὸ μειράκιον, ἀλλὰ καὶ σύναρσιν κατὰ τῶν Σαρρακηνῶν μεθ' ὁπλομάχων Ῥωμαίων . . . τὸ δὲ δὴ μεῖζον καὶ ἀτοπώτατον, παρεκτροπὴν πίστεως ὁποία τοῖς Λατίνοις ἀσπάζεται»—«οὔτε μὴν τὸ μισορώμαιον φρόνημα τῶν Λατίνων ὀπωσοῦν ἐβάλετο κατὰ νοῦν.» ἴδ. 728.

μετὰ πολλῶν τιμῶν. Ὁ γηραιὸς καὶ πολυμήχανος δοὺξ ἐκ τοῦ πολυαρίθμου στόλου, ἔδωσεν εἰς τὸν Ἀλέξιον ὅσας τριήρεις καὶ πλοῖα ἤθελε.

Ταῦτα πάντα, ἄγνωστα εἰς τοὺς ἡμετέρους ἱστορικούς, ἀφηγεῖται μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἀφελείας ὁ Βιλλαρδουΐνος. Ἐνθερμος ὀπαδὸς τῶν Βενετῶν, ἀμφιβάλλω ἂν ποτὲ ὁ ἴδιος ἢ οἱ σταυροφοροῦντες πατριῶται αὐτοῦ, ἐννόησαν τὴν δολιότητα τῶν Βενετῶν, καπηλευομένων πρὸς ὄφελος ἑαυτῶν τὸν ἔνθεον καὶ ἄσβεστον ζῆλον τῶν Γάλλων. Ἡ μετ' ὀλίγον εὐχερὴς κατάκτησις τῆς Κ/πόλεως, τὰ λάφυρα, ἡ βασιλεία τῶν Γάλλων ἡγεμόνων καὶ ἡ ἐπικερδεστάτη ἐμπορεία τῶν Βενετῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τῶν Βυζαντινῶν, ηὐχαρίστησαν τοὺς πάντας. ἡ δὲ πρὸ πολλοῦ ποθουμένη ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ῥώμην, κατεσίγησε καὶ τοῦ Πάππα τὰς ἀρὰς κατὰ πάντων τῶν σταυροφόρων, πολιορκούντων καὶ λεηλατούντων χώρας Χριστιανῶν καὶ οὐχὶ Μωαμεθανῶν (1).

Ὁ Νικήτας λέγει, ὅτι τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιον, συμπαρέλαβεν ὁ θεῖός του Ἀλέξιος, ὅταν ἐκστρατεύων κατὰ τοῦ πρωτοσράτορος, κατέλυσεν εἰς Δημοκράνειαν (2). Ἐκεῖσε κατέπλευσε πλοῖον Πισαίου τινός, πέμψαντος τὸ ἀκάτιον αὐτοῦ εἰς λιμενίσκον μὴ ὁρώμενον ἐκ τῆς Δημοκρανείας, καὶ παραλαβόντος τὸν νέον Ἀλέξιον (3). Οὗτος δὲ, ἐνδυθεὶς ἱμάτια ναυτικά, καὶ ξυρίσας τὴν γενειάδα αὐτοῦ, διέφυγε τοὺς ἐρευνήσαντας τὸ πλοῖον Βυζαντινούς. Εἰς τὴν φυγὴν τοῦ νέου συνήργησε καὶ ὁ Φίλιππος γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ (4).

---

(1) Impugnantes populos Christianos, cum debuissetis expugnare perfidos Saracenos». Ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς σταυροφόρους. Tafel καὶ Thomas. Β'. 28.

(2) Σελ. 711. «Ἐν τῷ περὶ τὴν Θρᾴκην χωρίῳ Δημοκρανείας». Ν. Βρυέν. 133. καὶ τὴν σημ. σελ. 229. Πολίχνιον παράλιον, πρὸς νότον τοῦ Μεγάλου Ῥηγίου· καλεῖται σήμερον, τὰ Δημόκρανα. Πολλὰ λείψανα Βυζαντινῶν κτιρίων σώζονται πλησίον τῆς κωμοπόλεως ταύτης.

(3) Διεσώθησαν εἴς τινα ἔγγραφα τῆς Πίσης, τὰ ὀνόματα τῶν συνεργησάντων εἰς τὴν φυγὴν τοῦ νέου Ἀλεξίου. Rainerius, comes de Segalari, καὶ Ildebrandus Familiatus. Heyd. Α' 96. ἐν σημ. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. 13—Δ'. 23. Ὁ λιμενίσκος οὗτος εἰκάζω ὅτι εἶναι ὁ ὅρμος τῆς νῦν Καλλικρατείας, ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ κόλπου καλουμένου νῦν Μεγάλου Τζεκμετζέ, τὸ πάλαι Μέγα Ῥήγιον καὶ κόλπος τοῦ Ἀθύρα. Ὁ ἐν Δημοκρανείᾳ διατρίβων, δὲν βλέπει τὸν ὅρμον τῆς Καλλικρατείας.

(4) Νικ. Χων. 711. Περὶ τοῦ Φιλίππου οὐδὲν λέγουν οἱ ἀλλοδαποὶ ἱστορικοί.

Ἅπας ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων, μετὰ τοῦ Ἀλεξίου, ἐκπλεύσας ἐκ τῶν Ἰαδάρων, προσωρμίσθη εἰς Κέρκυραν, ὅπου διέμεινε τρεῖς ἑβδομάδας· ἐκεῖθεν παραπλέων τὴν Πελοπόννησον ἀφίχθη εἰς Εὔβοιαν, ὅπου οἱ σταυροφόροι ἀπέβησαν εἰς Ἄνδρον, τῆς ὁποίας οἱ ἐγκάτοικοι προσεκύνησαν τὸν Ἀλέξιον καὶ εὐφήμισαν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου.

Ἀναπλεύσαντες τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα, προσωρμίσθησαν οἱ σταυροφόροι εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τῇ 23ῃ Ἰουνίου, παραμονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Τῆς ἐδῶθεν φαινομένης πόλεως τὰ τείχη καὶ οἱ ὑψηλοὶ πύργοι, τὰ πλούσια ἀνάκτορα, καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἐξέπληξαν τοὺς σταυροφόρους, μετὰ τρόμου θεωροῦντας τὸ μεγαλεῖον τῆς Κ/πόλεως, καὶ τὸ ῥιψοκίνδυνον τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτῶν (1).

Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην κωμόπολιν αὐθημερὸν ἀπέβησαν οἱ ἡγεμόνες Γάλλοι καὶ ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας, καὶ συνεδρίασαν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας (2). Μετὰ πολύωρον συζήτησιν, τῆς ὁποίας τὰ καθέκαστα ἀτυχῶς ἀποσιωπᾷ ὁ Βιλλαρδουΐνος (3), ἀναστὰς τελευταῖον ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας, εἶπε· «Κύριοι, γινώσκω τὴν χώραν ταύτην κάλλιον ὑμῶν, διότι ἄλλοτε διέτριψα ἐδῶ . . . . Ἂν πορευθῶμεν διὰ ξηρᾶς, γνωρίσατε, ὅτ' ἡ ξηρὰ εἶναι μεγάλη καὶ εὐρεῖα, οἱ ἡμέτεροι δὲ, ἄποροι καὶ πεινα λέοι, θέλουν διασκορπισθῆ ἐν τῇ ξηρᾷ, ζητοῦντες τροφάς.

»Πολὺς λαὸς εἶναι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, καὶ ὅσῳ καὶ προφυλαττόμεθα, θέλομεν ἀπολέσει τοὺς ἡμετέρους. Ἡ ἀπώλεια αὕτη δι' ἡμᾶς εἶν' ἐπιζήμιος, διότι ὀλίγοι εἴμεθα διὰ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπεχειρίσθημεν.

Ἐδῶ σιμά, εἶναι νῆσοί τινες (4), τὰς ὁποίας ἐδῶθεν βλέπετε, ὅπου ἄνθρωποι κατοικοῦν, κομίζοντες σῖτον, τρόφιμα καὶ ἕτερα ἀγαθά. Ἂς προωρμισθῶμεν ἐκεῖσε, ἂς συλλέξωμεν

---

(1) V. H. 44. Ἀντέγραψα τοὺς λόγους τοῦ Βιλλαρδουΐνου. Ἡ Κων]πολις πνέοντος βορείου ἀνέμου, μόλις φαίνεται ἀπὸ τὸν Ἅγιον Στέφανον, ἀπέχοντα μίλια 10. Ὅταν νότιος ἄνεμος πνέῃ, πάντα τὰ κτίρια θαυμασίως διακρίνονται.

(2) Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐτοιμόρροπος οὖσα, κατεδαφίσθη τὸ 1814 καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ἀνηγέρθη ἡ σημερινή.

(3) «Toutes les paroles qui y furent dites, le livre ne vous les contera pas.»—V. H. 44.

(4) Ἐννοεῖ τὰς παρὰ τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν καλουμένας Πριγκηποννήσους, φαινομένας ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

τὸν σῖτον καὶ τὰ τρόφιμα τῆς χώρας, μετὰ ταῦτα ἂς πλεύσωμεν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ πράξωμεν ὅ,τι διατάττει ὁ ἡμέτερος Κύριος, διότι κάλλιον τοῦ μὴ ἔχοντος, μάχεται ὁ ἔχων τροφάς.» Ταύτην τὴν γνώμην τοῦ δουκὸς παρεδέχθησαν ἅπαντες οἱ συνεδριάζοντες.

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ γηραιοῦ δουκός, ἦτο λίαν συνετή. Ἂν οἱ σταυροφόροι ἐκ τῆς κωμοπόλεως τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐπορεύοντο διὰ ξηρᾶς πρὸς τὰ χερσαῖα τείχη, ἀπέχοντα ἐδῶθεν ὀκτὼ μίλια, ἤθελαν ἀποτύχει, προσβαλλόμενοι συγχρόνως καὶ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τῶν πέριξ κωμοπόλεων. Ἡ ὑπὸ τῶν Λατίνων διὰ θαλάσσης εὐχερὴς ἄλωσις τῆς πόλεως, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα πολυήμερος τοῦ Μωάμεθ πολιορκία, προσεπικυρόνουν τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν τοῦ γηραιοῦ δουκός.

Τῇ 24ῃ Ἰουνίου, οἱ σταυροφόροι παρασκευάσαντες τὰ πολυάριθμα αὐτῶν πλοῖα διὰ μάχην, καὶ ὡπλισμένοι ἅπαντες, ἀπέπλευσαν πρωΐ, ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, πνέοντος νοτίου ἀνέμου (1). Παρέπλευσαν τόσον πλησίον τῶν τειχῶν τῆς Κ/πόλεως, ὥστ' ἠδύναντο νὰ ῥίψωσι βέλη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἱσταμένων ἀθρόων ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πύργων (2).

Χάριν τοῦ νοτίου ἀνέμου, οἱ σταυροφόροι προσωρμίσθησαν εἰς Χαλκηδόνα εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Ἀλεξίου (3), τοῦ ὁποίου τὴν λαμπρότητα ἐξυμνεῖ ὁ Βιλλαρδουΐνος. Οἱ ἡγεμόνες μόνοι κατέλυσαν ἐντὸς τοῦ παλατίου, οἱ ἐπίλοιποι ἀνέστησαν σκηνὰς εἰς τὴν περίχωρον, καὶ ἀποβιβάσαντες τοὺς ἵππους, ἀφῆκαν εἰς τὰ πλοῖα μόνους τοὺς ναύτας. Ἐδῶ διέμειναν τρεῖς ἡμέρας, συνάγοντες τὸν ἤδη θερισθέντα σῖτον, κείμενον εἰς τοὺς ἀγρούς (4).

Μετὰ τριήμερον ἀνάπαυλαν, τὰ πλοῖα ἀνέπλευσαν τὸν Βόσπορον μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως, εἰς ἕτερον ἀνάκτορον τοῦ Ἀλεξίου (1). Τὸ δὲ ἱππικὸν ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς· οὕτω δὲ ἅπασα ἡ δύναμις τῶν σταυροφόρων χερσαία καὶ θαλασσία, ἦτον ὑπὸ τὰ βλέμματα πάντων τῶν ἀπέναντι Κ/πολιτῶν.

Ὁ ἀκώλυτος καὶ πομπικὸς οὗτος εἴσπλους τῶν Λατίνων εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἐρυμνότατα ὀχυρώματα ἐξέπληξαν τοὺς ἰδίους ἐχθρούς, τεκμηριοῖ τῶν Γραικῶν βασιλέων τὴν φαύλην ἡγεμονίαν, καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ τὴν αἰσχρὰν δουλείαν. Οὐδέποτε ἄλλοτε ὑπέστη τὸ κράτος τοσαύτην ἀτιμίαν καὶ ἀδοξίαν. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς συμβάσεως τοῦ Ἐμμανουὴλ Κομνηνοῦ μετὰ τῶν Βενετῶν, καὶ τῆς ἐνοικίσεως τῶν Πισαίων καὶ Γενουηνσίων ἐντὸς τῆς Κ/πόλεως μετὰ προνομίων, ὑπερτέρων τῶν ἰδίων ὑπηκόων, ἄρχονται αἱ μετὰ τῶν Λατίνων ἀτελεύτητοι ἔριδες, ἐωσότου ἡ κατὰ τῶν Γραικῶν ἀδυσώπητος ἔχθρα τῶν Βενετῶν, ἀποπλανήσασα καὶ τοὺς Γάλλους, ἐπέφερε τὴν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως καὶ τὴν κατάκτησιν τοῦ κράτους. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, κατ' ἐμέ, ἦτο προμελετημένον σχέδιον τῶν ἐμπόρων Βενετῶν (2), πρὸ πολλοῦ ὀρεγομένων τοὺς μὲν Βυζαντινοὺς νὰ ἐκδικηθῶσι, τοὺς δὲ Γενουηνσίους ν' ἀποδιώξωσι. Τί ἐγένετο καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Βυζαντίῳ μετὰ πολλῆς θλίψεως ἀφηγεῖται ὁ Νικήτας (3). Ὁ

(1) « Et Dieu leur donna bon vent tel qu' il leur fallait». V. H; 46.

(2) Ἕκαστος συμπεραίνει πόσοι πολῖται τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνήχθησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἵνα ἴδωσι παραπλέοντα τοιοῦτον πολυάριθμον στόλον. Λέγει ὁ V. H. 46 —«Il y avait tant de gens sur les murs et sur les tours qu'il semblait qu'il n'y en eut pas ailleurs.» Μετὰ τῶν φρουρῶν συνῆλθαν ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πολῖται.

(3) N. Χων. σελ. 717. Πνέοντος σφοδροῦ νοτίου ἀνέμου τὰ πλοῖα δὲν ἀγκυροβολοῦν εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια τῆς Κ/πόλεως, ἀλλὰ τὸ θέρος ὁ νότιος ἄνεμος εἶναι πάντοτε γαλήνιος. C. Christ. IV. 175.

(4) Εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια τῆς Κ/πόλεως, ἡ μὲν κριθὴ θερίζεται τὴν 15ην, ὁ δὲ σῖτος τὴν 25ην Ἰουνίου. Οἱ νότιοι ἄνεμοι συνήθως ἐπιταχύνουν τὴν ὡριμότητα, καθὼς συνέβη καὶ τὸ ἔτος τοῦτο.

(1) Καὶ ἐπεὶ ἔτυχε τότε τοῖς κατὰ Δάμαλιν ἀρχείοις ἐναυλιζόμενος, ἃ Σκουτάριον ὀνομάζονται.» Ν. Χων. 280.

(2) Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ'. πρὸς τὸν Βασιλέα Ἀλέξιον, ὑπὸ χρον. 16 Νοεμβρίου 1202, καταφαίνεται ὅτι ὁ ἀνόμως βασιλεύων Ἀλέξιος ἐγίνωσκε τὰ σχέδια τῶν Βενετῶν, μελετώντων νὰ προσβάλωσι τὸ Βυζάντιον, διότι ἔπεμψε πρέσβεις παρακαλῶν τὸν Πάπαν, ἵν' ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν. Γράφει ὁ Πάπας. — «Proposuerant siquidem nobis dicti nuntii tui, et id etiam tuae literae continebant quod, cum Christianorum exercitus qui venturus est in subsidium Terrae Sanctae, praeposuerit tuae magnitudinis terram invadere» κτλ. Tafel καὶ Thomas Α'. 404. Λέγει ὁ Sauli περὶ τῶν Βενετῶν. Α'. 33 Egli è perciò verisimile che i Veneziani . . . avvisassero di agevolarsi la via, tanto di vendicare le antiche offese, quanto di acquistare la facoltà di mercanteggiare in quelle parti, con immunità esclusive.

(3) Σελ. 716. 651 Ὁ Βυζαντινὸς λαὸς μετὰ τῶν Βαράγγων ἐκακοποίησε τοὺς ἐν Κ]πόλει ἐμπορευομένους Ἰταλούς. Heyd. Α'. 95.

ναύαρχος Μιχαὴλ ὁ Στρυφνός, τὸν ὁποῖον ἀρχήτερα ἀνέφερα ὡς ζημιώσαντα τὸν πειρατὴν Καφούρην ἐμπορευόμενον ἐν Βυζαντίῳ (1), ἀτιμωρητὶ ἐπώλει καὶ γόμφους καὶ ἀγκύρας, καὶ χάριν τῆς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιγαμίας αὐτοῦ « ἀπαξάπαντος πλοίου μακροῦ, τὰ νεώρια Ῥωμαίων ἐκένωσε». Οἱ δασοφύλακες ἐκτομίαι, ἐκώλυαν τὴν κατατομὴν ναυπηγησίμων δένδρων, διότι τὰ δάση ἐφυλάττοντο διὰ τὰ κυνηγέσια τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ δ' Ἀλέξιος πάντῃ ἀδιάφορος περὶ τῶν καταχρήσεων τούτων, «εἰς ἐπιδείπνιον εἶχε γέλωτα τὴν τοῦ « Λατινικοῦ στόλου ἀπόπλοιαν, καὶ ὡς εἰς « μῦθον ἀπέλυε τὰ τοῖς ὠσὶν ἔναυλα δεινά, « καὶ πρὸ ὀμμάτων πολλοῖς κείμενα». Μαθὼν δὲ, ὅτι οἱ σταυροφόροι μετὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰαδάρων ἔπλεαν πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ ὅτι ὁ μετ' αὐτῶν συμπλέων ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος ἀνηγορεύετο (2) αὐτοκράτωρ ὑπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἤρχισεν ἐπισκευάζων, « τὰ τῶν σκαφιδίων ὑπόσαθρά τε καὶ θριπηδέ« στατα, μόλις εἰς εἴκοσιν ἀριθμούμενα· πε« ριελθὼν δὲ καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως τὰς ἔ« ξωθεν οἰκήσεις κατερείπειν προσέταττεν». Εἰς τὸν Ἑλλήσποντον (3) καὶ δι' ὅλης τῆς Προποντίδος οὐδὲν πλοῖον Βυζαντινὸν ἐφάνη, καὶ οὕτως εἰσέπλευσαν οἱ Λατῖνοι μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως «μηδενὸς εἰδότος σχεδόν». Ταύτην τὴν ὀλιγωρίαν τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν συμβούλων αὐτοῦ, δὲν ἐγίνωσκαν οἱ Λατῖνοι.

Περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῆς Κ/πόλεως ὀλίγιστα λέγει ὁ Νικήτας. Μνημονεύει (4) φάλαγγός τινος περὶ τὸν Δαμάτρυν (5), ἐκεῖσε σταθμευούσης, ἵνα ἐμποδίζῃ τὰς ὄπισθεν τῆς Χρυσουπόλεως ἐκδρομὰς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τῆς φάλαγγος ταύτης ἀπεστάλη Λατινικὸν ἱππικόν, καὶ συμπλοκῆς γενομένης, ἐδραπέτευσαν οἱ Βυζαντινοὶ «μάλιστα οἱ στρατηγοί, ὡς κραδέλαφοι πλέον δείλανδροι».

Ταῦτα τὰ μετὰ πολλῆς ἀληθείας ἱστορούμενα τοῦ Νικήτα, σαφηνίζουν τὴν μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἀκώλυτον πορείαν τῶν σταυροφόρων.

Τῇ 29ῃ Ἰουνίου, τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως τῶν Λατίνων ἐν Χρυσουπόλει, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἔπεμψεν εἰς τὸν ξένον στρατόν, πρέσβυν Νικόλαον Ῥόσσην τὸν Γενουήνσιον (1), οὕτω λαλήσαντα ἐνώπιον τῶν σταυροφόρων. «Κύριοι, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, γινώσκει ὅτι εἶσθε οἱ γενναιότεροι τῶν ἀνθρώπων τῶν μὴ ἐστεμμένων, καὶ πολῖται καλλίστης χώρας. Παραξενίζεται δὲ διατί ἤλθετε εἰς τὴν χώραν καὶ βασιλείαν αὐτοῦ, ὄντες καὶ ὑμεῖς καὶ οὗτος χριστιανοί. Γινώσκει ὅτι πορεύεσθε ἵν' ἐλευθερώσητε τὴν πέραν τῆς θαλάσσης ἁγίαν γῆν, τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ τὸν Ἅγιον τάφον. Ἂν ἦσθε πτωχοὶ καὶ ἄποροι, ἀπερχόμενοι ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ, θέλει σᾶς δώσει εὐχαρίστως ἐκ τῶν ἰδίων καὶ τρόφιμα καὶ χρήματα. Δὲν προτίθεται οὐδόλως νὰ σᾶς κακοποιήσῃ, μολονότι ἔχει δύναμιν, διότι καὶ εἰκοσαπλάσιοι ἐὰν ἦσθε, ἠδύνατο νὰ σᾶς κατατροπώσῃ, ἂν εἶχε διάθεσιν τοιαύτην».

Εἰς ταῦτα ἀπεκρίθη ὁ Κόνων, ἐν ὀνόματι πάντων τῶν ἡγεμόνων. «Εὐγενέστατε, μᾶς εἶπετε ὅτι ὁ ὑμέτερος Κύριος παραξενίζεται, ὅτι εἰσῆλθαν οἱ ἡμέτεροι Κύριοι καὶ ἡγεμόνες εἰς τὴν χώραν καὶ βασιλείαν αὐτοῦ. Εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ δὲν εἰσῆλθαν, διότι ἀδίκως καὶ παραλόγως κρατεῖ αὐτήν, ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ἀνήκει αὕτη, εἰς τὸν ἐδῶ ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον, υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος (2). Ἂν προσέλθῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ ἀποδώσῃ τὸ στέμμα καὶ τὴν βασιλείαν, θέλομεν τὸν παρακαλέσει ἵνα τὸν συγχωρήσῃ καὶ τὸν χαρίσῃ περίσσειαν, ἵνα ζήσῃ πλουσιοπαρόχως Διὰ τοιοῦτον σκοπὸν δύνασθε νὰ ἐπανέλθητε, ἄλλως μὴ τολμήσητε νὰ ἐπιστρέψητε» (3).

Τὴν ἐπαύριον οἱ σταυροφόροι ἀπεφάσισαν νὰ δείξωσι τὸν νέον Ἀλέξιον εἰς τὸν λαὸν τῆς

(1) Ἑλλην. Φιλ. Σύλ. Τόμ. ς'. σελ. 153.

(2) Νικ. Χων. 717.

(3) Εἴκοσι πλοῖα κατὰ τῶν 240 τῶν Λατίνων, καὶ ταῦτα κατὰ τὸν ἀψευδέστατον Νικήταν « θρηπιδέστατα» !

(4) Σελ. 718

(5) Damatrys est Bithyniae mons et urbs supra Scutarium (Chrysopolim) Tafel καὶ Thomas. Α'. 270. ἀναφέρουν καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς τοὺς γράψαντας περὶ τοῦ ὄρους τούτου. Εἶναι τὸ νῦν καλούμενον Ἀλέμ δάγ. Πατρ. Κωνσταντίου Ἑλάς Γραφαὶ 369, C. Christ. IV. 177.

(1) Ce messager avait nom Nicolas Roux, et était natif de Lombardie» V. H. 49. Περὶ τούτου οὐδὲν ἀναφέρει ὁ Νικήτας. Rossi, μετεποίησεν ὁ V. H κατὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ. εἰς Roux.

(2) Ὁ V. H. σελ. 21, μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Ἰσαάκιος ἐξηγόρασεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸν νῦν βασιλεύοντα ἀδελφόν του.

(3) V. H. 49. Conon de Béthune.—Τοῦτον καλεῖ ὁ Νικήτας. 825. «Τῆς Πετούνης κόμητα Κόνωνα.» Περὶ τοῦ πρέσβεως τούτου οὐδὲν ἕτερον λέγει ὁ V. H.

Κ/πόλεως (1). Ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας καὶ ὁ Μαρκέσιος Μονφερράτου, παρέλαβαν τὸν νέον ἐν τῷ πλοίῳ αὐτῶν, ἀκολουθουμένῳ ἀπ' ἄλλα πλήρη σταυροφόρων. Παρέπλευσαν πλησίον τῶν τειχῶν, κατέδειξαν τὸν νέον εἰς τὸν ἐπὶ τῶν τειχῶν συνηθροισμένον φιλοθεάμονα λαόν λέγοντες, «ἰδοὺ ὁ νόμιμος ὑμῶν ἄρχων, ἤλθαμεν ἵνα σᾶς ὑπερασπισθῶμεν, διότι ὁ νῦν βασιλεύων ἀδίκως ἀφήρπασε τὸν θρόνον, ἐκτυφλώσας τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἀποδιώξας τὸν νόμιμον ἄρχοντα ». Ταῦτα ἤκουσεν ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' οὐδεμία φωνὴ, οὐδὲν κίνημα ὑπὲρ τοῦ νέου Ἀλεξίου. Ἡ παράταξις αὕτη ἔγινεν ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, παρὰ τὰ τείχη τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς Προποντίδος, διότι ὁ λιμὴν ἦτο κεκλεισμένος διὰ τῆς ἁλύσεως, ἐκτεινομένης ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Γαλατᾶ.

Οἱ σταυροφόροι μετὰ τὰς ματαίας ταύτας ἀποπείρας, γενομένας χάριν μᾶλλον τῶν Γάλλων, ἀποστρεφομένων τὴν κατὰ τῶν χριστιανῶν Βυζαντινῶν πάλην, ἀπεφάσισαν ἵνα προσβάλωσι τὴν Κων/λιν. Ἵν' ἐπιτύχωσιν, ὤφειλαν πρότερον νὰ κυριεύσωσι τὸν Πύργον τοῦ Γαλατᾶ, ὅθεν ἐπεκτείνετο πρὸς ἕτερον Πύργον τῆς ἀντικρὺ ἀκροπόλεως, ἡ κλείουσα τὸν λιμένα ἅλυσις. (2) Διὰ τῆς ἁλύσεως ταύτης, ἅπας ὁ εὐρύχωρος καὶ νήνεμος λιμὴν τῆς Κων/λεως, ἦτον ἀπρόσιτος εἰς τοὺς ἐχθρούς. (3) Ὁ Γαλατᾶς ἦτο τότε προάστειον ἀτείχιστον, (1) ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐχθρὸς δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ, διότι προσεβάλλετο ἀπὸ τὰ πετροβόλα μηχανήματα τῆς ἀπέναντι Κων/λεως, καὶ ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ πλοῖα τὰ ἀνενοχλήτως διαπλέοντα τὸν λιμένα. Τούτου ἕνεκεν ὁ Ἀλέξιος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, κατέλαβε τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς ἁλύσεως παραλίαν,(2) ὅπου ἐγίνωσκεν ὅτι ἔμελλαν τὰ πλοῖα τῶν σταυροφόρων νὰ προσορμισθῶσι. Συγχρόνως τὰ ὀλίγα Βυζαντινὰ πλοῖα παρετάχθησαν ὄπισθεν τῆς ἁλύσεως καὶ ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἵνα συνάμα μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὑπερασπίζωνται τὸν ἐπαπειλούμενον Πύργον, κείμενον μέσον τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων.

Τοῦ Πύργου τούτου τοῦ Γαλατᾶ, πολλάκις συγχεομένου μετὰ τοῦ μέχρι σήμερον σωζομένου ἐρυμνοῦ πύργου, καλουμένου τοῦ Χριστοῦ (3), σώζονται εἰσέτι λείψανά τινα. Εἰς ἔγγραφον Λατινικὸν δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Σάουλη, ὁρίζον τὰ ὅρια τὰ πρώτιστα τοῦ Γαλατᾶ, λέγεται, ὅτι ὁ καλούμενος Πύργος τοῦ Γαλατᾶ, ἦτον ἐπὶ τῆς παραλίας, ἑβδομήκοντα βήματα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τείχους τοῦ Γαλατᾶ, τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ βορρᾶν πρὸς νότον (1). Τὸ τεῖχος τοῦτο τὸ κυρίως Ἀνατολικὸν τοῦ Γαλατᾶ, εἶναι τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ λόφου, παρὰ τὴν ὁδὸν σήμερον καλουμένην Χαρατζὴ σοκάκ, καὶ κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν

(1) Ὁ Hugo, κόμης τοῦ Ἁγίου Παύλου, γράφων πρὸς τὸν φίλον του Ἐρρῖκον τὸ 1203, καὶ ἀφηγούμενος τὰ τῆς πολιορκίας, λέγει. — «Εὑρισκόμενοι εἰς Σκούταρι παραξενίσθημεν, ὅτι οὐδεὶς φίλος, οὐδεὶς ἀπεσταλμένος προσῆλθεν ἵν' ἀναγγείλῃ τὰ ἐν Βυζαντίῳ γινόμενα. Tafel καὶ Thomas A. 306. Ὁ Hugo ἐννοεῖ φίλον ἢ πρεσβευτὴν πρὸς τὸν μετ' αὐτῶν συνεκστρατεύοντα Ἀλέξιον.

(2) Περὶ τῆς ἁλύσεως ταύτης συχνὰ μνημονευομένης εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Βυζαντινῶν λέγει ὁ κόμης Hugo «Inde perreximus ad quandam turrim fortissimam, que Galatha nuncupatur, in qua firmabatur catena ferrea grossa nimis, quae posita super ligna transversa mare transnatabat (ἐπὶ φιτρῶν τε μεγίστων ἐφαρμοσάμενος. Λ. Διάκ. 79). attingens usque ad muros civitatis. Catena illa portum servabat — Tafel καὶ Thomas. A. 306. Après eurent conseil se ils se logeroient devant la tour de Galathas, et il s'i logerent. Jusques à Constantinople avoit une chaine mout grosse qui tenoit les nefs, que elles ne pooient entrer ou port sans le congiè de ceux de la tour. παρὰ τοῖς ἰδίοις. Α'. 345. «τῷ φρουρίῳ ἐπέστησαν ἐν ᾧ εἴθισται σιδηρᾶν βαρυτάλαντον ἀποδέειν ἅλυσιν». N. Χων. 718. Κ]πολις Σκαρλ. Βυζ. Α'. 60.

(3) Μετὰ τὴν ἅλωσιν, λέγει ὁ Νικήτας, 788. «καὶ πύλας τῆς πόλεως καὶ τέμαχος τῆς ἁλύσεως, ἣ διατεθεῖσα συνεῖχε τὸν ναύσταθμον, τοῖς ἐν Σορίᾳ ὁμογενέσι μετὰ πλείστων πλοίων πεπόμφασι». Ὁ κ. Γλαβάνης, λέγει περὶ τῆς ἁλύσεως ταύτης «εἷς κρίκος αὐτῆς διατηρεῖται εἰς τὸ πυροβολοστάσιον τοῦ Τοπχανέ, καὶ ἔχει πάχος βραχίονος, σχῆμα ἐλλειπτικὸν καὶ μέγεθος ὑπὲρ τὸ ἓν μέτρον». Ἑλλην. Φιλολ. Σύλ. Δ'. 86. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 486. C. Christ. A'. 9.

(1) Ὁ N. Γρηγορᾶς. Α'. 134. γράφων περὶ τῶν ἐν Γαλατᾷ συμβάντων τὸ 1275 λέγει· «οὔπω γὰρ σφίσι (δηλ. τοῖς Γενουηνσίοις) τειχῶν ὀχυρώματα ἦν.»

(2) Καλεῖται σήμερον ἡ παραλία αὕτη Κιρὲτζ καπὴ, καὶ Τοπ-χανέ.

(3) «Christeam turrim»—«ὁ μέγας οὗτος τῷ ὄντι πύργος ἐκαλεῖτο ποτὲ «τοῦ Χριστοῦ» καὶ πύργος τοῦ Σταυροῦ κατὰ τὸν Σανσοβῖνον». Κ]πολις Σκαρ. Βυζ. Β'. 42, 44—«Καστελλίου πύργωμα» κατὰ τὸν Λ. Διάκ. 79. Ele (δηλ. ὁ πύργος) avoit à non (ὄνομα) le tors de Galatas. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 486. Πρβλ. καὶ τὸ Λεξικὸν τῆς Γαλλ. Γλώσσης ὑπὸ τοῦ Littrè λέξις Galathas.

(4) Sauli. Τόμ. Β'. 211. Ad marinam distando à muro Castro Galate, per passus septuaginta· τὸ ἐδῶ καλούμενον βῆμα, ἦτο ἑπτὰ σπιθαμῶν.

γνωστὴν ἀποβάθραν τοῦ Καράκιοϊ. Ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ τείχους τούτου, κατεδαφισθέντος τοῦ πλείστου σήμερον, ἀνεκτίσθη ἡ ἔξω πύλη τοῦ Χαβιαροχάνου. Ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ Καράκιοϊ, ἑβδομήκοντα Ἰταλικὰ βήματα, ἤτοι πήχ. περίπου 140, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ μεγάλου χανίου τοῦ Χαλὴλ πασᾶ, εἶναι ὁ πύργος τοῦ Γαλατᾶ. Ἂν λογίσωμεν τὸ πάχος τῶν τειχῶν καὶ τοῦ ἰδίου πύργου, δὲν πλανώμεθα λέγοντες, ὅτι ὁ πύργος οὗτος τὸν ὁποῖον πολλάκις μνημονεύουν τὰ βυζαντινὰ χρονικὰ καὶ οἱ ἀλλοδαποὶ ἱστορικοὶ, κατεῖχε τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ ὑγειονομείου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑψιτενὴς παραθαλλάσιος πύλη, μετὰ δύο ἑτέρων τὴν σήμερον ἐντετειχισμένων, μὲ φαίνονται ἔργα βυζαντινά, καὶ οὐχὶ τῶν Γενουηνσίων. Ὁ πύργος οὗτος δὲν κατεδαφίσθη ἀπὸ τοὺς μετέπειτα κατοικίσαντας τὸν Γαλατᾶν Γενουηνσίους, διότι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως, ἐκλείετο ὁ λιμὴν διὰ τῆς ἁλύσεως ταύτης.

Οἱ μελετῶντες τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἐννοοῦν πόσον σαφηνίζει τινὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἡ θέσις τοῦ πύργου τούτου (1).

Κατὰ τὸν Βιλλαρδουΐνον, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τῆς βορεινῆς παραλίας τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ. Ἐδῶ πλησίον ἀπέβησαν οἱ σταυροφόροι μεθ' ἅπαντος τοῦ ἱππικοῦ καὶ προσέβαλαν τὸν Βυζαντινὸν στρατόν, τραπέντα πάραυτα εἰς αἰσχρὰν φυγήν. Κυριεύσαντες ἀναιμωτὶ τὴν παραλίαν, ἔσυραν πλησίον τῆς ξηρᾶς τὰ φορτηγὰ πλοῖα καὶ οὕτως ἅπας ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς ἀπέβη ἐπὶ τῆς παραλίας, οὐδενὸς κωλύοντος. Ἐστρατοπέδευσαν ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, εἰς τόπον καλούμενον ἡ Ἑβραϊκή (2).

(1) Οἱ κκ. Michaud καὶ Poujoulat ἐν τῇ Correspondance d'Orient. Paris 1835 Τόμ. Γ'. 119. φρονοῦν, ὅτι ὁ νῦν ἱστάμενος πύργος τοῦ Χριστοῦ, (κοινῶς Γάλατα Κουλεσή) εἶναι ὁ πύργος τοῦ Γαλατᾶ τῶν ἀλλοδαπῶν σταυροφόρων, καὶ ἡμετέρων ἱστορικῶν.

(2) Ils se logerent ainsi la nuit devant la tour, et en la juiverie que l' on appelle l'Estenor, où il y avait une ville bien bonne et bien riche. V.H. 55. Estenor εἶναι τὸ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς στενόν, καὶ νῦν κατάστενον. Ἀπὸ τὴν παραλίαν ταύτην τοῦ Τοπ-χανὲ ἄρχεται ὁ Βόσπορος. — Ὁ Βενιαμὶν ἐκ Τουδέλλης λέγει. «L'endroit de leur demeure (δηλ. τῶν Ἑβραίων) se nomme Pera.» Voyages de Benjamin fils de Jonas. σελ. 14 ἐν τοῖς Voyage en Asie par Bergeron. à la Haye 1735. «τὸν μὲν εἰς τὴν περαίαν ἢ τοῖς Ἰουδαίοις εἰς ταφὴν ἀποτέτμηται ἄγουσι». N. Χων. 382.

(1) In turri siquidem sepe dicta, erant sarjanti Anglici, Pisani, Livoniani, Dachi (Dani)? ad eam protegendam constituti — Pisani. Geneciani, Daci, coll. Franc—Geneciani sunt ne Genuesi, Γενουῆται? Περὶ τούτου ἀμφιβάλλω. Tafel καὶ Thomas Α'. 306.

(2) Ὡς δ' οἱ μὲν ἐπίγειοι, οἱ δ' ἐνάλιοι τῷ φρουρίῳ ἐπέστησαν». N. Χων. 718. — Balduinus cum suis classem intrantes, . . . Constantinopolim, dirigit ante turrim quae Galathas dicitur quam ascendunt et capiunt, et Pyrely quot erat suburbium Constantinopolitanae urbis, ubi Judaei commorabantur combusserant. Tafel καὶ Thomas. Α'. 297. Pyrely εἶναι ἡ περαία, τὸ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Πέρα.

(3) Εἶτα καὶ αὐτῆς (δηλ τῆς ἁλύσεως) διαρραγείσης, εἶσω ξύμπας ὁ πολέμιος στόλος εἰσρύεται.» N. Χων. 719.

Οἱ σταυροφόροι λίαν πρωΐ, προσέβαλαν τὸν πύργον τοῦ Γαλατᾶ, φρουρούμενον ἀπὸ Βυζαντινοὺς καὶ ξένους ἐπικούρους (1). Τινὲς ἐκ τοῦ πύργου ἐξερχόμενοι, προσέβαλλαν τοὺς σταυροφόρους. Ἄλλοι δ' ἐκ τῶν ἐκεῖσε προσορμισμένων Βυζαντινῶν πλοίων, συνεβοήθουν τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ πολιορκουμένους· τούτων τινὲς, καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ πλοῖα ἐπνίγησαν, ἄλλοι δε ἐθανατώθησαν. Οἱ ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξελθόντες, καὶ ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους πληττόμενοι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κλείσωσι τὴν πύλην τοῦ φρουρίου, οἱ δὲ σταυροφόροι μετὰ φονικὴν πάλην πρὸ τῆς πύλης ἀθρόοι εἰσελθόντες, κατέσφαξαν τοὺς πλείστους καὶ ἐκυρίευσαν τὸν πύργον (2).

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ πύργου, καὶ τὴν διάρρηξιν τῆς ἁλύσεως, οἱ μὲν σταυροφόροι εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος, τὰ δὲ Βυζαντινὰ πλοῖα, καταδιωκόμενα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἐχθρικὰ, προσορμίσθησαν πρὸς τὴν ἀπέναντι παραλίαν, ὅπου οἱ ὁπλῖται καὶ οἱ ναῦται ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν πρὸς φρουρὰν τῆς κινδυνευούσης πόλεως (3). Τέσσαρας ἡμέρας διῆγαν ἐν Γαλατᾷ οἱ σταυροφόροι, συσκεπτόμενοι περὶ ἐφόδου καὶ ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως. Οἱ μὲν Βενετοὶ ἐπρότειναν τὴν διὰ θαλάσσης ἔφοδον, λέγοντες εἰς τοὺς Γάλλους, ὅτι διὰ πολεμικῶν μηχανῶν, καὶ κλιμάκων ἐπὶ τῶν πλοίων, ἠδύναντο νὰ εἰσπηδήσωσιν ἐντὸς τῶν παραλίων πύργων, καὶ κυριεύσωσιν ἀνέτως ἅπασαν τὴν πόλιν. Οἱ δὲ Γάλλοι, ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῇ ἐφόδῳ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, καὶ ὁμολογοῦντες τὴν αὐτῶν ἀπειρίαν εἰς ναυμαχίας καὶ ναυτικὰ μηχανήματα, ἐπρότειναν ἵνα προσβάλωσι

τὴν πόλιν ἐκ τῶν χερσαίων τειχῶν. Ταύτην τὴν σύμβασιν παρεδέχθησαν μετά τινα συζήτησιν οἱ ἐν Γαλατᾷ (1) ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν οἱ Γάλλοι ἱππεῖς μετὰ τῆς πεζῆς στρατιᾶς, ὁδεύοντες διὰ τοῦ Γαλατᾶ, τοῦ Κασὴμ πασᾶ, καὶ τοῦ σημερινοῦ ναυσάθμου, ἀφίχθησαν εἰς τὴν Περαίαν τοῦ Πικριδίου(2) τὸ νῦν Χάσκιοϊ, ἐνῶ συγχρόνως παρέπλεεν ἅπας ὁ στόλος ἵνα προφυλάττῃ τοὺς πορευομένους Γάλλους ἀπὸ τὰς ἐφόδους τῶν Βυζαντινῶν. Ἐλθόντες ἐδῶ ἀπέναντι τῶν ἀνακτόρων τῶν Βλαχερνῶν, εὑρῆκαν τὴν γέφυραν τὴν ὑπὸ πολλῶν Βυζαντινῶν ἀναφερομένην, κατὰ μέρος «κεκομμένην», ἵνα κωλύσῃ τὴν πέραν τοῦ λιμένος διάβασιν τῶν ἐχθρῶν (3). Ταύτην ἐπανώρθωσαν εἰς εἴκοσι τέσσαρας ὥρας καὶ τὴν ἐπιοῦσαν διέβησαν τὸν λιμένα καὶ ἐστρατοπέδευσαν ὑπὸ τ' ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν πλησίον τοῦ παλατίου τοῦ Βοεμώνδου. Ἐδῶθεν ἔρριπταν βέλη ἐντὸς τῶν ὑψηλῶν ἀνακτόρων διὰ τῶν θυρίδων καὶ τὰ τῶν Βυζαντινῶν ἔπιπταν ἐπὶ τῶν σκηνῶν τῶν σταυροφόρων (4).

Καθ' ὅλην τὴν διάβασιν ταύτην, οὐδεὶς Βυζαντινὸς στρατιώτης ἐφάνη. Ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ὧδευεν ὡπλισμένος, καὶ ἕτοιμος εἰς μάχην, διότι δὲν ἐπίστευεν ὅτ' οἱ Βυζαντινοί, ἔχοντες πολυάριθμον στρατὸν, καὶ τοιαῦτα ὀχυρώματα, ἤθελαν ἀφήσει εἴκοσι χιλιάδας μαχητῶν νὰ πορεύωνται ἀκωλύτως διὰ τῆς χώρας αὐτῶν.

Εἰς τὴν πλατεῖαν ταύτην, κειμένην ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ ὑψηλοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἐνώπιον τῶν ὀχυρῶν πύργων τοῦ Ἀνεμᾶ, καὶ τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν, ἐστρατοπέδευσαν οἱ Γάλλοι, περιχαράξαντες τὸ στρατόπεδον, ἵνα περιφυλάττωνται ἀπὸ τὰς ἐξόδους τῶν Βυζαντινῶν, γινομένας ἑξάκις καὶ ἑπτάκις τὴν ἡμέραν (1). Αἱ ἔξοδοι αὗται ἐγένοντο ἀπὸ τὰς πύλας τῆς Γυρολίμνης, τῆς Χαρσίας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως (2), καὶ τόσον πλησίον τῶν τειχῶν προσήρχοντο οἱ ἀντιμαχόμενοι Γάλλοι, ὥστε τινὰς αὐτῶν ἐτραυμάτιζαν μὲ λίθους οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν Βυζαντινοί.

Τοιουτοτρόπως παρῆλθαν δέκα ἡμέραι, καὶ οἱ Γάλλοι, ποτὲ μὲν προσβάλλοντες ποτὲ δὲ προσβαλλόμενοι, ἐταλαιπωροῦντο ἀπὸ τὸν κάματον καὶ τὴν πεῖναν, διότι οἱ Βυζαντινοὶ τῶν περιχώρων ἀπέστειλαν μακρὰν αὐτῶν τὰ ζῶα καὶ τὰς τροφάς των.

Τὰ ἔργα τῶν Γάλλων ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Βλαχερνῶν(3) ἐπόπτευε ὁ Βιλλαρδουΐνος, ἀποσιωπᾷ δὲ τὰ τῶν Βενετῶν, ἐργαζομένων ἐντὸς τῶν πλοίων, καὶ παρασκευαζόντων τὰς πολιορκητικὰς αὐτῶν μηχανάς.

Τῇ 17ῃ Ἰουλίου 1203, ὁ Βενετικὸς στόλος προσέβαλε τὰ τείχη, ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Πετρίου, μέχρι τῆς Βασιλικῆς πύλης (4). Τὰ πλοῖα, φέροντα πύργους ἀφλέκτους, ὑψηλοτέρους τῶν τειχῶν μετὰ μακρῶν κλιμάκων, προσωρμίσθησαν καθ' ὅλον τὸν μέσον τῶν δύο τούτων πυλῶν αἰγιαλόν. Ὁ γηραιὸς δοὺξ ἀπέβη εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ οἱ Βενετοὶ φλεγόμενοι ἀπὸ τὴν τόλμην αὐτοῦ, συναπέβησαν εἰς τὴν παραλίαν, ἐνῷ συγχρόνως ἅπαντα τὰ πλοῖα πλήρη μηχανῶν προσωρμίζοντο πλησίον τῶν τειχῶν. Οὕτως ἐκυρίευσαν εἰκοσιπέντε πύργους παραλίους, καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς Βυζαντινοὺς φρουρούς.

Ταύτην τὴν ἀπροσδόκητον κατάκτησιν τῶν εἰκοσιπέντε πύργων, ἀνήγγειλαν πάραυτα οἱ Βενετοὶ εἰς τοὺς Γάλλους, τοὺς προσβάλλοντας εἰς μάτην τὸ ἐνώπιον τῆς πύλης τῶν Βλαχερνῶν Λεόντειον τεῖχος, φρουρούμενον ἀπὸ πολλοὺς Ἄγγλους καὶ Δανούς (1). Ἔπεμψαν διὰ θαλάσσης καί τινας ἵππους, κυριευθέντας ἐντὸς τῆς Πόλεως. Οἱ Γάλλοι οἱ ἀναβάντες ἐπὶ τοῦ Λεοντείου τείχους, καὶ ἐκεῖθεν ἀποδιωχθέντες, μαθόντες τὴν νίκην ταύτην τῶν Βενετῶν, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ τείχη.

Ὁ Ἀλέξιος ἐπὶ λόφου ἱσάμενος καὶ βλέπων τοὺς Βενετοὺς εἰσερχομένους, ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν στρατὸν ἱκανὸν νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς εἰσελθόντας Βενετούς. Οὗτοι δὲ ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ κεχωρισμένοι ἀπὸ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐνέπρησαν τινὰς οἰκίας, καὶ πνέοντος βορείου ἀνέμου αἱ φλόγες καὶ ὁ καπνὸς ἀπεδίωξαν τὸν κατ' αὐτῶν ἐρχόμενον στρατόν (2). Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη πυρκαϊὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀναφλεχθεῖσα, κατὰ τοὺς δυσήνους τούτους χρόνους(3).

Μετὰ τὴν αἰσχρὰν φυγὴν τοῦ Ἀλεξίου, οἱ Βυζαντινοὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν (1), τὸν « ἔνδον τῶν ἀρχείων εἰργνύμενον (2) Ἰσαάκιον », ἀναγορεύσαντες αὐτὸν αὐτοκράτορα, ἔπεμψαν δὲ καὶ ἀγγέλους εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον, καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν σταυροφόρων, ἀναγγέλλοντες τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰσαακίου. Οἱ σταυροφόροι δὲ, ὑποπτευόμενοι τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀπέστειλαν ἐν τῇ πόλει κατασκόπους, ἐνῷ οἱ ἴδιοι περιέμεναν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Κοσμιδίου ὡπλισμένοι καὶ ἕτοιμοι εἰς μάχην. Τέλος ἔπεμψαν εἰς τὸν Ἰσαάκιον τέσσαρας πρέσβεις, δύω Γάλλους, τῶν ὁποίων εἷς ἦτον ὁ Βιλλαρδουΐνος, καὶ δύω Βενετοὺς, αἰτοῦντες τὸν βασιλεύοντα Ἰσαάκιον ἵνα ἐπικυρώσῃ τὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου προϋποσχεθέντα, ἄλλως δὲν θέλουν συγχωρήσει τὸν υἱὸν νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῇ πόλει.

Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Βιλλαρδουΐνου, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς. Οἱ πρέσβεις ἔφιπποι προσῆλθαν πρὸς τὴν πύλην, ἠνοίχθη ἡ πύλη, καὶ κατέβησαν ἀπὸ τῶν ἵππων (3). Πελεκηφόροι Ἄγγλοι καὶ Δανοὶ ἦσαν παρατεταγμένοι ἀπὸ τὴν πύλην μέχρι τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Πεζοὶ διέβησαν οἱ πρέσβεις μέχρι τοῦ ὑψηλοῦ παλατίου. Ἐκεῖ εὗρῆκαν τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον, λαμπρῶς κεκοσμημένον, καὶ πλησίον αὐτοῦ τὴν αὐτοκράτειραν σύζυγόν του, ὡραίαν κυρίαν. Τόσον πολυάριθμοι ἦσαν οἱ ἐπίσημοι Κύριοι καὶ Κυρίαι, ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ κινηθῇ. Ὅσοι τὴν προτεραίαν ἦσαν κατὰ τοῦ Ἰσαακίου, ἦσαν σήμερον μετ' αὐτοῦ. (4)

Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἅπαντες οἱ περὶ αὐτὸν μεγάλως ἐτίμησαν τοὺς πρέσβεις. Τέλος, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πρέσβεων, ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς συζύγου του, ὁ γραμματεὺς καὶ ὁ

---

(1) V. H. 56.

(2) Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ Β'. 10.—Κ]πολις Πατρ. 157.

(3) Et là il y a un fleuve qui se jette dans la mer, qu'on ne peut passer, sinon par un pont de pièrre. V. H. 56. «Ἔκτισε δὲ (ὁ Ἰουστινιανὸς) καὶ τὴν γέφυραν δι' ἧς δύναταί τις τὴν περαίαν ποιεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀντιπέραν εἰς τὴν πανευδαίμονα.» Χρον. Πασχ. Α'. 618. «Περὶ τὴν ἐκεῖ που γέφυραν καὶ τὸν λεγόμενον τρυπητὸν λίθον.» N. Χων. 719. «Περὶ τὸν λεγόμενον τρυπητὸν λίθον καὶ τὴν ἐκεῖσε περιαγομένην ἀψίδα». Ἰδ. 742. Διὰ τῆς γεφύρας ταύτης μετὰ δυσκολίας διέβαιναν ἐνωμένοι τρεῖς ἱππεῖς. «juncti lateribus». Tafel καὶ Thomas, Α'. 307. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη εἴδησις τοῦ πλάτους τῆς γεφύρας ταύτης. Κ] πολις. Σκαρ. Βυζ. Α'. 615.

(4) Et ponte et amne transmisso qui exercitum nostrum separabat à Graecis cuneis ordinatis ante portam diu stetimus regiae civitatis et palatii imperialis, quod Blacherna nuncupatur. Tafel καὶ Thomas. Α'. 332, 505. Εἰς ἕτερον ἔγγραφον μνημονεύεται καὶ πύργος πλησίον τῶν Βλαχερνῶν· totam aquam, que est ab ultima turri de Virgioti versus Wlacherneon.Ἰδ. Β'. 48. Ποῦ ἦτον ὁ πύργος οὗτος ἀγνοῶ. Τὸ γεώλοφον «ἀφ' οὗπερ ὁρατὰ μὲν τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα» (Νικ. Χων. 719,) καλεῖται σήμερον Βαϊρὰμ πασᾶ, καὶ ἐπιβλέπει τὴν θέσιν τῶν παλατίων τῶν Βλαχερνῶν καὶ τὴν ἐνορίαν Ἐγρὴ καπή. Οἱ πλεῖστοι πύργοι τῶν τειχῶν εἶχαν τὸ πάλαι ἰδίας ὀνομασίας.

(1) V. H. 57. 58.

(2) Σκηνάς τε οὖν ὀρθὰς ἐώρων οἱ ἐν τοῖς τείχεσι, καὶ μικροῦ διομιλεῖσθαι εἶχον τοῖς ἐν αὐταῖς περὶ τὴν Γυρολίμνην στρεφομένοις». N. Χων. 719. πρβλ. καὶ τὸν Buchon Recherches Τόμ. Α'. 487.

(3) Dévant un castel qui est au chief de Constentinoble devers tere, qui a à non (ὄνομα) Blaquerne, qui estoit uns des manoirs l'empereur; et la etoit il le plus. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 487.

(4) «Τὰ πλοῖα φέροντες κατέναντι τῶν Πετρίων». Νικ. Χων. 721. Πρὸς δυσμὰς τῶν Πετρίων ἦτο «τόπος ὃς Ἀποβάθρα βασιλέως ὠνόμασται». πιθανὸν αὐτη ἦτον ἐν τῇ βασιλικῇ πύλῃ, (τῇ νῦν Βαλὰτ καπουσού) Παλατίου Πύλη. Περὶ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Βασιλικῆς πύλης, ἐκτὸς τοῦ τείχους ἦτο τὸ 1400, ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Μ. καὶ Μ. Β'. 391. Τινὰ πλοῖα χάριν τῶν Γάλλων ἠγκυροβόλησαν περὶ τὸ Κοσμίδιον (Ἐγιοὺπ) Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 487.

(1) Et le mur étati bien garni d' Anglois et de Danois V. H. 60. Αἰσχυνόμεθα ἀναγινώσκοντες τὸ πλῆθος τῶν ξένων στρατιωτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Λέγει ὁ Βενιαμὶν ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὸν πρὸ τῶν συμβάντων τούτων, τ' ἀκόλουθα περὶ τῆς ἀτολμίας τῶν τότε Βυζαντινῶν. Ils prennent de toutes les nations qu'ils appellent barbares, des troupes à leur solde . . . les delices et l'oisiveté les ont rendu eux-mêmes éfeminez et incapables pour le combat, et il paroit en eux une certaine impuissance contractée dans la molesse qui les fait plus ressembler à des Femmes qu'à des Hommes. Voyage de Benjamin p. 13 ἐν τοῖς Voyages en Asie par Bergeron. à la Haye. Paris 1735.

(2) Ils mirent donc le feu entre eux et les Grecs. V. H. 62. Quant les Venitiens les virent venir il bouterent le feu entre eux et les Grecs, s'y ot si grande fumiere, que il ne povoient veoir les Venissiens. Tafel καὶ Thomas. Α'. 347. N. Χων. 724. Si bouterent le fu en la chité. Buchon. Recherches. Τόμ. Α'. 487.

(3) Πάντα γὰρ ὅσα ἐκ τοῦ τῶν Βλαχερνῶν Βουνοῦ πρὸς τὴν μονὴν διήκει τοῦ Εὐεργέτου, κατηθάλωτο καὶ ὑπερεμηκίσθη τὸ καλούμενον Δεύτερον ἡ τοῦ πυρὸς ἐρωή». N. Χων. 724. Συμφωνῶ μετὰ τοῦ Κ. Βυζαντίου, (Κ]πολις Α'. 141) λέγοντος, ὅτι τὴν θέσιν τῆς μονῆς τοῦ Εὐεργέτου κατέχει τὸ σημερινὸν Τέμενος τοῦ Σουλτὰν Σελήμ.

(1) Ὁ V. H. τὸ καλεῖ ὑψηλόν, au haut palais de Blaquerne. σελ. 65.—Tafel καὶ Thomas Α'. 348.

(2) N. Χων. 727.

(3) Τὴν Γυρολίμνην, τὴν πύλην τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ἐδῶθεν πρὸς τὸ παλάτιον ἡ ἄνοδος μεθ' ἵππου εἶναι δύσκολος· πιθανὸν δὲν συνεχωρεῖτο εἰς ἄνδρας ἐφίππους νὰ διέρχωνται αὐτήν.

(4) Ταῦτα διηγεῖται ὁ Βιλλαρδουΐνος.

διερμηνευτὴς, μετὰ τῶν πρέσβεων, εἰσῆλθαν εἰς ἑτέραν αἴθουσαν. Ἐδῶ οἱ πρέσβεις ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Ἰσαάκιον, ὅτι οἱ σταυροφόροι, ἀγωνισθέντες μέχρι τοῦδε χάριν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου, λέγουν, ὅτι οὗτος δὲν εἰσέρχεται ἐν τῇ πόλει, ἂν πρότερον δὲν ἐπικυρώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὰς πρὸ πολλοῦ γενομένας συμβάσεις τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μετὰ τῶν σταυροφόρων (1). Τότε ὁ Ἰσαάκιος, εἴτ' ἀγνοῶν τὰς συμβάσεις ταύτας, εἴτε προσποιούμενος ἄγνοιαν λέγει, τίνες εἶναι αὗται αἱ συμβάσεις;

« Πρωτίστη, λέγει ὁ πρέσβυς, νὰ ὑποτάξῃ τὸ κράτος τῆς Ῥωμανίας εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἀπεχωρίσθη· ἔπειτα νὰ δωρήσῃ διακοσίας χιλιάδας μαρκῶν ἀργυρῶν εἰς τὸν στρατὸν, καὶ τροφὰς δι' ἓν ἔτος εἰς μικροὺς τε καὶ μεγάλους. Νὰ ἀποστείλῃ δέκα χιλιάδας πεζῶν καὶ ἱππέων δι' ἰδίων πλοίων, καὶ ἰδίαις δαπάναις εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ διατηρῇ αὐτοὺς δι' ἓν ἔτος. Πρὸς τούτοις εἰς τὴν πέραν γῆν (2), νὰ διατηρῇ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ, ἰδίαις δαπάναις, πεντακοσίους ἱππεῖς πρὸς φύλαξιν τῆς γῆς (3). Τοιαύτην σύμβασιν μᾶς ἔκαμεν ὁ ὑμέτερος υἱὸς, ταύτην ἐπεκύρωσε δι' ὅρκου, διὰ χρυσοβούλλων, καὶ διὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Γερμανίας, τοῦ συζευχθέντος τὴν ὑμετέραν θυγατέρα. Ταύτην τὴν σύμβασιν ποθοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπικυρώσητε ».

« Σκληρὰ εἶναι ἡ σύμβασις αὕτη, λέγει ὁ Ἰσαάκιος· δὲν βλέπω τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ τὴν ἐκπληρώσωμεν. Μεγάλως εὐηργετήσατε ἐμὲ, καὶ αὐτὸν, καὶ ἅπαν τὸ κράτος ἂν σᾶς ἐχαρίζετο, πάλιν ἠθέλαμεν σᾶς εὐγνωμονεῖ».

Μετὰ πολύωρον συζήτησιν, ὁ Ἰσαάκιος παρόντων τῶν πρέσβεων ἐπεκύρωσε δι' ὅρκου καὶ χρυσοβούλλου τὰς συμβάσεις ταύτας. Τὸ χρυσόβουλλον παρεδόθη εἰς τοὺς πρέσβεις, ἀνενοχλήτως ἐκ τοῦ παλατίου διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἀναχωρήσαντας (4).

Τὴν ἐπαύριον ὁ νέος Ἀλέξιος, παρακολουθούμενος ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἡγεμόνας, ἀνέβη εἰς τ' ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν, καὶ συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (1).

Οἱ Βυζαντινοὶ, ταπεινωθέντες ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους, καὶ μαθόντες τὴν αἰσχρὰν σύμβασιν τῶν δύω αὐτοκρατόρων, ὠργίσθησαν κατὰ πάντων τῶν Λατίνων. Οὗτοι δὲ, στρατοπεδεύσαντες ἅπαντες κατέναντι τῶν χερσαίων τειχῶν, συνεχῶς ἐπεσκέπτοντο τοὺς ἐν Βλαχέρναις βασιλεῖς, προσαγορευόμενοι εὐεργέται καὶ σωτῆρες (2). Οἱ δύο αὐτοκράτορες, γινώσκοντες κάλλιον τῶν ξένων Λατίνων τὴν κατ' αὐτῶν ἔχθραν τῶν Βυζαντινῶν, αἰτιωμένων αὐτοὺς ὡς αἰτίους τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἔθνους, παρεκάλεσαν τοὺς σταυροφόρους νὰ μὴ μένωσιν ὑπὸ τὰ τείχη πλησίον τῶν Κ/πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ μετοικήσωσι πέραν εἰς Γαλατᾶν, ἐπὶ τῆς βορεινῆς αὐτοῦ παραλίας (3). Οἱ Βυζαντινοὶ διετάχθησαν νὰ μὴ διέρχωνται τὸν λιμένα. Συνεχωρεῖτο δε εἴς τινας τῶν ἡγεμόνων σταυροφόρων νὰ ἐπισκέπτωνται τ' ἀνάκτορα, καὶ τὰς ὑψιτενεῖς ἐκκλησίας. Σφόδρα ἐξέπληττε τοὺς θεομανεῖς σταυροφόρους τὸ πλῆθος τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἁγίων λειψάνων. Διά τινα καιρὸν, οἱ ἀγοραῖοι καὶ φιλοκερδεῖς κάπηλοι, λάθρα τῶν ἀρχῶν συνεμπορεύοντο μετὰ τῶν Λατίνων ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ. Οἱ Βυζαντινοὶ, ἐκδικούμενοι τοὺς Λατίνους, ἐπέπεσαν ἐπὶ τῶν συνοικιῶν τῶν Πισαίων καὶ Ἀμαλφηνῶν πρὸ πολλοῦ μετ' αὐτῶν συμβιούντων, καὶ κατερήμωσαν τὰς οἰκίας αὐτῶν. Πολλοὶ τούτων, φίλοι μέχρι τοῦ δε, δυσχεραίνοντες ἀπῆλθαν εἰς τὸν ἀντίπεραν Γαλατᾶν, ὅπου συνεστκήνωσαν μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων σταυροφόρων (4).

---

(1) Οἱ δὲ . . . καὶ τοῦ Ἰσαακίου δὲ υἱὸν οὐ πρότερον αἰτησαμένου τοῦ πατρὸς ἐκπεπόμφασιν, εἰ μή γε καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσαάκιος ἐς πέρας ἀγαγέσθαι συνέθετο ὅσα ὑπέσχετο σφίσιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος». N. Χων. 728.

(2) Τὴν Παλαιστίνην καὶ Συρίαν.

(3) Πρὸς τούτοις ὁ Ἀλέξιος ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ τριάκοντα χιλιάδας μαρκῶν ἀργυρῶν διὰ τὰς ἀπωλείας αὐτῶν ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτορος. Tafel καὶ Thomas A. 289. Ταῦτα δὲν ἀναφέρει ὁ V. H.

(4) Οἱ πρέσβεις δὲν ἐτόλμων τοιαῦτας συμβάσεις ν' ἀναγγείλωσιν ἐν τῷ μέσῳ τοσούτου πλήθους Βυζαντινῶν. Παράδοξον εἶναι ὅτι τὸ χρυσόβουλλον ἐγράφη καὶ ἐσφραγίσθη αὐθωρεὶ παρόντων τῶν πρέσβεων. Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο οὐδέποτε ἐδημοσιεύθη.

(1) Tafel καὶ Thomas A'. 350.

(2) Πρβλ. τὰ ὅσα περὶ τῆς τρυφῆς καὶ σπατάλης τῶν Λατίνων γράφει ὁ Νικήτας. σελ 731.

(3) Ταῦτα σαφέστατα ἱστορεῖ, τὸ περὶ τῆς ἁλώσεως χειρόγραφον, ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Buchon. Τόμ. Α'. 486. Λέγει ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τοὺς σταυροφόρους νικητὰς — Il m'est avis . . . pour che que meslée ne levast entre nous et vous, que vous alissiez herbergier en Pere, à la tour de Galatas où li Juifs manoient devant qu' il fussent ars. Ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους μανθάνομεν, ὅτι ἅπασαν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατᾶ παραλίαν, κατῴκουν Ἑβραῖοι.

(4) N. Χων. 370. Οὐδὲν περὶ τῶν Γενουηνσίων λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος· προσθέτει ὅτι ὁ Ἰσαάκιος «καταλάσσει τοὺς ἐκ τῆς Πίσσης τοῖς Βενετίκοις καθ' ἡμῶν καὶ τοῦτο ἀσυντηρήτως ἐπιτεχνώμενος». Φρονῶ ὅτι τοὺς μὴ συνεκστρατεύσαντας Πισαίους ἐκακοποίησαν οἱ Βενετοί.

Ὁ Ἀλέξιος ἐστέφθη κατὰ τὴν βασιλικὴν τάξιν τῶν Βυζαντινῶν, τῇ 1ῃ Αὐγούστου 1203.

Ὁ Ἀλέξιος ἐπεσκέπτετο συχνὰ τοὺς ἐν Γαλατᾷ σταυροφόρους. Ἡμέραν τινὰ, λέγει εἰς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας καὶ τοὺς Γάλλους ἡγεμόνας, «πολλοί μὲ δεικνύουν φανερὰ ὅτι δὲν μ' ἀγαπῶσι, καὶ πλήττονται ὅτι διὰ τῆς ὑμετέρας ἀρωγῆς ἀνέκτησα τὴν κληρονομίαν μου (1). Ἂν μετ' ὀλίγον ἀναχωρήσητε, κατὰ τὴν ὑμετέραν σύμβασιν, δὲν δύναμαι ν' ἀποτίσω τὰ χρέη μου. Ἂν ἀναχωρήσητε, οἱ Γραικοὶ οἱ μισοῦντές με, θέλουν μοῦ ἀφαιρέσει τὴν χώραν, καὶ μὲ θανατώσει. Μείνετε μέχρι τοῦ προσεχοῦς Μαρτίου. Ἀποτίνω τὰς δαπάνας τοῦ στόλου, καὶ τότε διὰ τῶν εἰσπραττομένων χρημάτων θέλω ἀποτίσει ὅλα τὰ χρέη μου, καὶ πέμψει μεθ' ὑμῶν καὶ ἴδιά μου πλοῖα (2).

Ταύτας τὰς νέας προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου παρεδέχθησαν μετά τινα συζήτησιν οἱ σταυροφόροι, κυρίως δὲ οἱ Βενετοί. Οἱ Γάλλοι ἐπεθύμουν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς Συρίαν καὶ Αἴγυπτον, πεπεισμένοι ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ ἔργον, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἦλθαν εἰς Κ/πολιν. Εἰς τὰς νέας ταύτας προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου, οὐδόλως μνημονεύεται ἡ εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ σαφὴς ὁμολογία τοῦ Αλεξίου πρὸς τοὺς σταυροφόρους, τεκμαίρει τὴν ἔχθραν τῶν Βυζαντινῶν, οὐχὶ μόνον κατὰ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν δύο αὐτοκρατόρων, βασιλευόντων σήμερον, ἐλέῳ τῶν Λατίνων. Ἡ ἡσυχία ὅμως τοῦ Βυζαντίου δὲν διεταράχθη, ἐνόσῳ ἔβλεπαν οἱ Κ/πολῖται τοσαῦτα πολεμικὰ πλοῖα καὶ τοσοῦτον ξένον στρατὸν ἐν Γαλατᾷ (3). Διαρκούσης τῆς εἰρήνης, ὁ Ἀλέξιος μετὰ πολλῶν σταυροφόρων ἐξῆλθε τῆς πόλεως, ἵνα ὑποτάξῃ τὴν Ῥωμανίαν, ἥτις καὶ ὑπετάχθη ἐκτὸς τῆς χώρας τοῦ Ἰωάννου, βασιλέως τῆς Βλαχίας καὶ Βουλγαρίας (1).

Καθ' ὅλον τὸ ἔτος τοῦτο, δὲν ἀναφέρονται οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐνοικοῦντες Γενουήνσιοι, πιθανὸν δὲν ἠνοχλήθησαν ἀπὸ τοὺς Γραικούς, διότι δὲν συνεξεστράτευσαν μετὰ τῶν σταυροφόρων, τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Βενετῶν. Ἅπαντες δὲ οἱ Λατῖνοι, καὶ ἦσαν κατὰ τὸν Βιλλαρδουῖνον πολυπληθέστατοι (2), κατῴκουν τὰς αὐτὰς συνοικίας μέχρι τῆς 19ης Αὐγούστου.

Ἔρις ἀνεφύη μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ τῶν Λατίνων τούτων, καὶ μετ' ὀλίγον πυρκαϊὰ ἀνήφθη, ἥτις διὰ δύο ὁλόκληρα ἡμερονύκτια ἀπετέφρωσε πλεῖστα μέρη τῆς πόλεως (3). Οἱ ἐν Γαλατᾷ οἰκοῦντες σταυροφόροι μετὰ λύπης ἐθεώρουν τόσας ἐκκλησίας, καὶ τόσα παλάτια καταφλεγόμενα, καὶ τόσας ἐμπορικὰς ῥύμας, μετὰ τῶν ἐμπορευμάτων ἀφανιζομένας. Οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐμπορευόμενοι Γενουήνσιοι, Πισαῖοι Ἀμαλφηνοὶ καὶ Βενετοί, παραλαβόντες γυναῖκας καὶ τέκνα, καὶ ὅσην περιουσίαν ἠδύναντο νὰ σώσωσιν, ἐπέβησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀκάτια, καὶ διῆλθαν εἰς τὸν Γαλατᾶν. Ἔκτοτε ἔμειναν ἐκεῖσε καὶ ἔπαυσαν αἱ πολλαὶ διενέξεις Γραικῶν καὶ Λατίνων (4).

λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος· προσθέτει ὅτι ὁ Ἰσαάκιος «καταλάσσει τοὺς ἐκ τῆς Πίσσης τοῖς Βενετίκοις καθ' ἡμῶν καὶ τοῦτο ἀσυντηρήτως ἐπιτεχνώμενος». Φρονῶ ὅτι τοὺς μὴ συνεκστρατεύσαντας Πισαίους ἐκακοποίησαν οἱ Βενετοί.

(1) V. H. 70—«Car mout ont les Grieux grant despit de ce que j'ay recouvré mon heritage par vostre force.—Tafel καὶ Thomas. A'. 349.

(2) Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς τὸν Πάπαν (1204) φαίνεται ὅτι τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν ἐγγυήθη εἰς τοὺς Λατίνους. « Marculfum (Μούρτζουφλον) nomine . . . mittit ad exercitum nostrum, qui Blakernae palatium nobis sub Imperatoris et suo juramento promittit in obsidium donec nobis cuncta promissa reddantur. Tafel καὶ Thomas. A'. 503. Ταύτην τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἀλεξίου ἐδήλωσεν εἰς τοὺς Βυζαντίους ὁ πονηρὸς Μούρτζουφλος.

(3) Πάντων ὑποφευγόντων αὐτοὺς (δηλ. τοὺς Ἰταλοὺς) ὡς ἀπό τινος θειλάτου ἐλαυνομένων πληγῆς. Γ. Ἀκροπολ. 10.

(4) Johannis . . . roi de Blaquie et de Bogrie. V. H. 74. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, Βλαχία ἐκαλεῖτο ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἤπειρος—« Ἦτον αὐθέντης τῆς Βλαχίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος». Buchon. Recherches. Τόμ. Β'. σελ. 39. στίχ. 4031.

(2) Une mêlée commença entre les Grecs et les Latins qui étaients habitants de Constantinople: et il y en avait beaucoup — V. H. 74.— et il n'étaient pas peu, car ils étaient bien quinze mille tant petits que grands. Ἰδ. 75. — Les Latins qui demouroient en la ville, dont il y avait grant plenté. Talel καὶ Thomas. A'. 350.

(3) Περὶ τῆς πυρκαΐᾶς ταύτης λέγει ὁ Βιλλαρδουΐνος. «et je ne sais quelles gens, par mèchanceté, mirent le feu en la ville, et ce feu fut si grand et si horrible, que nul homme ne le put éteindre ni apaiser. 74.

(4) Γεωργ. ὁ Ἀκροπ. σελ. 8. λέγει ὅτι οἱ ἐν Κ/πόλει ἐγκατοικοῦντες Λατῖνοι ἀπεδιώχθησαν πρὸ τῆς πυρκαΐᾶς ταύτης. Προτιμῶ τὰ γραφόμενα τοῦ Χωνιάτου. Περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν λέγει ὁ Ἀκροπολίτης. «οἱ δὲ αὐτόμολοι πρὸς τοὺς πολεμίους χωροῦσι χιλιοστύες πολλαί» . . . «πλῆθος πολὺ ὄντες καὶ

Τὴν πυρκαϊὰν ταύτην ἱστόρησαν δύω αὐτόπται, ὁ Βιλλαρδουΐνος καὶ ὁ Νικήτας. Κατὰ τὸν Βιλλαρδουΐνον ἐπεκτάνθη μέχρι τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, καὶ τοσαύτη ἦτον ἡ ὁρμὴ αὐτῆς, ὥστε πάμπολλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔγειναν παραναλώματα τοῦ πυρός.

Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, ἡ ὀλεθριωτέρα τῶν ὅσων ἄλλων ὑπέστη ἡ Κ/πολις (1), κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα, εἶν' ἀξία μελέτης, διότι σαφηνίζει ἀγνώστους τινὰς θέσεις τῆς πόλεως. Ὁ Νικήτας διηγεῖται μετὰ πολλῆς σαφηνείας, τοὺς αἰτίους τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης. Γάλλοι σταυροφόροι (2), μετά τινων Πισαίων καὶ Βενετῶν, ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ τεμένους τῶν ἐν Βυζαντίῳ Σαρακηνῶν, δι' αἰτίας εἰς ἡμᾶς ἀγνώστους, ἢ μᾶλλον διὰ τὴν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν τότε ἔχθραν τῶν σταυροφόρων. Τοὺς λῃστευομένους Σαρακηνοὺς ἐπεβοήθουν οἱ συρρεύσαντες Βυζαντινοί. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Νικήτα, προφανὲς εἶναι, ὅτι οἱ πέραν ἐν Γαλατᾷ σκηνοῦντες Γάλλοι, διαπεράσαντες τὸν λιμένα « δι' ἁλιάδων», συμπαρέλαβαν βοηθοὺς τοὺς ἐκεῖ πλησίον συνοικοῦντας Πισαίους καὶ Βενετούς. Οἱ ξένοι, ἰδόντες τὴν ἀντίστασιν τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς βοηθοῦντας αὐτοὺς (3) διὰ τὸ πρὸς τοὺς Λατίνους ἔχθος, κατέφυγαν εἰς τὸ σύνηθες στρατήγημά των, καὶ ἔβαλαν πῦρ ἐκ δευτέρου εἰς τὰς οἰκίας (4). Διὰ τριάκοντα ἓξ ὥρας κατεκαίετο ἡ πόλις, καὶ κατὰ τὴν Νικήταν «ἐνδόντων πάντων, καὶ δίκην θρυαλλίδων κατεργασθέντων» (1).

Ἤρχισε τὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ τεμένους τῶν Σαρακηνῶν, κειμένου (2) κατὰ τὸ πρὸς θάλασσαν ἐπικλινὲς βόρειον μέρος τῆς πόλεως, καὶ τῷ τεμένει ἐγγίζον, ὃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἵδρυται» (3). Τὸ πῦρ ἐπεκτάνθη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ λιμένος μέχρι τοῦ περάματος (4). Κατέφλεξε τοὺς καλουμένους ἐμβόλους τοῦ Δομνίνου (5), τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἱπποδρόμου, μέχρι τοῦ λιμένος τῶν Σοφιῶν. Κατὰ τὸν Νικήταν, ἡ πόλις ἀπὸ τὴν παραλίαν τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοῦ Περάματος, μέχρι τῆς σιδηρᾶς πύλης καὶ τῶν Σοφιῶν ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Νικήτα, μανθάνομεν ὅτι ἐν Βυζαντίῳ τότε ὑπῆρχε τέμενος Μωαμεθανικόν (6) ἐπὶ τῆς θαλάσσης, πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως. Εἰκάζω λοιπὸν ὅτι ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς συνοικίας τῶν Γενουηνσίων, διότι ἀπὸ τὰς ἀποβάθρας τῶν ἐμπόρων τούτων, μέχρι τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, πρὸς δυσμάς, ὅλη ἡ παραλία κατείχετο ἀπὸ ἐμπόρους ἄλλους. Πρὸς τούτοις οἱ γείτονες τῶν

εἰδήμονες τῶν πραγμάτων». Πρβλ. καὶ Thomas καὶ Tafel. Γ'. 461.

(1) «Ὁ ἐμπρησμὸς . . . ὁ τότε συμβὰς, ἐνιαύσματα βραχέα τοὺς πάντας ἀπέδειξε». N. Χων. 732.

(2) Τινὲς τῶν Φραγγίσκων (οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ πάλαι Φλαμίονες κικλησκόμενοι)» N. Χων. 730. «Τῆς γὰρ ἡμετέρας βασιλείας ἄρτι διαπεττευθείσης εἰς τοὺς Φραγγίσκους, ὁμοίως καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης κληρωθείσης τοῖς Βενετίκοις». Ἰδ. 854. Εἰς τὰ Λατινικὰ ἔγγραφα καλοῦνται οἱ Γάλλοι ποτέ μεν Franci. Tafel καὶ Thomas. Α'. 533, 538. inter Francos et Venetos· ποτὲ δὲ Francigenae—«inter Venetos et Francigenas». Ἰδ. Α'. 530, 572. Β'. 49. Ἐν Ῥαιδεστῷ ὑπῆρχεν ὁδὸς καλουμένη τῶν φράγκων.—quae posita in Rodisto juxta locum qui dicitur Fontega in ruga Francigenorum, foras muros civitatis. Ἰδ. Α'. 137. Ἀπὸ τοῦ 1149, πολλοὶ Βενετοὶ κατῴκουν τὴν Ῥαιδεστόν, ἔχοντες καὶ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἰδ. Α'. 107.

(3) «Ἐπιβοηθοῦσι δὲ καὶ Ῥωμαῖοι, παρὰ τῆς τοῦ κακοῦ φήμης, ἐκεῖσε συνηλισμένοι». N. Χων. 731.

(4) Ἀτυχῶς τὰ αὐτὰ ἔπραξε καὶ Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος. «Τῇ ὑστεραίᾳ πῦρ τε ὑφεῖναι κατὰ τῶν οἰκιῶν κελεύει». N. Γρηγ.. Α'. 85, 88.

(1) Et il dura deux jours et deux nuits. V. H. 75,—«Τὸ πῦρ μεταρσιωθὲν ὑπὲρ ἔννοιαν τὴν νύκτα ὅλην ἐκείνην καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν καὶ τὴν ταύτης διάδοχον ἐσπέραν τὸ πᾶν ἀπενέμετο». N. Χων. 733.

(2) N. Χων. 733. Κ. Πορφυρ. Γ'. 101. τὸ τέμενος τοῦτο «ἐν τῷ Βασιλικῷ Πραιτωρείῳ» ἐκτίσθη δι' αἰτήσεως τοῦ Μέσαλμα ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῆς πόλεως ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. 739. Σ. Ε.

(3) Παρὰ τοῖς κ. κ. Tafel καὶ Thomas. Γ'. 6. ἀναφέρεται ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀλλὰ λίαν ἀσαφῶς.

(4) Κατὰ δ' ἐσπέραν ἐς τὸ λεγόμενον Πέραμα ἐξεμηκίσθη. N. Χων. 733.

(5) Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ. Α'. 401. 402. Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Νικήτα φρονῶ, ὅτι οἱ ἔμβολοι οὗτοι ἦσαν πρὸς δυσμὰς τοῦ ἱπποδρόμου, πλησίον τοῦ νῦν καλουμένου Μεχμὲτ πασᾶ τζαμητή.

(6) Τῷ τῶν ἐξ Ἄγαρ συναγωγίῳ ἐνεσπίπτουσιν ὃ φησιν Μιτάτον ἡ δημώδης διάλεκτος». N. Χων. 731. Τινὲς παράγουν τὴν λέξιν μιτάτον ἐκ τοῦ τουρκικοῦ μεστζιὴδ, ναΐσκος, εὐκτήριον. Σαφηνίζεται ἀπὸ τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου ἐκδοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1319 χάριν τῶν Ἰωαννίνων. «Ὡσαύτως οὐδὲ μιτάτον γένηται εἰς τὰ εἰρημένα κτήματα αὐτῶν οὐδὲ ζημία.» κτλ. ἐν σημ. Μιτάτον, κατάλυμα διαβατικοῦ στρατιώτου.» Χρον. τῆς Ἠπείρου, ὑπὸ Π. Α. Π. ἐν Ἀθήναις 1856. τόμ. Β'. 303. Μεσ. Βιβλιοθήκη Σάθα. Τόμ. Α'. 64. Ἐν σελ. 231, 236 γράφεται «μητάτον». C. Christ. Γ'. 75.

Σαρακηνῶν Γενουήνσιοι, δὲν φαίνεται νὰ ἠνόχλησαν αὐτούς, οὐδ' ἀναφέρονται εἰς τὰς διαμάχας ταύτας. Φρονῶ λοιπὸν, ὅτι πρὸς ἀνατολὰς τῶν Γενουηνσίων ἡ τῆς ἀνατολικωτέρας ἀποβάθρας τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου, ἐπεκτείνετο πρὸς τὰ πρόσω ἡ συνοικία τῶν Σαρακηνῶν, διότι ἐκεῖθεν ἀρχίσαν τὸ πῦρ, ἀνέβη διὰ τῆς πνοῆς βορείου ἀνέμου (1), μέχρι τοῦ Μιλίου ὄπισθεν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη κατέφλεξε πάσας τὰς συνοικίας τῶν ἐν Βυζαντίῳ συνοικισθέντων Λατίνων, ἐκτὸς τῆς τῶν Βενετῶν. Ἔλαβαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ὅ,τι ἠδύναντο νὰ σώσωσι καὶ μετέβησαν εἰς τὸν Γαλατᾶν. Ἔμειναν οὕτως, μέχρι τῆς ἁλώσεως κεχωρισμένοι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι.

Οἱ Λατῖνοι, οἱ μέχρι τοῦδε συγκατοικοῦντες καὶ ἐμπορευόμενοι ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, διέβησαν εἰς τὸν πέραν Γαλατᾶν, οὐχὶ διότι δὲν ἐνεπιστεύοντο τοὺς Βυζαντινοὺς(2), ἀλλὰ διότι ἀπετεφρώθησαν αἱ κατοικίαι αὐτῶν. Τὸ πῦρ ἐκτανθὲν μέχρι τοῦ περάματος, ἔσω καὶ ἔξω τοῦ παραλίου τείχους, ἀπετέφρωσε τὰς ξυλίνας οἰκίας τῶν πλείστων Ἰταλῶν. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ οἱ ἔμβολοι, κτίρια λίθινα ἄφλεκτα, πιθανώτατα ἐσώθησαν. Βέβαιον εἶναι ὅτι μετ' ὀλίγον νέα οἰκήματα ἀνηγέρθησαν, αἱ ἀποβάθραι καὶ οἱ ἔμβολοι ἐπεσκευάσθησαν, καὶ οἱ Ἰταλοί, μετὰ τὴν ἅλωσιν ἢ μικρὸν μετέπειτα, μνημονεύονται ὡς κατοικοῦντες τὰς προτέρας αὐτῶν συνοικίας.

Καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, οἱ σταυροφόροι, ἐσκηνωμένοι εἰς τὰ περίχωρα τῆς Κων]πόλεως, ἀπήτουν ἀπὸ τὸν Ἀλέξιον χρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτίσῃ. Ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου, μετὰ βδελυγμίας ἔβλεπεν ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς, περιαυμένους εἰς τὰς σκηνὰς τῶν ἐν Γαλατᾷ Λατίνων, καὶ ἐκεῖσε μετ' αὐτῶν διημερεύοντας καὶ συγκραιπαλῶντας. (3) Ἕνεκα τούτου καὶ τῆς ψιθυριζομένης ὑποταγῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Πάπαν, ἔγειναν ἀμφότεροι θύματα τοῦ φαύλου Ἀλεξίου Δούκα Μουρτζούφλου. Μέχρι τοῦ Ἀπριλίου οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ πρὸς ἀλλήλους ἀντεμάχοντο (4).

---

(1) «Ὑπ' ἀνέμου βορρᾶ ἐλαυνόμενον» N. Χων. 732. πρβλ. καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ Jules Labarte, περὶ τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης 102.

(2) Tous les Latins . . . n'y osèrent plus demeurer. V. H. 75.

(3) N. Χων. 736.

(4) Graecorum sustinentes molestias et infestationes assiduas . . . . et diuturna tella inferentium». Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ γηραιοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας πρὸς τὸν Πάπαν τὸ 1205. Tafel καὶ Thomas. Α'. 521.

(1) Ὁ V. H. 86. οὐδέποτε ἀναφέρει ἕτερα παλάτια.—et celui seroit Empereur et aroit le quart de quanques et conquerroient dedens la cité et dehors, et aroit le palais de Boukelyon et celui de Blakierne, et le remanant seroit parti. Tafel καὶ Thomas. Α'. 354.

(2) Ὁ δοὺξ τῆς Βενετίας διὰ πολλὰ μετέπειτα ἔτη ὑπεγράφετο Imperii quarte partis et dimidie dominator. Tafel καὶ Thomas. Α'. 559. Γ'. 123. Γεωργ. Ἀκροπ. 15.

(3) Turribus autem supereriguntur ligneae turres altissimae stationum sex. ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς τὸν Πάπαν. Tafel καὶ Thomas Α'. 504.

(4) «Ὡς δ' ἐπέφωσκεν ἡ ἐννάτη τοῦ Ἀπριλίου μηνός.» N. Χων. 752 «ἥρος μὲν οὖν ἐνειστήκει καιρός.» N. Γρηγ. Α'. 14.

(5) N. Χων. 752, 755, ἡ μονὴ αὕτη εἶναι τέμενος σήμερον ὀθωμανικόν, καλούμενον Ἐσκὶ Ἰμαρὲτ τζαμισί. Κ]πολις Σκαρλ. Βυζαν. Α'. 558. L'empereur Murzuphle était venu camper devant la ligne d'assaut. V. H. 89. Imperator qui non procul a muris in tentoriis stabat armatus . . . statim tentoria dereliquit et fugit. Tafel καὶ Thomas Α'. 507.

τὸν στρατόν του. Τὴν ἐπιοῦσαν Δευτέραν, 12ην Ἀπριλίου, ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ ὁ Μούρτζουφλος τὰ πάντα παραιτῶν, δρομαῖος κατέφυγε εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Πολλοὶ ἐπίσημοι Βυζαντινοὶ διέφυγαν διὰ τῶν πολλῶν χερσαίων πυλῶν· ὁ δὲ λαὸς κατεγίνετο, κρύπτων τὰς οὐσίας του, χάριν τῶν ἐπιζώντων, καὶ σωζόμενος ὅπως ἠδύνατο (1).

Ἱστόρησα ἐν συντομίᾳ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κων/πόλεως, τὴν ὁποίαν περιγράφουν ὁ Νικήτας καὶ Βιλλαρδουΐνος. Ὁ μὲν Νικήτας ἱστορεῖ τὰ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ τὰς μετέπειτα ταλαιπωρίας αὐτῶν· ἐλέγχει μετὰ πολλῆς παρρησίας τῶν βασιλέων τὴν ἀδράνειαν καὶ τοῦ στρατοῦ τὴν δειλίαν· ὁ δὲ Βιλλαρδουΐνος, σύμβουλος τῶν σταυροφόρων, ἀφηγεῖται τὰ συμβούλια καὶ ἔργα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, τὰ πλεῖστα ἄγνωστα εἰς τὸν Νικήταν.

Ταύτην τὴν σύντομον ἀφήγησιν τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀναφέρω, διότι στενῶς συνδέεται μεθ' ὅλης τῆς ἀκολούθου ἱστορίας τῶν Λατίνων ἐν Κ)πόλει καὶ τοῦ ἡμετέρου μεσαιωνικοῦ βίου. Τὸ κράτος τὸ Βυζαντινὸν τοσοῦτον ἐκλονίσθη, καὶ τοσοῦτον ἐδειλίασαν οἱ Βυζαντινοὶ ἐκ τῆς πολιορκίας ταύτης καὶ τῆς δυνάμεως τῶν Λατίνων, 2) ὥστε ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἄρχεται προφανῶς ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχθροὶ ἕτεροι, καταπληκτικώτεροι τούτων, ἀπέσβεσαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ)πόλεως, ἐξελέχθη Αὐτοκράτωρ ὁ Βαλδουΐνος τῆς Φλάνδρας, καὶ ἐστέφθη τὴν 16 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, κατὰ τὴν βασίλειον τάξιν τῶν Βυζαντινῶν, ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. (3) Κατῴκησε τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἐρρῖκον παρεχώρησε τὸ ὑψηλὸν ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν (1).

Τὴν διανομὴν τοῦ κράτους ἰσόρησαν οἵτε ἡμέτεροι καὶ οἱ ξένοι (2) Τὰς μεσογείους πόλεις παρέλαβαν οἱ Γάλλοι, ἐνῷ οἱ Βενετοὶ προὐτίμησαν τὰς παραλίους καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ προφυλάττωσι διὰ τῶν πλοίων των καὶ μετ' αὐτῶν ἐπικερδῶς νὰ συνεμπορεύωνται

Δύω ἔθνη ἀντίζηλα κατέκτησαν τὸ Βυζαντινὸν κράτος· οἱ μὲν Γάλλοι, ἀποροῦντες χρημάτων καὶ κατὰ τῶν Γραικῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίας ἀντιμαχόμενοι, ὑπέφεραν μυρίας δυστυχίας, ἐνῷ οἱ Βενετοὶ συνεκόμιζαν πάντα τὰ ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Θράκης ἐμπορεύματα (3).

Μόνη παρηγορία τῶν ὑποτελῶν Βυζαντινῶν ἦτον ἡ ἐν Νικαίᾳ διασωθεῖσα Βασιλεία αὐτῶν, ὅπου ἐτελοῦντο ἅπασαι αἱ βασιλικαὶ τελεταὶ (4), καὶ ὅθεν, καταρώμενοι τοὺς Λατίνους διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς μεγαλοπρεποῦς πόλεως καὶ τὴν βεβήλωσιν τῶν σεπτῶν ναῶν, ηὔχοντο νὰ ἐπανέλθωσι. Εἰς τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν διέ-

---

(1) «Καὶ τῶν μὲν ἀστυπόλων ἕκαστος ἐνεπόνει τῇ μεταθέσει καὶ καταχώσει τῶν οὐσιῶν». N. Χων. 755.

(2) Ἰδοὺ τὰ περὶ τοῦ στρατοῦ τῶν Λατίνων γραφόμενα τοῦ Γάλλου Hugo . . . car ils (δηλ. οἱ σαυροφόροι) n'avoient mie plus de XX mil hommes armés de toutes gens, et si avoient prise une des plus fortes villes du monde, et des mieux fermées contre plus de IIII cens mil hommes armés. — Tafel καὶ Thomas. A'. 356. Τὰ περὶ τῶν Βυζαντινῶν εἶναι μεθώδη.

(3) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βαλδουΐνου πρὸς τὸν Πάπαν, λέγει ὅτι κατὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ—more etiam suo applaudentibus Graecis. Tafel καὶ Thomas A' 508. ἐπευφημούντων καὶ τῶν Γραικῶν κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν. Περὶ τοῦ Βαλδουΐνου λέγει ὁ Νικήτας 790. «ἦν δὲ καὶ ἄλλως ὁ ἀνὴρ οὗτος εὐλαβὴς τὰ πρὸς Θεόν, ὡς ἐλέγετο καὶ τὴν δίαιταν ἐγκρατής». Πρβλ. Γ. Ἀκροπ. 15.

(1) Fortissima et munitissima palatia Francis reliquuntur. Tafel καὶ Thomas A'. 300, 507. Debet vero Imperator habere . . . et palacium Blachernae et Buccam leonis. Ἴδ A'. 447. V. H. 93. Τὸν Ἐρρῖκον καλοῦν οἱ Βυζαντινοὶ Ἐρρῆν. N, Γρηγ. A'. 86, μιμούμενοι τοὺς Λατίνους,—nostri, Herri olim dicebant. N. Γρηγ. B'. 1153.

(2) Ἡ γεωγραφία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους σαφηνίζεται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς Tafel καὶ Thomas. A', 444—501. Πρβλ. N. Χων. 784—N. Γρηγ. 13. Γ. Φραντζῆν 106. Ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Τρίτου, πρός τινας ἐπισκόπους τῆς Ῥωμανίας, μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κράτους, γενομένην πρὸ τῆς ἁλώσεως, συνεφώνησαν οἱ Γάλλοι μετὰ τῶν Βενετῶν τ' ἀκόλουθα. Ἂν Γάλλος ἐκλεχθῇ αὐτοκράτωρ, νὰ ἔχωσιν οἱ Βενετοὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ἂν ἡ ἀρχὴ αὕτη δοθῇ εἰς τοὺς Γάλλους, αὐτοκράτωρ νὰ στεφθῇ Βενετός. Tafel καὶ Thomas. B'. 84. Ταῦτα ἀγνοοῦν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς. Πλανᾶται ὁ Sauli λέγων «come che i Veneziani possedessero un palazzo dentro le mura, pure io stimo che nella partizione dell' Impero si fossero anche tenuti Galata. A'. 35. 58. Heyd A'. 108, ἐν σημ.

(3) In esso erano unite due nazioni che si odiavano in modo accanito: la franca dominante, la greca dominata Heyd. A'. 144.

(4) «Ἐπὶ ὀψὲ καὶ μόλις περὶ τὴν Νικαίων μητρόπολιν ἀναγορευθῆναι συμπέπτωκε Βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν». N. Γρηγ. A'. 12—81.

τρεχαν Λατινικοὶ στρατοί, οἱ ἐγχώριοι, ὁτὲ μὲν φίλοι, ὁτὲ δὲ ἐχθροὶ αὐτῶν, ἀδιαλείπτως ἀντιμαχόμενοι, ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν Λατίνων, μοχθούντων νὰ ἐπαναφέρωσι τοὺς ἀλλοφρονοῦντας Γραικοὺς εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ Πάπα (1).

Οἱ Βυζαντινοὶ ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι καὶ συγχωρήσωσι τὰς ἐν Κ)πόλει ἁρπαγὰς τῶν Λατίνων, διότι οὕτως ἐφέροντο πρὸς ἀλλήλους οἱ τότε ἀντιμαχόμενοι· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι, τὸν κλῆρον περιφρονοῦντες καὶ τὴν Ἐκκλησίαν μοχθοῦντες νὰ ὑποτάξωσιν εἰς τὸν Πάπαν, σφόδρα ἐξηγρίωσαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Ταύτην τὴν φροντίδα κυρίως εἶχαν οἱ Βενετοὶ, οἱ μηδόλως μεριμνῶντες περὶ τῆς πολιτείας τῶν Γάλλων καὶ τούτους, ἀνενδότως παρώτρυνεν ὁ Πάπας διὰ συνεχῶν εὐχῶν καὶ ἐπιστολῶν· ἀλλ' οἱ ἀριστοκράται ἔμποροι Βενετοὶ οὐδέποτε ἦσαν, ὡς οἱ ἄλλοι Ἰταλοὶ, τέκνα πειθήνια τοῦ Πάπα. Ἀναφανδὸν καὶ ἀτρόμως ἐχλεύαζαν πολλὰς αὐτοῦ διαταγάς. Τοσαύτη ὅμως ἦτον ἡ κατὰ θάλασσαν δύναμις αὐτῶν, καὶ τοσαῦτα τὰ πλούτη, ὥστ' οἱ Πάπαι καὶ ἄκοντες συνεχώρουν τοὺς ἀπειθεῖς καὶ μετανοοῦντας τούτους Ἰταλούς (2).

Οἱ σταυροφόροι, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἁλώσεως, σφόδρα ἠγωνίσθησαν νὰ ὑποτάξωσι τὸν πρὸ πολλοῦ ἀποπλανηθέντα λαὸν τῶν Γραικῶν, εἰς τὸν Πάπαν· ἀλλ' οἱ μὲν Γάλλοι ἀδιαλείπτως μαχόμενοι, οἱ δὲ Βενετοὶ ἐπικερδῶς πλουτίζοντες, μετὰ καιρὸν ἐλησμόνησαν καὶ Πάπαν καὶ θρησκείαν καὶ ἀφέθησαν τέλος οἱ σκληροτράχηλοι Γραικοὶ, ἕρμαια τοῦ Σατανᾶ. Ταύτην τὴν πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν ἀκράδαντον ἐγκαρτέρησιν, δικαίως σήμερον ὑμνοῦμεν, ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν.

Ταῦτα σαφηνίζουν τὴν πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς Γραικοὺς πολιτείαν τῶν ξένων, καὶ τὴν μετέπειτα ἀκώλυτον λατρείαν τῆς θρησκείας αὐτῶν.

Μετὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ, ὁ Βαλδουΐνος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Πάπαν τὰς νίκας τῶν σταυροφόρων, ἀνυμνῶν τὴν τόλμην τῶν πολεμούντων καὶ τὴν προφανῆ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οὐδὲν ἐγίνετο ἐν Ἀνατολῇ ἄνευ τοῦ Πάπα· οἱ μαχηταὶ ἦσαν ἅπαντες στρατιῶται τοῦ Θεοῦ. Ἕνεκα τούτου, ὁ Πάπας ποτὲ μὲν ἐπέπληττε, ποτὲ δὲ ηὐλόγει τὰς πράξεις τῶν σταυροφόρων. Ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βαλδουΐνου, λέγει (1). «Εὐχόμεθα ἵνα τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γραικῶν καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος φροντίζῃς νὰ τηρῇς εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας, διὰ τῆς ὁποίας δύνασαι κάλλιον νὰ διαφυλάττῃς αὐτό. Φύλαττε πιστῶς καὶ ἐπιμελῶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ἑωσοῦ ἀσφαλῶς καὶ ἄνευ συγχύσεως διαθέσωμεν αὐτὰ ἡμεῖς καὶ ἀποδώσωμεν τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

Τοιαῦτα ἔγραφεν ὁ Πάπας, οὐχὶ εἰς μόνον τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Βενετοὺς κληρικοὺς καὶ ἰδιώτας (2). Ἀνεμίμνησκεν εἰς πάντας, ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Κ/πόλεως μετέβη ἀπὸ τοὺς ὑπερηφάνους εἰς τοὺς ταπεινοὺς, ἀπὸ τοὺς ἀπειθεῖς εἰς τοὺς εὐσεβεῖς, ἀπὸ τοὺς σχισματικοὺς εἰς τοὺς ὀρθόφρονας, ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς τέλος πάντων εἰς τοὺς Λατίνους. Ἐμεγαλύνθη ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου, ὑπερύψωσεν ὁ Κύριος τὴν ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῶν Λατίνων, ἐπαναφέρων τὴν θυγατέρα εἰς τὴν μητέρα, τὸ μέρος εἰς τὸ ὅλον, καὶ τὸ μέλος εἰς τὴν κεφαλήν (3).

Μετὰ τὴν ἅλωσιν, μετεβλήθησαν εἰς Λατινικὰς ἐκκλησίας ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν (4), ἡ ἐκκλησία τοῦ Παντοκράτορος (5), ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀπο-

---

(1) Mais chacun (δηλ. οἱ σταυροφόροι) commença à faire mal en sa terre, l'un plus et l'autre moins, et les Grecs commencerent à les hair et à nourrir de mauvaises pensées. V. H. 114.

(2) Περὶ τῶν Βενετῶν λέγει ὁ Sauli. A'. 30 — ma dall'un canto gli davano (δηλ. τῷ Πάπᾳ) debole ascolto i Veneziani, che pel continuo traffi care con genti infedeli, andavano alquando rimessi nella venerazione dovuta alla catedra di S. Pietro. Tafel καὶ Thomas. A'. 552. B'. 69.

(1) Tafel καὶ Thomas. A'. 517.

(2) Tafel καὶ Thomas. A'. 518, 519.

(3) Partem ad totum, et membruu ad caput. Tafel καὶ Thomas. A'. 518. Ταῦτα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Πάπα συχνάκις ἐπαναλαμβάνονται.

(4) Decano Sanctae Mariae de Blakerna Constantinopolitano. Tafel καὶ Thomas. B'. 111, 112, 116, 118, 152. Comme il allait à la procession à Notre Dame de Blaquerne le jour de la fête de Nôtre Dame de Chandeleur. (2 Φεβρ. 1206). V H. 156.

(5) Tafel καὶ Thomas. B'. 46, 348. «τὰ μὲν οὖν τῶν Λατίνων βασίλεια, ἡ τοῦ Παντοκράτορος ὑπῆρχε μονή». N. Γρηγ. A'. 85. Οὐδεὶς ἄλλος ἱστορικὸς ἀναφέρει τὰ βασίλεια ταῦτα τῶν Λατίνων. Ὁ Ἀκροπολίτης, σελ. 192, λέγει ὅτι ὁ Βαλδουΐνος τελευταῖος Λατῖνος αὐτοκράτωρ, κατέφυγεν εἰς τὸ μέγα παλάτιον.

στόλων (1), ἡ μονὴ τῆς Παντεπόπτου (2), ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων καὶ ἡ μονὴ τῆς Παναχράντου(3 . Ἐκτὸς τούτων γνωρίζομεν, ὅτι ἐντὸς τῆς Κ/πόλεως, εἶχεν εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ ὁ Γάλλος αὐτοκράτωρ τριάκοντα μεγάλας ἐκκλησίας (4). Ἀτυχῶς οὔτ' οἱ Λατῖνοι, οὔτ' οἱ Βυζαντινοὶ ἱστόρησαν πόσας ἐξ ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Κ/πόλεως ἐκράτησαν οἱ Λατῖνοι. Πολλαὶ τούτων παρημελήθησαν καὶ κατέπεσαν (5).

Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ δὲν ἠδύναντο νὰ λειτουργῶσιν εἰ μὴ Βενετοὶ κληρικοί. Καταφαίνεται ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Πάπα ὅτι πολλὰς ἐκκλησίας καὶ μονὰς παρήτησαν οἱ Βυζαντινοί· διατάττει λοιπὸν τοὺς ἐν Κ/πόλει Λατίνους κληρικοὺς, νὰ καταλάβωσιν οὗτοι τὰς ἐκκλησίας ταύτας. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ διατάττει νὰ εἰσέλθωσι Λατῖνοι ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε Λατῖνοι δὲν ἦσαν (6). Οἱ δὲ κληρικοὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας (ἵνα μὴ εἶναι ἀκέφαλοι οἱ Λατῖνοι ἱερεῖς) ἐξέλεξαν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Πάπα, Πατριάρχην αὐτῶν, τὸν ὑποδιάκονόν του, Θωμᾶν Μοροζίνην, τὸν ὁποῖον μετά τινα καιρὸν ἐπεκύρωσεν ὁ Πάπας (7). Οὗτος πρὸς τούτοις ἐπιστέλλων εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουΐνον καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Βενετίας, ἀποτρέπει ἀμφοτέρους ἀπὸ τὴν διανομὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν, ἑωσοῦ ὁ ἴδιος ἀποφανθῇ περὶ τούτων ὅλων, διότι οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχουν οἱ λαϊκοὶ ἐπὶ κτημάτων ἐκκλησιαστικῶν (1). Ἡ πρόθεσις λοιπὸν τῶν σταυροφόρων, νὰ διανείμωσιν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Πάπα πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα, παρέχοντες εἰς τοὺς κληρικοὺς μερίδα ἐπαρκῆ πρὸς ἔντιμον διατροφὴν αὐτῶν, ἐματαιώθη ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Πάπα Ἰνοκεντίου τοῦ τρίτου (2).

Ὁ Πάπας ἐπιχαίρων διὰ τὴν προσδοκωμένην πάσης τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποταγήν, γράφει πρὸς τὸν ἐν Κ/πόλει Πατριάρχην τῶν Λατίνων, τ' ἀκόλουθα. «Ἐπικυροῦμεν τὰς ἐλευθερίας τὰ προνόμια καὶ τὰ ἔθιμα λογικά τε καὶ ἀρχαῖα ταύτης τῆς ἐκκλησίας, τὰ μὴ ἀντιβαίνοντα εἰς τὰς συνηθείας τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας· διατάττομεν δὲ ἄθικτα νὰ μένωσι ταῦτα εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα». Πρὸς τούτοις, διατάττει ὅλους τοὺς κληρικοὺς παντὸς ἔθνους ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Κ/πόλεως, νὰ σέβωνται καὶ τιμῶσιν αὐτόν. Περὶ δὲ τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων λέγει. «Εἰς τὰς ἐπισκοπὰς ὅπου μόνοι Γραικοὶ κατοικοῦν, χειροτόνει ἐπισκόπους Γραικοὺς, ἂν τοιούτους εὑρῇς εὐσεβεῖς καὶ πιστοὺς, δεχομένους ἐν πίστει καὶ ταπεινότητι τὴν χειροτονίαν σου. Εἰς τὰς ἐπισκοπὰς ὅπου συγκήτα. «Τὴν δὲ σωματικὴν πλάσιν, λακκευτοῦ σοὺς εὐτραφέστερος.» 855.

Ὁ δὲ Παχυμέρης Α'. 144. «καταλιπὼν τὰ τῶν Βλαχερνῶν ἀνάκτορα . . . δρόμῳ χωρεῖ πρὸς τὸ μέγα παλάτιον». Ἡ ἐκκλησία αὕτη σήμερον καλεῖται Ζεϊρὲκ τζαμή. Κ]πολις. Πατρ. 93. Κ]πολ. Σκαρ. Βυζ Τόμ. Α'. 554.

(1) Tafel καὶ Thomas Β'. 68. 152.

(2) Τὴν μονὴν ταύτην κακῶς γεγραμμένην Patitapohei, ὀρθῶς δ ορθόνουν Pantepopti οἱ κ. κ. Tafel καὶ Thomas. Β'. 422.

(3) Et Gautiers Deens de l' Iglise de Nostre Dame de Panecrante. C. Christ. IV. 93.

(4) Tafel καὶ Thomas. Β'. 111. Histoire de l' Eglise Latine de C|ple. par M. Belin. Paris 1872. σελ. 195.

(5) Περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Στουδίου λέγει ὁ Ν. Γρηγ. Α'. 190. «καὶ τῷ ναῷ τοῦ Στουδίου λαμπρὸν ἐπιθεὶς τὸν ὄροφον (ἠρήμωται γὰρ ὁ χῶρος ἐκεῖνος παρὰ Λατίνων»). Ὁ ναὸς οὗτος, τέμενος ὀθωμανικὸν σήμερον, καλεῖται Ἐμὶρ-ἀχόρ-τζαμησὶ ἢ Ἰμπροχὸρ κατὰ παραφθοράν. Κ]πολις. Σκαρ. Βυζ. Α'. 306.

(6) Ecclesias a Graecis relictas de Latinis clericis ordinetis—in Ecclesiis Constantinopolitanae civitatis, in quibus Latini hactenus non fuerunt, auctoritate nostra suffulti Latinos clericos instituisse procuretis. Tafel καὶ Thomas. Α'. 519. Β'. 72.

(7) Tafel καὶ Thomas. Α'. 527, 528, 535, 537· ἡ στολὴ τοῦ Πατριάρχού τούτου παρεξέτισε τοὺς Βυζαντινούς. Κωμικώτατα εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Νι-

---

(1) Laicis, quantumcunque religionis, disponendi de rebus ecclesiasticis nulla sit attributa facultas. Tafel καὶ Thomas. Α'. 528. 536.

(2) Tafel καὶ Thomas. Α'. 530, 532, 533, 534. Πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας, εἶν' αὐστηρότερος ὁ Πάπας — dedimus firmiter in mandatis, et tam te quam alios qui ad divisionem ecclesiasticarum possessionum intenderint ab hujusmodi praesumptione cessare per censuram ecclesiasticam. Ἰδ. Α'. 534. Τὸ 1209 ὁ Πάπας διέταξε τὸν Λατῖνον Πατριάρχην τῆς Κ|πόλεως, νὰ πείσῃ τοὺς Γραικοὺς νὰ δίδωσι τὰ εἰς αὐτὸν ὀφειλόμενα ἐκκλησιαστικὰ δέκατα — Graecos cogere ad decimas tibi debitas persolvendas. Ἰδ. Β'. 114. Ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Κουγκέστας. Buchon. Τόμ. Β', στίχ. 767. μνημονεύεται ἡ ἀκόλουθος τῶν Ἑλλήνων συνήθεια:

«Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τους ἐὰν συμβῇ φράγκος νὰ λει-
[τουργήσῃ,
Σαράντα ἡμέρας λείπεται ἄψαλτη ἡ ἐκκλησία τους».

Ὁ συγγράψας τὸ βιβλίον τοῦτο ἦτο Λατῖνος τὸ θρήσκευμα.

κατοικοῦν Γραικοὶ μετὰ Λατίνων, χειροτόνει Λατίνους καὶ προτίμα αὐτοὺς τῶν Γραικῶν. Περὶ δὲ τῶν Γραικῶν, τῶν ἐγκαρτερούντων εἰς τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθιμα ἐπιλέγει, «ἂς διατηρῶσι ταῦτα, ἑωσοῦ περὶ τούτων ὅλων σκεφθῇ ὡριμώτερον ἡ Ἀποστολικὴ ἕδρα» (1).

Μολονότι οἱ Αὐτοκράτορες Γάλλοι κατῴκουν τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος, καὶ ἐκκλησιάζοντο ἐν τῇ πλησίον Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, μανθάνομεν ὅτι τὸν Μάϊον τοῦ 1205 οἱ ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἐνόρκως συνυπεσχέθησαν, ἵνα μὴ δέχωνται ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκκλησίᾳ, οὐδένα ἀρχιδιάκονον, ἀρχιπρεσβύτερον, ἐπιστάτην, ἀρχιφύλακα, θησαυροφύλακα, ἂν δὲν ἦναι Βενετὸς, ἢ διατελέσας δεκαετίαν ὅλην ἐν ἑτέρᾳ βενετικῇ ἐκκλησίᾳ (2). Ταῦτα πάντα ἐγίνωσκεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρῖκος (3), διότι ἐπεκυροῦντο ἀπὸ τὸν γραμματέα αὐτοῦ Βιβιάνον (4). Οἱ Βενετοὶ ὅμως, οἱ κατέχοντες τὴν παραλίαν τῆς Κ/πόλεως, πρὸ τῆς ἁλώσεως εἶχαν ἐκεῖσε καί τινας ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτους τοῦ Λατίνου Πατριάρχου. Αὗται, καθὼς καὶ αἱ τῶν ἄλλων Λατίνων ἐν Κ/πόλει ἐνοικούντων, ἀνέκαθεν ὑπέκειντο εἰς τὸν καλούμενον Πατριάρχην τοῦ Γράδου (5). Ταύτας δι' ἐπισήμου ἐγγράφου, ἐπικυρωμένου καὶ ἀπό τινας κληρικοὺς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀπέδωσεν ἐκ νέου ὁ Λατῖνος Πατριάρχης εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν ἀρχὴν τοῦ Γράδου. Μετὰ τὸ 1261ον αἱ ἐκκλησίαι τῶν Γενουηνσίων ὑπέκειντο εἰς ἱεράρχην Γενουήνσιον(1). Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οὐδεὶς λόγος περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Γενουηνσίων καὶ Πισαίων,(2) διότι οἱ Ἰταλοὶ οὗτοι, ἕνεκεν τῆς πυρκαϊᾶς, κατῴκουν τὸν Γαλατᾶν. Πρὸς τούτοις οἱ Βενετοὶ, ἐχθροὶ τῶν Γενουηνσίων, οὐδεμίαν βοήθειαν ἔδιδαν εἰς τούτους, τῶν ὁποίων τινὰς συνέλαβαν μαχομένους μετὰ τῶν Βυζαντινῶν (3).

Ἐνόμισα περιττὸν, νὰ ἱστορήσω τὰ ὅσα μετὰ τὴν ἅλωσιν συνέβησαν ἐν Κ/πόλει· διότι ταῦτα ἀφηγοῦνται οἱ ἡμέτεροι καὶ ἀλλοδαποὶ ἱστορικοί (4). Συμφωνῶ μετὰ τοῦ Μεμβούργ (5), λέγοντος ὅτι ὁ μὲν (Νικήτας) πολλὰ εἶπε, καὶ οἱ ἕτεροι (Λατῖνοι) δὲν εἶπαν ἀρκετά. Περὶ τούτων γράφει ὁ Πάπας πρὸς τὸν μαρκίωνα Μομφερράτου τ' ἀκόλουθα (6). «Ἐκινήσατε τὰ ὅπλα ὑμῶν, οὐχὶ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οὐδόλως φροντίζοντες ἵν' ἀνακτήσητε τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἵνα κατακτήσητε τὴν Κ/πολιν, προτιμῶντες ἐπιγείους θησαυροὺς τοῦ οὐρανίου πλούτου. Τὸ χείριστον δὲ πάντων εἶναι, ὅτι δὲν ἐφείσθητε θρησκείας,

---

(1) Tafel καὶ Thomas. Β'. 23, 24.

(2) Tafel καὶ Thomas. Α'. 547. Καὶ τὰ κτήματα τῶν Βενετῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κ]πόλεως, δὲν ἐπωλοῦντο εἰ μὴ εἰς Βενετοὺς — feuda que data erant, nel darentur de supradicta nostra portione, tam que erant infra jam dicta civitate, quam extra, alicui non alianarentur nisi in Veneto. Ἰδ. Β'. 559. 568. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1206ου «ὁ Πάπας διέταξε νὰ ἐκλέγωνται καὶ ἱερεῖς μὴ Βενετοὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ἀλλὰ νὰ μὴν ἐκλέγωσι Πατριάρχην, εἰμὴ Βενετόν. Ἰδ. Β'. 13, 61, 75. Περὶ τούτων ὅλων πικρότατα ἐλέγχει ὁ Πάπας τοὺς ἐν Κ]πόλει Βενετούς. Ἰδ. Β'. 83.

(3) Τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βαλδουΐνου, τὴν σώφρονα πολιτείαν ἐπαινοῦν οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. πρβλ. καὶ σελ. 32. τοῦ Γ. Ἀκροπολίτου, ἱστοροῦντος τὰ κατὰ τῶν Γραικῶν ἀνοσιουργήματα τοῦ Πελαγίου, πρέσβεως τοῦ Πάπα. Σάθα. Μεσ. Βιβλιοθήκη. Τόμ. Β'. π'.

(4) Ego Vivianns scriptor notarius et judex Henrici Romanorum Imperatoris . . . propria manu firmavi etque subscripsi. Tafel καὶ Thomas. Α'. 551.

(5) Κ. ὁ Πορφυρ. καλεῖ τὴν νῆσον ταύτην Κογράδον. «κάστρον Κογράδον (πιθανὸν τὸ Γράδον) ἐν ᾧ καὶ μητρόπολίς ἐστι μεγάλη καὶ πολλὰ λείψανα ἁγίων ἐν ταύτῃ ἀπόκεινται.» Λατ. Gradus κοινῶς Grado καὶ Grao, νῆσος τῆς Βενετίας ὀνομαστὴ, ἕνεκα τῶν ἐκεῖ ἑδρευόντων πατριαρχῶν καλουμένων Patriarchae Gradenses. Διά τινα καιρὸν ἦτον ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς δημοκρατίας. Τόμ. Γ'. 122. πρβλ. καὶ τὴν σημ. σελ. 333. Τὸ 1451ον ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη ἐπέρασεν ἐν Βενετίᾳ. Belin. σελ. 5 ἐν σημ.

(1) Belin 5.

(2) Ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας, οἱ Πισαῖοι ἐξέλεγαν τὸν πρόξενον αὐτῶν, ὅστις ἐδίκαζε τὰς μεταξὺ αὐτῶν δίκας. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. 16. 17.

(3) Τὸ 1208 καταφαίνεται ἀπ' ἔγγραφα τοῦ Πάπα, πρὸς τοὺς κληρικοὺς τῆς Καλλιπόλεως καὶ Κ|πόλεως, ὅτι Πισαῖοι, Λομβάρδοι (πιθανώτατα Γενουήνσιοι), Λογγοβάρδοι, Δανοί, Ἄγγλοι καὶ ἕτεροι ἀλλοεθνεῖς, δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὰς ἐκκλησίας τὴν νόμιμον δεκάτην, τὴν ὁποίαν ὤφειλαν πάντες οἱ ἐνοικοῦντες εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Λατίνου Πατριάρχου. Tafel καὶ Thomas Β'. 68.

(4) Περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Φράγκων, ἔχομεν τὸ καλὸν σύγγραμμα τοῦ κ. Ἐπαμ. Ἰ. Σταματιάδου. «Ἱστορία τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου» κτλ. ἐν Ἀθήναις. 1866. Πρβλ. καὶ τὸν Gibbon. κεφ. LX.

(5) «Histoire des Croisades» par le P. Louis Maimbourg de la compagnie de Jesus. Paris 1676. τόμ. Β'. 162. Πάντων σκληρότεροι πρὸς τοὺς νικηθέντας Βυζαντινοὺς ἦσαν οἱ ἐν Κ]πόλει κατοικοῦντες Λατῖνοι. Heyd Α'. 99.—Gibbon. κεφ. LX. — Κωδινὸς 160.

(6) Tafel καὶ Thomas. Α'. 563.

ἡλικίας, οὐδὲ φύλου, ἀλλὰ πορνεύοντες μοιχεύοντες καὶ ἀσελγαίνοντες μετὰ συγγενῶν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ μόνον ἐξεθέσατε εἰς τὰς ἀκολασίας τῶν νέων τὰς ὑπάνδρους καὶ χήρας, ἀλλὰ δὴ καὶ γυναῖκας καὶ παρθένους ἀφιερωθείσας εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἠρκέσθητε ἐκκενοῦντες τοὺς αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ ἁρπάζοντες τὰ λάφυρα μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἀλλ' ἐπεκτείνατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸ χείριστον, εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν, ἁρπάζοντες ἀργυρᾶς τραπέζας ἀπὸ τὰ θυσιαστήρια, καὶ διαρρηγνύοντες τὰ θησαυροφυλάκια τῶν ναῶν, ἀφῃρέσατε εἰκόνας, σταυροὺς καὶ ἱερὰ λείψανα, ὥστ' ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, μολονότι κατατεθλιμμένη, ἀποστρέφεται τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας, καὶ μὴ βλέπουσα παρὰ τοῖς Λατίνοις εἰ μὴ ἀπώλειαν καὶ ἔργα τοῦ σκότους, δικαίως βδελύττεται αὐτούς, ὡς χείρονας τῶν κυνῶν (1)».

Ταῦτα γράφει ὁ Πάπας, καὶ ἐκ γραμμάτων καὶ ἀποστόλων Λατίνων ἐμάνθαναν οἱ ἐν Ῥώμῃ τὰς λεηλασίας καὶ ἀσελγείας τῶν σταυροφόρων, αἵτινες ἀπὸ τοῦδε συνέτειναν νὰ διχάσωσι διὰ πάντα τὸν πολλὰ παθόντα Βυζαντινὸν λαὸν, ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1205, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρῖκος, ὁ κάλλιστος καὶ πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς Βυζαντινοὺς ὁ πραότερος αὐτοκράτωρ, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βενετῶν Μαρίνου Γένου, ἐπεκύρωσαν ἐκ νέου τὴν διανομὴν τοῦ κράτους γενομένην ἐν Γαλατᾷ μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως. Ἅπαντες οἱ Βενετοὶ (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν πολυαριθμότατοι), (2) ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ διέρχωνται τὸ κράτος ὅλον, ἄνευ κωλύματος καὶ ἄνευ φόρου. Νὰ χαίρωνται ὅσα κτήματα καὶ προνόμια ἀπενεμήθησαν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων, εἴτ' ἐγγράφως εἴτ' ἀγράφως. Τὸ κυριώτερον δὲ προνόμιον, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπε τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν τοὺς Γενουηνσίους, ἦτον, ὅτι οὐδεὶς ἀντιμαχόμενος τὴν κοινότητα τῆς Βενετίας, ἦτο δεκτὸς, ἢ διέμενε ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, μέχρι τῆς γενομένης εἰρήνης (1).

Καθ' ὅλην τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, σπανιώτατα ἀναφέρονται οἱ Γενουήνσιοι. Αἱ συνοικίαι αὐτῶν καθὼς καὶ τῶν πλησίον Πισαίων, ἐμπεριείχοντο εἰς τὴν μερίδα τῶν Βενετῶν. Τὸ 1208 ἀναφέρονται αἱ συνοικίαι τῶν Πισαίων (2). Μετὰ τὴν ἅλωσιν, οἱ Γενουήνσιοι πιθανὸν ἐπανῆλθαν ἐκ τοῦ Γαλατᾶ ἐν Κ/πόλει, ἀνέκτισαν τὰς οἰκίας καὶ ἀποθήκας, ἀποτεφρωθείσας τὸ 1203ον. Ἐδῶ συνεμπορεύοντο μετὰ τῶν Λατίνων καὶ Βυζαντινῶν, κατὰ τοὺς νόμους τῶν ὁμοθρήσκων Λατίνων ἀρχόντων.

Τὸ 1218, ἔγεινεν ἡ πρώτη συνθήκη τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας Πέτρου Ζάνη μετὰ τοῦ Βιλέλμου Βουλτερβίου, πρέσβεως τῆς κοινότητος τῆς Γενούης (3). Περὶ τῶν ἐν Κ/πόλει καὶ Ῥουμανίᾳ ἐμπορευομένων Γενουηνσίων ὁρίζει ἡ συνθήκη τ' ἀκόλουθα: « Ἡμεῖς ὁ δοὺξ καὶ ἡ » κοινότης τῆς Βενετίας, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς, » παραχωροῦμεν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γε» νούης καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας αὐτῆς, » νὰ πολιτεύωνται ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει ὡς » ἐπολιτεύοντο ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτο» ρος, νὰ ἐμπορεύωνται ἐν τῷ κράτει τούτῳ, » τελοῦντες τοὺς αὐτοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους » ἔδιδαν ἐν καιρῷ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, » ἐκτὸς τῶν ἐτησίων δωρημάτων» (4). Συγχρόνως σχεδὸν συνυπεγράφη καὶ ἑτέρα συνθήκη τῶν Βενετῶν μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορος Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως (5).

Οἱ Βενετοί, ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου, παρεξέτειναν τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν συνοικίαν πρὸς δυσμὰς τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, διότι πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἠδύναντο νὰ σφετερισθῶσι τὴν παραλίαν, ἀνήκουσαν εἰς ἄλλους Λατίνους. Πρὸς τούτοις ἐξουσίαζαν καὶ τὸν ναύσταθμον (1).

Τὸ 1238ον ἔγεινε σύμβασις μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνυπεσχέθησαν ἀμφότεραι νὰ προσβάλλωσι πάντας εἴτε πειρατὰς εἴτ' ἐχθρούς, λῃστεύοντας τὴν χώραν εἴτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἑκατέρας τῶν πολιτειῶν. Αἱ πολιτεῖαι δὲν ἠδύναντο νὰ συμμαχήσωσιν ἢ ἐπιμαχήσωσι μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ Πάπα. Ἡ συνθήκη αὕτη ἔγεινε δι'ἐνέα ἔτη, καὶ ἀνενεοῦτο κατὰ πᾶσαν τετραετίαν (2). Ὑπεγράφη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν, ἐνώπιον τοῦ Πάπα.

Δεκατρία ἔτη μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην, ἔγεινεν ἑτέρα (3) μεταξὺ τῶν δύο τούτων πολιτειῶν, τὴν 10ην Ἰουλίου 1251, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμπεριέχονται καὶ τ' ἀκόλουθα περὶ τῶν ἐν Κ/πόλει κατοικούντων Γενουηνσίων «Ἡμεῖς ὁ δοὺξ καὶ ἡ κοινότης τῆς Βενετίας, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς, παραχωροῦμεν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γενούης καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας αὐτῆς, ἵνα πολιτεύωνται ἐν τῷ κράτει τῆς Ῥωμανίας καθὼς ἐπολιτεύοντο βασιλεύοντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, νὰ ἐμπορεύωνται ἐλευθέρως ἐν τῷ κράτει, τελοῦντες τοὺς αὐτοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους ἔδιδαν ἐν καιρῷ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, καρπούμενοι καὶ χαιρόμενοι τὰ κτήματα καὶ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐν καιρῷ τοῦ ἄνω εἰρημένου αὐτοκράτορος, ἐξαιρουμένων τῶν ἐτησίων δωρημάτων, μέχρι τέλους τῆς εἰρήνης».

Ταύτην τὴν ὀκταετῆ συνθήκην ἔμελλαν νὰ προσυπογράφωσιν οἱ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐκλεγόμενοι νέοι δοῦκες, ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν. Ἂν ἐκτὸς τῶν πόλεων Γενούης καὶ Βενετίας ἐνῆγεν εἰς δίκην Γενουήνσιος Βενετόν, δέον νὰ ἐνάξῃ αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ βαϊούλου τῶν Βενετῶν, ἐκεῖσε εὑρισκομένου, ἢ εἰς τὸ τῶν προξένων καὶ οὐχὶ ἀλλαχόσε· καὶ ὁ Βενετὸς νὰ ἐνάγῃ τὸν Γενουήνσιον εἰς τὸ δικαστήριον τῶν Γενουηνσίων καὶ οὐχὶ ἀλλαχόσε. Ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ δικαστήριον τοῦ ἔθνους τοῦ ἐναγομένου καὶ δὲν δύναται νὰ συγκροτηθῇ δικαστήριον εἴτε τοῦ βαϊούλου, εἴτε τοῦ προξένου, τότε καὶ Γενουήνσιοι καὶ Βενετοὶ νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ ἐγχώρια δικαστήρια.

Αὗται αἱ παραχωρήσεις τῆς Βενετίας εἰς τοὺς εὐαρίθμους Γενουηνσίους ἐμπορευομένους ἐν Κ/πόλει καὶ Ῥωμανίᾳ, ἀντιβαίνουν εἰς τὴν γνωτὴν πλεονεξίαν τῆς ἀριστοκρατικῆς Βενετίας. Ἡ ὁλονὲν αὐξάνουσα ἔχθρα τῶν ὑποτελῶν Γραικῶν, ἡ προφανὴς πενία τῶν Γάλλων αὐτοκρατόρων, οἱ Βενετοὶ οἱ μετακομίζοντες ἐμπορεύματα εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ ἀμεριμνοῦντες διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ κράτους, ἦσαν προμηνύματα τῆς προσεγγιζούσης πτώσεως τῆς Λατινικῆς ἡγεμονίας. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης ἵνα συνασπισθῶσι πρὸς ἄμυναν τοῦ καταρρέοντος κράτους, καὶ τῆς ἐν Ἀνατολῇ Λατινικῆς ἐκκλησίας, ἐνεψύχωσαν τοὺς ὑποτελεῖς Γραικούς, θρασυτέρους νῦν γενομένους πρὸς τοὺς ἄρχοντας Λατίνους. Πολλοὶ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Βιθυνίας, στενάζοντες ἠτένιζαν πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ βασίλισσαν τῶν πόλεων, ἐνεθυμοῦντο τὰς βασιλικὰς τελετάς, καὶ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ὅπου σήμερον ἀντήχουν τῶν Λατίνων οἱ κακόηχοι ψαλμοί, καὶ ἀπὸ τὸν θρόνον τῶν Γραικῶν ἱεραρχῶν ἠκούετο ἑτερόδοξος διδασκαλία (1).

Οἱ Βενετοὶ, κράτος τότε ἰσχυρότατον, ἀπέναντι τὰ ἄνω μνημονευόμενα προνόμια εἰς τοὺς ὁμοφύλους Γενουηνσίους, ἵνα διὰ τῆς βοηθείας τούτων κρατύνωσι τῶν μισουμένων Λατίνων τὴν βασιλείαν. Ἡ συνθήκη αὕτη, ἂν καὶ μετὰ τοσαῦτα ἔτη γενομένη, δεικνύει ὅτι μέχρι τοῦ 1251, οἱ Γενουήνσιοι κατῴκουν τὰς αὐτὰς συνοικίας καὶ ἀποβάθρας, τὰς ὁποίας εἶχαν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Οὐδέποτε δὲ ἀφῄρπασαν ἀπὸ τοὺς Γενουηνσίους οὐτ' ἐκκλησίας οὐτ' ἐμβόλους, μολονότι ἐκ τῆς ἄνω συνθήκης εἰκάζω, ὅτι αἱ συνοικίαι τῶν Γενουηνσίων, Πισαίων καὶ Ἀμαλφηνῶν ἐ-

---

(1) Τὸ 1206 γράφων ὁ αὐτὸς Πάπας πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας, λέγει—ut enim de multis iniquis operibus taceamus, que apud Constantinopolim perpertrastis, diripiendo ecclesiarum thesauros et possessiones ecclesiasticas invadendo, κτλ. Tafel καὶ Thomas. B'. 28. Αἱ μαρτυρίαι αὗται Λατίνων ἱερέων εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιαι.

(2) Populus Veneciae qui tunc temporis Constautinopoli aderant, copiosa quorum erat ibi multitudo. Tafel καὶ Thomas A'. 567.

(1) Nullus homo habens guerram cum comuni Venetiae, debet esse receptus, nec morari in Imperio, donec ipsa guerra fuerit pacificata. Tafel καὶ Thomas A'. 448, 452, 573. Ἡ σύμβασις αὕτη ὑπεγράφη μὲ χρυσᾶ γράμματα, καὶ ἀνενεώθη τὸ 1221ον ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βουκολέοντος. Ἰδ. B'. 227.

(2) Ad parrochias Pisanorum. Tafel καὶ Thomas B'. 73.

(3) Tafel καὶ Thomas. B'. 197.

(4) Μνημονεύονται ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ οἱ consules, vicecomites καὶ rectores τῶν Γενουηνσίων. Heyd. A'. 137. Τὰ ἐτήσια δωρήματα εἶναι τὰ καλούμενα σολέμνια. Ἑλλ. Φιλ. Σύλ. Τόμ. ς'. 147.

(5) Tafel καὶ Thomas. B'. 205.

(1) Τῶν Βυζαντινῶν ὁ ναύσταθμος ἦτο κυρίως εἰς τὸν λιμένα τῶν Σοφιῶν. Ὁ καλούμενος εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ Λατινικὰ Arsana, εἶναι ὁ ἐν τῷ λιμένι σημερινὸς ὀθωμανικός. Tafel καὶ Thomas B'. 284.

(2) Quod predicta concordia et societas serventur . . . usque ad novem annos et de quarto in quartum annum renoventur sacramento. Tafel καὶ Thomas B'. 341. Ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης συμπεραίνομεν, ὅτ' οἱ Βενετοὶ ἐφοβοῦντο τὴν μετὰ τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων συμμαχίαν τῶν Γενουηνσίων.

(3) Tafel καὶ Thomas B'. 457.

(1) «Et toutefois j' avois dit publiquement à Constantinople, prêchant dans l'Eglise de Saint Sophie. Voyage de Rubruquois. κεφ. A'.

νέκειντο, καθὼς ἀνωτέρω εἶπα, εἰς τὴν μερίδα τῶν Βενετῶν.

Ὑπὸ τὸν ἀπαράμιλλον τροῦλλον τῆς Ἁγίας Σοφίας συνῆλθαν τὸ 1255ον οἱ ἐν Κ/πόλει μεγαλοπράγμονες ἔμποροι καὶ ναυτίλοι Βενετοί, καὶ συνέταξαν τοὺς ναυτικοὺς νόμους καλουμένους τὸ Προξενεῖον τῆς θαλάσσης (1). Οἱ νόμοι οὗτοι παραδεχθέντες ἀπὸ τοὺς Πισαίους καὶ Γενουηνσίους, ἴσχυαν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Οἱ Βενετοὶ, κύριοι μεγάλου μέρους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῶν πλείσων παραλίων πόλεων, δὲν συνεχώρουν εἰς τοὺς Γενουηνσίους, οὐδὲ τὰ κέρδη, οὐδ' ὅλα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐχαίροντο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (2). Ἡ Γένουα, μὴ δυναμένη μόνη νὰ κατισχύσῃ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Γάλλων, ἠναγκάζετο νὰ ἐμπορεύηται εἰς χώρας μακρὰν τοῦ Βυζαντίου, καὶ μὴ ὑποκειμένας εἰς τοὺς Βενετούς.

Ἡ ἅλωσις τῆς Πτολεμαΐδος, ἡ καταστροφὴ τῶν κτημάτων τῶν ἐκεῖ Γενουηνσίων, καὶ ἡ ἀπελασία πάντων τούτων ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ παράλια τῆς Συρίας, σφόδρα παρώργισαν αὐτοὺς κατὰ τῶν Βενετῶν (3). Κατεδάφισαν τὰ κτίρια τῶν Γενουηνσίων, καὶ μετέφεράν τινας λίθους εἰς τὴν Βενετίαν, ὡς τρόπαια νίκης. Ταύτην τὴν καταισχύνην ὑπέφεραν διὰ τρία ἔτη οἱ Γενουήνσιοι. Εἰς μάτην ὁ Πάπας προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τὰς δύο ἀντιμαχομένας πολιτείας. Οἱ Γενουήνσιοι, ταπεινωθέντες καὶ ὀσημέραι ζημιούμενοι εἰς τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις, ἀνενέωσαν μετὰ πλείστου ζήλου τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τοῦ νεάζοντος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, μελετῶντος τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Καὶ ἄλλοτε τὸ 1231 καὶ 1239 ἔπεμψαν πρέσβεις οἱ Γενουήνσιοι πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἡ συμμαχία ἀπέτυχεν ἕνεκεν τῶν τότε ἰσχυρῶν Λατίνων ἡγεμόνων.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1261ου, ὁ ἡγεμὼν τῆς Γενούης, Μαρτῖνος τοῦ Φάνου, καὶ ὁ δήμαρχος Γουλιέλμος Βοκκανέγρας, ἀπέστειλαν δύω πρέσβεις τὸν Γουλιέλμον Βισκόντην, καὶ Γουαρνέριον Γιούδιτζην, ἵνα μετὰ τοῦ Γραικοῦ αὐτοκράτορος ἐκδιώξωσιν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Βενετούς. Ἡ συνθήκη (1), γενομένη τὴν 13 Μαρτίου 1261, συνυπεγράφη ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον εἰς τὸ Νύμφαιον, πόλιν πλησίον τῆς Μαγνησίας καὶ τῶν Σάρδεων (2).

Ἐν πρώτοις ὑπεσχέθη (ὁ Μιχαὴλ) ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας (Μαρτίου ἡμέρᾳ 13ῃ) καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, θέλει ἔχει τὸ ἡμέτερον κράτος, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἀΐδιον μετὰ τῆς κοινότητος τῆς Γενούης καὶ τῶν χωρῶν αὐτῆς· καὶ ὅτι θέλει ἔχει πόλεμον εἰς τὸ ἑξῆς μετὰ τῆς κοινότητος τῶν Βενετῶν καὶ μετὰ πάντων τῶν Βενετῶν τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν, ὅτι δὲν θέλει εἰρηνεύσει οὐδὲ συνθηκολογήσει μετὰ τῆς κοινότητος ταύτης, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ θελήσεως τῆς κοινότητος τῆς Γενούης· καὶ ἡ εἰρημένη κοινότης τῆς Γενούης, ἵνα μὴ συνθηκολογήσῃ ἢ εἰρηνεύσῃ μετὰ τῆς αὐτῆς κοινότητος τῶν Βενετῶν, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ θελήσεως τοῦ ἡμετέρου κράτους.

Πρὸς τούτοις, ὑπεσχέθη, ἐδώρησε καὶ ἐπεκύρωσε πάντα τὰ δικαιώματα καὶ κτίρια, τὰ ὁποῖα, βοηθείᾳ τῆς θείας προνοίας, ἡ κοινότης τῆς Γενούης, ἢ ἕτερος διὰ τὴν κοινότητα κατεῖχεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει τῆς Κ/λεως. Καὶ ἂν Κύριος ὁ Παντοκράτωρ εὐδοκήσῃ, ἵνα τὸ ἡμέ-

(1) Consulatus maris. — Consulat de la mer. Histoire du commerce de toutes les nations par Scherer. Μετάφρ. Γαλ. Paris 1857. Α'. 304. Depping. Α'. VII. καὶ τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ. Β'. 16.

(2) La preponderanza de' Veneziani era nociva alle colonie delle altre nazioni commerciali in Oriente. Heyd. Α'. 143. La pomme de discorde entre Gênes et Venise, ce fut toujours le commerce du Levant. Depping. Α'. 204.

(3) Ταῦτα, καθὼς καὶ τὰς μετέπειτα προσπαθείας τοῦ Πάπα πρὸς συμφιλίωσιν τῶν ἀντιμαχομένων πολιτειῶν ἀφηγεῖται ὁ Sauli Α'. 52—59.

(1) Τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἀπωλέσθη.

(2) Apud Niffum. Heyd Α'. 316. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πρῶτος ἐξέδωσε ὁ Δουκάγγιος ἐν τῷ Recueil de diverses chartes. σελ. 9—16. ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Βιλλαρδουΐνου· μετέπειτα ὁ C. Pagano Α'. 249—258 ἀπὸ τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης. Ὀρθότερον εἶναι τὸ κείμενον τῶν κ. κ. Tafel καὶ Thomas. Γ'. 64—65. Γεωργ. Παχυμ. Α'. 105, 126. Ν. Γρηγ. Α'. 190. Μ. καὶ Μ. Γ'. 254. 262. Τὸ 1316. τὸ Νύμφαιον ἦτο ἀρχιεπισκοπή — «τὸν ἱερώτατον ἀρχιεπίσκοπον Νυμφαίου». Μ. καὶ Μ. Α'. 50. Εἰς τὸ Νύμφαιον ἦτο καὶ μονὴ τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων, ὅπου ἐκάθητο ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος τὸ 1256. ἴδ. Α'. 118. Δ'. 107. Chandler. Voyages. Μετάφρ. Γαλ. Paris, 1806. Α'. 134. Γεώργ. Ἀκροπ. 30, 73, 91. «Τῶν τοιούτων ἀπάρας χωρῶν, πρὸς τὴν ἐξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσιν οὖσαν ἀνάπαυσιν, ἐξ ὅτου τῆς Κ]πόλεως γεγόνασιν ὑπερόριοι, κατηντήκει τὸ Νύμφαιον». ἴδ. 187. Τὸ χωρίον νῦν καλεῖται Νίφι καὶ Νίφ. C. Christ. IV. 178.

τερον κράτος ἀνακτήσῃ καὶ λάβῃ τὴν εἰρημένην πόλιν, τότε ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει, θέλει δωρήσει εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γενούης, παλάτιον, ςαθμόν, κτήματα, καὶ ἐσόδους, καὶ θέλει χαρίσει εἰς τὴν εἰρημένην κοινότητα, δηλαδὴ θέλει δωρήσει, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας σήμερον ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς κατεχομένην, μετὰ τῶν περὶ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καταλυμάτων, τὸ κοιμητήριον αὐτῆς καὶ τὸ γήπεδον τοῦ φρουρίου τῶν Βενετῶν ἐν (1) τῇ πόλει ταύτῃ, ἂν ἡ κοινότης αὕτη μετὰ ζήλου καὶ ἔργου (2) πέμψῃ βοήθειαν ἐκ πλοίων, πρὸς κατάκτησιν τῆς εἰρημένης πόλεως.

Ὑπεσχέθησαν οἱ πρέσβεις τῆς Γενούης, ἐν πρώτοις, ὅτ' ἡ κοινότης τῆς Γενούης εἰς τὸ ἑξῆς, θέλει ἔχει εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἀΐδιον μετὰ τοῦ ἡμετέρου κράτους καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ δὲν θέλει εἰρηνεύσει ἢ συνθηκολογήσει μετὰ πάντων τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν τῶν Βενετῶν, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ θελήσεως τοῦ ἡμετέρου κράτους, καθὼς καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος, ὑποχρεοῦται ἵνα μὴ εἰρηνεύσῃ ἢ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐχθρικῶν κοινοτήτων τῆς Βενετίας, ἄνευ τῆς θελήσεως καὶ τῆς γνώσεως τῆς εἰρημένης κοινότητος τῆς Γενούης.

Πρὸς τούτοις, ἂν πλοῖον ἐμπορικὸν τῶν Γενουηνσίων εὑρεθῇ ἐν τῷ ἡμετέρῳ κράτει καὶ συμβῇ, στόλος Πισαίων ἢ Βενετῶν, ἢ ἑτέρων τινῶν, πολεμίων τοῦ ἡμετέρου κράτους νὰ (προσορμισθῇ ἐκεῖσε) καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἢ ὁ δοὺξ ἢ ὁ φρούραρχος τοῦ τόπου ὅπου εὑρίσκεται τὸ πλοῖον τοῦτο, αἰτήσῃ ἀπὸ τοῦ πληρώματος τοῦ εἰρημένου πλοίου, πρὸς ἄμυναν τοῦ φρουρίου, καὶ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν Γενουηνσίων τούτων, δι' ὡρισμένον τινὰ καιρόν, δίδων ἀντιμίσθιον κατὰ τὴν συμφωνίαν δέκα ἢ εἴκοσι ἡμερῶν ἢ ἑνὸς μηνός, πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον, οἱ ἄνω εἰρημένοι Γενουήνσιοι οἱ συμφωνήσαντες, ὑποχρεοῦνται νὰ ὑπερασπίσωσι καὶ σώσωσι τὸ φρούριον τοῦτο ὡς φρούριον ἴδιον τῶν Γενουηνσίων, καὶ νὰ μὴ κακοποιήσωσι ἢ προδώσωσι τὸ φρούριον τοῦτο. (Ἂν δὲν ἐκτελέσωσι ταῦτα)· ὑποχρεοῦνται ἡ κοινότης ὁ φρούραρχος καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Γενούης νὰ ἐκδικηθῶσι καὶ τιμωρήσωσι τούτους, ὡς νὰ ἦσαν ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει, προδόται τῆς κοινότητος τῆς Γενούης (1).

Αὕτη εἶναι ἐν μέρει ἡ συνθήκη τοῦ Νυμφαίου (2). Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς λέγει, ὅτι δὲν συνήργησαν εἰς τὴν ἅλωσιν οἱ Γενουήνσιοι(3). Ὁ στόλος τῶν Γενουηνσίων ἀπέπλευσεν ἐκ Γενούης τὸν Ἰούλιον, ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης ὑπὸ τῆς Γενούης, καὶ τὴν 25ην Ἰουλίου εἰσῆλθε διὰ τοῦ Ἐπταπυργίου νύκτωρ Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος, καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ τῆς Κ/πόλεως τοὺς Γάλλους καὶ Βενετούς.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κ/πόλεως ἦτον ἐπιχείρημα ἀπρομελέτητον, καὶ μολονότι δὲν συνεπολέμησαν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν οἱ Γενουήνσιοι (4), οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ὅτι δὲν εἶχαν πρόθεσιν νὰ ἐκτελέσωσι τὰ ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Νυμφαίου ὑποσχεθέντα.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι, πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Στρατηγοπούλου, οἱ Λατῖνοι μετὰ πολλῶν πλοίων καὶ ὁπλιτῶν ἐπολιόρκουν τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ Δαφνουσίαν (5). Οἱ Βυζαντινοὶ, εἰσελθόντος τοῦ Στρατηγοπούλου, ὡς ἐκ ληθάργου ἐγερθέντες, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Λατίνων. Κατὰ τὴν συμβουλὴν Ἰωάννου, φύλακος

(1) Τὸ φρούριον τοῦτο, ἐν τῇ παλαιᾷ συνοικίᾳ τῶν Βενετῶν, κατεδάφισαν οἱ Γενουήνσιοι, καὶ μετέφεραν ἐν Γενούῃ τινὰς λίθους αὐτοῦ. Heyd. Α'. 109. ἐκδικούμενοι τοὺς Βενετοὺς τ' αὐτὰ πράξαντας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πτολεμαΐδος.

(2) Instanter et efficaciter. σελ. 65.

(1) Sauli. Α'. 60.

(2) In quella età si incolparono gravemente i Genovesi per causa della lega da essi fatta col Paleologo contro i Veneziani. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς Giustiniani καὶ Foglietta, ὁ Πάπας Οὐρβάνος Δ'ος τοὺς ἀφώρισε. Sauli Α'. 64.

(3) «Δίχα τῆς σφῶν βοηθείας γενόμενος αὐτῆς ἐγκρατής». Α'. 97. Κατὰ τὸν Sauli. Α'. 62. οἱ Φλωρεντινοὶ ἱστορικοὶ Matteo Villani καὶ Ricordano Malaspina, ὁμολογοῦν ὅτι συνέπραξαν οἱ Γενουήνσιοι. Ἀξιοπιστότερος πάντων εἶναι ὁ Γρηγορᾶς, ὅστις αἰνίττεται τὴν σύμβασιν ταύτην λέγων· «Πρὶν γὰρ ἁλῶναι τὴν βασιλείαν, συνεφώνησε τὴν τοιαύτην αὐτοῖς παρέχειν ἀτέλειαν ὁ βασιλεύς». Α'. 97. Ἰωαν. Καντακουζ. Γ'. 188. Μεγάλως σφάλλει καὶ ὁ στρατηγὸς Serristori, γράφων, nell' anno 1260 la flotta genovese ricondusse Michele Paleologo sotto le mura di Constantinopoli.—Ilustrazione di una carta del mar nero del 1351. Firenze. 1856. Hist. de la République de Gênes, par Emile Vincens. Paris. 1842. Τόμ. Α'. 328—9.

(4) «Κἄπειτα παραδόξως ἀκούει τὴν Κωνσταντίνου τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἁλοῦσαν ῥᾳδίως ὑπ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν». Ν. Γρ. Α'. 87. Φραντζῆς 19.

(5) Γ. Παχυμ. Α'. 145. Ν. Γρηγ. Α'. 85 Νικηφόρος Πατρ. Κ]πόλεως. 76. «ἐν τῷ . . . Πόντῳ οὐ σμακρὰν τῶν Χηλῶν, κεῖται ἡ Βιθυνία νῆσος, ἥτις καὶ Δαφνουσία . . . λέγεται» Μελ. Γεωγρ. Γ'. 119.

καὶ οἰκείου θεράποντος τοῦ Βελδουΐνου, ἐνέπρησαν πάσας τὰς οἰκίας τῶν Λατίνων (1). Οἱ ἐν τοῖς πλοίοις Λατῖνοι, οἱ ἐπανελθόντες ἐκ Δαφνουσίας, ἔβλεπαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ζητούσας βοήθειαν, ἀλλ' ἡ καιομένη παραλία ἦτον ἀδιάρρηκτον τεῖχος μέσον αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Ἐκ τῶν καιομένων οἰκημάτων καὶ ἀποθηκῶν, ἥρπασαν ὅ,τι ἠδύναντο οἱ Βυζαντινοί (2). Τότε κατὰ τὸν Παχυμέρην (3), « καὶ δίκας ἐτίννυον ἄντικρυς Ἰταλοί, ὧν ἐκεῖνοι ποτὲ πρὸς Ῥωμαίους ἐποίουν ».

Δὶς λοιπὸν ἀπετεφρώθησαν τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ οἰκήματα τῶν Λατίνων, κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτῶν ἐν Βυζαντίῳ. Πρῶτον, τὴν 19ην Αὐγούστου 1203 καὶ δεύτερον τὴν σήμερον.

Ἡ ἀνάκτησις τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ μετὰ τῶν ἀγερώχων καὶ πολλάκις ἀπίστων Γενουηνσίων φιλία τῶν ἡμετέρων αὐτοκρατόρων, ἐπέφερε μυρία δεινὰ οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λαὸν τοῦ Βυζαντίου.

Δ'.

Οἱ ἐν Βυζαντίῳ διαμείναντες Γενουήνσιοι, Βενετοὶ καὶ Πισαῖοι, μετὰ προφανοῦς χαρᾶς ὑπεδέχθησαν τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον (4). Ὁ νεαρὸς αὐτοκράτωρ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ πολιτεύωνται κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἰδίας πατρίδος, ὑπ' ἄρχοντα στελλόμενον παρὰ τοῦ συνεδρίου τοῦ γένους αὐτῶν. Τῶν μὲν Γενουηνσίων ἐκαλεῖτο Ποτεστάτος, τῶν δὲ Βενετῶν Παϊούλος, τῶν δὲ Πισαίων Κόνσουλος (5). Εἰς τοὺς συμμάχους Γενουηνσίους, ἐχάρισεν ἀτέλειαν καὶ ἐμπορίαν ἐλευθέραν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Μετά τινα καιρὸν, ἐχάρισε τὰ αὐτὰ προνόμια εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ Πισαίους. Οὗτοι δὲ, κύριοι πρότερον τῆς Κ/πόλεως καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀντεκδικούμενοι, ἀπῆρχοντο ὁσημέραι ἐκ τῆς πόλεως. Τοὺς μείναντας χειρώνακτας καὶ ἀγοραίους συνεχώρησε νὰ διαμείνωσιν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου (1). Τοιουτοτρόπως ἐθώπευε τοὺς ἐν Βυζαντίῳ Λατίνους, καὶ διὰ δώρων ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ὁμογενῶν, παρασκευαζόντων νέας ἐν Εὐρώπῃ δυνάμεις, ἵν' ἀνακτήσωσι τὸ ἀπολεσθὲν κράτος. Ὁ Βαλδουΐνος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, συνέζευξε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα μετὰ τοῦ Καρόλου τῆς Σικελίας, δίδων προῖκα τὴν μερίδα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ἔμελλεν ὁ Κάρολος ν' ἀνακτήσῃ (2).

Μικρὸν μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (3), ὁ Παλαιολόγος βλέπων τοσούτους Γενουηνσίους συνερχομένους καὶ πλείους προσδοκωμένους, χάριν τῆς μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐπικερδοῦς ἐμπορίας, ὑποπτευόμενος αὐτοὺς ὡς « ὑπερόφρυς καὶ σοβαροὺς », καὶ φοβούμενος μὴ ἔξωθεν βοηθούμενοι, σασιάσωσιν ἢ ἐγείρωσι πόλεμον κατὰ τοῦ κράτους, διέταξεν αὐτοὺς μὲν ἵνα μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης, τοὺς δὲ Βενετοὺς καὶ Πισαίους, εὐαρίθμους ὄντας, ἐνέκρινεν ἵνα μείνωσιν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, ἐκλέγοντας ἰδίους τόπους πρὸς οἴκησιν (4), καὶ τελοῦντας, ὡς πρότερον, τοὺς αὐτοὺς φόρους.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ κράτους, ὁ Πάπας, ἀνακηρύξας προδότας καταπτύστους τοὺς Γενουηνσίους, τοὺς βοηθήσαντας τοὺς Γραικοὺς ἵν' ἀνακτήσωσι τὴν βασιλείαν αὐτῶν (5), καὶ

---

(1) Πῦρ ὑφάπτουσι παραυτίκα, ὅπου μᾶλλον οἶκοι καὶ πράγματα· ὃ δὴ καὶ νεμόμενον τοὺς οἴκους ἐσπόδει». Γ. Παχυμ. Α'. 147. «ἀλλὰ τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτο γνόντες, πῦρ ταῖς οἰκίαις τῶν Λατίνων ἐνέβαλον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμέναις, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας, καὶ πρῶτα μὲν τὰς τῶν Βενετίκων, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἃς καὶ κάμπους κατωνόμαζον». Γ. Ἀκροπ. 192. Φραντζῆς. 48

(2) «Καὶ γυμνοὶ ἐκ τῶν κοιτώνων ἐξήρχοντο, καὶ φόνος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγένετο καὶ ἀπώλεια» Φραντζῆς. 19.

(3) Α'. 148.

(4) Παχυμέρης. Τόμ. Α'. 162.

(5) «Ποτεστάτος ἐξουσιαστὴν εἶποι ἂν ἡ Ἑλλήνων γλῶσσα . . . τοῖς μὲν (Βενετοῖς) ὑπὸ Παϊούλῳ, ὃν Ἕλλην ἂν εἴποι ἐπίτροπον, τοῖς δὲ Πισαίοις, κονσούλῳ, ἐφόρῳ» κτλ. Γ. Παχυμέρης. Τόμ. Α'. 162 Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 97. Ὁ νῦν καλούμενος Παϊούλος ἐπὶ τῆς Λατινοκρατείας ἐκαλεῖτο ποτεστάτος, καὶ κοινῶς balio, bailo. Δουκάγ. Γλωσσάριον. Τόμ. Α'. — Miltitz. Τόμ. Β'. 25. Ἐνίοτε ἐγράφετο καὶ Μπαϊούλος. Κωδ. Ὀφ. 112. 210. Μ. καὶ Μ. Γ'. 139.

(1) «Πλὴν τοῖς Γενουίταις οὐκ εἶχε πιστεύειν ἐντὸς περικεκλεισμένοις τοῦ ἄστεος». Γ. Παχ. Τόμ. Α'. 163.—«Μετὰ μέντοι τὸ ἐξωσθῆναι τῆς πόλεως τοὺς Λατίνους, ἐναπελείφθη χειρωνακτικὸν καὶ ἀγοραῖς ἀσχολούμενον πλῆθος, σύμμικτον ἔκ τε Βενετίκων καὶ Πισσαίων». Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 97.

(2) Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 163. 317.

(3) Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 167.

(4) Βέβαιον εἶναι, ὅτ' οἱ Βενετοὶ καὶ Πισαῖοι ἐξέλεξαν τοὺς αὐτοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους εἶχαν πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας.

(5) Furono per ciò scomunicati da papa Urbano IV. ma essi più che mai continuarono à

βλέπων ματαιουμένας τὰς ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐλπίδας αὐτοῦ, δὲν ἔπαυσε προτρέπων τοὺς Εὐρωπαίους εἰς νέας κατὰ τῶν Γραικῶν σταυροφορίας. Μόνοι οἱ ζάπλουτοι Βενετοὶ ὥπλισαν πλοῖα, ἐλπίζοντες παραλίους τινὰς πόλεις τῆς Ῥωμανίας ν' ἀνακτήσωσι καὶ διατηρήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ἡ κατὰ τῶν εὐνοουμένων Γενουηνσίων ἔχθρα, κατετάραττε τοὺς Βενετοὺς, βλέποντας τούτους σήμερον κυρίους ἅπαντος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ῥωμανίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ὁ ζόλος τῶν Βυζαντινῶν, μετά τινων πλοίων Γενουηνσίων, εἰς μάτην ἐναυμάχησε κατὰ τῶν Βενετῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει. Ὁ Παλαιολόγος, βλέπων ὅτι ματαίως ἠγωνίζετο κατὰ τῶν πολυαρίθμων καὶ ἄριστα ὡπλισμένων Βενετικῶν πλοίων (1), παρήτησε τὴν ἄνισον πάλην (2).

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ὁ Παλαιολόγος (3), μαθὼν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γενουηνσίων Γουλιέλμος Γουέρκιος, συνεννοούμενος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, ἐμηχανᾶτο ἵνα ὑποτάξῃ ἐκ νέου τὸ κράτος ὑπὸ τοὺς Λατίνους, ὠργίσθη, οὐχὶ κατὰ τῶν Γενουηνσίων μόνων, ἀλλὰ κατὰ πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει κατοικούντων Λατίνων, τοὺς ὁποίους διέταξε ν' ἀποδημήσωσιν ἐκ τῆς Κ/πόλεως (4). Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἰταλῶν συγγραφέων, ἡ κοινότης τῆς Γενούης, ἀγνοοῦσα τὰς πονηρὰς βουλὰς τοῦ Γουερκίου, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος μετά τινα καιρὸν ὡμολόγησεν, ἐξώρισεν αὐτόν· ἱκέτευσε δὲ τὸν Μιχαὴλ ἵνα μὴ τιμωρήσῃ τοὺς Γενουηνσίους ἕνεκα τῆς κακοβουλίας τοῦ ποτεστάτου. Τότε (1264) κατὰ τοὺς συγγραφεῖς τούτους, ἀπεδήμησαν ἅπαντες οἱ Γενουήνσιοι εἰς τὴν Ἡράκλειαν. Ἡ Γένουά δε, κηδομένη τῆς σωτηρίας τῆς ἀποικίας, ἤτησεν ἀπὸ τὸν ἄκαμπτον αὐτοκράτορα, τὸν Γαλατᾶν, διὰ κατοικίαν τῶν Γενουηνσίων. Περὶ τούτων ὅλων οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἔχομεν τῶν ἡμετέρων συγγραφέων. Εἰκάζω, ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος δὲν μετῳκίζοντο ἄνευ λόγου εἰς τὴν Ἡράκλειαν, μακρὰν ἀπὸ τὰς ἀγορὰς τοῦ Βυζαντίου καὶ ὑποκείμενοι νὰ ζημιῶνται ἀπὸ τοὺς ληστεύοντας τὰς Θρακικὰς κωμοπόλεις τοῦ Βυζαντίου, βαρβάρους. Περὶ δὲ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν ὀλίγων Πισαίων, γνωρίζομεν ὅτι ἔμειναν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν συνοικίας καὶ ἀποβάθρας. Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι ὁ Παλαιολόγος μετὰ τὴν ἀνάκρισιν τοῦ Γουερκίου, ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἀποίκησιν τῶν Γενουηνσίων ἐν Ἡρακλείᾳ, ὁ Παλαιολόγος, βαρυνόμενος τὴν φιλίαν τῶν Γενουηνσίων, τῶν μετ' ἀλλήλων ἐριζόντων, καὶ ποθῶν ἵνα ἔχῃ ἰσχυροὺς συμμάχους ἐν Ἰταλίᾳ, ἤρχισε θωπεύων τοὺς Βενετοὺς διά τινος αἰχμαλώτου Βενετοῦ ἐν Κωνσαντινουπόλει (1). Ἡ κοινότης τῆς Βενετίας, σφόδρα ποθοῦσα τὴν μετὰ τῆς Ῥωμανίας ἐμπορίαν, τὴν ἐπικερδεστάτην τῶν χρόνων τούτων, καὶ ἐλπίζουσα ἐκεῖθεν ν' ἀποδιώξῃ τοὺς Γενουηνσίους, ἔπεμψεν εἰς Κ/πολιν δύο πρέσβεις, τὸν Ἰάκωβον Δελφῖνον καὶ Ἰάκωβον Κονταρῖνον, συνυπογράψαντας μετὰ τοῦ Παλαιολόγου τὸ 1265 συνθήκην, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντιγράφω τὰ ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν τῶν Γενουηνσίων (2).

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς συμμαχίας καὶ τῆς βοηθείας τῶν Βενετῶν κατὰ τῶν προσβαλλόντων τὸ Βυζαντινὸν κράτος, εἴτε χριστιανῶν εἴτε ἀσεβῶν, λέγει ἡ συνθήκη. « Ἵνα ἀποδιώξῃ ἡ βασιλεία μου ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῆς καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν τοὺς Γενουΐτας, καὶ οὐ μὴν παραλάβῃ αὐτούς· ἐὰν δὲ ποτὲ τῶν καιρῶν προσέλθωσιν οἱ Γενουΐται τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ παρακλητεύσωσιν αὐτὴν, ἵνα δέξηται αὐτοὺς εἰς ἀγάπην, ἄλλως οὐ μὴν ποιήσῃ ταύτην ἡ βασιλεία μου μετ' αὐτῶν, εἰ μὴ μετὰ εἰδήσεως τοῦ δουκὸς Βενετίας καὶ τοῦ κουμουνίου, σωζομένου τοῦ παρόντος ὁρκομωτικοῦ τῆς βασιλείας μου πρὸς τὴν Βενετίαν· ἀλλ' οὐδὲ ἡ Βενετία ἵνα παραδέξηται αὐτοὺς εἰς ἀγάπην ἄνευ εἰδήσεως τῆς βασιλείας μου, σωζομένου τοῦ πρὸς τὴν βασιλείαν μου ὁρκομωτικοῦ τῆς Βενετίας. Ἐὰν δὲ οἱ τοιοῦτοι ἐχθροὶ αὐτῶν, ἁρματώσωσι

---

far quanto di male potevano al Veneziani. Miltitz. Τόμ. Β'. 84. ἐν σημ. Elle (ἡ Γένουα) ne fit aucun cas ni des foudres de Rome. etc. ἔνθ. 100.

(1) Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 403.

(2) Heyd. Τόμ. Α'. 321. Sauli. Τόμ. Α', 69. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον, τῶν ἰδίων Γενουηνσίων αἱ ἔριδες, diedero eziandio motivo all' ira concetta da Michele Paleologo contro il nome Genovese. 74.

(3) Heyd. Τόμ. Α'. 321.

(4) Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. σελ. 2.

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 322. — per via di Arrigo Trevisano. Sauli. Τόμ. Α'. 75.

(2) Τὴν συνθήκην ταύτην κατεχώρησαν οἱ κ. κ. Μ. καὶ Μ. ἐν τῷ τόμῳ Γ'. σελ. 76.

» κάτεργα ἐπὶ τῷ ἐλθεῖν κατὰ τῆς χώρας τῆς » βασιλείας μου, ἵνα ἁρματώσωσι καὶ οὗτοι » κάτεργα, καὶ ἔρχωνται πρὸς ἀντιπαράταξιν » αὐτῶν καὶ βοήθειαν τῆς χώρας τῆς βασι- » λείας μου, πρὸς τὸ ποσὸν τῶν Γενουϊτικῶν » ξύλων καὶ πρὸς ὃ διακρίνουσιν οὗτοι ἀντι- » παρατάξεσθαι αὐτοῖς ».

Διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον, ἡ Βενετία δὲν ἐπεκύρωσε τὴν συνθήκην ταύτην, διότι ἤλπιζε διὰ τῆς βοηθείας τῶν Λατίνων ἡγεμόνων, ν' ἀνακτήσῃ τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτῆς ἐμπορικὴν εὐκλειαν (1). Πιθανὸν, ἄλλοι ὀρεγόμενοι νέας κατὰ τοῦ Παλαιολόγου σταυροφορίας, ἀπέτρεψαν τὴν συνετὴν ταύτην δημοκρατίαν ἀπὸ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης. Τρία ἔτη μετὰ ταῦτα (1268), ἡ Βενετία ἐπεκύρωσε νέαν συνθήκην, ἧττον συμφορωτέραν τῆς προηγουμένης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνακαλοῦνται οἱ κατὰ τῶν Γενουηνσίων διωγμοί (2). Ἀναφέρεται πρὸς τούτοις, ὅτι δέον νὰ εἰρηνεύωσιν οἱ ἐν τῷ κράτει ἐνοικοῦντες Γενουήνσιοι καὶ Βενετοὶ, νὰ μὴ προσβάλλωσιν ἀλλήλους, εἴτε κατὰ ξηρὰν, εἴτε κατὰ θάλασσαν, ἀπὸ τὴν Ἀβυδον μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου (3). Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἤλπιζεν ὁ αὐτοκράτωρ ἵνα κωλύσῃ τὰς αἱματηρὰς ἔριδας τῶν δύω τότε ἰσχυρῶν καὶ ἀντιζήλων δημοκρατιῶν. Ἡ συνθήκη αὕτη ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πέντε ἔτη. Ἀπὸ τὴν συνθήκην ταύτην μανθάνομεν, ὅτι τῆς προτέρας μὴ ἐπικυρωθείσης ὑπὸ τῆς Βενετίας, ἀνεστάλη ὁ διωγμὸς τῶν Γενουηνσίων, κατοικούντων εἰσέτι τὴν Ἡράκλειαν.

Πιθανὸν νὰ συνήργησεν εἰς ταῦτα ἡ ἀποξολὴ Βυζαντινοῦ πρέσβεως ἐν Γενούῃ τὸ 1267 (4). Πρὸ πάντων φρονῶ, συνήργησεν ἡ πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπεροψία τῶν Βενετῶν, καὶ τὰ κατὰ τοῦ κράτους πονηρὰ αὐτῶν μελετήματα. Πιθανὸν νὰ ἐπανῆλθαν οἱ Γενουήνσιοι (1) ἐκ τῆς Ἡρακλείας τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ κατῴκησαν οὐχὶ τὰς προτέρας αὐτῶν συνοικίας ἐν Βυζαντίῳ ἀλλὰ τὸν ἀπέναντι Γαλατᾶν (2). Βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ εὐάριθμοι Βενετοὶ κατῴκουν τὴν παραλίαν τῆς Κ/πόλεως, ἀπὸ Περάματος μέχρι τῆς πύλης τῶν Δρουγγαρίων, εἰσέτι τὸ 1285(3). Τῶν δὲ γειτόνων αὐτῶν Πισαίων αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ δημόσια κτίρια ἐδόθησαν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Φλωρεντίας, ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

Ὁ Παλαιολόγος μετὰ τὴν τελευταίαν συνθήκην μετὰ τῶν Βενετῶν, ὑπονοήσας τὴν κατ' αὐτοῦ ἔχθραν τούτων καὶ ἑτέρων Ἰταλῶν, ἤρχισε μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἀνακαινίζων τὰ τείχη τῆς Κ/πόλεως, καὶ ἐφοδιάζων αὐτὴν μὲ τροφὰς, ἵνα ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ μελετώμενον πόλεμον τοῦ ἀτρομήτου βασιλέως τῆς Ἰταλίας Καρόλου. Τότε κατὰ τὸν Παχυμέρην (4), « ἠσφαλίζετο δὲ καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς » Περαίας Γενουΐτας, ὡς μὴ συνεπιτιθῶνται » στέργοντες τὰς σπονδάς· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ » ἄλλως φυλάττοιντο τὴν πρὸς τοὺς ἐπελευ- » σομένους κοινωνίαν κτλ ». Ὁ Παχυμέρης, ὁ μόνος ἡμῶν ἱστορικὸς, δὲν ἐνόμισεν ἄξιον λόγου νὰ ἱστορήσῃ τὸ ἔτος τῆς ἀπὸ Ἡρακλείας εἰς Γαλατᾶν μετοικήσεως τῶν Γενουηνσίων. Ἐκ τῶν γραφομένων του ὅμως κατάδηλον εἶναι ὅτι τὸ 1268, οἱ Γενουήνσιοι κατῴκουν τὸν Γαλατᾶν.

Καλὸν εἶναι πρὶν προχωρήσωμεν νὰ εἴπω, διατὶ ὁ Παλαιολόγος ἐπαναφέρων τοὺς Γενουηνσίους ἐξ Ἡρακλείας ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐκτενῆ παραλίαν τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ Σάουλη (5) ἐξυμνεῖ τὸν Γαλατᾶν ὡς τόπον καταλληλότατον πρὸς ἐμπορίαν, χαίροντα τὰ αὐτὰ πλεονεκτήματα τῶν παραλίων τῆς ἀντιπέραν Κωνσταντινουπόλεως, μὲ λιμένα βαθὺν καὶ ἀσφαλῆ. Ἡ μετέπειτα ἐμπορικὴ εὐκλεια τοῦ προαστείου τούτου, τεκμαίρει τὴν σύνεσιν τῶν Γενουηνσίων πολιτῶν (1). Μετὰ τὴν μελέτην ὅμως τῶν Ἰταλικῶν συνοικιῶν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας τοῦ Βυζαντίου καὶ μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς πλησίον ἀκροπόλεως, εἰκάζω ὅτι ὁ Παλαιολόγος μετῴκισε τοὺς Γενουηνσίους ἐν Γαλατᾷ, οὐχὶ χαριζόμενος εἰς τὰς ἱκεσίας τῆς Γενούης, ἀλλ' ὅτι παρατείνων τ' ἀνάκτορα πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς νῦν πύλης τοῦ Εὐγενίου, παρέλαβεν ἐντὸς τοῦ νέου ἀνακτορικοῦ περιβόλου πᾶσαν τὴν συνοικίαν τῶν Σαρακηνῶν καὶ μέγα μέρος τῆς συνοικίας τῶν Γενουηνσίων, ἐκτεινομένης πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης τοῦ Νεωρίου. Διατί νὰ μένωσιν ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου οἱ Βενετοὶ καὶ Πισαῖοι, εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῶν συνοικίας, καὶ ν' ἀπέλθωσιν οἱ Γενουήνσιοι πιστοὶ σύμμαχοι τῶν Βυζαντινῶν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον εἰς Γαλατᾶν, χώραν τότε ἀτείχιστον; Οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν μνημονεύει τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου τείχους τοῦ αὐτοκρατορικοῦ περιβόλου, καὶ τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν τῶν ἄλλοτε περιωνύμων παλατίων. Νικήτας ὁ Χωνιάτης (2) πολλάκις μνημονεύει τὸ μέγα παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ χώρου τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένους Σουλτὰν Ἀχμέτ. Τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος, πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἦτο προσφιλὲς ἐνδιαίτημα τῶν βασιλέων. Τὸ μέγα παλάτιον παρημελήθη εἴτε δι' ἀπορίαν χρημάτων, εἴτε διὰ τὴν πλειοτέραν καλλονὴν τοῦ Βουκολέοντος. Ἐπὶ τῶν Λατίνων, « ἡ πόλις δουλωθεῖσα οὐδεμίαν ἐδέξατο παρ' ἐκείνων ἐπιμέλειαν πώποτε » (3). Τὰ παλάτια ταῦτα ἂν καὶ καταρρέοντα διεσώζοντο μέχρι τοῦ 1261. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς κατῴκουν τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν. Οὐδεὶς μετὰ ταῦτα ἀναφέρει τὸ μέγα παλάτιον, τοῦ ὁποίου τοὺς μεγαλοπρεπεῖς θαλάμους τὰς φιάλας καὶ ἐκκλησίας, περιέγραψε Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παχυμέρη, ἀνεκαίνισε καὶ ὕψωσεν ἅπαντα τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης στρατιᾶς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Τότε, προσκαλέσας καὶ τοὺς Γενουηνσίους ἐξ Ἡρακλείας, τοὺς ὁποίους καὶ ἐφοβεῖτο καὶ ἐθώπευε, παρεχώρησε τὸν ἀπέναντι Γαλατᾶν, διότι τὸ τεῖχος τῶν ἀνακτόρων ἐπεκτεινόμενον ἀπὸ τὸ κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὸν Ἅγιον Δημήτριον μέχρι τῆς πύλης τοῦ Εὐγενίου, περιέκλεισε μέγα μέρος τῆς ἐμπορικῆς παραλίας τῶν Γενουηνσίων. Συγχρόνως καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀπεδιώχθησαν καὶ ἐκ τῆς συνοικίας αὐτῶν οἱ Σαρακηνοί, καὶ κατῴκησαν πλησίον τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Αἰμυλιανοῦ, νῦν Δαοὺτ πασᾶ καπουσοῦ (1).

Ἐκ τούτων ὅλων, Κύριοι, σαφηνίζονται τὰ αἴτια τῆς ἀποπομπῆς τῶν Γενουηνσίων ἐκ τῆς περιτετειχισμένης πόλεως. Τούτους καθὼς καὶ τοὺς ὁμογενεῖς Βενετοὺς ἐμπορευομένους ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, μνημονεύουν συχνότατα οἱ ἡμέτεροι ἱστορικοί. Οἱ Βενετοὶ εἰς στενοτάτας συνοικίας ἐνδιαιτώμενοι, οὐδέποτε ἠνώχλησαν τοὺς βασιλεῖς. Τὰ μελετήματα ταῦτα πιθανὸν νὰ πείσωσι τοὺς Ἰταλοὺς συγγραφεῖς, τοὺς ὑπερυμνοῦντας τὴν σύνεσιν τῶν Γενουηνσίων καὶ μυκτηρίζοντας τὸν Παλαιολόγον διὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ Γαλατᾶ, ὅτι ὁ κατὰ τοῦ Καρόλου ἀμυνόμενος αὐτοκράτωρ, παρεχώρησε τὸν Γαλατᾶν ἀντὶ τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἀπολεσθείσης συνοικίας αὐτῶν.

Τὸ 1275ον ἔπεμψεν ἡ Γένουα τὸν πρέσβυν Λανφράγκον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ συνυπεγράφη συνθήκη μεταξὺ Γενούης καὶ τοῦ Παλαιολόγου, τῆς ὁποίας τὸ Λατινικὸν κείμενον εὐτυχῶς διεσώθη εἰς τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης (2). Ἐκ τῆς μετέπειτα ἱστορίας τῶν Γενουηνσίων μετὰ τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, καταφαίνεται ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη ἦτον ἡ βάσις τῆς μετέπειτα πολιτείας ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων· ἐπεκυρώθη ἐν Γενούῃ τῇ 25ῃ Ὀκτωβρίου, παρόντων τοῦ δουκὸς καὶ πάντων τῶν

---

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 324.

(2) Propter treguam istam, non debent expelli Januenses de Constantinopoli vel Imperio suo. Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 96.

(3) Ταῦτα ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τὸν Παχυμέρην. Τόμ. Β'. 239 «οἱ δὲ εἰς τοσοῦτον αὐθαδείας ἐξώκειλαν (δηλ. οἱ Βενετοὶ) ὥστε καὶ συγκείμενον παρὰ βασιλέως ἀρχῆθεν τοῦ δεξαμένου τὰ γένη, ὥστε διαφορᾶς ξυμβάσης αὐτοῖς ἐκτός, ἔνδοθεν μὲν τῶν τῆς Ἀβύδου στενῶν, ἔνδοθεν δὲ τοῦ Φάρου, οὔτε κατὰ θάλασσαν μάχεσθαι, τὸ μόνον δὲ τούτων πάσαις ἄβατον μάχαις.» κτλ.

(4) Heyd. Τόμ. Α'. 329.

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 329.

(2) « Πρὸς τῷ Γαλατᾷ σφᾶς αὐτοὺς ἐπιμήκιστον παρεκτείνοντος κατοικεῖν». Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 168.
«Ἐν τούτῳ ἐσυμβιβάσθημεν ἐκεῖνος ὁ Παλαιολόγος «Μὲ τὸ κουμοὺν τῆς Γένοβας, τὸν Γαλατᾶν τοὺς δί- [δει,
«Ὅποῦ ἔνι ἐκεῖθεν τῆς πόλεως, ἀπέκει τοῦ λιμιῶνος». Buchon. Τόμ. Β'. σελ. 47. στίχ. 1277.

(3) Tafel καὶ Thomas. Τόμ. Γ'. 327. 345.

(4) Τόμ. Α'. 366. ἐν σελ. 186, περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀνακτίσεως τῶν τειχῶν φροντίδα τοῦ Μ. Παλαιολόγου.

(5) Τόμ. Α'. 66.

(1) Ἡ παραχώρησις τοῦ Γαλατᾶ, λέγει ὁ Miltitz Τόμ. Β'. 88, fut accueillie de la part des Génois avec les plus grandes demonstrations de joie.

(2) «Διαιτῶν τοίνυν καὶ βασιλεὺς (Ἰσαάκιος) ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς γαμβροῖς, εἰς μὲν τὸ μέγα παλάτιον οὐδαμῶς ἀφικνεῖται.» Ν. Χων. 674. «Τὸ μέγα παλάτιον εἴσεισιν εὐμαρῶς» ἔνθ. 697. «Τῷ μεγάλῳ παλατίῳ προσέμενεν οὐχ' ἑκών» (ὁ Ἰσαάκιος). ἔνθ. 702. Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης, διηγούμενος τὴν εἴσοδον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐκ τῆς χρυσῆς πύλης, λέγει, «Ἐπὶ τὸ μέγα κατηντήκει παλάτιον.» 197. «ἐλθόντα δὲ τὸ πρῶτον οἰκῆσαι παρὰ τὸ ἔγγιστα τοῦ ἱπποδρόμου παλάτιον». Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 87. «Ὁ δὲ τῆς πόλεως κατάρχων Βαλδουΐνος ἐπὶ τὸ μέγα παλάτιον ὥρμησε.» (Γ. Ἀκροπ. 192), ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ 1261.

(3) Ν. Χων. Τόμ. Α'. 88.

(1) Κ]πολις, Σκαρλ. Βυζ. Τόμ. Α'. 294.

(2) Sauli. Τόμ. Β'. 204.

συμβούλων τοῦ λαοῦ. Μεταγλωττίζω τοὺς κυριωτέρους ὅρους τῆς συνθήκης ταύτης.

Ἂν Γενουήνσιός τις, ἢ Γενουήνσιοί τινες, ἢ οἱ χαίροντες δικαιώματα Γενουηνσίων (1), βλάψωσιν ἄνθρωπον ἢ ἀνθρώπους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, ἐν βουλῇ, κτλ. νὰ τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον, κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὸ ἔγκλημα· ἂν ὅμως ὁ ποτεστάτος δὲν τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους κατὰ τὸ δίκαιον, ὁ αὐτοκράτωρ νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς κατὰ τοὺς ποινικοὺς αὐτοῦ νόμους.

Ἂν Γενουήνσιοι προσέλθωσιν ὡπλισμένοι, εἴτε διὰ ξηρᾶς, εἴτε διὰ θαλάσσης ὡς πειραταί, καὶ βλάψωσι γαίας ἢ ἀνθρώπους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ συλληφθῶσι, νὰ τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν νόμον, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη· ἂν ὅμως δὲν συλληφθῶσιν, ἢ διαφύγωσιν, ὑποχρεοῦται ἡ κοινότης τῆς Γενούης ν' ἀποτίσῃ τὴν ζημίαν γενομένην εἰς τὰ πράγματα καὶ κτήματα τῶν ζημιωθέντων, ἀπὸ τὰ κτήματα τῶν ζημιωσάντων.

Πρὸς τούτοις, ὁ ἐν Ῥωμανίᾳ στελλόμενος ποτεστάτος, ὡς ἀρχηγὸς τῶν Γενουηνσίων, ἵνα ἦναι ἀνὴρ τιμῶν τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν κοινότητα τῆς Γενούης.

Ἂν Γενουήνσιός τις εὑρεθῇ λαμβάνων πρᾶγμα ἄλλου μὴ ὄντος Γενουηνσίου καὶ ἐμπορεύηται αὐτὸ ἐντὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὡς πρᾶγμα ἴδιον, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἢ τὸ ἐμπόρευμα καὶ ὁ κύριος αὐτοῦ, νὰ ὑπάγωνται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ αὐτοκράτορος δυναμένου νὰ πράξῃ κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Ὁ Γενουήνσιος δὲ, ὁ παρὰ τὰς συνθήκας κλέπτων νὰ τιμωρῆται ἀπὸ τὸν ποτεσάτον κατὰ τὸ ἔγκλημα καὶ τὸν νόμον.

Ἂν Γενουήνσιος ἢ Γενουήνσιοι, ἐξάξωσι λαθραίως ἐκ τοῦ κράτους χρυσίον ἢ ἀργύριον καὶ συλληφθῶσι, νὰ τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν νόμον.

Ἂν Γενουήνσιοί τινες ἐν τῷ κράτει τοῦ αὐτοκράτορος, φονεύσωσι βλάψωσιν ἢ ἄλλως κακοποιήσωσι Γραικόν, ἢ ἕτερόν τινα ἀλλογενῆ, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὀφείλει ὁ ποτεστάτος ἐνόρκως νὰ ζητήσῃ τὸν κακοῦργον μετ' ἐπιμελείας καὶ ἄνευ δόλου, καὶ τιμωρήσῃ αὐτὸν κατὰ τὸ κακούργημα· ἂν ὅμως οὗτος διαφύγῃ, ὑποχρεοῦται ἡ κοινότης νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς ζημιωθέντας ἀπὸ τὰ κτήματα τοῦ κακούργου· ἂν ὄχι, (1), νὰ ἱκανοποιήσῃ ἡ κοινότης. Ὁ πρέσβυς ὑπογράψας τὸν ὅρον τοῦτον, ᾔτησεν ἵνα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ αὐτὰ πράξῃ κατὰ τῶν Γραικῶν κακοποιούντων Γενουηνσίους.

Οἱ Γενουήνσιοι οἱ ἐξάγοντες ἐκ τοῦ κράτους, κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος, σῖτον καὶ ἄλλα τρόφιμα, ἵνα κομίζωσι ταῦτα εἰς τὴν κοινότητα τῆς Γενούης, ἢ εἰς τὰς γαίας τῆς κοινότητος, καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλην χώραν τόπον ἢ λιμένα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ῥωμανίας. Ὁ παραβαίνων τὸν νόμον τοῦτον ἵνα τιμωρῆται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν νόμον.

Πρὸς τούτοις, ὁ αὐτοκράτωρ δύναται νὰ λαμβάνῃ πλοῖα καὶ ὁλκάδας Γενουηνσίας μετὰ δικαίου ναύλου καὶ ἀποστείλῃ αὐτάς, ὅπου ἔχει ἀνάγκην κατὰ τὰς συνθήκας· ἂν τοιαῦτα πλοῖα τύχωσι ναυλωμένα παρ' ἄλλων καὶ ἐμπεριέχωσιν ἤδη μέρος ἢ ὅλον τὸ φορτίον αὐτῶν, δὲν πρέπει, ἕνεκα τῆς ἀνάγκης ταύτης τοῦ αὐτοκράτορος ν' αὐξηθῇ ὁ ναῦλος, ἢ νὰ γίνωνται ἄλογοι αἰτήσεις· ἂν δὲν συμφωνήσωσιν εἰς ταῦτα οἱ Γενουήνσιοι πλοίαρχοι, ὁ ποτεστάτος μετὰ τῶν συμβούλων Γενουηνσίων, ἵνα ὡρίσωσιν ἐν δικαιοσύνῃ τὴν τιμὴν τοῦ ναύλου, καὶ δώσωσιν αὐτὸν εἰς τοὺς πλοιάρχους, ἂν καὶ μὴ στέργοντας.

Πρὸς τούτοις, ἂν Γενουήνσιοι βοηθήσωσιν ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ λάβωσιν ἐπιστολὰς καὶ κομίσωσι ταύτας εἰς ἄλλους, ἐχθροὺς τοῦ ἡμετέρου αὐτοκράτορος, καὶ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις ἢ λάβωσι παρ' ἐκείνων ἐπιστολὰς καὶ κομίσωσι πάλιν ταύτας εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος, ἂν εὑρεθῶσιν, ἵνα τιμωρῶνται ἀπὸ τὸν ἐν Ῥωμανίᾳ ποτεστάτον κατὰ τὸ δίκαιον.

Πρὸς τούτοις, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα περὶ ἐμπορευμάτων κομιζομένων εἰς Κ/πολιν ἀπὸ τοὺς Γενουηνσίους, ὁποιουδήποτε εἴδους καὶ ἂν

(1) Τὸ κείμενον λέγει, vel qui pro Januensibus se distinguuntur. Οὗτοι εἶναι οἱ νῦν protégés τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἐκαλοῦντο πολλάκις distrittuali. Οἱ Ἰταλοὶ συγγραφεῖς οὐδὲν περὶ τούτων λέγουν. Πιθανὸν ἦσαν Βυζαντινοὶ ἐν Γαλατᾷ μετὰ τῶν Γενουηνσίων συγκατοικοῦντες, διερμηνεῖς, μεσῖται ἢ ὑπάλληλοι αὐτῶν, προτιμῶντες τὴν ξένην ἐθνικότητα, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐμπορικῶν προνομίων τῶν Γενουηνσίων. Τὰ πρὸ τοῦ 1261 ἔγγραφα οὐδέποτε ἀναφέρουν τοιούτους ὑπηκόους τῶν ξένων. Miltitz. Τόμ. Β'. 85. 436 ἐν σημ. Ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Ἰωάν. Παλαιολόγου μετὰ τῶν Βενετῶν (1390). «ὅτι τινὲς Βενέτικοι καὶ καταλογιζόμενοι Βενέτικοι ἐγένοντο.» κτλ. Μ. καὶ Μ. Γ'. 138.

(1) Δηλ. ἂν δὲν συλληφθῇ.

ἦναι ταῦτα, ὀφείλουν ἵνα φανερώνωσι τὰ ἐμπορεύματα εἰς τοὺς τελώνας, συμφώνως μετὰ τῆς γενομένης συμβάσεως καὶ μεθ' ὅρκου, καθὼς ἔθος εἶναι νὰ πωλῶνται καὶ ἀγοράζωνται διὰ τῶν μεσιτῶν τοῦ τελωνείου· καὶ εἰς ἄλλους τόπους κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν τόπων αὐτῶν. Ἂν τυχὸν ἐμπόρευμα ἀγορασθῇ ἢ πωληθῇ ἄνευ μεσίτου, ὀφείλουν ἵνα καταδείξωσιν αὐτὸν ἢ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἢ τοὺς ὁποίους ἠγόρασαν ἢ ἐπώλησαν, ἵνα λάβωσιν οἱ τελῶναι τὸ δικαίωμα αὐτῶν. Ἂν τις δολίως πωλήσῃ ἢ ἀγοράσῃ, νὰ τιμωρηθῇ ἀπὸ τὸν ποτεστάτον κατὰ τὸν δόλον αὐτοῦ· πρὸς τούτοις ἵν' ἀποτίσῃ ὅλον τὸ ὁποῖον δολίως ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς τελώνας τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκ τῆς ἐμπορικῆς ταύτης συνθήκης, μανθάνομεν, ὅτι εἰς τοὺς Γενουηνσίους καὶ Βενετούς, παρεχωρήθη ἀπὸ τὸν Παλαιολόγον ἵνα δικάζωσιν εἰς ἴδια δικαστήρια τοὺς ἀλλήλους κακοποιοῦντας ὑπηκόους αὐτῶν. Πᾶς Γενουήνσιος φονεύων, ληστεύων, ἢ ἄλλως κακοποιῶν Γραικόν, ἢ ἀλλογενῆ ὑπήκοον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐδικάζετο μὲν ἀπὸ δικαστὰς ὁμοφύλους, καὶ ἐτιμωρεῖτο κατὰ τοὺς νόμους τῆς Γενούης, συνέδρευεν ὅμως εἰς τὸ δικαστήριον ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁμοίως καὶ οἱ Γραικοὶ οἱ κακοποιοῦντες τοὺς Γενουηνσίους ἐδικάζοντο εἰς τὰ ἐπιχώρια δικαστήρια, εἰς δὲ τὸν ποτεστάτον ἢ τὸν ἐπίτροπον αὐτοῦ, παρεχωρήθη ἵνα ἐπιβλέπῃ τὴν δίκην καὶ ἱκετεύῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὁσάκις ἐνόμιζεν ὅτι δικαίως δὲν ἐδικάσθη ὁ κατηγορούμενος.

Ἡ τοσαύτη τοῦ Παλαιολόγου εὐμένεια, μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς Ἰταλούς, λέγοντας ὅτι ἡ Γένουα εὐγνωμονοῦσα, οὐχὶ μόνον δὲν ἔδωσεν εἰς τὸν Κάρολον τῆς Σικελίας τὴν αἰτουμένην ἐπικουρίαν κατὰ τοῦ Παλαιολόγου, ἀλλ' ἀνήγγειλε μάλιστα εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἐκστρατείαν ταύτην (1), ματαιωθεῖσαν ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σικελίας κατὰ τοῦ Καρόλου.

Οἱ Γενουήνσιοι, τοὺς ὁποίους καλεῖ λιζίους τῆς βασιλείας ὁ Παχυμέρης, ἔγιναν μετὰ τὴν ἄνω συνθήκην κράτος ἐν κράτει (2). Ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, ἐδιοικοῦντο κατὰ τοὺς νόμους τῆς Γενούης, ἀπὸ Γενουηνσίους ἄνδρας, ἐν Γενούῃ ἐκλεγομένους καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλατᾶν ἀποστελλομένους. Οὐδένα φόρον ἐτέλουν. Ὁ ποτεστάτος, κατὰ τὴν ἄνω συνθήκην ὤφειλε νὰ ἦναι συνετὸς καὶ ἀρεστὸς εἰς τὸν βασιλέα. Τὴν συνθήκην ταύτην, ὁμοίαν ἑτέρων ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ γενομένων, ἐμιμήθησαν ἀκολούθως καὶ ἅπαντα τὰ Χριστιανικὰ ἔθνη εἰς τὰς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν διαπραγματεύσεις αὐτῶν. Αὗται αἱ συνθῆκαι εἶναι αἱ βάσεις τῶν μετέπειτα Εὐρωπαϊκῶν συμβάσεων. Ἡ πολιτεία τῶν Βυζαντινῶν μεγάλως ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ βίου τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων ἐθνῶν.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, τὸν ὁποῖον πολλοὶ μέμφονται ὡς Λατινοφρονοῦντα, μεγάλως ἐκήδετο τῆς τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας τῆς βασιλείας.

Εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Ζαχαρίαν, εὐπατρίδην Γενουήνσιον, μεγάλως εὐεργετήσαντα τὸ κράτος, ἔδωσεν ὁ Παλαιολόγος τὸ 1275ον τὴν Φώκαιαν, περιέχουσαν ἀνεξάντλητον πλοῦτον ζυπτηρίας χρησίμου εἰς βαφὴν ἐρίων (1). Τὸ 1303 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰσπανοῦ Μουντάνερ (2), εἰργάζοντο εἰς ἀνόρυξιν τῆς στυπτηρίας, τρεῖς χιλιάδες Γραικῶν, ὑπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ζαχαρίου. Μὴ ἀρκούμενος ὅμως εἰς τὸν πλουσιώτατον τῆς Φωκαίας καρπόν, ᾔτησεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἵνα κωλύσῃ τοὺς Γενουηνσίους ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν τῆς στυπτηρίας ἐκ τῶν νοτίων παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ ἀκορέστου Ζαχαρίου παρεχώρησεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ταύτην τὴν ἐμπορίαν μετήρχοντο οὐχὶ μόνον οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πολῖται τῆς Γενούης, ποτὲ μὲν ἀναπλέοντες μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ποτὲ δὲ ἀγοράζοντες αὐτὴν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τοῦ Γαλατᾶ. Οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι ἂν καὶ δυσανασχετοῦντες, φοβούμενοι ὅμως τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως ἀγογγύζως ὑπετάχθησαν εἰς τὴν διαταγὴν αὐτοῦ. Γενουήνσιοι ἔμποροι ναυπηγήσαντες μέγα πλοῖον ἐν Γενούῃ, διέπλευσαν τὸν Βόσπορον ἄνευ τῆς συνήθους πρὸς τὸν βασιλέα εὐφημίας παρὰ τὸ πα-

(1) Heyd. Τόμ. Α'. 332.

(2) Ἐν τῇ Πτολεμαΐδι κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἦσαν δεκαεννέα ἀρχαὶ ξέναι. Depping. Τόμ. Α'. 91. Οἱ κακοῦργοι κατέφευγαν χάριν σωτηρίας εἰς ἄλλην ἀρχήν.

(1) Ἐπεὶ πολλῇ τινι χρῶνται ταύτῃ τὰ ἐξ ἐρίων ὑφάσματα μιαίνοντες χρώμασι διαφόροις.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 420. Sauli. Τόμ. Α'. 89. Depping. Τόμ. Α'. 121. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ἐξήγοντο ἐκ τῆς Φωκαίας 14,000 κανταρίων στυπτηρίας κατ' ἔτος. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. LXXVIII. LXXIX.

(2) Heyd. Τόμ. Α'. 333.

λάτιον τῶν Βλαχερνῶν (1). Ὠφελούμενοι ἀπὸ νότιον ἄνεμον διέπλευσαν τὸν Βόσπορον, προσωρμίζοντο εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Πόντου, ποτὲ μὲν ἐμπορευόμενοι, ποτὲ δὲ πειρατεύοντες· τέλος συλλαβόντες καὶ πλοῖον φέρον στυπτηρίαν, ἐπλήρωσαν τὸ πλοῖον αὐτῶν, καὶ μετὰ θάρρους ἀπέπλευσαν διὰ τὸν Βόσπορον. Ὁ Παλαιολόγος μαθὼν τὸν διάπλουν τοῦ πλοίου, καὶ τὴν προφανῆ αὐτοῦ καταφρόνησιν, ἀπεφάσισε καὶ τὸ πλοῖον νὰ συλλάβῃ καὶ τοὺς πειρατὰς νὰ τιμωρήσῃ. Οὗτοι δὲ καλῶς ἐγίνωσκαν τὴν πρόθεσιν τοῦ βασιλέως, διότι οὐχὶ μόνον διέπλευσαν τὸν Βόσπορον ἄνευ τῆς συνήθους εὐφημίας, ἀλλὰ μετεκόμιζαν στυπτηρίαν εἰς ξένους ἐμπόρους ἀνήκουσαν, καὶ ἀπαγορευθεῖσαν χάριν τοῦ ἐν Φωκαίᾳ Ζαχαρίου. Πιθανὸν δὲ, ὅτι οἱ πειραταὶ οὗτοι ἐμάνθαναν τὰ ἐν Βυζαντίῳ κατ' αὐτῶν παρασκευαζόμενα, ἀπὸ τοὺς ἐν Γαλατᾷ συμπολίτας αὐτῶν, τοὺς διαπλέοντας τὸν Εὔξεινον Πόντον. Ὁ βασιλεύς, ἵνα συλλάβῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς πειρατάς, συνέλεξε πολὺν στρατὸν χερσαῖον καὶ ναυτικόν, περὶ τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου, ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν βεστιαρίτην Ἀλέξιον τὸν Ἀλυάτην (2), ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐπεθεώρει τὰ πάντα. Τὸ πλοῖον καταπλεῦσαν ἐντὸς τοῦ Βοσπόρου, περιτετυλιγμένον ἔχον τὸ σκάφος μετὰ βοείων δερμάτων, ἵνα φυλάττηται ἀπὸ τὰ βέλη τῶν Βυζαντινῶν, συνελήφθη μετὰ κρατερὰν μάχην. Μετεκομίσθη εἰς τὸ βασιλικὸν νεώριον· οἱ πειραταὶ ὑπέστησαν τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν. Ἐξώρυξαν καί τινων τοὺς ὀφθαλμούς, διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα καταφρόνησιν.

Συγχρόνως συνέβη καὶ ἐν Γαλατᾷ ῥῆξις, διακινδυνεύσασα τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκεῖσε ἐνοικούντων. Γενουήνσιόν τινα κομπορρημονοῦντα καὶ λέγοντα, ὅτι καὶ πάλιν τὴν Κ/πολιν θέλουν κατακτήσει οἱ ἡμέτεροι, Γραικὸς ἔπληξε καὶ ἀπετύφλωσε (3). Τοῦτον πάραυτα ἐθανάτωσαν οἱ Λατῖνοι. Τὸν φονέα ἀπήτει ὁ βασιλεὺς καὶ μὴ συλλαμβανομένου, διέταξε τὸν Μουζάλονα Μιχαὴλ ἵνα περικυκλώσῃ πάσας τὰς οἰκίας τοῦ Γαλατᾶ. Ἐκεῖσε συνήχθη ἅπαν τὸ ἐν τῇ πόλει στρατιωτικόν, περιμένον τὴν κέλευσιν τοῦ βασιλέως ἵν' ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Γενουηνσίων. Οὗτοι δὲ, βλέποντες τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον καὶ τὸ ἄκαμπτον τοῦ Παλαιολόγου, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα δύω πρεσβευτὰς μετὰ σχοινίου περὶ τὸν τράχηλον, ἱκετεύοντες καὶ ὑποσχόμενοι πειθὼ εἰς τὰς προσταγάς του (1). Οὕτω ταπεινωθέντες κατεμάλαξαν τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως καὶ διὰ πολλοῦ χρυσίου ἀνεπλήρωσαν τὰς ζημίας καὶ δαπάνας τοῦ κράτους.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνυπέγραψαν οἱ Γενουήνσιοι τὴν συνθήκην τοῦ Νυμφαίου, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρέλαβαν τοσαῦτα προνόμια, οὐδέποτε συνεχώρει τὰς κατὰ τοῦ κράτους παρανομίας τῶν Ἰταλῶν. Τὰ ἐμπορικὰ ὅμως προνόμια χορηγηθέντα εἰς τοὺς Γενουηνσίους, τούτους μὲν ἐπλούτιζαν, τοὺς δὲ Βενετοὺς καὶ ἑτέρους Ἰταλοὺς ἐζημίουν. Οἱ τότε ἡγεμόνες δὲν ἐννόουν, ὅτι τοσαῦτα προνόμια εἰς ξένους παραχωρούμενα κατέβλαπτον τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Οἱ Βυζαντινοὶ, οἱ μετὰ τῶν ξένων τούτων ἐμπορευόμενοι, ἔβλεπαν τοὺς ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίους πλουτοῦντας, καὶ μετὰ δεκαετίαν προέχοντας ἐν πλούτῳ καὶ πλοίοις τοὺς Βενετοὺς αὐτοὺς, κυρίους πρὸ ὀλίγου τοῦ κράτους. Ἐπικερδεῖς ἦσαν αἱ μετακομίσεις τῶν ἐμπορευμάτων ἀπὸ τοῦ Πόντου εἰς Εὐρώπην. Κύριοι δὲ νὰ διαπλέωσι τὸν Εὔξεινον Πόντον, διὰ τῆς βουλῆς τοῦ βασιλέως, εἰς τοσαύτην ἀφοβίαν ἔφθασαν, ὥστε καὶ χειμῶνος μεσοῦντος νὰ περιπλέωσιν ἐν αὐτῷ, μετὰ μακρῶν πλοίων, ἀποκλείοντες οὐχὶ μόνον τοὺς Βενετοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀπὸ τὰς θαλασσοπλοΐας (2).

---

(1) «Μηδὲ γὰρ εἶναι τὸν προσέχοντα τοῖς ἐνταυθοῖ ἐκ Γενούας, πρὶν ἂν πρὸς ταῖς Βλαχέρναις γενόμενον βασιλέα τε εὐφημεῖν τὰ εἰκότα καὶ προσκυνεῖν, ἐτέρωθι τρέπεσθαι.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 421. ὁ Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 134 λαλεῖ περὶ δύο πλοίων, Κωδ. Κουροπ. 75.

(2) Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 423.

(3) Ἤδη δέ τις (δηλ. τῶν Γενοσηνσίων) . . . προχειρότερον ἔσχε τὸ ξίφος τῆς γλώττης, καὶ παραχρῆμα τὸν ἄνθρωπον τοῦ βίου ἀπήλλαξε.» Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 134. Γ. Παχυμ. Τόμ. Α'. 425.

(1) Pieni di spavento gli abitatori (δηλ. τοῦ Γαλατᾶ) ellessero allora tumulturiamente due deputati, et li mandarono subitamente colla corda al collo à chiedere misericordia all'Imperatore. Sauli. Τόμ. Α'. 91. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων λαλεῖ περὶ σχοινίου. Ὁ Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 134. σαφηνίζει τὸν φόβον τῶν Γενουηνσίων, λέγων «οὔπω γὰρ σφίσι τειχῶν ὀχυρώματα ἦν.»

(2) Ἀσαφῆ περὶ τούτων ὅλων εἶναι τὰ γραφόμενα τοῦ Παχυμέρη. Τόμ. Α'. 420. Νομίζω ὅτι δὲν ἐκώλυαν ἄλλους ἀπὸ τὸν πλοῦν τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἀλλὰ οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ συναγωνίζωνται μετ' αὐτῶν. Κατὰ τὸν Depping. Τόμ. Α'. 181., οἱ Βενετοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ πλέωσιν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ὑπέφεραν τότε μεγάλην σιτοδείαν.

Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀπεβίωσε τὸ 1282. Εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀνδρόνικον τὸν Β'. ἐστάλη ἐκ Γενούης ὁ Ἰάκωβος Δόριας. Ὁ Ἀνδρόνικος ὑπεσχέθη ν' ἀποζημιώσῃ πάντας τοὺς Γενουηνσίους, ζημιωθέντας ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ.

Ἀνανεώσας ὀλίγον μετὰ ταῦτα, διὰ δέκα ἔτη τὴν μετὰ τῆς Βενετίας προηγουμένην συνθήκην (1), ἐπανέλαβε τὸν ὅρον· ἵνα μὴ ἐξωσθῶσιν ἐκ τοῦ κράτους οἱ Γενουήνσιοι, καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν Ἄβυδον μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἵνα μὴ βλάπτωσιν ἀλλήλους οἱ Βενετοὶ καὶ Γενουήνσιοι. Ἡ δὲ βασιλεία ἵν' ἀποζημιῇ τὸν ζημιωθέντα, ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ζημιώσαντος. Ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ, οὐδεὶς λόγος περὶ τῶν ζημιῶν τῶν Βενετῶν ἐμπόρων, γινομένων ἀπὸ πειρατὰς Γραικοὺς καὶ Γενουηνσίους, καὶ πολλάκις ἀπὸ τοὺς ἰδίους ὑπαλλήλους τοῦ κράτους (2).

Χρόνους τινὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, οἱ Ἄραβες τῆς Συρίας ἀπεδίωξαν ἀπὸ τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον τοὺς σταυροφόρους καὶ τοὺς ἐκεῖσε ἐμπορευομένους Λατίνους (3). Τὴν καταστροφὴν ταύτην ἐπετάχυναν αἱ ἔριδες τῶν Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων, καὶ αἱ ληστρικαὶ ἀποβάσεις τῶν Ἰταλῶν πειρατῶν καὶ τυχοδιωκτῶν. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμπορεύωνται ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου ἐναποταμιεύοντο τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν, ἐτράπησαν ἐκ νέου πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον, ὅπου ἤρχιζαν νὰ προσέρχωνται διὰ πολυημέρου πορείας οἱ ἔμποροι τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ Γενουήνσιοι δὲ προνομιοῦχοι ἔμποροι τοῦ Βυζαντίου, ἐδρεύοντες ἐν Γαλατᾷ καὶ ἐλευθέρως διαπλέοντες τὸν Πόντον, ἐκώλυαν τὴν πρόοδον τῶν Βενετῶν. Οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οἱ ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου ἐνοικοῦντες εὐάριθμοι Βενετοὶ, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀείποτε μισούμενοι (4).

Ἕνεκα τῆς ἀλαζονείας τῶν Γενουηνσίων, ἡ Βενετία ἐμόχθησε διὰ τῶν ὅπλων οὐχὶ νὰ καταβάλῃ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ ἅπαντας τοὺς ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίους, καὶ ἀκολούθως τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀποικίας αὐτῶν.

Τὴν 22αν Ἰουλίου τοῦ 1296, οἱ Βενετοὶ, ὡπλίσαντες ἑβδομήκοντα πέντε πλοῖα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥογέρου Μοροζίνη (1), διέπλευσαν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐναυλόχησαν περὶ τὰ παράλια τοῦ Βυζαντίου (2). Τὸν εἰσπλουν τοσούτων πλοίων, ἔκθαμβος ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου. Ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς ὡπλισμένος διέτρεχε τὰ παράλια τείχη, ἵνα φρουρήσῃ αὐτὰ κατὰ τῆς προσβολῆς τῶν ξένων πλοίων. Ἅπασαι δὲ αἱ πύλαι κεκλεισμέναι, ἐφρουροῦντο ἀπὸ πολλοὺς ὁπλίτας. Ὁ βασιλεὺς ἔπεμψε πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἀρχηγοὺς, ἐπίσημόν τινα Βενετὸν, πρέσβυν ἐκ Βενετίας, διαμένοντα εἰσέτι ἐν Βυζαντίῳ, ἵνα μάθῃ διατί ἦλθαν τόσα πλοῖα. Ὁ πρέσβυς εἴτε ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς κωλυόμενος, εἴτε τὸν βασιλέα φοβούμενος δὲν ἐπανῆλθε. Ἕνεκα τούτου ὑπονοήσαντες οἱ Βυζαντινοὶ τὰς κακὰς βουλὰς τῶν ναυάρχων, ἐφυλάκισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐνοικοῦντας Βενετούς. Μετὰ τὴν ματαίαν καταδίωξιν Γενουηνσίων τινῶν πλοίων, εἰσέπλευσαν καὶ ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα τὰ Βενετικὰ πλοῖα. Οἱ πέραν Γενουήνσιοι, γινώσκοντες τὴν κατ' αὐτῶν μελετωμένην ἔφοδον τῶν Βενετῶν (3), ἱκέτευσαν τὸν Ἀνδρόνικον ἵνα δεχθῇ αὐτοὺς καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ πράγματα ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου. Κατένευσεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς « τὸ κατὰ Βλαχέρνας μέρος » (4), ὅπου ἐβύθισαν ἐπὶ τῆς παραλίας καί τινα πλοῖα ἐμπορικὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν. Ἕκαστος κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ὡπλίσθη. Συγχρόνως μετὰ τῶν Γενουηνσίων, διέβησαν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ ἐν Γαλατᾷ ἐνοικοῦντες Γραικοί. Τὸν Γαλατᾶν, μείναντα παντελῶς ἔρημον, κατέκαυσαν οἱ Βενετοὶ καὶ συναπωλέσθησαν καὶ αἱ οἰκίαι τῶν Γραικῶν (5). Ταύ-

---

(1) Tafel καὶ Thomas. Γ'. 329.

(2) Ὁ κατάλογος τῶν ζημιῶν τούτων κατεχωρήθη εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ πονήματος τῶν κ. κ. Tafel καὶ Thomas. σελ 159—281. κατεγράφη τὸν Μάρτιον τοῦ 1278.

(3) Sauli. Τόμ. Α'. 97.

(4) Les Francs eux-mêmes donnaient aux Grecs qui les accueillirent, le honteux spectacle d'intrigues mutuelles, de jalousies et quelquefois de rixes sanglantes. Depping. Τόμ Α'. 115.

(1) Ὁ ναύαρχος οὗτος κοινῶς καλεῖται Malabranca. Sauli. Τόμ. Α'. 107. Depping. Τόμ. Α. 117.

(2) Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 237 845.

(3) Φανερὸν γὰρ ἐπὶ σφᾶς εἶναι τὴν ἔφοδον». Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 238.

(4) Τὸν μέσον τῆς νῦν καλουμένης Ἀϊδασαρὴ καπουσοὺ καὶ τῆς κλειστῆς πύλης τοῦ Κυνηγοῦ παράλιον χῶρον, καλούμενον νῦν, ὁ ἅγιος Δημήτριος τοῦ Κανάβη. Πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀϊδασαρὴ καπουσοὺ, ἦτο ἡ πύλη τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν. Ν. Χων. 719.

(5) Πολλοὶ Γραικοὶ συνεκατῴκουν μετὰ τῶν Γενουηνσίων ἐν Γαλατᾷ, διότι εἶχαν ἐντὸς αὐτοῦ τρεῖς ἐκκλησίας, καὶ ἑτέρας διὰ τῶν ὁποίων διῆλθε μετέπειτα ἡ τάφρος τοῦ Γαλατᾶ.

την τὴν ἀπώλειαν τῶν Γραικῶν βλέπων ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ τὴν ἀθέτησιν τῆς συνθήκης διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο εἰς Βενετοὺς καὶ Γενουησίους ν' ἀντιμάχωνται ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ἀνεκηρύχθη σύμμαχος καὶ ἀρωγὸς τῶν κακοπραγούντων Γενουησίων. Ἤρχισε πάραυτα ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς προσβάλλων ἐκ τῶν τειχῶν καὶ πύργων μὲ βέλη καὶ σφενδόνας τὰ Βενετικὰ πλοῖα, εἰς τρόπον νὰ μὴ δύνανται νὰ προσορμισθῶσι πλησίον τῶν τειχῶν. Ἐπυρπόλησαν καὶ πλοῖον Βυζαντινὸν, τὸ ὁποῖον εἶχαν κυριεύσει οἱ Βενετοί (1).

Βλέποντες οἱ Βενετοὶ, ὅτι ματαίως ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ὁποίων τὸ θάρρος ἀνερρίπιζεν ἡ ἀνδρία τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐτράπησαν κατὰ τῶν ἐν Βλαχέρναις καταφυγόντων Γενουησίων. Οὗτοι δὲ μετὰ θάρρους καὶ τόλμης ἀντεπολέμουν. Τέλος φονεύσαντες μεγιστᾶνα τινὰ Βενετὸν, ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς μάχης.

Ὁ βασιλεὺς, καλέσας τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βενετῶν, καί τινας σὺν αὐτῷ, ἐπέπληξεν αὐτοὺς διὰ τὰς πυρποληθείσας οἰκίας τῶν Γραικῶν, καὶ τὴν προφανῆ ἀθέτησιν τῆς μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς Βενετίας γενομένης συνθήκης.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἔπεμψεν εἰς Βενετίαν τὸν Νικηφόρον, γεραρὸν καὶ τίμιον ἄνδρα, ἐπίσκοπον τῆς ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς διατελούσης Κρήτης, ἐλπίζων ὅτι εὐμενῶς ἤθελαν ὑποδεχθῆ αὐτὸν οἱ Βενετοί. Ὁ βασιλεὺς ἀπήτει ἀπὸ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἐνοικοῦντας Βενετοὺς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ὑπερπύρων διὰ τὴν ζημίαν τῶν πέραν κατοικούντων Γραικῶν καὶ Γενουησίων (2). Ταῦτα ἔπραξε συμφώνως μετὰ τῶν συμβάσεων, ὁριζουσῶν, ὅτι ἡ βασιλεία ὀφείλει ν'ἀποζημιώσῃ τοὺς παθόντας ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τῶν βλαψάντων. Ἡ ἔρις αὕτη δὲν ἐπέπρωτο τόσον ταχέως νὰ λησμονηθῇ, διότι ὁ ναύαρχος Μοροζίνης εἰς [τὸν ἀπόπλουν αὐτοῦ ἠρήμωσε τὴν Φώκαιαν καὶ συνέλαβε πάμπολλα ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Γενουησίων. Οἱ Γενουήσιοι μὴ δυνάμενοι πιθανὸν νὰ λάβωσι τὴν αἰτουμένην ἀποζημίωσιν, ἐπέπεσαν τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ εὐαρίθμων Βενετῶν, δι' αἰτίαν οὐτιδανήν (1). Ἐνθυμούμενοι τοῦ Βενετικοῦ στόλου τὰς κακώσεις καὶ ἁρπαγάς, μὲ γυμνὰ ξίφη ἐθανάτωσαν τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ ταῖς οἰκίαις ἀθώους Βενετούς, δεομένους καὶ ἱκετεύοντας (2). Τὸν παϊδοῦλον κατεκρήμνισαν ἐκ τῆς στέγης τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Ἔσφαξαν πάντας τοὺς ἐπιφανεῖς Βενετούς. Τινὲς βάναυσοι, σκυτοτόμοι καὶ κιβωτοποιοί, διέφυγαν τὴν ὀργὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ μὴ τολμῶντες νὰ μείνωσιν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀπεδήμησαν εἰς τὴν πάτριον χώραν, ὅπου ἀνήγγειλαν τὰ γεγονότα εἰς τὴν γερουσίαν τῆς Βενετίας (3).

Ἵνα καταπραΰνῃ τὴν δικαίαν ὀργὴν τῶν Βενετῶν ὁ Ἀνδρόνικος, ἔπεμψεν εἰς Βενετίαν, δύω πρέσβεις τὸν μοναχὸν Μάξιμον τὸν Πλανούδην, καὶ τὸν ὀρφανοτρόφον Λέοντα, ἀπολογούμενος ὅτι ἀμέτοχος ἦτον ἡ βασιλεία, τῶν ὑπὸ τῶν Γενουησίων ἐν Κ/πόλει κατὰ τῶν Βενετῶν πεπραγμένων.

Οἱ πρέσβεις, τοὺς ὁποίους καλεῖ ἑλλογίμους καὶ συνετοὺς ὁ Παχυμέρης (4), ἀφιχθέντες ἐν Βενετίᾳ, ἐκινδύνευσαν ἐν μέσῳ τοσούτων συγγενῶν τῶν ἐν Κ/πόλει θανατωθέντων Βενετῶν. Κατευνάσθη ἡ ὀργὴ τοῦ λαοῦ, μαθόντος ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τῶν δύω πρέσβεων, μεγάλως ἐκινδύνευαν οἱ ὀλίγοι εἰσέτι σωζόμενοι ἐν Κ/πόλει Βενετοί. Ἀπήτει ἡ γερουσία ἵν' ἀποδώσῃ ὁ βασιλεὺς ὅσα πράγματα καὶ χρήματα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ἵν' ἀποζημιώσῃ τὰς ἐν Γαλατᾷ πυρποληθείσας οἰκίας, λέγουσα ὅτι ἔληξεν ἡ σύμβασις, καὶ ὅτι ταῦτα μόνον ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐφαρμόζονται. Ἄκαμπτος ἦτον ὁ Ἀνδρόνικος, καλῶς γινώσκων ὅτι ἡ Βενετία ἔμελλε πάλιν νέας συνθήκας νὰ συνθηκολογήσῃ, μὴ δυναμένη νὰ ἐμπορεύηται [σήμερον, ἢ μὴ εἰς τὰς θαλάσσας τοῦ Βυζαντίου (5).

(1) Οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἐλησμόνησαν τὴν εὐχερῆ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1204, ὅταν ἀφῆκαν ἀνενόχλητα τὰ ξένα πλοῖα νὰ πλησιάζωσι τὰ παράλια τείχη τοῦ λιμένος.

(2) Sauli. Τόμ. Α'. 110.

(1) «Ἐκ τινος εἰκαίας αἰτίας παρακροτήσαντες ἑαυτούς.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 242.

(2) Tout ce que ces deux peuples ont tenté au moyen âge pour . . . se ruiner réciproquement est incroyable. Depping. Τόμ. Α'. 138. 204. «Τότε δὲ διαφορᾶς ἐνστάσης μεγίστης μεταξὺ Γενουϊτῶν καὶ Βενετικῶν, ὡς πᾶσι πάντας δι' ἔχθρας εἶναι καὶ κακὸν ἀλλήλοις ἀπάντημα γίνεσθαι καὶ ναυσὶ πλέοντας καὶ ὁδοιποροῦντας πεζῇ.» Γ. Παχυμ. Τόμ. Β'. 232.

(3) Κατὰ τὸν Sauli μόνος ὁ ἱστορικὸς Jacobo da Varagine (Chronicon Januense R. I. Τόμ. IX. p. 56) μνημονεύει ἐν συντομίᾳ τὴν σφαγὴν ταύτην τῶν Βενετῶν. Ἀκολουθεῖ τὸν Παχυμέρην καὶ Γρηγοραν.

(4) Τόμ. Β'. 243.

(5) Tutti i commerci dell' Asia si facevano a quei tempi per la navigazione del Mediterraneo.. Restarono solo aperte a Venezia le strade del mar nero et dell' Armenia. Sauli. Τόμ. Α'. 99. 100. 12ε.

Ἐν τῇ μεταξὺ τῶν δύω ἀντιμαχομένων πολιτειῶν Γενούης καὶ Βενετίας γενομένῃ συνθήκῃ τῆς 25ης Μαΐου 1299, ἐμπεριέχεται ὁ ἀκόλουθος ὅρος. Ἂν ποτὲ οἱ Βενετοὶ προσβάλωσι ἢ κυριεύσωσι τόπον ἢ χώραν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωμανίας καὶ ἡ κοινότης ἢ οἱ ἄνδρες τῆς Γενούης, πρὸς χάριν τοῦ αὐτοκράτορος ἀποκρούσωσι τὴν προσβολὴν ταύτην, ἵνα μὴ λογίζωνται οἱ Γενουήνσιοι, ἕνεκα τούτου, ἐχθροὶ τῆς Βενετίας ἢ ἀθετηταὶ τῆς ἄνω εἰρήνης (1).

Τὰς συνεχεῖς διαμάχας τῶν δύω τούτων δημοκρατιῶν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις περιέγραψαν οἱ Ἰταλοὶ ἱστορικοί. Ἡ ἐν Γαλατᾷ ἀποικία τῶν Γενουησίων καὶ ἡ ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐπικερδεστάτη αὐτῶν ἐμπορία κατετάρατταν τοὺς ἀντιζήλους Βενετούς. Ἡ ἔφοδος τοῦ στολάρχου Μοροζίνου κατὰ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουησίων καὶ ὁ προφανὴς πόλεμος κατὰ τῶν τειχῶν τοῦ ἰδίου Βυζαντίου, ἔπεισε καὶ τοὺς Βυζαντινούς, ὅτ' ἡ Βενετία πιθανὸν νὰ ἐπαναλάβῃ τ' αὐτὰ στρατηγήματα κατὰ τῶν Γενουησίων καὶ τῶν ὑπερασπιζόντων αὐτοὺς Βυζαντινῶν, ἐωσοῦ ἐξαφανίσῃ τὴν ἀποικίαν ταύτην, καὶ δυνηθῇ ἄνευ κωλύματος καὶ οὐδενὸς ἀντιζήλου, νὰ διαπλέῃ τὸν Εὔξεινον πόντον. Τούτων ὅλων ἕνεκα, οἱ Βενετοὶ μετὰ δεκαοκτὼ τριήρεων (2) προσέβαλαν ἐκ νέου τὴν Κ/πολιν τὸ 1302ον, καὶ ἐπυρπόλησαν πάσας τὰς ἐκτὸς τῶν τειχῶν οἰκίας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Ἀνδρόνικος (3) ἄνευ πλοίων, ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ οὗτοι κατὰ τὸν Γρηγοραν, «πλεῖω τῶν ζητουμένων συλλεξάμενοι χρήματα, ἀνεχώρησαν οἴκαδε».

Οἱ Γενουήνσιοι πολλὰ ἄλλοτε παθόντες ἀπὸ τοὺς Βενετούς, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μοροζίνου, ἐθεῶντο τὰ γινόμενα, ἐκ τοῦ Γαλατᾶ, οὐδεμίαν βοήθειαν παρέχοντες εἰς τοὺς Βυζαντινούς· τουλάχιστον οὐδεὶς λόγος περὶ αὐτῶν εἰς τοὺς ἡμετέρους συγγραφεῖς.

Οἱ Γενουήνσιοι γινώσκοντες κάλλιον τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων τὴν κατ' αὐτῶν ἔχθραν τῆς Βενετίας, ἤτησαν ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικον τὴν ἄδειαν νὰ περιταφρεύσωσι τὸν Γαλατᾶν, ἵνα εἰς τὸ ἑξῆς προφυλάττωνται ἀπὸ τὰς ἐφόδους τῶν Βενετῶν.

Ταῦτα ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ ἔγγραφον Λατινικὸν, διασωθὲν εἰς τ' ἀρχεῖα τῆς Γενούης καὶ δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σάουλη (1). Χρονολογεῖται τὸν Μάϊον τοῦ 1303ου, καὶ κατεγράφη ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἄνω ἐκστρατείαν τῶν Βενετῶν. Μολονότι τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐμπεριεχομένων εἶναι σήμερον ἀσαφῆ, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ μνημονευόμενοι τόποι καὶ ναοὶ πρὸ πολλοῦ ἐξηφανίσθησαν, καλὸν εἶναι ἵνα μεταγλωττίσω αὐτὸ, χάριν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας καὶ τῆς μελέτης τῶν μετέπειτα ἐν Γαλατᾷ γεγονότων.

«Ὁ τόπος ἐν Γαλατᾷ δωρηθεὶς εἰς τὴν ἔνδοξον κοινότητα τῆς Γενούης, δι' ὁρισμοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος, ἔχει τὸν ἀκόλουθον ὅρον. Ἄρχεται ἀπὸ τὴν παραλίαν παρὰ τὴν ἀποβάθραν καλουμένην παλαιὸν ναυπηγεῖον, μακρὰν αὐτῆς ὅσον βήματα εἴκοσι πέντε τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν (2), καὶ ἀνέρχεται πρὸς βορρᾶν, ἀφίνων ἀριστερόθεν τὰ ἱερὰ ὅρια καὶ τὸν σεπτὸν ναὸν τοῦ τιμίου προφήτου καὶ προδρόμου τοῦ Κυρίου, Ἁγίου Ἰωάννου, καὶ μακρὰν τῶν ὁρίων αὐτοῦ ὅσον βήματα τρία. Ἔπειτα εἰσέρχεται ἐντὸς τινὸς ἀμπέλου τοῦ Περδικάρη, λαμβάνων ἀπὸ τὴν ἄμπελον ταύτην, γῆν τεσσάρων βημάτων, καὶ φθάνει εἰς τὸν χάνδακα αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν παραλίαν μέχρι τοῦ χάνδακος τῆς ἀμπέλου εἶναι βήματα τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν, καθὼς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἐννενήκοντα. Ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑπάγει δι' εὐθείας γραμμῆς πρὸς ἀνατολάς, λαμβάνων ἐκ τῆς αὐτῆς ἀμπέλου τέσσαρα βήματα, καὶ παρατεινόμενος εἰσέτι δι' εὐθείας γραμμῆς, φθάνει εἰς τὴν ἄμπελον τῆς σεπτῆς μονῆς τοῦ Λιβός. Ἀφίνει ἀριστερόθεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου καὶ μεγαλομάρτυρος Θεοδούλου, ἀπέχουσαν ἐκ τῶν ὅρων τούτων εἰκοσιτέσσαρα βήματα (3). Διατέμνει τὴν ἄνω ἄμπελον, ἀπο-

(1) Sauli Τόμ. Α'. 124. ἐν σημ.

(2) Ὁ Sauli. Τόμ. Α'. 127 λέγει ὅτι ἐκ τῆς Βενετίας ἐξέπλευσαν 13 πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸν διάπλουν παρέλαβαν ἑπτὰ ἕτερα πειρατικά. Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 208.

(3) «Τῷ μὴ κεκτῆσθαι τριήρεις ἀντιστρατευομένας». Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 208. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι τὰ ὅσα περὶ τῶν Βυζαντινῶν πλοίων ἰσορεῖ ἐν σελ. 176.

(1) Τόμ. Β'. 209.

(2) Vetus tarssana, distantem ab ipsa passus septem parmarum viginti quinque. Ἰδ. 209.

(3) Ὁ Φραντζῆς ἀναφέρει ἑτέραν ἐκκλησίαν ἄνω

μακρυνομένου τοῦ ὄρου, ἀπὸ τὸ τεῖχος τὸ διαχωρίζον ταύτης τὴν ἄμπελον τὴν καλουμένην Μακρόπιτταν, πεντήκοντα τέσσαρα βήματα. Διέρχεται ἔπειτα διὰ φρέατος εὑρισκομένου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἄλλοτε κοιμητηρίῳ τῶν Γενουηνσίων (1). Διέρχεται ὁμοίως τὸ τεῖχος τῆς ἀμπέλου τοῦ Λογοθέτου στρατιωτικοῦ ποτὲ Κιννάμου, ἀπέχον ὅσον βήματα τρία, διέρχεται πλησίον τοῦ τείχους τούτου, καὶ φθάνει εἰς ἄλλο τεῖχος ἑτέρας ἀμπέλου τοῦ ῥηθέντος Λογοθέτου τοῦ στρατιωτικοῦ, καταντικρὺ τῆς πύλης τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἀπεχούσης ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ὄρου τούτου ὅσον βήματα εἴκοσι ὀκτώ. Ἀπὸ τὸν ἄνω εἰρημένον χάνδακα τῆς ἀμπέλου τοῦ Περδικάρη, μέχρι τοῦ τείχους τῆς δευτέρας ἀμπέλου τοῦ Λογοθέτου στρατιωτικοῦ ποτὲ Κιννάμου, εἶναι βήματα διακόσια δεκαεπτά. Ἔπειτα κλίνει ὁ ὅρος οὗτος πρὸς νότον ἀφίνων ἀριστερόθεν τὸν ἱερὸν καὶ σεπτὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ὅσον βήματα δέκα μακρὰν αὐτοῦ. Μετέπειτα κλίνει κατ' εὐθεῖαν πρὸς ἀνατολάς, ἀφίνων πάλιν ἀριστερόθεν τὸν αὐτὸν ναόν, καὶ φθάνει εἰς τὸν περίβολον τοῦ ξενῶνός τινος Λογοθέτου στρατιωτικοῦ, καὶ μακρὰν αὐτοῦ βήματα δεκατέσσαρα. Ἔπειτα ἐκ νέου στρέφει πρὸς νότον ἀφίνων ἀριστερόθεν τὸν ἱερὸν καὶ σεπτὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου καὶ Ἐνδόξου Νικολάου, ἀπέχοντα ὅσον βήματα ἕξ. Κλίνει πάλιν πρὸς ἀνατολάς, ὅσον βήματα τριάκοντα, ἀφίνων ἀριστερόθεν τὸν αὐτὸν ναὸν ἀπέχοντα ὅσον βήματα ὀκτώ. Ἐκ νέου κλίνει πρὸς νότον, καὶ κατέρχεται κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν εἰς τὴν παραλίαν, μακρὰν τοῦ τείχους τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὅσον βήματα ἑβδομήκοντα. Ἀπὸ τὸ ἄνω εἰρημένον τεῖχος τῆς ἀμπέλου τοῦ Λογοθέτου στρατιωτικοῦ Κιννάμου μέχρι τῆς παραλίας, εἶναι ἑβδομήκοντα καὶ πέντε βήματα. Ἔπειτα διέρχεται πρὸς δυσμὰς παρὰ τὴν παραλίαν μέχρι τοῦ τόπου ὅθεν ἤρχισε, βήματα τριακόσια τριάκοντα ἐννέα. Ὡρίσθη δὲ ὁ ἐκτὸς τοῦ ὄρου τούτου τόπος, μέχρις ἐξήκοντα πήχεων, ἵνα ἦναι πανταχόθεν κενός, ἄνευ οἰκημάτων, ἐξαιρουμένων τῶν καταλυμάτων τῶν ἱερέων τῶν λειτουργούντων εἰς τοὺς ἄνω εἰρημένους ἱεροὺς ναούς. Οὐδεὶς Γραικός, οὐδ' ἄλλος τις δύναται νὰ ἐγείρῃ οἴκημα ἐκεῖσε. Ἀνάγκη δὲ νὰ ἦναι κενὸς καὶ ὁ μέσον τοῦ ὄρου καὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Γαλατᾶ παράλιος χῶρος, καθὼς περὶ τούτου ἀνήγγειλε καὶ διέταξεν ὁ Ἅγιος καὶ κραταιὸς ἡμῶν κύριος ὁ Αὐτοκράτωρ.»

Ταῦτα τὰ πρώτιστα ὅρια τοῦ Γαλατᾶ, παρέτειναν οἱ Γενουήνσιοι μετά τινα ἔτη.

Ὁ Γαλατᾶς, τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο Συκώδης, συνηθέστερον Συκαῖ, καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος Συκῆ (1). Ἀκολούθως ἐκλήθη τὸ Γαλάτου καὶ τὰ Γαλάτου, καὶ συνηθέστερον Γαλατᾶς, ὄνομα κοινὸν πολλῶν κωμοπόλεων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους (2). Ἐπὶ Βυζαντινῶν, ὁ Γαλατᾶς ἐμπεριεῖχε λουτρὰ ἀγορὰς καὶ λείψανα Ἑλληνικῶν ναῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνήγειραν ἐκκλησίας. Ἀναφέρονται (3) καὶ πύργοι ἐγερθέντες πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἐγκατοίκων· βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ Γενουήνσιοι εὑρῆκαν τὸν τόπον πάντῃ ἀφρούρητον ἢ μᾶλλον ἀτείχιστον (4). Ὑπῆρχε τότε, ὁ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Γαλατᾶ μέχρι τοῦδε σωζόμενος μέγιστος πύργος, ἐγερθεὶς ὑπ' Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου (5),

(1) Κ|πολις. Σκαρλ. Βυζαντίου. Τόμ. Β'. 33. — Στράβων. Τόμ. Β'. 44, ἔκδ. Κοραῆ —Const. Christ. ἄρθρον Sycae. Πασχ. Χρον. Τόμ. Α'. 565.

(2) Ν. Γρηγορᾶς. Τόμ. Α'. 80. 87. Γαλατᾶς «χωρίον τῆς Αἰτωλίας» Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, ὑπὸ Π. Α. Π. ἐν Ἀθήναις 1856. Τόμ. Β'. 39. Ὄνομα κύριον. «γαμβρὸν ἐν αὐτῇ τὸν Γαλατᾶν.» Μ. καὶ Μ. Τόμ. Δ'. 13. «Νικήτα τοῦ Καταφυγιώτου τοῦ Γαλατᾶ, Θεοδώρου τοῦ Βαραγγία.» ἔνθ. 197. «Ἡ μὲν πόλις τῶν Ἰανυΐων ἡ Γαλατίη». Ν. Χαλκοκονδύλης 286. Πρὸς τούτοις, «τιμιώτατον ἐν μοναχοῖς κὺρ Γαλακτίωνα». ἔνθ. Α' 13. «Ἵνα εὐλογήσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Ξυγαλατᾶ» ἔνθ. Β'. 297. Ἐν τῷ Δ'. Τόμῳ τοῦ Φιλ. Συλλόγου σελ. 88. ὁ κύρ. Γλαβάνης λέγει «πείθομαι ὅτι εἶναι παραφθορὰ τῆς Ἰταλικῆς λέξεως Calata (κατωφέρεια) σωζομένης ἔτι εἰς πλείστους μεσημβρινοὺς τόπους.» Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν Γαλατᾶν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικήσεως τῶν Γενουηνσίων. Μελετίου Γεωγρ. Τόμ. Γ'. 97.

(3) Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἀνενέωσε τὸ προάστειον Συκᾶς . . . καὶ τὸ θέατρον καὶ τὰ τείχη.» Πασχ. Χρον. Τόμ. Α'. 618.

(4) «Αὐτοὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα τινα καὶ φαῦλα περὶ τὸν τόπον οἰκήματα συγχωρηθέντες συστήσασθαι» κτλ. Ν. Γρηγ. Τόμ. Β'. 841. Omnino immunita. Heyd. Τόμ. Α'. 339. ἐν σημ.

(5) Κ|πολις. Σκαρλ. Βυζαντίου. Τόμ. Β'. 44. Κ]πολις Πατρ. 162.

τῶν ὁρίων τοῦ Γαλατᾶ «καὶ ἄνωθεν ἐν τῷ λόφῳ τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου πέραν ἐν τῷ Γαλατᾷ ἐλεβόλεις μεγάλας στήσας». σελ. 259.

(1) Ὁ Πατριάρχης σελ. 161. λέγει ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος ὅπου νῦν ὁ Τὸπ-χανές. Ἡ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ μνημονευομένη ἐκκλησία ἦτο μεσόγειος. «Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας... ἐχειροτόνησε τὸν Ἅγιον Στάχον εἰς τὴν Ἁγίαν Εἰρήνην τοῦ Γαλάτου πέραθεν.» Κωδινός, 119.

καὶ ἀνυψωθεὶς μετέπειτα ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων μικρὸν πρὸ τῆς τελευταίας ἁλώσεως.

Οἱ Γραικοὶ ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν Ἰταλῶν καὶ τῆς μετ' αὐτῶν κακῆς συμβιώσεως, παρήτησαν τὰς ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ μνημονευομένας τρεῖς ἐκκλησίας καὶ μετῴκησαν ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὑρίσκονται. Καθὼς οἱ Ὀθωμανοὶ ἤγειραν ἐπὶ τῶν πλείστων γηπέδων τῶν Ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν τὰ τεμένη αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ Γενουήνσιοι ἀνέκτισαν τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων. Φρονῶ ὅτι τὸ Ἀραπτζαμησὶ καὶ τὸ Γενὶ τζαμή, ἄλλοτε τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου (1), ἀμφότερα ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, ἦσαν τὸ πάλαι δύω ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων.

Ἂν ὅμως τὰ βόρεια ὅρια τοῦ Γαλατᾶ εἶναι ἀσαφῆ, τὰ τῆς παραλίας ἐκτεινόμενα ἀπὸ τὸ Καράκιοϊ μέχρι τοῦ Καλαφὰτ γερή, εἶναι ἀναμφιβόλως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σήμερον βλέπομεν.

Ἀπὸ τὴν ἀποβάθραν Καράκιοϊ μέχρι τῆς πρώτης ἀποβάθρας ἀναφερομένης ἐν τῷ ἐγγράφῳ, εἶναι βήματα ἑπτακόσια πεντήκοντα, ἴσα σχεδὸν μὲ τὰ τριακόσια τριάκοντα ἐννέα βήματα τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν. Ἐδῶ κατέρχεται ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς συνοικίας μέγα καὶ ἐρυμνὸν τεῖχος, παρατεινόμενον κατὰ τὸ ἔγγραφον πρὸς βορρᾶν, ἐννενήκοντα βήματα. Ἀπὸ τὸ Καράκιοϊ πάλιν πρὸς βορρᾶν εἶναι ἑκατὸν ἐννενήκοντα βήματα, ἴσα μὲ ἑβδομήκοντα πέντε τῶν ἑπτὰ σπιθαμῶν. Οὕτω καταφαίνεται, ὅτι ὁ χῶρος ἦτο παράλιος καὶ κατὰ τὸν Παχυμέρην (2) «ἐπιμήκιστος».

Ταύτην τὴν σύντομον περιγραφὴν τῶν πρώτων ὁρίων τοῦ Γαλατᾶ, ἀναπληροῖ ἡ μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου γενομένη συνθήκη τὸν Μάρτιον τοῦ ἑπομένου ἔτους, 1304. Οἱ πρέσβεις τῆς Γενούης Γουΐδος Ἐμβριάκος καὶ Ἀκοῦρσος Φερράριος, ἐστάλησαν εἰς Κ/πολιν, παρακαλοῦντες τὸν Ἀνδρόνικον ἵνα ἐκ νέου ἐπικυρώσῃ τὰ πρὸ πολλοῦ ἀπονεμηθέντα προνόμια, καὶ τὴν παραχώρησιν τοῦ Γαλατᾶ εἰς τοὺς Γενουηνσίους. (3). Ταῦτα τὰ προνόμια ἀπονέμει ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὴν Γένουαν, καὶ τοὺς πλησίον τῆς πόλεως ἐνοικοῦντας πιστοὺς καὶ τιμίους Γενουηνσίους.

Ὁρίζει πρῶτον, ὅτι ὁ τόπος ὁ ἐκτὸς τῆς τάφρου τῆς ὁριζούσης τὸν Γαλατᾶν, μέχρις ἑξήκοντα πήχεων, νὰ ἦναι κενὸς, ἄνευ οὐδεμίας οἰκίας. Ἐντὸς ὅμως τῶν ὁρίων, οἱ Γενουήνσιοι δύνανται ἀκωλύτως νὰ κτίσωσιν οἰκίας καὶ ἕτερα κτίρια κατὰ τὴν θέλησιν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν, ἐκτὸς τείχους ἐντὸς τοῦ τετραγώνου τούτου τόπου, τὸ ὁποῖον ῥητῶς διατάττει νὰ μὴν ἐγερθῇ ἐν Γαλατᾷ (1).

Ἵνα ἔχωσιν ἐν τῷ Γαλατᾷ οἱ Γενουήνσιοι, καὶ ὅσοι λογίζονται ὡς Γενουήνσιοι, ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος, σφαγεῖα καὶ σφαγεῖς Γενουηνσίους, δημαρχεῖον λουτρὸν ἰδίας ἐκκλησίας ἱερεῖς Γενουηνσίους καὶ Λατίνους, μέτρα καὶ σταθμὰ, γραμματεῖς καὶ πάντα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν. Ζυγιζομένων δὲ τῶν ἐμπορευμάτων νὰ συμπαρευρίσκωνται γραμματεῖς ἢ ἕτεροι ἐντολεῖς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τελωνείου.

Μολονότι οἱ Γενουήνσιοι εἶν' ἐλεύθεροι νὰ ζυγίζωσι τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν, ὅσοι ὅμως ὑπάγονται εἰς τὸ τελωνεῖον τοῦ κράτους, ὀφείλουν ἵνα δίδωσι τὸν ὡρισμένον φόρον εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν τελωνεῖον κατὰ τοὺς νόμους.

Ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Γαλατᾶ παραχωρηθέντος εἰς τοὺς Γενουηνσίους, εἶναι τρεῖς ἐκκλησίαι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου. Αἱ ἐκκλησίαι αὗται νὰ ἔχωσιν ἱερεῖς Γραικοὺς, ψάλλοντας καὶ λειτουργοῦντας κατὰ τὰς ἐνιαυσίους διατάξεις τοῦ Πατριάρχου.

Ἂν Γενουήνσιος, ἢ Γενουήνσιος λογιζόμενος, ἔγινεν ὑπήκοος ἄλλου ἔθνους ἢ Βυζαντινὸς, θέλει λογίζεσθαι εἰς τὸ ἐξῆς ὡς Γενουήνσιος. Ἂν δὲ Βυζαντινὸς ἢ ἕτερός τις ὑπήκοος τοῦ ἡμετέρου κράτους ἔγινε Γενουήνσιος, νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν καὶ νὰ μὴ μετέχῃ τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων τῶν Γενουηνσίων.

Μετὰ τὴν ἐπανάληψίν τινων ὅρων ἀναφερομένων εἰς προηγούμενα χρυσόβουλλα, λέγει τὸ ἔγγραφον· Ἀπονέμομεν τῇ ἐνδόξῳ κοινότητι τῆς Γενούης, καὶ ἑκάστῳ Γενουηνσίῳ, καὶ τοῖς λογιζομένοις Γενουηνσίοις, ἐλευθερίαν καὶ ἀτέλειαν,

(1) Belin. σελ. 63.
(2) Τόμ. Α'. 168.
(3) Sauli, Τόμ. Β'. 211.

(1) Praeter tantum modo murum castri quod quidem construere in ipso loco volumus non licere. Sauli. Β'. 211. Ἀπορῶ ὅτι πάντες οἱ ἱστοροῦντες τὰ τοῦ Γαλατᾶ λαλοῦν περὶ τείχους. Les faubourgs de Péra et de Galata qui furent entourés de murs et de fossés. Depping. Τόμ. Α'. 116. Les Génois sollicitèrent et obtinrent la faculté de proteger leur faubourg par des murailles et des tours. Miltitz. Τόμ. Β'. 88.

κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν, εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἡμετέρας νήσους. Πάντες δὲ οἱ Γενουήνσιοι εἰσερχόμενοι ἢ ἐξερχόμενοι καθ' ὅλον τὸ ἡμέτερον κράτος, πωλοῦντες ἢ ἀγοράζοντες, συναλλάττοντες ἢ ἕτερον ἐμπόριον μετερχόμενοι, κατὰ τὰς συνηθείας τοῦ ἐμπορίου, ἵνα μὴ δίδωσι τελώνιον ἢ οὐδενὸς εἴδους ἕτερον φόρον, ἐξαιρουμένου τοῦ φόρου τοῦ ἅλατος καὶ τῆς μαστίχης. Ὁμοίως καὶ οἱ μεταβαίνοντες ἀπὸ χώραν εἰς χώραν, διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης μετ' ἐμπορευμάτων ἢ ἄνευ αὐτῶν, καὶ οἱ ἐκεῖθεν ἀγοράζοντες ἢ χάριν κέρδους ἄλλοθι ἐμπορεύματα μετακομίζοντες, ἵνα ἦναι παντελῶς ἐλεύθεροι καὶ ἀτελεῖς, οὐδένα φόρον τελοῦντες.

Ἂν δὲ Γενουήνσιος ἢ ἕτερος, Γενουήνσιος λογιζόμενος, πληρώσῃ τι ἢ ζημιωθῇ εἰς χώραν τοῦ ἡμετέρου κράτους ἀπὸ τελώνας εἴτε εἰσπράκτορας, τὸ ἡμέτερον κράτος ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν πληρώσαντα ἢ ζημιωθέντα, ὅσα ἐνώπιον τοῦ ποτεστάτου ἢ τῶν Γενουηνσίων προξένων, δηλώσῃ ὅτι ἀφῃρέθησαν ἀπ' αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις, πάντας τοὺς κακούργους Γραικοὺς εἴτε Λατίνους (ἐξαιρουμένων ἐκείνων μετὰ τῶν ὁποίων ἔχομεν συνθήκην) τοὺς κακοποιοῦντας τοὺς Γενουηνσίους, θέλομεν καταδιώκει καὶ τιμωρεῖ κατὰ τὸν νόμον. Ὁμοίως καὶ οἱ Γενουήνσιοι θέλουν συλλαμβάνει καὶ τιμωρεῖ τοὺς κακούργους Γενουηνσίους κατὰ τὸν νόμον.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων χωρῶν, εἶν' ἐλεύθεροι οἱ Γενουήνσιοι ν' ἀγοράζωσι πάντα τὰ τρόφιμα, ἐκτὸς τοῦ σίτου καὶ ἑτέρων σπόρων, καὶ ἐξάγωσιν αὐτὰ ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας, ἄνευ τελωνίου ἢ ἑτέρου κωλύματος.

Ἐκ τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου μὴ ὑποκειμένων εἰς τὸ κράτος ἡμῶν, εἶν' ἐλεύθεροι οἱ Γενουήνσιοι νὰ ἐξάγωσι δι' αὐτῶν καὶ δι' ἄλλων, καὶ μετακομίζωσι δι' αὐτῶν καὶ δι' ἄλλων οἱαδήποτε ἐμπορεύματα, σῖτον καὶ τρόφιμα, ξυλικὴν πίσσαν στυπτηρίαν καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος ἐκ μέρους τοῦ ἡμετέρου κράτους, καὶ διὰ τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα οὔτε τελώνης ἢ ἕτερος εἰσπράκτωρ δικαιοῦται ἵνα αἰτήσῃ τέλος.

Πρὸς τούτοις, δὲν θέλομεν κρατήσει ἢ συγχωρήσει νὰ κρατηθῇ πλοῖον Γενουήνσιον ἢ Γενουηνσίου λογιζομένου, εἴτε αὐτοὺς εἴτε τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ἐξέρχωνται ἐλεύθερως ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ἡμετέρου κράτους αὐτοὶ καὶ τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν· ἐκτὸς ἄν τις ἐξ αὐτῶν κατηγορηθῇ ὡς κλέπτης ἢ ἅρπαξ, τὸν ὁποῖον θέλει δικάσει τὸ δικαστήριον τῶν Γενουηνσίων, καὶ τιμωρήσει κατὰ τὸν νόμον. (1)

Εἰς ὅλας τὰς συνθήκας ταύτας καταφαίνεται ἡ σύνεσις τῶν Γενουηνσίων καὶ ἡ ἄνοια τῶν ἡμετέρων βασιλέων. Ναὶ μὲν ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ συλλάβῃ ἐμπορεύματα λαθραίως ἀπὸ τοὺς Γενουηνσίους εἰσαγόμενα, ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ κλέπτας καὶ λῃστὰς Γενουηνσίους, χρήματα καὶ πράγματα ἀνήκοντα εἰς ὑπηκόους αὐτοῦ, οὐδέποτε ὅμως κατὰ τὰς συνθήκας, ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ Γενουήνσιον ἢ Γενουήνσιον λογιζόμενον. Εἰς πᾶσαν συνθήκην ῥητῶς καὶ σαφέστατα ἐπαναλαμβάνεται ὁ ὅρος οὗτος, ὅτι πᾶς Γενουήνσιος συλλαμβάνεται δικάζεται καὶ τιμωρεῖται ἀπὸ τὸν ποτεστάτον, καὶ δικάζεται οὐχὶ κατὰ τὸν Βυζαντινὸν νόμον, ἀλλὰ κατὰ τὸν ποινικὸν νόμον τὸν ὁποῖον ἡ κοινότης τῆς Γενούης συνέταξε διὰ πάσας τὰς ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀποικίας αὐτῆς. (2)

Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, καὶ οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς ἐθέρισαν τοὺς πικροὺς καρποὺς τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν. (3) Οἱ μὲν Βυζαντινοὶ πτωχεύοντες, μετὰ πικρίας ἔβλεπαν τοὺς Γενουηνσίους ὑπερμέτρως πλουτοῦντας. Τοιαῦτα εἶναι πάντοτε τοῦ ἐμπορίου τὰ τέλη, ὅταν προνομιοῦχοί τινες καρπίζωνται πλειότερα τῶν ἄλλων κέρδη, καὶ οἱ πλεῖστοι γογγύζοντες πτωχεύουν καὶ μαραίνονται (4), ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς, θωπεύοντες μετὰ τοσούτων προνομίων τοὺς Γενουηνσίους, ἤλπιζαν διὰ τῆς ἀρωγῆς τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης δημοκρατίας ν' ἀποκρούσωσι τὰς εἰσβολὰς τῶν ἀντιζήλων Βενετῶν, καὶ τῶν πλησιαζόντων Ὀθωμανῶν.

---

(1) Τὰς συνθήκας ταύτας μνημονεύει ὁ Ἰ. Καντακουζηνός· Τόμ. Γ'. 188. «Τοῖς μὲν ἐκ Γενούης ἔθετο σπονδὰς διηνεκεῖς ἐπὶ τῷ ἐκείνους μὲν εἶναι ἀτελεῖς παντάπασιν ἐν πάσαις πόλεσι καὶ ἐμπορίοις ἃ εἰσὶν ὑπήκοα Ῥωμαίοις.» Ἡ συνθήκη αὕτη ὑπεγράφη ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν. Sauli. Τόμ. Β'. 216.

(2) Ἐκτὸς τῶν Γενοσηνσίων καὶ Βενετῶν, ἄλλοι ξένοι δὲν ἐχαίροντο τοιαῦτα προνόμια. Miltitz. Τόμ. Β'. 432.

(3) Byzantinische Geschichten τοῦ Ofrörer. Graz. 1872. Τόμ. Α'. 367. λέγει ὁ συγγραφεύς. «Ἐκ τούτου κυρίως γνωρίζονται αἱ βάρβαροι καὶ δεσποτικαὶ κυβερνήσεις ὅτι προτιμῶσι τῶν ἰδίων ὑπηκόων τοὺς ξένους».

(4) « Ἰδοὺ γὰρ καὶ οἱ ἐκ Γενούης ἀντιπέραν οἰκοῦντες τοῦ Βυζαντίου, τῷ τῆς ἀτελείας κέρδει μεθυσθέντες. . . κατεπαίρεσθαι ἤρξαντο Ῥωμαίων καὶ περιφρονεῖν ὡς ἀσθενεστέρους» Ν. Γρηγ. Τόμ. Α'. 134.

Ε'.

Ὀλίγιστα περὶ ἐμπορίου συνέγραψαν οἱ Βυζαντινοί. (1) Ἔριδας θρησκευτικὰς πολέμους ἀναγορεύσεις καὶ ἐκτυφλώσεις αὐτοκρατόρων, ἀφηγοῦνται οἱ πλεῖστοι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν τῷ κράτει Ἰταλικῶν συνοικιῶν, πολλὰ μανθάνομεν περὶ τοῦ Βυζαντινοῦ ἐμπορίου. Ὅλας τὰς μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐμπορικὰς συνθήκας, ὅλα τὰ ἀπονεμηθέντα χρυσόβουλλα, ὅσημέραι ἐν Εὐρώπῃ δημοσιευόμενα, ἀπεσιώπησαν οἱ ἡμέτεροι. Κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας τοῦ κράτους, οἱ σύγχρονοι ἐνίοτε ἐλάλησαν περὶ τῶν ἐμπόρων Ἰταλῶν, ὁτὲ μὲν ὑμνοῦντες τὴν τόλμην καὶ φιλοπονίαν αὐτῶν, ὁτὲ δὲ θρηνοῦντες τὴν πενίαν τῶν ὁμογενῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἥρπαζαν οἱ Ἰταλοὶ τὰ ἐπίζηλα κέρδη τοῦ ἐμπορίου (2).

Μέχρι τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἅπαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Βυζαντίου, θαλάσσιον καὶ χερσαῖον, ἦτον εἰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν. Πλοῖα Βυζαντινὰ μετεκόμιζαν ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐν Βυζαντίῳ, σῖτον καὶ παντοῖα τρόφιμα, ἀποστελλόμενα εἰς Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν ποτὲ μὲν δι' ἰδίων, ποτὲ δὲ διὰ ξένων πλοίων.

Οἱ νικηφόροι Ἄραβες, κυριεύσαντες τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα, ἀπεδίωξαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ Ἰταλοὺς ἀπὸ τὰ ἐκεῖσε παράλια (3). Τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν τῆς Ἀραβίας καὶ Ἀφρικῆς, μετακομιζόμενα εἰς Αἴγυπτον καὶ Συρίαν, καθὼς ἄλλοτε, ποτὲ μὲν ἠγοράζοντο ἀπὸ τοὺς φιλεμπόρους Ἄραβας ἡγεμόνας καὶ μετεπωλοῦντο εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἐμπόρους, ποτὲ δὲ ἐπεβαρύνοντο μὲ τοσούτους φόρους, ὥστ' ἀπελπιζόμενοι ἀπήρχοντο οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι. Ἄλλα, διερχόμενα διὰ ξηρᾶς, ἀπὸ τὸ Βαγδὰτ ἐμπορεῖον τότε τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῆς Συρίας, ἐλῃστεύοντο καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοὺς νομάδας. Τοσαύτη ὅμως ἐν Εὐρώπῃ ἦτον ἡ ζήτησις τῶν Ἰνδικῶν προϊόντων, κυρίως τῶν ἀρωμάτων καὶ φαρμάκων, ὥστ' οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ οὐχὶ μόνον ἠγόραζαν τὰ προϊόντα ταῦτα εἰς μεγάλην τιμὴν, ἀλλ' ἐνίοτε ἐθώπευαν τοὺς πλεονέκτας ἡγεμόνας διὰ τιμαλφῶν δώρων (1).

Ὀλίγιστοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦσαν οἱ ἐκεῖσε καταπλέοντες Ἰταλοί. Οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἔμποροι Βυζαντινοί, Ἕλληνες τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εὑρίσκοντες ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ὁμοφύλους καὶ ὁμογλώττους πολίτας. Τῶν Βενετῶν Γενουηνσίων καὶ Ἱσπανῶν ἐμπόρων, προὐτιμῶντο οἱ Βυζαντινοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μέχρι τῶν Σταυροφοριῶν, τῶν ἐμπορικωτάτων τούτων ἐπιχειρήσεων, οἱ Ἄραβες διέπλεαν οὐχὶ μόνον τὴν Ἐρυθρᾶν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῶν Ἰνδιῶν· ἐνίοτε ἀπήρχοντο καὶ μέχρι τῆς ἀπωτάτης Κίνας. Ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἐκόμιζαν εἰς τὴν Μασάουαν καὶ τὸ Σοακὴμ, παραλίους πόλεις τῆς Αἰγύπτου, ἐλεφάντινα κόμμια Αἰθίοπας δούλους πτερὰ τῆς στρουθοκαμήλου χρυσὸν ἄργυρον καὶ παντοῖα προϊόντα τῆς μεσογείου Ἀφρικῆς. Ἔγινεν ὅθεν ἡ Αἴγυπτος, ἀπὸ τὴν Συέννην μέχρι τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀποθήκη τῶν ἐπιζήλων προϊόντων τῆς Ἰνδίας, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς.

Οἱ σταυροφόροι κατακτήσαντες τὴν Συρίαν, ἔστρεψαν καὶ τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν χώραν ταύτην, ὅπου ἀκινδύνως προσήρχοντο οἱ Βυζαντινοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἔμποροι. Μετ' ὀλίγον ὅμως, αἱ ἔριδες τῶν Σταυροφόρων ἐπανέφεραν τοὺς ἀποδιωχθέντας Μουσουλμάνους ἡγεμόνας. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἀπὸ τὸν Σαλαχαδῖνον, πολλὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν ἀναπλέοντα τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν, μετεκομίζοντο διὰ τῆς Βακτριανῆς πρὸς τὰ παράλια τῆς Κασπίας θαλάσσης· ἐκεῖθεν διὰ τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Τανάϊδος, μετεκομίζοντο εἰς τὴν Τάναϊν καὶ τὸν Καφᾶν (2).

Τὸ Βυζάντιον ἔπεμπεν εἰς Εὐρώπην διά τινας αἰῶνας, τὰ περιζήτητα σηρικὰ ὑφάσματα ἀργυροκέντητα καὶ χρυσοκέντητα (3), παντοῖα

---

(1) Ὀλίγα τινὰ περὶ ἐμπορίου εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ περὶ θεμάτων Κ. Πορφυρογεννήτου. 1458. 1463.

(2) «Καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς τῶν Βυζαντίων διηνεκῶς ὑπερέχουσα». Ν. Γρηγορᾶς. Β'. 844.

(3) Voyage en Crimée et sur les bords de la Mer Noire, ὑπὸ τοῦ J. Reuilly. Paris. 1806. σελ. 88 ἐν σημ.

(1) Un article qui avait couté un ducat dans l'Inde se vendait quelquefois après avoir passé par les douanes d'Egypte, 60 ducats, et même cent. Depping. Τόμ. Α'. 52, 77. Οἱ Ἄραβες ἐν Αἰγύπτῳ ἐπλήρωναν τὸ ἥμισυ τοῦ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν διδομένου τελωνίου. Ἰδ. σελ 63. 78. 134.

(2) Bergeron. Κεφ. XVI.

(3) Depping. Τόμ. Α'. 10.—Buchon. Nouvelles Recherches Historiques. etc. Τόμ. Γ'. XXXVIII.

κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν, μηλωτὰς ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου (1), εἰκόνας, βαρυτίμους τάπητας, καὶ τῶν μεταλλουργῶν του τὰ ἔξοχα ἀριστουργήματα. Πρὸς τούτοις, ἐκ τοῦ Βυζαντίου καὶ διὰ Βυζαντινῶν πλοίων, ἐπορίζοντο τὰ πρὸς δυσμὰς χριστιανικὰ ἔθνη, τὰ ποικίλα ταρίχη τῶν πολυημέρων αὐτῶν νηστειῶν (2).

Ἀτυχῶς ὀλίγιστα περὶ τούτων ὅλων γνωρίζομεν πρὸ τῶν σταυροφοριῶν. Ἔκτοτε οἱ μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπικερδῶς ἐμπορευόμενοι Ἰταλοί, συνέστησαν ἐδῶ καὶ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν συνοικίας, τῶν ὁποίων τὰ εὐτυχῶς περισωθέντα ἔγγραφα, μαρτυροῦν τὴν πολλὴν τῶν χρόνων τούτων ἐμπορίαν.

Ἂν ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν ἢ ὀλίγιστα συνέγραψαν περὶ ἐμπορίου καὶ ἐμπόρων, συνέταξαν νόμους, τοὺς ὁποίους ὁμοφώνως παρεδέχθησαν οἱ μετ' αὐτῶν ἐμπορευόμενοι Ἰταλοί. Χάριν δὲ τῆς σωτηρίας τῶν ἐμπορευομένων καὶ ναυτιλλομένων, ἀνώρυξαν ἐκτενεῖς καὶ βαθεῖς λιμένας, νεώρια συνήθως καλουμένους. Τὰ βόρεια ἀπολίτευτα ἔθνη, ἀείποτε διὰ τῆς ἁρπαγῆς βιοῦντα, ὀρεγόμενα τὰ πλούτη καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Βυζαντίου, καὶ κωλυόμενα ἀπὸ τὰ ἐρυμνὰ χερσαῖα τείχη, ἀτιμωρητὶ ἐλεηλάτουν τὰς ἀφρουρήτους κώμας καὶ πόλεις τῶν Βυζαντινῶν περιχώρων. Ἕνεκα τούτου, ἀνίδρυσαν οἱ Βυζαντινοὶ οὐχὶ μόνον εἰς τὰς περὶ τὸ Βυζάντιον κωμοπόλεις ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπωτάτας τινὰς, πύργους ὑψηλοὺς, ὅπου οἱ ἐγκάτοικοι, ἐπιδρομῆς ἐπικειμένης, κατέφευγαν, συγκρύπτοντες καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν (3). Τούτων τινὲς σώζονται μέχρι σήμερον, καθὼς ὁ ἐν Ἐπιβάταις πύργος καλούμενος τοῦ Ἀποκαύχου, καὶ ὁ ἐν Γαλατᾷ τοῦ Σταυροῦ λεγόμενος. Τὸ τεῖχος τοῦ Ἀναστασίου, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τὴν Προποντίδα μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ τοῦ ὁποίου λείψανα εἰσέτι φαίνονται εἰς τὰ δάση τῆς Στράντζας, τεκμαίρει τὴν ὑπὲρ τῶν περιχώρων τοῦ Βυζαντίου μέριμναν τῶν αὐτοκρατόρων. Οὗτοι, μεριμνῶντες καὶ περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν κατὰ θάλασσαν ἐμπόρων, ἀνώρυξαν καὶ ἐκρηπίδωσαν τὰ νεώρια αὐτῶν, ἀληθεῖς μεσογείους λιμένας, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, μόνου τοῦ καλουμένου Ἐλευθερίου τὰ μεσόγεια ὅρια. Τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ λιμένος ἅπαντα ἠφανίσθησαν, καὶ αἱ θύραι ἀνεκτίσθησαν, ὥστε τὴν σήμερον ἀδύνατον εἶναι νὰ μάθωμεν ποῦ ἔκειντο τὰ νεώρια ταῦτα, καὶ πόσον χῶρον ἕκαστον κατεῖχε. Ἐξαιρουμένου τοῦ νεωρίου παρὰ τὴν πύλην Ὡραίαν (1), τὰ ἄλλα ἦσαν μικρὰ, ἕνεκα τῶν πλησίον τῶν τειχῶν λόφων.

Ἐπὶ τῆς Προποντίδος ἀνωρύχθησαν διὰ τοὺς ναυτιλλομένους τρεῖς λιμένες (2), ὁ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὄπισθεν τῆς Σιδηρᾶς πύλης, κλεισθεὶς πιθανὸν μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅταν ἀνήγειρε τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου καὶ ἐδωρήσατο εἰς τ' ἀνάκτορα τὴν προτέραν αὐτοῦ κατοικίαν.

Μετὰ ταῦτα, ἠνοίχθη τὸ νεώριον τῶν Σοφιῶν, καλούμενον καὶ τὸ τοῦ Κοντοσκαλίου, νῦν κάτεργα λιμάνι (3). Ὁ χῶρος οὗτος ἢ μᾶλλον μέρος τοῦ χώρου τούτου, εἶναι σήμερον ἐκτενὴς πλατεῖα. Ἀτυχῶς τοῦ νεωρίου τούτου τὸ ἐσωτερικὸν τεῖχος ἐξηφανίσθη καὶ τὰ μόνα λείψανα Βυζαντινῶν κτιρίων, εἶναι παμμεγέθεις κίονες ἐπὶ γῆς κείμενοι, λείψανα ἴσως ναοῦ τινὸς, οὐχὶ βεβαίως τῶν ἀνακτόρων τῶν Σοφιῶν, διότι ταῦτα ἦσαν εἰς θέσιν ὑψη-

---

Περὶ τῆς τιμῆς τῆς μετάξης. πρβλ. Προκ. Γόμ. Γ'. 458.

(1) Les parures du temps avaient aussi quelque chose d'Oriental: les fourrures y entraient pour beaucoup. (ἐν Βενετίᾳ). Depping. Τόμ. Α'. 193. Β'. 332.

(2) Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1204, μνημονεύονται ἐν Κ]πόλει, ἔμποροι Πισαῖοι, Λομβάρδοι, Λογγοβάρδοι, Ἀμαλφηνοί, Δανοί, Ἄγγλοι καί τινες ἄλλοι ἀλλοεθνεῖς. Buchon. Recherches. Τόμ. Γ'. XXXIX. ἐν σημ.

(3) Κατὰ τὸ 1384, ὁ τότε πατριαρχεύων Νεῖλος, ἔν τινι ἐγκυκλίῳ λέγει τ' ἀκόλουθα περὶ τοῦ χωρίου Οἰκονομείου, κειμένου ἐπὶ τῆς παραλίας, μέσον Ἐπιβατῶν καὶ Δημοκράνων, καὶ ἀνήκοντος εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. «Τῶν ἀνθρώπων, τῶν πλειόνων δὲ καὶ αἰχμαλωτισθέντων, λίαν ὀλίγων περιλειφθέντων . . . διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐκεῖ φρούριον, ἐν ἄλλῃ χώρᾳ κατοικησάντων.» Χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἐκεῖσε κατοικούντων, μετὰ πολλὰς δαπάνας τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν καλογήρων, «ἐδυνήθημεν εἰς τέλος τὸ ἔργον ἀγαγεῖν καὶ τὸν πύργον ὡς ἔχει σήμερον οἰκοδομῆσαι.» Μ. καὶ Μ. Α'. 507 Β'. 61. Τοῦ πύργου τούτου λείψανα σήμερον δὲν σώζονται. Clarke. Voyages. Τόμ. Β'. 502.

(1) Ὅθεν πολλάκις καλεῖται καὶ Πύλη τοῦ Νεωρίου. Τὸ νεώριον τοῦτο, οὐδόλως ἀναφέρεται εἰς τὰ χρυσόβουλλα ἀπονεμηθέντα εἰς τοὺς Ἰταλούς.

(2) Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βουκολέοντος δὲν εἰσήρχοντο πλοῖα ἐμπορικά.

(3) «Ἀγορὰ τῶν θαλασσίων ἐμπόρων ἦν» Κωδ. 52. C. Christ. Α'. 56.

λὴν. (1) Πρὸς μεσημβρίαν τούτου, μέσον τῶν πυλῶν Βλάγκας καὶ Ἁγίου Αἱμυλιανοῦ (2), σώζονται καθὼς προεῖπα, τὰ τείχη τὰ περιβάλλοντα τὸ θαυμάσιον νεώριον τοῦ Ἐλευθερίου, χωροῦν ἑκατοντάδας ἐμπορικῶν πλοίων (3). Ἐδῶ ἐνεκλείοντο τὰ πλοῖα, ἐδῶ ἐφόρτωναν καὶ ἐξεφόρτωναν, ἄνευ φόβου ἀνέμων καὶ ἐχθρῶν. Τὸν λιμένα τοῦτον καθὼς καὶ τὸν Σοφιῶν, κατέχωσαν οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ ἐν αὐτῷ φύονται σήμερον τὰ πρώϊμα λαχανικὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ γινώσκοντες τὴν Κ/πολιν, καὶ τὸν εὐρύχωρον, βαθὺν καὶ νήνεμον αὐτῆς λιμένα, ἀποροῦν, διατὶ οἱ Βυζαντινοὶ προὐτίμησαν τοὺς μεσογείους λιμένας, ἐνῷ τοσοῦτος χῶρος θαλάσσιος, μεταξὺ Γαλατᾶ καὶ τῆς Πόλεως ὑπῆρχε διὰ τὰ πλοῖα αὐτῶν. Εἰκάζω, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὅταν ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν παραλίας τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Πικριδίου, συνεκατῴκουν ὀλίγιστοι ἐγκάτοικοι, ἄνευ φρουρίων καὶ τειχῶν, δὲν ἦσαν ἐν τῷ λιμένι ἀσφαλῆ τὰ πλοῖα, οὐδὲ τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν. Μὴ δυναμένων προσέτι ἵν' ἀνορύξωσι νεώρια ἐκτενῆ ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ λιμένος, κατέφυγαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος, πρῶτον εἰς τὴν πλησίον Σιδηρᾶν πύλην, καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν ἐκτενῆ καὶ ἐπίπεδον χῶρον τοῦ Εὐλευθερίου. Πιθανὸν τὸ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐμπόριον, παρεκίνησε τοὺς Βυζαντινοὺς ἵν' ἀνορύξωσι τοὺς ἐπὶ τῆς Προποντίδος λιμένας τούτους, ὅπου εἰσέπλεαν τὰ ἐκ τῆς Μεσογείου πλοῖα, μὴ δυνάμενα νὰ εἰσέρχωνται ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι ἕνεκα τῶν ῥευμάτων, καὶ τῶν σφοδρῶν βορείων ἀνέμων. Ἡ ἐκ νέου ἀνόρυξις τοῦ νεωρίου τοῦ Ἐλευθερίου, ἤθελε μεγάλως εὐεργετήσει τὸ ἐμπόριον ὅλον. Πολλὰ πλοιάρια ἐκ τῶν λιμένων τῆς Προποντίδος, ἐδῶ προσορμιζόμενα, ῥίπτουν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς παραλίας ταύτης, οἱ φθινοπωρινοὶ νότιοι ἄνεμοι.

Τὰ νεώρια ταῦτα, ἀνωρυχθέντα ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων, παρημελήθησαν μετὰ ταῦτα, ὅταν οἱ Βυζαντινοί, ἐκώλυαν τὴν εἴσοδον ξένων πλοίων ἐν τῷ λιμένι διὰ τῆς πολλάκις μνημονευομένης ἁλύσεως, διατεινομένης ἀπὸ Γαλατᾶ μέχρι τῆς Ἀκροπόλεως. Πρὸς τούτοις, ἡ Βενετία ἀναγκάζουσα τοὺς ἐμπόρους νὰ πληρώνωσιν εἰς τὰ τελωνεῖα αὐτῆς τὴν ἡμίσειαν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων τῆς Ἀνατολῆς (1) εἰσαγομένων διὰ ξένων πλοίων, ἀπεδίωξε τὰ Βυζαντινὰ πλοῖα ἀπὸ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον. Ἔκτοτε ἤρχισαν τὰ Ἰταλικὰ πλοῖα προσερχόμενα ἐν Ἀνατολῇ, καὶ μὴ συγχωρούμενα νὰ εἰσπλέωσιν εἰς τὰ νεώρια, κατέφευγαν εἰς τὸν λιμένα. Πλοῖα ὅμως ἐμπορικὰ καὶ πολεμικά, ἐναυπηγοῦντο εἰς τὰ νεώρια ταῦτα μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος (2). Πιθανόν, ὅτι τὰ μὲν ἐκ Πόντου καταπλέοντα πλοῖα, κομίζοντα σῖτον καὶ ἕτερα τρόφιμα, προσωρμίζοντο κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους, εἰς τὸν λιμένα, τὰ δὲ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐμπορευόμενα, εἰς τὰ νεώρια τῆς Προποντίδος.

Μετὰ τοὺς Σταυροφορικοὺς πολέμους, ὅταν οἱ Ἰταλοὶ συνῴκισαν τὸ Βυζάντιον, ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας προσφόρους ἀποβάθρας ἐπὶ τῆς μέχρι σήμερον πολυανθρώπου καὶ ἐμπορικωτάτης βορεινῆς παραλίας τοῦ Βυζαντίου. Τὰ πλοῖα τῶν Βυζαντινῶν προσωρμίζοντο πρὸς τὴν ἐνδοτέραν παραλίαν.

Εἰς τὰς ἀποβάθρας τῶν συνοικιῶν τούτων, ἦσαν τὰ τελωνεῖα τῶν Ἰταλῶν, καὶ μετὰ τῶν Ἰταλῶν τελωνῶν συνεκάθηντο καὶ οἱ εἰσπράκτορες τοῦ Βυζαντινοῦ βεστιαρίου, λαμβάνοντες τὰ τέλη τῶν εἰσαγομένων διὰ τὸ κράτος ἐμπορευμάτων, εἴτε διὰ Βυζαντινῶν εἴτε δι' Ἰταλικῶν πλοίων. Πάμπολλοι Βυζαντινοὶ ἔμποροι, λάθρα εἰσῆγαν διὰ Ἰταλικῶν πλοίων ἐμπορεύματα, ἅτινα κατὰ τὰ χρυσόβουλλα, ἦσαν ἐνίοτε παντελῶς ἀτελῆ, ἢ ἐτέλουν φόρον ὀλιγώτερον τῶν διὰ πλοίων Βυζαντινῶν εἰσαγομένων. Τοὺς βασιλικοὺς τούτους εἰσπράκτορας, ἐνίοτε ἐμάλατταν διὰ δώρων οἱ λαθρέμποροι (3).

Κατὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ 1261, ὁ λιμὴν ὁ εὐρύχωρος ἐπληροῦτο ἀπὸ πλοῖα Ἰταλικά. Ἀμφότεραι αἱ πολιτεῖαι τῆς Βενετίας καὶ Γενούης, διὰ

---

(1) Κ]πολις. Σκ. Βυζαντίου. Α'. 268.
(2) Νῦν, Δαοὺτ πασᾶ καπουσού.
(3) Κ]πολις. Πατρ. 1846. σελ. 30 — Κ]πολις. Σκαρλ. Βυζαντίου Α'. 276.

(1) Depping Α'. 157. Τὸν τελωνιακὸν τοῦτον νόμον τῆς Βενετίας ἀναφέρει καὶ ὁ Βεγολέττης.

(2) Καὶ πρὸς τῷ λεγομένῳ Κοντοσκαλίῳ νεωρίῳ αἱ τριήρεις ἐναυπηγοῦντο» (1348). Ἰω. Καντακ. Γ'. 73.

(3) E vuolsi avere a mente che chi fa onore a comerchiari, e dona loro alcuna cosa o danari e a loro scrivani e turcimani ellino si passano molto cortesamente, e sempre ragionano la mercantazia che tu metti, meno, ch'ella non vale. Sauli. Β'. 243.

νόμων αὐστηρῶν, καὶ καθ' ἡμᾶς τὴν σήμερον ἀσυνέτων, σφετεριζόμεναι χάριν ἑαυτῶν τὰς ὠφελείας τοῦ ἐμπορίου, ἐκώλυαν τὰ διὰ ξένων πλοίων εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα. Τὴν Βυζαντινὴν ἀκτοπλοΐαν παρέλυαν ἐν τῇ Προποντίδι καὶ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει οἱ τολμηροὶ καταδρομεῖς τῆς Γενούης καὶ Ἱσπανίας. Ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἐχθροὶ ἀμείλικτοι τῶν ἐμπόρων, ἦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ πειραταὶ τῆς Σινώπης (1).

Οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι, σφόδρα πλουτοῦντες καὶ διά τινα καιρὸν ἀπόλυτοι ἡγεμόνες τοῦ πλουσιωτάτου ἐμπορίου παντὸς τοῦ Εὐξείνου πόντου (2), ἐπέφεραν τέλος τὴν ἀεργίαν καὶ πτῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ ναυτικοῦ. Τὸ ἄλλοτε πλούσιον καὶ ἐμπορικώτατον Βυζάντιον δὲν ἔβλεπε πλέον εἰς τοὺς λιμένας αὐτοῦ, εἰ μὴ ἁλιευτικὰ σκαφίδια. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, μεταβαλλόμενα ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης εἰς πολεμικά, ἠφανίσθησαν ἅπαντα, καὶ μνημονεύονται μόνα τ' ἁλιευτικὰ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Βοσπόρου, καὶ τὰ πολυπληθῆ τοῦ λιμένος ἀκάτια. Παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν κατέπλεαν καὶ ἀνέπλεαν ὁλκάδες καὶ τριήρεις Ἰταλικαὶ μέγισται. Τὰς αὐθάδεις ἐρεσχελίας τῶν Ἰταλῶν ναυτίλων βαρυνόμενοι οἱ αὐτοκράτορες, κατέλυσαν εἰς τ' ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, προτιμῶντες τ' ἄκαρπα πεδία τῆς καλουμένης χώρας, καὶ τὸν νοσώδη κόλπον τῆς Ἀργυρολίμνης, τῶν ἡλιακῶν καὶ τερψιθύμων θεαμάτων τῆς ἀπαραμίλλου Βυζαντινῆς Ἀκροπόλεως. Ἔκτοτε εἰς τὰς πύλας τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Κυνηγοῦ, συνῴκησαν πάμπολλοι ἄρχοντες Βυζαντινοί, καὶ ἐκ τούτου ἡ ἀνατίμησις τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων τῶν τόπων τούτων, κατὰ τοὺς δύω τελευταίους αἰῶνας τοῦ κράτους (3).

Τοῦτον τὸν μονήρη βίον τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, ἱστοροῦν ἅπαντα τὰ Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἀφηγούμενα ὁτὲ μὲν τῶν Ἰταλῶν τὰς καταδρομὰς καὶ ἐρημώσεις, ὁ τὲ δὲ τῶν Μουσουλμάνων τοὺς πολέμους καὶ τὴν ἀγριότητα.

Ὅσα ματαίως ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους καὶ τοὺς ἐδῶ ἐμπορευομένους Ἰταλούς, συνέγραψαν δύω λόγιοι Φλωρεντινοὶ ἔμποροι ὁ Πεγολόττης καὶ Οὐτζάνος, ἐξιστορήσαντες τὰ ἐμπορεύματα τὰ σταθμὰ καὶ νομίσματα τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης καὶ Τουρκίας (1). Ὁ μὲν Πεγολόττης συνεγραψεν ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ὁ δὲ Οὐτζάνος τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα. Ἀμφοτέρων τὰ συγγράμματα εἶναι διὰ τὴν ἡμετέραν καὶ τῶν Ἰταλῶν τὴν ἱστορίαν, πολλῶν ἑτέρων συγγραμμάτων πολιτιμώτερα. Οἱ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἱστορήσαντες τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰταλῶν, ἐν Ἀνατολῇ καὶ Εὐξείνῳ πόντῳ, Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἀρύονται τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων. Μολονότι εἰς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα, καὶ τοὺς συγχρόνους Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, ἀναφέρονται οἱ ἔμποροι τὰ τελωνεῖα καὶ ἐνίοτε ἡ ἀξία τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων, οὐδεμίαν ἰδέαν τοῦ τότε ἐμπορίου δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἐκ τῶν ἀσαφῶν τούτων πσρατηρήσεων.

Ἵνα σαφηνίσω τὰ μετέπειτα ἐν Γαλατᾷ καὶ Κριμαίᾳ γενόμενα, καὶ ἐννοήσωμεν πόθεν τὰ τοσαῦτα πλούτη τῶν Γενουηνσίων ἐμπόρων κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, καταγράφω τὰ κυριώτερα τοῦ Πεγολόττη, τ' ἀφορῶντα κυρίως τὸ ἐμπόριον τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὰ γραφόμενα ταῦτα σαφηνίζουν καὶ τὰ τῶν Βυζαντινῶν, διότι οἱ Ἰταλοὶ συνεμπορεύοντο μετ' ἀλλήλων καὶ τῶν Βυζαντινῶν, κατὰ τοὺς ἐγχωρίους νόμους.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οἱ Γενουήνσιοι οἱ ἐν Γαλατᾷ κατοικοῦντες, εἶχαν ἐκεῖσε τὸ τελωνεῖον αὐτῶν, κείμενον μέσον τῆς νῦν καλουμένης ἀποβάθρας Βαλοὺκ παζὰρ καὶ τῆς γνωστῆς Καράκιοϊ, καὶ ἐκεῖσε προσωρμίζοντο ἅπαντα τὰ ἐξ Εὐρώπης καὶ Εὐξείνου πόντου πλοῖα αὐτῶν. Ἐδῶ προσήρχοντο καὶ τὰ ὀλίγα Βυζαντινὰ τὰ κομίζοντα ἐμπορεύματα καὶ τρόφιμα, πωλούμενα εἰς τοὺς Γενουηνσίους. Ἐπειδὴ καθὼς ἀνωτέρω ἀνέφερα δὲν μετεκομίζοντο ἐμπορεύματα εἰς Ἰταλίαν διὰ πλοίων Βυζαντινῶν, ἐναποθέτοντο ταῦτα εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Γαλατᾶ. Τὰ δὲ πλοῖα, εἴτε Γενουηνσίων εἴτε Βυζαντινῶν, κομίζοντα ἐμπορεύματα πρὸς χρῆσιν τῶν Βυζαντινῶν, προσωρμίζοντο ἅπαντα εἰς τὰς ἀπέναντι ἀποβάθρας τῆς Κ/πόλεως. Μετά τινα ἔτη, ὅταν οἱ Γενουήνσιοι ἐπὶ τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια αὐτῶν, τὸ τελωνεῖον ἀνηγέρθη ὅπου εἶναι σήμερον. Οὕτω καὶ μέχρις ἡμῶν ἐνυπάρχουν ἐν Κ/πόλει δύω τελωνεῖα, τὸ μὲν τοῦ Γαλατᾶ, τὸ δὲ τῆς πέραν Κ/πόλεως. Εἰς μὲν τὸ πρῶτον, προσωρμίζοντο ἕως πρὸ μικροῦ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰ ἐγχώρια, κομίζοντα προϊόντα Ὀθωμανικά, τρόφιμα, καρποὺς καὶ καπνούς.

Τὰ ἐν χρήσει νομίσματα ἦσαν τὰ ὑπέρπυρα. Ταῦτα ἔμειναν μέχρι τέλους τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν ἐγγράφων καταφαίνεται ὅτι τούτων πολλὰ εἴδη ἐκυκλοφόρουν, τινὰ μὲν καθαρά, τινὰ δὲ νενοθευμένα (1). Ἡ λίτρα διῃρεῖτο εἰς ἑκατὸν δράμμια, ζυγίζουσα ἓξ χιλιάδας τεσσαράκοντα κόκκους, ὅθεν ἕκαστον δράμμιον ἑξήκοντα κόκκους καὶ τέσσαρα πέμπτα τοῦ κόκκου (2). Ἑβδομήκοντα δύω ὑπέρπυρα ἐζύγιζαν μίαν λίτραν, ὅθεν ἓν ὑπέρπυρον ἐζύγιζεν ὀγδοήκοντα τέσσαρας κοκκους, δηλ. ἓν δράμμιον καὶ εἴκοσι τέσσαρας κόκκους. Λαμβάνοντες ὡς κανόνα τὸ χρυσοῦν νόμισμα τῆς Γαλλίας, κανονισθὲν τὸ 1789, καὶ 1803, ἔχομεν τὸ δεκάφραγκον τὸ χρυσοῦν, ζυγίζον ἓν δράμμιον, ἤτοι ἑξήκοντα κόκκους. Εἴκοσι τέσσαρες κόκκοι εἶναι δύω πέμπτα τοῦ δραμμίου ἤτοι τοῦ δεκαφράγκου, ἴσα μὲ τέσσαρα φράγκα, ὥστε οἱ ὀγδοήκοντα τέσσαρες κόκκοι τοῦ ὑπερπύρου ἰσοδυναμοῦν μετὰ δεκατεσσάρων φράγκων, ὑποθέτοντες ὅτι τὸ χρυσοῦν ὑπέρπυρον ἦτο καθαρὸν ὡς τὸ Γαλλικὸν δεκάφραγκον. Τὸ ὑπέρπυρον τοῦτο τὸ καθαρὸν διαιρεῖτο εἰς εἴκοσι τέσσαρα κεράτια (3), μικρὰ νομίσματα ἐξ' ἀργύρου καὶ χαλκοῦ, συχνὰ μνημονευόμενα. Ἐκυκλοφόρει καὶ ἕτερον νόμισμα ἀργυροῦν ἀξίας δύω κερατίων.

Ἐν κοινῇ χρήσει ἦσαν καὶ τὰ στάμενα (4) χαλκᾶ νομίσματα, οὐχὶ ὅμως διὰ μεγάλας πληρωμάς. Ταῦτα ἐδαπανῶντο εἰς ἀγορὰν χόρτων καὶ μικρᾶς ἀξίας πραγμάτων, καὶ ἀπὸ τοὺς διαβαίνοντας ἀπὸ χώραν εἰς χώραν.

Ἐν Γαλατᾷ, ἐκυκλοφόρουν ξένα νομίσματα τῆς Βενετίας καὶ Γενούης (1). Ἄργυρος εἰς τεμάχια πρὸς ἕνδεκα οὐγγίας καὶ δεκαπέντε δηνάρια τὴν λίτραν, ἐπέμποντο κυρίως εἰς Κριμαίαν καὶ Ἀνατολὴν, ὅπου ἀντηλλάττοντο δι' ἐμπορεύματα. Ἐννενήκοντα ἐννέα ὑπέρπυρα ἐν Βυζαντίῳ, ἐζύγιζαν ἑκατὸν ἐν Γαλατᾷ.

Τὰ ἐμπορεύματα τῶν Γενουηνσίων καὶ Βενετῶν εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἦσαν παντὸς φόρου ἐλεύθερα. Οἱ Πισαῖοι ἐπλήρωναν διὰ πᾶν ἐμπόρευμα εἰσαγόμενον εἴτε ἐν Βυζαντίῳ εἴτε ἐν Γαλατᾷ δύω τοῖς 100, ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἐμπορεύματος ἐν Βυζαντίῳ ἄνευ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γενομένων δαπανῶν· πρὸς τούτοις, ἕτερα δύω τοῖς 100 ἐπὶ τοῦ κέρδους, πληρονόμενα μετὰ τὴν πώλησιν τοῦ ἐμπορεύματος.

Οἱ Φλωρεντινοί, Γάλλοι, Καταλάνοι, Ἀγκωνῖται, Σικελοί, καὶ πάντες οἱ ἑτερογενεῖς, πληρόνουν δύω τοῖς 100, ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος, καὶ ὀφείλουν διὰ μιᾶς νὰ πληρόνωσι τὰ τέλη τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Ἀκολούθως, εἶναι κύριοι νὰ πωλῶσι κατ' ἀρέσκειαν, ἄνευ ἑτέρου τέλους. Δὲν δύνανται ὅμως μετὰ τῶν χρημάτων, προερχομένων ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐμπορεύματος ν' ἀγοράσωσι ἢ μεταπωλήσωσιν ἐπιτοπίως· μόνον ν' ἀγοράσωσι πρὸς ἐξαγωγήν. Ἂν ὅμως ἀγοράσωσιν ἢ μεταπωλήσωσιν ἐπιτοπίως, πληρόνουν δύω τοῖς 100 ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος. Μετὰ τὸν ἐν Εὐξείνῳ πόντῳ πλοῦν των, καταπλέοντες ἐν Γαλατᾷ, πληρόνουν μόνον δύω τοῖς 100 ἐπὶ τῶν εἰσκομιζομένων ἐμπορευμάτων (2).

Ὁ ἀποτίνων τὰ τέλη ὀφειλόμενα εἰς τὸν τελώνην, λαμβάνει ἀπόδειξιν ἰδιόχειρον τοῦ τελώνου, διότι οὗτος μένει εἰς τὸ ὑπούργημά του, ἓν μόνον ἔτος. Διὰ τῆς ἀποδείξεως ταύτης, πείθεται ὁ διάδοχος αὐτοῦ ὅτι ἤδη ἐπληρώθησαν τὰ νενομισμένα τέλη (3).

Ὁ σῖτος τῆς Ῥαιδεστοῦ φυόμενος «ἐν τῇ Ἑλλάδι τῆς Κωνσταντινουπόλεως,» εἶναι ὁ

---

(1) «Μανοὴλ ὁ Κορέσσης ὡς ἐπελθὼν εἰς τὴν Σινώπην καὶ Ἀμισὸν, εὗρε πᾶσαν σύγχυσιν εἰς τὰ πράγματα καὶ ταραχὴν, τοῦ Σκύθου τοὺς περιξ τόπους λῃζομένου.» Μ. καὶ Μ. Β'. 547. Depping. Α'. 217.

(2) «Μὴ μόνον Ῥωμαίοις ἀπέκλεισαν (δηλ. οἱ Γενουήνσιοι) τὰς κατὰ θάλασσαν κελεύθους καὶ πραγματείας» κτλ. Γ. Παχυμ. Α'. 419.

(3) Μ. καὶ Μ. Α'. 221. Β'. 358. 363. 375.

(1) Della Decima, et di varie altre gravezze imposte dal comune di Firenze. etc. Lisbonne, Lucques. 1765. 1766 4 Τόμοι εἰς 4ον. Le moyen age n'a rien fourni d'aussi instructif sur la même matière que ces deux traités, qui exposent le mouvement commercial de toutes les contrées. Depping, Α'. σελ. IV. 236. Ὁ Πεγολόττης ἦτον ὑπάλληλος τῶν ἐμπόρων Bardi. Buchon. Γ'. 58 ἐν σημ.

(1) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογος. Τεῦχος ς'. 150 ἐν σημ.

(2) Description Générale des Monnaies Byzantines, ὑπὸ τοῦ Sabatier. Paris. 1862 Τόμ. Α'. 55.

(3) Τῶν χρυσοχόων τὸ καλούμενον κεράτιον εἶναι τὸ βάρος τοῦ κόκκου τοῦ ξυλοκεράτου.

(4) Stamina seu Stamena parva moneta aenea. Tafel καὶ Thomas. Α'. 108. ἑλλ. ἱστάμενα.

(1) Περὶ τοιούτων νομισμάτων οὐδεμία μνεία εἰς τὰ Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ὅπου συχνάκις δικάζονται οἱ πωλοῦντες, ἀγοράζοντες καὶ δανείζοντες.

(2) Πρβλ. τὸν Depping. Τόμ. Β'. 107. 167.

(3) Ὁ μὲν Μανουὴλ ὁ Κορέσης τοῦτον δεξάμενος, ἀληθῆ τε εἶναι τὴν τοῦ κομερκίου ἀπόδειξιν εἶπε» κτλ. Μ. καὶ Μ. Β'. 549.

κάλλιστος σῖτος τῆς Ῥωμανίας, καὶ πωλεῖται εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τοῦ σίτου τοῦ Καφᾶ· (1) Ὁ σῖτος τοῦ Καφᾶ εἶν' ἀνώτερος παντὸς σίτου τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Κριμαίας. (2) Ὁ σῖτος τοῦ Ἀζήλου (3) εἶναι σχεδὸν ἰσότιμος τοῦ σίτου τοῦ Καφᾶ· Ἀλλ' ἐν γένει προτιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἀγοραστὰς ὁ σῖτος τοῦ Καφᾶ. Ὁ σῖτος τοῦ Μαυροκάστρου, ἔρχεται μετὰ τὸν σῖτον τοῦ Ἀζήλου, καὶ μολονότι ὁ σῖτος οὗτος δὲν εἶναι καλήτερος, κάλλιον ὅμως πωλεῖται, διότι κάλλιον αὐτοῦ διατηρεῖται κατὰ τὸν διάπλουν. Οἱ σῖτοι τῆς Βάρνης, τοῦ Ζαγαρᾶ (4), τῆς Βυζώνης (5) καὶ τῆς Σωζοπόλεως εἶναι ἀξίας κατωτέρας τῶν ἄνω μνημονευθέντων σίτων, καὶ πωλοῦνται εἰς τιμὴν κατωτέραν τοῦ σίτου τῆς Ῥαιδεστοῦ. Ὅλοι οἱ σῖτοι τῶν ἄνω μερῶν εἶναι τῆς αὐτῆς τιμῆς. Ἑτέρους σίτους ἀξίους μνήμης, δὲν ἔχει ἡ Ῥωμαγία. (6)

Ἡ κριθὴ τῆς Ῥαιδεστοῦ εἶν' ἡ καλητέρα, πωλεῖται ἀντὶ τεσσάρων κερατίων τὸ κοιλόν· μετ' αὐτὴν, ἔρχεται ἡ τοῦ Καφᾶ, πωλουμένη ἀντὶ δύο ἕως τριῶν κερατίων τὸ κοιλὸν, καὶ μετὰ ταύτην ἡ κριθὴ τῆς Βάρνης. Σήμερον κριθὴ ἀξία μνήμης, δὲν γεννᾶται ἀλλαχόσε.

Ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ, μὲ τὸ καντάριον, τ' ἀκόλουθα ἐμπορεύματα. Τὸ Ἰνδικὸν, τὸ κηρίον, τὰ ἐλμινθόχορτα καὶ τὸ ἐρυθρόδανον· Οὐδεμία ἔκπτωσις ἐγίνετο διὰ τὰ ἐπικαλύμματα.

Ἡ ςυπτηρία τοῦ Εὐξείνου πόντου, τῆς Καραμανίας, τῆς Ἐφέσου καὶ τῆς Φωκαίας. Ὁ σάκκος καὶ τὰ σχοινία ἐπωλοῦντο μετὰ τοῦ ἐμπορεύματος.

Δέρματα βοῶν, βουβάλων καὶ ἵππων, δεικνυόμενα πρότερον εἰς γνώμονας εὑρισκομένους ἐν Γαλατᾷ. Ἂν τὰ δέρματα ἦσαν βεβλαμμένα, ἐγίνετο ἡ προσήκουσα ἔκπτωσις.

Ἀλείμματα παντὸς εἴδους, σίδηρος, κασσίτερος καὶ μόλυβδος.

Σταπίδες ξηραὶ παντὸς εἴδους, ἐξαιρουμένων τῶν τῆς Συρίας· Ἐκπίπτονται ἡ σπυρὶς καὶ ὁ κόφινος, καὶ μένουν ταῦτα εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Σάπονες τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀγκῶνος, καὶ τῆς Νεαπόλεως εἰς κιβώτια. Ταῦτα ἐκπίπτονται καὶ μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἀμύγδαλα καθαρισμένα εἰς σάκκους, πωλοῦνται μετὰ τοῦ σάκκου· Ἂν ὅμως ἐμπεριέχωνται εἰς δύο σάκκους, ἐκπίπτεται ὁ ἐξωτερικὸς μετὰ τοῦ σχοινίου καὶ λαμβάνει αὐτὰ ὁ ἀγοραστὴς ἄνευ χρημάτων.

Μέλι εἰς λάγηνον ἢ ἀσκὸν, πωλεῖται ἀκπιπτομένων τῆς λαγήνου καὶ τοῦ ἀσκοῦ· μετὰ τὴν ἔκπτωσιν, λαμβάνει ταῦτα ὁ ἀγοραστής.

Βάμβαξ ἀκατέργαστος, πωλεῖται ἄνευ ἐκπτώσεως τοῦ σάκκου.

Βάμβαξ πλυμένος· ὁ σάκκος ἐκπίπτεται καὶ μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Κηκίδες τῆς Τουρκίας παντὸς εἴδους, ἂν ἐμπεριέχωνται εἰς σάκκον, ζυγίζονται μετὰ τοῦ σάκκου, καὶ δίδονται μετὰ τοῦ σάκκου ἄνευ ἐκπτώσεως.

Ξηρὰ σῦκα τῆς Ἱσπανίας ἐστοιβασμένα ἐντὸς σπυρίδος.

Ὤχρα· δίδεται ὁ σάκκος δι' ὤχραν.

Κρέατα ἁλμυρὰ, τυρὸς, λῖνον τῆς Ἀλεξανδρείας· δίδεται ὁ σάκκος διὰ λῖνον· τινὲς ἐκπίπτουν τέσσαρα τοῖς 100 διὰ τὸν σάκκον· μετὰ τὴν πώλησιν ὁ σάκκος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Λῖνον τῆς Ῥωμανίας· οὐδεμία ἔκπτωσις διὰ τὸν σάκκον.

Ἔρια τῆς Ἀγκύρας· ἐκπίπτεται ὁ σάκκος καὶ μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἔρια πλυμένα καὶ ἄπλυτα τῆς Ῥωμανίας καὶ τῆς Τουρκίας, (1) πωλοῦνται μετὰ τοῦ σάκκου, ἄνευ ἐκπτώσεως· ὁμοίως καὶ κάστανα.

Ἀνὰ 100 λίτρας, πωλοῦται τὸ πιπέρι, τὰ βαφικὰ ξύλα καὶ τὸ θυμίαμα.

Ἡ Ζάκχαρις παντὸς εἴδους, τῆς ὁποίας τὰ

(1) Περὶ τοῦ σίτου τοῦ Καφᾶ. πρβλ. Chardin. Voyages. Τόμ. I. 108.

(2) Tauride de ses grains nourissait la population surabondante de l' Europe meridionale. Depping. Α'. 3. Οἱ συγγραφεῖς ὑπὲρ τὸ δέον ἐξύμνησαν τὴν εὐφορίαν τῆς Κριμαίας. Πρβλ. Κ. Πορφ. Γ'. 270.

(3) Ἀγνοῶ τὴν θέσιν τῆς πόλεως ταύτης.

(4) «Δέβελτος, ἥτις ὕστερον ἐκλήθη Ζαγορᾶ καὶ κοινότερον Ζαγαρᾶς, ἀπέχουσα τῆς Ἀγχιάλου 25 μίλια.» Μελετίου Γεωγρ. Γ'. 103.

(5) «di Vezina». Sauli Β'. 243. «Μετὰ τὴν Ὀδησσὸν εἶναι αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Πανυσοῦ ποταμοῦ, εἶτα ἡ Βιζύη πόλις ποτέ, ἥτις κατεπόθη ὑπὸ σεισμῶν· αὕτη ἐλέγετο καὶ Βυζοῦ χῶρος.» Μελετίου Γεωγ. Γ'. 49.

(6) Περὶ τῆς τιμῆς τοῦ σίτου ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, πρβλ. Κ. Μανασσῆ, στίχ. 5802, 5805, 5806, 5808, 5819.

(1) Τουρκίαν καλεῖ ὁ Πεγολόττης, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν τῶν ξένων, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατεχομένην τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων.

κιβώτια ἢ βαρέλλια ἐκπίπτονται καὶ μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν· ὁ ὑδράργυρος ζυγίζεται μετὰ τοῦ πηλίνου δοχείου, δέρματος καὶ σχοινίου· ταῦτα ἔπειτα ἐκπίπτονται καὶ μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἅλας Ἀμμονιακὸν πωλεῖται ἄνευ τοῦ σάκκου ἢ τοῦ κιβωτίου.

Ἡ μαστίχη περιδέεται· ἐκπίπτεται τὸ περίδεμα· ὁ δὲ κόφινος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Ἤλεκτρον ψιλὸν, μεσαῖον ἢ χονδρὸν ἀκατέργαστον· ὁ πωλητὴς δίδει εἰς τὸν ἀγοραστὴν τὸ κιβώτιον ἢ τὸν σάκκον· ἂν ὅμως περιδέηται μετὰ σχοινίου ἢ ἑτέρου περιδέματος, ταῦτα μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Τὰ κοράλια πωλοῦνται ὡς τὸ ἤλεκτρον.

Ἀνὰ 10 λίτρας πωλοῦνται.

Ἡ μέταξα ἡ ἀκατέργαστος παντὸς εἴδους· μετὰ τὴν πώλησιν δίδεται εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ πωλητοῦ, τέσσαρες πήχεις.

Ὁ κρόκος, τὰ καρυόφυλλα, τὸ μακρὸν πιπέρι, τὸ μοσχοκάρυον, ἡ νάρδος, τὸ καρδάμωμον παντὸς εἴδους, ἡ σκαμμωνία, ἡ μάννα, ὁ βόραξ, τὸ Ἀραβικὸν κόμμι, καὶ τὰ ζακχαρωτά.

Ἤλεκτρον εἰργασμένον εἰς κομποσχοίνιον ἢ ἄλλως εἰργασμένον, τετρυπημένον καὶ εἰς κλωστὴν περασμένον· ἡ κλωστὴ ἐκπίπτεται·

Χρυσὸς ἢ ἄργυρος εἰς σύρμα, εἴτε τῆς Λούκκας, εἴτε τῆς Γενούης, εἴτε τῆς Γαλλίας.

Ὁμοίως πωλοῦνται πολλὰ ἀρώματα καὶ φάρμακα, ἐκπιπτομένων πάντων τῶν περιδεμάτων, τὰ ὁποῖα μένουν εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Πωλοῦνται εἰς τεμάχια, λινὰ ὑφάσματα παντὸς εἴδους, ἐξαιρουμένων τῶν ὑπὸ χωρικῶν ὑφανθέντων. (1) Τούτων τὸ περίδεμα λαμβάνει ὁ ἀγοραστής· τὰ ἐριοῦχα τῆς Γαλλίας καὶ ξένων μερῶν, πωλοῦνται κατὰ τὰ μέτρα τοῦ τόπου τῆς προαγωγῆς· ἂν τὸ ἐριοῦχον εὑρεθῇ ὀλιγωτέρων πήχεων, ὁ πωλητὴς ὑποχρεοῦται ν' ἀναπληρώσῃ τὸ ἐλλεῖπον· ἂν ἦναι πλειότερον τοῦ σεσημειωμένου μέτρου, λαμβάνει τὸ περισσεῦον ὁ πωλητής· ὁ πῆχυς τῶν ἐριούχων εἶναι διάφορος τοῦ πήχεως τῶν λινῶν· εἷς καὶ ἡμίσυς τῶν λινῶν, εἶναι εἷς πῆχυς τῆς Κριμαίας.

Ἂν τὰ ἐριοῦχα πωληθῶσι χονδρικῶς, καὶ εὑρίσκῃ αὐτὰ δεδεμένα ὁ ἀγοραστὴς, λαμβάνει οὗτος τὸ περίδεμα καὶ τὸ σχοινίον, καὶ τὰ ἐσωτερικὰ μεγάλα σχοινία· ἂν ὅμως τὸ δέμα ἐλύθη πρὸ τῆς πωλήσεως, δὲν λαμβάνει ὁ ἀγοραστὴς εἰμὴ τὰ ἐσωτερικὰ μεγάλα σχοινία.

(1) Salvo tele di campagna. Sauli. Β'. 236.

Δέρματα αἴγεια καὶ πρόβεια, πωλοῦνται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὰ ἑκατόν· οἱ γνώμονες τῆς κοινότητος τοῦ Γαλατᾶ, ἐξετάζουν τὴν ποιότητα αὐτῶν, καὶ γίνεται ἔκπτωσις, ἂν ταύτην αἰτήσῃ ὁ ἀγοραστής. Ὁ ἀγοράζων ἱκανὰ ἵνα σχηματίσῃ δέμα, λαμβάνει τὸ περιδέον σχοινίον.

Ἀμύγδαλα μετὰ τοῦ φλοιοῦ πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδας δι' ἓν ὑπέρπυρον, κατὰ τὴν σύμβασιν ἀγοραστοῦ καὶ πωλητοῦ.

Φοίνικες πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδα, τούτων ὁ κόφινος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Λεπτοκάρυα πωλοῦνται μὲ τὸ κοιλὸν, εἴτε τοῦ Γαλατᾶ εἴτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν σύμβασιν· 56 καὶ ἥμισυ κοιλὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι ἴσα μὲ ἑξήκοντα κοιλὰ τοῦ Γαλατᾶ. Τούτων ὁ σάκκος μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

Κάρυα μετρούμενα, πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδας δι' ἓν ὑπέρπυρον.

Ὀξύρυγχα τεταριχευμένα πωλοῦνται ἀνὰ χιλιάδα.

Ἅλας πωλεῖται μὲ τὸ κοιλὸν τοῦ σίτου.

Ἔλαιον καθαρὸν καὶ κίτρινον τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀγκῶνος, τῆς Ἀπουλίας, τῆς Καϊέττας καὶ πάσης ἄλλης χώρας, εἰσκομιζόμενον εἰς βαρέλλια πωλεῖται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὸ βαρέλλιον· ἄλλα ἔλαια εἰσκομιζόμενα εἰς λαγήνους πωλοῦνται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὴν λάγηνον· ἡ λάγηνος δὲ δέον νὰ ἦναι πλήρης μέχρι τοῦ στομίου· ἂν ἐλλείπῃ ἔλαιον, ὁ πωλητὴς ὀφείλει νὰ τὸ ἐπιπληρώσῃ.

Σῖτος, κριθὴ, πάντες ἐν γένει οἱ δημητριακοὶ καρποὶ, καὶ τὰ ὄσπρια πωλοῦνται μὲ τὸ κοιλὸν, εἴτε τοῦ Γαλατᾶ, εἴτε τῆς Κ/πόλεως. Ἕκαστον κοιλὸν διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τέταρτα, καὶ ἕκαστον τέταρτον εἰς δεκαὲξ λίτρας. Κατὰ τὰς διαιρέσεις ταύτας ἀγοράζει ὁ πτωχὸς λαός. Τὸ κοιλὸν τῆς Κ/πόλεως εἶναι μεῖζον τοῦ κοιλοῦ τοῦ Γαλατᾶ, κατὰ ἓξ ἢ ἑπτὰ τοῖς 100.

Ὁ Ἑλληνικὸς οἶνος πωλεῖται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὸ βαρέλλιον, λογιζόμενον πρὸς τεσσαράκοντα ὀκτὼ μέτρα (1). Τὸ ἐλλεῖπον ἐπιπληροῖ ὁ πωλητὴς, τὸ βαρέλλιον μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν.

(1) Metrum vel metreta, vas erat ad mensuram centum viginti libras aquae vel vini. Tafel καὶ Thomas. Α'. 107 ἐν σημ. Σήμερον εἰς τὰς κωμοπόλεις τῆς Κ]πόλεως, τὸ μέτρον οἴνου, εἶναι 8 ὀκάδων.

Οἶνοι τῆς Καλαβρίας, τῆς Σικελίας καὶ Ἀπουλίας, πωλοῦνται καθὼς οἱ Ἑλληνικοί.

Οἶνοι τῆς Κρήτης πωλοῦνται ἀνὰ ἑκατοντάδα μέτρων ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων· τὸ βαρέλλιον μένει εἰς τὸν ἀγοραστήν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πωλοῦνται καὶ οἱ οἶνοι τῆς κάτω Ῥουμανίας.

Ὁ ἐγχώριος οἶνος πωλεῖται ἀντὶ τόσων ὑπερπύρων τὰ ἑκατὸν μέτρα· ἂν ὁ οἶνος ἦναι εἰς βαρέλλιον, τοῦτο μένει εἰς τὸν πωλητήν· ἂν ἦναι εἰς λαγήνους λαμβάνει ταύτας ὁ ἀγοραστής· ἐνίοτε πωλεῖται ἀνὰ ἑκατοντάδα λαγήνων.

Περὶ φόρων ἐπὶ τοῦ ζυγίου.

Ἐν Γαλατᾷ, οἱ Γενουήνσιοι δὲν πληρόνουν οὐδένα φόρον ζυγίου. Οἱ Βενετοὶ καὶ πάντες οἱ ἀλλοδαποὶ εἴτε ἀγοράζοντες εἴτε πωλοῦντες, πληρόνουν δι'ἑκάστην δεκάδα κανταρίων, τρεῖς λίτρας. Διὰ μέταξαν κρόκον καὶ ἕτερα φάρμακα, πωλούμενα εἴτε ἀνὰ δεκάδα κανταρίων, εἴτε ἀνὰ λίτραν πληρόνουν ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς ἡμίσειαν λίτραν δι' ἑκάστην δεκάδα κανταρίων. Ὁ ζυγίζων δὲν φιλοδωρεῖται οὐδ' ὁ γραμματεὺς τοῦ ζυγίου· χάριν εὐκολίας ὅμως, προσφέρεται μικρόν τι δῶρον, ἀνάλογον τῆς ἀξίας τοῦ ζυγιζομένου ἐμπορεύματος, δύω ἕως ἓξ λίτραι. Ὁ ζυγιστὴς οὐδέποτε ζητεῖ δῶρον.

Πάντα τὰ ἐμπορεύματα τὰ ζυγιζόμενα κομίζει ἰδίαις δαπάναις ὁ πωλητὴς εἰς τὸν τόπον τοῦ ζυγίου. Ἐκεῖθεν μεταφέρει αὐτὰ ὁ ἀγοραστὴς εἰς τὴν ἀποθήκην ἢ οἰκίαν αὐτοῦ. Αἱ δαπάναι τῆς μεταφορᾶς ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως τῆς ἀποθήκης εἶναι ἀπὸ ὀκτὼ μέχρι δώδεκα κερατίων τὰ ἑκατὸν καντάρια. Ἡ στυπτηρία δὲν ὑπόκειται εἰς τοσαύτην δαπάνην, διότι ὁ ζυγίζων ὑπάγει εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ πωλητοῦ, καὶ οὕτως αἱ δαπάναι τοῦ ζυγίου εἶναι ἀπὸ τριῶν μέχρις ἓξ κερατίων τὰ ἑκατὸν καντάρια.

Περὶ μεσιτείας.

Διὰ πᾶν ἐμπόρευμα ζυγιζόμενον ἢ μὴ ζυγιζόμενον, πληρόνουν πωλητὴς καὶ ἀγοραστής, τέσσαρα κερατια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα (1).

Δι' ὑφάσματα λινὰ, ἐξ ὁποιασδήποτε χώρας, πωλούμενα χονδρικῶς πληρόνουν πωλητὴς καὶ ἀγοραστὴς τέσσαρα κερατια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα.

Ἂν ὕφασμα πρώτης ποιότητος πωληθῇ εἰς τρία τεμάχια, πληρόνει ἕκαστον τεμάχιον τρία κερατια. Δι' ὑφάσματα χρυσοκέντητα ἐξ ἐρίου τῆς Ἀγκύρας μεταξωτὰ καλούμενα, πληρόνουν ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς τέσσαρα κερατια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα. Ὁμοίως καὶ διὰ τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς καὶ τὸ ἔλαιον. Ἂν τοῦ τελευταίου τούτου πωληθῶσιν ἓν ἢ δύο βαρέλλια διὰ μιᾶς, τότε καὶ ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς πληρόνουν δύο κερατια δι' ἕκαστον βαρέλλιον.

Οἶνοι Ἑλληνικοὶ καὶ ἄλλων χωρῶν, πωλούμενοι χονδρικῶς πληρόνουν κερατια ἓξ δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα. Ἂν πωληθῶσι λιανικῶς ἀπὸ εἰκοσιπέντε βαρελλίων καὶ κάτω, πληρόνουν ἕτερα δύο κερατια τὸ βαρέλλιον. Μολονότι κατὰ τὰ ἄνω λεγόμενα δὲν πληρόνουν οἱ ἔμποροι πλείονα τῶν ἄνω μνημονευομένων κερατίων δι'ἑκατὸν ὑπέρπυρα, ἐπὶ τέλους πληρόνουν ἓξ κερατια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα (1).

Ἐπὶ τοῦ ναύλου, οἱ συμβαλλόμενοι πληρόνουν μεσιτείαν κερατια ἓξ δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα. Ἐνίοτε ὁ ναύκληρος ἢ ὁ ἔμπορος ὁ ναυλόνων, δίδουν ἑκάτερος εἰς τὸν μεσίτην κατὰ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἀπὸ δεκαπέντε μέχρις εἴκοσι πέντε ὑπερπύρων, κατὰ τὴν χωρητικότητα τοῦ πλοίου.

Ὁ ἀγοράζων ἐν Γαλατᾷ λίθους πολυτίμους κοσμήματα καὶ σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, πληρόνει δι' ἕκαστον ὑπέρπυρον κερατιον ἓν δηλ. τέσσαρα ὑπέρπυρα καὶ τέσσαρα κερατια δι' ἑκατὸν ὑπέρπυρα· ὁμοίαν μεσιτείαν πληρόνει καὶ ὁ πωλῶν (2).

Οἱ μεσῖται οὗτοι, καλούμενοι μεσῖται τοῦ τελωνείου, ἐλάμβαναν ἐκ τῆς ὅλης μεσιτείας τρία ὄγδοα, τὰ ἐπίλοιπα πέντε ὄγδοα ἐλάμβανεν ἡ κοινότης (3). Πάντα τὰ ἐμπορεύματα ἐπωλοῦντο καὶ ἠγοράζοντο διὰ τῶν μεσιτῶν τούτων.

Περὶ περιδέσεως.

Ἡ μέταξα (4), ἵνα καλῶς περιτυλιχθῇ, πληρόνει κερατια ὀκτώ.

(1) $^1/_3$ τοῖς 100.

(1) Πιθανὸν ὡς δῶρα τῶν ζυγιστῶν καὶ ἀχθοφόρων.
(2) 8 $^1/_3$ τοῖς 100, ἐλάμβανεν ὁ μεσίτης.
(3) Sauli. Τόμ. Β'. 27.
(4) Ἡ μέταξα, τὸ ἔλαιον καὶ ὁ σῖτος ἦσαν μονοπώλια ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Depping. Α'. 113.

Δι' ἕκαστον δέμα ψιλῶν ἐμπορευμάτων, πληρόνουν ἥμισυ κερατιον.

Ἡ δαπάνη ἵν' ἐνθέσῃ τις ζυπτηρίαν εἰς σάκκους καὶ ῥάψῃ δέσῃ καὶ ἐπιγράψῃ αὐτοὺς κατὰ τοὺς καιροὺς, εἶναι περίπου ἓν κερατιον τὸν σάκκον. Διαφέρει ἡ δαπάνη αὕτη, ποτὲ μὲν ὀλιγωτέρα, ποτὲ δὲ πλειοτέρα.

Δαπάνη ἐπὶ ἀγορᾶς σίτου.

Ἐν πρώτοις, ὁ ἀγοράζων σῖτον εὑρισκόμενον ἐντὸς τοῦ πλοίου, δαπανᾷ διὰ τὴν ἐκφόρτωσιν καὶ μεταφορὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀποθήκην, ἀπὸ δεκατεσσάρων μέχρι δεκαὲξ κερατίων δι' ἑκάστην ἑκατοντάδα κοιλῶν.

Δι' ἐνοίκιον ἀποθήκης μηνιαῖον, ἀφ' ἑνὸς ἡμίσεως μέχρι δύο ὑπερπύρων τὰ ἑκατὸν κοιλά. διὰ μεσιτείαν, κερατια ἓξ τὰ ἑκατὸν κοιλά.

Δαπάναι ἐπὶ λιτῶν ὑφασμάτων.

Ἵνα μετρήσῃ τις ἓν τεμάχιον ὑφάσματος πληρόνουν ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς ἥμισυ κερατιον (1). Ἵν' ἐπιθεωρήσωσι τὰς κηλίδας καὶ τὸν ῥῦπον ἑνὸς τεμαχίου πανίου, ἐπλήρωνεν ἑκάτερος τῶν συμβαλλομένων ἥμισυ κερατιον. Ἵνα περιτυλιχθῇ, πληρόνει ὁ ἀγοραστὴς μόνος, ἓν κερατιον δι' ἕκαστον τεμάχιον.

Δαπάναι ἐπὶ ἐλαίων.

Ἐν πρώτοις, ἡ μεταφορὰ ἐλαίου εἰς βαρέλλια ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς ἀποθήκης, δι' ἁμαξῶν καὶ ἀχθοφόρων, δύο κερατια τὸ βαρέλλιον.

Δι' ἐνοίκιον ἀποθήκης μηνιαῖον, ἀπὸ τριῶν μέχρι τεσσάρων ὑπερπύρων δι' ἑκατὸν βαρέλλια. Διὰ ζύγιον τοῦ βαρελλίου πληρόνει ὁ πωλητὴς, κερατια δύω δι' ἕκαστον βαρέλλιον.

Οἱ εἰσκομίζοντες ἔλαιον τῆς Εὐρώπης εἰς λαγήνους, δαπανῶσι διὰ τὰς λέμβους εὑρισκομένας πλησίον τοῦ πλοίου καὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, καὶ δι'ἀχθοφόρους ἐκφορτόνοντας ἐκ τῶν πλοίων καὶ εἰσκομίζοντας εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ στοιβάζοντας αὐτὰς ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν, δεκαὲξ κερατια δι' ἑκατὸν λαγήνους.

(1) Ἐπὶ πάντων τῶν τότε εἰσαγομένων ὑφασμάτων, ἐσημειοῦντο διὰ καθαρῶν ἀριθμῶν οἱ πήχεις. Ἵν' ἀποφύγωσι τὸν δόλον τῶν πωλητῶν, ἀπῄτουν πολλάκις οἱ ἀγορασταὶ νὰ καταμετρηθῇ τὸ πωλούμενον τεμάχιον.

Δι' ἐνοίκιον ἀποθήκης μηνιαῖον, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, ἓν καὶ ἥμισυ ὑπέρπυρον δι' ἑκατὸν λαγήνους.

Ὁ πωλῶν ἔλαιον εἰς λαγήνους οὐδὲν πληρόνει, διότι τὴν καταμέτρησιν καὶ μεταφορὰν πληρόνει ὁ ἀγοραστής. Οὗτος δαπανᾷ διὰ τὴν μεταφορὰν ἑκατὸν λαγήνων ἀπὸ τὴν ἀποθήκην εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἀπὸ δέκα μέχρι δώδεκα κερατίων.

Δαπάναι ἐπὶ δερμάτων.

Ἐν πρώτοις, ὁ εἰσάγων δέρματα διὰ πλοίου δαπανᾷ ἵνα ἐκφορτώσῃ ἐκ τοῦ πλοίου καὶ μεταφέρῃ αὐτὰ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐδῶθεν εἰς τὴν ἀποθήκην, ἀπὸ ἓξ μέχρις ὀκτὼ κερατίων τὰ ἑκατὸν δέρματα. Μεταφερομένων δὲ εἰς τὸν τόπον τοῦ ζυγίου μετὰ τὴν πώλησιν, ἀπαιτοῦνται δαπάναι ἕτεραι ἀπὸ ἓξ μέχρις ὀκτὼ κερατίων. Ἵνα τὰ ἐπιθεωρήσωσιν οἱ δερματογνώμονες τῆς κοινότητος καὶ διαχωρίσωσι τὰ βεβλαμμένα, πληρόνουν οἱ συμβαλλόμενοι κερατια τρία δι' ἑκατὸν δέρματα.

Ἵν' ἀφαιρέσωσι τὰ κέρατα τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀποστελλομένων δερμάτων, δαπανῶνται διὰ πᾶσαν ἑκατοντάδα δερμάτων ἀπὸ δέκα μέχρι δώδεκα κερατίων. Τὰ κέρατα μένουν εἰς τὸν κύριον τῶν δερμάτων.

Δαπάναι γινόμεναι ἐν Κ/πόλει καὶ Γαλατᾷ ἐπὶ τῶν Λατινικῶν οἴνων.

Ἵνα μεταφέρῃ τις οἶνον ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς ἀποθήκης καὶ στοιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποθήκην, δαπανᾷ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡμίσεως μέχρι δύο κερατίων τὸ βαρέλλιον.

Δι' ἐνοίκιον τῆς ἀποθήκης μηνιαῖον, κερατιον ἥμισυ ἢ ἓν δι' ἕκαστον βαρέλλιον.

Ἵνα δοκιμάσῃ τὴν γεῦσιν αὐτοῦ, καὶ πεισθῇ ὅτι εἶναι πλήρη τὰ βαρέλλια, κερατια ἓξ δι' ἕκαστον βαρέλλιον. Ὁ πωλητὴς ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν ἀποθήκην τὰ βαρέλλια, καὶ ἂν ἀπὸ τὰς ἄκρας τῶν βαρελλίων, ἐλλείπωσιν εἰς ἢ πλειότεροι κῖρκοι, τούτους ἀναπληροῖ ὁ πωλητής· ἂν ὅμως οἱ περὶ τὰς ἄκρας κῖρκοι ἦναι σωότατοι καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν, καὶ ἐλλείπωσιν ἕτεροι, τούτους δὲν ἀναπληροῖ ὁ πωλητής· δαπανᾷ δὲ οὗτος συνήθως διὰ τὴν ἐκβολὴν ἐκ τῆς ἀποθήκης καὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν κίρκων περίπου ἓν κερατιον τὸ βαρέλλιον.

Ἐκτὸς τῶν πολυτίμων τούτων ἐμπορικῶν γνώσεων, Κύριοι, τὰς ὁποίας δύνανται οἱ νῦν

ἐν Κ/πόλει ἐμπορευόμενοι νὰ παραβάλωσι μὲ τὰς σημερινὰς ἐγχωρίους συνηθείας, ὁ Πεγολόττης κατέγραψε πλεῖστα ἄλλα ἀφορῶντα τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ τῆς Κ/πόλεως, παραβαλλόμενα μὲ τὰ τῶν ἐμπορικωτάτων τότε πόλεων τῆς Εὐρώπης. Περὶ συναλλαγῶν καὶ ἐμπορικῶν τραπεζῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, ὀλίγα λέγει. Ἐκ τινων παρατηρήσεων αὐτοῦ, εἰκάζω, ὅτι οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι εἶχαν δημοσίους λιθίνας ἀποθήκας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐναπέθεταν τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν. Πολλοὶ ἔμποροι εἶχαν τὴν ἀποθήκην των εἰς τὸ ἰσόγαιον πάτωμα τῆς οἰκίας αὐτῶν, καὶ εἰς ἀπόστασίν τινα ἀπὸ τὰ παράλια τείχη, πολλάκις προσβληθέντα ἀπὸ ἐχθρικὰ πλοῖα.

Ἐξ ὅλων τῶν παρατηρήσεων τοῦ Πεγολόττη καταφαίνεται ἡ περὶ τοῦ ἐμπορίου μέριμνα τῶν Γενουηνσίων, οἵτινες διὰ παντοίων νόμων καὶ αὐστηρῶν διαταγμάτων, ἀπέφευγαν τὰς ἔριδας τῶν ἐμπορευομένων· ἕνεκα τούτου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἡμετέρου Νικηφόρου Γρηγορᾶ (1), εἰσέπρατταν οἱ Γενουήνσιοι μικρὸν μετὰ τοὺς χρόνους τούτους, πρόσοδον ἐπέτειον ἐκ τῶν φόρων, διακοσίας ὡς ἔγγιστα χιλιάδας ὑπερπύρων, καὶ τριάκοντα μόνας «βίᾳ καὶ μόλις», οἱ πέραν βιοῦντες Βυζαντινοί.

Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καί τινων περιέργων τῶν ἐπὶ Ὁμήρου Ἀχαιῶν πρός τινα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΝΒ′. Συνεδριάσει).

Ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς φαεινῆς ταύτης φιλολογικῆς κρηπίδος, ἀναβαίνων καὶ ἐγώ, ὅστις οὐδ' ἄκρῳ δακτύλῳ, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐγεύθην ποτὲ φιλολογικῆς ἀμβροσίας, δικαίως προκαλῶ τὰ μειδιάματα, συνάμα δὲ καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ, Καὶ κόρκορος ἐν λαχάνοις καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις!

Ἀλλ' εἰς τὴν τόλμην μου ταύτην, ἐνθαρρύνθην, περισπούδαστοί μοι κύριοι, ἐνθυμηθεὶς τὸ εὐπρόσδεκτον τοῦ Μ. Βασιλέως εἰς τὴν παρὰ τοῦ ἰδιώτου προσφορὰν ὀλίγου ὕδατος, ὡς καὶ τοῦ δηναρίου τῆς πτωχῆς χήρας τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ἀληθῶς δηνάριον εἶναι τὸ ἰδικόν μου ἀνάγνωσμά, ἀπέναντι τῶν χρυσῶν φιλολογικῶν ταλάντων, τοσούτων ὁμολογουμένως σπουδαίων ἀνδρῶν. Ὀνομάζων δὲ δηνάριον τὸ ἀνάγνωσμά μου, μὴ νομίσητε ὅτι τὸ λέγω ἀπὸ ὑποκριτικὴν μετριοφροσύνην, ὡς οἱ συνηθίζοντες νὰ λέγουν δι' ἑαυτούς· ὁ ἀνάξιος εὐχέτης σας καὶ ὁ ἀχρεῖος δοῦλός σας, καὶ ἄλλα τοιαῦτα γελοῖα καὶ ἀηδῆ, καὶ πάντῃ ἀνάρμοστα εἰς λογικὰ ὄντα! ὄχι! τοιαύτην, ὡς εἶπα, ὑποκριτικὴν μετριοφροσύνην δὲν ἔχω. Ἔχω ὅμως ἀντ' αὐτῆς ἰδιοτέλειαν· (Ἐξομολογουμένη ἁμαρτία, ἁμαρτία οὐκ' ἔστι)· διότι διὰ τοῦ δηναρίου μου αὐτοῦ προτίθημι νὰ δώσω σοφοῖς ἀφορμήν, ὅπως φωτισθῶ καὶ ἐγώ· ἀνταλλάσσων οὕτω «χάλκεια χρυσέων».

Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ἡ εἰλικρινὴς αὕτη ὁμολογία μου δικαιώνει τὴν τόλμην μου, καὶ κολάσει τὰ μειδιάματα.

Καὶ λοιπὸν .... ἀλλὰ πρῶτον, περισπούδαστοί μοι κύριοι, πρέπει νὰ σᾶς προδιαθέσω, καὶ περὶ ἑνὸς ἐλαττώματός μου ἀρκούντως ὀχληροῦ. Εἰς τὰς ὁμιλίας μου, καὶ γράφω ἐννοεῖται ὡς ὁμιλῶ, εἴτε διότι ἐκακόμαθα ὡς διελθὼν τὴν νεότητά μου ἐν ἐποχῇ καὶ τόπῳ πλήρει ἀνωμαλιῶν καὶ ἀταξίας, εἴτε, ὅπερ καὶ τὸ βεβαιότερον, ἐξ ἀμαθείας μου, εἰς τὰς ὁμιλίας μου, λέγω, ἐνῷ δὲν γνωρίζω ὀρθοέπειαν, δὲν φυλάττω οὔτε κἂν συνέχειαν καὶ τάξιν. Συνήθως μάλιστα παρεκτρέπομαι καὶ τοῦ θέματός μου παρασάγγας ὅλους, διὰ παρεκβάσεων, καὶ ἱστορικῶν ἀνεκδότων, καὶ τούτων πάλιν φύρδην καὶ μίγδην, καὶ ὡς ἐκ τούτου δικαίως παρέχω ἀφορμήν, νὰ λεχθῇ καὶ πρὸς ἐμὲ τὸ ὁποῖον, καὶ πρὸς τοὺς μακρολογήσαντας πρέσβεις τῶν Σαμίων, εἶπεν ὁ Κλεομένης· «τὰ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὧν εἰρήκατε, οὐ μέμνημαι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ μέσα οὐ συνίημι· τὰ δὲ ἐπὶ πᾶσιν οὐ δοκιμάζω».

Καὶ μόλον ὅτι γνωρίζω, καὶ τὸ ὁμολογῶ, ὡς βλέπετε, τὸ ἐλάττωμά μου αὐτό, δὲν ἠδυνήθην ὅμως καὶ νὰ τὸ διορθώσω, μ' ὅσας καὶ ἂν κατέβαλα προσπαθείας. Ὀρθῶς λοιπὸν ἐρρέθη, ὅτι τὸ ἀπομαθεῖν δυσχερέστερον τοῦ μαθεῖν. Ἤ καθὼς τὸ λέγουν εἰς τὴν Κρήτην, τὸ κοπελομάθη δὲν γεροντοξεχνᾶ. Κοπέλι δὲ λέγουν οἱ Κρῆτες τὸν ἔφηβον, καὶ πρὸς ἔπαινον κόπελος. Ἀλλ' ἂν ἐγὼ ἔχω ἀτυχῶς τὸ ὀχληρὸν αὐτὸ ἐλάττωμα, πιστεύω ὅτι θὰ ἔχετε καὶ ὑμεῖς τὸ ἐπίζηλον προτέρημα τῆς ἐπιεικοῦς ἀνεκτικότητος, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπικαλοῦμαι.

Θέμα λοιπὸν τοῦ ἀναγνώσματός μου (ἂν πρέπῃ νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἀνάγνωσμα ἐνῶ εἶναι μᾶλλον γραπτὴ ὁμιλία.) εἶναι «Συνοπτικὸς παραλληλισμὸς· ἠθῶν τινῶν καὶ ἐθίμων ὡς καί τινων ἄλλων περιέργων, τῶν ἐπὶ Ὁμήρου Ἀχαιῶν, μετὰ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν». Ὄχι ὅμως καὶ ἡμῶν τῶν κατοικούντων ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς δεσπόζει ὁ δῆθεν εὐρωπαϊκὸς ἐξευγενισμὸς, καὶ τοῦ ὁποίου ἀπεκατεστάθημεν ἐθελόδουλοι, ἀλλὰ τῶν μακρὰν αὐτῶν, καὶ ἰδίως τῶν ὀρεινῶν, τοὺς ὁποίους ἂν ἤθελεν ἐπισκεφθῆ καὶ συναναστραφῆ καὶ ὁ Φαλμεράτερ, θὰ ἔβλεπεν, ἂν εἶχεν ἐννοεῖται καὶ ὀφθαλμοὺς ἐθνολόγου ἀμερολήπτου καὶ εὐσυνειδήτου ἢ τουλάχιστον ἂν δὲν ἐφθονοῦσε τοῦ Ἡροστράτου τὴν ἐπάρατον μνήμην, ὅτι ὄχι μόνον ἡ φυὴ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι γνησιώτατα ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ προτερήματα καὶ ἐλαττώματά των, αὐτὰ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των, ὁ ἰδιωτικὸς ἐν συνόλῳ καὶ κοινωνικὸς βίος αὐτῶν εἶναι ψηλαφητὴ οὕτως εἰπεῖν εἰκὼν τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ὁμήρου. Καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐκεῖνοι βεβαίως οὔτε Σκύθαι ἦσαν οὔτε Σλαύοι. Ἤθελεν ἰδεῖ προσέτι καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ τυχὸν ὁμόφρονες αὐτοῦ, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ εἶδος πλείστων ὅσων ἐκ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, καὶ τὸ κανονικὸν καὶ θελκτικὸν κάλλος πολλῶν ἐκ τῶν τοῦ ἑτέρου φύλου ἀναμιμνήσκουν τὴν σμίλην τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Φειδίου. Ἐννοεῖτε δὲ ὅτι καὶ αἱ Καλλιγύναικες Νῆσοι ἀναμιμνήσκουν τὰς γραφίδας τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τοῦ Ζεύξιδος.

Ὁμιλῶν δὲ πρὸς ὁμοεθνεῖς, ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀναφέρω ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ περισσεύματος ἐθνικῆς φιλαυτίας. Ὄχι! ἀλλὰ τὰ ἀναφέρω ὡς πράγματα ὑπαρκτὰ καὶ κατάδηλα, καὶ πρὸς πληροφορίαν τῶν ὅσων ἐξ ὑμῶν δὲν ηὐτυχήσατε ἀκόμη νὰ ἐπισκεφθῆτε τὰ μέρη ταῦτα.

Οἱ Γάλλοι, ἐσύστησαν, ὡς γνωρίζετε, σχολὴν ἐν Ἀθήναις, ὅπως ἐπιτοπίως σπουδάσουν τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν. Καὶ ὁ θέλων λοιπὸν νὰ ἴδῃ ἐν πράγματι καὶ τὰς ἐλαχίστας, ἔν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσείᾳ, λεπτομερείας τοῦ εἴδους καὶ τοῦ βίου τῶν Ἀχαιῶν ἐπισκεφθήτω τὰ ὀρεινὰ χωρία τοῦ Ἑλλ. βασιλείου καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ἀναφέρω δὲ ἰδίως τοὺς ὀρεινοὺς Ἕλληνας, διότι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πεδιαίων ἡ σωματικὴ καὶ ἠθικὴ διαφορὰ εἶναι σπουδαία. Καὶ συντελεῖ βεβαίως εἰς τοῦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ τὸ εἶδος τῆς τροφῆς, σὺν ἄλλοις πολιτικοῖς αἰτίοις, ἀλλὰ καὶ ἡ γειτνίασις τῶν πόλεων καὶ τῶν παραλιῶν ἐπηρεάζει οὐκ ὀλίγον. Εἶπον, κύριοι, καὶ τὴν ἐπήρειαν τῆς τροφῆς, καὶ ἐπειδὴ δεκάδας ἐτῶν συνέζησα μετὰ τῶν χωρικῶν, παρετήρησα ὅτι οἱ ὀρεινοὶ εἶναι μᾶλλον τῶν πεδιαίων κρεωφάγοι.

Οὐχ' ἧττον δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τῶν ὀρεινῶν τῶν ἄλλων μερῶν, ὑπάρχει διαφορὰ ἀξιοπαρατήρητος καὶ ὡς πρὸς τὴν προφοράν, καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ τὰ ἤθη· καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ἀγέρωχον, ὅπερ κέκτηνται οἱ ἄλλοι πλέον τῶν Πελοποννησίων. Ἰδοὺ δὲ τί περὶ τούτου ἔχω σημειωμένα, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ν. Ἀντιγόνης.

«Μεταξὺ Πελοποννησίου καὶ Ῥουμελιώτου » ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ ὡς πρὸς αὐτό, » «τηράει τὴν δουλειά του», ὁ μὲν πρῶτος ἀ» μέσως μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγ» μάτων κρεμάσας τὸ τουφέκι του καὶ τὴν πι» στόλαν του εἰς μίαν γωνίαν τῆς οἰκίας του, » ἐτήραξε πάλιν, σὰν φρόνιμος, τὴν δουλειάν » του. Ἐπανέλαβε δηλαδὴ τὴν καλλιέργειαν » τῶν γαιῶν του, τετραγωνίσας φρονίμως, ὡς » ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, καὶ τὰ ὅρια αὐ» τῶν διὰ τῶν νεοκατακτηθέντων· καὶ ἔπειτα, » ὅταν δὲν ἦτον καιρὸς νὰ τηράξῃ τὴν δου» λειάν του, ἐζητοῦσε καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν » τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν του· ὁ δὲ δεύτερος, » ἔπραξεν ὅλον τὸ ἐναντίον· ἐξηκολούθει καὶ » μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων » νὰ φορῇ τὸ χρυσόν του σιλαχλῆκι, καὶ φέ» ρων ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τὴν φλοκάταν » του, ὅπως κινῇ ἐλευθερώτερον τὴν δεξιάν, » ἐζήτει, καὶ πάλιν ἐζήτει τὴν δικαίαν ἀμοι» βὴν τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν του· ἀλλ' αἱ » πολυετεῖς, καὶ οὐδέποτε σπουδαίως εἰσακου» σθεῖσαι δίκαιαι ἀξιώσεις του παρ' ὀλίγον νὰ » τὸν ἀποκαταστήσουν καὶ πράγματι ἐπαίτην, » ἕως ὅτου, ἂν καὶ ξώρας, τὸ παράδειγμα » τοῦ φρονίμου συναγωνιστοῦ του, ἐφρονίμευσε » καὶ αὐτόν».

Περὶ δὲ τῶν ἐν ταῖς νήσοις Ἑλλήνων, ὁ μὲν ὑλικὸς βίος αὐτῶν, εἶναι ἀσυγκρίτως ἁβρότερος. ὁ δὲ ἠθικὸς συμμιγὴς πολλῶν ξενισμῶν, καὶ τοῦτο βεβαίως, ἐκ τοῦ ὅτι ἀλλοεθνεῖς, ἀλλόγλωσσοι καὶ ἑτερόθρησκοι τυχοδιῶκται ἐδέ-

(1) Τόμ. Β′. 841.

σποσαν ἐπ' αὐτῶν, κατὰ τοὺς προτελευταίους αἰῶνας, πλέον τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἐκ τῆς ἐπιμιξίας μάλιστα αὐτῆς, καὶ τῶν συνοικεσίων, διατηροῦν, καὶ σήμερον ἀκόμη, πολλαὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, φραγκικὰς ἐπωνυμίας (1).

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὁποίου εἶπα δεσποτισμοῦ τῶν ξένων, συνετέλεσε, καὶ συντελεῖ ἀκόμη εἰς ταῦτα, καὶ τὸ εὔθετον καὶ εὐλίμενον τῶν νήσων, προκαλουσῶν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν προσόρμισιν πλοίων διαφόρων ἐθνικοτήτων. Ἐξαιροῦνται δὲ τὰ ὀρεινὰ χωρία τῆς Κρήτης, ἐν οἷς ὁ ἐν γένει βίος εἶναι ἀρχαϊκώτατος. Ἀξιοπερίεργον μάλιστα εἶναι, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, καὶ ἓν χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μηλοποτάμου, (αὐλοποτάμου λέγεται καὶ ἐπισκοπή τις.) Ἀνώγια καλούμενον, ὡς τὸ ὑψηλότερον τῆς ἐπαρχίας, καὶ κείμενον περὶ τὰ μέσα σχεδὸν τῆς ἀνατολικοβορείου κλιτύος τῆς Ἴδης, ἀπέχον δὲ καὶ τῆς πρὸς βορρᾶν παραλίας 7 περίπου ὥρας. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ εἶναι ἄνω τῶν 400 οἰκογενειῶν, (ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, διότι παρῆλθον ἤδη καὶ 43 ἔτη ἀφοῦ ἤμην ἐκεῖ). Ἡ δὲ προφορά των ἔχει ἰδιασμόν τινα περίεργον· διότι τὴν μὲν πρὸ προπαραλήγουσαν καὶ παραλήγουσαν παρατείνουν δίκην προσωδίας· τὴν δὲ προπαραλήγουσαν καὶ λήγουσαν προφέρουν βραχέως· ἀακούτεεετα· γρηκάτεεετα· τὰα τούμπααανα· ὁ δὲ λαβδακισμός των μᾶλλον ὑπονοεῖται· διότι καὶ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Λ οὐδόλως σχεδὸν ψαύει ἡ γλῶσσά των τὴν ὑπερῶαν· αὐτὸ τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ τρία πλησιόχωρά των Λιβάδα, Κράνα καὶ Ζουτουλάκκιν, ὡς καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν Σφακιωτῶν· ὁ δὲ χορὸς τῶν Ἀνωγιανῶν αὐτῶν, πιστεύω ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ πανάρχαιος Πυρρίχη· διότι ὅστις τοὺς ἰδῇ χορεύοντας, ἐνθυμεῖται ἀμέσως·

«Ἔνθα μὲν ἠΐθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι
»ὠρχεῦντ', ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες·
»οἱ δ' ὁτὲ μὲν θρέξασκον ἐπισαμένοισι πόδεσσιν
»Ῥεῖα μάλ', ὡς ὅτε τις τροχὸν ἅρμενον ἐν παλά-
[μῃσιν

»ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε θέῃσιν
»ἄλλοτε δ' αὖ θρέξασκον ἐπὶ στίχας ἀλλή-
[λοισιν (1).

Ἀλλὰ ταῦτα, περισπούδαστοι κύριοι, καθ' ὃ ἀντικείμενα ἰδιαζούσης προσοχῆς καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης, εἶναι καὶ ἔργον ἀνδρῶν μουσοτραφῶν καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐντριβῶν, ἐνῷ δι' ἐμὲ τὸν ὅλως πεζὸν εἶναι ὑπὲρ τῆς κρηπῖδος.

Ἐν γένει δὲ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, εἶναι «ὠκεῖς τοὺς πόδας». Ἑνὸς μάλιστα θυγάτηρ ἀλφεσίβοιος, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος ἤθελεν ἀναφέρει ὡς μίαν ἐκ τῶν ὀρειάδων τῶν συνοδευουσῶν τὴν Ἄρτεμιν, τοσοῦτον ἦτον ὠκύπους, ὥστε ὁ πατὴρ αὐτῆς ὑπέσχετο νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ μ' ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε τὴν περάσει *στὸ γλάκι*, ἄλλως δὲ νὰ δίδῃ ὁ νικηθεὶς 20 προβατίνας. Καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸ διαγώνισμα αὐτό!

Ἡ ποδώκης αὕτη ὀρειάς, μ' ἐνθυμίζει τὸν ἐπίσης ὠκύπουν Νικηταρά, καὶ αὐτὸς πάλιν τῆς Ἀρκαδίας τὸν ποιμένα, τὸν διὰ τὸ μικροφυὲς αὐτοῦ Τσομπανάκην καλούμενον, καὶ ὅστις ἦτον φύσει ποιητὴς εὐφυέστατος. Καὶ ἰδοὺ ἓν παράδειγμα τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας του. Τῷ ἔπεμψεν ὁ Νικηταρᾶς δῶρον ἕνα ἵππον κολοβόκερκον· οὗτος δὲ τὸν ἔγραψεν αὐθημερὸν (δι' ἄλλης χειρὸς ἐννοεῖται).

Τὸ δῶρόν σου Νικηταρά, ἄλογο χωρὶς οὐρά,
Ἢ μὲ στέλνεις καὶ κριθάρι, ἢ σοῦ στένω τὸ
[τομάρι!

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀνέφερα περὶ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀνωγιανῶν, ἀξίζει ὁ κόπος, κύριοι, ν' ἀκούσητε καὶ περὶ ἑνὸς χοροῦ, τὸν ὁποῖον καὶ οὐδέποτε θὰ λησμονήσω. Κατὰ τὸ 1835 ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ μακαρίτου Ὄθωνος, ὁ φιλέλλην καὶ φιλαρχαῖος Λουδοβῖκος, καὶ ὅστις ἔν τινι βασιλικῷ χορῷ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦσαν καὶ τῶν νέων Ἀργείων οἱ Ἡγήτορες, ἐν οἷς διεκρίνετο καὶ ὁ Φάβιος τῆς Πελοποννήσου Κολοκοτρώνης, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του, νὰ ἴδῃ καὶ χορὸν Ἑλληνικόν· ὁ δὲ ἀρχαιότροπος Κολοκοτρώνης, πρὸς μὲν τὸν διαβιβάσαντα τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ Λουδοβίκου εἶπεν· ἂμ σὰν ἤθελεν ὁ πολυχρονεμένος Βασιλέας νὰ δῇ καὶ τὸν ἑλληνικὸν χορόν μας, ἔπρεπε νὰ μᾶς ἔρχουνταν ἐδῶ ὅταν εἴμαστε νηοί· ἀλλὰ καὶ τώρα πάλιν ὁρισμός του. Πρὸς δὲ τοὺς συν-

(1) Ἀλεβίζος, Βαλλέτας, Βιτάλης, Δελαγραμματικας, Δελαπόρτας, Δεπάστας, Γλιμάλδης, Σαλβάος, Σιγάλας, Μαλατέστας, Δάνδολος, Μπαζαῖος, Βερνάδος, Πριβελέγγιος κλπ.

(1) Ἰλ. Σ. 593.

αγωνιστάς του, εἰπὼν, ἐλᾶτε καπετανέοι, πιάστε στὸν χορὸν ποῦ τὸ προστάζει ὁ πατέρας τοῦ Βασιλέως μας. Ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς καὶ τραγουδῶν κλέπτικόν τι τραγοῦδι, ἔκαμεν ἕνα μόνον γύρον, καὶ ὅταν ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Λουδοβίκου τὸν ἐπροσκύνησε μεθ' ὅλης τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας του ἀξίας καὶ ἀπεσύρθη. Ὦ! ἔπρεπε, κύριοι, νὰ ἐβλέπατε τὸν ἔξαλλον ἐνθουσιασμὸν τοῦ φιλέλληνος Λουδοβίκου, καὶ τὴν ὁποίαν εἰς ὅλους ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν ἡ ἀπαράμιλλος καὶ ἀρχαιοπρεπὴς ἀφέλεια, καὶ ἡ ἀνδρικὴ χάρις τοῦ χοροῦ τοῦ Κολοκοτρώνη! Καὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ὀλίγον τὸν χορὸν αὐτὸν οἱ συναγωνισταί του, ζωηρότερον μάλιστα καὶ ἐνθουσιωδέστατα, ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἄφησεν ὁ χορὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπεσκίαζεν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἀρειθυσάνων αὐτῶν τὰ ἔντεχνα καὶ ζωηρὰ ἅλματα!

Εἶπα, περισπούδαστοί μου κύριοι, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσι μᾶς δεσπόζει ὁ δῆθεν Εὐρωπαϊκὸς ἐξευγενισμός, ἀλλ' οὐχ' ἧττον καὶ ἡμεῖς, οἱ ἐθελόδουλοι αὐτοῦ, κεκτήμεθα ἱκανὰ προσόντα, καταδεικνύοντα τὴν ἀδιαφιλονείκητον ἑλληνικὴν καταγωγήν μας, ὡς π. χ. ἔμφυτον καὶ παραδειγματικὴν φιλομάθειαν· ἀπαράμιλλον φιλογένειαν, ἐπίζηλον νοημοσύνην, καὶ εὐγενῆ φιλοτιμίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως, εἰρήσθω καὶ τοῦτο ἐν παρόδῳ, μικραίνουν τινὲς ἀπὸ μετριοφροσύνην ἴσως. Ἀλλά, καὶ ἂν μᾶς ἔλειπαν καὶ τὰ ἀδιαφιλονείκητα ταῦτα προσόντα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ περισσοῦ, ἐπιβεβαιοῖ διὰ τῆς ἀρνήσεώς του καὶ αὐτὸς ὁ φθόνος· τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, κύριον προσὸν εἶναι τὰ μὲν πλεονεκτήματα τῶν ἄλλων ν' ἀρνῆται, ἢ καὶ νὰ ἐκφαυλίζῃ, τὰ δὲ ἐλαττώματα νὰ μεγαλόνῃ, ἢ καὶ νὰ προσάπτῃ ἀνύπαρκτα. Καὶ ἂν λέγω μᾶς ἔλειπαν τὰ προτερήματα ταῦτα, αὐτὴ καὶ μόνη ἡ, οὐχὶ σπανίως, μετὰ τῆς ὁμοφροσύνης χαλαρωμένη σχέσις μας, ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ, τίνων ἀπόγονοι εἴμεθα.

Ἀνέφερα, κύριοι, περὶ τῆς μικροφιλοτιμίας τινῶν, καὶ ἐνθυμήθην τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσα ἢ ἤκουσα, δὲν καλοθυμοῦμαι ἤδη· ὅτι εἰς μίαν τὸ πάλαι συνέλευσιν, ἀφοῦ μετὰ πολυώρους καὶ ζωηρὰς συζητήσεις ἔφθασαν εἰς ἓν συμπέρασμα, παρ' ὀλίγον νὰ ματαιωθῇ, διότι ἐν τῇ ὑπογραφῇ, ἀπαιτοῦσε καὶ καλὰ ἕκαστος τῶν ἀντιπροσώπων ὅπως πρῶτος ὑπογράψῃ. Χάρις ὅμως εἰς τὴν εὐφυΐαν ἑνός, ὅστις ἐθεράπευσεν ὅλων τὰς μικροφιλοτιμίας, σχηματίσας ἐν τῷ τόπῳ τῆς ὑπογραφῆς κύκλον, περιζ τοῦ ὁποίου ὑπέγραψαν, ἀκτινηδὸν, ὥστε διὰ τῆς περιστροφῆς τοῦ ἐγγράφου, ἐφαίνετο καὶ ἕκαστος πρῶτος!

Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικῶς, περισπούδαστοί μου κύριοι, τὰ ὁποῖα καὶ σᾶς ἔπεισαν βεβαίως, περὶ τοῦ ὁποίου σᾶς εἶπον ἐν ἀρχῇ ἐλαττώματός μου. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ παρατηρῶ ὅτι εἰς μάτην δὲν ἐπεκαλέσθην τὴν ἐπιεικῆ ἀνεκτικότητά σας, τὴν ὁποίαν, καὶ θὰ προσπαθήσω νὰ μὴ καταχρασθῶ ἐπὶ πλέον· ἂν καὶ δυσκολεύομαι νὰ σᾶς τὸ ὑποσχεθῶ· διότι, ὡς εἶπα καὶ ἐν ἀρχῇ, «τὸ κοπελομάθη, δὲν γεροντοξεχνᾶ!» Καὶ λοιπόν. Καθὼς ἕως πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος πολλαὶ ἐκ τῶν πολεμικῶν πράξεων τῶν ἀθανάτῳ τῇ μνήμῃ, προγόνων μας, ἐθεωροῦντο ἂν ὄχι μυθώδεις, πάντως ὅμως ὑπερβολικαί, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν λαβόντα χώραν ἔκτακτα καὶ παράδοξα, ἀπέδειξαν ὅτι καὶ ἐκεῖναι εἶναι ἱστορικαὶ ἀλήθειαι· οὕτω καὶ ὁ παρατηρῶν σήμερον, τὸν βίον, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ὀρεινῶν πρὸ πάντων Ἑλλήνων νομίζει, ὡς εἶπα, ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ Ὁμήρου. Ἡ δὲ συμπεριφορά, αἱ ἀσχολίαι καὶ τὰ ἐργόχειρα τῶν γυναικῶν των ἀναμιμνήσκουν τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους·

«Ἴσὸν τεχνῆσαι· πέρι γάρ σφισι δῶκεν Ἀθήνη
« Ἔργα τ' ἐπίστασθαι περικαλλέα καὶ φρένας
[ἐσθλάς» (1).

Ναὶ, κύριοι καὶ φρένας ἐσθλάς· διότι ἡ ἀγνότης τῶν ἠθῶν των, ὁ τρόμος μὴ τυχὸν πράξουν τί, ἢ λόγον κακέμφατον ἀπαγγείλουν καὶ δυσφημισθοῦν, ἡ παραδειγματικὴ πρὸς τοὺς συζύγους των πίστις, ἡ μετὰ προθυμίας καὶ χάριτος ἁπλοϊκῆς ἐκπλήρωσις τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν καθηκόντων αὐτῶν, τὸ ἐν γένει τέλος πάντων σεμνόβιον, καὶ ἡ αἰδημοσύνη των, εἶναι τὰ κυρίως προσόντα αὐτῶν τῶν «φρένας ἐσθλὰς ἐχουσῶν».

Καὶ ταῦτα μὲν κύριοί μου τὰ ἐν γένει· ἂς παραλληλίσωμεν ἤδη καί τινα, ὅπως γίνῃ καταφανέστερον τὸ πανόμοιον, ἢ μᾶλλον τὸ ἀδιάκοπον αὐτῶν.

Ἡ θεοσέβεια ἐκείνων ἦτον ἀπεριόριστος· οὐδὲν οὐδέποτε ἐπεχειρίζοντο, πρὶν ἢ ἐπικαλεσθοῦν καὶ τὴν θείαν ἀντίληψιν, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀξιόποινοι τὴν ἐπεκαλοῦντο (2).

(1) Ὀδυσ. Η'. 110.
(2) Ὀδ. Π. 402—5. Φ. 365. Χ. 253 Ρ. 251.

Καὶ τῶν ἡμετέρων σήμερον ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια καὶ ἀφοσίωσις εἶναι ἀξιάγαστος καὶ παραδειγματική· τίποτε καὶ αὐτοὶ δὲν ἐπιχειρίζονται χωρὶς πρῶτον νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ τῶν ἁγίων τὴν βοήθειαν. Τὸ δέ· πρῶτα ὁ θεός· καὶ, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ὅλα γίνονται, εἶναι φράσεις συχνότατα, καὶ ἐν πεποιθήσει ἀπαγγελόμεναι.

Οὐχ ἧττον δέ, αἰσθάνεταί τις φρικίασιν καὶ ἀγανάκτησιν, ὅταν βλέπῃ ὅτι καὶ οἱ ἀνθρωπόμορφοι Τίγρεις· οἱ ἀλιτήριοι λῃσταί, κατὰ τῶν ὁποίων ποινὴ ἀνταξία δὲν ὑπάρχει· φρικιᾷ λέγω τις καὶ ἀγανακτεῖ ὅταν τοὺς βλέπει ποιοῦντας πρωΐ καὶ ἑσπέρας, καὶ πρὸ τοῦ γεύματός των ἀκόμη, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ νηστεύοντας ὄχι μόνον τὰς τεσσαρακοστάς, ἀλλὰ καὶ ὅλας τοῦ ἔτους τὰς τετάρτας καὶ παρασκευάς! Τόσον δὲ συνῳκοιώθησαν τὰ κοινωνικὰ ταῦτα ἐκτρώματα μετὰ τῶν κακουργημάτων καὶ τοῦ θανάτου, ὥστε καὶ ὅταν ἀκόμη τοὺς ἀναβιβάζουν ἐπὶ τῆς λαιμητόμου σαρκάζουν! Βρέ! 'σὰν τὸν καπνὸ θὰ μᾶς κόψετε τὰ κεφάλια στὸ χαβάνι; Διότι καὶ ἡ πρηνὴς ἐπὶ τῆς λαιμητόμου τοποθέτησις τοῦ κακούργου· καὶ ἡ κατάπτωσις τῆς βαρείας μαχαίρας αὐτῆς, ἔχει κάποιαν ὁμοιότητα μὲ τὴν μηχανὴν δι' ἧς κόπτουν τὸν καπνόν. 'Αλλ' ἂς κολάσωμεν κατά τι τὴν δικαίαν κατὰ τῶν παλαμναίων αὐτῶν ἀγανάκτησίν μας, μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ποτὲ πειρατῶν· οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ συνήθως δὲν ἔσφαζαν ὡς οἱ λῃσταί, ἀπεγύμνωναν ὅμως καὶ αὐτοί, «*ὅποιονα ἔπεφτε στὴν πλώρη τους*»· κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἔκφρασιν· καὶ οἵτινες πρὶν ἐξέλθουν τοῦ λιμένος, ἔφεραν τὸν ἱερέα ἐπὶ τοῦ πλοίου νὰ τοῖς κάμῃ τὸν ἁγιασμόν, καὶ ἀφοῦ ἠσπάζοντο μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας τὴν εἰκόνα καὶ τὸν σταυρόν, καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ ἱερέως, (ὅστις καὶ τοῖς ηὔχετο, ἐννοεῖται, τὸ καλὸ κατευόδιο!) ἐπροσκαλοῦσαν καὶ τὸν ἅϊ Νικόλα νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ ἔντιμον ταξίδιόν των! «Ἄϊε Νικόλα σὴν πλώρη μας καὶ τὸ μερτικό σου θὰ βγῇ μὲ τὸ παραπάνου». Καὶ πραγματικῶς μὲ τὸ *παραπάνου* ἐκπληροῦσαν τὴν ὑπόσχεσίν των, διότι καὶ ἐν τῇ διανομῇ τῶν διαρπαγῶν των πρῶτον ἐχώριζαν τοῦ ἁγίου τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐδιπλασιάζετο σχεδόν, διότι καὶ ἕκαστος ἐπρόσθετε καὶ τεμάχιόν τι ἐκ τῆς ἰδίας του μερίδος· ποιῶν πρῶτον, ἐννοεῖται, καὶ τὸν ςαυρόν του!

Εἰς ὁποίας καὶ ὁπόσας ἀντικοινωνικὰς καὶ θηριώδεις πράξεις ἐξοκέλλει ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας του! Καὶ ὁπόσων εὐλογιῶν ἐπάξιοι εἶναι οἱ συντελοῦντες λόγῳ ἢ ἔργῳ εἰς τὴν δυνατὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ! Ναί! εὐλογημένον εἴη τὸ ὄνομα, τῶν ἀληθῶς ἀθανάτων αὐτῶν εὐεργετῶν!

Μεγάλως ἐτιμοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν φιλοξενίαν, καὶ τὴν ἐξασκοῦσαν ὡς ἔργον θεοφιλές, ὅπως δὲ περιποιῆται κάλλιον ὁ ξένος, καὶ ὅπως μὴ τὸν βλάψῃ τις, ἢ τὸν περιφρονήσῃ, ἔλεγαν καὶ ἐδόξαζαν ὅτι πολλάκις οἱ θεοί των παρουσιάζοντο ὡς ξένοι, ὅπως ἴδωσι καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς πράξεις καὶ τὴν διαγωγὴν τῶν βροτῶν.

«Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν
Παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας(1)

Εἶχον μάλιςα καὶ θεοὺς προστάτας τῶν ξένων, καὶ ἰδίως τὸν Δία· τὸν δὲ ξενιζόμενον, ἔλουον καὶ ἐνέδυον ἱμάτια καθαρὰ, ἔπειτα τῷ προσέφερον γεῦμα, καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν τὸν ἠρώτων·

«Τίς; πόθεν εἶς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠ-
[δὲ τοκῆες;»

Καὶ σήμερον, ἐκτὸς τῆς λούσεως, ὡς πάντῃ ἀσυνήθους, καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἐνδυμάτων, ὁ ξενιζόμενος εὑρίσκει δωρεὰν καὶ μετ' εὐχαριστήσεως προσφερόμενα κατάλυμα καὶ τροφὴν ἄφθονον· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ πτωχὸς χωρικὸς, τὸ θεωρεῖ ψυχοσωτήριον νὰ συμμερισθῇ μετὰ τοῦ ξένου τὴν μικρὰν ἑστίαν του καὶ τὸν ὀλίγον ἄρτον του. Μὴ λησμονῶμεν δὲ κύριοι, ὅτι τὴν ἀξιάγαστον καὶ ἔμφυτον αὐτὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἕλληνος τὴν ἐνισχύει καὶ αὐτὴ ἡ ἁγία ἐκκλησία μας. «Ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με» (2). «Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους» (3). «Φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους ἄνευ γογγυσμοῦ (4).

Τὸ δὲ, «ἐφάγαμε μαζὺ ψωμὶ κἰ' ἁλάτι»· ὑπονοεῖ δεσμὸν σεβαστὸν καὶ ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις. 'Εὰν δὲ καὶ ὁ ξενιζόμενος εἶναι πρόσωπον γνωστὸν, ὤ, τότε αἱ περιποιήσεις, καὶ πρὸ πάντων αἱ ἐν τῇ τραπέζῃ προτροπαὶ, ὅπως ὅ,τι πλεῖστον ἐμφορηθῇ, ἀληθῶς καταντοῦν ὀχληραί. Καὶ ταῦτα πάντα τὰ γνωρίζω κύριοί

(1) 'Οδυσ. Ρ. 485.
(2) Ματ. κεφ. κέ, §. 35.
(3) Ἑβρ. ιγ' 1.
(4) Πέτρ. δ' 4.

μου, ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ὡς ζήσας διὰ πολλῶν κατὰ συνέχειαν ἐτῶν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν. Καὶ ὅμως, καὶ τὸ λέγω μετ' ἐγκαρδίου θλίψεως, ἡ φιλοξενία αὕτη, ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη, σπουδαίως ἐχαλαρώθη εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκ τῶν δυσφορήτων καταπιέσεων τῶν μεταβατικῶν. Ἵνα δὲ γνωρίσητε καὶ τί ἐστὶ μεταβατικά, ἰδοὺ τί περὶ αὐτῶν ἐβιάσθην νὰ εἴπω ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς βουλῆς. «Ἂν ὁ Μωϋσῆς ἐγνώριζε τὰ μεταβατικὰ, ἤθελε θέσει αὐτὰ μόνον εἰς ἐνέργειαν, ἀντὶ τῶν δέκα πληγῶν· καὶ ἐξάπαντος ἤθελε βιάσει τὸν σκληροτράχηλον Φαραὼ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἔξοδον τῶν Ἑβραίων!»

Ἂς παραλληλίσωμεν ἤδη καὶ τοὺς ὅρκους, τὰς εὐχὰς, τὰ ἀπευκτικὰ καὶ τὰς ἀρὰς.

«Ἴστω Ζεὺς πρῶτα»· καὶ σήμερον ὁμοίως· «ὁ Θεὸς τὸ γινώσκει»· καὶ «μάρτυς μου ὁ Κύριος».

Ἡ λευκώλενος Ἥρα, ἵνα καταπραΰνῃ τὴν ὀργὴν τοῦ σεμνοβίου συζύγου της, ὅταν διὰ τοῦ ὕπνου τὸν ἐφενάκισεν, ὡρκίσθη εἰς τὴν ἱεράν του κεφαλὴν, ὅτι εἶναι ἀθῶα ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας βοήθειαν τοῦ Ποσειδῶνος (1). Καὶ ὁ πρωτομαΐστορας τῶν κλεπτῶν, ὅταν ὁ Ἀπόλλων ἀπαιτοῦσε τοὺς ὁποίους τὸν ἔκλεψε βόας του, αὐτὸς, ἀφοῦ πρῶτον τὸ ἠρνήθη, λόγῳ τῆς τιμῆς του! ἐπρόσθεσε ταῦτα: «Εἰ δ' ἐθέλεις, πατρὸς κεφαλὴν μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι»(2).

Καὶ σήμερον ὁ ὑποδεέστερος λέγει πρὸς τὸν ἀνώτερόν του «μὰ τὸ κεφάλι σου», οἱ δὲ υἱοὶ, «μὰ τὸ κεφάλι τοῦ πατέρα μου».

«Ζεύς τοι, δοίη ξεῖνε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι,
ὅ,ττι μάλιστ' ἐθέλεις, καί τοι φίλον ἔπλετο
[θυμῷ!»(3).

'Απαραλλάκτως καὶ σήμερον· «ὁ Θεὸς νὰ σ' ἀξιώσῃ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σου».
«Μὴ τοῦτο θεὸς τελέσειεν» (4).

Καὶ σήμερον ὁμοίως.
«Νὰ μὴν τὸ δώσῃ ὁ θεός».

'Ο 'Αγαμέμνων, μεταμεληθεὶς διότι ἀδίκως ἐπέπληξε τὸν 'Οδυσσέα ὡς δειλὸν, λέγει(5).
« . . . . εἶτι κακὸν νῦν

(1) 'Ιλ. 'Ο. 39.
(2) Ὕμνος εἰς Ἑρμῆν, 274.
(3) 'Οδύσ. Σ. 112—3.
(4) 'Οδύσ. Ρ. 399.
(5) 'Ιλ. Δ. 362.

«Εἴρηται, τὰ δὲ πάντα θεοὶ μεταμώνια θεῖεν».

Καὶ σήμερον λέγουν·
«'Ο θεὸς ἂς μὴ μὲ συνερισθῇ μ' αὐτὰ ποῦ εἶπα».

«Ἄφαρ τὸ φέροιεν ἀναρπάξασαι Ἄελλαι» (1).

Καὶ σήμερον, ὅταν τις εἴπῃ ἀπευκταῖόν τι, ἐπιλέγει.
«Κουφὸ νἄναι τοῦ διαβόλου τ' αὐτί».

«Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών». (2) καὶ
«'Αλλά με τεθνηῶτα χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτοι,
«πρίν γ' ἔτι σῆς τε βοῆς, σοῦ θ' ἑλκηθμοῖο πυ-
[θέσθαι» (3).

Καὶ σήμερον ὁμοίως·
«Κάλλιο νὰ σχισθῇ ἡ γῆ καὶ νὰ μὲ καταπιῇ
[παρὰ νὰ»
«'Ανεμώλια βάζεις. (4)

Καὶ σήμερον·
«Λόγια τοῦ ἀέρος»· καὶ «Χαμένα λόγια».

Ἡ Πηνελόπη ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της ἐδέετο πρὸς τὴν Ἄρτεμιν·
« . . . . . .αἴθε μοι ἤδη
'Ιὸν ἐνὶ ςήθεσσι βαλοῦσ' ἐκ θυμὸν ἕλοιο» (5).

Καὶ σήμερον ὁμοίως·
«Κόψε θέ μου τὴν ζωήν μου νὰ γλυτώσω πειά».
ἢ «ὦ ποῦ νὰ κόψῃ ὁ θεὸς τὴν ζωήν μου!»
ἢ «ὦ ποῦ νὰ μὲ πάρ' ὁ Χάρος, νὰ γλυτώσω!»
«Αἴθ' ὄφελες ἄγονός τ' ἔμεναι» (6).

Καὶ σήμερον ὁμοίως·
«ὦ ποῦ νὰ μὴν ἔτσωνες νὰ γεννηθῇς».

οἱ δὲ ἀστεῖοι λέγουν·
«κάλλιο νὰ σὲ κεφαλόκοβαν παρὰ ποῦ σ' ἀφα-
[λόκοψαν!»

Μία τῶν ἀλετρίδων τοῦ 'Οδυσσέως, ἀπαυδήσασα πλέον ἀπὸ τοῦ νὰ γυρνᾷ ἡ δυστυχὴς τὸν χειρόμυλον διὰ τοὺς ἄρτους τῶν μνηστήρων, τοὺς ἐκατηράσθη· «νῦν ὕστατα δειπνήσειαν». (7). ὤ! ποσάκις ἡ αὐτὴ κατάρα· «νὰ μὴ σώσουν νὰ ξαναφᾶνε»· ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ ςόματος τῶν δυστυχῶν χωρικῶν κατὰ τῶν μεταβατικῶν, καὶ τῶν λῃστῶν.

(1) 'Οδύσ. Θ. 409.
(2) 'Ιλ. Δ. 182.
(3) 'Ιλ. Ζ. 464—5.
(4) 'Ιλ. Δ. 355.
(5) 'Οδυσ. Υ. 61—2.
(6) 'Ιλ. Γ. 40.
(7) 'Οδ. Υ. 119.

Ἐνθυμοῦμαι κύριοι καὶ τὴν ὁποίαν ἤκουσα εἰς Λεβαδείαν νὰ λέγουν αἱ γυναῖκες κατάραν· «νὰ καῇ ἡ καρδοῦλα μ' ἀπ' ἐσένα»· ἤτοι νὰ σὲ ἴδω εἰς τοιαύτην οἰκτρὰν κατάστασιν, ὥστε νὰ σὲ λυπηθῶ καὶ ἐγώ! Καὶ νομίζω κύριοι ὅτι ἡ κατάρα αὕτη εἶναι σκληροτέρα πάσης ἄλλης.

Ὡς δὲ πρὸς τὰς προλήψεις καὶ τὰς δυσειδαιμονίας, ἂν οἱ ἀπόγονοι δὲν ὑπερτεροῦν τοὺς προγόνους των, δὲν μένουν ὅμως καὶ ὀπίσω.

Τὴν ἐπὶ Ὁμήρου· «αἶσαν κακὴν» (1), σήμερον λέγουν, «κακὴν ὥραν».

Αἱ βρονταὶ (2), οἱ διάττοντες ἀστέρες (3), καὶ ἄλλα μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἐθεωροῦντο ὡς διοσημίαι. Καὶ σήμερον, οἱ κομῆται, οἱ πυροειδεῖς κύκλοι τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ μάλιστα αἱ ἐκλείψεις αὐτῶν, θεωροῦνται ὡς διοσημίαι, προαγγέλλουσαι πολέμους καὶ καταστροφάς.

Περίεργόν τι συμβαίνει κύριοι ἐν τῇ ὁλικῇ ἐκλείψει τοῦ ἡλίου. Τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς εὑρισκόμενα τότε ζῶα, καὶ ἰδίως οἱ βόες καὶ οἱ ἵπποι, ἔξαλλοι ἐκ τοῦ τρόμου περιφέρονται τῇδε κἀκεῖσε καθόλην σχεδὸν τὴν διάρκειαν τῆς ἐκλείψεως· οἱ δὲ βόες καὶ μυκῶνται πενθίμως πως. Τοῦτο τὸ εἶχα ἀκούσει παρὰ πολλῶν χωρικῶν, ἀλλὰ τὸ ἐπίστευσα ἀφοῦ τὸ εἶδα καὶ μόνος μου. Μὲ εἶπαν μάλιστα ὅτι καὶ τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου νύκτα οἱ βόες δὲν τρώγουν μὲ τὴν συνήθη ὄρεξίν των. Ἐνθυμηθῶμεν κύριοι καὶ τὸν Βάκωνα, ὅστις ἐλειποθύμει εἰς τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης. Τὸν ἀήθη καὶ σπασμωδικὸν γέλωτα τῶν μνηστήρων, ὁ μάντις Θεοκλύμενος, ἐξήγησεν ὡς ἀπαίσιον δι' αὐτοὺς προμήνυμα (4). Καὶ σήμερον ὅταν τις γελάσῃ οὕτω, λέγει· «σὲ καλό μου νὰ μὲ τὰ βγάλῃ ὁ Θεὸς αὐτὰ τὰ γέλοια».

Ἡ Πηνελόπη, ὁμιλοῦσα μετὰ τοῦ Εὐμαίου, καὶ μεταξὺ ἄλλων εἰποῦσα καὶ περὶ τῆς ἐνδεχομένης τιμωρίας τῶν μνηστήρων της, ἤκουσε τὸν υἱόν της νὰ πταρμισθῇ, ὅπερ καὶ ἐθεώρησεν ὡς ἐπιβεβαιωτικὸν τῶν ὅσων εἶπε· ὅθεν καὶ λέγει τῷ Εὐμαίῳ.

«Οὐχ ὁράᾳς, ὅ μοι υἱὸς ἐπέπταρε πᾶσιν ἔπεσ-
[σιν;» (5)

Καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἐνῷ ὡμιλοῦσε πρὸς τοὺς μυρίους περὶ καλῶν ἐλπίδων καὶ σωτηρίας, ἐπταρμίσθη τις, ὅπερ καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἐπιβεβαιωτικὸν, καὶ ἐπροσκύνησαν πάντες τὸν θεόν. (1). Καὶ σήμερον λοιπὸν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κρήτην, ὅταν τις διηγῆταί τι, καὶ πταρμισθῇ ἕτερος, λέγει· γειά σου! κι' ἀλήθεια λέω. Καὶ ὅμως ἄλλοτε ἐδῶ, ἔπρεπε νὰ ἦναί τις πολὺ προσεκτικὸς μὴν ἤθελε πταρμισθῇ ἔμπροσθεν μαύρου εὐνούχου, διότι εὐτυχὴς θὰ ἐλογίζετο, ἐὰν μόνον μὲ δαρμὸν ἀνελεήμονα, καὶ μὲ τὴν θλάσιν τῆς χειρός του, ἢ μὲ κἀνὲν κάταγμα τῶν πλευρῶν του, τυχὸν δὲ καὶ μὲ τὴν ἐξόρυξιν τοῦ ὀφθαλμοῦ του, ἐλύτρωνε τὴν ζωήν του. Διατί δὲ ἐγίνετο μανιώδης ὁ εὐνοῦχος, ὅταν ἔμπροσθέν του ἐπταρμίζετο ἀλλόθρησκός του, δὲν γνωρίζω. Ἡ Πηνελόπη περιπτύσσουσα ἐν ἀγκάλαις τὸν ἐκ τῆς Σπάρτης ἐπανελθόντα υἱόν της ἔλεγεν· «ἦλθες, Τηλέμαχε, γλυκερὸν φάος!» (2). Καὶ ὁ Εὔμαιος τὸ ἴδιον (3)· Καὶ σήμερον ὁμοίως «καλῶς τὸ φῶς μου· καλῶς τὰ δυό σου 'μάτια.»

Ὁ Πρωτεὺς, ὅπως ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Μενελάου, μετεμορφώθη εἰς λέοντα, δράκοντα, πάρδαλιν, ἀγριόχοιρον, ὕδωρ, καὶ εἰς δένδρον ὑψιπέτηλον· ἀλλ' ὅλα ταῦτα εἰς μάτην ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μενελάου· ὥστε καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐνδώσῃ (4).

Ἰδοὺ δὲ τί ἀναφέρω εἰς τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσα κατὰ τὸ 1842 Κρητικά μου.

«Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πεδιάδος (ἧς ἡ ἐπισκοπὴ ὀνομάζεται Χερρονήσου) ὑπάρχει ἐν χωρίον Κάτω Ἀσρακή· (διότι εἶναι καὶ ἕτερον Ἄνω Ἀστρακὴ) καὶ ὑπ' αὐτὸ εἶναι σπήλαιον· «Νεραϊδόσπηλος» ὑπὸ τῶν χωρικῶν καλούμενον· ὅθεν ἐξέρχεται ὕδωρ ἀρκετὰ ψυχρὸν καὶ καθαρόν· μυθολογοῦν δὲ οἱ χωρικοὶ ὅτι εἰς αὐτὸ κατοικοῦν Νεράϊδες, καὶ ὅτι ὅταν τὰ ὕδατά του ἐξέρχωνται θολὰ, (τὸ ὁποῖον καὶ συμβαίνει ὅτε γίνεται βροχὴ ραγδαία), τότε λούονται αἱ Νεράϊδες· κάθε δὲ 8—10 ἔτη ὀλιγοστεύει, καὶ ἔπειτα ἐξέρχονται, λέγουν, μὲ τὸ ὕδωρ πορτοκάλια μὲ πορτοκαλόφυλλα! μυθολογοῦν προσέτι ὅτι εἷς χωρικὸς ἀπὸ τὸ (πλησίον αὐτοῦ) Σγουροκεφάλι, μὲ τὸ νὰ ἔκρουε τὴν λύραν ὡραῖα· τὸν ἔπερνον εἰς τὸ σπήλαιον αἱ Νεράϊδες καὶ τὰς διεσκέδαζεν· οὗτος δὲ ἐρωτευθεὶς μίαν, καὶ μὴν ἐξεύρων πῶς νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἔρωτά του, κατέφυγεν εἰς μίαν γραίαν τοῦ χωρίου του, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξωμολογήθη τὸ πάθος του, αὐτὴ δὲ τὸν ἐσυμβούλευσεν ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν πλησιάσῃ νὰ φωνάξουν οἱ πετεινοὶ, ν' ἁρπάξῃ τὴν ἐρωμένην του ἀπὸ τὰ μαλλιὰ καὶ νὰ τὴν κρατῇ καλῶς, καὶ ἐπειδὴ ἡ Νεράϊδα θὰ μεταμορφωθῇ εἰς διαφόρους μεταμορφώσεις, αὐτὸς νὰ μὴν δειλιάσῃ, ἀλλὰ νὰ τὴν βαστᾷ ἕως ὅτου φωνάξουν οἱ πετεινοί· ἐφωδιασμένος ὁ νέος μὲ τὴν συμβουλὴν ταύτην, καὶ μεταφερθεὶς εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τῶν Νεραϊδων ἤρχισε κατὰ τὴν συνήθειάν του νὰ κρούῃ τὴν λύραν καὶ αὐταὶ νὰ χορεύουν· ὅτε δὲ ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τοῦ νὰ φωνάξουν οἱ πετεινοὶ, παραιτεῖ τὴν λύραν, καὶ ἁρπάζει τὴν ἐρωμένην του ἀπὸ τὰ μαλλιά· αὐτὴ δὲ ἤρχισεν εὐθὺς νὰ μεταμορφοῦται πότε εἰς σκύλον, πότε εἰς ὄφιν, πότε εἰς κάμηλον καὶ πότε εἰς πῦρ, ἀλλ' αὐτὸς ἄφοβος εἰς ὅλα ταῦτα, ἤκουσε τοὺς πετεινοὺς νὰ φωνάξουν, εἶδε καὶ τὰς λοιπὰς Νεράϊδας νὰ γίνωσιν ἄφαντοι· τότε καὶ ἡ ἐρωμένη του ἐπανέλαβε τὴν προτέραν της ὡραίαν μορφὴν καὶ ἠκολούθησε τὸν νέον εἰς τὸ χωρίον του, μετὰ τοῦ ὁποίου συζήσασα ἓν ἔτος, τῷ ἔτεκε καὶ υἱὸν, χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ τοῦ προφέρῃ οὐδὲ γρύ· ἡ παράδοξος καὶ ἀνυπόφορος αὕτη σιωπή της, τὸν ἐβίασε νὰ καταφύγῃ πάλιν εἰς τὴν γραίαν καὶ νὰ τῆς ἐκφράσῃ τὴν ἀθυμίαν του, ἡ δὲ γραία τὸν ἐσυμβούλευσε ν' ἀνάψῃ καλὰ ἕνα φοῦρνον καὶ κρατῶν τὸ βρέφος εἰς χεῖρας νὰ εἰπῇ εἰς τὴν Νεράϊδα· δὲν θέλεις νὰ μὲ μιλήσῃς; ἰδοὺ καὶ ἐγὼ πῶς καίω τὸ παιδί σου, καὶ ταῦτα λέγωντας, νὰ προσποιηθῇ ὅτι θὰ ῥίψῃ εἰς τὸν φοῦρνον τὸ βρέφος. Ἔπραξε λοιπὸν κατὰ τὴν παραγγελίαν τῆς γραίας· ἀλλ' ἡ Νεράϊδα μόλις τὸν εἶπε «μὴ σκύλε τὸ παιδί μου!» καὶ ἁρπάξασα αὐτὸ ἔγινεν ἄφαντος· καὶ ἐπειδὴ αἱ ἄλλαι δὲν τὴν ἐδέχθησαν εἰς τὴν συνοδίαν των, ὡς οὖσα πλέον μήτηρ, ἐκατοίκησεν εἰς μίαν βρύσιν πλησίον τοῦ Νεραϊδοσπηλαίου, Λούτρα λεγομένην· καὶ τὴν βλέπουσι δὶς καὶ τρὶς τοῦ ἔτους κρατοῦσαν τὸ βρέφος της! Ἠρώτησα τὸν γέροντα χωρικὸν, ὅστις μὲ διηγήθη αὐτὸν τὸν μῦθον, ἕως πόσα ἔτη ἦτον ἀφ' ὅτου ἔγινε τοῦτο; μὲ ἀπεκρίθη ὅτι τὸ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ συμπεραίνει ὅτι πρέπει νὰ ἦναι ἕως 160 ἔτη. Καὶ καλὰ, γέροντά μου, τὸν εἶπα, εἰς τόσα χρόνια αὐτὸ τὸ παιδὶ δὲν ἐμπορεῖ νὰ μεγαλώσῃ; καὶ τί θαῤῥεῖς, ἀφέντη, μὲ λέγει, πῶς ἔτσι γρήγορα μεγαλώνουν ὅσοι ζοῦν χίλια καὶ 1500 χρόνια;

Τὸ ἐν λόγῳ σπήλαιον εἶναι πετρῶδες, τὸ δὲ ὕδωρ διερχόμενον διὰ τῶν χασμάτων, ἀποτελεῖ διὰ τοῦ φλοίσβου τὸν χορὸν καὶ τὰ τραγούδια εἰς τὰ ὦτα τῶν δεισιδαιμόνων.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνέφερα τὸ σπήλαιον αὐτὸ ἂς προσθέσω καὶ ἓν ἀκόμη· Πρέπει κύριοι νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὸν Λαβύρινθον τῆς Κρήτης, ὅπως ἴδῃ ἐν πράγματι καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς στίχους·

«Ὡς δ' ὅτε νυκτερίδες μυχῷ ἄντρου θεσπεσίοιο
«Τρίζουσαι ποτέονται, ἐπεί κέ τις ἀποπέσῃσιν
«Ὁρμαθοῦ ἐκ πέτρης, ἀνά τ' ἀλλήλῃσιν ἔχον-
[ται» (1)

Ἰδοὺ δὲ καὶ περὶ τούτου τί ὡς ἔγγιστα ἀναφέρω εἰς τὰ Κρητικά μου.

«Εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Λαβυρίνθου ὑπάρχουν ἀναρίθμητοι νυκτερίδες, αἱ ὁποῖαι προσκολλημέναι εἰς τὰς ὀροφὰς, κρέμανται ἡ μία ἀπὸ τῆς ἄλλης δίκην πυραμίδος ἀντιστρόφου, κάτωθεν δὲ ἡ κόπρος των ἀποτελεῖ ἑτέραν πυραμίδα, τῆς ὁποίας ἡ κορυφὴ ἑνοῦται σχεδὸν μὲ τὴν κάθετον ἄκραν τῶν νυκτερίδων· τὰ ζῶα ταῦτα, ὡς γνωσὸν, τὰς ἡμέρας ἠρεμοῦσιν· ἀλλ' ἂν τις τὰς ἐγγίξῃ, ἢ μὲ τὸ κηρίον καύσῃ καμμίαν, τότε «τρίζουσαι ποτέονται·» καὶ μὲ τὰς πτέρυγάς των κτυποῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ φῶτα, καὶ προξενοῦν φρίκην τινὰ εἰς τοὺς δειλούς· ἡσυχάζουν ὅμως ἀμέσως εἰς τὰς θέσεις των, ἅμα σβυσθῶσι τὰ φῶτα καὶ γίνῃ σιωπὴ ἐπὶ δύο λεπτά. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Λαβυρίνθου τῆς Κρήτης, εἰς ὃν ἑξάκις εἰσῆλθον, καὶ παρ' ὀλίγον ν' ἀφήσω ἐν αὐτῷ τὰ κῶλα· διότι τὴν τελευταίαν φορὰν ἐπεριπλανώμην ἐντὸς αὐτοῦ 11 σχεδὸν ὥρας· ἴσως ἄλλοτε ὁμιλήσω· ὡς καὶ περί τινων ἄλλων τῆς Κρήτης, ὅπως δώσω ἀφορμὴν εἰς ἱκανώτερόν μου νὰ ὁμιλήσῃ σπουδαιότερον περὶ αὐτῆς, διότι ὡς γνωρίζετε καὶ ὑμεῖς, κύριοί μου, ἡ μεγαλόνησος καὶ μεγαλώνυμος Κρήτη παρέχει πλουσίαν καὶ σπουδαίαν ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν ὕλην.

Μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ πίστεως, ἐξέταζον οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἦπαρ τῶν θυμάτων περὶ τῶν μελλόντων· μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς καὶ πίστεως παρατηροῦν καὶ σήμερον τὴν ὠμοπλάτην τῶν ὀπτῶν, καὶ ἰδίως τὴν δεξιὰν, ἥτις κατὰ τοὺς πλατεοσκόπους προδεικνύει ἐπίθεσιν ἐχθρῶν, νίκην, ἥτταν, προδοσίαν, χαράν, εὐτυ-

(1) Ἰλ. Α. 418. Σ. 209. Ὀδύσ. Λ. 61.
(2) Ὀδ. Υ. 103.
(3) Ἰλ. Δ. 75.
(4) Ὀδύσ. Υ. 351.
(5) Ὀδυσ. Ρ. 545.

(1) Ἀνάβ. Γ. κεφ. δ'. 10.
(2) Ὀδ. Ρ. 41.
(3) Ὀδ. Π. 23.
(4) Ὀδ. Δ. 456—8.

(1) Ὀδυσ. Ω. 6—8

χίαν προβάτων, θάνατον κλπ. περιπτώσεις δέ τινες ὅλως τυχαῖαι, ἐπὶ τοσοῦτον ἔχουν ἐνισχυμένην τὴν πρὸς τὴν πλατεοσκοπίαν πίστιν των, ὥστε οἰκτείρουν σχεδὸν τοὺς μὴ πιστεύοντας. Ἀκούσατε μίαν τοιαύτην περίεργον περίπτωσιν·

Εἶχα σύγγαμβρον τὸν μακαρίτην Ἰω Φραγκίσαν, ἄνδρα ἀρχαϊκώτατον καὶ ἱστορικὸν, διότι ἐχρημάτισεν εἷς ἐκ τῶν διακεκριμένων συντρόφων τοῦ περιβοήτου Κώστα Λεπενιώτου, ἀδελφοῦ τοῦ ἐπίσης περιβοήτου Κατσαντώνη, ἀμφοτέρων Κλεπτάρχων ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρόντος αἰῶνος. Καὶ δεύτερον ὑπῆρξε καὶ ὑποστράτηγος τοῦ Καραϊσκάκη· ἀναφέρεται μάλιστα καὶ τὸ ὄνομά του εἰς ἓν ἀπὸ τὰ κλέπτικα τραγούδια, ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ προδοθέντος Λεπενιώτου πρὸς τὸν προδότην αὐτοῦ Νικοθέου.

«Νίκομ' ἂν εἶχες τὸν σκοπὸν δὲν μοῦ 'δινες [χαμπέρι
«νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου ποῦ τ' ἄχω σκορ- [πισμένα
«Τοῦ Τσόγκ' ἀπ' τὴν Νευρόπολι Φραγκίς' ἀπ' [τὴν Ῥεντίνα
«κι' αὐτὸν τὸ Παληομπαταριᾶ ἀπὸ τὸ Λιδω- [ρίκη;
«Καὶ νά 'βλεπες τ' εἶν' πόλεμος τ' εἶν' οἱ Λε- [πενιωταῖοι!

Τὸν Νικοθέον αὐτὸν ἐγνώρισα καὶ ἐγὼ διότι ἐζοῦσε μέχρι τοῦ 1845.

Συντρώγοντες λοιπὸν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου μετὰ τοῦ μακαρίτου Φραγκίστα· ἐπῆρε τὴν ὠμοπλάτην τοῦ ὀπτοῦ ἀρνίου, καὶ ἀφοῦ τὴν παρετήρησε συνωφρυώθη καὶ τὴν πέταξε μετ' ἀγανακτήσεως! ἐγὼ δὲ ἐγέλασα καὶ τὸν εἶπα· δὲν βαρυέσαι, ἀδελφὲ Φραγκίστα, νὰ πιστεύῃς καὶ σὺ, πῶς ἡ πλάτη τοῦ ἀρνίου καὶ τοῦ τράγου θὰ σὲ δείξῃ τί θὰ συμβῇ; ἐκεῖνος δὲ μετὰ σπουδαιότητος μὲ ἀπεκρίθη· ἀμ' ἐσεῖς ποῦ ξέρετε τὰ πολλὰ γράμματα δὲν τὰ πιστεύετε αὐτὰ, γιὰ ῥῶτα καὶ ἐμένα πόσα εἶδαν' ἀληθεύσουν! ἕνα μοναχὰ νὰ σὲ πῶ καὶ νὰ θαυμάσῃς. Ἐλημεριάζαμε μὲ τὸν Λεπενιώτη ς' Ἀγραφιώτικο· μέσα σ' ἕνα δάσος ποῦ μόν' ἀπ' τὸν Θεὸ φοβούμαστε· εἴχαμ' ἀλήθεια καὶ τὰ καραούλια μας (σκοπιρούς). Ὁ Βελῆ Γκέκας ποῦ μᾶς κυνηγοῦσε, ἀκούονταν κατὰ τὸ Φανάρι ὡς 10 ὥρας μακρυὰ, ἀλλὰ φαίνεται πῶς μᾶς εἶχαν προδομένους! Κοντὰ λοιπὸν ποῦ θὰ βασίλευεν ὁ ἥλιος, κάτσαμε νὰ φᾶμε, καὶ πιάνει ἕνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους μας τὴν πλάτη, τὴν κυττάζει καλὰ καὶ μᾶς λέγει, πῶς ἀπὸ δύο μεριαῖς φαίνεται πῶς θὰ μᾶς ζώσουν· τὴν κύτταξα κ' ἐγὼ τὴν πλάτη, καὶ τὸ εἶδα πῶς ἔτσι ἦτανε· ἀλλάξαμε λοιπὸν τὸ λημέρι μας, καὶ ἐπήγαμεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, κ' ἐκεῖ ἐπλαγιάσαμε, ἀλλ' εἴχαμε καὶ τὸν νοῦ μας, καὶ πριχοῦ νὰ καλοβγῇ ὁ ἥλιος, ἔρχεται τρεχάτος τὸ καραούλι μας καὶ μᾶς λέει πῶς καμμιὰ ἑκατοστὴ φάνηκαν, καὶ πρέπει νὰ ἦναι ὁ Βελὴ Γκέκας· ἁρπάζουμε λοιπὸν τὰ τουφέκια μας, καὶ πέρνουμε τὸ πλάγι, καὶ ὅτι βγήκαμεν ἀπὸ τὸ δάσος, βλέπομε κι' ἀπ' ἐκεῖ καμιὰ ἑβδομηνταριὰ, καὶ εὐθὺς μᾶς τουφεκάνε καὶ λαβώνουν τρεῖς ἀπὸ μᾶς· ἐμεῖς εἴμαστε 18 νομάτοι, ἀδειάζουμε μιὰ τὰ τουφέκια μας καὶ μὲ τὰ σπαθιὰ στὸ χέρι περνοῦμ' ἀπὸ μέσα τους, πήραμε καὶ τοὺς λαβωμένους μας· καὶ τοὺς τὰ πληρώσαμε δὰ κ' ἐμεῖς, ὕστερα ἀπὸ καμπόσαις ἡμέραις, καὶ μὲ τὸ διάφορο μάλιστα, ἀλλὰ τί τὸ θέλεις, ποῦ ἐκείνη τὴν ἡμέραν πετάξαμε καὶ τῆς κάπαις μας, ἀφήσαμε καὶ τὰ ταγάρια μας (πήρας δερματίνας.) Ἐ! καλὰ αὐτὰ, τὸν εἶπα γελῶν, ἀλλὰ τὴν πλάτην τοῦ ἀρνιοῦ διατί τὴν πέταξες μὲ θυμόν· Δὲν εἶναι τίποτε, μὲ λέγει, ἂς πᾶ νὰ χαθῇ· ἀναχωρήσας δὲ τὴν ἐπαύριον εἶπεν ἐμπιστευτικῶς εἰς ἕνα ἀξιωματικόν μου, Βασίλη Τάκον, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ μου θὰ συμβῇ ὅσον οὔπω θάνατος, τὸ ὁποῖον καὶ μὲ τὸ εἶπεν ὁ ἀξιωματικὸς, ὅταν μετ' ὀλίγας ἡμέρας, δι' ἔλλειψιν ἰατροῦ ἀπεβίωσεν ἓν τέκνον μου.

Τοιαῦται λοιπὸν, ὡς εἶπα, τυχαῖαι περιπτώσεις, μετεβίβασαν εἰς τὰς ὠμοπλάτας τῶν ζώων, τῆς Πυθίας τὰς προφητείας!

Ἐνθυμηθῶμεν δὲ κύριοι μεταξὺ ἀναριθμήτων καὶ τὸν Κῦρον, ὅστις ἐδωρήσατο 3000 δαρεικοὺς ἤτοι 3000 λίρας εἰς τὸν μάντιν Σιλανὸν, διότι ἐπαλήθευσε τὸ ὁποῖον, ἔκ τινος θυσίας προεῖπεν, ὅτι ὁ Ἀρταξέρξης δὲν θέλει πολεμήσει πρὶν παρέλθουν δέκα ἡμέραι, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Κῦρος ἐθεώρησεν ὡς πλήρη ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του. (1)

Ὁ δὲ Κατσαντώνης, ὢν Λεπενιώτης καὶ αὐτὸς, ὡς ἐπωνυμεῖτο καὶ ὁ ἀδελφός του, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τὸ Λεπενοῦ, χωρίον τῆς Ἀκαρνανίας, ὠνομάσθη ὅμως οὕτω, διότι, ἔφηβος ἀκόμη ὤν, ἤθελε νὰ ἐξέλθῃ κλέπτης, (κατὰ τὴν τότε σημασίαν τῆς λέξεως) *γιὰ νὰ τὸν*

(1) Ξ. Ἀναβ. βιβλ. Ι. κεφ. 7. §. 18.

βγάλουν καὶ αὐτὸν τραγοῦδι· ἡ δὲ μήτηρ του ὁσάκις τὸν ἤκουε λέγοντα ταῦτα, τὸν ἀπέτρεπε λέγουσα, Κάτζ' Ἀντώνη (Κάθου Ἀντώνη) φρόνιμα! καὶ ὡς ἐκ τούτου τῷ ἔμεινεν ἐπώνυμον τὸ Κατσαντώνης, ὡς μὲ τὸ εἶπεν ὁ μακαρίτης Φραγκίστας.

Ὁ ἄταφος νεκρὸς τοῦ Πατρόκλου, ἐμφανισθεὶς κατ' ὄναρ εἰς τὸν Ἀχιλλέα τῷ εἶπεν·

«Θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας ἀΐδαο πε- [ρήσω.» (1)

Καὶ σήμερον θάπτουν τοὺς νεκροὺς ὅτι τάχιστα· οὐδέποτε ὅμως καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, διότι δὲν εἶναι καλὸν νὰ ἰδοῦν τὰ ἄστρα τὸν νεκρόν. Καὶ ἡ Κασάνδρα κατηρᾶτο τὸν Ταλθύβιον, νὰ τὸν θάψουν νύκτα· ὡς πρᾶγμα ἀπαίσιον.

«Ἦ κακὸς κακῶς ταφήσῃ νυκτὸς, οὐκ ἐν [ἡμέρᾳ. (2).

Περὶ τῆς προλήψεως, τοῦ νὰ μὴν ἰδοῦν τὰ ἄστρα τὸν νεκρὸν, ἀκούσατε ἓν ἀξιον ἱστορικόν· Κατὰ τὸ ἔτος 1844 ὑπεκινήθη ἐν Ἀθήναις ἀγρία ὀχλαγωγία κατὰ τοῦ ὑπουργείου τοῦ ἀειμνήστου Μαυροκορδάτου· ὁ μακαρίτης Στρατηγὸς Καλλέργης ἦτο στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πρωτευούσης, ἐγὼ δὲ στρατιωτικὸς ἀστυνόμος· τρεῖς δὲ ὥρας περίπου πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἡ ὀχλαγωγία ἔλαβε σπουδαίας διαστάσεις, ὅτε καὶ ἐφονεύθη εἷς, τὸν ὁποῖον οἱ ὀχλαγωγοὶ ἀντεποιήθησαν ὡς συνέταιρόν των, καὶ φορτωθέντες αὐτὸν τὸν μετέφεραν, βοῶντες καὶ κεκραγότες ἔμπροσθεν τῶν ἀνακτόρων, ἵνα τὸν ἴδῃ καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πεισθῇ ὅτι οἱ ὑπουργοί του φονεύουν τοὺς ἀφωσιωμένους του! εἶχε δύσει πλέον ὁ ἥλιος καὶ σχεδὸν περὶ λύχνων ἁφὰς, ἐπέστρεφαν μετὰ τοῦ νεκροῦ των, ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ὅτε καὶ τοὺς ἀπήντησα πλησίον τῆς Καπνικαρέας. Ἐγὼ ἂν καὶ ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου, ἔχαιρον ὅμως καὶ δημοτικότητα· εἰσεχώρησα ὄπισθεν θαῤῥαλέως ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν καὶ ἐκμεταλλευθεὶς τὴν πρόληψιν τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἰδοῦν τὰ ἄστρα τὸν νεκρὸν, ἤρχισα γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ νὰ τοὺς ἐπιπλήττω, ὡς ἀθεοφόβους διὰ τὴν ἀθεμιτουργίαν των αὐτὴν, ἔχοντας ἐκτεθειμένον τὸν μακαρίτην καὶ ἀείμνηστον, εἰς τὰ ἄστρα καὶ μάλιστα αἱματωμένον· ἐλᾶτε μαζή μου, ἐφώνησα, καὶ ἐκεῖνοι μηχανικῶς πως μὲ ἠκολούθησαν, καί τινες μάλιστα, τῇ προτροπῇ ἐννοεῖται τοῦ Βάκχου, ἐκραύγασαν καὶ τὸ ζήτω ὁ πατριώτης Χουρμούζης! ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ γεγηθὼς διὰ τὴν ἐπίζηλον αὐτὴν ζητωκραυγὴν τοὺς ηὐχαρίστησα μὲν ἀλλ' ἐτάχυνα καὶ τὰ βήματα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου καὶ ἐναποθέσας τὸν μακαρίτην, ἔκλεισα καὶ τὴν θύραν· αὐτὸ ἤρκεσεν, ὅπως διαλυθῇ ὁ ὄχλος ἐκεῖνος· ἀλλ' οὐχ' ἧττον τὸ ὑπουργεῖον ἐβιάσθη νὰ παραιτηθῇ, διότι καὶ ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἤθελεν ὅπως ἐξ αἰτίας του γίνῃ αἱματοχυσία· καὶ ὁ Κωλέττης ἦτο πλέον ὁ διάδοχός του.

Ἐὰν δὲ κύριοι κατέλθωμεν 7—8 ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου αἰῶνας, ἕως δηλαδὴ τοὺς χρόνους τοῦ Θεοκρίτου, θὰ ἴδωμεν, ὅτι καὶ σήμερον πρεσβεύεται ἀπαραλλάκτως τὸ

«Ἄλλεταί ὁ ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός· ἦράγ' ἰ- [δησῶ αὐτάν; (1)

Διότι λέγουν· «τὸ δεξί μου τὸ 'μάτι παίζει κἄτι καλὸ θὰ ἰδῶ.»

«Ὡς μὴ βασκανθῶ δὲ, τρὶς εἰς ἐμὸν ἔπτυσα [κόλπον (2)». καὶ

«Τοιάδε μυθίζοισα, τρὶς εἰς ἑὸν ἔπτυσε κόλ- [πον» (3)

ἔπτυον δηλαδὴ τρὶς εἰς τὸν κόλπον των, πότε μὲν ὡς ἀλεξιβάσκανον, καὶ πότε λόγῳ ἀποτροπιασμοῦ.

Σήμερον δὲ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον, γίνεται ἀπαραλλάκτως· τὸ πρῶτον ὅμως γίνεται ἀντιθέτως· πτύουν δηλ. τρὶς εἰς ὄντινα· καὶ μάλιστα εἰς τὰ βρέφη, ὅταν ὑποπτεύωνται μὴ τὰ βασκάνουν.

Καὶ σήμερον οἱ κρωγμοὶ τῶν κοράκων, ἡ ἀλεκτροφωνία τῆς ὄρνιθος, οἱ ἐν νυκτὶ ὀρυγμοὶ τῶν κυνῶν, τὸ μονότονον φώνημα τῆς γλαυκὸς καὶ ἡ συνάντησις σεσημειωμένου, θεωροῦνται ὡς ἀπαίσια, ὡς καὶ τὸ νὰ διέλθῃ τις ἔμπροσθεν ὁδοιποροῦντος! ὁ δὲ νέος Ὀδυσσεὺς εἶχε τὴν παράδοξον πρόληψιν νὰ θεωρῇ ὡς ἀπαίσιον τὴν συνάντησιν καλογήρου, καὶ ἰδίως ὅταν ὡδοιποροῦσε κατὰ τῶν πολεμίων!

Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἄλλων ὁμοίων αὐτοῖς ἴσως ἄλλοτε ὁμιλήσω λεπτομερέστερον.

(1) Ἰλ. Ψ. 71.
(2) Τρφάδ. 447.

(1) Εἰδ. Γ. 37.
(2) Εἰδ. ς. 39
(3) Εἰδ. Κ. 11.

Ἂς παραλληλίσωμεν ἤδη καὶ τὰ γεύματα. Ἀλλ' ἀνεχθῆτε παρακαλῶ νὰ ὑπερβῶ ὀλίγον τὴν κρηπίδα, ἤτοι νὰ ἀναφέρω λεπτομερέστερον τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερόμενα γεύματα, ὄχι ὅπως ἐγὼ σᾶς ἐξηγήσω τὸν Ὅμηρον, διότι αὐτὸ θὰ ἦτον ἀρκετὰ γελοῖον, νὰ διδάξῃ δηλαδή, ὡς τὸ λέγουν καὶ οἱ Κρῆτες, ὁ ἀκάτεχος τὸν κατεχάρη, ἀλλὰ πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τοῦ παραλληλισμοῦ.

Οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου παρεσκεύαζαν ἰδίαις χερσὶ τὴν τροφήν των· ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι αἱ τότε συνταγματικαὶ μεγαλειότητες, οὐδ' ἀρχιμαγείρους εἶχαν, οὐδὲ μαγείρους μὲ τὰ μαρμετόνια των, ἀλλὰ μὲ τὰς βασιλικὰς χεῖράς των, παρεσκεύαζαν καὶ τὴν βασιλικὴν τροφήν των, οὐδόλως ἄλλως διαφέρουσαν τῆς τῶν ἰδιωτῶν.

Καὶ ὁ μὲν ἔξοχος τῶν ἡρώων ὁ δῖος Ἀχιλλεὺς, ἔτεμνε τὰ κρέατα.

« . . . . . τάμνεν δ' ἄρα δῖος Ἀχιλλεύς.
«Καὶ τὰ μὲν εὖ μίστυλλε καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν
[ἔπειρεν» (1)

ὁ δὲ πολύαινος Ὀδυσσεὺς, τὸ μέγα κῦδος τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἐκαυχᾶτο μάλιστα διὰ τὴν μαγειρικὴν ἐπιτηδειότητά του.

«. . . . . οὐκ ἄν μοι ἐρίσσειε βροτὸς ἄλλος
« . . . . . δαιτρεῦσαί τε καὶ ὀπτῆσαι. (2)

Τὸ δὲ κυρίως ἔδεσμά των ἦτον κρέατα βόεια, χοίρεια, προβάτεια καὶ αἴγεια, ἐπροτιμοῦντο δὲ τὰ δύο πρῶτα καὶ ἰδίως τὰ βόεια, καὶ ἅπαντα πάλιν τὰ καθεστηκυίας ἡλικίας· «βοῦν πενταέτηρον, βοῦν ἀγελαῖον, σύας σιάλους, ὖν πενταέτηρον, ὄϊς μεγάλους, πίονας αἶγας (3) Τὰ δὲ νεογνὰ καὶ μάλιστα τὰ ἀρνία καὶ τὰ ἐρίφια ἐθεωροῦσαν ὡς τροφὴν θηλυδριῶν καὶ ἀνάνδρων· ὅθεν καὶ ὁ Πρίαμος ἐν τῇ ἀγανακτήσει του ἐπιπλήττων τοὺς υἱούς του ἀπεκάλει αὐτούς,

«Ἀρνῶν ἠδ' ἐρίφων ἐπιδημίους ἁρπακτῆρας» (4)

Πιθανὸν ὅμως καὶ νὰ ἀπεῖχον τῆς τροφῆς νεογνῶν, ἵνα μὴ ὀλιγοστεύουν τὰ κρέατα, ὡς ἐκ τῆς πολλῆς κρεωφαγίας των, ὡς ἦτον ἔπειτα καὶ νόμος ἀπαγορεύων. «Ἐπιγονῆς ἕνεκα τὴν σφαγὴν προβάτου ἀπέπτου ἢ ἀτόκου»· καὶ ὡς ἦτον καὶ ἐδῶ ἕως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπηγορευμένη, ἐπὶ ποινῇ ἀγχόνης, ἡ πρὶν τοῦ ἁγ. Γεωργίου σφαγὴ ἀρνίων· μολονότι καὶ τότε ἤξευραν οἱ εὐσυνείδητοι κρεωπῶλαι τὸν τρόπον, δι' οὗ καὶ τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς ἐξουσίας νὰ παραβαίνουν, ὡς καὶ σήμερον δηλαδή, καὶ τὴν ἀγχόνην ν' ἀφίνουν δι' ἄλλων τραχήλους!

Ἔτρωγαν δὲ οἱ ἥρωες τὰ κρέατα ὀπτὰ καὶ εἰς μικρὰ τεμάχια, περασμένα εἰς ὀβολοὺς, ὡς τὸ Τουρκικὸν κεμπάπι καὶ τὰ ὁποῖα ἁλάτιζαν ὅταν τὰ ἔθεταν ἐπὶ τοῦ πυρός· (1)

Ζωμοὺς δὲ (διότι οὐδὲ κοχλιαρίου μνεία γίνεται, οὐδὲ μιστύλης) καὶ κρέατα βραστὰ δὲν τὰ ἐσυνήθιζαν· ἅπαξ μόνον ἀναφέρει περὶ βραστοῦ, ἀλλὰ καὶ τούτου ὡς ἐν παραδείγματι παρομοιάζων δηλ. τὸν ἐκ τοῦ πυρὸς κοχλάζοντα ποταμὸν Ξάνθον, μὲ τὸν ἐντὸς λέβητος ζεόμενον χοῖρον «κνίσσῃ μελδόμενος.» (2) μὴ ἄρα ἡ ζέσις τοῦ «ἀπαλοτρεφέος» ἐγίνετο πρὸ πάντων διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ λίπους του; ἀλλὰ τότε πομάδας δὲν μετεχειρίζοντο!

Τὸ δὲ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ συμπέρασμα, ὅτι ὁ παρὰ τοῦ Κτησίου, κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως σφενδονισθεὶς βόειος ποῦς (3) ἦτον βραστὸς, διότι καὶ οὐδεὶς ὀπτᾷ βόειον πόδα (4) εἶναι συμπέρασμα βεβιασμένον· Αονδιότι ἂν μετὰ πολλοὺς ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου αἰῶνας, ὅτε καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐδεσμάτων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἐπάπειρον, οὐδεὶς ὤπτα βόειον πόδα, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου δὲν τὸν ὤπτουν, ὅτε μάλιστα καὶ ἡ μαγειρία των ἐπεριορίζετο εἰς μόνον τὸ ὀπτόν· καὶ Βον διότι οὐδ' εἰς αὐτὰς τὰς τραπέζας τῶν ὑπερφιάλων μνηστήρων, οὐδ' εἰς ἐκείνας τῶν τρυφηλῶν Φαιάκων μνεία βραστοῦ γίνεται.

Ἐπίσης οὐδὲ ἰχθῦς ἐσυνήθιζαν· καὶ ἀναφέρει μὲν δὶς ἐν τῇ Ἰλιάδι (5) καὶ πεντάκις ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (6) περὶ ἄγρας ἰχθύων, καὶ δικτύων καὶ ἀγκίστρων, ἀλλ' ὡς ἐν παραδείγματι· δὶς δὲ μόνον ἀναφέρει καὶ περὶ ἰχθυοφαγίας, πρῶτον τοὺς ἑταίρους τοῦ Μενελάου, οἵτινες ἐν τῷ Φάρῳ τῆς Αἰγύπτου δι' ἔλλειψιν κρεάτων, «ἰχθυάασκον γναμπτοῖς ἀγκίστροισιν» (1)· καὶ δεύτερον τοὺς ἑταίρους τοῦ Ὀδυσσέως καὶ αὐτοὺς ἐν τῇ Θρινακίᾳ νήσῳ· «ἀλητεύοντες ἀνάγκῃ, ἄγρην ἐφέπεσκον ἰχθῦς» κλπ. (2) Καὶ ἐν τούτοις, οὐδ' ὁ Μενέλαος ἔφαγεν ἰχθῦς, οὐδ' ὁ Ὀδυσσεύς. Πιθανὸν λοιπὸν νὰ ἔτρωγαν καὶ ἰχθύας οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ πορισθῶσι κρέατα, εἴτε δι' ἔνδειαν, εἴτε δι' ἔλλειψιν ὡς π. χ. οἱ ἑταῖροι τῶν δύω ῥηθέντων βασιλέων, οἵτινες καὶ διὰ τὸ ἐνδεχόμενον, ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄγκιστρα, διότι βεβαίως δὲν τὰ κατεσκεύασαν τότε.

Ὅτι δὲ δὲν ἔτρωγαν ἰχθῦς, ὡς δῆθεν τροφὴν τρυφηλήν, καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀμφισβητήσιμον, διότι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ τρυφηλοί, συνάμα δὲ καὶ νησιῶται, Φαίακες, ἰχθῦς εἰς τὰς τραπέζας των δὲν εἶχαν· ἦσαν ἄρα οἱ τότε ἀπολύτως κρεοφάγοι.

Ἐπίσης καὶ περὶ πτηνῶν μαγειρευμένων μνεία δὲν γίνεται· οὔτε καὶ περὶ ὀπωρῶν καὶ ἐλαιῶν ἐν ταῖς τραπέζαις των· ἐνῶ μετ' ἀπαραμίλλου χάριτος καὶ λεπτομερείας, περιγράφει τὰ ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Ἀλκινόου βρύοντα ὀπωρῶν δένδρα, καὶ «ἐλαίας τηλεθοώσας» (3). Πρὸ τοῦ κρέατος, ἐπρογεύοντο τὰ σπλάγχνα· «σπλάγχνα ἐπάσσαντο»· καὶ κατόπιν τοῖς διένεμεν ὁ δαιτρὸς τὰ κρέατα, εἰς ἴσας μερίδας· εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους ὅμως ἐδίδοντο καὶ περὶ πλέον, ἵνα προσφέρωσι καὶ αὐτοὶ εἰς ἄλλους ὡς δεῖγμα τιμῆς καὶ ὑπολήψεως (4). Τὸ δὲ ἐκλεκτότερον μέρος εἶχον τὰ νῶτα. «Νώτοισιν διηνεκέεσσι γέραιρε» (5)· ἀναφέρει δὲ καὶ ἓν ἔδεσμα, ἀλλ' ἅπαξ ἐν ταῖς τραπέζαις τῶν μνηστήρων, γαστέρας αἰγείας ὀνθυλευμένας πιμελῇ καὶ αἵματι καὶ ὀπτομένας ἐπὶ τῶν ἀνθρακιῶν (6).

Ἐκτὸς δὲ τῶν γλωσσῶν, τὰς ὁποίας καίοντες εἰς τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἔσπενδον, ἰδίως τῷ Ἑρμῇ, περὶ οὐδενὸς ἄλλου μέρους τῆς κεφαλῆς, γίνεται μνεία· ἅπαξ δὲ μόνον ἀναφέρει καὶ περὶ μυελοῦ προβάτου (7) δι' οὗ ἀνετρέφετο ὁ υἱὸς τοῦ Ἕκτορος, ἀλλὰ διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ἐννοοῦσεν, τροφὴν λιπαρὰν καὶ ἡδίστην. (Παράφ. Δοῦκα Ἰλ. Χ. 501 ἐν ὑποσημειώσει). Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ἀναφέρει μὲν κρατῆρας καὶ οἶνον, οὐχὶ δὲ ὅτι ἐμίγνυον καὶ ὕδωρ, ἂν καὶ κρατήρ, ὑπονοεῖ καὶ κρᾶσιν οἴνου καὶ ὕδατος· ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ δὶς μόνον, γίνεται καὶ μνεία ὕδατος ἐν τῷ οἴνῳ· «οἱ μὲν ἄρ' οἶνον ἔμισγον ἐνὶ κρητῆρσι καὶ ὕδωρ» (1)

Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐπαινῶν τῆς Ἰσμάρου τὸν οἶνον, λέγει ὅτι καὶ ἂν ἐμίσγετο μὲ εἴκοσι μέρη ὕδατος, πάλιν διετηροῦσε τὴν ἡδύτητά του (2).

Ἐν παρεκβάσει δὲ κύριοί μου, λέγουν ὅτι Ἴσμαρος εἶναι ἡ Μαρώνεια, ἥτις καὶ σήμερον παράγει οἴνους καλούς, μ' ὅλην τῆς οἰνοποιίας, τὴν νηπιότητα, καὶ ὅτι ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τὸν ἱερέα Μάρωνα· ὁ δὲ λεγόμενος Μαρώνειος οἶνος, ἤτοι ἐκλεκτὸς, ὠνομάσθη λέγουν οὕτω ὄχι ἀπὸ τῆς πόλεως τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἀπὸ τὸ τοῦ ἱερέως Μάρωνος, ἐν δὲ τῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρεται ἄλλως· ὅτι δηλ. ὁ μεγαλεπήβολος Ὄσιρις, ὅστις περιῆλθε τὸ πλεῖστον τῆς γῆς, κατὰ συνέπειαν καὶ τὴν Θράκην, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ μεταξὺ ἄλλων εἰδημόνων, καὶ τὸν Μάρωνα, ἔμπειρον τῆς ἀμπελουργίας· τὸν ὁποῖον καὶ ὑπέργηρων πλέον, ἀφῆκεν εἰς τὴν Θράκην ἵνα ἐπιμελῆται τὴν ἀμπελοφυτείαν, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ κτίτωρ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθείσης Μαρωνείας. Μάρων δὲ ἐκαλεῖτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς αἱρέσεως τῶν Μαρωνιτῶν, καὶ ἀποτελούντων σήμερον ἴδιον ἔθνος ἐπὶ τοῦ Λιβάνου· καὶ τῶν ὁποίων πολλαὶ τελεταὶ καί τινα δόγματα ὁμοιάζουσι μὲ τὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας Ἀναγνωρίζουν δὲ τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας των, ὁ δὲ ἀρχηγός των τιτλοφορεῖται «Πατριάρχης Ἀντιοχείας».

Ἂν καὶ ἐν στρατοπέδῳ, οἱ Ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, εἶχαν σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ τραπέζας καὶ δίφρους ὅπως ἀναπαυτικώτερον τρώγωσι. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι, νίψιμον τῶν χειρῶν πρὸ τοῦ γεύματος δὲν ἀναφέρεται, ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὅμως πάντοτε σχεδόν.

Προπόσεις, φαίνεται δὲν τὰς πολυεσυνήθιζαν· ἅπαξ μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι ῥητῶς γίνεται μνεία ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς γεμίσας τὸ ποτήριόν του καὶ ἀποτανθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα εἶπε. «Χαῖρε Ἀχιλλεῦ»! (3) τὸ ὁποῖον σήμερον οἱ ὀρεινοί μας

---

(1) Ἰλ, Ι. 209.
(2) Ὀδύσ. Ο. 321—3.
(3) Ἰλ. Β. 403. Η. 314 Ὀδυσ. Ξ. 419. Ρ 180—1.
(4) Ἰλ. Ω. 262.

(1) Ἰλ. Ι. 214.
(2) Ἰλ. Φ. 362—3.
(3) Ὀδυσ. Υ. 299.
(4) Ἀθ. Βιβλ. Ι. 45—46.
(5) Ἰλ. Ε. 487. Π. 407.
(6) Ὀδύσ. Δ. 262. Μ. 252. 331-2. Τ. 118. Χ. 384.

(1) Ὀδ. Δ. 368—9.
(2) Ὀδύσ. Μ. 330.
(3) Ὀδ. Η. 115.
(4) Ὀδύσ. Θ. 475.
(5) Ἰλ. Η. 321.
(6) Ὀδ. Σ. 44.
(7) Ἰλ. Χ. 501.

(1) Ὀδ. Α. 110.
(2) Ὀδύσ. Ι. 209.
(3) Ἰλ. Ι. 255.

θὰ τὸ ἔλεγαν, «στὴν ὑγειά σου καπετὰν Ἀχιλλέα». Καθὼς δὲ τῶν κρεάτων, οὕτω καὶ τοῦ οἴνου μεγάλην ἐποιοῦσαν κατανάλωσιν· διότι ἀφοῦ ἔπιναν ἐν τῷ γεύματι ἐπεικῶς, ἔπιναν καὶ κατόπιν, πότε μὲν σπένδοντες Διὶ τερπικεραύνῳ, καὶ πότε ἄλλοις Θεοῖς, καὶ πότε καθήμενοι, ἐπὶ θρόνου, ἔπιναν, ὡς π. χ. καὶ ὁ Ἀλκίνοος ὅσις «οἰνοπόταζεν, ἀθάνατος ὥς»(1).

Καὶ ἐν τοσούτῳ μ' ὅλην τὴν πολυποσίαν των αὐτὴν, ἐπροφυλάττοντο ὅμως καὶ ἀπὸ τῆς μέθης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐθεωροῦσαν ἀξιοκατάκριτον καὶ ὀλεθρίαν. Διὸ καὶ ἐν τῇ ὀργῇ του ὁ Ἀχιλλεὺς ὀνομάζει τὸν Ἀγαμέμνονα οἰνοβαρῆ, ἂν καὶ δὲν φαίνεται τοιοῦτος. Καὶ ὁ Εὐρύμαχος ἐπιπλήττων τὸν Ὀδυσσέα, τὸν λέγει.

«Ἦ ῥά σε οἶνος ἔχει φρένας» (2).

Τὰς δὲ ὀλεθρίας συνεπείας τῆς μέθης ὑπέδειξεν ὁ Ὅμηρος καὶ διὰ παραδειγμάτων. π. χ. τὴν ἐκ τῆς μέθης προελθοῦσαν ὀλεθρίαν διαίρεσιν τῶν Ἑλλήνων, ὅταν ἑτοιμάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πλέον εἰς τὰς πατρίδας των. «Οἴνῳ βεβαρηότες υἷες Ἀχαιῶν» (3), τὴν ἐξομμάτωσιν τοῦ πελωρίου καὶ θηριώδους Κύκλωπος παρ' ἀνθρώπου μηδαμινοῦ «δαμασσάμενος φρένας οἴνῳ» (4), τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἐλπήνορος, ὃν ἀπώλεσεν «αἶσα κακὴ καὶ ἀθέσφατος οἶνος» (5).

Καὶ ταῦτα μὲν κύριοί μου τὰ γεύματα τῶν ἡρώων. Πρὶν δὲ ἀναφέρω καὶ περὶ τῶν γευμάτων τῶν ἡμετέρων, θὰ λάβω τὴν τόλμην νὰ κάμω μίαν παρατήρησιν· ὁ δὲ θεῖος Ὅμηρος Ἴλεως γενέσθω μοι.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀπαράμιλλος εἰς τὴν ἐπαγωγὸν περιγραφὴν ἀπειραρίθμων λεπτομερειῶν δαιμόνιος Ὅμηρος, δὲν ἦτον βεβαίως καὶ ἀνθρωπίνως δυνατὸν, μ' ὅλην τῆς θεᾶς τὴν ἀντίληψιν, ν' ἀναφέρῃ καὶ περὶ πάντων, τὰ ὁποῖα ἄλλως καὶ ὑπονοοῦνται. Τριῶν ὅμως ἡ ἀποσιώπησις, εἶναι ἐπαισθητή. Αον. Πῶς ἤναπτον τὸ πῦρ, διότι καὶ ἄσβεστον νὰ διαμένῃ ἦτον ἀδύνατον· μόνον περὶ τῆς διατηρήσεώς του ἀναφέρει (6). Βον. Πῶς κατεσκεύαζον τὸν ἄρτον. καὶ Γον. Ἡ παντελὴς ἔλλειψις λύχνων, ἐνῷ πολλάκις ἀναφέρει περὶ ἐλαίου· διότι καὶ ἀπορίας ἄξιον εἶναι, πῶς τὰ μέγαρα τοῦ Μενελάου καὶ τοῦ Ἀλκινόου, τὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐξαστράπτοντα τῷ πλούτῳ δίκην ἡλιακῶν ἀκτίνων (1), τὰ δὲ τοῦ δευτέρου

«Χάλκεοι μὲν γὰρ τοῖχοι . . .
»περὶ δὲ θριγκὸς κυάνοιο.
»χρύσειαι δὲ θύραι . . .
»ἀργύρεοι δὲ σταθμοὶ ἐν χαλκέῳ ἕστασαν [οὐδῷ» κλπ. (2).
«ἐν δὲ θρόνοι . . . ἔνθ' ἐνὶ πέπλοι
»λεπτοὶ εὐννητοι βεβλήατο, ἔργα γυναικῶν»(3)

πῶς λέγω ὅλα ταῦτα δὲν ἐμαυροῦντο ἀπὸ τὸν καπνὸν τῶν ἡμμένων δαδῶν· δι' ὧν ἐφωτίζοντο τὰς νύκτας, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, παρήγγελλε νὰ μεταθέσουν τὰ ὅπλα του, ἐπὶ προφάσει ὅτι ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐφθείροντο ὑπὸ τοῦ καπνοῦ (4). Ἅπαξ δὲ μόνον ἀναφέρει περὶ λύχνου χρυσέου καὶ τούτου πάλιν κρατουμένου ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς(5). Καὶ ἀναφέρονται μὲν ἐν τῇ βατραχομυομαχίᾳ, λύχνων μεσόμφαλα, ἐξ ὧν κατεσκεύασαν τὰς ἀσπίδας των οἱ ἀρειμάνειοι ποντικοὶ, καὶ λύχνοι τῶν ὁποίων ἔτρωγαν τὸ ἔλαιον (6), ἀλλὰ ὡς γνωστὸν σήμερον ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τοῦ πονήματος.

Ἂς ἴδωμεν ἤδη καὶ τῶν ὀρεινῶν μας τὰ ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι γεύματα, τὰ ὁποῖα ἄρχονται συνήθως ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἂν ὁ καιρὸς εἶναι εὐνοϊκὸς, ἄλλως δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ διαρκοῦν μέχρι τοῦ σεπτεμβρίου.

Ἀλλ' ἵνα τὰ παραστήσῃ τις πιστῶς, πρέπει νὰ ἦναι καὶ Λιβάνιος ὁ σοφιστής. Ἰδοὺ δὲ τεμάχιά τινα ἀπὸ τὴν «περὶ πανηγύρεως ἔκφρασίν του».

«Πανηγύρεων δὲ μελλουσῶν μὲν πόθος ἀν-
» θρώποις, παρουσῶν δὲ ἡδονὴ, πεπαυμένων
» δὲ μνήμη . . . ὧν προσιουσῶν παρασκευά-
» ζονται μὲν μετ' εὐθυμίας ἄνθρωποι, οἱ μὲν
» πολλοὶ ταῦτα, ἀφ' ὧν ἑστιάσονται λαμπρῶς.
» Καὶ ἀγρόθεν μὲν ἄγεται βοσκήματα καὶ
» οἶνος καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἂν ἐξ ἀγροῦ γένοιτο.
» . . . Ἐσθῆτάς τε ἐκκαθαίρουσι, καὶ σπεύδει

(1) Ὀδύσ. Ζ. 309.
(2) Ὀδύσ. Σ. 391.
(3) Ὀδύσ. Γ. 139.
(4) Ὀδύσ. Ι. 454.
(5) Ὀδύσ. Λ. 61.
(6) Ὀδύσ. Ε. 490.

(1) Ὀδύσ. Δ. 45.
(2) Ὀδύσ. Ε. 86—9.
(3) Ὀδύσ. Η. 96.
(4) Ὀδύσ. Π. 290. Τ. 9.
(5) Ὀδύσ. Τ. 34.
(6) Βατραχ. 129, 180.

» ἕκαστος ὅπως ἂν διὰ πάντων ἑορτάσῃ. Ἡ-
» λίου δὲ ἀνίσχοντος ἐν ἐσθήμασι λαμπροῖς
» ἐπὶ τὸν ναὸν φοιτῶσι, θεραπεύσοντες θεὸν
» τοῦτον, ᾧ τελεῖται ἡ πανήγυρις. Εὐχαὶ δὲ
» πολλαὶ πανταχοῦ, καὶ πρὸς ἀλλήλους ῥή-
» ματα εὔφημα. Ἐπειδὰν δὲ αὐτοῖς εὖ ἔχῃ
» τὰ πρὸς τὸν θεὸν, διαδέχονται τράπεζαι. . .
» φιλοτησίαι δὲ καὶ ἄσματα, κατηφὴς δὲ οὐ-
» δεὶς, ἀλλ' ἀνεῖται πρὸς εὐφροσύνην τὰ πρό-
» πωπα, καὶ πᾶν ὅ,τι λυπηρὸν ἐν δευτέρῳ
» γίνεται. Τὰ δὲ ἡδονὴν ἔχοντα μόνα ἀνθεῖ.
» Πολλοὶ δὲ κωμασταὶ καὶ αὐλῶν ἤδη . . .
» τότε καὶ εἰς μέθην πιεῖν οὐ πᾶν ὄνειδος·
» δοκεῖ γάρ πως τὴν τούτου αἰσχύνην ὁ καιρὸς
» ἀφαιρεῖν· ληγούσης δὲ πανηγύρεως εὐχαὶ περὶ
» τοῦ μέλλοντος, ἰδεῖν αὖθις τὴν πανήγυριν
» αὐτοὺς καὶ παῖδας καὶ ἐπιτηδείους κλπ.»

Τοιαῦτα ἔγραψεν ὁ Λιβάνιος πρὸ 1530 ἐτῶν περίπου, καὶ τοιαῦτα ἀπαραλλάκτως γίνονται καὶ σήμερον. Ἰδοὺ δὲ καί τινας παρ' ἐμοῦ λεπτομερείας.

Καὶ οἱ ὀρεινοί μας λοιπὸν, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, μεταβαίνουν εἰς τὸν τόπον τοῦ γεύματος (καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν ἐννοεῖται τῶν δένδρων), καὶ ὡς οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, παρασκευάζουν καὶ αὐτοὶ ἰδίαις χερσὶν τὸ γεῦμά των· ἰχθῦς καὶ πτηνὰ καὶ ἐλαιώδη ἐδέσματα δὲν συνηθίζουν· σπανίως δὲ καὶ τὰ χοίρεια, καὶ τότε πάλιν τὰ μικρὰ, τὰ δὲ βόεια καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς οἰκίαις των σπανιώτατα τρώγουν.

Τὸ σύνηθες λοιπὸν, ἢ μᾶλλον τὸ ἀναπόφευκτον ἔδεσμα ἀπὸ τὰ γεύματα ταῦτα, εἶναι τὸ μὲν ἔαρ ἀρνία, τὸ δὲ θέρος κριοὶ ἐκτομίαι, ἢ τράγοι ὁμοίως· ὀπτὸν ὁλόκληρον εἰς μεγάλους ξυλίνους ὀβελοὺς, ὡς δὲ οἱ ἀρχαῖοι, οὕτω καὶ αὐτοὶ, ἁλατίζουν τὰ ὀπτὰ καθ' ἣν ὥραν θὰ τὰ θέσουν ἐπὶ τοῦ πυρὸς, διότι τὰ πρὶν ἁλατιζόμενα, γίνονται ἄνοστα· τοὺς δὲ νεφροὺς κρεμοῦν ἔξωθεν, διότι ψηνόμενοι ἐντὸς, μεταδίδουν εἰς τὸ ὀπτὸν ὀσμήν τινα δυσάρεστον, περὶ δὲ τὸν σεπτέμβριον τρώγουν καὶ αἶγας στείρας, ἰπνίτας, ὅτε καὶ εἶναι νοστιμώταται.

Ἐπίσης καὶ αὐτοὶ, ὡς οἱ ἥρωες, προγεύονται τὰ σπλάγχνα, τὰ ὁποῖα *εὖ μεμιστυλμένα*, περοῦν ἐναλλὰξ εἰς ὀβελὸν, συνήθως τοῦ τουφεκίου, καὶ ἀφοῦ τὰ καλύψουν μὲ τὴν ἐπίπλοον, τὰ περιτυλίσσουν *περιφραδέως* μὲ τὰ ἔντερα καὶ τὰ ψήνουν· καὶ τὸ ἔδεσμα αὐτὸ ὀνομάζουν, κοκορέτζι. Προγεύονται καὶ τὸ λεγόμενον σπληνάντερον· κόπτουν τὸν σπλῆνα καὶ τὴν καρδίαν ὡς ταινίαν, τ' ἁλατίζουν καὶ τὰ περοῦν εἰς τὸ παχὺ ἔντερον, τοῦ κριοῦ ἢ τοῦ τράγου, καὶ τὸν ἁλάντα αὐτὸν ψήνουν περιτυλιγμένον ὡς ζώνην ἐπὶ τοῦ ὀπτομένου. Κατόπιν ἄρχονται καὶ τοῦ ὀπτοῦ· ἔχοντες καὶ αὐτοὶ ὡς μέρη ἐκλεκτὰ, τὰ νῶτα, τὸ στῆθος καὶ τὰ ὑπογάστρια. Δαιτροὺς δὲν ἔχουν, διότι καὶ ὅλοι σχεδὸν ὑπηρετοῦν· λιανίζουν λοιπὸν τὸ ὀπτὸν καὶ τὸ διανέμουν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τρώγει ἕκαστος κατὰ τὴν ὄρεξίν του. Καὶ αὐτοὶ, ὡς καὶ οἱ ἥρωες, «νώτοισι διηνεκέεσσι γεραίρουν» τοὺς ἐντιμοτέρους καὶ πρεσβυτέρους καὶ ζωρότερον τοῖς κιρνοῦν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἁγιοσύνη του, ὁ παπᾶς, κατέχει τὴν πρωτοκαθεδρίαν.

«Ἕδρῃ τε, κρέασίν τ' ἠδὲ πλείοις δεπάεσσιν.
«Πάντες δὲ θεὸν ὣς εἰσορόωσιν» (1).

Ἐπίσης, ἐννοεῖται, ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν γυναικῶν, ἡ ἁγιοσύνη της, ἡ κυρὰ παπαδιὰ κατέχει θέσιν ἐπίζηλον.

Συνηθίζουν δὲ εἰς τὰ γεύματα ταῦτα καὶ τὰς πήττας, τυρὶ καὶ ἄλλα γαλακτερὰ· τὰ δὲ σκορδάκια καὶ κρομμυδάκια οὐδέποτε σχεδὸν λείπουν ἀπὸ τὰς τραπέζας αὐτάς.

Τὸν οἶνον πίνουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄκρατον, διότι καὶ τῶν ὀρεινῶν οἱ οἶνοι εἶναι φύσει ὑδαρεῖς· μὲ δύο δὲ ποτήρια οἰκονομοῦνται, καὶ ἂν οἱ συντράπεζοι εἶναι εἴκοσι· συνήθως ὅμως πίνουν ἀπὸ μίαν ἢ δύο τὸ πολὺ πλώσκας. Καὶ πᾶς ὅστις κατὰ πρῶτον θὰ πίει, θὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ παρακαθημένου ἱερέως· «εὐλόγα το γέροντα» καὶ ὁ ἱερεὺς ἀπαντᾷ, «ὁ Χριστὸς» καὶ εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς· ἐννοεῖται δὲ ὅτι πρῶτος πάντων θὰ πίει ἡ ἁγιοσύνη του· ἀφοῦ πρῶτον ἐπικαλεσθῇ τὰς εὐλογίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἑορταζομένου ἁγίου· αἱ δὲ φιλοτησίαι εἶναι ἀλλεπάλληλοι· «στὴν ὑγειά σου—γειὰ νάχῃς—καλῶς νὰ σ'εὕρω – καλῶς νὰ ὁρίσῃς». Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καί τινες θύουν πλέον τοῦ δέοντος εἰς τὸν θεὸν Βάκχον· ἀλλ' οὐχ ἧττον, ὡς οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου, οὕτω καὶ σήμερον ἀποστρέφονται τοὺς μεθύσους.

Τραπέζας εἰς τὰς ἐξοχὰς δὲν μεταχειρίζονται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας καὶ περιφραδέως ἑτοιμάζουν κατὰ γῆς τὴν τράπεζαν ἀπὸ πτέριν, ἢ ἀπὸ κλόνους δρυὸς ἢ ἐλάτης, τυχὸν δὲ καὶ μυρσίνης· οὐδέποτε δὲ ἀπὸ ἀμπελόφυλλα, ἢ πλατανόφυλλα, διότι τὸ χνοῶ-

(1) Ἰλ. Μ. 314—2.

δες αὐτῶν κολλᾶται εἰς τὸ κρέας καὶ τὸ ἀνοσταίνει· ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ κάθηνται κατὰ γῆς διπλοπόδι καὶ ἐν στενοχωρίᾳ πλαγίως. Καὶ λείπει μὲν ἐκ τῶν γευμάτων αὐτῶν ἡ περισπούδαστος «ἐτικέτα», ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς ἀναπληρώνουν ἡ ἀθωότης, ἡ εὐθυμία, αἱ εὐτραπελίαι, ἐνίοτε δὲ καὶ εὐφυεῖς σαρκασμοί, ὥστε τὰ γεύματα ταῦτα, καὶ ἄνευ τῆς περισπουδάστου *ἐτικέτας*, εἶναι τερπνότατα!

«Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο·» οἱ μὲν γεροντότεροι· «Τέρπουσι θυμὸν, καλὸν ἀείδοντες» (1) καὶ μετὰ παθήσεως, τὰ κλέφτικα τραγούδια· «κλέα ἀνδρῶν,» συχνοπίνοντες ἐννοεῖται. «Πιέειν ὅτε ἀνώγοι.» (2) καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ τραγωδίου, ἢ ἐν τῷ μεταξὺ, ἕνα ἐνθουσιώδη ἀλαλαγμὸν, ποῦ ἀντηχοῦν τὰ πέριξ.

Ἐὰν δὲ καί τις ἐξ αὐτῶν παίζη τὸν ταμπουρᾶ καὶ τραγωδῇ, ὦ! τότε βλέπει τις ἐν πράγματι τὴν γνώμην τοῦ Ὀδυσσέως.

«Οὐ γὰρ ἔγωγέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι,
«ἢ ὅτ' ἂν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κάτα δῆμον ἅπαντα,
«δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,
«ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
«σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
«οἰνοχόος φορέῃσι καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσιν·
«τοῦτο τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται
«εἶναι» (3).

οἱ δὲ νεώτεροι, τραγωδοῦν, χορεύουν, πηδοῦν τὰς τρεῖς, ῥίπτουν τὸ λιθάρι, καὶ διὰ τοῦ τουφεκίου σκοποβολοῦν εἰς τὸ σημάδι (4).

«Δίσκοισιν τέρπονται καὶ αἰγανέῃσιν ἰέντες» (5). αἱ δὲ γυναῖκες τραγωδοῦν καὶ χορεύουν τὸν *συρτὸν*, (6).

Τοιαῦτα λοιπὸν τὰ ἐν ὑπαίθρῳ γεύματα καὶ διασκεδάσεις τῶν ὀρεινῶν μας, ὅτε ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες, παρθένοι καὶ νήπια, εἶναι ἡ ἐνσαρκωμένη εὐθυμία, ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἶναι καὶ οἱ πάντες στολισμένοι, μὲ τὰς καλλιτέρας ἐνδυμασίας των τὰ *γιορτιάτικά των*· τὰ ὁποῖα καὶ κατασκευάζουν αἱ ἐπιστάμεναι·

«Ἴσον τεχνῆσαι· πέρι γάρ σφισι δῶκεν Ἀθήνη·
«Ἔργα τ' ἐπίστασθαι περικαλλέα.

Διαρκοῦν δὲ αἱ διασκεδάσεις αὗται μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ὅτε πλέον καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς οἰκίας των, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἐπὶ Ὁμήρου.

«Ἤδη γὰρ φάος οἴχεθ' ὑπὸ ζόφον οὐδὲ ἔοικεν
«δηθὰ θεῶν ἐν δαιτὶ θαασσέμεν. (1)

Κατὰ πόσον δὲ τὰ γεύματα ταῦτα καὶ αἱ παρομαρτοῦσαι ἀθῳόταται διασκεδάσεις, εἶναι ἀσυγκρίτως τερπνότερα ἀπὸ τὰ σήμερον ἐν ταῖς ἐξοχαῖς διακοσιόλιρα καὶ τριακοσιόλιρα γεύματα, μόνοι οἱ πειραθέντες ἀμφοτέρων δύνανται νὰ κρίνουν.

Ἀνέφερα κύριοι περὶ τῆς διὰ τοῦ τουφεκίου σκοποβολῆς, καὶ προσθέτω, ὅτι οἱ Κρῆτες ἐν γένει σχεδὸν εἶναι εὔστοχοι· Εἷς τινας τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ ὑψηλῶν πλατάνων, ὑπάρχουν κλήματα φθάνοντα μέχρι τῶν κορυφῶν των, καὶ τῶν ὁποίων αἱ μέλαιναι σταφυλαὶ εἶναι ἀξιόλογοι, (σηρίκια παρὰ τῶν Κρητῶν ὀνομαζόμεναι)· ὑπὸ τὰς πλατάνους αὐτὰς λοιπὸν καθήμενοι σημαδεύουν διὰ τοῦ τουφεκίου τὸν μίσχον τοῦ βότρυος, ἵνα μὴ χαλάσουν τὰς ῥώγας· καὶ σπανιώτατα ἀποτυγχάνει ἡ σφαῖρα· ἕτερος δὲ καθήμενος ὑπὸ τὸν κτυπηθέντα βότρυν, τὸν δέχεται εἰς τὸ κοίλωμα τοῦ βρακίου του· ἴδα κύριοι νὰ φονεύουν καὶ διὰ τῆς πιστόλας τοὺς σπουργίτας. (2)

Ἐν τῇ Ἰλιάδι (3) ἀναφέρονται τόξα ἐκ κεράτων ἀγριαιγῶν, ἑκκαιδεκάδωρα· ἤτοι 16. παλαιστῶν· ἀναλογουσῶν μὲ 1. 25. F. M. Καὶ σήμερον εὑρίσκονται εἰς τὰ δύσβατα ὄρη τῆς Κρήτης αἴγαγροι μέγιστοι, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα φθάνουν μέχρι τῆς οὐρᾶς των· καὶ μὲ τὰ ὁποῖα βεβαίως, κατεσκεύαζαν τὸ πάλαι οἱ Κρῆτες τὰ περίφημα τόξα των. Καὶ ἕως πρό τινων

(1) Ἰλ. Α. 473.
(2) Ἰλ. Δ. 263.
(3) Ὀδύσ. Ι. 5—10
(4) Εἷς τινα μέρη τὸ λέγουν νυσσάνι· καὶ ἐπειδὴ νυσσὰν τὸ λέγουν οἱ Τοῦρκοι, νομίζουν τινὲς εἶναι καὶ λέξις Τουρκική· λησμονοῦντες ὡς φαίνεται, ὅτι νύσσαν ὠνόμαζαν οἱ ἀρχαῖοι τὴν περὶ τὸ δέρμα τοῦ σταδίου στήλην, καὶ μεταφορικῶς σκοπήν.
(5) Ὀδύσ. Δ. 626.
(6) Εἰς μίαν βοιωτικὴν ἐπιγραφὴν ἀναφέρεται.» Καὶ τὴν τῶν συρτῶν πάτριον ὄρχησιν θεοσεβῶς ἐπετέλεσεν (Boïkkios τομ. Δ. Σ 799.)

(1) Ὀδυσσ. Γ. 335—6.
(2) Ὁ μακαρίτης στρατηγὸς Καλλέργης ἐκτυποῦσε δι' ἀπὸ τῆς πιστόλας τὸ τάλλαρον εἰς ἀπόστασιν 20 βημάτων.
(3). Δ. 109.

ἐτῶν λοιπόν, πρὶν δηλαδὴ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νέων ὅπλων, τὰ Κρητικὰ ὅπλα ἦτον ἐκλεκτά, καὶ ὡς ἐκ τούτου λέγουν καὶ τὸ δίστιχον αὐτό.

«Σ' τὴν Μπαρπαριὰ ν' τὰ ροῦχά μου, σὴν Κρήτη [τ' ἅρματά μου.
» Καὶ μέσ' στῆς Κάσος τὸ νησὶ ἡ ἀγαπητικιά [μου».

Καὶ πραγματικῶς εἰς μὲν τὴν Ἀλγερίαν κατασκευάζουν πολυτελεῖς ἐνδυμασίας, ἡ δὲ Κάσσος δικαιοῦται νὰ καυχηθῇ διὰ τὰς καλλισφύρους καὶ ἑλικώπιδάς της.

Ἂς λάβωμεν ἤδη ὑπ' ὄψιν ἐν μέρει, καὶ τὸν ἐν ὑπαίθρῳ βίον μετὰ τῶν σκληραγωγιῶν του, ἐννοεῖται καὶ τῶν δυσφορήτων στερήσεών του. Σχετικῶς λοιπὸν, ὡς πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τοῦ Ὁμήρου, οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀντέχουν πλέον· διότι οἱ μὲν Ἡγήτορες ἐκείνων εἶχαν σκηνὰς μεγαλοπρεπεῖς μὲ αἰθούσας, καὶ τάπητας πορφυροῦς, καὶ δίφρους, καὶ ἀσαμίνθους ἵνα λούωνται (1) καὶ δμωΐδας προσέτι, καὶ ἐπὶ πᾶσι Βρισηΐδας καὶ Χρυσηΐδας καὶ Ἰφιμεδείας καὶ Ἑκαμήδας! Καὶ ὅταν ἤθελαν νὰ κοιμηθοῦν ὄχι μόνον ἔκβαλον τὰ καλά των πέδιλα· ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδύματά των ἀκόμη, καὶ ἐξηπλόνοντο ἐπὶ κλινῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ οἱ σημερινοὶ ἀβροδίαιτοί μας εὐχαρίστως ἤθελαν κοιμηθῆ, χωρὶς τὴν ἐπαύριον νὰ παραπονεθοῦν, ὅτι ἐπόνεσαν τὰ κόκκαλά των, ὡς ὁ Συβαρίτης ἐκεῖνος, ὅστις κοιμηθεὶς ἐπὶ στρώματος παχέος ἀπὸ ῥόδων φύλλα· ἐπέπληξε τὸ πρωῒ τὸν δοῦλόν του ὡς ἀπρόσεκτον, διότι μεταξὺ τῶν φύλλων ἦτον καὶ ἓν ζαρωμένον, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπόνεσεν ἡ πλευρά του!!

Οἱ Ἡγήτορες λοιπὸν τῶν Ἀχαιῶν ὄχι μόνον ἐκοιμοῦντο ἐπὶ κλινῶν πολυτελῶν καὶ ἀναπαυτικῶν· ἀλλ' εἶχαν προσέτι καὶ διαθεσίμους στρωμνὰς πλουσίας διὰ τοὺς ξένους. Ἰδοὺ δὲ καὶ ποίαν στρωμνὴν ἐκέλευσεν ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὰς δμωΐδας του νὰ ἑτοιμάσουν διὰ τὸν δύσποτμον Πρίαμον.

«Δέμνι' ὑπ' αἰθούσῃ θέμεναι, καὶ ῥήγεα καλὰ
» Πορφύρε' ἐμβαλέειν, ζορέσαι τ' ἐφύπερθε τά- [πητας,
» Χλαίνάς τ' ἐνθέμεναι οὔλας καθύπερθεν ἑ- [σασθαι» (2).

(1) Ἰλιλ. Κ. 576.
(2) Ἰλ. Ω 644—6.

Ἀπαραλλάκτως ὡς ἔστρωσαν καὶ τὸν Ὀδυσσέα ἐν τῷ Μεγάρῳ του Ἀλκινόου(1)· ἀλλαχοῦ πάλιν ἀναφέρει καὶ σινδόνα «Λίνοιό τε λεπτὸν ἄωτον» (2). Καὶ ὅταν λοιπὸν τῶν Ἡγητόρων αἱ σκηναὶ καὶ αἱ κλίναι ἦσαν τοιαῦται, ἐννοεῖται ὅτι καὶ τῶν στρατιωτῶν θὰ ἦσαν ἀρκούτως ἀνεκταί.

Τῶν δὲ χθιζῶν Ἡγητόρων, αἱ μὲν σκηναί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτον τὰ δένδρα, ἐνίοτε δὲ καὶ καμμία δῆθεν σκηνὴ ἢ καλύβη αὐτοσχέδιος! ἡ δὲ κλίνη των χαμεύνη, ἐκ στιβάδων δηλαδὴ ἢ ἐκ πτέριδος, καὶ ἑνὸς ἐπ' αὐτῆς δῆθεν τάπητος τῆς αὐτῆς σχεδὸν μετὰ τοῦ κυρίου του ἡλικίας! τὸ δὲ σκέπασμά των μία κάπα κατὰ τὰ $^3/_4$ ἐξ αἰγείων τριχῶν, καὶ ἐν καιρῷ ἀκόμη δριμυτάτου χειμῶνος! ἐκοιμῶντο δέ, καὶ τί ὕπνον! ὄχι μόνον ἐνδεδυμένοι ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ τζαρούχια εἰς τοὺς πόδας! ἀντὶ δὲ δμωΐδων ἕνα ψυχουιόν, καμαρόνοντα ὡς ἄλλος κυπελλοφόρος Ἥφαιστος, διὰ τὸ ὁποῖον ἔφερε κρεμάμενον ἐπὶ τῆς πλευρᾶς του, ἐντὸς σκυτίνης θήκης, κύπελλον ἀργυροῦν (τάσι) τοῦ καπετάν! ἀντὶ δὲ τραπέζης δέρμα αἰγὸς ἢ προβάτου· καταλλήλου ἄλλως νὰ στολίζεται μὲ ὀλίγον κρέας ὀπτὸν· ἢ ὀλίγον τυρόν, καὶ ὀλίγον δῆθεν ἄρτον.

Μόνον ὁ Καραϊσκάκης εἶχε μίαν δμωΐδα, διότι ἦτον φιλάσθενος, καὶ ταύτην ἀνδρικῶς ἐνδεδυμένην, καὶ πρὸς χλευασμόν, στρατηγόν, καλῶν αὐτήν!

Ἀπὸ τῶν Ἡγητόρων λοιπὸν αὐτῶν τὴν κατάστασιν αὐτὴν συμπεράνατε κύριοι καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ὑπ' αὐτῶν. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἤδη ὅλον τὸ τραγῴδιον· ἀλλ' αὐτὸν μόνον τὸν στίχον· «ν' ἄχω σκεπὴ τὸν οὐρανό, καὶ ῥῶμά μου τοὺς βράχους». Μία κάππα λοιπὸν ἕως τὰ γόνατα, κ' ἐκείνη οὐχὶ πολὺ εὐρύχωρος, ἐχρησίμευε καὶ ὡς στρῶμα καὶ ὡς σκέπασμα, ἀδιαφόρως εἴτε ἔβρεχεν εἴτε ἐχιόνιζεν· ἐπροσπαθοῦσαν ὅμως νὰ διατηροῦν θερμὴν τὴν ῥάχιν καὶ τοὺς πόδας· διότι ὅταν τὰ δύο ταῦτα μέρη εἶναι θερμά, ὀλιγώτερον αἰσθάνονται τὸ ψῦχος τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος· ὅθεν καὶ κατεκλίνοντο πέριξ τῆς πυρᾶς ἀκτινηδὸν, μὲ τοὺς πόδας δηλαδὴ πρὸς αὐτήν. Οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ ἡ πυρά των αὕτη, ὡμοίαζε τὴν πυρὰν τοῦ φίλου τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος καὶ ψύχους, «ἐσχάραν μικρὰν καὶ πῦρ ὀλίγον

(1) Ὀδύσ. Η 336—8.
(2) Ἰλ. Ι. 661.

εἰσενεγκόντα ὁ Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν, ἢ ξύλα ἢ λιβανωτὸν εἰσενεγκεῖν» (1). Προσθέσατε εἰς ταῦτα κύριοι καὶ τὴν πεῖνα!! Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, οἱ ἀστεϊσμοὶ καὶ οἱ σαρκασμοὶ δὲν ἔλειπαν. Ὁ μὲν, τρέμων ὡς ὁ Κάϊν ἐκ τοῦ ψύχους, νὰ ζητῇ ὑποκάμισον στεγνόν, διότι τὸ ὁποῖον ἐφοροῦσεν ἦτον λούτζα ἀπὸ τὸν πολὺν ἱδρῶτα ὡς ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ζέστης! Ἄλλος, λιμώττων τῆς πείνης, νὰ μέμφεται ἑαυτὸν διότι παράφαγε, καὶ δὲν δύναται νὰ κοιμηθῇ. Ἕτερος νὰ τραγῳδῇ, καὶ ἄλλος νὰ τὸν λέγῃ. Χαίρεσαι βέβαια καὶ τραγῳδεῖς, διότι θὰ σὲ δώσει ὁ καπετάνος τὴν κάππα τοῦ ψυχογειοῦ του ποῦ ψόφησ' ἀπ' τὸ κρύο! καὶ ἄλλος ἄλλο.

Τὸ νὰ μένωσι δὲ νήστεις, καθ' ὅλην τὴν δύναμιν τῆς λέξεως, ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν ἡμέρας, δὲν ἦτον καὶ ἐκ τῶν σπανιωτάτων. Τὸν δὲ δῆθεν ἄρτον των, ἐζύμωναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνοι των, διότι καὶ συνήθως τοῖς ἐδίδετο ἄλευρον, ἀλλ' ἀπαιτεῖτο καὶ χυμικὴ ἀνάλυσις, ὅπως γνωσθῇ καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῷ σιτίνου. «Ἤνωαν λοιπὸν 6—8 τὰς μερίδας των, καὶ ἀφοῦ τὰς ἐζύμωναν ἐπίτινος δέρματος, καὶ ἐν ἐλλείψει τούτου ἐπὶ πέτρας ὁπωσοῦν ὁμαλῆς, παρέχωναν τὴν ζύμην εἰς ἀνθρακιὰν, καὶ πρὶν καλοψηθῇ, τὴν ἔτρωγαν, μετ' ἐπιζήλου ὀρέξεως, διότι ὁ δῆθεν οὗτος ἄρτος, ἦτον καρυκευμένος μὲ τὸ ἔλαιον τῆς πείνης. Καὶ ὁ λέγων ταῦτα πρὸς ὑμᾶς κύριοί μου, πολλάκις ἐθεράπευσε τὴν λυσσαλέαν πεῖνάν του, μὲ τὸ παντεσπάνι αὐτό.

Ἐὰν δὲ καὶ οἱ πειναλέοι διημέρευαν πλησίον ἐλατῶν, ἐποιοῦσαν τοὺς κορμοὺς αὐτῶν ἀληθῶς *ντεκολτέ!* Διότι τὸ ἔσωθεν τοῦ χονδροῦ φλοιοῦ τῆς ἐλάτης, ξυόμενον διὰ μαχαιρίου ἐξάγει χυλόν τινα γαλακτοειδῆ, ὀλίγιστον μὲν ἀλλὰ νοστιμώτατον, διότι ἔχει γεῦσιν καὶ ὀσμὴν χλωρῆς πυτιδος, οὐαὶ δὲ εἰς τὸν μεμψιμοιροῦντα, ἢ τὸν δεικνύοντα φρόνησιν! οἱ κατ' αὐτοῦ σαρκασμοὶ καὶ τὰ δηκτικὰ, ἦτον ἀληθῶς, βωμολοχικῶς Ἀρχιλόχεια. Καὶ ἐνίοτε ὑπομιμνήσκοντα τὸ,

«ὦ πόποι! οἷον ἔειπε κύων, ὀλοφώϊα εἰδώς!
»τόν ποτ' ἐγὼν ἐπὶ νηὸς ἐϋσσέλμοιο μελαίνης
»ἄξω τῆλ' Ἰθάκης, ἵνα μοι βίοτον πολὺν ἄλ-
[φοι».(2).

Ὁσάκις δὲ τοῖς ἔδιδαν καὶ ἀπὸ ὀλίγον κρέας, καὶ τοῦτο πάλιν στὴν χάση καὶ στὴν φέξη τοῦ φεγγαρίου· ὦ! τότε τὸ γεῦμά των ἐκτιμοῦσαν ὡς γεῦμα Λουκούλου! Καὶ ἐπειδὴ οἶνος, «οὔτε γὰ γιατρικὸν» τὸ δὴ λεγόμενον, εὐωχοῦντο μὲ τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ· καὶ ἰδοὺ προπόσεις καὶ φιλοτησίαι, μὲ νερὸ νεράκι, καὶ μέθη εἰκονικὴ, καὶ τραγούδια, καὶ σαρκασμοί.

Καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι εἶχαν τοὺς δαιτρούς των, οὗτοι δὲ ποιοῦν τὴν διανομὴν τῶν κρεάτων οὕτω· κόπτουν τὸ ὀπτὸν εἰς ὅσον ἔνεστιν ἴσας, καὶ ἰσαρίθμους μὲ τοὺς συντρόφους μερίδας, καὶ εἷς μὲν μακρύνεται ὀλίγα βήματα, ἔχων τὴν ῥάχιν πρὸς αὐτὰς, ἕτερος δὲ λαμβάνων ἀνὰ μίαν εἰς χεῖρας, ἢ ἐγγίζων αὐτὴν μὲ τὴν ἄκραν ῥάβδου, τὸν ἐρωτᾷ· «ποιανοῦ εἶν' αὐτό»; καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ, «τοῦ δεῖνος». Ἐννοεῖται δὲ ὅτι δὲν λείπουν καὶ μεμψιμοιρίαι ἀπὸ τοῦ λαχόντος τεμάχιον μὲ περισσότερον κόκκαλον· ἀλλ' αἱ μεμψιμοιρίαι αὐτοῦ προκαλοῦν τῶν ἄλλων τοὺς σαρκασμούς. «Ἂν εἶχες τώρα λαγωνικὸ, θὰ καλοπερνοῦσε» — «αἴ! κἰ' ἂν δὲν ἔχῃ τώρα, φυλάγει στὸ μανικοκάπι του τὰ κόκκαλα, ὅσο ναὔβρῃ κἀνένα καλὸ νὰ τ' ἀγοράσῃ»——«ἂν δὲ μοῦ τὰ φᾷς ἐσὺ ὡς τότε!» ἀπαντᾷ ὁ σαρκαζόμενος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Τὸ δὲ μανικοκάπι, κύριοι, εἶναι τὸ σκευοφυλάκιόν των· ῥάπτουν τὴν ἄκραν τῆς δεξιᾶς χειρίδος τῆς κάπας των, ἔνθα φυλάττουν ὡς διαθέσιμα, μίαν ἢ δύο δεκάδας φυσεκίων, ἐν σουβλὶ μὲ ὀλίγον λίνον, διὰ νὰ διορθώνουν τὰ τσαρούχια των, οἱ δὲ καρηκομώντες, καὶ ἐν κτένι τοῦ ὁποίου τὸ ἔρκος τῶν ὀδόντων ἔχει καί τινα ῥήγματα, ὀλίγιστοι δὲ καὶ κἀνὲν δῆθεν ξυράφιον, τοῦ ὁποίου τὴν ἀθέρα ἐξισάζουν ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ βραχίονός των! καὶ τοιοῦτον ξυράφιον, ἐννοεῖται ὅτι θερίζει τὰς τρίχας! Εὑρίσκοντο καί τινες, ἔχοντες χαρτία τοῦ παιγνιδίου, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα ὑποδεικνύει τοὺς κεράμους, τὸ δὲ χρῶμα καὶ ἡ καθαριότης, εἶναι πανόμοια μὲ τὴν πουκαμίσαν των!

Τὰ δυσειδῆ καὶ ὀχληρὰ ἔντομα, ἂν καὶ γεννῶνται ἀπὸ τῆς ῥυπαρότητος, μεταβαίνουν ὅμως εἰς τοὺς καθαρῶς ἐνδεδυμένους, ὡς ἐκ τούτου λοιπόν, ὅσον ῥυπαρώτερα εἶναι τὰ ἐνδύματα καὶ ἰδίως τὰ ὑποκάμισα, τόσον ὀλιγώτερον ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὰς ψείρας, κατὰ συνέπειαν ὅθεν, ἡ ποιότης καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ὑποκαμίσου καὶ τῆς φουστανέλλας, καταντοῦν δυσδιάγνωστα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φέσι των, μόλις διατηρεῖ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς του, ἀμυδρά τινα ἴχνη τῆς νεότητός του! Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐν ὑπαίθρῳ διαμονῇ, λέβητες δὲν εὑρίσκονται, ἵνα ζεματίσουν τὰ ἐνδύματά των, ἀνάπτουν πυράν, καὶ κρατοῦν αὐτὰ ἄνωθεν αὐτῆς, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον· ἡ δὲ πολλὴ θερμότης, καὶ τὰ ἔντομα σκοτόνει, καὶ τὰ ἀπειράριθμα ὠά των καταστρέφει· τοῦτο δὲ ποιοῦν δὶς καὶ τρὶς τοῦ μηνός, καὶ οὕτω εὑρίσκουν μικράν τινα ἀνάπαυσιν.

Νίπτοντες δὲ τὰς χεῖράς των, καὶ τί νίψιμον! τὰς σπογγίζουν μὲ τὰ πλάγια τῆς φουστανέλλας των, ὡς ὀλιγώτερον ῥυπαρά, τὸ δὲ πρόσωπον, μὲ τὸ ὄπισθεν αὐτῆς ὡς σχετικῶς καθαρώτερον, ὡς ἐκ τούτου καὶ τὸ λεγόμενον· Ἀρβανίτης νίβεται, ἡ πουκαμίσα του χαίρεται· διαφέρει δὲ ἡ πουκαμίσα τῆς φουστανέλλας, διότι ἡ μὲν πρώτη εἶναι ὑποκάμισον, τριπλασίως συνήθως πλατύτερον πρὸς τὰ κάτω, καὶ ζωννύμενον ἔξωθεν, καὶ φθάνον μέχρι τῶν γονάτων, ἡ δὲ φουστανέλλα, ἀσυγκρίτως πλατυτέρα τῆς πουκαμίσας, εἶναι χωρισμένη τοῦ ὑποκαμίσου. Ἀλλ' ἂν ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν ῥυπαρότητα αὐτὴν τῶν ἐνδυμάτων των, ἐνδιαφέρονται ὅμως πολὺ νὰ ἔχουν ὅπλα παςρικά, ἀργυρωμένα, καὶ εἰ δυνατὸν καὶ ἐπίχρυσα.

Ἀγορεύων ὁ Ξενοφῶν πρὸς τοὺς μυρίους, τοὺς ἐνεθάῤῥυνε λέγων. «Ἡμεῖς ἔχομεν καὶ σώματα ἱκανώτερα, καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ πόνους φέρειν (1). Καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ὡς γνωρίζετε κύριοι, ὑπέφεραν τὰς σκληραγωγίας καὶ τοὺς καύσωνας καὶ τοὺς παγετοὺς, διότι καὶ ἅμα ἐτίκτοντο, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἀνατρέφοντο, καὶ προσέτι εἶχαν καὶ ἀείποτε ἄγρυπνον ἐπιτηρητὴν, καὶ τιμωρὸν ἀδυσώπητον, τὸν νόμον· ἐνῷ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν καὶ χωρὶς νὰ ἦναι νηπιόθεν ἀναθραμμένοι ὡς ἐκεῖνοι, μήτε καὶ νὰ ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τοῦ νόμου, ὑπέμεναν ὅμως ἑκουσίως, τὰ πάνδεινα, ἐνθαῤῥυνόμενοι ἀπὸ μόνην τὴν ἐλπίδα ὅτι «τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον».

Τὸ δὲ ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, πόσον κατισχύει τὸ ἠθικόν! Εἶδα, κύριοι, πλείστους ὅσους, ἂν καὶ ἀνατραφέντας ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς ἁβρότητος, ζαχαραναθρεμμένους ὡς λέγουν οἱ χωρικοὶ, νὰ ὑποφέρουν ὅμως τὰς κακοπαθείας. καὶ τὰς στερήσεις καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀναποφεύκτων, καρτερικώτατα· ἀπόδειξις καὶ τοῦτο πόσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλαστικώτατος ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς. «Ἐγὼ τρεῖς μόνον ἡμέρας νὰ κοιμηθῶ εἰς σκληρὸν στρῶμα, θὰ εἶμαι ἄῤῥωστος ἕνα μῆνα!» ἀπάτη! διότι δύναται ὁ λέγων ταῦτα νὰ κοιμηθῇ καὶ ἐπὶ δέκα κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐπὶ ψάθης, καὶ νὰ μὴν ἀῤῥωστήσῃ οὐδὲ μίαν ἡμέραν.

Καὶ ἐν τούτοις, κύριοί μου, ἓν ἐκ τῶν δυσφορήτων εἶναι καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις τοῦ ἅλατος καὶ μάλιστα εἰς τοὺς σωματικῶς ἐργαζομένους! διότι καὶ τὰς σωματικὰς δυνάμεις χαυνώνει, καὶ τὰς ἠθικὰς χαλαρώνει! Καὶ ἂν, ὡς ἔλεγεν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς καλάμης καὶ περὶ τοῦ καρποῦ, παρατηρήσατε ἐμὲ, ὅστις ἂν καὶ γείτων τῶν 70 ἀπολαμβάνω ὅμως ἀκόμη καὶ ὑγιείαν ἐπίζηλον, καὶ ἡ φυσική μου ζωηρότης ἐντελῶς δὲν μὲ ἐγκατέλειψεν· συμπεραίνετε ὅθεν ὁποῖος εἴμην μεταξὺ τῶν 20 καὶ 30 ἐτῶν· ἐγὼ λοιπὸν ὁ τότε πλήρης ὑγείας καὶ ζωηρότητος δὶς διῆλθον ὀλίγας ἡμέρας ἄνευ ἅλατος, καὶ μὲ εἶχε καταλάβει τοσαύτη ἀκηδία, ὥστε καὶ μόνος μου ἀποροῦσα· ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἅλατος ἐπανέφερέ με ἀμέσως εἰς τὴν προτέραν μου κατάστασιν. Ἀνέφερα κύριοι τὸ ἀρβανίτης χαίρεται καὶ θὰ ἀναφέρω ὅτι καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐν Ἠπείρῳ ἀλβανοὶ Ὀθωμανοὶ διάγουν τὸν αὐτὸν σκληρὸν βίον ἐν ὑπαίθρῳ· ἔχουν μάλιστα καὶ πλεῖστα ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἡμετέρων ἐκτὸς τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, διότι καὶ ὁ τοιοῦτος αὐτῶν ζῆλος εἶναι λίαν χαλαρωμένος· κατὰ πόσον δὲ ἡ ὁμοιότης αὕτη τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καί τινων ἄλλων ὑποδεικνύει ὅτι ἀμφότεροι εἶναι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, τοῦτο πλέον εἶναι ἔργον ἀνδρῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐντριβῶν.

Διὰ τίνων ἀγγείων ὑδρεύοντο οἱ πολιορκηταὶ τῆς Τρωάδος, δὲν ἀναφέρεται· οἱ ἀπόγονοί των ὅμως μεταχειρίζονται ἀσκοὺς τραγείους ὡς στεγανωτέρους τῶν προβατείων, καὶ ἐλαφροτέρους τῶν βοείων, καὶ τοὺς ὁποίους βυρσοδεψοῦν μόνοι των· οὕτω· δένουν καλῶς τὸ ὄπισθεν τοῦ ἀσκοῦ, καὶ θέτουν ἐντὸς αὐτοῦ ῥίζας πρίνου, καὶ ὕδωρ πλέον τοῦ ἡμίσεως καὶ τὸ ἀφίνουν οὕτω 5—6 ἡμέρας ἂν ἦναι θέρος, διπλασίας δὲ ἂν ἦναι ψύχος, ἔπειτα ἀναβαίνει εἷς ἐπ' αὐτοῦ, στηριζόμενος εἰς δένδρον, καὶ τὸ κτυπᾷ διὰ τῶν ποδῶν του, τρὶς καὶ τετράκις καθ' ἑκάστην ἐπὶ 6—8 ἡμέρας. Ὁ τοιουτοτρόπως ἐργασθεὶς ἀσκὸς γίνεται μελανοπόρφυρος, καὶ διατηρεῖ τὸ ὕδωρ κατάψυχρον καὶ εὐκόλως δὲν σήπεται.

Περίεργός τις σύμπτωσις κύριοι· Μεταξὺ τῶν ἡγητόρων τῶν Ἀχαιῶν, κατεῖχαν θέσιν σπουδαίαν καὶ ὡς ἄριστοι χειρουργοὶ καὶ κατὰ συ-

(1) Πλούταρχ. εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου.
(2) Ὀδύσ. Ρ. 148.

(1) Ξενοφ. Κ. Α. Βιβλ. Γ. Κεφάλ. ά. 25.

νέπειαν «πολλῶν ἀντάξιοι ἄλλων»(1) οἱ ἀδελφοὶ Μαχάων καὶ Ποδαλείριος. Ἀπαραλλάκτως καὶ μεταξὺ τῶν χθιζῶν ἡγητόρων διέπρεπαν καὶ ὡς ἄριστοι χειρουργοὶ οἱ ἐκ Σπάρτης ἀδελφοὶ Γιατρακαῖοι, καὶ ἰδίως ὁ στρατηγὸς Παναγιωτάκης, τοῦ ὁποίου τὴν περὶ τὴν χειρουργικὴν ἐξαισίαν πρακτικότητα, ἴδα καὶ ἐγὼ περὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 εἰς τὴν Κόρινθον ἐπὶ τριῶν καιρίως πληγωθέντων παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου· τῶν μὲν δύω διὰ τῆς πιστόλας τοῦ δὲ ἑνὸς διὰ τῆς σπάθης, ὅτε καὶ ἔλαβε χώραν μικρογραφία τις τῆς μεταξὺ Ἀχιλλέως καὶ Ἀγαμέμνονος ῥήξεως, οὐχὶ βεβαίως διὰ Χρυσηΐδα ἢ Βρισηΐδα, ἀλλ' ἕνεκεν τυχαίου τινὸς συμβάντος· ἄτακτοι τινὲς, καὶ ποῖοι τότε ἦτον τακτικοί; ἐνεδρεύσαντες διήρπασαν ὀλίγα ἄτομα τῶν ὁποίων τὴν ἀσφαλῆ κατάβασιν ἀπὸ τοῦ φρουρίου εἰς τὴν πόλιν τῆς Κορίνθου (ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας διαστήματος) ἀνεδέχθη ὁ ῥηθεὶς στρατηγὸς Γιατράκος, ὅτε καὶ ἐπλήγωσεν ὡς εἶπα τοὺς τρεῖς· τὴν διαρπαγὴν ταύτην ἐθεώρησεν, ἀδίκως ὅμως, ὡς ὑποκινηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη διὰ νὰ τὸν προσβάλῃ δῆθεν, καὶ μαθὼν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἦτον μετ' ἄλλων ἡγητόρων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, μετέβη καὶ αὐτὸς μένεα πνέων, ὅπου καὶ ἀντήλλαξαν «ἀταρτηρὰ ἔπεα» (2) ὁ Γιατράκος μάλιστα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς παραφορᾶς του. «Ἔλκετο δ' ἐκ κολεοῖο μέγα ξίφος·» (3) ἀλλ' ὁ ἀγαθώτατος Ὑψηλάντης ἐπεμβὰς ἀμέσως, ὡς ἄλλος Νέςωρ, «ὦ πόποι! ἦ μέγα πένθος Ἀχαιΐδα γαῖαν ἱκάνει» (4) τοὺς διεχώρισε, χωρὶς πλέον ὡς ἐκ τούτου οὐδ' ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ἔχῃ καὶ μετόπισθεν κότον (5) οὐδ' ὁ Γιατράκος.

Ὑπῆρξε κύριοι καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ ἕως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἕτερος Μαχάων ὁ ἐκ Σφακίων Παῦλος Πυλιὸς, διακεκριμένος καὶ αὐτὸς πρακτικὸς χειρουργὸς, καὶ τοῦ ὁποίου ἴδα καὶ ἐγὼ τὰς παραδόξους ἐπιτυχίας, ἐξ ὧν ἀκούσατε μίαν· Πιστεύω, καὶ τὸ εὔχομαι, ὅτι ζῇ ἐν Σύρῳ νομίζω, ὁ ἀγαθὸς φίλος μου Νικόλαος Δαμβέργης, γόνος διακεκριμένης οἰκογενείας τοῦ Ῥεθύμνου· σφαῖρα λοιπὸν τουφεκίου ἐχθρικοῦ εἰσῆλθε διὰ τοῦ κανθοῦ τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ αὐχένος· καὶ ὁ βλέπων αὐτὸν σήμερον εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ πιστεύσῃ τὸ γεγονὸς αὐτό· ὄπισθεν μόνον σώζεται τὸ σημεῖον τῆς οὐλῆς, ἡ δὲ ὅρασίς του οὐδόλως ἠλλοιώθη· μόνον ἐν ὥρᾳ ψύχους ῥέει ὀλίγον δάκρυον ἀπὸ τοῦ πληγωθέντος κανθοῦ, ὡς μὴ καλῶς κλειομένου.

Καὶ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος.

«Ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων»
ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑπομένου στίχου·
«Ἰούς τ' ἐκτάμνειν, ἐπί τ' ἤπια φάρμακα [πάσσειν» (1)

ἐννοεῖ βεβαίως χειρουργὸν, ἰατρὸν δὲ διὰ τὰ νοσήματα δὲν ἀναφέρει, διότι καὶ οὐδαμοῦ μνείαν ποιεῖται νοσημάτων, καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἔλλειψιν ἀποδοτέον κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ τότε λιτοδίαιτον, ὡς φαίνεται καὶ σήμερον εἰς τοὺς ὀρεινοὺς, οἵτινες καὶ σπανιώτατα προσβάλλονται ὑπὸ σπουδαίων νοσημάτων, διότι ἐκτὸς τῆς λιτοτάτης τροφῆς των, εἶναι καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰς μυρίας μερίμνας, τὰς καταβιβρωσκούσας τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι βιοῦντας. Τὰς δὲ μικροῦ λόγου ἀσθενείας των θεραπεύουν διά τινων βοτάνων ὅλως ἀνεπιφόβων, ἢ διὰ μέσων ἁπλουστάτων, Π. χ. εἰς τὴν Κρήτην ὅταν ὁ χωρικὸς φάγῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ πολλὰ σταφύλια, καὶ πονέσῃ ἡ κοιλία του, θέτει ἐπ' αὐτῆς κατάσαρκα σπιθαμιαίαν σχεδὸν, καὶ κατάψυχρον πέτραν, καὶ ἀμέσως παύει ὁ πόνος· καὶ βεβαίως μειδιοῦν οἱ περισπούδαστοι Ἀσκληπιάδαι, ἀκούοντες πρῶτον ἤδη τὸ ἀκεσώδυνον τῆς πέτρας αὐτῆς, ἀλλ' ἐγὼ ὅστις εἶδα καὶ τοῦτο καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα, ἄγαμαι τῶν χωρικῶν τὸ αὐτοδίδακτον, καὶ τῆς πρακτικῆς τὰς πασιγνώστους ἐπιτυχίας· χωρὶς ἐννοεῖται καὶ νὰ ἐλαττωθῇ οὐδὲ κεραίαν τὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμην σέβας μου. Ὅταν ὁ Νέςωρ μετέφερεν εἰς τὴν σκηνήν του τὸν πληγωμένον Μαχάωνα «ἡ εἰκυῖα θεῇσιν» (2) δμωὶς τοῦ Γερονέστορος ἀνεκάτωσεν ἐντὸς δυνατοῦ οἴνου τυρὸν αἴγειον ξυμένον καὶ ἄλφιτα, ἤτοι κρίθινον ἄλευρον, καὶ τὸν κυκεῶνα αὐτὸν πιόντες οἱ δύο οὗτοι ἡγήτορες «ἀφέτην πολυκαγκέα δίψαν» (3) ἐν δὲ τῷ Ἀθηναίῳ ἀναφέρεται ὅτι ἔπινον οἱ πολλοὶ καὶ ἄλφιτα ἐπιβάλλοντες τῷ οἴνῳ (4) καὶ « Τοῖς γοῦν καρδιακοῖς μετὰ οἴνου σιτῶδες ἀναμίσγουσί τι πρὸς κατοχὴν τῆς δυνάμεως» (1).

Ἀλλ' ὅσον τὰ ἐπὶ Ὁμήρου ἐδέσματα ἦτον λιτότατα καὶ μονότονα, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνάγκην μαγείρων δὲν εἶχαν, τοσοῦτον τὰ μετὰ ταῦτα ἦσαν πολυποίκιλα καὶ κεκαρυκευμένα, ὡς τὰ σήμερον δηλ. ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ὅτε καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος μάγειροι, ἐκαυχῶντο, κατὰ τοὺς Κωμικούς, ὅτι ἀπὸ τὴν μαγειρικήν των ἦτον ἀναπόφευκτοι καὶ ἡ ἀστρονομία, καὶ ἡ φυσικὴ, καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ἰατρική, καὶ ἡ στρατηγικὴ ἀκόμη (2) πολυμαθεῖς τε καὶ εὐπαίδευτοι (3) καὶ ὁμηρικῶς εἰωθῶτες λαλεῖν! (4). Καὶ ὅτε ἑπτὰ ἐξ αὐτῶν ἰσοτιμοῦντο μὲ τοὺς 7 σοφούς (5). Εἷς μάλιστα καὶ ἐκαυχᾶτο, ὅτι μόνη ἡ ὀσμὴ τοῦ μαγειρεύματός του εἶχε τὴν θαυματουργὸν δύναμιν, νὰ μετατρέπῃ εἰς γέλωτα τοὺς ὀλοφυρμοὺς καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἐπιστρεφόντων ἐκ τῆς κηδεύτεως τῶν νεκρῶν των, συνάμα δὲ καὶ τὴν μαγευτικὴν δύναμιν τῶν Σειρήνων, διότι καὶ οἱ διερχόμενοι πλησίον τῆς ζεούσης χύτρας του, ἵσταντο ἀχανεῖς καὶ ἄναυδοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀπομακρυνθῶσιν, ἂν δὲν ἔσπευδέ τις νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ, ἔχων ὅμως καὶ αὐτὸς στουπωμένην τὴν ῥῖνα του, ὡς καὶ οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσέως τὰ ὦτά των, διότι ἄλλως ἐκινδύνευε καὶ αὐτὸς νὰ προσκολληθῇ!! (6).

Ἕτερος πάλιν ὄχι μόνον ὑπερηκόντισε τὸν ἰατρὸν Μενεκράτην, τὸν διὰ τὴν θεραπείαν ἐπιληπτικῶν τινῶν Δία αὐτοκαλούμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν πατέρα, ἀνδρῶν τε θεῶν τε ὑπεσκέλισεν, ὡς εὑρὼν τὴν ἀθανασίαν! διότι οἱ μὲν γευόμενοι τοῦ παρ' αὐτοῦ μαγειρευθέντος γόγγρου ἐγίνοντο θεοί, ἡ δὲ ὀσμὴ αὐτοῦ ἀνέστηνε καὶ τοὺς νεκρούς (7).

Καὶ ὅμως κύριοι, ὅσον ὑπερβολικὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τὰ περὶ τῶν τότε μαγείρων κωμῳδούμενα, πάλιν ὅμως καὶ τὰ ἥμισυ μόνον τῶν τότε ἐδεσμάτων, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, βεβαίως ἀπαιτοῦσαν καὶ μαγείρους ἀληθῶς ἐπιστήμονας.

Περὶ δὲ τῶν διαβοήτων Ῥωμαϊκῶν γευμάτων, ἐκεῖνα πλέον ἦτον πᾶν ἄλλο παρὰ γεύματα ἀνθρώπων κοινωνικῶν, διότι καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν θηριωδίαν μεταχειρίζοντο ὡς μέσον ἀρτύματος, ῥίπτοντες ζῶντας τοὺς ἀθλίους δούλους των εἰς τὰ ἰχθυοτροφεῖά των ὅπως ἐκ τῶν σαρκῶν των γίνωσιν οἱ ἰχθῦς λιπαρώτεροι καὶ εὐζομότεροι! Καὶ οἵτινες ὡς ἐπιδορπίσματα ἐνεφοροῦντο ἀπὸ τὴν θέαν τῶν ἐν τοῖς γεύμασί των κατακρεουργουμένων μονομάχων!! (1).

Ἀλλ' ἂς ἀποτρέψωμεν τὴν διάνοιαν ἀπὸ τὰς Καννιβαλικὰς ἐκείνας τραπέζας, ἢ κάλλιον ἂς τὴν μεταφέρωμεν πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ἐκεῖνον, ὅστις ἀφοῦ κατηνάλωσε πλῆθος χρημάτων εἰς τὴν γαστέρα του, ἅμα ἤκουσεν ὅτι εἰς τὰ παράλια τῆς Λιβύης αἱ καρίδες εἶναι μεγαλήτεραι καὶ νοστιμώτεραι ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔτρωγε περιζητήτους τῆς Καμπανίας, ἔπλευσεν ἀμέσως μὲ ἐπίτηδες πλοῖον ὅπως ἐπιτοπίως τὰς ἀπολαύσῃ! ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ πολλὰς κατὰ τὸν διάπλουν κακοπαθείας ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ εἶδεν ὅτι αἱ καρίδες δὲν εἶναι ὡς τὰς ἐφαντάζετο, ὀπίσω! ἐφώνησεν εἰς τὸν κυβερνήτην, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, χωρὶς κἂν νὰ πατήσῃ ὁ ποῦς του εἰς τὴν ξηράν! (2).

Εἶπα κύριοι ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς φαίνωνται καὶ ὅλως ὑπερβολικὰ τὰ περὶ τῶν τότε μαγείρων ἀναφερόμενα· ὡς π. χ. καὶ περὶ τοῦ μαγείρου ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὁ δεσπότης ἂν καὶ πολλῶν ἡμερῶν δρόμον ἀπεῖχεν τῆς θαλάσσης, ἐπεθύμησεν ὅμως νὰ γευθῇ καὶ σαρίδας. Καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του αὐτὴν ἐπλήρωσεν ὁ εὐφυὴς μάγειρός του· κόψας γογγύλια εἰς σχῆμα σαρίδος τὰ ἐπαρουσίασεν εἰς τὴν τράπεζαν σαριδικῶς μαγειρευμένα, ὁ δὲ δεσπότης αὐτοῦ μασσῶν γογγύλια, τὰ ἐπαινοῦσεν ὡς πράγματι σαρίδας! (3)

Οἱ Βυζάντιοι τὸ πάλαι, κατεῖχον μεταξὺ τῶν ἐπὶ οἰνοποσίᾳ διαβοήτων, θέσιν διακεκριμένην, διότι καὶ τὸν περισσότερον χρόνον διέτριβον ἐν τοῖς καπηλείοις, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ πόλις των ἐπολιορκεῖτο, δι' ὃ καὶ Λεωνίδας ὁ στρατηγός των «ἐκέλευσε τὰ καπηλεῖα ἐπὶ τῶν τειχῶν σκηνοπηγεῖν, καὶ μόλις ποτὲ ἐπαύσαντο λειποτακτοῦντες»(4)· οὐχ ἧττον δὲ καὶ σήμερον εὑρίσκονται οὐκ ὀλίγοι οἵτινες καὶ αὐτοδικαίως ἀντιποιοῦνται τὴν ἐξαρχίαν τῶν

(1) Ἰλ. Λ. 514.
(2) Ἰλ Α. 223.
(3) Ἰλ Α. 254
(4) Ἰλ. Α. 254.
(5) Ἰλ. Α. 82.

(1) Ἰλ. Λ. 514—5.
(2) Ἰλ. Λ. 638.
(3) Ἰλ. Λ. 642
(4) Ἀθήν. βιβλ. 1. 40.

(1) Ἀθ. Ι. 17.
(2) Ἀθ. Βιβ. 7. 437
(3) Ἀθήν. 96, 24.
(4) Ἀθην. 9. 29.
(5) Βιβλ. 9. 924.
(6). Ἀθην. Βιβ. 7. §. 36.
(7) Ἀθ. Βιβλ. 7. §. 32.

(1) Ἀθήν. IV. 39.
(2) Ἀθήν. Ι. 13.
(3) Ἀθ. Ι. 12.
(4) Ἀθήν. Χ. 58.

μεθύσων. Καὶ φαίνεται μὲν ἔκτακτον τὸ περὶ τοῦ Μακεδόνος Πρωτίου ἱστορούμενον (1), ὅτι εἰς ἓν γεῦμα ἔπιε δύο ποτήρια δίχοα, ἤτοι 9 ὀκάδας καὶ 280 δράμια, διότι καὶ ἕκαστος χοὺς ἐχωροῦσε 2 ὀκάδ. καὶ 170 δρ. καὶ ὅμως τὸ ἀληθῶς αὐτὸ ἔκτακτον, εἶναι πολὺ ἔλαττον τοῦ ὁποίου θ' ἀκούσετε ἤδη. Σταυράκης Μουρόπουλος προσοψὰς, εἶχε λάβει κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐπωνύμου ἑορτῆς του, ἤτοι τὴν 13 σεπτεμβρίου, ἓν βαρελάκι 70 ὀκάδων ἐκλεκτοῦ οἴνου ἀπὸ τὴν Ἀρετζοῦ· ὁ τότε πρωτοψάλτης τοῦ Πατριαρχείου, μεθ' ἑνὸς ἑτέρου, ἀμφότεροι διακεκριμένα μέλη τῆς βακχικῆς ἀριστοκρατίας, τὸ ἤκουσαν γηθοσύνως, καὶ ἔσπευσαν τὴν ἐπαύριον νὰ εὐχηθοῦν τὸν ἑορτάζοντα φίλον των, ἀλλ' ἰδίως καὶ πρὸ πάντων νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὸ ὁποῖον ἔλαβε περισπούδαστον δῶρον, καὶ συγχρόνως νὰ τῷ ἐνθυμήσουν ὅτι ἐν τοιαύτῃ εὐνοϊκωτάτῃ περιπτώσει δέον νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ κοινωνικώτατον «τὰ τῶν φίλων κοινά». Εἰσελθόντες λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἑορτάζοντος φίλου των καὶ ἰδόντες κατὰ καλήν των τύχην ἀνοικτὴν τὴν τροφαποθήκην, ὅπου ἦτον καὶ τὸ περισπούδαστον βαρελάκι, ἐπροτίμησαν τὸ μέρος αὐτὸ ὡς καταλληλότερον νὰ ἐκφράσουν τὰς εὐχὰς καὶ τὰ συγχαρητήριά των· ἐννοεῖτε δὲ, ὅτι καὶ ὁ οἰκοδεσπότης ἅμα τὸ ἤκουσεν, ἐπεδοκίμασε τὴν γνώμην τῶν φίλων, καὶ ἀφήσας τὴν σύζυγόν του νὰ δέχηται τὰς ἐπισκέψεις, ἔσπευσε γοργῷ τῷ βήματι νὰ δεχθῇ τὰς εὐχάς των πλησίον τοῦ βαρελίου του, ὡς ὀρεκτικὸν δὲ μετεχειρίσθησαν ὀλίγον αὐγοτάραχον, καὶ ὡς ποτήριον μίαν χαλκίνην χύτραν, καὶ πρὶν καλοδύσῃ ὁ ἥλιος, τὸ βαρελάκι μετεβλήθη, εἰς τύμπανον, ὡς κενωθὲν μέχρι τρυγός!

Καὶ ὅμως κύριοι, καὶ τοῦτο πάλιν εἶναι δευτερεῦον, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ἀλλοθρήσκων συμπολιτῶν μας, σπάνιοι δὲν εἶναι οἱ πίνοντες καθεκάστην δύο καὶ πλέον ἴσως ὀκάδας οἰνοπνεύματος δυνατοῦ, ὅπερ καὶ κατ' εὐφημισμὸν ὀνομάζουν «μαστίχην!»

Τὸ δὲ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι καὶ ἐκ τοῦ ὄχλου, τινὲς μάλιστα εἶναι καὶ ἀβροδίαιτοι καὶ κοινωνικῆς θέσεως διακεκριμένης, καὶ γίνονται μὲν οἱ τοιοῦτοι πρόωροι μακαρῖται, δυστυχῶς ὅμως ἄλλοι ἀμέσως τοὺς ἀντικαταστήνουν!

(1) Ἀθήν. X. 44.

Καὶ ταῦτα μὲν περισπούδαστοί μου κύριοι, εἶναι τὸ δηνάριόν μου. Ὑμεῖς δὲ θὰ ὁμολογήσετε ἤδη, ὅτι εἶχα δίκαιον ὅταν ἐν ἀρχῇ σᾶς εἶπα, ὅτι δυσκολεύομαι νὰ ὑποσχεθῶ ὅτι δὲν θὰ καταχρασθῶ τὴν ἐπιεικῆ ἀνεκτικότητά σας.

Μ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

«ΠΕΝΤΝΑΜΕΪ ΑΤΤΑΡ»

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΝΖ'. Συνεδριάσει.)

Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἣν πρό τινων ἐτῶν εἶχον ἀναγνώσει ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ περὶ τῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς εἶχον μνημονεύσει ἀκροθιγῶς πως καὶ τοῦ Περσικοῦ ποιήματος Πεντναμεΐ Ἀττὰρ ἠθικὰ περιέχοντος παραγγέλματα καὶ γνωμικά. Ἤδη θέλω ὑποβάλει βραχεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ προκειμένου ποιήματος. Λέγω βραχεῖαν καθόσον ὁ σκοπός μου, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, εἶναι μᾶλλον νὰ δώσω νῦξιν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς Ἀσιοδίφας τοὺς δυναμένους νὰ διαθέσωσι περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν Ἀσιατικῶν Μουσῶν, αἵτινες καίτοι ὑπολειπόμεναι τῶν Ἑλληνίδων κατὰ τὴν χάριν καὶ λεπτότητα ἔσχον τοὺς Πίνδους καὶ Ἑλικῶνάς των, ὅπως τὰ γράμματα ἔσχον ἐνθέρμους προστάτας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χαλίφου Χαροὺν Ῥασίτ, Ἐλμανσοὺρ καὶ λοιπῶν περὶ ὧν λέγει τὰ ἑξῆς ἡ Δώρα Δ' ἱστριὰς ἐν τῷ περὶ τῆς δημώδους ποιήσεως παρὰ τοῖς Τούρκοις ἄρθρῳ της τῷ δημοσιευθέντι ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει των δύο Κόσμων τὴν 1 Φεβρουαρίου 1873.

« Quand les Empereurs, λέγει ἡ πολυμαθὴς γυνή, étaient plongés dans la nuit du moyen âge et esclaves de la théocratie, les asiatiques semblaient destinés à être les héritiers de la glorieuse civilisation grécoromaine; tant les hautes intelligences naissaient en foule à côté des vaillants guerriers. Aux plus sombres époques de l'histoire de notre continent, la brillante Cour des Califes, des

Almanzor, des Haroun Al-Raschid (VIII eiècle) des Almamun, des Motassens (IX siècle) était le séjour favori des lettrés et des savants et les célébres écoles de Bagdad, de Bassora, de Koufa, de Cordoue étaient la lumière de l'Asie et de l'Europe; Bokhara dans le Turkestan n'avait pas moins de réputation. La Perse Musulmane dont l' influence devait être si grande sur les Turcs produisait ces poëtes dont elle est justement fière. Il suffit de citer les noms glorieux des Fridoussi, des Nizamis, des Saadi, des Hafiz, des Djami.

Ἐκτὸς τῆς Βουχάρης ἣν μνημονεύει ἡ Κυρία Δ' ἱστριὰς ἡ Σαμαρκάνδη ἦν ἐπίσης ἐνδιαίτημα τῶν Ἀσιατικῶν Μουσῶν. Ἠλίκη δὲ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τότε καὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῶν χωρῶν τούτων!

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὁ Φεριδ-εδ-δὶν Ἀττὰρ, συγγραφεὺς τοῦ ποιήματος περὶ οὗ θέλομεν ὁμιλήσει, ἐξήσκει, καθ' ἃ δηλοῖ τὸ ὄνομά του, τὸ γνωστὸν ἐν Τουρκίᾳ ἐπάγγελμα τοῦ Ἀχτάρη ἤτοι ἀρωματοπούλου (épicier droguiste).

Κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Κερκὲν τῆς ἐπαρχίας Νισαμπουὺρ καὶ ἕνεκα τούτου ἐκαλεῖτο Νισαμπουρὴ ἤτοι Νισσαμπούριος.

Ἐγεννήθη ἐν ἔτει Ἐγείρας 513 ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Σανεζὰρ υἱοῦ τοῦ Μελεκσάχ. Ἔζησε δὲ ἑκατὸν τέσσαρα ἔτη ἐξ ὧν τὰ εἴκοσι ἐννέα διήνυσεν ἐν Νισαμπούρῃ καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πέντε εἰς τὸ Σαδβάχ. Ἐγκολπωθείς, ὡς ὁ πατήρ του, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀρωματοπώλου εἶχε κατάστημα κομψότατον καὶ καλῶς κατηρτισμένον, ἐν ᾧ ἐπώλει τὰ σπανιώτερα εἴδη τῆς Περσίας καὶ Ἀραβίας.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ἐνῷ ὁ Σεΐχης ἐκάθητο πρὸ τοῦ καταστήματός του περικυκλωμένος ἀπὸ πολυαρίθμους ὑπηρέτας, Δερβίσης τις διερχόμενος ἐκεῖθεν περιέργως ἐνέβλεψεν εἰς τὰ ἐν τῷ καταστήματι εἴδη καὶ ἤρξατο οἰμώζων καὶ ἀναστενάζων.

Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο θέαμα ἐτάραξε τὸν Σεΐχην ὅστις ἠρώτησε τὸν Δερβίσην τὸ αἴτιον τῶν οἰμωγῶν του.

Ὁ Δερβίσης τῷ ἀπήντησε τὰ ἑξῆς:

Ἐγὼ μὲν ἐλαφρὸν ἔχων φορτίον, καθόσον οὐδὲν ἄλλο κέκτημαι εἰμὴ τὸ εὐτελὲς τοῦτο τριβώνιον, εὐκόλως θέλω ἐγκαταλείψῃ τὸν πρόσκαιρον τοῦτον κόσμον.

Ἀλλὰ σὺ ὁ ἔχων τοιούτους σάκκους πολυτίμων ἀρωμάτων πῶς θέλεις δυνηθῇς νὰ ἐξέλθῃς τοῦ πολυκυμάντου παζαρίου τῆς ζωῆς; Ταῦτα διανοούμενος δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατήσω τὰ δάκρυα καὶ σὲ συμβουλεύω νὰ σκεφθῇς σπουδαίως περὶ τῆς θέσεώς σου.

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Δερβίση, ὅστις ἐφαίνετο ἔνθους καὶ οἱονεὶ ὑπὸ ἀφανοῦς δυνάμεως οἰστρηλατούμενος, τηλικαύτην ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Σεΐχη, ὥστε ἐγκαταλιπὼν τὸ κατάστημά του καὶ παραδοὺς αὐτὸ λείαν τῷ βουλομένῳ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀναχωρητήριον τοῦ περιπύστου Σεΐχη Ῥουὴν-εδ-δὶν Ἀκάφ.

Ἐκεῖ ὁ Σεΐχης ἐντελῶς μετέβαλε βίον καὶ ἐπεδόθη εἰς ἀσκητικὰς σκληραγωγίας μεταβὰς χάριν προσκυνήσεως καὶ εἰς τὴν Μέκκαν. Μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας ἐνέκυψεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν αἰνιγματωδῶν φράσεων καὶ τῶν ἀλληγοριῶν τοῦ μυστικισμοῦ.

Ἡ δὲ μυστικὴ γλῶσσα παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ἐστὶ λίαν πολύπλοκος καὶ ἰδίας χρήζει μελέτης.

Τὰ πλεῖστα τῶν περσικῶν ποιημάτων καὶ ἰδίως αἱ ᾠδαὶ τοῦ Χαφίζη ἔχουσιν ἀλληγορικὴν ἔννοιαν.

Ὁπότε ὁ ποιητὴς οὗτος ἐξυμνεῖ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον καὶ τὰς χάριτας τῆς ἐρωμένης του φαίνεται μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκολουθῶν τὸ Ἀνακρεόντειον « ἡ βάρβιτος δὲ χορδαῖς ἔρωτα μοῦνον ἠχεῖ», ἀλλὰ διὰ τῶν ἀλληγοριῶν τούτων ἐννοεῖ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἔκχυσιν εἰς ἣν περιέρχεται ὁ τὸ πνεῦμά του ἐκ τῶν ἐγκοσμίων ἀποσπῶν καὶ εἰς ὑψηλὰς μεταιωρούμενος μελέτας. Πρεσβεύουσι δὲ οἱ Ἀσιανοὶ ὅτι διὰ τῶν σωματικῶν σκληραγωγιῶν (mortification de la chair) διευκολύνεται οὕτως εἰπεῖν ἡ μετὰ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος συγκοινωνία καὶ ἕνεκα τούτου ἐπιδίδονται εἰς ἀσκήσεις ἐπιπόνους, ὀρχήσεις παρατεταμένας, οἰμωγὰς, διατρήσεις μελῶν διὰ κοπτερῶν ὀργάνων κλ. ὡς ἔχομεν ἰδεῖν ἐν Πέρᾳ καὶ Σκούταρει ὅπου ὑπάρχουσι τὰ τάγματα τῶν Δερβίσηδων τῶν καλουμένων tourneurs καὶ τῶν Δερβίσηδων τῶν καλουμένων hurleurs.

Οἱ μὲν πρῶτοι παραδίδονται εἰς στροφὰς τοσοῦτον παρατεταμένας ὥστε πίπτουσι χαμαὶ σχεδὸν ἀναίσθητοι, οἱ δὲ δεύτεροι ἀναπέμπουσι φωνὰς καὶ οἰμωγὰς μέχρι ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεών των. Οἱ δὲ καλούμενοι Φακίρηδες ἐν Ἰνδίᾳ διατρυπῶσι τὰ μέλη των διὰ κοπτερῶν ὀργάνων. Εἰς τοιούτου εἴδους σκληραγωγίας καὶ στερήσεις ἐπεδόθη ὁ Σεΐχης καὶ ἐν

τοιαύτη καταστάσει πνεύματος διατελῶν ἐξεπόνησε τὰ διάφορα συγγράμματά του.

Λέγεται ὅτι αἱ συγγραφαί του εἰς τὸν πεζὸν καὶ ποιητικὸν λόγον εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα καὶ ὅτι ἐποίησεν ἑκατὸν χιλιάδας στίχων. Ἀλλὰ τὸ περιφημότερον τῶν ποιημάτων του εἶναι τὸ ἐπικαλούμενον «Πεντναμεΐ-Ἀττὰρ» περὶ οὗ θέλομεν πραγματευθῆ καὶ τοῦ ὁποίου ἀξιόλογον ἐδημοσίευσεν ἔκδοσιν ἐν Παρισίοις μετὰ σχολίων καὶ μεταφράσεως ὁ διάσημος Ἀσιατιστὴς Baron de Sacy.

Ὁ Σεΐχης Ἀττὰρ συνελήφθη αἰχμάλωτος παρὰ τῶν Μογγόλων τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Περσίαν ὑπὸ τὸν Ζεγγὶζ-Χὰν καὶ ἐφονεύθη.

Διηγοῦνται ὅτι ἐνῷ Μογγόλος τις ἤθελε νὰ τὸν φονεύσῃ, ἕτερος Μογγόλος ἐπρότεινε νὰ δώσῃ χίλια ἀργυρᾶ νομίσματα ὅπως ἐξαγοράσῃ τὴν ζωὴν τοῦ γηραιοῦ Σεΐχη. Ἀλλ' οὗτος τὸν ἀπέτρεψεν εἰπὼν αὐτῷ ὅτι δύναται νὰ τὸν πωλήσῃ εἰς ἀνωτέραν τιμήν. Ὀψιαίτερον, ἕτερος Μογγόλος ἐπρότεινε νὰ τὸν ἀγοράσῃ ἀντὶ ἑνὸς σακκίου ἀχύρων.

«Πώλησόν με πάραυτα, ἀνακράζει ὁ Ἀττάρ, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀξία μου» ἀλλ' ὁ αἱμοχαρὴς Μογγόλος δὲν ἐφείσθη τῆς ζωῆς τοῦ πολιότριχος Σεΐχη.

Τὸ τριβώνιον ὅπερ ἐφόρει ὁ Ἀττὰρ ἀνῆκεν εἰς τὸν περίπυσον ἐπὶ εὐσεβείᾳ Δερβίσην Μεϊζδεδδὶν ἐκ Βαγδατίου ὅστις κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν Δερβισῶν ἐπικρατοῦν ἔθος τὸ διέθεσε μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὲρ τοῦ Σεΐχη, ὡς τοῦ μᾶλλον διακεκριμένου ὀπαδοῦ του.

Τὰ τριβώνια ταῦτα, χερκᾶς καλούμενα, θεωροῦνται παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἱερά. Ἰδίως δὲ ὁ μανδύας τοῦ προφήτου Μωάμεθ καλεῖται Χερκάϊ-σερὶφ ἤτοι ἱερὸς μανδύας καὶ τὸ κειμήλιον τοῦτο φυλάττεται εἰσέτι. Γίνεται διὰ κατ' ἔτος, τὴν 15ην τοῦ Ῥαμαζανίου, μεγάλη τελετὴ καὶ ὁ Σουλτάνος μεθ' ἁπάντων τῶν ἐν τέλει μεταβαίνουσιν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ.

Τὸ πρὸς τοὺς τρίβωνας τῶν Δερβίσηδων σέβας τῶν Μουσουλμάνων προέρχεται ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῶν εὐλαβείας πρὸς τοὺς μοναχοὺς τούτους, οὓς ἐσεβάσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ σκληρότεροι τύραννοι.

Διηγοῦνται ὅτι, ὅταν ὁ περίφημος Ταμερλᾶνος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἐράτης διέβη ἀπὸ τὴν πόλιν τὴν καλουμένην Ταϊβὰτ ὅπου ἔζη περιώνυμός τις Δερβίσης καλούμενος Ἐβοὺ Βεκὶρ Ζεϊνουδδίν. Ὁ Ταμερλάνος μετεκαλέσατο αὐτὸν, ἀλλ' ὁ Μοναχὸς ἀπεποιήθη εἰπὼν ὅτι ἡ συνείδησίς του δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψιν ἡγεμόνος σκληροῦ καὶ μὴ σεβομένου τὸ Κοράνιον.

Ὁ Ταμερλάνος ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἀναχωρητοῦ, καὶ ὁ τρομερὸς οὗτος κατακτητὴς τοσοῦτον συνεκινήθη ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ σεβασμίου γέροντος, ὥστε μετὰ δακρύων ἤκουσε τὰς συμβουλὰς καὶ ἐπιτιμήσεις του καὶ ἀναχωρῶν τῷ ἔδωκε δῶρα πολύτιμα.

Τὸ πόνημα περὶ οὗ θέλομεν πραγματευθῆ ὀνομάζεται καθ' ἃ προέφημεν Πεντναμεΐ Ἀττὰρ ἤτοι βίβλος Συμβουλῶν τοῦ Ἀττάρη. Διαιρεῖται δὲ εἰς κεφάλαια, ἕκαστον τῶν ὁποίων πραγματεύεται περὶ ἑνὸς ἀντικειμένου, λόγου χάριν, περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς σιωπῆς, περὶ ὑποκρισίας, περὶ πίστεως κλπ. καὶ εἶναι γεγραμμένον εἰς ὕφος παραινετικόν. Εἶναι δὲ πλῆρες γνωμικῶν καὶ ἀποφθεγμάτων.

Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἄραβες ἔχουσιν ἀξιόλογα γνωμικὰ, δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι διὰ τὸ σύντομον καὶ ἐκφραστικὸν αὐτῶν πρὸς τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ, καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἀρχαῖα Ἑλληνικά.

Ἐν παραδείγματι, ἐν τῷ προκειμένῳ ποιήματι λέγει ὁ Ἀττάρης ὅτι ὁ δαμάζων τὴν ὀργήν του εἶναι εὐδαίμων· οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγον ἐπίσης «ζήσεις βίον κράτιστον, ἂν θυμοῦ κρατῇς.»

Παρακατιὼν λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὅτι δυσκόλως ὑφίσταταί τις τὴν πενίαν· Τὸ γνωμικὸν τοῦτο ἀναπολεῖ τὸ ἀρχαῖον «οὐδὲν πενίας βαρύτερον ἐστὶ φορτίον.»

Οἱ Ἄραβες ὑπερέχουσιν ὡς πρὸς τὸ συνοπτικὸν τῆς ἐκφράσεως καὶ ὑπάρχουσιν ἐπίσης πολλὰ Ἀραβικὰ γνωμικὰ ἀναπολοῦντα ἀρχαῖα Ἑλληνικά, ἡ δὲ σύμπτωσις τῶν ἰδεῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἀλήθειαί τινες ὑπῆρξαν κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος κτῆμα, ἢ κατὰ τὸ Γαλλικὸν λόγιον, les beaux esprits se rencontrent.

Ὅπως δώσωμεν ἰδέαν ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆ τοῦ ἐν λόγῳ ποιήματος, σκόπιμον ἡγησάμεθα νὰ παραθέσωμεν περιληπτικὴν μετάφρασιν κεφαλαίων τινῶν, θέλομεν δὲ ἐκλέξει τὰ κυριώτερα.

Πραγματευόμενος περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς σιωπῆς, ὁ Ἀττάρος λέγει τὰ ἑξῆς.

«Ἂν ἐπιζητῇς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀνοίγῃς τὰ χείλη σου εἰμὴ ὅπως προφέρῃς τὰ παραγγέλματά του· ἂν δὲν γινώσκῃς Θεὸν τὸν ἄφθαρτον, θοῦ ἐπὶ τοῦ στόματός σου τὴν σφραγῖδα τῆς σιωπῆς.

Ἐνωτίσθητι καλῶς, ὦ παῖ, τὰς συμβουλάς

μου· ἂν ἐπιζητῇς εἰρήνην καὶ σωτηρίαν, σιγὴν ἔχε. Ὁ πολλὰ λαλῶν νοσεῖ τὴν καρδίαν. Χρὴ σιγᾶν καὶ ἀπέχεσθαι τοῦ ψεύδους καὶ τῆς κακολογίας. Ἀβέλτερος ἐστὶν ὁ λάλος. Αἶνει τὸν Θεὸν καὶ μὴ ποιοῦ χρῆσιν τῶν θείων ῥημάτων χάριν μώμου καὶ ψόγου. Ὁ μὴ δυνάμενος κρατεῖν τῆς ἑαυτοῦ γλώσσης ἔρμαιον ἐστὶ τοῦ τυχόντος. Ἡ πολυλογία ἀποκτείνει τὴν ψυχὴν καὶ ἂν ἀκόμη οἱ λόγοι ὦσι τοσοῦτον πολύτιμοι ὡς οἱ μαργαρῖται, τοῦ Ἀδέν. Κράτει στενῶς τὴν γλῶσσαν ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ στόματός σου καὶ γίνωσκε ὅτι ὁ τὰ ἑαυτοῦ καθορῶν ἐλαττώματα ἐπιῤῥώννυσι τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν».

Ἡ σιωπὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐθεωρεῖτο ἐπίσης μέγα προτέρημα καὶ οἱ ἠθικολόγοι συνεβούλευον ἰδίως τὴν σιγὴν εἰς τὰς γυναῖκας ὡς τῶν ἀνδρῶν λαλιστέρας· ὅθεν τὸ ἀπόφθεγμα «γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει». Ἀλλ' οἱ Ἀσιανοὶ εἰσὶν ἔτι αὐστηρότεροι καὶ ὑπάρχει παρὰ τοῖς Ἄραψι τὸ γνωστὸν γνωμικὸν «ὁ λόγος εἶναι ἐξ ἀργύρου καὶ ἡ σιγὴ ἐκ χρυσοῦ».

Τὴν πολυλογίαν καὶ ἀκριτομυθίαν θεωρεῖ ὁ Ἀττάρις ὡς μέγα ἐλάττωμα, καὶ ἐν ἑτέροις κεφαλαίοις καίτοι περὶ ἄλλων ἀντικειμένων πραγματευομένοις παρενείρει συμβουλὰς περὶ τῆς ἐχεμυθίας καὶ συνιστᾷ ἰδίως τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα «μὴ προτρεχέτω ἡ γλῶσσα τοῦ νοὸς» διότι ἐπιλέγει, ὅταν ῥίψῃ τις μίαν λέξιν δὲν δύναται πλέον νὰ τὴν ἀποσύρῃ ἤτοι κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἀπόφθεγμα «ῥίψας λόγον τις οὐκ ἀναιρεῖται πάλιν».

Τοιαῦτά τινα λέγει ὁ ποιητής μας περὶ τῆς σιωπῆς καὶ ἐπειδὴ παρενείρει πολλάκις ἰδέας μὴ σχετιζομένας μὲ τὸ ἀντικείμενον ὅπερ πραγματεύεται, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ ποιήματι αἱ ἰδέαι εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀτάκτως καὶ ἀμεθόδως ἐῤῥιμμέναι, καὶ ὅπως εὕρῃ τις σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς ἀλλήλας, δέον νὰ ἐγκύψῃ καλῶς εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ποιητοῦ· ἀλλὰ συνήθως ὑπάρχει δεσμός τις μεταξὺ τῶν διαφόρων σκέψεων καὶ παραγγελμάτων, ἂν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως νομίζῃ τις ὅτι ὁ ποιητὴς, μὴ δυνηθεὶς νὰ χαλιναγωγήσῃ τὴν φαντασίαν του ἀφῆκεν αὐτὴν νὰ διαδράμῃ ἀδιακρίτως· ἄλλως τε τὰ πλεῖστα τῶν Περσικῶν καὶ Ἀραβικῶν ποιημάτων ἔχουσί τι τὸ ἀσύῤῥαπτον, καὶ τοῦτο θεωρεῖται ὡς χάρις παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς, οἵτινες, ἐν τῇ θερμότητι τῆς φαντασίας των, τέρπονται ἐπὶ τῇ ποικιλίᾳ καὶ ἀταξίᾳ τῶν ἰδεῶν.

Ἐν τούτοις ὁ ποιητής μας καὶ τοι Δερβίσης δὲν εἶναι ἀναίσθητος εἰς τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ ἀναγνωρίζει τὸ κράτος τῆς ὡραιότητος· Ἰδοὺ τί λέγει ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ· «Περὶ τῶν τεσσάρων πραγμάτων ἅτινα παρατείνουσι τὴν ζωήν».

» Τέσσαρα εἶναι τὰ τὴν ζωὴν παρατείνοντα· Ἄκουσον τέκνον τὴν συμβουλήν μου. Τὸ πρῶτον εἶναι νὰ ἡδύνῃ τις τὴν ἀκοήν του διὰ φθόγγων ἡδυφώνων, τὸ δεύτερον νὰ τέρπῃ τὴν ὅρασίν του θεώμενος σεληνόμορφον ὡραιότητα, τὸ τρίτον, νὰ χαίρῃ ἀσφάλειαν διὰ τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν του καὶ τέταρτον, νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰς ἐπιχειρήσεις του.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ κεφαλαίῳ ὁ Ἀττάρις ἀναφέρει πέντε πράγματα συντέμνοντα τὸν βίον.

Ταῦτα δὲ εἰσὶ ἡ ἀνέχεια ἐν τῷ γήρατι, ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμονὴ, αἱ παρατεταμέναι θλίψεις, ἡ θέα νεκροῦ καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐχθρῶν φόβος.

Αἱ ἰδέαι αὗται εἰσὶ φιλοσοφικώταται καὶ τεκμηριοῦσι τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἣν ἐκέκτητο ὁ Πέρσης ἠθικολόγος.

Περίεργος εἶναι ἡ παραίνεσις, ἡ συνιστῶσα τὸ νὰ ἀποφεύγῃ τις τὴν θέαν νεκροῦ, καὶ ἴσως διὰ τῆς παραγγελίας ταύτης ἐννοεῖ ὁ Ἀττάρις τὴν ἐκ τούτου γεννωμένην θλῖψιν καὶ τὸ διὰ τοὺς νεκροὺς πένθος, ὅπερ οἱ Μουσουλμάνοι θεωροῦσιν ὡς μὴ συμβιβαζόμενον μὲ τὰς περὶ τοῦ πεπρωμένου δοξασίας των. Οἱ Μουσουλμάνοι, ὡς γνωστὸν, δὲν ἐνδύονται πένθιμον ἱματισμὸν ἐπὶ τῇ στερήσει συγγενοῦς. Κατ' αὐτοὺς ἐν τῷ μετώπῳ ἑκάστου θνητοῦ εἶναι γεγραμμένον τὸ μέλλον του, ἡ ἄφυκτος μοῖρα, καὶ θεωροῦσι πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν λύπης ὡς μὴ συμβιβαζομένην μὲ τὴν εἰς τὸ θεῖον ὑποταγήν· Τοῦτο δ' ἐμφαίνει καὶ ἡ λέξις «Ἰσλὰμ» σημαίνουσα ὑποταγὴν καὶ αὐταπάρνησιν (résignation)!

Ἀνάλογά τινα πρὸς τὸ δόγμα τοῦ εἱμαρμένου εὑρίσκονται ἐν τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὅστις λέγει ὅτι «ὁ Θεὸς δημιουργῶν τὰς ψυχὰς νόμους τε εἱμαρμένους εἶπεν αὐταῖς.»

Περὶ τοῦ εἱμαρμένου παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις πραγματεύεται ὁ D' Hosson ἐν τῷ συγγράμματί του «Tableau de l'Empire Ottoman» καὶ λέγει ὅτι πολλοὶ Μουφτῆδες ἤτοι ἑρμηνευταὶ τῶν δογμάτων δὲν παρεδέχοντο τὴν δοξασίαν ταύτην ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὸ αὐτεξούσιον (libre arbitre) ὃ ἔχει ἕκαστος ἄνθρωπος νὰ διευθύνῃ τὰς ἑαυτοῦ πράξεις πρὸς τὸ συμφερώτερον καὶ οὐχὶ νὰ ἐπαναπαύηται εἰς τὴν εἱμαρμένην.

Πολλὰ ἐγράφησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἰδίως εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Barthelemy de Saint Hilaire «Mahomet et le Coran» καὶ ἐν τῷ συγγράμματι τῶν Γερμανῶν Gustave Weil «Mohamed der Prophet» καὶ Spenger» Das Leben und die Lehre des Mohameds. Ἀλλ' ἠθέλομεν ἐξέλθει τῶν ὁρίων τοῦ μικροῦ μας ἀναγνώσματος ἂν ἐπεχειροῦμεν νὰ τὸ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα.

Ὁ Ἀττάρης εἶναι λίαν αὐστηρὸς πρὸς τοὺς φιλαργύρους καὶ ἐκθειάζει τοὺς ἐλευθερίους περὶ ὧν λέγει ὅτι οὐδέποτε θέλουν ἐπισκεφθῆ τὸν Ἅδην, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας οἱ φειδωλοὶ καὶ ἀλαζόνες θέλουν κατέλθει εἰς τὸ βαθύτερον μέρος τοῦ ᾅδου τὸ καλούμενον Σακὰρ ἤτοι τὰ Τάρταρα. Ἰδοὺ δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ φιλαργύρου.

Φοβεῖται τὴν συνάντησιν τῶν ἐπαιτῶν. Φοβεῖται τὴν πεῖναν καὶ τρέμει μὴ ὑποκύψῃ εἰς αὐτὴν, καὶ ὅταν συναντήσῃ τινὰ καθ' ὁδὸν, διέρχεται δρομαῖος ἀρκούμενος εἰς ἕνα ἁπλοῦν χαιρετισμόν.

Ὁ Πέρσης ποιητὴς Σααδῆς καταφέρεται ὁμοίως κατὰ τῶν φιλαργύρων. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις ἡ ἐλεημοσύνη ἐπιβάλλεται παρὰ τοῦ Κορανίου καὶ ὀνομάζεται Zekiât συνισταμένη εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν τοῦ ἐνιαυσίου εἰσοδήματος διανεμητέον τοῖς πτωχοῖς, ὁ φιλάργυρος ὁ μὴ ἐλεῶν πτωχῷ θεωρεῖται ὡς ὂν ἀποτρόπαιον καὶ ἀσεβές.

Περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὑπάρχει ἐν τῷ προκειμένῳ πονήματι κεφάλαιον ἐκ τοῦ ὁποίου ἀποσπῶμεν τὰ κυριώτερα παραγγέλματα. «Ὅταν θέλῃς νὰ ἐλεήσῃς ἐνδεῆ τινα, ποίει τὴν ἐλεημοσύνην ἰδίᾳ χειρί. Μία δραχμὴ (dirhem, νόμισμα Περσικὸν) διδομένη ἰδιοχείρως ἔχει μείζονα ἀξίαν παρὰ ἂν κληροδοτήσῃς ἑκατὸν δραχμὰς μετὰ τὸν θάνατόν σου. Μὴ ζητήσῃς νὰ λάβῃς ὀπίσω ἐκεῖνο ὅπερ ἐδώρησας, καὶ ἂν ἀκόμη σὲ καταλάβῃ ἡ πεῖνα καὶ ἡ ἀνέχεια. Δὲν πρέπει νὰ γαυριᾷς διὰ τὰ πλούτη σου, μήτε νὰ κοινολογῇς τὴν ἐλεημοσύνην ἣν ἐποίησας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο παράγγελμα ἀναπολεῖ τὸ μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ ποιητὴς συνιστᾷ τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν χαρακτηρίζει ὡς ἀπαραίτητον καθῆκον.

Ἔσο, λέγει, φιλόφρων πρὸς τοὺς ξένους. Εἰς τὸν μετὰ γενναιότητος τοὺς ξένους περιποιούμενον ἀνοίγει ὁ Κύριος τὰς θύρας τοῦ ἐλέους του. Ἀλλ' ἐκτέλεσον τὰ καθήκοντα τῆς φιλίας μετὰ προσώπου ἱλαροῦ καὶ μετὰ τρόπου ἀφελοῦς καὶ οὐχὶ ἐπιτετηδευμένου ἵνα μὴ καταντήσῃς αὐτὴν εἰδεχθῆ. (Τοῦτο ἀναπολεῖ τὸ Εὐριπίδειον «Τὰς χάριτας ὅσις εὐγενῶς χαρίζεται ἥδιστος ἐν βροτοῖσι).

Δὸς τροφὴν εἰς πάντα τὸν προσερχόμενον μικρόν τε καὶ μεγάλον. Ὁ καλύπτων τὴν γυμνότητα ἀπόρου καὶ ἐνδεοῦς ἀρεστὸς ἔσται τῷ Θεῷ.

Μεγάλην ἀξίαν ἀποδίδουσιν οἱ Πέρσαι ἠθικολόγοι εἰς τὸν τρόπον μεθ'οὗ δίδεται ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ὁ Σααδὴς συμβουλεύει. τοὺς ἐνδεεῖς νὰ μὴν ἀποτείνωνται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν των εἰς ἄνθρωπον σκληρὸν καὶ σκυθρωπὸν ἔχοντα τὸ πρόσωπον.

Ἡ Ἀνατολὴ ὑπῆρξεν ἀείποτε ἡ ἑστία τῆς φιλοξενίας καὶ ὁ ξένος καὶ περιηγητὴς ἐθεωρήθησαν ὅπως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὡς πρόσωπα εἰς ἃ ὀφείλεται σεβασμὸς καὶ περιποίησις. Τὰ Περσικὰ καὶ Ἀραβικὰ ποιήματα γέμουσι παραινέσεων καθ'ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιποίησιν τῶν ξένων.

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁμιλῶν περὶ τῶν μεταβολῶν καὶ τῆς ἀστασίας τῆς τύχης συμβουλεύει ὁ Ἀττάρης εἰς τὸν εὐτυχήσαντα νὰ ἐπιζητῇ τὴν φιλίαν ἐκείνου, ὅστις τῷ ἔμεινε πιστὸς ἐν ἡμέραις χαλεπαῖς.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Περσικοῦ κοινοῦ ποιήματος Ἐνβάρι-σουχέϊλι κατακρίνει ἐκείνους οἵτινες ἐγκαταλείπουσι τοὺς φίλους των ἐν τῇ δυστυχίᾳ καὶ μελαγχολικῶς ἀνακράζει ὅτι ὁ ἔχων τὰς χεῖρας κενὰς στερεῖται φίλων καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ δίκην Πλειάδος περικυκλοῦντες αὐτὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐδαιμονίας σπεύδουσι νὰ τὸν ἐγκαταλίπωσιν ἅμα περιελθόντα εἰς ἔνδειαν. Τοῦτο μᾶς ἀναπολεῖ τὸ ἑλληνικὸν λόγιον «τῶν μὲν εὐτυχούντων πάντες εἰσὶ φίλοι, τῶν δὲ δυστυχούντων οὐδ' αὐτὸς ὁ γεννήτωρ».

Οἱ Ἀσιανοὶ ἔχουσιν ἰδέας τοσοῦτον φιλοσοφικὰς περὶ τῆς ἀστασίας τῆς τύχης καὶ τοσαῦτα ὑπάρχουσι παρ' αὐτοῖς παραδείγματα ἀνδρῶν ἀνυψωθέντων ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὴν ὑψηλοτέραν περιωπὴν καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκπεσόντων, ὥστε ὁ Ἀσιανὸς οὐδόλως μεταβάλλεται ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν μειδιαμάτων τῆς τύχης. Μετὰ τῆς αὐτῆς στωϊκῆς ἀπαθείας περιβάλλεται τὴν τήβεννον τοῦ μεγάλου Βεζύρου καὶ τὸ τοῦ Δερβίσου τριβώνιον. Ἂν δὲ ἐκ μικρῶν ὁρμώμενος εἰς μεγάλην προήχθη περιωπὴν ἐνασμενίζεται ἀναπολῶν τὴν καταγωγήν του καὶ

πολλοὶ ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας διετήρησαν ἐπώνυμα ἀναμιμνήσκοντα αὐτήν.

Ὁ νῦν Σεϊχουλισλάμης ἐπονομάζεται τουρσουζὶ ζαδὲς ἤτοι υἱὸς κατασκευαστοῦ τουρσῆς.

Ἀλλ' αἱ καλαὶ αὗται ἰδιότητες οὐκ εἰσὶν ἄμοιροι κακοῦ.

Οἱ Ἀσιανοὶ ἔχουσι τὸ δὴ λεγόμενον les défauts de leurs qualités. Ἡ πρὸς τὰς περιπετείας τῆς τύχης ἀδιαφορία των συνεπάγεται τὴν ἀπάθειαν καὶ νωθρότητα καὶ ἕνεκα τούτου βλέπομεν ὅτι τὰ ἀνατολικὰ φῦλα ὑπολείπονται τῶν ἀνθρώπων τῆς δύσεως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν δραστηριότητα καὶ ἐπιμονὴν εἰς ἣν ὀφείλομεν τὰς καταπληκτικὰς προόδους τοῦ αἰῶνός μας.

Ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ ποιητὴς συνιστᾷ τοὺς ὀρφανοὺς καὶ τοὺς γέροντας.

«Περιποιοῦ, λέγει, τὰ ὀρφανὰ καὶ τοὺς γέροντας καὶ φρόντιζον περὶ αὐτῶν. Τίμα δὲ τοὺς γέροντας ἐν ὅσῳ εἶσαι νέος ὅπως ὀψιαίτερον σοὶ ἀποδοθῶσι τὰ ἴσα. Μέμνησο νέος ὢν ὡς γέρων ἔσῃ ποτὲ, ἔλεγε καὶ Ἕλλην τις ἠθικολόγος.

Οἱ Ἀσιανοὶ ἰδιαίτερον σέβας τρέφουσι πρὸς τοὺς γέροντας ὁμοιάζοντες κατὰ τοῦτο τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτας. Ἀγάπην καὶ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς συνιστᾷ ἐπίσης ὁ ποιητής.

«Ἐπισκέπτου, λέγει, τοὺς γονεῖς σου καὶ ἐρώτα περὶ τῆς ὑγείας των ἂν θέλῃς νὰ διανύσῃς μακρὸν καὶ εὐδαίμονα βίον. Ὁ ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν συγγενῶν του συντέμνει τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του. Καὶ ἂν ἀκόμη οἱ γεννήτορές σου μὴ ὦσιν ἀγαθοὶ, γνώρισον ὅτι οὐδὲν ἐστὶ χεῖρον τοῦ διαῤῥηγνύειν τοὺς δεσμοὺς τοῦ αἵματος».

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ συνιστᾷ ὁ Ἀττάρης τὴν ἀποχὴν πάσης κακῆς συναναστροφῆς διότι, λέγει, ὑπάρχει κίνδυνος μὴ συναναστρεφόμενος τοῖς κακοῖς παρασυρθῇ τις εἰς τὸ κακόν.

«Κακοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἀποβήσῃ κακὸς», ἔλεγον ὁμοίως οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι.

«Ἂν ἔχῃς, λέγει ὁ Πέρσης ποιητὴς, φίλον ἐπιζήμιον, διάκοψον πᾶσαν μετ' αὐτοῦ σχέσιν. Μὴ συναναστρέφεσαι μὲ οἰνόφλυγα καὶ μὲ πλούσιον ἀνελεήμονα. Ἀπόφευγε ἐπίσης τὴν συναναστροφὴν τῶν τοκοφλύφων καὶ τῶν χάριν συμφέροντος ἐπιζητούντων τὴν φιλίαν σου».

Ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ ὁ Ἀττάρης δίδει συμβουλὰς ὑγιεινῆς καί τινας ἄλλας παραινέσεις ἃς θέλομεν μεταφέρει ἐνταῦθα ὡς λίαν περιέργους καὶ ἀναπολούσας προλήψεις τινὰς συνήθεις εἰσέτι παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς.

«Μὴ παραδίδεσαι, λέγει, εἰς τὸν ὕπνον καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς τραπέζης.

Ἐγέρθητι ἅμα ἐξημερώσῃ. Μὴ κοιμηθῇς δὲ εὐθὺς ἅμα δύσῃ ὁ ἥλιος ἀλλὰ περίμενε νὰ ἐπέλθῃ τὸ σκότος πρὶν παραδοθῇς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου. Μὴ ταξειδεύῃς μόνος ἵνα μὴ ἐκτεθῇς εἰς κινδύνους. Μὴ κατοπτρίζου τὴν νύκτα διότι τοῦτο εἶναι ἁμάρτημα. Ἀπόφευγε νὰ κτυπᾷς τὸ πρόσωπον διὰ τῆς χειρός σου ἢ νὰ στηρίζῃς ἐπ' αὐτῆς τὴν σιαγόνα διότι τοῦτο φέρει δυστυχίαν. Προσεύχου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ ἐργάζου τὸ καλόν. Ἀπόφευγε τὸ ψεῦδος καὶ μὴ ὁρκίζου καὶ ὅταν ἀκόμη λέγῃς τὴν ἀλήθειαν (ὅρκον δὲ φεῦγε κἂν δικαίως ὀμνύῃς).

Μὴ κοιμοῦ γυμνὸς τὴν νύκτα καὶ μὴ λάμβανε τροφὴν πρὶν ἀποπλύνῃς πάντα ῥῦπον. Μὴ ῥίπτε χαμαὶ ψυχία ἄρτου καὶ μὴ πάτει ἐπ' αὐτῶν. Μὴ καθάριζον τὰς χεῖράς σου μὲ χῶμα ἀλλὰ πλῦνον αὐτὰς μὲ ὕδωρ. Μὴ σβύνῃς τὸν λύχνον διὰ τῆς ἀναπνοῆς σου καὶ μὴ κτενίζῃς τὸ γένειόν σου μὲ κτένιον ὅπερ ἄλλοι μετεχειρίσθησαν.»

Ἐκ τῆς βραχείας ἀναλύσεως τοῦ ἐν λόγῳ ποιήματος βλέπει τις ὅτι ὁ Ἀττάρης ἐπρέσβευεν ἀρχὰς αὐστηρὰς καὶ τὸ σύνολον τῶν παραγγελμάτων του ἐκτὸς παραδοξολογιῶν τινων καὶ προλήψεων, πολλὰς ἔχει ἀναλογίας πρὸς τὰ παραγγέλματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Καὶ ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐποχῇ καθ' ἣν ἤκμαζεν ὁ Ἀττάρης ἡ Περσία δὲν παρίστα βεβαίως θέαμα λαοῦ ἀγομένου ὑπὸ τοιούτων σωτηρίων ἀρχῶν. Ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι πάντα ἄλλον ὁδηγὸν ἠκολούθουν παρὰ τὴν βίβλον τῶν συμβουλῶν τοῦ Ἀττάρη.

Ἡ κατάστασις τῆς Περσίας ὡμοίαζεν, ὅπως μεταχειρισθῶμεν τὴν φράσιν τοῦ Σααδῆ, τὴν κόμην τοῦ Αἰθίοπος, ἀλλ' ἡ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου.

Τὸ πρόγραμμά μας, καθ' ἃ προοιμαζόμενοι εἴπομεν, συνίσταται εἰς βραχεῖαν ἀνάλυσιν τοῦ προκειμένου ποιήματος καὶ ἠθέλαμεν θεωρηθῆ εὐτυχεῖς ἂν οἱ ἀδαεῖς τῆς Περσικῆς γλώσσης συνελάμβανον ἰδέαν τινὰ, ἐκ τῆς ἡμετέρας σκιαγραφίας, τοῦ περιφήμου τούτου ποιήματος ὅπερ εἶναι καὶ ἐν τῶν στοιχειωδῶν μαθημάτων τῶν περὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς Περσικῆς γλώσσης καταγινομένων.

Προσεπαθήσαμεν δὲ νὰ δρέψωμεν τὰ κυριώτερα αὐτοῦ ἄνθη καὶ νὰ καταρτίσωμεν ἀνθοδέσμην ἣν προσφέροντες εἰς τὸ σοφὸν τοῦτο Σωματεῖον ἐλπίζομεν ὅτι θέλει τὴν ἀποδεχθῆ μεθ' ὅσης ἐπιεικείας μᾶς ἠκροάσθη.

Δ. ΡΑΖΗΣ.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΤΝΑ'. Συνεδριάσει.)

Α'.

Αἱ ἐν τῇ κοινωνικῇ καταστάσει λαοῦ τινος ἐπιγιγνόμεναι μεταβολαί εἰσι συνήθως βραδεῖαι καὶ μερικαί, συντελούμεναι ἠρέμα καὶ κατὰ σμικρόν· ὅ,τι χθὲς ὑπῆρχεν ὑπάρχει ἐν μέρει καὶ σήμερον· ἵνα δ' εὕρωμεν μεγάλας ὁπωσοῦν ἀντιθέσεις ἐν τῷ πολιτισμῷ ἔθνους τινός, δέον ἀναγκαίως νὰ παραβάλωμεν ἐποχὰς λίαν ἀλλήλων ἀφεστώσας. Τοῦτο συνήθως συμβαίνει ἐν τῇ ὁμαλῇ τῆς ἀνθρωπότητος πορείᾳ εἰς τὸν πολιτισμόν· ἐξαίρεσίς τις βεβαίως ὑπάρχει ἐπὶ τῶν μεγίστων ἐκείνων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναμορφώσεων, καθ' ἃς ὁλόκληρον τὸ τέως ὑπάρχον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν σύστημα φαίνεται ὑποχωροῦν εἰς ἕτερον, ἑδραζόμενον ἐπὶ ὅλως νέων ἀρχῶν, πρὸς κύρωσιν τῶν ὁποίων ἐπέρχονται αἱ μεταβολαὶ αὗται· ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τῶν ἄλλως εὐαρίθμων τούτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθολικῶν ἀναμορφώσεων, αἵτινες πάλιν δὲν δύνανται τοπαράπαν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προϊόντα αὐτόματα σιγμιαίου τινὸς ὀργασμοῦ, ἀλλ' ὡς τὸ ἀναγκαῖον παραγόμενον μακρᾶς πνευματικῆς ἐνεργείας δεκαετηρίδων ἢ καὶ αἰώνων ὁλοκλήρων, οὐ μόνον δὲν ἀναιρεῖ τὸν ἀνωτέρω ἱστορικὸν νόμον, ἀλλὰ μάλιστα ἐπικυροῖ, καταδηλότερον ποιῶν αὐτόν· διότι, καίπερ λίαν ἐξαιρετικῶν οὐσῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν περιπτώσεων τούτων, ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνεύρωμεν ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων καταστάσει ἴχνη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλα τοῦ τέως κοινωνικοῦ βίου. Τὸ δὲ θετὸν ἔθνους τινὸς δίκαιον, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἡ ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις τῆς κοινωνικῆς ταύτης καταστάσεως, ὑφίσταται προδήλως τὰς αὐτὰς μεταβολὰς καὶ συνήθως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· οὐδέποτε αἱ ἀπὸ ἑνὸς νομικοῦ συστήματος εἰς ἕτερον μεταβάσεις εἰσὶν ἀπότομοι, οὐδέποτε αἱ περὶ τὸ θέσει δίκαιον πολιτείας τινός, ἔστω καὶ περὶ ἕνα μόνον κλάδον αὐτοῦ ἀλλοιώσεις, εἰσὶ καθολικαί. Λαός τις δὲν δύναται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν νὰ μεταβάλῃ ὁλόκληρον τὴν ἑαυτοῦ νομοθεσίαν. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὅπως ἐννοήσωμεν ἀσφαλῶς τὸ νῦν ὑπάρχον, δέον πρότερον νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς τὸ τέως ὑπάρξαν, δέον δηλαδὴ ν' ἀνέλθωμεν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑκάστου θεσμοῦ κοιτίδα καὶ παρακολουθήσωμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀτελοῦς αὐτοῦ παραγωγῆς μέχρι τῆς τελείας διαμορφώσεως, δι' ὅλων, ὡς εἰπεῖν, τῶν περιπετειῶν, αἵτινες μετέδωκαν ἡμῖν τοιοῦτον ὁποῖον ἔχομεν ὑπ'ὄψιν. Συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νόμων, παρατηρεῖ ἔξοχος νομοδιδάσκαλος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων, ὁ Ayrault, ὅ,τι καὶ ἐπὶ τῶν ποταμῶν· ὅπως μάθωμεν καλῶς τίνες εἰσί, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίσωμεν τὰς διαφόρους αὐτῶν διακλαδώσεις, ἀλλ' ἀνάγκη ν' ἀνέλθωμεν μέχρι τῶν πηγῶν αὐτῶν (1).

Τοιοῦτον λοιπόν, κύριοι, προτίθεται ἐν συνόψει σκοπὸν ἡ ἱστορικὴ τοῦ δικαίου μελέτη, ἥτις δυναμένη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ διαφωτίζουσα τὴν κατανόησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἐνεζώτων θεσμῶν λαμπάς, ἀποτελεῖ σπουδαιότατον βοήθημα τῆς ἑρμηνευτικῆς. Καὶ ἀληθῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀσφαλὴς ἑρμηνευτικὸς τοῦ νόμου κανών, ὁ διαγορεύων: ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio. οὐχ' ἧττον ὅμως ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιπετείᾳ νόμου τινὸς δὲν ἀπόλλυται συνήθως τὸ ἀρχικὸν σπέρμα, ὅπερ ἔδοτο ἀφορμὴν εἰς τὴν γέννησιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς εὐαρίθμοις ἐκείναις περιπτώσεσι, καθ' ἃς τὸ πρακτικὸν τῆς ἱστορικῆς θεσμοῦ τινος ἐνδιαφέρον δὲν ὑπάρχει, ὡς ἐκλιποῦσης τελείας τῆς *ratio legis* (ὡς λ. χ. ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς *bonorum possessio* τοῦ Ῥωμ. Δικ.) ὑπολείπεται ἕτερον ἐνδιαφέρον ὑψηλότερον, τὸ ἐπιστημονικόν, οὗ τινος ἡ θεραπεία ἀπαιτεῖ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου, δι' ὃν οἱ θεσμοὶ οὗτοι τοσοῦτον ἠλλοιώθησαν, ἀπολέσαντες καὶ αὐτὰ τὰ ἴχνη τῆς καταγωγῆς αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀτελῶς ἐκτεθέντων κατανοεῖτε, κύριοι, ὁποῖον καὶ ὁπόσον μέγα ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς ἱστορικῆς τῶν θεσμῶν μελέτης προκύπτον ὄφελος καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀπὸ μακροῦ χρόνου εὐνομουμένοις τῶν ἐθνῶν. Τῆς δὲ νομοθεσίας οὔσης, ὡς γνωστόν, ἑνὸς τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων ἐκπολιτιστικῶν ὀργάνων, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο καθίσταται σπουδαιότερον ἅμα καὶ πρακτικώτερον δι' ἡμᾶς

(1) Il est des lois comme des fleuves; pour connaître quels ils sont, on ne regarde pas les contours, par où ils passent, mais leurs sources et origines (Ayrault).

τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἥτις ἀπορρίπτουσα ὁλονὲν τὰ ῥάκη αὐτῆς περιβάλλεται ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις ἡγεμόνος φίλου τῆς προόδου καὶ τὴν καθοδηγίαν λειτουργῶν πεφωτισμένων τὴν περικαλλῆ στολὴν νομοθετημάτων ἄλλων χωρῶν, προϊόντων πολιτισμοῦ ἀνωτέρου, προωρισμένων νὰ διϑύνωσι τὰς ἀστυκὰς καὶ κοινωνικὰς τῶν λαῶν αὐτῆς σχέσεις, νομοθετημάτων ἀρίστων μὲν καθ' ἑαυτὰ καὶ σοφωτάτων ἴσως, ξένων ὅμως δυστυχῶς πρὸς τὴν χώραν καὶ μεγίστης ἑπομένως δεομένων προσοχῆς πρὸς ἐπιτυχῆ αὐτῶν ἐγκλιμάτισιν.

Τῆς ἀρχικῆς λοιπὸν καταγωγῆς καὶ βαθμιαίας ἀναπτύξεως, ὡς καὶ τῆς κατὰ τὴν καθεστῶσαν τῆς Εὐρώπης νομοθεσίαν λειτουργίας ἑνὸς τῶν ὡραιοτέρων καὶ χρησιμωτέρων θεσμῶν, ὧν ἡ γέννησις ὀφείλεται εἰς τὸν νεώτερον πολιτισμὸν καὶ ὅστις ἀναγκαίως ἔσται τὸ συμπλήρωμα τῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ νομοθετικῆς μεταρρυθμίσεως, τουτέστι τοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς *Εἰσαγγελικῆς Ἀρχῆς*, ἐπιχειρῶ νὰ διαγράψω ὑμῖν ἀμυδρὸν καὶ ἀτελὲς διάγραμμα ἐφ' ὅσον ἐπέτρεψάν μοι τὸ περὶ τὴν κατάρτισιν αὐτοῦ βραχὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ δυστυχῶς ἀνεπαρκὲς τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθημάτων, ἅπερ ὁ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐργαζόμενος δύναται νὰ διαθέσῃ. Ἀνερχόμενος δὲ τὸ πρῶτον ἤδη τὴν ἔντιμον ταύτην ἕδραν δὲν ἀποκρύπτω, κύριοι, τὸν συνέχοντά με ὄκνον, ἀναλογιζόμενον τοῦτο μὲν τὴν δυσχέρειαν τοῦ θέματος, ἣν προσαυξάνει ἡ τῶν ἐμῶν δυνάμεων ἀσθένεια, τοῦτο δὲ τὸ ἐκλεκτὸν καὶ εὐπαίδευτον ἀκροατήριον, ὅπερ εἴωθε ν'ἀκούῃ ἀπ' αὐτῆς τὴν εὔγλωττον καὶ ἡδυεπῆ λαλιὰν σοφῶν ἀνδρῶν, δι' εὐρυμαθείας ἅμα καὶ χαριεστάτης φραδμοσύνης ἐξελιττόντων ἑκάστοτε ἐνώπιόν του διάφορα ἐπιστημονικὰ καθόλου ἀντικείμενα· ἡ σκέψις αὕτη ἤρκει βεβαίως ὅπως με ἀποτρέψῃ τοῦ ἔργου, ἡ εὐμένεια ὅμως, ἣν τὸ σεβαστὸν τοῦτο Σωματεῖον προθυμεῖται νὰ δεικνύῃ πρὸς τοὺς νεωτέρους τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, κατενίκησε τὴν εὔλογον ταύτην ἀποδυσπέτησίν μου, φρονοῦντος ἄλλως ὅτι οὐκ ἔστιν ἴσως ἄπο σκοποῦ νὰ γίνωνται ἔστιν ὅτε καὶ παρὰ τούτων ἐπιστημονικά τινα πτερυγίσματα. Ἐλπίζων ὅθεν ἐπὶ τὴν ὑμετέραν ἀνοχὴν μεταβαίνω εἰς τὸ θέμα τοῦ σημερινοῦ ἀναγνώσματός μου.

Ἡ ἐγκατάστασις Ἀρχῆς τινος διακεκριμένης ἀπὸ τῆς δικαστικῆς, ἀλλὰ τεταγμένης παρ' αὐτῇ, ὅπως ἐπιτηρῇ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ ἐξαιτῆται τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν ἐκπροσωποῦντος ἀνωτάτου τῆς πολιτείας Ἄρχοντος, ὅπως ἐφορᾷ τὰ περὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, τὴν περιουσίαν τοῦ Κράτους, τὰ δικαιώματα τοῦ Ἡγεμόνος καὶ τὰ συμφέροντα τῶν μὴ δυναμένων ἐξ οἰκείας δυνάμεως νὰ προστατήσωσιν ἑαυτῶν· ἡ ἔν τινι λοιπὸν ἐπικρατείᾳ ἵδρυσις τοιαύτης Ἀρχῆς περιβεβλημένης τοσοῦτον ὑψηλὰ καὶ σπουδαῖα καθήκοντά ἐστι προϊὸν τῶν νεωτέρων χρόνων· καὶ ἀληθῶς μὲν ἀπαντῶσι παρὰ τῇ Ἀθηναϊκῇ καὶ Ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ διατάξεις ἔχουσαί τινα πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Εἰσαγγελίαν σχέσιν, ἀλλ' ἐκ ταύτης ὅμως καὶ μόνης δὲν δικαιούμεθα ν' ἀναγάγωμεν μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τὴν γέννησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου θεσμοῦ. Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, ὃν τοσοῦτον ἐνδόξως ἐκπροσωπεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ μεγαλουργὸς καὶ ἀθάνατος τῶν Ἀθηνῶν δημοκρατία, τὸ κλεινὸν ἐκεῖνο καὶ ἰοστέφανον τῆς Ἑλλάδος καύχημα καὶ ἔρεισμα, καὶ ἡ σοβαρὰ καὶ θετικὴ Ῥώμη, τοσαύτας καὶ τηλικαύτας παρέσχεν ὑπηρεσίας εἰς τὸν νεώτερον κατὰ πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ ἐνεργείας, ὥστε οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀπογυμνῶμεν τοὺς νεωτέρους χρόνους παντὸς αὐτῶν περιβλήματος, ὅπως ἁπλῶς ἐν τῇ ἁπληστίᾳ ἡμῶν περιβάλωμεν δι' αὐτοῦ τὸ πολυτελέστατον καὶ καλλιμορφότατον ἐκεῖνο σῶμα· οὐδ' ἔστιν ὀρθόν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, ν' ἀρνώμεθα αὐτοῖς ἐκ κακῶς ἐννοουμένου πρὸς τὴν ἀρχαιότητα θαυμασμοῦ πᾶν ὅ,τι προδήλως δὲν ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἡ εὐκλεὴς ἐκείνη ἐποχή, ὡς ἐκ τῆς μεγίστης διαφορᾶς τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τοῦ δημοσίου βίου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω συνοπτικῆς περιγραφῆς τῶν ἔργων τῆς Ἀρχῆς ταύτης εἴδομεν ὅτι ἡ σπουδαιοτέρα λειτουργία αὐτῆς ἐστὶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, καθ' ἣν φρουρὸς τῶν κειμένων θεσμῶν ἄγρυπνος τεθειμένη, ἐξαιτεῖται τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν κατὰ τῶν παρανομούντων· ἐν δευτέρᾳ δὲ μοίρᾳ ἔρχεται ἡ ἁρμοδιότης αὐτῆς ἐν τῷ κύκλῳ τῆς Ἀστυκῆς δικαιοσύνης. Ταχεῖα δέ τις ἤδη πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ Ῥώμῃ κρατήσασαν ποινικὴν διαδικασίαν ἀναδρομή, εἰς ἣν παρακαλῶ ὑμᾶς ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ μὲ παρακολουθήσητε καὶ ἐξ ἐθνικοῦ διαφέροντος καὶ διότι στενῶς συνδέεται πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης, καταδείκνυσιν ἀρκούντως ὅτι ὅλως διάφορός ἐστιν ἡ καθ' ἡμᾶς Εἰσαγγελία πρὸς τὰ νομοθετήματα αὐτῶν ἐκεῖνα, ἅπερ φαίνονταί πως ἔχοντα πρὸς τὸν θεσμὸν αὐτῆς σχέσιν.

Οὔτε ἐν Ἀθήναις, οὔτε ἐν Ῥώμῃ εὑρίσκομεν Ἀρχήν τινα διακεκριμένην, κύριον ἔργον ἔχουσαν τὴν ἐξ ἐπαγγέλματος καταδίωξιν τῶν ἀδικημάτων. Αἱ ποινικαὶ δίκαι παρ' Ἀθηναίοις βάσιν εἶχον τὴν ἰδιωτικὴν τοῦ παθόντος ἤ τινος τῶν ἑαυτοῦ κατηγορίαν, οὐδὲ ἴσχυε τοπαράπαν ἡ ψῆφος τοῦ δικαστοῦ ἄνευ τοῦ παραδώσοντος αὐτῷ τοὺς ἀδικοῦντας (1), διότι τὸ ἀδίκημα δὲν ἐθεωρεῖτο ἐν γένει ὡς προσβάλλον αὐτὸν τὸν διάκοσμον τῆς πολιτείας, τὸ σύνολον αὐτῆς, ὅπως θεωρεῖται κυρίως σήμερον, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ παθόντος. Ἐχώρει ὅμως παρ' αὐτοῖς ἐπί τινων περιπτώσεων αὐτεπάγγελτος τῶν παραβάσεων τοῦ δικαίου καταδίωξις, καθ' ἃς ὡρίζοντο *ζητηταί*, οἱ καὶ *μαστῆρες* καλούμενοι, πρὸς οὓς ἐμήνυεν ὁ βουλόμενος εἰ οἶδέ τινα ἢ τῶν ἱερῶν ἢ τῶν ὁσίων χρημάτων ἔχοντά τι τῆς πόλεως (2), ἢ ἐχειροτονοῦντο *συνήγοροι*, οἱ καὶ *σύνδικοι* ἄλλως καλούμενοι, *ἐπὶ τῷ συναγορεύειν τοῖς ἐνάγουσι* καθ' Ἁρποκρατίωνα (3). Τοιοῦτοι δὲ συνήγοροι ἐδίδοντο ὁσάκις ὁ ἐνάγων ἦν νέος καὶ ἀπείρως εἶχε τοῦ λέγειν (4) ἔτι, τῇ γυναικὶ ἕνεκα τῆς περὶ τοὺς νόμους ἀπειρίας αὐτῆς, τῷ ὑπεργήρῳ, εἴπερ ἠσθένει, καὶ τῷ δούλῳ, ὃς ἐθεωρεῖτο ἀπρόσωπος, ὁπόταν δι' ἀγωγῆς κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ περὶ ἐλευθερίας ἠγωνίζετο· ἐδίδοτο δὲ τέλος συνήγορος καὶ τοῖς ἀτίμοις, οἵτινες, ὡς γνωστὸν, ἀπείργοντο τοῦ δημοσίᾳ λέγειν (5).

Κυρίως ὅμως ὡρίζοντο ὑπὸ τῆς πόλεώς τινες τῶν ῥητόρων συνήγοροι ἐπὶ μεγίστων καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτὴν τῆς πολιτείας διασειόντων ἀδικημάτων, λαμβάνοντες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ καλούμενον *συνηγορικόν*, ἤτοι δραχμὴν μίαν (6)· οὕτω λ. χ. ὁ Περικλῆς μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (7) ὡς εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου προβεβλημένων κατηγόρων τοῦ Κίμωνος, ὁ δὲ Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστογείτονος (8) μνημονεύει ἑαυτοῦ ὡς αἱρεθέντος ἐπὶ τὴν τούτου κατηγορίαν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὁ Δημοσθένης, ὁ Ἀριστογείτων μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν κατηγγέλθησαν εἰς τὸν δῆμον ὡς δῶρα παρὰ τοῦ Ἁρπάλου λαβόντες, ὁ δῆμος ἐξελέξατο δημοσίους συνηγόρους ἐπὶ τὴν τούτων κατηγορίαν (1). Ἔστιν ὅτε δὲ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐπέβαλλον οἴκοθεν ἐπιβολάς τινας, ἡ δὲ ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴ ἐπεχείρει ἐνίοτε καὶ ἀνακρίσεις ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ τὰς ἀνακρίσεις ταύτας δὲν ἐπεχείρει ἡ σεβασμιωτάτη ἐκείνη δικήγυρις, ὡς ἐνασκοῦσα εἰδικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου δικαίωμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ γενικῇ αὐτῆς ἰδιότητι, ὡς ἐπιμελουμένη τὴν παρὰ τῶν ἀρχῶν προσήκουσαν τῶν κειμένων νόμων ἐφαρμογὴν (2) καὶ ὡς ἐπίσκοπος πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ φύλαξ τῶν νόμων ταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου Σόλωνος.

Τῆς καταδιώξεως λοιπὸν τὸ κυριώτερον παρ' Ἀθηναίοις ἐλατήριον ἦν τὸ πνεῦμα τῆς *ἐκδικήσεως* καὶ τοῦ *συμφέροντος*, ὅπερ εἶχεν ὁ παθὼν πρὸς ἐπανόρθωσεν τῆς ἐκ τοῦ ἀδικήματος γενομένης αὐτῷ βλάβης. Ἔπρεπε δὲ νὰ παρέλθωσιν ὁλόκληροι αἰῶνες, ὅπως ὑπαχθῇ ὁ ποινικὸς νόμος εἰς τὸ δημόσιον τῆς πολιτείας δίκαιον καὶ ἑπομένως ἀναγορευθῇ ὡς ἀξίωμα ἀναμφισβήτητον ἡ σωτηρία καὶ θεμέλιος πάσης εὖ συγκεκροτημένης πολιτείας ἀρχὴ, ὅτι ἡ δίωξις τῆς τιμωρίας τοῦ ἐνόχου ἀπόκειται αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ, ἀποτελοῦσα σπουδαιότατον ἅμα καὶ ἰδιαίτατον συμφέρον καὶ καθῆκον αὐτῆς, καθόσον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ παθόντος προσεβλήθη αὐτὴ ἡ δημοσία τάξις καὶ ἠπειλήθη ἡ ἀσφάλεια, ἐν ᾗ ἕκαστος κοινωνὸς δικαιοῦται νὰ διάγῃ. Ἐν γένει λοιπὸν τ' ἀδικήματα παρ' Ἀθηναίοις κατεδιώκοντο εἴτε ὑπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ παθόντος, εἴτε ὑπὸ τῶν συνδεομένων μετ' αὐτοῦ διὰ συγγενικῶν δεσμῶν, εἴτε τέλος ὑπ' ἐκείνων, οἷς ἦν ἀνατεθειμένη κατὰ ῥητὰς τοῦ νόμου διατάξεις ἡ μέριμνα καὶ προσασία ὡρισμένων προσώπων. Ὑπῆρχεν ἐν τούτοις ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀδικημάτων, δι' ὧν προσεβάλλετο οὐσιωδῶς καὶ ἀμέσως αὐτὴ ἡ πολιτεία καὶ ἐχαλαροῦτο ὁ κοινωνικὸς δεσμός, ἅτινα ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ πᾶς πολίτης, ἀπολαύων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐπὶ τῶν ἀδικημάτων δὲ τούτων ἐχώρουν αἱ καλούμεναι *δημόσιαι δίκαι ἢ γραφαί* (1), προδήλως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς δημοσίαν ἀγωγὴν, ἣν ἐξ ὀνόματος τῆς πολιτείας ἐγείρει ἡ Εἰσαγγελικὴ Ἀρχή· τὸ δὲ περὶ τὴν καταγγελίαν τῶν τοιούτων ἀδικημάτων δικαίωμα ἦν θεσμὸς πολιτικὸς, ἐμπεφυκὼς, ὡς εἰπεῖν, αὐτῷ τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὰ ὅρια, τὰ διαχωρίζοντα τὰς δημοσίας δίκας ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν δὲν ἦσαν ἀκριβῶς ἐν τῷ νόμῳ κεχαραγμένα, ὡς ἐκ τούτου δὲ πολλάκις ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δικανικοῖς τὰ αὐτὰ ὀνόματα ἐπί τε δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν δικῶν.

Αἱ δὲ σπουδαιότεραι *δημόσιαι δίκαι ἢ γραφαὶ* αἱ Ἀθηναίων, οἷς ἐξῆν, παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπιτρεπόμεναι ἦσαν αἵδε (2)

(1) Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 3, 4.

(2) Ἐλέσθαι ζητητάς· εἰ δέ τις οἶδέ τινα ἢ τῶν ἱερῶν ἢ τῶν ὁσίων χρημάτων ἔχοντά τι τῆς πόλεως μηνύειν πρὸς τούτους (Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 703).

(3) Ὅταν πλείονες βοηθοὶ καὶ συνήγοροι τῷ πράγματι παρῶσι σύνδικοι καλοῦνται (Σουΐδας ἐν λ. σύνδικος).

(4) Δημοσθ. κ. Νεαίρας. 1349.

(5) Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 729.

(6) Ἀριστοφ. Σφῆκ. 691.

(7) Πλουτάρχ. Βίος Περικλ. 10.

(8) Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. § 13.

(1) Ὁ Μέγας Βοίκχιος (Boeckh.) Économie Politique des Athéniens. chap. XVI τῆς γαλλικῆς μεταφρ. φρονεῖ ὅτι οἱ ῥήτορες οὗτοι, ὧν τὸν ἀριθμὸν ἀναβιβάζει μέχρι δέκα, ἐλάμβανον ἀνὰ μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ οὐχὶ κατὰ πᾶσαν δίκην.

(2) Ἐπειδὰν τεθῶσιν οἱ νόμοι, ἐπιμελείσθω ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου τῶν νόμων, ὅπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένοις νόμοις χρῶνται (Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 84. καὶ Πλουτάρχ. Σόλων § 19.

I.

Ἐν τοῖς κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήμασι.

1) *Γραφὴ καταλύσεως τοῦ δήμου.*

Ἡ τῆς δημοκρατίας κατάλυσις ἦν τὸ βαρύτατον τῶν ἀδικημάτων, συνίστατο δὲ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι πρὸς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, ἢ εἰς κατάληψιν ἀρχῆς τινος, τῆς δημοκρατίας ἤδη καταλελυμένης ἢ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τυραννίδος· (1) Κατὰ τῶν ὑπαιτίων τοῦ μεγίστου τούτου τῶν ἀδικημάτων κατεγίγνωσκον οἱ κείμενοι νόμοι τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν· (2) Ὁ κατηγορούμενος, θεωρούμενος πολέμιος τῆς πολιτείας, προσήγετο, κατὰ τὸ παρὰ Ξενοφῶντι μνημονευόμενον Καννωνοῦ ψήφισμα, δεδεμένος ἐνώπιον τοῦ δήμου πρὸς ἀπολογίαν, ἀποδειχθεὶς δ' ὡς τὸν δῆμον ἀδικῶν, κατεδικάζετο εἰς θάνατον, ἐμβαλλομένου τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ βάραθρον, δημευομένης δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸ ἐπιδέκατον αὐτῆς καθωσιοῦτο τῇ πολιοῦχῳ θεᾷ (3). Μετὰ δὲ τὴν τῶν τριάκοντα τυράννων κατάλυσιν ὅρκος ἐπεβλήθη ἅπασι τοῖς Ἀθηναίοις καθ' ἱερῶν τελείων, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ δήμους, ἐπιτάσσων τὴν τυραννοκτονίαν, οὗ τὸν τύπον διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἀνδοκίδης ἐν τῷ περὶ μυστηρίων. (4) Ἡ θεωρία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τούτου ἦν λίαν αὐστηρὰ, διότι δὲν ἀνέμενον τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἀδικήματος ἐκδήλωσιν, ὅπως ἐπι-

(1) Ἡ λέξις δίκη ἀπαντᾷ καὶ ὡς γενικὴ ἔκφρασις ἐπὶ πάσης κατηγορίας «ἐκαλοῦντο γὰρ αἱ γραφαὶ καὶ δίκαι, λέγει ὁ Πολυδεύκης (Η, 41) οὐ μέν τοι καὶ αἱ δίκαι γραφαί.»

(2) Γραφαὶ δὲ φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας καὶ πυρκαϊᾶς καὶ φαρμάκων καὶ μοιχείας, ὕβρεως, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, προδοσίας, δώρων, δεκασμοῦ, λιποστρατίου, λιποταξίου, ἀστρατείας, λιποναυτίου, ἀναυμαχίου, τοῦ ῥίψαι τὴν ἀσπίδα, ἀφ' οὗ καὶ ῥίψασπις Κλεώνυμος, ἀγαμίου (παρὰ δὲ Λακεδαιμονίοις καὶ ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου)· ἀργίας, ἑταιρήσεως, ψευδεγγραφῆς, ψευδοκλητείας, ξενίας, δωροξενίας, παρανόμων, δοκιμασίας, εὐθύνης, παραπρεσβείας, προβολῆς, φάσις, ἔνδειξις, ἀπαγωγὴ, ἐφηγεῖσθαι (ἐφηγήσεις), ἀνδρολήψιον, εἰσαγγελία. Ταύτας τὰς δίκας ἢ ὅσαι τοιαῦται ἐξῆν τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι καὶ ἐκ πασῶν τούτων ὁ μὴ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, προσωφλίσκανε χιλίας· ὁ δὲ τῆς ἀσεβείας γραφόμενος καὶ οὐχ ἑλὼν ἐθανατοῦτο. (Ἰουλ. Πολυδεύκους Ὀνομαστικὸν, κεφ. Η'. 35).

(1) Ἐάν τις τυραννίδι ἐπιθῆται ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ ἢ τὸν δῆμον καταλύῃ, τὸν αἰσθανόμενον καθαρὸν εἶναι ἀποκτείναντα. (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 125).

(2) Ἐάν τις δημοκρατίαν καταλύῃ τὴν Ἀθήνησιν, ἢ ἀρχήν τινα ἄρχῃ καταλελομένης τῆς δημοκρατίας, πολέμιος ἔστω Ἀθηναίων καὶ νηποινεὶ τεθνάτω καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ τῆς Θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον· ὁ δὲ ἀποκτείνας τὸν τὰ τοιαῦτα ποιήσαντα καὶ ὁ συμβουλεύσας ὅσιος ἔστω καὶ εὐαγής. (Νόμοι τοῦ Σόλωνος παρ' Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 96).

(3) Ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν ἀποθανόντα εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθῆναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. (Ξενοφ. Ἑλλην. Ἰσορ. 1, 7, 20).

Γραφαί τινες φέρουσιν ἀποθανεῖν ἐμβληθέντα· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δέον ἐννοῆσαι ὅτι ἡ ἐμβολὴ τοῦ ἀδικοῦντος ἐγίνετο ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, ἦν ἑπομένως ἴδιος τρόπος ἐκτελέσεως θανατικῆς ποινῆς.

(4) Ἴδού ὁ ἀνωτέρω μνημονευόμενος ὅρκος, ὡς φέρεται παρ' Ἀνδοκίδῃ ἐν τῷ περὶ μυστηρ. § 96—98. «Κτενῶ τῇ ἐμαυτοῦ χειρὶ, ἂν δυνατὸς ὦ, ὃς ἂν καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν, τὴν Ἀθήνησι, καὶ ἐάν τις ἄρξῃ τινὰ ἀρχὴν, καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας τὸ λοιπὸν, καὶ ἐάν τις τυραννεῖν ἐπαναστῇ καὶ τὸν τύραννον συγκαταστήσῃ. Καὶ ἐάν τις ἄλλος ἀποκτείνῃ, ὅσιον αὐτὸν νομιῶ εἶναι καὶ πρὸς θεῶν καὶ δαιμόνων, ὡς πολέμιον κτείναντα τῶν Ἀθηναίων, καὶ τὰ κτήματα τοῦ ἀποθανόντος πάντα ἀποδόμενος, ἀποδώσω τὰ ἡμίσεα τῷ ἀποκτείναντι, καὶ οὐκ ἀποστερήσω οὐδέν. Ἐάν δέ τις κτείνων τινὰ τούτων ἀποθάνῃ, ἢ ἐπιχειρῶν, εὖ ποιήσω αὐτόν τε καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου, καθάπερ Ἁρμόδιόν τε καὶ Ἀριστογείτονα καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Ὁπόσοι δὲ ὅρκοι ὀμόμονται Ἀθήνησιν ἢ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἢ ἀλλοθί που ἐναντίοι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων λύω καὶ ἀφίημι.»

βάλωσι τὴν ποινήν, ἀλλ' ἠρκοῦντο καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας πρὸς διάπραξιν αὐτοῦ ἐνδείξεις. «Ἐπὶ μὲν τῶν λοιπῶν ἀδικημάτων (ἀνακράζει που ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους) ἡ ποινὴ δέον νὰ ἕπηται τῷ ἀδικήματι, ἀλλ' ἐν τῷ τῆς προδοσίας καὶ τῷ τῆς καταλύσεως τοῦ δήμου πρέπει νὰ προηγῆται, ἐπειδὴ ἐὰν ἀφίνωσι νὰ διαφεύγῃ ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν διαμορφοῦται ὀλέθριόν τι σχέδιον, καθίσταται πλέον ἀδύνατος ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων, γενομένων ἤδη τῆς ποινῆς ὑπερτέρων.» (1).

Δυσκόλως βεβαίως δύναται νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τρόπου θετικωτέρου ἀξίωμα μᾶλλον τοῦ προκειμένου δικαιολογικῶς ἀμφισβητήσιμον, διότι οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ σοβαρότης ἀδικήματός τινος, ὅσον δήποτε αὐστηρὰς καὶ ἂν συνεπάγηται ποινὰς, τοσοῦτον τελειοτέρας χρήζει περισκέψεως πρὸς καταδίωξιν καὶ ἀποδείξεως πρὸς τιμωρίαν· καὶ ἀληθῶς μὲν ὁ κίνδυνος, ὃν δύναται νὰ διατρέξῃ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκευωρουμένου τολμήματος ἡ πολιτεία, ἀπαιτεῖ συντονωτάτην ἐπίβλεψιν, ἐγγυήσεις ἀσφαλεστέρας καὶ συλλογὴν ὅσον ἔνεστι πληρεστέραν πάντων τῶν πρὸς ἐκτέλεσιν παρεσκευασμένων μέσων, ἀλλ' ἐνταῦθα περατοῦται πλέον τὸ πρὸς πρόληψιν τῶν ἀδικημάτων δικαίωμα καὶ καθῆκον τῆς πολιτείας, ἐπιβαλλομένης συγχρόνως αὐτῇ τῆς αὐστηρᾶς ὑποχρεώσεως εἰς ἔρευναν καὶ σπουδὴν τοῦ ἀδικήματος βαθεῖαν καὶ εἰς ἀπόδειξιν αὐτοῦ ἀναμφισβήτητον, ἣ δυναμένην τοὐλάχιστον νὰ παραγάγῃ τὴν δικανικὴν ἀλήθειαν· ἄλλως, ἡ ἐπὶ ἁπλῇ ὑπονοίᾳ καταδίκη εἰς θάνατον, οὐκ ἔστι βεβαίως τιμωρία, ἀλλὰ διάπραξις ἀδικήματος.

2). *Γραφὴ προδοσίας.*

Ὑπὸ τὴν γενικωτέραν τῆς προσηγορίας ταύτης σημασίαν περιελαμβάνοντο καὶ τὰ τῆς προηγουμένης κατηγορίας ἀδικήματα, εἰδικώτερον δ' ἡ προδοσία συνίστατο εἴτε ἐν τῇ διατηρήσει σχέσεων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, εἴτε ἐν τῇ παραδόσει φρουρίου ἢ νηὸς ἢ στρατοπέδου, ἐν ᾧ ἐτύγχανε μέρος τι τῶν πολιτῶν (1). ἐκολάζετο δ' ἐπίσης ταῖς ἐσχάταις τῶν ποινῶν ἐγγραφομένων προσέτι τῶν τοῦ ἐνόχου ἐκγόνων ἐν τοῖς ἀτίμοις. «Κτείνειν τὸν τὴν πατρίδα προδιδόντα καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ χειρὶ καὶ ψήφῳ» λέγει ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους φλογερωτάτῳ λόγῳ αὐτοῦ (2). Ἡ δὲ κατὰ τοῦ προδότου ἐπιβαλλομένη ποινὴ εἶχε τοῦτο τὸ ἐξαίρετον, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐν τῷ ἐδάφει τῆς Ἀττικῆς ταφὴ αὐτοῦ, καὶ ἐάν τις μάλιστα μετὰ θάνατον ἐφαίνετο προδότης ὤν, ἀνωρύττοντο τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ καὶ ἐρρίπτοντο ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ὅπως μὴ μολυνθῇ ἡ χώρα μηδὲ διὰ τῆς σποδοῦ τῶν ὀστῶν τοῦ τὴν πατρίδα προδόντος (3). Οὕτω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποθνήσκων ἐπὶ ξένης τὸν πικρὸν τῆς ἐξορίας θάνατον, ἐκέλευσε τοῖς ἑαυτοῦ οἰκείοις νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀςᾶ αὐτοῦ καὶ θάψωσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ κρύφα Ἀθηναίων, *οὐ γὰρ ἐξῆν θάπτειν ὡς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος* (4). Ἐπίσης καὶ τοῦ Φωκίωνος ἐπὶ προδοσίᾳ καταδικασθέντος εἰς τὸν διὰ κωνείου θάνατον ἀπηγόρευσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐν τῷ ἐδάφει τῆς πόλεως ταφήν, «*ἀλλ' ἔδοξεν αὐτοῖς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξορίσαι καὶ μηδὲ πῦρ ἐναῦσαι μηδένα πρὸς τὴν ταφὴν Ἀθηναίων*, κατὰ Πλούταρχον (5). Ἐπίσης, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου (6), ἔκρινον προδοσίας τὸν νεκρὸν τοῦ Φρυνίχου, ὡς συγκαταστήσαντος τὴν τῶν τετρακοσίων ὀλιγαρχίαν· μετὰ δὲ τὴν καταδίκην αὐτοῦ τὰ μὲν ὀστᾶ ἐκθάψαντες ἔρριψαν ἔξω τῆς Ἀττικῆς, τοὺς δ' αὐτῷ συνηγορήσαντας Ἀρίσταρχον καὶ Ἀλεξικλέα

(1) Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀδικημάτων ὑστέρας δεῖ τετάχθαι τὰς τιμωρίας, προδοσίας δὲ καὶ δήμου καταλύσεως προτέρας, εἰ γὰρ παρήσεσθε τοῦτον τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ μέλλουσιν ἐκεῖνοι κατὰ τῆς πατρίδος φαῦλόν τι πράττειν, οὐκ ἔχειν ὑμῖν μετὰ ταῦτα δίκην παρ' αὐτῶν ἀδικούντων λαβεῖν· κρεῖττους γὰρ ἤδη γίνονται τῆς παρὰ τῶν ἀδικουμένων τιμωρίας. (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 126).

(1) Εἴ τις φρούριον προῖδωκεν ἢ ναῦν ἢ στρατόπεδον, ἐν ᾧ μέρος τι ἐτύγχανε τῶν πολιτῶν, ταῖς ἐσχάταις ζημίαις ζημιοῦσθαι (Λυσίας κ. Φίλωνος § 26).

(2) Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 127.

(3) Ἐὰν δόξῃ τις προδότης ὢν ἐν τῇ χώρᾳ τετάφθαι, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ὅπως ἂν μὴ κέηται ἐν τῇ χώρᾳ μηδὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν προδιδόντος. (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 113).

Ἐάν τις τὴν πόλιν προδιδῷ, κατακριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χοήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. (Ξενοφ. Ἑλ. Ἱστορ. 1, 7, 22.

(4) Τὰ δὲ ὀστᾶ φασι κομισθῆναι αὐτοῦ οἱ προσήκοντες οἴκαδε, κελεύσαντος ἐκείνου καὶ τεθῆναι κρύφα Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἀττικῇ, οὐ γὰρ ἐξῆν θάπτειν ὡς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος. (Θουκυδ. Α. 138.)

(5) Πλουτάρχ. Φωκίων. § λζ'.

(6) Θουκυδ. Η, 92.

ἐζημίωσαν θανάτῳ καὶ τοὺς κτείναντας αὐτὸν ἐποιήσαντο πολίτας μὴ ὄντας πρότερον. Ἀντιφῶν δ' ὁ Σωφίλου, ὁ ῥήτωρ, εἷς τῶν τοῦ Ἁρμοδίου ἐκγόνων, ὑπαχθεὶς τοῖς περὶ τῶν προδοτῶν ἐπιτιμίοις, ἄταφος ἐρρίφθη καὶ σὺν τοῖς ἐκγόνοις ἄτιμος ἐνεγράφη· τὸ δὲ ψήφισμα καθ' ὃ ἔδοξεν αὐτὸν κριθῆναι, ὡς καὶ τὸν τύπον τῆς καταδίκης διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ψευδο-Πλούταρχος ἐν τοῖς βίοις τῶν δέκα ῥητόρων (1).

Προδοσίας δ' ἐπίσης ὑπαίτιοι ἦσαν καὶ οἱ φεύγοντες τὸν ὑπὲρ πατρίδος κίνδυνον, ἀπολιμπάνοντες τὴν πόλιν, ὡς ὁ διαβόητος Λεωκράτης, καὶ οἱ πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτομολοῦντες· τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑπέκειντο καὶ οἱ ἐξόριστοι, οἱ αὐτοβούλως εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ὑποστρέφοντες. (Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 1034). Ὁπόταν δ' ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων ἤρξατο ἀποκλίνουσα εἰς παρακμήν, νέον ἀδίκημα ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐνεγράφη, τῇ προτάσει τοῦ δημαγωγοῦ Εὐβούλου, τὸ τοῦ γράψοντος μετατιθέναι τὰ θεωρικὰ χρήματα εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν καὶ γενέσθαι στρατιωτικά, ὅστις θανάτῳ ἐζημιοῦτο· τοσοῦτον δ' αὐστηρῶς ἐφημμόζετο ἡ ποινὴ αὕτη, ὥστε καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτός, ὁπόταν βραδύτερον λάθρος ἐπιτίθηται κατὰ τῆς νάρκης καὶ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ὀκνηρίας τῶν ἑαυτοῦ συμπολιτῶν, ἀποδυρόμενος τὴν ἔνδειαν χρημάτων, δὲν ἀποτολμᾷ νὰ προσβάλῃ τὸν δημαγωγικὸν τοῦτον θεσμὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἀλλὰ πάνυ εὐλαβῶς ὑπαινίσσεται τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην του, διότι ὑπερωτήσας ἑαυτὸν ἐν τῷ Ἀῳ Ὀλυνθιακῷ λόγῳ ὅτι *σὺ γράφεις ταῦτα εἶναι στρατιωτικά;* ἐπιφέρει, *μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε* (1).

Τῆς αὐτῆς φύσεως ἀδικήματα, ἀλλὰ δι' ἐλάσσονος κολαζόμενα ποινῆς, ἦσαν καὶ τάδε: τὸ τοῦ ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενομένου (τοῦθ' ὅπερ λίαν ψέγει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος) (2), καὶ τὸ τῶν ἐποφειλόντων τῷ δημοσίῳ μέχρις ἂν ἐκτίσωσι τὰ ὀφειλόμενα, οἵτινες πάντες ἀτιμίᾳ ἐζημιοῦντο (3). Ἐὰν δ' ὁ τοιοῦτος ἐτόλμα καὶ ἐπ' ἐκκλησίας λέγειν, παρεδίδοτο τοῖς ἕνδεκα (4).

3). *Γραφὴ ἀπατήσεως τοῦ δήμου.*

Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς μνημονεύουσιν ἔξιν ὅτε *τῆς ἀπατήσεως τοῦ δήμου ἢ τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἡλιαίας* (5). Συνίστατο δὲ τὸ ἀδίκημα τοῦτο ἐν γένει εἰς τὸ δι' ὑποσχέσεων ἢ ἄλλων λόγων ἐξαπατᾶν τὸν δῆμον, τὴν βουλὴν ἢ τὰ δικαστήρια καὶ ἐκβιάζειν παρ' αὐτῶν ἀποφάσεις ἀδίκους (6). Περὶ τῶν ἀκριβεστέρων ὅμως

(1) Καὶ τὸ μὲν τῆς καταδιώξεως ψήφισμα ἔχει ὡς ἕπεται:

«Ἔδοξε τῇ βουλῇ μιᾷ καὶ εἰκοστῇ τῆς Πρυτανείας· Δημόνικος Ἁλωπεκῆθεν ἐγραμμάτευε, Φιλόστρατος Πελληνεὺς ἐπεστάτει, Ἄνδρων εἶπε περὶ τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἀποφαίνουσιν οἱ στρατηγοὶ πρεσβευομένους εἰς Λακεδαίμονα ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως τῆς Ἀθηναίων, καὶ ἐκ τοῦ στρατοπέδου πλεῖν ἐπὶ πολεμίας νεὼς, καὶ πεζεῦσαι διὰ Δεκελείας, Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ὀνομακλέα καὶ Ἀντιφῶντα συλλαβεῖν καὶ ἀποδοῦναι εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπως δῶσι δίκην· παρασχόντων δ' αὐτοὺς οἱ στρατηγοὶ, καὶ ἐκ τῆς βουλῆς οὓς τινας δοκῇ τοῖς στρατηγοῖς, προσελομένους μέχρι δέκα, ὅπως ἂν περὶ παρόντων γένηται ἡ κρίσις· προσκαλεσάσθωσαν δ' αὐτοὺς οἱ θεσμοθέται ἐν τῇ αὔριον ἡμέρᾳ, καὶ εἰσαγόντων, ἐπειδὰν αἱ κλήσεις ἐξήκωσιν εἰς τὸ δικαστήριον, περὶ προδοσίας κατηγορεῖν τοὺς εἰρημένους συνηγόρους καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἄλλους ἂν τις βούληται· ὅτου δ' ἂν καταψηφίσηται τὸ δικαςήριον, περὶ αὐτοῦ ποιεῖν κατὰ τὸν νόμον, ὃς κεῖται περὶ τῶν προδόντων.»

Ὁ δὲ τύπος τῆς καταδίκης οὕτως

« Προδοσίας ὤφλον Ἀρχεπτόλεμος Ἱπποδάμου Ἀγρύληθεν παρὼν, Ἀντιφῶν Σωφίλου Ῥαμνούσιος παρών· τούτοιν ἐτιμήθη τοῖς ἕνδεκα παραδοθῆναι καὶ τὰ χρήματα δημόσια εἶναι, καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον, καὶ τὰς οἰκίας κατασκάψαι αὐτῶν καὶ ὅρους θεῖναι τοῦν οἰκοπέδοιν, ἐπιγράψαντας Ἀρχιπτολέμου καὶ Ἀντιφῶντος τοῦν προδόταιν· τῷ δὲ δημάρχῳ ἀποφῆναί τ' οἰκίαν ἑς τόν, καὶ μὴ ἐξεῖναι θάψαι Ἀρχεπτόλεμον καὶ Ἀντιφῶντα καὶ γένος τὸ ἐκ τούτοιν καὶ νόθους καὶ γνησίους· καὶ ἐὰν ποιήσηταί τινα τῶν ἐξ Ἀρχεπτολέμου καὶ Ἀντιφῶντος ἄτιμος ἔστω ὁ ποιησάμενος ταῦτα· ταῦτα δὲ γράψαι ἐν στήλῃ χαλκῇ ὅπερ ἦν καὶ τὰ ψηφίσματα, τὰ περὶ Φρυνίχου, καὶ τούτου θέσθαι.»

(1) Φαίνεται ὅμως ὅτι βραδύτερον, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸ τοῦ 353 π. Χ. κατώρθωσεν ὁ Δημοσθένης τὴν κατάργησιν αὐτοῦ. Ὁ Boeckh (Econom. Polit. chap. VII, τῆς Γαλλικῆς μεταφρ.) ὁρίζει τὸν χρόνον τῆς καταργήσεως μεταξὺ τῆς 110ης Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ 3ου ἔτους τῆς 112ης.

(2) Ἄτιμον εἶναι τὸν ἐν στάσει μηδετέρας μερίδος γενόμενον. (Νόμοι Σόλωνος παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν Βίῳ Σόλ. 20).

(3) Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ μέχρις ἂν ἐκτίσῃ εἶναι ἄτιμον. (Αἰσχίνου ὑπόθ. εἰς Δημοσθ. κατ' Ἀριστογ. Α'.) Τὸν ὀφείλοντα τῷ δημοσίῳ μὴ πολιτεύεσθαι (Ἀνωνύμ. ὑπόθ. εἰς Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ.)

(4) Ἐὰν ὁ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ λέγῃ παραδόσθω τοῖς ἕνδεκα. (Δειναρχ. κ. Ἀριστογ. § 63).

(5) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 97 καὶ Πολυδεύκους ΣΓ', 652.

(6) Ἔστιν ὑμῖν νόμος ἀρχαῖος, τῶν δοκούντων καλῶς ἔχειν. Ἐάν τις ὑποσχόμενός τι τὸν δῆμον ἐξα-

συστατικῶν τοῦ διὰ θανάτου κολαζομένου τούτου ἀδικήματος στοιχείων δὲν ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις, φαίνεται ὅμως ὅτι τὴν γραφὴν ταύτην ἐγράφοντο κατὰ τοῦ ἀνυποστάτους (1) ἢ ἠλλοιωμένους προσεπάγοντος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδίας ἀξιώσεως νόμους διαδίκου καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῇ κάλπῃ ῥίπτοντος διπλῆν ἀντὶ ἁπλῆς ψῆφου (2). Τὸ πρῶτον τῶν ἀδικημάτων τούτων ἠδύνατο συνεχῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ παρουσιάζηται, ὁπότε, ὡς γνωστόν, οἱ νόμοι οὐκ' ἦσαν ἀναγεγραμμένοι ἐν ἑνὶ Κώδηκι, ὡς συμβαίνει ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, καθ' οὓς μάλιστα ἰσχύει καὶ τὸ γενικὸν ἀξίωμα τῆς ἐξ ἐπαγγέλματος παρὰ τοῦ δικαστοῦ ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου (jus novit curia), ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῆς ἐφαρμογῆς ἀλλοδαποῦ νόμου ἢ ἐθίμου, ὁπότε κατὰ τοὺς πλείστους νομοδιδασκάλους καὶ εἰδὼς δὲν ἐφαρμόζει τὸν νόμον τοῦτον ὁ ἐγχώριος δικαστής, ἀλλ' ἐπιτάσσει τῷ προτείνοντι αὐτὸν διαδίκῳ τὴν ἀπόδειξιν (3. Ἡ δὲ δευτέρα τῶν ὑποδειχθεισῶν περιπτώσεων, ἀναμιμνήσκουσα τὰς συγχρόνους καλπονοθεύσεις, φαίνεται ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις ἐχώρει οὐχὶ σπανίως, καίπερ αὐστηρὰ ἐκράτει ἐπιτήρησις.

Ὡς ἀπατῶντα τὸν δῆμον δέον νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸν Πρόεδρον, τὸν ἐπιτρέποντα ἀτίμῳ τινὶ παρακαθῆσαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ζημιούμενον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δραχμαῖς τεσσαράκοντα.

4). *Γραφὴ παρανόμων.*

Ἡ Γραφὴ αὕτη εἰσήχθη πιθανώτατα, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γροτίου (4), ὑπὸ τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς ῥυθμιζούσας διατάξεις ὁ προτείνων νέον τινὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου νόμον ὤφειλε ν'ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν αὐτοῦ ἀντίφασιν πρὸς διατάξεις προγενεστέρας, ἢ, ὑπαρχούσης τοιαύτης, νὰ καταδείξῃ πρῶτον αὐτὴν σαφῶς, καὶ εἶτα, προτείνων τὴν κατάργησιν τοῦ προϋπάρχοντος νόμου, νὰ προαναγγείλῃ τὴν ἑαυτοῦ πρότασιν· τοῦτο δέ, ὅπως μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δύο ἀντίθετοι ἰσχύωσι νόμοι (1)· ὁ δὲ τῶν διατάξεων τούτων παραβάτης ὑπέκειτο τῇ γραφῇ ταύτῃ, ἣν τῶν ἐπιτίμων Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος ἠδύνατο ἐγεῖραι, τῇ παρεμβάσει καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν θεσμοθετῶν (2).

Ἐκ τοῦ τίτλου τῆς γραφῆς ταύτης φαίνεται ὅτι περιωρίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν τυπικὴν τοῦ ἀρχαιοτέρου πρὸς τὸν νεώτερον νόμον ἀντίφασιν (*παρανομία*)· βραδύτερον ὅμως εἴπετο φυσικῶς νὰ λάβῃ μείζονας διαστάσεις, διότι ὁ κατηγορῶν πολίτης, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἑαυτοῦ κατηγορίας, ἠξίου ὅτι ὁ προταθεὶς νόμος ἀντέκειτο οὐ μόνον τῷ γράμματι ἀλλὰ καὶ τῷ πνεύματι καὶ αὐτῷ τῷ τελικῷ τῶν καθεστώτων θεσμῶν σκοπῷ, καὶ ὅτι ἑπομένως διὰ τοὺς λόγους τούτους κατήγγελλε τὸν νέον νόμον ὡς ἐπιβλαβῆ καὶ ἥκιζα τῇ πολιτείᾳ ἔντιμον καὶ κατὰ συνέπειαν πάσῃ δυνάμει φευκτέον, τὸν δὲ προσάγοντα αὐτὸν πολίτην κολαστέον. Ἐν τῇ εὐρύτητι ταύτῃ τῆς σημασίας ἀπαντᾷ ἡ γραφὴ αὕτη ἐπὶ Δημοσθένους. Ὁ εἰσηγητὴς λοιπὸν νόμου τινὸς ἢ ψηφίσματος καὶ μετὰ τὴν κατὰ τύπους συζήτησιν καὶ ψήφισιν αὐτοῦ ὑπέκειτο τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον ἐπὶ τῇ ἐνδεχομένῃ ἐλλείψει τῶν ἀπαιτουμένων κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ψήφισιν τοῦ νόμου διατυπώσεων, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς ἐπὶ τῇ μὴ ἀνυσιμότητι αὐτοῦ. Κηρυττομένου δὲ τοῦ κατηγορουμένου ἐνόχου, ἡ ποινὴ δὲν διεγράφετο ἀκριβῶς ἐν τῷ νόμῳ, ποικίλλουσα κατὰ τὰς περιστάσεις, διότι ἡ κατηγορία αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνων, ἐν αἷς, μετὰ τὴν περὶ τῆς ἐνοχῆς ἐτυμηγορίαν, προὐτείνετο μέτρον τι ποινῆς παρ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων, τοῦ τε κατηγόρου δηλ. καὶ τοῦ κατηγορουμένου, ἀποκειμένης τῆς ἐκλογῆς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ δικαστήριον, ἄνευ ὅμως τῆς ἐλαχίστης τροποποιήσεως. Οὕτω δὲ ἐν αὐτῷ τῷ συμφέροντι τοῦ κατηγορουμένου ἔκειτο ὅπως προτείνῃ μέτρον τι ποινῆς ἀνάλογον, δυνάμενον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν γνώμην τῶν δικαστῶν καὶ μὴ ἐξαναγκάζον ἑπομένως αὐτοὺς νὰ προτιμήσωσι τὴν συνήθως αὐστηροτέραν τοῦ κατηγόρου πρότασιν. Κηρυσσομένου δὲ τοῦ κατηγορουμένου ἀθώου, ὁ κατήγορος προσετιμᾶτο (ὡς καὶ ἐν ἄλλαις περιπτώσεσι) δραχμαῖς χιλίαις, ὁσάκις μὴ μετελάγχανεν οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ποινικὴ τοῦ εἰσαγαγόντος τὸ νέον παράνομον ψήφισμα εὐθύνη δὲν διήρκει πέρα τοῦ ἐνιαυτοῦ, μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος τὸ δικαστήριον περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ἐπικύρωσιν ἢ καταψήφισιν τοῦ νόμου, ἥτις καὶ μόνη ἰσοδυνάμει *ipso facto* πρὸς ῥητὴν αὐτοῦ κατάργησιν.

Ἡ κατηγορία αὕτη ἠδύνατο ἐγερθῆναι ἢ πρὸ τῆς ὁριστικῆς τοῦ νόμου ἐκδόσεως, (ὡς λ. χ. ἐπὶ ἁπλοῦ ψηφίσματος μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψήφισιν, ἢ ἐπὶ νόμου μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κύρωσιν καὶ πρὶν ἢ οὗτος ὑποβληθῇ τοῖς νομοθέταις), ἢ μετὰ τὴν τελείαν καὶ ὁριστικὴν διὰ τῆς ἐτυμηγορίας τῶν νομοθετῶν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει προδήλως ἡ κατηγορία ἀνέσελλε τὴν περαιτέρω τῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ νόμου ἀναγκαίων διατυπώσεων πρόβασιν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνεπήγετο τὴν καταψήφισιν αὐτοῦ.

Ἀποσκοποῦντες δ' ἤδη εἰς πάσας τὰς τὴν γραφὴν ταύτην ῥυθμιζούσας διατυπώσεις, εὐχερῶς διορῶμεν τὸ ἐν αὐταῖς διῆκον συντηρητικὸν πνεῦμα, δι' οὗ ἐσκοπεῖτο ἡ ἀποτροπὴ πάσης διὰ νέας προτάσεως μερικῆς ἢ καθολικῆς τῶν καθεστώτων θεσμῶν ἀλλοιώσεως. Οὕτως, ὁπόταν πρότασίς τις ἐφέρετο σκοποῦσα τὴν κατάργησιν οἱουδήποτε νόμου, πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ, οὕτωσὶ προσβαλλομένου, ἐξελέγοντο *συνήγοροι*, ἐπὶ τούτῳ μισθούμενοι ὑπὸ τῆς πόλεως, ἥτις βεβαίως τὸ σοβαρὸν τοῦτο ἔργον δὲν ἠδύνατο νὰ καταλείπῃ εἰς τὸν λόγον τοῦ πρώτου τυχόντος ῥήτορος, ἀναλαμβάνοντος αὐτὸ δωρεάν. Οἱ προφυλακτικοὶ οὗτοι περιορισμοὶ δι' ὧν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ἐνέκρινε νὰ περιβάλῃ τὴν πᾶσι τοῖς ἐπιτίμοις πολίταις ἐπιτρεπομένην ἀπόλυτον περὶ τὴν τῶν νόμων εἰσήγησιν ἐλευθερίαν, περιέστελλον βεβαίως οὐσιωδῶς τὰς ἐκ τῆς περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου ἀκολασίας δυναμένας νὰ προκύψωσι δυσαρέστους συνεπείας, διευκολύνοντες δὲ προσέτι καὶ τὸ ἔργον τῶν δικαστῶν, καλουμένων νὰ ἐφαρμόσωσι τὸν νόμον ἐν εἰδικαῖς περιπτώσεσιν, ἀπήλλαττον αὐτοὺς τῶν εὐνοήτων δυσχερειῶν, εἰς ἃς ἡ ὑπὸ τῶν διαδίκων προσαγωγὴ νόμων ἀντιφατικῶν ἤθελε βεβαίως ἐμβάλει αὐτούς. Ἐν τοῖς νεωτέροις εὐνομουμένοις ἔθνεσι, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον συγκεκροτημένοις, οἱ νόμοι καταρτίζονται ὑπὸ προσώπων ἢ πολυμελῶν σωματείων αἱρετῶν, ἀλλ' ὑπὸ ὅρους ὅλως τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις τῆς ἀρχαιότητος διαφερόντας καὶ ἐξαφανίζοντας ὁλοσχερῶς τὴν τῷ πρώτῳ εἰσηγησαμένῳ νέον τινὰ νόμον παρεπομένην εὐθύνην. Κατὰ τὸν νεώτερον λοιπὸν δημόσιον τῆς Εὐρώπης βίον ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία περὶ τὴν κατάρτισιν τῶν νόμων ἢ ἐξέλιπε σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἢ ἀσκεῖ ἐπιρροὴν λίαν ἀσήμαντον, ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν καθ' ὅλους τοὺς ἀπαιτουμένους τύπους ἐκδεδομένων νόμων ἀνατίθεται εἰς δικαστικὰ σωματεῖα διαρκῆ, ἀσκοῦντα προσωπικήν τινα δικαιοδοσίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἀνεξάρτητον, καὶ ἑρμηνεύοντα προσηκόντως τὸ κείμενον τῶν ἐντυγχανόντων ἀντιφατικῶν νόμων ὥστε νὰ διατηρῆται ἀκμαία καὶ συνεχὴς ἡ λογικὴ τῆς *δικαστικῆς παραδόσεως* ἀνάπτυξις. Ἐν Ἀθήναις ὅμως οὐδαμῶς ἐνόουν τὸ πάλαι ὅτι ὁ εἰσηγούμενος νέον τινὰ νόμον ἢ ψήφισμα, ὁ παραπείσας τὴν Βουλὴν ἢ τὸν Δῆμον εἰς ἐπιψήφισιν αὐτῶν, δι'αὐτοῦ τούτου τοῦ γεγονότος ἐμηδένιζεν ὁλοσχερῶς τὴν ἰδίαν προσωπικὴν εὐθύνην, ἐὰν ἡ πρότασις τυχὸν ἀπεδεικνύετο ὡς παρὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους γενομένη· ἀλλ'ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἐξαπατήσαντα τὸν Δῆ-

---

πατήσῃ, κρίνειν. κἂν ἁλῷ, θανάτῳ ζημιοῦν. (Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. 498.

Ὁ κοινὸς τῆς πόλεως νόμος, ἐάν τις ἐναντίον τῶν πολιτῶν ὁμολογήσας τι παραδῷ, τοῦτον ἔνοχον εἶναι κελεύει τῷ ἀδικεῖν. (Δεινάρχ. κ, Φιλοκλ. § 4).

(1) Θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν ἐάν τις οὐκ ὄντα νόμον παράσχηται. (Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. 11, § 24).

(2) Δημοσθ. κ. Βοιωτοῦ 1, 12.

(3) Ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀντιθέτου θεωρίας ἐπιφανέστερός ἐστιν ὁ Πούχτας.

(4) Γροτίου Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κτλ. Τόμος 7ος, σελ. 361 τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως.

(1) Ἰδοὺ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος διατάξεις ὡς εὑρίσκομεν αὐτὰς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, ἀλλ' ἀρίστῃ συλλογῇ τοῦ Σαμουὴλ Πετίτου (Samuel Petitus, Leges Atticae, lib. II, tit. 1).

Ἐάν τις μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ.

Τῶν νόμων τῶν κειμένων μὴ ἐξεῖναι λῦσαι μηδένα, ἐὰν μὴ ἐν Νομοθέταις· τότε δ' ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν Ἀθηναίων λύειν, ἕτερόν τι τιθέντι ἀνθ' ὅτου ἂν λύῃ· διαχειροτονίαν δὲ ποιεῖν τοὺς προέδρους περὶ τούτων τῶν νόμων, πρῶτον μὲν περὶ τοῦ κειμένου, εἰ δοκεῖ ἀνεπιτήδειος εἶναι τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων ἢ οὔ· ἔπειτα περὶ τοῦ τιθεμένου. Ὁπότερον δ' ἂν χειροτονήσωσιν οἱ νομοθέται, τοῦτον κύριον εἶναι· ἐναντίον δὲ νόμου μὴ ἐξεῖναι τῶν νόμων τῶν κειμένων μηδενί. Ἐὰν δέ τις λύσας τινὰ τῶν νόμων τῶν κειμένων, ἕτερον ἀντιτιθῇ μὴ ἐπιτήδειον τῷ Ἀθηναίων δήμῳ, ἢ ἐναντίον τῶν κειμένων, τὰς γραφὰς εἶναι κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον, ὃς κεῖται, ἐάν τις μὴ ἐπιτήδειον θῇ νόμον.

(2) Τὴν ἡγεμονίαν δικαστηρίου ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος ὁρίζει οὐτωσί· «Ἄλλαι πρὸς ἄλλους ἐλαγχάνοντο δίκαι, τὰς δὲ ἐπενεχθείσας αἱ ἀρχαὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἑκάστη νόμον εἰσῆγον εἰς δικαστήριον, ἡγουμένη καὶ προεσῶσα, οἷον πρὸς μὲν τὸν ἄρχοντα αἱ τῶν ὀρφανῶν καὶ ἐπικλήρων, πρὸς δὲ τὸν βασιλέα αἱ τῆς ἀσεβείας, πρὸς δὲ τὸν πολέμαρχον τοῦ ἀποστασίου τε καὶ ἀπροστασίου, πρὸς δὲ τοὺς θεσμοθέτας αἱ τῆς ξενίας τε καὶ δωροξενίας καὶ συκοφαντίας καὶ δώρων καὶ ψευδεγγραφῆς καὶ ὕβρεως καὶ μοιχείας καὶ βουλεύσεως καὶ ἄλλων».

μον ἢ τὴν Βουλὴν διὰ τῆς ἀποκρύψεως γεγονότων, σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ εἰσαγομένην πρότασίν του, ἅπερ ἐγίνωσκεν ἢ ὤφειλε καὶ ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ.

Καί τοι δὲ διὰ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων ἐξηγεῖται ἀρκούντως ἡ εἰσαγωγὴ τῆς *Γραφῆς* ταύτης κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἔννοιαν καὶ ἔκτασιν, δυσερμήνευτος ὅμως ἀποβαίνει ἡ βραδύτερον, προϊούσης τῆς διαφθορᾶς, ἐπελθοῦσα κατάχρησις αὐτῆς, περιλαβούσης ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ αὐτῆς περιόδῳ καὶ περιπτώσεις ὅλως ἀλλοτρίας. Πρὸς ἔνδειξιν δὲ τῶν ὑπερβαλλουσῶν τούτων τῆς γραφῆς ταύτης διαστάσεων, ἀναμνησθῶμεν τοῦ κατὰ Κτησιφῶντος λόγου τοῦ Αἰσχίνου, δι' οὗ ὁ δεινὸς ῥήτωρ κατηγορεῖ τοῦ πολίτου ἐκείνου, ὡς προτείναντος τῷ δήμῳ ἵν' ἀπονείμῃ *ἐν ὡρισμέναις περιστάσεσι* τῷ Δημοσθένει στέφανον πρὶν ἢ ὁ τελευταῖος οὗτος δώσῃ εὐθύνας τῶν αὐτῷ πεπραγμένων κατὰ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων. Πειρᾶται λοιπὸν κατὰ πρῶτον ὁ ῥήτωρ νὰ καταδείξῃ τὸ παράνομον τῆς προτάσεως—καὶ ἐνταῦθα βεβαίως ἐσὶν ἡ θεμέλιος τῆς κατηγορίας βάσις—, εἶτ' ἀποδεικνύει διὰ τῆς θαυμασίας αὐτοῦ δημηγορίας ὅτι ὁ Δημοσθένης ἦν ὡς ἰδιώτης μὲν εὐτελὴς καὶ ἄνανδρος, ὡς δημόσιος δ' ἀνὴρ κινδυνώδης καὶ τῶν μεγίστων τῇ πόλει κακῶν αἴτιος· κατὰ συνέπειαν (ἐὰν παραδεχθῶμεν τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ὡς ἀληθὲς) ὁ Κτησιφῶν εἶχεν ἀπατήσει τὸν δῆμον κατὰ τρόπον, διὰ δύο λόγους ἐπιβαρυντικόν· πρῶτον ὡς προτείνας ἀμοιβὴν ὑπὸ περιστάσεις ὅλως τῷ νόμῳ ἀντικειμένας καὶ εἶτα ὡς προτείνας αὐτὴν ὑπὲρ ἀνθρώπου ἀναξίου. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν περὶ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς *γραφῆς παρανόμων* σκοποῦ καὶ λόγου (ratio legis), τὸ πρῶτον μόνον ἐπιχείρημα (ὅτι ὁ Κτησιφῶν ἐποιήσατο πρότασιν στεφάνου ὑπὸ περιστάσεις ἀντικειμένας τῷ νόμῳ) ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τῆς *γραφῆς παρανόμων*· τὸ δὲ δεύτερον, αὐστηρῶς ἐξεταζόμενον, διολισθαίνει τῆς δικαιοδοσίας τοῦ νόμου τούτου καὶ ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν διαστάσεων, εἰς ἃς ἐξώθησε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἡ σφοδρὰ τῶν κομμάτων ἐμπάθεια, ἥτις ἐστὶ μὲν ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἐνασκήσεως ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις ἐξεδηλοῦτο μετὰ μεγίστης βιαιότητος. Ὅτι λοιπὸν εὑρεῖαν ἐποιοῦντο ἐν Ἀθήναις χρῆσιν τῆς κατηγορίας ταύτης, ὡς ὑποτρεφούσης εἴπερ τι καὶ ἄλλο μέτρον τὴν δίψαν τῶν κομμάτων, καὶ ὅτι μάλιστα κατεχρήσαντο αὐτῆς, ἐστὶν ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον, ἀλλὰ καί τοι πιθανώτατα ὁ θεσμὸς οὗτος ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῆς προτάσεως νέων νόμων πολίτας ἀπείρους καὶ ἀτόλμους, μήπω εἰωθότας νὰ ἵστανται ἀκράδαντοι ἐν τῇ δίνῃ τοῦ πολιτικοῦ βίου, δὲν ἐπήνεγκεν ὅμως τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος τὰ πολιτικὰ πραττόντων ῥητόρων, οἵτινες ἠσκημένοι περὶ τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, καὶ οὐδόλως πτοούμενοι ὑπὸ τῶν θυελλῶν τῆς Ἀγορᾶς, ἠδύναντο συγχρόνως νὰ βολιδοσκοπῶσιν ἑκάστοτε τὰς διαθέσεις τοῦ δήμου καὶ ἐλπίζωσιν ἑπόμενος ἐπὶ τὴν ὑποστήριξιν ὁμάδος τινὸς φίλων καὶ ὁμοφρόνων. Πλεῖστοι δὲ ῥήτορες κατηγγέλθησαν διὰ τῆς γραφῆς ταύτης πολλάκις καὶ ἠθωώθησαν. Ἀλλ' ὡς πάνυ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ πολὺς Γρότιος, τὸ δὴ χείριστον τῆς καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι ἐνίσχυε καὶ ηὔξανε τὴν πικρίαν τῶν προσωπικῶν ἀντεγκλήσεων, τὴν διήκουσαν κατὰ μέγα μέρος τῆς Ἀττικῆς εὐγλωττίας καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ καλλίστοις μνημείοις αὐτῆς, διὰ δὲ τῆς ἐν πάσῃ συζητήσει νόμου τινὸς ἢ ψηφίσματος παρεμβολῆς ἀποστροφῆς τινος βιαιοτάτης κατ' αὐτοῦ τοῦ προσώπου τοῦ εἰσηγητοῦ ἔτεινε νὰ μεταβάλῃ λόγους καθαρῶς συμβουλευτικοὺς εἰς ἐμπαθεστάτας προσωπικὰς ἀντεγκλήσεις.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκ τῆς καταχρήσεως τοῦ θεσμοῦ τούτου συνεπειῶν· πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου ὁπωσοῦν ἐκτενῶς εἰρημένων, δέον νὰ ἐπισημειώσωμεν ὅτι οὐχὶ σπανίως ἐχρῶντο αὐτῷ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ἐνιαυσίου χρόνου τῆς εὐθύνης τοῦ εἰσηγητοῦ, ὁπότε δηλ. ἡ κατηγορία ἀπηυθύνετο ἁπλῶς καὶ μόνον κατὰ τοῦ νόμου· Ἐὰν λοιπὸν ὁ ῥήτωρ τῆς καταγγελίας ταύτης ἐτύγχανεν ἐτυμηγορίας καταφατικῆς, ἐπήρχετο ἡ κατάργησις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμου ἢ ψηφίσματος ἄνευ νέας προτάσεως καὶ ἀντικαταστάσεως ἑτέρου· (τοῦθ' ὅπερ ἀπῃτεῖτο, εἰ οὐχὶ κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον, ἀλλά γε κατ' ἔθιμον, ἐὰν ἐζήτει τὴν κατάργησιν τοῦ νόμου τούτου ἐνώπιον τῶν νομοθετῶν.)

Περαίνοντες τὰς ἐπὶ τοῦ νόμου τούτου παρατηρήσεις, δέον νὰ μνημονεύσωμεν καὶ διατάξεως τινὸς παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ ἀπαντώσης καθ' ἣν «ὁ τρὶς ἡλωκὼς παρανόμων γίνεται ἄτιμος κωλυόμενος ὑπὸ τῶν νόμων συμβουλεύειν,» ἡ τριπλῆ τοὐτέστιν ἐπὶ τὸ ἀδίκημα τοῦτο ὑποτροπὴ συνεπῆγε τὴν ἀτιμίαν (1).

(1) Διοδωρ. Σικελιώτ. XVIII, 18.

5) *Γραφὴ παραπρεσβείας.*

Ἐγειρομένη κατὰ τοῦ αὐτοβούλως πρεσβευομένου ἄνευ δηλ. χειροτονίας τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ἢ κατὰ τοῦ ὑπερβαίνοντος τὰς τῆς πόλεως ὁδηγίας πρεσβευτοῦ. Ὁ ἐν τῇ γραφῇ ταύτῃ ἁλοὺς ἐζημιοῦτο θανάτῳ ἢ ὑπερόγκῳ προσίμῳ. Γνωσὸν τοῖς πᾶσίν ἐσιν ὅτι μία τῶν δεινῶν παρανομιῶν, δι' ἃς ἐν τῷ περὶ *Παραπρεσβείας* φλογερωτάτῳ λόγῳ αὐτοῦ καταγγέλλει τὸν Αἰσχίνην ὁ ὕπατος τῶν ῥητόρων, ἐστὶ καὶ ὅτι «ὁ σοφὸς καὶ δεινὸς οὑτοσὶ καὶ εὔφωνος «οὔτε βουλῆς, οὔτε δήμου χειροτονήσαντος «αὐτὸν ᾤχετο πρεσβεύων . . . . . οὔτε τὴν ἀρ«ρωστίαν ὑπολογισάμενος, οὐθ' ὅτι πρεσβευτὴς «ἄλλος ἥρητο ἀνθ' αὐτοῦ, οὐθ' ὅτι τῶν τοιού«των ὁ νόμος θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι κε«λεύει.» (1)

6) *Ἀδικίου Γραφή.*

Τὸ ὄνομα τῆς γραφῆς ταύτης ἀπαντᾷ μόνον παρὰ τοῖς Γραμματικοῖς Σουΐδᾳ, Ἁρποκρατίωνι καὶ Ἡσυχίῳ, οἵτινες ὅμως δὲν ὁρίζουσιν ἀκριβῶς ἐπὶ τίνων ἀδικημάτων προσηρμόζετο· Ἴσως διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἤθελον νὰ σημάνωσι πάσας τὰς ἀγωγάς, τὰς τεινούσας εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν εἰς τὴν πολιτείαν γενομένων ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ζημιῶν καὶ οὐχὶ ἰδιάζουσάν τινα ἀγωγήν.

7) *Γραφὴ δώρων ἢ δωροδοκίας.* (2)

Περὶ ταύτης νόμος σωζόμενος παρὰ Δημοθένει (3) ὥριζεν, «ἐὰν τις Ἀθηναίων ἑλάμ«βανε παρά τινος ἢ αὐτὸς ἐδίδου ἑτέρῳ, ἢ διέ«φθειρέ τινας ἐπαγγελλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ «δήμου καὶ ἰδίᾳ τινὸς τῶν πολιτῶν, τρόπῳ ἢ «μηχανῇ ἡτινιοῦν, ἀτιμίαν αὐτῷ τε καὶ τοῖς «ἑαυτοῦ παισὶ καὶ δήμευσιν τῆς οὐσίας», κατ' ἄλλην δὲ τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος μαρτυρίαν, ἐνεγράφοντο προσέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν δημοσίαις στήλαις πρὸς κοινὴν θέαν. (4) Καὶ ἡ μὲν *δώρων γραφὴ* ἠγείρετο κατὰ τοῦ ἐπὶ δώροις δικάσαντος ἡ δὲ *γραφὴ δεκασμοῦ* κατὰ τοῦ διαφθείραντος (1) Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τούτου ἐπιβαλλομένη ποινὴ ἐποίκιλλε, καθισταμένη ἔστιν ὅτε βαρυτέρα, ὡς ὁπόταν ὁ τὰ δῶρα λαβὼν εἵληφε ταῦτα παρὰ τοῦ ξένου· Οὕτω λ. χ. ὁ Δημοσθένης κατηγορηθεὶς ὡς δῶρα παρὰ τοῦ Ἁρπάλου λαβὼν καὶ ἁλοὺς ἐζημιώθη πεντήκοντα ταλάντοις, φυγοδικήσας δὲ οἰκτρῶς τὸν βίον ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων τοῦ ἐν Καλαυρίᾳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος κατέστρεψε. (2) Κατεγινώσκετο ὅμως ἐπὶ ἥττονος σπουδαιότητος περιπτώσεων καὶ ἐλαφροτέρα ποινὴ, ἡ τοῦ δεκαπλοῦ τῆς ἀξίας τοῦ ἐξ ἀρχῆς λήμματος, ὅπως μὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δεινάρχου, λυσιτελὴς ᾖ τοῖς τοῦτο τολμῶσι ποιεῖν. (3)

8). *Γραφὴ ξενίας.*

Κατὰ τὸν Φώτιον ξενίας γραφή ἐστιν, ἐάν τις κατηγορῆται ξένος εἶναι (4), ἐχώρει δηλ. κατὰ τοῦ ξένου τοῦ σφετεριζομένου πολίτου δικαιώματα. Γνωστὸν ὅτι διὰ νόμου αὐστηρῶς ἀπηγορεύετο ἐν Ἀθήναις ἡ συνοίκησις ἀστοῦ μετὰ ξένης, καὶ πολίτιδος μετὰ μὴ Ἀθηναίου· ἡ τῆς διατάξεως λοιπὸν ταύτης παράβασις ἐδίδου χώραν εἰς καταδίωξιν διὰ τῆς γραφῆς ταύτης. Ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους εὑρίσκομεν τοὺς κάτωθι παρατιθεμένους δύο νόμους, δι' αὐστηροτάτων κολάζοντας τὸ ἀδίκημα τοῦτο ποινῶν. «Ἐὰν δὲ ξένος ἀστῇ συνοικῇ τέχνῃ ἢ μηχανῇ ἡτινιοῦν (ὥστε, ὡς βλέπομεν ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ, ἀπηγορεύετο οὐ μόνον ὁ μετὰ τῶν τοιούτων προσώπων γάμος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ παλλακεία) γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστιν, ἐὰν δὲ ἁλῷ, πεπράσθω καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ καὶ τὸ τρίτον

(1) Δημοσθ. περὶ Παραπρεσβ. § 126.

(2) Ὁ Ἁρποκρατίων ὁρίζει τὸ ἀδίκημα τοῦτο ὡς ἑπεται: Ὁπότε τις αἰτίαν ἔχοι τῶν πολιτευομένων δῶρα λαβεῖν, τὸ ἔγκλημα τὸ κατ' αὐτοῦ διχῶς λέγεται, δωροδοκία τε καὶ δώρων γραφή.

(3) Δημοσθ. κ. Μειδ. 552.

(4) Κολάζειν οὕτω καὶ τιμωρεῖν τοὺς δωροδοκοῦντας, ὥστε καὶ στηλίτας ποιεῖν. (Δημοσθ. κ. Φιλίπ. Γ'. 122.

(1) Πολυδ. Η, 42.

(2) Καλλίας ὁ Ἱππονίκου ἡγούμενος τῆς εἰς Περσίαν τῷ 449. π. Χ. πεμφθείσης πρεσβείας πρὸς συνομολόγησιν συνθήκης τινὸς μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, καί περ λαμπρὰν καὶ λίαν συμφέρουσαν τῇ πόλει συνάψας συνθήκην, οὐχ ἧττον κατηγορηθεὶς ὡς δῶρα λαβὼν μόλις τοῦ θανάτου ἐξέφυγε, προστιμηθεὶς πεντήκοντα ταλάντοις.

(3) Δεινάρχ. κ. Δημοσθ. § 60.

(4) Φωτίου Λεξικ. σελ. 674, 8.

ἔστω τοῦ ἑλόντος, ἔστω δὲ καὶ ἐὰν ἡ ξένη τῷ ἀστῷ συνοικῇ κατὰ ταὐτά. Καὶ ὁ συνοικῶν τῇ ξένῃ τῇ ἁλούσῃ ὀφειλέτω χιλίας δραχμάς(1)». ὁ δὲ ἕτερος νόμος ἔχει οὑτωσί. «Ἐὰν δέ τις ἐκδῷ ξένην γυναῖκα ἀνδρὶ Ἀθηναίῳ, ὡς ἑαυτῷ προσήκουσαν, ἄτιμος ἔστω καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ δημοσία ἔστω, καὶ τοῦ ἑλόντος τὸ τρίτον μέρος· γραφέσθων δὲ πρὸς τοὺς θεσμοθέτας οἷς ἔξεστι, καθάπερ τῆς ξενίας» (2).

Ἡ αὐστηρὰ αὕτη ἀπαγόρευσις λόγον ἔχουσα τὴν ἀπὸ τῶν κληρονομικῶν ἱερῶν καὶ τῶν φρατριῶν τῆς Ἀττικῆς ἀποκώλυσιν τῶν ξένων, δὲν φαίνεται ἐφαρμοσθεῖσα λίαν αὐςηρῶς, βραδύτερον μάλιστα ἐπὶ τῆς ναυτικῆς καὶ ἐμπορικῆς τῆς Πόλεως ἀκμῆς, ὁπότε ἡ μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξία μεγάλως εἶχεν ἀναπτυχθῆ, πλεῖστοι δὲ πολῖται ἕνεκα τῆς ναυτιλίας ἢ τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων ἐγκαθίσταντο ἐν ξέναις χώραις. Γινώσκομεν τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι πολῖται τῶν ἐπιφανεστάτων, οἷος ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Κόνων ἐνυμφεύθησαν ξένας, οἱ δὲ γάμοι αὐτῶν ἦσαν ἔγκυροι. Ξένην δ' ἐπίσης ἔγημε καὶ Γύλων ὁ Ἀθηναῖος, ἐξ ἧς ἔτεκε Κλεοβούλην, τὴν μητέρα τοῦ Δημοσθένους.

9) *Γραφὴ Δωροξενίας.*

Χωροῦσα κατὰ τῶν δόντων δῶρα ἵνα φύγωσιν ἀγῶνα ξενίας. Καθ' Ἁρποκρατίωνα ἐξῆν πάλιν τῷ βουλομένῳ γράψασθαι τοὺς ἀποφυγόντας τὴν καταδίκην, ἐὰν μὴ ἐφαίνοντο δικαίως τὸ πρῶτον ἀποφυγόντες αὐτήν (3).

10). *Γραφὴ ἀλογίου.*

Ἐν Ἀθήναις οἱ χρήματα διαχειριζόμενοι δημόσια ὑπεῖχον μετὰ τὸ τῆς διαχειρίσεως πέρας εὐθύνας. Πρὸς ἀκριβεστέραν δὲ τῆς διατάξεως ταύτης ἐκτέλεσιν ἀπῄτουν παρά τινων λειτουργῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνελάμβανον τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα, πανηγυρικὴν ὑπόσχεσιν, ἔστιν ὅτε δὲ ἔνορκον, ὅτι ἤθελον ἐκπληρώσει πιστῶς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν φαίνονται δειχθέντες λίαν αὐστηροὶ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως ταύτης, ὡς τοὐλάχιστον δυνάμεθα κρῖναι ἔκ τινων γεγονότων (4). Ἐν τούτοις ὁ μὴ προθυμούμενος, τοὐλάχιστον κατὰ τύπους νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν διάταξιν ταύτην, ὑπέκειτο δημοσίᾳ τινὶ κατηγορίᾳ, τῇ *ἀλογίου γραφῇ*, δι' ἣν ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ *λογισταί*, ἐπιβάλλοντες κατὰ τοῦ ἐνόχου ὡς ποινὴν τὴν *ἀτιμίαν* σὺν τῇ ἀποστερήσει τοῦ δικαιώματος τοῦ μετελθεῖν τοῦ λοιποῦ ἀξίωμά τι δημόσιον, τοῦ λαβεῖν ποτε παρὰ τῆς πόλεως στέφανον, τοῦ διατιθέναι τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν διὰ διαθήκης ἢ τοῦ δωρεῖσθαι ταύτην τοῖς θεοῖς (1).

11). *Ἡ ἀγράφου μετάλλου γραφή.*

Ὑπαγομένη τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν θεσμοθετῶν ἠγείρετο κατὰ τοῦ λάθρα μεταλλευομένου μεταλλεῖόν τι (2). Κατὰ τοὺς κειμένους τῆς πόλεως νόμους ὁ μεταλλευόμενος πολίτης εἰσέφερεν ἐτησίως ποσότητά τινα ἀναλογοῦσαν πρὸς τὸ 24ον τοῦ προϊόντος τῆς μεταλλεύσεως. Τὴν ἐξασφάλισιν δὲ τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου τούτου σκοπῶν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ἐπέβαλλε παντὶ μεταλλευομένῳ πολίτῃ διακήρυξιν προκαταρκτικὴν κατὰ πᾶσαν ἔναρξιν νέας τινὸς μεταλλευτικῆς ἐργασίας, ὁ δὲ μὴ συμμορφούμενος τῇ διατάξει ταύτῃ ὑπέκειτο τῇ προκειμένῃ κατηγορίᾳ. Ὁ Ὑπερίδης ἐν τῷ ὑπὲρ Εὐξενίππου § 32, ὑπαινίσσεται δίκην κινηθεῖσαν κατὰ πολιτῶν, οἵτινες ἐπλούτησαν ἐξ ἀναπογράφων μετάλλων, χωρὶς δηλ. νὰ δηλώσωσι τὰ ἑαυτῶν μέταλλα.

12. *Ἀγραφίου γραφή.*

Προσήκουσα καὶ αὕτη τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν θεσμοθετῶν (3), οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ δὲν συμφωνοῦσιν ἀκριβῶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γραφῆς ταύτης· οὕτως ὁ Πολυδεύκης, ὁ Ἁρποκρατίων, ὁ Σουΐδας καὶ ἕτεροι λέγουσιν ὅτι ἐδίδετο κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ, ὧν τὸ ὄνομα, ἐγγεγραμμένον κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν δημοσίων καταλόγων, ἐξηλείφετο βραδύτερον, ἄνευ ἐκτίσεως τῆς ὀφειλῆς. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ φαίνεται συμφωνοῦν καὶ χωρίον τι τοῦ Δημοσθένους (4). Κατὰ δὲ τὸν Ἡσύχιον τῇ γραφῇ

(1) Δημοσθ. κ. Νεαίρας. 1350.
(2) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1363.
(3) Ἁρποκρατ. Λεξικ. ἐν λ. δωροξενία.
(4) Πλουτάρχ. Περικλ. 35.

(1) Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 21.
(2) Ἀγράφου μετάλλου δίκη. Εἴ τις δοκεῖ λάθρα ἐργάζεσθαι μέταλλον, τὸν μὴ ἀπογραψάμενον ἔξεστι τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι καὶ ἐλέγχειν. (Σουΐδας).
(3) Πολυδ. Ὀνομαστικόν. Η, 88.
(4) Ἐάν τις τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ μὴ ἐκτίσας τὸ ὄφλημα τῇ πόλει ἐξαλειφθῇ, εἶναι κατ' αὐτοῦ τὰς γραφὰς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας τοῦ ἀγραφίου (Δημοσθ. κ. Θεοκρίν. 1338).

ταύτῃ ὑπέκειτο ὁ ὀφειλέτης ὁ ματαιώσας τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματος ἐν τῷ οἰκείῳ πίνακι. Κατ' ἄλλους ἐκινεῖτο κατὰ τῶν ἐγγραφόντων τοὺς μὴ ὀφείλοντας. Ἀλλ' ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν ἡ πρώτη ἐξήγησις φαίνεται ἡ ὀρθοτέρα, ὑποστηριζομένη οὐ μόνον ἐξ ἑνὸς τοῦ Δημοσθένους χωρίου, ἀλλ' ἐξ ὁλοκλήρου τῆς κατὰ Θεοκρίνου ἀγορεύσεως αὐτοῦ.

Ὡς συνέπεια βεβαίως ἦν ἡ ἐγγραφὴ τοῦ διαγραφέντος ὀνόματος, λίαν πιθανῶς ὅμως ἐπεβάλλετο καὶ ποινή τις.

13). *Γραφὴ νομίσματος διαφθορᾶς.*

Ζημίαν ἔχουσα τὸν θάνατον (1).

14). *Ἀνδραποδισμοῦ γραφή.*

Ἔχουσα ὡς ποινὴν τὸν θάνατον καὶ ἀνακρινομένη ὑπὸ τῶν ἕνδεκα· ὁ ἀνδραποδισμὸς ἦν ἐκ τῶν ἀδικημάτων ἐκείνων, καθ' ὧν ἐπετρέπετο ἡ ἔκτακτος τῆς *ἀπαγωγῆς* διαδικασία, περὶ ἧς ῥηθήσονταί τινα περαιτέρω· σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν Ἀθήναις διὰ τῆς λέξεως ἀνδραποδιστὴς ἐνόουν δύο τάξεις διακεκριμένας· ἀ) ἐκείνους, οἵτινες καταλαμβάνοντες ἐλεύθερον ἄνθρωπον καὶ περιβάλλοντες αὐτὸν δεσμὰ ἐπώλουν ὡς δοῦλον, καὶ β'.) τοὺς ὑπαιτίους τῆς κλοπῆς δούλων (2). Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα γραφὴ ἀνάλογος, ἡ *ἐλευθεροπρασίου*.

15). *Γραφὴ ἐξαγωγῆς.*

Ἐγειρομένη κατὰ τοῦ *κυρίου* (πατρὸς ἢ ἐπιτρόπου) τοῦ ἐκδιδόντος ἀςὴν εἰς γάμον μετὰ ξένου.

16). *Γραφὴ ἀπροστασίου* (3).

Ἐν ταῖς τῶν κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικημάτων γραφαῖς κατατακτέον καὶ τὴν *ἀπροστασίου*, ἐγειρομένην ἐνώπιον τοῦ πολεμάρχου κατὰ τοῦ μετοίκου, τοῦ μὴ ἐκπληροῦντος τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένας αὐτῷ ἰδιαιτέρας ὑποχρεώσεις.

Ἐν τοῖς κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήμασι κατατακτέα καὶ τὰ στρατιωτικά, καθ' ὧν ἐχορηγοῦντο αἱ ἑπόμεναι γραφαί.

17). *Γραφὴ ἀστρατείας.*

Ἐγειρομένη κατὰ τῶν ἐν τοῖς καταλόγοις καταλεγέντων καὶ μὴ παρόντων, κατὰ δέ τινα νόμον τοῦ Σόλωνος, σωζόμενον παρὰ Δημοσθένει (1), ἐάν τις ἀπήγετο ἡλωκὼς ἀστρατείας, εἰσῆγον αὐτὸν οἱ ἕνδεκα δέσμιον εἰς τὴν ἡλιαίαν, ἔνθα παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπετρέπετο κατηγορεῖν, ἁλόντος δὲ τούτου ἐν τῇ δίκῃ, ἐτίμα αὐτὸν ἡ ἡλιαία χρηματικῇ ζημίᾳ ἢ ἄλλη ἡτινιοῦν· ἐπιβαλλομένης δ' αὐτῷ χρηματικῆς ποινῆς ἐφυλάσσετο πάλιν δέσμιος μέχρις ἐκτίσεως αὐτῆς. Τῷ δὲ μὴ τὰς αὐτῷ προσταττομένας στρατείας ἐστρατευμένῳ, ὡς καὶ τῷ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκότι, ἀπηγορεύετο τὸ ἐπ' ἐκκλησίας λέγειν (2).

Ταῖς αὐταῖς τῷ ἀςρατείας ἁλόντι ὑπέκειντο ζημίαις καὶ οἱ τὴν ἐν τῷ στρατῷ τάξιν λιπόντες (καθ' ὧν ἡ *γραφὴ Λιποταξίου*) οἱ ἐν τῇ μάχῃ δειλοὶ (καθ' ὧν ἡ *γραφὴ δειλίας*), οἱ τὴν ναῦν ἐκλιπόντες (καθ' ὧν ἡ *γραφὴ λιποναυτίου*) (3).

(1) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 765.
(2) Λυσίας κατ' Ἀγορατ. § 67. Ξενοφ. Ἀπομν. 1, 2, § 62. Δημοσθ. κατὰ Φιλίππου Α'. § 47. Πλάτωνος Νόμ. IX, Δ, 438 καὶ XII, 49. Ἰσοκράτ. περὶ Ἀντιδόσ. § 90 καὶ Ἁρποκρατ. ἐν λ. ἀνδραποδιστής.
(3) «Ἀπροστασίου δὲ κατὰ τῶν οὐ νεμόντων προστάτην μετοίκων, ἀλλ' αὐτὴ μὲν δημοσία ὥσπερ καὶ ἡ τῆς ἐπιτροπῆς.» (Ἰουλίου Πολυδεύκους ὀνομας. ἐν λ. ἀπροστασίου).

« Τῶν μετοίκων ἕκαστος προστάτην ἔχει κατὰ νόμον ἕνα τῶν ἀστῶν καὶ δι' αὐτοῦ τό τε μετοίκιον τίθεται κατ' ἔτος καὶ τὰ ἄλλα διοικεῖται· ὅταν οὖν τις δοκῶν εἶναι μέτοικος προστάτην μὴ ἔχῃ, ἢ μὴ δῷ τὸ μετοίκιον ἢ ἀστὸς εἶναι φάσκῃ παρεγγραμμένος εἰς τὴν πολιτείαν, ὁ βουλόμενος δίκην εἰσάγει πρὸς αὐτόν, ἥτις λέγεται ἀπροστασίου (Σουΐδας).

(1) Ἐάν τις ἁπαχθῇ ἡλωκὼς ἀστρατείας, δησάντων αὐτὸν οἱ ἕνδεκα καὶ εἰσαγόντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἡλιαίαν. Ἐὰν δ' ἁλῷ τιμάτω ἡ ἡλιαία ὅ,τι χρὴ παθεῖν αὐτὸν ἢ ἀποτίσαι, ἐὰν δ' ἀργυρίου τιμηθῇ δεδέσθω τέως ἕως ἂν ἐκτίσῃ (Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 733).

(2) Μὴ λέγειν ἢ τὰς στρατείας μὴ ἐστρατευμένον ὅσαι ἂν αὐτῷ προσταχθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκότα. (Ν. Σόλωνος παρ' Αἰσχίνῃ κ. Τιμάρχου § 29).

(3) Λιποταξίου ἁλῶναι ὅστις οὐκ ἐπεξέρχεται μετὰ τῶν ἄλλων στρατοπεδευόμενος, οὐδὲ παρέχει μετὰ τῶν ἄλλων ἑαυτὸν τάξαι. (Λυσίας κ. Ἀλκιβ. 1. § 7).

Ὁπόσοι λίποιεν τὴν τάξιν ἢ ἀστρατείας ἢ δειλίας ἢ ἀναυμαχίου ὄφλοιεν ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβάλοιεν, οὗτοι

Εἰς τὴν αὐτὴν ὑπήγετο τάξιν καὶ ἡ *ἀναυμαχίου γραφή*, δι' ἧς κατεδίωκον τὸν ἀρνούμενον ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ζόλῳ καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ νόμος ἐπέβαλλε τοῦτο ὡς καθῆκον, ἰδίως δὲ τὴν ἐν ναυμαχίᾳ ἀπραξίαν· προσῆκεν ἡ γραφὴ αὕτη τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν στρατηγῶν, κολαζομένη *δι' ἀτιμίας* (1). Ὁ Σουΐδας φρονεῖ ὅτι ἡ ποινὴ ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τοὺς ἐκγόνους τοῦ ἐνόχου, ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη δὲν φαίνεται ἀκριβής· ἴσως ἠπατήθη ὁ λεξικογράφος ἀποδοὺς εἰς πάντα τὰ ἐν § 74 ὑπὸ Ἀνδοκίδου μνημονευόμενα ἀδικήματα ὅ,τι ὁ ῥήτωρ λέγει ἀποκλειστικῶς περὶ μόνης τῆς κλοπῆς καὶ διαφθορᾶς. Κατὰ τὸν Ἀνδοκίδην φαίνεται ὅτι ἡ ποινὴ δὲν ἐξετείνετο μέχρι τῆς περιουσίας τοῦ ἐνόχου, ἀλλ' ἡ ἀντίθετος δόξα φαίνεται πιθανωτέρα, καθόσον ἐπὶ δύο ἀναλόγων ἀδικημάτων (λιποταξίου καὶ δειλίας) ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ τῆς περιουσίας ἡ ποινὴ αὕτη παρὰ Λυσίᾳ (2), ἑπομένως δὲν ὑπάρχει λόγος ἐξαιρέσεως τῆς γραφῆς ἀναυμαχίου.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις, διαγορεύει διάταξίς τις τοῦ Σόλωνος, παρ' Αἰσχίνῃ μνημονευομένη (3), τὸν ἀστράτευτον καὶ τὸν λελοιπότα τὴν τάξιν καὶ τὸν δειλὸν ὁμοίως. «Καὶ τὸν ἀστράτευτον καὶ τὸν δειλὸν καὶ τὸν λιπόντα τὴν τάξιν ἔξω τῶν περιρραντηρίων τῆς ἀγορᾶς εἴργειν καὶ μὴ ἐᾶν στεφανοῦσθαι οὐδ' εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ».

Οἱ λιποναῦται ὅμως, κατὰ τὸν Σουΐδαν, φαίνεται ὅτι ἐκολάζοντο αὐστηρότερον, διότι ἀνεζήτουν αὐτοὺς καὶ ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας (4).

Κατὰ δέ τινα τοῦ Λουκιανοῦ μαρτυρίαν (5) προσετιμᾶτο καὶ ὁ ἐν ἄστει σιδηροφορῶν, μὴ ἐπιτρεπομένου, ὡς περιττοῦ, τοῦ ἐν εἰρήνῃ ὁπλοφορεῖν καὶ ἀκινάκην περιεζῶσθαι.

18). *Γραφὴ ἀσεβείας.*

Λίαν αὐστηραὶ ἦσαν αἱ ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς θρησκείας ἀδικημάτων ποιναί, διότι ὡς γνωστόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. Ἐν ταῖς βαρυτέραις τῶν ἀδικημάτων τούτων περιπτώσεσι ποινὴ κατεγινώσκετο ὁ θάνατος καὶ ἡ δήμευσις τῆς οὐσίας τοῦ ἀσεβήσαντος, ἐν δὲ ταῖς Ἀττικαῖς στήλαις, ταῖς ἐν Ἐλευσῖνι, ἐγράφοντο, κατὰ τὸν Πολυδεύκη (1) τὰ τῶν πρὸς τὴν Δήμητρα καὶ Περσεφόνην ἀσεβησάντων δημοσίᾳ πραθέντα. Ἀλλ' ὁ ὁρισμὸς τῶν ἀδικημάτων τούτων οὐκ ἦν λίαν σαφὴς καὶ ἐξηκριβωμένος, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠδύναντο νὰ ὑπαχθῶσι καὶ γεγονότα μηδεμίαν σπουδαίαν τῆς θρησκείας ἐξύβρισιν ἐνέχοντα (2). Ἐκ δὲ τῆς ἀοριστίας ταύτης προήρχετο καὶ ἡ περὶ τὰς ποινὰς ποικιλία· ἡ βαρυτέρα ὅμως καὶ σοβαρωτέρα τῆς ἀσεβείας περίπτωσις ἦν ἡ τῶν πατρῴων θεῶν ἄρνησις, ὁ ἀκρωτηριασμὸς τῶν ἀγαλμάτων αὐτῶν καὶ ἡ τῶν μυστηρίων βεβήλωσις. Οὕτω, Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, γράψας ὅτι «περὶ θεῶν οὐκ ἔχει εἰδέναι, εἴθ' ὡς εἰσιν, εἴθ' ὡς οὐκ εἰσί, πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥτε ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου» ἐξωρίσθη τῆς πόλεως, τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ ἐκάησαν ἐπ' ἐκκλησίας, κατὰ τὸν παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ μνημονευόμενον νόμον (3).

πάντες ἄτιμοί εἰσι τὰ σώματα, τὰ δὲ χρήματα ἔχουσι. (Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 74).

Λειποναυτίου μὲν ἐκρίνετο ὁ τὴν ναῦν ἐκλείπων, ὥσπερ ὁ τὴν τάξιν λειποταξίου, ἀναυμαχίου δὲ ὁ τὴν ναῦν μὴ λιπὼν, μὴ μέν τοι ναυμαχήσας (Πολυδεύκ. Ὀνομαστικὸν. Η, 42).

(1) Γραφὴ ἀναυμαχίου. Εἶδος ἐγκλήματος καὶ ζημίας, ὥσπερ γὰρ τοῦ μὴ στρατεύεσθαι καὶ τοῦ λιπεῖν τὴν τάξιν καὶ τοῦ τὰ ὅπλα ἀποβαλεῖν ζημίαι ἦσαν ὡρισμέναι ἐκ τῶν νόμων, οὕτω καὶ τοῦ μὴ ναυμαχῆσαι· καὶ τοῦτο τὸ ὄφλημα ἀναυμαχίου. (Σουΐδ).

(2) Λυσίας κ. Ἀλκιβ. 1. § 9. «ἠβουλήθη ἄτιμος εἶναι καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ δημευθῆναι».

(3) Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 175—176.

(4) Τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα λιποναύτας γεγονότας ἀναζητῆσαι καὶ τὰς χεῖρας ἀποκόψαι πάντων (Σουΐδας).

(5) Τὸ ὁπλοφορεῖν ἀεὶ καὶ ἀκινάκην περιεζῶσθαι περιττὸν ἐν εἰρήνῃ, καὶ πρόστιμόν γ' ἔστιν ὅστις ἐν ἄστει σιδηρηφοροίη μηδὲν δέον ἢ ὅπλα ἐξενέγκοι εἰς τὸ δημόσιον. (Λουκ. Ἀναχαρσ. 34).

(1) Πολυδεύκ. Χ. 97.

(2) «Τοὺς ῥῆμα μόνον φθεγξαμένους περὶ θεῶν ἀπαραιτήτως κολάζειν». (Ἰωσηπ. Φλάβ. κ. Ἀππιον, 11, 37).

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐπετρέπετο τοῖς ῥήτορσι νὰ πολιτογραφῶσιν εἰς τὴν ἐγχώριον λατρείαν ξένους θεούς· «τοῖς δὲ ῥήτορσιν ἔξεστι πολιτογραφεῖν διὰ ψηφισμάτων ξένων θεῶν τὸν ἐπιτήδειον». Ἰωσηπ. Φλάβ. κ. Ἀππιον. 11, 35.

(3) «Ὅστις ἂν περὶ τῶν θεῶν λέγῃ, ὅτι οὐκ οἶδεν, εἴθ' ὡς εἰσιν, εἴθ' ὡς οὐκ εἰσὶν ἐκβάλλεται, καὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ κατακαίεται ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκος ἀναλεχθέντα παρ' ἑκάστου τῶν κεκτημένων». (Διογ. Λαερτ. IX. 51—52.

Abderites quidem Protagoras cum in principio libri sui sic posuisset: de diis neque ut sint, neque ut non sint habeo dicere: Atheniensium jussu urbe atque agro est exterminatus, librique ejus in concione combusti. (Cicero de natur. deor. 1, 23, 63 καὶ Φιλόστρατ. ἐν βίοις Σοφιστ. 1, 10.

Ἀναξαγόρας ὁ Νοῦς, Κλέωνος, ἢ κατ' ἄλλους Θουκυδίδου τοῦ Μιλησίου, ἀσεβείας αὐτὸν γραψαμένου, μόλις διὰ τῆς μυστικῆς προστασίας τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ φίλου Περικλέους, μὴ τολμήσαντος καὶ τούτου νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἐσώθη τοῦ θανάτου, ζημιωθεὶς μόνον πέντε ταλάντοις καὶ εἰς ἀειφυγίαν καταδικασθείς. Ἔτι δὲ καὶ τὴν Ἀσπασίαν, ὡς ἀφηγεῖται ἡμῖν ὁ Πλούταρχος, ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορηθεῖσαν παρ' Ἑρμίππου τοῦ κωμικοῦ, ὡς μετέχουσαν τῶν τοῦ Ἀναξαγόρου κακοδοξιῶν, καὶ ὡς παραδιδοῦσαν εἰς διαφθορὰν νέας κόρας, μόλις ἠδυνήθη νὰ σώσῃ ὁ Περικλῆς καὶ μέχρι δακρύων καταφυγὼν, ὅπως συγκινήσῃ τοὺς δικαστάς (1).

Ὡσαύτως δ' ἐφυγαδεύθη παρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ Στίλπων ὁ φιλόσοφος, ὡς εἰρωνευθεὶς τὴν τοῦ Φειδίου Ἀθηνᾶν, διὰ τοῦ ἑπομένου σκώμματος. «Ἆρά γε ἡ τοῦ Διὸς Ἀθηνᾶ θεός »ἐστι;—Ναί.—Αὕτη δέ γ', οὐκ ἔστι Διὸς ἀλλὰ »Φειδίου, οὐκ ἄρα αὕτη θεός ἐστι» (2).

Ὁ Σωκράτης, γραψαμένου αὐτὸν εἰς τὸν ἄρχοντα βασιλέα τοῦ Μελήτου, συναντιλαβομένων δὲ τῆς κατηγορίας Ἀνύτου τοῦ ἱερέως καὶ Λύκωνος τοῦ Ῥήτορος, κατεδικάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον, ὡς μὴ νομίζων οὓς ἡ πόλις ἐνόμιζε θεοὺς, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων (3).

Ἐπίσης θανάτῳ ἐζημίουν οἱ κείμενοι νόμοι τὸν τοῖς ἀμυήτοις ἐξαγορεύοντα τὰ μυστήρια. (4). Οὕτω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου καὶ τοῦ Σουΐδα, Διαγόρας ὁ Μήλιος, ἐξαγγείλας πρὸς χλευασμὸν τοῖς πᾶσι τὰ μυστήρια, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, διαφυγόντος δὲ τούτου τὴν ποινὴν, οἱ Ἀθηναῖοι προσετάξαντο ἓν μὲν τάλαντον τῷ φονεύσοντι αὐτὸν, δύο δὲ τῷ ζῶντα αὐτὸν προσαξομένῳ. Σημειωτέον δ' ὅτι διὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀπόρρητον τὰς περὶ αὐτῶν δίκας ἐδίκαζεν εἰδικὸν ἐκ μεμυημένων δικαστῶν δικαστήριον, ὃ περιεσχοίνιζον, ἵνα μὴ προσέρχηται μηδεὶς ἀνεπόπτευτος ὤν.

Νόμος αὐστηρῶς ἐν Ἀθήναις ἐπέτασσε τοῖς στρατηγοῖς τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, ἡ δὲ τῆς διατάξεως ταύτης παράβασις συνεπήγετο τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν. Γνωστὴ δὲ τοῖς πᾶσιν ἐστὶν ἐκ τῆς συγκινητικωτάτης τοῦ Ξενοφῶντος ἀφηγήσεως ἡ περιώνυμος δίκη τῶν ἐν Ἀργινούσαις ἀγωνισαμένων στρατηγῶν, καὶ ἡ σκληρὰ καταδίκη, δι' ἧς ὁ παράφορος δῆμος, αἰσχίστοις ὀχλοκόποις ἑπόμενος, ἤμειψεν αὐτοὺς, καίπερ ἀρίστους ἐν τῇ μάχῃ γεγονότας τῶν πολιτῶν καὶ ἑβδομήκοντα ναῦς ἀφελομένους τοὺς Λακεδαιμονίους, ὡς μὴ δυνηθέντας διὰ τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος νὰ συλλέξωσι τοὺς ἐν τῇ μάχῃ νεκρούς (1).

Ἐπίσης δὲ τοῖς δημάρχοις ἐπεβάλλετο τὸ καθῆκον τοῦ καταθάψαι τοὺς ὑπὸ τῶν οἰκείων μὴ ἀναιρουμένους νεκρούς· ἐν περιπτώσει δὲ παραλείψεως ἐζημιοῦντο χιλίαις δραχμαῖς (2).

Κατὰ δέ τινα τοῦ Πλουτάρχου μαρτυρίαν ὡς ἀσεβείας πρᾶξις ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ εἰς Ἐλευσῖνα ἀπέλευσις γυναικῶν ἐπὶ ζεύγους, καὶ τοῦτο ὅπως μὴ ἐλαττῶνται κατά τι αἱ τοῦ λαοῦ γυναῖκες τῶν πλουσίων, εἰ δ' ἐφωρᾶτό τις τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην παραβαίνουσα ἀπέτινε δραχμὰς ἑξακισχιλίας (3).

Ἀσεβὴς ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ Ἀθήνῃσιν ἐπὶ δημοσίου ἢ ἱεροῦ ἐδάφους ἐξόρυξις ἐλαίας, ἐκτὸς ἐὰν προωρίζετο εἰς ἱερόν τι τῶν Ἀθηναίων δημόσιον ἢ δημοτικὸν, ἢ εἰς θανόντα τινὰ, ἢ ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὸν ἐξορύσσοντα, ἀλλὰ τότε περιωρίζετο τὸ δικαίωμα μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ δύο ἐλαιῶν κατ' ἔτος. Ἐκ δὲ τοῦ ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἐπιβαλλομένου προστίμου τὸ ἐπιδέκατον ἦν τῆς θεοῦ (4). Τὸ περίεργον δ' ἐν τῷ ἀδικη-

---

(1) Πλουτάρχ. Περικλ. § ΛΒ.

(2) Διογ. Λαερτ. ἐν βίῳ Στιλπωνος.

(3) Ἰδοὺ τὸ κείμενον τῆς κατὰ Σωκράτους γραφῆς, σωζόμενον παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ἐν βίῳ Σωκράτους. «Κατὰ Σωκράτους γραφὴ ἀσεβείας καὶ τῶν νέων διαφθορᾶς.»

«Τάδε ἐγράψατο καὶ ἀντωμόσατο Μέλητος Μελήτου Πιτθεὺς Σωκράτους Σωφρονίσκου Ἀλωπεκῆθεν: » ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ » νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσαγόμενος· ἀ» δικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων τίμημα θάνα» τος. »

(4) Οἱ ἀσεβοῦντες τὰ μυστήρια εἰσιν οἱ τοῖς ἀμυήτοις αὐτὰ ἐκφέροντες. Διογ. Δαέρτ. 11, 101.

(1) Ξενοφῶντ. Ἑλλην. Ἱστορ. Βιβλ. 1 ἐδ. 20—34.

(2) Δημοσθ. πρ. Μακαρτ. 1069.

(3) Πλουτάρχ. Λυκούργ. 14 Βίοι Δέκα Ῥητόρων.

(4) Ἐάν τις ἐλάαν Ἀθήνῃσιν ἐξορύττῃ, ἐὰν μὴ εἰς ἱερὸν Ἀθηναίων δημόσιον, ἢ δημοτικὸν, ἢ ἑαυτῷ χρῆσθαι μέχρι δυοῖν ἐλαίαιν τοῦ ἑνιαυτοῦ ἑκάστου, ἢ ἐπὶ ἀποθανόντα δεῖ χρήσασθαι, ὀφείλειν ἑκατὸν δραχμὰς τῇ ἐλάᾳ ἑκάστῃ· τὸ δ' ἐπιδέκατον τούτου τῆς θεοῦ εἶναι· ὀφειλέτω δὲ καὶ τῷ ἰδιώτῃ τῷ ἐπιζιόντι, ἑκατὸν δραχμὰς καθ' ἑκάστην ἐλάαν· τὰς δὲ δίκας εἶναι περὶ τούτων πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ὧν ἕκαστοι δικασταί εἰσι. Πρυτανεῖα δὲ τιθέτω ὁ διώκων τοῦ αὐτοῦ μέρους· ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ, ἐγγραφόντων οἱ ἄρχοντες πρὸς οὓς ἂν ἡ δίκη, τοῖς πράκτορσιν, ὃ τῷ δημοσίῳ γίγνεται· ὃ δὲ τῇ θεῷ γίγνεται, τοῖς ταμίαις

ματι τούτῳ ἐστὶν ὅτι ἐτιμωρεῖτο καὶ ὑπὸ παραφρόνων διαπραττόμενον (1).

Ἀσέβεια ἐπίσης ἦν ἡ τοῦ ἱερέως ἐξύβρισις, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἱεροφάντου, τοῦ παρὰ τὰ πάτρια τὰς θυσίας θύοντος (2). Πάντες δ' οἱ τὰς μισθώσεις τῶν τεμενῶν τῶν τῆς θεοῦ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ἐπωνύμων καθυστεροῦντες σὺν τοῖς ἐκγόνοις αὐτῶν ἄτιμοι ἦσαν μέχρις ἂν τὰ ὀφειλόμενα ἐξέτιον (3).

Δημάδης δ',ὁ περιβόητος ὀχλαγωγὸς, προσετιμήθη ἑκατὸν ταλάντοις, ὡς προτείνας τῷ Δήμῳ ν' ἀνακηρύξῃ τὸν Ἀλέξανδρον τρισκαιδέκατον τῶν θεῶν (4).

Ὁ τῆς ἀσεβείας γραψάμενος καὶ ἁλοὺς ἐν τῇ δίκῃ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκους (5), ἐθανατοῦτο.

Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν Λυσίου τοῦ ῥήτορος (6), ἐλέγετο ὅτι ὁ Περικλῆς παρήνεσέ ποτε τοῖς Ἀθηναίοις περὶ τῶν ἀσεβούντων, μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις νόμοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγράφοις, οὓς οἱ Εὐμολπίδαι ἐξηγοῦντο, καὶ ὧν τὸ ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπὶ τῶν τοιούτων κῦρος οὐδέποτε εἶχεν ἀμφισβητηθῆ· τοῦτο δὲ φαίνεται ἐξαίρεσις τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου νόμου, καθ' ὃν ἀπηγορεύετο, ταῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι ἀγράφῳ νόμῳ, μηδὲ περὶ ἑνός (7).

Τὴν *ψευδορκίαν* δὲν φαίνεται κολάζων ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης δι' ἀνθρωπίνων ποινῶν, ἠπειλεῖτο ὅμως κατ'αὐτῆς ἡ ἐκδίκησις τῶν θεῶν, οὐ μόνον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ψευδορκοῦντος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γενεὰν (8), ἡ δὲ γνωστὴ φράσις τοῦ Εὐριπίδου, ἣν τίθησιν εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἱππολύτου «ἡ μὲν γλῶσσ' ὀμώμοκεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος», ἐθεωρήθη ὡς ἀσεβής.

τῆς θεοῦ· ἐὰν δὲ μὴ ἐγγράφωσιν, αὐτοὶ ὀφειλόντων. (Δημοσθ. πρὸς Μακαρτ. 1074—1075).

(1) Αἰλιανοῦ Ποικ. Ἱστορ. V, κεφ. XVI καὶ λπ.

(2) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1384.

(3) Δημοσθ. πρὸς Μακαρτ 1067.

(4) Αἰλιαν. V, κεφ. XII.

(5) Πολυδ. Η, 41.

(6) Λυσίας κατ' Ἀνδοκ. περὶ ἀσεβείας § 10.

(7) Samuel Petitus, Leges Atticae. Iib. II tit. I. ὅρα ἔτι καὶ Ν. Σαριπόλου Ποιν. Νομοθεσίας. Τόμ. Α'. σελ. 287—289. Ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ ταύτῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐμοῦ σεβαστοῦ φίλου καὶ διδασκάλου συγγραφῇ εὑρηνται ἱκαναὶ περὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς Ποινικῆς νομοθεσίας εἰδήσεις.

(8) Ἡροδ. VI, § 86.

19). *Γραφὴ ἱεροσυλίας.*

«Ἱερόσυλος ἦν ὁ φιάλας ἐξ ἱερῶν ἀφαιρούμενος, ὁ στεφάνους, ὁ θυμιατήρια, ὁ λάθρα παριὼν εἰς ἱερὰ, ὁ γνώμῃ κακούργῳ χραίνων τὸν νεὼν, ὁ λαμβάνων ἐξ ἱερῶν ἅπερ οὐκ ἀπέθετο, ὁ τῆς πίστεως τὸ θεῖον ἀποστερῶν»(1). Ἐζημιοῦτο δὲ ταῖς ἐσχάταις τῶν ποινῶν. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ὁ τὰ ἱερὰ κλέπτων καὶ ἡττηθεὶς ἐν δικαστηρίῳ δὲν ἐθάπτετο ἐν τῇ Ἀττικῇ, δημευομένης συγχρόνως τῆς οὐσίας αὐτοῦ (2), κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (3), παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι νόμος κοινὸς ἦν νὰ ῥίπτωνται ἄταφοι οἱ ἱερόσυλοι.

—

Ἐν τοῖς κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήμασι κατατακτέα καὶ τὰ κατὰ τῶν δημοσίων ἠθῶν, ἐφ'ὧν ὑπῆρχον αἱ ἑπόμεναι γραφαί.

1). *Γραφὴ Ἀργίας.*

Κατά τινας τὸν κατὰ τῆς ἀργίας νόμον ὁ Σόλων παρέλαβεν ἐκ τοῦ Δράκοντος (4). Ὁ Πεισίστρατος τιθεὶς εἰς ἐνέργειαν τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Σόλωνος ἔδωκε τοῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ κυλιομένοις ὀκνηροῖς σῖτον ἐπὶ σπορᾷ καὶ βοῦν (5). Ὁ τρὶς ἠλωκὼς ἀργίας ἠτιμοῦτο, ἐνῷ ὁ ἅπαξ ἢ δὶς προσετιμᾶτο μόνον (6). Ὁ Δράκων λέγεται ὢν αὐστηρότερος, ἀπαγγέλλων κατὰ τῆς ἀργίας τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, καὶ οὐχὶ τὴν ἀτιμίαν (7).

Νόμος τοῦ Σόλωνος, ὡς γνωστὸν, ὑπεχρέου διαῤῥήδην πάντα Ἀθηναῖον νὰ καταδεικνύῃ ἐπὶ δικαστηρίου τὰ μέσα τῆς ἑαυτοῦ συντηρήσεως, τῆς δ' ἀκριβοῦς τοῦ νόμου τούτου παραφυλακῆς ἀνώτερος ἐπόπτης ἦν αὐτὸς ὁ Ἄρειος Πάγος (8).

Τὸν νόμον τοῦτον φαίνεται παραλαβὼν ὁ Σόλων ἐξ Αἰγύπτου μετριάσας ὅμως τὴν ποινὴν,

---

(1) Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 1147 ἐν σημειώσει.

(2) Ξενοφ. Ἕλλην. Ἱστορ. 1, 7, 22.

(3) Διοδ. Σικελ. XVI, 25.

(4) Διογέν. Λαέρτ. Σόλ. § 7.

(5) Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. IX, κεφ. XXV.

(6) Πολυδ. Η'. κεφ. V. § 42.

(7) Πλουτάρχ. Σόλ. § 28.

(8) Πλούταρχ. Σόλ. § 42.

διότι ἐν Αἰγύπτῳ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἀπηγγέλλετο κατὰ τοῦ μὴ δυναμένου νὰ δείξῃ ὅτι συντηρεῖται δι' ἐντίμων μέσων· ἡ διάταξις αὕτη φαίνεται σύμφωνος πρὸς τὴν ἀποδιδομένην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου τῷ Δράκοντι. (1) Διογένης ὁ Λαέρτιος(2) μνημονεύει, ὅτι Κλεάνθης, ὁ τοῦ Ζήνωνος μαθητὴς, κληθεὶς, ὅπως καταδείξῃ τοὺς πόρους τῆς ἑαυτοῦ συντηρήσεως, προσήγαγεν ὡς μάρτυρας τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ἕνα κηπουρὸν, παρ'ᾧ ἠσχολεῖτο τὴν νύκτα ἀντλῶν ὕδωρ, καὶ γυναῖκά τινα, παρ'ᾗ ἦλεθε σῖτον· ἀπελύθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις προσέτι ἐκ θαυμασμοῦ ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ δέκα μνᾶς, ἃς ὅμως ὁ Κλεάνθης κατὰ προτροπὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ζήνωνος ἠρνήθη νὰ δεχθῇ. Ἡ Πόλις ἐξ ἑτέρου ἀνελάμβανε τὴν συντήρησιν τῶν ἐκ φυσικῆς ἀδυναμίας μὴ ἐργαζομένων. (3)

Ὁ νόμος οὗτος ἔτυχε παρὰ τοῖς νεωτέροις ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτων κρίσεων· οὕτως ὁ Μαβλῦς, ἐπιφανέστατος πολιτικὸς φιλόσοφος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατακρίνει αὐτὸν σφοδρῶς, φρονῶν ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Σόλωνος διάταξις κατέστησε τοὺς πάντας ἐργάτας καὶ ἀποχειροβιώτους· διέφυγεν ὅμως τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ἐξόχου τούτου συγγραφέως ἡ ἁπλουστάτη αὐτὴ σκέψις, ὅτι τὴν τάξιν τῶν θητῶν, τῶν ἀποχειροβιώτων, τῶν ἐργατῶν δὲν ἐδημιούργησεν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ἀλλ'εὗρὼν ἐκανόνισε τὰ κατ'αὐτὴν οὕτω σοφῶς, ὥστε ἐπιτρέψας αὐτῇ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου μόνον (τὸ jus suffragii) δὲν συναπέδωκε συγχρόνως καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα (τὸ jus honorum), ἐπιφυλαξάμενος αὐτὰ διὰ τὰς τρεῖς πρώτας τῆς πολιτείας τάξεις, αἵτινες δὲν ἦσαν ὅλως ἐργατικαὶ, ἀφοῦ ὑπετίθετο ὅτι εἶχον ὁπωσδήποτε πρόσοδόν τινα, τὴν δὲ τετάρτην διὰ τῆς περὶ ἐργασίας διατάξεως ταύτης ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῶν ἐμφύτων τῇ ἀργίᾳ καὶ ὀκνηρίᾳ κακῶν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην ἐξετάζων τὸν θεσμὸν τοῦτον καὶ ὁ μέγας Μοντέσκιος (4) εὐλόγως ἐπιδοκιμάζει αὐτὸν πληρέστατα. Καὶ ὄντως, ἐν πολιτείᾳ, ἐν ᾗ πάντες οἱ πολῖται, καὶ αὐτοὶ οἱ θῆτες, ἐξέλεγον τὰς ἀρχὰς, ἡ ἐκ τῆς ἀργίας προερχομένη ποικίλη διαφθορὰ ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ὀλεθρία αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ. Ἐὰν δὲ ἦναι πολιτικῶς ἀναμφισβήτητον τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ τῶν ἠθῶν χρηστότης ἐστὶν ἀπαραίτητος ἐν πάσῃ δημοκρατίᾳ, τὴν χρηστότητα ταύτην τῶν ἠθῶν μόνη ἡ ἐργασία ἀπεργάζεται. Συμφώνως τῷ Μοντεσκίῳ ἀποφαίνεται καὶ ἕτερος βαθύνους συγγραφεὺς ὁ Pastoret, παρατηρῶν ὅτι πᾶς λαὸς ἐλεύθερος πρέπει νὰ προθυμῆται νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ταύτην δὲ ὑπηρετεῖ τις διὰ τῆς ἐργασίας, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ αὕτη, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς ἀργίας(1). Τὸ ἄγονον καὶ λεπτὸν τῆς Ἀττικῆς γῆς ἦν πρόσθετος λόγος ὅπως προνοήσῃ ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης περὶ τῆς ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλείψεων τῆς φύσεως διὰ τῆς ἐργασίας καὶ βιομηχανίας. Δὲν θεωροῦμεν αἶσχος τὴν πενίαν, ἀνέκραξέ ποτε ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐργάζεσθαι πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης (2), ἐξετάζων τὰς βάσεις τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καὶ ἐξαίρων τὰς ἀρετὰς τῶν εἰς τὴν γεωργίαν παραδιδομένων λαῶν, στηρίζει τὴν προτίμησιν ταύτην εἰς τὸν λόγον ὅτι ἀπησχολημένοι οὗτοι διηνεκῶς ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν ἐργασιῶν δὲν ἔχουσιν οὔτε ὄρεξιν, οὔτε τὸν προσήκοντα χρόνον ὅπως μετέχωσι διαρκῶς τῶν δημοσίων συνελεύσεων, καὶ ἑπομένως καταλείπουσι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν εἰς τοὺς παρ' αὐτοῖς συνετωτέρους καὶ εὐπορωτέρους.

2) *Γραφὴ ἀγαμίου.*

Τινὲς τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν πολλὴν ἐπεδείξαντο πρὸς τὸν γάμον εὔνοιαν, οὐ μόνον ὡς διαιωνίζοντα τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ ὡς παρέχοντα ἐγγυήσεις περὶ εὐσταθείας τῆς πολιτείας καὶ συνεχίσεως τῶν ἱερῶν καθηκόντων. Τῶν νομοθετῶν δέ τινες δὲν ἐβράδυναν νὰ τρέψωσι τὴν εὔνοιαν ταύτην εἰς νομικὴν ὑποχρέωσιν. Οὕτως ἐν Σπάρτῃ οἱ ὑπερβάντες τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου πρὸς γάμον ὁριζομένην ἡλικίαν ἐν ἀγαμίᾳ ὑπέκειντο τῇ γραφῇ ἀγαμίου, συνεπαγομένῃ ὡς πρωτίστην μὲν ποινὴν τὴν ἀτιμίαν, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον καὶ ἕτερά τινα μειονεκτήματα (3)· οἷον 1) οἱ ἄγαμοι ἀπεκλείοντο

---

(1) Ἡροδ. Β', § 177.

(2) Διογ. Λαέρτ. Βίος Κλεάνθ. § 11 καὶ Ἀθήναιος IV, § 19.

(3) Λυσίας ὑπὲρ ἀδυνάτου. «Ὁ ἀργὸς ὑπεύθυνος ἔστω παντὶ τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι». (Samuel Petitus Leges Atticae. Lib. 4. tit 6. ά.

(4) Montesquieu. Esprit des Lois V, chap. VI.

(1) Pastoret, histoire de la législation, vol. 7· p. 92. καὶ Θουκυδ. Β, § 40.

(2) Ἀριστοτ. Πολιτ. VI, κεφ. IV.

(3) Πλουτάρχ. Λυκοῦργ. § 15.

τῶν γυμνικῶν ἀγώνων τῶν νεανίδων, 2) ὑπεχρεοῦντο τὸν χειμῶνα νὰ περιέρχωνται ὀλόγυμνοι τὴν ἀγορὰν ἄδοντες σατυρικόν τι ᾆσμα, δι' οὗ ὡμολόγουν ὅτι δικαίως ἐκολάζοντο ὡς τοῖς νόμοις ἀπειθήσαντες· 3) Ἐν τισιν ἑορταῖς αἱ γυναῖκες ἐξηνάγκαζον αὐτοὺς εἰς δρόμον τινὰ, καθ' ὃν ἐμαστίγουν αὐτοὺς διὰ ῥάβδων. (1). 4) Τέλος δὲν ἠδύναντο γέροντες γεγονότες ν' ἀπαιτήσωσι τὰς τιμὰς, ἃς οἱ νέοι συνήθως ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐν ἡλικίᾳ προβεβηκότας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν Σπάρτῃ. Ἀλλ' οἱ νόμοι τῶν Ἀθηνῶν ἐτιμώρουν ἆρά γε τὴν ἀγαμίαν; Ὑπὲρ τῆς καταφατικῆς γνώμης ἐπικαλοῦνται· 1) τὸ κείμενον λεξικοῦ τινος τοῦ Σηγουήρου, τιθέντος ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τὰς γραφὰς «*ἀγεωργίου, λιποταξίου, ἀγαμίου, ἀλογίου,*» ἐπειδὴ δὲ αἱ τρεῖς τῶν δικῶν τούτων ἀνήκουσιν εἰς τὸ Ἀττικὸν δίκαιον, συμπεραίνουσιν ὅτι καὶ ἡ τετάρτη, ἡ ἀγαμίου, ἀνήκει αὐτῷ· 2) χωρίον τι τοῦ Πλουτάρχου, λέγοντός που «τὰ ζῶα ... οὐκ ἀναμένει νόμους *ἀγάμου* καὶ ὀψιγάμου, καθάπερ οἱ Λυκούργου πολῖται καὶ Σόλωνος»· 3) τὸν Πολυδεύκη, μνημονεύοντα ἐν ἀριθμήσει τινι τῶν γραφῶν, ἣν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω ἔν τινι σημειώσει, καὶ τῆς *ἀγαμίου*, (2) ὡς δίκης κοινῆς πᾶσιν, οὐχὶ δὲ ὡς ἡ *ὀψιγαμίου* καὶ *κακογαμίου* εἰδικῆς μόνοις τοῖς Λακεδαιμονίοις. Πάνυ ὀρθῶς ὅμως, νομίζομεν, ὁ Κ. Καίλλεμερ (3) ἀπορρίπτει πάντας τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ Ἀττικῷ δικαίῳ ὑπάρξεως τῆς γραφῆς ταύτης προσαγομένους λόγους, θεωρῶν εἰκότως αὐτὴν ἀσύμφωνον πρὸς τὸ καθόλου ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ διῆκον πνεῦμα, τοσοῦτον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας κηδόμενον, ὥστε πολλάκις χάριν αὐτῆς νὰ θυσιάζῃ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως συμφέροντα. (4) Ἐν τοῖς μέχρις ἡμῶν ἐξικομένοις δικανικοῖς λόγοις οὐδεμία γίνεται τῆς δίκης ταύτης μνεία, ὡς ἐπίσης καὶ οὐδεὶς τῶν μνημονευόντων αὐτῆς γραμματικῶν ἀποδίδωσι ῥητῶς ταύτην τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ. Ἐν τούτοις τῶν παρὰ τοῖς νεωτέροις ἀρχαιολογούντων τινὲς (ὡς ὁ Osann) φρονοῦσιν ὅτι ὁ Σόλων ἔταξε μὲν ποινὰς τῆς ἀγαμίας, ἀλλ' αὗται λίαν ἐνωρὶς περιέπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Τότε ὅμως ὁποία δοθήσεται ἐξήγησις εἰς τὸ παρὰ Στοβαίῳ ἀπαντῶν γνωστὸν ἐκεῖνο λόγιον (1);

Συμπεραίνοντες λοιπὸν λέγομεν ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη φαίνεται ἀλλοτρία τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, ὅπερ πιθανῶς ἀπεδίδου μόνοις τοῖς ἐγγάμοις ἴδιά τινα δικαιώματα, ὡς λ. χ. μόνον οἱ ἔγγαμοι καὶ ἔχοντες τέκνα ἐξελέγοντο στρατηγοὶ καὶ συνήγοροι τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐδὲν πλέον. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὁ Πλάτων, ζηλωτὴς, ὡς γνωστὸν, ἐν πολλοῖς τῆς Σπαρτιατικῆς νομοθεσίας, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ νόμοις (3) τάσσει ποινὰς τῇ ἀγαμίᾳ.

3) *Γραφὴ Μοιχείας.*

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἔτι χρόνων, καὶ αὐτῶν τῶν ἡρωϊκῶν, ἡ παρὰ τῆς γυναικὸς τῆς περὶ τὸν γάμον πίστεως καταπάτησις ἐθεωρεῖτο ὡς ἓν τῶν μεγίστων κατὰ τοῦ προσώπου ἀδικημάτων. Ὁ μὴ αὐθωρεὶ φονεύσας τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντα μοιχὸν σύζυγος, ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ τὸν ἔνοχον οὐ μόνον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ προσώπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς οἰκογενείας καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἠδύνατο ὅμως ἀρκεσθῆναι καὶ εἰς χρηματικόν τινα συμβιβασμὸν (μοιχάγρια.) (4) Καὶ ὁπόταν δὲ βραδύτερον ὁ νομοθέτης ἐπεχείρησε νὰ ῥυθμίσῃ τὰς σχέσεις ταύτας, ἠναγκάσθη νὰ σεβασθῇ τὰ ἴχνη τοῦ ἀρχαίου συστήματος, ἐπέτρεψε τοὐτέστι τῷ συζύγῳ νὰ φονεύσῃ τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενον μοιχὸν, ἀλλ' ὤφειλε τότε οὗτος νὰ ὑποστῇ καθαρμὸν, καταδικαζόμενος εἰς ἐξορίαν. (5) Βραδύτερον δὲ νομοθέται τινὲς, ὡς ὁ Δράκων ἐν Ἀθήναις, ἀπήλλαξαν τὸν σύζυγον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πάσης ποινῆς, ὁπόταν οἱ αὐτουργοὶ συνελαμβάνοντο ἐπ' αὐτοφώρῳ. Λέγεται δὲ ὅτι Ζάλευκος, ὁ τῶν Λοκρῶν νομοθέτης, ἐπέταττε τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μοιχοῦ. (6) Ὁ δὲ Χαρώνδας παρέδιδεν ἀμφοτέρους εἰς τὴν χλεύην

---

(1) Ἀθήναιος XIII, 2

(2) Πολυδ. Η, 40.

(3) Ἐν τῷ πρὸ μικροῦ ἀρξαμένῳ ἀρίστῳ ἀρχαιολογικῷ λεξικῷ τῶν κ. κ. Saglio καὶ Daremberg οὐτινος μόνον δύο τεύχη ἄχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν.

(4) Ξενοφ. Πολιτ. Ἀθήν. Α', § 8.

(1) Στοβ. LXVIII, 33 «Σόλων συμβουλεύοντός τινος αὐτῷ κατὰ τῶν μὴ γαμούντων ἐπιτίμιον τάξαι, χαλεπὸν, εἶπεν, ὦ ἄνθρωπε, φορτίον ἡ γυνή.»

(2) Δεινάρχ. κ. Δημοσθ. § 71.

(3) Πλάτων. Νόμ. IV.

(4) Ὀδυσσ. VII, 329, 332. 354.

(5) Παυσαν. IX, 36, 8.

(6) Αἰλιαν. Ποικίλ. ἱστορ. XIII, 24.

καὶ περιφρόνησιν τοῦ δημοσίου. (1) Ἐν Κύμῃ καὶ Πισιδίᾳ οἱ μοιχοὶ περιήγοντο ἀνὰ τὴν ἀγορὰν ἐπὶ ὄνου. (2) Ἐν Λεπραίῳ ὁ ἀνὴρ ἐσύρετο ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ἡ δὲ γυνὴ ὤφειλεν ἐπὶ ἕνδεκα ἡμέρας νὰ κάθηται ἐν τῇ ἀγορᾷ, φέρουσα μόνον ἔνδυμά τι ἐλαφρότατον, ἀμφότεροι δ' *ἠτιμοῦντο* ἐφ' ὅρου ζωῆς. (3) Ἐν Γόρτυνι ὁ μοιχὸς ἐστεφανοῦτο λίνῳ καὶ ἔῤῥαπτεν ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος ἀπαγγέλλοντος τὴν ἀτιμίαν αὐτοῦ καὶ καταδικάζοντος αὐτὸν νὰ πληρώσῃ ἱκανὸν πρόστιμον. (4) Ἐν Τενέδῳ οἱ δύο ἔνοχοι ἐβάλλοντο διὰ λόγχης. (5) Ἐν Σπάρτῃ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν ἔν τισι περιπτώσεσι τὴν μοιχείαν. Ὁ Λυκοῦργος, λέγει ὁ Πλούταρχος (6), ἐπειράθη νὰ ἐξοστρακίσῃ ἀπὸ τοῦ γάμου τὴν ζηλοτυπίαν, χλευάζων τοὺς ἀρνουμένους τοῖς ἄλλοις τὴν τῶν γυναικῶν συναπόλαυσιν καὶ τιμωροῦντας διὰ φόνου ἢ πολέμων τὰς μετὰ τῶν ξένων σχέσεις τῶν συζύγων αὐτῶν.

Ἐν Ἀθήναις ὁ Σόλων ἐπέτρεψε τῷ συζύγῳ τὸν φόνον τοῦ μοιχοῦ συλλαμβανομένου *ἐπὶ δάμαρτι, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντος*· Ὁ δὲ φόνος τότε δὲν ἐθεωρεῖτο μόνον συγγνωστὸς, ἀλλὰ καὶ νόμιμος. (7) Λεπτομερείας τινὰς τῶν διατάξεων τούτων εὑρίσκομεν ἔν τινι λόγῳ τοῦ Λυσίου περὶ φόνου τοῦ Ἐρατοσθένους. Ὁ Ἐρατοσθένης ἠρᾶτο τῆς γυναικὸς τοῦ Εὐφιλήτου, ὅστις συλλαμβάνει τοὺς ἐνόχους ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐπὶ τῆς κλίνης· Τότε ὁ Ἐρατοσθένης ἐκλιπαρεῖ τὸν προσβληθέντα σύζυγον ὅπως ἀνταλλάξῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ χρημάτων, ἀλλ' ὁ Εὐφίλητος ἀρνεῖται λέγων ὅτι δὲν δίδει αὐτὸς τὸν θάνατον, ἀλλ' ὁ νόμος, ὃν ἐκεῖνος παρεβίασε, προτιμήσας νὰ πράξῃ τοιοῦτον ἀδίκημα, ἀντὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς διατάξεις αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ταύτης ἐξάγομεν ὅτι ὁ Εὐφίλητος ἠδύνατο νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς τοῦ ἐνόχου, ἀρκούμενος εἰς μόνην τὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν.

---

(1) Διόδ. Σικελ. XII 12.

(2) Στοβ. ἀνθολογ. XLIV, 41 καὶ Ἡσύχιος ἐν λ. Ὀνοβάστιδες.

(3) Ἡρακλ. Ποντικ. XIV.

(4) Αἰλιαν· Ποικίλ. Ἱστορ. XII, 12. XIII, 24. καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος.

(5) Λυσίας περὶ φόνου Ἐρατοσθ 34, 35. Στοβ. Λόγ. VI, 25

(6) Πλουτάρχ. Λυκοῦργ. 15. Ξενοφ. Πολιτ. Λακεδ. 1.

(7) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 87 καὶ Λυσίας περὶ φόνου Ἐρατοσθ.

Ὤφειλε προσέτι ὁ σύζυγος ἐπὶ ποινῇ *ἀτιμίας* νὰ διαζευχθῇ τὴν μοιχαλίδα σύζυγον, εἰς ἣν ἀπηγορεύετο τοῦ λοιποῦ τὸ κοσμεῖσθαι καὶ ἡ εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ πρόσοδος, ὅπως μὴ εἰσιοῦσα διαφθείρῃ καὶ τὰς ἀναμαρτήτους τῶν γυναικῶν, τἀναντία δὲ πράττουσα ἐξετίθετο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος, δυναμένου νηποινὶ νὰ διαρρήξῃ τὰ ἱμάτια αὐτῆς καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρέσῃ καὶ τύψῃ αὐτήν, κωλυόμενος μόνον τοῦ θανατῶσαι ἢ ἀνάπηρον αὐτὴν ποιῆσαι (1). Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἡ μοιχαλὶς δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ καὶ τὴν προῖκα αὐτῆς.

Ὁ Πλούταρχος (2) διέσωσε περίεργόν τινα διάταξιν τοῦ Σόλωνος, καθ' ἣν ἐπετρέπετο ἡ μοιχεία τῇ γυναικί, ὁπόταν ἐπίκληρός τις ἐλθοῦσα εἰς γάμον, κατὰ τὸν νόμον, μετὰ τοῦ ἐγγυτέρου τῶν συγγενῶν αὐτῆς, ἠδύνατο, ἐν περιπτώσει ἀνικανότητος αὐτοῦ, νὰ τηρῇ σχέσεις μεθ' οὗ τινος τῶν συγγενῶν τοῦ συζύγου εὐηρεστεῖτο. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως, ὡς καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι, ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος δὲν φαίνεται λίαν ἀκριβής, συγχέων ἴσως τὰς διατάξεις τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ τῆς Σπαρτιατικῆς νομοθεσίας. Ὁ Ξενοφῶν, λέγων ὅτι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπουσι τὴν μοιχείαν, φροντίζει ἀμέσως νὰ προσθέσῃ ὅτι οὗτοι ἀντίκεινται εἰς τοὺς *παρ' ἅπασι* τοῖς ἄλλοις λαοῖς κειμένους θεσμούς, ἐὰν δὲ παρ' Ἀθηναίοις ἐκράτει τοιαύτη διάταξις, βεβαίως ὁ ἱστορικὸς δὲν ἤθελεν ἐκφρασθῇ τοσοῦτον γενικῶς.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν συνένοχον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, ἐὰν δὲν ἐφονεύετο ἐν τῷ ἔργῳ, ὁ νόμος παρεδίδου αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ συζύγου (3), ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ διαφόρους σκληρὰς καὶ ταπεινωτικὰς κακώσεις, οἷον τὸν *παρατιλμόν*, τὴν *ῥαφανίδωσιν* κλπ. (4). Ἔστιν ὅτε ὁ σύζυγος συνεβιβάζετο χρηματικῶς μετὰ τοῦ προσβολέως τῆς οἰκογενειακῆς αὐτοῦ τιμῆς, ἐδικαιοῦτο δὲ τότε νὰ κρατήσῃ αὐτὸν αἰχμάλωτον μέχρις ἐκτίσεως

---

(1) Τὴν γυναῖκα ἐφ' ᾗ ἂν ἁλῷ μοιχὸς, μὴ κοσμεῖσθαι, μηδὲ εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερὰ εἰσιέναι, ἵνα μὴ τὰς ἀναμαρτήτους τῶν γυναικῶν ἀναμιγνυμένη διαφθείρῃ· ἐὰν δ' εἰσίῃ ἢ κοσμῆται, τὸν ἐντυχόντα καταρρηγύναι τὰ ἱμάτια καὶ τὸν κόσμον ἀφαιρεῖσθαι καὶ τύπτειν εἰργόμενον θανάτου καὶ τοῦ ἀνάπηρον ποιῆσαι. (Ν. Σόλωνος παρ' Αἰσχίνῃ κ. Τιμάρχ. § 183).

(2) Πλουτάρχ. Σόλων. § 20.

(3) Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 66.

(4) Σουίδ. ἐν λ. μοιχεία.

τοῦ τιμήματος, ἔχων συγχρόνως κατ' αὐτοῦ καὶ ἀγωγὴν ἐνώπιον τῶν θεσμοθετῶν, οἵτινες ἀγνοοῦμεν ἀκριβῶς ὁποίας ποινὰς ἐπέβαλλον (1). Ὁ δ' ἀξιῶν ὅτι ψευδῶς ἐγένετο αὐτῷ κατηγορία μοιχείας καὶ ἀδίκως ὡς τοιοῦτος ἐκακώθη, ἠδύνατο νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ἔχων ἰδίαν πρὸς τοῦτο γραφήν, *τὴν ἀδίκως εἰρχθῆναι ὡς μοιχόν*, ἥτις ἐὰν ἀπεδείκνυτο ἀληθὴς κατέπαυε τὰς ἐπιβληθείσας παρὰ τοῦ συζύγου ποινὰς καὶ κακώσεις, μηδενίζουσα συγχρόνως καὶ τὰς πρὸς ἔκτισιν τῆς ἐπιβληθείσης χρηματικῆς ἀποζημιώσεως τυχὸν δοθείσας ἐγγυήσεις. Ὁ Στέφανος (ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους) συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ, ὑποβάλλεται εἰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἐκ τριάκοντα μνῶν, ἀλλὰ πάραυτα ἐξεγείρεται διατεινόμενος ὅτι παρανόμως ἐκρατήθη.

Ἡ μοιχείας γραφή, καί περ ἐν ταῖς δημοσίαις ἀνήκουσα, καὶ ὡς τοιαύτη παρατεθεῖσα ἐνταῦθα, φαίνεται ὅτι κυρίως καὶ συνηθέστερον ἠγείρετο παρὰ μόνου τοῦ συζύγου (2). Δὲν διαλευκαίνεται ὅμως ἀρκούντως παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραφέων τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ μοιχείας γραφὴ ἐχώρει καὶ κατὰ τῆς γυναικός· δὲν φαίνεται ὅμως ἄλλως τε καὶ λίαν ἀναγκαία, καθόσον ἀποδειχθείσης ἅπαξ τῆς πράξεως αἱ προμνημονευθεῖσαι συνέπειαι ἐχώρουν *ipso jure*.

Σημειωτέον δ' ἔτι ὅτι ὁ ὅρος *μοιχεία* ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα χήραν ἢ ἄγαμον, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀπαρτίζει, ὡς γνωστόν, τὸ ἀδίκημα τοῦτο· φαίνεται δὲ ἀνυποστήρικτος ἡ δόξα τινῶν, φρονούντων ὅτι ἡ σχέσις Ἀθηναίου μετὰ τῆς συζύγου ξένου τινὸς δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς μοιχεία.

Ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης δὲν ἐπέβαλλε ποινὰς κατὰ τοῦ ἀπιστοῦντος πρὸς τὴν γυναῖκα συζύγου· ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν περιπτώσει ἡ γυνὴ δὲν ἦτο δεκτὴ εἰς τὸ δικαστήριον, ζητοῦσα ἐπὶ τῇ αἰτίᾳ ταύτῃ τὸ ἀποστάσιον. Ἐκ τινος ὅμως χωρίου Διογένους τοῦ Λαερτίου (1) προκύπτει σαφῶς ὅτι τὸ διαζύγιον ἐπετρέπετο τῇ γυναικί, ἐὰν ὁ σύζυγος διετήρει σχέσεις ἀθεμίτους μετ' ἄρρενος.

Λίαν παράδοξόν ἐστιν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης δὲν ἐκόλαζεν αὐστηρῶς τὸν *βιασμόν*, θεωρῶν δ' αὐτὸν ὡς ἁπλῆν κατὰ τοῦ σώματος προσβολήν, ἠρκεῖτο μόνον εἰς χρηματικόν τι πρόστιμον καὶ εἰς τὴν τῷ βιαστῇ ἐπιβαλλομένην ὑποχρέωσιν τοῦ λαβεῖν ὡς σύζυγον τὴν βιασθεῖσαν, εἰ ἄγαμος αὕτη ἦν (2)· βραδύτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ νομοθέτης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ αὐστηροτέρας ποινάς. Ὁ δὲ κύριος ἐλευθέρας τινὸς γυναικός, παραδιδομένης δούλῳ, ἠδύνατο θανατῶσαι αὐτήν.

Ὡς πρὸς τὴν *αἰμομιξίαν* δὲ φαίνεται λίαν ἀνεκτικὸς ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, διότι καὶ ἐν Ὀλύμπῳ οἱ ἀθάνατοι συνεχῶς, ὡς γνωστόν, ὑπέκυπτον ταύτῃ. Νόμος ἐν τούτοις ἀπαγορεύει τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ μετὰ τῆς δευτέρας τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς συζύγου. Ὁ Ἀνδοκίδης μετ' ἀγανακτήσεως ἐξεγείρεται κατά τινος ἱερέως, νυμφευθέντος διαδοχικῶς τὴν κόρην καὶ τὴν μητέρα· ἡ πρώτη δὲ τούτων ἀπήγξατο ὅπως ἀποφύγῃ τὸ αἶσχος τοῦ ἰδεῖν τὴν μητέρα συζευγνυμένην τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἀνδρί.

Ἐπίσης κατὰ ῥητὴν τοῦ Σόλωνος διάταξιν, ἐγράφοντο τῶν *προαγωγῶν*, οὓς ἁλόντας ἐν τῇ δίκῃ θανάτῳ ἐζημίουν (3).

4). *Γραφὴ ἑταιρήσεως καὶ ἐλευθέρων φθορᾶς.*

Αἱ κατὰ τῆς ἑταιρήσεως ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ ἦσαν ἱκανῶς βαρεῖαι, ἀλλ' ἰδίως ἀτιμωτικαί, ἀποστεροῦσαι τὸν καταδικασθέντα πάσης ἐν τῷ μέλλοντι δημοσίας λειτουργίας. Ὁ δὲ ἐν τῇ δίκῃ ἁλοὺς καὶ παραβάς τινα τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβεβλημένων περιορισμῶν, ὡς βλέπομεν ἐν δυσὶ νόμοις τοῦ Σόλωνος, διασωθεῖσιν ἡμῖν παρ' Αἰσχίνῃ, θανάτῳ ἐζημιοῦτο (4).

---

(1) Πολυδ. Η, 40, 48. Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 66. Λυσ. περὶ φόνου Ἐρατοσθ. 25. Μοιχεία ἐπίσης ἦν καὶ ἡ παρὰ τῆς παλλακῆς καταπάτησις τῆς τιμῆς τοῦ ἀνδρός.

(2) Αἱ της μοιχείας γραφαὶ ἐδίδοντο, κατὰ Σουΐδαν, τῇ πέμπτῃ φθίνοντος. Σημειωτέον δ' ὅτι δὲν ἐχώρει γραφὴ μοιχείας ἐπὶ τῶν ἐπ' ἐργαστηρίῳ καθημένων γυναικῶν ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ δημοσίᾳ πωλουμένων. (Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 1367). Αἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς ὅμως ἀκοσμοῦσαι γυναῖκες προσετιμῶντο, κατὰ Σουΐδαν, χιλίαις δραχμαῖς.

(1) Διογ, Λαερτ. IV 17.

(2) Λυσίας περὶ Φόν. Ἐρατοσθ. 33, Πλούτ. Σόλ. 23.

(3) Ἐάν τις ἐλεύθερον παῖδα ἢ γυναῖκα προαγωγεύσῃ τὸν προαγωγὸν γράφεσθαι, κἂν ἄλῳ θανάτῳ ζημιοῦν. Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. 184.

(4) «Ἐάν τινα ἐκμισθώσῃ ἑταιρεῖν πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ θεῖος ἢ ἐπίτροπος ἢ ὅλως τῶν κυρίων τις, κατ' αὐτοῦ μὲν τοῦ παιδὸς μὴ γραφὰς ἑταιρήσεως εἶναι, κατὰ δὲ τοῦ μισθώσαντος καὶ τοῦ μισθωσαμένου, τοῦ μὲν ὅτι ἐξεμίσθωσε, τοῦ δὲ, ὅτι ἐμισθώσατο καὶ ἴσα

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ διὰ δημοσίων δικῶν ἢ γραφῶν καταδιωκόμενα κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήματα.

Ἐδίδοντο δὲ καὶ ἐπί τινων ὡρισμένα πρόσωπα προσβαλλόντων ἀδικημάτων αἱ ἑπόμεναι γραφαί.

1). *Ὕβρεως Γραφή.*

Ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης καθιέρωσεν ἐπὶ τῶν ἄνευ προκλήσεως κατὰ τοῦ σώματος προσβολῶν δύο ἀγωγάς, τὴν μὲν δημοσίαν, *ὕβρεως γραφήν*, τὴν δὲ ἰδιωτικήν, *αἰκίας δίκην*, ὧν ἡ ἀκριβὴς διάκρισις πολλὰς παρέχει τὰς δυσχερείας. Κατά τινας, πρὸς ἔγερσιν τῆς *ὕβρεως γραφῆς* ἀπῃτεῖτο νὰ καταδειχθῇ παρὰ τῷ προσβαλόντι τὸ κατ' ἐπίγνωσιν ἢ ἐκ κακῆς προθέσεως, ἢ ὡς λέγεται σήμερον παρὰ τοῖς δικανικοῖς *animus injuriandi*· ἐλλειπούσης δὲ τῆς προθέσεως, ἐχώρει μόνον ἡ *αἰκίας δίκη*· τὰ σχετικὰ ὅμως τῶν δικανικῶν ῥητόρων καὶ γραμματικῶν χωρία μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς *αἰκίας δίκης* ἔγερσις ἦν ἀδύνατος ἄνευ τοῦ *animus injuriandi* (1). Ὁ Κόνων, ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους κατηγορούμενος, πειραθήσεται, λέγει ὁ ῥήτωρ, ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ αἰκίαι κατηνέχθησαν εἰς γέλωτα καὶ οὐχὶ σπουδαίως, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς συνεπείας τῆς *δίκης αἰκίας* (2). Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἐκ τοὐναντίου πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρχε κακὴ πρόθεσις, *ὕβρις*, καὶ τὸν ὅρον τοῦτον ἰδίως μεταχειρίζεται, ὅπως ὁρίσῃ τὴν *αἰκίαν*· *αἰκία, ὕβρις ἔμπληγος*· κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι μόνον ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν διέσχαντο αἱ δύο αὗται ἀγωγαί (3).

Ὅπόταν ὁ παθὼν ἦν δοῦλος, ἐχώρει μόνον ἡ *δίκη αἰκίας*, διότι πρὸς ἔγερσιν τῆς *γραφῆς ὕβρεως* ἀπῃτεῖτο ἱκανότης τοῦ παρίστασθαι ἐπὶ δικαστηρίου, ἧς ἐστεροῦντο, ὡς γνωστὸν, οἱ δοῦλοι. Τινὲς τῶν συγγραφέων ποιοῦνται τὴν ἑπομένην διάκρισιν, ὅτι, τοὐτέστιν, ἐὰν ἡ προσβολὴ ἐπηνέχθη τῷ δούλῳ ἐπὶ σκοπῷ βλάβης τοῦ κυρίου, οὗτος ἠδύνατο προσωπικῶς νὰ ἐγείρῃ τὴν *αἰκίας δίκην*· πάνυ ὅμως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κ. Καίλλεμερ (1), ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Πλάτνερ δὲν φαίνεται ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καθ' οὓς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἠδύνατο ὁ κύριος νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν *βλάβης δίκην*.

Ἡ *ὕβρεως γραφὴ* ἐκρίνετο ὑπὸ τῶν Ἡλιαστῶν, ἐνῷ ἡ *αἰκίας δίκη* ὑπήγετο εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν τεσσαράκοντα (τῶν κατὰ δήμους δικαστῶν). (2)

Ἡ τῆς ὕβρεως ποινὴ ἦν συνήθως τῶν μεγίστων, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπεβάλλετο χρηματικὴ μόνον ἀποζημίωσις, τὸ πρόστιμον εἰσεπράττετο πρὸς ὄφελος τῆς πόλεως, ἐνῷ ἡ *αἰκίας δίκη* συνεπήγετο μόνον ἀποζημίωσίν τινα ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐνάγοντος. Ἐνῷ δὲ κατὰ γενικὸν κανόνα αἱ ἰδιωτικαὶ ἀγωγαὶ ἀπετέλουν *δίκας ἀτιμήτους*, ἡ τῆς *αἰκίας δίκη* ἀπετέλει ἀγῶνα *τιμητὸν*, τοὐτέστιν ἀπέκειτο εἰς τὸν δικαστὴν ἡ ἐπιμέτρησις τῆς ποινῆς.

Τῆς ὕβρεως ἦσαν διάφορα εἴδη· ἐχώρει τοὐτέστι λόγῳ ἢ ἔργῳ.

ἔστω τὰ ἐπιτίμια ἑκατέρῳ· καὶ μὴ ἐπάναγχες εἶναι τῷ παιδὶ ἡβήσαντι τρέφειν τὸν πατέρα, μηδὲ οἴκησιν παρέχειν, ὃς ἂν ἐκμισθωθῇ ἑταιρεῖν, ἀποθανόντα δὲ θαπτέτω καὶ τ' ἄλλα ποιείτω τὰ νομιζόμενα·» (Ν. Σόλωνος παρ' Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 13.

«Ἐάν τις Ἀθηναῖος ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, μηδὲ ἀρχὴν ἀρχέτω μηδεμίαν, μήτε ἔνδημον, μήτε ὑπερόριον, μήτε κληρωτὴν, μήτε χειροτονητήν, μηδ' ἐπικηρυκείαν ἀποστελλέσθω. μηδὲ γνώμην λεγέτω, μηδ' εἰς τὰ δημοτελῆ ἱερὰ εἰσίτω, μηδ' ἐν ταῖς κοιναῖς στεφανηφορίαις στεφανούσθω, μηδ' ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς τῶν περιῤῥαντηρίων πορευέσθω. Ἐάν δέ τις ταῦτα ποιῇ, καταγνωσθέντος αὐτοῦ ἑταιρεῖν θανάτῳ ζημιούσθω». (Ν. Σόλωνος παρ' Αἰσχίν. κ Τιμάρχ. § 21).

(1) Δημοσθ. κ. Εὐεργ. § 7, 40.

(2) Δημοσθ. κ. Κόνων. § 10.

(3) Ἰδοὺ ὁ περὶ ὕβρεως σωζόμενος νόμος, ὡς ἀνευρίσκομεν αὐτὸν ἐν Συλλογῇ Πετίτου Leges Atticae Βιβλ. 6, τίτλ. 5, δ'.

«Ἐάν τις ὑβρίζῃ τινὰ ἢ παῖδα ἢ γυναῖκα ἢ ἄνδρα τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων, ἢ παρανομόν τι ποιήσῃ εἰς τούτων τινά, γραφέσθω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας τῶν Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστιν· οἱ δὲ θεσμοθέται εἰσαγόντων εἰς τὴν Ἡλιαίαν τριάκοντα ἡμερῶν ἀφ' ἧς ἂν γραφῇ, ἐὰν μή τι δημόσιον κωλύῃ· εἰ δὲ μή, ὅταν ᾖ πρῶτον οἷόν τε. Ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ ἡ Ἡλιαία τιμάτω περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα, ὅτου ἂν δόξῃ ἄξιος εἶναι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι, ἐὰν δὲ θανάτου τιμηθῇ τῆς ὕβρεως, παραδοθεὶς τοῖς ἕνδεκα τεθνάτω αὐθημερόν· ὅσοι δὲ ἂν γράφωνται γραφὰς ἰδίας κατὰ τὸν νόμον, ἐάν τις μὴ ἐπεξέλθῃ ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβῃ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, ἀποτισάτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ. Ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ τῆς ὕβρεως ἀποτισάτω ἐν ἕνδεκα ἡμέραις μετὰ τὴν δίκην, ἐὰν μὴ παραχρῆμα δύναται ἀποτίσειν· δεδέσθω δὲ ἐὰν ἐλεύθερον ὑβρίσῃ, μέχρις ἂν ἐκτίσῃ».

(1) Ἐν τῷ ἄνωθι μνημονευθέντι νεωτάτῳ ἀρχαιολογικῷ λεξικῷ τοῦ Saglio καὶ Daremberg.

(2) Δημοσθ. κ, Πανταιν. § 33.

2). *Ἀμβλώσεως Γραφή.*

Ἡ *ἄμβλωσις* ἢ *ἀποφθορά*, διαταττομένη ἔχειν ὅτε παρά τινων φιλοσόφων (1), δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς ἐὰν ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις κειμένων νόμων. Ἐκ πολλῶν ὅμως τεκμηρίων, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Ἕλλησιν ἡ ἄμβλωσις ἐνομίζετο ὡς ἓν τῶν *ἐσχάτων* ἀδικημάτων (2), συμπεραίνεται τις εἰκότως ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις τὸ ἀδίκημα τοῦτο δὲν ἔμενεν ἀτιμώρητον. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἔν τινι ἀρχαιοτάτῳ τῶν ἰατρῶν ὅρκῳ, ἀποδιδομένῳ τῷ Ἱπποκράτει, ὑπάρχει καὶ ἡ φράσις: *οὐδὲ γυναικὶ πεσσὸν ὑποφθόριον δώσω.*

3). *Γραφὴ φόνου καὶ φαρμακείας.*

Ὁ Σόλων διεφύλαξε τὰς ἐπὶ φόνου καὶ ἀναιρέσεως ὡρισμένας ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ποινάς· ὁ ὑπαίτιος ἀναιρέσεως, ἤτοι ἀκουσίου φόνου, κατεδικάζετο εἰς *ἀπενιαυτισμόν*, ἤτοι εἰς ἐξορίαν ἐπὶ ἐνιαυτόν, μέχρις οὗ ἐξηγνίζετο τὸ ἄγος διὰ χρηματικοῦ τινος συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ θύματος· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξορίαν ταύτην ἠδύνατο ν'ἀποφύγῃ ὁ ὑπαίτιος διὰ τῆς εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀναιρεθέντος καταβολῆς τῶν *ὑποφορίων*. Ὁ ἐν ἄθλοις ὅμως ἀποκτείνων ἢ καὶ ἐν ὁδῷ, ἄκων, ὡς καὶ ὁ ἰατρὸς ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς τέχνης αὐτοῦ ἔμενον ἀτιμώρητοι (2).

Ὁ ἐκ προμελέτης φόνος ἐκολάζετο θανάτῳ, δυναμένου τοῦ φονέως, πλὴν ἐὰν τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς ἀπέκτεινε, νὰ προτιμήσῃ μετὰ τὸν πρότερον ἐν δικαστηρίῳ λόγον τὴν ἀειφυγίαν (3), ἐξ ἧς ὑποστρέφων ἄνευ ἀδείας ἐξετίθετο εἰς τὰς ἐσχάτας τῶν ποινῶν παρὰ τοῦ τυχόντος. Ἐνόσῳ δὲ ἦσαν ὑπὸ κατηγορίαν οἱ ἐπὶ φόνῳ διωκόμενοι ὑπέκειντο σὺν τοῖς οἰκειοτάτοις αὐτῶν τῇ προαγορεύσει, εἴργοντο τοὐτέστι τῶν ἱερῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς (4). Ἅπαντα δὲ τὰ δικαστήρια ἐδίκαζον ἐν ὑπαίθρῳ τὰς τοῦ φόνου δίκας, τοῦτο μὲν ἵνα μὴ ἔρχωνται οἱ δικασταὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον τοῖς μὴ καθαροῖς τὰς χεῖρας, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ ὁ διώκων γίνηται ὁμωρόφιος τῷ τὸν φόνον διαπράξαντι. Τὸ μὲν ὑπέρτατον τοῦ Ἀρείου Πάγου δικαστήριον ἐδίκαζε τοὺς ἑκουσίους φόνους, τοὺς δ'ἀκουσίους τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ.

Δὲν ἐπετρέπετο ὅμως νὰ παρίσταται συνήγορος τοῖς κρινομένοις ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλῆς, ἀλλ' ἕκαστος, ὡς εἶχε δυνάμεως, ἀδιαστρόφως καὶ ἀπανούργως ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς λόγους ἐποιεῖτο· ὁ δὲ κατήγορος ἐποιεῖτο ἀρχόμενος τῆς δίκης ταύτης διωμοσίαν κατ'ἐξωλείας ἑαυτοῦ καὶ γένους καὶ οἰκίας, ἱστάμενος ἐπὶ τῶν τομίων κάπρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου, καὶ τούτων ἐσφαγμένων ὑφ' ὧν ἔδει καὶ ἐν αἷς ἡμέραις προσῆκε (1).

Αἱ αὐταὶ ποιναὶ ἐπεβάλλοντο καὶ ἐπὶ τῆς φαρμακείας (2).

4). *Γραφὴ κλοπῆς.*

Ἡ κλοπὴ ἐτάσσετο κυρίως ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς ἀδικήμασιν, ἀλλ' ἐν ὡρισμέναις περιστάσεσιν ἐδίδου χώραν εἰς δημοσίαν ἀγωγήν. Συνήθης ποινὴ ἦν ἡ καταβολὴ τοῦ διπλασίου, τετραπλασίου ἢ δεκαπλασίου τοῦ κλαπέντος πράγματος· τὸ διπλάσιον ἐδίδετο ἐὰν ἐπανῆλθεν ἤδη τὸ κλαπὲν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κυρίου, τὸ δὲ δεκαπλοῦν ἐν ἀντιθέτῳ περιπτώσει. Ἡ κλοπὴ τῶν κωπῶν πλοίου τινὸς, τῶν ἱστῶν ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἀποτελούντων τὸν ἐφοπλισμὸν αὐτοῦ, ἐτιμωρεῖτο δι' ἐξορίας καὶ δημεύσεως τῆς οὐσίας τοῦ ἀδικήσαντος. Θάνατος δ' ἐπεβάλλετο, ὁσάκις ἡ κλοπὴ συνέβαινε τὴν νύκτα, ἢ ὑπερέβαινε τὰς πεντήκοντα δραχμάς, ἐπίσης καὶ ἐπὶ κλοπῆς ἥττονος μὲν ἀξίας, ἀλλὰ διαπραττομένης ἐν τῷ Λυκείῳ, τῇ Ἀκαδημίᾳ ἢ κατὰ τὸ Κυνόσαργες, ἢ τέλος ἔν τινι τῶν λιμένων τῆς πόλεως (3). Θάνατον ἐπίσης κατε-

(1) Πλάτων. Πολιτ. V, D, 90 46. καὶ Ἀριστοτ. Πολιτ. VII, 14. § 10.

(2) Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ ἀπέθανεν, ὁ ἰατρὸς οὐ φονεὺς αὐτοῦ ἐστιν. (Ἀντιφ. Τετραλογ. 111. 315. Δημοσθ. πρὸς Ἀριστοκρ. 637).

(3) Μετὰ τὸν πρότερον λόγον ἔξεστι φυγεῖν, πλὴν εἴ τις γονέας εἶη ἀπεκτονώς. (Πολυδ. Η, § 117.

(4) Εἴργονται ἱερῶν καὶ ἀγορᾶς οἱ ἐν κατηγορίᾳ φόνου, ἄχρι κρίσεως· καὶ τοῦτο προαγόρευσις καλεῖται. (Πολυδ. Η, 66).

(1) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. 642—643.

(2) Φαρμακέα καὶ φαρμακίδα καὶ αὐτοὺς καὶ τὸ γένος ἅπαν ἀποκτεῖναι. (Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Α'. 793).

(3) « Εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νύκτα ὁτιοῦν κλέπτοι, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι καὶ τρῶσαι διώκοντα καὶ ἀπαγεῖν τοῖς ἕνδεκα, εἰ βούλοιτο· τῷ δ' ἀλόντι ὧν αἱ ἀπαγωγαί εἰσιν, οὐκ ἐγγυητὰς καταστήσαντι ἔκτισιν εἶναι τῶν

γίνωσκον οἱ κείμενοι νόμοι κατὰ τῶν κλεπτόντων τὰς ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἢ ἐν δημοσίοις βαλανείοις ὀθόνας. Ὁ δ' ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενος προσήγετο τοῖς ἕνδεκα, οἵτινες ἐν περιπτώσει ὁμολογίας ἐθανάτουν αὐτὸν, ἀρνουμένου δὲ τούτου, παρέπεμπον τοῖς ἁρμοδίοις δικασταῖς διὰ τὰ περαιτέρω.

Κυρίως ὅμως κατεδιώκετο διὰ δημοσίας δίκης ἡ γραφῆς ἡ κλοπὴ δημοσίων χρημάτων. Οὕτως, εἷς τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν κατηγγέλθη εἰς τὸν δῆμον ὡς ὑπεξαιρέσας μέγα μέρος τῶν εἰσφορῶν τῶν συμμάχων (1). Ὁ Λυσίας κατηγορεῖ τοῦ Ἐργοκλέους ὁμοίαν πρᾶξιν, εἰς θάνατον δὲ τούτου καταδικασθέντος, ὁ ῥήτωρ ἐξαιτεῖται ἵνα καὶ ὁ ταμίας τὴν αὐτὴν ὑποστῇ ποινὴν, συνεργάτης γενόμενος τῶν ὑπεξαιρέσεων τούτων (2). Εἰς δεσμὰ κατεδίκαζον οἱ νόμοι τὸν μὴ καταβάλλοντα τὴν ὀφειλὴν αὐτοῦ ἐκμισθωτὴν δημοσίων προσόδων. Καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Δημοσθένους, ὡς γνωστὸν, ἀπηγγέλθη κατηγορία ἐπὶ κλοπῇ δημοσίων χρημάτων, κατὰ τὴν προμήθειαν σίτου, ἣν εἶχεν ἀναδεχθῆ ὑπὲρ τῆς πόλεως.

Ἐπιφανεστάτη ὅμως τῶν τοιούτων δικῶν ἐγένετο ἡ κατὰ τοῦ Φειδίου, κατηγορηθέντος κλοπῆς παρά τινος τῶν ἐν Ἀθήναις ἀφανῶν ἑρμογλύφων, ὅτις μὴ ἀνεχόμενος τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀνδρὸς ἐξέπτυσε κατ'αὐτοῦ τὸ δηλητήριον τῆς συκοφαντίας. Ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς καταβιβάζεται καὶ ζυγίζεται ἐκ νέου ὁ χρυσὸς, εὑρίσκεται δὲ σῶος καὶ ἀνελλιπής. Τί λοιπὸν συνέβη ἀκολούθως; Ἠτήσαντο ἆρά γε οἱ Ἀθηναῖοι συγγνώμην παρὰ τοῦ ἀδικηθέντος πολίτου; Ἐτιμώρησαν ἆρά γε τοὺς συκοφάντας αὐτοῦ; Γινώσκομεν μόνον ὅτι μετ' οὐ πολὺ νέαν κατ' αὐτοῦ ἤγειραν κατηγορίαν ἐπὶ ἀσεβείᾳ· ὁ Φειδίας εἶχε παραστήσει ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς γέροντα ῥίπτοντα λίθον, τοῦτο δὲ ἐθεωρήθη ὡς προφανὴς ἀσέβεια, ἐφ' ᾧ καὶ κατεδικάσθη εἰς δεσμὰ διὰ βίου ὁ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ κλείσας τὴν ἐποχὴν, ἐν ᾗ ἔζη, μέγας καλλιτέχνης.

Πρὶν δῶμεν πέρας εἰς τὴν ὀπωσοῦν ἐκτενῆ ταύτην τῶν ἐπωνύμων γραφῶν ἔκθεσιν, ἀναμνησθῶμεν καὶ περιέργου τινὸς τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου διατάξεως, καθ' ἣν τοὐτέστι τὰ ξύλα, οἱ λίθοι, καὶ ὁ σίδηρος, τὰ στερούμενα ταῦτα φωνῆς καὶ γνώμης πράγματα, ἐὰν ἐμπεσόντα τινὶ ἀπέκτεινον αὐτὸν, ἐξήγοντο ἔξω τῶν ὁρίων τῆς χώρας, τοῦ δ' αὐτοκτονοῦντος ἡ τὸν φόνον διαπράξασα χεὶρ ἐθάπτετο χωρὶς τοῦ σώματος (1).

—

Ἐκτὸς δὲ τῶν γραφῶν τούτων, αἵτινες ἐλάμβανον τὴν ἑαυτῶν προσηγορίαν ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ἀδικήματος, ἦσαν καὶ ἕτεραί τινες, προσαρμοζόμεναι ἀορίστως εἰς πᾶν εἶδος ἀδικημάτων. Περὶ αὐτῶν δὲ δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἀπετέλουν μᾶλλον προπαρασκευαστικάς τινας διαδικασίας ἢ κυρίως γραφάς. Ἦσαν δ' αἵδε·

1). *Ἐφήγησις, ὑφήγησις καὶ ἐφηγεῖσθαι.*

Ἐχώρει ἡ διαδικασία αὕτη, κατὰ Σουΐδαν, πρῶτον κατὰ τῶν ὑποδεξαμένων φυγάδα ἢ ἀνδροφόνον, πάντα τουτέστι εἰργόμενον ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιβαίνειν τῆς χώρας, ἢ τινα τῶν δοκούντων κατέχειν τι τῶν δημοσίων κρύφα. Κατὰ δὲ τὸν Πολυδεύκη, ἐχώρει καὶ ὁπόταν γενόμενός τις θῦμα ἢ μάρτυς προσβολῆς τινος ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ μὴ θαρρῶν δι' ἀσθένειαν ν' ἀπαγάγῃ τὸν ἔνοχον (ὅπερ ἄλλως ἐπετρέπετο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει) μετεκαλεῖτό τινα τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἀδικήματος πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ (2).

2). *Ἐπαγγελία δοκιμασίας* ἢ καὶ ἁπλῶς *δοκιμασία* (3).

Κατὰ ῥῆσίν τινα ἑνὸς λόγου Λυκούργου τοῦ

κλεμμάτων. ἀλλὰ θάνατον τὴν ζημίαν. Καὶ εἴ τίς γ' ἐκ Λυκείου, ἢ ἐξ Ἀκαδημίας ἢ ἐκ Κυνοσάργους ἱμάτιον ἢ ληκύθιον ἢ ἄλλο τι φαυλότατον ἢ τῶν σκευῶν τι τῶν ἐκ γυμνασίων ὑφέλοιτο, ἢ ἐκ τῶν λιμένων ὑπὲρ δέκα δραχμὰς, καὶ τούτοις θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν». (Ν. Σόλ. ἐν Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 736).

« Ἐάν τις φανερὸς γένοιτο λωποδυτῶν ἢ βαλαντιοτομῶν ἢ τοιχωρυχῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἡ ζημία.» (Ξενοφ. Ἀπομνημ. 1, 2, 62).

(1) Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. 1.

(2) Λυσ. κ. Νικομάχ. καὶ Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ.

(1) Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφ. § 244.

(2) Ἐφηγεῖσθαι δέ ἐστιν, ὅταν τις δι' ἀσθένειαν ἀπάγειν οὐ θαρρῶν, ἐπάγῃ τὸν ἄρχοντα ἐπ' οἰκίαν οὗ τις τούτων ἀποκρύπτεται. (Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 50. Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ. 601.)

(3) Ἐπαγγελία· σημαίνει καὶ ἄλλα, ἰδίως δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν ἐγκαλούντων τινὶ δημηγορεῖν καὶ πολιτεύεσθαι οὐκ ἐξόν, καὶ ἔστιν οἷον παραγγελία. (Αἰσχίνης κατὰ Τιμάρχου κτλ. — Ἁρποκρατίων),

ῥήτορος, ἀπολεσθέντος, μνημονευομένην παρ' Ἀρποκρατίωνι τρία ἦσαν τῆς δοκιμασίας ταύτης τὰ κυριώτερα εἴδη, τοὐτέστιν ἡ τῶν ῥητόρων, ἡ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ τῶν στρατηγῶν· παρὰ δὲ τῷ Ἁρποκρατίωνι μνημονεύεται καὶ τετάρτη, ἡ τῶν ἱππέων. Κυρίως ὅμως εἰς δύο κατηγορίας δέον ἀναγαγεῖν τὴν *δοκιμασίαν ταύτην τοῦ νόμου*· ἀ) τὴν τῶν *ἀρχόντων*, οὖσαν τοῦ αὐστηροῦ δικαίου καὶ χωροῦσαν κατὰ παντὸς εἰς δημόσιόν τινα λειτουργίαν, εἴτε κληρωτήν, εἴτε αἱρετήν, εἰσιόντος, καὶ β') τὴν *ῥητορικήν*, χωροῦσαν κατὰ τῶν ῥητόρων, ἤτοι τῶν τὰ πολιτικὰ πραττόντων ἀνδρῶν.

Ἡ δοκιμασία τῶν ἀρχόντων, οὖσα οἱονεί τις πύλη, δι' ἧς πάντες οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ ὤφειλον διελθεῖν, οὐκ ἦν ἁπλῆ τις διατύπωσις, εἰς ἣν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπεβάλλοντο, ἀλλ' ἀληθὴς καὶ κατὰ τοὺς τύπους τῶν δικαστικῶν συζητήσεων βαίνουσα ἐξέτασις τοῦ βίου καὶ τῶν προηγουμένων τῶν πολιτευομένων ἢ εἰς δημόσιόν τι ἀξίωμα ὑποψηφίων ἀνδρῶν, εἰς ἣν ὤφειλον οἱ κατηγοροῦντες εἶναι κατὰ πάντα παρεσκευασμένοι. Οὕτω δὲ καταγγελλόμενοι, οἱ μὲν βουλευταὶ καὶ ἄρχοντες ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, οἱ δὲ λοιποὶ λειτουργοὶ τῆς πόλεως ἐνώπιον ἐπὶ τούτῳ ἐξ ὁρκωτῶν δικαστῶν συγκροτουμένου δικαστηρίου, ἀπεκρίνοντο εἰς τυπικάς τινας καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένας ἐρωτήσεις, ἀποδεικνύοντες ἔτι, εἰ τυχὸν ἀμφιβολίαι τινὲς περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν αὐτοῖς λεγομένων ἠγείροντο, τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν. Ἡ δ' ἀνάκρισις αὕτη οὐδαμῶς ἀπέβλεπεν, ὡς ἴσως δύναταί τις εἰκάσαι, εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ ἄρχοντος ἢ τὰς εἰδικὰς αὐτοῦ, δι' ἣν ἀνελάμβανε λειτουργίαν, γνώσεις, διότι πᾶς πολίτης ἐπίτιμος, παρεδρεύων ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ τοῖς δικαστηρίοις, ὑπετίθετο ὡς κατέχων τὰ διὰ τὰ διάφορα τῆς Πολιτείας ἀξιώματα ἀπαιτούμενα προσόντα, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ ἔν τινι κληρωτῇ ἀρχῇ τὸ πρῶτον κληρωθεὶς καὶ ἀπειρίαν τινὰ ἑαυτῷ ἐπιγινώσκων, ἠδύνατο προσλαβεῖν τινὰ *Πάρεδρον*, γινώσκοντα ἐπακριβῶς τούς τε νόμους καὶ τὰς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἀφορώσας διατυπώσεις, ἐνῷ ἐξ ἑτέρου οἱ εἰς αἱρετήν τινα ἀρχὴν ταττόμενοι, οἷον στρατηγοὶ κλπ. ἐξελέγοντο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δήμου, δυναμένου νὰ προτιμήσῃ μεταξὺ πολλῶν τοὺς κρατίστους. Ἀπεδοκιμάζοντο δὲ συνήθως οἱ μὴ ἐκ τριγονίας εὐγενεῖς, οἱ ἀνειμένα ἔχοντες τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν ἤθη, οἱ τὰ τέλη μὴ τελοῦντες, οἱ τὰς ὑπὸ τῆς πόλεως νενομισμένας στρατείας μὴ στρατευόμενοι, οἱ τῶν ἑαυτῶν γονέων ζώντων μὲν ὀλιγωροῦντες, τελευτησάντων δὲ μὴ κοσμοῦντες τοὺς τάφους (1). Πᾶς δὲ πολίτης τῶν ἐπιτίμων ἠδύνατο αὐτῶν κατηγορῆσαι καὶ ἐλέγξαι τὴν ἀκρίβειαν τῶν πρὸς ἀπολογίαν λεγομένων.

Διάφορος ὁπωσοῦν, οὐχὶ κατ' οὐσίαν ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κανόνος, ἦν ἡ *δοκιμασία τῶν ῥητόρων*, ἡ καὶ *ῥητορικὴ γραφὴ* λεγομένη. Κατὰ τὸ Ἀθηναϊκὸν πολίτευμα ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν ἠδύνατο μετὰ τὸ γνωστὸν τοῦ κήρυκος κήρυγμα (τίς ἀγορεύειν βούλεται;) ν' ἀναβῇ ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ ἀγορεύσῃ εἰς τὸν δῆμον, λαβὼν βεβαίως πρότερον τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν παρὰ τῶν προέδρων. Ὁπότε δὲ τὸ πρῶτον πολίτης τις ἐλάμβανε τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς Πνυκός, οὐδεὶς ἠδύνατο διακόψαι αὐτὸν ἢ εἰς ἔλεγχόν τινα τοὺς λόγους αὐτοῦ ὑποβαλεῖν, διότι ὁ ῥήτωρ ἀγορεύων ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνασκῶν ἱεράν τινα τῆς πόλεως λειτουργίαν τὰ βέλτιστα καὶ κράτιστα αὐτῇ παραινούμενος· καὶ ὄντως, τὸ βῆμα, ἀφ' οὗ οἱ συνήθεις οὗτοι σύμβουλοι τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἀνέπτυσσον τὰς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων σκέψεις αὐτῶν καὶ πεποιθήσεις, ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος ἱερὸς καὶ διὰ τοῦτο ἀνέβαινον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοφάνους (1), αὐτὸ ἐστεμμένοι κλάδῳ μυρσίνης, ἀγορεύοντες δ' ἐν ὀνόματι καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως, ἐπεκαλοῦντο μάρτυρας τῆς ἀληθείας τῶν λόγων αὐτῶν καὶ τῆς χρηστότητος τῆς ἑαυτῶν προθέσεως πάντας τοὺς ἐφεστίους καὶ πατρῴους θεούς. Τοσοῦτον δὲ σοβαρᾶς καὶ ὑψηλῆς οὔσης ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς θέσεως τοῦ ῥήτορος, εὐχερῶς ἐννοεῖ τις ὅτι ῥήτωρ μὴ ἔχων τὴν νόμιμον ἡλικίαν, ἱερόσυλος, ἀσεβὴς πρὸς τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς ἑαυτοῦ τοκεῖς, καὶ ἐν γένει μεστὸς πάσης κακίας καὶ παντοδαπῆς διαφθορᾶς, ἠδύνατο μεγάλως νὰ παραβλάψῃ τὴν πολιτείαν, ἐφελκυόμενος ἐπ' αὐτῆς τῶν τε θεῶν τὴν ὀργὴν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν. Βεβαίως λοιπὸν ἐδικαιοῦτο καὶ ὤφειλεν ἡ πολιτεία ν' ἀσκῇ τινα ἐπιτήρησιν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν τούτων ἀνδρῶν, ὑποβάλλουσα αὐτοὺς εἰς εἶδός τι ἐλέγχου καὶ προαπαιτοῦσα τὴν ἐκπλήρωσιν ὑποχρεώσεών τινων. Σημειωτέον δ' ὅτι, ὅπως τύχῃ τις τοῦ ὀνόματος τοῦ ῥήτορος, δὲν ἤρκει μόνον ν' ἀναβῇ ἐφ' ἅπαξ τὴν Πνύκα ἢ κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀλλ' ἔπρεπε ν' ἀναβῇ αὐτὴν πολλάκις, γινόμενος συνήθης τοῖς πολίταις καὶ δόξαν τινὰ τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι περιποιούμενος, οὕτω δὲ καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ καταστῇ ἰσχυρὸς καὶ κινδυνώδης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ νομοθέτης παρεμβαίνων διὰ τῆς *δοκιμασίας* δὲν εἶχε δύναμιν *προληπτικήν*, ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ *κατασταλτικήν*. Ἐξ ἀρχαίου τινὸς νόμου, ὃν ὁ Αἰσχίνης (2) ἀνάγει εἰς τὸν Σόλωνα, περὶ *ῥητόρων εὐκοσμίας καὶ δοκιμασίας*, ἐξάγομεν ὅτι αἱ κακαὶ ἐκεῖναι ἰδιότητες καὶ ἐλλείψεις, αἵτινες, ἐνοῦσαί τινι, ἀπεκώλυον αὐτὸν δημοσίας τινὸς λειτουργίας, αἱ αὐταὶ ἐπίσης ἐλλείψεις ἀπέκλειον αὐτῷ τὴν εἰς τὸ βῆμα ἄγουσαν. Ἀπηγορεύετο λ. χ. ἡ ἐπὶ τὸ βῆμα ἄνοδος, εἴτε τῆς Βουλῆς, εἴτε τοῦ δήμου, εἰς τὸν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γεννήτορας ἀσεβήσαντα υἱόν, τὸν ἐν πολέμῳ ἀπολιπόμενον τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος, τὸν ἡταιρηκότα ἄλλοτε ἢ καὶ νῦν ἔτι, τὸν τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατεδηδοκότα κτλ. (1).

Πᾶς ῥήτωρ ἀξίας τινὸς εἶχε συνήθως καὶ πολιτικοὺς ἐχθρούς, οἷς βεβαίως ἦν οὐχὶ δυσχερὲς ἐν μέσῳ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κλέους νὰ διακόψωσιν αὐτὸν ἀγορεύοντα ἐπαγγέλοντες αὐτῷ δοκιμασίαν, χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν ἔγερσιν τῆς *ῥητορικῆς γραφῆς*· τοῦτο δὲ συνέβαινεν, ὁσάκις ἦν κατεπεῖγον ὅπως ἀποκωλυθῇ οὗτος τοῦ βήματος, καὶ τότε ὁ προκαλούμενος ὤφειλεν ἀμέσως νὰ κατέλθῃ αὐτοῦ ἄφωνος, διεξαγομένου βραδύτερον ἐν τοῖς τακτικοῖς δικαστηρίοις τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ πρὸς τὸν κατήγορον, καθ' ὃν ἐξηναγκάζετο ν' ἀποδείξῃ τὴν κατὰ τὸ πολίτευμα πολιτικὴν αὐτοῦ ἀκεραιότητα· ὥστε, ὡς βλέπομεν, ἡ πρώτη αὕτη πρᾶξις ἦν οἱονεί τις προπαρασκευαστικὴ διαδικασία, τῆς τακτικῆς δίκης διεξαγομένης βραδύτερον ἐν τοῖς συνήθεσι δικαστηρίοις. Ἠττωμένου δὲ τοῦ ῥήτορος ἐν τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον ἀπηγορεύετο αὐτῷ τοῦ λοιποῦ τὸ δημοσίᾳ λέγειν καὶ πᾶν τῆς πόλεως ἀξίωμα, ἀλλ' ἠδύνατο προσέτι νὰ καταδικασθῇ καὶ εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπερορίαν, ὡς παραβὰς προδήλως τὸν νόμον καὶ ἐξαπατήσας τοὺς δικαστάς· οὐδόλως δὲ παράδοξον ἦν καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ νὰ κινδυνεύσῃ ἐκ τῆς βιαιότητος ἐμπαθοῦς τινος κατηγόρου, γινώσκοντος νὰ ἐξεγείρῃ ἐπιτηδείως τὴν ὀργὴν τῶν δικαστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Αἰσχίνης ἀπηλλάγη τοῦ Τιμάρχου, ὅστις ἀνήκων εἰς τὴν ἀντιμακεδονικὴν ἐν Ἀθήναις μερίδα καὶ συμπολιτευόμενος τῷ Δημοσθένει, εἶχε μετ' αὐτοῦ συγκατηγορήσει τοῦ Αἰσχίνου προδοσίας κατὰ τὴν περιώνυμον αὐτοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν πρέσβευσιν, εἰς ἣν ὀφείλεται εἷς τῶν ἀρίστων λόγων τοῦ κορυφαίου τῶν ῥητόρων· Δυστυχῶς ὅμως διά τε τὰ ἤθη καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ

Δοκιμασία δὲ τοῖς ἄρχουσιν ἐπηγγέλλετο καὶ τοῖς κληρωτοῖς καὶ τοῖς αἱρετοῖς, εἴτ' ἐπιτήδειοί εἰσιν ἄρχειν, εἴτε μή· καὶ τοῖς δημαγωγοῖς εἰ ἡταιρηκότες εἶεν, εἰ τὰ πατρῷα κατεδηδοκότες, εἰ τοὺς γονεῖς κεκακωκότες, ἢ ἄλλως κακῶς βεβιωκότες, ἀτίμους αὐτοὺς ἐχρῆν εἶναι καὶ μὴ λέγειν. (Πολυδ. Η, 35).

Δοκιμασία δὲ ἐστιν ἡ κατὰ τῶν ἀρχόντων ἐξέτασις, εἰ ἐπιτήδειοί εἰσι προίστασθαι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. (Telfy, Corpus juris Attici. ἀρ. 175).

(1) Ἰδοὺ ὁ τύπος τῆς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίας ἢ ἀνακρίσεως, ὡς εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Σαμουὴλ Πετίτῳ (Leges Atticae Βιβλ. Β'.).

« Εἰ Ἀθηναῖοί εἰσιν ἑκατέρωθεν ἐκ τριγονίας καὶ τῶν δήμων πόθεν, καὶ εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῦ πατρῷος καὶ Ζεὺς Ἑρκεῖος·—Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι Πατήρ; Ἐμοί; ὁ Δεῖνα.—Οἰκεῖοί τινες εἶναι μαρτυροῦσιν αὐτῷ; Πάνυ γε. Πρῶτον μὲν οἱ δεῖνα ἀνεψιοί, εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς· εἶτα οἱ δεῖνα, οἷς ἡρία ταὐτά· εἶτα φράτορες· εἶτα Ἀπόλλωνος Πατρῴου καὶ Διὸς Ἑρκείου γεννῆται. Εἶτα οἱ δημόται, πολλάκις αὐτὸν δεδοκιμάσθαι καὶ ἀρχὰς ἄρξαι καὶ αὐτοὶ διεψηφισμένοι φαίνονται».

« Ὦ ἄνθρωπε, τίς ἦν σοι μήτηρ; Ἐμοί; ἡ δεῖνα· οἰκεῖοί τινες μαρτυροῦσιν αὐτῇ; Πάνυγε. Πρῶτον μὲν οἱ δεῖνα ἀνεψιοί· εἶτα οἱ δεῖνα ἀνεψιαδοῦς· εἶτα οἱ φράτορες τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ δημόται».

« Εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσιν. Εἰ ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς. Εἰ ἀφελεῖς», (ἀκέραιοι δηλ. τὸ σῶμα).

Κατὰ δὲ τὸν Ξενοφ. Ἀπομν. Β', 2, 13. « Ἐάν τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, ἀποδοκιμάζουσα ἡ πόλις οὐκ ἐᾷ ἄρχειν τοῦτον. Καὶ ἐάν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμῇ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις».

(1) Ἀριστοφ. Θεσμοφοριάζουσαι. στ. 381.
(2) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. 34.

(1) Δοκιμασία τῶν ῥητόρων. «Μὴ εἰσελθεῖν τινα εἰπεῖν, μήπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα.

« Ἂν τις λέγῃ ἐν τῷ δήμῳ, τὸν πατέρα τύπτων ἢ τὴν μητέρα, ἢ μὴ τρέφων, ἢ μὴ παρέχων οἴκησιν. Εἰ τὰς στρατείας μὴ ἐστρατευμένος, ὅσαι ἂν αὐτῷ προσταχθῶσιν, ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβεβληκώς. Εἰ πεπορνευμένος, εἰ ἡταιρηκώς. Εἰ ὁ τὰ πατρῷα κατεδηδοκώς, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται.»

« Ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα λέγῃ, δοκιμασίαν μὲν ἐπαγγειλάτω τῶν Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστι· τοὺς δὲ δικαστὰς περὶ τούτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ διαγιγνώσκειν». (Sam. Petitus. Leges Atticae. Lib. 4. tit. 1.

ὁ πολιτευόμενος οὗτος ἦν ὅλως ἀνάξιος ὅπως συμμετάσχῃ τῶν πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑβρισθέντων νόμων καὶ τῆς παραβιασθείσης μεγαλειότητος τοῦ δήμου πατριωτικῶν τοῦ Δημοσθένους ἀγώνων. Πρὶν ἢ λοιπὸν διεξαχθῇ ἡ κατὰ τοῦ Αἰσχίνου κατηγορία, οὗτος διὰ τῆς περιωνύμου αὐτοῦ καὶ βιαιοτάτης κατὰ Τιμάρχου ἀγορεύσεως ἠτήσατο ὅπως ὁ κατήγορος αὐτοῦ ἀποκλεισθῇ τῆς κατηγορίας, ὡς δημοσίᾳ καὶ αἰσχίστως ἡταιρηκὼς, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ νεότητος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ πλεῖστα ἄλλα οὐχὶ σεμνὰ οὐδ' ὅσια ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ διαπραξάμενος, ἅπερ κατὰ τοὺς νόμους ἀπεκώλυον αὐτὸν τοῦ βήματος. Κατὰ πόσον αἱ σφοδραὶ καὶ βίαιαι αὗται τοῦ Αἰσχίνου μέμψεις καὶ καταγγελίαι, αἱ τοσοῦτον τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν ἰδιωτικὸν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ βίον κηλιδοῦσαι, ἦσαν ἀληθεῖς, δὲν ἀπόκειται βεβαίως οὐδ' ἐστὶν ἡμῖν δυνατὸν ἐξακριβῶσαι, τόδε μόνον τοὐλάχιστον γινώσκομεν ὅτι, αἱ παρὰ τοῦ δεινοῦ ῥήτορος κατὰ τοῦ Τιμάρχου προσαγόμεναι μαρτυρίαι τοσοῦτον φαίνονται πειστικαὶ καὶ βαρύνουσαι τὴν ἐνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ φίλος καὶ συμπράκτωρ, ὁ Δημοσθένης, ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας περιδόξῳ λόγῳ αὐτοῦ φαίνεται μᾶλλον ἀρνούμενος τῷ Αἰσχίνῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ταχθῆναι αὐτὸν οἱονεί τινα τιμητὴν καὶ ἐπικριτὴν τῶν ἠθῶν τῶν πολιτῶν καὶ πιστὸν φύλακα τῆς ἀρχαϊκῆς ἁπλότητος, ἢ προσομολογῶν τὴν τοῦ Τιμάρχου ἀρετὴν, καὶ ἀποκρούων ἑπομένως ὡς μὴ ἀληθῆ τὰ πρὸς κηλίδωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου προσαγόμενα γεγονότα (1). Τὸ δὲ βέβαιον ἐπὶ τέλους ἐστὶν ὅτι οἱ δικασταὶ κατεδίκασαν τὸν Τίμαρχον, πεποιθότες ὅτι ἀνὴρ, οὗ τινος σύμπαντα τὸν βίον κατήσχυναν ἀτιμόταται πράξεις καὶ αἴσχισται ἀκολασίαι, κακὸν μᾶλλον οἷος ἦν ἐνεγκεῖν τῇ πόλει, ἀναμιγνύμενος ἐν τοῖς δημοσίοις αὐτῆς πράγμασιν, ἢ ἀγαθὸν, ἑπομένως οὐ μόνον ἀφῆρεσαν αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπὶ τῆς Πυκνὸς ἀγορεύειν ἢ γραφήν τινα κατά τινος τῶν πολιτῶν γράφεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπηγόρευσαν αὐτῷ αὐστηρῶς τὸ προσεγγίζειν τοῖς ἱεροῖς καὶ ὁσίοις τόποις ἢ ἔσω τῶν περιῤῥαντηρίων εἰσιέναι.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω λοιπὸν πᾶς δημόσιος καὶ τὰ πολιτικὰ πράττων ἀνὴρ ὤφειλε νὰ γινώσκῃ ὅτι πλέον ἢ ἄπαξ ἤθελεν ἐξαναγκασθῆ παρὰ τῶν ἐν τῇ πολιτικῇ σταδιοδρομίᾳ ἀντιπάλων αὐτῷ ν'ἀποδείξῃ τῷ δήμῳ, ὅτι οὐδεμία αἰσχρὰ καὶ ἄτιμος πρᾶξις ἐκλείδου τὸν δημόσιον αὐτοῦ ἢ τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ὡς δὲ διδάσκει ἡμᾶς ὁ Αἰσχίνης, ἡ πόλις παρὰ πάντων τῶν βουλομένων ἐξ ὀνόματος αὐτῆς ἀγορεύειν καὶ τὰ βέλτιστα αὐτῇ παραινεῖν, ἀπήτει οἰκογενειακὴν, ἀστυκὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετὴν, σεμνότητα, τάξιν καὶ οἰκονομίαν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα χρηστοῦ καὶ τιμίου πολίτου· οὕτω δὲ ἡ εὐθύνη τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦν πληρεστέρα καὶ ἐκτενεστέρα ἢ ὅσον ὑφίσταται ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, παρ' οἷς διά τινος μεταφυσικῆς, καὶ, τῇ ἀληθείᾳ, ἀκαταλήπτου ἀφαιρέσεως τά τε πολιτικὰ ἤθη καὶ οἱ κείμενοι νόμοι χωρίζουσιν ἀποτόμως τὸν δημόσιον ἀπὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, οὕτινος τὸν οὐδὸν εἰς οὐδενὸς ἀκριτομύθου τὸν ἀδιάκριτον καὶ τολμηρὸν ὀφθαλμὸν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσδύσῃ. Καὶ ὅμως, βαθύτερον ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, τὸ 'Αθηναϊκὸν σύστημα φαίνεται ἴσως δικαιότερον καὶ πολιτικώτερον τοῦ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κρατοῦντος, διότι πράγματι ἀκατανόητος καὶ ψευδὴς παρίσταται ὁ ἐν αὐτοῖς ἰσχύων αὐθαίρετος καὶ ἀπότομος διχασμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐὰν ἀνὴρ αἰσχρὸς, ἄτιμος καὶ ἀσεβὴς ἐν τῇ ἑαυτοῦ οἰκογενείᾳ καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ βίου καὶ τῶν ἰδιωτικῶν σχέσεων καταδειχθεὶς, ἀνὴρ τὰ πατρῷα κατεδηδοκὼς καὶ παντοδαπῆς κακίας μεστὸς, ὁ τοιοῦτος ἤθελε δυνηθῆ νὰ πολιτευθῇ μετὰ πλείονος χρηστότητος καὶ τιμιότητος ἐν τῷ εὐρυτέρῳ κύκλῳ τῆς πολιτείας καὶ νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πειρασμῶν, οἵτινες πάντοθεν καὶ ὑπὸ διαφόρους ὄψεις προσβάλλουσι τὸν πολιτευόμενον ἅμα τῇ ἐν τῇ διοικήσει τῶν κοινῶν εἰσόδῳ αὐτοῦ. Καί τοι δὲ δύναταί τις ἀντιτάξαι ὅτι οὐδόλως ἐνδιαφέρει τοῖς πολλοῖς ὁ ἰδιωτικὸς πολιτευομένου τινὸς βίος, οὐχ ἧττον βέβαιόν ἐστιν ὅτι ὁ λαὸς πάνυ γηθοσύνως καὶ μετὰ ἰδιαζούσης φροντίδος μανθάνει πᾶν ὅ,τι ἀνακοινοῦται τυχὸν αὐτῷ περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἕξεων ἐκείνων, οἷς ποτε ἴσως διαπιστευθήσονται τὰ ὑπέρτατα τῆς πολιτείας συμφέροντα· ὁμολογουμένως δ' ὁ λαὸς ἀρέσκεται λίαν εἰς τὰς ἀκριτομύθους ἐκείνας ἐξηγήσεις, ἐξ ὧν διδάσκεται ὁποῖός τις ἦν ἢ ὁποῖος ἔτι καὶ νῦν ἐστιν ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης ὁ τῶν κοινῶν προϊστάμενος ἢ ἀξιῶν προΐστασθαι, μετ' ἀπλησίας δὲ δράττεται καὶ τῆς ἐλαχίστης ἐνδείξεως, δι'

(1) Δημοσθ. π. Παραπρεσβ. 283—286.

ἧς δύναταί πως νὰ φωτισθῇ περὶ τῶν ἀρχῶν, αἵτινες θέλουσι καθοδηγεῖ αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπισφαλῆ τῆς ἐξουσίας περίοδον. Οἱ νεώτεροι, ὡς γνωστὸν, περὶ ἐξυβρίσεως νόμοι ἀπαγορεύουσι τῷ ἐξυβρίζοντι τὴν διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ ἀπόδειξιν τῆς ἀκριβείας τῶν λόγων αὐτοῦ, ἐνῷ ἐντεῦθεν ἤθελεν ἀνατείλει τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ ἡ οἱ ψευδεῖς κατήγοροι ἤθελον ἐξέλθει τοῦ ἀγῶνος ἡττημένοι, μέλλοντες προσέτι δοῦναι δίκην τῆς κακοηθείας αὐτῶν, ἢ ὁ παρ' ἀξίαν τολμήσας νὰ προστῇ τῶν δημοσίων ἤθελε δικαίως παραδοθῆ εἰς τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν καὶ περιφρόνησιν. Καὶ ἐν τούτοις αἱ νεώτεραι κοινωνίαι ἀρκοῦνται μόνον εἰς σκανδαλώδη τινὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἠθῶν τῶν δημοσίων ἀνδρῶν ἀνέκδοτα, κρύφα ἀπὸ ὠτὸς εἰς οὓς περιερχόμενα, ὧν ἡ ἀκρίβεια βεβαίως ἐστὶν ἀμφισβητήσιμος, ἀφοῦ οὐδεὶς ὑποχρεοῦται νὰ καταδείξῃ τὴν ἀρχικὴν τῶν δυσφημητικῶν τούτων διαδόσεων πηγήν. Διὰ δὲ τοῦ τρόπου τούτου πολλάκις δύναται νὰ συμβῇ ὥστε εἰς μὲν ἀθῶόν τινα ἴσως ἢ ἀδέξιον πολιτικὸν ν' ἀποδοθῶσι πράξεις ἀνυπόστατοι ἢ ὑπερβολικαὶ, ἐνῷ ἕτερος μᾶλλον ἠσκημένος περὶ τὰς πονηρίας τοῦ βίου νὰ διαφεύγῃ ὁλοσχερῶς τὴν τῆς κοινωνίας κατάκρισιν. Συμφωνοῦμεν δὲ πληρέστατα ἐνταῦθα μετά τινος ἐγκρίτου Γάλλου συγγραφέως, τοῦ Κ. Γεωργίου Περρὼ (1), φρονοῦντος πάνυ ὀρθῶς ὅτι οἱ ἐν τοῖς καθ'ἡμᾶς χρόνοις περιορισμοὶ οὗτοι περὶ τὸν ἔλεγχον τῆς διαγωγῆς ἑκάστου τῶν πολιτευομένων δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρόοδος κοινωνικὴ, ἡ δ' ἐλάττωσις αὕτη τῆς εὐθύνης αὐτῶν συντελεῖ προδήλως εἰς μείζονα τῶν χαρακτήρων κατάπτωσιν καὶ διαφθοράν.

Βεβαίως δὲν δύναταί τις ἀξιῶσαι ὅτι ἡ ἐν τοῖς νόμοις ἀναγραφὴ τοῦ πρὸς ἔλεγχον τοῦ βίου ἑκάστου τῶν πολιτευομένων δικαιώματος ἤθελεν ἀποβῆ, ὅσον κατὰ θεωρίαν φαίνεται, λυσιτελὴς τῇ πολιτείᾳ, δὲν ἤθελεν ὅμως προδήλως συνεπαγάγει καὶ τὰ ἀτοπήματα, ἅπερ κατὰ πρῶτον ἴσως παρουσιάζει ἡ ἰδέα τῆς ἐν τοῖς θεσμοῖς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ. Οὕτως, ὡς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν μεγαλοπράγμονος δημοκρατίας διδασκόμεθα, ἡ μὲν τῶν *ἀρχόντων δοκιμασία* εἶχεν ἀποβῆ κατὰ τὸ πλεῖστον ἁπλῆ διατύπωσις, ἡ δὲ τῆς *ῥητορικῆς δοκιμασίας* ἢ *ῥητορικῆς γραφῆς* χρῆσις φαίνεται χωροῦσα σπανιώτερον ἢ καὶ ἐν ὅλως ἐξαιρετικαῖς περιστάσεσι, διότι, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς κατηγορίαις, καὶ ἐπὶ τῇ ἐγέρσει αὐτῆς βαρεῖαν ἔφερε τὴν εὐθύνην ὁ κατήγορος, δυνάμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ἐκτεθῇ καὶ εἰς τὴν ἀντεκδίκησιν τοῦ παρ' αὐτοῦ συκοφαντηθέντος καὶ ἀθωωθέντος πολίτου· ὡς ἐκ τούτου δὲ βλέπομεν ὅτι μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ προτοχῆς κατέφευγον οἱ πολιτευόμενοι εἰς τὸ ὅπλον τοῦτο. Γινώσκομεν τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι αὐτὸς ὁ αἴσχιστος Τίμαρχος, πρὶν ἡ ἀποκλείσῃ αὐτὸν τοῦ βήματος ὁ Αἰσχίνης, εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ψῆφισιν πλειόνων ἢ ἑκατὸν ψηφισμάτων, οὐδεὶς δὲ τῶν ἀντιπάλων καθ' ἅπαν τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου διάστημα ἐτόλμησε νὰ καταγγείλῃ εἰς τὸν δῆμον τὴν εὐτέλειαν τῶν ἠθῶν αὐτοῦ καὶ ἐκτυλίξῃ ἐνώπιον ἑνὸς δικαστηρίου τὴν πολύπτυχον καὶ ἐπονείδιστον ἱστορίαν τῶν αἰσχίστων αὐτοῦ καὶ ἑταιρικῶν σχέσεων, ἐτόλμησε δὲ τὸ μέγα τοῦτο τόλμημα μόνος ὁ Αἰσχίνης, ἀμυνόμενος ἑαυτοῦ καὶ ἀποκρούων τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ αἰσχροῦ Τιμάρχου καὶ τοῦ Δημοσθένους ἀπὸ κοινοῦ ἐγερθεῖσαν κατ'αὐτοῦ βαρεῖαν κατηγορίαν, ἀφ'ἧς δὲν εἶχεν ἔτι ἀπαλλαχθῆ. Καὶ συνετέλεσε μὲν βεβαίως εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Τιμάρχου ἡ μεγάλη ῥητορικὴ ἀξία τῆς λαμπρᾶς καὶ βιαιοτάτης ἐκείνης ἀγορεύσεως, μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι καὶ ὁ Τίμαρχος ἦν οὐχὶ τῶν ἀφανῶν καὶ ἀγνώστων ἐν τῇ πόλει πολιτῶν, ἡ δὲ φοβερὰ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ ἀκολασία ἦν πεφημισμένη καὶ γνωστὴ τοῖς πᾶσι. Δὲν προσήκει δὲ βεβαίως ἐνταῦθα ἡ ἔρευνα, ἐὰν ὁ Αἰσχίνης ἦν ἠθικώτερος τοῦ Τιμάρχου, ὅπως παραστῇ δημοσίᾳ ἐξαιτούμενος τὴν ἀνόρθωσιν τῶν παρ' ἐκείνου τοσοῦτον καθυβρισθέντων δημοσίων ἠθῶν, ἢ ἠδύνατο ἴσως ἐκ τοὐναντίου νὰ δώσῃ αὐτῷ μαθήματα κακοηθείας μείζονος καὶ τελειοτέρας, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔτι τοῦ κατὰ Τιμάρχου φλογεροῦ αὐτοῦ λόγου ἐξάγομεν. Ἐὰν αἱ περιστάσεις κατέστησαν ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τὸν Αἰσχίνην ὄργανον δικαίας τινὸς τιμωρίας, τεσσαρακαίδεκα βραδύτερον ἔτη, ἐν ἡμέρᾳ ἐπισημοτάτῃ, ἐξηγέρθη καὶ κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ προδότου Αἰσχίνου ἡ εὔθικτος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ συνείδησις, ἣν ἡ εὐγλωττος καὶ ὁρμητικὴ τοῦ διεφθαρμένου τούτου ῥήτορος φωνὴ ἐγίνωσκε τοσοῦτον ἐπιτηδείως νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τῆς ποικίλης καὶ παντοδαπῆς αἰσχρότητος τοῦ βδελυροῦ Τιμάρχου.

(1) G. Perrot, Essai sur le droit public et privé de la République Atténienne. pag. 63 καὶ ἑπ.

3) *Ἔνδειξις.*

Αὕτη ἦν τὸ προαγώνισμα δημοτικῆς τινος ἀγωγῆς κατ' ἀτίμου, πρὸς οὐδὲν τὰς συνεπείας τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ καταστάσεως λογιζομένου, διέφερε δὲ τῆς προηγουμένης, καθ' ὅσον δὲν ἐχώρει, ὡς ἐκείνη, ἐπ' ἐκκλησίας διακόπτουσα τὸν ἐπιχειροῦντα λέγειν, ἀλλὰ συνίστατο ἁπλῶς εἰς ἀπ' εὐθείας ἔγγραφον πρὸς τὸν ἄρχοντα καταγγελίαν, ᾧτινι ἀνατεθειμένη ἦν ἡ τῶν τοιούτων δικῶν ἡγεμονία. (1)

Ἔνδειξις ἐπίσης ἐχώρει κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ, οἵτινες μὴ καταβάλλοντες τὴν ἑαυτῶν ὀφειλὴν ἐμπροθέσμως ἐγίνοντο *ipso facto* ἄτιμοι, ὡς καὶ κατὰ τῶν αὐτοβούλως πράγματα δημόσια πωλούντων.

Ἐκάλουν ὅμως κατὰ παράχρησιν τῆς λέξεως *ἔνδειξιν* καὶ τὴν κατὰ τῶν κακούργων ἐγειρομένην ἀγωγήν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει συνέχεον αὐτὴν τῇ γραφῇ φόνου, προδοσίας κτλ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, συγγραφεὺς ἐντριβέστατος περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, ὁ σοφὸς Σχοιμάννος, φρονεῖ ὅτι ἡ ἔνδειξις πιθανῶς ἐχώρει, παρελθούσης ἤδη τῆς πρὸς χρῆσιν τῆς *ἀπαγωγῆς* δριζομένης ὑπὸ τοῦ νόμου προθεσμίας. (2) Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὴν διαδικασίαν ταύτην ὁ κατήγορος ὤφειλεν ἐν πρώτοις νὰ καταθέσῃ ἐγγράφως εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὴν ἑαυτοῦ *ἔνδειξιν*, μεθ' ἣν οὗτος προὔβαινεν εἰς σύλληψιν ἢ φυλάκισιν τοῦ ἐνόχου, ἀποτυγχάνων δ' ἐν τῷ ἀγῶνι ὁ κατήγορος ὑπεῖχε τὰς εὐθύνας *ψευδοῦς ἐνδείξεως* (1).

4) *Ἀπαγωγή.*

Αὕτη ἦν συνοπτική τις διαδικασία ἐπιτρεπομένη ἔστιν ὅτε ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ Δικαίου καὶ χωροῦσα, κατὰ Πολυδεύκη. (2), ὅταν τις δυνάμενος διὰ τῆς ἐνδείξεως νὰ καταδιώξῃ τινὰ μὴ παρόντα, τοῦτον παρόντα, καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαβὼν, ἀπάγῃ.

Ἀλλὰ τίνα ἦσαν, ἀκριβέστερον δριζόμενα, τὰ ἀδικήματα ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν ἐπετρέπετο ἡ ἔκτακτος αὕτη διαδικασία; Κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἦν ὁπωσοῦν περιωρισμένη μόνον ἐπὶ τῶν *κακούργων*, ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν ὁποίων περιελάμβανον τοὺς τὰ *μέγιστα ἀδικοῦντας*, (3) τοὺς *ἀνδροφόνους*, τοὺς *ἀνδραποδιστὰς*, τοὺς *τοιχωρύχους*, τοὺς *ἱεροσύλους*, τοὺς *λωποδύτας*, τοὺς νοθευτὰς τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ ἐν γένει τοὺς τοιαῦτά τινα ἀδικοῦντας (4). Καὶ ἡ κλοπὴ δὲ

(1) Ἔνδειξις, εἶδος δίκης, ὑφ' ἣν τοὺς ἐκ τῶν νόμων εἱργομένους τινῶν ἢ τόπων ἢ πράξεων, εἰ μὴ ἀπέχοιντο αὐτῶν, ὑπῆγον· πολλοὶ μὲν οὖν εἰσι λόγοι ἐνδείξεως· γνωριμώτατοι δὲ οἱ κατ' Ἀριστογείτονος Δημοσθένους.

Ἔνδειξίς ἐστιν ὄνομα δίκης κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῇ πόλει, πολιτεύεσθαι δὲ διεγχειρούντων. Λέγεται δὲ ἔνδειξις καὶ κατὰ τῶν ἀνδροφόνων, ὅταν κατίωσιν ὅποι μὴ ἔξεστιν.» (Ἁρποκρατ. Λεξικόν. ἐν λ. ἔνδειξις).

Μηδὲ περὶ τῶν ἀτίμων ὅπως χρὴ ἐπιτίμους αὐτοὺς εἶναι, μηδὲ περὶ τῶν ὀφειλόντων τοῖς θεοῖς ἢ τῷ δημοσίῳ τῶν Ἀθηναίων, περὶ ἀφέσεως τοῦ ὀφλήματος, ἢ τάξεως, ἐὰν μὴ ψηφισαμένων Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν πρῶτον, μὴ ἔλαττον ἑξακισχιλίων, οἷς ἂν δόξῃ κρύβδην ψηφιζομένοις, τότε δ' ἐξεῖναι χρηματίζειν, καθ' ὅ,τι ἂν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δοκῇ. Ἐὰν δέ τις ἱκετεύῃ ἐν τῇ βουλῇ ἢ ἐν τῷ δήμῳ, περὶ ὧν δικαστήριον ἢ βουλὴ ἢ ὁ δῆμος κατέγνω, ἐὰν μὲν αὐτὸς ὅφλων ἱκετεύῃ, πρὶν ἐκτῖσαι, ἔνδειξιν εἶναι κατ' αὐτοῦ, καθάπερ ἐάν τις ὀφείλων τῷ δημοσίῳ ἡλιάζηται. Ἐὰν δ' ἄλλος ὑπὲρ τοῦ ὠφληκότος ἱκετεύῃ, πρὶν ἐκτῖσαι, δημόσια ἔστω αὐτοῦ ἡ οὐσία πᾶσα· ἐὰν δέ τις τῶν προέδρων δῷ τινι τὴν ἐπιχειροτονίαν, ἢ αὐτῷ τῷ ὠφληκότι, ἢ ἄλλῳ ὑπὲρ ἐκείνου, πρὶν ἐκτῖσαι, ἄτιμος ἔστω. (Sam. Petiti, Leges Atticae. lib. 4 tit. 10).

(2) Schoemann, de Comitiis Atheniensium. p. 175.

(1) «Ἔνδειξίς ἐστι πρὸς τὸν ἄρχοντα ὁμολογουμένου ἀδικήματος μήνυσις, οὐ κρίσεως, ἀλλὰ τιμωρίας δεομένου· ὁ δ' ἐνδεικνύμενος ἐν γραμματείῳ πρὸς τὸν ἄρχοντα τὴν ἔνδειξιν ἀποφέρει ἵνα ὑπεύθυνος ᾖ τῆς ψευδοῦς ἐνδείξεως· καὶ αὕτη μὲν γίνεται περὶ τῶν οὐ παρόντων». (Πολυδεύκ. Ὀνομαστ. Η, 49).

« Ἐάν τις ἄτιμος ὢν, ἢ ὠφληκὼς τῷ δημοσίῳ καὶ μὴ ἐκτετικὼς, ἄρχειν ἐπιχειροίη, τοῦτον ἐνδείκνυσιν ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν· ὁμοίως καὶ τὸν ἀντιποιούμενον πράξεων ἢ τόπων ἀπηγορευμένων τοῖς νόμοις, οἷον τὸν ἠταιρηκότα τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ λέγειν ἐν τῷ δήμῳ· ἔτι τὸν κακῶς λέγοντα τοὺς τετελευτηκότας ἀδίκως· ἔπειτα τοῖς ἀλοῦσι τούτων τινὸς τιμῶσιν οἱ δικασταί τί χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι.» (Σουΐδ).

« Κατὰ τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ τὰς ἐνδείξεις τὸν βουλόμενον ποιεῖσθαι τῶν πολιτῶν, καὶ ἐάν τις ὀφείλῃ τῇ Ἀθηνᾷ ἢ τῶν ἄλλων θεῶν ἢ τῶν ἐπωνύμων τινί». (Δημοσθ κ. Θεοκρ 1326).

Ἔνδειξις ἔστω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, ἐάν τις ἀρχῇ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ· οἱ δὲ θεσμοθέται τοὺς ἐνδειχθέντας εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον. (Δημοσ. κ. Τιμοκρ. 707).

(2) Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 49. — Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 80.

(3) Αἰσχ. κ Τιμάρχ. §. 91.

(4) Ἀντιφ. περὶ φόν. Ἡρώδ. § 10. Δημοσθ. κ. Κόνωνος § 1. Λυσίας κ. Θεομν. 1, § 10 τοῦ αὐτοῦ κατ' Ἀγορατ. § 68.

ἐδίδου χώραν τῇ ἀπαγωγῇ, διαπραττομένη ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ οὗσ' ἀναμφισβήτητος· ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας διαπραττομένης τῆς κλοπῆς, ἐχώρει ἡ ἀπαγωγή, ὁσάκις τὸ ἀδίκημα ἐγένετο ἐν τόπῳ δημοσίῳ, οἷον γυμνασίῳ ἢ λιμένι, ἢ βαλανείῳ, ὑπερέβαινε δὲ τὸ κλαπὲν τὴν ἀξίαν δέκα δραχμῶν. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ τῆς κλοπῆς εἴδη ὁ ἔνοχος ἐξετίθετο εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἀπαγωγῆς, μόνον ὁπόταν ἡ τοῦ κλαπέντος ἀξία ὑπερέβαινε τὰς πεντήκοντα δραχμάς (1).

Ἐπετράπη ὅμως βραδύτερον ἡ ἀπαγωγὴ καὶ ἐπὶ ἑτέρων ἀδικημάτων· οὕτως ὁ δι' ἑκουσίας φυγῆς ἀποφυγὼν τὴν καταδίκην φονεὺς καὶ βραδύτερον ἄνευ ἀδείας ὑποστρέφων εἰς τὸ πατρῷον ἔδαφος, ἐξετίθετο εἰς τοὺς κινδύνους τῆς *ἀπαγωγῆς* (2). Καί τοι δὲ οἱ ἐπὶ φόνῳ κατηγορούμενοι καὶ *ἀπαγόμενοι* ἠδύναντο ν' ἀντιτάξωσι τὴν ἔνστασιν ὅτι διὰ μόνης τῆς *γραφῆς φόνου* ἠδύναντο νὰ καταδιωχθῶσιν, ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις μαρτυρίαι ὅτι ἐχώρει ἡ ἀπαγωγὴ ἐπὶ παντὸς προφανοῦς φόνου (3). Ἔτι, τῇ ἀπαγωγῇ ἐξετίθεντο καὶ οἱ γόητες (4), οἱ μοιχοὶ (5), οἱ ἀσεβεῖς (6), οἱ συκοφάνται (7), οἱ διωκόμενοι ἀστρατείας (8) καὶ τὰ τέκνα, τὰ τοὺς ἑαυτῶν γεννήτορας κακοῦντα (9), οἱ μὴ τακτικῶς τὸ μετοίκιον καταβάλλοντες μέτοικοι (10), οἱ χρώμενοι δικαίοις, ἅπερ εἶχον ἀπολέσει διά τινος καταδίκης, ἴσως δέ, κατά τινα τοῦ Αἰσχίνου μαρτυρίαν, καὶ οἱ τοὺς νέους διαφθείροντες (11). Εἰδικὸν δὲ ψήφισμα εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἀπαγωγὴν κατ' ἐκείνων τῶν πολιτῶν, οἵτινες, πολιορκουμένης στενῶς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, κατέλιπον αὐτήν, καταφυγόντες εἰς Δεκέλειαν (12).

Ἡ δὲ διαδικασία τῆς ἀπαγωγῆς ἔβαινεν οὕτως· ὁ ταύτῃ χρώμενος πολίτης ἐνεχείριζε τῷ ἄρχοντι ἔγγραφον, περιγράφον τὸ γενόμενον ἀδίκημα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καλούμενον ἐπίσης *ἀπαγωγή* (1), ὤφειλε νὰ μνημονεύῃ ῥητῶς, ὅτι ὁ κατηγορούμενος συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ. Μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα ἐγχείρισιν τῆς ἐγγράφου ταύτης καταγγελίας, οὗτος διέτασσεν ἵνα ὁ κατηγορούμενος τεθῇ ἀμέσως ἐν τῇ φυλακῇ, *ἐν ξύλῳ* (2). Ἐπετρέπετο ὅμως ἔν τισι περιπτώσεσι καὶ ἡ διὰ τριπλῆς ἐγγυήσεως ἀποφυλάκισις τοῦ κατηγορουμένου.

Ἡ δὲ ἀρμοδιότης τοῦ ἄρχοντος ἐν τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ ἐποίκιλλε, κατὰ τὰ διάφορα τῆς κατηγορίας εἴδη. Οὕτω, διὰ τοὺς κυρίως λεγομένους *κακούργους* καὶ *γόητας*, ἀρμόδιοι ἦσαν *οἱ ἕνδεκα*· διὰ τὰς παρὰ τῶν τέκνων κακώσεις τῶν ἑαυτῶν γεννητόρων, ὁ *ἐπώνυμος ἄρχων*, διὰ τοὺς ἀσεβεῖς ὁ *ἄρχων βασιλεύς*· διὰ τοὺς μὴ τὸ μετοίκιον καταβάλλοντας μετοίκους, *οἱ πωληταί*, διὰ τοὺς συκοφάντας καὶ ἕτερά τινα ἀδικήματα, οἱ *θεσμοθέται*. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἀπαγωγὴ ἐχώρει καὶ ἐνώπιον αὐτῆς τῆς Βουλῆς, διότι ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἐνιαυσίου ὅρκου, ὃν ἀπὸ τοῦ ἔτους 403. π. Χ. ἀπήτουν παρὰ τῶν Βουλευτῶν καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι ἐπελαμβάνοντο τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, ὑπῆρχε καὶ ἡ ἑπομένη φράσις. «*Καὶ οὐ δέξομαι ἔνδειξιν οὐδὲ ἀπαγωγὴν ἕνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων, πλὴν τῶν φυγόντων*» (3). Ἐν δὲ τῇ εἰς τὸν τῷ Δημοσθένει ἀποδιδόμενον Λον κατ' Ἀριστογείτονος λόγον ὑποθέσει τοῦ Λιβανίου εὑρίσκομεν ἀπαγωγὴν ἱεροσύλου τινὸς ἐνώπιον τῶν Πρυτάνεων· ἐπὶ τῶν ἱεροσύλων ὅμως κυρίως ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ ἕνδεκα, ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ ἡ παρὰ Λιβανίῳ μνημονευομένη περίπτωσις αὕτη ἦν ὅλως ἐξαιρετική, ἢ ἡ δόξα αὕτη τοῦ συγγραφέως τούτου ἐστὶν ἐσφαλμένη. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ὁ Πλάτνερ φρονεῖ ὅτι ἡ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἀπαγωγὴ ἐπετρέπετο μόνον ἐν ταῖς περιπτώσεσι τῆς Εἰσαγγελίας (4).

Γενομένης τῆς ἀπαγωγῆς παρὰ τῷ ἁρμοδίῳ ἄρχοντι, οἱ μὲν κυρίως κακοῦργοι καὶ οἱ γόητες, εἰ τὸ ἀδίκημα αὐτῶν ἦν φανερὸν καὶ ὁμολογεῖτο καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων, ὑφίσαντο ἀμέσως καὶ ἄνευ οὐδενὸς δικαστικοῦ ἀγῶνος παρὰ τῶν ἕνδεκα τὴν ἐσχάτην τῶν ποι-

(1) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 113—114.
(2) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 28—31.
(3) Ἀντιφ. φόν. Ἡρώδ. § 9 καὶ ἑπ.
(4) Πλάτων. Μένων § 13.
(5) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 91.
(6) Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ. § 27.
(7) Δημοσθ. κ. Θεοκρ. § 10.
(8) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 105.
(9) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 17.
(10) Δημ. κ. Ἀριστογ. Α'. § 57.
(11) Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. § 43.
(12) Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 121.

(1) Λυσίας κ. Ἀγορατ. § 85.
(2) Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 146.
(3) Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. § 91 καὶ Telfy Corpus juris Attici. ἄρ 79.
(4) Ἀρχαιολογικὸν Λεξικὸν τῶν κ. κ. Saglio καὶ Daremberg.

νῶν (1)· ἐπίσης καὶ οἱ ἄνευ ἀδείας ἐκ τῆς ξένης γῆς ὑποστρέφοντες ἐξόριστοι· οἱ μὴ τὸ μετοίκιον καταβάλλοντες μέτοικοι ὑπεβιβάζοντο εἰς τὴν τάξιν τῶν δούλων καὶ ὡς τοιοῦτοι ἠδύναντο πωληθῆναι. Ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν ἄλλων περιπτώσεων, μὴ οὔσης τῆς ποινῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένης, ὡρίζετο αὕτη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου (2). Ἐπίσης παρεπέμπετο ὁ κατηγορούμενος εἰς τὰ δικαστήρια, ὁσάκις ἠμφισβήτει τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὑπὸ τοῦ κατηγόρου ἀποδιδομένης αὐτῷ πράξεως ἢ ἠξίου ὅτι δὲν ὑφίσταται τὰς νομικὰς ἐκείνας ἀνικανότητας, διὰ τὴν παράβασιν τῶν ὁποίων κατηγγέλλετο, ὡς λ. χ. ὅτι δὲν ἦτον *ἄτιμος* ἢ *ἐξόριστος*. Ὁ δὲ κατήγορος, ἡττώμενος ἐν τῇ δίκῃ, προσετιμᾶτο χιλίαις δραχμαῖς (3).

Ἡ ἀπαγωγὴ ὁμοιάζει ἀληθῶς ἐν πολλοῖς *τῇ ἐφηγήσει* καὶ *ἐνδείξει*, διαφέρει ὅμως οὐσιωδῶς ἀμφοτέρων. Οὕτω κατὰ τὴν *ἐφήγησιν* ὁ κατήγορος ἀντὶ νὰ προσαγάγῃ τὸν κατηγορούμενον ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος, μετεκαλεῖτο τὸν τελευταῖον τοῦτον ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ἀδικήματος, ὅπως συλλάβῃ τὸν δράστην· κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀνδροτίωνος λόγῳ αὐτοῦ (4) συνίστησι τὴν ἀπαγωγὴν τοῖς δυσπιστοῦσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἰδίων δυνάμεων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἄρχων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κατ' οἶκον ἐρεύνης. Ἡ δ' *ἔνδειξις*, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἦν ἁπλῆ τις καταγγελία γινομένη εἰς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα ὑπὸ τοῦ κατηγόρου, ὅστις καθ' ἣν στιγμὴν εἶδε πραττόμενον τὸ ἀδίκημα οὐκ ἠδυνήθη ἢ οὐκ ἠβουλήθη συλλαβεῖν τὸν ἔνοχον· αὕτη τοὐλάχιστον φαίνεται ἡ ὀρθοτέρα ἑρμηνεία τοῦ ἄνωθι παρατεθέντος σχετικοῦ τοῦ Πολυδεύκους χωρίου, λέγοντος ὅτι ἡ ἀπαγωγὴ ἐφαρμόζεται ὅταν ὁ ἔνοχος ᾖναι παρών, ἡ δὲ ἔνδειξις, ὅταν ᾖναι ἀπών (5).

5). *Φάσις* (6).

Οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ σκοποῦσα τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς εἰς τὰς προσόδους τῆς πολιτείας γενομένης βλάβης γραφή, δι' ἧς ἐκολάζοντο οἱ λαθρέμποροι, οἱ ἀσκοῦντες ἐμπορείαν πραγμάτων ἀπηγορευμένων ἢ ἐκτὸς συναλλαγῆς, οἱ περὶ τὰ ναυτιλιακὰ δικαιώματα ἐξαπατῶντες καὶ οἱ εἰς ἑτέρους λιμένας, ἐκτὸς τοῦ τῶν Ἀθηνῶν, μετάγοντες σιτηρά. Συνήθως ἐν τῇ φάσει ὁ κατήγορος ἐκέρδαινε τὸ ἥμισυ ἐκείνου, οὗτινος ὠφελεῖτο τὸ δημόσιον. Ἡ φάσις ἐχώρει ἐπίσης, καθ' Ἁρποκρατίωνα, καὶ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων, τῶν μὴ ἐκμισθούντων ποσῶς, ἢ ἐλάττονος ἢ κατ' ἀξίαν ἐκμισθούντων τὸν οἶκον τῶν ἐπιτροπευομένων. Λίαν δ' ἄπορον φαίνεται ἡμῖν πῶς ἔγκριτος Γάλλος νομολόγος τῶν συγχρόνων, ὁ πρὸ μικροῦ ἀποβιώσας καθηγητὴς τῆς ἐν Στρασβούργῳ Νομικῆς Σχολῆς Κ. Ἔσβαχ, φρονεῖ ὅτι ἀτόπως ὁ Δημοσθένης ἔν τινι τῶν δικανικῶν αὐτοῦ λόγων καλεῖ *φάσιν τὴν γραφὴν ἐπιτροπῆς* κατὰ τοῦ δολίου ἐπιτρόπου ἢ κηδεμόνος. Νομίζομεν ὅτι ἡ σαφεστάτη μαρτυρία τοῦ Ἁρποκρατίωνος, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πολυδεύκους, ῥητῶς ἀμφοτέρων μνημονευόντων τῆς περιπτώσεως τῶν περὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὀρφανῶν ἐξαμαρτανόντων ἐπιτρόπων, ὡς ὑπαγομένων τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ, δύναται νὰ ἄρῃ πᾶσαν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν (1).

---

(1) Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 102.
(2) Ἀντιφ. περὶ φόν. Ἡρῴδ. § 10.
(3) Δημοσθ. κ. Ἀνδροτ. § 302. Αἰσχίν. κ. Τιμαρχ. § 113.
(4) Δημοσθ. κ. Ἀνδροτίων. § 26.
(5) Πολυδ. Η. 50.
(6) « Φάσις λέγεται μὲν καὶ ἐπὶ δημοσίου ἐγκλήματος, ὅταν τις ἀποφαίνῃ τι τῶν δημοσίων ἔχοντά τινα, μὴ πριάμενον, λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρφανικῶν οἴκων· ὅτε γὰρ μὴ ἐκμισθῶσιν οἱ ἐπίτροποι τὸν οἶκον τῶν ἐπιτρευομένων, φαίνει αὐτοὺς ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα, ἵνα μισθωθῇ. φαίνει δὲ καὶ εἰ ἐλάττονος ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν μεμίσθωται». (Ἁρποκρ. ἐν λ, φάσις).

« Φάσις ἐστὶ καὶ τὸ φαίνειν τοὺς περὶ τὰ μέταλλα ἀδικοῦντας ἢ περὶ τὸ ἐμπόριον κακοῦργοῦντας, ἢ περὶ τὰ τέλη, ἢ τῶν δημοσίων τι νενοσφισμένους, ἢ συκοφαντοῦντας ἢ περὶ τοὺς ὀρφανοὺς ἐξαμαρτάνοντας· κοινῶς δὲ φάσεις καλοῦνται αἱ μηνύσεις τῶν λανθανόντων ἀδικημάτων· ἐδίδοσαν δ' ἐν γραμματείῳ γράψαντες τὴν φάσιν, τά θ' ἑαυτῶν καὶ τὰ τοῦ κρινομένου ὀνόματα προσγράψαντες καὶ τίμημα ἐπιγραψάμενοι· ὁ δ' ἄρχων παραδίδωσι τὴν κρίσιν δικαστηρίῳ καὶ τὸ μὲν τιμηθὲν γίνεται τῶν ἀδικουμένων, εἰ καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῶν φαίνοιεν· ὁ δὲ μὴ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων τὴν ἐπωβελίαν προσοφλισκάνει. Εἰσάγεται δὲ τὰς μὲν ἐντὸς χιλίων εἰς ἕνα καὶ διακοσίους, τὰς δὲ ὑπὲρ χιλίας εἰς ἕνα καὶ τετρακοσίους. Δεῖ δὲ καὶ κλητῆρας προσεπιγράφεσθαι τὸν φαίνοντα, οἵ εἰσι μάρτυρες». (Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 47—49).

(1) Hesbach, introduction générale à l'étude du droit.

Ἰδοὺ καὶ οἱ περὶ φάσεως σωζόμενοι νόμοι, ὡς εὑρίσκομεν αὐτοὺς ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Σαμουὴλ Πετίτου. Leges Atticae, lib. 5 tit 5.

« Ἐάν τις Ἀθηναίων ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων ἄλλοθί που σιτηγήσῃ, ἢ Ἀθήναζε, κατὰ τούτων φάσεις εἶναι.» ἐδ. γ.

« Τὸν φαίνοντά τινα τῶν ἐμπόρων ἢ ναυκλήρων Ἀθηναίων, ὡς ἐτέρωσέ ποι καὶ μὴ Ἀθήναζε σεσιτηγηκότα, τὰ ἡμίσεα τῶν φανθέντων λαβεῖν». ἐδ. δ'.

« Μὴ φαίνειν, εἰ μὴ πιστεύει τις αὐτῷ δείξειν ἐν τοῖς δικασταῖς τὰ γεγενημένα, περὶ ὧν ποιεῖται τὴν φάσιν. Ἐάν δέ τις παρ' αὐτὰ ποιῇ τῶν συκοφαντούντων, ἔνδειξιν αὐτῶν εἶναι καὶ ἀπαγωγήν.» ἐδ. ε.

« Ἐὰν τίς τινα φήνας ἢ γραψάμενος γραφὰς, μὴ ἐπεξίῃ, ἢ ἐπεξιὼν μὴ μεταλάβοι τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, χιλίας ἀποτίνειν καὶ τὸ λοιπὸν μὴ φαίνειν, μηδὲ γράφεσθαι, μηδ' ἀπάγειν, μηδ' ἐφηγεῖσθαι». ἐδάφ. ς'.

(1) Πολυδ. Η, 87.
(2) Πολυδ. Η. 95.
(3) Ἐν σελ. 205.

6) *Εἰσαγγελία*.

Αὕτη ἦν ἡ σπουδαιοτάτη τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσίων δικῶν, εἰσαγομένη μάλιστα διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐχὶ εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια, ἀλλ' εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Εἰσήγετο δὲ εἰς τὴν πρώτην τῶν καθ' ἑκάστην Πρυτανείαν συγκροτουμένων τεσσάρων ἐκκλησιῶν, τὴν καὶ *κυρίαν* καλουμένην. Δύο χωρία τοῦ Πολυδεύκους φαίνονταί πως ἀντιμαχόμενα ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τῶν εἰς τὸν δῆμον τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγόντων, διότι ἐνῷ ὁ συγγραφεὺς οὗτος ῥητῶς λέγει, ὅτι οἱ θεσμοθέται τὰς Εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον (1), ὀλίγον περαιτέρω προστίθησιν ὅτι καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς Εἰσαγγελίας ὁ βουλόμενος εἰσαγγέλλει (2). Πρὸς συμβιβασμὸν τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀντιμαχομένων τούτων χωρίων παραδεχόμεθα τὴν παρὰ τοῦ σοφοῦ Σχοιμάννου ἐν τῇ *de comitiis Atheniensium* περισπουδάστῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ διατυπωθεῖσαν ἐξήγησιν (3), καθ' ἣν δέον ὑπονοῆσαι ὅτι πρῶτον ὁ μηνυτὴς ἐπορεύετο εἰς τοὺς θεσμοθέτας, ἐρωτῶν, πότερον, εἰς αὐτοὺς ἢ πρός τινα τῶν συναρχόντων ἔπρεπε ν' ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀδικήσαντος, ἢ εἰσαγγελίαν νὰ εἰσαγάγῃ· Ἐὰν δὲ οὗτοι ἐνέκρινον τὴν εἰσαγγελίαν, τότε ἠδύναντο ἢ οἱ θεσμοθέται αὐτοὶ ἢ ὁ μηνυτὴς ν' ἀνακοινώσωσι τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν δῆμον.

Ἡ κατ' εἰσαγγελίαν διαδικασία δὲν φαίνεται ἀμοιροῦσα καὶ τυπικότητός τινος, διότι κατά τινα μαρτυρίαν τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ κατηγορούμενος ἀπελογεῖτο κατεχόμενος ἑκατέρωθεν (1).

Τρία δὲ ἦσαν καθ' Ἁρποκρατίωνα εἴδη Εἰσαγγελιῶν (2). Τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ δημοσίων ἀδικημάτων, μὴ ἐπιδεχομένων ἀναβολήν, ἐφ' οἷς μήτε ἀρχὴ ἦν, μήτε νόμοι, καθ' οὓς ἔδει γενέσθαι τὴν εἰσαγωγήν, ἀλλ' εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἡ πρώτη διαδικασία ἐγίνετο· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ταύτῃ τῶν εἰσαγγελιῶν κατηγορίᾳ ἦν καὶ τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅτι τῷ μὲν κατηγορουμένῳ, ἡττηθέντι, μέγισται ζημίαι ὑπέκειντο, ὁ δὲ κατηγορῶν καὶ μὴ νικήσας, οὐδὲν ἐζημιοῦτο, πλὴν ἐὰν μὴ μετελάμβανεν οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, ὁπότε δυνάμει τοῦ ἐπὶ πασῶν τῶν γραφῶν κρατοῦντος γενικοῦ κανόνος, ἐξέτινε χιλίας δραχμὰς (3). Ἐκ τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγομένων εἰσαγγελιῶν ἐπιφανέσταταί εἰσιν ἡ κατὰ τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν (4), ἡ κατ' Ἀλκιβιάδου, ὡς ἀκρωτηριάσαντος τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἑρμᾶς (5), ἡ κατ' Ἀντιφῶντος, Ἀρχεπτολέμου καὶ Ὀνομακλέους, ὡς προθεμένων παραδοῦναι τὴν πόλιν τοῖς Σπαρτιάταις (6), ἡ κατὰ Λεωκράτους ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκούρ-

---

(1) Telfy. Corpus juris Attici. ἀρ. 811.
(2) Εἰσαγγελία δημοσίας δίκης ὄνομά ἐστι· τρία δέ ἐστιν εἴδη εἰσαγγελιῶν· ἡ μὲν γὰρ ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ ἐπιδεχομένοις, ἐφ' οἷς τῷ μὲν φεύγοντι, ἐὰν ἁλῷ μέγισται ζημίαι ἐπίκεινται, ὁ δὲ διώκων, ἐὰν μὴ ἕλῃ, οὐδὲν ζημιοῦται, πλὴν ἐὰν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων μὴ μεταλάβῃ, τότε χιλίας ἐκτίσει· ἕτερα δὲ εἰσαγγελία λέγεται ἐπὶ ταῖς κακώσεσιν. αὗται δέ εἰσι πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ τῷ διώκοντι ἀζήμιοι, κἂν μὴ μεταλάβοι τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων· ἄλλη δὲ εἰσαγγελία ἐστὶ κατὰ τῶν διαιτητῶν· εἰ γάρ τις ὑπὸ διαιτητοῦ ἀδικηθῇ, ἔξεστι τοῦτον εἰσαγγέλλειν πρὸς τοὺς δικαστάς. (Ἁρποκρατίων ἐν λ. εἰσαγγελία).
(3) Ἡ τελευταία αὕτη τοῦ Ἁρποκρατίωνος δόξα φαίνεται ἀντιμαχομένη πρὸς χωρίον τοῦ Ἰσαίου (περὶ κλήρ. Πύρρου 347), διότι ἐ.ῷ κατὰ τὸν πρῶτον ὁ κατήγορος προσετιμᾶτο χιλίαις δραχμαῖς, μὴ μεταλαχὼν τοὐλάχιστον οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, κατὰ τὸν τελευταῖον:

« Οὔτε ἐπιτίμιον ταῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰσαγγελίαις ἔπεστιν, οὐδ' ἐὰν οὐδὲ μίαν τῶν ψήφων οἱ εἰσαγγείλαντες μεταλάβωσιν, οὔτε παράστασις οὐδεμία τίθεται τῶν εἰσαγγελιῶν»· δέον λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ δεύτερον τῶν εἰσαγγελιῶν εἶδος, ἐπὶ δὲ τοῦ θέματος τούτου ὁ Ἁρποκρατίων συμφωνεῖ πληρέστατα τῷ Ἰσαίῳ.
(4) Ξενοφ Ἑλλην. Ἱστορ. Α, καὶ ἐπ.
(5) Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. 3.
(6) Ψευδο-Πλουταρχ. Βίοι Δέκα Ῥητόρ. Ἀντιφ. 2.

γου (1). Κατὰ δέ τινα νόμον ἠδύνατο πᾶς τις εἰσαγγέλλειν καὶ τοὺς στρατηγοὺς τοὺς δεινὰ ποιοῦντας καὶ κατάγοντας τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων (2).

Δεύτερον δ' εἶδος εἰσαγγελιῶν, καθ' Ἁρποκρατίωνα, ἦσαν αἱ ἐπὶ τῶν κακώσεων τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολιτείας τεθειμένων προσώπων, οἷον ἐπικλήρων, ὀρφανῶν καὶ γονέων, γιγνόμεναι παρὰ τῷ ἄρχοντι καὶ ὅλως ἀζήμιοι τῷ ἐνάγοντι, ἔστω καὶ μὴ μεταλαβόντι μηδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων. Αἱ εἰσαγγελίαι αὗται ὡμοίαζον κατὰ πάντα περίπου πρὸς τὰς συνήθεις δίκας, ἐκτὸς μόνον ὅτι αἱ συζητήσεις ἐγίνοντο ἄνευ ὕδατος, ἦσαν τοὐτέστιν ὅλως κατὰ τὸν χρόνον ἀπεριόριστοι, ὁ δὲ ἀγὼν ἦν ὅλως ἀζήμιος τῷ διώκοντι.

Τρίτην δὲ τῶν εἰσαγγελιῶν κατηγορίαν ἀπετέλουν αἱ κατὰ τῶν διαιτητῶν, ὑπὸ τῶν παρ' αὐτῶν ἀδικηθέντων ἐγειρόμεναι.

Κατὰ δέ τινα ἐπιγραφὴν παρὰ Βοικχίῳ ἀπαντῶσαν, εἰσαγγελίαι ἐγίνοντο ἔτι εἰς τὴν βουλήν, ἐάν τις ἠδίκει περὶ τὰ ἐν τοῖς νεωρίοις (3).

(1) Λυκουργ. κ. Λεωκρ. Α, 5.
(2) Σαμουήλ Πετίτου, Leges Atticae lib. 3 t.t. 7.
(3) Boeckh, Econom. Polit. des Athéniens, vol. III, p. 540 τῆς γαλλικ. μεταφρ.

Ἱκανὰ παραδείγματα εἰσαγγελιῶν εὕρηνται παρὰ Schoemann, de comitiis Atheniensium p. 190—199.

Δὲν θεωροῦμεν περιττὴν τὴν παράθεσιν καὶ τῶν ἑπομένων περὶ εἰσαγγελιῶν μαρτυριῶν.

«Δεῖ τὰς εἰσαγγελίας γίγνεσθαι, ἐάν τις τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καταλύῃ· ἡ γὰρ τοιαύτη αἰτία οὐ παραδέχεται σκῆψιν οὐδεμίαν οὐδενός, οὐδ' ὑπωμοσίαν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην αὐτὴν δεῖ εἶναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ· ἢ συνίῃ πως ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου ἢ ἑταιρικὸν συναγάγῃ, ἢ ἐάν τις πόλιν τινὰ προδῷ, ἢ ναῦς ἢ πεζὴν ἢ ναυτικὴν στρατιάν, ἢ ῥήτωρ ὢν μὴ λέγῃ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων χρήματα λαμβάνων». (Ὑπερίδ. ὑπὲρ Εὐξενίφ. 7).

«Εἰ ἀδικῶν τις ἁλίσκεται ἢ ἄρχων ἢ ῥήτωρ εἰς τὴν βουλὴν εἰσαγγελία δίδοται κατ' αὐτοῦ, κἂν μὲν μέτρια ἀδικεῖν δοκῇ, ἡ βουλὴ ποιεῖται ζημίας ἐπιβολὴν, ἂν δὲ μείζω, παραδίδωσι δικαστηρίῳ. Γίγνονται δὲ καὶ εἰσαγγελίαι κατὰ τῶν καταλυόντων τὸν δῆμον ῥητόρων ἢ μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ λεγόντων ἢ πρὸς τοὺς πολεμίους ἄνευ τοῦ πεμφθῆναι ἀπελθόντων ἢ προδόντων φρούριον ἢ στρατιὰν ἢ ναῦς».—Πολυδ. ὀνομαστ. Η, 51—52.

Ἐάν τις τὸν δῆμον ὑποσχόμενος ἐξαπατήσῃ, εἰσαγγελίαν εἶναι περὶ αὐτοῦ». Δημοσθ. π. Τιμόθ. 1204.

«Ὁπόσοι Ἀθηναίων κατ' εἰσαγγελίαν ἐκ τῆς βουλῆς ἢ νῦν εἰσιν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἢ τὸ λοιπὸν κατατεθῶσι, παραδιδόσθω ἡ κατάγνωσις αὐτῶν τοῖς θεσμοθέταις ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ κατὰ Πρυτανείαν. κατὰ τὸν εἰσαγγελικὸν νόμον». (Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 720).

«Τοὺς Πρυτάνεις προγράφειν τῷ εἰσαγγελθέντι τὴν κρίσιν. Γενομένης δὲ τῆς κρίσεως ἐν τῇ βουλῇ, καὶ ἀποδοθέντος λόγου ἑκατέρῳ, κρύβδην διαψηφίζονται οἱ βουλευταί, ἂν δοκῇ ἀδικεῖν· καὶ ἔπειτα διαχειροτονεῖ ἡ βουλὴ πότερα δικαστηρίῳ παραδῷ ἢ ζημιώσῃ ταῖς πεντακοσίαις, ὅσου ἐστὶ κυρία κατὰ τὸν νόμον». (Δημοσθ. κ Εὐεργ. καὶ Μνησιβουλ 1152).

«Κρινέσθωσαν εἰς τὸν δῆμον οἱ εἰσαγγελθέντες, κατὰ ἕνα ἕκαστος διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ ξιλλέγεσθαι δεῖ τὸν δῆμον καὶ διαψηφίζεσθαι, ἐάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν, ἐάν τε μή, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι». (Ξενοφ. Ἑλλ. Ἱστορ. 1, 7, 23).

«Ὅταν μέλλωσιν οἱ δικασταὶ διαψηφίζεσθαι κελευέτωσαν τὸν γραμματέα ὑπαναγνῶναι τήν τε εἰσαγγελίαν καὶ τὸν νόμον τὸν εἰσαγγελτικὸν καὶ τὸν ὅρκον τὸν Ἡλιαστικόν». (Ὑπερίδ. ὑπὲρ Εὐξενίου 42).

Ἀξία ἀναγνώσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Β. Οἰκονομίδου σύντομος ἀλλ' ἄριστη περὶ εἰσαγγελίας τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου πραγματεία, ἀναγνωσθεῖσα τῷ 1859 κατὰ τὴν εἰς τὴν Πρυτανείαν τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἀνάβασιν αὐτοῦ. Ὅρα ἔτι καὶ G. Perrot, Essai. Sur le droit public et privé de la Républ. Athénienne p. 34, καὶ ἐπ.

Τὰς εἰσαγγελίας, τὰς προβολὰς καὶ τὰς μηνύσεις ἀνέκρινον οἱ Πρυτάνεις.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων παρατιθέμεθα ἐνταῦθα τὸν τύπον τῆς εἰσαγγελίας, ὡς εὑρίσκομεν αὐτὸν παρα Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ Ἀλκιβιάδου. ΚΒ'.

«Θεσσαλὸς Κίμωνος Λακιάδης Ἀλκιβιάδην «Κλεινίου Σκαμβωνίδην εἰσήγγειλεν ἀδικεῖν «περὶ τὼ θεὼ, τὴν Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην, «ἀπομιμούμενον τὰ μυστήρια καὶ δεικνύοντα «τοῖς αὐτοῦ ἑταίροις, ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, «ἔχοντα στολὴν οἵαν περ ἱεροφάντης ἔχων δει«κνύει τὰ ἱερὰ καὶ ὀνομάζοντα αὐτὸν μὲν ἱε«ροφάντην, Πολυτίωνα δὲ δᾳδοῦχον, κήρυκα «δὲ Θεόδωρον Φηγαιέα, τοὺς δ' ἄλλους ἑταί«ρους μύστας προσαγορεύοντα καὶ ἐπόπτας «παρὰ τὰ νόμιμα καὶ τὰ καθεστηκότα ὑπό τ' «Εὐμολπιδῶν καὶ κηρύκων καὶ τῶν ἱερέων τῶν «ἐξ Ἐλευσῖνος.»

Καὶ οὕτω μὲν ἔχει τὸ ψήφισμα, εἰς ὃ ἐπισυνάπτει ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος τάδε: «Ἐρή«μην δ' αὐτοῦ καταγνόντες καὶ τὰ χρήματα δη«μεύσαντες, ἔτι καταρᾶσθαι προσεψηφίσαντο «πάντας ἱερεῖς καὶ ἱερείας, ὧν μόνην φησὶ Θεα«νὼ τὴν Μένωνος Ἀγραυλῆθεν ἀντειπεῖν πρὸς «τὸ ψήφισμα, φάσκουσαν εὐχῶν οὐ καταρῶν «ἱέρειαν γεγονέναι».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι διὰ τοῦ τῆς εἰσαγγελίας τύπου κατεδιώκοντο ἰδίως τὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς νομικῇ γλώσσῃ ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν ἀδικημάτων τῆς *ἐσχάτης προδοσίας* (haute trahison) διακρινόμενα. Ὅπως καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπὶ παρομοίων περιπτώσεων ἀνάγκη ἀπαραίτητος μεγάλης περὶ τὴν ἐνέργειαν σπουδῆς, ἵνα ματαιωθῶσι τὰ τῶν ἐνόχων προθέσεων ἀποτελέσματα, οὕτω καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ὁ βουλόμενος τῶν πολιτῶν εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ γνωστοποιῇ διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ τῇ πολιτείᾳ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Ἐν τισι δὲ περιπτώσεσιν ἥττονος σημασίας ἠδύνατο καὶ αὐτὴ ἡ βουλὴ νὰ περάνῃ τὴν δίκην ἐπιβάλλουσα πρόσιμον ποσότητος οὐχὶ μείζονος τῶν πεντακοσίων δραχμῶν, ὅσου ὡς γνωστὸν, ἦν κατὰ τὸν νόμον κυρία.

Ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐκδίκασις αὕτη τῶν εἰσαγγελιῶν ἦν ὁπωσδήποτε ἔκτακτον μέτρον, ᾧ τινι μόνον ἐν σπουδαιοτάταις ἐχρῶντο οἱ Ἀθηναῖοι περιπτώσεσι, θεωρουμένη ὡς οἱονεί τι πολιτικὸν τόλμημα, ἐφ' ᾧ οὐχὶ σπανίως καὶ μετεμέλοντο, ὡς συνέβη ἐπὶ τῆς δίκης τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὸ Κοινοβούλιον ἢ ἡ Βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων παρὰ πολλοῖς τῶν συνταγματικῶς πολιτευομένων ἐθνῶν περιεβλήθη ἐπὶ τῶν τοιούτων περιπτώσεων διὰ δικαστικῆς ἁρμοδιότητος, μετασχηματιζόμενον δὲ ἔστιν ὅτε εἰς δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν ὡρισμένων πολιτικῶν πράξεων καὶ ὡρισμένων δημοσίων προσώπων δύναται διὰ τῶν πανηγυρικῶν αὐτοῦ ἀποφάσεων νὰ προλαμβάνῃ ἢ μὴ προληφθέντα νὰ πατάσσῃ αὐστηρότατα τὰ σοβαρὰ ἐκεῖνα πολιτικὰ ἀδικήματα τὰ ὑπὸ δημοσίων ἀνδρῶν κατὰ τῶν καθεστώτων τολμώμενα. Ἐὰν δὲ τὸ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρατῆσαν σύστημα μειονεκτῇ ἴσως ἐν πολλοῖς τοῦ νεωτέρου, ὡς παρέχον πολλάκις βορὰν πρόχειρον εἰς τὰς ἐκ τοῦ παραχρῆμα ὁρμὰς τοῦ πλήθους τὴν ζωὴν τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς πολιτείας ἀνδρῶν, μὴ ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῶν μᾶλλον εἰς τὸν πολιτισμὸν προηγμένων νεωτέρων ἐθνῶν δὲν ἀπαντῶσι παραδείγματα τολμηρᾶς παραβάσεως καὶ αὐτῶν τῶν ἁπλουστάτων καὶ στοιχειωδεστάτων ὑπαγορεύσεων τῆς αὐστηρᾶς δικαιοσύνης, καὶ τοῦτο οὐχὶ παρὰ τῶν πολλῶν, τοῦ σύγκλυδος ὄχλου, δικάζοντος ὡς ἀνώτατον καὶ ὑπέρτατον τῆς πατρίδος δικαστήριον, ἀλλὰ παρὰ Σωμάτων καθεστηκότων, ἐν οἷς μετεῖχον οἱ ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ παιδείᾳ ἄριστοι καὶ ἐπιφανέστατοι τῶν πολιτῶν; Δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως διὰ τῶν λέξεων τούτων, ἄπαγε! νὰ ἐλαττώσωμεν τὸ παράπαν τὴν εὐθύνην καὶ τὸ μέγεθος τοῦ κακουργήματος, ὅπερ ὁ παράφορος καὶ διεφθαρμένος ὄχλος τῆς μεγαλωνύμου ἐκείνης πόλεως αἰσχίστοις ὀχλαγωγοῖς ἐπόμενος, (ἑτοίμοις πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ ςήσωσι διὰ τῆς σοκοφαντίαςτὸ σκαιὸν καὶ ἀποτρόπαιον αὐτῶν κράτος ἐπὶ τῶν πτωμάτων τῶν τυχὸν ἀντιφρονούντων αὐτοῖς) διέπραξε, ποτίζων τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Φωκίωνα τὸ κώνειον, ἢ ἀμείβων διὰ σκληροῦ θανάτου ςρατηγοὺς οὓς ὤφειλε μᾶλλον στεφανῶσαι τῷ ἀμαράντῳ τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ χάριτος στεφάνῳ· ἀλλὰ δὲν ἁμαρτάνομεν, νομίζομεν, πρὸς τὴν ἀλήθειαν παρατηροῦντες ἁπλῶς, ὅτι οὐδαμοῦ ἴσως τῆς ἱστορίας τοῦ ζωηροῦ τούτου καὶ πολλάκις τῆς εὐθύτητος ἐκτραπέντος λαοῦ ἀνευρίσκομεν παράδειγμα καλύπτον ὑπὸ νομικούς τινας τύπους τοσαύτην ἀδικίαν, ὅσην ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἡ δίκη τοῦ Στρατφόρδ, ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἡ τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ ἑκκαιδεκάτου καὶ ἡ τῆς συζύγου αὐτοῦ (ἵνα παραλείπωμεν πλεῖστα ἕτερα τῆς τριχυμιώδους ἐκείνης ἐποχῆς παραδείγματα,) καθ' ἃς οὔτε ὁ πεπτωκὼς ὑπουργὸς, οὔτε ὁ κατὰ τὰ ἄλλα ἀγαθὸς καὶ φιλόπατρις ἐκεῖνος μονάρχης, οὔτε ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἠδυνήθησαν νὰ τύχωσι παρὰ τῶν πεφωτισμένων ἐκείνων ἀλλ' ἐμπαθεστάτων ὁμηγύρεων, αἵτινες ὁλόκληροι εἶχον μετασχηματισθῆ, οὐχὶ εἰς δικαστήρια, ἀλλ' εἰς ἀκάμπτους καὶ σκληροὺς, καὶ φιλαδίκους κατηγόρους, τῶν ἁπλουστάτων ἐκείνων περὶ τὴν ὑπεράσπισιν μέσων, ἅπερ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν λίαν γενναιοφρόνως ἐπεδαψίλευσε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν τετρακοσίων καὶ τῶν τριάκοντα, εἰς αὐτοὺς τοὺς Κριτίας, Ἐρατοσθένεις καὶ Ἀντιφῶντας, οἷς πληρεστάτη ὡς γνωστὸν ἐπετράπη ὑπεράσπισις καὶ ἡ πρὸς ἑαυτῶν σωτηρίαν ἐπίκλησις αὐτῶν ἐκείνων τῶν νόμων, οὓς οὗτοι, ἐχθροὶ ἀμείλικτοι τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀποδειχθέντες καὶ αἴσχιστα ἐν τῷ δημοσίῳ αὐτῶν βίῳ διαπραξάμενοι, ἐπειράθησαν νὰ καταλύσωσι διὰ τῶν φόνων καὶ τῶν βιαιοπραγιῶν, διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς διαφθορᾶς.

7). *Προβολή.* (1).

Αὕτη φαίνεται οὖσα οἱονεὶ προπαρασκευα-

(1) «Π ρ ο β ο λ ή ἐ σ τ ι τὸ παράγειν εἰς τὴν ἐκ-

στική τις τῆς προηγουμένης. Πρὶν ἢ δηλ. ἐγείρῃ ὁ κατήγορος τὴν εἰσαγγελίαν, ἰδίᾳ κατά τινος τῶν ἐν τῇ πόλει μέγα δυναμένων ἢ πρὸς τὸν δῆμον κακόνως διακειμένων, θέλων νὰ βολιδοσκοπήσῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὰς διαθέσεις τοῦ δήμου καὶ ἑπομένως ἐκτιμήσῃ ἐκ τῶν προτέρων κάλλιον τὰς πιθανότητας τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος, ἠτεῖτο ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀποφανθῇ διὰ *χειροτονίας* ἐπὶ τῆς ἀνυσιμότητος τῆς κατηγορίας· ἡ δὲ χειροτονία ἐχώρει οὑτωσί. Λέγοντος τοὐτέῳ τοῦ κήρυκος «ὅτῳ ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα δοκεῖ ἀδικεῖν ἀράτω τὴν χεῖρα», οἱ θέλοντες ἐξέτεινον τὰς χεῖρας (καταχειροτονία)· εἶτα πάλιν λέγοντος τοῦ κήρυκος· «ὅτῳ δοκεῖ μὴ ἀδικεῖν ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα ἀράτω τὴν χεῖρα»· οἱ βουλόμενοι ἐξέτεινον (ἀποχειροτονία)· ἀριθμήσεως δὲ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ κήρυκος γενομένης, ἐκράτει ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων χειρῶν ὑποστηριζομένη γνώμη (1).

Κατὰ τὸν Πολυδεύκην προβολαὶ ἐγίγνοντο καὶ κατὰ τῶν ἐξυβρισάντων ἢ ἀδικησάντων ἢ ἀσεβησάντων περὶ τὰς ἑορτάς, ὡς ἡ περιώνυμος κατὰ Μειδίου προβολὴ τοῦ Δημοσθένους. Ἐπίσης καὶ κατὰ τῶν συκοφαντῶν, τῶν τὸν δῆμον ἐξαπατώντων. Οὕτω παρὰ Ξενοφῶντι (1) εὑρίσκομεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πεισθέντες ὀψὲ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἐν Ἀργινούσαις νικήσαντας στρατηγοὺς γενομένης ἀδικίας, ἐψηφίσαντο προβολὰς γενέσθαι ἐν τῷ δήμῳ κατὰ τῶν ἐξαπατησάντων αὐτοὺς αἰσχρῶν συκοφαντῶν.

Πολὺ δ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ σοφὸς Σχοιμᾶνος (2), ὅτι δὲν φαίνεται ἀκριβὴς ὁ Πολυδεύκης, λέγων που ὅτι προβολὴ ἦν ἁπλῶς ἡ εἰς δίκην κλῆσις, διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὁ τὴν προβολὴν ποιούμενος ἐθήρευε κυρίως οἱονεί τινα προδικαστικὴν κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ἀπόφασιν, δι' ἧς ὠχυρωμένος προέβαινε μετὰ πλείονος θάρρους εἰς τὴν κατηγορίαν.

8). *Ἀπογραφή.*

Πρὸς ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείσαις ἐκτάκτοις ἀγωγαῖς ὁ σοφὸς Σχοιμᾶννος (3) προστίθησι καὶ τὴν *ἀπογραφὴν*, χωροῦσαν ἐπὶ σφετερισμοῦ δημοσίων κτημάτων ἢ ἐπὶ παρανόμου καὶ ἄνευ οὐδενὸς νομίμου τίτλου κατοχῆς πραγμάτων ἀνηκόντων περιουσίᾳ δημοσιωθείσῃ ἤδη, ὁπότε πᾶς πολίτης ἠδύνατο παραστῆναι ἐπὶ δικαστηρίου ὡς κατήγορος, ἐπιδιδοὺς τῷ ἁρμοδίῳ ἄρχοντι λεπτομερῆ κατάλογον τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Προβλέπων ὁ νομοθέτης τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν οὐδεὶς πολίτης ἤθελε προκαλέσει τὴν ἀγωγὴν ταύτην ἀνέθηκε τοῖς *δημάρχοις* τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπογράφειν (4), κατὰ διαφόρους δὲ περιστάσεις ἐτάχθησαν ἴδιοι ὑπὸ τῆς πόλεως λειτουργοί, ἔχοντες μόνην ἐντολὴν τὴν ἀναζήτησιν τῶν τυχὸν ἀποκεκρυμμένων που κτημάτων τοῦ δημοσίου, τῶν ἄνευ νομίμου τινὸς τίτλου ἐν χερσὶν ἰδιώτου τινὸς εὑρισκομένων (συλλογεῖς, ζητηταί). Τοῦ καταγγελλομένου κατόχου μηδεμίαν ποιοῦντος ἔνστασιν, ἡ διαδικασία ἐπερατοῦτο διὰ μόνης τῆς εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου ἐπιστροφῆς τοῦ ἐξαγγελλομένου πράγματος· οὐχὶ σπανίως ὅμως ὁ κατέχων ἰδιώτης ἠρνεῖτο τὴν νομιμότητα τῆς διεκδικήσεως ταύτης τοῦ δημοσίου· οὕτω λ. χ.

κλησίαν τὸν βουλόμενον καὶ ἀποφαίνειν ὡς ἠδίκησεν, εἴ τις δοκοίη ἀδικεῖν, καὶ τοὺς συκοφάντας καὶ τοὺς περὶ τὰ μυστήρια ἢ Διονύσια ἀδικοῦντας». (Λεξικὸν Σηγουΐρ. σελ. 288).

«Τοὺς Πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστεραίᾳ τῶν Πανδίων, ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν, ἔπειτα τὰς προβολὰς παραδιδότωσαν τὰς γεγενημένας ἕνεκα τῆς πομπῆς, ἢ τῶν ἀγώνων τῶν ἐν τοῖς Διονυσίοις, ὅσαι ἂν μὴ ἐκτετισμέναι ὦσιν». (Δημοσθ. κ Μειδ. 517).

«Ὅταν ἡ πομπὴ ᾖ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί, καὶ ἐπὶ Ληναίῳ πομπή, καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί, καὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυσίοις ἡ πομπὴ καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ κῶμος καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί· καὶ Θαργηλίων τῇ πομπῇ καὶ τῷ ἀγῶνι μή τι ἐξεῖναι μήτε ἐνεχυράσαι μήτε λαμβάνειν ἕτερον ἑτέρου, μηδὲ τῶν ὑπερημέρων, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. Ἐὰν δέ τις τούτων τι παραβαίνῃ, ὑπόδικος ἔστω τῷ παθόντι καὶ προβολαὶ αὐτοῦ ἔστωσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν Διονύσου, ὡς ἀδικοῦντος, καθ' ἃ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀδικούντων γέγραπται». (Αὐτόθι, 514—528).

«Κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ κατὰ τῶν συκοφαντῶν προβολὰς ἐν τῷ δήμῳ τίθεσθαι· εἰ δέ τινος καταχειροτονηθείη, οὗτος εἰσάγεται εἰς τὸ δικαστήριον». (Ἁρποκρατίων).

«Προβολὴ δὲ ἡ κλῆσις εἰς δίκην κατὰ τῶν κακόνως πρὸς τὸν δῆμον διακειμένων· προβολαὶ δὲ γίγνονται τοῦ δήμου ψηφισαμένου καὶ τῶν εὐνουστάτων τῇ πόλει . . . ἐγίνοντο δὲ καὶ περὶ τῶν ἐξυβρισάντων ἢ ἀδικησάντων περὶ τὰς ἑορτάς, ὡς ἡ κατὰ Μειδίου προβολή». (Πολυδ. 4, 46).

(1) Ἁρποκρατ. ἐν λ. διαχειροτονία.

(1) Ξενοφῶντος Ἑλλην. Ἱστορ. 1, § 57. Λυσίας κ. Ἀγοράτ. 65.

(2) Schöemann de Comitiis Atheniensium 227.

(3) Schöemann Antiquitates juris puplici Græcorum. § 54.

(4) Ἁρποκρατ ἐν λ. ἀπογράφειν καὶ δήμαρχος.

ἐπὶ δημεύσεως ἠδύνατο ἀντιτάξαι ὅτι δὲν ὑπήγετο εἰς αὐτὴν καὶ ἑπομένως οὐδαμῶς ἀπώλεσε τὴν ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ κυριότητα, τοῦθ' ὅπερ πράττει καὶ ὁ Λυσίας *ἐν τῷ ὑπὲρ στρατιώτου*. Ἡ δικαστικὴ τῆς ἀπογραφῆς ἀμφισβήτησις ἠδύνατο ἔτι νὰ προέλθῃ καὶ παρά τινος τρίτου, ὑποστηρίζοντος ἴδια πραγματικὰ δικαιώματα ἐπί τινων ἀπογραφομένων πραγμάτων.

Ἀπογραφὴ δ'ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου διεξαγομένη δημοσία δίκη, ἥτις ἠδύνατο ἀκριβέστερον ἴσως ὀνομασθῆναι *γραφὴ ἀπογραφῆς*, τούτου δ'ἕνεκα πολλάκις ἀντιτάσσεται ἡ *ἀπογραφὴ* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δικανικοῖς εἰς τὰς *δίκας* καὶ εἰς τὰς κυρίως καλουμένας *γραφάς* (1).

Ἐν τοῖς σωζομένοις δικανικοῖς μνημείοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ τὴν ἀπογραφὴν προκαλῶν ἐνίοτε φέρει τὸ πρόσωπον τοῦ ἐνάγοντος, ἔστιν ὅτε δὲ τὸ τοῦ ἐναγομένου (2), ὁ δὲ λόγος τούτου ἐστὶν ὅτι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐκεῖνος, καθ' οὗ συνετάσσετο ἡ ἀπογραφή, εὑρίσκετο ἐν κατοχῇ τοῦ διεκδικουμένου πράγματος, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ δὲν κατεῖχεν αὐτό, ὁπότε ἔναρξιν τῆς δίκης ποιούμενος ἐτέλει συγχρόνως τὴν ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις δίκαις ἐθιζομένην *προκαταβολήν*.

Ἠττωμένου τοῦ τὴν ἀπογραφὴν προκαλέσαντος καὶ μὴ λαχόντος οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων, χιλιόδραχμος ἐπέκειτο αὐτῷ ζημία ὑπὲρ τοῦ δημοσίου καὶ πολιτικὴ ἀνικανότης περὶ τὴν εἰς τὸ μέλλον ἔγερσιν τῆς *ἀπογραφῆς*. Πιθανῶς δὲ ὁ δήμαρχος, ἐνεργῶν συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ἐπιβαλλόμενα καθήκοντα, ἀπηλλάσσετο τῆς εὐθύνης ταύτης.

Ἐπικυρουμένης δὲ τῆς ἀπογραφῆς ὡς καλῶς γενομένης, ὁ προκαλέσας ἐλάμβανεν ἐν μοίρᾳ ἀμοιβῆς ἱκανὸν μέρος τῆς ἀξίας τῶν τῇ φρontίδι αὐτοῦ περιελθόντων τῷ δημοσίῳ κτημάτων (3). Τῆς ἀμοιβῆς ταύτης δὲν ἀπήλαυεν ὁ δήμαρχος, ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἑαυτοῦ λειτουργίας ἐνεργῶν.

Ἡ *ἀπογραφὴ* ὑπήγετο εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν *ἕνδεκα*, ἐπιτραπείσης αὐτῆς τοῖς *Συνδίκοις* μόνον ἐπ' ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν τῶν τριάκοντα κατάλυσιν.

Ἡ ἔκτακτος αὕτη διαδικασία φαίνεται πλεονάζουσα, διότι ἐπὶ τῶν περιπτώσεων αὐτῆς ἐχώρει κατὰ τὰ ἄνωθί που εἰρημένα *ἡ φάσις* σὺν τῇ αὐτῇ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κατηγόρου ἀμοιβῇ τῇ καὶ ἐν τῇ ἀπογραφῇ ἀναγραφομένῃ (1).

9). *Μήνυσις.*

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐξαιρετικὰς δημοσίας ἀγωγὰς μνημονευτέον καὶ τῆς *μηνύσεως*, καὶ περ μὴ οὔσης ταύτης ἀγωγῆς κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν. Ὁπόταν τουτέστι κίνδυνός τις συνωμοσίας ἠπείλει τὴν πολιτείαν, οἱ πάντες ἐκαλοῦντο ἐπὶ ὑποσχέσει ἀμοιβῆς τινος χρηματικῆς, τῶν καλουμένων *μηνύτρων*, φράζειν ταῦτα εἰς τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος· ἀλλ' ὁπόταν ὁ μηνύων ἦν ἐκ τῶν προσώπων ἐκείνων, οἷς ἀπηγορεύετο ἡ ἐπὶ τὸ βῆμα ἄνοδος, μέτοικος λ. χ. δοῦλος ἢ γυνή, ἀπῃτεῖτο προκαταρκτικῶς νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν λόγον ὁ δῆμος.

Καὶ ταῦτα τὰ διάφορα εἴδη τῶν δημοσίων δικῶν· σημειωθήτωσαν δὲ καὶ ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς προόδου τῆς κατηγορίας καὶ τῆς διαδικασίας αὐτῆς. Ἀνακοινουμένης τῆς κατηγορίας τῷ ἁρμοδίῳ ἄρχοντι, οὗτος προκατήρχετο τῆς διαδικασίας διὰ τῆς ἀνακρίσεως καὶ τῆς ὑποδείξεως τοῦ τε ἁρμοδίου δικαστηρίου καὶ τῆς ἡμέρας τῆς δίκης, καθ' ἣν ὁ κατηγορούμενος προσήρχετο ἐπὶ μὲν ἰδιωτικοῦ ἀδικήματος τῇ κλητεύσει τοῦ ἐνάγοντος, ἐπὶ δὲ δημοσίου τῇ διαταγῇ τοῦ ἄρχοντος (2). Ἐμφανιζομένου δὲ τοῦ κατηγορουμένου ἀνεπτύσσετο τελειότερον ἡ κατηγορία, ἐκτιθεμένου προσέτι ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἔν τινι τῶν συνεδριάσεων τοῦ δικαστηρίου εἰς ὄψιν πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ κα-

(1) Λυσίας κατ' Ἀγοράτ. § 65.

(2) Ἀνάγνωθι ἐπὶ τοῦ προκειμένου Λυσίου ὑπὲρ Στρατιώτου, περὶ κτημάτων Ἀριστογ. κατὰ Φιλοκράτους.

(3) «Τρία μέρη τῷ ἰδιώτῃ τῷ ἀπογράψαντι γίγνεται». (Δημοσθ. π. Νικόστρ. 1247).

(1) Ἀπογραφή. Ὅταν τις λέγῃ τινὰ ἔχειν τι τῆς πόλεως ἀπογραφὴν ποιεῖται ὁ ἐναγόμενος, δηλῶν πόθεν ἔχει τὰ χρήματα καὶ πόσα ταῦτα εἴη· εἰ γὰρ ἀρνοῖτό τις μὴ ἔχειν, ἀπογραφεὶς ἐκρίνετο. ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγενημένης τῆς ἀπογραφῆς. Δημοσθένης κατ' Ἀνδροτίωνος· τί δὲ ἦν τὸ κινδύνευμα τῷ τὴν ἀπογραφὴν ποιουμένῳ ἐν τῷ Δημοσθένους πρὸς Νικόστρατον περὶ τῶν Ἀρεθουσίου ἀνδραπόδων, εἰ γνήσιος, δῆλον γίνεται. (Ἁρποκρατίων) Ἐπειδάν τις λέγῃ τινὰ ἔχειν τι τῶν τῆς πόλεως ὁ ἐναγόμενος ἀπογραφὴν ποιεῖται, δηλῶν ὅσα τε ἔχει καὶ ὅθεν τὰ χρήματα. (Σουΐδας).

(2) Παρὰ Σιγονίῳ III. cap. IV. εὑρηνται λεπτομέρειαι τῆς κατὰ τὴν κατηγορίαν διαδικασίας στηριζόμεναι κυρίως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων πηγῶν.

τηγορητηρίου ἐγγράφου, ἐν' ᾧ κατ' ἀνάγκην περιείχετο τὸ ὄνομα τοῦ κατηγόρου, τὸ τοῦ κατηγορουμένου, καὶ τὸ εἰς τὴν κατηγορίαν δὸν ἀφορμὴν ἀδίκημα. Ἡ πρόσκλησις ἐγίνετο διὰ δημοσίου τινὸς λειτουργοῦ, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐπίσης ἐμνημονεύετο· ἐν τῇ προσκλήσει κατ' ἀνάγκην ἐμνημονεύετο τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον, οὗτινος ἡ ὑπόδειξις περιείχετο μὲν συνήθως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντοτε ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ, ἡ φύσις ὅμως αὐτὴ τοῦ καταγγελλομένου ἀδικήματος προανήγγελλε τοὺς ἁρμοδίους δικαστάς, διότι, ὡς γνωστόν, ὑπῆρχον ἴδια δικαστήρια διὰ πᾶν εἶδος ἀδικημάτων. Πρόσκλησις δὲ γινομένη ἐν ἄλλῳ δικαστηρίῳ ἤθελε βεβαίως μεταβάλει οὐσιωδῶς τόν τε χαρακτῆρα τῆς κατηγορίας καὶ τοῦ κατηγορουμένου τὴν θέσιν. Ὁ Ἀντιφῶν *ἐν τῷ περὶ φόνου Ἡρώδου* λόγῳ αὐτοῦ παραπονεῖται ὅτι ἠθέλησαν νὰ καταδιώξωσιν ὡς φονέα ἄνθρωπον κατηγορηθέντα ἐπὶ ἄλλῳ ἀδικήματι καὶ ἐπομένως δικαστέον παρ' ἄλλου ἢ τοῦ τοὺς φόνους δικάζοντος δικαστηρίου. Ὁ ἐπὶ φόνῳ κατηγορούμενος προσεκαλεῖτο ἀνὰ μῆνα τετράκις, κατὰ δὲ τὴν τετάρτην πρόσκλησιν ἐξεδικάζετο ἡ κατηγορία (1).

Σημειωτέον δ' ἔτι ὅτι ὁ κατήγορος ὑπεδείκνυεν ἔστιν ὅτε καὶ μέτρον τι ποινῆς, ὡς ὁ Μέλητος ὑπέδειξε τὸν θάνατον κατὰ τοῦ Σωκράτους· ἀλλὰ συνήθως δὲν ἐπεδικάζετο ὁλόκληρος ἡ αἰτουμένη ποινή· ὁ Ἰσοκράτης, ἔν τινι τῶν λόγων αὐτοῦ (τῷ κατὰ Καλλιμάχου), ἐξαιτεῖται παρὰ τῶν δικαζῶν ποινὴν αὐστηροτέραν τῆς ὑπὸ τῶν νόμων ὁριζομένης, ὁ δὲ τοῦ Μιλτιάδου κατήγορος ἐπέγραψεν ὡς τίμημα τοῦ ἀδικήματος αὐτοῦ θάνατον, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς προσετιμήθη μόνον πεντήκοντα ταλάντοις.

Ὡς οἱονεὶ δέ τις ἐγγύησις τῶν ὑπὸ τοῦ κατηγόρου λεγομένων ἀπῃτεῖτο ἡ παρ' αὐτοῦ κατάθεσις *παραβόλου*, ἐξαιρέσει τῶν Εἰσαγγελιῶν, τοῦ νομοθέτου ἀφέντος πληρεστάτην ἐπ' αὐτῶν ἐλευθερίαν. Τῆς δὲ καταθέσεως ταύτης μὴ οὔσης ἐφικτῆς τοῖς πένησιν, ἠδύναντο οὗτοι διὰ *μηνύσεως* πρὸς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα ἢ διὰ κλήσεως πρὸς τοὺς διαιτητὰς ἢ ἑτερόν τι δικαστήριον νὰ ἐπιτύχωσι κατ' οὐσίαν τὸ αὐτό.

Ἅμα τῆς διαδικασίας ἀρξαμένης ὁ κατήγορος προεβεβαίου ἐνόρκως τὴν ἀλήθειαν τῶν παρ' αὐτοῦ ῥηθησομένων διὰ *προωμοσίας* ἐπὶ πασῶν τῶν δικῶν, ἐκτὸς τῶν περὶ φόνου (1). Τὸν ὅρκον τοῦτον διωμόσαντο, ὡς γνωστόν, καὶ οἱ τοῦ Σωκράτους κατήγοροι, ἡ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς οὕτω προφανῶς γενομένη περιφρόνησις ἔδωκε βραδύτερον τῷ δήμῳ, σωφρονήσαντι, ἀφορμὴν εἰς καταδίωξιν αὐτῶν καὶ τιμωρίαν (2). Μόνον ἐν ταῖς περὶ φόνου κατηγορίαις ὁ κατηγορῶν πολίτης ἐπεκαλεῖτο, ἐν περιπτώσει συκοφαντίας, ἐξώλειαν μόνον ἑαυτοῦ καὶ γένους καὶ οἰκείων, καὶ οὐχὶ τοὺς Θεούς. Εἰς ἀνάλογον ὑποχρέωσιν ὑπεβάλλετο καὶ ὁ κατηγορούμενος, οὗτινος ὁ ὅρκος ἐκαλεῖτο *ἀντωμοσία*.

Τὸ περὶ τὴν κατηγορίαν λοιπὸν δικαίωμα, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ *μηνύσεως* μέρει εἰρημένων, ἦν ἀπεριόριστον, μηδ' αὐτῶν τῶν τέκνων κατὰ τῶν ἑαυτῶν γεννητόρων ἐξαιρουμένων. Ὁ Λυσίας κατηγορεῖ τοῦ Ἀγοράτου, ὡς πολλὰς ἐπιχειρήσαντος κατηγορίας ἄνευ τῆς ἰδιότητος τοῦ πολίτου. Ἠδύνατο δέ τις νὰ κατηγορήσῃ πλέον ἢ ἅπαξ, ὡς μετ' ἐπιτυχίας μνημονεύεται τοῦτο πράξας ὁ δεινὸς καὶ φιλόπολις ῥήτωρ Λυκοῦργος, ἑβδομηκονταπεντάκις καὶ οὗτος κατὰ τὸν Ἀντιφῶντα, κατηγορηθεὶς καὶ ἀθωωθείς. Κατὰ τὸν Λυκοῦργον, ἡ περὶ τὴν κατηγορίαν ἐλευθερία ἦν μία τῶν θεμελιωδεστέρων πάσης εὖ συγκεκροτημένης δημοκρατικῆς πολιτείας βάσεων. Ὁ νόμος, λέγει ὁ ῥήτωρ οὗτος, ὁρίζει τὴν κολάσιμον πρᾶξιν, ὁ κατήγορος καταγγέλλει αὐτὴν, ὁ δὲ δικαστὴς τιμωρεῖ· οἱ δικασταὶ λοιπὸν καὶ οἱ νόμοι οὐδὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν, ἄνευ τῆς εὐθαρσοῦς παρεμβάσεως τοῦ πολίτου, ὅστις, ὑπὸ μόνης τῆς ἀγνῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης ἐλαυνόμενος, καὶ καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ μίση, ἅτινα φυσικῶς ἡ πρὸς τὴν πολιτείαν ἀφοσίωσις αὐτοῦ ἤθελεν ἐξεγείρει, παραδίδωσιν ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ τοῖς δικασταῖς τοὺς ἀδικοῦντας.

Ἔστιν ὅτε προεκάλουν πάντα τὸν δυνάμενον εἰς κατηγορίαν ἐν ὀνόματι τοῦ πρὸς τοὺς θεοὺς σεβασμοῦ ἢ τοῦ συμφέροντος τῇ πατρίδι. Πολλῶν ἀγαλμάτων τοῦ Ἑρμοῦ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ναοῖς ἀκρωτηριασθέντων ἑσπέραν τινὰ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἔτους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μεγάλη ἐπεκηρύχθη ἀμοιβὴ δα-

(1) Pastoret. histoire de la législation etc. vol. 7. p. 17 καὶ ἑπ.

(1) Δημοσθ. κατ' Ἀνδροτίωνος.
(2) Ὁ Μέλητος εἶχεν ἐπικαλεσθῆ τὸν Δία.
(3) Ψευδο Πλουτάρχου Βίοι Δέκα ῥητόρων. Λυκοῦργος.

πάνῃ τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἀποκαλύψοντας τοὺς ἐνόχους (1).

Οὐχὶ σπανίως ἀντὶ ἑνὸς ἦσαν πλείονες οἱ κατήγοροι· οὕτως ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων μνημονεύονται ὡς συγκατηγορήσαντες τοῦ Σωκράτους, ὁ μὲν Μέλητος, κατὰ Πλάτωνα, ὑπὲρ τῶν ποιητῶν, ἐν' οἷς ἠξίου καὶ αὐτός, ἄθλιός ποτε τραγῳδὸς γενόμενος, θέσιν, ὁ Λύκων, ἐξ ὀνόματος τῶν ῥητόρων, καὶ ὁ Ἄνυτος ὑπὲρ τῶν εὐπόρων πολιτῶν, τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν χρηστῶν ἠθῶν. Δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὸν ὅτι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι κατὰ πάντα ἔντιμοι καὶ ἐκλεκτοὶ ἄνδρες εἶχον τὴν αὐτὴν ἐν τῇ διαδικασίᾳ θέσιν· τὸ πιθανώτερον ἴσως ἐστὶν ὅτι ὁ μὲν Μέλητος, ὁ καὶ πρωτεύων ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ Σωκράτους σεβασμίας ἐκείνης καὶ φιλοπόλιδος συμμορίας, ἦν καὶ ἐν τῇ δίκῃ ὁ πρωτεύων κατήγορος, τῶν ἑτέρων δύο χρηστῶν συμπρακτόρων αὐτοῦ ἁπλῶς ἑπομένων αὐτῷ· ὁ μὲν Μέλητος τουτέστιν ἦν ὅ,τι βραδύτερον ἐπὶ Ῥωμαίων ἦν ὁ καλούμενος *inscriptor*, οἱ δὲ δύο ἕτεροι συνάδελφοι αὐτοῦ ἁπλοῖ *subscriptores*, ὑφ' ὧν τὴν προσηγορίαν ἐνοοῦντο οἱ μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ κατηγόρου ἐνούμενοι πρὸς κατηγορίαν καὶ τιμωρίαν τοῦ ἐνόχου, τῆς εὐθύνης βαρυνούσης μόνον ἐκεῖνον. Λίαν δ' ὀρθῶς, καθ' ἡμᾶς, συμπεραίνεταί που ἐπιφανὴς συγγραφεύς, ὁ Pastoret(2), ὅτι ἐν περιπτώσει ἥττης τοῦ κατηγόρου, τὸ νενομισμένον πρόστιμον κατέβαλλε μόνος ὁ ἀρχικὸς κατήγορος, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἀρωγοὶ αὐτοῦ, οἵτινες μόνον μὴ ἐπαρκοῦντος ἐκείνου ἠδύναντο νὰ ὑποχρεωθῶσι, θεωρούμενοι ὡς οἱ φυσικοὶ αὐτοῦ ἐγγυηταί.

Ὁ κατήγορος οὐχὶ σπανίως πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἑαυτοῦ κατηγορίας καὶ ὅπως καταστήσῃ αὐτὴν ἔτι μᾶλλον πιστευτὴν ὑπηνίσσετο τὰς τυχὸν μετὰ τοῦ κατηγορουμένου συνδεούσας αὐτὸν σχέσεις, δὲν παρέλειπε δὲ νὰ ἀποδώσῃ καὶ τὸν αἰφνιδίως ἐπελθόντα θάνατον αὐτοῦ εἰς ἐκδίκησιν τῶν θεῶν, τῶν διὰ τοῦ ἀδικήματος αὐτοῦ προσβεβλημένων, ὡς ὁ Λυσίας *ἐν τῷ κατὰ πενθερᾶς* λόγῳ αὐτοῦ.

Ἐνῷ οἱ βουλευταὶ εἴργοντο διὰ τοῦ ὅρκου αὐτῶν *τοῦ δῆσαι ἢ ἐν ξύλῳ τιθέναι τινα*, οἱ δικασταὶ ἀπηλλάσσοντο τοῦ τοιούτου ὅρκου, δυνάμενοι νὰ ἐξασφαλισθῶσι περὶ τοῦ κατηγορουμένου καὶ διὰ προφυλακίσεως. Ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ *κατὰ Τιμοκράτους* μνημονεύει νόμου τινός, ἐπιτάσσοντος ἐν ὡρισμέναις περιπτώσεσι τὴν προφυλάκισιν· εἰς τὴν προφυλάκισιν ταύτην ὑπεβλήθησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ διὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν Ἑρμῶν κατηγορηθέντες (1). Τῆς προφυλακίσεως ταύτης ὁ κατηγορούμενος ἠδύνατο ἀπαλλαγῆναι διδοὺς ἐγγύησιν χρηματικὴν ἐπαρκῆ, ἥτις δὲν ἐπετρέπετο μόνον ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς Πολιτείας μεγίστων ἀδικημάτων, εἰς ὧν τοὺς ὑπαιτίους προσετίθεντο τῇ προφυλακίσει καὶ δεσμά (2).

Τὰ ὀνόματα τῶν διδόντων τὴν προσωπικὴν ἐγγύησιν ἐγράφοντο ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ οἰκείου δικαστηρίου (3), ὁ κατήγορος ὅμως ἠδύνατο ἕνεκα σπουδαίων λόγων ν' ἀρνηθῇ τὴν παραδοχὴν τοῦ προτεινομένου ἐγγυητοῦ. Παρ' Ἀνδοκίδῃ γίνεται λόγος περὶ κατηγορουμένων, οἵτινες ἀφοῦ ἔτυχον ἐπὶ ἐγγυήσει τῆς ἀποφυλακίσεως, ἐδραπέτευσαν, ὑποστάντων τῶν παρ' αὐτῶν προβληθέντων ἐγγυητῶν τὴν βαρύνουσαν ἐκείνους ποινήν, παρὰ δὲ τῷ Λυσίᾳ λόγος ἐπίσης γίνεται περὶ ἐγγυητῶν ἐπιχειρούντων νὰ δραπετεύσωσι μετὰ τῶν κατηγορουμένων (4). Τὸ δικαίωμα τῆς δι' ἐγγυήσεως ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φυλακίσεως ἤργει ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως ἦν οὐχὶ ἐφαρμογὴ τοῦ κειμένου νόμου, ἀλλὰ μία τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πολλῶν παραβάσεων τῶν ῥητῶν διατάξεων αὐτοῦ. Οὐχὶ δὲ σπανίως προεφυλακίζετο καὶ αὐτὸς ὁ κατήγορος, ὁσάκις ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ἀξία δὲν παρεῖχεν ἀρκοῦσαν εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐγγύησιν περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν καταγγελιῶν αὐτοῦ.

Ἀρξαμένης τῆς ἀνακρίσεως ὁ ταύτην ἐπιτεταμμένος ὑπάλληλος ἠρώτα ἐν πρώτοις τὸν κατήγορον, ἐὰν ἐνέμενε τῇ κατηγορίᾳ, τίσιν ἐστήριζεν αὐτὴν ἀποδείξεσιν, ἐὰν οἱ μάρτυρες αὐτοῦ ἦσαν ἕτοιμοι ὅπως καταθέσωσιν ὅ,τι εἶδον ἢ ἤκουσαν, ἐὰν εἶχε νὰ συλλέξῃ καὶ ἑτέρας ἀποδείξεις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐχὶ σπανίως ὁ κατήγορος ἀφίστατο τῆς κατηγορίας, λόγῳ μὲν ὡς πεισθεὶς δῆθεν περὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ, ἀλλ' ἔργῳ ὡς ἱκανὴν ποσότητα ἀργυρίου εἰσπραξάμενος παρὰ τοῦ κατηγορουμένου. Βρίθει δὲ τοιούτων παραδειγμάτων ἡ Ἀθηναϊκὴ ἱστο-

(1) Θουκυδ. VI, § 27, 28.
(2) Pastoret, histoire de la législation vol 7.

(1) Πλούταρχ. Ἀλκιβ. § 36.
(2) Δημοσθ. κ. Τιμοκράτ.
(3) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.
(4) Αὐτόθ. καὶ Ἀνδοκίδ. π. μυστηρ. 1, 7.

ρία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ οὕτως ἀφιστάμενος κατήγορος ἀπηλλάσσετο, κατὰ τὸν Ἰσοκράτη (ἐν τῷ κατὰ Καλλιμάχου), τῆς χρηματικῆς καταδίκης, εἰς ἣν ἤθελεν ὑποκύψει μὴ τυχὼν οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων.

Βεβαίως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἡ θέσις τοῦ ἑκουσίως τὴν κατηγορίαν ἐγκαταλείποντος καθίστατο κρειττων τῆς τοῦ ἐμμένοντος μέχρι πέρατος αὐτῆς, ὡς ὑφιεμένου τὴν πληρεστάτην αὐτῆς ἀποτυχίαν· κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ ἀνωθι μνημονευθέντι λόγῳ αὐτοῦ διακρίνει τὰς δύο ταύτας τάξεις τῶν κατηγόρων, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης (1) μνημονεύει νόμου τινὸς ἐπιβάλλοντος ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι τὸ αὐτὸ πρόστιμον, ὅπως μὴ παραδίδηται ὁ πολίτης ἕρμαιον εἰς τὰς συκοφαντίας τοῦ τυχόντος καὶ ἑπομένως μὴ καθιερῶνται τοιαῦται ἐπονείδιστοι πράξεις διὰ τῆς ἀτιμωρησίας. Καὶ τῷ ὄντι, αἱ ὑπὸ τῶν κατηγόρων ἐγκαταλείψεις αὗται τῶν κατηγοριῶν ἐπ' ἀργυρίῳ εἰσὶ κατὰ πάντα ἄξιαι τοῦ αἴσχους, δι' οὗ περιέβαλεν αὐτὰς ὁ ὕπατος τῶν ῥητόρων καὶ μέγας ἐκεῖνος πατριώτης (2). Τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὡς θέλομεν ἴδει περαιτέρω ἐν τῇ προόδῳ τῆς μελέτης ταύτης, αἱ νεώτεραι κοινωνίαι ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγωσι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς, καθ' ὃν ἡ χαμέρπεια καὶ ἡ αἰσχρότης ὠνίου τινὸς κατηγόρου κατ' οὐδὲν ἀναστέλλει τὴν τακτικὴν τῶν ποινικῶν νόμων λειτουργίαν.

Ἐκτὸς τῆς ὁλοσχεροῦς ἐγκαταλείψεως τῆς κατηγορίας ἠδύναντο ἔτι νὰ γίνωσι καὶ μεταβολαί τινες εἰς τὰς αἰτήσεις αὐτῆς ὡς λ. χ. νὰ ζητηθῇ πρόστιμον ἐλαφρότερον, περίπτωσις δὲ ἀποπείρας τοιαύτης πρὸς ἀνάλογον ἐλάττωσιν τῆς αἰτηθείσης ποινῆς ἀπαντᾷ ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ τοῦ Δημοσθένους.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀφισταμένου τοῦ κατήγορου τῆς κατηγορίας, ἐμμένοντος δὲ τούτου πληρέστατα εἰς αὐτὴν, προέβαινον εἰς τὸν διὰ κληρώσεως σχηματισμὸν τοῦ δικαστηρίου, τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ὁρίζοντος τοῦ προέδρου· ἡ κατηγορία μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς διασκέψεως τῶν δικαστῶν ἔμενεν ἐκτεθειμένη· Δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ παρὰ τῶν διαδίκων ἐνάσκησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐξαιρέσεως δικαστῶν, οὓς ὡς γνωστὸν, ὥριζεν ὁ κλῆρος, τοὐλάχιστον οὐδαμοῦ μνημονεύεται περίπτωσίς τις τοιαύτης ἐξαιρέσεως.

(1) Δημοσθ. κατὰ Θεοκρίτου.
(2) Δημοσθ. ἐν τῷ κατὰ Μειδίου.

Μὴ παραστάντος τοῦ κατηγορουμένου τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ἕνεκα ἀσθενείας, ἐδίδοτο αὐτῷ ἀνάλογος προθεσμία. Ὁ Μιλτιάδης, καίπερ πάσχων δεινῶς ἐκ τῶν πληγῶν, ἃς κατὰ τὴν ἐν Πάρῳ ναυμαχίαν εἶχε λάβει, δὲν ἐνέκρινε νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης, ἣν ἐθεώρει ἀλυσιτελῆ δι' ἑαυτὸν, παρέστη λοιπὸν ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐαγόρας (1).

Οἱ δικασταὶ ὤμνυον ὅτι θέλουσι δικάσει ἄνευ μίσους ἢ συμπαθείας συμφώνως πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς δικαιοσύνης (2). Ὁ ὅρκος αὐτῶν εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὑπὸ τῶν ἐνόρκων δικαστῶν διδόμενον ἐν αἷς χώραις ἐστὶν εἰσηγμένον τὸ ὁρκωτικὸν σύστημα.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κατηγορίας ὁ κατηγορούμενος ἀπελογεῖτο μόνος ἢ διὰ συνηγόρου. Ὁ Πολέμαρχος, ἀδελφὸς τοῦ Λυσίου, κατεδικάσθη, χωρὶς νὰ προσκληθῇ εἰς τὴν δίκην, οὔτε ν' ἀκουσθῇ, ἀλλὰ τοῦτο ἦν ὅλως ἐξαιρετικὸν καὶ μία τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων πολλῶν παρανομιῶν, ἐκτὸς δὲ τῆς περιπτώσεως ταύτης οὐδεμία ἄλλη μνημονεύεται καταδίκη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀκροάσεως ἢ προσκλήσεως, πλέον ὅμως ἡ ἅπαξ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ ἐξημμένου καὶ προκατειλημμένου ὄχλου δὲν ἐπέτρεψεν εἴς τινας κατηγορουμένους νὰ περάνωσι τὴν ἑαυτῶν ἀπολογίαν. Οὕτως ὁ Φωκίων δὲν κατώρθωσε ν' ἀκουσθῇ, ματαίως ἐπικαλεσθεὶς τὸ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου χορηγούμενον αὐτῷ δικαίωμα, κραυγαὶ δὲ πανταχόθεν τοῦ πλήθους ὡδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν θάνατον (3). Ὁ δὲ Πλούταρχος μνημονεύει τοῦ ἑπομένου περιέργου ἐπεισοδίου· ἐγείραντός ποτε τοῦ Ἀριστείδου κατηγορίαν κατά τινος, οἱ δικασταὶ, πεπεισμένοι ἐκ τοῦ διαπρεποῦς τοῦ κατηγόρου χαρακτῆρος περὶ τῆς ἀληθείας τῆς κατηγορίας, παρ' ὀλίγον νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸν ἀνήκουστον, ὁπότε παρεμβὰς αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀριστείδης καὶ προσπεσὼν αὐτοῖς ἐξητήσατο ὅπως μὴ στερήσωσιν οἱ δικασταὶ τὸν κατηγορούμενον δικαιώματος, ὅπερ αὐτοὶ οἱ νόμοι χορηγοῦσιν αὐτῷ (4).

Πολλὰ πρὸς ὑπεράσπισιν μέσα ἠδύνατο ὁ κατηγορούμενος νὰ πορισθῇ ἔκ τε παραβάσεως τινὸς τῶν δικονομικῶν διατυπώσεων, ὡς καὶ ἐκ τῆς συζητήσεως τῶν κεφαλαίων τῆς κατηγορίας. Ἠδύνατο, λόγου χάριν, ν' ἀρνηθῇ τὴν ἁρμοδιότητα τῶν δικαστῶν ἐνώπιον τῶν ὁποίων προσήγετο, ἢ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν παραγραφὴν, ἐὰν ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου πρὸς τοῦτο ὁριζόμενος χρόνος εἶχε παρέλθει. Ἠδύνατο ἔτι νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ δεδικασμένου ἐν ἄλλαις ὁμοίαις περιπτώσεσι, τοὐτέστιν ἐπὶ τῆς νομολογίας, ἢ ν' ἀντείπῃ ὅτι ἤγειραν κατ' αὐτοῦ δημοσίαν ἀγωγὴν, ἐνῷ τὸ ἀδίκημα ἦν ἁπλῶς ἰδιωτικόν (1). Τινὲς τῶν ἐνστάσεων τούτων ἦσαν ἁπλῶς ἀναβλητικαὶ τῆς δίκης, ἕτεραι δ' ἀνατρεπτικαὶ, καταργοῦσαι ὁριστικῶς αὐτήν.

Ἡ τῆς ἀναρμοδιότητος ἔνστασις βεβαίως ἐχώρει οὐχὶ σπανίως ἐν πολιτείᾳ, μέγαν ἐχούσῃ ἀριθμὸν δικαστηρίων, ὧν ἡ δικαιοδοσία οὐκ ἦν πάντοτε σαφῶς ὡρισμένη. Ἐν τῷ περὶ φόνου τοῦ Ἡρώδου σωζομένῳ λόγῳ τοῦ Ἀντιφῶντος ἁπαντᾷ τοιαύτη ἔνστασις.

Μετὰ τὴν λύσιν πάντων τούτων τῶν προκαταρκτικῶν ζητημάτων προέβαινον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς βάσεως τῆς κατηγορίας. Ἐν τοῖς σωζομένοις δικανικοῖς λόγοις τῶν Ἀθηναίων ῥητόρων εἰκονίζεται ὁ ἐμπαθὴς καὶ βίαιος χαρακτὴρ τῶν ἐρωτήσεων, ἃς ἀμοιβαίως ἀπηύθυνον ἀλλήλοις οἱ διάδικοι. Εἶτα ἠκούοντο οἱ μάρτυρες ἐπὶ ἑκάστου τῶν κεφαλαίων τῆς κατηγορίας, προσαγόμενοι παρ' ἑκατέρου τῶν διαδίκων· οἱ μάρτυρες πρὶν ἀκουσθῶσιν ὑπεβάλλοντο εἰς ὁρκωμοσίαν, ἧς μόνος ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Ἀριστείδης μνημονεύονται ἀπαλλαγέντες. Τοιαύτη παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ κοινοῦ δικαίου εὐνοϊκὴ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ νομικῶν διατυπώσεων ἠδύνατο νὰ χορηγηθῇ μόνον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἥτις ἦν καὶ ὁ ὑπέρτατος τῆς πόλεως νομοθέτης.

Ἡ κατάθεσις τῶν μαρτυριῶν ἐγίνετο ἐγγράφως, ὅπως μὴ προστίθηται ἢ ἀφαιρῆταί τι ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ Βῳ κατὰ Στεφάνου, ἔνθα παρατίθενται καὶ ἕτεροί τινες περὶ μαρτυριῶν νόμοι· καὶ ἡ μὲν κατάθεσις ἐκείνων τῶν γεγονότων, ὅσα ἰδίοις ὁ μάρτυς εἶδεν ὀφθαλμοῖς, ἦν ἡ κυρίως *μαρτυρία*, ἡ δὲ τῶν ὅσων ἐξ ἀκοῆς γινώσκει, ἐλέγετο *ἐκμαρτυρία*, ἥτις τότε μόνον ἴσχυεν, ὁπόταν τὰ πρόσωπα, παρ' ὧν ὁ μάρτυς ἤκουσε ταῦτα, εἶχον ἀποθάνει ἢ ἦσαν ἀπόντα, ὡς καὶ προκειμένου περὶ πράξεως, καθ' ἣν ὁ μάρτυς δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι παρών, ἢ τέλος περὶ πράψεως διαπραχθείσης ἐν ἄλλῃ χώρᾳ. Ὁ δὲ κατηγορούμενος, ἀποδεικνυμένης ψευδοῦς τῆς ἐκμαρτυρίας, ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ εὐθύνας παρά τε τοῦ προσάγοντος αὐτήν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ μεταδόντος αὐτῷ τὴν ψευδῆ ταύτην ἀνυποτάκτων γεγονότων κατάθεσιν.

Ὁπόταν ἐλάμβανον τὴν κατάθεσιν ἀσθενοῦς τινος ἢ ἑτοίμου πρὸς ἀποδημίαν, καὶ μὴ δυναμένου ἑπομένως παραστῆναι τὴν ἡμέραν τῆς δίκης, συνῆγον πλείονα πρὸς ἀκρόασιν τῆς μαρτυρίας πρόσωπα ὅπως μὴ ἀλλοιωθῇ τοπαράπαν τὸ πνεῦμα αὐτῆς.

Δὲν φαίνεται ἐξηκριβωμένον τὸ ζήτημα, ἐὰν τοὐτέστιν ἀνεγινώσκετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης τῷ μάρτυρι, κατὰ διαταγὴν τῶν δικαστῶν ἢ ἐν τῇ προανακρίσει κατάθεσις αὐτοῦ, ὅπως γνωσθῇ ἐὰν ἐμμένῃ οὗτος κατὰ πάντα εἰς αὐτὴν, ἢ ἔχῃ μεταβολήν τινα νὰ προτείνῃ· ἐκ τοῦ περὶ Στεφάνου μάλιστα δευτέρου λόγου τοῦ Δημοσθένους ἐξάγεται τὸ ἀντίθετον.

Ὁ λιπομάρτυς προσετιμᾶτο χιλίαις δραχμαῖς (1).

Οἱ κείμενοι τῆς πόλεως νόμοι οὐδενὶ ἐπέτρεπον τὴν κατάθεσιν μαρτυρίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἔντε ταῖς γραφαῖς καὶ ἐν ταῖς δίκαις, ὑποχρεοῦντες ἁπλῶς τοὺς διαδίκους ν' ἀπολογῶνται εἰς τὰς ἀμοιβαίως ἀπευθυνομένας ἐρωτήσεις.

Ἡ ψευδομαρτυρία αὐστηρῶς ἐκολάζετο· κατά τινα μάλιστα μαρτυρίαν τοῦ Ἀνδοκίδου, ὁ τρὶς ἡλωκὼς ψευδομαρτυρίας *ἀτιμοῦτο*. Περιέργου διὰ τὸ τολμηρὸν αὐτῆς ψευδομαρτυρίας μνημονεύει ὁ Πλούταρχος (2) ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου περιωνύμῳ δίκῃ, καθ' ἣν ψευδομάρτυς τις ὑπεστήριζε μετὰ πάσης βεβαιότητος ὅτι εἶχεν ἀναγνωρίσει κατὰ πρόσωπον τοὺς κατηγορουμένους, ἐνῷ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πρᾶξις ἐκείνη εἶχε λάβει χώραν ἐν νυκτὶ σκοτεινῇ καὶ ἀσελήνῳ. Ἑτέρας δὲ θρασυτάτης καὶ αἰσχίστης ψευδομαρτυρίας μνημονεύει ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ κατὰ Καλλιμάχου. Τεσσαρεσκαίδεκα τῶν ἐντίμων τούτων τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας πολιτῶν, ὁποίων δὲν στεροῦνται ἀτυχῶς καί τινες τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ἐβεβαίουν ἐν πάσῃ δυνατῇ χρηστότητι σὺν τῷ Καλλιμάχῳ, ὅτι γυνή τις ἀπεβίωσεν ἐκ τῶν παρὰ τοῦ Κρατίνου

(1) Κορνήλ. Νέπως. Βίος Μιλτιάδου.
(2) Δημοσθ. κατ' Εὐβουλίδ.
(3) Πλουτάρχ. Φωκίων § 49.
(4) Πλούταρχ. Ἀριστείδ. § 9.

(1) Πολυδ. Η, § 57—58.

(1) Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχ. καὶ Δημοσθένους κατὰ Τιμοθέου.
(2) Πλούταρ. Ἀλκιβ. §. 36.

ἐπενεχθεισῶν αὐτῇ πληγῶν, ἐνῷ ἀπεδείχθη βραδύτερον ὅτι ἡ γυνὴ αὕτη οὔτε εἶχεν ἀποθάνει, οὔτε εἶχε τοπαράπαν λάβει πληγήν τινα, ἀπολαύουσα δὲ ἄκρας ὑγιείας ἐφυλάττετο ἐπιμελῶς κεκρυμμένη παρὰ τοῦ αἰσχροῦ κατηγόρου, ὅπως δοθῇ διὰ τῆς ἀφανείας αὐτῆς πιθανότης τις εἰς τὴν κατηγορίαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τῆς αὐστηροτέρας καὶ βεβαιοτέρας τιμωρίας τῆς ψευδομαρτυρίας, οἱ κείμενοι νόμοι ἀπήτουν ἔγγραφον τὴν κατάρτισιν αὐτῆς, ἣν ὁ μάρτυς παρεσκεύαζε κατ' οἶκον, ἐπιδιδοὺς εἶτ' αὐτὴν τῷ δικαστῇ.

Ἐκ τινος λόγου τοῦ Δημοσθένους (1) εἰκάζομεν ὅτι ἴσα τῷ ψευδομάρτυρι ἐκολάζοντο καὶ οἱ παρὰ τὴν τῶν νόμων ἀπαγόρευσιν κατατιθέντες.

Ἡ δὲ μαρτυρία ἀπηγορεύετο·

α). Τοῖς ἀτίμοις· ὁ Δημοσθένης λέγει που ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς Ξενοκλείδης εἶχε καταδικασθῆ εἰς ἀτιμίαν, δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσι χρῆσιν τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ.

β'.) Τοῖς δούλοις· ὁ Λυσίας ἐν τῷ ὑπὲρ Καλλίου λόγῳ αὐτοῦ διαρρήδην ἀποφαίνεται κατὰ τῆς τῶν δούλων ἀξιοπιστίας, καταδεικνύων τοὺς τὸν κύριον ἀπειλοῦντας κινδύνους ἐκ τῆς ἀνεξελέγκτου ταύτης παραδοχῆς τῆς μαρτυρίας τοῦ δούλου· ὅπως γένηται λοιπὸν δεκτὴ ἡ κατάθεσις δούλου τινός, ὑπεβάλλετο οὗτος πρότερον εἰς βασάνους. Τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῆς μαρτυρίας ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων ἠκολούθησαν, ὡς γνωστόν, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι (2).

Δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς ἐὰν ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ξένων· ἡ κατάθεσις ὅμως τῶν ἀπελευθέρων ἐθεωρεῖτο ἰσχυρά, διότι οὗτοι ἐθεωροῦντο ἐλεύθεροι καίπερ μὴ ὄντες πολῖται (3), ἐκτὸς μιᾶς μόνης περιπτώσεως, τῆς κατά τινος μετοίκου ἐγέρσεως τῆς γραφῆς *ἀπροστασίου*, ἐφ' ἧς εἰκότως τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀπελευθέρου, θεωρουμένου καὶ τούτου ὡς ξένου, ἐθεώρουν ὕποπτον.

Ἡ κατάθεσις ἑνὸς καὶ μόνου μάρτυρος δὲν φαίνεται ἀρκοῦσα, κατὰ τὰς σωζομένας τοὐλάχιστον μαρτυρίας, πρὸς καταδίκην.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀποδείξεων ἐποιοῦντο χρῆσιν τῶν βασάνων, ἀείποτε μὲν ἐπὶ τῶν δούλων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ πολιτῶν. Ἡ ἱστορία τοὐλάχιστον μνημονεύει τινῶν περιπτώσεων πολιτῶν ἐλευθέρων, ὑποβληθέντων εἰς βασάνους πρὸς ἀνακάλυψιν πολιτικῶν τινων ἀδικημάτων· οὕτω λ. χ. διὰ βασάνων, ὡς γνωστόν, ἐπεχείρησαν νὰ ἐκβιάσωσι παρὰ τοῦ Ἀριστογείτονος τὴν καταγγελίαν τῶν συνενόχων αὐτοῦ (1)· ἡ ἐρωμένη τοῦ Ἁρμοδίου Λέαινα προὐτίμησε ν' ἀποκόψῃ διὰ τῶν ὀδόντων τὴν γλῶσσαν αὐτῆς, φοβουμένη μὴ δὲν δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς βασάνους (2). Φαίνεται δὲ ὅτι χρῆσις τῶν βασάνων ἐν τῇ ἀποδεικτικῇ διαδικασίᾳ ἐχώρει οὐχὶ σπανίως κατὰ πολιτῶν ἐλευθέρων, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους τοὐλάχιστον χρόνους, ὥστε ἠναγκάσθησαν βραδύτερον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προβῶσιν εἰς ῥητὴν αὐτῶν ἀπαγόρευσιν διὰ ψηφίσματος, μνημονευομένου παρ' Ἀνδοκίδῃ ἐν τῷ περὶ μυστηρίων λόγῳ αὐτοῦ, καὶ γινώσκομεν μὲν ὅτι ἐζητήθη μετά τινα χρόνον ἡ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἀνάκλησις, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἄνωθι μνημονευθέντος ῥήτορος ἐξάγεται, εἰκάζομεν ὅτι αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτή. Ἐν τούτοις, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ Πλούταρχος, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Φωκίωνος ἐτόλμησαν οἱ ἐν Ἀθήναις νὰ ζητήσωσι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν βασάνων, ὡς εἰ μὴ ἦρκει ἡ φοβερὰ καὶ ἀδικωτάτη κατὰ τοῦ γεραροῦ ἐκείνου πολίτου καὶ πατριώτου καταδίκη· ἐνώπιον ὅμως τοιαύτης βαρβαρότητος καὶ αὐτοὶ οἱ κατηγορήσαντες αὐτοῦ αἴσχιστοι ὀχλοκόποι φαίνονται ὑποχωρήσαντες (3).

Περὶ τοῦ ἀνεξιτήλου τούτου στίγματος, τοῦ κατακηλιδοῦντος τὸ ἀγλαὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας μέτωπον, δὲν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἕτερον ἐλαφρυντικὸν λόγον ἢ μόνον τὰς κρατούσας τότε τοῦ πολιτισμοῦ κοινωνικὰς ἰδέας, ἐν πλείστοις καθυστερούσας τῶν νεωτέρων· Μὴ καὶ βραδύτερον ἔτι, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους ὁ κόσμος ὁλόκληρος δὲν παρίστατο ἔκθαμβος ἐνώπιον τῶν πολυωνύμων καὶ πολυαρίθμων ἐκείνων βασάνων, ὑφ' ἃς γρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους, ὑπέβαλλον οὐ μόνον τοὺς

(1) Δημοσθ. κατὰ Εὐεργετ. καὶ Μνησιθ.
(2) Λυσίας κατ' Ἀγοράτ. Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Σίμωνος. Ἀντιφ. περὶ χορηγ. καὶ Digest. lib. XXII, tit. V. lex. VI.
(3) Δημοσθ. κατὰ Τιμοθέου.

(1) Πολυαίνου Στρατηγ. 1, κεφ. XXII, Iustin. II, cap. IX.
(2) Πολυαίν. Στρατ. Η, κεφ. XLV.
(3) Πλουτάρχ. Φωκίων. § 49.

καταδίκους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθωοτέρους καὶ εὐσεβεστέρους πολίτας; ἀλλὰ περὶ τούτων βραδύτερον ἴσως ῥηθήσονταί τινα.

Εἰδικοὶ δ' ἐπὶ τούτῳ ὑπάλληλοι ἐπεστάτουν εἰς τὰς βασάνους τῶν δούλων, δεχόμενοι τὰς καταθέσεις αὐτῶν, μὴ ὄντες ἄλλως ἁρμόδιοι ὅπως ἀποφανθῶσι περὶ τῆς κατηγορίας. Ἐκ τινων τοῦ τραπεζιτικοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους χωρίων ἐξάγομεν ὅτι πρὸς ἔναρξιν τῶν βασάνων ἦν ἀναγκαία ἡ συναίνεσις ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων· σημειωτέον δὲ, ὅτι ὁπόταν ὁ κατήγορος ἐζήτει τὴν ἀπόδειξιν ταύτην, ὁ κατηγορούμενος δὲν ἠδύνατο σχεδὸν ν'ἀντισταθῇ,χωρὶς νὰ ἐμπνεύσῃ καθ' ἑαυτοῦ δυσπιστίαν, ἣν ὁ κατήγορος ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας αὐτοῦ· ἐκ τοῦ Ἀντιφῶντος μάλιστα μανθάνομεν ὅτι ἔστιν ὅτε οὗτος ὑπέβαλλεν ἐγγράφως τὰς εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους ὑποβληθησομένας ἐρωτήσεις. Τὰ τῶν βασάνων ὄργανα ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα, οἷον ῥάβδοι, τροχοί κτλ.

Μετὰ δὲ τὴν τῶν μαρτύρων κατάθεσιν ἠκούοντο οἱ διάδικοι ἢ οἱ συνήγοροι αὐτῶν, τοῦ χρόνου τῆς ἀγορεύσεως ἑκάστου αὐτῶν ὁριζομένου διὰ τῆς λεγομένης *κλεψύδρας*, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑπολογίζεται ὁ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων ἢ μαρτυριῶν ἀπαιτούμενος.

Μετὰ ταῦτα, πάντα τὰ τῆς δίκης ἔγγραφα μετὰ τῶν ἀγορεύσεων τῶν διαδίκων ἐνεκλείοντο εἰς μικρόν τι κιβώτιον σφραγιζόμενον (1).

Ἡ ἁπλῆ τοῦ κατηγορουμένου ὁμολογία ἤρκει πρὸς καταδίκην μόνον ὁπόταν αὐτὸς ὁ Ἄρειος Πάγος ἐδίκαζεν, ὡς ἐξάγομεν ἐκ τοῦ περὶ ἀσεβείας Ἀνδοκίδου λόγου τοῦ Λυσίου· ἐν ἑτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ θεωρεῖ ὡς ὁμολογίαν τοῦ ἐγκλήματος τὴν σιωπήν, ἣν ὁ κατηγορούμενος τηρεῖ, καλούμενος ν' ἀπαντήσῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ καταλογιζομένου αὐτῷ ἀδικήματος (2). Ἡ παρὰ τοῦ κατηγορουμένου γινομένη ἐκλογὴ μιᾶς τῶν ὑπὸ τοῦ κατηγόρου προταθεισῶν ποινῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος, οἱ δὲ δικασταὶ ἠδύναντο τότε νὰ παραδεχθῶσι τὸ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὁρισθὲν μέτρον τῆς ποινῆς. Ἐκ τῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους μανθάνομεν, ὅτι καταδικασθεὶς ἅπαξ ἠδύνατο νὰ τηρήσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐπιβάλλων ἑαυτῷ βαρὺ καὶ ὅλως τῆς πενιχρᾶς αὐτοῦ περιουσίας ὑπέρτερον πρόστιμον, ἢ προτιμῶν τὴν εἰς τὸ δινηνεκὲς φυλάκισιν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἐκ χωρίων τινῶν τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ Λυκούργου ἐξάγομεν ὅτι ἠρνήθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἐκλογῆς τῆς ποινῆς εἰς τὸν σεβάσμιον ἐκεῖνον γέροντα, ὁπόταν οὗτος ἐνδοὺς εἰς τὰς ἐπιμόνους τῶν ἑαυτοῦ ὁμιλητῶν καὶ φίλων προτροπὰς καὶ ἐκλιπαρήσεις συνήνεσε νὰ καταβάλῃ πρόστιμον τριάκοντα ἀργυρῶν μνῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἑρμηνευθῇ ἄλλως ἢ ὡς προϊὸν τῆς ἐκ τῶν παθῶν ἀποτυφλώσεως τοῦ δικάζοντος δήμου, καταπατοῦντος ἐν τῇ παραφορᾷ καὶ τῇ κατὰ τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου καταδίκου δυσμενεῖ αὐτοῦ προκαταλήψει καὶ αὐτὰς τὰς στοιχειωδεστέρας τῶν κειμένων νόμων διατάξεις.

Ὡς ἐκ τῶν περιλειπομένων ἡμῖν δικανικῶν ἀπολογιῶν ἐξάγομεν, ὁ κατηγορούμενος δὲν ἐπεκαλεῖτο μόνον τοὺς μάρτυρας καὶ τὰς λοιπὰς προκομισθείσας ἀποδείξεις πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῷ παρελθόντι πρὸς τὴν πολιτείαν πιστὰς καὶ ἀδόλους ὑπηρεσίας, τὰς τριηραρχίας, τὰς χορηγίας, τὰς πρὸς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν γενομένας παρ' αὐτοῦ δαπάνας καὶ ἐν γένει πᾶσαν εἰς ἔργον τι τῆς πόλεως εἰσφοράν· ἀλλ' ὡς πάνυ ὀρθῶς παρατηρεῖ που ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους λόγῳ αὐτοῦ ὁ Λυκοῦργος, ταῦτα πάντα εἰσὶ δείγματα τοῦ πλούτου καὶ οὐχὶ τῆς ἐν τῷ καταλογιζομένῳ αὐτῷ ἀδικήματι ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου· αἱ τοιαῦται λοιπὸν ἐπικλήσεις συνετέλουν ἁπλῶς ὅπως ἐλαττώσωσι τὴν ἐκ τῆς κατηγορίας δυσμενῆ πρὸς τὸν κατηγορούμενον προκατάληψιν τῶν δικαστῶν. Ὡς ἐκ τῆς παρ' Ἡροδότῳ ἀφηγήσεως μανθάνομεν, οἱ φίλοι τοῦ Μιλτιάδου δὲν ἐπεκαλέσθησαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ, κατηγορουμένου, τοιαύτας χορηγίας καὶ συμβολὰς, ὁποίων βεβαίως ἦν πλήρης ὁ βίος τοῦ πλουσιωτάτου ἐκείνου πολίτου, ἀλλὰ τὰς δάφνας ἃς ὁ ἔνδοξος καὶ μεγαλώνυμος ἐκεῖνος στρατηγὸς συνεκομίσατο ἐν τῇ ἁλώσει τῆς Λήμνου καὶ τῇ μάχῃ τοῦ Μαραθῶνος (1).

Ὁ Λυσίας καταδείκνυσι τὸν τοῦ Πολυστράτους, ἑνὸς τῶν τετρακοσίων, ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη ἀνεπίληπτον βίον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ κακὸν, οὗ τινος ἐγένετο τῇ πόλει πρόξενος παρεδρεύσας ἡμέρας τινὰς ἐν αὐτοῖς· ἰδίως μάλιστα ὁ ῥήτωρ ἐπιμένει ἀναπολῶν τοῖς δικασταῖς τὴν ἀγάπην, ἣν ἀνέκαθεν ὁ Πολυστράτης εἶχε δείξει

(1) Δημοσθ. κατὰ Βυιωτοῦ.
(2) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(1) Ἡρόδοτ. VI, § 136, 140.

πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα· ὁ αὐτὸς ῥήτωρ ὑπὲρ τοῦ Μαντιθέου ἐπικαλεῖται τὰς παλαιὰς πρὸς τὴν πόλιν ὑπηρεσίας αὐτοῦ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι πολλάκις οἱ συνήγοροι ἀντὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ τοῦ κατηγορουμένου ἐπεκαλοῦντο τὰς πρὸς τὴν πόλιν ὑπηρεσίας τῶν οἰκείων αὐτοῦ. Οὕτως ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ κατηγορηθεὶς ὁ Αἰσχύλος ἀσεβείας παρ' ὀλίγον κατεδικάζετο, ὁπόταν οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος περιφανεῖς ἀγῶνες τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀμεινίου ἤρκεσαν ὅπως τρέψωσι τὸν λαὸν εἰς αἰσθήματα συμπαθείας καὶ προκαλέσωσι τὴν ἀθώωσιν τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ (1).

Οὐχὶ σπανίως οἱ κατηγορούμενοι προσῆγον ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τὰ τέκνα, τὴν σύζυγον τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ὅπως συγκινήσωσιν αὐτοὺς διὰ τῶν δακρύων καὶ ἐκλιπαρήσεων αὐτῶν. Ὁ Σωκράτης, ὡς γνωστὸν, ἐθεώρησεν ὅλως ἀναξίαν ἑαυτοῦ τὴν χρῆσιν τοῦ μέσου τούτου. Τὴν αὐτὴν δὲ περὶ τούτου γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ περὶ ἀνταλλαγῆς λόγῳ αὐτοῦ.

Ὁ Αἰσχίνης, κατηγορηθεὶς ἐπὶ τῇ πρὸς Φίλιππον πρεσβεύσει αὐτοῦ, προσάγει ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δήμου τὸν πατέρα, τὰ τέκνα καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς αὐτοῦ. Καί τοι δὲ ὁ Δημοσθένης διὰ τῆς συνήθους αὐτῷ βιαιότητος ἀποδοκιμάζει τὴν χρῆσιν τοῦ ταπεινωτικοῦ τούτου μέσου, προτρέπων τοὺς ἑαυτοῦ συμπολίτας ὅπως ἀντιπαρατάξωσι πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Αἰσχίνου τὰ τέκνα τῶν συμμάχων καὶ φίλων, τῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων πόλεων, ἕνεκα τῆς προδοσίας αὐτοῦ, ἐκδιωχθέντων, οὐχ' ἧττον, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἀθήναιον (2), καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ῥήτωρ καὶ πατριώτης ἐν τῇ περὶ τῶν χρημάτων τοῦ Ἁρπάλου γενομένῃ κατ' αὐτοῦ κατηγορίᾳ δὲν ἀπηξίωσε νὰ ὁδηγήσῃ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τὰ ἔκτινος ἑταίρας τέκνα αὐτοῦ, μὴ τολμήσας νὰ προσαγάγῃ τὴν ἰδίαν μητέρα.

Ἔστιν ὅτε δὲ κατηγορούμενοι πολεμικοὶ ἄνδρες καὶ μέγα ἐν τῇ πόλει ἰσχύοντες ἐπειράθησαν νὰ ἐμποιήσωσι τρόμον τῷ λαῷ καὶ τοῖς δικασταῖς, συνοδευόμενοι ὑπ' ἀνθρώπων ὡπλισμένων, ἑτοίμων ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅπως ὑπερασπισθῶσιν αὐτούς (3). Κατὰ δὲ τὸν Ἀθήναιον, Φρύνης, τῆς διαβοήτου ἑταίρας, κατηγορουμένης ποτέ, ὁ συνήγορος αὐτῆς Ὑπερίδης βλέπων ὅτι διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ ἠδυνάτει νὰ πείσῃ τοὺς δικαστὰς περὶ τῆς ἀθωότητος τῆς πελάτιδος αὐτοῦ, δὲν ἐδίστασε ν' ἀποκαλύψῃ τὸν κόλπον καὶ τὰ στήθη αὐτῆς, ὅπως ἐμπνεύσῃ αὐτοῖς συμπάθειαν, ἐννοουμένην ἄλλως εὐκόλως πρὸς γυναῖκα τοσοῦτον ὡραίαν καὶ ὑπὸ τὸν πέλεκυν βαρείας καταδίκης εὑρισκομένην (1). Μετὰ ταῦτα ὅμως ἀπηγορεύθη δι' ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθέντος ψηφίσματος ἡ χρῆσις τοιούτων μέσων καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς ἐτυμηγορίας τῶν δικαστῶν παρόντος τοῦ κατηγορουμένου.

Ἀνεξήγητος ὅμως φαίνεται διάταξίς τις τῆς Ἀθηναϊκῆς ποινικῆς νομοθεσίας, καθ' ἣν ἀπόλυτος ἐπετρέπετο ἀτιμωρησία τῷ κατηγορουμένῳ, τῷ μηδαμῶς μὲν τὸ ἑαυτοῦ ἀδίκημα ἀρνουμένῳ, συγκαταγγέλλοντι ὅμως καὶ τοὺς εἰς ἐπιτέλεσιν αὐτοῦ συμπράξαντας συναυτουργοὺς ἢ συνεργούς. Παράδειγμα δὲ τῆς τοιαύτης τοῦ νόμου ἀνοχῆς παρέχει ἡμῖν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀνδοκίδης, ὅστις κατηγορηθεὶς ὡς ἀκρωτηριάσας τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν καὶ παραβιάσας τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς ποινῆς δὲν διστάζει νὰ καταγγείλῃ τοὺς συνενόχους φίλους καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, οὕτω δὲ ἀπαλλάσσεται τῆς ποινῆς, ἣν μόνοι οἱ συμπράξατες αὐτῷ ὑπέστησαν, ἀρκεσθέντων τῶν δικαστῶν εἰς μόνην τὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἱερῶν ἀπαγόρευσιν αὐτοῦ (2). Βεβαίως τοιαύτη ἐν τῷ νόμῳ ἐπίσημος ἀναγραφὴ τῆς ἀμοιβαίας προδοσίας καὶ κατασκοπείας, ἀντιστρατευομένη εἰς αὐτὰς τὰς ἁπλουστάτας τῆς ἠθικῆς ὑπαγορεύσεις, ἐφ' ὧν πρέπει ἀπαρασαλεύτως νὰ ἑδράζηται πᾶσα νομικὴ διάταξις, ἐστὶν ὅλως ἀποδοκιμαστέα καὶ κατακριτέα· ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς νεωτέρας τῶν μᾶλλον εὐνομουμένων καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγμένων ἐθνῶν νομοθεσίας δὲν κηλιδοῦσιν ἀνάλογοι διατάξεις; Καὶ ἡ γείτων ἡμῖν ἐπικράτεια ψηφίζουσα πρὸ μικροῦ τὸν τελευταῖον περὶ ληστείας δρακόντειον αὐτῆς νόμον μὴ δὲν ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ὁμοίας συγκαταβάσεις καὶ ὑποχωρήσεις, ὅπως ἀπαλλαγῇ ὅ,τι ἐνωρίτερον τῆς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κυριευσάσης μεγάλου μέρους τοῦ ἐδάφους αὐτῆς φοβερᾶς μάστιγος;

(1) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V. XIX. καὶ Λυσίας κατ' Ἀλκιβιάδ. Α'.
(2) Ἀθήναιος. Δειπνοσοφ. 7.
(3) Πολυαίν. Στρατηγ. V. κεφ. XIV καὶ Κορνηλ. Νέπ. Τιμόθεος § 4.

(1) Ἀθηναίου Δειπνοσοφ. XIII, § 6.
(2) Θουκυδ. VI, § 60. Πλούταρχ. Ἀλκιβιάδ. § 37—38. Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. ἐν ἀρχῇ, καὶ Ἀντιφ. περὶ Χορηγοῦ.

Ἀλλὰ τοιούτων διατάξεων ἡ ἀναγραφή, δικαιολογουμένη ἴσως πρὸς ὥραν ὑπὸ κοινωνικῶν ἢ πολιτικῶν ἀναγκῶν, ἐστὶν ὅλως ἀδικαιολόγητος καὶ ἀσυγχώρητος ἐν ὁμαλῇ καὶ ἠρέμῳ καταστάσει πραγμάτων, ἔθνη δὲ βαδίζοντα ἢ καυχώμενα ὅτι βαδίζουσι στερρῷ τῷ ποδὶ τὴν ἀνάντη τοῦ πολιτισμοῦ ὁδόν, πρέπει ν' ἀποφεύγωσιν ἐπιμελῶς καὶ πάσῃ δυνάμει τὴν διὰ τοιούτων ἥκιστα ἠθικῶν ὁρισμῶν διαπαιδαγώγησιν τῶν πολιτῶν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀμοιβαίας δυσπιστίας καὶ ἀλληλοκαταγγελίας.

Πολλῶν συγκατηγορουμένων ἡ ἐκδίκασις ἐγίνετο συγχρόνως, ἠδύνατο ὅμως νὰ ζητηθῇ καὶ ἡ κατ' ἰδίαν διαδικασία ἑκάστου αὐτῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ξενοφῶντος ἐπὶ τῆς κατηγορίας τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν ῥήτωρ τις ἐπεκαλέσθη τὴν τοιαύτην τοῦ νόμου διάταξιν, ἀλλ' ἡ αἴτησις αὕτη, δεκτὴ κατὰ πρῶτον γενομένη, ἀπερρίφθη μετὰ ταῦτα, οὕτω δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ κρίσις καὶ ἀπόφασις ἀπέστειλε πάντας εἰς τὸν θάνατον.

Καὶ οὕτω μὲν ἐν ὀλίγοις ἐγίνετο ἡ διαδικασία, μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτῆς οἱ δικασταὶ προέβαινον εἰς τὴν διάσκεψιν. Δύο κάλπαι ἦσαν τεθειμέναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὧν ἡ μὲν ἐδέχετο τὰς ἀθωωτικὰς ἡ δὲ τὰς καταδικαστικὰς ψήφους, ἐν περιπτώσει δὲ ἰσοψηφίας ὁ κατηγορούμενος ἠθωοῦτο διὰ τῆς ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς· ἡ ψῆφος τῶν δικαστῶν περιωρίζετο κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν τῆς κατηγορίας, διότι δὲν ὑπῆρχε τότε εἰσαγγελικὴ ἀρχὴ δυναμένη νὰ ποιήσηται ἐπιφυλάξεις ἢ ἑτέρας συμπληρωτικὰς ὑπὲρ τοῦ νόμου προτάσεις, παραλειφθείσας ὑπὸ τοῦ κατηγόρου.

Ἡ θέσις τοῦ κατηγόρου ἐν ταῖς δημοσίαις δίκαις φαίνεται κρείττων τῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἐνῷ τἀνάπαλιν συνέβαινεν ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν.

Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου διαγεγραμμένην ποινὴν οἱ δικασταὶ μόνον ἐν ὀλίγαις περιπτώσεσιν ἠδύναντο νὰ ποιήσωσι τροποποιήσεις τινάς, καὶ τοιοῦτον παράδειγμα παρέχει ἡμῖν ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους (1). Ὁπόταν δὲ ἡ ποινὴ δὲν ὡρίζετο ἐν τῷ νόμῳ ἀκριβῶς, οἱ δικασταὶ κατὰ πρῶτον ἀπεφαίνοντο περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου καὶ εἶτα περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς.

Πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐτυμηγορίας, ἀλλὰ μετὰ τὸν πρότερον ἐπὶ δικαστηρίου λόγον, ἠδύνατο ὁ κατηγορούμενος ν' ἀποφύγῃ τὴν ποινὴν ὑποβαλλόμενος εἰς ἑκούσιον ὑπερορίαν. Ὁ Λυσίας (1), θεωρεῖ τὴν ἀπὸ τῆς δίκης ἀποχώρησιν ταύτην ὡς ὁμολογίαν τοῦ ἀδικήματος, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, προστίθησι, πλεῖστοι προδόται ἔφυγον, ἀλλὰ διὰ τῆς φυγῆς αὐτῶν ἐκηρύχθησαν ἔνοχοι.

Ἡ ἀπόφασις ἀπηγγέλλετο πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου (2), ὁ δὲ τρόπος τῆς ψηφοφορίας ἐποικίλλε κατὰ τὰς περιστάσεις· οὕτως, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ἐπὶ μὲν τῶν πολιτικῶν διασκέψεων, τὰ ζητήματα ἐλύοντο ἐν γένει διὰ *χειροτονίας*, ἐν δὲ ταῖς δίκαις ἄλλως. Ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐγένετο χρῆσις λευκῶν καὶ μελάνων κυάμων (3). Κατὰ τὴν δίκην τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν ἐτέθησαν δύο κάλπαι, ὧν ἡ μὲν τῆς ἐνοχῆς, ἡ δὲ τῆς ἀθωότητος, ἐψηφοφόρησαν δὲ κατὰ φυλάς. Καὶ ὁ Περικλῆς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, ἀπέβαλε τὴν στρατηγίαν διὰ ψηφοφορίας (4). Αἱ δύο κάλπαι μνημονεύονται καὶ ἐν τέλει τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου τοῦ Λυκούργου.

Ἐὰν ἡ ἀπόφασις ὡς ποινὴν ὥριζε τὸν θάνατον, παρεδίδοτο ἀμέσως ὁ καταδικασθεὶς τοῖς ἕνδεκα· καὶ ὅμως ὑπῆρχε περίπτωσις, καθ' ἣν ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ ἄμεσος τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐκτέλεσις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμπον κατ' ἔτος εἰς Δῆλον μετὰ δώρων καὶ θυμάτων διὰ τὸν Ἀπόλλωνα πλοῖον, ὅπερ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦν τὸ αὐτὸ, ἐφ' οὗ ἄλλοτε εἶχεν ἐπιβῆ ὁ Θησεὺς, ὅπως καταστρέψῃ τὸν Μινώταυρον. Νόμος δὲ ῥητὸς ἀπηγόρευε τὴν κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πλοίου τούτου χρονικὸν διάστημα ἐκτέλεσιν πάσης θανατικῆς ποινῆς (5). Γνωστὸν ὅτι καὶ τοῦ Σωκράτους ἡ καταδίκη, ἀπαγγελθεῖσα κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, ἐξετελέσθη οὐχὶ ἀμέσως ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκ Δήλου ἐπιστροφὴν τῆς νηός. Ἐπίσης καθιερώθη ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ νόμος τῶν Αἰγυπτίων, καθ' ὃν ἀνεβάλλετο ὅπως ἐκτελεσθῇ μετὰ τὸν

(1) Ὅρα καὶ Ἡροδότ. IV, 34.

(1) Λυσίας ὑπὲρ Πολυστράτ.
(2) Samuel Petitus, Leges Atticae IV. tit. IV. 9.
(3) Πλουτάρχ. Ἀλκιβ. § 40.
(4) Πλουτάρχ. Περικλ. § 67.
(5) «Δημοσίᾳ μηδένα ἀποκτιννύναι, πρὶν ἂν εἰς Δῆλον ἀφίκηται τὸ πλοῖον καὶ πάλιν δεῦρο». Πλάτων. Φαίδ. 58. Β.

τοκετὸν ἡ θανατικὴ καταδίκη ἐγκύου γυναικός. (1).

Πρὶν ἢ ὁδηγήσωσι τὸν κατάδικον ἐπὶ τὴν ἐκτέλεσιν, ἐπέτρεπον αὐτῷ ἀπολαύσεις τινὰς(2) ἐν αἷς καὶ τὴν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ οἰκείων συνάντησιν, λαμβανόντων ἔστιν ὅτε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐντολὴν, ὅπως ἀπονείμωσι τῇ μνήμῃ αὐτοῦ τιμὴν καὶ δικαιοσύνην, ἢ ἐκδικήσωσι τὸν ἄδικον θάνατον (3).

Ποινῆς δ' εἰδη ἦσαν, κατὰ τὸν Πολυδεύκη, τάδε, ζημία, φυγὴ, ἀτιμία, θάνατος, δεσμὸς, στίγματα, στήλη (4)· ἦσαν τοὐτέστιν αἱ ποιναὶ *καταθλιπτικαὶ* ἢ *χρηματικαὶ*, συνιζάμεναι, κατὰ τὸν Δημοσθένη, εἰς *ὅ,τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτῖσαι.*

Ὁπόταν δὲ κατεδικάζοντο πολλοὶ εἰς θάνατον, ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς δὲν ἐγίνετο ἐπὶ πάντων αὐθημερὸν, ἀλλ' ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου καθ' ἡμέραν, ὁριζομένης τῆς τάξεως διὰ κλήρου (5).

Ἡ πύλη, δι' ἧς οἱ εἰς θάνατον καταδεδικασμένοι ἐξήρχοντο ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἐλέγετο *χαρώνειος*· σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῶν εἰς τὸν διὰ κωνείου θάνατον καταδικασθέντων δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τῆς φυλακῆς. Ἐπὶ χρηματικῆς καταδίκης, ὁ καταδικασθεὶς ὑπισχνεῖτο ἐγγράφως νὰ καταβάλῃ τὸ ἐπιβληθὲν ποσὸν, ἄλλως ἐτίθετο ἐν φυλακῇ. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μιλτιάδου, ἀποθανόντος ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου ἐν αὐτῇ, πρόκειται διηνεκὲς μνημεῖον τῆς ἀχαριστίας τῶν Ἀθηναίων. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τέκνα δὲν ἦσαν ὅλως ἀμέτοχα τῆς βαρυνούσης τὸν πατέρα ποινῆς· οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ ἐνδόξου νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ἢ μόνον ἀφοῦ ἐπλήρωσεν εἰς τὸ δημόσιον ὁλόκληρον τὸ εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπιβληθὲν πρόστιμον.

Πρὶν ἢ ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοὺς εἰς θάνατον καταδικασθέντας, διέγραφον τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν πολιτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ παραδεχθῶσι τὴν θλιβερὰν ἰδέαν ὅτι τὸ τοιοῦτον μέγιστον ἀδίκημα, τὸ τὸν θάνατον ὡς ποινὴν ἐφελκύσαν, διεπράχθη παρὰ πολίτου (1).

Κατὰ δὲ τὸν Ἀνδοκίδην (2), οἱ νόμοι ὥριζον τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον, ἐκόλαζον τοὐτέστι ταῖς αὐταῖς ποιναῖς τὸν λόγῳ καὶ τὸν ἔργῳ αὐτουργόν.

Λίαν περίεργός ἐστι διαταξίς τις τοῦ Σόλωνος, παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ κατ' Ἀριστογείτονος Βῳ λόγῳ μνημονευομένη, ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς· κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην οἱ νόμοι τῆς πόλεως ὥριζον «τὰς τιμωρίας τοῖς μὲν ἰδιώταις εἶναι βραδείας, ταῖς δ' ἀρχαῖς καὶ τοῖς δημαγωγοῖς ταχείας· τοῖς μὲν γὰρ ἐνδέχεται καὶ παρὰ τὸν χρόνον τὸ δίκαιον λαβεῖν, τοῖς δ' οὐκ ἔστι περιμεῖναι· τὸ γὰρ τιμωρησόμενον οὐχ ὑπέσταται τῆς πολιτείας καταλυθείσης» (3).

Σημειωτέον δ' ὅτι πολλάκις ὑπέστησαν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου πολῖται πρὶν ἡ προηγηθῇ διαδικασία τις κατ' αὐτῶν, ἔστω καὶ κατὰ τύπους. Οἱ Τριάκοντα λ.χ. τύραννοι κατεδίκασαν οὕτως εἰς θάνατον πλείους τῶν χιλίων καὶ πεντακοσίων πολιτῶν. Θὰ εἴπωσιν ὑμῖν ἀνακράζει που ἀγανακτῶν ὁ Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Ἐρατοσθένους, περὶ τῆς γενναιότητος αὐτῶν, ἀλλ' ἐφόνευσαν ἆρά γε τοσούτους ἐχθροὺς ὅσους πολίτας; Ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ μνημονεύει θορύβου τινὸς, οὗ τινος ἀποτέλεσμα ἦν τὸ ἁρπάσαι πολίτην τινὰ καὶ θανατῶσαι αὐτὸν ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν κακούργων προωρισμένου τόπου. Ἐν ἄλλῳ πάλιν λόγῳ παραπονεῖται κατὰ προτάσεώς τινος, ἐν αὐτῇ τῇ βουλῇ γενομένης, δι' ἧς ἐζητοῦντο ὅπως παραδοθῶσιν ἀκρίτως εἰς θάνατον οἱ κατηγορούμενοι (4). Ὡς ὅμως ἀνωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐμνημονεύσαμεν, οἱ κείμενοι νόμοι ἐπέτρεπον τοῖς πολίταις νὰ φονεύωσιν ἀτιμωρητὶ τὸν ἐπιχειροῦντα ἀνατρέψαι τὴν δημοκρατίαν, ἢ τὸν δεχόμενον ἀρχήν τινα, τῆς δημοκρατίας ἤδη

(1) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V. « Τὴν ἔγκοον, ἂν ἀλῷ θανάτου, μέχρι τέκῃ, φυλάττειν.»

(2) Τοῖς ἐπὶ θάνατον ἀπαγομένοις τὴν παρρησίαν ταύτην διδόναι, ὥστε τροφῆς καὶ οἴνου πληρωθεῖσι τρία λέγειν ἃ βούλονται· μεθ' ἃ φιμωθέντες ἀπάγονται πρὸς τὴν κόλασιν. (Ζηνόβιος ΙΙΙ 100.)

(3) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(4) Πολυδ. Η, 69.

(5) Ὅτε πολλοὺς καταδικάζουσιν οἱ δικασταὶ ἀποθανεῖν, οὐκ εἰς μίαν ἡμέραν πάντες φονεύονται, ἀλλ' ἕκαστος κληροῦται καθ' ἡμέραν, καὶ τῷ κληρωθέντι θάνατος ἐπιέτω. (Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Εἰρ. 364).

(1) Ὅταν δημοσίᾳ τινὰ δέῃ τῶν πολιτῶν ἀποθανεῖν ἐπ' ἀδικήματι, πρότερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξαλείφεται. (Βίων Χρυσός. Ῥοδιακὰ λόγ. 31. σελ. 336)

(2) Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 94.

(3) Δημοσθ. κ. Ἀριστογ. Β'. 801.

(4) Λυσίας κ. Ἀγοράτου.

καταλελυμένης. Ἄλλοτε πάλιν ἐπεκηρύττοντο ἐπὶ τιμήματι αἱ κεφαλαὶ πολλῶν κατηγορουμένων, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει πᾶς πολίτης ἠδύνατο φονεῦσαι ἀτιμωρήτως τὸν ἐπικηρυχθέντα, λαμβάνων μάλιστα καὶ τὴν ὁρισθεῖσαν ἀμοιβήν. Τῆς ἐπικηρύξεως δὲ ταύτης ἐγίνετο συνήθως χρῆσις κατὰ πάντων ἐκείνων, ὅσοι διὰ φυγῆς εἶχον καταστήσει ἀνεφάρμοστον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θανατικῆς ποινῆς.

Τριπλοῦς δ' ἦν, κατὰ Σουΐδαν, ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς, τὸ ξίφος, τὸ κώνειον καὶ ὁ βρόχος (1). Ὁ διὰ τοῦ κωνείου θάνατος φαίνεται ὅτι ἐφηρμόζετο εἰδικῶς ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς θρησκείας καὶ πολιτείας ἀδικημάτων. Διὰ τοῦ κωνείου, ὡς γνωστὸν, ἀπέθανεν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Φωκίων· ὀλίγα δὲ ἔτη πρότερον ὁ Θηραμένης, εἷς τῶν τριάκοντα, ὑπέστη τὴν αὐτὴν παρ' αὐτῶν ποινὴν, εἰς ἣν συγχρόνως εἶχον καταδικασθῆ καὶ πολλοὶ ἄλλοι φιλελεύθεροι (2).

Τοῦ διὰ τοῦ βρόχου θανάτου οὐδὲν μνημονεύεται ἐν Ἀθήναις παράδειγμα· μόνον δὲ παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντᾷ περίπτωσίς τις τοιαύτης ἐκτελέσεως, μηδόλως ὅμως ἀναφερομένης εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν (3).

Παρ' ἄλλων ὅμως συγγραφέων μνημονεύονται καὶ ἄλλοι τρόποι ἐκτελέσεως θανατικῆς ποινῆς, οἱ ἑπόμενοι·

1) *Λιθοβολία.*

Ὁ Αἰσχύλος, παρ' ὀλίγον ὑπεβάλλετο αὐτῇ, κατηγορηθεὶς ὡς ἀσεβήσας ἔν τινι τῶν δραμάτων αὐτοῦ. (4) Ὁ Κυρσίλος, ὑποσχεθεὶς ὑποταγὴν τῷ Ξέρξῃ, ἐλιθάσθη, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων γυναικῶν. (5) Τοῦτον ἴσως ἐννοεῖ που καὶ ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους, καίπερ μὴ κατονομάζων αὐτόν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου (6) ὁ δοὺς τὴν αἰσχρὰν συμβουλὴν τοῦ ν' ἀκούσωσι τὰς προτάσεις τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Ξέρξου ἦν βουλευτὴς, ἡ δὲ βουλὴ κηρύξασα αὐτὸν ἄτιμον καὶ ἀφαιρέσασα τὸν στέφανον, ὃν ἔφερε, κατεδίκασεν εἰς θάνατον, τῶν βουλευτῶν ἰδίαις χερσὶν λιθοβολησάντων αὐτόν. Ἀλλ' ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων τούτων μᾶλλον ὑπάρχει ἐκτέλεσις προκληθεῖσα ἐκ κοινῆς τοῦ πλήθους ἀγανακτήσεως, ἢ τακτικὴ ποινῆς ἐφαρμογή.

(1) Σουΐδας ἐν λ. τὰ τρία.

(2) Πλουτάρχ. Φωκίων. §. 50. καὶ Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. XII, XLIX.

(3) Ὀδύσσ. X, στίχ. 472.

(4) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V, XIX.

(5) Cicer. de Officiis. III, § 11.

(6) Ἡροδοτ. IX, § 5.

2) *Ὁ τυμπανισμός.*

Ὁ ἔνοχος ὑφίστατο τὴν ποινὴν ταύτην μέχρι θανάτου· ἀδελφός τις τοῦ Ἀγοράτου ὑπέστη τὴν ποινὴν ταύτην, ὡς τηρήσας σχέσεις μετὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὁ Λυσίας μνημονεύει ἔτι καὶ ψευδῶν μηνυτῶν, ὡς ὑποστάντων αὐτήν (1).

3) *Τὸ βάραθρον.*

Ψήφισμα τοῦ λαοῦ, ὡς γνωστὸν, ὑπέβαλλε τῇ ποινῇ ταύτῃ τὸν Μιλτιάδην, διὰ τῆς εὐγενοῦς ὅμως τόλμης τοῦ προεδρεύοντος ἄρχοντος ἡ φοβερὰ αὕτη ποινὴ μετεβλήθη εἰς ὑπέρογκον πρόστιμον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔρριψαν εἰς τὸ βάραθρον τοὺς παρὰ τοῦ Δαρείου ἐπὶ ὑποταγῇ σταλέντας αὐτοῖς κήρυκας (2), ὁ δὲ Πλούταρχος μνημονεύει λόγου τινὸς τοῦ Ἀριστείδου, καθ'ὃν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον ἀπαλλαγῆ τῶν καταστρυχουσῶν αὐτοὺς διενέξεων, ἐὰν μὴ ἔρριπτον εἰς τὸ βάραθρον αὐτὸν καὶ τὸν Θεμιστοκλέα (3).

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω τρόπους τῆς θανατικῆς ποινῆς μνημονεύονται καὶ ὁ *κατακρημνισμὸς* καὶ *καταποντισμός*· ἀλλ'ὡς πρὸς μὲν τὸν πρῶτον, τὰ παρ' Αἰλιανῷ καὶ Παυσανίᾳ μνημονευόμενα παραδείγματα φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τοὺς νόμους ἄλλης χώρας, τῆς Φωκίδος (4), τοῦ δὲ καταποντισμοῦ οὐδὲν ἐπίσης παράδειγμα μνημονεύεται, μόνον παρὰ Ξενοφῶντι ἀπαντᾷ μομφή τις κατὰ τῶν Ἀθηναίων περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς καταποντισάντων πάντας τοὺς ἐπὶ τῶν ἁλωθεισῶν ἐχθρικῶν νηῶν συλληφθέντας· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡ πρᾶξις αὕτη ἐγένετο, δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐφαρμογὴ ποινῆς, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς μία τῶν πολλῶν τοῦ πολέμου βιαιοπραγιῶν κατὰ τὰ ἐθνοπροσεθνῆ τῶν χρόνων ἐκείνων ἔθιμα.

(1) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(2) Ἡροδοτ. Η, § 133.

(3) Πλουτάρχ. Ἀριστείδ. § 7.

(4) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. V. Παυσαν. X § 2.

4) Τὸ πῦρ.

Τῶν ἀρχαιοτέρων τις συγγραφέων, ὁ *Lambert Bos*, ἔν τινι πραγματείᾳ αὐτοῦ sur les Antiquités de la Grèce et d'Athènes, μνημονεύει τῆς ποινῆς ταύτης, οὐδὲν ὅμως παράδειγμα αὐτῆς ἀπαντᾷ. Νομίζομεν δὲ πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὁ βάρβαρος οὗτος τρόπος τῆς θανατικῆς ποινῆς.

Μνημονεύονται δὲ πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἴδη τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ ὁ διὰ τροχοῦ καὶ ἀσιτίας θάνατος. Ὁ διὰ τροχοῦ θάνατος φαίνεται ἐφαρμοζόμενος ἐξαιρετικῶς ἐπὶ τῶν δούλων. Κατά τινα δὲ μαρτυρίαν Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, ὁ Ἱππομένης, εἷς τῶν τοῦ Κόδρου ἐκγόνων, συλλαβὼν ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν κόρην αὐτοῦ μετά τινος, προσέδεσεν αὐτὴν ἐπί τινος ἵππου καὶ κλείσας μετ' αὐτοῦ ἀφῆκεν ἄσιτον. (1) Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς θανατικῆς ποινῆς δὲν συνωδεύετο συνήθως δι' οὐδεμιᾶς ἀτιμωτικῆς ἐπιδείξεως, ἐκτὸς μόνης τῆς δημεύσεως τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἔν τισι περιπτώσεσιν, ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, ἀρνήσεως ταφῆς.

Ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ θανάτου λοιπόν, ὧν ἐπόμενοι τῷ Πολυδεύκει ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω ποινῶν, τὰ δεσμὰ συνήθως μὲν ἐφηρμόζοντο ἐπὶ δούλων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ ἐλευθέρων. Ὑπὸ τὴν λέξιν *δεσμοί* καὶ *δεσμὰ* ἐννόουν πολλὰ εἴδη ποινῆς, οἷον τὸν *κύφωνα*, τὴν *παυσικάκην*, τὸν *χοίνικα*, τὴν *ποδοκάκην*, τὴν *σανίδα* καὶ ἑτέρας. Τὴν ποινὴν τῆς ποδοκάκης, δι' ἧς περιέσφιγγον τοὺς πόδας τοῦ καταδίκου, εὑρίσκομεν ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους τοῦ Δημοσθένους λόγῳ ἀπαγγελλομένην ὑπὸ νόμου τινὸς τοῦ Σόλωνος ἐπὶ κλοπῆς, καὶ παρὰ τῷ Λυσίᾳ ἐν τῷ κατὰ Θεομνήστου, ἐκαλεῖτο δὲ ἡ ποινὴ αὕτη καὶ *ξύλον* ἁπλῶς. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων, καθ' ἕκαστον πέμπτον ἔτος, ἀπελύοντο προσωρινῶς οἱ δεσμῶται παρέχοντες ὅμως ἐγγυητὰς πρὸς τὸ μὴ φυγεῖν (2).

Ἐπὶ τῆς ποινῆς τοῦ *στιγματισμοῦ* τὰ στίγματα ἐχαράττοντο σιδήρῳ πεπυρακτωμένῳ ἐπὶ ἑνὸς μέρους τοῦ σώματος, ἐπὶ τῶν δούλων συνήθως ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν, ἐγγραφομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἑαυτῶν κυρίου, ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν χειρὸς ἐγγραφομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (1) στιγματισάντων τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ κατὰ τῆς Σάμου πολέμῳ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ἐχθρούς, οἱ Σάμιοι μετὰ τὴν νίκην ἐχάραξαν πρὸς ἀντεκδίκησιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν παρ' αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντων Ἀθηναίων, τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς πτηνόν, τὴν γλαῦκα, ἀλλ' ἐνταῦθα βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ ἐφαρμογῆς ποινῆς, ἀλλὰ περὶ ἁπλῶν τοῦ πολέμου ἀντεκδικήσεων κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ποινὴ δὲ λίαν συνεχῶς ἀπαγγελλομένη κατὰ τῶν ἐλευθέρων ἦν ἡ *φυγή*, ἐξορία, οὖσα *διαρκὴς (ἀειφυγία)* ἢ *προσωρινή*· καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶχεν ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν τοῦ καταδικασθέντος καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ πολιτικὰ δικαιώματα τὰς αὐτὰς τῇ θανατικῇ ποινῇ συνεπείας· ἔστιν ὅτε δὲ ἡ θανατικὴ ποινὴ μετεβάλλετο εἰς ἐξορίαν ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον, ὡς ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Ἀναξαγόρου. Εἰς ἐξορίαν κατεδικάσθησαν καὶ πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σωκράτους (2), πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ Τιμόθεος ὁ τοῦ Κόνωνος, καίτοι ὁ Κορνήλιος Νέπως φρονεῖ ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος ἑκουσίως ἀπῆλθε τῆς πόλεως (3). Ἀπηγορεύετο δὲ συγχρόνως αὐστηρῶς εἰς πάντα διοικοῦντα ναῦν ἢ πλοῖόν τι τῆς πόλεως τὸ εἰσδέχεσθαι ἐν αὐτῇ ἐξόριστον ἐπὶ ἀπειλῇ τῆς αὐτῆς ποινῆς (4). Ἡ ποινὴ αὕτη ἐφηρμόσθη καὶ κατὰ τῶν συνενόχων τοῦ Κύλωνος, τῶν καταφυγόντων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Πολλοὶ ἐπιφανεῖς πολῖται μνημονεύονται ἕνεκα πολιτικῶν λόγων ἀποστάντες τῆς πόλεως. Οὕτως ὁ Πεισίστρατος ἐξεδίωξε τοὺς Ἀλκμαιωνίδας, μὴ ἀνεχομένους τὴν τυραννίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀλκιβιάδης πλέον ἢ ἅπαξ ἐξωρίσθη τῆς πόλεως (5), ὡς καὶ ὁ Ξενοφῶν· Θουκυδίδης ὁ στρατηγὸς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἔμεινεν ἐξόριστος, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ματαιώσῃ τὴν

(1) Σουΐδας ἐν λ. Ἱππομένης.

(2) Τοῖς Παναθηναίοις κατὰ πέντε ἔτη ἔξεστιν ἀφεῖσθαι τοῦ δεσμοῦ τοὺς δεσμώτας διὰ τὴν πανήγυριν. (Σχολ. εἰς Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. 740). Ἀλλ' οἱ δεσμῶται παρέχουσιν ἐγγυητὰς πρὸς τὸ μὴ φυγεῖν. Καὶ μετὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς πάλιν ἐμβάλλονται εἰς τὸ δεσμωτήριον. (Σχολ. εἰς Δημοσθ. Ἀνδροτ. 614, 23).

(1) Πλουτάρχ. Περικλ. § 51.

(2) Διογέν. Λαέρτ. Σωκρ. § 23.

(3) Πλουτάρχ. Σύλλ. § 10. (Cornelius Nepos. Timotheus. § 3)

(4) Δημοσθ. κ. Πολυκλ.

(5) Ἰσοκρ. ὑπὲρ τῶν υἱῶν Ἀλκιβιάδου.

ὑπὸ τοῦ Βρασίδα κατάληψιν τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτὸς δὲν ἔμεινεν ἀλλότριος αὐτῆς. (1).

Τῆς *φυγῆς* ταύτης διαφέρει οὐσιωδῶς ὁ *ὀστρακισμός*, ὢν μᾶλλον πολιτικὸς θεσμός, ἐνῷ ἡ φυγὴ ἦν ἁπλῶς μία τῶν πολλῶν δικαστικῶν ποινῶν· καὶ τῶν μὲν φυγῆς ἁλόντων αἱ οὐσίαι ἐδημεύοντο, τῶν δὲ ὀστρακισμῷ ἀποστάντων οὐκ ἀφῃρεῖτο ὁ δῆμος τὰ χρήματα· ἔτι τοῖς μὲν ὀστρακιζομένοις ὡρίζετο τόπος καὶ χρόνος διαμονῆς, οὐχὶ δὲ καὶ τοῖς φεύγουσιν (2). Ἐγίνετο δὲ οὕτως· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, ἐν ᾗ ἀπῃτεῖτο ἡ παρουσία καὶ καταψήφισις τοὐλάχιστον ἑξακισχιλίων πολιτῶν, ἕκαστος τῶν πολιτῶν ἔγραφεν εἰς ὄστρακον τὸ ὄνομα τοῦ δοκοῦντος μάλιστα δύνασθαι καταλῦσαι τὴν δημοκρατίαν, τῷ δὲ πλείω ὄστρακα λαβόντι ἐτάττετο δεκαετὴς ἀπὸ τῆς πατρίδος ἀπουσία (3)· ὤφειλε δ' ὁ καταδικασθεὶς ἐντὸς δέκα ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως ἡμερῶν ν' ἀπέλθῃ τῆς πόλεως (4). Ἐγίνετο δὲ ἡ σοβαρωτάτη αὕτη πολιτικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπισταsίαν αὐτῆς τῆς Βουλῆς καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων.

Δὲν φαίνεται ἐξηκριβωμένος ὁ χρόνος τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς ἐκτάκτου ταύτης καὶ ἰδιορρύθμου πολιτικῆς ποινῆς. Ὁ Αἰλιανὸς φρονεῖ ὅτι εἰσήχθη ἐπὶ Κλεισθένους (5), ἕτεροι δέ, ἐπὶ Πεισιστράτου· ἡ δευτέρα αὕτη γνώμη φαίνεται ἀπίθανος, διότι οἱ τύραννοι, ἅπαξ καταλαβόντες τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, οὔτε ἀνάγκην οὔτε προθυμίαν ἔχουσιν ὅπως συναθροίζωσι τὸν λαὸν καὶ ἐξαιτῶνται παρ' αὐτοῦ τὴν ἐξορίαν ὡρισμένων ἀνδρῶν, οὓς αὐτοὶ θεωροῦσιν ἀντιτιθεμένους εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν. Τὸ πιθανώτερόν ἐστιν ὅτι ὁ μοναδικὸς οὗτος θεσμὸς καθιερώθη μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς τυραννίας ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὁπότε τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι τῶν πολιτευομένων ὑποψίαι καὶ ἐμπαθεῖς ἀντεγκλήσεις εἶχον εἰς ἄκρον ἐπιταθῆ.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ δεκαετὴς τοῦ ὀστρακισμοῦ χρόνος συνετέμνετο συνήθως, ὡς συνέβη ἐπὶ τοῦ Ἀριστείδου καὶ Κίμωνος (1).

Περὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ τούτου τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας θεσμοῦ, οὗτινος τὰ ὅρια τῆς προκειμένης μελέτης δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν εὐρυτέραν μελέτην, πολλὰ καὶ ἀντίθετα ἔγραψαν οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς. Οὕτως, ὁ μεγαλοφυὴς συγγραφεὺς τοῦ *Πνεύματος τῶν Νόμων* (2) ἐξετάζων αὐτὸν ὑπὸ καθαρῶς πολιτικὴν ἔποψιν, ἐπαινεῖ αὐτόν, θεωρῶν ὡς μέσον ἀποτελεσματικὸν πρὸς κατεύνασιν τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ πρὸς μηδένισιν ἐπικινδύνου τινὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπιρροῆς ὡρισμένου τινὸς προσώπου. Ἐξεταζόμενος ὅμως ὑπὸ καθαρῶς δικαιολογικὴν ἔποψιν ὁ θεσμὸς οὗτος καταδείκνυται πράγματι ἀνυποστήρικτος, διότι οὐδόλως φαίνεται ὀρθὸν τὸ ἀποζερεῖσθαί τινα τὰ σπουδαιότερα καὶ πολυτιμότερα πολιτικὰ καὶ ἀστυκὰ δικαιώματα, ἄνευ ὡρισμένης κατηγορίας καὶ τακτικῆς ἀνακρίσεως καὶ ὑποβάλλεσθαι ἄνευ κρίσεως καὶ διακηρύξεως ἀδικήματος εἰς πολυχρόνιον ἀπὸ τῆς πατρίδος ἀπομάκρυνσιν. Τίς πράγματι ἐνταῦθα ἡ σχέσις τοῦ μὴ ὑπάρχοντος ἴσως, ἢ μήπω διακηρυχθέντος ἀδικήματος, πρὸς τὴν ποινήν; Οὐδεμία· ψευδεῖς φόβοι, παρ' ἐπιτηδείων ἀντιπάλων ἐπιτηδείως ἀναρριπιζόμενοι, δὲν δύνανται τοπαράπαν νὰ δικαιολογήσωσιν ἄνευ θετικῶν καὶ ἐξηκριβωμένων γεγονότων τοιαύτην μακρὰν στέρησιν πολυτίμων δικαιωμάτων. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀφορῶντες εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ ὀστρακισμὸς ἐφηρμόσθη, βλέπομεν ὅτι εἰς οὐδὲν περίπου σπουδαῖον ἀποτέλεσμα ἠδυνήθη νὰ καταλήξῃ, ἀπολιπόμενος ὁλοσχερῶς τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, διότι, καταστρέφων μίαν ἐπικίνδυνον τῇ πολιτείᾳ ἐπιρροήν, ἐνίσχυε συγχρόνως τὴν τοῦ προκαλέσαντος τὴν καταδίκην ταύτην ἀντιπάλου· ὁ θεσμὸς οὗτος, λίαν προσφιλὴς κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῖς Ἀθηναίοις, ἐνόσῳ ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτοῦ κατὰ πολιτῶν ἐπιφανῶν καὶ ἐ-

(1) Παυσανίας 1, § 8. Θουκυδ. V. § 26. Διογέν. Λαέρτ. Ξενοφ. § 7.

(2) Σουΐδας ἐν λ. ὀστρακισμὸς καὶ Πλουτάρχ. Ἀριστείδ. § 17, § 19.

(3) Διοδωρ Σικελ. XI, 55.

(4) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππεῖς. στίχ. 851. καὶ αὐτόθι στίχ. 855.

« Προσχειροτονεῖ ὁ δῆμος ὄστρακον εἰσφέρειν, καὶ ὅταν δόξῃ, φράσσεται σανίσιν ἡ ἀγορὰ καὶ καταλείπονται εἴσοδοι δέκα, δι' ὧν εἰσιόντες κατὰ φυλὰς τιθέτωσαν τὰ ὄστρακα στρέφοντες τὴν ἐπιγραφήν. Ἐπιστατοῦσι δὲ οἱ ἐννέα ἄρχοντες καὶ ἡ βουλή· ἀριθμηθέντων δὲ ᾧ πλεῖστα γένοιτο καὶ μὴ ἐλάττῳ ἑξακισχιλίων, τοῦτον δεῖ ἐν δέκα ἡμέραις μεταστῆναι τῆς πόλεως, εἰ δὲ μὴ γένοιτο ἑξακισχίλια, οὐ μεθίσταται. ».

(5) Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. XIII, 24.

(1) Πλούταρχ. Ἀριστείδ. § 21. Κορνήλιος Νέπ. Κίμ. § 3.

(2) Montesquieu. Esprit des Lois. liv. XXVI, chap. XVII. liv. XXIX. chap. VII.

ξόχων, τοσοῦτον μετὰ ταῦτα ἐξέπεσεν, ὥστε δικαίως οἱ Ἀθηναῖοι ἠρυθρίων, ὡς χρησάμενοι αὐτῷ κατὰ τοῦ Ὑπερβόλου καὶ ἑτέρων ὁμοίων αὐτῷ (1).

Ἐν ταῖς *καταθ.λιπτικαῖς ποιναῖς* (*ὅτι χρὴ παθεῖν* κατὰ Δημοσθένη) κατατακτέα καὶ ἡ *ἀτιμία*· ὑπάρχουσα ἤδη ἐν Ἀθήναις καὶ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος ἡ ποινὴ αὕτη οὐκ ἔστι κυρίως ἀτιμωτική, καί περ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσα, ἀλλ' ἁπλῆ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων στέρησις. Πολίτης *ἐπίτιμος* κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις δημόσιον δίκαιον ἦν ὁ δυνάμενος παρεδρεύειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, λέγειν καὶ γράφειν (ποιεῖσθαι δηλ. προτάσεις) ἐν αὐτῇ, εἶναι ἄρχων, βουλευτής, δικαστής, ἢ οἱανδήποτε ἄλλην ἀναλαβεῖν λειτουργίαν, ὁ μετέχων τῶν τῆς πόλεως ἑορτῶν καὶ θυσιῶν, καὶ ἐν γένει ὁ ἀπολαύων παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος· *ἄτιμος* δ' ἦν ὁ ζερηθεὶς πάντων τούτων ἢ τινῶν μόνον ἐξ αὐτῶν, ποιούμενος δὲ οὗτος παρὰ τοὺς νόμους χρῆσιν τῶν ἀπαγορευθέντων αὐτῷ δικαιωμάτων, ἠδύνατο νὰ τιμωρηθῇ καὶ διὰ θανάτου.

Ἡ ἀτιμία λοιπὸν φαίνεται ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ ποινικῷ συστήματι ὡς εἶδός τι μειώσεως πολιτικῆς καταστάσεως, ἀνάλογον περίπου πρὸς τὴν παρὰ Ῥωμαίοις *capitis diminutio*, ἐκ πολλῶν δυνάμενον νὰ προέλθῃ ἀφορμῶν καὶ εἰς ποικίλας κατὰ τὰς περιστάσεις καταλῆγον στερήσεις. Οὕτω, πρὸς μὲν τοὺς ὀφειλέτας τοῦ δημοσίου, οἵτινες μὴ καταβάλλοντες ἐμπροθέσμως ἐγίνοντο αὐτοδικαίως *ἄτιμοι*, ἡ *ἀτιμία* ἀπετέλει μᾶλλον μέσον τι καταναγκαστικὸν τῆς πληρωμῆς, ἢ ποινὴν κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐὰν δ' ὁ τοιοῦτος ὀφειλέτης ἀπέθνησκε πρὶν ἢ ἐξοφλήσῃ τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν ὀφειλὴν αὐτοῦ μετεβιβάζετο αὕτη σὺν τῇ ἀτιμίᾳ τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις· προδήλως δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀτιμία οὐκ ἦν κυρίως ποινὴ ἀλλ' ἐξαναγκαστικόν τι πρὸς πληρωμὴν μέσον· ὡς κυρίως ποινὴ ἁπανταχῇ ἐπὶ κλοπῆς καὶ δωροδοκίας, καλύπτουσα οὐ μόνον τὸν αὐτουργὸν ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ γραψαμένου τινὸς καὶ μὴ μεταλαχόντος οὐδὲ τοῦ πέρπτου τῶν ψήφων, στερουμένου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τοῦ δικαιώματος τοῦ κατηγορεῖν, ὑφιζαμένου τουτέστι μερικὴν ἀτιμίαν. Ἔστιν ὅτε ὅμως ἀπηγγέλλοντο ἀτιμωτικαί τινες ποιναὶ κατὰ ζώντων καὶ νεκρῶν. Οὕτως, ὡς ἐρρέθη που ἀνωτέρω, οἱ Ἀθηναῖοι διέταξαν νὰ ἀνασκάψωσι καὶ ῥίψωσιν ἔξω τῆς Ἀττικῆς τὸν νεκρὸν τοῦ Φρυνίχου. Τὰ ὀστᾶ τῶν τὸ Κυλώνειον ἄγος διαπραξάντων ἐκταφέντα ἐξήχθησαν ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Δι' ἑτέρου ψηφίσματος βραδύτερον ἐρρίφθησαν ἔξω τῆς Ἀττικῆς καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Φωκίωνος.

Ἔστιν ὅτε ἀνέγραφον ἐν στήλαις τὰ ὀνόματα τῶν αὐτουργῶν ἐπί τινων ἀδικημάτων. Ὁ Δημοσθένης μνημονεύει που μιᾶς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐχούσης οὕτως· «Ἀρίθμιος ὁ Πυθώνακτος Ζελείτης, ἔχω ἄτιμος καὶ ἐχθρὸς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις καὶ αὐτὸς καὶ τὸ γένος αὐτοῦ»· ὁ Ἀρίθμιος οὗτος εἶχε σταλῆ εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος, ἵνα διὰ τοῦ Περσικοῦ χρυσοῦ ἐξεγείρῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν τὰς λοιπὰς τῆς Ἑλλάδος πόλεις. Ἐκ τῆς εἰς τὸν ξένον τοῦτον ἐπιβληθείσης ποινῆς, δύναταί τις εἰκάσαι ὅτι πολλῷ αὐστηρότερον ἐκολάζοντο οἱ πολῖται. Ὁ ῥήτωρ μάλιστα, παρ' ᾧ μνημονεύεται ἡ ἀναγραφὴ αὕτη, φρονεῖ ὅτι τοιαύτη καταδίκη ἰσοῦται πρὸς ἀληθῆ προγραφήν, ὥστε πᾶς ἠδύνατο νηποινεὶ νὰ φονεύσῃ τὸν εἰς αὐτὴν ὑποπεσόντα.

Ἡ ἀναγραφὴ αὕτη, εἰς ἣν συνήθως προσετίθετο καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀδικήματος, ὡρίζετο οὐ μόνον διὰ τὰ κατὰ τῆς πολιτείας ἀδικήματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ κατὰ τῆς ἠθικῆς, ὡς λ. χ. κατὰ τὸν Πολυδεύκη (1) αἱ λίαν πολυτελῶς κοσμούμεναι γυναῖκες ἠδύναντο νὰ ἴδωσι τὴν καταδικάζουσαν αὐτὰς ἀπόφασιν ἀνηρτημένην ἀπό τινος ἐν τῷ Κεραμεικῷ πλατάνου.

Ἐπίσης ἐπί τινων ἀδικημάτων ἐτάττοντο ἀπαγορεύσεις ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ναῶν, ἔστιν ὅτε μάλιστα περιοριζομένης τῆς ποινῆς εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὡς ἐπὶ Ἀνδοκίδου.

Αἱ *χρηματικαὶ ποιναὶ* ἦσαν συνήθεις ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ, δι' αὐτῶν δὲ ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ἐπεχείρησε νὰ τιμωρήσῃ κυρίως τὰ ἐλαφρότερα ἀδικήματα. Πᾶς ἄρχων ἠδύνατο ἐπιβαλεῖν ἐλαφρὰ πρόστιμα, βαρύτερα δὲ μόνον τὸ δικαστήριον. Οὕτω κατά τινα νόμον, ὁ ἄρχων ἠδύνατο προσιμᾶσαι τὸν ὑβρίζοντά πως περὶ τὰς χήρας ἢ τὰ ὀρφανὰ δι' ἐλαφροῦ προστίμου, βαρυτέρου δὲ τοῦ ἀδικήματος ὄντος, ἐκλήτευεν αὐτὸν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ἀπαιτῶν τὴν καταδίκην αὐτοῦ

(1) Πλούταρχ. Νικίας § 21. Θουκυδ. VIII, 73.

(1) Πολυδ. Ὀνομαστ. Η, 112.

εἰς μείζονα χρηματικὴν ποινήν (1). Ἡ τοῦ προστίμου ποσότης ἔστιν ὅτε ὡρίζετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου ἀμετακλήτως, ἄλλοτε δὲ κατελεπείτο ἡ ἐκτίμησις αὐτῆς εἰς τὸν δικαστήν· ἡ βουλὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαγγείλῃ πρόσιμον ἄνω τῶν πεντακοσίων δραχμῶν (2). Τὸ πρόστιμον μὴ καταβαλλόμενον ἐμπροθέσμως ἐδιπλασιάζετο, συνεπαγόμενον καὶ ἀτιμίαν. Συνήθως μάλιστα ἐφυλακίζετο ὁ ὀφειλέτης μέχρις ἐκτίσεως τῆς ὀφειλῆς· οὕτως ὁ Μιλτιάδης ἀπεβίωσεν ἐν τῇ φυλακῇ μὴ δυνηθεὶς νὰ καταβάλῃ τὸ ἐπιβληθὲν αὐτῷ ὑπέρογκον πρόστιμον. Ἐπίσης καὶ τὰ τέκνα τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἐτέθησαν ἐν φυλακῇ μὴ δυνηθέντα νὰ καταβάλωσι τὸ πρόστιμον. Ὁ Τιμόθεος ἀδίκως κατηγορηθεὶς κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον ἑκατὸν ταλάντων, ἐλαττωθὲν βραδύτερον ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς δέκα, ἅπερ ἀπῄτησαν παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (3). Ἄλλοτε ὑπεχρέουν τὸν καταδικασθέντα νὰ διαθέσῃ τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ποσότητα εἰς κοινωφελῆ τινα ἢ θρησκευτικὸν σκοπόν.

Τὰ πρόστιμα ἐν ἀρχῇ ἦσαν ἐλαφρά, ἀλλὰ βραδύτερον, προϊούσης τῆς διαφθορᾶς τῆς πόλεως καὶ τοῦ δικάζοντος δήμου μᾶλλον περὶ τὰ χρήματα μεριμνῶντος, ἔλαβον ταῦτα κολοσσιαίας διαστάσεις.

Ἐκτὸς τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ τὴν μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου συνομολογησαμένου συνθήκην Καλλίου τοῦ Ἱππονίκου, οὗ τινος ἐμνημονεύσαμεν ἔν τινι σημειώσει ἀνωτέρω, καὶ ὁ Κίμων καὶ ὁ Δημοσθένης ὁμοίοις προσετιμήθησαν ὑπερόγκοις προστίμοις.

Τὸ πρόστιμον περιήρχετο εἰς τὸν κατήγορον, ἐὰν αὐτὸς ἦν ὁ παθών, ἄλλως εἰς τὸ δημόσιον. Ὁπόταν δὲ πρόστιμόν τι ἐπεβάλλετο δι' ἐξύβρισιν γενομένην ἐν ναῷ, δικαστηρίῳ ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου, κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος τὰ τρία πέμπτα ἐλάμβανεν ὁ παθών, τῶν ἑτέρων δύο περιερχομένων εἰς τὸ δημόσιον (4).

Ἡ δὲ δήμευσις τῶν χρημάτων ἦν πρόσθετος ποινή, ἐφαρμοζομένη ἐν περιπτώσει φυγῆς ἢ θανατικῆς καταδίκης, ἀπαντᾷ ὅμως καὶ ὡς κυρία ποινὴ ἔν τισιν ἀδικήμασιν· Ἐδημεύετο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πᾶσα ἡ περιουσία τοῦ καταδικασθέντος, ὡς συνέβη ἐπὶ τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν, ἀλλὰ συνήθως ἡ Πολιτεία ἐπέτρεπε μερίδα τινὰ αὐτῆς χάριν τῶν τέκνων καὶ τῆς γυναικὸς, ἅς ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐφυλάσσετο ἄθικτος ἡ προίξ. Ἐπὶ ἐγκλημάτων προδοσίας οὐ μόνον ἅπαντα τοῦ προδότου τὰ χρήματα ἐδημεύοντο, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ κατεσκάπτετο· οὕτω κατεσκάφη ἡ οἰκία τοῦ Ἀντιφῶντος, ἐν ἀρχαιοτέρᾳ δὲ ἐποχῇ οἱ Πεισιστρατεῖδαι διέταξαν νὰ κατασκάψωσι τὰς οἰκίας τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν καὶ καταστρέψωσι τοὺς τάφους αὐτῶν. Οἱ τριάκοντα τύραννοι ἀπέστειλαν εἰς τὸ δημόσιον τὸ ἐκ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τῶν ὑπ' αὐτῶν φονευθέντων προϊόν (1). Πρὸς τὰς πολλὰς ἑτέρας παρανομίας αὐτῶν μνημονεύεται παρὰ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ἡ ἑπομένη· στερούμενοι τουτέστι χρημάτων ὅπως πληρώσωσι τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ πωλήσωσι τὴν περιουσίαν ἑνὸς τῶν πλουσιωτάτων πολιτῶν καὶ λάβωσι τὸ τίμημα αὐτῆς. Ἔσιν ὅτε ἡ πόλις ἤμειβε διὰ χρημάτων ἢ ἄλλης παροχῆς τοὺς φονεύοντας τοὺς τυράννους, ἢ ἄλλως καταγγέλλοντας εἰς τὸν δῆμον σπουδαιότατά τινα ἀδικήματα· Οὕτως Ἀπολλόδωρος ὁ Μεγαρεὺς συντελέσας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Φρυνίχου, συνενόχου τοῦ Πεισάνδρου, ἔλαβε παρὰ τοῦ δήμου ἐν μοίρᾳ ἀμοιβῆς κτῆμά τι τοῦ Πεισάνδρου, τοῦ τοσοῦτον εἰς τὴν τῶν τετρακοσίων τυραννίαν συντελέσαντος. Ἐνίοτε, ἐνῷ λίαν προθύμως ἠγοράζοντο αἱ ὑπὸ τῶν τυράννων δημευθεῖσαι οὐσίαι, συνέβαινε τὸ ἀντίθετον, προκειμένου περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν δημευθέντων κτημάτων τῶν τυράννων (2). Κατὰ τὸν Λυσίαν, ὁπόταν ὁ δῆμος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς συνήθεις διανομὰς, διηυκόλυνε τὰς ἐπὶ πολιτικοῖς ἐγκλήμασι κατηγορίας, ὅπως προκαλῇ τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας τῶν πλουσίων πολιτῶν (3). Ἐδημεύοντο δ' οὐ μόνον τ' ἀκίνητα, ἀλλὰ καὶ τὰ κινητὰ, ἐν οἷς καὶ οἱ δοῦλοι.

Ἀνωτέρω εἴδομεν πολλάκις τὴν χρηματικὴν ποινὴν χωροῦσαν σὺν ἑτέρᾳ ἀτιμωτικῇ, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι παρ' Ἀθηναίοις ἐχώρει σώρευσις ποινῶν, καὶ ὅμως τὸ ὑπὸ πλείστων παραδειγ-

(1) Λυσίας κ. Νικομάχου καὶ Δημοσθ. κ. Μακαρτ.
(2) Samuel Petitus, Leges Atticae III, tit. I, § 11. καὶ IV. tit. IX. § 10 καὶ Δημοσθ. κ. Εὐεργ.
(3) Κορνήλ. Νέπ. Τιμόθεος § 4.
(4) Πλουτάρχ. Σόλ. § 39.

(1) Λυκοῦργ. κ. Ἐρατοσθ. κ. Φιλοκρ. κλπ.
(2) Ἡρόδοτ. VI, § 21.
(3) Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο τῶν δημοκρατικῶν πολιτειῶν δὲν διέφυγε τὴν ὀξύνοιαν τοῦ Ἀριστοτέλους. (Ἀριστοτ. Πολιτ. VI, κεφ. V.)

μάτων κυρούμενον συμπέρασμα τοῦτο δὲν φαίνεται συμφωνοῦν πρὸς νόμον τινὰ, οὗ τινος τὴν ὕπαρξιν μαρτυρεῖ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην, καὶ καθ' ὃν ἀπηγορεύετο τοιαύτη σώρευσις ποινῶν. Εἰς τὴν ἐπιμέτρησιν τῆς ποινῆς ὡς καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀδικήματος σπουδαιοτάτην ἦσκει ἔστιν ὅτε ἐπιρροὴν ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ κοινωνικὴ τοῦ ἀδικήσαντος περιωπή· Τούτου δ' ἕνεκεν ἡ μέθη λ. χ. καθίστατο ἔγκλημα, μὴ διαφεῦγον τῶν νόμων τὴν τιμωρίαν, ὁπόταν παρεδίδοτο αὐτῇ ὁ ἄρχων ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ (1).

Μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ὁ λαὸς ἦν ὁ ὑπέρτατος νομοθέτης καὶ δικαστὴς συγχρόνως, αἱ ποιναὶ ἠλαττοῦντο ἢ ηὔξανον κατὰ τὴν ὑπερτάτην θέλησιν τῆς ἀπαγγελλούσης αὐτὰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, οἱ φόβοι, ὁ κίνδυνος μετέβαλλον οὐχὶ σπανίως τὸ μέτρον τῶν ποινῶν. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον τὰ ἐπιβληθέντα πρόστιμα ἠλάττουν, ὡς ἐπὶ Τιμοθέου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορίστους ἀνεκάλουν, τὰς δημευθείσας περιουσίας ἀπέδιδον τοῖς στερηθεῖσιν αὐτῶν, καὶ ἐν γένει ἐξηφάνιζον ἢ ἀνεκάλουν τὰς ἐκδοθείσας ἀποφάσεις. Οὐχὶ σπανίως ὁ λαὸς σωφρονήσας ἀνεκάλει πανηγυρικῶς ἀποφάσεις ἀδίκους. Οὕτως ἀνδριάντες ἐστήθησαν τῷ Σωκράτει, τῷ Φωκίωνι καὶ ἄλλοις εὐγενέσι θύμασι τῆς πλάνης καὶ ἀχαριστίας τῶν Ἀθηναίων (2). Ἐπίσης καὶ τὰ ὀστᾶ ἄλλων μετεκομίσθησαν εἰς τοὺς πατρῴους τάφους.

Ἔστιν ὅτε τὰς ἀποκαταζάσεις ταύτας προὐκάλει οὐχὶ εἰλικρινὴς ἐπὶ τοῖς γενομένοις μεταμέλεια, ἀλλὰ λόγοι πολιτικοί, ὡς λ. χ. ὁπόταν, πολιορκοῦντος τὰς Ἀθήνας τοῦ Λυσάνδρου, δι' ἔλλειψιν μαχητῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσωσι πάντας τοὺς φυγάδας (3). Καὶ ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐπίσης ἐποχῇ ὁπόταν οἱ Πέρσαι ἠπείλουν τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἀθηναῖοι καλέσαντες πάντας τοὺς ἐξορίστους ἀπέδωκαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα πᾶσι τοῖς ὁπωσδήποτε στερηθεῖσιν αὐτῶν. Ἀμνηστεία ἐπίσης γενικὴ ἐκηρύχθη μετὰ τὴν τῶν τριάκοντα καταστροφήν. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς εὐγενοῦς ταύτης πράξεως πρῶτος ἔδοτο ὁ Σόλων, ἀποκαταστήσας εἰς τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ εἰς ἀτιμίαν πεσόντας (1).

Εἰς τὴν σφαλερὰν τῶν ἀρχαίων περὶ ποινῆς θεωρίαν ἀποδοτέα καί τις δικαιολογικῶς ἀσύγγνωστος καὶ ἀνεξήγητος διάταξις τῆς ἀθηναϊκῆς ποινικῆς νομοθεσίας, καθ' ἣν αἱ ποιναὶ, ἰδίως αἱ χρηματικαὶ, μετεβιβάζοντο τοῖς ἐπιγόνοις. Οὕτως οἱ υἱοὶ τοῦ Μιλτιάδου, Κόνωνος καὶ Ἀλκιβιάδου δὲν διέφυγον τὴν ἐπαχθῆ ταύτην κληρονομίαν.

Οἱ νόμοι ἐν τούτοις ἀνεγνώριζον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διαφεύγῃ τις τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν· οἱ ῥήτορες οὐχὶ σπανίως παρουσιάζουσιν ἡμῖν κατηγορουμένους καταφεύγοντας εἰς τοὺς ναοὺς, ἔνθα ἔμενον ἀκαταδίωκτοι, καὶ αὐτὸς ὁ ὕπατος τῶν ῥητόρων, ὡς γνωστὸν, κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐπέστελλε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ Δήμῳ τῶν Ἀθηναίων. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ παραδείγματα παραβιάσεως τῶν ἀσύλων τούτων. Μὴ ἐπιτυχὼν ὁ Κύλων νὰ καταλάβῃ τὴν τυραννίδα κατέφυγεν ὡς ἱκέτης ὑπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, δημόσιοι δὲ λειτουργοὶ ἐξήγαγον αὐτὸν ἐκεῖθεν ὑπισχνούμενοι τὴν ζωὴν αὐτῷ τε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐφόνευσαν αὐτούς. Τὸ ἀνοσιούργημα ὅμως τοῦτο δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητον (2). Ὁ Θηραμένης ἡρπάσθη, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἐκ τοῦ βωμοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ τοῦ Θησέως ναὸς ἦν ἄσυλον τοῖς πᾶσι καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς δούλοις. Οἱ δὲ ἐφέσιοι θεοὶ ἐγίνοντο συνήθως ἄσυλον δι' ἀδικήματα πραχθέντα ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς οἰκίας (3).

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐπιθεωρήσεως εἴδομεν ὁποία ἀρχὴ διεῖπεν ἐν γένει ἐν τῇ Ἀττικῇ νομοθεσίᾳ τὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, καὶ πῶς ἐξηροῦντο τῆς γενικῆς ταύτης ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ Πολιτεία διετέλει, ὡς εἰπεῖν, ὅλως ἀλλοτρία τῶν ἐν αὐτῇ διαπραττομένων ἀδικημάτων, αἱ Ἀθηναίων, οἷς ἐξῆν, παντὶ τῷ βουλομένῳ χορηγούμεναι δημόσιαι δίκαι ἢ γραφαί. Ἡ ἀρίστη καθ' ἑαυτὴν διάταξις αὕτη, ἣν ὑπερεπαινεῖ ὁ Πλούταρχος, ὡς ἐθίζοντος τοῦ νομοθέτου τοὺς πολίτας, ὥσπερ ἑνὸς μέλη σώματος συναισθάνεσθαι καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις, στηριζομένη ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ ὁ ἐκ Χαιρωνείας φιλόσοφος τίθησιν εἰς τὸ στόμα τοῦ νομοθέτου Σόλωνος,

(1) Λυσίας κ. Ἀλκιβιάδου. Πλούταρχ. Περικλ. § 67. Θουκυδίδ. Β', § 65.
(2) Διογ. Λαέρτ. Σωκρ. § 23. Πλουτάρχ Φωκ. § 57. 52.
(3) Ἰουστῖν. V. § 6.

(1) Πλουτάρχ. Σόλ. 34.
(2) Θουκυδ. I. § 126. Ἡροδοτ. V. § 71.
(3) Samuel Petitus, Leges Atticae. lib. I. tit. II.

καὶ καθ' ὃ ἐκείνη τῶν πόλεων οἰκεῖται κάλλιστα, ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προσβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας (1), μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἠδυνήθησαν μὲν νὰ ἐξεικάσωσι τὴν ἀληθῆ τοῦ Ποινικοῦ δικαίου βάσιν, ἀπέτυχον ὅμως ὡς πρὸς τὰ νομοθετικὰ αὐτῶν μέτρα, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρατῆσαν σύστημα ἐνῷ ἐξ ἑνὸς μικρὸν καὶ λίαν ἀνεπαρκῶς ἐθεράπευε τῆς δικαιοσύνης τὰς ἀξιώσεις, συνετέλει ἐξ ἑτέρου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἀπαισίας ἐκείνης τάξεως τῶν παρὰ τὸ βῆμα βοώντων καὶ μισθοῦ μόνον ἕνεκα γραφομένων συκοφαντῶν (2), οἵτινες σύμπασαν ἀνετάρασσον τὴν κοινωνίαν οὐχὶ ὡς ἐλπίζοντες ἀποδείξειν τινὰ ἀδικοῦντα, ἀλλ' ὡς ἀργύριον ἀπ' αὐτοῦ ἀποληψόμενοι (3).

Πεπληρωμένοι δ' οἱ μοχθηροὶ οὗτοι ἰδίων ἁμαρτημάτων, ὑπὲρ ὧν οὐκ ἠδύναντο ἀπολογήσασθαι, ἑτόλμων κατηγορεῖν ἑτέρων· ἀσεβέστατοι αὐτοὶ ὄντες ἠγωνίζοντο περὶ εὐσεβείας κατὰ τῶν χρηστοτέρων καὶ πιστοτέρων εἰς τὴν πατρῴαν θρησκείαν πολιτῶν· οὐδέποτε τὰς νενομισμένας ὑπὸ τῆς πόλεως αὐτοῖ στρατείας στρατευόμενοι, ἐξώθουν τὸν παράφορον δῆμον εἰς τὴν θυσίαν τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικησάντων στρατηγῶν· σμικροὶ οὗτοι καὶ ὀλιγοστοὶ, πάσης πολιτικῆς ἐστερημένοι ἀρετῆς καὶ οὐδεμίαν ἑπομένως ἐλπίζοντες ἐν τῇ πολιτείᾳ διάκρισιν, τὰ πάντα ἐμηχανῶντο ὅπως καταστήσωσι μισητοὺς τοὺς δημοφιλεστάτους τῶν πολιτῶν, τοὺς τὸν δῆμον εὖ πεποιηκότας. Τοιοῦτοι δ' ἐν ὀλίγοις ἦσαν, ὥστε Λυσίας ὁ ῥήτωρ, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν εὐγενεῖ αὐτοῦ ἀγανακτήσει, οὐδὲν ἕτερον χεῖρον αὐτοῖς κακὸν ἠδύνατο εὔξασθαι ἢ μόνον νὰ κατείπωσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, γινώσκων ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον εἶχον (4). Τὸ δὲ σκληρότερον ἦν ὅτι τοὺς μαστιγίας τούτους, δι' οὓς οἱ κίνδυνοι κοινοὶ ἦσαν τοῖς τε μηδὲν ἀδικοῦσι καὶ τοῖς πολλὰ ἡμαρτηκόσι (1), πάντες οἱ χρηστοὶ πολῖται ἠναγκάζοντο θεραπεύειν, εἰδότες ὅτι παθεῖν μᾶλλον παρ' αὐτῶν κακῶς ἱκανοὶ ἦσαν ἢ ποιῆσαι ἐκείνοις (2. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῆς ἀτελοῦς ταύτης σκιαγραφήσεως ἐπιτραπήτω μοι νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τοὺς λόγους, δι' ὧν ἐν τῷ εἰς Δημοσθένην ἀποδιδομένῳ κατ' Ἀριστογείτονος πρώτῳ λόγῳ χαρακτηρίζονται οἱ φοβεροὶ οὗτοι τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας σῆτες.

«Εἰσὶν ὁμοῦ δισμύριοι πάντες Ἀθηναῖοι, ἀνακράζει ὁ ῥήτωρ· τούτων ἕκαστος ἐν γέ τι πράττων κατὰ τὴν ἀγορὰν περιέρχεται, ἤτοι νὴ τὸν Ἡρακλέα τῶν κοινῶν, ἢ τῶν ἰδίων· ἀλλ' οὐχ οὗτος (ὁ συκοφάντης δηλ.) οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἔχῃ δεῖξαι πρὸς ὅτῳ τὸν βίον ἐστὶ τῶν μετρίων ἢ καλῶν· οὐχὶ τῶν πολιτικῶν ἀγαθῶν ἐπ' οὐδενὶ τῇ ψυχῇ διατρίβει· οὐ τέχνης, οὐ γεωργίας, οὐκ ἄλλης ἐργασίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται· οὐ φιλανθρωπίας, οὐχ ὁμιλίας οὐδεμιᾶς οὐδενὶ κοινωνεῖ· ἀλλὰ πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς ὥσπερ ἔχις ἢ σκορπίος, ἠρκὼς τὸ κέντρον, ἄττων δεῦρο κἀκεῖσε, σκοπῶν τίνι συμφορὰν ἢ βλασφημίαν ἢ κακόν τι προστριψάμενος καὶ καταστήσας εἰς φόβον ἀργύριον εἰσπράξεται, οὐδὲ προσφοιτᾷ πρός τι τούτων τῶν ἐν τῇ πόλει κουρείων ἢ μυροπωλείων ἢ τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων οὐδὲ πρὸς ἕν· ἀλλ' ἄσπειστος, ἀνίδρυτος, ἄμικτος, οὐ χάριν, οὐ φιλίαν, οὐκ ἄλλ' οὐδὲν ὧν ἄνθρωπος μέτριος γινώσκων· μεθ' ὧν δ' οἱ ζωγράφοι τοὺς ἀσεβεῖς ἐν Ἅδου γράφουσι, μετὰ τούτων, μετ' ἀρᾶς καὶ βλασφημίας καὶ φθόνου καὶ στάσεως καὶ νείκους περιέρχεται». Καὶ περαιτέρω « . . . . ὃν οὐδὲ τῶν ἐν Ἅδου θεῶν εἰκός ἐστι τυχεῖν ἵλεων, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀσεβεῖς ὠσθῆναι διὰ τὴν πονηρίαν τοῦ βίου» κτλ.

(1) Πλούταρχ. Σόλων. § 18. Ἀνάλογα λέγει καὶ ὁ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτους. ἐδ. 6. « Πολίτου ἐστὶ δικαίου μὴ διὰ τὰς ἰδίας ἔχθρας εἰς τὰς κοινὰς κρίσεις καθιστάναι τοὺς τὴν πόλιν μηδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ τοὺς εἰς τὴν πατρίδα τι παρανομοῦντας ἰδίους ἐχθροὺς εἶναι νομίζειν καὶ τὰ κοινὰ τῶν ἀδικημάτων κοινὰς καὶ τὰς προφάσεις ἔχειν τῆς πρὸς αὐτοὺς διαφορᾶς.»
(2) Δημοσθ. κατὰ Νεαίρας. 43.
(3) Λυσίας περὶ Σηκοῦ. 39.
(4) «. . . Οὗτοι μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες δικασταί, κατείποιεν ὑμῖν τὰ σφέτερ' αὐτῶν ἐπιτηδεύματα, οὐ γὰρ ἂν ἔχοιμι ὅ,τι τούτου μεῖζον αὐτοῖς εὐξαίμην κακόν». κτλ. (Λυσίου. Ἀπολογία δωροδοκίας. § 20.)

(1) «Πρότερον μὲν, ὦ βουλή, ἐνόμιζον ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ, ἡσυχίαν ἄγοντι μήτε δίκας ἔχειν, μήτε πράγματα· νυνὶ δ' οὕτως ἀπροσδοκήτοις αἰτίαις πονηροῖς συκοφάνταις πέπτωκα, ὥστε εἴ πως οἷόν τε δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς μὴ γεγονότας ἦῆη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι· διὰ γὰρ τοὺς τοιούτους οἱ κίνδυνοι κοινοὶ γίγνονται καὶ τοῖς μηδὲν ἀδικοῦσι καὶ τοῖς πολλὰ ἡμαρτηκόσι» κτλ. (Λυσίου Ἀρεοπαγητικὸς περὶ Σηκοῦ. Ἀπολογία ἐν προοιμίῳ).
(2) Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει, ὅτι μὲν πλούσιος ἦν πρῶτον μὲν ἐφοβούμην, μή τίς μου τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι καὶ αὐτός τί με κακὸν εἰργάσαιτο Ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἴην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. (Ξενοφ. Συμπόσ. 4. 30).

Λαλοῦντες ἐνταῦθα περὶ τῶν καταχρήσεων, εἰς ἃς ἐπὶ τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως κατέπεσεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ ὁ δημοκρατικὸς οὗτος τῆς ἐλευθέρας κατηγορίας θεσμός, δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ν' ἀρνηθῶμεν τὸ παράπαν ὅτι πολλάκις, ἰδίως ἐπὶ πολιτικῶν ἀδικημάτων, ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ εὐσυνείδητος, καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν μάλιστα ὀφείλομεν οὐκ ὀλίγα τῶν ἀρίστων τῆς Ἀθηναϊκῆς εὐγλωττίας μνημείων. Ἀναβάλλοντες δ' ὅπως ἐρευνήσωμεν αὐτὸν βραδύτερον ἐν τῇ προόδῳ τῆς προκειμένης μελέτης ἀπὸ περιωπῆς ὑψηλοτέρας καὶ διατυπώσωμεν τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀσθενεῖς ἡμῶν κρίσεις, ὀφείλομεν, εἰς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἀκραιφνοῦς καὶ λελογισμένης πρὸς τὴν νομοθεσίαν τῆς μεγαλωνύμου ἐκείνης καὶ τρισενδόξου πολιτείας εὐλαβείας, μνημονεῦσαι ὅτι αἱ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς περὶ τὴν κατηγορίαν ἀπολύτου ἐλευθερίας παρεκβάσεις αὗται δὲν διέλαθον τὴν προσοχὴν καὶ πρόνοιαν τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, διὰ πολλῶν ἐπιχειρήσαντος προσφόρων διατάξεων νὰ διαφρουρήσῃ τὰ δικαιώματα καὶ συμφέροντα τῶν ἐντίμων καὶ χρηστῶν πολιτῶν ἀπὸ τοῦ ἐκ τῶν συκοφαντῶν φοβεροῦ τούτου κινδύνου. Κατὰ τὰς διατάξεις λοιπὸν ταύτας, αἵτινες, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, κολάζουσαι ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς μὴ ἀληθῆ κατηγοροῦντας, ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι, ὁ κατήγορος, ὡς ἐρρέθη που καὶ ἀνωτέρω, ὑπισχνεῖτο ἐν πρώτοις ἐνόρκως ἢ καὶ δι' ἑτέρας ἐγγυήσεως, ὅτι οὐκ ἀποστήσεται τῆς κατηγορίας πρὸ τοῦ τέλους τῆς δίκης, ὁ δὲ μὴ λαχὼν ἐν αὐτῇ οὐδὲ τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων ἐχιλιοῦτο, ἐζημιοῦτο τοὐτέστι χιλίαις δραχμαῖς, προσαποβάλλων τοῦ λοιποῦ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κατηγορεῖν. Οὕτως ὁ Αἰσχίνης, ἡττηθεὶς ἐν τῇ κατὰ Κτησιφῶντος κατηγορίᾳ, ὑπέστη τὴν ποινὴν ταύτην (1). Γραφαὶ δὲ μετὰ ταῦτα ἠδύναντο γενέσθαι κατὰ τῶν συκοφαντούντων εἰς τοὺς θεσμοθέτας, εἰσαγγελίαι εἰς τὴν βουλὴν καὶ προβολαὶ ἐν τῷ δήμῳ· εἰκότως δ' ἐνομίζοντο οἱ ταύτῃ τῇ τέχνῃ χρώμενοι ὡς ὑπερβάλλοντες ἅπασας τὰς πονηρίας. Ἐν ταῖς κατὰ τῶν ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατα ἀδικήματα κατηγορούντων γραφαῖς κατατακτέαι καὶ δύο εἰδικαὶ δημόσιαι δίκαι· ἡ τῆς ψευδεγγραφῆς καὶ ἡ τῆς ψευδοκλητείας, ὧν τὴν μὲν πρώτην εἰσῆγον κατὰ τῶν ψευδῶς ἐνδειξαμένων τινάς, ὡς ὀφείλοντας τῷ δημοσίῳ, τὴν δὲ δευτέραν κατὰ τῶν οὐ δικαίως κεκλητευκότων (1). Οὕτως, ἐπὶ τῆς κατ' Ἀλκιβιάδου κατηγορίας, συκοφάντου τινὸς καταγγείλαντος δύο ἔτι βουλευτάς, ὡς ἐνόχους, ἐν πρώτοις μὲν τιμῶν μεγάλων οὗτος ἠξιώθη, ὡς πατὴρ τῆς πατρίδος· ἀχθεὶς τοὐτέστιν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ Πρυτανεῖον ἔφαγεν ἐκεῖ καὶ παρ' ὀλίγον ἐστεφανοῦτο χρυσῷ στεφάνῳ, ἀλλὰ φωραθεὶς εἶτα ὡς τὸν δῆμον ἐξαπατήσας, ἐτιμωρήθη ἀμέσως διὰ θανάτου, ἀποκαλύψας πρότερον τὰ ὀνόματα τῶν εἰς τὴν συκοφαντίαν παροτρυνάντων αὐτόν. Ὁ Μενέστρατος, φωραθεὶς ἐπίσης ὡς συκοφάντης, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ παρεδόθη τῷ δημίῳ (2). Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ αὐτοὶ οἱ τριάκοντα τύραννοι ὅπως ἐφελκύσωνται τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, ἅμ' ἀνελθόντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, διέταξαν τὴν ἀναζήτησιν καὶ τιμωρίαν ὅλων τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νέοι πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν ἀνεφάνησαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις περὶ τοῦ παρ' Ἀθηναίοις κρατήσαντος ἐπὶ τῆς τῶν ἀδικημάτων καταδιώξεως συστήματος.

Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενοι ὀφείλομεν μνημονεῦσαι καὶ ῥήσεώς τινος, παρὰ Κικέρωνι ἀπαντώσης (3), δυναμένης ἴσως νὰ πλανήσῃ τινας εἰς πλημμελῆ περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς καθ' ἡμᾶς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς κρίσιν. Ἔστι δὲ ἥδε· Legum custodiam, λέγει ὁ ἐπιφανὴς πολιτικὸς καὶ ῥήτωρ τῆς Ῥώμης ἐν τῷ περὶ νόμων φιλοσοφήματι αὐτοῦ, nullam habemus. Graeci hoc diligentius apud quos *νομοφύλακες* creantur, nec solum litteras nam idquidem etiam majores nostros erat, *sed etiam facta hominum observabant ad legesque revocabant.* Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ νομοθεσίᾳ θέσεως τῶν λειτουργῶν τούτων παρὰ μὲν τῷ Ἁρποκρατίωνι ἀναγινώσκομεν τάδε: «*Νομοφύλακες*, ἀρχή τις παρ' Ἀθηναίοις οὕτως ἐκαλεῖτο διαφέρουσα τῶν θεσμοθετῶν. Δείναρχος καθ' Ἱμεραίου καὶ ἐν τῷ κατὰ Πυθέου. Φιλόχορος ἐν τῷ ἑβδόμῳ ἄλλα τέ τινα διεξῆλθε περὶ αὐτῶν καὶ *ὅτι οὗτοι τὰς ἀρχὰς ἐπηνάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι*» κτλ. παρὰ δὲ τῷ Σουΐδᾳ «οἱ νομοφύλακες στροφίοις λευκοῖς χρῶνται καὶ ἐν ταῖς θέαις ἐπὶ θρόνων κάθηνται κατ' ἀντικρὺ τῶν ἐννέα ἀρχόντων· καὶ τῇ Παλλάδι τὴν πομπὴν κοσμοῦσιν, ὅτε νομίζεται τὸ ξόανον ἐπὶ τὴν θάλασσαν, *ἀναγκάζουσι δὲ καὶ τὰς ἀρχὰς χρῆσθαι τοῖς νόμοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κάθηνται μετὰ τῶν Προέδρων κωλύοντες ψηφίζειν εἴτι παράνομον αὐτοῖς δόξιεν ἢ ἀσύμφορον*»· καὶ παρὰ τῷ Στοβαίῳ· «οἱ τῶν νόμων φύλακες *ἐπιμελείσθωσαν τῶν πλημμελούντων*, πρῶτον μὲν νουθετοῦντες, *ἐὰν δὲ μὴ πείθωνται καὶ ζημιοῦντες*». Τινὲς τῶν νεωτέρων συγγραφέων, οἷον ὁ Mejer καὶ ὁ Schoëmann, φαίνονται συγχέοντες τοὺς λειτουργοὺς τούτους τοῖς θεσμοθέταις, ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη δὲν φαίνεται ἀκριβής, διότι ὡς ἐκ τοῦ κειμένου πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐξάγεται, τὰ ἔργα ἑκατέρας τῶν τάξεων τούτων τῶν δημοσίων λειτουργῶν διέφερον οὐσιωδῶς ἀλλήλων, ἔτι δὲ οἱ μὲν θεσμοθέται κατὰ παλαιὸν ἔθος ἔβαινον ἑστεμμένοι εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, οἱ δὲ νομοφύλακες, λευκοῖς ἐχρῶντο ἱματίοις(1). Ὁ Φώτιος ἑπόμενος τῷ Φιλοχόρῳ ἀνάγει τὴν ἐγκατάσασιν αὐτῶν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἐφιάλτου· τὸ χρονικὸν τοῦτο σημεῖον παραδέχεται μὲν ὁ Γρότιος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἀπορρίπτει δὲ ὡς ἀνακριβὲς ὁ Boeckh (1). Οὕτω λοιπὸν κατὰ τοὺς ἀνωτέρω συγγραφεῖς, ἑπτὰ ἀνώτατοι τῆς Πολιτείας λειτουργοί, πιθανώτατα ἐτησίως ἐκλεγόμενοι, καὶ ὀνομασθέντες τὸ πρῶτον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἐφιάλτου καὶ Περικλέους, ἐτάχθησαν ὅπως ἐπιτηρῶσι τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν τοῦ δήμου, παρακαθήμενοι δὲ τοῖς Προέδροις ἔν τε τῇ βουλῇ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παρενέβαινον ὁσάκις πράτασίς τις ἢ μέτρον, ἀντικείμενον τοῖς καθεστῶσι νόμοις, ἐλαμβάνετο. Ἀγνοοῦμεν ἐὰν οἱ νομοφύλακες οὗτοι εἶχον τὴν προεδρείαν δικαστηρίου τινος, ἐὰν τουτέστιν ἠδύναντο συγκαλέσαι τοὺς ἔν τινι καταλόγῳ ὡρισμένους ὁρκωτοὺς δικαστὰς καὶ ἐξαιτεῖσθαι ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προεδρείαν τὴν ἐκδίκασιν ἐκνόμου τινός, κατ' αὐτούς, πράξεως, ἢ ἡ ἐξουσία αὐτῶν περιωρίζετο μόνον εἰς ἁπλῆν διαμαρτυρίαν, μεθ' ἣν ὑπέβαλλον τὴν ἐξέλεγξιν τῶν παρ' αὐτῶν καταγγελλομένων πράξεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου. Ὁπωσδήποτε ὅμως αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐκλογὴ λειτουργῶν, περιβεβλημένων ἔν τισι περιπτώσεσι τὸ εἰδικὸν τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ καταγγελίας παρανόμων πράξεων καὶ μέτρων καθῆκον, ἐστὶ λίαν σπουδαία, τὴν δὲ σύστασιν τῆς ἀρχῆς ταύτης πιθανώτατα ἀντέταξε, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γροτίου, ὁ Ἐφιάλτης εἰς τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις οὐκ' ὀλίγων πολιτῶν, ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος ἀντιτιθεμένων εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος ἐπενεχθείσας τολμηρὰς μεταρρυθμίσεις, ὡς φοβουμένων τὸ ἐκ τῆς μειώσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρείου Πάγου προκῦψον χάος. Κατὰ τὰς ῥήσεις τῶν συγγραφέων, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἄνωθι, οἱ νομοφύλακες οὗτοι εἶχον διακεκριμένην ἐν ταῖς ἑορταῖς θέσιν, ἐπιτραπείσης μάλιστα αὐτοῖς, ὡς καὶ τοῖς ἄρχουσι, τῆς εἰς τὴν Βουλὴν ἢ τὸν Ἄρειον Πάγον μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας αὐτῶν εἰσόδου. Δὲν γινώσκομεν ὅμως ἀκριβῶς, ἐὰν οἱ λειτουργοὶ οὗτοι ἦσαν κληρωτοί, ὡς οἱ ἄρχοντες, ἢ αἱρετοί, ὡς οἱ στρατηγοί. Καίτοι δὲ ἡ νομοθεσία διέγραφεν αὐτοῖς καθήκοντα τοσοῦτον σπουδαῖα, λίαν παράδοξόν ἐστιν, ὅτι παρ' οὐδενὶ σχεδὸν τῶν ῥητόρων γίνεται μνεία αὐτῶν, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, περιεσώθησαν ἡμῖν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν αἰώνων ἱκανοὶ λόγοι, ἀναγόμενοι εἰς νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις ἢ εἰς νόμους, παρανό-

---

(1) Φιλόστρατος ἐν Βίῳ Αἰσχίνου.

(1) Ψευδεγγραφή: ὄνομα δίκης ἐστίν, ἣν εἰσίασιν οἱ γεγραμμένοι ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ, ὡς καταψευσαμένου αὐτῶν τοῦ ἐγγράψαντος ἐν τῇ σανίδι τῇ παρὰ τῇ θεῳ κειμένῃ, ὡς ἀδίκως ἐγγραφέντες ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ. κτλ. (Ἁρποκρατίων).

Ψευδεγγραφῆς δ' ἦν δίκη κατὰ τῶν ὡς ὀφείλοντάς τινας ἐνδειξαμένων, εἰς ψευδῶς σεσυκοφαντηκότες ἀλῷεν· κατὰ δὲ τούτου ἦν καὶ ἐπιβουλεύσεως γραφή. (Ἰουλίου Πολυδεύκους Ὀνομαστικά. Η, 35).

Ψευδοκλησία: ὄνομα δίκης ἐστίν, ἣν εἰσίασιν οἱ γεγραμμένοι ὀφείλειν τῷ δημοσίῳ, ἐπειδὰν αἰτιῶνταί τινας ψευδῶς κατασκευάσθαι κλητῆρας καθ' ἑαυτῶν πρὸς τὴν δίκην, ἀφ' ἧς ὤφλον, (Πολυδεύκ. Ὀνομαστ. Η.

Ὅποσοι τρὶς ψευδοκλητείας ὄφλοιεν, ἄτιμοι εἰσι τὰ σώματα· τὰ δὲ χρήματα ἔχουσι. (Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. § 74).

(2) Λυσίας κατ' Ἀγοράτου.

(3) Cicero, de legibus. lib. 3. XX. § 46.

(1) Telfy, Corpus juris Attici. ἀριθ. 216 ἐν σημ. Παρὰ Φωτίῳ μνημονεύεται τὸ ἑπόμενον περὶ τῶν νομοφυλάκων χωρίον τοῦ Φιλοχόρου: « Νομοφύλακες ἕτεροί εἰσι τῶν θεσμαθετῶν, ὡς Φιλόχορος ἐν ζ'. οἱ μὲν γὰρ ἔρχονται εἰς Ἄρειον Πάγον ἐστεφανωμένοι, οἱ δὲ νομοφύλακες χρύσια στρόφια ἄγοντες· καὶ ταῖς θέαις ἐναντίον ἀρχόντων ἐκαθέζοντο. καὶ τὴν πομπὴν ἔπεμπον τῇ Παλλάδι· τὰς δὲ ἀρχὰς ἠνάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τῶν προέδρων ἐκαθηντο, κωλύοντες τὰ ἀσύμφορα τῇ πόλει πράττειν. Ἑπτὰ δὲ ἦσαν καὶ κατέστησαν, ὡς Φιλοχορος, ὅτε Ἐφιάλτης μόνῃ κατέλιπε τῇ ἐξ Ἀρείου Πάγου τὰ ὑπὲρ σώματος» κτλ. Ἀνάλογα τοῖς παρὰ Φωτίῳ εἰρημένοις εὑρίσκομεν καὶ παρὰ Πολυδεύκει.

(1) G. Grote. Ἱστρία τῆς Ἑλλάδος, ἐν τῇ Γαλλικῇ ἐκδόσει. Τόμ. 7ος σελ. 358 ἐν σημ.

μως ψηφισθέντας καὶ ὧν ἑπομένως ἐζητήθη ἡ κατάργησις. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ περιωνύμῳ δίκῃ τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν, ἣν ἀφηγεῖται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ὁ Ξενοφῶν, καὶ καθ' ἣν οὐ μόνον ἡ ὑπερτάτη δικαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ παρ' Ἀθηναίοις δικονομικαὶ διατυπώσεις ἀποτόμως παρεβιάσθησαν, βλέπομεν μόνον ἁπλοῦς πολίτας ἀντιτιθεμένους εἰς τὰς τῶν κατηγόρων προτάσεις, ὡς παρὰ τοὺς κανόνας τῶν καθεστώτων θεσμῶν (1)· ἐκ τῶν ἀρχόντων δὲ μόνον οἱ Πρυτάνεις φαίνονται καταδεικνύοντες τὸ παράνομον τῶν τοῦ Καλλιξένου προτάσεων καὶ ἀρνούμενοι κατ' ἀρχὰς νὰ θέσωσιν αὐτὰς εἰς ψηφοφορίαν. Οἱ δὲ νομοφύλακες, οἱ τεταγμένοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγγραφέων, ἐπὶ τὴν πρόληψιν τῶν παρανομιῶν, οὐδεμίαν ἐξάγουσι φωνὴν ζωῆς. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐπὶ Ἐφιάλτου τὸ πρῶτον καθιδρυθεῖσα, ἐβίωσε τὴν ζωὴν τῶν ῥόδων. Στερούμενοι ὅμως πολλῶν περὶ αὐτῆς εἰδήσεων, ἀδυνατοῦμεν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐξαφανίσεως αὐτῆς, ἐὰν διὰ νόμου κατηργήθη ῥητῶς, ἢ περιέπεσεν ἁπλῶς εἰς ἀχρηστίαν, ἐὰν τουτέστιν ἀπὸ ὡρισμένου τινὸς χρόνου ἔπαυσαν νὰ ἐκλέγωσιν ἐν Ἀθήναις τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν δημοσίους λειτουργούς, ἢ ἐὰν παραταθείσης ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτῆς, οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἀπέβαλον ὀλίγον καὶ κατὰ σμικρὸν πᾶσαν σημασίαν, παρεδρεύοντες μόνον ἁπλῶς καὶ κατὰ τύπον, ὅπως βραδύτερον συνέβη τὸ αὐτὸ ἐπὶ ὁμοταγοῦς τινος ἀρχῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τῶν *defensores civitatum*, περὶ ὧν περαιτέρω γενήσεται λόγος. Τὸ πιθανώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐστὶν ὅτι ὁ τῶν νομοφυλάκων θεσμὸς ἐθεωρήθη βραδύτερον ὅλως ἀλυσιτελὴς καὶ ἄχρηστος πρὸς τὸ καθόλου σύστημα τῆς Ἀθηναϊκῆς νομοθεσίας, καθ' ἣν ἡ βουλὴ ἠδύνατο ν' ἀναστέλλῃ τὴν ψήφισιν πάσης παρανόμου προτάσεως, οὐδενὸς ψηφίσματος δυναμένου ὑποβληθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου πρὸ τῆς προκαταρκτικῆς συναινέσεως αὐτῆς· καὶ ὁπότε δὲ τυχὸν παράνομός τις πρότασις διεξέφευγε τὴν προσοχὴν τῆς βουλῆς, τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς ἀνεπλήρου ἡ *γραφὴ παρανόμων*, (περὶ ἧς ἐρρέθησαν ἱκανὰ ἀνωτέρω) ἥτις φαίνεται εἰσαχθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὁπότε βλέπομεν πολλαπλασιαζομένας τὰς τοιούτου εἴδους δίκας. Οὕτω τοὐλάχιστον φρονεῖ περὶ αὐτῆς ὁ κλεινὸς Γρότιος (1), τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ ἀσπάζεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἔγκριτός τις Γάλλος συγγραφεύς, λίαν εὐδοκίμως ἀσχολούμενος περὶ τὴν μελέτην τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας, καὶ ἀρίστην τινα ἐκδοὺς περὶ τοῦ δημοσίου αὐτῆς δικαίου πραγματείαν, ὁ φιλέλλην Κ. Γεώργιος Περρὼ (2), φρονῶν συγχρόνως ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη φαίνεται καταργηθεῖσα ἀπὸ τῆς μετὰ τὸ 406 π. Χ. ἀνασυστάσεως τῆς δημοκρατίας ἢ διὰ ῥητοῦ νόμου, ἢ δι' ἁπλῆς ἀχρησίας, διότι ἄλλως, κατ' αὐτόν, ἤθελον μνημονεύεσθαι ἐν τῷ περιωνύμῳ ψηφίσματι τοῦ Τισαμενοῦ, καταλέγοντι τὰς ἀρχάς, αἷς εἶχεν ἐναποτεθῇ ἡ ἀκριβὴς ἐπιτήρησις καὶ παραφυλακὴ τῶν ἀναθεωρηθέντων νόμων καὶ τοῦ παλινορθωθέντος πολιτεύματος, ἀλλ' ἐκ τοὐναντίου τὸ προκείμενον ψήφισμα τὴν ἐποπτείαν ταύτην ἀπονέμει ῥητῶς τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, περιαιρεθέντι ἤδη παρὰ τοῦ Ἐφιάλτου τὰς σπουδαιοτέρας αὐτοῦ λειτουργίας. Κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν λοιπὸν τῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου προνομιῶν, φαίνεται λίαν φυσικὴ ἡ τῶν νομοφυλάκων κατάργησις, ἐὰν ἤδη δὲν εἶχον ἐκλίπει πρότερον ὁλοσχερῶς.

Ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ὅμως γινώσκομεν ὅτι ἐν δυσὶ τοῦ Δεινάρχου λόγοις μνημονεύονται οἱ νομοφύλακες οὗτοι, ὁ δὲ Δείναρχος, ὡς γνωτὸν, ἦν σύγχρονος καὶ φίλος μάλιστα Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ὅθεν ἐὰν οἱ λειτουργοὶ οὗτοι, οὓς δὲν φαίνεται γινώσκων οὐδεὶς τῶν τῆς δημοκρατίας ῥητόρων, ἀναφαίνωνται πράγματι μετὰ τὴν ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας ὑποδούλωσιν τῶν Ἀθηνῶν, φαίνεται πιθανώτατον ὅτι ἀπεκατεστάθησαν τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ Κασσάνδρου, βεβαίως δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐδὲν ἕτερον ἦσαν ἢ ἁπλοῖ τῆς διὰ τοῦ Δημητρίου κυβερνώσης Μακεδονικῆς ἐξουσίας πράκτορες, περιβεβλημένοι οἱονεί τινα προληπτικὴν ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν· ὁπόταν τοὐτέστι ῥήτωρ τις ἢ ἄρχων ἐφαίνετο ἐπιλανθανόμενος τῶν καιρῶν καὶ ἀναπολῶν τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν, οἱ νομοφύλακες οὗτοι πιθανώτατα ἠγείροντο ὅπως ἀνακαλέσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν καὶ ἐπιβάλωσι σιγὴν εἰς τὸ τολμηρὸν καὶ αὖθαδες αὐτοῦ στόμα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν νομοφυλάκων.

Καί τοι δὲ ἐντεῦθεν δύναται ἴσως ἐξαχθῆναι ὅτι παρ' Ἀθηναίοις ἦσαν φύλακες τῶν νόμων ἐπιτετραμμένοι τὴν ἐπιτήρησιν τῶν πράξεων ἐκείνων τῶν πολιτῶν, ἐξ ὧν ἠπειλεῖτο δημόσιος κίνδυνος, δυσκόλως ὅμως ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν λειτουργῶν τούτων ἴχνη τῆς καθ' ἡμᾶς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς. Ἐκτὸς τῆς ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ περιωρισμένης λειτουργίας αὐτῶν καὶ τῆς ταχείας αὐτῶν καταπτώσεως, αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀπαγορεύει ἡμῖν τοιαύτην σκέψιν, καθ' ὅσον ὑπὸ τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο ἡ δημοσία ἀγωγὴ προσῆκε παντὶ ἐπιτίμῳ πολίτῃ, ἐξασκοῦντι αὐτὴν ὡς μόριον, οὕτως εἰπεῖν, ἐλάχιστον τῆς ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας μετοχῆς αὐτοῦ ἐνῷ ὁ θεσμὸς τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς πρόσκειται ἰδίως τῇ φύσει τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν πολιτευμάτων, καί περ γέννημα ὢν τῆς μοναρχίας· Ἔστι δὲ κυρίως ἀνάπτυξις κανόνος, ἀγνώστου ἔτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ὅτι τὰ συμφέροντα τῶν συνιστάντων τὴν κοινωνίαν μελῶν δέον ὅπως ἐκπροσωπῶνται ἐν τῷ συστήματι τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως. Ἡ δὲ ἐπὶ τῆς καταδιώξεως ἀνάμιξις τοῦ ἄρχοντος, ἧς ἴχνη τινὰ εἴδομεν σωζόμενα ἐν τῇ Ἀττικῇ νομοθεσίᾳ, φαίνεται χωροῦσα προκειμένης καταδιώξεως προσώπων μενόντων ἀτιμωρήτων, ὡς ἐλλείποντος παντελῶς τοῦ παραδώσοντος τῷ δικαστῇ τοὺς ἀδικοῦντας, ἢ ὀλιγωρούντων τῶν συγγενῶν τοῦ παθόντος ἐκείνων, οἷς ἡ πολιτεία εἶχεν ἀναθέσει τὴν προστασίαν ὡρισμένων προσώπων καὶ οἵτινες εἶχον καθῆκον ἅμα καὶ δικαίωμα ὅπως ἐνασκήσωσι τὴν καταδίωξιν. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ τοῦ τοὺς φόνους δικάζοντος δικαστηρίου προεδρεύων ἄρχων εἶχεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δικαίωμα νὰ παραδίδῃ ἐξ ἐπαγγέλματος τοὺς ἐνόχους τοῖς δικασταῖς, τοῦθ' ὅπερ συνέβαινε καὶ ἐπὶ πολιτικῶν δικῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ, ΣΑΡΡΟΣ.

---

(1) Ἀνδοκίδ. περὶ μυστηρ. 40.

(1) Γροτίου Ἑλλην. Ἱστορ. ἔκδ. γαλ. Τόμ. 7. σελ. 358.

(2) G. Perrot: Essai sur le droit public etc. de la Democratie des Athéniens etc. pag. 169.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΑΡΧΙΑΙΣ ΤΗΣ ΟΘ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου τῇ 13 Μαΐου 1873).

Φιλόμουσοι ὁμήγυρις,

Καὶ πάντοτε μὲν, ἀλλὰ μάλιστα σήμερον δέομαι τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς καὶ ἐπιεικείας, ἐπειδὴ ἀντὶ λόγων πανηγυρικῶν, ἀντὶ τερπνῶν καὶ ψυχαγωγικῶν μελετημάτων καταλλήλων τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῷ περιβόλῳ τούτῳ, σύνοφρυς καὶ κεκυφυῖα ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, παρίσταται δι' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου αὐτῆς μέλους, οὐχὶ ἵνα δρέψῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων αὐτῆς, οὐχὶ ἵνα προκαλέσῃ τοὺς ὑμετέρους ἐπαίνους καὶ στεφάνους, ἀλλ' ἵνα καταστήσῃ καὶ ὑμᾶς συγκοινωνοὺς τῆς ψυχικῆς ἀγωνίας καὶ πάλης ἣν ὑπέστη, βλέπουσα ἔνθεν μὲν τὸ ἐλεεινὸν τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ὁμογενῶν ἡμῶν, τὰς ἀνενδότους προσπαθείας, τὰς πανταχόθεν ἐπικλήσεις αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ταύταις, ζητούντων ἀρωγὴν πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν τέκνων των, ἐκεῖθεν δὲ καταμετροῦσα καὶ ἅπαξ καὶ πολλάκις τὰ μέσα ὅσα ἡ γενναιότης τῶν πλουσίων ἡμῶν ἀφιέρωσε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ μὴ εὑρίσκουσα αὐτὰ ἐπαρκῆ, παρίσταται, λέγω, ἡ ἐπιτροπὴ δύσθυμος καὶ κατηφὴς ἵνα καταστήσῃ ὑμᾶς συγκοινωνοὺς καὶ μάρτυρας αὐτόπτας τῶν ἀναγκῶν, ὅσαι μαστίζουσι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀποκαλύπτουσα καὶ δεικνύουσα ὑμῖν, γυμνὰς καὶ αἱμοσταλάκτους τὰς πληγὰς ὅσας ἔλαβε καὶ φέρει πεσὼν ὁ ἠθικὸς ἐκεῖνος γίγας, ὁ φωτίσας τὴν ἀνθρωπότητα.

Ναὶ, κύριοι, ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ πολιτιστικὴ αὐτῆς δύναμις, ἣν ἑλληνισμὸν καλοῦμεν, περιελθοῦσα τὴν ὑφήλιον ἐξεπολίτισε καὶ ἐζωογόνησε τῶν ἐθνῶν τὰ βάρβαρα,

ἔμελλε νὰ σβεσθῇ ἐν αὐτῇ τῇ ἑστίᾳ αὐτῆς, ἀφοῦ ὁ γίγας οὗτος τοῦ πολιτισμοῦ κατακτήσας τὸν κόσμον ἠθικῶς ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐξημέρωσε τοὺς λαούς, ἔμελλε νὰ πέσῃ τραυματίας οἰκτρὸς τῶν περιστάσεων ἐν αὐτῷ τῷ ἐδάφει τῆς γεννήσεώς του, ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ! καὶ νὰ ἴδωσιν αἱ γενεαὶ τὴν κληρονομίαν του διασκορπισθεῖσαν, τὴν αἴγλην καὶ τὸ σθένος ἐξαφανισθέντα καὶ τὸ πνεῦμα . . τὸ ζωογονοῦν καὶ ἀποθεοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο πνεῦμα, ἀποπτὰν μακρὰν εἰς ἔθνη καὶ λαοὺς ἀλλοτρίους, οἵτινες ἐπωφελήθησαν μὲν ἐκ τῆς κληρονομίας, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐλησμόνησαν, ἢ καὶ περιεφρόνησαν τὸν πεπτωκότα κληροδότην!

Ἡμεῖς δὲ, ἀπόκληροι καὶ ἀπωρφανισμένοι, οἰκτρὰν μερίδα ἐλάβομεν, ψιλὸν τοῦ γίγαντος τὸ ὄνομα, ἄνευ σαρκὸς, ἄνευ ζωῆς, ἄνευ πνεύματος, περιῳβριζόμενον ἕως χθὲς, ὑποπτευόμενον, λοιδορούμενον . . . Εἰς αὐτὸ ἐκλήθημεν ὅπως δώσωμεν σάρκα, ὅπως ἐπαναφέρωμεν τὴν ζωὴν, τὴν ῥώμην, τὴν εὔκλειαν τὴν ἀρχαίαν, δι' ἧς ἐπολίτισε λαοὺς, ἐκράτυνε πολιτείας καὶ ἐκλέϊσεν ἔθνη.

Ἡ ἡμετέρα λοιπὸν ἀποστολή ἐστιν ὅλως ἠθικὴ, καὶ τὸν ἠθικὸν τοῦτον γίγαντα ζητοῦμεν ν' ἀναστήσωμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἵνα φωτίσῃ καὶ ὁδηγήσῃ καὶ πάλιν αὐτὴν, ὡς ἐφώτισε καὶ ἐπολίτισε τοὺς ἄλλους λαοὺς, ὅσοι κατενόησαν καὶ παρέλαβον τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Τὴν σοφίαν, λέγω, καὶ τὴν ἠθικὴν, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων ποθοῦντες καὶ ἐπιδιώκοντες, ὡς μόνην ἀσφαλῆ πηγὴν τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος ὀφείλομεν ἀκριβῶς νὰ γινώσκωμεν ἐρευνῶντες καὶ μανθάνοντες, ὁποῖαι αἱ ἀνάγκαι, ὁποία ἡ κατάστασις, ὁποῖα τὰ τραύματα τοῦ νεκροφανοῦς τούτου γίγαντος, οὗ τὰ εὐρέα ἀλλ' ἀπονενεκρωμένα μέλη καλύπτουσι σύμπαντα τὸν καθ' ἡμᾶς ὁρίζοντα, καὶ ἀναλόγως τῶν μέσων ἡμῶν νὰ ἐπιφέρωμεν τὴν ὅσον οἷόν τε καταλληλοτέραν ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν. Τοῦτο ὑπαγορεύει ἡμῖν τὸ ἱερὸν καθῆκον τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης, τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ ἡμετέρου μέλλοντος, ἐρειδομένου ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς, τοῦτο ἐπιβάλλει ὁ κανονισμὸς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἐπιλαμβανόμεθα δὲ τοῦ ἔργου τούτου τῆς ἐρεύνης ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Μικρασίας, τῆς τὸ πάλαι εὐδαίμονος καὶ καλλιγόνου ταύτης χώρας.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πέντε μόνας ἐκθέσεις μετὰ αἰτήσεως βοηθείας, ἔλαβεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκ τῆς Μικρασίας: ἐξ Ἡλιουπόλεως, Πισσιδείας, Τραπεζοῦντος, Οἰνόης, Λαοδικείας, ἐνῷ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὡς ἠκούσατε ἀπὸ στόματος τοῦ γλαφυροῦ εἰσηγητοῦ κ. Ἀριστοκλέους, ἦσαν πολὺ πλείονες.

Πῶς ἆρά γε τοῦτο; μὴ ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἐβελτιώθη τοσοῦτον ἡ κατάστασις τῶν Μικρασιανῶν, ὥστε οὐδεμίαν ἔχουσι πλέον ἀνάγκην βοηθείας; Μὴ κατέλαβεν αὐτοὺς ὀλιγωρία περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ βελτιώσεως τῶν τέκνων των; Μὴ ἀπηύδησαν παλαίοντες ἐπὶ αἰῶνας ἤδη κατὰ τῆς σκληρᾶς αὐτῶν τύχης καὶ ἀπηλπίσθησαν; Οὐδαμῶς, κύριοι, οὐδὲ τῆς τύχης ἀλλαγὴν, οὐδὲ ῥᾳθυμίαν, οὐδ' ἀπελπισίαν τὸ παράπαν ἔπαθον οἱ ὑπερπόντιοι ἐκεῖνοι ἡμέτεροι ὁμογενεῖς· ἀλλ' ἡ σιωπή των αὕτη, κατὰ τὸ πολυτάραχον τοῦτο ἔτος, ἐπιμαρτυρεῖ ἔτι μᾶλλον τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς αὐτῶν· ἡ ἐπιφύλαξίς των αὕτη ἐπικυροῖ ἔτι μᾶλλον ὅτι γνήσιοί εἰσιν ἀπόγονοι ἐκείνων, οἵτινες ἐν καιρῷ γενικῆς τινος συμφορᾶς ἐθυσίαζον τὸ ἴδιον συμφέρον ὑπὲρ τῆς διασώσεως τοῦ ὅλου.

Ἔμαθον, κύριοι, οἱ τῆς Μικρασίας ἀδελφοὶ ἡμῶν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας τὰς δυσχερείας καὶ πικρίας, εἶδον τὴν οἰκτρὰν πάλην, ἥτις διέσχισε δύω ὁμοδόξους λαοὺς, κατενόησαν ὅτι μεγαλειτέρα ἀνάγκη ἐνυπάρχει ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τῆς αὐτοκρατορίας μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ, καὶ ἐσιώπησαν σιωπὴν αὐταπαρνήσεως, ἀφέντες κατὰ μέρος τὸ ἰδιαίτερον συμφέρον, καὶ διδόντες οὕτω καιρὸν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἵνα ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ μᾶλλον ἐκεῖ, ἔνθα αἱ ἐλλείψεις προφανέστεραι καὶ καταστρεπτικώτεραι. Ναὶ, κύριοι, οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐκεῖνοι ἐγκαρτεροῦσιν ἐν ταῖς στερήσεσιν αὐτῶν, καὶ οἱονεὶ ἀναῤῥιχηθέντες ὄπισθεν τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Βοσπόρου θεωροῦσιν ἐκεῖθεν μὲ πάλλουσαν τὴν καρδίαν τὰ παρ' ἡμῖν διαδραματιζόμενα, εὐχόμενοι ἐκ μυχίων τὸν θρίαμβον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ἐν αἷς ἔλαβον γένεσιν καὶ ἔλαμψαν ἄλλοτε, καὶ θεωροῦσιν ἡμᾶς προκύπτοντες ἐκεῖθεν, καὶ ἀναμένουσιν ἀφ' ἡμῶν τὸν ἠθικὸν αὐτῶν ἄρτον, ἤτοι τὴν προγονικὴν παίδευσιν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν.

Ἡ ἐπισκοπὴ Ἡλιουπόλεως καὶ Θυατείρων, ἐκεῖθεν τῆς Σμύρνης νοτιοδυτικῶς κειμένη, ηὐτύχησεν, εὐτυχίαν δυστυχῶς οὐ συνήθη παρ' ἡμῖν, νὰ ἔχῃ πνευματικὸν ἀρχηγὸν ἄνδρα, οὐ μόνον παιδείας κάτοχον, ἀλλὰ καὶ ἐνάρετον, καὶ τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἀκριβῶς γινώσκοντα, καὶ τὴν ἐντολὴν ἣν ἔλαβεν ἀξίως ἐκπληροῦντα.

Ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα: τὸ τῆς Λυδίας, τῆς Ἰωνίας, καὶ τῆς Καρίας, οἱ δ' ὀρθόδοξοι κάτοικοι αὐτῆς συμποσοῦνται εἰς 2700 οἰκογενείας.

Ἐν τῇ κυριωτέρᾳ πόλει τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης τῷ Ἀϊδινίῳ (Τράλλεις), ὑπάρχουσι τρεῖς σχολαὶ: Ἑλληνικὴ, ἀλληλοδιδακτικὴ καὶ παρθεναγωγεῖον, καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον φοιτῶσι 22 μαθηταὶ, εἰς δὲ τὸ δεύτερον 280, καὶ εἰς τὸ τρίτον 260 κοράσια.

Τὴν διατήρησιν τῶν τῆς πόλεως ταύτης σχολῶν, καὶ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν ἀνέλαβεν ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ὁ πρό τινων ἐτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθεὶς Σύλλογος, ἀριθμῶν 70 μέλη καὶ ἔχων κεφάλαιον 1100 λιρῶν.

Καὶ ὅμως ὁ Σύλλογος ἀπαντᾷ πολλὰς δυσχερείας πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου ἔργου, διότι τὰ πάντα ἐλλείπουσι, καὶ περὶ πάντων φροντιστέον: περὶ καταστημάτων, περὶ διδασκάλων, περὶ βιβλίων, περὶ βιβλιοθήκης κτλ. κτλ. μόνη δ' ἡ συντήρησις τῶν σχολῶν αὐτῶν ὡς ἔχουσιν ἀπαιτεῖ δαπάνην ἐτησίαν 400 λιρῶν, ὥστε κίνδυνος ἐπίκειται μὴ ἀναγκασθῇ ὁ Σύλλογος νὰ βάλῃ χεῖρα καὶ ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῶν 1100 λιρῶν.

Ἐν τῷ τῆς Λυδίας τμήματι, Καράσικλί ὑπὸ τῶν Τούρκων καλουμένῳ, ὑπάρχουσι χωρία στερούμενα οὐ μόνον σχολείου, ἀλλὰ καὶ ναοῦ καὶ παντὸς σημείου πολιτισμοῦ, ὡς τὸ χωρίον Τρουμπαλὶ (ὅπου σήμερον ὑπάρχει ὁ σιδηρόδρομικὸς σταθμὸς Ἀϊδινίου), χάρις δὲ ταῖς προσπαθείαις τοῦ ἀρχιερέως, μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἤρξατο οἰκοδομεῖσθαι.

Ἀξιοσημείωτός δ' ἐστιν ἡ πρὸς τὴν παιδείαν ἔφεσις τῶν κατοίκων Βαϊνδηρίου, ὡραίας κωμοπόλεως, ἐν ᾗ μετὰ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ σχολεῖον ἑλληνικὸν, εἰς ἃ φοιτῶσιν 160 μαθηταὶ, ὑπάρχει καὶ παρθεναγωγεῖον, ἀνεγερθὲν κατὰ τὸ 1857, εἰς ὃ φοιτῶσιν 80 κοράσια. Ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ τούτῳ προνοίᾳ τοῦ φιλομούσου ἀρχιερέως, διδάσκει ἀμισθὶ ὁ ἱερομόναχοι κ. Συμεὼν Σκύριος, ἀνὴρ ζηλωτὴς καὶ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης.

Τίνες δ' αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν πορίζονται τὰ ἱδρύματα ταῦτα τὰς ἑαυτῶν δαπάνας; Ὀλίγαι τινὲς συνδρομαὶ φιλομούσων θεωρούμεναι τακτικαὶ καὶ ἀναβαίνουσαι ἕως 8000 γρ. κατ' ἔτος· οἱ δίσκοι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ δάνεια, οὗτοι οἱ πόροι, πόροι ἄλλως γνωστοὶ τοῖς πᾶσιν, ὡς μόνοι ταχθέντες ἡμῖν ὑπὸ Κυρίου.

Ἀξιοσημείωτος ὡσαύτως ἐστὶν ἑτέρα κωμόπολις, τὸ Ἀνδεμήσιον, ἐν ᾗ ὅμως οὐχ εὑρηται εἰμὴ ἓν σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσιν 152 μαθηταὶ, τῶν κατοίκων εἰς ἐσχάτην πενίαν διακειμένων ἕνεκα περιπετειῶν ἐμπορικῶν τε καὶ ἄλλων.

Βορειοανατολικῶς τοῦ Ἀνδεμησίου, κεῖται ἑτέρα κώμη Πυργὶ καλουμένη, ἐν ᾗ ἑξήκοντα μόναι οἰκογένειαι ὑπάρχουσι χριστιανικαὶ, σύμπασαι τὴν τουρκικὴν ὁμιλοῦσαι. Μόλις κατὰ τὸ 1865 συνέστη σχολεῖον, ἄνευ κανονισμοῦ, ἄνευ βιβλίων καὶ ἄνευ πόρων, πλὴν τοῦ τῆς ἐκκλησίας δίσκου. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, φοιτῶσιν 28 μαθηταὶ, ἐξ ὧν εἷς διακρίνεται ἐπὶ ἐξόχῳ εὐφυΐᾳ, ἀλλ' ἐστὶν, ὡς συνήθως συμβαίνει, καὶ ὁ ἀπορώτερος.

Ἐκεῖ πρὸς μεσημβρίαν τρεῖς ὥρας μακρὰν, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Μεσογίδος ἀπαντᾶται ὑπὸ τοῦ ἐρημοπλάνου ὁδοιπόρου ἕτερον χωρίον φέρον 90 οἰκογενείας χριστιανικὰς Λύγδα καλούμενον· ἑξήκοντα παιδία συναγελαζόμενα ἔν τινι οἰκίσκῳ, προσπαθοῦσι νὰ ἐκμάθωσι τὴν ἑλληνικὴν γραφὴν ἵνα διὰ τῶν προγονικῶν τούτων χαρακτήρων ἐνδύωσι καὶ ἐκθέτωσι τὰ δυστυχῆ τὴν ἑτερογενῆ καὶ ἀλλόφωνον αὐτῶν γλῶσσαν.

Ἐντεῦθεν δὲ, κατὰ τοὺς πρόποδας ὡσαύτως τῆς Μεσογίδος, 350 οἰκογένειαι χριστιανικαὶ κατοικοῦσι τὴν πόλιν Τέραν ἢ *Θύραν* καλουμένην. Ἐπὶ τῶν θυρῶν τῆς Θύρας ταύτης οἱονεὶ καθήμενος ὁ εὐαίσθητος ἱεράρχης Διονύσιος φαίνεται ἐκφωνῶν τὸ τοῦ Ἱερεμίου: «Τίς δώσει τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων; καὶ κλαύσομαι τὸν λαόν μου τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός;» Καὶ δικαίως, διότι φαίνεται ὅτι διὰ τῆς θύρας αὐτῆς εἰσελθοῦσα ἡ διχόνοια διέφθειρε τὰ πάντα! Εἶχον σχολεῖον ἑλληνικὸν, εἶχαν ἀλληλοδιδακτικὸν, εἶχον παρθεναγωγεῖον, ἀλλ' ἡ φιλοπρωτία καὶ αἱ περὶ διδασκάλων ἔριδες αὐτῶν διέλυσαν καὶ κατέστρεψαν τὰ πάντα! Μάτην ὁ ἀληθὴς ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ μάνδρας Διονύσιος ἐνουθέτει αὐτοὺς, μάτην ἐπὶ μῆνα ὁλόκληρον ἐλθὼν διέμεινε παρ' αὐτοῖς, μάτην ἀπέστειλεν ἐπὶ τούτῳ τὸν πρωτοσύγκελόν του, αὐτοὶ οὐδαμῶς ἠβουλήθησαν συνιέναι!

(Ἐπιστολὴ ἀρτίως ληφθεῖσα τοῦ ἁγίου Ἡλιουπόλεως καὶ φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῖς γράμμασι τοῦ ἀρχιερέως «καλὸς οἰωνὸς», ἀναγγέλλει, ὅτι τέλος πάντων συνετισθέντες ζητοῦσιν ἑλληνοδιδάσκαλον, δι' ὃν καὶ ἀποτείνονται πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον κτλ.)

Ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς Ἰωνίας Σαρ-

κὰν (Μελετ.) ἀπαντᾶται, ἄνωθεν τῆς παλαιᾶς Ἐφέσου, τῆς τὸ πάλαι ἐπιφανεστάτης ἐκείνης πόλεως, νῦν δὲ κατερημωμένης, ἡ κώμη Κιρκιτζὲ καλουμένη, ἐν ᾗ 500 περίπου οἰκογένειαι ὀρθοδόξων οἰκοῦσιν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὧν οἱ χαρακτῆρες φέρουσιν ἔτι τὸν ἑλληνικώτατον τύπον, δὲν λαλοῦσιν εἰμὴ τὴν τουρκικὴν, καίτοι οὐδεὶς Ὀθωμανὸς, ἢ ἄλλου θρησκεύματος, συγκατοικεῖ μετ' αὐτῶν. Φίλεργοι καὶ δραστήριοι, κατώρθωσαν διὰ τῶν προτροπῶν τοῦ ἀρχιερέως νὰ ἀνεγείρωσι σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσιν 130 περίπου μαθηταί. Ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ, ἐν ᾧ καί τινα ἑλληνικὰ μαθήματα παραδίδονται, ἀπηγόρευται ὅλως ἡ τῆς τουρκικῆς γλώσσης χρῆσις· φαντασθήτω δ' ἕκαστος ὁποία σύγχυσις, ὁποῖαι βαβυλωνιακαὶ παρεννοήσεις συμβαίνουσι! Τὸ σχολεῖον τοῦτο, ὡς καὶ τ' ἄλλα, ἔχει ἀνάγκην ἀπόλυτον βιβλίων διδακτικῶν.

Ἐντεῦθεν, εἰς ἀπόστασιν τριῶν ὡρῶν, κεῖται, νεκρὰ σήμερον καὶ πανέρημος, ἡ ἄλλοτε ζῶσα καὶ ἀκμάζουσα παρὰ Μαίανδρον Μαγνησία, ἐν ᾗ ἀπεβίωσεν, ἀφεὶς τὴν γῆν ταύτην τῶν ἀθλιοτήτων, ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος πολίτης, ὁ περικλεὴς ἐξόριστος, ὁ σώσας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Ἀσιανῆς βαρβαρότητος. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐζωΐας, μόλις ἀπαντῶνται σήμερον χωρία τινὰ ἄθλια, ἔτι ἀθλιεστέρων κατοίκων ἐνδιαιτήματα, ὡς τὸ Μουρσαλὶ λεγόμενον, ἔχον κατοίκους εἰς 70 οἰκογενείας συμποσουμένους, καὶ διατηροῦντας σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσι 30 μαθηταί, γεωργῶν τέκνα, ἅπερ οἱ γονεῖς ἀναγκάζονται ἕνεκα τῆς πενίας των ν' ἀποσύρωσι τῆς σχολῆς κατὰ πᾶσαν συγκομιδὴν τῶν σύκων. Ὁμοίως τὰ χωρία Βουγιουκλῆ (κτῆμα τοῦ μακαρίτου Σπ. Βαλτατζῆ) οὗ οἱ κάτοικοι, 30 περίπου οἰκογένειαι, διατηροῦσι σχολεῖον ἐπὶ μισθῷ ἐτησίῳ τοῦ διδασκάλου 1800 γροσίων· τὸ Κουτσαρλὶ ὁμοίως ἐπὶ μισθῷ 2,000 γροσίων, ὡς καὶ τὸ Καραβουνὰρ, Κιόσκι καὶ Ἀκτσέ. Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ, κεῖται καὶ ἡ ὡραία καὶ ἐμπορικὴ κωμόπολις Ναζλὶ, ἧς οἱ κάτοικοι διακρίνονται, δυστυχῶς καὶ κατ' ἐξαίρεσιν, ἐπὶ ἀμαθείᾳ καὶ ἀφιλομουσίᾳ. Χάρις καὶ πάλιν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀκαμάτῳ ἁγίῳ Ἡλιουπόλεως, ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον κατηρτίσθη ἐπὶ τὸ τελειότερον, διδασκομένων ἐν αὐτῷ 170 μαθητῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων· τὸ δ' ἑλληνικὸν ἕνεκα τῆς διχονοίας τῶν κατοίκων μένει ἀτελεσφόρητον.

Ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῆς Καρίας (Ἀϊδένελλι), ὡς καὶ ἐν τοῖς δύω πρώτοις, κατὰ τὰς θέσεις καθ' ἃς πόλεις ἄλλοτε περιφανεῖς καὶ λαμπραὶ ἦσαν, σήμερον πολίχνιά τινα, ἢ ἐλεεινὰ χωρία ἀπαντῶνται, ὧν οἱ κάτοικοι, ἐλεεινοὶ καὶ πεινα λέοι, μόλις δύνανται νὰ διατηρῶσι ναὸν πενιχρὸν, οὗ ὁ ἱερεὺς διδάσκει ἁπλῶς τὴν δι'ἑλληνικῶν γραμμάτων γραφὴν εἰς τὰ πάσης μαθήσεως καὶ παντὸς ἀνθρωπισμοῦ ἀπεστερημένα ἐκεῖνα παιδία!

Παρατρέχοντες τἄλλα, οὐδὲ μάτην ζητοῦντες τὴν Ἀντιόχειαν πρὸς Μαιάνδρῳ, ἢ τὴν Πυθόπολιν, ἢ τὴν Ἀφροδισιάδα ἐκείνην, ἢ τὴν πατρίδα τοῦ Βίαντος Πριήνην ἢ Κάδμην, καὶ τόσας ἄλλας πόλεις καὶ χώρας ἑστίας τοῦ ἑλληνισμοῦ, νεκρὰς σήμερον, καὶ ἐρειπίων σωρὸν, στῶμεν ἐπὶ μικρὸν ἐν τῇ Ἁλικαρνασσῷ, πατρίδι Ἡροδότου καὶ Διονυσίου τῶν ἱστορικῶν, τανῦν Βοδρούμι καλουμένῃ. Ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἀξιόλογον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσιν 125 μαθηταὶ, ἐκ μόλις 200 οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ κωμόπολις αὕτη. Ἤδη δὲ, κατὰ τὸν παρελθόντα ὀκτώβριον, συνέστη καὶ ἑλληνικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσι 18 μαθηταὶ, παραδιδόμενοι τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Πλούταρχον· ἡ σχολὴ αὕτη ἔχει μεγίστην ἀνάγκην διδακτικῶν βιβλίων.

Τὰ αὐτὰ λέγομεν καὶ περὶ ἑτέρας κωμοπόλεως Μυλάσσα λεγομένης, ἥτις διατηρεῖ καὶ παρθεναγωγεῖον, τὸ ἥμισυ τῆς δαπάνης διδόντος τοῦ φιλογενοῦς κ. Μιχ. Τσακίρη.

Ἐν γένει (παρατηρεῖ ὁ φιλόμουσος ἅγιος Ἡλιουπόλεως) οἱ ἄνθρωποι τῶν μερῶν ἐκείνων αἰσθάνονται μὲν τὴν ἀνάγκην τῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς πενίας καὶ ἀθλιότητος αὐτῶν ἀναγκάζονται νὰ μένωσιν ἐν τῇ ἀμαθείᾳ, ἀφ' ἧς οὐδεὶς ὁ λυτρώσων εἰ μὴ Κύριος ὁ Θεός!

Μεταβαίνομεν μεσημβρινώτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πισιδείας.

Ἐκ τῶν διαγραμμάτων, ἅπερ ὁ Πισιδείας κ. Καισάριος ἀπέστειλεν ἡμῖν, ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ ὑπάρχουσι κέντρα ἐκπαιδεύσεως, διαδηλοῦντα μᾶλλον τὸ φιλόμουσον τῶν κατοίκων, ἂν καὶ ἀραιὰ, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως, καὶ ὑποκείμενα εἰς δαπάνας ἀνωτέρας τῆς τῶν κατοίκων δυνάμεως.

Ἐν Σπάρτῃ, ἐν ᾗ οἰκοῦσιν 750 οἰκογένειαι, ὑπάρχουσι σχολεῖα ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσιν, ἐν μὲν τῷ ἑλληνικῷ, 40 περίπου μαθηταὶ, ἐν δὲ τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ 350 καὶ ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ 200 κοράσια.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἔχουσι χρέος 40,000 γροσίων, καὶ παρουσιάζουσιν ἔλλειμμα 10,000 γρ. κατ' ἔτος. Πρὸς δὲ στεροῦνται καὶ βιβλίων διδακτικῶν οἱ δ' ἔφοροι παρακαλοῦσιν ἵνα ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐξαποστείλῃ αὐτοῖς τοιαῦτα.

Ἐν Ἀτταλείᾳ, σὺν τῷ ἑλληνικῷ, τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ καὶ τῷ παρθεναγωγείῳ, ὑπάρχουσι καὶ δύω νηπιακὰ πρὸ πολλῶν ἐτῶν συσταθέντα, ἀλλὰ δυσυχῶς κατὰ τὸ 1868 πυρκαϊᾶς γενομένης ἀπετεφρώθησαν ἐξ αὐτῶν αἱ δύω σχολαὶ, ἡ ἑλληνικὴ καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον. Καὶ ἀνεκαίνισαν μὲν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ταύτας ἐξοδεύσαντες περὶ τὰς 70,000 γρ. ἀλλὰ περιῆλθον ἐκ τούτου εἰς δυσχερῆ οἰκονομικὴν σήμερον θέσιν.

Μαθηταὶ δὲ φοιτῶσιν εἰς μὲν τὴν ἑλληνικὴν 32, εἰς δὲ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν 205, εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον 95, ὑπὲρ τοὺς 250 δὲ εἰς τὰ νηπιακά· τὸ ὅλον 582. Ἡ ἔλλειψις τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ ἐνταῦθά ἐστι λίαν ἐπαισθητὴ, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ ἔφοροι δέονται τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἵνα ἐξαποστείλῃ αὐτοῖς τοιαῦτα.

Ἕτερον κέντρον ἐκπαιδεύσεως παρουσιάζει ἡμῖν ἡ κωμόπολις Λειβίσιον, κειμένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Λυκίᾳ παρὰ τὴν Μάκρην ἀπέναντι τῆς νήσου Ῥόδου. Τὴν κωμόπολιν ταύτην οἰκοῦσι 450 περίπου οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ, διατηροῦσαι ἑλληνικὴν καὶ ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν, ἐν αἷς διδάσκονται περὶ τοὺς 250 μαθητάς· συνέστησαν δὲ καὶ παρθεναγωγεῖον, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσιν αὐτὸ μετὰ ἓν ἔτος, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπαρκέσωσιν ἕνεκα τῶν πολλῶν φόρων.

Ἐν ταῖς σχολαῖς ταύταις ἐδίδαξε μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἐπὶ 20 ἔτη, ὁ ἀξιότιμος ἑλληνοδιδάσκαλος κ. Μιχαὴλ Μουσσαῖος, ὅστις καὶ ἐξακολουθεῖ διδάσκων, καὶ μαθητὰς ἀναδεικνύων διδασκάλους, ἐναντίον τῶν δυσαρεσκειῶν καὶ δυσχερειῶν ἃς ὑπέστη. Ὁ φιλογενὴς οὗτος διδάσκαλος ἐκλιπαρῶν τὸν Σύλλογον ἵνα σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν πολλῶν ἀναγκῶν τῶν σχολῶν τῆς κοινότητος Λειβισίου μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει τὴν ἔλλειψιν γυμναστηρίου. Εἶναι δὲ ὁ μόνος ὅστις κατενοήσας τὴν ἀνάγκην ταύτην διὰ τὴν καλὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν λόγον ποιεῖται περὶ αὐτῆς.

Ἐν ἑτέρῳ διαγράμματι ὑποσημειουμένῳ ἐν *Πόρλῳ*, κωμοπόλει κατοικουμένῃ ὑπὸ 360 οἰκογενειῶν, καταφαίνεται ἡ ἐλεεινὴ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων κατάστασις, οἵτινες στερούμενοι ποσίμου ὕδατος, ἠναγκάσθησαν νὰ κλείσωσι τὰ σχολεῖα αὐτῶν, ἵνα ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν δαπάνην τῆς διοχετεύσεως αὐτοῦ ὑπερβᾶσαν τὰς 200000, γρ. ὧν τὰ δύω τρίτα χρεωστοῦνται ἤδη καὶ πληρόνουσι τόκον 12 %· τὰ δὲ ποτιζόμενα τέκνα των δέον νὰ μένωσι διψῶντα τοῦ ὕδατος τοῦ πνευματικοῦ.

Ἐν τῷ φακέλλῳ Πισσιδείας ἀπαντῶνται ὡσαύτως δύο διαγράμματα τῶν νήσων Καστελλορίζου καὶ Ἁγίων Ἀναργύρων, ἀνηκουσῶν ἀμφοτέρων τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ. Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν νήσων τούτων μόλις πρὸ δύω ἐτῶν συνέστη σχολεῖον ἑλληνικὸν, εἰς ὃ φοιτῶσι 40—50 μαθηταὶ, καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν περιέχον ὑπὲρ τὰ 300 παιδία.

Οἱ δυστυχεῖς τῆς δευτέρας νήσου κάτοικοι, καταστραφέντες τέλεον ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, καίτοι μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, κατώρθωσαν, ἀτρύτους πόνους καταβαλόντες, νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὴν ἀποτεφρωθεῖσαν σχολήν των, ὑπὲρ ἧς καὶ μόνης τείνουσι χεῖρας ἱκετίδας πρός τε τὸν Σύλλογον καὶ πρὸς πάντα ὁμογενῆ.

Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐκπαιδεύονται 70 παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐξ 100 οἰκογενειῶν κατοικουσῶν τὴν νῆσον· ἡ δὲ ἐκπαίδευσις ἄτακτος καὶ ἀκανόνιστος ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς σχολαῖς, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν ἐπιβλέποντα καὶ πόνῳ ψυχῆς φροντίζοντα.

Βαθέως λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ μητροπολίτου τούτου ὅ,τι εἴπομεν περὶ τοῦ ἁγίου Ἡλιουπόλεως, προμαχοῦντος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῶν φώτων! δάκτυλος δὲ σιγῆς διασταυρῶν τὰ ἡμέτερα χείλη, ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον δεικνύει ἡμῖν, ἵνα πρὸς ἐκείνας στρέψωμεν τὴν προσοχὴν: τὴν πρὸς τὸν Πολεμωνιακὸν Πόντον Οἰνόην καὶ τὴν Τραπεζοῦντα.

Ἡ πόλις Οἰνόη κατοικουμένη ὑπὸ 5,000 περίπου χριστιανῶν, διατηρεῖ τρία σχολεῖα ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, πληρόνουσα εἰς μόνους μισθοὺς τῶν διδασκάλων γρ. 16,000 κατ' ἔτος· 30 μαθηταὶ φοιτῶσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν, 170 εἰς τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ 112 εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον. Μεταξὺ τῶν ἐπιδιδόντων μαθητῶν, τῶν πάντων ἀπόρων, διακρίνεται καὶ εἷς εὔπορος!

Ἡ ἐφορία εὑρίσκεται ἤδη εἰς δυσχερῆ κατάστασιν οἰκονομικὴν, ἕνεκα τῆς τοῦ ἐμπορίου ἀδρανείας, καὶ τῆς παύσεως τῆς ναυπηγίας τῶν ἰσιοφόρων πλοίων, ἐξ ὧν πολλὰ οἱ κάτοικοι ὠφελοῦντο. Πέποιθε δὲ καὶ αὕτη εἰς τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Ἡ κοινότης τῆς Τραπεζοῦντος, ἀποστέλλουσα ἡμῖν τὴν ἀγγελίαν καὶ τὸ πρόγραμμα ἐ-

ρατικῆς Σχολῆς συσταθείσης καὶ ἀρξαμένης ἀπὸ τῆς ά τοῦ παρελθόντος ὀκτωβρίου, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ ἐρυθριῶμεν, ἐρύθημα ἄλλως εὐχαριστήσεως ἀλλ' ἐνταυτῷ (δότε εἰπεῖν) καὶ ἐντροπῆς. Ἐπειδὴ, εἰ καὶ πρὸ πολλοῦ κατενοήσαμεν τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ συζάσεως οὐ μόνον ἱερατικῆς σχολῆς, σκοπὸν τιθεμένης τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ ὑποδεεστέρου κλήρου, ἀλλὰ καὶ ἱερατικοῦ Συλλόγου, φροντίζοντος ἰδίως περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ κατωτέρου αὐτοῦ κλήρου ὅστις ἐστὶν ὁ ἄμεσος ὁδηγὸς καὶ μορφωτὴς τοῦ λαοῦ, εἰ, λέγω, καὶ περὶ τούτων πολλάκις καὶ πολλὰ ἐλαλήσαμεν, οὐδὲν ὅμως ἐπράξαμεν. Προκαταλαβόντες δ' ἡμᾶς οἱ ἡμέτεροι ἀδελφοὶ Τραπεζούντιοι παρίστανται θαῤῥαλέοι καὶ εὐπρόσωποι, ὡς τῶν ἀγωνιστῶν οἱ ἀριστεύσαντες, αἰτοῦντες τὴν δέουσαν ἐνθάῤῥυνσιν καὶ τὸν πρέποντα αὐτοῖς στέφανον.

Ἕτερος ἱεράρχης, ἀληθὴς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ πατὴρ φιλόστοργος, ὁ μητροπολίτης Λαοδικείας, ἐν ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐπισολῇ, διεκτραγῳδεῖ τὴν δεινὴν κατάσασιν εἰς ἣν ἔῤῥιψε τὴν ἐπαρχίαν του ὁ σεισμὸς, ὁ ἐννέα ἐκκλησίας καὶ πλείστας οἰκίας κατερειπώσας· ἡ Λαοδίκεια δὲν εἶναι πλέον τὸ «μεγακλεὲς πτολίεθρον, ὡς κέλευσε Ζεὺς ὑψιβρεμέτης», ἀλλὰ σωρὸς ἐρειπίων καὶ συντριμμάτων, ἐντὸς δ'αὐτῶν, τὴν σχολὴν ζητεῖ νὰ διασώσῃ ὁ σεβαστὸς ἱεράρχης . . .

Εὐχαριστῶν δὲ τὸν ἡμέτερον Σύλλογον διὰ τὰς 20 λίρας ἃς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἔπεμψεν ἐκεῖ, δέεται ἵνα μὴ καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἀπαξιώσῃ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἑτέρα ἐπιστολὴ τοῦ ἀξιολόγου διευθυντοῦ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ἑλληνικῆς σχολῆς κ. Θεμιστ. Ὀρφανίδου, ἀπ' Ἀθηνῶν γράφοντος πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἀναφέρει, συστήνοντος ἐπίσης τῷ Συλλόγῳ καὶ τὴν ἀρτισύστατον ἑλληνικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας, ἧς ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις οὐ πάνυ καλῶς ἔχει.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ τὰ ἐκ τῆς Μικρασίας ἐκτεθέντα ἡμῖν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἥτις τοσαῦτα παρέσχεν ἡμῖν πράγματα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, ἐνόμισε καλὸν ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ ἵνα ποιήσῃ μνείαν ἐπιστολῆς τσῦ ἁγίου Ἐφέσου κὺρ Ἀγαθαγγέλου, δι' ἧς ἀναγγέλλει τῷ προεδρείῳ τοῦ Συλλόγου τὴν σύστασιν ἓξ Συλλόγων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ, σκοπὸν καὶ κύριον μέλημα ἐχόντων τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἐν τοῖς λαοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐπὶ αἰῶνας ἤδη ἐν ἀμαθείᾳ διατελοῦσιν, ὡς καὶ τὴν ἀνέγερσιν τριῶν παρθεναγωγείων ἐν Μαγνησίᾳ, Νυμφίῳ καὶ Ἀξαρίῳ κτλ. κτλ. Ἡ ἐπιτροπὴ δημοσίᾳ ἀπονέμει τῷ σεβαστῷ ἱεράρχῃ ἀγίῳ Ἐφέσου τὸν δίκαιον ἔπαινον, ὃς ὀφείλεται πᾶσι τοῖς τὰ ἐπαινετὰ πράττουσιν.

Ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐφ' ἧς ὀφείλομεν νὰ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἡμετέραν προσοχὴν διὰ λόγους οὓς πάντες γινώσκομεν, ἐστάλησαν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πλεῖσται αἰτήσεις, μετὰ καὶ ἄνευ ἐκθέσεων.

Πέραν τῆς Φιλιππουπόλεως, ἐν τῇ αὐτῇ εὐφόρῳ πεδιάδι μεταξὺ Αἴμου καὶ Ῥοδόπης κεῖται ἡ κωμόπολις Παζαρτζίκι (ἢ Τατὰρ-Παζαρτζίκι) ἣν ἀφθόνως ἀρδεύει ὁ ποταμὸς Ἔβρος. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς βοηθείας ἣν ὁ Σύλλογος ἀπέστειλεν αὐτοῖς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐβελτίωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ σχολείου των παραλαβόντες ἱκανὸν διδάσκαλον τὸν κ. Σαϊτίδην. Δέονται δὲ ἵνα ἡ βοήθεια ἐξακολουθήσῃ καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος, καθ' ὃ οἱ διῶκται τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἰταμώτεροι γενόμενοι, μυρία προβάλλουσι προσκόμματα εἰς τὰς προσπαθείας τῶν ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀγωνιζομένων.

Ἐκ Πρεσρένης, ἐν ᾗ σήμερον αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ σχολεῖα χρησιμεύουσιν ὡς στάδιον τῶν ἐλεεινῶν ἐθνολογικῶν διαπληκτισμῶν, γράφει ὁ ἀξιότιμος διδάσκαλος κ. Βιθυνὸς, ὃν ἔπεμψεν ἐντεῦθεν ὁ Σύλλογος, ὅτι μεγίστη γίνεται πρόοδος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς σχολείοις, ἀλλ' ἰδίως τὰ κοράσια, λέγει, γράφουσιν ἐπὶ χάρτου ἑλληνιστὶ ὡς καὶ ἐπὶ ἀβακίων μετὰ θαυμαστῆς εὐχερείας. Εὔχεται δὲ τὰς αὐτὰς προόδους καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου τὰ ἑλληνικὰ γράμματα βανδαλικῶς καταδιώκονται.

Ἐκ τῆς κώμης Μουσταφᾶ πασσᾶ λεγομένης παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν γράφουσιν ἡμῖν, ἐκτραγῳδοῦντες μετὰ δικαίας ἀγανακτήσεως, τὰς καταδιώξεις ὅσας ὑπέστη ἡ ἐκεῖσε ἑλληνικὴ κοινότης ὑπὸ τῶν εὐσεβὲς ἔργον θεωρούντων τὸ καταστρέψαι πᾶν ὅ,τι ἑλληνικὸν, ἐκλιπαροῦσι δὲ τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τῆς ἄρτι συσταθείσης ἀλληλοδιδακτικῆς σχολῆς, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἑλληνικῆς.

Ὁ Μαρωνείας κὺρ Ἄνθιμος. ἐκ Κιουμουρτζίνης γράφων, ἀποστέλλει ἡμῖν δύω διαγράμματα ἐξ ὧν ἐξάγεται, ὅτι καὶ ἐν Μαρωνείᾳ καὶ ἐν Κιουμουρτζίνῃ, ὑπάρχουσι σχολεῖα, ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς διδάσκονται ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πόλει 180 μαθηταὶ, ἐξ ὧν 40 κοράσια· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περίπου 300, ἐξ ὧν τὰ 100 κοράσια.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα, μὴ ἔχοντα ἰδίους πόρους, ἀλλ'ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα πατριωτῶν, πάντων καπνεμπόρων, διατηρούμενα, μικροῦ δεῖν διελύοντο, ὡς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπελθούσης κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ μονοπωλίου τῶν καπνῶν· ὁ δὲ κίνδυνος φαίνεται ἔτι ὑφιστάμενος, ἂν μὴ βοήθειά τις προκαταλαβοῦσα ἀποσοβήσῃ αὐτόν.

Λύπην βαθεῖαν ἐκφράζεται ὁ ἀγαθὸς οὗτος ποιμενάρχης ὅτι τὰ πέριξ χωρία καὶ ἰδίως τῶν Φερρῶν στεροῦνται καὶ σχολείων καὶ διδασκάλων, ἐλλείψει τῶν ἀναγκαίων πόρων. Θερμῶς δὲ συνίστησι νέον, εὐφυέστατον, ἀλλὰ καὶ πενέστατον, Παρασκευᾶν Στεργίου καλούμενον, ὃν γραμματοφάγον ἀποκαλεῖ, πρὸς ἀποστολὴν εἰς ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια ἵνα χρησιμεύσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς διδάσκαλος.

Τὸ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστήριον Εὐαγγελισμὸς δίδωσιν ἡμῖν ἀξιολόγους πληροφορίας, οὐ μόνον περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, συνισταμένων ἐκ σχολείου ἑλληνικοῦ, δύω ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἑνὸς παρθεναγωγείου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πέριξ, ἰδίως τοῦ τμήματος Φερρῶν, ὑπαγομένου ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἁγίου Μαρωνείας.

Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, συνιστάμενον ἐξ 20 χωρίων (ὧν πολλὰ βουλγαρόφωνα) ἐστερεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγου παντὸς μέσου ἐκπαιδευτικοῦ. Οὔτε σχολεῖον, οὔτε διδάσκαλος ἦσαν πράγματα γνωστὰ τῇ δυστυχεῖ ἐκείνῃ χώρᾳ· τὰ ἄνθη τῆς γῆς καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, ἦσαν τὰ μόνα μέσα, ἦσαν τὸ μόνον ἀλφάβητον δι' οὗ τὰ τέκνα ἐμάνθανον τὸν ἔξω κόσμον!

Ἐναπέκειτο τῷ Ἀναγνωστηρίῳ Αἴνου νὰ συστήσῃ τὸ πρῶτον ἑλληνοδημοτικὸν σχολεῖον ἐκεῖσε, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου σταλείσης βοηθείας 15 λιρῶν, καί τινων ἄλλων ἄλλοθεν βοηθημάτων· πρὸς δὲ, καὶ κατὰ τὰ περίχωρα τῆς Αἴνου ἑτέραν ἀλληλοδιδακτικὴν σχολὴν, εἰς ἣν φοιτῶσι καὶ τὰ τοῦ ἐν Φέῤῥαις βουλγαροφώνου χωρίου Βαλίκιοϊ παιδία.

Ἡ δὲ πόλις τῆς Αἴνου, ἔχουσα κατοίκους μόλις περὶ τὰς 4,000, διατηρεῖ, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, σχολὰς, εἰς ἃς φοιτῶσι 274 παιδία, ὧν τὰ 100 κοράσια. Αἱ δαπάναι τῆς συντηρήσεως συμποσοῦνται ἐκ γρ. 29,000· ὑπάρχει δὲ ἐν κληροδότημα ἑνὸς τῶν συμπολιτῶν των τοῦ Φραγκίσκου Ἰῶβ, ἐκ ῥουβλίων 11,600 κατατεθειμένων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Τραπέζῃ τῆς Ὀδησσοῦ, καὶ φέρον 6,400 γρόσια κατ' ἔτος, 2,500 ἐκ δικαιωμάτων γάμων, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ βοηθειῶν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν.

Ἔπαινος ὀφείλεται τοῖς μέλεσι τοῦ ἐν Αἴνῳ Ἀναγνωστηρίου τούτου, μετὰ ζήλου καὶ φιλομουσίας ἀγωνιζομένοις ὑπὲρ τῶν πατρίων, ἤτοι τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῦ μόνου ἀσφαλοῦς ὁδηγοῦ εἰς τὸν πολιτισμόν.

Ἐν τῇ κωμοπόλει Ξάνθῃ, περὶ ἣν οὐκ ὀλίγα εὑρίσκονται βουλγαρόφωνα χωρία, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων μὲν χρόνων διατηρεῖται ἑλληνικὴ σχολὴ, ἀπὸ δεκαετίας δὲ μόλις παρθεναγωγεῖον καὶ ἀλληλοδιδακτικόν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἑλληνικὴν 35 φοιτῶσι μαθηταὶ σπουδάζοντες μέχρι ποιητῶν· εἰς δὲ τὸ παρθεναγωγεῖον 170 κοράσια, ὧν τὰ εἰς τὸ ἑλληνικὸν τμῆμα μεταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σπουδάζουσι τοὺς ἕλληνας συγγραφεῖς μετὰ πολλῆς τῆς προόδου, ὑπὸ τὴν ἀρίστην διευθύντριαν κ. Ἄνναν Τσικούρη, καὶ τὴν βοηθὸν αὐτῆς κ. Ἀργυρὼ Καραγιάννη, ἀμφοτέρας μαθητρίας τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρσακείου, εἰς ὃ μεγίστας ὀφείλει χάριτας ἡ καθ' ἡμᾶς νεολαία τῶν κορασίων.

Αἱ δύο αὗται σχολαὶ οὐδὲν κληροδότημα ηὐτύχησαν νὰ λάβωσι μέχρι τοῦδε· διατηροῦνται δὲ διὰ τῆς ἐτησίας συνδρομῆς τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, καὶ κυρίως ἐκ τῶν ἐκτάκτων συνεισφορῶν τῶν γενναίων αὐτῆς πολιτῶν, δι' ὧν οὐ μόνον τὰς δαπάνας τῶν εἰρημένων δύο σχολῶν ἀναπληροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κτήματα δι' αὐτῶν ὑπὲρ τῶν σχολῶν ἠγόρασαν, καὶ δὴ καὶ οἰκοδόμημα εὐρύχωρον ἐν μέσῳ τῆς πλατείας τῆς πόλεως ἀνήγειραν, περικαλλὲς τῶν Μουσῶν ἐνδιαίτημα.

Ἡ δὲ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ διατηρεῖται καὶ ἐφορεύεται ὑπὸ τῶν εὐγενῶν κληρονόμων τοῦ ἀειμνήστου τῆς Ξάνθης γόνου Μαζίνη, ὅσις καὶ συνέστησε τὴν σχολὴν ταύτην ἰδίοις ἀναλώμασιν.

Οὐδὲν οἱ γενναῖοι Ξάνθιοι ζητοῦσι παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διὰ τὴν διατήρησιν τῶν σχολῶν των, ἀλλὰ βαθέως αἰσθάνονται τὴν ἔλλειψιν τῆς βιβλιοθήκης, ὑπὲρ ἧς καὶ ὑψοῦσι φωνὴν αἰτήσεως εὐχόμενοι ὅπως εἰσακουσθῶσι.

Τὴν ἔκθεσιν τῶν Ξανθίων παρομαρτοῦσι καὶ ἓξ διαγράμματα σχολείων τῶν περιχώρων, ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ποιμαντορίαν τοῦ μητροπολίτου Ξάνθης, 1 Μεσορώπης, 2 Γιασίκιοϊ, 3 Σάλης ἢ Σαξάρι, 4 Βουλούσρας, 5 Καραγιάννη καὶ 6 Ποδογορίας. Ἐκ τῶν διαγραμμάτων ἐξάγεται ὅτι 400 περίπου παιδία

ἀμφοτέρων τῶν φύλων φοιτῶσιν εἰς τὰ ῥηθέντα σχολεῖα, τὸ πλεῖστον ἀλληλοδιδακτικά, ἐν οἷς διδάσκονται καί τινα ἑλληνικά. Ἡ δὲ διατήρησις αὐτῶν παρέχει οὐκ ὀλίγας δυσχερείας, τῶν κατοίκων πενεστάτων ὄντων.

Ἐξ Ἀγχιάλου γράφουσιν οἱ ἔφοροι καὶ πρόκριτοι τῆς κοινότητος (ἐπιμαρτυροῦντος δι' ἰδίας ἐπιστολῆς καὶ τοῦ ἁγίου Ἀγχιάλου κὺρ Βασιλείου) ὅτι ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ πενία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ὑφ' ἧς ἐπαπειλεῖται ἡ διάλυσις τῶν σχολείων των ἑλληνικοῦ τε καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ, ἐνέσκηψε καὶ ἡ ὀλεθρία φυλετικὴ ἔρις, ἥτις τὴν καταστροφὴν παντὸς ἀγαθοῦ ἐπιδιώκουσα, πρὸ παντὸς ἄλλου, τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας ὑποβλέπει καὶ αὐτῶν ἢ τὴν ἁρπαγὴν, ἢ τὴν ἐξόντωσιν διαμηχανᾶται. Ἐπικαλοῦνται δὲ τὴν τοῦ Συλλόγου ἀντίληψιν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πενίαν αὐτῶν, τοὺς δ' ὀλετῆρας παραδίδουσιν εἰς τὴν θείαν δίκην.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Σιλιστρίας, ἥτις ἐξ 100 μόλις οἰκογενειῶν συγκειμένη, δύω σχολεῖα ἑλληνικόν τε καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν διετήρει καὶ διατηρεῖ, ὡς καὶ ἰδίαν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν.

Οἱ δυστυχεῖς, ἀλλὰ φίλοι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς προόδου ἕλληνες κάτοικοι τῆς Σιλιστρίας, συνιστῶσι θερμῶς τῇ προστασίᾳ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νέον τελειοδίδακτον ἐκεῖσε, εὐφυέστατον καὶ ἐπιμελέστατον, ἀλλὰ πενέστατον, καὶ ὅστις ἀδυνατεῖ ἐκ τούτου, ἀποπερατώσας τὰς δεούσας σπουδὰς αὐτοῦ εἰς ἀνώτερόν τι ἐκπαιδευτήριον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατὰ τὸν διακαῆ πόθον του.

Ὁ ἐν Ῥαιδεστῷ Θρᾳκικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος ἐστὶν ἀνώτερος παντὸς ἐπαίνου διὰ τὰς πεφωτισμένας προσπαθείας ἃς καταβάλλει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐν χώραις καταῤῥᾳδιουργουμέναις ὑπὸ ἀνθρώπων, πᾶν ἄλλο ἢ τὴν ἠθικὴν ὠφέλειαν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν ἐν νῷ ἐχόντων.

Ὁ Σύλλογος οὗτος, ἀποστέλλων ἄνδρας ἱκανοὺς εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, οὐ μόνον λαμβάνει τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν αὐταῖς καὶ χρηματικῶς καὶ ἠθικῶς συντρέχει ὅπου ἡ ἀνάγκη παρουσιάζεται, ἀλλὰ καὶ τὰς πλεκτάνας καὶ ἐνεργείας τῶν ἐναντίων ἀνακαλύπτων παραλύει καὶ ἐξουδετεροῖ.

Ἐν τῇ ἐπιστολιμαίᾳ αὐτοῦ ἐκθέσει ἐκτίθησιν ἰδίως τὴν ἀνάγκην συστάσεως παρθεναγωγείων εἰς τὰ πολυανθρωπότερα κέντρα τῆς πρὸς ἀνατολὰς θρᾳκικῆς χερσονήσου, οἷον Τυρολώης (Τσορλοῦ), Βυζίης, Βουργαζίου, Κεσσάνης κλ.

Τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου τούτου μετὰ τοῦ ἀξιολόγου αὐτῶν προέδρου κέκτηνται δικαιώματα ἀπαράγραπτα ἐν τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθείας φροντιζόντων.

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος κοινοποιηθέντα ἡμῖν ἐκ Θρᾴκης καὶ τῆς κατὰ τὴν Μοισίαν Σιλιστρίας. Μεταβαίνοντες ἤδη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐπικαλούμεθα σύντονον τὴν προσοχὴν ὑμῶν, ἐπειδὴ, ὡς νὰ μὴ ἤρκουν ἡ πτωχεία καὶ ἡ ἀθλιότης τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης, ἥτις ἄλλοτε ἔστειλε τὰ τέκνα αὐτῆς μέχρις Ἰνδικῆς πρὸς ἐκπολιτισμὸν τῶν βαρβάρων λαῶν, ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ ἔλλειψις παντὸς μέσου πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς καταστάσεώς των, ἀνεφύησαν ἐσχάτως καὶ νέα ἄλλα προσκόμματα ἀλλοίαν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀλλοῖον τὸν σκοπὸν, ξένον πάντη τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐπιδιωκομένης ἠθικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν λαῶν. Ἐν τῷ φακέλλῳ τῆς Μακεδονίας ἀπαντῶμεν πρῶτον τὴν ἐν Βιτωλίοις ἐφορίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἥτις ἀναμιμνήσκουσα ὅσα ἐν τῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος λεπτομερεῖ αὐτῆς ἐκθέσει περὶ σχολῶν ἀνέφερε τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, κοινοποιεῖ ἤδη ἡμῖν τὰς οὐσιώδεις βελτιώσεις ἃς ἐπήνεγκον τῷ ἐκεῖσε παρθεναγωγείῳ, ἰδίως δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ νηπιακοῦ συστήματος, δι' οὗ 80 νήπια ἀμφοτέρων τῶν φύλων, θαυμασίως προάγονται εἴς τε τὰ γράμματα, καὶ τὴν ἄλλην ἀγωγήν.

Ὡς πρὸς τὸ γυμνάσιον, μὴ δυνηθέντες οἱ ἔφοροι νὰ ἐπιτύχωσιν ἱκανὸν διάδοχον τοῦ ἀποχωρήσαντος γυμνασιάρχου, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποστείλωσι πέντε ἐκ τῶν ἀνωτέρων μαθητῶν εἰς Ἀθήνας πρὸς τελειοποίησιν. Ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν τοῦτο ὑπὸ σπουδαίαν σκέψιν· τὸ εἰρημένον γυμνάσιον χρησιμεύει ὡς κέντρον ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν ἄλλων ὁμόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων καὶ χωρίων. Ἐκ Καστορίας, Βοδενῶν, Νιαούσσης, Κρουσόβου, Νεβέσκης, Περλεπὲ, (Πρίλλαπον) καὶ Μεγαρόβου συναθροίζονται ἐν Βιτωλίοις πλεῖστοι μαθηταὶ πρὸς ἐκπαίδευτιν. Ἐκ τούτου πᾶς ἐννοεῖ πόσον ἀναγκαία καθίσταται ἡ βελτίωσις καὶ ἡ ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον διαῤῥύθμισις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τούτου καθιδρύματος.

Ἐπιτραπήτω δέ μοι ν' ἀποσιωπήσω καὶ πάλιν ὅσα καὶ ἐν τῷ φακέλλῳ τούτῳ ἀναφέρονται περὶ τῶν φωτοσβεστικῶν καὶ ἀντιζόων ἐ-

νεργειῶν καὶ μηχανορῤῥαφιῶν, ἵνα ἀποτρέψωσι τοὺς λαοὺς ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς μαθήσεως, καὶ παραδώσωσιν αὐτοὺς ταῖς ὑψιπέτεσι Πομακίοις Μούσαις· ἐπειδὴ θεωρῶ ταῦτα γελοῖα, ἂν μὴ ἀποτελέσματα οἰκτρᾶς καὶ ἐλεεινῆς διαστροφῆς τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας...

Ὁμοίως καὶ ὁ ἐν Σέῤῥαις Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος, συνιστῶν τοὺς ἀντιπροσώπους δύω ἑλληνικῶν κοινοτήτων Νευροκοπίου (Νικόπολις) καὶ Προσιτσιάνης, ἀποστελλομένους ὅπως ἐξαιτήσωνται τὴν ὑπεράσπισιν τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως, περιγράφει ἁρπαγὰς καὶ σφετερισμοὺς ἐκκλησιῶν τε καὶ σχολῶν ἑλληνικῶν, καὶ οἰκτείρει τὴν τυφλὴν καταφορὰν καὶ τοὺς βανδαλικοὺς τρόπους τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ἕως χθὲς ἀδελφῶν θεωρουμένων.

Τὰ αὐτὰ καὶ ἐκ Μεγαρόβου, οὗ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τοῦ Συλλόγου πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀρτισυστάτου παρθεναγωγείου αὐτῶν, ἐφ' ᾧ στηρίζουσι τὴν διάσωσιν τῶν πατρίων, τῶν ἠθῶν, τῆς γλώσσης, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας των.

Αἱ αὐταὶ ἐπικλήσεις, αἱ αὐταὶ οἰμωγαὶ ὑψοῦνται καὶ ἀπὸ τῆς ὡραίας ἐκείνης χώρας τῆς Κοζάνης, ἔνθα ἐδίδαξαν Εὐγένιος ὁ πάνυ, Γεώργιος ὁ Κουνταρᾶς, Κλονάρης, Ῥουσσιάδης καὶ τόσοι ἄλλοι σοφοὶ ἄνδρες, περὶ οὓς τότε συνήρχοντο, ὡς πρὸς πατέρας, οἱ σήμερον κακολογοῦντες καὶ οὐ μόνον μὴ ἀναγνωρίζοντες ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸν πέλεκυν φέροντες ἓν τῶν δύω ἀπαιτοῦσιν, ἢ τὴν ἀρνησιθρησκείαν, ἢ τὴν καταστροφὴν τῆς σχολῆς, ἥτις ἐν καιροῖς χαλεποῖς ἐφώτισε καὶ ἐπαρηγόρησεν αὐτοὺς, οὖσα τὸ ἐκπαιδευτικὸν κέντρον ἁπάντων τῶν περιχώρων τῆς ἄνω Μακεδονίας.

Ἡ Κοζάνη διατηρεῖ ἔτι τὸ ἀπὸ τοῦ 1668 ἔτους συσταθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον οἱ φιλόμουσοι κάτοικοι αὐτῆς κατὰ τὸ 1851 ἐπροσπάθησαν νὰ ὑψώσωσιν εἰς βαθμὸν γυμνασίου, ἀλλὰ μὴ εὑρόντες ὑποστήριξιν ἔξωθεν, παρητήθησαν μὲν τότε, ἀλλ' ἤδη συστήνουσι καὶ πάλιν τὴν ἰδέαν ταύτην ὡς λίαν ὠφέλιμον· καὶ δικαίως, ἐπειδὴ ἡ Κοζάνη κειμένη εἰς θέσιν μεταίχμιον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προπύργιον κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς εἰσβολῆς ἰδεῶν ξένων καὶ ἐναντίων τοῦ πολιτισμοῦ.

Διατηρεῖ προσέτι καὶ ἀλληλοδιδακτικὸν εἰς ὃ φοιτῶσι 300 μαθηταὶ, καὶ παρθεναγωγεῖον ἐν ᾧ διδάσκονται περὶ τὰ 90 κοράσια. Αἱ δὲ δαπάναι ἐξοικονομοῦνται ἐκ κληροδοτημάτων τινῶν φερόντων ἐτήσιον εἰσόδημα 30 ἕως 32000 γροσίων· ἀλλὰ μεγάλην ἔχουσιν ἀνάγκην βιβλίων διδακτικῶν, καὶ μάλιστα γεωγραφικῶν πινάκων.

Κατὰ τὰς βορειοδυτικὰς ἄκρας τῆς Μακεδονίας τὰς τῇ Ἀλβανίᾳ συντερμονούσας, ὑπάρχει πόλις ἡ Κορυτσὰ, ἧς οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσι μὲν τὴν ἀλβανικὴν, ἀλλ' εἰσὶ καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὸ ἦθος ἑλληνικώτατοι, καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον, ἐθνολογικῶς τε καὶ γλωσσολογικῶς, καθ' ὅσον εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι οἱ Ἀλβανοί εἰσι Πελασγοὶ, καὶ ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα αἰτωλικὸν ἰδίωμα τῆς ἑλληνικῆς. Ὁπωσδήποτε, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μέγαν ἔχουσι πόθον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ οὐδόλως χωρίζουσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐφ' ᾧ καὶ διατηροῦσι τρία ἀξιόλογα σχολεῖα, ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν οἷς φοιτῶσι 550 περίπου μαθηταὶ, ἐξ ὧν 150 κοράσια ὁμιλοῦντα ἤδη ἑλληνιστὶ εὐχερῶς.

Ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ, συσταθείσῃ κατὰ τὸ 1838, ὑπάρχει καὶ γυμνασιακὴ τάξις, εἰς ἣν διδάσκονται καὶ τὰ λατινικά. Εὕρηται δὲ καὶ βιβλιοθήκη 400 τόμους μετὰ καταλόγου περιέχουσα.

Τὰ σχολεῖα ταῦτα διατηροῦνται ἐκ κεφαλαίου 7000 λιρῶν ἀσφαλῶς τοκιζομένου, καὶ ἐκ συνεισφορῶν· δὲν ζητοῦσι δὲ οἱ φιλότιμοι οὗτοι ἄνθρωποι εἰμὴ βιβλία διδακτικὰ, καὶ διὰ τὸ παρθεναγωγεῖον σχέδια χειροτεχνημάτων.

Ἐκεῖ πλησίον τῆς Κορυτσᾶς εὑρίσκεται καὶ ἡ Μοσχόπολις ἢ Βοσκόπολις, ἡ ἄλλοτε (1750) γυμνάσιον διατηροῦσα, νῦν δὲ μόλις ἓν ἑλληνοαλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ἐν ᾧ ἄῤῥενά τε καὶ θήλεα μίγδην διδάσκονται, περίπου 80 τὸν ἀριθμόν. Καὶ ὅμως ἡ πόλις αὕτη ἔχει τὴν δόξαν, ὅτι ἐγέννησε τὴν περίδοξον διὰ τὸν πλοῦτόν της οἰκογένειαν τοῦ Ἕλληνος Σίνα. Ἐφ' ᾧ καὶ μεμψιμοιροῦσιν οἱ κάτοικοι διατί ὁ βαθύπλουτος πατριώτης των, ὁ νῦν εὐκλεῶς ζῶν, ὁ τοσαῦτα ἀγαθοεργήματα ἀλλαχοῦ ἐπιδαψιλεύων, νὰ μένῃ ψυχρὸς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς φυσάσης αὐτὸν γῆς;

Οἱ ἐν Βιέννῃ Μοσχοπολῖται μόλις 1800 γρόσια κατ' ἔτος ἀποστέλλουσι τῇ πατρίδι των, ἐνῷ ἡ δαπάνη τοῦ σχολείου συμποσοῦται μέχρι 5,500 γροσίων.

Οἱ μαθηταὶ, οἱ μὴ ἀναγκαζόμενοι ἐκ τῆς πτωχείας νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν σχολὴν, στεροῦνται πρὸ πάντων βιβλίων διδακτικῶν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ.

Τοιαύτη ἡ κατάστασις τῶν πλείστων μερῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς χώρας, ἐφ' ἧς δέον νὰ ἐ-

πιστήσωμεν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἡμετέραν προσοχήν, οὐχὶ βεβαίως διότι ἐγέννησε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ἢ τὸν Ἀριστοτέλην ἢ τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον, οὐχὶ διότι ὁ Φίλιππός της διενοήθη τὴν ἕνωσιν καὶ ἐνίσχυσιν σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ διότι κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς δυστυχεῖς χρόνους, ἕν τε ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις αὐτῆς, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα βανδαλικῶς καταδιώκονται, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα κλείονται, ἢ ληστρικῶς ἁφαρπάζονται, οἱ δὲ λαοί, ὡς τὰ πτηνὰ ἅπερ ἡ θύελλα διεσκόρπισε, ζητοῦσι τὴν φωλεὰν αὐτῶν, καὶ φωλεὰν δὲν εὑρίσκουσιν, ὅτι βοὴ ἀνέμου ἰδοὺ ἔρχεται καὶ σεισμὸς μέγας ἐκ γῆς ἀλλοτρίας, τοῦ τάξαι τὰς πόλεις Ἰσραὴλ εἰς ἀφανισμὸν καὶ κοίτην στρουθῶν.

Τί δὲ ἡ Ἤπειρος; ἡ γῆ ἐκείνη τῶν ἡρώων, ἡ χώρα ἐκείνη ἡ τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους παραγαγοῦσα καὶ νῦν ἔτι παράγουσα, ἡ τοσαῦτα κληροδοτήματα λαβοῦσα; Τί πρὸ πάντων τὰ Ἰωάννινα, ἡ πόλις ἐκείνη ἡ ἄλλοτε κοιτὶς τῶν γραμμάτων καὶ ἑστία τοῦ ἑλληνισμοῦ; Οὐδεμίαν οὔτε περὶ καλῆς, οὔτε περὶ κακῆς καταστάσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῶν πραγμάτων εἴδησιν ἔχομεν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Σιγὴ βαθεῖα διὰ δρυμῶν καὶ φαράγγων ἐρήμων ἀφικνουμένη, καταγγέλλει ἡμῖν, εἰμὴ ἕτερον, ἀλλὰ πάντως τὴν ἀκηδίαν καὶ ὀλιγωρίαν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις Ἠπειρωτῶν, οὐδόλως συγκινουμένων ἐκ τῆς γενικῆς πρὸς τὰ πρόσω κινήσεως τῶν πέριξ λαῶν!

Ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ σημερινὸς Ἠπειρώτης, φέρων ἐκ γενετῆς ἐν ἑαυτῷ τὸν σπινθῆρα τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ μεγαλείου, ἔχει ἀνάγκην, ἵνα ὁ σπινθὴρ αὐτὸς ἀναλάμψῃ καὶ φλὸξ γένηται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ πάτριον ἔδαφος, καὶ νὰ φάγῃ τὸν πικρὸν τῆς ξενητείας ἄρτον, καὶ νὰ ποθήσῃ τὸν οὐρανὸν ἐκεῖνον ὃν εἶδε κατὰ πρῶτον, καὶ τὴν γῆν ἐκείνην ἐφ' ἧς παιδίον ἔπαιξε, καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὸ θυμοδακὲς τῆς νοσταλγίας αἴσθημα, καὶ τότε, τότε νὰ ἀναφανῇ, ὡς ἀνεφάνη, μέγας πατριώτης, μέγας τοῦ ἔθνους του εὐεργέτης, μέγας ἀνήρ. Ὁ Ἠπειρώτης διαφέρει τοῦ Χίου, καθ' ὅσον αὐτὸς μὲν ὅσον ἀπομακρύνεται τῆς πατρίδος λησμονεῖ αὐτὴν, ἐκεῖνος δὲ τοὐναντίον τοσοῦτον φλέγεται καὶ νοσταλγεῖ καὶ κήδεται ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐξ ὅλης τῆς Ἠπείρου, μόνον ἐξ Ἄρτης ἀπεστάλη ἡμῖν ἔκθεσις περιγράφουσα συνοπτικῶς οὐ μόνον τὰ ἐν Ἄρτῃ τρία ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ἑλληνικὸν, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παρθεναγωγεῖον, ὑπὲρ ὧν δαπανῶνται ἐτησίως 41000 ὑπὸ τῶν ἱερῶν μονῶν τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Πρεβέζης ὅμοια, ὑπὲρ ὧν ἐξοδεύονται κατ' ἔτος 19000 γρ. (ὧν αἱ 5500 ἐξ ἐξωτερικῶν συνδρομῶν) (καὶ ἑτέρου παρθεναγωγείου ἰδιοσυντηρήτου ἔχοντος περὶ τὰ 80 κοράσια, ἀλλ' οὗ τὸ μέλλον ἀμφίβολον ἕνεκα ἐλλείψεως πόρων σταθερῶν).

Ἡ σύντομος ἀλλ' ἀξιόλογος αὕτη ἔκθεσις περιλαμβάνει ὡσαύτως τὸν κατάλογον 14 ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἄρταν χωρίοις, καὶ τριῶν περὶ τὴν Πρέβεζαν, ἐν οἷς φοιτῶσι 1290 παιδία, καὶ δαπανῶνται ὑπό τε τῶν ἱερῶν μονῶν τῆς ἐπαρχίας καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐτησίως 33,700 γρ.

Ἐκτὸς τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν αὐτῶν φαίνονται ἐν τῇ ἐκθέσει ἕτερα 39 παιδαγωγικὰ ἐν διαφόροις μικροῖς χωρίοις περὶ τὴν Ἄρταν ὑπὲρ ὧν ἐξοδεύονται κατ' ἔτος 15,420 γρ. καὶ μανθάνουσι τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν παιδία περὶ τὰς 2000· ὡσαύτως καὶ περὶ τὴν Πρέβεζαν ἕτερα 23 ὑπὲρ ὧν ἐξοδεύονται ἐτησίως 3,930 γρ. καὶ διδάσκονται κατὰ μέσον ὅρον 500 παιδία.

Ὥστε διὰ τὰ ἐν Ἄρτῃ καὶ Πρεβέζῃ μετὰ τῶν πέριξ αὐτῶν σχολεῖα, δαπανῶνται τὸ ὅλον ὑπὸ τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, γρ. 113,050 κατ' ἔτος. Ἐπίκειται δὲ κίνδυνος μὴ αἱ ἱεραὶ μοναὶ ἀναγκασθῶσι νὰ παύσωσι τὰ χορηγούμενα δίδακτρα, τοῦθ' ὅπερ ἐγένετο διὰ τὸ τρέχον ἔτος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπαιτουμένης χρηματικῆς ποσότητος διὰ τὴν ἔκδοσιν νέων *ταπίων* τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν.

Νομίζομεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμέν τι ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως τῶν μαθητῶν, τῶν πλείστων γυμνῶν καὶ ἀνυποδύτων, στερουμένων πάντων, πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, καὶ ὅμως ὀργώντων πρὸς τὰ γράμματα, διψώντων τὴν παιδείαν, δι' ἧς καὶ μόνης ὁ ἄνθρωπος γινώσκει τὸν κόσμον, γινώσκει τὸν Θεόν.

Παρέλθωμεν, κύριοι, σιωπηλοὶ τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἠπείρου, ἀναβῶμεν τὸν Πίνδον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ῥίψωμεν βλέμμα θαυμασμοῦ ἅμα καὶ θλίψεως, πρὸς τὴν περικαλλῆ ἐκείνην ἔκτασιν, πρὸς τὴν ἐριβώλακα ἐκείνην καὶ βωτιάνειραν γῆν τῆς Θεσσαλίας, ἣν περικυκλοῦσιν ὄρη καὶ δρυμῶνες περίδοξοι, κατοικίαι ἄλλοτε θεῶν τε καὶ ἡρώων, περιβρέχουσι δὲ ὁ ἀργυροδίνης καὶ δαφνοστεφὴς Πηνειὸς καὶ ὁ μέγα ἐπερχόμενος Σπερχειός.

Εἰσέλθωμεν εἰς αὐτὴν, καὶ ἀλαλητὶ προχωρήσωμεν μέχρι τοῦ Παγασαίου κόλπου, ταυῦν κόλπου τοῦ Βώλου λεγομένου· μὴ ζητήσωμεν δὲ οὐδὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Παγασαίου Ἀπόλλωνος, οὐδὲ τὸ νεώριον τῶν Φερραίων, ἐν ᾧ ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργοναῦς ἐκείνη ἥτις καὶ Παγασαία ἐκλήθη· μὴ ζητήσωμεν τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος τῆς παλαιᾶς Δημητριάδος, οὐδὲ τὰ βασίλεια τῶν τῆς Μακεδονίας βασιλέων! Παρῆλθον ταῦτα πάντα, ὡς παρέρχεται καὶ ἐκλείπει φεῦ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον! στῶμεν δ' ἐπ' ὀλίγον ἐν τῇ πενιχρᾷ πόλει Ἰωλκῷ, νῦν Βώλῳ καλουμένῃ, καὶ ἐρευνήσωμεν ὁποία ἡ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τῆς χώρας ταύτης, ἀνελίσσοντες ὅσον οἷόν τε συντόμως 13 διαγράμματα σταλέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Σ. ἀρχιερέως ἁγίου Δημητριάδος.

Ἐκ τῶν διαγραμμάτων τούτων ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Βώλου, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διατηρουμένων ἑνὸς ἑλληνικοῦ, 4 ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ δύο παρθεναγωγείων, καὶ τούτων ἄνευ κληροδοτήματός τινος, ὑπάρχουσιν εἰς διαφόρους κωμοπόλεις ἕτερα 15 ἀλληλοδιδακτικὰ, 1 παρθεναγωγεῖον καὶ δύω ἔτι ἑλληνικά. Ἰδίως ἐν Μακρινίτσᾳ, χάρις εἰς τὰ κληροδοτήματα τῶν μακαρίων ἀνδρῶν Χρυσοχοῦ καὶ Βασιλείου Σουλιώτου, αἱ σχολαὶ τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης διατηροῦνται καλῶς. Ἐκτὸς τῆς γενικῆς ἀνάγκης τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὑπὲρ ὧν πανταχόθεν, ὡς παρατηρεῖτε, ὑψοῦται φωνὴ ἱκετευτικὴ, ὑλικὴν ἀνάγκην δὲν φαίνονται ὅτι ἔχουσιν εἰμὴ τὸ Νεοχώριον καὶ ἡ κωμόπολις Κισσὸς, ὧν οἱ κάτοικοι εἰσὶ λίαν πτωχοί. Ἐν συνόλῳ, κατὰ τὴν περιφέρειαν ταύτην φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα 1381 μαθηταὶ ἄρρενες καὶ 250 περίπου κοράσια. Ἐξοδεύονται δὲ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν 103,350 γρόσια κατ' ἔτος.

Ἐν τῷ αὐτῷ φακέλλῳ εὑρηται καὶ ἔκθεσις τῆς ἐν Θετταλομαγνησίας Ζαγορᾷ ἐφορίας τῶν σχολῶν, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι διὰ κληροδοτήματος τοῦ ἀγαθοῦ πατριώτου Μωϋσέως Κρήσκη κατατεθειμένου ἐν τῇ ῥωσσικῇ Τραπέζῃ καὶ τῆς κοινότητος διατηροῦνται ἑλληνική τε καὶ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ, ὅπου καὶ ἡ τουρκικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα διδάσκονται, δαπανωμένων ὑπὲρ τὰς 26,000 γρ, κατ' ἔτος.

Διὰ δὲ τοῦ κληροδοτήματος ἑτέρου μεγαθύμου τῆς πατρίδος τέκνου, τοῦ Ἰωάννου Κασαβέτου, συνέστη τελευταῖον καὶ διατηρεῖται παρθεναγωγεῖον, ἐπαρκοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου, 100 περίπου κορασίων παιδαγωγουμένων καὶ διδασκομένων ἐν αὐτῷ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ χρηστότητα.

Ἀλλὰ βλέπω, κύριοι, ὅτι ἐξήντλησα τὴν ὑπομονὴν καὶ κατεχράσθην τὴν ἐπιείκειαν καὶ εὔνοιαν ὑμῶν, τὴν τοσοῦτόν μοι πολύτιμον, καὶ τοσοῦτόν μοι ἀναγκαίαν διὰ τὴν ὀχληρὰν ἀκρόασιν τοιαύτης ἐκθέσεως. Ἐφ' ᾧ καὶ σιγῇ παρέρχομαι τὴν τοῦ ἁγίου Φαναρίου Φερσάλων ἐπιστολιμαίαν ἔκθεσιν, δι' ἧς ὁ ἱεράρχης οὗτος προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθῇ διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν σχολῆς κατὰ τὸ τμῆμα τοῦ Φαναρίου, καίτοι πολυπληθεστέρου ὄντος τοῦ τῶν Φερσάλων, ἐν οἷς ὑπάρχει μὲν σχολεῖον ἑλληνοαλληλοδιδακτικὸν, ἀλλὰ τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου μὴ ἐξοικονομουμένου, ἐπίκειται κίνδυνος διαλύσεως.

Οὐδὲ περὶ τοῦ ἁγίου Θαυμακοῦ θέλω ὁμιλήσει, ὅστις ἀποστέλλει ἡμῖν διαγράμματα τοῦ Θωμοκοῦ καὶ τῆς Ῥενδίνης, τῶν περὶ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα κωμοπόλεων, ἐν αἷς ὑπάρχουσι καὶ ἑλληνικαὶ καὶ ἀλληλοδιδακτικαὶ σχολαὶ, περιλαμβάνουσαι περίπου 250 μαθητὰς, μετὰ τῶν ἑλληνικῶν καὶ τὴν λατινικὴν καὶ γαλλικὴν διδασκομένων, ἀλλ' ὅπου παρθεναγωγεῖον εἰσέτι δὲν συνεστήθη, ἐλλείψει πόρων. Οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων κωμῶν καὶ χωρίων τῶν περὶ τὴν Οἴτην θέλω ἀπασχολήσει ὑμᾶς, οἷον τοῦ Γούρα, ὅπου διατηρεῖται ἀξιόλογον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον τῶν Βελισσιωτῶν, χωρίου ἀνήκοντος τῷ ποτὲ πρέσβει τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις κ. Φωτιάδῃ, ὅστις ἐν τῇ φιλογενείᾳ αὐτοῦ διατηρεῖ σχολεῖον μισθοδοτῶν τὸν διδάσκαλον ἐξ ἰδίων· τοῦ Ἀγόριανη, Πρινάρη, Σμακόβου, Παλαμᾶ κλπ. Οὐδὲ περὶ τῆς ἀνάγκης συστάσεως, μάλιστα παρθεναγωγείου, εἰς τὰς κώμας Ὀμβριακὴν καὶ Κάϋτσαν, στερουμένας παντὸς παιδαγωγείας μέσου θέλω λαλήσει.

Ἀλλὰ πῶς νὰ κρατήσω ἐμαυτόν; πῶς νὰ σιωπήσω, ἐνώπιον φακέλλου φέροντος τὸ ὄνομα τῆς ἀποπλανηθείσης ἐκείνης κόρης τοῦ Αἰγαίου, τῆς τεθλιμμένης νύμφης τῆς Μεσογείου, τῆς πολυστενάκτου Κρήτης;

Ὅσον βεβαρημένοι, ὅσον κεκοπιακότες ἂν ἦσθε, θέλετε βεβαίως μὲ ἀκολουθήσει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς τύχης τῶν ὡς ἀπὸ ναυαγίου διασωθέντων ἐκείνων ἀδελφῶν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν.

Μόλις ὁ σάλος ὁ τὴν νῆσον ἅπασαν διασείσας κατηυνάσθη, μόλις ἡ ἡσυχία ἐπανῆλθεν ἐπὶ τῶν ἐξαφθέντων πνευμάτων, καὶ συνελθόντες οἱ Κρῆτες, καὶ ἰδίως οἱ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ἤρξαντο σκέπτεσθαι περὶ τῆς ἀλη-

θοῦς καταστάσεως αὐτῶν, καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν δυστυχῶν τέκνων των· κατενόησαν ὅτι τὸ κύριον μέσον τὸ ἀσφαλίζον τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὸ μέλλον τῶν ἐθνῶν ἐστιν ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ καλλιέργεια, μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πλούτου, ὅστις ἦν καὶ ἔσται ὁ ἰσχυρότερος μοχλὸς παντὸς ἀνθρωπίνου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρόντισαν ἐν μὲν τῷ τμήματι τοῦ Ἡρακλείου, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἤτοι γυμνασίου ἀρκούντως κατηρτισμένου καὶ ἀλληλοδιδακτικοῦ καὶ παρθεναγωγείου μετὰ νηπιακῶν νὰ συστήσωσιν ἐν ταῖς πέριξ ἐπαρχίαις εἴκοσι δημοτικὰς σχολάς, εἰς ἃς φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 1500 παῖδας. Προσπάθειαι δὲ καταβάλλονται πολλαὶ ἵνα συζηθῶσι καὶ παρθεναγωγεῖα, καὶ εἰ δυνατὸν ἀνώτερόν τι ἐκπαιδευτήριον, δι' οὗ νὰ διαδίδεται ἐπιτυχέστερον ἡ ἀνωτέρα ἑλληνικὴ παιδεία. Βαθεῖα ἀνομολογεῖται ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἡ πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν εὐγνωμοσύνη, ἐννοήσασαν τέλος τὸ δίκαιον, καὶ συγκατατεθεῖσαν ἵνα τὰ περισσεύματα τῶν προσόδων τῶν ἐκεῖσε ἱερῶν μοναστηρίων χρησιμεύωσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῆς δυστυχοῦς νήσου.

Οἱ πολῖται τῆς πόλεως Ἡρακλείου, ἐνόησαν ὡσαύτως τὴν ἀνάγκην συστάσεως δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου, καὶ ἤδη πλησιάζουσι νὰ κατορθώσωσι τοῦτο ἀποταθέντες πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμογενεῖς.

Παρατρέχοντες τὰς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου, ὅπου ὑπάρχουσι 4 δημοτικαὶ σχολαὶ, καὶ Τεμένους ὅπου 3, καὶ Πεδιάδος 6 καὶ Καινουρίου 4, καὶ Μονοφατσίου 1, ἀνέλθωμεν εἰς τὸ τμῆμα Λασιθίου. Οἱ κάτοικοι τοῦ τμήματος τούτου πολλὰς ἀπονέμουσι χάριτας τῷ ἔμφρονι καὶ φιλομούσῳ διοικητῇ Λασιθίου Κωστάκῃ πασσᾷ Ἀδοσσίδῃ ἀτρύτους καταβαλόντι καὶ καταβάλλοντι κόπους καὶ προσπαθείας ὑπὲρ συστάσεως σχολῶν καὶ παντὸς τοῦ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶνδιοικουμένων ὑπ' αὐτοῦ συντελοῦντος.

Ἐν τῷ Νεοχωρίῳ, ἕδρᾳ τῆς ἐπαρχίας Μυραμβέλλου τοῦ αὐτοῦ τμήματος Λασιθίου, ὑπάρχει σὺν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ καὶ παρθεναγωγεῖον. Ἐν ὅλῳ τῷ τμήματι τούτῳ φοιτῶσιν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια 1456 μαθηταὶ ἄῤῥενες, καὶ μόλις 68 κοράσια, τοῦθ' ὅπερ καταδεικνύει τὴν τῶν παρθεναγωγείων ἔλλειψιν.

Ἡ ἐφορία θερμῶς συνίστησιν ὡς ἀναγκαιότατον τὸν καταρτισμὸν δύω τοὐλάχιστον ἀλληλοδιδακτικῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἱεραπέτρου καὶ Ἀρκαδίας, ὧν οἱ κάτοικοι, πτωχότατοι, ἔχουσι τὴν πικρίαν νὰ βλέπωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐγκαταλελειμμένα ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, ἄνευ παρόντος καὶ ἄνευ μέλλοντος.

Ἀπὸ δὲ τῆς διοικήσεως Σφακίων οὐδεμίαν ἐλάβομεν εἴδησιν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο· μάτην ἀνεδιφήσαμεν τὰ ἔγγραφα, μάτην διήλθομεν τὰς ἐκθέσεις· σιγὴ παντοῦ, καὶ ἂν δὲν εἴχομεν τὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔκθεσιν τοῦ διοικητοῦ Σφακίων ἠθέλομεν εἰκάσει ὅτι μετὰ τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν συγκατεστράφη καὶ ὁ πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλος, καὶ νάρκη ἄπελπις κατέλαβε τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

Τελευταῖον δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἅγιος Κισσάμου κ. Μισαὴλ, δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἀναγγέλλει ἡμῖν, ὅτι κατώρθωσε νὰ συστήσῃ ἐν μὲν τῇ Κισσάμῳ 19 σχολεῖα δημοτικὰ, 10 δὲ εἰς Σέλινον. Ἀπονέμοντες τὸν δίκαιον ἔπαινον τῷ Σ. Ἱεράρχῃ ἀφῶμεν τὴν καλὴν μὲν καὶ πίεραν καὶ περίῤῥυτον, ἀλλὰ πολύτλητον καὶ πολυπενθῆ νῆσον, ἀποχαιρετήσωμεν τὰ λευκὰ αὐτῆς ὄρη, ἐφ' ὧν ἐπικαθημένη ἡ Ἴδη ποιεῖ τὸν οὐρανὸν τῳόντι ἀμβατὸν, καὶ διαπόντιοι ἀνέλθωμεν τὰς νεφελοστεφεῖς τοῦ Αἰγαίου νήσους, μέχρι τῆς πατρίδος τοῦ Πυθαγόρου Σάμου, ἥτις παρουσιάζει ἡμῖν καὶ γυμνάσιον Πυθαγόρειον καλούμενον, ἱδρυθὲν μὲν κατὰ τὸ 1858, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1869 ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ νῦν φιλομούσου ἡγεμόνος κ. Μουσούρου, μετακαλέσαντος ἐξ Ἑλλάδος τὸν ἐν Πειραιεῖ γυμνασιάρχην κ. Ἰω. Παντούρην, ἄνδρα δεδοκιμασμένον καὶ ἄοκνον.

Ἐκτὸς τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἐκπαιδευτηρίου ὑπάρχουσιν ἐν Σάμῳ 4 σχολαρχεῖα, 2 ἑλληνικὰ σχολεῖα, 4 παρθεναγωγεῖα, καὶ 32 δημοτικὰ σχολεῖα· ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἀνίσην εἰς 2,682. Τοῦ πληθυσμοῦ δὲ τῶν κατοίκων ὑπολογιζομένου 40,000 ψυχῶν, ἀναλογοῦσι μόλις 6 ο]ο.

Αἱ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως δαπάναι ἀναβαίνουσιν εἰς 229,476 γρόσια, ἤτοι σχεδὸν τὸ πέμπτον τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς νήσου, ἀνιόντος εἰς 1 620,400. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Σάμιοι περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν παιδείαν ὁρίσαντες ἀναλόγως τοῦ ὅλου προϋπολογισμοῦ τόσον μέγα ποσὸν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νήσου.

Αὗται, κύριοι, αἱ πληροφορίαι ἃς κατὰ τὸ λῆξαν συλλογικὸν ἔτος ἐλάβομεν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν. Ἐκ τούτων δύω γενικὰ ἐξαγόμενα παρουσιάζονται ἡμῖν, ἔνθεν μὲν πενία ἄκρα, γύμνωσις παντελὴς, καὶ στέρησις πάντων, καὶ ἰδίως βιβλίων διδακτικῶν, ἔνθεν δὲ ὀργασμὸς ἀκάθεκτος πρὸς τὴν παιδείαν, πόθος διακαὴς, καὶ ἀκατεύναστος πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀγωγὴν, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἑτεροφώνοις παντοῦ ἐπικλήσεις, καὶ οἰμωγαί· παντοῦ δεήσεις καὶ ὀλοφυρμοὶ πεινώντων καὶ δεομένων τροφῆς πνευματικῆς. Τί δὲ πρὸς ταῦτα ἡ δύσμοιρος ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπή; Ὁποῖα τὰ ἐφόδια αὐτῆς; Ὁποῖαι αἱ ὁρισθεῖσαι ποσότητες πρὸς θεραπείαν τοσούτων ἀναγκῶν, τοσούτων στερήσεων; Ἔπρεπεν ἕκαστος ἡμῶν νὰ εἶχε τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμιν ἐκείνην ἣν μόνος ὁ θνητῶν κἀθανάτων πατὴρ Ζεὺς εἶχε τοῦ μεταβάλλεσθαι εἰς χρυσῆν βροχὴν, καὶ τότε, τότε μόνον ἴσως ὁ ζῆλος καὶ οἱ πόθοι τῆς ἐπιτροπῆς ἱκανοποιοῦντο ἀρκούντως. Ὦ ναὶ, ποταμοὶ τότε χρυσορῥόαι καὶ πολυχεύμονες ἤθελον πλημμυρήσει τὸ αὐχμηρὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδεύσεως πεδίον καὶ ἀρδεύσει αὐτὸ ἀφθόνως· ἠθέλομεν τότε καταδείξει ὁποία ἡ εὐγενεστέρα χρῆσις τοῦ χρυσοῦ, τοῦ πανισχύρου τούτου μοχλοῦ, τοῦ κινοῦντος καὶ βασιλέων ὀρέξεις καὶ ἰδιωτῶν, τοῦ ἐπιγείου τούτου θεοῦ ἐφ' οὗ *ἐλεεινῶς* ἐστηρίξαμεν πᾶσαν εὐδαιμονίαν, καὶ παρὸν καὶ μέλλον, καὶ τὸ πᾶν· ἀλλὰ

κενεῶν ἐλπίδων χαῦνον τέλος
οὐδὲν τούτων (Πίνδαρος Νεμ.)

Εἰ δὲ καὶ σκληρὰ ἡ μοῖρα, καὶ τῶν περιστάσεων ἀμείλικτος ἡ φορὰ, οὐδὲ ποταμοὺς χρυσίου ἐπιδαψιλεύει ἡμῖν οὐδ' ἑκατομμύρια ὧν ἀνάγκην ἔχομεν (ἀπ' ἐναντίας μάλιστα καὶ ἃ εἴχομεν ἀφείλετο ἀφ' ἡμῶν, καὶ τοῖς ἔχουσιν ἔδωκε)· εἰ, λέγω, καὶ τοιαῦτα ἡμῖν ἔπλεξεν ἡ μοῖρα, οὐχ' ἧττον ὀφείλομεν ἐνθέρμους ἀναπέμψαι τὰς εὐχαριστίας τῷ ἀντιλήπτορι Θεῷ, ὅτι ἠξίωσεν ἡμᾶς καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος νὰ διανείμωμεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ποσὸν ἀνώτερον τοῦ παρελθόντος. Τοῦτο δ' ὀφείλεται τῇ φιλομούσῳ φιλογενείᾳ τῶν ἰθυντόρων τῆς Τραπέζης τῆς Κωνσταντινουπόλεως κκ. Α. Συγκροῦ, Ἀ. Βλαστοῦ, Γ. Κορονιοῦ καὶ Σ. Σκουλούδη, γενναίως πάνυ προστιθέντων 400 λίρας ἐπὶ τῶν ποσῶν τῶν καταβαλλομένων ἤδη ἐτησίως ὑπὸ τῶν δύω ἐριτίμων εὐεργετῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, κκ. Χρηστάκη Ζωγράφου, καὶ Γ. Ζαρίφη, ὡς καὶ τοῦ κ. Νεγρεπόντη καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁρισθέντος ποσοῦ· ἤτοι:

Λίραι	200	ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου.	
»	220	» » » Γ. Ζαρίφη.	
»	100	» » » Νεγρεπόντη.	
»	150	» » Συλλόγου.	
Τὸ ὅλον	670		

καὶ 400 ὑπὸ τῶν ῥηθέντων κ. κ. τῆς Τραπέζης τῆς Κωνστ]πόλεως.

Τὸ ὅλον 1070. Προστιθεμένων δὲ ἤδη καὶ 100 λιρ. ἃς ἡ εὐγενὴς καὶ φιλόμουσος κυρία Δομνὴ Χ. Ζωγράφου προσήνεγκεν ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς Πρεσρένης, καὶ 20 λιρῶν τοῦ κ. Καραπάνου ὑπὲρ τῶν τῆς Σιλιστρίας, τὸ ὅλον συμποσοῦται 1190.

Τὰ ποσὰ ταῦτα διενεμήθησαν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, οὐχὶ τόσον τῆς τοπικῆς ἀνάγκης αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν (ἥτις οὐδαμοῦ ἐλλείπει δυσχῶς) ὅσον τῶν καιρικῶν περιστάσεων, ἀπαιτουσῶν σύντονον τὴν ἡμετέραν ἀρωγὴν, ἧς ἄνευ, κίνδυνος ἐπίκειται κοινωνικῆς ἀποπλανήσεως, καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως.

Εἰς Μακεδονίαν λίραι Ὀθωμ. 620.

Ἤτοι,		
εἰς τὸν ἐν Σέῤῥαις Σύλλογον	Λ. Ὀθ.	100
» ἐν Θεσσαλονίκῃ Σύλλογον διὰ τὰ πέριξ	»	40
» ἐν Βοδενοῖς Σύλλογον	»	30
» Πράβιον (ἐπαρχία Δράμας)	»	25
» Στρώμνιτσαν	»	25
» Ἱερισσὸν	»	20
» Λιαρίγκοβην	»	20
» Ἀσβεστοχώριον	»	15
» Βιτώλια	»	30
» Περλεπὲν	»	25
» Νιζόπολιν	»	15
» Ἀχρίδα	»	25
» Ῥέσνην	»	10
» Μεγάροβον	»	15
» μονὴν Ἁγ. Νικολάου ἐν Καστορίᾳ	»	20
» Βελισσὰ (Κιοπρουλῆ)	»	20
» Πρωσσοτζιάνην	»	15
» Πρεσρένην	»	50
» Νευροκόπην (20 τοῦ κ. Γ. Ζαρίφη)	»	60
	Λ. Ὀθ.	560

Ἡ ὄπισθεν μεταφορὰ	Λ. Ὀθ.	560
Εἰς Λιπάλτας (διὰ τοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης)	»	10
» Κηλείτζη (διὰ τοῦ Συλλόγου Σερρῶν)	»	10
» Δοκράνιον (διὰ τοῦ Συλλόγου Σερρῶν)	»	10
» Βογδάντσαν (διὰ τοῦ Συλλόγου Σερρῶν)	»	10
» Πετρίτσην	»	10
» βιβλία	»	20
	Λ. Ὀθ.	620

Εἰς Θράκην λίραι Ὀθωμ. 180.

Μετὰ τῆς τοῦ κ. Καραπάνου 20λίρου συνδρομῆς εἰς τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἀρτίγονον Ἀδελφότητα «Πέλλης» ἐν Σιλιστρίᾳ.

Ἤτοι

εἰς τὸν Θρᾳκικὸν Σύλλογον Ῥαιδεστοῦ	Λ. Ὀθ.	25
» Σύλλογον Βάρνης	»	15
» Ἀναγνωστήριον Αἴνου	»	15
» Σύλλογον 40 Ἐκκλησιῶν	»	10
» Μήδειαν (ἐπαρχίας Βιζύης)	»	10
» Γένην, Καραγάτσιον καὶ Λουλὲ Βουργάζιον (διὰ τοῦ Συλλόγου Ἀδριανουπόλεως)	»	20
Χάσκιοϊ, Παζαρτζήκιον, Περιστερὰν καὶ Τσιπροχώριον (διὰ τοῦ Συλλόγου Φιλιππουπόλεως)	»	25
» Καστανιαῖς	»	10
» Πύργον	»	10
» Στενήμαχον	»	10
» Μουσταφᾶ Πασσᾶ	»	10
	Λ. Ὀθ.	180

Εἰς Ἤπειρον λίραι Ὀθωμ. 50.

Ἤτοι

Εἰς Παραμυθίαν	Λ. Ὀθ.	15
» Κορυτσᾶν	»	15
» Ἄνω καὶ Κάτω Σπαθίαν	»	10
» Γοῦρα	»	10
Λ Ὀθ.		50

Εἰς Θεσσαλίαν λ. Ὀθωμ. 50 καὶ εἰς βιβλία » » 10 } 60

Εἰς Σχολεῖον Θαυμακοῦ	Λ. Ὀθ.	10
» Φαναριοφερσάλων	»	10
» Ῥενδίνην, Ἀλμυρὸν, Πλάτανον, Καΐτζην, Ἀμβριακὴν καὶ Σταγῶν	»	25
» βιβλία	»	5
	Λ. Ὀθ.	50

Εἰς τὰς νήσους λίρ. Ὀθωμ. 40.

Ἤτοι

Εἰς Κύπρον	Λ. Ὀθ.	20
» Προικόνησον καὶ Κῶ εἰς βιβλία	»	10
» Κρήτην	»	10
	Λ. Ὀθ.	40

Εἰς Μικρὰν Ἀσίαν λίρ. Ὀθωμ. 80.

Ἤτοι

Εἰς Νικόπολιν	Λ. Ὀθ.	15
» Λαοδίκειαν τῆς Συρίας	»	15
» Ἐπιτροπὴν Τραπεζοῦντος	»	40
» βιβλία	»	10
	Λ. Ὀθ.	80

Εἰς βιβλία λίραι Ὀθωμ. 60.

ἐξ ὧν αἱ εἴκοσι ἀριθ. 20, ἤδη ἐδόθησαν τῷ κ. Κ. Ξανθοπούλῳ, συνδρομὴ Συλλόγου εἰς τὸ περὶ πρώτης καὶ μέσης παιδεύσεως σύγγραμμα αὐτοῦ.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Εἰς Μακεδονίαν	Λ. Ὀθ.	620
» Θρᾴκην	»	180
» Ἤπειρον	»	50
» Θεσσαλίαν	»	60
» τὰς νήσους	»	40
» Μ. Ἀσίαν	»	80
» Βιβλία γενικῶς	»	60
	Λ Ὀθ.	1090

Εἰς τὰ σχολεῖα Πρεσρένης ὑπὸ τῆς εὐγενεστάτης Κυρίας Δομνίκης Χρ. Ζωγράφου Λ. Ὀθ. 100

Ὁ κατὰ πάντα φιλογενὴς κ. Χρηστάκης ἐφέντης προσήνεγκε:

500 ἀντίτυπα τῆς Παιδικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Γαβριὴλ Σοφοκλέους.

500 » τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ Μὶλν Ἐδουάρδου μεταφρασθείσης ὑπὸ Αἰμιλίου Νονότου.

Οὐ μόνα δὲ ταῦτα ἔχομεν νὰ παρουσιάσωμεν ὑμῖν, κύριοι, ἀλλ' ὡς Ἡρακλῆς ὁ τὴν καταστροφὴν τῆς πολυκεφάλου ἐνείνης Ὕδρας ἀναλαβών, βοηθὸν καὶ συνεργάτην παρέλαβε τὸν Ἰόλαον, οὕτω καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τὴν δεινοτέραν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθείας Ὑδραν νὰ καταβάλῃ προτιθέμενος, συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἑτέρους δύω ἀρτισυστάτους Συλλόγους τὸν Ἠπειρωτικὸν, λέγω, καὶ Θρᾳκικὸν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐργαζομένους, καὶ οὐ μικρὰ καταβαλόντας ποσὰ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόρων σχολῶν, ἔνθα ἡ ἀνάγκη ἦν βαρυτέρα.

Καὶ ὁ μὲν Ἠπειρωτικὸς Σύλλογος διένειμε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο λίρας ὀθ. 600, ὁ δὲ Θρᾳκικὸς λίρ. ὀθ, 415, ὥστε τὰ ποσὰ ταῦτα μετὰ τῶν 1190 λιρῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀποτελοῦσιν ὑπὲρ τὰς 2200 λιρ. αἵτινες διανέμονται κατὰ τὸ παρὸν ἔαρ ἅπασι τοῖς ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἡμετέροις ἐκπαιδευτικοῖς καθιδρύμασι.

Ἐκτὸς τῆς ὑλικῆς ταύτης βοηθείας, ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπὴ ἐξηρεύνησε καὶ ἐμελέτησε καὶ τὸ περὶ ὁμοιομόρφου διδασκαλίας σπουδαῖον ζήτημα, ὡς καὶ τὸ περὶ τροποποιήσεως τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ἐπὶ τὸ συνδιδακτικώτερον, ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδεὶς ἔσται μοι λόγος. Θεωρεῖ δὲ εὐτυχῆ ἑαυτὴν ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ, διαβεβαιοῦσα ὑμᾶς κύριοι, ὅτι οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔλαβε τῶν προτρεπτικῶν ἐκείνων μέσων, ὧν συνήθως χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑπὸ τὴν ἀχλὺν τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος ἐπὶ μακρὸν διατελέσαντες λαοί. Ἀπόδειξις αὖτη ἀδιαφιλονείκητος, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἕλληνος οὐδέποτ' ἐσβέσθη τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς προόδου, οὐδέποτ' ἐξέλιπε τέλεον ὁ θεῖος ἔρως τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, οὐδέποτ' ἔπαυσεν ὁ Ἕλλην ἀγαπῶν καὶ θαυμάζων τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ ἰδεῶδες, ὅπερ νηπιόθεν ἐμπνέουσιν αὐτῷ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Αἱ πανταχόθεν ὑψούμεναι φωναὶ, αἱ πανταχόθεν ἀκουόμεναι ἐπικλήσεις, καὶ αἱ δεήσεις, καὶ τὰ δάκρυα ὑπὲρ τῆς παιδείας, μαρτυροῦσι διαπρυσίως, ὅτι ζῇ ἔτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ὁ ἠθικὸς ἐκεῖνος γίγας ὁ φωτίσας καὶ ἐξευγενίσας τὸν κόσμον.

Ναὶ, ζῇ, κύριοι, καὶ θέλει ζήσει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ νοῦς ἐρευνῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καρδία αἰσθανομένη καὶ ἀγαπῶσα τὸ καλόν. Ζῇ, καὶ θέλει ζήσει, καὶ θέλει κραταιωθῇ, ἐν ὅσῳ σωφρονοῦντες ἐνισχύομεν τοὺς ἡμετέρους Συλλόγους, δι' ὧν δυνάμεθα, ἀπὸ κοινοῦ ἐργαζόμενοι, καὶ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας, ὧν τοῦ λαοῦ ἡ ἐκπαίδευσις δεῖται, νὰ θεραπεύσωμεν καὶ τὸ ὑψηγόρον καὶ ἐκπολιτιστικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ ἐμπνεύσωμεν τοῖς λαοῖς, ἔχοντες ἀείποτε ἐντῷ νῷ τὸ τοῦ Ἰσοκράτους, ὅτι «*τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν τεκμήριον, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας*»· μάρτυρες τῶν λεγομένων οἱ σημερινοὶ Γερμανοὶ, οἵτινες καὶ τῶν Ἑλλήνων εἰσὶν ἑλληνικώτεροι. Ζῇ λοιπὸν καὶ θέλει ζήσει, πρὸς κοινὴν τῆς ἀνθρωπότητος σωτηρίαν, ἐν ὅσῳ ἡμεῖς, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀποθαρρυνώμεθα ὑπὸ τῶν καταδρομῶν καὶ συκοφαντιῶν καὶ ἀντενεργειῶν, ἃς ἀντιτάττουσιν ἡμῖν ὅσοι *οὐκ οἴδασι τί ποιοῦσιν*, ἀπεναντίας παροτρυνόμεθα ἔτι μᾶλλον, καὶ ἐνισχυόμεθα ἀρυόμενοι τὸ σθένος τῆς ἀντιδράσεως, ὡς ὁ ἀτμὸς, ἐξ αὐτῆς τῆς βίας καὶ τῆς πιέσεως.

Ζῇ καὶ θέλει ζήσει, καὶ ἀκαταμαχήτως ἐπιῤῥωσθῇ ἐν ὅσῳ ἐξακολουθοῦσιν ἀναφαινόμενοι παρ' ἡμῖν ἄνδρες φιλόμουσοι, φιλογενεῖς καὶ γενναῖοι, οὓς πάντες γινώσκομεν, καὶ οὓς θέλουσιν εὐλογεῖ τὰ τέκνα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς εὐλογοῦμεν τοὺς Ζωσιμάδας, τοὺς Καπλάνας, τοὺς Χατζῆ Κώνστας καὶ λοιποὺς πατέρας καὶ εὐεργέτας τοῦ ἔθνους.

Ζῇ, τέλος πάντων, καὶ θέλει ζήσει ἐν ὅσῳ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἠχεῖ ἐν τοῖς ὠσὶ καὶ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν τὸ Ὁμηρικὸν

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,
μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν, οἵπερ ἄριστοι.

Τῇ 12 μαΐου 1873.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ

Ι. ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ
Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ
Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ
Μ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Β. ΠΥΛΑΔΗΣ
Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ, εἰσηγητής.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΝ ΤΗ ΓΛΩΣΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ.

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ τῆς 13 Μαΐου 1873).

Φιλόμουσος ὁμήγυρις.

Μέλλων μετὰ τὰ ἐναρμόνια τῶν προειρημένων μέλη, οὕτως εὐαρέστως διαθέσαντα τὰς ἀκοὰς ὑμῶν, νὰ ἐπιπροσθήσω εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐωχίαν καὶ τὸ ἐμὸν ἀσθενὲς καὶ μονότονον ᾄσμα, ἄπελπις καὶ ῥίψασπις θὰ ἐξέλιπον τὴν τάξιν, ἣν σήμερον ἐτάχθην, εἰ μὴ ῥανίδα τινὰ θάρρους ἐμποιητικὴν καὶ παρηγορον ἠρυόμην ἐκ τῆς ἀφθόνου πηγῆς τῆς παρηγορίας, τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. «Πᾶς ἄνθρωπος, λέγει, πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι καὶ ὅταν μεθυσθῶσι τότε τὸν ἐλάσσω». Μεθυσθέντες λοιπὸν καὶ ὑμεῖς ἤδη φιλόμουσοι κύριοι, ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθοσμίου τῶν προειπόντων, ἀνεκτότερον ἴσως θέλετε προσδεχθῆ καὶ τὸν ἐμὸν ἐλάσσω οἶνον, τοιοῦτον καθιζάμενον οὐχὶ βεβαίως ἐκ τῆς ἀνοσίου ὕλης τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐμὴν, μέλλοντος νὰ διεκτυλίξω ἐνώπιον ὑμῶν ζήτημα τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον ἅπαντας ἡμᾶς· διότι πρόκειται περὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν σεβαστῶν ἡμῖν λειψάνων τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης.

Ἐν τούτῳ, κύριοι, πολλὰ μὲν ἠδύνατό τις, μὴ σπεύδειν ὡρμημένος, νὰ εἴπῃ προοιμιαζόμενος περὶ τῆς πατρίου ἡμῶν γλώσσης, καλὰ δὲ καὶ τερπνὰ καὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ πανηγύρει κεχαρισμένα, εἴπερ προὔκειτο περὶ τῆς πλησιφαοῦς ἐκείνης φάσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἐμουσούργησαν μὲν Ὅμηροι καὶ Πίνδαροι καὶ Σοφοκλεῖς, δι' ἧς ὁ Ὀλύμπιος ἐκεῖνος δημοκρατικὸς μονάρχης τῶν Ἀθηνῶν ἦγεν, ὥσπερ διὰ χαλυβδίνου χαλινοῦ, ὑπὸ τὰ αὐθεντικὰ αὐτοῦ βουλεύματα τοὺς ἀγερώχους ἐκείνους παῖδας τῶν Μαραθωνομάχων, μεθ' ἧς ὁ ῥήτωρ τῆς ἀρχαιότητος καὶ συμπάντων τῶν αἰώνων ἐνθουσιῶδες ἐξήγειρεν ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς ἀπονοίας τὸ ἀπειρηκὸς ἤδη πλῆθος τῶν Ἀθηναίων, καὶ τέλος ἦν ὁ μέγας Ἄρης Μακεδών, ἄροτρον κρατῶν τὸ δόρυ καὶ τὴν χέρσον πολιτισμοῦ Ἀσίαν ἐκχερσῶν, ἐφ' ἅπαν διέσπειρε τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἐξ ἧς ἀνέδωκεν εἶτα ὁ ἐπίσης ζωογόνος καρπὸς, ὃν σιτισθέντες οἱ θεόπνευστοι καὶ στεντόρειοι ἐκεῖνοι τῆς ἀληθείας κήρυκες εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξέπεμψαν τοὺς φθόγγους καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.

Ἀλλ' ὅμως οὐχὶ περὶ τῆς νεαρᾶς καὶ ἀκμαίας ἐκείνης γλώσσης ἐστὶν ὁ λόγος ἡμῖν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ τῆς γεγηρακυίας καὶ παρηκμακυίας καὶ ἥτις, ὥσπερ ἀρίστη συμβία καὶ σύντροφος, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς πτώσεως τοῦ πολυπαθοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ συμμέτοχος γενομένη, πολλὰς καὶ αὐτὴ τὰς δηώσεις καὶ καταστροφὰς ὑπέστη, ἐν μεγίστῃ δὲ πτωχείᾳ καὶ ἀπορίᾳ καταστᾶσα πολλὰ ῥάκη ξενισμοῦ κατ' ἀνάγκην καὶ βίαν περιεβλήθη.

Ἀλλὰ καί περ οὕτως ἡλικίας καὶ καταστάσεως ἔχουσα καὶ τηλικαῦτα παθοῦσα δὲν ἐπαύσατο ὅμως ἐν εὐθύμοις στιγμαῖς τῆς ταλαιπώρου αὐτῆς ζωῆς ἐπὶ κατερρυτιδωμένου προσώπου ἰκμάδα ζωῆς καὶ κάλλους ἐπιδεικνυμένη. Διότι ποσάκις τὰ εὔθυμα καὶ θούρια αὐτῆς ᾄσματα ζωηρῶς δὲν ἀντήχησαν; ποσάκις αἱ κατανυκτικαὶ θρηνῳδίαι αὐτῆς δὲν ἠκούσθησαν; ἃς καί περ γραῖα νεανικῶς φθεγγομένη, εἱλκύσατο ἐπὶ τέλους τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Πανοικτίρμονος καὶ Παντοδυνάμου Σαβαὼθ, ὅστις ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Μεγαλειότητος αὐτοῦ. «Οὐ καλὸν, εἶπε θανάτῳ ἀποθανεῖν τὴν Ἑλλάδα ἔθνος τε καὶ φωνήν» καὶ ἐπειδὴ οὐ *παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον ὅ,τι κεν κεφαλῇ κατανεύσῃ*, ἰδοὺ πάλιν ἐν τῇ εὐδοκίᾳ Αὐτοῦ ἐκείνη μὲν, ὥσπερ Φοῖνιξ πτηνὸς, φαιδρὰ ἀναγενναται, ὑμεῖς δὲ φιλοστόργως ἀπὸ τῶν φαιδίμων αὐτῆς ὤμων τὸ πεπαλαιωμένον καὶ καταρρεῦσαν τριβώνιον ἀπορρίπτοντες, τὴν πάλαι μεγαλοπρεπῆ στολὴν αὐτὴν βαθμηδὸν περιβάλλομεν· καὶ οὐκ ἔστι μακρὰν ὁ χρόνος, οὐκ ἔστι, ὁπότε τὸ ἔθνος ἡμῶν ὄψεται πάλιν αὐτὴν ἐν πάσῃ νεανικότητι, ἰσχύϊ καὶ λαμπρότητι διαλάμπουσαν.

Διότι πρὸς τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου πολλὰ καὶ διάφορα πνευματικὰ ἐργαστήρια ὑπὸ τῶν παίδων τῶν Ἑλλήνων καθιδρύθησαν, σχολαὶ καὶ Σύλλογοι καὶ Λέσχαι, ἔνθα θρασύπονοι μὲν ἐργάται τοῦ λόγου ἱδρῶτι καταστάζοντες νυχθημερὸν ἐργάζονται, φιλόμουσοι δὲ Ἡρῷδεις Ἀττικοὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν τὴν ἀρίστην χρῆσιν τοῦ πλούτου αὐτῶν ποιούμενοι ἐπιβοηθοῦσι τοὺς μετὰ πλείστης τῆς αὐταπαρνησίας ἐν αὐτοῖς ἐργαζομένους.

Ἐν τῶν τοιούτων λογικῶν ἐργαστηρίων, ἀκμαῖον εἰς ὕλην καὶ ἐργάτας, ἐστὶ καὶ ὁ ἀπό τινος χρόνου στερρῶς ἐφιστάμενος Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, οὗ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν σήμερον φαιδρῶς πανηγυρίζομεν, καὶ ὅστις, σὺν τοῖς ἄλλοις κάλλιστα συνιδὼν ὅτι οὐχὶ ἀνάξια προσοχῆς τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν φθίνουσαν φάσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ μᾶλλον ἄξια πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης, προέθηκε πρὸς τοῦτο τὸ προκείμενον περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διαγώνισμα, οὗτινος, ἀγγελθέντος τῇ 20 Αὐγούστου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀγωνοθέτης ἐστὶν ὁ φιλόμουσος Κύριος Χρηστάκης ἐφέντης Ζωγράφος, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδένα προστίθεμεν ἔπαινον· διότι ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐν γένει ἀγαθοεργιῶν αὐτοῦ, τὸ ὄνομα τοῦτο αὐτὸν τὸν ἔπαινον ἐγγὺς νὰ σημαίνῃ.

Κατὰ τὴν εἰσήγησιν τοῦ διαγωνίσματος τούτου, φιλόμουσοι ἀκροαταὶ, προκειμένου περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὤφειλεν, ὡς ἀληθῶς, ἕτερός τις, τὴν εὔνοιαν τοῦ λόγου κεκτημένος, διὰ τῆς μυστηριώδους αὐτοῦ δυνάμεως νὰ συγκινήσῃ πᾶσαν φιλόμουσον Ἑλληνικὴν καρδίαν εἰς συναίσθησιν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν πάτριον γλῶσσαν καθηκόντων, ἵνα πάντες μετ' ἴσης τῆς προθυμίας ἐπισπεύδοντες, φθάσωμεν ὅσον τάχιον τὴν νύσσαν τῶν σκοπίμων ἐργασιῶν ἡμῶν, ἀλλ' ὁ κλῆρος ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ, πρόθυμον μᾶλλον ἢ σοφώτερον, ἥκιστα δ' εὔνουν τοῦ λόγου καὶ τῆς εὐφραδείας τέκνον. Ἀλλὰ θαρσεῖν χρή, καὶ ἐν τῇ εὐνοϊκῇ ἀκροάσει τοῦ ἐπιεικοῦς φιλομούσου ἀκροατηρίου πειρατέον ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἔκθεσιν τοῦ μνησθέντος διαγωνίσματος.

Εἰς τὴν πρώτην φωνὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου φιλόμουσοι κύριοι ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου οὐχὶ τῆς ὑλικῆς ἀμοιβῆς γλιχόμενοι, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἠθικὴν δάφνην φιλοτιμούμενοι ἔσπευσαν ν' ἀποστείλωσιν ἡμῖν ἐκπροθέσμως διαφόρους συλλογὰς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρῶτοι τοιουτοτρόπως τὸν πρὸς τὴν πάτριον ἡμῶν γλῶσσαν ὀφειλόμενον ἐπιδειξάμενοι σεβασμόν.

Τὰ πεμφθέντα εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα

πονήματα ἐννέα εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν, ὀλίγα μὲν ἀπολύτως, ἱκανὰ δὲ διὰ τὸ πρῶτον καὶ ἀναλόγως τοῦ ὀλίγου χρόνου, ὃν ὁ Σύλλογος προσδιώρισεν. Ἀπέστειλαν δέ·

1) Ὁ Κύριος Ἀλέξανδρος Ῥηγίδης ἐξ Ἄρτης πραγματείαν ἐπιγραφομένην, *Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς παγευκλεοῦς καὶ ἀρχαίας πόλεως Ἄρτης.*

2) Κύριός τις Χῖος ἀνωνύμως συλλογὴν Χιακῶν λέξεων, φράσεων καὶ ἐθίμων.

3) Ὁ Κύριος Π. Γ. Θεοδωρίδης ἰατρὸς ἐν Προύσῃ μονογραφίαν περὶ Κίου τῆς Βιθυνίας.

4) Κύριός τις ἀνωνύμως δύο πονήματα ἀ) Γλωσσάριον Ἠπειρωτικὸν ἐπιγραφόμενον καὶ β') Συλλογὴν διαφόρων Ἠπειρωτικῶν ᾀσμάτων.

5) Ὁ Κύρ. Α. Γόνιος ἐκ Κάτω-Σουδενῶν τῆς Ἠπείρου πραγματείαν ἐπιγραφομένην, *Συλλογὴ ζώντων ἐν Ἠπείρῳ μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ* λαοῦ.

6) Ὁ Κύρ. Δημοσθένης Χαβιαρᾶς ἐκ Σύμης δύο πονήματα ἀ) *Γλωσσάριον Συμαϊκῆς διαλέκτου ἢ συλλογὴν τῶν ἐν Σύμῃ οὐσῶν ἐν χρήσει λέξεων* καὶ *φράσεων* καὶ β') *Συλλογὴν Συμαϊκῶν παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων.* Ἐνταῦθα κατατάσσομεν ἑβδόμην τὴν γλωσσικὴν ὕλην, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος πραγματείας τινὸς περὶ Πόντου, ἀποσταλείσης διὰ τὸ Συμβουλίδειον διαγώνισμα. Ὡς γνωρίζουσιν οἱ φιλόμουσοι ἀκροαταὶ, διὰ τὸ παρὸν ἔτος ὑπῆρχον καὶ δύο ἕτερα διαγωνίσματα, ἤτοι τὸ Εὐγενίδειον περὶ *Θεσσαλίας* καὶ τὸ Συμβουλίδειον περὶ *Πόντου*. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὐδεμία δυστυχῶς ἐστάλη ἡμῖν οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος πραγματεία, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἐστάλη μὲν τοιαύτη, ἀλλ' οὖσα κατὰ τὸ παλαιότερον πρόγραμμα τοῦ περὶ Συμβουλιδείου διαγωνίσματος, μακρὰ ἑπομένως, ἄφθονον καὶ ποικίλην περιέχουσα ὕλην, ἀπήτει πρὸς κρίσιν καὶ μακρότερον χρόνον οὗ ἡ ἐπιτροπὴ ἐστερεῖτο. Μὴ θέλουσα δὲ νὰ διέλθῃ σπεύδουσα οὕτως εἰκῇ καὶ ἀβασανίστως ἔργον, ὅπερ ἴσως ἐνέχει πολλὴν τὴν ἀξίαν, ἀπεφάσισε ν' ἀναβάλῃ τὴν κρίσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐρχόμενον ἔτος, ἐλπίζουσα ὅτι ὁ Σύλλογος θέλει παρατείνει τὸ διαγώνισμα, καὶ οὕτως ἡ κρίσις δύναται νὰ γίνῃ ἀνετώτερον καὶ ἑπομένως ἀκριβεστέρα· ἔκρινεν ὅμως εὔλογον ἀποκόπτουσα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ὅλης πραγματείας τὴν γλωσσικὴν ὕλην νὰ ἐπενέγκῃ σήμερον τὴν κρίσιν ἐπ' αὐτῆς.

8) Ὁ Κύρ. Ἰωάννης Σταματέλος Σχολάρχης ἐν Λευκάδι, Συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Λευκαδίου λαοῦ, καὶ προς-

θήκας εἰς ταύτην, βραδύτερον σταλείσας καὶ ὑπ' ὄψιν ληφθείσας, καὶ

9) Ὁ Κύριος Ν. Γ. Πολίτης ἐξ Ἀθηνῶν δύο πονήματα ἀ) ἀνέκδοτα δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Ἑλλάδος· καὶ β') Δημώδη αἰνίγματα καὶ λογοπαίγνια.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα πονήματα κατὰ τὴν ποσότητα τῆς ὕλης ἢ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἀξίαν ἀντιστρόφως κατατάξαντες ἐρχόμεθα ἤδη νὰ ἐπενέγκωμεν ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου τούτων τὴν ἀσθενῆ κρίσιν ἡμῶν, ἐπικαλούμενοι καὶ τὴν ὑμετέραν ὑπόμονον καὶ ἐπιεικῆ ἅμα ἀκρόασιν, εὖ εἰδότων ὅτι ἕκαστος μὲν τῶν ἀγωνιζομένων ἐγγύτατα ὢν τῶν περιγραφομένων καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου ἐξήτασε καὶ ἐμελέτησε ταῦτα, ἡμεῖς δὲ πορρωτέρω αὐτῶν ὄντες καὶ δι' ὀλίγου ἀναγκαίως τὴν ἐξέτασιν ἐποιησάμεθα.

Ἀλλὰ πρὶν ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν, ἀναγκαῖον νὰ προείπωμεν ὅτι, εἰ καὶ ἠδυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς λεπτοτέρας παρατηρήσεις καὶ αὐστηρὰς ἐξελέγξεις, θ' ἀποφύγωμεν ὅμως τοῦτο, διότι πρῶτον ἡ κρίσις ἤθελε καταστῆ μακροτέρα ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν, φορτικὴ δ' ἑπομένως τοῖς ἀκούουσιν· ἐπιεικεστέρα δ' ἔπειτα δέον νὰ ᾖ, διά τε τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ χρόνου, ὅπως οἱ συναγωνιζόμενοι ἐπὶ τὸ τελειότερον παρασκευάσωσι τὰ πονήματα αὐτῶν, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποθαρρύνωμεν τοὺς περὶ ταῦτα προθύμως ἔχοντας εἰς τὰς περὶ τούτων ἐρεύνας αὐτῶν καὶ μελέτας· προλέγοντες καὶ τοῦτο ὅτι ἡ ἐπιείκεια τῆς κρίσεως θέλει ἐλαττοῦσθαι προϊούσης τῆς ἡλικίας τοῦ προκειμένου διαγωνίσματος.

Καὶ ἤδη ἀρχόμεθα κρίνοντες τὰ *Ὀλίγα περὶ τῆς πανευκλεοῦς καὶ ἀρχαίας πόλεως Ἄρτης*, συλλεγέντα ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ῥηγίδου ἐξ Ἄρτης. Κ' ἐν πρώτοις διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐννοεῖ ὁ φιλοπονήσας, ὡς διεξελθόντες τὸ πόνημα εἴδομεν, ὅτι μέλλει νὰ ἐκθέσῃ τινὰ περὶ τῆς νῦν Ἄρτης, ἥτις ἀρχαία καὶ πανευκλεὴς ἐστι· διότι περὶ τῆς ἀρχαίας Ἄρτης ἢ περὶ σωζομένων λειψάνων αὐτῆς οὐδὲν ἐφρόντισε νὰ σημειώσῃ, διότι ἐν τῇ ἀρχῇ περὶ οὐδὲν ἄλλο ἀσχολεῖται ἢ τὴν ἀνακοίνωσιν σημερινῶν καὶ οὐχὶ ἀξίων λόγου εἰδήσεών τινων· λ. χ. περὶ τοῦ ποταμοῦ Ἄρτης Ἀράχθου, ὃν εὐεργετικὸν καὶ ὠφέλιμον τοῖς κατοίκοις σπουδάζει νὰ παραστήσῃ διὰ τεσσάρων λόγων, ὧν ὁ ἰσχυρότατός ἐστιν ὁσάκις ὁ ποταμὸς οὗτος μανιώδης κατέρχεται, καταστροφὴν ἐνίοτε καὶ πανωλεθρίαν ἐπιφέρων εἰς χωράφια, ἐλαιοτόπια καὶ καλύβας τῶν ἐργατῶν, συμπαρασύρων ἐνίοτε καὶ ζῶα καὶ ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ οὕτω καθιστάμενος τοῖς πτωχοῖς ὠφέλιμος, διότι τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀντικαθίστησι γενναιοδώρως καταλιμπάνων ἐν τῇ ὀπισθοχωρήσει αὐτοῦ πλεῖστα ὅσα ξύλα καὶ κούτσουρα· ἅπερ συναθροίζουσι πανηγυρικῶς μονονουχὶ παιᾶνας ὡς πρὸς εὐεργέτην αὐτὸν ᾄδοντες.

Ἀκολούθως γράφει περὶ κήπων, παραγόντων ῥοδάκινα, μῆλα, σῦκα, πορτογάλλια καὶ ὀλίγα κίτρα, ἅπερ καταναλίσκουσιν οἱ κιτροφάγοι ἄνδρες τῆς Ἠπείρου· ἑπομένως περὶ γεφύρας, παραθέσας καὶ τὸ ἄξιον λόγου περὶ αὐτῆς ᾆσμα, περὶ τοῦ ἐν Μουχουστίῳ παναρχαίου Βυζαντινοῦ ναοῦ «ἡ Παρηγορηθεῖσα», περὶ παζαρίου, ἀγορᾶς Ἄρτης καὶ Τουρκοποζαρίου.

Ταῦτα δὲ πάντα μακροθυμῶν περιγράφει ἐν τέλει καὶ διὰ στίχων, ἢ ὡς λέγει, *διστίχως*, ἐννοῶν φαίνεται τὴν στιχουργίαν καὶ ποίησιν *διστιχίαν*.

Ἄξια δὲ πλείονος προσοχῆς εἶναι τὰ μετὰ ταῦτα, ἤτοι μῦθός τις (παραμύθιον) ἐν ἁπλῇ τοπικῇ διαλέκτῳ, ἐν ᾧ ἐπέτυχε, περιγράψας τοῦτο κατὰ δημώδη γλῶσσαν καὶ τρόπον· ἔπειτα βραχύ τι γλωσσάριον λέξεων τοπικῶν, καθ' ὅλου δὲ Ἠπειρωτικῶν, καὶ φράσεις τινὲς ἐγχώριοι. ὡς παράρτημα δὲ προστίθεται καὶ κατάλογος ἁπάντων τῶν τῆς Ἄρτης χωρίων. Ἅπαντα δὲ ἐν γλώσσῃ πλημμελεῖ· ἀλλὰ τὴν ἀσθένειαν ταύτην ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὁμολογεῖ ὡς καὶ τὴν προθυμίαν νὰ φανῇ ὠφέλιμος ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτῷ· οὗτινος θέλει βεβαίως ἐπιτύχει, σπουδάζων μᾶλλον περὶ τὴν συλλογὴν διαφόρων λέξεων καὶ φράσεων ἐγχωρίων, πρὸ πάντων δὲ μύθων, ἐν οἷς ὡς προείπομεν ἐπιτυγχάνει.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω πραγματείαν ἔρχεται ἡ τοῦ ἀνωνύμου Χίου συλλογή, περιέχουσα 90 περίπου λέξεις καὶ φράσεις μετὰ τῆς ἀνηκούσης εὐκρινοῦς ἑρμηνείας αὐτῶν, ἐξ ὧν εὐάριθμοί εἰσιν Ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἄνευ τινὸς ἐτυμολογίας αὐτῶν· ἐπίσης περιλαμβάνει καί τινα ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων Χίου καὶ ἄλλων τινῶν γειτνιαζόντων τόπων, οὓς κατὰ διαφόρους χρόνους ἐπεσκέψατο, ἀτελῶς περιγραφόμενα τὰ πολλά, ὅπερ ἀνομολογεῖ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ συλλογεὺς ἐν βραχεῖ μὲν ἀλλ' ἀφελεστάτῳ καὶ πατριωτικῷ προλόγῳ αὐτοῦ, ἔνθα λέγει ὅτι οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἔχων ἐπὶ τῆς χρηματικῆς ἀμοιβῆς, ἀποστέλλει ταῦτα οὕτως ἀτελῶς ἔχοντα εἰς τὰς δεξιωτέρας χεῖρας τοῦ Ἑλληνικ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅπως προκύψῃ ἡ ἐκ τούτων ἐπιποθουμένη ὠφέλεια εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Ἀποχαιρετῶντες δὲ τὸν πατριώτην καὶ φιλοκερδῆ τοῦτον Χῖον μεταβῶμεν ἐπὶ τὴν μονογραφίαν περὶ Κίου τῆς Βιθυνίας ὑπὸ τοῦ ποτὲ Π.Γ.Θεοδωρίδου, ἰατροῦ ἐν Προύσῃ. Αὕτη διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων ἐν τάξει καὶ διὰ βραχυτάτων ἐκθεῖς τὰ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀρχαίας καὶ νῦν Κίου, ἀφηγεῖται ἐπίσης διὰ βραχέων τὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Σουλεϊμάνου τοῦ πρώτου, ὅσα δηλαδὴ ὑπέστη αὐτή τε καί τινα τῶν πέριξ χωρίων ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ εἶτα τοῦ Φιλίππου Γ', βασιλέως τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων καὶ τοῦ Ὀρχάνου, τοῦ ἑλόντος τὴν Προῦσαν, ἃς εἰδήσεις στηρίζει ἐπὶ ἱστορικῶν λόγων. Κατὰ παράδοσιν δὲ ἀναφέρει καί τινα περὶ τῶν Κιανῶν γυναικῶν, ὅτι δηλ. πλεῖσται Κιαναὶ γυναῖκες, ὧν οἱ ἄνδρες ἐκρατοῦντο ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Προύσης, μετέβησαν ἐνταῦθα ἐκ Κίου ὅπως ζητήσωσι καὶ ἴδωσι τοὺς ἑαυτῶν συζύγους ἐν τῇ φυλακῇ, τούτου δὲ ἐπιτραπέντος, πάραυτα ἐκεῖναι ἐξητήσαντο παρὰ τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν στολῶν, καὶ αὗται μὲν διέμειναν ἐν ταῖς φυλακαῖς, οἱ δὲ ἄνδρες ἠμφιεσμένοι γυναικεῖα ἀπεστάλησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν πατρίδος. Πρωτότυπος ἀληθῶς γυναικεία αὐταπαρνησία καὶ ἀρετή, διότι οὐ μόνον ἀνταλλάσσουσι πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐλευθερίαν καὶ ζωὴν ὑπὸ στοργῆς κινούμεναι, ἀλλὰ καὶ εἰς κίνδυνον προφανῆ τοὺς ἑαυτῶν ἐκπέμπουσιν ὑπὸ φιλοπατρίας καὶ φιλελευθερίας ἐμφορούμεναι, δι' ἧς πράξεως ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν τοῦ κυριάρχου, ὅστις ποτ' ἦν, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὰς διὰ νὰ πνέωσι τὸν ποθητὸν αὐταῖς ἐλεύθερον ἀέρα. Τὴν παράδοσιν ταύτην, λέγει, φέρουσιν ἀνὰ στόμα οἱ νῦν Κῖοι· ὁ δὲ γράψας εἰκάζει ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Προυσίου, γαμβροῦ Φιλίππου ς' κατοχὴν τῆς Κίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξῆς παράδοσις ἐμφαίνει τὸ ἀρρενωπὸν τῶν Κιανῶν γυναικῶν· ἐπί τινος ἐξανδραποδισμοῦ τῆς Κίου αἱ πρεσβύτεραι τῶν γυναικῶν ἐφρόντισαν νὰ κρύψωσι τὰς παρθένους καὶ νεωτέρας τῶν γυναικῶν μετὰ τῶν παιδίων των ἐν ὑπογείοις στοαῖς· οἱ δ' ἐχθροὶ ἠνάγκασαν τὰς πρεσβυτέρας κα ἐν τῷ φανερῷ νὰ χορεύσωσιν, ὅπερ καὶ κατ' ἀνάγκην ἔκαμον, ἀλλ' ἐν ᾧ ὠρχοῦντο, παιδίον τι ἐν τῷ ὑπογείῳ κρύπτῃ κλαῖον ἠκούετο, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀκούσωσι τοῦτο οἱ ἐχθροὶ ἤρξαντο αἱ γραῖαι νεανικώτερον πηδῶσαι καὶ ζωηρότερον ᾄδουσαι, ὁπότε ἐν μεγάλῃ φωνῇ ἠκούσθη καὶ ἡ σκληρὰ παρακέλευσις ἐν τῷ ἑξῆς παρεμβληθέντι διστίχῳ:

ἢ σφάξε το, ἢ πνιξε το,
ἢ δός τῳ τὸ βυζί σου.

ὅπερ μαρτυρεῖ περιφανέστατα ὅτι τῇ σωφροσύνῃ καὶ ἀρετῇ παρακολουθεῖ ἡ εὐφυΐα καὶ τοῦ πνεύματος ἑτοιμότης.

Ἐν τῷ αὐτῷ πρώτῳ μέρει ἀναφέρει καὶ περὶ τῆς νῦν Κίου ὀλίγα, ὅτι ἐν τῷ γ' πληθ. προσ. τῆς ὁριστικῆς χρῶνται τῇ καταλήξει *σι*, *φέρουσι ἐφέρασι* κλπ. τὰ ν, χ, ς, γ, εἴτε ἐν ἀρχῇ εἴτε ἐν μέσῳ λέξεως, καταπίνουσιν, ὅϊ=ὄχι, ἔρι=χέρι, ἐπῆα=ἐπῆγα κλπ. Τὰ δὲ παιδία ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὀνομάζουσι δι'οὐδετέρου γένους, ὡς τὸ Γεωργὸ, τὸ Δημητρὸ, τὸ Φρόσω, τὸ Μαριγώ. Ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ μέρους τούτου ἀναφέρει καὶ 11 τετράστιχα ναναρίσματα.

Τὸ δεύτερον μέρος ἐστὶ λεξιλόγιον, ἄξιον λόγου καὶ παρατηρήσεως, περιέχον 250 λέξεις, μετ' ἐξηγήσεως σαφοῦς καὶ ἐπιτυχοῦς πρὸς τὰς ἀρχαίας συσχετίσεως, τὰς πλείστας δὲ ἑλληνικωτάτας μετὰ μικρᾶς παραφθορᾶς, ἀκουομένας οὐ μόνον ἐν Κίῳ ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις πέριξ χωρίοις. Ἐν τῷ ς' μέρει καταγράφονται 9 ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ διαφόρων χρόνων.

Μεταβαίνομεν ἤδη ἐπὶ τὰ δύο πονήματα τοῦ ἀνωνύμου συλλογέως, τὸ *Ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον* καὶ τὴν *Συλλογὴν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων*.

Καὶ τὸ μὲν ὑπ' αὐτοῦ οὐχὶ καλῶς ὀνομαζόμενον *Γλωσσάριον Ἠπειρωτικὸν* εἶναι συλλογὴ τῶν πλείστων σχεδὸν παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις ἐν χρήσει λέξεων καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Ζαγοριαίοις, πλουσία μὲν εἰς ὕλην, ὡς περιέχουσα 3000 περίπου λέξεις, ἀλλ' ἔργον ἀτελές· διότι πρῶτον καὶ πολλαὶ ἄλλαι λέξεις ἰδιάζουσαι τοῖς Ἠπειρώταις δὲν ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῇ, οὐδεμιᾶς δ' ἔπειτα λέξεως φροντίζει ν' ἀνεύρῃ τὸ ἔτυμον, οὐδὲ περὶ τῶν φθογγολογικῶν ἐπικρατούντων νόμων ποιεῖται λόγον παντάπασιν, ἀλλὰ ξηρῶς τὴν λέξιν καὶ τὰς διαφόρους σημασίας αὐτῆς καταγράφει ἐν ᾧ, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῶν λέξεων, τῆς ἐπιτυχοῦς ἐξηγήσεως αὐτῶν διὰ ταὐτοσήμων ἀρχαίων λέξεων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τῆς ἐλλείψεως σχεδὸν ἀνορθογραφιῶν, καὶ ἄλλων προτερημάτων τῆς συλλογῆς, οὐκ ἄμοιρος τῆς γλώσσης καταφαίνεται ὁ συλλογεὺς, δυνάμε-

μενος φιλοπονῶν νὰ γράψῃ καί τινα περὶ τῶν παραλειφθέντων.

Τῶν δὲ λέξεων πολλαὶ μέν εἰσι κοιναὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων, οἷον αἱ *ἄβλαβος*, *ἄβρεχος*, *ἀγωνίζομαι*, πολλαὶ δὲ καὶ τουρκικαὶ, ἃς ὅμως καλῶς διαγιγνώσκων ὀνομάζει τοιαύτας· τινὲς δὲ καὶ ξενικαὶ, ἃς ἐν σιγῇ παρέρχεται.

Καθ' ὅλου ὅμως ἡ συλλογὴ αὕτη παρέχει ἱκανὴν ὕλην τῷ βουλομένῳ νὰ συντάξῃ πράγματι *γλωσσάριον* τῆς Ἠπείρου, καθ' ὃ, ὡς προείπομεν, ὁ συλλογεὺς ἀπέτυχε, διότι γλῶσσα ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει σημαίνει λόγον, ἔκφρασιν ἰδιάζουσαν, ἀσυνήθη καὶ μόνον κατά τινα τόπον εὔχρηστον, *Γλωσσάριον* δὲ τὴν συλλογὴν τῶν τοιούτων.

Ἡ δὲ *συλλογὴ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων* εἶναι πολλῷ τελειοτέρα, ὡς περιέχουσα 570 τοιαῦτα, γνήσια Ἠπειρωτικὰ, ὀλίγων ἐξαιρουμένων, ἅπερ ἔκ τινων λέξεων καὶ φράσεων Ἰωνικὴν ἐμφαίνουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν, οἷον τὸ 170 κ. τ. ν. α.τινὰ δὲ «Ποντικῆς ῥίζης» ὄζουσι καὶ τοιαῦτα ἐθεωρήθησαν τὸ 279ον καὶ 334ον κ.τ. ν.α. δύο δέ εἰσι καὶ μιξοβάρβαρα, οὕτως εἰπεῖν, ᾄσματα δηλονότι ἑλληνικὰ ὑπὸ βαρβαρίζοντος Ἰταλοῦ ᾀδόμενα, ἀναμιγνύοντος καί τινας στίχους καθαρῶς ἰταλικοὺς, οἷον τὸ 363ον

Io spero certa ti essu me gapai
non ti crisu no no perida mia κλπ.
καὶ τὸ 364ον
Ilio pu olo to cosmo perpati
pu ap to levanti sto ponenti paï
ecini pu ego gapaï essu to thori
Chereta me to avreon su gelaï κλπ.

Καίτοι δὲ πολλὰ τῶν ᾀσμάτων τούτων ἀπαντῶσι καὶ ἐν ταῖς ἐκδεδομέναις συλλογαῖς τῶν κ. A Passow, Γ. Χασιώτου, καὶ Ζαμπελίου (ἀλλὰ τελειότερα ἐν τῇ προκειμένῃ συλλογῇ), δυνάμεθα ὅμως ν' ἀναφέρωμεν ὑπὲρ τὰ 100 ὅλως ἀνέκδοτα καὶ ἄξια προσοχῆς.

Καὶ πάντα μὲν ὀρθῶς καὶ πιστῶς κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Ἠπειρωτῶν γεγραμμένα, ἀλλὰ οὕτως ἀμελῶς καὶ ἀτάκτως τεταγμένα, φύρδην μίγδην, ἡρωϊκὸν, ἐπέτειον, ἐρωτικὸν, ἱστορικὸν, γαμήλιον, μυρολόγιον κλπ. ὥστε πέμψας ταῦτα τοιουτοτρόπως εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, οὐ μικρὸν ἀγῶνα παρέσχε τοῖς κριταῖς, ἀναγκαζομένοις κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς αἰθούσης τοῦ γάμου καὶ τῶν τερπνῶν ᾀσμάτων τῶν δμηλίκων παρθένων πρὸς τὴν νύμφην, σπουδῇ νὰ μεταβαίνωμεν καὶ ἀσκεπεῖς ἕνεκα τῆς μεγίστης ταχύτητος ἐπὶ τὴν μυρολογοῦσαν μητέρα ἢ σύζυγον τὸ ἐκτάδην κείμενον ποθητὸν αὐταῖς ἀντικείμενον· καὶ πρὶν ἢ παρήγορον λόγον πρὸς τοὺς δυσδαίμονας ὀδυρομένους ἀποτείνωμεν, νὰ σπεύδωμεν ἐκεῖθεν σκυθρωποὶ καὶ δακρύβρεκτοι καὶ ἐκ τῆς βίας σχεδὸν ἀνυπόδητοι εἰς τὰς καθύγρους ἢ καὶ χιονοσκεπεῖς ἀγυιὰς διὰ ν' ἀκροασθῶμεν τοὺς ἀργυρολογοῦντας καὶ αὐγοσυνακτῆρας παῖδας, ᾄδοντας τὰ *Χριστούγεννα* ἢ τὸν *Ἅϊ-Βασίλη*· καὶ αὐτόθεν οὕτως ἔχοντες ἐν ἀκαρεῖ, ἱδρῶτι περιῤῥεόμενοι καὶ ἀσθμαίνοντες, νὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὰς ψυχρὰς κοιλάδας τοῦ ὑψηλοῦ Ὀλύμπου διὰ νὰ ἀκούσωμεν τὸν μάτην ἤδη ἀγωνιζόμενον νὰ διαφύγῃ τὰ δυσέξοδα δίκτυα τῆς Βλαχοπούλας Δέσπως, ἐρωτύλον Δάφνιν-Νάσον, ὅστις ὑπὸ τὴν δροσερὰν σκιὰν τῆς πυκνοφύλλου ἐλάτης φλόγα διαβιβρώσκουσαν ἐν τοῖς στήθεσιν αὐτοῦ ἐγκλείων, περιπαθὴς ᾄδει·

Θέλουν ν' ἀνθήσουν τὰ κλαρὰ,
Δέσπω βλαχοῦλά μου,
κι' ὁ πάγος δὲν τ' ἀφίνει·
Θέλω κι' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ κι' ὁ πόνος δὲν μ' ἀφίνει.
Χαμήλωσε τὴν μπόλιά σου καὶ σκέπασε τὰ φρύδια
νὰ μὴ φανῇ τὸ φίλημα ποῦ σ' ἔχω φιλημένη·
τὸ χέρι σου τὸ παχουλὸ τὸ κονδυλογραμμένο
νὰ τὸ 'βαζα προσκέφαλο τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχταις·
καὶ νἄν(αι) αἱ μέραις του μαϊοῦ κ'αἱ νύχταις τοῦ Γεννάρη,
νὰ τὸ χορτάσω φίλημα ὅσῳ νὰ ξημερώσῃ·
σύρε νὰ πῇς τῆς μάνας σου νὰ μὴ μὲ καταργέται·
θέλα τὴν κάνω πεθερὰ καὶ σένα θὰ σὲ πάρω.

Καὶ πρὶν ἢ πρὸς τὸν ἡδέως πάσχοντα ποιμενίσκον τὸ τοῦ Θεοκρίτου εἴπωμεν·
«Νάσε τάλαν τί νυ τάκεαι; ἁ δέ τυ κόρα
πάσας ἀνὰ κρήνας πάντ' ἄλσεα ποσὶ φορεῖται
ζατοῖσα». . . . .

Ἕλκων ἡμᾶς ἀπὸ τῶν μανδυῶν «σπεύσατε», ἀνακράζει ὁ π.οσωπιδοφόρος ᾀσματολόγος, «σπεύσατε ταχύποδες ἐπὶ τὰς ὑπωρείας παρὰ τὴν ἑλικώδη ὁδὸν ἵνα λαμπρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς θέαμα θεάσησθε»· καὶ ἀληθῶς ἰδού·

Ἐννιὰ χιλιάδες ἀρχοντιὰ πάνουν νὰ πάρουν νύφη
μὲ τριακόσια δυάργατα καὶ χίλιους συμπεθέρους·
οἱ συμπεθέροι στὰ χρυσὰ κι' οὖλοι καβαλαρέοι·
ἡ νύφη στὰ μεταξωτὰ γαμπρὸς σ' τὰ κατηφένια.
καὶ πῆγαν καὶ τὴν ἔφερναν σὰν πέρδικα γραμμένη.

Καὶ οὐδόλως ἐντρεπόμεθα ὁμολογοῦντες, ὅτι ἡ λαμπρότης καὶ μεγαλοπρέπεια τῆς πομπῆς

ταύτης ἕλκει καὶ συμπαρασύρει καὶ ὑμᾶς ἀπροσκλήτους μετὰ τῶν κεκλημένων, καὶ τὸ δεινὸν πεζοὺς μεταξὺ ἱππέων ἀγερώχων καταπατουμένους, καὶ ἰδοὺ πνευστιῶντες ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἄρχοντος γαμβροῦ ὠστιζόμεθα.

Σχαρίκια, κυρὰ πεθερὰ, σχαρίκια συμπεθέρα·
Ἔβγα νἀϊδῇς τὴ νύφη σου τὴν ἀκριβῆ τοῦ υἱοῦ σου.
Καλῶς το νε τὸ γιόκα μου! καλὴ γυναῖκα φέρεις.

Ἀλλ' ἆρά γε ἐξ ἡμῶν τις εἶχε τὸ βάσκανον ἐν τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ, ὥστε τὴν χαρὰν ταύτην καὶ φαιδρότητα νὰ μετατρέψῃ εἰς λύπην καὶ κατήφειαν, ἢ ὁ φθόνος Σατὰν πάλαι ἔχει στήσει τὸν μυσαρὸν θρόνον αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γραίας πενθερᾶς;

Μάνα μου δόμου τὰ κλειδιά, δόσε τὰ παρακλείδια,
τ' εἶν' ὥμορφη καὶ νόστιμη ἄξια καὶ προκομμένη.
Ἄνοιξ τὰ δίνω τὰ κλειδιὰ, ἄνοιξ τὰ παρακλείδια·
καὶ σ' τὴν καρδιά της μπήκανε σαράντα δυὸ μαχαίρια.
Μάγειρα ποῦ μαγείρεψες πολλὰ φαγιὰ τοῦ γάμου,
μαγείρεψε τῆς νύφης μου τριῶν φειδιῶν κεφάλια,
τοῦ ἀστριτιοῦ καὶ τῆς ὀχιᾶς καὶ τῆς μονομερίδας.
Οὔλοι στὴν τάβλα κάθησαν κι' ἡ νύμφη τρώγει χώρια.
Πᾶμε νυφοῦλα μ' ς' τὸν ὀντᾶ γιὰτ' εἶσ' ἀποσταμένη,
θαῤῥῶ ποῦ πείνασες πολὺ καὶ ντρέπεσαι νὰ κρίνῃς·
γιὰ πάρε μιὰ χαψιὰ φαῖ γιὰ πάρε δυὸ καὶ πέντε.
Ἁπλόνει μιὰ ἁπλόνει δυό, τὴν τρίτη φαρμακώθκε!!
κι' ἀπὸ τὴν τάβλα σκώθηκε κατακιτρινιασμένη,
κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της καὶ πάει 's τὴν πεθερά της.
Κάνε κυρὰ καὶ πεθερὰ, γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι!!
Νύφη νερὸ δὲν ἔχομε καὶ πολὺς θὰ μᾶς τὸ φέρῃ.
Κάνε κυρὰ καὶ πεθερὰ γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι!!
Νύφη νερὸ δὲν ἔχομε καὶ πολὺς θὰ μᾶς τὸ φέρῃ.
Κάνει σταυρὸ τὰ χέρια της καὶ πάει στὸν καλό της.
Κάνε, καλέ μου, γλίγωρα γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι,
καὶ ψήθηκαν τὰ χείλια μου ἀπ' τὸ ἀψὺ φαρμάκι!
Χρυσὸ σταμνάκι ν' ἄρπαξε καὶ 's τὴν βρυσοῦλα τρέχει.
ὅσῳ νὰ πάῃ καὶ ν' ἀρθῇ τὴν βρίσκει πεθαμένη!!!
Χρυσὸ μαχαῖρι ν' ἔβγαλεν ἀπ' τ' ἀργυρὸ θηκάρι,
'στοὺς οὐρανοὺς τ' ἀπόλυκε καὶ 'στὴν καρδιά του βρέθκε!
Καὶ 'κεῖ ποῦ θάψανε τὸ νιὸ ἐβγῆκε κυπαρίσσι,
καὶ 'κεῖ ποῦ θάψανε τὴν νιὰ ἐβγῆκε καλαμάκι.
ἀντικοντᾷ ἡ καλαμιὰ, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι.
Κ' ἕνα πουλάκι κάθονταν 'στοῦ καλαμιοῦ τὰ φύλλα,
δὲν κελοϊδοῦσε 'σὰν πουλὶ 'σὰν κελαϊδοῦν τ' ἀηδόνια,
μον' ἐλαλοῦσε κι' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα,
«Γιὰ ἰδῆτε τὰ βαρυόμοιρα, τὰ βαρυοχωρισμένα,
ποῦ δὲ φιλιοῦνται ζωντανὰ, φιλιοῦντ' ἀποθαμένα!»

Ὁποία εἰκὼν τῆς ἀστάτου καὶ σκληρᾶς τύχης!

Πέπρωται ἄρα πάντως ὁ ἀνερχόμενος θριαμβευτικῶς τὸ Καπιτώλιον τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ ν' ἀναβιβάζηται μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ φθόνου καὶ ἐπὶ τὴν μοιραίαν Ταρπήϊαν πέτραν καὶ ἐκεῖθεν νὰ κατακρημνίζηται εἰς τὸ βάραθρον τῆς καταστροφῆς;

Τοιούτους τινὰς ἀτάκτους καὶ ἐν σπουδῇ ἀνωφερεῖς καὶ κατωφερεῖς δρόμους ἠνάγκασεν ἡμᾶς ὁ συλλογεὺς νὰ διατρέχωμεν, διὸ καὶ ἡμεῖς κρίνοντες σήμερον τὰ πονήματα αὐτοῦ καὶ τῇ ἀταξίᾳ αὐτῶν ἀκολουθοῦντες, ἀτάκτως ἐπίσης ὁτὲ μὲν σοβαροὶ καὶ σκυθρωποὶ ἐπιτιμῶμεν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀταξίᾳ, ὁτὲ δὲ φαιδροὶ μεταβαλλόμενοι θωπεύομεν ἀνὰ τὸ μέτωπον, ἐπαινοῦντες αὐτὸν τῆς προσπαθείας.

Κ' ἐν τούτοις πρὸς γενικὸν καὶ εὐκρινῆ ἔπαινον αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ συλλογὴ αὕτη, εἰ εἶχε καλὴν τὴν κατάταξιν καὶ τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις, θὰ ἦτο τῶν τελειοτάτων, ὧν ἡμεῖς γνωρίζομεν.

Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη νὰ μεταβῶμεν καὶ ἐπὶ ἕτερον Ἠπειρωτικὸν ἔργον, τὴν *Συλλογὴν τῶν ζώντων ἐν Ἠπείρῳ μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ* ὑπὸ Α. Γονίου ἐκ Κάτω Σουδενῶν τῆς Ἠπείρου. Ἡ συλλογὴ αὕτη περιέχει πρῶτον περὶ μηνῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐθίμων, συγκρινομένων (τῶν μηνῶν) πρὸς τοὺς τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀρχαίων· 2ον μυρολόγιον Ἠπειρωτικόν· 3ον εὐχὰς καὶ κατάρας ἐν Ἠπείρῳ· 4ον κύρια ὀνόματα πόλεων, ποταμῶν, κωμῶν καὶ χωρίων καὶ 5ον ὀνόματα κύρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Ἡ συλλογὴ αὕτη, καίτοι σμικρὰ κατὰ τῆς ὕλης τὴν ποσότητα, καὶ δυσανάλογος πρός τε τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὰς συλλογὰς τῶν λοιπῶν διαγωνιζομένων, ἔχει ὅμως αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καί τινας ἀρετάς. Ἂν δ' ἀπαντῶσιν ἐν αὐτῇ ἐλλείψεις, αὗται εἶναι μικραὶ καὶ σχεδὸν ἀναπόφευκτοι εἰς τὰ τοιούτου εἴδους πρωτοφανῆ πονήματα. Παραθέσαντες δὲ πρῶτον τὰς ὀλίγας ἐλλείψεις, ἑπομένως θὰ ἐπιδείξωμεν καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, μετὰ τὸ ὀλίγον δριμὺ πολὺ τὸ γλυκὺ αὐτῇ προσφέροντες.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς συλλογῆς, τῷ περὶ μηνῶν τῆς Ἠπείρου κλπ. διεξερχόμενος τὰ καθ' ἕκαστον μῆνα ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἠπειρωτῶν, προτάσσει σύντομόν τινα πραγματείαν περὶ ἑνὸς ἑκάστου μηνὸς, περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δηλαδὴ ὀνόματος αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἀναλογίας, πραγματείαν τὰ πολλὰ ἀνέλεγκτον οὖσαν, ἀλλά πως περιττὴν, καθότι οὐδεμίαν σχεδὸν ἐῤῥόντισε ν' ἀνεύρῃ ὁμοιότητα σημερι-

νῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μῆνας. Ἀκολούθως περιγράφων τὰ κατὰ τοὺς μῆνας ἤθη καὶ ἔθιμα παρατίθησι εἴ τι τυχὸν ᾄσμα ᾄδεται ἢ παροιμία λέγεται κατὰ μῆνά τινα ἐν οἷς, καίτοι ἱκανὴν δείκνυσι προσοχὴν καὶ πεῖραν, διέφυγον ὅμως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καί τινες ἐλλείψεις· καὶ

Α΄. Δὲν ἑρμηνεύει ἐκείνας τῶν παροιμιῶν αἵτινες χρήζουσιν ἱκανῆς ἐξηγήσεως καὶ ἑρμηνείας διὰ πολλοὺς μεμακρυσμένους τῆς τε γλώσσης καὶ τῶν ἐθίμων τῆς Ἠπείρου, ὡς εἰ ἀπετείνετο πρὸς μόνον Ἠπειρώτας ἢ τὸ πολὺ Ῥουμελιώτας.

Β΄. Δὲν ἐξηγεῖ καλῶς καὶ σαφῶς τὰς αἰτίας ἐθίμων τινῶν ὡς λ. χ. περιγράφων τὰς ἐθιμοταξίας κατὰ τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς ἰανουαρίου, λέγει τὰ ἑξῆς· «Δὲν συνηθίζουσι νὰ κάμωσιν ἐπισκέψεις τὴν πρωΐαν (τῆς πρώτης δηλαδὴ ἡμέρας τοῦ ἰανουαρίου)· διότι τὴν ἡμέραν ταύτην θεωροῦσιν ὡς σύμβολον καλὸν ἢ κακὸν ὅλου τοῦ ἔτους»· αἰτιολογία ἀσαφὴς καὶ ἀνεπαρκὴς, καὶ ἔπρεπε νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου ἐπισκεπτομένου οἰκίαν τινὰ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἰωνίζονται τὸ αἴσιον δι' αὐτοὺς ἢ ἀπαίσιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος οὗτος θεωρεῖται αἴσιος ἢ ἀπαίσιος εἰς τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ, ὡς δυνατὸν νὰ ἦναι ὑγιὴς, πλούσιος, καλὸς τὸ εἶδος, νέος θαλερὸς, ἀμφιθαλὴς, χαρίεις κτλ. καὶ διὰ ταῦτα τὰ προσόντα αὐτῷ αἴσιος, ἢ τἀναντία τούτων κεκτημένος, πήρωσιν, πτωχείαν, δυσμορφίαν, γῆρας ἀργαλέον, ὀρφανίαν, σκυθρωπότητα καὶ τούτων ἕνεκα ἀπαίσιος· διὰ ν' ἀποφύγῃ λοιπὸν ἕκαστος τὴν αἰτίασιν πρῶτον συμβησομένου τυχὸν δυστυχήματος ἔν τινι οἰκίᾳ ὑπ' αὐτοῦ πρώτου ἐπισκεφθείσῃ καὶ μὴ προσκτήσηται ἑπομένως τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαισίου, ἢ δεύτερον μὴ συναντήσῃ, τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐξερχόμενος, τοιοῦτόν τινα ἐκ τῶν προτέρων ἀπαίσιον θεωρούμενον, προφυλάσσεται καὶ τοῦ οἴκου νὰ ἐξέλθῃ καὶ ἄλλον νὰ ἐπισκέψηται.

Ἐπίσης καὶ εἴς τινας κρίσεις αὐτοῦ φαίνεται σπεύδων, ὡς λ. χ. ἔν τινι ὑποσημειώσει αὐτοῦ ὅτι ὁ μὲν ἰανουάριος ὀρθότερον ἦτο ἂν ὠνομάζετο Ἀϊβασίλης εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τοῦ ἑορταζομένου τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς τούτου, καθὼς καὶ Ἀϊδημήτρις, Ἀϊταξιάρχης κτλ. Εἰ προσεῖχε κάλλιον θὰ εὕρισκε, διατί ὁ λαὸς τῆς τε Ἠπείρου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐπιμένει εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κατ' αὐτὸν ὄνομα Γινάρης ἢ Γενάρης· διότι ὁ λαὸς ἐννοεῖ αὐτὸν οὐχὶ Γενάρην (ἰανουάριον) ἀλλὰ Γεννάρην (τῷ διπλῷ ν), μῆνα δηλονότι τῆς γεννήσεως τῶν προβάτων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πολλὰ ᾄσματα τοῦ λαοῦ μαρτυροῦσι τοῦτο·

Γεννάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρό-
[νου κτλ.

οὐδόλως προσέχων εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοῦ καταγωγὴν ἐκ τοῦ Ἰανὸς, τὸν ὁποῖον (ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν νικῶσαν φράσιν) δὲν ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσῃ· ἀλλὰ περὶ τῆς μεταπλάσεως ταύτης ἐν οἰκείῳ τόπῳ κατωτέρω γενήσεται μικρά τις παρατήρησις. Ἔλλειψιν αὐτοῦ καταγινώσκομεν καὶ τὸ ἑξῆς, ὅτι παρατηρῶν καὶ ὀρθῶς καὶ δικαίως ὅτι τὰ μυρολόγια τῶν Ἠπειρωτίδων εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ διὰ τὴν ποίησιν καὶ διὰ τὰς λέξεις καὶ διὰ τὰ αἰσθήματα, ἐφθόνησεν ὅμως νὰ πέμψῃ ἡμῖν πολλὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ μόνον ἕν, οὐδόλως κωλυόμενος, μᾶλλον δὲ παροτρυνόμενος ὑπὸ τοῦ διαγωνίσματος, οὐδενὸς δὲ ἄλλου δυναμένου ν' ἀκούσῃ, παρατηρήσῃ καὶ συλλέξῃ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοὺς ἐν Ἠπείρῳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις λογίους.

Ὡσαύτως ἐλλιπὴς φαίνεται καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν εὐχῶν καὶ καταρῶν, διότι διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καὶ πλεῖσται ἄλλαι εὐχαὶ, οἷαι αἱ λεγόμεναι κατὰ τὴν γέννησιν καὶ βάπτισιν τέκνου, τοὺς ἀῤῥαβῶνας, τοὺς γάμους, τοὺς θανάτους, τὰς ἀγοραπωλησίας, ἀναχωρήσεις, ἐπανόδους, τὰς σπορὰς, τοὺς θερισμοὺς, τοὺς ἁλωνισμοὺς, τὰ δεῖπνα, τὰ συμπόσια κλπ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐθεωρήθησαν τῆς συλλογῆς ἐλλείψεις, ἃς ὅμως αἱ ἀρεταὶ αὐτῆς παρευδοκιμοῦσι· διότι καθόλου εἰπεῖν, περιγράφονται οὕτω πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἠπειρωτῶν κατὰ τοὺς μῆνας τοὐλάχιστον τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὥστε τολμητέον εἰπεῖν ὅτι ἡ περιγραφὴ εἶναι σχεδὸν ἐντελὴς, μετὰ τοσαύτης δὲ συντομίας, εὐκρινείας καὶ ἀφελείας ἐκτυλίσσονται τὰ πράγματα, ὥστε ἥδιστα ὁ ἀναγνώστης ἤθελε διέλθει ταύτην καὶ χιλιοσέλιδος εἰ ἦτο, ἣν ἀρετὴν δέον νὰ ἔχωσιν αἱ τοιούτου εἴδους πραγματεῖαι.

Ὡς φιλόμουσος δὲ καὶ ἐχθρὸς τοῦ μὴ διασκεδασθέντος εἰσέτι σκότους τῆς ἀμαθείας ἐκ τῶν πολλῶν καὶ δὴ ἐκ τῆς τάξεως ἐκείνης, ἥτις ὤφειλε νὰ ἵσταται ἀγερώχως ὑπεράνω τῆς τῶν πολλῶν, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τιμαῖς διαφέρουσα, ῥίπτει βέλος ἐχεπευκὲς κατὰ τῶν πολλῶν γελοίων παρεξηγήσεων αὐτῶν διὰ τῶν

ἑξῆς ἀστείων ἀλλὰ καὶ ἀξίων ἅμα λόγου παρατηρήσεων αὐτοῦ. «Παρὰ τοῖς χυδαίοις, λέγει, ὑπάρχει δεισιδαιμονία τις ὅτι δῆθεν ἡ πρωτομαΐα ἔχει ἐπιῤῥοὴν μεγάλην εἰς τὰ μάγια, διότι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ λούονται, πλύνονται καὶ ἄλλα ὅμοια, τὰ δὲ ἀπολούσματα τὰ ῥίπτουσιν εἰς τὰς τριόδους, διότι νομίζουσι τὸν καλὸν μάϊον μαγευτήν· ὁποία ἐτυμολογία ἐκ τοῦ μάϊος μάγια, θαυμαστὴ παραγωγὴ, ὡς ἤκουσα ἰδίοις ὠσὶ τινὰ ἑρμηνεύοντα τὸ ἐφρουρήσαντο=ἔβαλον εἰς τὸ φοῦρνο· ὅλην ἀποθέμενοι ἐν οὐρανοῖς τὴν ἐλπίδα=ὅλοι θ' ἀποθάνωμεν σ' τοὺς οὐρανοὺς θὰ πᾶμε». Ταῦτα μὲν παρατηρεῖ ὁ συλλογεὺς περιαλγῶς μειδιῶν. Ἡμεῖς δ' ἐκρίναμεν καλὸν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν παρεξηγήσεων τοῦ λαοῦ, οἱονεὶ ἀπολογούμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν «ὁ κωφὸς ποῦ δὲν ἀκούει μιὰ χαρὰ τὸ συντομοιάζει». Τοῦτο δὲ πάσχει καὶ ὁ δυστυχὴς λαός· κωφὸς, ἐπιτραπήτω εἰπεῖν, καὶ οὗτος παιδείας καὶ ἀληθῶν γνώσεων ἕνεκα τῶν γνωστῶν πᾶσιν ἡμῖν αἰτίων, εὐφυέστατα ὅμως παρεξηγεῖ τὰ τοιαῦτα. Μετεσχημάτισεν, ἐπαναλαμβάνομεν, τὸν Ἰανουάριον εἰς *Γενάρην*, διότι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον γεννῶσι τὰ πρόβατα αὐτοῦ, τὸν Φεβρουάριον εἰς *Φλεβάρην*, διότι ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀφθονώτερον ῥέουσι πηγαί τε καὶ ποταμοὶ, ἑπομένως κατ' αὐτὸν διανοίγουσιν αἱ φλέβες τῆς μητρὸς γῆς· τὸν δὲ Μάϊον ἐθεώρησε μαγευτὴν, διότι ἴσως παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον τῶν ἀνθέων καὶ τῆς ἀηδόνος, τὸν μῆνα καθ' ὃν τὸ ῥόδον ἑκὼν ἄκων ἀνοίγει εἰς τὸ μάγον θάλπος τοῦ ἐαρινοῦ ἡλίου τὴν πολύπτυχον εὐώδη αὐτοῦ καρδίαν, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἄλλαι τετράπτυχοι καρδίαι μαγευόμεναι ἀποθωρακίζονται καὶ ἀπροφύλακτοι ἐκτίθενται εἰς τοὺς ἀφύκτους ὀϊστοὺς τοῦ πτερωτοῦ καὶ φαρετροφόρου παιδός· ὥστε πολλοὺς ὁ Μάης ἐμάγευσε καὶ δικαίως φοβοῦνται αὐτὸν ὡς δεινὸν μαγευτήν· αἱ παρεξηγήσεις τοῦ λαοῦ, ὅστις εἰλικρινῶς ἀνομολογεῖ τὴν ἄγνοιαν αὐτοῦ, εἰσὶ καὶ ἀθῶαι καὶ οὐ πόῤῥω τῆς ἀληθείας.

Τελευτῶντες δὲ τὰ περὶ τῆς συλλογῆς ταύτης, ἄξιον νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ παρατήρησιν μεθ' ἣν μελαγχολικῶς πως ἀφίνει τὸν κάλαμον.

Περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ποιούμενος τὸν λόγον, ὅτι αἱ σύζυγοι, τοὐλάχιστον ἐν Ἠπείρῳ, ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀνδρῶν των Γεώργαινα, Ἀναστάσαινα, ἐπιπροστίθησι τὰ ἑξῆς: «Ὁ σχηματισμὸς οὗτος εἰς *αινα* ἢ *ηνα* κατὰ τὸν Ἀσώπιον ἰδιάζων ἵνα σημάνῃ συμβίαν τοῦ δεῖνος, εἶναι πλοῦτος ἀνεκτίμητος τῆς γλώσσης, τὸν ὁποῖον οὐδὲ ἡ παλαιὰ ἔχει, λέγουσα Ἑλένη ἡ Μενελάου κλπ. ἀλλ' ὁ ὑψηλὸς πολιτισμὸς, ὅστις προσπαθεῖ παντὸς νὰ ἐξώσῃ τὴν φύσιν καὶ ἀντικαταστήσῃ τὴν πλαστὴν τέχνην, θέλει νομίσει βέβαια ὡς χωρικὸν τὸν τοιοῦτον καὶ ὀλίγοι τῶν λεγομένων εὐπολιτεύτων θέλουσι καταδεχθῆ ν' ἀκούσωσι τὴν κυρίαν αὐτῶν λεγομένην Γιάνναιναν κλπ». Ἀλλ' ἡμεῖς συλλυπούμενοι τῷ ἀπαρηγορήτῳ τούτῳ φίλῳ τῆς φύσεως, παραγγέλλομεν νὰ μὴ λυπῆται καὶ πικραίνηται, διότι ἔχει σύμμαχον καὶ σύμφωνον ἐν τούτῳ τὸν Θεὸν τῆς ἀρχαιότητος, καταδεχόμενον νὰ ὀνομάζωσιν οἱ πράγματι εὐπολίτευτοι πρόγονοι ἡμῶν τὴν συμβίαν αὐτοῦ θέαιναν, καθὼς καὶ ὁ Γιάννης Γιάνναιναν.

Ἀποχαιρετῶντες ἤδη τὴν εὔανδρον Ἤπειρον καὶ τὰ πνευματικὰ αὐτῆς προϊόντα ἐγκαταλιπόντες, καταπηδήσωμεν νοερῶς, ὡς ἡ ἀελλόπους Ἶρις, μεσηγὺς Σάμου καὶ Κνίδου, οὐχὶ ὅμως ὡς ἐκείνη εἰς τὸν βυθὸν τοῦ μέλανος πόντου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καλῆς τοῦ Ἰκαρίου νήσου Σύμης καὶ ἐπισκεψώμεθα τὴν «συλλογὴν τῶν συμαϊκῶν παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων», καὶ τὸ γλωσσάριον τῆς «συμαϊκῆς διαλέκτου», πονήματα Δημοσθένους Χαβιαρᾶ ἐκ Σύμης, οὐχὶ ὀλίγου λόγου ἄξια, ὡς παρέχοντα ἡμῖν ἱκανὸν πλοῦτον ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· διότι ἐν συνόλῳ εἰπεῖν ἡ μὲν *συλλογὴ* αὐτοῦ περιλαμβάνει 184 παροιμίας, τὰς πολλὰς ἀνεκδότους, τινὰς δὲ καὶ ἐκδεδομένας κατὰ τοπικὰς παραλλαγὰς, ὡς οὔσας κοινὰς πάντων τῶν Ἑλλήνων, πιστῶς δὲ κατὰ τὴν διάλεκτον τοῦ συμαϊκοῦ λαοῦ γεγραμμένας, ἑκάστῃ τῶν ὁποίων ἀποδίδει τὴν οἰκείαν ἑρμηνείαν ἐπιτυχῶς καὶ βραχυλογικῶς ὡς καὶ τὸν παραλληλισμὸν ἑκάστης πρὸς τὰς ἀρχαίας παροιμίας. Ἀλλὰ διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καί τινες παρεξηγήσεις καθ' ἡμᾶς παροιμιῶν τινων καὶ ἀνεπιτυχεῖς ἑπομένως παραλληλισμοὶ πρὸς τὰς τῶν ἀρχαίων, ἐξ ὧν δέον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τινὰς καὶ

Α΄. τὴν 53 παροιμίαν.

Γὴ τοῦ λύκου γὴ τοῦ μαχαιριοῦ.

Ταύτῃ, λέγει, χρῶνται ἐπὶ τῶν ἀποδυομένων μὲ ὁριστικὴν ἀπόφασιν ἔν τινι κρισίμῳ περιστάσει ὅπως τύχωσιν ἢ κακοῦ ἢ καλοῦ τέλους· παραλληλίζει δ' ἑπομένως πρὸς τὸ τῶν

ἀρχαίων ἢ *τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς*. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη χρῆσις καὶ ὁ παραλληλισμὸς αὐτῆς πρὸς τὸ ἢ *τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς*, δὲν φαίνεται ἡμῖν γε πηγάζουσα ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς παροιμίας, καὶ διὰ νὰ εὕρωμεν τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔννοιαν καὶ τὴν κατάλληλον ἐπομένως χρῆσιν, ἀναδράμωμεν πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν αὐτῆς καὶ ἴδωμεν τίς ὁ εἰπὼν τὸ ῥῆμα ἢ τοῦ *λύκου* ἢ τοῦ *μαχαιριοῦ* καὶ εὑρήσομεν ὅτι τοῦτο εἶπεν ἢ εἶποι ἂν πρόβατον ἢ αἴξ, ἢ ἄλλο τοιοῦτο βόσκημα ἐν δεινῇ πάντως εὑρισκόμενον θέσει, θῦμα δηλονότι ἢ τῶν σπαρακτικῶν ὀδόντων λύκου ὀρεστέρου, ἢ τῆς λαιμοτόμου μαχαίρας τοῦ ἡμέρου μὲν ἀλλὰ πολλῶν λύκων ἀπηνεστέρου κρεωπώλου, ἢ τοῦ λύκου λοιπὸν ἢ τοῦ μαχαιριοῦ, ἥτις ἰδέα παρ' ἄλλοις καὶ ἄλλως ἐκφράζεται κ' *ἐμπρὸς βαθὺ* καὶ *πίσω ῥέμμα*, ὅπερ δηλοῖ, ὡς καὶ ἡ ἐν λόγῳ παροιμία, τὸν πάντοθεν κίνδυνον καὶ ὅτι ἀδιάφορόν ἐστιν εἴς τινα ἐν ᾗ εὑρίσκεται θέσει, ἂν προχωρῶν διατρέχῃ κίνδυνον, ὁπότε καὶ ἐν τῇ ὑποχωρήσει τὸ αὐτὸ ἀπαντήσει, λοιπὸν ἐμπρὸς καὶ ὅ,τι ἡ μοῖρα ἔκλωσεν. Ἐνῷ τὸ ἢ *τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς* εἶναι παρακέλευσις ἢ παραγγελία καί τινα στοιχεῖα εὐχῆς ἐνέχουσα πρὸ τοῦ κινδύνου, παρακελεύομαί σοι καὶ εὔχομαι, ἔλεγεν ἡ ἀῤῥενωπὴ καὶ ὑπερήφανος Σπαρτιᾶτις τῷ τέκνῳ αὐτῆς παραδιδοῦσα τὴν βριαρὰν ἀσπίδα, ἢ ταύτην νὰ ἐπαναφέρῃς νικητὴς ἀναστρέφων τῆς μάχης, *φέροις δ' ἢ ἀρα βροτόεντα κτείνας δήϊον ἄνδρα, χαρείη δὲ φρένα μήτηρ*, φησὶν Ὅμηρος, ὅπερ ὁλοκλήρως ἀγαθὸν καὶ εὐκταῖον, ἢ ἐπὶ ταύτης νὰ σ' ἐπαναγάγωσιν *Ἐρίηροι ἑταῖροι* νεκρὸν, ὅπερ ὁμολογουμένως κακὸν καὶ ἀπευκταῖον ὑπό τινα μόνον ὄψιν· διότι καὶ ἀγαθὸν, ὁπότε ἀγαθὸν τὸ ὑπὲρ πατρίδος καὶ τιμῆς ἀποθνήσκειν.

« Γεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
» Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον.

ὅλως διάφορος ἔννοια τῆς παροιμίας ἢ τοῦ *λύκου* ἢ τοῦ *μαχαιρ2οῦ*· διότι ἐνταῦθα τί τὸ χρηστόν; τοῦ λύκου θῦμα πεσεῖν ἢ τῆς μαχαίρας; οὐδέτερον τῇ ἀληθείᾳ ἐκὼν ἄν τις προὐτίμησεν ὥστε κακὴ ἡ χρῆσις, εἰ οὕτω χρῶνται ταύτῃ.

Β'. τὴν 140 παροιμίαν,

«Ἐπωλήσαμε τ' ἀμπέλι μας κ' ἐβοράσαμε (ἠγοράσαμεν) πατητῆρι».

Ταύτης, λέγει, χρῆσιν ποιοῦνται ἐπὶ τῶν ἀντικαθιστώντων ἀναγκαῖον καὶ ἐπωφελὲς πρᾶγμα δι' ἐπουσιώδους. Ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ διάφορος ὑποκρύπτεται ἔννοια, ὅτι θέλει νὰ σημάνῃ μᾶλλον πρᾶξιν ἀντικρυς ἀνόητον. Ὅταν ἐκποιῇ τις τὴν μόνην ἄμπελόν του διὰ νὰ ἀγοράσῃ πατητήρι, στερούμενος τοιούτου, φανερῶς ἀνοηταίνει· διότι εἶναι εἰς αὐτὸν ὅλως ἄχρηστον ἤδη τὸ πατητήρι, καὶ οὔτε οὐσιῶδες οὐδὲ ἐπουσιῶδες, ἀφοῦ μηκέτι κεκτημένος ἄμπελον οὐδὲν ἔχει νὰ πατήσῃ εἰς τὸ πατητήρι του, εἰμὴ ἀέρα, ὡς λέγουσι κοινῶς, καὶ τὴν ἀνοησίαν του. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐκφράζεται παρ' ἄλλοις καὶ διὰ τῆς παροιμίας «*πούλησε τὸ μαχαῖρί σου κι' ἀγόρασε ἀκόρι*»· καὶ ἄλλας τοιαύτας δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ λαβὼν δύο ἀντικείμενα συμβαδίζοντα ἀναγκαίως καὶ ἀλλήλοις συμβοηθοῦντα, καὶ ὁπότε ἑκάτερον ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς παρουσίας τοῦ ἑτέρου· ὡς λ. χ. ὁ ἕνα μόνον ἀγρὸν κεκτημένος ἐκποιεῖ αὐτὸν διὰ ν' ἀγοράσῃ βόας πρὸς καλλιέργειαν αὐτοῦ κλπ. Ἐὰν δὲ ὁ λαὸς ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ διὰ παροιμίας τοῦτο μόνον, ὅπερ ὁ ἑρμηνευτὴς λέγει, ὅτι πολλάκις ἀντικαθίσταται οὐσιῶδες δι'ἐπουσιώδους, δὲν θὰ συνέδεεν ὁ σοφὸς περὶ τὰ τοιαῦτα λαὸς ἄμπελον καὶ πατητήρι, οὐδὲ μάχαιραν καὶ ἀκόνην, ἀδιάῤῥηκτον σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἕτερα ὅλως ἄσχετα ἀπ' ἀλλήλων ὡς π. χ. ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ τὴν ἐξῆς παροιμίαν (ἐὰν δὲν ἔχῃ ἤδη ἐσχηματισμένην ἄλλην παρομοίαν) «ἐπώλησε τὴν γοῦνά της κι' ἐπῆρε σκουλαρίκια» ὁπότε θὰ τρέμωσι μὲν περιχαρίτως λαμπυρίζοντα εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τὰ σκουλαρίκια της, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὅλη θὰ τρέμῃ τοὺς ὀδόντας κροταλίζουσα εἰς τὸ δριμὺ ψῦχος τοῦ λυσσώδους βοῤῥᾶ, καὶ καλῶς διδαχθήσεται οἷόν ἐστι τὸ ἀντικαθιστάναι οὐσιῶδες δι' ἐπουσιώδους.

Δὲν αἰτιώμεθα ὅμως τὸν συλλογέα καὶ ἑρμηνευτὴν, διότι, ὁμολογητέον, ὅτι τοιαῦται παρεξηγήσεις καὶ καταχρήσεις πολλῶν παροιμιῶν ἀπαντῶσι πολλαὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς, εἰς ἃ δέον νὰ προσέχωσιν οἱ κριτικώτεροι λόγιοι καὶ εἰκῇ μὴ παραδέχωνται αὐτάς· ἀλλ' ἐλεύσεται χρόνος, ὁπότε ὁ μὲν λαὸς ὁσημέραι διδασκόμενος καὶ κριτικώτερος γενήσεται, τὰ δὲ τοῦ λαοῦ προστριβέντα ἐπὶ τῆς ἀψευδοῦς λυδίας λίθου τῆς κριτικῆς ἑκόντα ἄκοντα θέλουσι δείξει τὴν ἀληθῆ αὐτῶν φύσιν.

Κατεχρησάμεθα ἐνταῦθα τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ὅπως ὑποδείξωμεν τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ συλλέγωνται καὶ ἑρμηνεύωνται αἱ παροιμίαι καὶ εἴ τι ἄλλο τοῦ λαοῦ. Ὀφείλει δηλαδὴ πᾶς συλλογεὺς τῶν τοιούτων, ὁπόταν ἀκούῃ τι δυσνόητον, νὰ ἐρευνᾷ ἐξετάζων τοὺς πολυετεῖς καὶ πολυπείρους γέροντας, καὶ οὕτω καὶ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν θέλει μανθάνει, πολλάκις δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Μετὰ τὰς παροιμίας ἔπονται 18 αἰνίγματα, Συμαϊκὰ, ὧν τὰ μὲν ἐπιτυχῆ εἰσι, τὰ δὲ καὶ στερούμενα εὐφυΐας, ἅπαντα δὲ σχεδὸν μετά τινος παραλλαγῆς ἐκδεδομένα.

Τὸ δεύτερον πόνημα αὐτοῦ ἐπιγραφόμενον *γλωσσάριον συμαϊκῆς διαλέκτου ἢ συλλογὴ τῶν ἐν Σύμῃ οὐσῶν ἐν χρήσει λέξεων καὶ φράσεων*, εἶναι μᾶλλον τὸ δεύτερον, διότι περὶ τῆς λέξεως γλῶσσα καὶ γλωσσάριον δυνάμεθα καὶ περὶ τούτου νὰ παρατηρήσωμεν ὅ,τι ἀνωτέρω προείπομεν. Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ καταγράφει ἐν λεξικογραφικῇ τάξει, οὐ τόσον ἀκριβεῖ, ἅπασας σχεδὸν τὰς λέξεις καὶ φράσεις τὰς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Συμαίοις, ἀνεξαιρέτως ἑλληνικὰς καὶ ξενικὰς οὐδὲν παρατηρῶν περὶ τοῦ ξένου τῆς λέξεως λ. χ. τὰς ἐξῆς *ἀφούρια* καὶ *φούρια* καὶ φουριάρομα=θυμὸς, ἔξαψις, ἐξάπτομαι ἐκ τοῦ λατινικοῦ furor furoris· Μέντη (τὰ)=προφυλάξεις. Εἰς τὴν φράσιν νὰ ἔχῃς τὰ μέντη σου=νὰ προσέχῃς καλῶς ἐκ τοῦ mens mentis ἐπομένως νὰ ἔχῃς τὸν νοῦν σου. Πάρτη (ἡ)=μέρος ἀνάλογον, pars partis· σκουτέλλα=πινάκιον τὸ λατινικὸν scutella· στιμέρω καὶ στιμάρω=ἐκ τῶν estimare κλπ.

Τὰς ἐξῆς ἀσιατικῆς καταγωγῆς αἴκιτι=ἴκιτι=ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ· μπάρουμ=ἐκ τοῦ μπάριμ· πασουμάκια κτλ.

Ἀλλὰ περιέχονται καὶ πολλαὶ ἑλληνικώταται λέξεις μικρὸν παρεφθαρμέναι, οἷαι αἱ ἐξῆς καμμῶ=καμύω τοὺς ὀφθαλμούς. Κάωμα (κάκωμα)=δυστύχημα. Ποψύχομαι=ἀναπαύομαι ξεκουράζομαι=τὸ ἑλληνικὸν ἀποψύχομαι. Τὰ πηλὰ=αἱ λάσπαι, αἱ ἀκαθαρσίαι τῶν ἀγυιῶν ἐκ τοῦ πηλὸς τῆς αὐτῆς σημασίας κλπ.

Ὀλίγαι δὲ λέξεις τῆς συλλογῆς εἰσὶν ἀνορθογραφικῶς γεγραμμέναι· ὡς ἡ λέξις σύγχρηστος=πλήρης ἀκαθαρσιῶν, λασπωμένος, πρέπει οὐχὶ τῷ η ἀλλὰ τῷ ι νὰ γράφεται ἐκ τοῦ *χρίω*=ἀλείφω.

Πολὺ ἐνταῦθα ἀναγκαίως ἐνδιατρίψαντες, ἀναχθῶμεν ἤδη καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν μέλανα καὶ ἄξενον Πόντον, πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς γλωσσικῆς ὕλης τῆς περὶ Πόντου πραγματείας, ἀπὸ τοῦ 16 κεφαλαίου αὐτῆς, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς λέγει τινὰ περὶ τῆς ἐν Πόντῳ ἐπικρατούσης διαλέκτου, ὀρθῶς ἀποφαινόμενος ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη εἶναι γνησία ἑλληνικὴ ἐκτὸς ξενικῶν τινων λέξεων, ὑπὸ διαφόρων ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν εἰσαχθεισῶν, ὅπερ εἰς ἁπάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας συνέβη.

Ἐν τῷ ἑπομένῳ ΙΖῳ κεφαλαίῳ περιλαμβάνονται παροιμίαι καὶ αἰνίγματα, ὧν αἱ μὲν παροιμίαι εὐάριθμοι μὲν ἀλλὰ διδακτικαὶ, ὧν τινες ὅμοιαι κατ' οὐσίαν ταῖς παρ' ἡμῖν, ἄλλαις λέξεσιν ἐκφραζόμεναι. Τὰ δ' αἰνίγματα λίαν περίεργα καὶ εὐφυΐας δεικτικὰ, τὰ πλεῖστα δὲ ἐκδεδομένα ἐν τῇ ἐντύπῳ περὶ Τραπεζοῦντος πραγματείᾳ τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου.

Ἐν τῷ ΙΗ'. κεφαλαίῳ μετὰ βραχείας τινὰς παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων ᾀσμάτων περιλαμβάνονται 94 τοιαῦτα, ὧν τὰ 27 ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐκδεδομένῃ πραγματείᾳ. Τὸ δὲ 23ον ἐν τῇ τοῦ κ. A. Passow συλλογῇ (ἀτελέστερον). Πάντα δὲ λίαν περίεργά εἰσι διά τε τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ τὴν γλῶσσαν, παριστάντα οἱονεὶ ἐν κατόπτρῳ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ τῆς ἐν λόγῳ χώρας.

Ἐν τῷ ΙΘ' κεφαλαίῳ περιέχονται εὐάριθμοι μῦθοι καὶ διηγήματα, ἀμφότερα περίεργα καὶ διδακτικὰ, ὧν ἡ γλῶσσα δυσκολωτέρα καὶ δυσληπτοτέρα.

Ἐν δὲ τῷ Κ' καὶ τελευταίῳ κεφαλαίῳ περιέχεται σύντομον λεξιλόγιον μετὰ βραχὺν πρόλογον τοῦ συγγραφέως, ἐν ᾧ καίτοι οὗτος λέγει, ὅτι ἀπέκλεισε *πάσας τὰς ἀλλαχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς ὑπαρχούσας* καὶ τὰς ξένας, περιέλαβεν ὅμως ἐν τῷ λεξιλογίῳ καὶ λέξεις εὐχρήστους καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἑλληνικοῖς λαοῖς, πρὸς δὲ καί τινας ξενικὰς, ὡς στράτα (ἰταλικὸν) φουμὰλ φουμίζω χαντζεύω κλπ. περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας ἁπασῶν τούτων οὐδεμίαν ἀπόπειραν ποιεῖται, ἀλλὰ μόνον ἁπλῶς ἑρμηνεύει.

Ἐν γένει δέ εἰσιν ἄξια λόγου διά τε τὸ ποσὸν καὶ τὸ περίεργον τῆς ὕλης.

Ἀλλ' ὑποστρέψαντες ἤδη διευθυνθῶμεν εὐθὺ τῆς Λευκάδος Πέτρας (οὐ μὰ Δία πρὸς τὸ ἀπὸ ταύτης πήδημα) καὶ θεωρήσωμεν τὴν συλλογὴν *τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Λευκαδίου λαοῦ*, ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Σταματέλλου, σχολάρχου ἐν Λευκάδι. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκ προοιμίων λέγομεν ὅτι εἶναι ἐπιστημονικώτερον τῶν προηγουμένων, διῄρηται δὲ εἰς ἑπτὰ μέρη α') τὰς λέξεις, β') τὰς φράσεις, γ') τὰς παροιμίας, δ') τὰ αἰνίγματα, ε') λογοπαίγνια, ς') τὰ δίστιχα καὶ ζ') τὰ διάφορα ᾄσματα.

Ἐν ἀρχῇ ὁ συλλογεὺς προτάσσει σύλλαβον τῶν κυριωτέρων ἰδιωτισμῶν τῆς Λευκαδίου δια-

λέκτου διαιρῶν αὐτοὺς εἰς ἀρχαϊκοὺς καὶ ἰδιορρύθμους, ἥτις διαίρεσις δὲν φαίνεται ἡμῖν πολὺ κατάλληλος, ἀλλ' οὐχ ἧττον ποιεῖται ἐν αὐτῷ λόγον ἐκτενῆ περὶ τῆς τροπῆς τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων, τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀνταλλαγῆς, περὶ προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων διαφόρων γραμμάτων καὶ τῶν τοιούτων, μετὰ παραδειγμάτων καταλλήλων καὶ σαφῶν, ἐξαιρουμένων τῶν ἑξῆς, ἐν οἷς, καθ' ἡμᾶς, ἀποτυγχάνει· λ. χ. περὶ τῆς χρήσεως τοῦ α ἀντὶ τοῦ η φέρει παράδειγμα τὸ ἀγαποῦσα ἀντὶ ἠγάπων, ἔνθα ὑπάρχει τὸ ἀναύξητον· τὸ *αι* λέγει μεταχειρίζονται ἀντὶ τοῦ η καὶ φέρει ἀντίστροφον παράδειγμα τὸ ἐλῃὰ ἀντὶ ἐλαία, ἐνῷ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ η μεταχειρίζονται ἀντὶ τοῦ *αι* καθὼς τὸ *ἐλῃὰ* ἀντὶ *ἐλαία*· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνοῦμεν, ὅτι ἐν γένει ὁ φθόγγος ΕΑ ταχέως καὶ ἐν συνιζήσει προφερόμενος εἰς ΓΙΑ μετατρέπεται, καθὼς ἐλαιά, μηλιά. Παραλείπομεν τὰ λοιπὰ συντομίας ἕνεκα. Μετὰ τὸν τοιοῦτον σύλλαβον ἐπιτάσσει τὰς λέξεις, ἤτοι τὸ γλωσσάριον Λευκάδος, πολλοῦ λόγου ἄξιον διά τε τὴν καλὴν κατάταξιν τῶν λέξεων, καὶ ὡς περιέχον μόνον γνησίας ἑλληνικὰς λέξεις, ἐφ' ἑκάστης τῶν ὁποίων ὑποσημειοῖ καὶ τὸ ἔτυμον μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτυχίας, πλὴν ὀλίγων ἐτυμολογιῶν ἐν αἷς προφανῶς σφάλλεται ὡς λ. χ. τὸ βαιτούλι=ἐρίφιον, γράφων αὐτὸ τῷ *αι* παράγει ἐκ τοῦ *βαίτυλος* ὅπερ σημαίνει λίθον ἐξ οὐρανοῦ καταπεσόντα. Καὶ ὁποία ἆρά γε σπουδαία αἰτία μετέβαλεν, ὥσπερ τὴν Νιόβην ἡ ἄμετρος λύπη, καὶ τὴν ἀγαπητὴν τοῦ Βιργιλίου vitulam εἰς ψυχρὸν λίθον; Τὸ τουρκικὸν *κοσί*=δρομαίως, ἐκ τοῦ ποδὶ δοτικὴ τοῦ *ποῦς*, τὴν δὲ λέξιν *νῖπατα* τῷ *υι* γράφων, παράγει ἐκ τοῦ *γυια* διὰ παραδόξων μεταθέσεων καὶ τροπῶν.

Μετὰ τὰς λέξεις τάσσει τὰς *φράσεις* 46 τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν τεταγμένας, λίαν καλῶς ἐξηγουμένας καὶ παραβαλλομένας σχεδὸν ἁπάσας πρὸς ἀρχαίας, τινὰς μὲν εὐστόχως, τινὰς δὲ καὶ τοὐναντίον· παραδείγματος χάριν ἡ 20 φράσις «κάνε ρόκα σου» = μὴ σὲ μέλῃ διὰ τὰς ξένας ὑποθέσεις, οὐχὶ ὀρθῶς παραβάλλεται πρὸς τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν Σφηξὶ) 1431 «ἔρδοι τις, ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην», ἐν ᾧ ἡ φράσις αὕτη «*κάνε ρόκα σου*» δύναται νὰ παραβληθῇ μᾶλλον πρὸς τὰ λόγια ἐκεῖνα τοῦ ἀληθοῦς ἀνδρὸς καὶ συζύγου Ἕκτορος πρὸς τὴν ἐπεμβαίνουσαν εἰς τὰ τῶν ἀνδρῶν Ἀνδρομάχην,

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἐλθοῦσα τά σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε
ἱστόν τ' ἠλακάτην καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
ἔργον ἐποίχεσθαι, πόλεμος δ' ἀνδρεσσι μελήσει κλπ.

Αἱ δὲ μετὰ τὰς φράσεις 56 παροιμίαι καλῶς ἐπίσης ἑρμηνεύονται καὶ εὐστόχως παραβάλλονται πρὸς ἀρχαίας, ἀλλ' εἰσί τινες καὶ ἀνεπιτυχεῖς παραβολαί. Παραλείποντες ἐνταῦθα τὰς λοιπὰς ἐν ἄλλῳ χρόνῳ, ἀναφέρομεν μόνον τὴν 51ην παροιμίαν, «ποῦ περιμένει ἀπ' ἄλλονε, πολὺ ἀργὰ δειπνάει» ἀστοχώτατα παραβαλλομένην πρὸς τὸ «οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ», ἀντιστοιχοῦν σχεδὸν πρὸς τὸ δημῶδες «ἕνα παρὰ δὲν δίνω». Ἐὰν δ' ἔλεγέ τίς τινι, ὡς ὁ Κλεισθένης πρὸς τὸν κατορχησάμενον τὸν γάμον μνηστῆρα Ἱπποκλείδην, ὅτι κατεχρήσατο καὶ οὗτος λόγου χάριν παροιμίᾳ τινὶ, ἀμεριμνῶν διὰ τὴν ἐπιτίμησιν ταύτην, ἠδύνατο νὰ εἴπῃ «οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ».

Τὰ δὲ αἰνίγματα, 10 τὸν ἀριθμὸν, εἰσὶν ἅπαντα σχεδὸν ἐκδεδομένα, τὰ μὲν μετά τινος παραλλαγῆς, τὰ δὲ καὶ ἀπαραλλάκτως.

Μετὰ ταῦτα ἔπονται 9 λογοπαίγνια καὶ τοιαῦτα, ἅπερ ὁ κ. Σακελάριος ὠνόμασε νεολογικῶς *καθαρογλωσσήματα*, ὡς ἀπαιτοῦντα εὔστροφον καὶ καθαρὰν γλῶσσαν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀπαγγελίαν αὐτῶν, ὡς τὸ σκουληκομυρμηγκότρυπα κλπ. Ἐκ δὲ τῶν 70 διστίχων τὰ πολλὰ εἰσιν ἀνέκδοτα καὶ εὐφυῆ, τὰ δὲ καὶ ἐκδεδομένα μετὰ παραλλαγῆς.

Τελευταῖα ἔρχονται τὰ 58 ᾄσματα, διαιρούμενα εἰς ἐπέτεια, ἡρωϊκὰ, ἐρωτικὰ, γαμήλια, μυρολόγια, ᾄσματα χοροῦ καὶ ἐπιγράμματα, ὡς ὁ συλλογεὺς ὠνόμασεν.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων παρατηρητέον ἐν γένει ὅτι τὰ πλεῖστα, λέξεις, φράσεις, παροιμίαι καὶ ᾄσματα εἰσὶ κοινὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἀπαραλλάκτως ἢ μετά τινος τοπικῆς διαλεκτικῆς διαφορᾶς.

Τὸ λεκτικὸν τῆς συλλογῆς εἶναι ἀρκούντως καθαρεῦον, πλήν τινων ἀσυνταξιῶν καὶ ἀνορθογραφιῶν ἀσχημιζουσῶν κἄπως τὸ καλὸν καὶ ἐπιστημονικὸν τοῦτο ἔργον, ὅπερ ἄλλως δὲν ἐλλείπει καὶ ἔκ τινων ἑτέρων δύο καλῶν ἔργων. Τοῦτο δ' ἀποδοτέον τῷ ἀπροσέκτῳ ἀντιγραφεῖ. Μετὰ πολλῆς δὲ φιλοκαλίας καὶ τάξεώς ἐστι γεγραμμένη, ἰδιαζούσης μόνον εἰς αὐτὴν ἐνδιαφερόντως τῶν ἄλλων, πλουτίζουσα δὲ καὶ διορθοῦσα εἴς τινα μέρη τὸ λεξιλόγιον τῆς δημώδους γλώσσης.

Τελευταῖα ἐτάξαμεν, ὡς τελειότερα καὶ ἐπιστημονικώτερα, τὰ δύο πονήματα τοῦ κ. Ν. Γ.

Πολίτου, τὰ *ἀνέκδοτα* δημοτικὰ ᾄσματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ *δημώδη αἰνίγματα* καὶ *λογοπαίγνια*, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀρχόμενοι τῆς ἐξελέγξεως ἐπαινοῦμεν διὰ βραχέων, διότι ὅσον ὁ λόγος τῶν ἐπαίνων βραχύτερος, τόσον ὁ θαυμασμὸς μείζων· καὶ δὴ ἀποφαινόμεθα ὅτι τὰ πονήματα ταῦτά εἰσι πιστὰ κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἄριστα τεταγμένα μετ' ὀρθοτάτων περὶ αὐτῶν κρίσεων, σημειώσεων καὶ παρατηρήσεων, καὶ ἐν γλώσσῃ λίαν καθαρευούσῃ, πολλὴν δὲ τὴν πεῖραν περὶ ταῦτα καὶ μελέτην τοῦ πονήσαντος προδιδόντα.

Ἀλλὰ, καί τοι ὁ συλλογεὺς καὶ ἐξεταστὴς τούτων εἶναι ὁ πολὺς περὶ ταῦτα Πολίτης, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀπολύτως ὅτι δὲν διέφυγον τὴν ὀξεῖαν παρατήρησιν αὐτοῦ καί τινες ἐλλείψεις, μικραὶ μὲν καθόλου καὶ ἀναπόφευκτοι, ἀναγκαῖαι δὲ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν πονημάτων αὐτοῦ· καὶ

Α'. Ἀναγκαῖαί τινες διασαφήσεις, ἀπορίαν τῷ ἀναγνώστῃ ἀφίνουσαι· παραδείγματος χάριν, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Κομνᾶ Τράκα

Ὁ Δίπλας πέρα πέρασε
Κομνᾶ Τράκο, μωρὲ Τρακόπουλε
πέρα καὶ τὴ μαγούλα κλπ.

δὲν ἐξηγεῖ τίνα σχέσιν ἔχει τὸ ὄνομα Δίπλας, γνωστὸν ὄν, ὡς ἀναφερόμενον εἰς ἄλλον προγενέστερον αὐτοῦ Ἕλληνα ἥρωα, τὸν Δίπλαν, ἔνθα ἔδει νὰ σημειώσῃ ὅτι Δίπλας αὐτὸς οὗτος ὁ Κομνᾶς Τράκος προσωνομάζετο, ὡς ὅμοιος τὴν ἀνδρίαν πρὸς τὸν Δίπλαν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀλλαχοῦ που πρότερον παρετηρήθη, ἔπρεπε νὰ παραπέμψῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅπερ ἐν ἑτέραις ὁμοίαις περιστάσεσι τακτικῶς πράττει.

Β'. Παρεδέχθη ἀπαρατηρήτως ἀρρύθμους τινὰς στίχους, τοιούτους καταστάντας ἐκ παραφθορᾶς καὶ ἀμελείας περὶ τὴν πιστὴν διάδοσιν αὐτῶν, καὶ τοῦτο παρ' ἀνθρώπων ἄρρυθμον καὶ ἄμουσον τὸ οὖς ἐχόντων, ὡς λ. χ. ἐν 22ῳ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων Βάρνης, ἐπιγραφομένῳ ὁ *Φωτάκης καὶ ἡ κυρὰ Μαριά*.

Μηλιά μου λουλουδιά μου, ποῦ εἶν' τὰ μῆλά σου;
φύσηξε νοτιὰ κι' ἀγέρας καὶ τὰ τίναξε·
φύσ' ἀγέρα φύσ' ἀγέρα, ν' ἄρθουν τὰ καράβια μας·
οὖλα τὰ καράβια ἦρταν κι' οὖλα ἄραξαν
τοῦ Φωτάκη τὸ καράβι δὲν ἐφάνηκε·
τάκουσε κυρὰ Μαρία καὶ λουλάθηκε
φέρεμτε τὸ φέρετζέ μου τὸ μελανωπό,
νὰ τὸ βάλω νὰ καταίβω κάτω στὸ γιαλό
νὰ ρωτήσω παλληκάρια δώδεκα χρονῶ,
δὲν εἰδέτε δὲν ἀκοῦστε, τοῦ Φωτάκη τὸ καράβι;
τὸ εἰδάμε τ' ἀκουσάμε εἰς τὴν θάλασσαν Μαρμὰ
ποῦ τὄκρουσαν νταλγάδες καὶ τὰ κύματα.

Τοῦ ᾄσματος τούτου τὸ μέτρον, ὡς ἐκ τῶν ἀκεραίων στίχων καταφαίνεται, εἶναι τροχαϊκὸν τρίμετρον ὑπερκατάληκτον εἰς συλλαβήν.

´ υ _ υ / ´ υ _ υ / ´ υ _ υ / ῡ

καθὼς καὶ εἰς τὸ 551 παραπλήσιον ᾆσμα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἀνωνύμου.

Μωρ' μηλιά μου μὲ τὰ μῆλα ποῦν' τὰ μηλά σου κλπ.

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ λοιπὸν ᾆσμα παρεφθαρμένοι εἰσὶν οἱ στίχοι 1ος 3ος 11ος 12ος καὶ 13ος. Ἐν τῷ 1ῳ καὶ 13ῳ ἐλλείπει ἡ πρώτη μακρὰ συλλαβή· ἐν δὲ τῷ 3ῳ 11ῳ καὶ 12ῳ πλεονάζουσι δύο συλλαβαὶ, ἤτοι εἷς τροχαῖος. Ἐνῷ ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἑτέρᾳ συλλογῇ εἶναι ῥυθμικώτατον. Μία δὲ τῶν ἀρετῶν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων εἶναι καὶ τὸ ἔρρυθμον.

Καὶ ὤφειλε μὲν, τῇ Α' ὁδηγίᾳ τοῦ διαγωνίσματος ἑπόμενος, πιστῶς νὰ γράψῃ ὅπως ἂν ἀκούσῃ τὰ τοιαῦτα ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐν σημειώσει νὰ παρατηρήσῃ τὸ ἄρρυθμον τῶν στίχων καὶ φροντίσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ἔρρυθμον αὐτῶν οὐ πάνυ δύσκολον ὄν.

Ἐπίσης τὸ τρίτον δίστιχον τῶν Κρητικῶν παρεδέχθη οὕτως.

Ἐπήγαμε καὶ στὰ Χανιὰ κ' ἐφάγαμε σαλάτα
ποτέ μου δὲν ἐφίλησα μιὰ κοπελλιὰ στὰ μάτια

τοῦ ὁποίου τὴν παραφθορὰν προδίδουσιν ἀριδήλως τό τε ἄσχετον τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεύτερον στίχον, καὶ τὸ ἀτελὲς τῆς ὁμοιοκαταληξίας, τῆς ὁποίας τὴν ἀρετὴν ὁ λαὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἐπιδιώκει καὶ ἐπιτυγχάνει. Τὸ δὲ δίστιχον τοῦτο ἁπαντᾷ κοινῶς οὕτω·

Ἐπήγαμε καὶ στὰ Χανιὰ φαγάμε καὶ σαλάτα
φιλήσαμε μιὰ κοπελλιὰ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν στράτα.

ἢ γνησιώτερον καὶ κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν Κρητῶν·

Ἐπῆγα 'γὼ τσαὶ σ' τὰ Χανιὰ ἐφάγα τσαὶ σαλάτα,
φιλήσα τσαὶ μιὰ κοπελλιὰ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ στράτα.

καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν δύο στίχων σχετικὴν ἔχον καὶ ἀρίστην ὁμοιοκαταληξίαν.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ παρατηρήσωμεν μᾶλλον, ὅπως καταστήσωμεν προσεκτικοὺς τοὺς συλλογεῖς τῶν τοιούτων νὰ μὴ περαδέχωνται εἰκῇ ἄσματα παρεφθαρμένα ὑπ' ἀνθρώπων ἐχόντων καὶ τὴν μνήμην ἀσθενῆ, ὅπως τηρήσωσιν αὐτὰ πιστῶς, καὶ ὀλίγιστον ποιητικὸν πνεῦμα ὅπως τὸ λησμονηθὲν ἢ ἐξ ἴσου ἀντικαταστήσωσι διὰ τῆς δημιουργικῆς αὐτῶν φαντασίας ἢ καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταπλάσωσιν.

Ἐν δὲ τοῖς αἰνίγμασι καὶ λογοπαιγνίοις φαίνεται ὁ συλλογεὺς ἱκανοὺς τοὺς κόπους καὶ πολλὴν τὴν μελέτην καταβαλών, κρίσιν δὲ καὶ δεξιότητα περὶ ταῦτα ἔχων οὐ τὴν τυχοῦσαν, διότι καὶ ἐπιστημονικὴν κατάταξιν αὐτῶν ἐποιήσατο, καὶ ἐπιτυχῆ τὸν πρὸς τ' ἀρχαῖα παραλληλισμόν.

Καὶ τῶν μὲν γνωστῶν αὐτῷ μέχρι τοῦδε αἰνιγμάτων χημικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἀνάλυσιν ἐποιήσατο καὶ καλῶς κατ' εἶδος διέκρινεν. Ἀλλ' ὅσον ἄξια λόγου καὶ ἀνεξέλεγκτά εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Πολίτου περὶ αἰνιγμάτων παρατηρηθέντα, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξηντλήθη ἡ πηγὴ τῆς δημώδους εὐφυΐας ἐν τοῖς αἰνίγμασι, καὶ ἂν δὲν ἐγινόμεθα φορτικοὶ θὰ περιεγράφομεν λεπτομερέστερον πολλὰ ἄλλα εἴδη αἰνιγματικῶν παραστάσεων παραλειφθέντα, ἀλλ' ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθά τινα ὅπως ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένων, καὶ τοῦτο, διότι ἡ παροῦσα εἰσήγησις δὲν προτίθεται μόνον νὰ κρίνῃ περὶ τῶν συλλεχθέντων, ἀλλὰ καὶ ὑποδείξῃ, καθ' ὅσον δύναται, καί τι περὶ τῶν μήπω παρατηρηθέντων. Τοιαῦτα δὲ εἶναι:

Α'. Τὰ ἐν ταῖς τῶν παίδων παιδιαῖς αἰνιγματωδῶς προτεινόμενα, δηλ. αἰνιγματικαί τινες περιγραφαὶ πτηνῶν καὶ ἄλλων πραγμάτων διὰ μανδηλλίου, καὶ διὰ νὰ ἐξηγηθῶμεν παραλείποντες τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ παιγνιδίου, ἀναφέρομεν μόνον τὸ αἰνιγματικὸν μέρος.

Παῖς τις ἐν τῷ μέσῳ ἄλλων καθήμενος λέγει περιγράφων διὰ μανδηλλίου· ποῖο εἶναι ἐκεῖνο τὸ πραγματάκι ποῦ ἔχει τόση μύτη, τόσο λαιμὸ, τόσο κορμὶ, τόσα φτερὰ, τόσα πόδια, τόση νουρὰ, τόσον οὖλο οὖλο, καὶ ὁ ἐπιτυγχάνων αὐτὸ, δεχόμενος τὸ ἐν εἴδει φραγγελίου σχηματιζόμενον μανδύλιον καὶ δικτατορικὴν ἐξουσίαν περιβαλλόμενος διώκει κτυπῶν τοὺς λοιποὺς.

Β'. Αἰνιγματικαὶ περιγραφαὶ διαφόρων περιστάσεων· π. χ. ὁ πεινῶν λέγει ὅτι *ἐμβῆκε ὁ λύκος σ' τἄντρα*. Περὶ μεθυσμένου καὶ τραυλίζοντος ὅτι *ἐμβῆκεν ἡ γλῶσσά του σ' τὸ δακτυλίδι* καὶ ἄλλα ὅμοια.

Γ'. Τὰ διφορουμένην ἔννοιαν ἔχοντα, ὡς ἐν παραδείγματι τὸ εὐφυὲς ἐκεῖνο περὶ τοῦ φαγητοῦ λεγόμενον, δηλ. λέγουσιν ὅτι τὸ φαγητὸν τοῦτο εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ἡ *μάννα νὰ τρώγῃ καὶ τοῦ παιδιοῦ νὰ μὴ δίνῃ*· ὅπερ διττὴν ἐξήγησιν ἐπιδέχεται, καλὸν μὲν καὶ νόστιμον, ὥστε ἡ μάννα τρώγουσα φθονεῖ ἀπὸ τὴν νοστιμάδα καὶ λησμονεῖ νὰ μεταδώσῃ καὶ τῷ τέκνῳ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης κακὸν, ὥστε αἰσθανομένη τὴν κακὴν ποιότητα φοβεῖται νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ τέκνον, φόβῳ μὴ κακὸν μέγα γένηται εἰς τὸν τρυφερὸν στόμαχον αὐτοῦ.

Ταῦτα καὶ πλεῖστα τοιαῦτα ἀπαντῶσι παπαρὰ τῷ λαῷ.

Ἐρχόμεθα ἤδη ἐπὶ τὰ *λογοπαίγνια*· Εὐθὺς περὶ τούτων ἀρχόμενος λέγει ὅτι ταῦτα γνωσά εἰσι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ τὸ ὄνομα *παράγραμμα* ἢ *παρονομασία*, περισωθέντα δὲ καὶ τελειοποιηθέντα ἐν τῇ Δύσει ὑπὸ τὸ ὄνομα calembourg. Καὶ ταῦτα μὲν ὀρθὰ, ἀποφαίνεται δὲ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ πρὸ πάντων ἡ κοινὴ ἥκιστα εἶναι προσφυὴς εἰς σχηματισμὸν τοιούτων παιγνίων καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ ὀλίγα ἔχει ν' ἀναφέρῃ, καὶ ὀλίγιστα ὄντως ἀνέφερε καὶ ἀσήμαντα. Ἀλλ' ἡ ἀπόφανσις αὐτοῦ αὕτη δὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ὅλως δικαία, διότι καὶ προσφυής ἐστιν ἡ κοινὴ γλῶσσα κατὰ τοῦτο καὶ πλεῖστα ὅσα ὑπάρχουσι τοιαῦτα λογοπαίγνια παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλὰ ταῦτα ὅσον εὐφυῆ εἰσι τόσον καὶ Ἀριστοφανείου ἐλευθερίας μετέχουσιν, ὥστε ἀδυνατεῖ τις ἐνταῦθα ἀνερυθριάστως ν' ἀναφέρῃ αὐτά.

Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα εἴδη λογοπαιγνίων δὲν παρετηρήθησαν εἰσέτι· καὶ

Α') Τὰ κατὰ ἐπανάληψιν συνεχῆ λέξεώς τινος ὡς καὶ παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Ἱππεῦσι στιχ. 21—26 ἔνθα παίζει διὰ τῆς ἐπαναλήψεως δύο λέξεων συνεχῶς *μόλωμεν* καὶ *αὐτὸ*=αὐτομολῶμεν· οὕτω καὶ σήμερον προτείνουσιν εἴς τινα νὰ ἐπαναλάβῃ συνεχῶς καὶ ταχέως τὴν λέξιν *αὐγὰ*, ὁπότε πρὸς τὸν ἐπαναλαμβάνοντα ταύτην δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅ,τι πρὸς τὸν ὑλακτοῦντα σκύλλον (ὅστ, ὅστ.).

Β') Τὰ κατά τινα παραλλαγὴν καὶ ταχίστην προφορὰν, ἅτινα ἀντὶ εὐχῶν, κατάραι καὶ ὕβρεις καθίστανται, ὡς λ. χ. ἀστεῖός τις εὐχόμενος τὸν ἑορτάζοντα τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ εὐχηθῇ *καὶ χρόνς πολλοὺς 'ς τὸ σπίτι του*, λέγει *κεχρόσπορος 'ς τὸ σπίτι του*, δηλαδὴ ἢ νὰ διασκορπισθῇ ὡς κεχρόσπορος τὸ σπίτι του, ἢ ἀντὶ νὰ γέμῃ τὸ σπίτι του σίτου ἢ ἄλλων ἀγαθῶν νὰ γέμῃ ἀπὸ κεχρόσπορον κλ.

Γ') Τὰ *παρὰ προσδοκίαν* δυνάμενα νὰ ὀνομασθῶσιν, καθὼς ὅταν ὁ ψευδόμενος ἀπατηλῶς ὀμνύῃ λέγων *νὰ μὴ σώσω νὰ 'στραβωθῶ*, ἀντὶ νὰ εἴπῃ, νὰ μὴ σώσω νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν οἰκίαν μου ἢ ἄλλο τι. Καὶ τὸ ἕτερον πρὸς τὸν καταρώμενον καὶ λέγοντα νὰ τὸν πάρῃ ὁ διάβολος, ἀπαντᾷ *γιά τί βρὲ ἀδελφὲ οὔτε μένα νὰ πάρῃ οὔτε σένα ν'ἀφήσῃ*. Ἀντὶ κακὸν χρόνο νἄχῃ, λέγουσι κακὸ χόνδρο νἄχῃ κλπ.

Δ') Τὰ κατὰ παρένθεσιν κατάλληλον τῆς προσφωνήσεως τοῦ ὀνόματος πρὸς ὃν ἀποτείνονται· καθὼς πρὸς τὸν ἐρωτώμενον Γεώργιον ἐὰν τρώγῃ γουρούνι λέγουσι *τρώς γουρούνι Γεώργο* κλπ. Ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα· καὶ ἂν ἐρευνήσωμεν βαθύτερον τὰ λαύρια τῆς δημώδους φιλολογίας ἡμῶν πολὺν τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ εὐφυΐας ἀνορύξομεν, καὶ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ, μὴ ἐπιτρέποντες τοῖς ξένοις νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὰ ἡμέτερα αὐτῶν.

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα, φιλόμουσοι ὁμήγυρις, εἰσὶ τὰ πονήματα τῶν συναγωνιζομένων, ἐφ' ὧν περάναντες ἤδη τὴν κρίσιν ἡμῶν ἐρχόμεθα καὶ ἐπὶ τὴν ἐκ ταύτης πηγάσασαν ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς.

Τοὺς Κυρίους Ἀλέξανδρον Ῥηγίδην καὶ ἀνώνυμον συλλογέα τῶν Χιακῶν ἐπαινοῦμεν τῆς προθυμίας, εὐχόμενοι αὐτοῖς ὅπως πάντοτε πρόθυμοι περὶ ταῦτα διατελοῦντες πέμψωσιν εἰς τὴν κρίσιν ἔργα τελειότερα καὶ ἄξια μειζόνων ἐπαίνων καὶ ἀμοιβῶν.

Τοὺς Κυρίους Α. Γόνιον, Ἀνώνυμον συλλογέα τῶν Ἠπειρωτικῶν, Δημοσθένην Χαβιαρᾶν, Ἀνώνυμον συλλογέα τῆς περὶ Πόντου πραγματείας, Ἰωάννην Σταματέλον καὶ Ν. Γ. Πολίτην κρίνοντες ἀξίους τῆς ὡρισμένης χρηματικῆς ἀμοιβῆς ὡς κριταὶ, ἀπονέμομεν αὐτοῖς καὶ ἰδίᾳ ὡς Ἕλληνες τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

Τὸν δ' ἐξ ἡμῶν μεταστάντα ἤδη Π. Γ. Θεοδωρίδην, ἰατρόν ποτε ἐν Προύσῃ, τῶν ἴσων τοῖς ἀνωτέρω ἀξιοῦμεν, τῆς εὐγενοῦς δὲ καὶ πατριωτικῆς αὐτοῦ παραγγελίας, ὥσπερ σεβαστῆς ἤδη διαθήκης ἀκριβεῖς ἐκτελεσταὶ γινόμενοι, τὴν μὲν ὑλικὴν ἀμοιβὴν ἀποδώσομεν τῇ ἐν *Προύσῃ* καὶ ὑπ' αὐτοῦ καλουμένῃ *πενομένων Σχολείων τροφοδοτρία Ἑλληνικῇ θεατρικῇ σκηνῇ*, δημιουργήματι τῶν ἀόκνων καὶ πατριωτικῶν φιλελληνικωτάτων χειρῶν αὐτοῦ, τοῦ δὲ ὀνόματος αὐτοῦ τὴν μνήμην, ὅσον ἐξήρτηται ἐκ τοῦ Συλλόγου, θέλει οὗτος εὐγνωμόνως παραδώσει ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐν τῷ περιοδικῷ μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ ἀξίων ἔργων τῶν λοιπῶν.

Οὕτω λοιπὸν κρίναντες, ἐπαινέσαντες καὶ ἀνταμείψαντες τοὺς περὶ ταῦτα φιλοπονήσαντας, παροτρύνομεν ἤδη ἐν βραχυτάτου ἐπιλόγου μέρει καὶ πάντα ἄλλον φιλόμουσον Ἕλληνα, καθ'ὅσον δύναται, νὰ μὴ παρορᾷ καὶ ἀμερίμνως καὶ ἀστόργως παρέρχηται, ἐγκαταλιμπάνων εἰς τὸν Πανδαμάτορα χρόνον νὰ ἐξαφανίσῃ, τὰ τοιαῦτα τιμαλφῆ καὶ πλείστου ἄξια κειμήλια τῆς γλώσσης ἡμῶν, δι' ὧν θέλει ἐπιδειχθῇ περιφανέστατα, καὶ τοῦτο τοῖς ὀλίγοις ἀμβλυωποῦσι κακοβούλοις ἐχθροῖς τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ, ὅτι οἱ αὐτοὶ ἐσμὲν καὶ οὐχὶ ἄλλοι, καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, γυμνὸς ὑλικῶν ἀγαθῶν εἰς τὰ ἐρέβη τῆς δουλείας καὶ ἀπαιδευσίας ὑπὸ τῆς Μοίρας ῥιφθεὶς καὶ ὑπὸ ποδῶν ἀχαρίστων καταπατούμενος, οὐδέποτε ἐπαύσατο ὥσπερ ἀδάμας εὐγενὴς, λαμπυρίζων *εὐφυΐαν καὶ ἀρετήν*.

Οἱ κριταὶ

ΗΡΟΚΛΗΣ ΒΑΣΙΑΔΗΣ (Πρόεδρος)
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ
Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ
Α. ΤΑΓΗΣ
Θ. ΤΑΓΗΣ
Δ. ΦΙΛΙΟΣ
Χ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ (εἰσηγητής.)